

CI

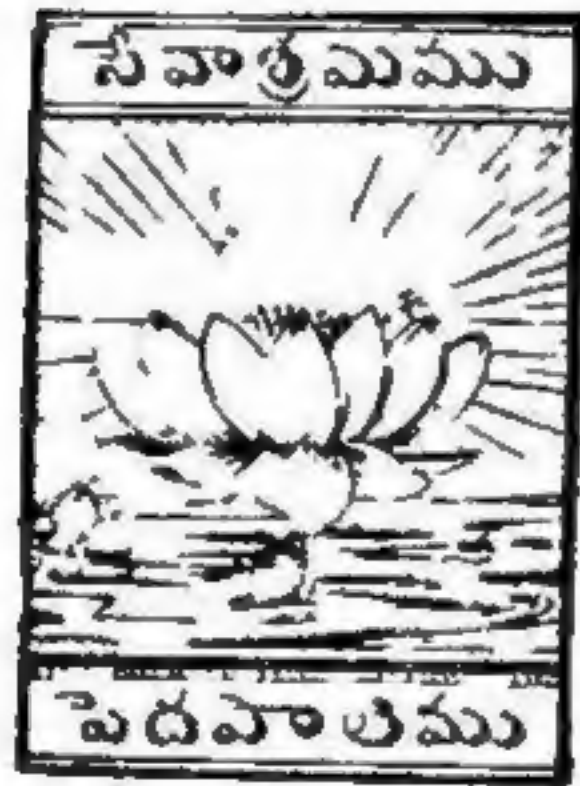
Handwritten text, possibly a signature or date, located on the right side of the page.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

మేజర్ బి. డి. బాసు, ఏ. యమ్. యస్, గారి

RISE OF THE CHRISTIAN POWER IN INDIA

అను గ్రంథము ననుసరించి

ప్రథమ సంపుటము

సర్వస్వాధ్యక్షులు

సేవాశ్రమము: పెదపాలెము

మంగళాక్షరములు

గ్రంథకర్త

B

ప్రకాశకుడు:

చరువు శ్రీశైల మల్లికార్జునుడు

సేవాశ్రమము-పెదపాలెము

(Via) దుగ్గిరాల

మొదటి కూర్పు

1,000 ప్రతులు

1938, అక్టోబరు

కేశవరీ ముద్రాక్షరశాల

150, అణ్ణాపిల్ల వీధి

జార్జిటౌన్, మద్రాసు

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి.

ఆరు సంవత్సరముల క్రితము శ్రీయుత మానికొండ. సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి గ్రంథమును తెలుగున వ్రాసిరని వినినప్పటినుండియు యెప్పు డీ గ్రంథము అచ్చుపడి అందరికీ అందుబాటులోనికి వచ్చునా యని ఉద్విఘ్నోరుచూ యీ గ్రంథమునకై ఆతురతతో యెదురుచూచుచున్న వారిలో మేముకర మగుటచేతనే, యీ కార్యమునకు గడంగవలసి వచ్చినది. ఇది తలవనితలంపు. విచిత్రసంఘటనము.

శ్రీ మానికొండ, సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి రచనా కౌశలము, వారి జాతీయభావ విస్ఫారిత, విషయ సంగ్రహణశక్తి సామర్థ్యములనుగూర్చి మేముక్కువగ వ్రాయుటకన్న, వారిచే రచింపబడిన 'తిలక్ మహాశయుని జీవితము-ఉపన్యాసములు,' 'ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపన' మొదలగు గ్రంథములు చదివిన భాగుగా తెలియగలదు. వారిగ్రంథములను చదువుచున్నపుడు వారి లేఖనీయుని 'సామాన్య విజ్ఞానముగలవారి హృదయాంతరాళములలోనికి సహితము ప్రవహించి యెల్లు కదలించి, ఉత్తేజము కలుగజేయునది యెక్కువగ వ్రాయ సవసరములేదు. అయ్యది అనుభవించవలసినదేగాని చెప్పటకు వీలులేదు.

ఇందుతోగూడ ప్రచురించుచున్న 'పట్టాభిగారి పరిచయవాక్యము', 'గ్రంథ కర్తృ నివేదము' తిలకించిన యీ గ్రంథముయొక్క పరిచయము, ప్రాశస్త్యము, అవసరములనుగూర్చి విదితముకాగలదు.

సుప్రసిద్ధులును, ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ఆచార్యులును అగు శ్రీ మామిడి పూడి, వెంకటరంగయ్యగారిని మేము ఈ గ్రంథమునకు పీఠిక వ్రాయవలసినదని కోరగా, అందులకు వారు తమప్రేమ పురస్కరమగు నంగీకారమును తెలిపిరి. మొదట యీపుస్తకమును ఒక సంపుటముగనే వేయదలచితిమి. కాని యిపుడు గ్రంథము అనుకొన్న దానికన్న పెరుగుటచే రెండుసంపుటములుగ వేయుట అని వార్యమైనది. ఈకారణమున వారిపీఠిక సకాలమున నందుకొని ఈ ప్రథమ సంపుట ముగో ప్రచురించి పాఠకులను రంజింపజేయలేక పోయినందుకు చింతిల్లుచున్నాము. అద్దానిని రెండవ సంపుటముగో ప్రకటింతుము. అయ్యది ఈగ్రంథమునకు తప్పక వన్నె తేగలదని నమ్ముచున్నాము.

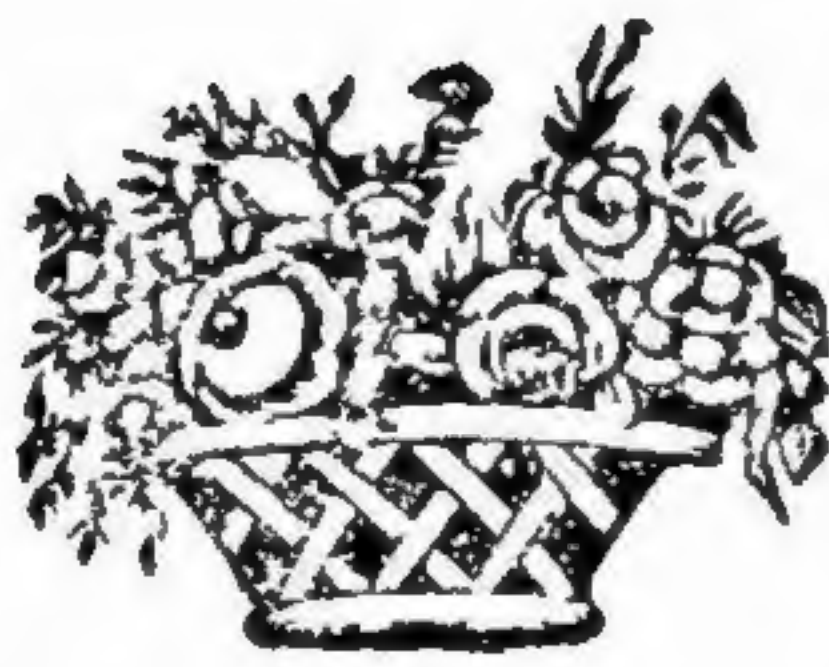
తన జీవితములో సర్వతోముఖవికాసము నాకాంక్షించు ప్రతి ఆంధ్రుడును జాతీయైక్యత, వాఙ్మయాభివృద్ధి తప్పక కోరునని నమ్ముచూ మాయాయుద్యమమునకు తప్పక ఆదరాభిమానములు జూపునని ఆశించుచున్నాము.

ఈ గ్రంథమును త్వరత్వరగ ప్రకటించుచున్నందున యందు దొరలిన యెట్టి
దోషములనుగాని పాఠకులు సహృదయముతో మన్నింప గోరుచున్నాము,

ఇట్లే గ్రంథమును, శ్రీ ఆంధ్రమాత మృదుపద పంకేరుహములకడ మా
'సేవాశ్రమ గ్రంథమాల' ద్వితీయ కసుమముగ సర్వింప నవకాశము గల్పించిన
శ్రీయుత మానికొండ, సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారికి ఆయుఃశ్రీల నొసగి
యిటులనే ఆవిడ సేవజేయునట్లు ప్రసాదించవలసినదిగ ఆ జగన్మాతను ప్రార్థించు
చున్నాము.

౧-౧౧-౩౪,

సేవాశ్రమము-పెదపాలెము,

INDIAN HISTORY, BRITISH PERIOD

TORRENS & BASU

(Need for publication in Telugu)

NOTE BY DR. B. PATTABHI SITARAMAYYA

The study of Indian History is largely vitiated in Indian schools by the perverse stand-points adopted by Anglo-Indian Text Book writers. But it must be said to the credit of the English scholars and savants that whenever they deal with historical matters they generally display a spirit of detachment and impartiality. One such writer is Mr. W. M. Torrens, M.P., author of "Empire in Asia, How we came by it, A Book of Confessions." This has been already published in Telugu by the present author, Mr. M. Satyanarayana Sastri, under the Caption "Angla-Rajya-Stapana "

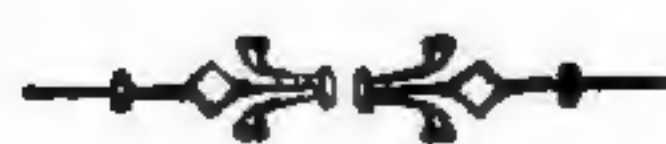
It is a book which till recently was out of print. But owing to the enterprising spirit of Panini Office, Allahabad, it has been re-published in India. As the author himself states, it is a book of confessions and gives the reader an insight into the realities of the acquisition of the Indian Empire. It is but right that, in the interest of Truth, if of nothing else, the Indian student should be told that Truth, in all its fulness and may be in all its nakedness while yet he is in the formative period of his life. For, impressions once made during that receptive age are almost indelible, whatever corrections and corruptions might be applied in later life.

Opinion is almost unanimous in the country that the study of Indian History should be pursued in Indian Schools and Colleges so as to nurture a feeling of genuine pride in the country over its achievements and genuine sense of shame over its failures, albeit, that this pride or this shame, are subject to the over-riding considerations of loyalty to Truth. It is therefore as devotees at the shrine of Truth not merely of patriotism, that we turn to authors like Torrens and Basu for glimpses of that eternal truth, which alas! has been glossed over or even tarnished by the interested and partisan writings of Anglo-Indian Educationists.

Major B. D. Basu's (I.M.S.) works are only too well-known and his stand-point in dealing with the British Period of Indian History (" Rise of the Christian power in India ") needs no comment as he is an Indian without however that bias which Anglo-Indian authors and Indian Educationists labour under.

There is equal unanimity in the opinion that the study of History, more than any other subject, should be conducted through the medium of vernacular languages. If that should be so, it would be none too soon to attempt publications of this character in Telugu, for it is often complained that Universities are not able to embark upon this reform merely for want of suitable Text Books. Equally loud is the complaint of authors and publishers of books in Telugu that they cannot command any patronage or sale at the hands of the Universities or the public. Really then there is a state of dead-lock, or if you will, a vicious circle. Books won't be forthcoming unless there is patronage and patronage won't be forthcoming unless there are books. It is the part alike of wisdom, patriotism, and statesmanship to strive to cut this circle at some point, to solve this dead-lock in a suitable manner. For this, the co-operation of authors and publishers and patrons is essential. Mr. Manikonda Satyanarayana Sastri, about whose position in the literary world no unnecessary words of introduction need be interposed here, has done his duty in undertaking that arduous task on the off-chance of some good friend finding the means which would enable his manuscripts to see the light of day and a search is made for that good friend by whose bounties alone the labours of scholars would be made available to the students of future generations. I am glad that that good friend has been found in the Ashramites of the Sevasram of Pedapalem, Guntur Dt.

I congratulate the author and the publishers who have at last found each other. They are bound to earn the sincere thanks of a grateful posterity for the abiding services they have rendered to the nation.

పట్టాభిగారి పరిచయ వాక్యము

స్కూలు పుస్తకములు వ్రాసిన ఆంగ్లో యిండియనులు హిందూదేశచరిత్రను చాలవరకు వక్రమార్గములో పెట్టిరి. సత్యమును మరుగు పుచ్చి వారే మేమో వ్రాతల వ్రాసిరి. అయితే భరతఖండ చరిత్రను నిష్పాక్షిక దృష్టితో వీక్షించిన ఆంగ్ల విద్వాంసులు, ఉదారులు, లేకపోలేదు. ఇది మెచ్చుకోదగిన విషయము. అట్టివారిలో టారెన్సు అను వారొకరు. వీరు బ్రిటిష్ పార్లమెంటు మెంబరుగనుండి (సుమారు 75 సం॥ ల క్రిందట) — “Empire in Asia—How we came by it—A book of confessions” అను గ్రంథమును రచించిరి. ఇది మొన్న మొన్నటివరకు అజ్ఞాతముగ నుండెను. ఈ మధ్యనే అలహాబాదులోని పాణిని ఆఫీసువారు దీనిని తిరిగి ముద్రించిరి. టారెన్సుగారు చెప్పినట్లు యిది “తప్పుల నొప్పుకొను గ్రంథము” (A book of confessions) — అనగ, ఇండియాను ఇంగ్లీషు వారు నిజముగ యెట్లు సంపాదించిరో యీ పుస్తకము దాపరికములేక చెప్పుచున్నది. ఇట్టి నిజమును మనవిద్యార్థులు చిన్నతనమందే—అనగ వారి మనస్సు లింకను కోమలముగ నున్నప్పుడే—తెలిసికొనుట అవసరము. ఎందుకు కాక పోయినను, అసలు సత్యమును, బట్టబయలైన సత్యమును, తెలుసుకోవలెనను జిజ్ఞాసకోసమైనా—మనవిద్యార్థుల కీ సంగతులు చెప్పవలెను. ఏలననగ, చిన్నతనమందు చెప్పిన సంగతులే వారి మనస్సులకు బాగా అతుకును. తరువాత జీవితములో యెట్టి విరుపులు, సంకరములు సోకినా, చిన్ననాటి ముద్రలు చెరిగిపోవు.

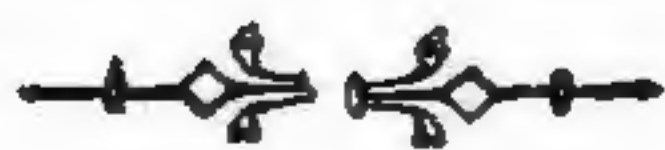
మనవారుచేసిన గొప్ప కార్యములయెడ ఉత్సాహానందములను, చెడుకార్యములయెడ లజ్జావిషాదములను పొందునట్లు జాతిని తయారుచేయగల పద్ధతినే పాఠశాలలలో మనవిద్యార్థులకు హిందూదేశ చరిత్ర బోధించవలసి యున్నది. అయితే యీ యుత్సాహానందములు, యీరోష విషాదములు, అసలు సత్యమును మించి పోరాదు. అవి దానికి లోబడియే యుండవలెనను విషయమై భిన్నాభిప్రాయ మెవరికిలేదు. కేవలము దేశాభిమానులుగనే గాక, సత్యాన్వేషులుగనే మనము టారెన్సు, బాసూలవంటి చరిత్రకారుల గ్రంథముల పఠింప బూనుచున్నాము.

టారెన్సుగారిని గూర్చి చెప్పితిమి. ఇక మేజర్ బాసూ I.M.S. గారన్ననో సుప్రసిద్ధ వంగదేశస్థులు. వీరి వ్రాతలు అనేకములు చాల ప్రచారములో నున్నవి. హిందూదేశ చరిత్రలో బ్రిటిష్ ఆక్రమణకాలమునుగూర్చి వీరు రచించిన “Rise of Christian Power in India” అను పుస్తకము చాల అమూల్యమైనది. దీనిని

గూర్చి వేరుగ వ్యాఖ్యాన మవసరములేదు. ఆంగ్లో యిండియన్ చరిత్రకారులకును, పాఠశాలలకోసం పుస్తకాలు వ్రాసేవారికిన్నీ ఉన్న పాఠిక దృష్టి వీరికిలేదు.

అన్నిటికంటే ముందు చరిత్రను దేశభాషలో బోధించవలెననే అభిప్రాయము అందరంగీకరించి యున్నారు. ఆ పనికిగాను, యిట్టి పుస్తకములు తెలుగులో ప్రచురమగుట చాల అవసరము. తెలుగులో పాఠాలు చెప్పమంటే, పుస్తకాలు లేవని యూనివర్సిటీ వారంటారు. వ్రాసిన పుస్తకాలు ప్రచురించేవారు, ఆదరించేవారు లేరని గ్రంథకర్తలు ప్రచురణకర్తలు అంటారు. ఈ రీతిగ విషమ సమస్య యేర్పడినది. ఆదరించేవారు లేరని పుస్తకాలు రావడంలేదు—పుస్తకాలు లేవని ఆదరించేవారు రావడంలేదు. ఈ చిక్కును విడగొట్టేపని బుద్ధిమంతులగు దేశాభిమానులది, రాజనీతిజ్ఞులది. గ్రంథకర్తలు, ప్రచురణకర్తలు, యిద్దరు సమకూడాలి. ఆంధ్రమునకు చిరపరిచితులును, బహుగ్రంథకర్తలును నగు శ్రీ మానికొండ సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు తమ వంతుపనిని చాలకాలమునాడే పూర్తిచేసిరి. పెట్టుబడిపెట్టి ప్రచురించే ఆదరాభిమానములుగల వారెవరై నా దొరకక పోతారా యనే తలంపుతో వీరు టారెన్సు, బాసూగార్ల గ్రంథరాజములను తెలుగులోనికి అనువదించిరి. టారెన్సుగారి గ్రంథమును వారే యెట్లో 1936 సం॥ లో “ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపన” యనుపేరుతో ప్రచురించిన సంగతి ఆంధ్రపాఠకులకు తెలిసియే యున్నది. ఇక, రెండవదియగు బాసూగారి 1300 పేజీల యీ గొప్ప గ్రంథమును “బ్రిటిష్ మహాయుగము”ను ప్రచురించుటకు నేటికి గుంటూరు జిల్లా పెదపాలెము సేవాశ్రమమువారు ఉత్సాహముతో ముందుకు వచ్చుట యెంతయు ముదావహము. దైవమీ రీతిగ యిట్టి గ్రంథకర్తను, యిట్టి ప్రచురణకర్తలను సమకూర్చి నందుకు నేను వారిని మనఃస్ఫూర్తిగ అభినందించు చున్నాను. వీరు ఉభయులుగావించిన యీ సేవకు ఆంధ్రదేశీయులెల్లరు, తరతరములవరకు సదా కృతజ్ఞులై యుండక తప్పదు.

భో. పట్టాభి సీతారామయ్య.

మేజర్ బి. డి. బాసూ

(ఆంగ్లమున ఈ యుద్ధ)ంథము రచించిన వంగ శేఖరుడు
—వీరు 1930 సం॥ లో చనిపోయిరి.)

గోపాళం

౬౮

గ్రంథకర్త నివేదము.

ఆంధ్రమున చరిత్ర గ్రంథములు చాలతక్కువ. ఈ కొరతను తీర్చుటకై కీ॥ శే॥ కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు 'విజ్ఞాన చంద్రికా మండలి' ద్వారా చాలవరకు కృషిసలిపి యున్నారు. వారు హిందూ, మహమ్మదీయ మహాయుగములను మాత్రము రచించిరి. తదుపరి శ్రీవేలూరి సత్యనారాయణగారు బౌద్ధమహాయుగమును రచించిరి. ఆ వరుసనే బ్రిటిష్ మహాయుగమును ప్రచురించు సంకల్పము శ్రీ లక్ష్మణరావుగారికుండెను. కాని, వారికి కాలము అంతటితో సరిపోయినది. వారి సంకల్పము నెరవేర్చుపని నాబోటి కించిజ్ఞునిమీద పడినది. వారికున్న విజ్ఞాన సామర్థ్య గరిమ నాకు లేకపోయినను, కేవల ఉత్సాహ వేళముచే, ముందుగ వారి పవిత్రాత్మకు జోహానొనర్చి, యీ కార్యమునకు పూనుకొన్నాను గాన విజ్ఞులు మన్నింపకపోరు.

దైవము రక్షిస్తే, యీ వరుసనే "మహారాష్ట్ర మహాయుగము"ను కూడ రచించి, ఆంధ్రుల కర్పించుకొనవలెనను కోరిక నాకుగలదు. ఆంధ్ర పాఠకుల సహాయ సంపత్తులతో ఆ కోర్కె త్వరలోనే సిద్ధించుగాక.

నేనీ గ్రంథమును రచించి అరుసంవత్సరములు దాటినది. ఇప్పటికి యీ ప్రచురణయందలి వ్యయప్రయాస భారములను సంతోషముతో వహించుటకు గుంటూరుజిల్లా షెడపాలెము సేవాశ్రమమువారు పూనుకొన్నందులకు నేనును, ఆంధ్ర మహాజనులును తదాశ్రమవాసుల కెంతయు కృతజ్ఞులమై యున్నాము.

ఈ గ్రంథ మూలమును ఆంగ్లమున రచించినవారు కీ॥ శే॥ మేజర్ బి. డి. బాసుగారు. వీరు సుప్రసిద్ధ వంగ శేఖరులు-వైద్య శాస్త్రమందు అత్యుత్తమ పట్టమును (ఐ. యం. యస్ పట్టమును) బడసి, మిలిటరీ యుద్యోగమందుండి, యీ గొప్ప గ్రంథమును రచించుటకు యెట్లో తీరిక చేసికొనిరి. వీరు సంగ్రహించినట్టియు, పరిశోధించినట్టియు గ్రంథరాశి అపారము. ఎంతమంది గొప్ప ఉద్యోగముల చేయలేదు? గొప్పగొప్ప జీతముల సంపాదించలేదు? కాని, వారికిగల అవకాశముల నీరీతిగ దేశ మాతృసేవకై వినియోగించినవారు అరుదు. వీరు సమకూర్చిన విజ్ఞాన రాశి అన్ని దేశభాషలలోనికి తర్జుమా కావలసియున్నది. దానిని తెలుగులోనికి అనువదించు భాగ్యము నాకు గలిగినందుకు ఉప్పొంగుచు, శ్రీ బాసూగారి పవిత్రాత్మకు నా నమస్కృతు లర్పించుచున్నాను. శ్రీ బాసూగా రిటీవల శాసనోల్లంఘనోద్యమము ప్రారంభమైన కొలదికాలమునకే కీర్తిశేషులైరి. వారి యాత్మకు శాంతిగలుగు గాక.

టూరెన్సు అను ఆంగ్లచరిత్రకారుడు సుమారు 75 సంవత్సరముల క్రిందట "Empire in Asia" అను గ్రంథమును ప్రచురించి యున్నాడు. దానిని నేను రెండు సంవత్సరముల క్రితము తెలుగులో "ఆంగ్లరాజ్య స్థాపన" యను పేరుతో ప్రచురించి యున్నాను. దానిని ఈ బాసూగారి గ్రంథమునకు అనుబంధముగ చదువుకొనవలెను. ముఖ్యముగ, వార్త హేస్టింగ్సుకు సంబంధించిన ఆరు అధ్యాయములును ఈ గ్రంథములో భాగములుగ యెంచుకోవలెను.

గ్రంథవస్తువు బ్రిటిష్ వారి భరతఖండ ఆక్రమణ. ఈ ఆక్రమణ కార్యమందు పాల్గొన్న బ్రిటిష్ సేనానులయు, రాయబారులయు, పరిపాలకులయు వ్రాతలే యీ చరిత్రకు ఆధారములు. ఇవే యిందు యెక్కువగ క్రోడీకరింపబడినవి. ఇంతవరకు విజేతలగు బ్రిటిష్ పక్షమువారి వ్రాతలే మనకు లభించినవి. వీనిని బట్టియే యీ ఆక్రమణచరిత్ర విషాద భరితముగ గన్పట్టుచున్నది. బ్రిటిష్ వారు రాజ్యాక్రమణకు గడంగువాటికి ఇండియాలో చాలభాగము మహారాష్ట్రల క్రిందనే యుండెను. కాబట్టి ఇంగ్లీషువారికి ప్రతికక్షిగ నుండినవారు మహారాష్ట్రలనియే చెప్పవలెను. ఈ చరిత్రకాలమునాటి "పీష్వాల డైరీలు" కొన్ని యిటీవల మహారాష్ట్రములో ప్రచురమైనట్లు వినుచున్నాము. అవి పూర్తిగ బయటపడినచో పరాజితపక్షము నుండి సత్యమును మనము చూడగలము. "ఓడిపోయినవారు వట్టి పనికిమాలిన వారని, జయించినవారు చాల గొప్పవారని లోకములో జనులు సాధారణముగ అనుకొనుచుందురు. అయితే, ఓడిపోయినవారిగతి అంతేనా? వారిచరిత్ర నెవరు చెప్పుకొందురు? వారిలో అప్రతిమాన పౌరుషము నెరపి పోరాడి రణక్షోణి నొరగిన వీరాధివీరుల పేరుల నెవరు చెప్పుకొందురు? వీరి వీరశయనముల నలంకరించుట కెవరు పుష్పమాలికల డెత్తురు?" అని 'టూరెన్సు' చరిత్రకారుడు వాపోయినాడు. ఈ బ్రిటిష్ మహాయుగ చరిత్రలో పరాజితపక్షమున అప్రతిమాన పౌరుషము నెరపి పోరాడిన హైదరాళీ, టిప్పుసుల్తాన్, బలభద్రసింహా, బాపూగోక్లా, మహా బందూలా, జస్వంతరావు హోల్కార్, రాణీలక్ష్మీబాయి మున్నగువారి నామ ధేయములు భారతీయులకెల్లరకు చిరస్మరణీయములు. భావిభారత సంతతులకు ఉత్సాహజనకములు. అయితే, వీనినింతగ ఉద్ధాటించిన చరిత్రకారు లెవరును యింతవరకు కానరాదు. ఈ కొరతను యీ గ్రంథము తీర్చగలదని నమ్ముచున్నాను.

అయితే, దీనికి రెండవపక్షమున యింకొకమాట చెప్పవలసియున్నది. భారత జాతీయందు యేదో గొప్పలోపము లేనిది భరతఖండము యింత సులభముగ ఇంగ్లీషు వారికి దక్కదను మాటయు నిశ్చయము. భారతీయులు ఏకజాతీయతా భావమును మరచి, పరాయివారువేసిన లంచములు మొదలగు ఎరలకు లోబడి దేశమును అమ్ము

కోనుట జూడ ఈ జాతికి దాస్యశిక్ష తగియున్నదనియు అనిపించును. “ఇంగ్లీషువారు లంచము లిచ్చిరి, మోసముచేసిరి, కపటజయము గాంచిరి” అని వారిని నిందించ నేల? మనబంగారము మంచిదైతే కంసాలినేల దూరవలెను?

కంపెనీ నౌకర్లును పత్తిత్తులుగారు. కంపెనీగవర్నర్ జనరలులు, సేనాపతులు, రాయబారులు ఇండియాలో అనేక మందికి లంచములిచ్చిరి; మాయమాటల జెప్పి టోపీవేసిరి; తార్చిరి; మిత్రద్రోహములను స్వామిత్రోహములను చేసిరి; చేయించిరి; చంకబిడ్డల జారదీసిరి; తిన్నయింటి వాసములు లెక్కించిరి; ఎన్ని పనులు చేయవలెనో అన్నిపనులు చేసిరి; తాము రాజులనుండి లంచముల పుచ్చుకొనిరి. కాని, ఏ ఆంగ్లేయుడుగాని తనవ్యక్తి లాభముకోసము తన దేశాన్ని అమ్ముకోలేదు. కంపెనీ శ్రేయమునకు భిన్నముగ వర్తించిన ఇంగ్లీషువా డొక్కడుకూడ యీ చరిత్రలో కలికమున్నకైన కానరాడు. ఇది గొప్ప సుగుణము—అపూర్వమైనది. ఇట్టి గొప్ప సుగుణమును మన భారతీయులు ఇంగ్లీషువారివద్ద నేర్చుకొనవలెను. వారికి తమ దేశమందు యెంతటి గాఢానురాగ మున్నదో ఈ ఒక్క అంశమును బట్టి తెలియగలదు.

తమయెందెంత రాగమున్నదో, అది పరులయందంత ద్వేషముగ ప్రతిఫలించి తీరును. ఏలననగ, రాగ ద్వేషములు ఒక పత్రముయొక్క రెండు ప్రక్కలు. మన భారతీయులకు తమ స్వదేశమందెట్లు అభిమానములేదో అట్లే పరాయిదేశస్థులయందును ద్వేషములేదు. అందువల్లనే మనరాజులు, నబాబులు, పరాయివారగు బుడతకీచు, ఒలందా, పరాసు, ఇంగ్లీషు, మున్నగువారికి అంత సులభముగ, అంత నిశ్చంకముగ, దేశములో చోటిచ్చినారు! ఇంగ్లీషువారుగాని, లేక మరియే యితర యూరోపియన్ జాతిగాని పరాయివారిని తమ దేశములో యెన్నడైనా యిట్లు అడుగుపెట్ట నిచ్చినారా? ఇప్పటికీ, కూలిచేసికొని బ్రతకడానికికూడ హిందూ దేశస్థులను అమెరికా మున్నగు రాజ్యాలలో అడుగుపెట్ట నీయరే!! ఐరోపీయ దేశములలోగల యింతటి కటిక స్వాభిమానమే నాడు భారతదేశమును దాస్యములో ముంచినది—నేడును లోకకంటకముగ పరిణమించు చున్నది. జర్మనీ, ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, ఇటలీ మున్నగు జాతుల కటిక దురహంకార జాతీయాభిమానములే నేడు విశ్వమానవ సాభాతృత్వసిద్ధికి అడ్డంకులుగ నున్నవి. ఇంగ్లీషువాడు జర్మనీవానిని ద్వేషించినంత పచ్చిగ హిందువుడు మహమ్మదీయుని ద్వేషించలేడు. అయితే, తన స్వలాభమునకు అనుకూలముగవుంటే ఇంగ్లీషువాడు జర్మనీవాణ్ణి యెంతో ప్రేమ ఒలికిపోతున్నట్లు నటించి, కౌగలించుకొనును! ఇట్టి కపటనటనకూడ స్వాభిమానముయొక్క ప్రతిబింబమే. భారతీయులయందిట్టి స్వాభిమానము లేదు. ఇట్టి స్వాభిమానము లేకపోవుట లోపమనే టట్టయితే, ఇంతటి ద్వేషము లేకపోవ

డంకూడ లోపమనియే అనవలసి వచ్చును. ఐరోపీయ జాతులలోగల యిట్టి పచ్చి స్వజాతి దురహంకారపు తీక్షణతను కొంత తగ్గించి, భారతీయులలో అసలేమృగ్యమైయున్న యేకజాతీయాభిమానమును కొంతపూరించి, రెంటిని సమపాళముగ సమన్వయము చేసినగాని లోకమునకు ముక్తిలేదు. రైళ్లు, టెల్లిగ్రాములు, విమానములు, రేడియోలు మొదలగువానిచే ప్రపంచమంతయు నేడు ఒక్క సన్నిహిత కుటుంబము కావలసి యున్నది. యూరోపీయను జాతులలోగల ఈ కటిక ద్వేష మంతరించినగాని, యిది సాధ్యముకాదు.

మానవ హృదయ క్షేత్రమందు తరంగితమగు భావపరంపరలే చరిత్ర. ఇట్టి భావపరంపరల ప్రకోపింప జేయుటయే నిజమగు చరిత్రకారుని పని. కాబట్టి, పాఠక మహాశయులారా! నేపాళ యుద్ధములో బలభద్ర సింహుని పరాక్రమము జూచి గంతులు వెయ్యండి; పీష్వా నారాయణరావు వధా ఘట్టమునబడి విలపించండి; బుద్ధిహీనుడగు బాజీరావు చర్యలజూచి పటపట పండ్లు కొరకండి; టిప్పు సుల్తాన్ బిడ్డల తాకట్టు దృశ్యమును జూచి కన్నీరు నింపండి; వెల్లసీ ప్రయోగించిన దగా, దబ్బర, చార్జన్స్ ప్రయోగముల జూచి నిలువున నీరై క్రుంగిపోండి; దేశీయ మంత్రులయు, సేనాపతులయు లంచపు మేతలను, స్వామిద్రోహములను, కుట్రలను జూచి సిగ్గుచే తలనంచుకోండి; భరతపురం రాజగు రంజిత్తుని శరణాగత రత్నా దీక్షును జూచి భళిభళీయని పొగడండి; భరతపురం మట్టికోటను సంరక్షించిన శ్రీ విష్ణుమూర్తికి హారతులెత్తండి; ఆ కోటను కబళించిన 'కుంభీరమూర్తి'కి— ఆ ఆలిఘ్, ఆగ్రా, గ్వాలియర్ మున్నగు దుర్భేద్య పాషాణపు కోటలను గారడీ వానివలె తన పాదఘట్టనములచే కాలగర్భమున అవలీలగ కరగించివేసిన ఆ మహా నటరాజమూర్తికి నతులొనర్చండి; — ప్రళయాగ్నికీలల చివుళ్లయందు నూతన సృష్టిబీజముల తిరిగి మొలకలెత్తించిన ఆ కాలమూర్తికి జేజే లొనర్చండి.

ఈ రీతిగ పాఠకులను నేను ఆ యా ఘట్టములందు నవ్వించ గలిగినచో, ఏడ్పించ గలిగినచో, పటపట పండ్లు కొరికించ గలిగినచో, భళిభళీయని గంతులు వేయించ గలిగినచో, హాయి హాయియని యనిపించ గలిగినచో నేను చేసిన కృషి సిద్ధించినదని సంతోషించెదను. నాకిదే ప్రతిఫలము.

5, మోతీలాల్ వీధి,
త్యాగరాయనగర్,
మదరాసు.
1—10—38.

మానికొండ - సత్యనారాయణ శాస్త్రి,
గ్రంథకర్త.

— శ్రీ ఉత్తర కాణ్డవర్ణనమ్. ౯ —

నారదః ॥ రాజ్యస్థం రాఘవంజన్మరగస్త్యద్యాస్సపూజితాః । ధన్యస్తస్యం
 జయీయస్తాద్విద్విజిద్వినిపాతతః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మత్వజః పులస్త్యో యాద్విశ్రవాస్తస్యనై
 కపీ । పుష్పేతకటాభూత్ప్రభమాతత్పుత్రో భూద్ధనేశ్వరః ॥ ౨ ॥ నైకమ్యం రావ
 ణోజజ్ఞేవింశద్బాహుర్దశాననః । తపసాబ్రహ్మదత్తేనవరేణజితదైవతః ॥ ౩ ॥ కువభ
 కర్ణస్సనిద్రోఽభూద్ధర్మిస్తోఽభూద్విభీషణః । స్వసాశూర్పణఖాతేషాం రావణాస్తేఘ
 నాదకః ॥ ౪ ॥ ఇద్ద్రంజితేన్ద్రజిచ్ఛాభూద్రావణాదధికోబలీ । హతస్త్యయాలత్కుణే
 నదేవాదేః క్షేమమిచ్ఛతా ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా తే గతావిప్రా అగస్త్యద్యానమస్కృతాః ।
 దేవప్రార్థితరామోక్తశ్శత్రుఘ్నోలవణార్దనః ॥ ౬ ॥ అభూత్సూర్మధురాకాచిద్రా
 మోక్తోభరతోఽవధీత్ । కోటిత్రయంచ శైలూషపుత్రాణాం శితైశ్శరైః ॥ ౭ ॥ శైలూ
 షంచుప్తగన్ధర్వం సిన్ధుతీరనివాసినమ్ । తక్షంచపుష్కరంపుత్రంస్థాపయిత్వా ధదేశ
 యోః ॥ ౮ ॥ భరతో గాతృశత్రుఘ్నో రాఘవం పూజయన్ధీతః । రామో మప్సోన్నిహ
 త్యాజో శిష్టాస్తస్మాల్పమానవః ॥ ౯ ॥ పుత్రాకుశలవౌజాతౌవాల్మీకే రాశ్రమేవశౌ
 లోకాపవాదాత్త్యక్తాయాంజ్ఞాతౌ సుచరితశ్రవాత్ ॥ ౧౦ ॥ రాజ్యేభిషిచ్య బ్రహ్మహ
 మస్తీతిధ్యానతత్పరః । దశవన్దసహస్రాణిదశవన్దశతానిచ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్యం కృత్వాక్ర
 తూన్మృత్యాస్వర్గం దేవార్చితోయయా । సపారస్సానుజస్సీతాపుత్రోజనపదా
 నివృతః ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిః । వాల్మీకిర్నారదాచ్ఛృత్యా రామాయణమకారయత్ । సవిస్త
 రంయదేతచ్ఛృణుయాత్సదివంప్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ * * *

ఇతి శ్రీమహాపురాణే ఆగ్నేయే అగ్నివసిష్ఠసంవాదే శ్రీరామ
 చరిత్రే ఉత్తర కాణ్డవర్ణనం నామ ఏకాదశోధ్యాయః.

— శ్రీ శ్రీకృష్ణావతారచరిత్రమ్. ౯ —

అగ్నిః ॥ హరివంశంప్రవత్సౌమిష్ఠునాభ్యమ్బజాదజః । బ్రహ్మణోత్రిస్త
 తస్సోమస్సోమాజ్ఞాతః పురూరవాః ॥ ౧ ॥ తస్మాదాయురభూత్తస్మాన్మహుషోఽతో
 యయాతికః । యమంచతుర్వసుంతస్మాద్దేవయానీవ్యజాయత ॥ ౨ ॥ ద్రుహ్యంచాను
 చపూరుంచశర్మిస్తావార్షపర్వణీ । యదోఃకులేయాదవాశ్చవసుదేవస్తదుత్తమః ॥ ౩ ॥
 భువోభారావతారార్థం దేవక్యాంవసుదేవతః । హిరణ్యకశిపోః పుత్రాష్టద్గర్భాయా
 గనిద్రయా ॥ ౪ ॥ విష్ణుప్రయుక్తయానీతాదేవకీజతరంపురా । అభూచ్ఛసప్తమో
 గర్భోదేవక్యాజతరాద్యులః ॥ ౫ ॥ సజాగ్రమితోఽభూద్రోహిణ్యాంరోహిణేయ
 స్తతోహరిః । కృష్ణాష్టమ్యాంచనభసిఅర్ధరాత్రేచతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ దేవక్యావసుదే
 వేనస్తుతోబాలోద్విబాహుకః । వసుదేవః కంసభయాద్యశోదాశయనేనయత్ ॥ ౭ ॥

యశోదాబాలికాంగృహ్యదేవకీశయనేనయత్ । కంసోబాలధ్వనిశ్రుత్వాతాంచి
 తేపశిలాతలే ॥ ౮ ॥ పారితోపినదేవక్యామృత్యుర్గర్భోష్టమోమమ । శ్రుత్వాఽశ
 రీరిణీంవాచంమత్తౌగర్భస్తుమారితాః ॥ ౯ ॥ సమర్పితాస్తుదేవక్యావివాహసమయే
 రితాః । సాక్షిప్తాబాలికాకంసమాకాశస్థాబ్రవీదదమ్ ॥ ౧౦ ॥ కింమయాక్షిప్తయా
 కంసజాతోయస్త్యాంవధివ్యతి । సర్వస్వభూతోదేవానాంభూభారహరణాయ
 సః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుక్త్వాసాచశుమాభదీకహత్వేన్ద్రేణచసంస్తుతా । ఆర్యాదుగ్ధావేదగ
 ర్భామిక్ష్వాకాభద్రకాశ్యపి ॥ ౧౨ ॥ భద్రాతేమ్యాతేనుకారీనైకబాహుర్నమా
 మితామ్ । త్రిసంధ్యంయఃపరేన్నామసర్వానామానవాపున్నయాత్ ॥ ౧౩ ॥
 కంసోపిపూతనాదీంశ్చప్రేషయద్బాలనాశనే । యశోదాపతినన్దాయవసుదేవేనచా
 ర్పితౌ ॥ ౧౪ ॥ రక్షణాయచకంసాదేర్భీతేనైవహిగోకులే । రామకృష్ణాచేరతుస్తౌ
 గోభిర్గోపాలకైస్సహ ॥ ౧౫ ॥ సర్వస్వజగతఃపాలాగోపాలౌతౌబభూవతుః । కృష్ణ
 శ్చేలూఖలేబద్ధోదామావ్యగ్రయశోదయా ॥ ౧౬ ॥ యమశౌన్ద్రనమధ్యేఽగార్భ
 గ్నోచయమశౌన్ద్రనా । పరివృత్తశ్చశకటఃపాదతేపాత్ స్తనాద్ధినా ॥ ౧౭ ॥ పూత
 నాస్తనపానేనసాహితాహస్తుముద్యతా । బృన్దావనగతఃకృష్ణఃకాళియంయమునా
 హ్రీదాత్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వానిస్సార్వచాభిస్థంచకారబలసంస్తుతః । తేమంతాశవ
 నంచక్రేహృత్వాధేనుకగర్దభమ్ ॥ ౧౯ ॥ అరిష్టవృషభంహత్వాకేశినంహయయాపి
 ణమ్ । శక్రోత్సవంపరిత్యజ్యకారితోగోత్రయజ్ఞకః ॥ ౨౦ ॥ పర్వతంధారయిత్వా
 చశక్రాద్వృష్టిర్నివారితానమస్కృతోమహేన్ద్రేణగోవిన్దోఽథౌన్ద్రనోర్నితః ॥ ౨౧ ॥
 ఇన్ద్రోత్సవస్తుతుష్టేనభూయఃకృష్టేనకారితః । రథస్థోమధురాంచాగాత్రంసోక్తా
 క్రూరసంస్తుతః ॥ ౨౨ ॥ గోపీభిరనురక్తాభిఃక్రీడితాభిర్నిరీక్షితః । రజకంచాప్రయ
 చ్చన్తంహత్వావస్తా శ్రీశచాగ్రహీత్ ॥ ౨౩ ॥ సహరామేణమాలాభృన్నాలాకారే
 వరందదౌ । దత్తానులేపనాంకుజ్ఞామృజంచక్రేఽహనద్దజమ్ ॥ ౨౪ ॥ మత్తంకువలయా
 పీడంద్వారిరజ్జంప్రవిశ్యచ । కంసాదీనాంపశ్యతాంచమఞ్చస్థానాంనియుద్ధకమ్ ॥ ౨౫ ॥
 చక్రేచాణూరమల్లేనముష్టికేనబలోఽకరోత్ । చాణూరముష్టికాతాభ్యాంహతౌ
 మల్లీతథాపరే ॥ ౨౬ ॥ మధురాధిపతింకంసంహత్వాతణ్డితరంహరిః । చక్రేయా
 దవరాజానమస్తప్రాప్తీచకంసగే ॥ ౨౭ ॥ జరాసన్ధస్యతేఘ్రత్ర్యాజరాసన్ధస్తదీరి
 తః । చక్రేసమధురారోధంయాదవైర్యయుధేశరైః ॥ ౨౮ ॥ రామఃకృష్ణాచమధు
 రాంత్యుక్త్వాగోమన్తమాగతౌ । జరాసన్ధంవిజిత్యాజౌపాణ్డక్రీకంవాసుదేవకమ్ ॥ ౨౯ ॥
 పురీంచద్వారకాంకృత్వాన్యవసద్యాదవైర్వృతః । భౌమంతునరకంహత్వాతేనానీ
 తాశ్చకన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ దేవగన్ధర్వయతౌణాంతాఉవాహజనార్దనః । పోడశస్త్రై
 సహసాశ్రిరుక్త్యాద్యాస్తథాప్తచ ॥ ౩౧ ॥ సత్యభామాసమాయుక్తోగరుడేనర
 కార్దనః । మణిశైలంసరత్నాంచఇన్ద్రంజిత్యాహరిర్దివి ॥ ౩౨ ॥ పారిజాతంసమా

నీయసత్యభామాగృహేకరోత్ । సాన్దీపనేశ్వశస్త్రాస్త్రంజ్ఞాత్వాతద్బలకంఠ
దౌ ॥ ౩౩ ॥ జితాపజ్జజనందైత్యంయమేనచసుపూజితః । అవధీతాకలయవనం
ముచుకున్దేనపూజితః ॥ ౩౪ ॥ వసుదేవందేవకీంచభక్తప్రప్రాంశ్చసోర్చయత్ । రేవ
త్యాంబలభద్రాచ్చజజ్ఞాతేనిశతోల్బకా ॥ ౩౫ ॥ కృష్ణతాస్మోబ్జావృవత్యామ
న్యాస్వ న్యేభవన్తుతాః । ప్రమ్యమోభూచ్చరుక్మిణ్యాంపప్తేహిసహృతోబ
లాత్ ॥ ౩౬ ॥ శమ్భురేణామృథౌక్షిప్రోమతోస్యజగ్రాహధీవరః । తంమత్స్యంశమ్భు
రాయాదాన్తాయావత్యేచశమ్భురః ॥ ౩౭ ॥ మాయావతీమత్స్యమధ్యేదృష్ట్యస్వం
పతిమాదరాత్ । పుష్పేషసాతంచోవాచరతిస్తేహంపతిర్మమ ॥ ౩౮ ॥ కామస్త్యం
శమ్భునానన్దఃకృతోహంశమ్భురేణచ । హృతానతస్యపత్నీత్వంమాయాజ్ఞశ్శమ్భు
రంజహి ॥ ౩౯ ॥ తచ్చుత్వాశమ్భురంహత్యాప్రమ్యక్షుస్సహభార్యయా । మాయా
వత్యాయయాకృష్ణంకృష్ణోహృష్టోభరుక్మిణీ ॥ ౪౦ ॥ ప్రమ్యక్షుదనిరుద్ధోభూదుషాప
తిరుదారధీః । బాణోబలిసుతస్తస్యసుతోష్ణశోణితంపురమ్ ॥ ౪౧ ॥ తపసాశివపుత్రోభ
భూన్తాయూరధ్వజపాతితః । యుద్ధంప్రాప్స్యసిబాణత్వంబాణంతుప్తశ్శివోభ్యధా
త్ ॥ ౪౨ ॥ శివేనక్రీడతీంశారీందృష్ట్యషాసమ్ప్రహావతో । తామాహశారీభర్తాతే
నిశిసుప్తేతిదర్శనాత్ ॥ ౪౩ ॥ వైశాఖమాసద్వాదశ్యాంపుంసోభర్తాభవిష్యతి । శౌ
ర్యక్తాహర్షితాచోషాగృహేసుప్తాదదర్శితమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మనాసన్దతంజ్ఞాత్వాతత్స
ఖ్యాచిత్రలేఖయా । లిఖితాద్వైచిత్రపటాచనిరుద్ధంసమానయత్ ॥ ౪౫ ॥ కృష్ణ
పాత్రంద్వారకాణోదుహితాబాణమన్త్రిణః । కుమ్భాన్డస్యానిరుద్ధోగాద్రరాక్షహ్యు
షయాసహ ॥ ౪౬ ॥ బాణధ్వజస్యసమ్పాతైరక్షిభిస్సనివేదితః । అనిరుద్ధస్యబాణే
నయుద్ధమాసీత్సుదారుణమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రుత్వాతునారదాతక్రృష్ణఃప్రమ్యక్షుబలభద్ర
వా ॥ గరుడస్థోధజిత్యాగ్నిష్ట్యరంమాహేశ్వరంతథా ॥ ౪౮ ॥ హరిశఙ్కరయో
ర్యుద్ధంబభూవాధశరాశరీ । నన్దీవినాయకసగన్దముఖాస్త్రాక్షాదిభిర్జితాః ॥ ౪౯ ॥
జృమ్భితేశఙ్కరేనప్తేజృమ్భణాస్తేన్ద్రవిష్ణునా । భిన్నంసహస్రంబాహూనాంరుద్రే
ణాభయమర్థితమ్ ॥ ౫౦ ॥ విష్ణునాజీవితోబాణోద్విబాహుఃప్రాబ్రవీచ్ఛివమ్ । త్వయా
యదభయందత్తంబాణస్యాస్యమయాచతత్ ॥ ౫౧ ॥ ఆవయోర్నాస్తిభేదోవైభే
దీనరకమాపుయాత్ । శివాద్వైఃపూజితోవిష్ణుస్సోనిరుద్ధఉషాదియుక్ ॥ ౫౨ ॥ ద్వా
రకాంతుగతోరేమేక్షగ్రసేనాదియాదవైః । అనురుద్ధాశ్చజోవజోమారకజ్ఞేయాత్తు
సర్వవిత్ ॥ ౫౩ ॥ బలభద్రఃప్రలమ్బఘ్నాయమునాకర్షణోభవత్ । ద్వివిదస్య
కపేర్భేదాకారవోన్తాదనాశనః ॥ ౫౪ ॥ హరీరేమేనేకమూర్తిరుక్మిణ్యాదిభిరీశ్వ
రః । పుత్రానుత్పాదయామాసత్వసంఖ్యాతాన్తస్యయాదవా ॥ ౫౫ ॥ హరివంశంప
త్రేద్యస్సప్రాప్తకామోహరింప్రజేత్ ॥ ౫౫ ॥

ఇతిశ్రీమహాపురాణే ఆగ్నేయేఅగ్నిపసిష్ఠసంవాదే శ్రీకృష్ణ

వతారవిద్వనాదికథనంనామ ద్వాదశోధ్యాయః.

— శ్రీ కురుపాణ్డవోత్పత్త్యాదికథనంతచ్ఛరితంచ. శ్రి —

అగ్నిః ॥ భారతంసప్తవయ్యమిక్యష్టమాహత్యలక్షణమ్ । భూభారమ
హరద్విష్ణుర్నిమిత్తీకృత్యపాణ్డవాః ॥ ౧ ॥ విష్ణునాభ్యజ్జజోబ్రహ్మబ్రహ్మపుత్రోఽ
తిరతితః । సోమసోమమాద్భుధస్తస్తాదైశఆసీత్పురూరవాః ॥ ౨ ॥ తస్మాదాయుస్తతో
రాజానహుషోఽతోయయాతికః । తతఃపురుస్తస్యవంశేభరతోఽథనృపఃకురుః ॥ ౩ ॥
తద్వంశేశాన్తనుస్తస్తాద్భిష్టోగ్జానుతోఽనుజౌ । చిత్రాజ్ఞదోవిచిత్రశ్చసత్యవత్యాం
చశాన్తనోః ॥ ౪ ॥ స్వర్గంగతేశాన్తనాచభిష్టోభార్యావివర్జితః । అపాలయద్భా
త్యరాజ్యంబాలశ్చిత్రాజ్ఞదోహతః ॥ ౫ ॥ చిత్రాజ్ఞదేనద్వేకన్యేకాశిరాజస్యచామ్బి
కా । అమ్బాలికాచభిష్టేణఆనీతేవిజితారిణా ॥ ౬ ॥ భార్యేవిచిత్రవీర్యస్యయత్కణా
సదివంగతః । సత్యవత్యాహ్యనుమతాదమ్బికాయాంనృపభవత్ ॥ ౭ ॥ ధృతరాష్ట్రోఽ
మ్బాలికాయాంపాణ్డుశ్చవ్యాసతస్సుతః । గాధార్యాంధృతరాష్ట్రోఽచ్చదుర్యోధనము
ఖింశతమ్ ॥ ౮ ॥ శతశృణ్గాశ్రమపదేభార్యాయోగాద్యతోమృతః । ఋషిశాపా
త్తతోధర్మతుగన్త్యాంపాణ్డోర్యుధిష్ఠిరః ॥ ౯ ॥ వాతాద్భిమోఽర్జునశ్చక్రాన్తా
ద్రామశ్వికుమారతః । నకులస్సహదేవశ్చపాణ్డుర్కాద్రియుతోమృతః ॥ ౧౦ ॥ కర్ణః
కున్త్యాంహికన్యాయాంజాతోదుర్యోధనాశ్రితః । కురుపాణ్డవయోర్వైరందైవయో
గాద్యభూవహ ॥ ౧౧ ॥ దుర్యోధనోఽతుగృహేపాణ్డవానడహతుగధిః । దగ్ధాగా
రాద్వినిష్కాన్తామాతృషస్తాస్తపాణ్డవాః ॥ ౧౨ ॥ తతస్తపకచక్రాయాంబ్రహ్మ
ణస్యనివేశనే । మునివేషాస్థితాస్సర్వేనహత్యబకరాక్షసమ్ ॥ ౧౩ ॥ యయుఃపా
జ్ఞాంబిషయంద్రౌపద్యాస్తేస్వయంవరే । సమాప్రప్తాబాహువేధేనద్రౌపదీపజ్ఞ
పాణ్డవైః ॥ ౧౪ ॥ అర్ధరాజ్యంతతఃప్రాప్తాజ్ఞాతాదుర్యోధనాదిభిః । గాణ్డీవంచధ
నుద్దివ్యంపావకాద్రథముత్తమమ్ ॥ ౧౫ ॥ సారథించార్జునస్సభ్యేకృష్ణమక్షయ్యసా
యకాః । బ్రహ్మస్త్రాదీంస్తథాద్రోణాత్సర్వేశస్త్రవిశారదాః ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణేన
సోఽర్జునోవహ్నింభాణ్డవేసమతర్పయత్ । ఇన్ద్రీవృష్టింవారయంశ్చశరవర్షేణపా
ణ్డవః ॥ ౧౭ ॥ జితాదిశఃపాణ్డవైశ్చరాజ్యంచక్రీయుధిష్ఠిరః । బహుస్వర్ణంరాజ
సూయంనసేహేతంసుయోధనః ॥ ౧౮ ॥ భ్రాత్రాదుశ్శాసనేనోక్తఃకర్ణేనప్రాప్త
భూతినా । ద్యూతకార్యేశకునినాద్యూతేనసయుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౧౯ ॥ అజయత్తస్యరా
జ్యంచసభాస్థోమాయయాహసత్ । జితోయుధిష్ఠిరోభ్రాతృయుక్తశ్చార్ణవకం
యయా ॥ ౨౦ ॥ వనేద్వాదశవద్నాణిప్రతిజ్ఞాతాఃసోఽనయత్ । అష్టశీతసహస్రా
ణిభోజయన్పూర్వవద్ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ సథోమ్యోద్రౌపదీషష్టస్తతఃప్రాయాద్విరా
టకమ్ । కజోగద్విజోహ్యవిజ్ఞాతోరాజాభీమోధనూపకృత్ ॥ ౨౨ ॥ బృహన్నలా
ర్జునోభార్యానైరర్థీయమజౌతథా । అన్యనామ్నాభీమసేనఃకీచకంచావధీన్ని
శి ॥ ౨౩ ॥ ద్రౌపదీంహర్తుకామంతమర్జునశ్చజయతుగృహ ॥ కుర్వతోగోగ్రహ

అధ్యాయము.

పుటలు.

1.

ఉపోద్ఘాతము.

1-43

సబ్ లాల్ హోజాయగా; యూగోపియకాజాతులు ఇండియాకు సముద్రపుదారిని కనుగొనుట; ఇండియాలో బడతకీచుల (పోర్చుగీసుల) చర్యలు; ఒలందాలు (డచ్చి వారు); ఇంగ్లీషువారు; ఫ్రెంచివారు (పరాసులు)। డూప్లే; ఆంగ్ల, పరాసులకొట్లాటలు; పరాసులెందుకు జయముగాంచలేదు? ఫ్రెంచివారే జయించివుంటే? ఇంగ్లీషు వారు ఇండియానెట్లు జయించిరి? కారణముల వివరణ; తాంత్రికమా? భుజబలమా? భారతీయుల అనైక్యత; భారతీయుల అమాయకత్వములు మొదలయిన సుగుణములే పరాయివారికి చోటిచ్చెన; ఆంగ్లకుటీల తంత్రము—పైన మెరుగులోన పురుగు; ఒడంబడికల వాటంవారీగా త్రోసివేసే ఇంగ్లీషురాజనీతి; ఒడంబడికల ఉల్లంఘించేహక్కు ఒక్క ఇంగ్లీషువారికే; యూగోపియకా నౌకర్ల స్వామిద్రోహము; ఇంగ్లీషు రెసి డెంటులను నెలకొల్పు దుష్టపద్ధతి-రాజవంశాలలో గృహకల్లోలములు పెంచడానికే!; అద్దేనేనలపద్ధతి; రాజుల బౌదార్యమే వారి టొంపతీసినది; భారత నౌకాదళనాశ నము; మొదటిరోజులలో ఇంగ్లీషువారి పేరుప్రతిష్ఠలు; దేశీయప్రజల ఆర్థికాది దౌర్బల్యములు—ఆంగ్లశాంతి ఎట్టిది?

2.

సురాజ్ ఉద్దౌలా

44-143

ఆలివర్డిఖాన్—ఇంగ్లీషువారి కుట్ర; ఆలివర్డిఖాన్ ఉపదేశము; ఇంగ్లీషువారు సురాజ్ ఉద్దౌలాను అవమానించుట; నబాబు ఆజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ ఇంగ్లీషువారు కోటలుకట్టుట; నబాబుశత్రువులకు ఇంగ్లీషువారు శరణమిచ్చుట-కలహప్రారంభము; కాశింబజారుముట్టడి; కలకత్తాముట్టడి; ఇంగ్లీషువారికుట్ర; కలకత్తా నబాబు వశమగుట కలకత్తా చీకటికొట్టుకథ అబద్ధము; నబాబు బౌదార్యము; ఇంగ్లీషువారి కృతఘ్నత, వంచన; మద్రాసునుండి దండు; కైపుచ్చేష్టలు; మనిక్-చండ్ ద్రోహము; బడ్డీబడ్డీ, కలకత్తాలు ఇంగ్లీషువారి వశమగుట; హుగ్లీదోషిడి;—సురాజ్ సంధియత్నము; దొంగ రాయబారము, నబాబునుచంపుయత్నము; ఆలీనగరపుసంధి; సంధిభంగపుటాలోచన-వాట్సు రాయబారము; ఫ్రెంచివారితో అకారణ కలహప్రేరణ; ఉత్తరములు; దొంగ జాబు సృష్టింపు; చంద్రనగరపతనము; నబాబుపైకుట్ర; ఒమీచండును మోసగించుటకుఘోర్జరీ; మిర్జాఫరు ద్రోహము; ప్లాసీయుద్ధమునకునాంది; ప్లాసీయుద్ధము; సురాజ్ ఏనుగునెక్కి యుద్ధరంగమును వీడుట; సురాజ్ ఘోరువేషమున పారిపోవుట; కైపు, మిర్జాఫరుల పురప్రవేశము; కైపు మిర్జాఫరుని చేయిపట్టుకొని తక్కుమీద కూర్చుండ బెట్టుట; ఒమీచండుకు డబ్బు యెగ బెట్టుట, యెర్రకొగితము-తెల్లకొగితము; కైపుకు

మెడల్; సురాజ్ ఉద్దాలావధ-ఖండిత కళేబరమును ఏనుగుమీద వీధులలో ఊరే గించుట; “సురాజ్! పో నీవేధన్యడవు”!

3.

మిర్జాఫర్-అతని పరిపాలన

144-186

మిర్జాఫర్ అవివేకపాలన, విలయితీలఅండ; బీహారుగవర్నరుతో తగవు; ఒరిస్సా గవర్నరుతో తగవు; పూర్ణియాగవర్నరుతో తగవు; రాయదులాబ్తో తగవు; కైపు మధ్యవర్తిత్వము; కంపెనీకి సూరేకారపు మిరాజీ; ఇంగ్లీషువారి భల్లూకపు టాలింగనము; ఇంగ్లీషువారు మిర్జాఫర్ చేత డబ్బుకక్కించుట; బాక్సీకిందలి జిల్లాలు కంపెనీకితాకట్టు; భారత భాగ్యలక్ష్మి ఓడలెక్కి మేళతాళములతో పరసీమకు పయనమగుట; నబాబుకు కంపెనీయెడ మొగముమొత్తుట; ఢిల్లీ యువరాజు దండయాత్ర, పలాయనము; కైపుకు బిరుసు, జాగీరు; ఒలందాల దండయాత్ర, ఓటమి; కైపు సీమకు వెళ్ళుట; కైపుస్థానే వాక్సిటార్టు; ఢిల్లీ యువరాజు రెండవ దండయాత్ర; మిర్జాఫర్ కొడుకు మిరాజ్, శిబిర మున అర్ధరాత్రివేళ వధింపబడుట; బెంగాలులో రెండవవిప్లవము; మిర్జాఫరును పడ వ్రోయుటకు ఇంగ్లీషువారికుట్ర; మిర్కాసీముతో షరీక్, కుట్రముతా; మిర్జాఫరుని సింహాసనమునుండి దింపివేయుట; కంపెనీకికలిగిన లాభములు (1) టంకసాల; (2) మూడుజిల్లాల రివిన్యూ కంపెనీకి దఖలు; (3) కంపెనీ నౌకర్లకు లక్షలాది లంచాలు.

4.

మిర్కాసీమ్—అతని పరిపాలన

187-250

మిర్కాసీము ఒడంబడిక షరతుల నెరవేర్చుట; బాదుషా దండయాత్ర, ఓటమి; జమిందారుల తిరుగుబాటు; జమిందారుల తిరుగుబాటు నణచుట-ప్రజాహింస, రక్త పాతము; పానిపట్టు యుద్ధము మహారాష్ట్రకు చెబ్బ—ఇంగ్లీషువారి అదృష్టరేఖ;— యువరాజు ఢిల్లీకి పయనమగుట; మిర్కాసీముకు ఇంగ్లీషువారికి కలహాంకురము; మిర్కాసీముతో కలహకారణం-సుంకముల నెగవేయుట; కంపెనీ వర్తకములో దౌర్జన్యం-ప్రజాపీడ; మాంఘీర్ ఒడంబడిక; మాంఘీర్ ఒడంబడికకు భంగము; సుంక ముల పూర్తిరద్దు, ఇంగ్లీషువారి ఆగ్రహం; రాజీయత్నములు భగ్నమగుట; యుద్ధమునకు పూర్వరంగము; కంపెనీకి, మిర్కాసీముకు ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు; మిర్కాసీముతో యుద్ధము; యూరపియన్ ఫిరంగిగాళ్ళ స్వామిద్రోహము; ‘ఊడానల్లా’ రణక్షేత్రము, నబాబుఓటమి; నబాబుఆఫీసర్ల ప్రమత్తత; నబాబు సేనలోని ఇంగ్లీషుసైనికుడు ఇంగ్లీషు వారికి రహస్యపు త్రోవచూపుట; ఆర్మీనియన్ ఆఫీసర్ల స్వామిద్రోహము; మిర్కా సీము రణరంగమునువీడుట. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు; మిర్కాసీము పలాయనము; ఇంగ్లీషు ఖైదీలను నరకించివేయుట.

మిర్కాసీము వంగరంగమునుండి నిష్క్రమించుట-మిర్జాఫర్ పునరభిషేకము

5.

251-269

మిర్జాఫర్తో క్రొత్త ఒడంబడిక, ఎక్కువ సొమ్ము గుంజుట; కంపెనీవారు మిర్జాఫరును వేధించిన విధము; కంపెనీ గుమాస్తాల ప్రయివేటు వర్తకము;

మిర్కాసీము అయోధ్యవజీరు శరణుజొచ్చుట; వజీరు షుజా దండయాత్ర, ఓటమి;
మిర్కాసీము పలాయనము, మరణము; మనార్, అలహాబాదు కోటలముట్టడి; వజీరు
షుజాసంధికి దిగుట; మిర్జాఫరుని చరమదశ, దిక్కులేని చావు.

6.

మిర్జాఫరుని మరణానంతర కథనము

270-285

అనామకపు క్రొత్త నబాబు; కైపు పునరా గమనము; కైపుకు కంపెనీ నౌకర్లకు
తగాదా; కంపెనీ నౌకర్ల కుశ్చునంతా కైపు డైరెక్టర్లకు తెలుపుట; కంపెనీకి మూడు
రాష్ట్రములపై దివానీగిరి; కంపెనీవారే రాజ్యాధికారము నేల నేరుగ వహింపలేను;
నాజిం ఉద్దౌలా మరణము-కైపు చంపించెనా?

7.

ఇండియాలో కైపుమూక్క ఆఖరురోజులు

286-294

కైపు అవగుణములు; ఉష్ణ వగైరా వర్తకములలో కైపుకు భాగం, ప్రజాహింస;
కైపు సీమకు వెళ్ళిపోవుట-ఆత్మహత్య; బెంగాల్ ద్వంద్వపరిపాలన-ప్రజలదుర్గతి;
బెంగాల్ కరువు కంపెనీ పరిపాలనా ఫలితము.

8.

వారన్ హేస్టింగ్సు (1772-85)

295-302

రోహిలాలు; అయోధ్య ముసలిబూబులు; కాశీరాజు ఛైత్ సింగ్; రాజ్యపాలనలో
మార్పు; రెగ్యులేటింగు ఆక్టు; వారన్ హేస్టింగ్సుకు మిగతా మెంబర్లకు తగాదా;
వారన్ హేస్టింగ్సు పైచార్జీలు; నందకుమారుని ఉరి.

9.

మహారాష్ట్రలు; మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము

303-336

మొగల్ సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నము-ఆంగ్ల విజృంభణము; మహారాష్ట్ర రాజ్యపద్ధతి;
చాత్, సర్దేశముఖి; శివాజీ అనంతరం; పీష్వాల అధికారము; 'రగూబా' లేక రఘు
నాథరావు-రాజ్యనాశకుడు; మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధమునకు కారణములు;
రగూబా, మాస్టిన్ల కుట్రయేకారణము; నానాఫర్నవీస్; సూరత్ ఒడంబడిక;
మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము; గైక్వార్; మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధ ఫలితములు;
అప్టన్ రాయబారము; పురందర్ ఒడంబడిక; బొంబయి కౌన్సిలువారి ఉక్కురోషము;
మాస్టిన్ రెసిడెన్సీ; కలకత్తానుండి సైన్యసన్నాహము; భాగ్లేస్లో కుట్ర; పునహా
పైకి బొంబయి దండు; నానాఫర్నవీస్ వేగుల పద్ధతి; తలెగాన్ యుద్ధము-బ్రిటిష్
ఆఫీసర్ల పలాయనము; పునహాపైకి కలకత్తాదండు; వారన్ హేస్టింగ్సుకుట్ర; సింధియా
చరిత్ర; హోల్కారు రాజ్యము; అహల్యాబాయి; మాధవరావు సింధియా ద్రోహము;
నానాయత్నము; ఇంగ్లీషువారి రెండవ ఓటమి; సింధియాకు శిక్ష; ఇంగ్లీషువారి సంధి
యత్నము; సాల్వే ఒడంబడిక; మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధసమాప్తము.

10.

అయోధ్యఖండము - రాజ్యోదయము

337-340

కంపెనీకి కామధేనువు; కంపెనీకి చంటిపాలిచ్చి పెంచిన దాది; సాదత్ ఖాన్;
సఫ్తర్ జంగ్ - "నబాబ్ వజీర్"; షుజాఉద్దౌలా-ఇంగ్లీషువారి సంపర్కము.

11.

మైసూరుఖండము

341-351

హైదరాబాద్-ఇంగ్లీషువారికి అజేయుడు; హైదరాబాద్ వంశవృక్షము; హైదర్ ప్రజ్ఞ; హైదర్ విజృంభణ; ఇంగ్లీషువారిమీద దెబ్బ; కంపెనీ కాశ్యబేరము; కంపెనీకి చివాట్లు; కంపెనీవారి కుటిలము; హైదర్ - మహారాష్ట్రులు; హైదర్ ఇంగ్లీషువారిని వేధించుట; హైదర్ మరణము-ఇంగ్లీషువారి సంబరము; హైదరాబాద్ గుణగణములు; హైదరు శివాజీలకు తారతమ్యము.

12.

నైజాము ఖండము-రాజ్యోదయము

352-357

మొగల్ సామ్రాజ్యచరమదశ; నైజామ్ ఉల్ముల్క్ మొగల్ రాజ్యనాశకుడు; మూల్వా, గుజరాతులు మహారాష్ట్రుల వశమగుట; నాదర్షా దండయాత్ర-సింధు కాబూల్, పంజాబులు నాదర్షా వశమగుట; నైజాం, బెంగాల్ ఖండములు మొగల్ సామ్రాజ్యముమండి ఊడిపోవుట; 1748. నైజామ్ ఉల్ముల్క్ మరణం-ఇంగ్లీషువారికి పంట; నైజామ్ ఉల్ముల్క్-హైదరాబాదు తేడా.

13.

మాక్ ఫర్సన్ హయాము (1785-86)

358-362

ఇంగ్లీషువారికి కాలము, కర్మము కలిసివచ్చుట; కర్ణాటక నబావు అప్పలు—మాక్ ఫర్సన్ సంబంధము; మాక్ ఫర్సన్ ను డిస్ మిస్ చేయుట, మరల గొప్ప ఉద్యోగ మిచ్చుట; అక్టింగ్ గవర్నర్ జనరల్ పదవి; లంచాలు, క్రిమినల్ కేసులు, జరిమానాలు.

14.

కారన్ వాలీస్ పరిపాలన (1786-93)

363-382

కారన్ వాలీసుకు అసాధారణ అధికారములు; కారన్ వాలీసు శాంతిప్రియుడా?; టిప్పు బూచి; ఆంగ్లమంత్రిమండలి యిషారా; కారన్ వాలీస్ కుంటివాదన; ఇంకొక సాకు; ఇంగ్లీషువారి అనుకూల పరిస్థితులు; ఇంగ్లీషువారి సనిమిత్తసఖ్యము; ఇంగ్లీషువారి అసత్య ప్రచారములు; నైజాము, మహారాష్ట్రులతో సఖ్యము; నాగపురమునకు వేగు పంపుట; యుద్ధప్రకటన; మద్రాస్ గవర్నర్ మెడోసు పరాజయము; కారన్ వాలీసు స్వయముగ సేనాధిపత్యము వహించుట—బెంగళూరువధలు; శ్రీరంగపట్టణపుముట్టడి; యూరపియన్ నౌకర్ల స్వామిద్రోహము; టిప్పు అర్ధరాజ్యము మూడుకోట్లరూపాయల నిచ్చి కొడుకుల తాకట్టుపెట్టుట; కారన్ వాలీసు రణతృష్ణ; మొగల్ చక్రవర్తికి కప్పము ఎగబెట్టుట; అయోధ్యనబాబుపై ఆక్రమముగ సైన్యభారమును వేయుట; నైజామునుండి గుంటూరు స్కాగును లాగుకొనుట; పరిపాలన ఆంగ్లమయము చేయుట, తెల్లదొరలకు జీతములు హెచ్చించుట; కారన్ వాలీసు సివిల్ పరిపాలన; దేశీయులకు పెద్దఉద్యోగము లివ్వరాదనుట; న్యాయపరిపాలనా శాఖలో మార్పులు గ్రామపంచాయతీల రద్దు; ప్రజలస్థితి; కంపెనీకి పూర్వము—తరువాత; పర్యవేక్షించుట; సెటిల్మెంటు.

15.

సర్ జాన్ షోర్ పరిపాలన (1793-98)

383-409

1793లో కంపెనీ కాలు రిన్యూచేయుట; పరరాజ్యాక్రమణ దూష్యమని పార్లమెంటు వారిశ్రీరంగనీతి; ఇండియాకు కృతాపరాధుడగు షోర్ గవర్నర్ జనరల్ అగుట; ముబారక్

ఉల్ దౌలాపుష్కల సంతానము; కలకత్తా అభివృద్ధి; దేశీయరాజుల కాలిక్రిందగోతులు; మహారాష్ట్రఖండము; మాధవరావు సింధియాకంపెనీ వలలో పడుట; సింధియా సేనలకు యూరపియన్ ఆఫీసర్ల డిల్లీ; సింధియా పాదుషాను చెరబెట్టుట; ఇంగ్లీషువారి సంబరము; కంపెనీవారు బాదుషాకు కప్పము నెగబెట్టుట; మాలెట్ మాంత్రికము— హోల్కరును సింధియాపైకి ఉసుగులుపుట; మహారాష్ట్ర విఖండిత శాఖలు; పీష్వా బాజీరావు—కుక్కమూతిపింఛ; మాధవరావు సింధియా బలమును క్రుంగదీయు యత్నము; మాధవరావు సింధియా కంపెనీవారియొడ మొగము మొత్తుట; నానాకు మాధవరావు సింధియాకు కలియలేదు; మాధవరావుసింధియా గుర్మరణము—కొరణమెవరు?; నానాను తొలగించుటెట్లు?; రెండవ మాధవరావు పీష్వా దుర్మరణము; దీనికి కారకులెవరు?; వారసత్వపు తగాదాలు; బాజీరావు పీష్వాయగుట, ఇంగ్లీషువారికివాటం; నానాను చంపుయత్నము;—నైజాముపై కర్ణా యుద్ధజయము 1795; నైజాముఖండము; నైజాము ఇంగ్లీషువారిపై తిరుగబడదలచుట నిష్ఫలము; ఇంగ్లీషువారిబిగింపు; కర్నాటకము; కర్నాటకనబాబు అప్పలు; రోహిలా ఖండము; అయోధ్యరాజ్యము;—అద్దే సేనల వేసి గుద్దుట; “మనోవ్యాధికి మందులేదు”; వజీరు మరణం; కంపెనీవారిపంట; అయోధ్యతత్తువేలము! కంపెనీవారి గోపిడి; ప్రజల రసముపిండుట; బలందా పరాసులస్థానములు ఇంగ్లీషువారికి దిక్కుట; షోర్కు ప్రభు బిరుదు—నిష్క్రమణము.

16.

వెల్లస్లీ చరిత్రాంశ (1798-1805)

410-420

వెల్లస్లీ పూర్వచరిత్ర; ఫ్రెంచిముండకథ; ఫ్రెంచినానపై కటికద్వేషము; ఇండియాను గూర్చిన పరిచయము; పిట్టుమంత్రి వెల్లస్లీని వరించినకథ; పిట్టుమంత్రిబోధ; ఇండియాకు ప్రయాణము; వెల్లస్లీరణదాహము—గెండునెలల శ్రేయసికి జాబు; చక్రి ణాఫ్రికాగ్రపు మజిలీ-పూర్వహరచన; డేవిడ్ బెయిర్డు-టిప్పుకోతి; కర్కపాత్రాటికో వృద్ధజంతుకము; అద్దే సేనలస్కీము; రాజ్యాంగములో క్రైస్తవ మతచిహ్నములు; కత్తి-బెబిల్.

17.

వెల్లస్లీ-నైజాము

421-436

దేశీయ రాజులచిక్కులు-కంపెనీకి వాటము; దేశీయ రాజుల సైన్య పరిస్థితులు-పరాసు తరిఫీయతు; ఫ్రెంచి సేనకు బదులు ఇంగ్లీషు అద్దే సేనల జొప్పించుట; అద్దే సేనల ఆంతర్యము; నైజాముపై అద్దే సేనల రుద్దినరీతి-లజ్జాకరము; మాల్యామ్ చరిత్ర; దగా, దబ్బర, దౌర్జన్యము.

18.

టిప్పుసుల్తానుతో రెండవ యుద్ధము

437-452

కలహమునకు కారణముల వెదకుట; ఫ్రెంచిబూచి ఒకమిష; టిప్పుపై ఆకస్మిక ముగ దూకుదురాలోచన; టిప్పుసుల్తాన్దాభావము; వెల్లస్లీకి గెండు నాల్కలు; టిప్పుకు వైనాడు ఎర; వెల్లస్లీ కదనరంగమునకు కదలుట; టిప్పు గొప్పజాబు; టిప్పు నిశ్చయము; ఆంగ్ల మంత్రాంగపు ముతా; తిరుమలరావు; శ్రీరంగపట్టణపు

ముట్టడి-టిప్పు వీరశయనము; శ్రీరంగపట్టణపు దోపిడి; టిప్పు పతనము-ఇంగ్లీషువారికి పండుగ; ఇంగ్లీషువారి సంబరాలు, సంభావనలు; టిప్పు రాజ్యమును బ్రద్దలు కొట్టి పంచుకొనుట; ఇంతకూ శ్రేంచిబూచి నిజమా?; డూండియావాగ్ దేశాభిమాని; టిప్పు కుటుంబమునకు మనోవర్తి.

19.

వెల్లస్లీ అయోధ్యవజీరు

453-469

వజీరాల్ తిరుగుబాటు-వెల్లస్లీ ఆవకాశము; ఆదై సేనల వేసిరుద్దుట; నబాబుగోడు; వెల్లస్లీ తలబిరుసు; చరిత్రకారుని మందలింపు; వెల్లస్లీ గద్దరింపు, బందిపోటు; వెల్లస్లీ అయోధ్యలో సగము ముక్కను నోటగరచుట; నబాబు రోదనము; మిత్తుని మెడకు ఉరి; పార్లమెంటులో వెల్లస్లీపైచార్జీ; అయోధ్య చార్జీకొట్టివేత; ఘరాకాబాదు చార్జీ; నబాబు సీలును దొంగిలించి ఫోర్జరీ చేయుట.

20.

వెల్లస్లీ ఆర్కాటు నబాబు

470-477

మహమ్మదాల్ ఓమ్ దుల్ ఉల్ ఉమ్మా ఎదురుతిరుగుట; వెల్లస్లీ దబాయంపుజాబు; నబాబు గంభీరలేఖ; వెల్లస్లీ యెత్తుగడ-“ఈ నబాబు చస్తే గాని.....”; మిషల వెడకుట; నబాబు చచ్చినతరువాత; చీపాక్ మందిరముట్టడి; క్రొత్త నబాబు-పాత నబాబు కొడుకు మరణం; “తిలాపాపం తలాపిడి కెడు.”

21.

తంజావూరు రాజ్యాపహరణము

478-486

పూర్వచరిత్ర; గృహకల్లోలం-ఇంగ్లీషువారి జోక్యం; దేవకోట ప్రథమకబళం; కర్నాటక నబాబు దాడి-కంపెనీ మద్దతు; సర్వోజీ, అమరసింగులకు పోటీ; అపహరణ జరిగిన కథ; అమర్ సింగ్ అర్జీ-గవర్నర్ జనరల్ హుకుం; మద్రాసు ముఠా ఉక్కు రోషము; సీమకు ఫిర్యాదు, అమరసింగుకు పదభ్రష్టం; మిషనరీలు-రాజకీయ కుట్రలు-వేగులు.

22.

సూరత్ రాజ్యాపహరణము

487-490

సూరత్ రాజమందిరపు ముట్టడి; నబాబు పిండిబామ్మ; జబరదస్తీ రాజ్యకబళనము; చరిత్రకారుడేమంటున్నాడు?; నబాబుకు మనోవర్తి.

23.

వెల్లస్లీ-పీష్వాను ఎరలో పడవేసిన విధము

491-525

పూర్వ కథ క్లుప్తము; దౌలతరావు, బాడీరావుల మధ్య భేదికల్పన; దౌలతరావు, నానాల సఖ్యము; కాశీరావు హోల్కరును దౌలతరావు సింహాసన మెక్కించుట; దౌలతరావునెడ ఇంగ్లీషువారి భయము; దౌలతరావును పునహానుండి లేవకొట్టు యత్నము; (1) ఆఫ్ఘన్ దండయాత్ర పుకారు; (2) సింధియా రాజ్యములో ఇంగ్లీషు వారు అల్లరులు రేపుట; (3) అభూత కల్పనలు-“ఇదిగో తోక-అదిగో పులి;” (4) బీరారు రాజాను వాయిించిమాచుట-సంస్కృత పండితుని రాయబారం-వేగులపని; (5) సింధియా పాలిమేరలో ఇంగ్లీషు సేన విడిది; దౌలత్ రావు పునహా వదిలి గ్వాలియర్ వచ్చుట; వెల్లస్లీ పీష్వా సేనల తీసికోవలెనా? పీష్వా. వెల్లస్లీ

దొంగ వాగ్దానము-తప్పంగము; మహారాష్ట్రమును గిట్టపరచుటకు నానా యత్నము; దక్షిణ జాగీరు దార్లలో ఇంగ్లీషువారు అల్లరులలేపుట; నానాఫర్నవీసు నిర్యాణము - కంపెనీవారి పంట; వెల్లస్తీ తమ్మునియెడ పక్షపాతం; దౌలతరావు పైకన్ను; పెద్ద అబద్ధం; శత్రువులను, సామంతులను, దౌలతరావు పైకి ఉసుగొల్పించుట; నానా మరణానంతర పునహా వ్యవహారములు; బాజీరావు దేబె; ఇంగ్లీషువారు చాతునెగ బెట్టుట; బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి వలపులలో చిక్కుట; ఇంగ్లీషువారు బాజీరావుకు రిమ్మతెగులు పుట్టించుట; మహారాష్ట్ర దేశమంతా కలియ తిరుగుట; బాజీరావు ఇంగ్లీషువారికి అనుజ్ఞనిచ్చుట; మహారాష్ట్ర రాజ్య పూహస్థానములు నన్నిటిని ఆర్థర్ సేనాని కలియ ద్రొక్కిచూచుట; బాజీరావు ఇంగ్లీషువారిని ఆశ్రయింప జూచుట; పీష్వా పేరుమీదుగ ఇంగ్లీషువారు కోటలను, దేశమును ఆక్రమింప నుంకించుట; గెసి డెంట్ల మార్పు; అద్దె సేనల పుచ్చుకొనుటకు పీష్వా మెత్తపడుట; 'వలలో ఒక్కడు పడినాచాలు;' దౌలతరావు సింధియా వలలోపడలేదు; 'పీష్వాను ముందుగ పడ గొట్టితే;' 'బాజీరావుచే ముందుగ కొంచెము బోణీచేయిస్తే;' బాజీరావుకు మనుసు, బెగురు; పీష్వా మెడమీదికి కత్తి-హోల్కారుచేత పునహామీదికి దండెత్తించుట; దౌలతరావుయొక్క యూరోపియన్ సేనా నాయకుని స్వామి ద్రోహము-పీష్వా, సింధియా సేనల ఓటమి; బాజీరావు సంకటస్థితి; బాజీరావు పలాయనం, చెట్టుపుట్టలంబడి పరుగిడి తువకు ఇంగ్లీషువారి ఒడిలోపడుట; ఇంగ్లీషువారికి హోల్కారుతో పనితీరినది; బాజీరావు మంగలములోనుండి, నిష్పలోకి దూకినాడు; బాజీరావు ఇంగ్లీషు అద్దె సేనల నంగీకరించుట-బేసిన్ ఒడంబడిక; బేసిన్ ఒడంబడిక భారత స్వాతంత్ర్యహరణకారణము.

24.

బేసిన్ సంధి-పీష్వా తిరిగి పునహాకు చేరుట

526-539

బేసిన్ ఒడంబడిక—మహారాష్ట్రకూటమును చీలదీయుపేడు; బాజీరావును జస్వంతరావు చేతిలోగాక తమచేతిలో వేసికొనుటకు ఇంగ్లీషువారియెత్తు; జస్వంతరావు అమృతరావును పూనాగద్దె నెక్కించుట; ఇంగ్లీషువారు జస్వంతరావును జారవిడచుట; బాజీరావును పూనాగద్దె నెక్కించుటకు ఇంగ్లీషువారి సన్నాహము... 'లేక్' సేనాని చరిత్ర-కూరుడు; కుట్రదారుడగు వెల్లస్తీకి కూరుడుగు 'లేక్' సేనాని సహాయము; వెల్లస్తీ ఆసత్యప్రచారము—జాగీరుదార్లను దబాయించుట; బాజీరావు ప్రజలకు యిష్టుడుకొడు; పూనాతక్తు నెక్కుటకు బాజీరాయని ఆతురత; బ్రిటిష్ పరివారముతో బాజీరావు సింహాసనమెక్కుట; కాగితముమీద పెట్టుటకు పీలులేని సలహాలను వెల్లస్తీ తన తాబేదారుల కిచ్చుట; అమృతరావు పునహాను వదలిపోవుట; బాజీరావుకు పరాయివారి అండ; స్వాతంత్ర్యప్రియుల తిట్టులమధ్య బాజీరావు గద్దె నెక్కుట.

25.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామమునకు నాంది

540-573

మహారాష్ట్రనాయకులస్థితిగతులు; సింహావలోకనము; గాయక్వార్; హోల్కారు; సింధియా భాగస్థలు; దౌలత్ రావు దక్షిణమునకు కదలుట-ఇంగ్లీషువారి అనుమానము;

కాలిన్సు తొండగపాటు—మందలింపు; ఇంగ్లీషువారి రహస్యపు యుద్ధసన్నాహములు; యుద్ధప్రకటనకు మిషల బెదకుట; మహారాష్ట్రనాయకులు కలియకుండ చెదరగొట్ట బడుట; సింధియాపై కొండెములు; సింధియాజాబు—వెల్లస్తీ నిరుత్తరము. వెల్లస్తీ సీమ డైరెక్టర్ కండ్లుగప్పట; వెల్లస్తీ తనతమ్ముని యుద్ధమునకు పురికొల్పుట—రహస్యపు జాబు; లేక్ సేనాని హుషారు; రాయబారుల రణదాహము; కాలిన్సు సింధియాదర్బారు నుండి వచ్చివేయుట; వెల్లస్తీయుద్ధమునకు కుప్పింప నుంకించుట; సీమయజమానుల వ్యతిరేకపు హుకుము—వెల్లస్తీ డోలాయమానము—“కింకర్తవ్యతా చాఢ్యము; బాగ్ సలహా—ఉపదేశము; తుపకు యుద్ధమే నిశ్చయింపబడుట; మహారాష్ట్రలు “తయ్యార్”లో లేరు; మహారాష్ట్రల అవ్యవధి సన్నాహములు; సామాన్య రణనీతికి రాజనీతికి విరుద్ధముగ ఆంగ్లరాయబారి వర్తిండుట; యుద్ధప్రకటన; తండ్రులసాపము బిడ్డలకు చుట్టుకొనెనా?; గెండవ మహారాష్ట్రయుద్ధమునుగూర్చి పార్లమెంటులో చర్చ-ఫ్రాన్సిస్ ఖండన.

26.

వెల్లస్తీ సింధియాపై చచ్చిన కుట్రలు

574-593

బయటపడినవి తొమ్మిదికుట్రలు:—(1) హోల్కరుతో కుట్ర; ఇంగ్లీషువారు జన్మంతరావుకు తేనెనాకించుట; (2) అమీర్ ఖాన్ తో కుట్ర; (3) ఇతరరాజులతో, ప్రజలతో కుట్రలు; (4) సాలం చక్రవర్తిని టోపీవేయుట—కుట్ర; (5) బీగం సమ్రాతో కుట్ర; (6) సింధియా సామంతులతో, ప్రజలతో కుట్రలు; (7) బంబూ ఖాన్ తో కుట్ర; (8) సిక్కునాయకులతో కుట్ర; (9) సింధియా కొలువులోనున్న యూగోపియనులతో కుట్ర.

27.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—దక్షిణరంగము

594-606

షట్ సేనాముఖము; అహమ్మదునగరము ముట్టడి—మోసపుగులుపు; మైసూరు పాలిమేరకు కాపు; ఆస్సీయుద్ధము—యూరోపియన్ ఆఫీసర్ల స్వామిద్రోహము; ఆస్సీ రణరంగము—బీగమ్ సమ్రా స్వామి ద్రోహము.

28.

ఆస్సీ యుద్ధానంతరము

607-611

సింధికి ఆర్థర్ ఒవ్వకొనకపోవుట; బరహాన్ పూర్, ఆస్సీఘర్ కోటలు ఇంగ్లీషు వారికి స్వాధీనమగుట; యుద్ధవిరామము; విరామభంగము—రణనీతి విరుద్ధము; ‘ఆర్గాం’ వద్ద తుంటరియుద్ధము—మహారాష్ట్రల ఓటమి; గావిల్ ఘర్ కోట ముట్టడి—ఖిల్లా దారుని స్వామిభక్తి—వీరశయనము.

29.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—ఘూర్జర రంగము

612-620

బరోచికోటపై ఇంగ్లీషువాణకన్ను; గాయక్వాడ్ అభ్యంతరము—ఇంగ్లీషువారు త్రోసివేయుట; అద్దెసేనల నిజతత్వము; భిల్లులతో మంచిమాటలు; పగోచీకోట స్వాధీనమగుట; పోవన్ ఘర్ కోట పట్టువడుట; రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—ఓడ్రరంగము; పూర్వకథ; మహారాష్ట్రల పరిపాలనలో సుభిక్షము; ఇంగ్లీషువారి దుష్టప్రచారము; మోసము, కుట్రలు; కపటనటన; వంచన త్వరలోనే బయల్పడెనని!

మాణిక్యపట్నము, జగన్నాథక్షేత్రములు వశమగుట; బాలనూర్ కోటముట్టడి; కటకము బారాబట్టిలు స్వాధీనమగుట; సోరోప్రాంతపు టాక్రమణ; మెహర్ భంజ్ నీలగిరి రాజ్యముల కబళనము; శంబర్ పూర్ వశమగుట; రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—బుందేల్ రంగము.

30. రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—ఉత్తర రంగము 621-630

కోయిల్ పట్టణం పట్టుబడుట; ఆలిఘర్ కోట ముట్టడి; యూరోపియన్ ఆఫీసర్ల ద్రోహము; డ్రెంచియుద్యోగి సింధియాకొలుపు మానుకొనుట; కాంగాకోటలో ప్రవేశము; ఢిల్లీపైకినడక; బాదుషా సింధియా చెరవీడి కంపెనీ చెరలోబడుట; ఆగ్రా కోట వశమగుట; లాస్వారీయుద్ధము—సింధియా సైనికుల ప్రచండప్రతాపము—కంపెనీ వారి లంచపుగెలుపు; గ్వాలియర్ కోట సశేషము; రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—సింధియా భాక్తే పర్వసమాప్తి; సింధియా బలశేషము—ఇంగ్లీషువారికి అసాధ్యము; సంధి; సింధియా కంపెనీ యద్దేశనల నంగీకరించుట; బేసిన్ ఒడంబడిక ముసలము యెంతపని చేసినది! ఇంగ్లీషువారి జయము భగవల్లీల; భారత సంహారక్రీడ—ప్రళయ తాండవము—నూతనసృష్టి.

పటముల పట్టిక.

పేజీ.

1. బి. డి. బాసు (మూలగ్రంథకారుడు)	౬
2. మా. సత్యనారాయణ శాస్త్రి (గ్రంథకర్త)	2
3. 1857 నాటి హిందూదేశ పటము	1
4. వాస్కోడిగామా	2
5. వాస్కోడిగామా యెక్కివచ్చిన ఓడ	,,
6. ఆల్ఫోన్సో-డీ-ఆల్బూకర్క్	,,
7. వాస్కోడిగామా జామర్క్ పాదముల నాశ్రయించుట	3
8. సూరత్తురేవు	,,
9. పాత బొంబయి రేవు	,,
10. యూరోపియనులు ఇండియాకు సముద్రపు దారిని కనుగొనుయత్నములు.	4
11. పాత ఢిల్లీ	18
12. సర్ తామస్ రో	,,
13. డూప్లే	19
14. లాబోర్డోనామ్	,,
15. మద్రాసు రేవు	,,
16. కలకత్తా “విలియం” కోట	66
17. పాత కలకత్తా పట్టణము	,,
18. అబద్ధపు చీకటి కొట్టు జ్ఞాపకచిహ్నము	67
19. హాల్ వెల్	,,
20. ఆలివ్ ఖాన్	124
21. సురాజ్ ఉద్దాలా	,,
22. మీర్జాపర్ ఇంగ్లీషువారితో కుట్ర...	,,
23. వాట్సుక్	125
24. కైపు	,,
25. మాంఘీరు కోట	215
26. మీర్కాసీము	,,
27. హాలం చక్రవర్తి	276
28. హాలం చక్రవర్తి కంపెనీవారికి దివానీ గిరిని ప్రసాదించుట	277
29. వారన్ హేస్టింగ్సు	297

30. సర్ ఫిలిప్ ఫ్రాన్సిస్...	297
31. సర్ జాన్ షోర్...	,,
32. చైల్డ్ సింగు...	,,
33. శివాజీ...	306
34. శంభాజీ...	312
35. రగూబా లేక రఘునాథరావు...	,,
36. నానాఫర్నవీసు...	,,
37. పీష్వా నారాయణరావు...	,,
38. అహల్యాబాయి...	313
39. మాధవరావు సింధియా...	,,
40. డిబోయిన్...	,,
41. సాదత్ ఖాన్...	338
42. వజీర్ గాజీయద్దీన్...	,,
43. అసఫ్ ఉద్దౌలా...	,,
44. సాదత్ ఆలీఖాన్...	,,
45. శ్రీరంగపట్టణము...	348
46. హైదరాబాద్...	349
47. టిప్పుసుల్తాను...	,,
48. పూర్ణయ్య పంతులు...	,,
49. మహమ్మదాల్...	359
50. ఆర్కాటులోని కర్నాటక నవాబుల రాజమందిరము...	,,
51. కారణవాలీస్...	372
52. సర్ డేవిడ్ బెయిర్డ్...	,,
53. శ్రీరంగపట్టణము ముట్టడి...	,,
54. టిప్పు కొడుకుల తాకట్టు దృశ్యము...	373
55. వెల్లస్లీ (గవర్నర్ జనరల్)...	606
56. ఆర్థర్...	,,
57. బేగమ్ సమ్రా...	,,
58. డౌలత్ రావు సింధియా...	607
59. గ్వాలియర్ కోట...	,,
60. బాజీరావు...	,,
61. మల్హార్ రావు హోల్కార్...	,,

L

D

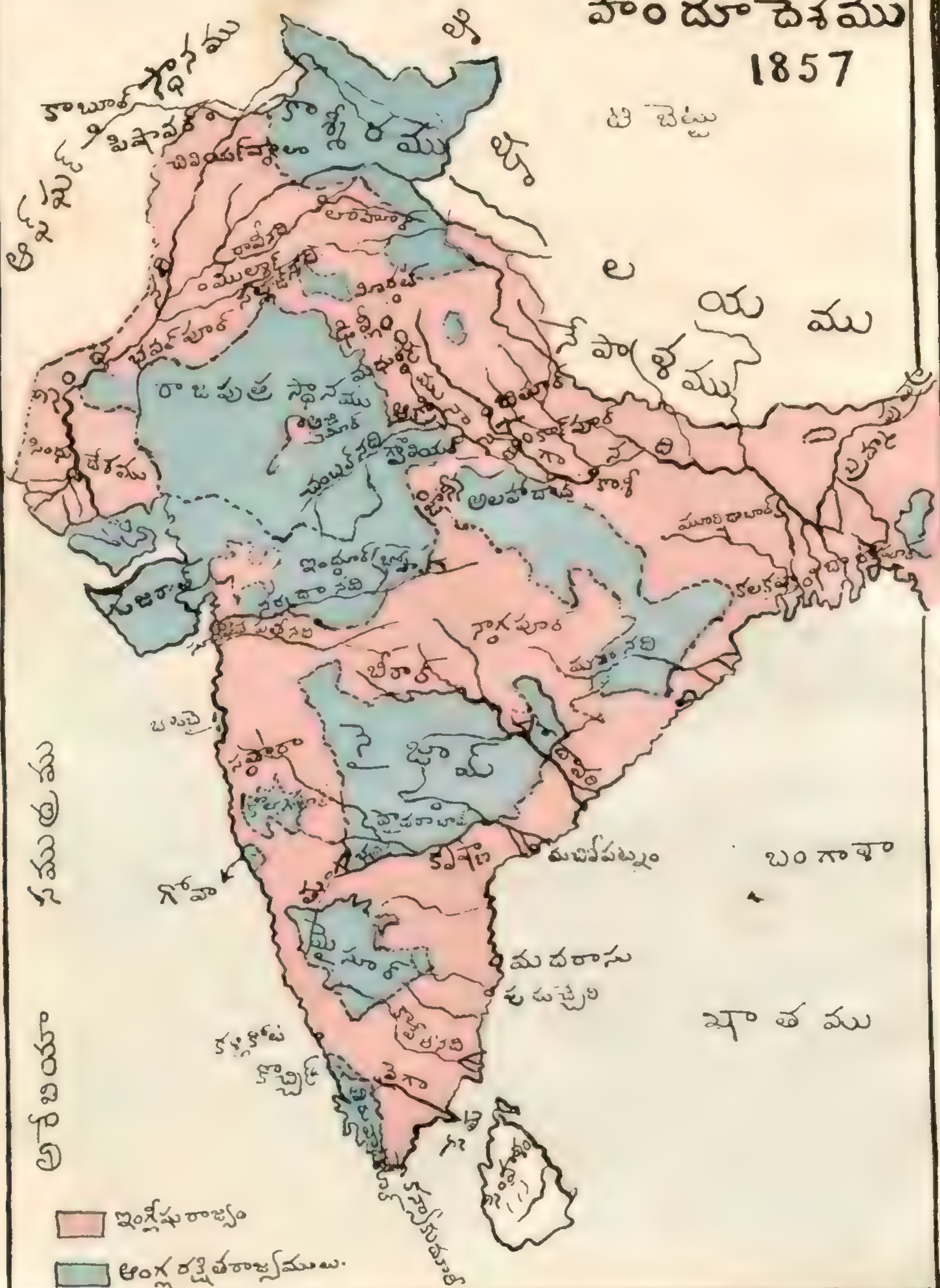
P

-

A .

XP31

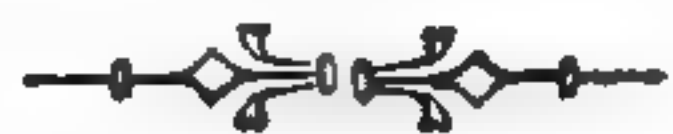
హిందూచక్రము 1857

సబ్ లాల్ హోగ్ మా

బ్రిటిష్ మహాయుగము

మొదటి అధ్యాయము

“సబ్ లాల్ హో జాయ గా”

పాంచాల కేసరి యగు రణజిత్ సింగ్ మహారాజుకు ఒకనాడు ఆతని కైస్తవ యుద్ధోగి యొకడు భరతఖండ పటము నొకదానిని చూపెనట. రణజిత్ సింగ్ నకు వ్రాయుట *తెలియదు. ఈ పటమందు కొన్నిచోట్ల ఎరుపు, కొన్ని చోట్లపసుపు, మరికొన్నిచోట్లపచ్చ, నీలి మున్నగు రంగులేల వేయబడెనో ఆయనకు బోధపడలేదు.

ఈ రంగుల యర్థమేమో తనకు విప్పిచెప్ప వలసినదని రణజిత్ సింగ్ ఆ యుద్ధోగినడిగెను. ఆతడారంగుల యర్థమును విశదపరచుచు, ఎఱ్ఱరంగు వేయబడిన చోట్లు యీష్టిండియా కంపెనీ యనుపేరుతో యింగ్లండునుండి దిగిన కైస్తవ వర్తకుల చేతిలోనికి పోయిన ప్రదేశములను సూచించుచున్నవని చెప్పెను. ఈ మాటలు వినగనే, “సబ్ లాల్ హో జాయెగా” “ఓహో! ఇక ఇండియా పటము యావత్తు రక్త వర్ణమైపోవును!” అని రణజిత్ సింగ్ కేక వేసెను. ఈ కేక భవిష్యత్తును సూచించు దైవజ్ఞ ప్రకటనగ ప్రతిధ్వనించినది. ఈ మహారాజు చనిపోయి యిరువదిసంవత్సరములైనను పూర్తిగ నిండకమునుపే, ఆయనమాటలు అక్షరశః జరిగితిరెను. యావద్భరతఖండమునకు కైస్తవ వర్తకులు యజమానులైరి; ఇండియాపటము యావత్తు రక్తవర్ణముతో చిత్రింపబడెను.

ఈ సంఘటన మెట్లుజరిగెనో వివరించుట యీ గ్రంథముయొక్క పని. భరతఖండమందు ఆంగ్ల రాజ్యాధిపత్యము స్థాపనమయిన చరిత్ర మిగులఅద్భుతము. అది కవికల్పిత కావ్యమువలె గనబడును. ఏలననగ, భరతఖండమున అడుగిడిన యే కైస్తవ జాతిగాని, రాజ్యస్థాపనోద్దేశ్యముతో రాలేదు. అది విచిత్ర దైవ సంఘటనగ ఇంద్రజాలమువలె జరిగినది. ఈశ్వరుడు ఘటనాఘటన సమర్థుడు.

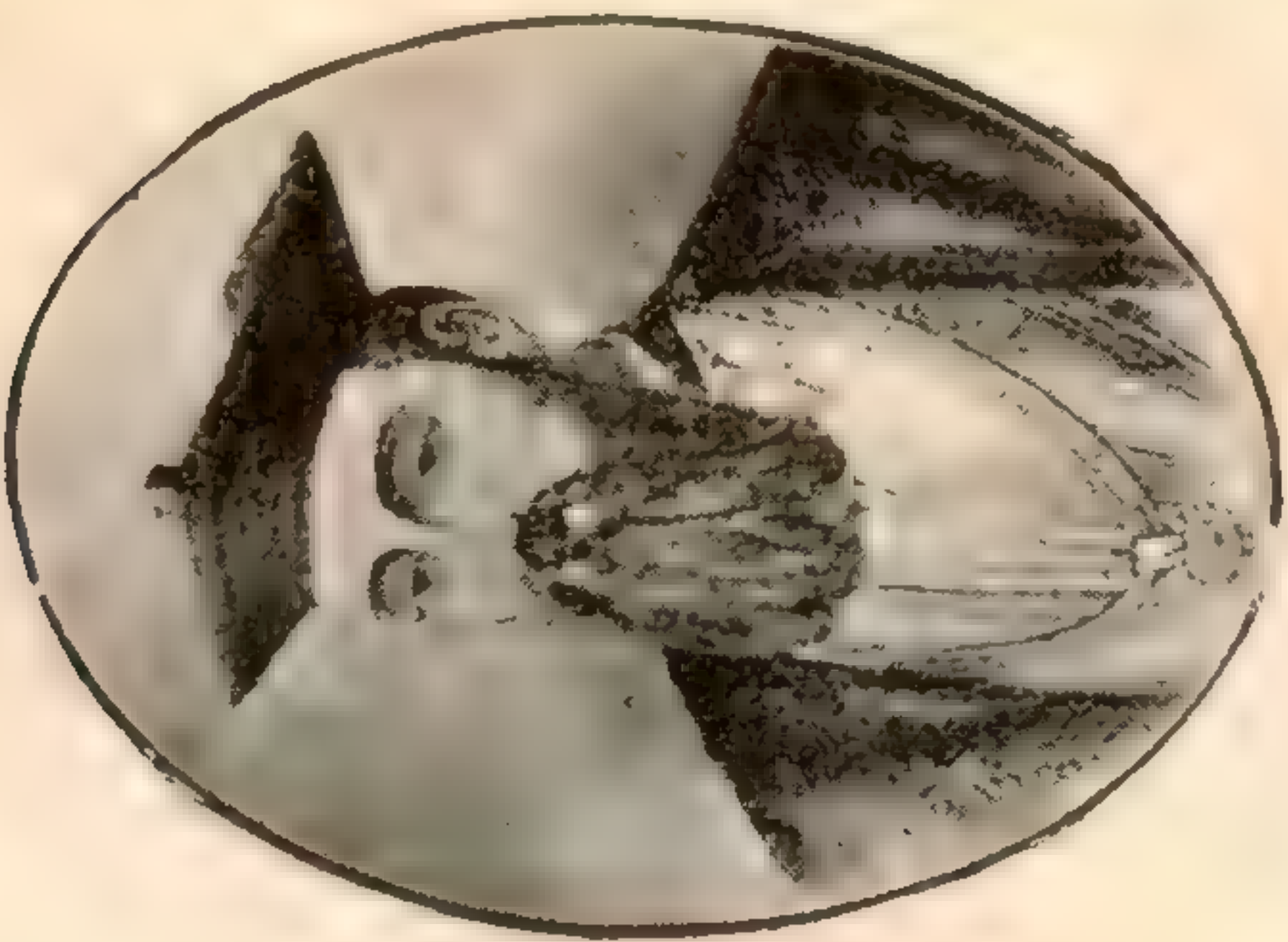
* ప్రాచ్యఖండమందు చాలమంది మహాపురుషులకు వ్రాత తెలియకపోవుట విచిత్రము! మహమ్మదీయ ప్రవక్తయగు మహమ్మదుగాని, ఆక్బరు చక్రవర్తిగాని, శివాజి మహారాజుగాని, జంగ్ బహద్దరుగాని, భరతఖండచరిత్రయందు ప్రఖ్యాతిగాంచిన యింకెందరో మహానుభావులుగాని, వ్రాత యెరుంగరన్నచో యిక్కలమువారికి ఆశ్చర్యము కలుగకమానదు!

2. యూరోపియన్ జాతులు ఇండియాకు సముద్రపు దారిని కనుగొనుట

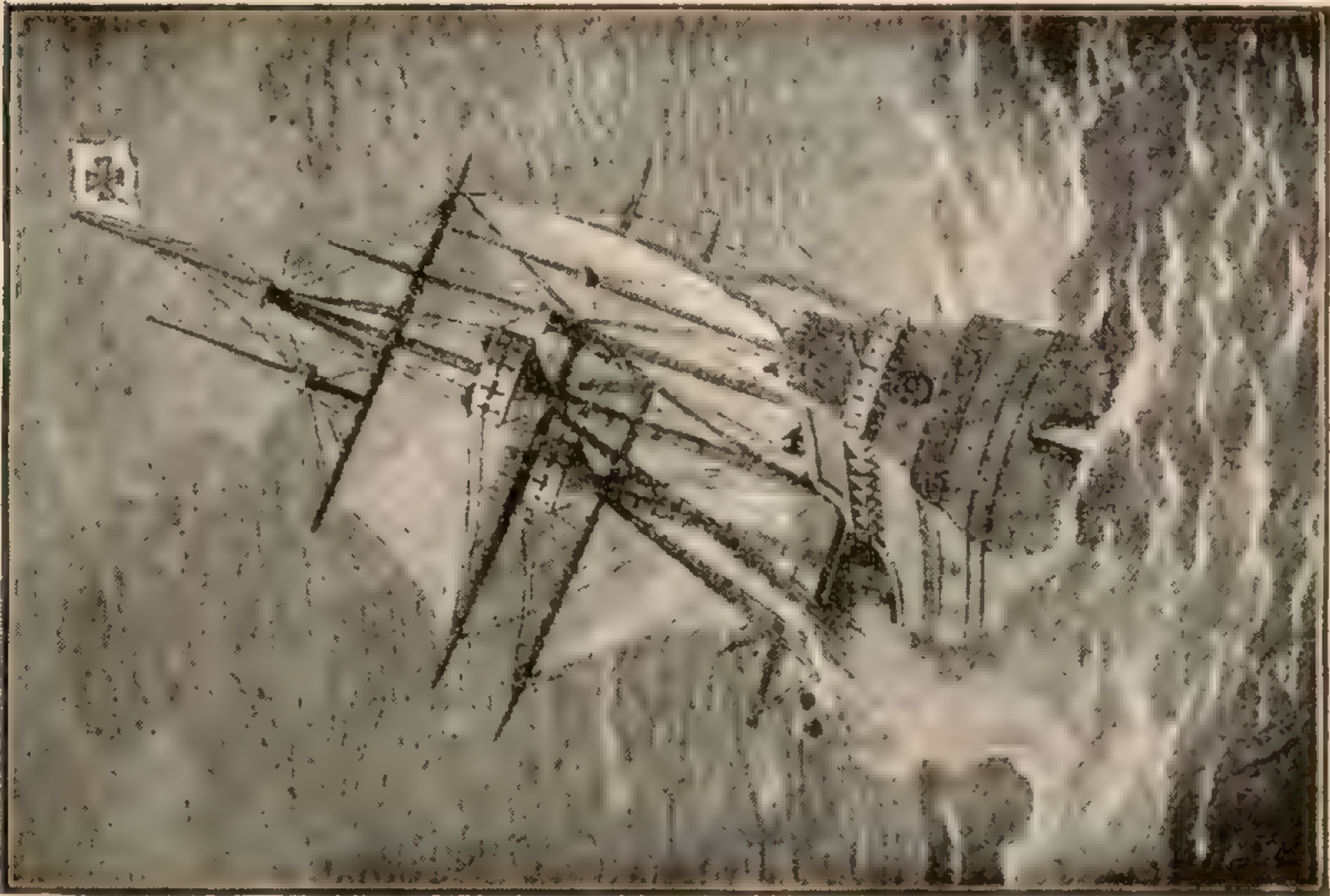
అనాదినుండియు భరతఖండము * ప్రపంచజాతులన్నిటిలో సభ్యతయందు సగ్రస్థానము వహించియుండెను. ఇండియాకు సముద్రపు దారిని కనిపెట్టుట కయియే స్పెయిన్ దేశస్థుడగు “కొలంబస్” అను నావికుడు తనకొక నౌకాదళమును సమకూర్చి పెట్టవలసినదని యూరపులోని నానాకైస్తవ రాజాస్థానముల కరిగి ప్రార్థించెను. మరియు, ఇండియాకు సముద్రపుదారిని కనిపెట్టుటకయి యూరోపియన్ జాతులు ఒకరినిమించి ఒకరు ఎల్లెట్లు పరుగెత్తినదియుకూడ ప్రతిబడి పిల్లవానికి తెలియును. పోర్చుగల్ (బుడతకీచు) దేశస్థుడగు “వాస్కోడిగామా” యను నతడు తుట్టతుదకు ఇండియాకు సముద్రము మీదుగ త్రోవను కనిపెట్టెను. మొట్టమొదట యూరోపియన్ జాతులకు ఇండియాను జయింతమను తలంపులేదు. ఇండియాతో వర్తక సంబంధమేర్పరచుకొనుటయే వారి పరమసంకల్పము. ఇండియాకు సముద్రపు దారిని కనుగొనుటలో వారి కప్పుడు వర్తకాభిలాష తప్ప వేరొండు అభిలాషలేదు. బంగారుకాంతుల రోదోంతరాళముల ప్రసరింపజేయు భరతఖండము - కవివరేణ్యుల వాగంచలముల నాట్యమాడు భరతఖండము - నానాదేశాగత యాత్రికజన వరవర్ణిత స్వర్గధామమగు భరతఖండము - యూరోపియన్ జాతుల స్వప్నములలోకూడ గాన్పించి వారిని పరవశుల గావించెను. వారి భావనా ప్రపంచమందు భరతఖండము ప్రపంచమంతటిలో భాగ్యవంతమగుదేశము; యూరపులోని పణ్యస్థలముల కన్నిటికిని యసంఖ్యాకములగు చిత్రవిచిత్ర వస్తుసామాగ్రుల సప్లయిచేయు కొఠారము. 1

పదునొకొండవ శతాబ్దమందు యూరపులోని కైస్తవజాతులు—“క్రూసేడరు” లనబడువారు—ప్రాచ్యఖండముల సేవించినచో తమ పాపము లన్నియు పోవుననియు, తమకు ముక్తిలభించుననియు తలచి, ప్రాచ్యఖండ భూములకు పుణ్యాతీర్థయాత్రల బయలుదేరుచుండిరి. కాని 1400 సం॥ల యనంతరము 15-వ శతాబ్దములో వారిసంతతి వారే ధనరాసుల గడించు నాశచే ప్రేరితులై ప్రాచ్యఖండముల కెగబ్రాకసాగిరి. ఇంతకంటె వారి కప్పుడెక్కువ ఉన్నతమగు ఆదర్శములు

* సర్వతో ముఖమగు తన యాధిక్యముచే భరతఖండము ప్రపంచములోని సమస్తజాతుల వారిని సమ్మోహనమొనగెను. ఈభరతఖండమును చేరుటకై 5, 6 శతాబ్దములకు పూర్వము ప్రపంచములోని సమస్తజాతులు యెన్నియోరీతుల ఒకరినిమించి యొకరు ప్రయత్నములజేసిరి. వారు పడిన శ్రమ, వారు పడినపాడిట్లు, వారు ధన మాన ప్రాణములకు జంకక చేసిన అతి సాహసకృత్యములు, పరిశోధనలు సమస్తముకూడ యీభరతఖండస్థమగు సిరి సంపదలను, బంగారుగనులను రత్నరాసులను దోచుకొని పోవుటకే యని యెరుంగవలెను. భరతవర్ష సువర్ణ శోభయే వారి కండ్లను మిటుమిట్లు గొలిపెను.

వాస్కో.డి.గామా
ఇండియాకు సముద్రము మీదుగా
ప్రేవసు కనిపెట్టిన బుడతక్కించు
నావికుడు—(2వ పేజీ)

వాస్కో.డి.గామా ఎక్కివచ్చిన ఓడ—(2వ పేజీ)

ఆల్ ఫోర్జీ-డి-ఆలవో.కొర్కె
తిన్నయింటి వాసముల తెక్కించిన
బుడతక్కించు బచ్చి—(4వ పేజీ)

వాస్కిడిగానా మలబారుదేశపు హిందూ ప్రభువగు “హమరిక” పాదముల
నాశ్రయించుట—(4వ శ్లో)

సూక్తు దేశ—(12వ శ్లో)

పాత గొంబాయి దేశ

లేవు. మెట్టదారిలోనుండు కష్టములను, అసౌకర్యములను, మాటలను మాటి మాటికి యెత్తుట, దింపుటమున్నగు యిబ్బందులను, ఖర్చులను, తగ్గించుకొనుటకే వారు సముద్రపుదారి యేమైన దొరికిన బాగుండునని యెంతో ఆత్రపడుచుండిరి. ఇదిగాక, ఆ కాలమున * మెట్టదారిలో నింక ననేక కష్టములుండెను. మనుష్యుల ప్రాణములకు, సొత్తులకు క్రూరమృగములచేతను, చోరులచేతను అపాయములు బహుశములుగ నుండెను. త్రోవలో టోలుగేటులవద్దను, సంతలలోను సరకులకు సుంకములు కట్టవలసియుండెను. ఈ సుంకములు వసూలుచేయు యుర్యోగులు వర్తకులను పీడించి వారివద్ద అధికమగు ధనమును అక్రమముగ లాగుచుండిరి. అది గాక ఆరోజులలో “వెనీసు” “జెనీవా” మున్నగు యిటలీదేశపు రేవుపట్టణములే ప్రాచ్యఖండములతో విరివిగ వ్యాపారమును సాగించుచు, వాణిజ్యమందు నాయకత్వము వహించి, లోకమున పేరు ప్రఖ్యాతులగాంచెను. కాని యూరపు ఖండమందలి పశ్చిమ, ఉత్తర భాగములు ప్రాచ్యఖండముతో వ్యాపారముచేయుట కెట్టి సౌకర్యములు లేకుండెను. కాబట్టి ఇండియాకు సముద్రపు దారిని గనిపెట్టి, తద్వారా హిందూదేశపు సరుకులను యిదివరకుకంటె యెక్కువ చోకగ తెచ్చుకొని, లాభము పొందవలెనను అభిలాష యీ పశ్చిమోత్తర యూరోపీయ దేశముల వారికి కలుగుట సహజము. యూరపుఖండ మారోజులలో యిప్పుడున్నంత భాగ్యవంతముగ లేదు. ఇప్పటివలె యూరోపియన్ క్రైస్తవజాతులు అప్పుడు క్రైస్తవేతర జాతులను నాశనమొనరించి, తమ కాలిక్రింద పడవేసికొని యుండలేదు. ఇండియాకు సముద్రపుత్రోవను కనుగొనుటకై నెడుక ప్రారంభించిన నాటనుండి వారు నానాట ధనాధ్యులుగాజొచ్చిరి. ప్రాచ్యదేశములయొక్క - అందు ముఖ్యముగా భారతఖండముయొక్క సంపదలను జూచి వారినోరు ఊతెను. ఇట్టి ధన

* సముద్రపు దారిలోకూడ కష్టములు లేక పోలేదు. “హల్లం” అను నలిడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—బహుకాలముగ నేరస్తులు దండనాధికారులను ఢింకరించి తిరుగు ఆయరాచకపు, దారుణపురోజులలో వారికి నేలమీదకంటె సముద్రము మీదనేయెక్కువ దొంగతనములుచేయుటకు వీలుగనుండెను. నేలమీద శాంతి నెలకొని, దొంగతనములు, దోపిడీలు సాగకుండ కట్టడిట్టములు చేయబడిన తరువాత, నేరస్తులకు అనువైనచోటు ఒకసముద్రమే మిగిలెను. అక్కడ రాజైవడును లేడు; సముద్రము ఆంవరికి హక్కు ఆయిపోయెను. సముద్రముమీద ఎవడేమి చేసినను అడుగు దిక్కులేకుండెను. సముద్రము మీద స్వేచ్ఛయనునది దోపిడిగాండ్ర దుండుగడుచేష్టలకు పెట్టని కోటయైనది. (“మధ్యమయుగములో యూరపుస్థితి”—యను గ్రంథమునుండి)

ఐనప్పటికి, సముద్రప్రయాణము మెట్టప్రయాణమువలె వ్యయభరితము గాకుండెను. కెప్టన్ మాహన్ అనునత డిట్లు వ్రాసెను. “సముద్రపుదారి సులభతరముగనుండెను; పెద్దసరుకులు నేలమీదకంటె సముద్రముమీదనే ఎక్కువ త్వరితగతిని పోవచ్చును. రోడ్లుబాగుండక, బండ్లునడిగ లేక యున్న ఆ రోజులలో సముద్రయాన సౌకర్యము మరింత హెచ్చుగనుండెను.”

తృష్ణయే కైస్తవజాతులను ప్రేరేపించి నేడు వారు ప్రపంచమంతా దాక్రమించిన స్థానమునకు వారిని క్రమక్రమముగ నీడ్చితెచ్చెను.

ఇండియాను కనుగొందునని చెప్పి కొలంబస్ లంగరెత్తెను. కాని యిండియాకు బదులుగ అతని కింకొక దేశము (అమెరిక) దొరికెను. ఇదియే హిందూదేశమని యాత డనుకొనెను. ఇది హిందూదేశమను ఊహతోనే ఆతడు పరలోకమున కేగెను. ఇండియాకు సముద్రమార్గమును కనుగొన్నకీర్తి నిజముగ పోర్చుగీసు వారిది. (బుడతకీచులది)

3 ఇండియాలో బుడతకీచుల (పోర్చుగీసుల) చర్యలు

ఇండియాకు నీటిమార్గమును కనుగొన్నవాడు వాస్కోడిగామా. సదా తుపానులచే నతిభయంకరముగా గన్పట్టు “కేప్ ఆఫ్ గుడ్ హోప్” అను దక్షిణాఫ్రికాగ్రామమును యీతడు మిగుల సాహసించి దాటి, 1498 సం॥ మే నెల 22-వ తేదీని కల్లికోటరేవులో దిగెను. అతనివెంట కొలది పరివారము మాత్రమే యుండెను. వారు వాస్కోడిగామా వలెనే దైర్యసాహసములు గలవారు; పాపభీతి లేనివారు. ఆకాలమున కల్లికోట “జామరిన్” అను హిందూరాజుచే పాలింపబడుచుండెను. ఈరాజు వాస్కోడిగామాకును, అతని కైస్తవ పరివారమునకును, ప్రేమపూర్వకముగ నాతిధ్యమిచ్చెను. భరతఖండస్థులకు అతిథిపూజ సనాతన ధర్మము. ఏ విమత కైస్తవ ద్రిమ్మరీడులు యిప్పుడు తన పాదకమలములవద్ద కూర్చుని యిండియాలో తమ సరకుల నమ్ముకొనుటకు అనుజ్ఞ నివ్వవలసినదని తనను వేడుకొనుచున్నారో, ఎవరికి తానిప్పుడు హృదయపూర్వకముగ నాతిధ్యమిచ్చుచున్నాడో, అట్టి యతిథులు, రేపు తన యధికారమును త్రోసిపుచ్చి, తన వంశమును కూకటివేళ్లతో పెళ్లగింతురనిగాని, తానిప్పు డేలుచున్న యీ భూభాగము యీ కైస్తవ ద్రిమ్మరీడుల చేతులలోనికి పోవుననిగాని పాపమానాడు జామరిన్ రాజు కలలోనైన తలంచి యుండలేదు.

ఆన 1500 సం॥ లో కల్లికోటవద్ద “పెడ్రోఆల్వరెజ్ కబ్రాల్” అను వాని యాజమాన్యమున బుడతకీచులొక గిడ్డంగిని (ఫ్యాక్టరీని) స్థాపించుకొనిరి. 3 సం॥ల యనంతరము అచటనే వారొకకోటను కట్టుకొనిరి. దీనికి “ఆల్ఫన్సో-డీ-ఆల్బూకర్క్” అను నతడు అధిపతిగా నుండెను. (ఈతడు 1506 సం॥లో గోవాపట్టణమును పట్టుకొని 1510 సం॥లో కల్లికోటనగరమును దోచుకొని రాజమందిరముల నన్నింటిని కాల్చివేసెను! తమకు మొట్టమొదట కాలుబెట్టుటకు తావిచ్చి, తమకెంతో శౌరవముగ నాతిధ్యమిచ్చి, తమ సరకుల నిచట నమ్ముకొని బ్రతుకుటకు అనుజ్ఞనిచ్చిన ఆ “జామరిన్” హిందూరాజునెడ యీ కైస్తవ

పశ్చిమ ప్రాంతము

దక్షిణ ప్రాంతము

ఉత్తర ప్రాంతము

దక్షిణ ప్రాంతము

యూరోపియనులు ఇండియాకు సముద్రపు దారిని కనుగొను యత్నములు.

MB

బుడతకీచు బచ్చు చూపిన కృతజ్ఞత యిట్లున్నది! * “తిన్నయింటి వాసములు లెక్కించుటయన నిదిగాదా! |

* లెప్టినెంట్ కర్నల్ అలెగ్జాండర్ వాకర్ అను నతడు 1818 సం॥ జనవరి 31-వ తేదీన బి. యస్. జోన్స్ అను నతనికి “బప్ ల్యాండు” అను చోటనుండి వ్రాసిన ఉత్తరములో నీరీతిగ నున్నది.

యూరప్ ఖండములోని నానాదేశములనుండి వర్తకులమని పేరుపెట్టుకొనివచ్చిన దిమ్మరిండ్ర యెడ భరతఖండపురాజులుచూపిన యాదరణ సర్వత్ర సమముగను ఏకరీతిగను ప్రోత్సాహకరముగ నుండెననుట నిశ్చయము. భరతఖండము భాగ్యవంతమును సర్వవస్తుసంపన్నము నగుటచే పరదేశస్థు లిచట వర్తకము చేసికొందుమని ప్రార్థించినపుడు అట్టివారిని యాదరించి వారికి దగినసౌకర్యము నొసంగుటతమ సంపన్నరాజ్యములకు తగిన లక్షణముగ ఆనాటిరాజులు భావించుకొనిరి. అనేకమంది రాజులు తామేస్వయముగా, అమూల్యముగ ననేకవస్తువులను గొనుచుండిరి; అమ్ముచుండిరి. తమ ప్రజలు చేసికొను వర్తకముపై సుంకముల విధించుచుండిరి. తద్వారా రాజులకు మంచి యాదాయము వచ్చుచుండెను. కాబట్టి, యూరప్ ఖండమునుండి నావికులు వచ్చినపుడు అది తమకు మంచిదని వారు తలంచుటయే గాక, వారికి మిక్కిలి వైభవముతో - మేళతాళములతో - స్వాగతమిచ్చుచుండిరి. తనకు మొట్టమొదటి పర్యాయము కల్గికోటలో నొంగబడిన స్వాగతమునుగూర్చి ‘వాస్కోడి గామా’ తన యింటికిట్లు ఎంతో ఆహ్లాదముతో వ్రాసుకొనెను:—“నాకిక్కడ ఎంతటి గౌరవము జరిగినదో, మీరుకలలోగూడ ఉహించుకొలేరు.” “కబ్రాల్” అనునతనికిగూడ నిట్లే మిగులహృదయపూర్వక మగుస్వాగతము జరిగెను. కాని, యీ మర్యాదలన్నియు అచిరకాలములోనే విరసము లయ్యెననుట నిజమే. అయితే ఇందు “జామరీన్” రాజు తప్పేమియులేదు. ఈసంగతిని ఆబుడతకీచు నాయకులే ఒప్పుకొనిరి. క్రొత్తగావచ్చిన యీ విదేశస్థులు తమ వర్తకమును పడగొట్టుదురేమోయను నీర్వచే కల్గికోటలోనుండు ఆరబ్బీవర్తకులు రాజుతో చాడీలు చెప్పటచే యిట్టి విపరీతము జరిగెనని బుడతకీచులేచెప్పిరి. అయితే, మనమిప్పుడింకొక విషయమును విచారించవలసియున్నది. ఆరబ్బులు చెప్పినవి నిజముగా చాడీలా? బుడతకీచులదేమియు తప్పులేదా? బుడతకీచులు చెప్పినట్లు తాము చేసినచేష్టలు స్వరక్షణార్థమైచేసినవని వాదసౌకర్యమునకు ఒప్పుకొన్నను అవి యతితీవ్ర స్వభావము గలవిగను, ఏప్రభుత్వమునకైనను సహేతుకముగ ననుమానము, వైరభావమును గవిగించునవిగనున్న వనుటలో సందేహములేదు. ఇండియాలో కాలుబెట్టినది మొదలు యీ బుడతకీచులు చేసినచేష్టలు యూరోపియన్ జాతులకు మంచిపేరుతెచ్చునవిగా గనపట్టలేదు. ఇటీవల ఆకారణముగా ఆల్బూ కర్క్ ఆర్మజ్ పట్టణమును ముట్టడించుటయు, జామరీన్ తో సమాధానపడినవెంటనే యితడు కల్గికోటలో నొకయోడను పట్టుకొనుటయు, కనపడినయోడనెల్ల ముట్టడించి దోచుకొనుటయు, ఓడవొంగతనము ఏకరీతిగ సాగించుటయు, ఇవన్నియుగూడ జాతులు పరస్పరము మన్నించుకోవల సిన ధర్మములకు కేవలము విరుద్ధము లగుచున్నవి. ఇట్టివిపరీతము ప్రపంచములో మరెచ్చటను గాన రాదు. ఈదుశ్చేష్టలచేతను, యింతకంటె మెరుగుగాని, తదితర సాధనములచేతను, బుడతకీచులు కొంతవిశాలరాజ్యమును స్థాపించుకొనగల్గిరి. ఇట్టిపరిస్థితులలో ఈపోర్చుగీసు జాతియెడ భరతఖండ రాజులకు రోతయు, భయమును కలుగకుండినచో ప్రపంచ మాశ్చర్యపడి యుండవలెను.” [ఈస్టిండియా కంపెనీ వ్యవహారములగూర్చిన సెలెక్టుకమిటీ రిపోర్టు 6-వ వాల్యూం. 1882 సం॥ న ముద్రితము. 20. అనుబంధము - 299-300 పేజీ]

బుడతకీచులు ఇండియాలో అడుగిడు నాటికి హిందూదేశస్థులకు తుపాకుల నుపయోగించుట తెలియదు. అందుచే వారు పోరాటములలో హిందూదేశస్థులను సులభముగ జయించగలుగుచుండిరి. ఇచ్చటికి వచ్చిన నూరు సం॥ల లోపలనే వారు హిందూమహాసముద్రమును జపాన్ వరకు శోధించిరి; వారిజెండా ప్రాచ్య భూములలో చాలచోట్ల యెగురుచుండెను. మంగళూరు, కొచ్చిన్, సింహళము, ఆర్మోజ్, డయ్యూ, గోవా, నాగపట్టణములకు వారు ప్రభువులయిరి. ప్రాచ్యభూములలో వర్తకము చేసుకొందమను తలంపుతో వార్చిటకువచ్చిరి. ఈ పనియందు వారికి విజయము గలిగినప్పుడు వారు సంతృప్తులయిరి. ఒక నూరు సం॥ల పై కాలము వరకు వారు హిందూమహాసముద్రముమీద వ్యాపారమునంతను గుత్తగొనిరి. ఇది మిక్కిలి లాభకారిగనుండెను. వారు అపరిమిత ధనరాసులగడించి, తక్కిన యూరపుఖండస్థులకు * దిగ్భిమను గల్గించిరి.

* బ్రూస్ అనునతడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—అనాదినుండియు హిందూదేశపు సరుకులు అరేబియా, పర్షియన్ గల్ఫులద్వారా యూరప్ ఖండమునకు పోవుచుండెను. ఈ మార్గమునుండి తప్పించి వ్యాపారమునంతను పూర్తిగ సముద్రము మీదనే సాగునట్లు త్రిప్పి, దానిని తామే గుత్త గొనవలెనని పోర్చుగీసులు ముఖ్యముగ పూనుకొనిరి. ఇందువల్ల ఎక్కువ సరుకులు రవాణా యగుట యేగాక, ధరలు తగ్గుననియు, వర్తకమునంతను తమరాచకీయాధికారమునకు లోబడునట్లు చేసికొన వచ్చు ననియు పోర్చుగీసులు తలంచిరి..... (ఈస్టిండియా కంపెనీ చరిత్ర (Annals) వాల్యూం I పేజీ 41.)

లెఫ్టినెంట్ కర్నల్ వాకర్ బి. యస్. జోన్సుకు వ్రాసినట్లు పైన చెప్పిన లేఖలో నిట్లున్నది:—
“తమకు భరతఖండపు రాజులవల్ల గల్గిన అనుకూల ఆతిథ్యమునుగూర్చి డచ్చివారు (ఒలందాలు) కూడ ఎంతో గొప్పగ చెప్పకొనిరి. ఇందుకింకొక కారణముకూడ గలదు. వీరికి పూర్వమువచ్చిన బుడత కీచుల దుండగములచే భరతఖండపు రాజులకు వారియెడ రొతపుట్టియుండెను. (అయినప్పటికి, భరత ఖండపు రాజులు విదేశస్థులయెడ యీర్ష్యను వహింపక) తరువాతవచ్చిన ఒలందాలకుకూడ ఆదరణ పూర్వకముగ స్వాగతమిచ్చుట, వారి యాదార్యమును ద్విగుణీకృత మొనర్చెను. కోటలనుకట్టుటకు తమకెట్టి యిబ్బందికలుగలేదని ఒలందాలు చెప్పకొనిరి. దేశీయులు మాత్రము వారియెద్ద పని చేయుటకు యిష్టపడకుండిరట. అయితే, తామే కట్టుకొన దలచినయెడల, అందుకు రాజులు సంపూర్ణముగ అనుజ్ఞ నిచ్చుచుండిరట! దేశీయులయెడ బుడతకీచులు చేసినంత దుండగములను ఒలం దాలుచేసినట్లు కన్నట్టదు. (దీనికొక కారణ ముండవచ్చును) ఒలందాలు దుర్బులులై చిరకాలము తమ స్వదేశములోనే స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుచుండిరి. కాబట్టి యితరులయెడల తాము కొంత సహనమును, సానుభూతిని చూపవలసివచ్చెను. ఒలందాలు ఇండియాలోచేసిన దౌర్జన్యములు హిందూదేశస్థులమీదకాక, తమకు పోటీగనున్న బుడతకీచులు మున్నగు యితర యూరోపియన్ జాతులవారిమీద చేసిరి. దేశీయరాజులతో నేస్తము గట్టియు వారిసేనలలో శిపాయిలుగ చేరియు, యిటీవల యింగ్లీషు కంపెనీవారు చేసినమాదిరిగ రాజులతో సైనికపుటొడంబడికల నేర్పరచు కొనియు, ఒలందాలు హిందూదేశములో తమ యధికారమును స్థాపించుకొనుట ప్రశంసనీయుము.
[సెలెక్టు కమిటీ వాల్యూం. 6. 1832 సం॥లొ ముద్రితము. పేజీ 300]

కాని బుడతకీచుల పాలబడిన ప్రాంతములలోని ప్రజలు ఘోర బాధల ననుభవించుచుండిరి. ఒక యింగ్లీషు గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—17-వ శతాబ్దములో శివాజీమహారాజు చేసినట్లుగ, బుడతకీచులు తమ పాలనలో నున్న దేశీయ ప్రజల సంరక్షణకు గాని, వారి యభివృద్ధికిగాని, యెట్టి ప్రయత్నముగాని చేసినట్లు నిదర్శనము లెక్కడను గానరావు. ఇదిగాక, యింకొక సంగతి యేమనగ :—బుడతకీచులు ఆఫ్రికాఖండమునుండి నీగ్రోబానిసలను తెచ్చి యిండియాలో తామున్న ప్రాంతములలో మిక్కిలి చవకధరలకు విక్రయించుచుండిరి..... నేటి, గోవా ప్రజలలో నీగ్రోలక్షణములు గాన్పించుటకు యిదికొంత కారణము అని చెప్పవచ్చును. (“నైరన్ అనునతడు వ్రాసిన ” కొంకన్ చరిత్ర-పేజీ 54).

అయితే బుడతకీచుల పక్షముగ ఒకమంచి సంగతి మాత్రము చెప్పవలసి యున్నది. వీరు ఆకాలపు రాజుల కొలువులోనున్న పైన్యములకు తుపాకులను గాల్చుట నేర్పి యూరపుఖండమందున్న యుద్ధపద్ధతులలో హిందూ దేశస్థులను తరిబీయతుచేసిరి. అమెరికాలో తీమక్రైస్తవమతస్థులే యగు స్పెయిన్ వారు చేసినట్లుగ యిండియాలో బుడతకీచులు హిందూ దేశస్థులను చూపుమాపలేదు. కాబట్టి బుడతకీచులుగాక తుపాకుల గాల్చుట నెరింగిన యే యితర క్రైస్తవజాతి గాని హిందూ దేశమునకు సముద్రపుత్రోవను కనుగొనక పోవుట దైవసంకల్పమే యని చెప్పవచ్చును. కొలంబస్ యాజమాన్యమున స్పెయిన్ దేశస్థులే గనుక యిండియాను కనుగొనియుండినచో అమెరికాలో పెరూ, మెక్సికో దేశస్థులకు పట్టినగతియే, మనహిందూ దేశస్థులకును స్పెయిన్ వారివల్ల గలిగియుండెడిది.

బుడతకీచులు ద్రవ్యమార్జించి, నానాటికి ధనరాసులలోపడి పోర్లుచున్న కొలదియు క్రమక్రమముగ వారి ప్రాముఖ్యత యిండియాలో క్షీణింపసాగెను. (ఇందునుగూర్చి వారి గవర్నర్ అగు ఆల్ ఫస్ జో-డీ-సౌజా యను నతడు 1545 సం॥ లో యిట్లు వ్రాసెను :—ఒకచేతితో కత్తిని, ఇంకొకచేతితో శిలువను బుచ్చుకొని బుడతకీచులు ఇండియాలో ప్రవేశించిరి. ఇండియాలో బంగారురాసులను చూడ గనే వారు శిలువను క్రిందపారవేసి, తమ జేబులను నింపుకొన మొదలిడిరి. జేబులు బరువెక్కినకొలది వానిని మోయలేక, కత్తినిగూడ క్రిందపారవేసి, రెండుచేతులతోను జేబుల నెత్తి పట్టుకొనిరి. వీరిట్టిస్థితిలోనుండగ, వీరి తరువాత వచ్చినవారు, వీరిని బహుసులభముగ త్రోసి రాజునిరి.”)

బుడతకీచులకు ఒలందావారు కొక్కుపెట్టిరి. ప్రాచ్యభూములనుండియు, లంకలనుండియు బుడతకీచులను లేవగొట్టి ప్రతిచోట వారిస్థానములను ఒలందా వారు ఆక్రమించుకొనిరి. వారిఓడల నన్నిటిని తగులబెట్టిరి. ప్రస్తుతము యిప్పటికి యిండియాలో బుడతకీచులకు మిగిలినది గోవాపట్టణ మొక్కటే.

4. ఒలందాలు - (డచ్చివారు)

పదునాఱవశతాబ్దము చివరభాగమున ఒలందాలు ఇండియాతో వర్తకము చేయుటకు వచ్చిరి. వారు స్పెయిన్ వారికి లోబడి యున్నంతకాలము, స్పెయిన్ రాజధానియగు లిస్బన్ నగరమునుండి తమకు కావలసిన యిండియా సరకులను ఒలందావారు తెచ్చుకొనుచుండిరి. కొంతకాలమునకు ఒలందాలు స్పెయిన్ వారి రాజ్యాధిపత్యమును త్రోసివేసిరి. 1580 సం॥లో స్పెయిన్, పోర్చుగలు రాజ్యములు రెండును సమాన స్వతంత్రరాజ్యములుగ ఏర్పడి, రెండును సమష్టిగ స్పెయిన్ చక్రవర్తి యాజమాన్యమున వ్యవహరించుకొనుటకు ఏర్పాటుచేసికొనెను. ఈ కారణముచే ఒలందాలకు “లిస్బన్” నగరమునకు పోవుటకు ఆటంకము గలిగెను. వారికి యిండియాసరకులు దొరుకుట దుర్లభమయ్యెను. స్పెయిన్ వారు ఒలందాల ఓడలనుపట్టుకొని, ఓడయజమానులను ఖైదుచేయుచుండిరి. ఈవిధముగ ఖైదుచేయబడిన ఒలందా నావికుడొకడు బుడతకీచు నావికులనుండి యిండియా సంగతి వినెను. ప్రాచ్యభూములనుగూర్చియు, అచ్చటి సముద్రములనుగూర్చియు, లంకలను గూర్చియు వినెను. ఆతడెట్లో ఖైదునుండి తప్పించుకొని, తన స్వదేశమగు ఒలందాదేశము చేరెను. ఒలందాలు మందబుద్ధులు, స్థబ్ధులునని ప్రఖ్యాతి. అయినను, యీ నావికుడు హిందూదేశమునుగూర్చి తాను విన్నసంగతులను యెంతో మనోహరముగ, నోరూరునట్లుగ తన దేశప్రజలకు వినిపించెను. ఈ మాటలు వినగానే, ఆ మందబుద్ధులకుకూడ చురుకుపుట్టి, బుడతకీచులు సంపాదించు కొన్నట్లుగానే తాముకూడ కావలసినన్ని ధనరాసులను గడించుకొని, భాగ్యభోగ్యములలో పొర్లాడవచ్చునను నాసతో, వారు తక్షణమే ఎనిమిదిఓడలను తయారు చేసి, ప్రాక్ ఖండములకు లంగరెత్తిరి. ఈ ఎనిమిదిలో నాలుగు దక్షిణాఫ్రికా మార్గమునను, మరినాల్లు యీశాన్యమార్గమునను పోవునట్లు ఏర్పాటుచేసికొనిరి.

ఇచ్చట ఈశాన్యమార్గము, వాయవ్యమార్గము, ఉత్తరమార్గము అను పదముల కర్థమేమో కొంత చెప్పవలసియున్నది. కోస్తాలుగల యూరపు ఖండదేశములు యిండియాతో నేరుగ సముద్రమార్గమున వ్యాపారము చేయదలంచినప్పుడు, వారికి భూగోళజ్ఞానము లేకుండెను. సరాసరి పడమటగపోయిన “కొలంబస్” అమెరికాచేరి, అదే యిండియాయని భ్రమపడెను. వాస్కోడిగామా దక్షిణాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఉత్తరముఖముగ బయలుదేరినచో తమకు ఇండియా తగులునని యింగ్లీషులు, ఒలందాలు తలంచిరి. ఈ ప్రయాణములన్నియు తుదకు నిరర్థకములయ్యెనని వేరుగచెప్ప నక్కరలేదు. కాని, యీ ద్రిమ్మరుటలో ఉత్తర ప్రాంతములనున్న కొన్నిలంకలు, ద్వీపకల్పములు మున్నగునవి కనుగొనబడెను. ఒలందా వారికి “నోవాజెంట్లా” యను లంక కనబడెను.

దక్షిణాఫ్రికా మార్గమున తూర్పుముఖముగపోయిన ఒలందావారి యోడలు జావా (యవ) ద్వీపమును జేరెను; దీనిద్వారా ఒలందాలు ప్రాగ్భాగములతో వర్తకముచేయ వీలుకలిగెను. కాని, 1598 సం॥ నాటికిగాని ఒలందాలు తూర్పు లంకలతో స్థిరముగ పాదుకొనలేకపోయిరి. మదరాసునకు ఉత్తరముననున్న పులి కాటు, దక్షిణముననున్న సద్రాస్, అనుచోట్ల ఒలందాలు గిడ్డంగుల నేర్పరచుకొని, కోటలను గట్టుకొనిరి. క్రమక్రమముగా యిండియాలో మరికొన్ని ప్రాంతములలో కూడ గిడ్డంగుల నేర్పరచుకొనిరి. బర్నియర్ అను పరాసుచూత్రికుడు 1663 సం॥ జూలై 1-వ తేదీన ఢిల్లీనుండి యిట్లు వ్రాసెను. “ఒలందావారికి ఆగ్రాలో ఒక సారా గిడ్డంగికలదు. ఇచ్చట సాధారణముగ నలుగురైదుగురు మనుష్యుల నుంచుదురు”.....బంగాళా, పాట్నా, సూరత్, అహమ్మదాబాదు మున్నగు చోట్ల నున్న గిడ్డంగులనుగూర్చికూడ యితడు వ్రాసెను.

వర్తకముమీద తమ దృష్టిని యావత్తు పెట్టినంతకాలము ఒలందాలు అభివృద్ధికాజొచ్చిరి. వారి పని బాగుండెను. బంగాళా దేశమునందంతటను వారి వ్యాపారము బాగుగ అల్లుకొనెను. 1675 సం॥లో చించూరా యనుచోట వారు స్థిరవాస మేర్పరచుకొనిరి. ఇది బటేవియా లంకలోనున్న తమ గిడ్డంగికి లోబడియుండెను.

(చివరకు, కొంతకాలమునకు, వీరికి వట్టివర్తకముతో విసుగుపుట్టెను. ఇండియాను పరిపాలింతమను ఆశపుట్టెను. ఇండియానుండి యింగ్లీషువారిని తరిమివేయ వలెనని వీరికి బుద్ధిపుట్టెను. కాని ముఖాముఖిని యుద్ధమేమియు చేయకయే, యింగ్లీషువారెట్లొ ఒలందావారి యాశలను మ్రొగ్గలోనే త్రుంచివేసి సంతృప్త హృదయులు గాగలిగిరి.)

(స్తాళీ) పలాశయుద్ధమైన తరువాత బంగాళాదేశము మీర్జాఖాన్ అనునొక మహమ్మదీయద్రోహి చేతులలోనికి పోయెను. ఈతడు తన యజమానియగు సురాజాద్దాలాకు స్వామిద్రోహమొనర్చి, కైపుతోడను అతని యనుచరవర్గము తోడను కుట్రపన్నెను. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ యీతడు బంగాళాకు నవాబు చేయబడెను. ఈతడు పేరునకుమాత్రమే నవాబుగాని, నిజమునకు కైపుచేతిలో పిండిబొమ్మ. కైపును, అతని కిరస్తానీ వర్తకపుగుంపునుచేరి నవాబును పిండిబొమ్మవలె నాడించుచుండిరి. నవాబు యిందుకు లోలోపల కుళ్లుచుండెను. తాను తన యిచ్చచొప్పున అధికారము చెలాయించుటకు వీలులేకుండ, తనకెట్టి యాటంకములు గలుగుట కాతడెంతయో కటకటబడుచుండెను. ఇంగ్లీషువారినుండి యెట్లయిన తప్పించుకొనుటకు ఆతడు చూచుచుండెను. అందుచేత, రహస్యముగ సేనల దిగుమతి చేయవలసినదని ఆతడు ఒలందావారికి కన్ను గీటుచుండెను. ఆప్రకారమే ఒలందావారు తమ బటేవియా లంకనుండి పెద్ద నావికాదళమును తీసికొనివచ్చి హుగ్లీనదిలో దింపిరి. ఈ దళముతో ఏడు ఓడలుండెను. మూడింటిమీద ఒక్కొక్క

దానిలో నిరువదియారేసి ఫిరంగులుండెను. ఇవిగాక పదునొకొండువందల సేన యీ ఓడలపై వచ్చెను. ఈసేనలో యూరోపియనులు, మలాయావారుకూడ నుండిరి. ఒలందాల యీ పన్నాగమును కైవ్ కనిపెట్టెను. (తన మెడమీదపడిన యింగ్లీషు వారి కాడిని క్రిందపడవేయుటకుగాను తన పిండిబొమ్మయైన మీర్జాఫరు ఒలందా వారిని ప్రేరేపించి, యీ నౌకాదళమును హుగ్లీనది యెగువకు తెప్పించెనని కైవు వెంటనే గ్రహించెను. ఆ సమయమందీ కైస్తవజాతులు పరస్పరము మైత్రితో నుండెను. అయినప్పటికి, ఒలందావారి పన్నాగమును గ్రహించినవాడగుటచే తక్షణమే ఒలందావారి సేనను ముట్టడించి, వారు చించూరాకు రాకుండ నిరోధించ వలెననిచెప్పి కైవు తన ఉద్యోగులలో నొకడగు కర్నల్ ఫోర్డుకు ఆజ్ఞాపించెను. ఫోర్డు వెంటనే ఒలందావారిని ముట్టడించి, ఓడించెను. ఒలందాలు గాభరాపడిరి. ఇంగ్లీషువారికి కొక్కుపెట్టు ప్రయత్నము భగ్నమయ్యెను. ఇంతనుండి యిండియాలో ఒలందాల వ్యాపారము క్షీణింపసాగెను.) ఇండియాలోనున్న గిడ్డంగులవల్లను, తదితర స్థానములవల్లను వారి కేమియు లాభము వచ్చుటలేదు—పైగా దండుగగ నుండెను. కాబట్టి వీని నెట్లయిన వదిలించుకొనవలెనని వారు చూచిరి. 1805 సం॥లో యింగ్లీషు ఈస్టిండియా కంపెనీవారు సుమత్రాలంకను ఒలందాలకిచ్చి దానికి బదులుగ వారినుండి చించూరా, మలక్కాలను తీసికొనిరి. ఆనాడు ఇండియాలో ఒలందాలకుండిన స్థానములేమియు నేడు కాసరావు. ఒకానొక కాలమందు హిందూ దేశమందు తమ రాజ్యాధిపత్యమును స్థాపించుటకై యాశించిన ఆ ఒలందాల సంగతియే యీనాటి విద్యాధికులకుకూడ తెలియదు. వారిపేరు యిండియాలో మాసిపోయినది.

5. ఇంగ్లీషు వారు

బుడతకీచులు ఇండియాకు సముద్రమార్గమును కనుగొన్నప్పుడు వారి రాజ ధానియగు లిస్బన్ నగరము యిండియాసరకులకు ప్రధానస్థానమై యుండెనని యిది వరకే వివరించియుంటిమి. అందుచే యింగ్లీషువారికి బుడతకీచులయెడ అసూయ గలిగెను. ఆరోజులలో బ్రిస్టల్ నగరము యింగ్లండులో మంచి ఓడరేవుగ ప్రా ముఖ్యములోనికి వచ్చుచుండెను. ఆనగరమందుండు నావికులు తమ పూర్వులవలెనే గొప్ప ఓడదొంగలు, సాహసులు. వాయవ్యమూలగ యిండియాకు త్రోవ నేర్పరుపవలెనని 1527 సం॥లో “రాబర్టుత్రోన్” అను * బ్రిస్టల్ వర్తకుడొకడు ఎనిమిదవ హెన్రీరాజునకు మనవిచేసికొనెను.

* ఇండియాదేశస్థులుగాని, యింగ్లీషుదేశస్థులుగాని బ్రిస్టల్ పేరును మరువరాదు. ప్రాచ్య పాశ్చాత్యఖండములకు సంబంధమేర్పరచి, యిండియా, యింగ్లండులను పరస్పరము చేరువకు చేర్చుట కీ నగరమే కారణభూతము. నేరుగ సముద్రమార్గమున యిండియాతో వర్తకముచేయుటకు మొట్ట

వాయవ్యమార్గమున యిండియానుచేరుటకై యింగ్లీషునావికులు ఒక అర్థ శతాబ్దము బహుతంత్రాలుపడిరి. కాని, పారి ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలమయ్యెను. (1578 సం॥లో యిండియానుండి లిస్బన్ నగరమునకు తిరిగివచ్చుచున్న ఒకానొక బుడతకీచుటడను “సర్ఫ్రాన్సిస్ డ్రేక్” అను ఆంగ్లనావికుడొకడు పట్టుకొని దోచుకొనెను. అట్లు దోచుకొన్న వస్తువులలో ఆతని కొక పటము దొరికెను. ఆ పటములో దక్షిణాఫ్రికాగ్రముగుండు యిండియాకు పోవుమార్గము చిత్రింపబడి యుండెను. రహస్యము బయటబడెను. 1594 సం॥ లో “సరెజా లంకాష్టరు” అనువాడు యీ మార్గముగుండు బయలుదేరి యవ (జావా) ద్వీపమును చేరెను. ప్రాచ్యదేశములతో వర్తకముచేసికొనుటకై యింగ్లీషు వా రప్పు డొక కంపెనీని యేర్పరచుకొనిరి. “తూర్పులంకలతో వర్తకముచేయుట కేర్పడిన లండన్ వర్తకులయు, గవర్నరులయు కంపెనీ” (Governors and Company of Merchants of London, trading with the East Indies) అని దానికి పేరు. ఈ రీతిగ వర్తకముచేసి కొనుట కనుజ్ఞ యిచ్చుచు 1600 సం॥ లో యింగ్లండు రాణియగు “ఎలిజబెత్తు” వీరికి పట్టా (చార్టర్) నిచ్చెను.

ఎలిజబెత్తు రాణి వర్తకపు పట్టానిచ్చిన దెవరికి? ఒకానొక “ద్రిమ్మరీడుల సంఘము”నకు (Society of Adventurers). ఇదియే “యీస్టిండియా కంపెనీ” యయ్యెను.)

ఈ కంపెనీ డైరెక్టరులందరు సమావేశమై “పెద్దమనుష్యులను అనగ సంపన్న గృహస్థులను (Gentlemen) ఎవరిని మన కంపెనీలో చేర్చుకొనరాదు” అను తీర్మానము చేసికొనిరి! “మార్కము మనుష్యులతో నేమమ్ములను వ్యాపారము చేసికోనివ్వండి” అని ప్రార్థించిరి! “ఏలననగ, సంపన్న గృహస్థులు గనుక యీ కంపెనీలో చేరి నారంటే, యిందు చేరియున్న ద్రిమ్మరీడులందరు తమ పెట్టుబడి డబ్బును తీసికొని లేచిపోదురు” అని వీరనిరి. [బ్రూసుగారి యీస్టిండియా చరిత్ర (annals) వాల్యూం 1. పేజీ 128]

ఈ కంపెనీయొక్క నిర్మాణ మెట్లుండవలెనో యెవరును అప్పుడు స్పష్టముగ నిర్దేశించి యుండలేదు. దీని కొక కారణముగలదు. ఈ కంపెనీ పెద్దమనుష్యుల కంపెనీ కాదు. ఇది దేశద్రిమ్మరుల గుంపు. పెద్దమనుష్యులు తమ కంపెనీలో నుండడానికి వీరు ఒప్పుకోలేదను సంగతిని మనము జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. (పెద్ద మనుష్యులుంటే తమ యాటలు, దుండగములు సాగవని వీరి భయము.) ఈ

మొదట యింగ్లీషురాజునకు సలహాచెప్పినది యీ నగరవాసియే. భరతఖండ నాయకులలో ప్రథము డెగు (రాజా రామమోహన రాయలవారు) యీనగరముననే పరమపదించిరి. వారి సమాధి యీ నగరమందే గలదు. కాలము గడచినకొలది, భారతీయులు వీరపూజను గ్రహించినకొలది, యీ నగరము భారతీయ విద్యాధిపతులకు యాత్రాస్థానము కాగలదు.

కంపెనీవారు ప్రాచ్యఖండములలో క్రైస్తవేతర జాతులయెడ గావించిన యత్యాచారము లన్నిటికి మూలకారణ మేమిటో యీ కంపెనీలో చేరిన మొంబర్ల పుట్టు పూర్వోత్తరములను బట్టియే యెల్లరకు బోధపడగలదు. ఈ కంపెనీ మొదలు పెట్టిన రోజు మొదలు, అంత్యమయిన ఆఖరు రోజువరకు యిందులోచేరుచు వచ్చినవారు కేవలము అల్పబుద్ధులగు దేశద్రిమ్మరులేగాని, పెద్దమనిషియని చెప్పదగినవాడు ఒక్కఁడును లేడు. దేశద్రిమ్మరులకు నీతి యెక్కడ? జాతియెక్కడ? పేరు ప్రతిష్ఠలు, షరువు మర్యాదలు గల సద్వంశమందు పుట్టి పెరిగిన వాని కుండు లక్షణములు వీరికెట్లు అబ్బును? అట్టి మంచి చార వీరియం దెట్లు కాననగును?

ఇండియా మట్టిమీద మొట్టమొదట కాలుపెట్టినవాడు “హాకిన్సు” అను ఓడసరంగు (కెప్టాను.) 1608 సం॥ లో “హెక్టర్” అను పేరుగల తన ఓడలో యీతడు సూరత్తురేవులో లంగరు వేసెను. అప్పుడు “మొదటి జేమ్సు” అను నతడు యింగ్లండుకు రాజుగ నుండెను. జేమ్సురాజు మొగలాయి చక్రవర్తికి యీ కెప్టన్ హాకిన్సు ద్వారా ఒక లేఖ నంపుకొనెను. జహంగీరు పాదుషా అప్పుడు ఆగ్రాపట్టణములో నుండెను. చక్రవర్తి హాకిన్సును చాల మర్యాదగ చూచెను; ఆర్మీనియన్ దేశమునకు చెందిన ఒక క్రైస్తవస్త్రీనిచ్చి హాకిన్సుకు వివాహముకూడ చేసెనట! కాని త్వరలోనే హాకిన్సు సూరత్తుకు తిరిగి వచ్చి వేయవలసి వచ్చెను; ఏలననగ, జహంగీరు దర్బారులో నున్న బుడత కీచులు తనయెడ కుట్ర పన్నుచున్నట్లు యితనికి అనుమానము తగిలెను.

(1612 సం॥ లో కెప్టన్ తామస్ బెస్టు అను నతడు నాలుగు యుద్ధనావలతో బయలుదేరి సూరత్తులోనున్న బుడత కీచు దళమును ముట్టడించి, వారి యోడలను పట్టుకొనెను. బుడత కీచులు ఓడిపోయిరి; సూరత్తు యింగ్లీషువారి వశమయ్యెను.) దీనితో ఇంగ్లీషు వారిపేరు కొంచెము పైకివచ్చెను. 1613-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 6-వ తేదిన యింగ్లీషువారు మొగలాయి చక్రవర్తితో సఖ్యమేర్పరచుకొనిరి. మొగలాయి దర్బారులో యింగ్లీషు రాయబారి యొకఁడుండనట్లును, సూరత్తులో యింగ్లీషువారిక గిడ్డంగి నేర్పరచుకొనుటకును జహంగీరు చక్రవర్తి యనుమతిచ్చెను. “సర్ తామస్ రో” అను నతడు మొట్టమొదటి రాయబారిగ నుండెను. ఈతడే ఇంగ్లీషు వర్తకమునకు ఇండియాలో పునాదివేసినవాడు.

పడమటి కోస్తాయందు సూరతుతోపాటు మరికొన్నిచోట్ల యింగ్లీషువారు గిడ్డంగుల నేర్పరచుకొనిరి. 1640-వ సం॥ లో కలకత్తాలో గిడ్డంగిని పెట్టుకొనుటకు చక్రవర్తి యనుజ్ఞనిచ్చెను. ఇంతకు పూర్వము బంగాళాదేశములో వర్తకము బుడతకీచుల చేతులలో నుండెను. కాని, బుడతకీచులు యిటీవల తా మొనర్చిన కొన్ని చేష్టలచే (బానిసలను అమ్ముట, బంగాళా నబాబును,

అతని యధికారులను ధిక్కరించుట - మున్నగు కొన్ని చేష్టలచే) మొగలాయి చక్రవర్తి ఆగ్రహమునకు పాత్రులైయుండిరి. వీరి పొగరుబోతు ప్రవర్తనను సహింపక అప్పుడు పాదుషాగనున్న షాజహాన్ చక్రవర్తి బుడతకీచుల మీదికొక దండును పంపెను. బుడతకీచులు ఓడిపోయిరి ; హుగ్లీవద్దనున్న వీరి యోడల నన్నింటిని తగులబెట్టి, చాలమంది బుడతకీచులను పట్టుకొని ఆగ్రాకు ఖైదీలుగ తెచ్చిరి. బుడతకీచు లీ విధముగా నాశనము కాగా, యింగ్లీషువారి సందులోదూరి, వర్తకమును తాము చేజిక్కించుకొనవలెనని ఉద్విష్టారు చుండిరి. చక్రవర్తిని ప్రార్థించి, బంగాళాలో వర్తకము చేసుకొనుటకు అనుజ్ఞ పొందిరి. కాని, వారు భారమగు సుంకముల చెల్లింపవలసి వచ్చెను. వారి యోడలు హుగ్లీనది యెగువకు రావల్ల కాదనిరి. “ కెడ్ గేరి ” సమీపమున “ పిష్టి ” రేవువద్దనే అవి నిలిచి పోవలసి వచ్చెను.

1640 సం॥లో మొగలాయి పాదుషా కుమార్తెకు ప్రమాదవశమున ఒడలు కాలెను. రాజవైద్యులు బాధను మాన్పలేకపోయిరి. సూరత్తుతో నున్న యింగ్లీషు వైద్యు నెవరినైనా పంపవలసినదని చక్రవర్తి కబురంపెను. “ గేబ్రియల్ బాటన్ ” అను నతనిని యింగ్లీషువారు యేరిపంపిరి. అతని హస్తవాసిచే చక్రవర్తి కుమార్తె స్వస్థత గాంచెను. “ నీకేమి బహుమతి కావలెనని ” చక్రవర్తి యడిగెను. సుంకములులేకుండ బంగాళాదేశములో వర్తకము చేసికొనుటకును, ఆ దేశములో యితర చోట్లగూడ గిడ్డంగుల పెట్టుకొనుటకును, యింగ్లీషు ఓడలు హుగ్లీ ఎగువకు కూడ వచ్చుటకును అనుగ్రహించవలసినదని యా యింగ్లీషువైద్యుడు తనకుగల స్వదేశాభిమానముతో కోరెను. చక్రవర్తి వెంటనే ఆ ప్రకారము ఫర్మానాను ఇచ్చివేసెను. ఈ ఫర్మానా పుచ్చుకొని, బాటన్ స్వయముగ బంగాళాదేశములో నున్న “ రాజమహల్ ” పట్టణమునకు వెళ్లెను. అప్పు డక్కడ షాజహాన్ పాదుషా రెండవ కుమారుడగు “ షాషుజా ” బంగాళాకు రాజప్రతినిధిగ కొలువు దీర్చి యుండెను. అప్పు డతని భార్యలలో నొక యామెకు చాల జబ్బుగ నుండెను. బాటన్ ఆజబ్బును కుదిర్చెను. ఆ విశ్వాసముచే షాషుజా బంగాళములో ఇంగ్లీషు వారు తమ వర్తకమును సుస్థిరముగ స్థాపన చేసికొనుటకు వలయు సమస్త సౌకర్యములను చేసెను.

1661 సం॥లో బొంబాయి లంకను బుడతకీచురాజు యింగ్లీషు రాజగు రెండవ ఛార్లెస్ భార్య కేతరీనుకు పసుపు కుంకముక్రంద యిచ్చెను. ఆమె యీ లంకను 1688 సం॥లో యీస్టిండియా కంపెనీవారికి అమ్మివేసెను.

ఈ ప్రకారముగ తూర్పు కోస్తాలోను, పడమరకోస్తాలోను కూడ యీస్టిండియా కంపెనీవారు కూడ తమ గిడ్డంగుల నేర్పరచుకొనిరి. వర్తకములో మంచి లాభము తీయుచుండిరి. కంపెనీతో యేమాత్రము సంబంధమున్నవాడు కూడ

కావలసినంత డబ్బును మూటగట్టుచుండెను. ఇండియాను జయించి, యిండియాను యింగ్లండు క్రిందకు తెచ్చి, యిండియాను పాలింతమను తలంపు యీ అణా, పైసల లెక్కచూచు కొనుచు చిల్లర గల్లాపెట్టెముందు కూర్చుండు దేశద్రిమ్మరి కిరస్తానీ కిరాటులపుర్రెలలో నిప్పటి కింకను పుట్టలేదు.

ఇంగ్లీషురాజు సర్ తామస్ రోను చక్రవర్తి దర్బారులోనికి రాయబారిగ పంపెను. ఆతడు 1615-వ సం॥ సెప్టెంబరు 26-వ తేదీన సూరత్తుచేరెను. ఇంగ్లీషు వారికి అనుకూలముగ ఆతడు చక్రవర్తినుండి అనేకమైన సౌకర్యములను సంపాదించెను. ఇందునుగూర్చి మిల్లు అను చరిత్రకారుడిటుల వ్రాయుచున్నాడు :—

(“ సర్ తామస్ రో దూరదృష్టిగలవాడు. నెమ్మదియైనవాడు. తనను పంపించిన యుద్దేశ్యము దుష్టమైనదని యతడు త్వరలోనే గ్రహించెను. ఇట్లు గ్రహించినను, యీతడు తానున్న పరిస్థితులలో తనచేత నైనంతవరకు, వీలున్నంతవరకు వ్యవహారముల చక్కబెట్టెను.....ఈతడు కంపెనీకి చేసిన యితరమేళ్లుగాక, కంపెనీకి నలహాలకూడ నిచ్చుచుండెను. “ నేను ఓడదిగగానే, మనకొక కోట ఉండడము అవసరమని తోచినది. కాని, చక్రవర్తి అదిమనకు యివ్వకపోవడం మంచిదే యని అనుభవమును బట్టి ఎవరికైనా తెలుస్తుంది. చక్రవర్తి మనకు పది కోటలిచ్చినా, నేను ఒకటియైనా పుచ్చుకోను.....మీ రొక్కటే మాటను గుర్తుంచుకోండి ; మీ కేవల నా సౌకర్యాలు కావాలంటే, అవి సముద్రముమీద కావాలని కోరండి ; శాంతమగు వర్తకములో కావాలని కోరండి ; సైన్యాలను తీసికొనివచ్చి, యిండియాలో యుద్ధములు ప్రవేశపెట్టడం చాల పొరపాటు : అది అనేక తగాదాలకు, చిక్కులకు కారణమగును. ”

ఇండియాలో తాము జాగ్రత్తగ, పొదుపుగ, సంసారముల గడుపు కొన వలెననియు, వట్టివర్తకులవలె నిరాడంబరముగ నుండవలె ననియు, తమ పెండ్లము పిల్లలను యింటికి పంపివేయవలసినదనియు, సర్ తామస్ రో కంపెనీ నౌకర్లకంద రకు నిరంతరము నలహాచెప్పుచుండెను.

మొదటి రోజులలో కంపెనీవారు “ రో ” చెప్పిన నలహాచొప్పున నడచు కొనిరి. కాని, యింగ్లండులో రెండవచార్లెస్ రాజుగవచ్చిన తరుతవారే వ్యవహారములు తలక్రిందయ్యెను. ఇతడు యిండియాలోలుడు ; ధృతివిహీనుడు. ఈతడు ఈస్టిండియాకంపెనీకి రాచకీయాధికారముల నొసంగెను. క్రైస్తవులుకాని ఏ ప్రజలతోగాని, ఏ రాజుతోగాని, యుద్ధమొనర్చుటకును, సంధిచేసికొనుటకును, ఈతడు యీస్టిండియా కంపెనీకి అధికారమిచ్చుచు 1661 సం॥ ఏప్రిల్ 3-వ తేదీన ఒక పట్టానిచ్చెను.) దీనినిబట్టి, క్రూరేడరుల మనోభావములు (అనగ పరమతస్థులపై దండెత్తుదమను బుద్ధి) యింగ్లండు ప్రజల కింకను పోలేదని స్పష్టమగు

చున్నది. క్రైస్తవులకు, క్రైస్తవులు కాని వారలకు వీరు భేదము తీసిరి. క్రైస్తవులు కానివారందరు పాపులనియు, వారిహక్కులను, వారి యాస్తులను, వారి ప్రాణములను సహితము మన్నింపవలసిలేదనియు వీరి భావము. తనదేశ ప్రజలు “క్రైస్తవులు” అను పేరుతో నెరుంగబడవలెనని రెండవచార్లెస్ రాజు కోరిక. ఆకారణము చేతనే యింగ్లీషువారిని గూర్చి చెప్పవలసినచోట్ల “క్రైస్తవుల”ను పదము యీ గ్రంథమందు తరుచు ప్రయోగింపబడినది.

ఏది యెట్లున్నను, ఇండియాను జయించి దానిపై సర్వసహాధికారమును చెలాయిత మనుతలంపు ప్రథమమున యింగ్లీషువారికి పుట్టినది కాదు. తన బ్రిటిష్ ఇండియాచరిత్ర 4-వ సంపుటం ఒకటవ అధ్యాయమునకు దిగువ నోటు వ్రాయుచు మిల్లుయిట్లు వ్రాసెను :—“ఇండియాను జయించుటకు రెండు రహస్యములు కనిపెట్టబడెను. ఒకటి :—తరిబీయతు అయిన యూరోపియన్ సేనల యెదుట దేశీయసేనలు దుర్బలమైపోవుట :—ఇక రెండవది :—దేశీయసేనలకు సులభముగ యూరోపియన్ తరిబీయతు నిచ్చుటకు వీలుండుట :—ఈ రెండు రహస్యములను కనిపెట్టిన వారు ఫ్రెంచివారు.”

“యూరోపియనులు దేశీయ రాజులకు లొంగియుండవలెనను భ్రమను మొదట వదల గొట్టినవారు ఫ్రెంచివారు.” 1764 సం॥లో ఫ్రెంచివారు 1200 సేనతో మాత్రమే కర్ణాటక నబాబుయొక్క యావత్తు సైన్యమును ఓడించగలిగిరి. దీనినిగూర్చి “ఆర్మ్” అను నతడిట్లు వ్రాసెను.

“మొగలాయి సైన్యములను యూరోపియన్ జాతి నిష్కర్షగ జయించి యిప్పటికి నూరువత్సరములు దాటినది. అదివరకు యూరోపియన్ జాతులు మొగలాయి సైన్యములవల్ల అనేకసార్లు ఓడిపోవుటచేతను, చిరకాలము తాము పోయిన చోట్ల యుద్ధములులేక యూరోపియన్ జాతుల రణకౌశలము తరిగిపోవుటచేతను, తమకంటె మహమ్మదీయసేనలే బలవత్తరమైన వనుభ్రమ యొకటి యూరోపియన్ జాతులకు కలిగెను. కాని, ఒక్కచిన్నదశముతో నబాబుయొక్క సైన్యవాహిని నంతను ఎప్పుడైతే ఫ్రెంచివారు చెదరగొట్టిరో, అంతటితో ఆభ్రమ పటాపంచలై పోయెను.”

హిందూస్థాన ప్రజలపైనను, రాజులపైనను తమ యధికారమును స్థాపించ వచ్చునని యింగ్లీషువారికి మొట్టమొదటగ దారిచూపిన వాడు పరాసువీరుడు “డూగ్లెస్.” డూగ్లెస్ ఇండియాలో పరాసు (ఫ్రెంచి) రాజ్యమును స్థాపించుటకు గొప్ప యెత్తులను వేసెను. కాని, తన యింటివద్దనున్న పరాసువారే ఆతని యెత్తులను సాగనీయకుండ అడ్డుతగిలిరి. అయితే అతడు వేసిన యెత్తులు యింగ్లీషువారికి ఉపయోగపడినవి. అతడుచూపిన త్రోవనే యీస్టిండియా కంపెనీవారు మిక్కిలి దీక్షతోడను, ఉత్సాహముతోడను పోయిరి. డూగ్లెస్ వేసిన పంథాను యింగ్లీషు కంపెనీ

కొలుపులో నున్న రాబర్టు క్లైవ్ అనునతడు చేపట్టెను. దక్షిణాపథమునుండి ఫ్రెంచి వారిని త్రోసివేసి, తానాపదవి నధిష్టించవలెనని క్లైవ్ పూనుకొనెను. “ఈ దక్షిణాపథమందు చేతితో కత్తిపుచ్చుకొన్న ఒక్కపరాసువాడు ఉన్నంతకాలము, దేశము నకు శాంతిలేదు.” అని యతడనెను. పరాసువారిని త్రోసిరా జొనర్చిన తరువాత క్లైవ్ పనియు, ఈస్టిండియా కంపెనీవారి పనియు బహు తేలికయయ్యెను.

ఇండియాలో యింగ్లీషు కిరస్తానీ వర్తకుల రాజ్యాధికార ప్రాబల్యము 1757 సం॥లో పలాశయుద్ధమైన నాటనుండి ప్రారంభమైనది.

6. ఫ్రెంచివారు (పరాసులు)

సముద్రమార్గమున యిండియాలో వర్తకము చేయవచ్చిన క్రైస్తవజాతులలో ఆఖరువారు ఫ్రెంచివారు. ఇందునిమిత్తమై 1664 సం॥లో ఫ్రెంచివారిక కంపెనీ (కంపెనీ-డిస్-ఇండిస్ Compagnie des Indes) అను పేరుతో స్థాపించిరి. ఈ కంపెనీని నిర్మించిన కీర్తి పరాసు మంత్రియగు కోల్బర్టు అనువానిది. ఫ్రెంచిరాజగు పదునాల్గవ లూయి తో చెప్పి, యీతడీ కంపెనీకి అనేకమైన సౌకర్యముల నిప్పించెను. ఇండియాలో వర్తకము చేసికొనుటకు యీతడై యేండ్లవరకు యీ కంపెనీకి తప్ప యితర పరాసులకెవరికిని హక్కు లేకుండునట్లును, వీరిపై యేవిధమైన పన్ను లేకుండునట్లును, మొదట పదియేండ్లలో కంపెనీకి యే నష్టమువచ్చినను దానిని ఫ్రెంచిప్రభుత్వము భరించునట్లును, యింకనిట్టివే యితరమైన సౌకర్యములు పెక్కింటిని యీ మంత్రి యీ కంపెనీకి యిప్పించెను.

1668 సం॥లో పరాసులు సూరత్తులో నొకగిడ్డంగిని పెట్టుకొనిరి. మరు సం॥ మచిలీపట్టణములో నింకొకగిడ్డంగిని కట్టుకొనిరి. 1674 సం॥లో పుదుచ్చేరిలో మరియొకదాని నేర్పరచుకొనిరి. పుదుచ్చేరిలో పరాసు గిడ్డంగి నేర్పరచిన వాని పేరు ఫ్రాన్సిస్ మార్టిన్. ఇతడు 1706 లో చనిపోవు వరకు పుదుచ్చేరిలోనే యుండెను. ఆతడు శాంత స్వభావముతోనుండి దేశీయరాజులతో సఖ్యము సంపాదించెను. ఈతని తరువాత “డాక్టర్ వినోయిర్” అనునతడు వచ్చెను. ఇతడును మార్టిన్ అవలంబించిన సఖ్యమార్గముననే పోయెను. ఇతని పిమ్మట డూమాస్ అనునతడు వచ్చెను. ఆతడు విశేషముగ శ్రమపడి పుదుచ్చేరిని మిక్కిలి యందమైన పట్టణముగచేసి, దేశీయరాజులకు అకర్షవంతముగ జేసెను. ఈ ప్రకారముగ ఆతడు ప్రఖ్యాత కర్నాటకనబాబైన “దోస్తు ఆలీఖాన్” యొక్క స్నేహమును సంపాదించెను. ఇండియాలో క్రైస్తవసామ్రాజ్యము నొకదానిని స్థాపించుటకై డూమాస్ అంకురార్పణచేసెను. ఈ అంకురమునకు దోహదమొనర్చుటకై అతని తరువాతవచ్చిన డూస్లే చాలతంటాలుపడెను, మహారాష్ట్రులు దండెత్తి

వచ్చినప్పుడు దోస్తు ఆలీకిని, అతని యల్లుడగు చందాసాహెబ్ కును దూమాన్ సహాయముచేసెను. ముందురాబోవు యుద్ధములలో బంకోబస్తుగ నుండుటకై పుదుచ్చేరికోటను, బురుజులను దూమాన్ మిక్కిలి బలపరచెను. 1200 మంది యూరోపియన్ బలమును, నాలుగైదువేల ఇండియనుసేనను, తయారుచేసెను. ఇండియా సేనకు యూరోపియన్ రణశిక్ష గలపెను. ఇదియే మొదటి సిపాయిదళము. కర్ణాటరాజ్యమును దోస్తు ఆలీచేతినుండి లాగికొనుటకై మహారాష్ట్రులు పడిన శ్రమయంతయు యిట్లు నిర్ధకమయ్యెను. మహారాష్ట్రుల పేరుచెప్పిన ఢిల్లీపాదుషాకు హడలుగనుండెను. కాబట్టి, దూమాన్ మహారాష్ట్రులను జయప్రదముగ నిలిచి యెదిరించెనన్న వార్తవిన్నప్పుడు ఆడంగిరేకుల వాడగు ఢిల్లీపాదుషాకు పట్టరాని సంబరముగలిగెను. అతడు వెంటనే దూమాన్ కు “నబాబు” అనుబిరుదు నొసంగెను; మరియు 2,000 అశ్వదళము నాతనికి అంగరక్షక నొసంగెను. మొగల్ సామ్రాజ్యములో ఆతడొక యుర్యోగిగ యేర్పాటయ్యెను.

7. దూమన్.

దూమాన్ తరువాత 1741 సం. అక్టోబరులో జోసఫ్ ఫ్రాన్సిస్ దూమన్ పుదుచ్చేరికి గవర్నరుగవచ్చెను. దూమన్ అద్భుతమైన వ్యక్తి, గొప్ప ప్రజ్ఞగల వాడు. అంతలేని కాంక్షగలవాడు. నెపోలియన్ వీరునివలె జన్మంతః జనసంఘములను నడిపింపగల నాయకుడు, ఇండియాలో క్రైస్తవసామ్రాజ్యమును స్థాపించుకుట పూనుకొనిన యూరోపియనులలో మొట్టమొదటివాడు. ఇండియానంతను ఫ్రెంచియధికారము క్రిందికి తీసికొనివచ్చుటలో యీతడు నిజముగ నెగ్గెడివాడే యని చరిత్రకారులెల్లరు అంగీకరించుచున్నారు. కాని, యీతని మహోత్కృష్ట ప్రతిభయే యీతని కడ్డమువచ్చెను. తమ ప్రజ్ఞకంటె గొప్పది యగు యీతని ప్రజ్ఞను చూచి, యీతని సోదరదేశీయులే యీర్ష్యనొందిరి! ఈ యీర్ష్యచే వారాతని పనిని సాగనీయలేదు. ఇండియాను జయించుటకు దూమన్ వేసిన పతకమునకు ఫ్రెంచి దేశము సమ్మతంపలేదు. స్వసామ్రాజ్యవైభవమునకు మారుగ ఫ్రెంచిదేశము శాంతి నేకోరెను.

దూమన్ యధికార పదవిని వహించగనే, నబాబును బిరుదమును ప్రకటించుకొనెను. ఈ బిరుదము మొగలాయి చక్రవర్తి తన వెనుకటి వాడగు దూమాన్ కు యిచ్చినదను సంగతిపాఠకులకు తెలియును. ఇతడు వచ్చిన కొలదికాలమునకే యూరపుఖండములో యింగ్లండుకును, ఫ్రాన్సుకును యుద్ధము తటస్థించెను. ఒక శతాబ్ది పైకొలమునుండి మదరాసు పట్టణము యింగ్లీషువారిచేతులలో నుండెను. అది యిప్పుడు వారికి ప్రధానమగు వర్తకస్థానముగనుండెను. వర్తకములో తమకు

యింగ్లీషువారి పోటీలేకుండ అణగగొట్టివేయవలెనను సంకల్పముతో డూప్లే మద్రాసు నెట్లయిన పట్టుకొనవలెనని చూచుచుండెను. ఈపని నెరవేర్చుటకై అతడు “లాబోర్డోనాయ్” అను నొకపరాసు నావికుని పంపించెను. ఈ నావికుడు మదరాసునకు లంగరెత్తి సులభముగ మదరాసును స్వాధీనమొనర్చుకొనెను.

అయితే అప్పుడు డూప్లేకును, యీ “లాబోర్డోనాయ్”కిని సరిపడుటలేదు. ఒకరి నొకరు ద్వేషించుకొనుచు, ఒకనియెడ నొకడు యీర్ష్యతోనుండిరి. తాను కవ్వించి కాలుద్రవ్వచున్న సంగతి కర్ణాటక నబాబు కనిపెట్టినాడని డూప్లే గ్రహించి, యతని యనుమానము తీసివేయుటకై, కోటబురుజులను పడగొట్టివేసిన పిమ్మట మదరాసు నగరమును మీకే యిచ్చివేసెదనని యతడు నబాబుకు వాగ్దానము చేసెను. కాని “లాబోర్డోనాయ్” డూప్లేతో సంప్రతించుకుండ, ముందుగానే కొంతడబ్బు పుచ్చుకొని మదరాసు నగరమును తిరిగి యింగ్లీషువారికి యిచ్చివేసెను. తన మట్టుకు తాను యింగ్లీషువారివల్ల నలభయవేల నవరసుల బహుమతిని జేబులోవేసుకొని తన యుద్ధనౌకాదళమును మదరాసునుంచి మరలించెను. కర్ణాటక నబాబుతో డూప్లేచేసిన వాగ్దానము భంగపరుపబడెను. అందుచే నబాబు మదరాసును ముట్టడించెను. కాని, డూప్లే నబాబుసేనను ఫిరంగులతో ముట్టడించి చెదరగొట్టెను. ఇది 1746 సం॥ నవంబరు నాల్గవతేదీన జరిగినది.

డూప్లే అప్పుడు బురకాను తీసివేసి, తన నిజస్వరూపమును జూపెను. నబాబు డూప్లేచేతులలో ఓడిపోయి, జిగుప్సకొంది, తనపంతము నెట్లయిన నెగ్గించుకొనవలెనని యింగ్లీషువారి సహాయమును కోరెను. ఇంగ్లీషుసేన 1748 సం॥లో “అడ్మిరల్ బస్కోవె” అనునతని యాధిపత్యమున పోయి ఫ్రెంచిస్థానమగు పుమచ్చేరిపై పడెను. ఈ పర్యాయముకూడ డూప్లేకే జయముకలిగెను. తన విజయమును దేశమందంతట విరివిగ చాటుటకయి డూప్లే తక్షణమే ఆర్కాటుకు, హైదరాబాదుకు, ఢిల్లీకికూడ మనుష్యులను పంపించి, తాను యింగ్లీషువారి నెట్లు ఓడించి నది అచ్చటి రాజులకు, నబాబులకు, చక్రవర్తికి ప్రకటింపజేసెను. అభినందన పరంపరలు అతనికి నలుముఖములనుండి వచ్చి పడుచుండెను. డూప్లే యాయానంద తరంగముల మధ్య నుండగ యూరప్లో ఫ్రెంచివారికి “ఎక్సు - లా - చాపెల్” వద్ద సంధిజరిగినదనియు, ఆ సంధిప్రకారము మదరాసు పట్టణమును యింగ్లీషు వారికిచ్చివేయ వలసినదనియు, పిశుగువంటి వార్తవచ్చెను. అప్పుడు విధిలేక తాను చక్కగ బురుజులను దిట్టపరచి యుంచినటువంటి మద్రాసును డూప్లే యింగ్లీషు వారికి చేతులారా యిచ్చివేయ వలసివచ్చెను. కర్ణాటకమునుండి యింగ్లీషువారిని తరిమి వేయవలెనని యిప్పటి కన్నాళ్లనుండియో డూప్లేవేసిన యెత్తంతయు ఒక్కసారిగ భగ్నమైపోయెను.

జిహంగీర్ బాదుషా దర్బారులో మొదటి ఆంగ్లరాయబారి
సర్ తామస్ గో. (12వ ఫేబ్రరీ)

జిహంగీర్ బాదుషా దర్బారులో మొదటి ఆంగ్లరాయబారి
సర్ తామస్ గో. (12వ ఫేబ్రరీ)

దూప్త - పరాసు నేత - (“ప్రేంచివారే జయించివుంటే...” (17వ పేజీ.)

‘లాబోర్నోనాయ్’—లంచముతిని మదరాసును
కంపెనీ కిచ్చివేసిన పరాసు నాకా
దశాధిపతి. (18వ పేజీ.)

మద్రాసు రేవు. (18వ పేజీ.)

8. ఆంగ్ల, పరాసుల, కాట్లాటలు.

యూరపులో ఫ్రెంచివారును, యింగ్లీషువారును, సఖ్యపడి యున్నప్పటికి, యిక్కడ యిండియాలో యింగ్లీషు ఫ్రెంచికంపెనీలు రెండును పూర్తిగ సమాధాన పడక యెప్పటి కప్పుడు కోడిపుంజులవలె కాళ్లకు కత్తులను కట్టుకొనియే కూర్చుండి, ఎల్లప్పుడు సేనలను తయారులో నుంచుకొని, ఏ దేశీయ రాజునను అడుగుట తరువాయిగ ఆ సేనలను చెరియొక వైపున అద్దెకిచ్చుటకు ఆత్రపడుచుండిరి. ఎందుకీ ఆత్రము? దేశీయ రాజులకు నిజముగ సహాయముచేయుటకు కాదు. ఫ్రెంచి, యింగ్లీషువారు, ఒకరిపై నొకరు కసితీర్చుకొని, ఒకరి నొకరు దూపుమాపు కొనుటకు!

అట్టి యవకాశము అచిరకాలములోనే ఆసన్నమాయెను. తంజావూరు హిందూరాజగు సాహూను, చందాసాహెబ్ అనువాసు పదభ్రష్టుని గావించి వెడలగొట్టెను. తన సింహాసనము నెట్లయిన తిరిగి సంపాదించుకొనుటకై సాహూ యింగ్లీషువారి సహాయమును కోరెను. తన సింహాసనమును తనకు తిరిగి యిప్పించి నచో యింగ్లీషువారికి అపారమగు ధనమును, దేవకోట పట్టణమును యిచ్చెదనని సాహూ ఆశపెట్టెను. ఇందుకు యింగ్లీషువారు సమ్మతించి, సాహూసహాయార్థమై వెడలిరి. కాని, యెప్పటికే చందాసాహెబ్ మహారాష్ట్రులచేతులలో ఖైదీగ చిక్కి యుండెను; తంజావూరుకు ప్రతాపసింగ్ అను నతడు పరిపాలకుడుగ నేర్పడెను. ఈతని పరిపాలనతో తంజావూరు ప్రజలు సంతృప్తులై యుండి సాహూతిరిగి సింహాసనమునకు వచ్చుటకు యిష్టపడకుండిరి. అందుచేత, యింగ్లీషువారు సాహూ తమ కిచ్చెద నన్న దేవకోట పట్టణమును బలాత్కారముగ లాగుకొని, సాహూకు ఖించ నిచ్చి పంపివేసి ప్రతాపసింగ్ తో నేస్తము గట్టిరి!

ఇంగ్లీషువారు రోజురోజు యెట్లు బలవంతు లగుచున్నదియు డూప్లే కనిపెట్టుచుండెను. కాబట్టి డూప్లే తక్షణమే మహారాష్ట్రులకు కొంతడబ్బుయిచ్చి, చందాసాహెబ్ ను చెరనుండి విడిపించుకొనివచ్చి, ఆతనిని కర్ణాటక నబాబుగా చేయ దలచెను. కాని, యదివరకే కర్ణాటక నబాబుగ యింకొకడుండెను. ఆతనిపేరు “అన్వరుద్దీను.” ఈతడు మద్రాసును పట్టుకొనబోయి, డూప్లే చేతులలో నోడి పోయి, తిరిగి తన పంతము నెగ్గించుకొనుటకై యింగ్లీషువారి సహాయముకోరి యుండెనని పైన చెప్పియుంటిమి. ఈ అన్వరుద్దీన్ అను నతడు డూమాస్ ను ఆదరించిన దోస్తు ఆలీకి తరువాత కర్ణాటక నబాబయ్యెను. అయితే చందాసాహెబ్ దోస్తు ఆలీకి అల్లుడు. కాబట్టి, యీ యల్లుని సింహాసనము మీద కూర్చుండపెట్టవలెనని డూప్లే ఆత్రపడుచుండెను. చందాసాహెబ్ ఫ్రెంచివారి సహాయముతో అన్వరుద్దీన్ తో పోరాడి, 1749 సం॥ ఆగస్టు మూడవ తేదీన అంబూరువద్ద అతని

నోడించి చంపెను. ఈ విజయమువల్ల డూప్లేకు యింకొక క్రొత్త స్నేహము కలిసెను. అతని పేరు ముజఫర్ జంగ్. ఈత డిదివరకు తన పినతండ్రయగు నాజర్ జంగ్ చే వైదుచేయబడి యుండెను. కాని యీతడెట్లో వైదునుండి తప్పించుకొని వచ్చి, చందాసాహెబ్ తో కలిసి, డూప్లేమద్దతుతో డక్కనుకు సుబేదారుగ ప్రకటించుకొనెను. ఈ సుబేదారు పదవిలో గల అధికారమేమి? నబాబులందరు యీ సుబేదారు పదవిలో గల అధికారమునకు లోబడియుండవలెను. తన క్రింద నున్న నబాబులను (కర్ణాటక నబాబువంటివారిని) తీసివేయుటకుగాని, క్రొత్త వారిని నియమించుటకుగాని, యీ సుబేదారునకు అధికారము కలదు! ఒక్క మాట ఢిల్లీ చక్రవర్తికి తెలియపరచి తానీ పనిని చేయవచ్చును. ఇట్టిది సుబేదారు పదవి.

తిరుచునాపల్లిలో బలిష్ఠమైన కోటగలదు. ఇది అన్వరుద్దీను కుమారుడగు మహమ్మదాలీ వశమందుండెను. ఈ తిరుచునాపల్లిని సంఘాదించవలెనని డూప్లే చూచెను. దీనిని ముట్టడించవలెనని ముజఫర్ జంగ్, చందాసాహెబ్ లను డూప్లే ఉసుకొలిపెను. కాని వారాతని యాజ్ఞ పాటించలేదు. తిరుచునాపల్లిని ముట్టడించుటకు బదులు వారు తంజావూరును ముట్టడించిరి. దీనియందు వారు జయము గాంచలేక పోయిరి. ముజఫర్ జంగ్ పినతండ్రయగు నాజర్ జంగ్ వీరిరువురను పలాయనుల గావించెను. ముజఫర్ జంగ్ తన పినతండ్రకి లొంగిపోయి తిరిగి చెరసాలలో నుంచబడెను. నాజర్ జంగ్ తక్షణమే డక్కనుకు సుబేదారుగ ప్రకటించుకొనెను; చందాసాహెబ్ ను పదభ్రష్టుని గావించి తత్స్థానమున అన్వరుద్దీను కొడుకగు మహమ్మదాలీని కర్ణాటక నబాబుచేసెను. కాని డూప్లే యెట్లో రహస్యముగ కుట్రపన్ని నాజర్ జంగ్ ను చంపించి, తిరిగి ముజఫర్ జంగ్ ను డక్కనుకు సుబేదారునిగ జేసెను.

కాని, తిరుచునాపల్లి యింకను మహమ్మదాలీ చేతిలోనే యుండెను. ఈతనికి యింగ్లీషువారు మద్దతుగనుండిరి. డూప్లే కొంత పరాసు బలముతో తిరుచునాపల్లిని ముట్టడించెను. కాని, “లారెన్సు” అను ఆంగ్ల సేనాని యీ పట్టణము కాపాడి ఫ్రెంచివారి యత్నము సాగకుండ చేసెను. తిరుచునాపల్లి కొండమీదనే డూప్లే యాశలన్నియు పక్కున బ్రద్దలై పోయిన స్థలమై వచ్చును. దైవమాతనికి ప్రతికూలముగ నుండెను. తిరుచునాపల్లిని ముట్టడించుటకై డూప్లే శక్తివంచనలేక మిక్కిలి పాటుపడెను. గోరుచుట్టుమీద రోకంటి పోటన్నట్లు యూరపునుండి తన సహాయార్థమై వచ్చుచున్న 700 మంది ఫ్రెంచి సైనికులు ఓడ బ్రద్దలాటచే సముద్రములో మునిగిపోయిరి. ఇండియాలో డూప్లేయున్నట్లు తమ కిరువురకు శాంతియుండదని, ఆంగ్లఫ్రెంచి దేశములవారిరువురును గ్రహించిరి. ఇండియాలో డూప్లే పన్నుచున్నపన్నాగములన్నియు ఫ్రెంచి మంత్రులకు స్పష్టముగ తెలియును; ఏలననగ,

యిండియాను ఫ్రెంచివారి యధికారము క్రిందికి తెచ్చుటకై తానెట్టెట్లు పాటుబడు చున్నది డూప్లేయే ఆ మంత్రులకు తెలియపరచెను. డూప్లే తంత్రము విషయ తంత్రమని వారభిప్రాయపడిరి. కాబట్టి, తక్షణమే యింటికి (ఫ్రాన్సుకు)వచ్చి వేయ వలసినదని వారు డూప్లేను 1754 సం॥ లో నాజ్ఞాపించిరి. డూప్లే తన మానసవీధి యందు నిర్మించుకొనుచున్న పరాసు మహాసామ్రాజ్య వైభవమంతయు ఒక్క పెట్టున గాలిలో కరిగిపోయెను. ఈతనికి పరాభవమయ్యెను; అవసాన కాలమందు నిరుపేదగ చనిపోయెను.

డూప్లే యింటికి వచ్చి వేసిన తరువాత, భరతఖండపురాజుల అంతఃకల్లోల ములలో తామెట్టి జోక్యమును కలిగించుకొన రాదని ఫ్రెంచివారు దృఢముగ నిశ్చయించుకొనిరి. డూప్లేస్థానమున ఫ్రెంచిమంత్రులు “గోడ్ హౌస్” అను నతనిని యిండియాకు పంపించిరి. ఈతడు మదరాసు యింగ్లీషు గవర్నరగు “సాండర్స్” తో సఖ్య మేర్పరచుకొనెను. “దేశీయరాజుల పోరాటములలో మనమిక యెన్న డును జోక్యము కలిగించుకోరాదని” యిరువురును షరతు నేర్పరచుకొనిరి. ఈ షరతును పరాసువారు అక్షరాలా నెరవేర్చిరి. కాని, యింగ్లీషువారు మాత్రము మాటిమాటికి భగ్నపరచుచుండిరి. 1769 సం॥ లో ఫ్రెంచికంపెనీ అంతమొందెను. పుదుచ్చేరి, చంద్రనగరములు మాత్రము వారికి యిండియాలో మిగిలెను.

9. పరాసులెందుకు జయము గాంచలేదు ?

ఫ్రెంచివారు పరభూములలో తమ వలసల నేర్పరచుటలో నెక్కువ విజయ మును గాంచలేదు. దీనికి బహుశః ఒక కారణముండవచ్చును. మొత్తము మీద ఫ్రెంచివారు నిజాయితీ బుద్ధికలవారు. ఎంతో ద్రోహము, మోసముచేసినగాని, యిట్టి వలసల నేర్పరచుకొనుటకు వీలులేదు. ఫ్రెంచివారి కిట్టిమోసము, ద్రోహము చేయుట తెలియదు. అందుచే వారీషనియందు నెగ్గలేకపోయిరి! అయినను ఫ్రెంచి వారు ఆఫ్రికాఖండములో “ఆఫ్టీర్స్” అను ప్రాంతమున ఒకవలసను సంపాదించిరి. అయితే యిక్కడ వీరు ఆ దేశప్రజలతో మిక్కిలి సఖ్యముగ నున్నారు. ఆప్రజ లును వీరియెడ ప్రీతితోనున్నారు. ఆప్రజలు అరబ్బులు. ఈయరబ్బులు క్రమముగ ఫ్రెంచివారై పోవుచున్నారు. ఇంకొక్కతరములో వారు తమ స్వభాషను వదలి వేసి ఫ్రెంచిభాషనే వాడగలరు. ఇందు ఆశ్చర్యమేమీయులేదు. ఏలననగ, “ఫ్రెంచి వారికి పరులయెడ గాఢమగు సానుభూతిగలదు. దీనినుండియే ఫ్రెంచిజాతిలోగల ప్రధానమగు సుగుణములన్నియు నుద్భవించినవి. వారి మనోహర మానసిక లక్షణములకు, వారి సాంఘిక సాంప్రదాయములకు, యూరప్రఖండములో వారికి గల ఎదురులేని పలుకుబడికి-వీరికన్నిటికకూడ వానియందుగల పరసహానుభూతియే

మూలకారణము. ప్రపంచములో నేదేశములోనైనను, యేప్రజలైనను స్వాతంత్ర్య సంపాదనకై పెనగులాడుచున్నారని విన్నప్పుడు అట్టివారియెడ ప్రేమించివారికి విస్పష్టమగు సహానుభూతి దానియంతటది స్వభావసిద్ధముగ పుట్టుకొనివచ్చును. ఇట్టి నిష్కలంకమగు, సహజప్రేరితమగు సహానుభూతిని జూపగలజాతి మరి యింకొక్కటి యేదిలేదు. పరజాతుల మనోభావములను అంతవిశాలముగను, అంత సమగ్రముగను ప్రదర్శింప సమర్థమైన వాఙ్మయము—వానిని అంత నేర్పుతో నుద్ఘాటించగల వాఙ్మయము - ప్రేమించివాఙ్మయముతప్ప యింకొకటిలేదు. బాధపడుచున్న జాతికి చేయుత నొసంగుటకై అనాసక్తభావముతో యుద్ధమాచరింపవలసినప్పుడు అట్టి యుద్ధమును అంత మనస్ఫూర్తిగ ఆమోదించువారు ప్రేమించివారుతప్ప మరి యితరు లేవరుగాని కన్పట్టుట దుర్లభము.” (“లక్సీ”) యను నతడు వ్రాసిన గ్రంథము నుండి.

ప్రేమించిదేశమునుగూర్చి ప్రేమించిదేశభక్తుడగు “విక్టర్ హ్యూగో”. తన మానసిక వీధియందీ దృశ్యమును గాంచెను:—

“ఇరువదవ శతాబ్దిలో ఒకానొక మహోద్భుతజాతి యుదయించును. ఈ జాతి మహోన్నతమైనదగును. ఆజాతి యిప్పుడింకను లేదు. ఈ జాతికి “ప్యారిస్” ప్రధాననగరమగును. కాని, దాని ప్రధాననగర మిప్పుడుండనే ఉన్నది. నూతనభావముల వెదజల్లుటయే ప్యారిస్ నగరముపని. దాని కొక్కటే యెడ తెగని ధర్మమున్నది. అదేదనగ - సత్యమును లోకమునందంతట వెదజల్లుట. ఈ ధర్మమును అది అవిచ్ఛిన్నముగ నిరంతరము నెరవేర్చుచున్నది. ప్యారిస్ కర్షకుడు (విత్తువాడు). ఈతడు చీకటి యనుక్షేత్రములో వెలుతురను విత్తనములను చల్లుచువెల్లును. విశ్వవికాసమను వీతిహోత్రుని యెడ తెరిపిలేకుండ ప్రజ్వలింప చేయుచుండునది ప్యారిస్. ...మీరు ప్రపంచమంతా వెదకండి. గాలికి బాగుగ బూరటిల్లి, దృశ్యాదృశ్యముగనుండు మానవవికాసమను తెరచాపల స్పందములు, రెపరెపలు, మీ కెప్పుడును ప్యారిస్ నాకోపరిభాగమున తప్ప మరియింకెచ్చటను వినరావు.”

పై వాక్యములు విక్టర్ హ్యూగోవంటి యొకానొక దేశభక్తుని యున్నాడ ప్రలాపములు కావచ్చును. కాని, ఇప్పుడు ఇండియాలో యింగ్లీషువారు ఆక్రమించి యున్న స్థానమును, ప్రేమించివారే యాక్రమించియుండినచో యిండియా నేడెట్టి స్థితిలోనుండెడిదో సులభముగా ఊహింపవచ్చును. ఆనాడుప్రేమించివారే యింగ్లీషువారిని తరిమివేసి యుండిన యెడల, ఈ పాటికి యిండియా యావత్తు ప్రేమించిదేశమై పోయెడిది.

గత శతాబ్దమధ్యమందు ఉత్తరహిందూస్థానమందంతటను పర్యటన మొనర్చిన బిషప్ హెబ్బర్ అనునతడు ఇండియాలో ప్రేమించివారి పలుకుబడినిగూర్చి యిట్లు వ్రాసెను:—

“ఉత్తరహిందూస్థానములో ఫ్రెంచివారి యధికారము చాలరోజులు పబ్రలియుండెనుగదా. అయితే, వారి పేరున కిప్పుడీ ప్రాంతములలో యే మాత్రము గౌరవమున్నదో చూతమని నాకు కుతూహలము కలిగెను. ఫ్రెంచివారు ఆశాపరులనియు, ప్రజలను పీడించువారనియు చాలమంది యనుకొనుచుండిరట. కాని, ఇంగ్లీషు దొరలకంటె యెక్కువ సానుభూతియు, ప్రజారంజకమును గలవారని మాత్రము చెప్పిరి. చాలమంది ఫ్రెంచివారు హిందూదేశస్థుల దుస్తులను ధరించుచుండిరి. వారి యాచారముల నవలంబించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారివలె పరులయెడ అసహనము, ఒంటరితనములేదు. ఇంగ్లీషువారు ఎక్కడికి వెళ్లినను అక్కడి ప్రజలతో కలసిమెలసి యుండక వెలిగ నుండురు. ఇతరులతో కలియడమంటె వారికి అసహ్యము, చిన్నతనముగ చూచుకొందురు. తాము ప్రత్యేకమొక అగ్రకులస్తులమను అహంభావముతో తక్కిన వారిని చిన్నచూపు చూతురు. అసహ్యించుకొందురు. అందునల్ల, వీరు వెళ్లినచోట్ల నెల్ల ప్రజలును వీరిని అసహ్యించుకొనుచుండిరి. ఈ అవివేకపు జాతీయ దురహంకారమునకు నేను నిత్యము అనేక నిదర్శనముల జూచుచున్నాను. ఇది మనకు చాలనష్టమని గట్టిగ నాకుతోచుచున్నది. నిజమే, మనము ఎవరికి అన్యాయముచేయుము; ఎవరిని బుద్ధిపూర్వకముగ పీడించము. కాని దేశీయులను మనదగ్గరకు రాకుండ ఎడముగ నుంచుదుము. మనము వారితో మాట్లాడి నప్పుడు పొగరుబోతు తనముగను, అగౌరవముగను, మాట్లాడుదుము.” [హెబ్బర్ వ్రాసిన ఇండియా జర్నల్ నుండి]

10. ఫ్రెంచివారే జయించివుంటే?

దీనిని బట్టి ఫ్రెంచివారే జయించియుండినచో వారీపాటికి భరతఖండస్తులను ఫ్రెంచివారిగ మార్చివేసెడి వారని యూహించుట కవకాశమున్నది.

ఇంతవరకు వివరించిన చరిత్రనుబట్టి, ఇండియాకు వచ్చిన క్రైస్తవజాతి ఇంగ్లీషు వారొక్కరే కాదని తెలిసినది. వీరితోపాటు, బుడతకీచులు, ఒలందాలు, డేనులు, పరాసులుకూడ ఇండియాకు వచ్చియుండిరి. అయితే వీరందరుండగ, తుదకు ఒక్క ఇంగ్లీషువారు మాత్రమే మిగులుటకు కారణమేమి? వారొక్కరే యిక్కడ రాజ్యమేర్పరుచు కొనగలుగుటకు కారణమేమి? “ఎవడు సమర్థుడో వాడే మిగులువాడు” (“Survival of the fittest”) అన్న సామెత కిదియొక నిదర్శనము. ఇంగ్లీషువారే యెండ కా గొడుగుపట్టిరి; అందుచేతవారు మిగిలిరి. తక్కిన వారు మన్నుగొట్టుక పోయిరి. బుడతకీచులు కొంచెమించుమించుగ మతపిచ్చుగల వారు; తమకితస్తానీ మతమును ఇతరులపై బలవంతముగ వేసి రుద్దవలెననిచూచిరి; పరమతస్తులను యంత్రములలో వేసిచంపుట వారిదేశములో ఆచారము. ఆయా

చారమునే వీరు గోవాలో సాగింపమొదలిడిరి. ఇట్టి ఘోరములవల్ల వారు తమ చుట్టునున్న ప్రజల సానుభూతిని గోల్పోయిరి.

ఫ్రెంచివారన్ననో యిండియాను జయించుటకు ఉపాయమును కనిపెట్టినను, వారు పాపభీతి గలవారగుటచే అట్టి దురాగతముల జేయుటకు - పాపము - సాహసింపలేక పోయిరి. అదిగాక, హిందువులలోగల కులకట్టుబాటులు వారికి నచ్చలేదు. వానియెడ వారు అసహనమును గట్టిగజూపిరి. అందువల్ల, తమ యత్నములలో వారు దేశప్రజల సహానుభూతిని సంపాదించలేకపోయిరి.

ఒలండాలు, డేనులు మున్నగువారును అట్లే రాజ్యస్థాపన విషయములో జయముగాంచలేక పోయిరి.

ఇంగ్లీషువారికథ మాత్రము నేరుగనున్నది. వీరికి ఉన్నంత కుట్రబుద్ధి, కుటిలస్వభావము, యూరోపియనులలో యే జాతికిని లేదు. 1821-వ సం॥ మే నెల తాలూకు “ ఏషియాటిక్ జర్నల్ ” అను పత్రికలో “ కర్నాటికన్ ” అనుమారు పేరుతో ఒక బ్రిటిష్ ఉద్యోగస్థుడు యిట్లు వ్రాసెను.

“ ఇండియాను జయించుటకై పోరాడిన ప్రతిపోరాటములోను, మనము మనస్వసామర్థ్యము వల్లగాక, భారతప్రజల స్వభావములోగల దౌర్బల్యమువల్లనే గెల్చినాము. మనవర్తకమును రక్షించుకొనుటకో, లేక యితరులెవరైనా మనపై పడినప్పుడు వారిని తిరిమివేయుటకో, మనము తంటాలుపడుచుండగ ఒక రాజ్యము తరువాత ఒక రాజ్యము విరుచుకొనివచ్చి (వద్దన్నకొద్దీ) మనపాలబడెను. మన కోసము - గారడీవాడు చేసివచ్చుగ - సింహాసనములు ఖాళీయగుచుండెను. ఈరాజ్యములన్నియు ఎంతగారడీగ - ఎంతసులభముగ - మనచేతిలోవచ్చి పడ్డవో, తిరిగి అంతగారడీగానే మాయమైపోతవని మాత్రము మనము నిశ్చయముగ నమ్మనలెను. భారత ప్రజలలో నిరువదియవవంతు జనముగనుక ఎప్పుడైతే మనయంత కుట్రబుద్ధి గలవారై, మనంతమెశకువ గలవారగుదురో అప్పుడు మనములోగడఎంత త్వరగపైకి వచ్చినామో తిరిగియంతటి పరుగుతోనే వెనుకకు పారిపోదుము. మన మిక్కడ కాలుపెట్టినప్పు డెట్టి అనామకత్వ స్థితిలోనుంటిమో, తిరిగి యంతటి అనామకత్వ స్థితిలోనికే దపుడు తీయుదుము.”

అయితే, యింగ్లండు ఇండియాను ఎప్పుడు జయించలేదను సంగతిని యెల్లరు జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. ఇంగ్లండు ప్రజలెవరును, యిండియాను జయించుదుమని చెప్పి దండెత్తి రాలేదు. “ సర్ జాన్ మాల్ కామ్ ” అను నతడు ఇండియా యొక్క రాజకీయ చరిత్ర అను తన గ్రంథములో 2-వ పుటలో నిట్లువ్రాసెను.

11. ఇంగ్లీషువారు ఇండియానెట్లు జయించిరి? కారణముల వివరణ.

తాంత్రికమా. భుజబలమా?

“మనము మొట్టమొదట భుజబలమును చూపుచునే ఇండియాలో ఓడ దిగియుండిన యెడల, మనలను తప్పక భుజబలమే ఎదుర్కొనెడిది. కాని, మనము ఏమియు ఎరుగని అమాయకపు కోమట్లుగ వచ్చినాము. అందుచేత, ఆ కాలపు రాజులు మనకు సమస్త విధములగు ప్రోత్సాహములను ఒసంగిరి. మొట్టమొదట యిక్కడదిగిన మనవారు తమ సరకులను, గిడ్డంగులను, పరులబాధనుండి కాపాడు కొనుటలో చూపిన శక్తిసామర్థ్యములను బట్టి, మనవారు వర్తకములో నెంత నిపుణులో, యుద్ధవ్యవహారములలో గూడ అంత సమర్థులను పేరును సంపాదించు కొనిరి. ఈ సామర్థ్యమును చూచి అప్పుడు ఇండియాలో ప్రధానులుగనున్న రాజు లందరు మనయింగ్లీషు వారియెడ ఈర్ష్యవహించుటకు బదులుగ, మనవారిని మెచ్చు కొనుచుండిరి. కాలక్రమమున యీ రాజులు తమ ప్రతికర్షుల నెదుర్కొనుటకై మనసహాయమును కోరజొచ్చిరి!”

ఈ గ్రంథకర్తయే తన వారికిట్లని ఉపదేశించుచున్నాడు. దీనిని వారెన్నడును మరువరాదు:—

“మన మే యుపాయముల చేతనైతే పైకివచ్చినామో ఆ యుపాయములను మనమెన్నడైనా అధికార గర్వముచే మరచిపోయి, అమూల్యమగు మనపూర్వానుభవపు పంటనంతను గాలిలో నెగురగొట్టివేసి, మనకు స్వశక్తిగలదను భ్రమలో నతితొందరపాటుగ పడి, విర్రవీగి, ఏ జామీనుగోడల బలముచేనైతే యీ సామ్రాజ్య సౌధపుగోడలు ఇంతకాలమునుండి నిలిచియున్నవో అట్టి జామీను గోడల వంకచూడక అశ్రద్ధచేసినయెడల, మనరాజ్యమును మనమే చేతులార పడ గొట్టుకొన్నవార మగుదుము” (పై. గ్రంథము 7 పుట)

“విలియం హోవిట్” అను నతడు “ఇండియాలో ఇంగ్లీషువారు రాజ్యము లను సంపాదించిన విధము” అను తన గ్రంథములో నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“హిందూదేశస్థులు మిక్కిలి బలసంపన్నులుగను, బహుళసంఖ్యాకులుగను నుండిరి. అందుచే యూరోపియనుజాతులు, దక్షిణఅమెరికాలో చేసినట్లుగ సరా సరి దేశ మధ్యమందు జొరబడి, మనుష్యులనందరిని-కంటికి కనబడ్డ వాళ్లనందరిని-కాల్చి చంపివేసియో, లేక వారిని తమ కాలిక్రింద శాశ్వతబానిసత్వములో పడ వేసి త్రొక్కి చంపివేసియో, చేయుటకు వీలులేక పోయెను. ఇంగ్లీషువారు కేవలము దేశద్రిమ్మరులుగ యిండియాలోకరాలేదు. మంచి పెద్దమనుష్యులగు వర్తకులుగవచ్చిరి. ఇండియాలో మంచిమర్యాదగ, విరివిగ, శాశ్వతమైన వాణిజ్య మేర్పగుచుకొనుటకువచ్చిన పెద్దమనుష్యులవలె కన్పట్టిరి. కాని, కాలక్రమేణ, క్రైస్తవ

మతధర్మములు, న్యాయనూత్రములు, మానుషధర్మములు మంటగలప వలసివచ్చినప్పుడు వారు ఏదో రాజ్యతంత్ర మిషచేతనో, ఏదోచట్టము (“లా”) పేరు చెప్పియో లోకముయొక్క కండ్లను గప్పివేయుచుండిరి.”

ఇండియా కత్తితో జయించబడిన దేశమని యొప్పుకొన్నప్పటికి, యీవిజయమును సమర్థించు యింగ్లీషువారు సైతము అరుదుగ గలరు. “యదార్థవాది” యను మారుపేరుతో ఒక్కఁఁగ్లేయుడు “ఇండియాకు న్యాయము” అను శీర్షికతో పామర్ స్టన్ ప్రభువున కిట్లు ఒక లేకలో వ్రాసెను :—

“దురాశ తన అక్రమములను కప్పిపుచ్చుటకై మామూలుగ చెప్పుకునే సాకులలో ఒకటికూడ మనము ఇండియాలో గైకొన్న విజయములనుగూర్చి చెప్పుకొనుటకు లేదు. కారణమేమనగ :—మనకు ఇండియా (ఆరువేలమైళ్ల) దూరములో నున్నది; ఆ దేశమునకు మనకు పాతనైరము లేమియు లేవు; ఆ దేశమువల్ల మనకేదో అపాయం వస్తుందని చెప్పుకొనడానికి కూడలేదు; భూగోళములో అది ఒక వైపున నున్నది, మన మింకొక వైపున నున్నాము; మనకు దానికి మొట్టమొదటి సంబంధము కేవలము వర్తకరీత్యా గలిగినది. మనసరుకులు అమ్ముకోడానికి మనము మొట్టమొదటగ సముద్రాలుదాటి అక్కడికి వెళ్లినాము; అక్కడి రాజులు మిక్కిలి ప్రేమతో, ఆదరముతో, గౌరవించి యాతిభ్యమిచ్చినారు. అయ్యో! పాపము - ఆ దేశపుగుట్టు మనకు దెలిసినది. ఇండియాదుర్బలమైనదని, కజ్జాకు కాలుద్రవ్వనది కాదని, ఐకమత్యవిహీనమైనదని మనము కనుగొన్నాము. అందుచే, మనము దానిని జయించినాము. స్పెయిన్ దేశస్థులు (అమెరికాలో) మెక్సికో, పెరూలను జయించినట్లే మనము ఇండియాను జయించినాము. అంతటి దురాశతోనే, అంతటి పరరాజ్యగ్రసన బుద్ధితోనే, అంతలేసి గ్రోహములతోనే, దాదాపుగ అంతటి మానుషహీన క్రియలతోనే, మనము ఇండియాను జయించినాము.”

ఆ లేఖయందే ఆతడు మరియు నిట్లని వాదించుచున్నాడు. “ఇండియాలో మనరాజ్యము బలముచే నిర్మింపబడినది గాని, న్యాయముచే నిర్మింపబడినదికాదు. మనమక్కడ విజేతలుగ నున్నాము. పూర్వము నైమూరువున్నట్లే! మనమా దేశమునకు న్యాయమైన, ధర్మబద్ధమైన యధిపతులము కాము. ఇండియాలో మన రాజ్యము ప్రత్యేకముగ అన్యాయమైనది, అసహజమైనది యని నేను వాదించి యున్నాను. కారణమేమనగ :—సాధారణముగ నితరపరరాజ్యములలో జరుగుచున్నట్లుగ, సర్వమును మాపివేయగల కాలశక్తికూడ మనపరిపాలనా కారిత్యమును మెత్తపరుపలేదు. పైపెచ్చు, పరరాజ్యమునకుండు కర్కశత్వచిహ్నములు తాదివరకు నిలిచియేయుండును. మనరాజ్యము ఇతర రాజ్యములకంటె మేలైనదని తోచిచగల ప్రత్యేక సుగుణములేమియు మనపరిపాలనయందు గానరావు-మనము

దేశీయులయెడ చూపు ప్రవర్తనలో గానరావు. దేశప్రజలను సుఖపెట్టుటకు మనము ఇండియాను జయించలేదన్నమాట ముహమ్మాటికి నిశ్చయము. ఇది నా వాదన” పై లేఖలో 49, 50, 51 పేజీలనుండి)

ఇండియా జయించబడలేదు. ఇంగ్లండు ఇండియాను ఎన్నడును జయించలేదు. ఇండియాను జయించడమను మాటయే యింగ్లీషువారికి అసహ్యముగ నుండెను. ఈ సంగతిని వారనేకసార్లు తమ పార్లమెంటు చట్టములలోనే వక్కాణించి యుండిరి. 1793 సం॥లోనే కంపెనీ పట్టాను తిరిగి యిచ్చునప్పుడు ఈ సంగతిని సంశయరహితముగ తెగగొట్టిచెప్పిరి. “దేశములను జయించి, రాజ్యములను కలుపుకొనుటయను మాటయే యింగ్లీషుజాతియొక్క కోర్కెకు, గౌరవమునకు, రాజ్యాంగ పద్ధతికి కేవలము విరుద్ధము.”

మహమ్మదీయులుచేసినట్లుగ యింగ్లీషువారు ఇండియా నెన్నడును కత్తితో జయించలేదు. అయితే, (కత్తిచేగాక) వీరింక యేయే విధముల యీ భరతరాజ్యమును సంపాదించిరో వివరించుట యీ గ్రంథముపని. ఇంగ్లీషువారు తమ యాధిపత్యమును ఇండియాలో స్థాపించుటలోగల రహస్యమేమో యిట వివరింపవలసి యున్నది.

ఈ దేశస్థుల సహాయములేనిదే ఏ పరాయి కైస్తవజాతియు ఇండియాను జయించుటకు కలలోకూడ నాశించజాలదను సంగతిని మొట్టమొదట కనిపెట్టిన వారు ఫ్రెంచివారు. సాశ్చాత్యదేశములలో దేనిని “దేశభక్తి” యను పేరుతో పిలుతురో అట్టి దేశభక్తియనునది ఇండియాలో లేదను సంగతిని డూప్లే తన తెలివి తేటలచే గనిపెట్టెను. హిందూ దేశస్థులలో నైకమత్యములేదు - కాబట్టి, ఒకరి మీద నొకరిని ఉసుకొలుపుట అతనికి సులభముగ గన్పట్టెను. తెలివితేటలలో గాని భుజబలములోగాని వారికి కొరతలేదు. కాబట్టి, వారికి యూరోపియను యుద్ధపద్ధతులు నేర్పుటయు సులభముగనుండెను.

హిందూ దేశస్థులు నిరాడంబులు; తమ యజమానులయెడ భక్తివిశ్వాసములు గలవారు; నమ్మకమైనబంటులు; కాబట్టి, కుటిల తంత్రజ్ఞులగు యింగ్లీషు కోమటుల వలలలో వారు సులభముగపడిరి. ఇండియాలో యింగ్లీషువారి యాధిపత్యము నెలకొనుటకుగల కారణముల గూర్చి “కర్నల్ మా లెసన్” అనునతడు “Decisive Battles of India” అను తన గ్రంథముయొక్క మొట్టమొదటి యధ్యాయములో నిట్లని చెప్పెను:—

భారతీయుల అమానుకత్వములు మొదలైన సుగుణములే పరాయి వారికి చోటిచ్చెను.

“ ఇండియాలో యింగ్లీషురాజ్యము పుట్టిపెరిగిన కథ మిక్కిలి చిత్రముగ నున్నది. దేశప్రజలలోగల యే గుణములచేతనైతే, యే లోపములచేతనైతే వారిని జయించుటకు సాధ్యమైనదో, అట్టి లోపములు యీ కథలో బయటపడును. వారు నమ్మకమైనవారు; స్వామిభక్తిపరాయణులు, యితరులయందుండు గొప్పగుణములను వారెంతో ఆప్యాయముగ మెచ్చుకొందురు; సుగుణముల నతిసులభముగ వారు గ్రహించి స్వీకరింతురు. ఈ సుగుణములే వారియందు మనకున్న బలము; యీ సుగుణములే వారికి దౌర్బల్యము. వారితో మనము పోరాడు రోజులలో వారికివి దౌర్బల్యము నాపాదించెను. వారిని జయించిన తరువాత మనకవి బలముగ నేర్పడినవి.”

కైస్తవులమనియు, పవిత్రులమనియు పేరుపెట్టుకొన్న యింగ్లీషువారి పైపై మెరుగులకు, మోసపుమాటలకు అపవిత్రులనబడు ఇండియాప్రజలు సమ్మోహితులయిరి. హిందూస్థానములో నొక సామెతెగలదు. తళతళమెరయుచు పైకి గాన్పించుచున్న ఏనుగుదంతములు పై మెరుగు కోసమే వున్నవట - అసలు నమలి వేయు దంతములు లోపల కనబడకుండ దాగియున్నవట! ఈ యింగ్లీషు కిరస్తానీ దేశద్రుమ్మరుల నిజస్వభావమును పాపము యిండియాప్రజలు మొట్టమొదట సకాలములో తెలిసికొనలేక పోయినారు. వీరు పెద్దమనుష్యులు కారనుమాట వారికి యెలిజబెత్తురాణియిచ్చిన పట్టాను బట్టియే స్పష్టముగ గన్పట్టుచున్నదన్న సంగతిని పాపము యిండియాప్రజలు తమ దురదృష్టవశముచేత మొదట తెలిసికొనలేక పోయినారు. లోకములో దేశద్రుమ్మరుల కెల్లరకు కుచ్చితప్రవర్తనయే కూడుగద! విల్లియమ్ హోవిట్టు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“ దేశప్రజల హక్కులకు భంగముకలిగించకుండ తమ నౌకర్లను అదుపులో నుంచుటకై సీమలోనున్న కంపెనీ యధికారులు (డైరెక్టర్లు) యెట్లు తంటాలు పడినదియు ఋజువుపరుచుటకుగాను “ఆబర్” అను చరిత్రకారుడు నదరు డైరెక్టర్లు యిండియాకువ్రాసిన ఉత్తరములలోనుండి యనేకనిదర్శనముల నెత్తిచూపెను. ప్రజలనుపీడించి సొమ్ము లాగికొనవద్దనియు, పరరాష్ట్రములపై దండెత్తి వాని నాక్రమింపవద్దనియు, సీమడైరెక్టర్లు యిండియాలోనున్న తమ నౌకర్లను మందలించుచుండిరి. ప్రజలసౌఖ్యమే తాము వాంఛించుచుంటిమని డైరెక్టర్లు మాటి మాటికి ప్రకటించుచుండిరి. రాజ్యాక్రమణకాంక్ష తమకులేదని యనేకసార్లు ఒట్టు పెట్టుకొనుచుండిరి. “మేము కేవలము సరుకులమ్మకొని బ్రతుకు వర్తకులము కాని, రాచకీయసంఘము కామని” వారు పలుసార్లు చాటిచెప్పుకొనిరి. అప్పుడప్పుడు పరరాజ్యాక్రమణతృష్ణను చూపుచువచ్చిన తమ నౌకర్లను చీవాట్లు పెట్టుచుండిరి. ప్రజలను పీడించి ధనమును లాగ యత్నించిన తమ నౌకర్ల కాంక్షను నిరోధించుటకై యత్నించుచుండిరి. ఇది “ఆబర్” వ్రాసిన చరిత్రలోనికథ. ఈ

మాటలను బట్టి చూచినప్పుడు డైరక్టర్లు చాల పెద్దమనుష్యులుగ గన్పింతురు. వీరు న్యాయబుద్ధి, ధర్మబుద్ధి, నిగ్రహబుద్ధిగల మంచి మర్యాదస్తులవలె గన్పట్టదురు. వారు చెప్పినమాటలు నిజముగ హృదయపూర్వకముగ జెప్పినవేయని యనుకొందము. అయితే నేమి? మానవస్వభావము మానవస్వభావమేగదా. అది యెక్కడికిపోవును? ఏ ధర్మసూత్రములనైతే, ఏ సత్సంకల్పములనైతే తామే స్వయముగ ప్రకటించి జారీచేసిరో, అట్టివానికే కేవలము విరోధముగ ప్రవర్తించి, తమ నౌకర్లు యిండియానుండి తమకు కావలసినంత ధనమును, కావలసినంత అధికారమును, కావలసినంత రాజ్యాధిపత్యగౌరవమును కొల్లలుగ తీసికొనినచ్చి తమ కాళ్ళమీద వద్దన్నకొద్దీ పడవేయుచున్నప్పుడు, అట్టివానిని ఎవరుకాదని తన్నివేయగలరు? అంతటి నిగ్రహశక్తి యెవరికుండును? అట్టి వ్యామోహములో పడకుండు ఏ మానవమాత్రుడు నిగ్రహించుకొనగలడు? ఒకరాజ్యముపై మరొకరాజ్యము చేయు ఘోర దురంతకృత్యములన్నియు రణనీతి, రాజనీతి యను మనోహరవాక్యములతో కప్పిపుచ్చబడుచున్నవి. సామాన్యమానవులు యిట్టి పైపై మెరుగులజూచి సంబరపడువారేగాని, దాని పొట్టవిచ్చి నిజముగ నందుండు అసహ్యమగు పురుగుల జూచువారెవరు? ఈస్టిండియాకంపెనీవారు నిజముగ హిందూస్థానము నెట్లు సంపాదించిరో లోతుగదిగి కనుగొన్నవాడెవడు? నిజమాలోచించినచో అంతకంటే ఘోరమును, అంతకంటె అసహ్యమును, అంతకంటె క్రౌన్తవ ధర్మవిరుద్ధమునుగ నుదగత మింకొకటి కలలోగూడ గానము. ఇది కుచ్చితములోనికెల్ల కుచ్చితము. దుస్తంత్రజ్ఞుడని లోకఖ్యాతిగాంచిన కౌటిల్యునికూడ మించిన కౌటిల్య మిందుగలదు. నీచాతి నీచమగు దౌరాత్మ్యమును పరమధర్మముగ చూపించుటలో దీనికిసాటి యెందునులేదు. ఇంత క్రూరత్వము, యింతటి తడిగుడ్డలతో గొంతుగోయుపద్ధతి, యింతటి నిష్కరుణత, యింతటి అహంకారము, యింతటి మదయుతాసుర భావము, లోకములో మరెచ్చటగానము. ఇట్టి దుర్గుణములన్నియు ఒకదానినిమించి యొకటి యున్నవి. భరతఖండములోని నానాప్రాంతముల రాజులను పదభ్రష్టులనుగావించి, వారిరాజ్యముల నన్నిటిని కంపెనీవారు తమ చేతులలో జక్కిగచుకొన్న చరిత్ర యందీ యవలక్షణములన్నియు యొకదానినిమించి యొకటియున్నవి. బ్రిటిష్ వారు తమ నిజాయితీబుద్ధిని, ధర్మబుద్ధినిగూర్చి యితరజాతులవారి యెదుట ప్రగల్భములు కొట్టుకొనుచున్నప్పుడు—“అయ్యో! మీరు యిండియాలో ఏమి చేసివచ్చారో ఒకసారి చూచుకోండి” —అని చూపిస్తే చాలదా? అప్పుడు యింగ్లీషువారు తమ తలను ఎక్కడదాచుకొనవలెను?..... దేశీయరాజులనుండి వారి రాజ్యముల నూడ బెరుకుకొను సందర్భములో—అందు ముఖ్యముగ పవిత్రమగు ధర్మస్వామ్యముల పేరు చెప్పి, దేశకాలపాత్రముల పేరు చెప్పి, రాజ్యముల దిగమ్రుంగుటలో—నొకశతాబ్దము పైకాలము యీ కంపెనీ వారవలంబించిన విధానమెట్టిది? ఇది ఘోరమగు చిత్ర

వధా విధానముగాని వేరొందుగాదు. లోకములో నిదివరకు క్రూరుడగు ఏరాజు గాని, దురహంకారియగు ఏమత పీతాధిపతిగాని కనుగొనియుండలేని క్రౌర్యమిందు గలదు. ఇంతటి యసురకృత్యమును లోక మెన్నడెరుగదు.”

అమాయకులగు హిందూదేశస్థులు మోసగింపబడినకథ యిట్లున్నది. ఈ మోసములోపడి వారు తమ స్వాతంత్ర్యమును, తమ యైహికసంపదలను, పథుల హస్తములలో ధారాదత్తమొనర్చుకొనిరి! తమ సర్వస్వమునకు తిలాంజలి యొనర్చిరి. అందుకొరకే యిండియాలోని బ్రిటిష్ రాజ్యస్థాపనను శైలచీమల (అనగ చెదపురుగుల) చర్యకు పోల్చురు.

“ఒకయోగి యిండియాలోనున్న యూరోపియనులను శైలచీమలకు-అనగ చెదపురుగులకు-పోల్చెను. అవి యెక్కడనుంచి బయలుదేరుతనో యెవరికి తెలియదు. అవి నిశ్శబ్దముగ, ఎవరికి అలికిడితగులకుండ, పైకి ప్రాకివస్తవి. పచ్చని చెట్లనన్నిటిని నాశనముచేసివేస్తవి; చెట్ల మొదళ్లనుతొలిచి, ఆ తొర్రలలో మట్టి పుట్టలను కట్టుకొంటవి. ఇదివరకు అతివిశాలముగ కండపట్టియున్న చెట్లమొదళ్లు, కొమ్మలు, యావత్తు యిప్పుడు మట్టి పుట్టలై పోవును. కనపడ్డ ప్రతివస్తువుమీదికి ప్రాకి, ప్రతివస్తువును తినివేసి, ప్రతిదానిరసమునుపీల్చి, బెండుచేసివేయును; అంతయు బీడుచేసి, మట్టిగొట్టిపోవును. ఈ ఉపమానమునుచూచి మన యింగ్లీషువారమంత సంతోషపడవలసిన దేమియులేదు...ఇందు సత్యము లేకపోలేదు...నిజమాలోచించినచో, మనమిక్కడికివచ్చిన మొట్టమొదటిరోజులలో మనవారుచేసిన పనులను గూర్చితలచుకుంటే, మనము మనతలను తీసికొనివెళ్లి యెక్కడనో దాచుకొనవలెను. ఏమాత్రము సీతిగలవాడైనను వానిని తలంచుకొన్నప్పుడు సిగ్గుచే కృంగిపోవును. క్రైస్తవ మతధర్మమందు ఏమాత్ర మభిమానమున్నవాడైనను, వానిని తలచుకొన్నప్పుడు రోతపడకమానదు” (కలకత్తా రివ్యూ వాల్యూమ్ 7—(1847) 226 పేజీ.)

12. ఒడంబడికల వాటంవారీగా త్రోసివేసే యింగ్లీషు రాజనీతి.

దేశీయరాజులతో ప్రమాణపూర్వకముగ చేసికొన్న యొడంబడికల నింగ్లీషువారు తమ కనుకూలమైనప్పుడు భగ్నపరచుచువచ్చిరి. వారి రాజ్యాధిపత్య మిచ్చట నెలకొనుటకుగల కారణములలో నిది ప్రధానమైనకారణము. విల్లియం హోవిట్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఇంగ్లీషువారితోడిస్నేహము ఒక ఎర. ఈ యెరలోపడిన దేశీయరాజుల కా స్నేహము మృత్యుముఖగహ్వరమయ్యెను. ఈ స్నేహము ప్రతి దేశీయరాజును తన సింహాసనమునుండి క్రిందికి పడద్రోసినది. లేదా, సింహాసనముమీద తుచ్చమగు

పిండిబొమ్మగ గూర్చుండనిచ్చినది. ఈ పిండిబొమ్మద్వారా యింగ్లీషువారి నిరంకుశాధికారము తన పనిని నేర వేర్చుకొనుచున్నది. స్నేహమైనను, విరోధమైనను తుదకు రెండును ఫలితములో నొక్కటిగానే పరిణమించెను. మీదికి కవ్వించివచ్చుచున్న యింగ్లీషువారితో స్నేహముచేసికోడానికి యిష్టపడడా, వెంటనే యారాజున కేదో దురుద్దేశమును అంటగట్టి, వానిమీదపడి, వానిని జయించేవారు! స్నేహము చేసికోడానికి యిష్టపడతాడా, వెంటనే కుటిలతంత్రములనబడు నురిత్రాళ్లను వాని చుట్టు నల్లుచుండిరి. ఈ యురిత్రాళ్లనుండి యారాజు జన్మములో తప్పించుకోలేడు. తుదకు వాని వంశగౌరవమును, పితృపై తామహమగురాజ్యమును, సర్వస్వము పోవును. ఒకప్పుడు రాజుగనున్నచోట ఇప్పుడు ఖైదీగనుండుటతప్ప అతనికింక నేమియు మిగులదు.”

విల్లియం హోవిట్ మరల నిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

“రాజుల రాజ్యములన్నిటిని వారినుండి వడివేసి లాగుకొన్న వీడవిధాన మెట్టిది? అది యిది :—ఒకనియాస్తిని దిగమ్రుంగుదామనుకొన్నవాడు సాధారణ ముగచేసే పద్ధతియేమి? ముందుగ వానికి అప్పుపెట్టడం. వాడు అప్పులవల. చెల్లించలేని షరతులుపెట్టి, వాడు చిక్కులలోనున్న తరుణము కనిపెట్టి, “తే, నాసొమ్ము నాకు తే”యని కంఠముమీద కూర్చోడం. (ఇది యింగ్లీషు రాజు లవలంబించిన పద్ధతి) మరియు, రాజులను “చీలదీసి పాలించవచ్చు” నను ధైర్యము కొంచెము యింగ్లీషువారికి కలిగినదిమొదలు వారు నెమ్మదిగ నీ కపటోపాయము నవలంబించిరి. నెమ్మదిగ తడిగుడ్డలతో గొంతుగోయు యీ కుటిలపద్ధతినే వారు అవలంబించిరి గాని, మొగసిరిగ ‘మేము మీరాజ్యాలను భుజబలముచే జయించదలచుకున్నామ’ని చెప్పలేదు. రాజ్యములు వీరభోజ్యములను సనాతసధర్మమును వారు ప్రకటింపలేదు. ఈ మాటచెప్పితే తమపని యసలు సాగదని వారు గుర్తించిరి.”

13. ఒడంబడికల ఉల్లంఘించేహక్కు ఒక్క యింగ్లీషువారికే!

సింధురాష్ట్ర జయమునుగూర్చి సర్ జాన్ కే యను నతడు “కలకత్తా రివ్యూలో” నిట్లు వ్రాసెను:—

“సింధుఅమీరులు ఒడంబడికలను ఉల్లంఘించిరని మనవా రనుచున్నారు. ఒడంబడికల నుల్లంఘించే మిరాశీహక్కు ప్రత్యేకముగ మన యింగ్లీషువారికితప్ప నింకెవరికి లేనట్లు! ఒడంబడికలను ఉల్లంఘించడమే రాజ్యాలుపోవడానికి కారణ మయ్యేటట్లయితే, సింధు బ్రహ్మపుత్రానదులమధ్య మనకెప్పుడు ఒకగజము స్థలము కూడ నుండకూడదా.”

ఇండియాలో సిపాయిల తిరుగుబాటు కలగడానికి కారణములను “కర్నల్ మాల్సన్” అను నతడు చక్కగ రెండు ముక్కలలో చెప్పినాడు. “నమ్మిన వాళ్లను చెరచడం”—అదే కారణము. దేశప్రజలతో, రాజులతో, యూరోపి ప్రమాణపూర్తిగ చేసికొన్న యొడంబడిక బుద్ధిపూర్వకముగ నుల్లం యకా సాకర ఘోషించడము నమ్మినవానిని చెరచడంకాదా? ఈ సమ్మకద్రోహమే— స్వామిద్రోహం. యీ విశ్వాసఘాతుకమే - శిపాయిల కలహమునకు కారణమై, ద్రిమ్మరీండ్రసంఘమును (యీస్టిండియా కంపెనీని) ఎత్తివేయించినది.

అడ్డమైన యూరోపియనుజాతివాళ్లను తమ కొలువులో చేర్చుకొని యనేక మందిరాజులు తమ ప్రాణముమీదికి తెచ్చుకొనిరి. ఈ జాతివాళ్లు తిన్నయింటి వాసములు లెక్కపెట్టిరి. రాజుల గుట్టుమట్టులను కనిపెట్టి, వారి ప్రాణముమీది కెప్పుడు తెత్తుమాయని కనిపెట్టి చూచుచుండిరి. తమ యజమానులగు రాజులు సంకటములలో జిక్కుకొన్నప్పుడు యీ జాతివాళ్లు లోలోపల సంబరపడుచు చూచు చుండిరేగాని, వారిని రక్షించుటకు కించి త్తయినను పూనుకొన్న పాపమున పోరైరి! యూరపుఖండములో ననేకమందిరాజులు తమ కొలువులో పరదేశస్తులను చేర్చు కొని, వారివల్ల ననేక సౌకర్యములను పొందినసంగతి వాస్తవమే. ఇందుకు నిదర్శన ముగ, బొంబాయిలో ప్రఖ్యాత పత్రికాధిపతిగనుండిన గ్రాటన్ గ్రియరి యను నాతడిట్లు వ్రాసెను:—

“స్విస్, స్కాటిష్, జర్మన్ దేశస్తుల సహాయముతో, వారి సలహాతో ఘనత వహించిన పీటర్ చక్రవర్తి రష్యాదేశమును వృద్ధిలోనికి తెచ్చిన సంగతి యెల్లరెరుం గుదురు. ప్రష్యారాజ్యములో ఆర్థికవిధానమును చక్కబరచుటకై ఘనతవహించిన ఫ్రెడరిక్ చక్రవర్తి ఫ్రెంచి ఆర్థికవేత్తలను తన కొలువులోనికి తీసికొనెను.”
[యాత్రలు - Travels - వాల్యూం I, పేజీ 250]

కాని, యిండియాలో కథ వేరుగనుండెను. ఇంతటి పాప మే దేశములోను యెరుగము. దేశీయరాజుల కొలువులలోచేరిన తెల్లవారు తిన్నయింటివాసముల లెక్కపెట్టిరేగాని, యారాజులను గాగుచేయలేదు. తమకు వాటమనితోచినప్పుడు, తమ్మును పోషింపుచున్న రాజులకు ద్రోహమొనర్చుటకు వారు, కించత్తయినను జంకరైరి!

ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుల నెలకొల్పు దుష్టపద్ధతి— రాజవంశాలలో గృహ కల్లాలాలు పెంచడానికే!

దేశీయరాజుల దర్బారులో ఇంగ్లీషు రెసిడెంటులను నెలకొల్పుట యనునది కూడ వారి రాజ్యములు కూలి, ఇంగ్లీషురాజ్యము స్థాపనయగుట కొక కారణముగనున్నది. దీని ప్రాముఖ్యతనుగూర్చి యిదివరలో యిండియాచరిత్ర వ్రాసిన వారెవరును అంతగ నొక్కిచెప్పియుండ లేదు.

ఈ రెసిడెంటులను రాజుల దర్బారులలోనికి పంపుటలో ప్రధాన అంతరంగికోద్దేశ మొకటికలదు. అదేదనగ:—“రాజవంశములలో అంతఃకల్లోలముల గల్పించుట.” తన మహారాష్ట్రులచరిత్రలో “కెప్టెన్ గ్రాంటు-డఫ్” యిట్లు వ్రాసెను:—

“బొంబాయి గవర్నమెంటువారు “మోస్టిన్” అను నతనిని పునహాలో నున్న పీష్వాదర్బారులలోనికి రెసిడెంటుగ నంపిరి...ఎందుకు? గృహకల్లోలముల రేపెట్టియో, మరియుతర ఉపాయములచేతనో, మహారాష్ట్రులు హైదరాబాద్ గాని, నైజామాబాద్ గాని చేరకుండ, చేతనైనన్నిరీతుల ప్రయత్నించడానికి.” మహారాష్ట్రుల చరిత్ర పేజీ 340. టైముస్ ఆఫ్ ఇండియా ప్రచురణము, బొంబాయి 1873)

ఈ పైవాక్యములనుగూర్చి వేరుగ వ్యాఖ్యాన మవసరములేదు.

దేశీయరాజుల దర్బారులలో రెసిడెంటు నడుచుకొను నడతనుగురించిచెప్పుచు వెనుక గవర్నమెంటుజనరల్ గనుడిన హేస్టింగ్స్ తన ప్రయత్నపుస్తకములో నిట్లని వ్రాసికొని యున్నాడు:—

“రాజుల కొలువులో రాయబారిగ నుండుటకు బదులుగ యీ రెసిడెంటు అచ్చట సర్వసహాధికారిగ—సర్వనియంతగ—ప్రవర్తించుచున్నాడు. అన్ని ప్రయత్నము విషయములలోను జోక్యముకలిగించు కొనుచున్నాడు. పొగరుబోతుగ తిరుగు ప్రజలను రాజమీదికి ఉసుకొలుపుచున్నాడు. తన అధికారమును మహాగర్వముతో ప్రచురించుకొనుచున్నాడు. ఆతడేదో సాపేక్షమగు విషయము నెత్తుకొని, దానికేదో రంగుపూసి పైకి రిపోర్టుపంపును. దానిని మనయింగ్లీషు గవర్నమెంటు వారు యెంతో ఆప్యాయముగ చర్చించి, ఆతనితో సంపూర్ణముగ నేకీభవించుదురు. ఈ యొక్క విషయమును గురించియే గాక ఆతని నడవడికను యీ వత్తు సంపూర్ణముగ ఆమోదింతురు.”

“బ్రిటిష్ రాజ్య విధానమును గూర్చిన కొన్ని నిదర్శనములు” అను పేరుతో యం. డి. కవనగా యను బారిష్టరు 1884 సం॥లో నొక గ్రంథమును ప్రచురించెను. ఈ గ్రంథ పీఠిక మూడవపుటలో ఆయన యిట్లు వ్రాసెను:—

“ఈస్టిండియాకంపెనీవారు దేశీయరాజులతో నొడంబడికలు చేసికొన్నప్పుడు వానిలో నొకపరత్తు విధించుచుండిరి. ఏమని? క్రొందివారుగాని, అమెరికావారుగాని, మరియు ఇతర యూరోపియన్ జాతివారుగాని, సదరురాజుల రాజ్యములో వర్తకము చేసికోకూడదు. అదిగాక, వారిక్కడ కాపురముకూడ నుండకూడదు...ఇంతటి యసాధారణమైన, ఇంతటి స్వార్థపూరితమైన, యేర్పాట్లలోకములో నేజాతుల మధ్యగాని జరిగియుండలేదు. అంతర్జాతీయ ధర్మములకిది కేవలము విరుద్ధము. ఇట్టి దిక్కుమాలినపరతులను దేశీయరాజులపై కంపెనీ వారు

విధించుచుండిరి. ఇట్టి యేర్పాట్లవల్ల బ్రిటిష్ రెసిడెంట్లు దేశీయరాజుల దర్బారులలో దూరి, నుసిపురుగులవలె లోనికి తొలుచుకొనిపోయి, వారిగుట్టుమట్టుల తెలిసికొని, గృహచ్చిద్రముల గల్పించుటకు వారికి మిక్కిలి వాటముగనుండెను. ఇంతేగాక, దేశములో పలుకుబడిగలిగిన ప్రముఖుల నెవరిని దరికిరాకుండ చేయుటకును, యీ సందులో యేదో అల్పమగు సాకులజెప్పి రాజుల నోళ్లుమూసి, వారినిబలాత్కరించి, నొక్కుటకును, వేయేల వారిని రాజమందిరములలోనే ఖైదీలుగజేసి పడవేసి యుంచుటకును మహావాటముగనుండెను. మరియు, దేశీయులలో దుర్మార్గులు కొందరును, బ్రిటిష్ రెసిడెంట్లును చేరి యీ రాజులయెడ కుట్రలుపన్నుటకును, ద్రోహకార్యముల నొనర్చుటకును, పరస్పరము అపనమ్మకముల పుట్టించుటకును, అభూతకల్పనల జేయుటకును, అసత్యముల ప్రకటించుటకును, వేయేల రాజ్యము నంతను నానాత్మోభ పెట్టుటకును యీ రెసిడెంట్ల నెలకొల్పు పద్ధతి మహావాటముగ నుండెను. ఇట్టి దుష్కృత్యములలో జేరని రెసిడెంట్లు అరుదు.”

ఇందు కనేక నిదర్శనములు డాక్టరు కవనగారు చూపియుండిరి.

“చాలమంది రెసిడెంట్లు తుచ్చమగుతలంపులతో రాజుల ఆంతరంగికకృత్యములలో-వినోదములలో-కూడ తొంగిచూచునంతటి నైచ్యమునకు పాల్పడుచుండిరి. అయోధ్యరాష్ట్రపు గవర్నమెంటురికార్డులలో నెంతటి తుచ్చమగు చెత్తయున్నదో చూడుడు :—మే నెల 17-వ తేదీ. ఈ ఉదయం రాజు తన కొజ్జాలకును, దర్బారీలకును దర్శనమిచ్చెను ; పావురములతో నాడుకొనెను. మార్చి 30 :—నిన్న సాయం కాలము రాజు బోగమాళ్లయాటచూచుచు కాలముపుచ్చెను. మే నెల 11-వ తేదీ. నిన్న సాయంకాలము రాజు బాణసంచా కాల్పించుకొనుచు వినోదించెను. “మొసహి బలి” యను ఫిడేలుగానికిని, ఒక ఆఫ్రికన్ స్త్రీకిని నీ యుదయము రాజు శాలువలను, జేబు రుమాళ్లను బహుమతిచేసెను. మే 23. రాజుగారికి పిల్లలను పట్టుటకుగాను యీ రోజున ఆరుగురను నియమించిరి.” ఇట్టివే యంతులేనిచెత్త యెంతయో నుండెను.

సతారా రాజాస్థానములో బ్రిటిష్ రెసిడెంట్ చేసిన చేష్టలనుగూర్చి “ఇండియాకు బ్రిటిష్ మిత్రుడు” (British Friend of India Magazine) అను పత్రిక 1843 సం॥లో నిట్లు వ్రాసెను.

“మేజర్ ఓవన్ను (రెసిడెంట్) సాక్షులకు లంచమిచ్చి వారిని కొనివేసెనను సంగతి స్పష్టముగ రికార్డుయియున్నది...ఆతడట్లు చేసియుండనిచో, కంపెనీవారు ఏపని నిమిత్తమై తన నక్కడకు పంపించిరో, అట్టిపనిని—అట్టివిధిని—తాను తప్పి పోయినవాడయి యుండును. కంపెనీవారు బంగాళారాజ్యము నెట్లు సంపాదించిరి ?

* ఫోర్జీవల్లను, పర్జీవల్లనుకాదా? ఇట్లే ఆర్కాటురాజ్యముగాని, వేయేల మరీ యేరాజ్యముగాని యిట్టి ఫోర్జీవల్లను, పర్జీవల్లను గాకపోతే వీరికి దక్కేదివా?”

పై పేరాలో నడుగున గీతగీచిన వాక్యములకు వేరుగ వ్యాఖ్యానముచేయబనిలేదు.

14. అద్దె సేనల పద్ధతి.

(Subsidiary alliances) “సైన్యసహాయపు టాడంబడికలు” లేక “అద్దె సేనల పద్ధతి” కూడ దేశీయరాజుల స్వతంత్రపు బ్రతుకును తుడిచివేయుటకే పన్నబడినది. ఇందునుగూర్చి తగిన అభిప్రాయమివ్వగల బ్రిటిష్ యువోగసులే 1832 సం॥ లో పార్లమెంటు కమిటీముందు ఈ రహస్యమును బ్రద్దలుగొట్టి చెప్పివేసిరి. డబ్లియు. రసల్ అనునతడు హైదరాబాదురాష్ట్రములో 21 సం॥ లు రెసిడెంటుగను, అసిస్టెంటుగను పనిచేసెను. ఈ ఒడంబడికవల్ల హైదరాబాదురాష్ట్రము ఆఖరుకు నాశనమైనదనియీయన చెప్పెను. ఇది యిట్లుగాక మరి యెట్లుగననికూడ ఆయన చెప్పెను. ఈ తంత్రమున చిక్కుకొని నైజాము మణిచెడి, మూర్ఛితుడై, దీర్ఘనిద్రనొందెననియు, పీష్వా గంగవెల్లులెత్తిచచ్చెననియు రసల్ చెప్పెను.

1817 సం॥ ఆగష్టు 12-వ తేదీన సర్ తామస్ మన్రోయను నతడు హేస్టింగ్స్ ప్రభువుకు వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లున్నది :—

“ఏ రాజ్యమునైనా తే యీ తంత్రము ప్రవేశపెట్టబడునో, ఆ రాజ్యము నేడుగాకున్న రేపైనను సంపూర్ణముగ బ్రిటిష్ గవర్నమెంటు వారి యధికారము క్రిందికి రాకతప్పదు. ఇది యనివార్యమగు ఫలితముగ నున్నది ఈ తంత్రము పూర్తిగ ప్రతిచోట నిరాఘాటముగ సాగవలసినదే—ఏ రాజ్యమునైనా తే రక్షిస్తానని యీ తంత్రము అభయహస్త మిచ్చినదో, ఆ రాజ్యమునే యది భక్షించి దిగమ్రొంగవలసినదే! దీని లక్షణమిదిగ గన్పట్టుచున్నది. ఇందు సంకోచమేమియు లేదు.”

15. రాజుల ఔదార్యమే వారికొంప తీసింది.

విదేశీయ కైస్తవవర్తకులకు భరతఖండపు రాజులు మొట్టమొదట సకల సౌకర్యముల నొసంగుటయే తప్ప. ఇదే తుదకు రాజుల ప్రాణములను దీసినది. బ్రిటిష్ రాజ్యమిచ్చుట తలయెత్తుటకు కారణమైనది. ఇందునుగూర్చి జే రసల్ స్మిత్

* “ఫోర్జీ” — అనగ అందరెరింగినదే. దొంగసంతకములతో దస్తావేజులు సృష్టించడము - “పర్జీ” అనగ అబద్ధములు, అప్రమాణములు చేయడం.

అను అమెరికాదేశస్తుడు “Industrial and Commercial Geography” అను తన గ్రంథములో 1913 సం॥లో నిట్లు వ్రాసెను :—

“రాజ్యాలను కలుపుకోవడములో నాజూకైన పద్ధతులు రెండున్నవి. అవే వనగ, అప్పులుపెట్టడము, రైళ్లువేయడం. పోలీస్ రక్షణకు సైన్యరక్షణకు అట్టే తేడాలేదు. ఈ రహస్యమును కనిపెట్టు వాడెవడును లేడు...మొట్టమొదట యిట్టి ఉపకారాలు పొందినవాళ్లే తుదకు ఏకుమేకైన సామెతకువచ్చి, రాజ్యాలను దిగ మ్రింగినారు. చీనారాజ్యము విచ్చిన్నమై పోయినది యిట్లే.”

ఏనాడైతే మొగలాయి పాదుషా ప్రాచ్యఖండ ప్రభువులకు సహజమగు మహోదార భావముతో నేడు యేపాశ్చాత్య క్రైస్తవజాతిగాని, ఎవరికి, యెన్నడు, కలలోగూడ నివ్వనిచ్చగింపని సౌకర్యములను బ్రిటిష్ వర్తకుల కిచ్చెనో, ఆనాటినుండియే మనవాణిజ్యము, మనవృత్తులు నాశనమై మనభారత సామ్రాజ్యము కూలి పోయినది. వర్తకులమను వేషముతో వారు ఇండియాను జయించుటకు కుట్రపన్నుచుండిరి.

16. భారత నౌకాదళ నాశనము.

సముద్రాధిపత్యము ప్రపంచచరిత్రయందు ప్రాధాన్యము వహించెనని కెప్టెన్ మాహాన్ అను అమెరికాదేశీయుడు వ్రాసియుండెను. ఇండియాకు స్వీయమగు నౌకాబలముండెను. ఇంగ్లీషువారి నౌకాదళమును నాశనమొనర్చిరి. ఇంగ్లీషు రాజ్య మిచ్చట స్థాపన యగుటకు నిదిగూడ నొకకారణము. కాని, యీ సంగతిని యిది వరకు చరిత్రకారులెవరును తగినంతగ వివరించియుండలేదు. “ప్రబాసీ” యను బంగాళీ మాసపత్రిక నాల్గవసంపుటము, 8-వ సంచిక 442-445 పేజీలలో మహా రాష్ట్ర నౌకాదళమునుగూర్చి యీ గ్రంథకర్త (బి. డి. బాసుగారు) ఒక వ్యాస మును ప్రచురించియుండెను. సదరు నౌకాదళము 1756 సం॥ అడ్మిరల్ వాట్సన్, కర్నల్ క్లైవులచేత నాశనమొనర్పబడుటవలన. యింగ్లీషు వారిచ్చట పాదుకొను టకు వీలుచిక్కెనని ఆవ్యాసమందు నిరూపింపబడెను.

“బంగాళాదేశములో నింగ్లీషువారి మొదటిరోజులచరిత్ర” వ్రాయుచు డాక్టర్ విల్సన్ అను నాతడు యిట్లు వ్రాసెను.

“ఇంగ్లీషురాజ్యము మొట్టమొదట మదరాసులోగాని, బొంబాయిలోగాని తలయెత్తక, బంగాళాదేశములో నేల తలయెత్తెనో, మనమింకను తెలిసికొనవలసి యున్నది.”—(పైగ్రంథము మొదటి సంపుటము ఉపోద్ఘాతములో 7-వ పేజీ)

ఈప్రశ్నకు తృప్తికరమైన సమాధానమును యింతవరకు ఏ చరిత్రకారు డును చెప్పియుండలేదు.

సర్ ఆల్ఫ్రెడ్ లయల్ అను నతడు తన “బ్రిటిష్ రాజ్యోదయము” అను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసెను.

“బంగాళాదేశములో ప్రవేశించుట యనగ మెత్తని, అరక్షితమగుచోను నుండి యిండియాలోకి దూరుటయని యర్థము.”

అయితే యింగ్లీషువారు తమ భుజబలముచే బంగాళాదేశములో కాలుపెట్ట లేదునుమా యను సంగతినిమాత్రము పై గ్రంథకారుడు తెలిసికొనవలసియున్నది. వారు బంగాళాదేశమునకు రాకపూర్వము మొట్టమొదటగ సూరత్తులోను, పిమ్మట బొంబాయిలోను, అటుతరువాత మద్రాసులోను స్థావరముల నేర్పరచుకొనిరి. కాని తక్కిన ప్రదేశములకంటె బంగాళాదేశము సారవంతమైనదని వారు కనిపెట్టిరి. బంగాళాదేశములో వర్తకముచేసికొన్నయెడల తమ కెక్కువలాభము వచ్చునని వారు కనిపెట్టిరి. అందుకొరకే యిక్కడ వర్తకముచేసికొనుటకు అనుజ్ఞనివ్వవల సినదని కంపెనీవారు మొగలాయి పాదుషాను ప్రార్థించిరి. పాదుషా వారిప్రార్థన నంగీకరించుటచే యింగ్లీషువారు వంగదేశములో సుస్థిరముగ పాదుకొనిరి. జాబ్ చార్నాక్ అను ఆంగ్లేయుడు కలకత్తాలో యింగ్లీషువారి స్థాపనమునకు పునాది వేసెను. అతడా పునాదిని యేదో గ్రుడ్డివాలుగగాక, ఆ రాష్ట్రములో యాభై గోండ్ల వర్తకానుభవమునుబట్టి వేసెను. కలకత్తాకుగల వర్తకప్రాముఖ్యమును ఆతడు గుర్తించెను. పైన్యత్రాహములకుకూడ కలకత్తా మిక్కిలి అనువైనస్థాన మని ఆతడు గ్రహించెను.

మొగలాయిలకు అంతగ చెప్పకొనదగిన నౌకాబలము లేకుండెను. బుడత కీచు ఓడదొంగలు తరుచుగ బంగాళా కోస్తాను ముట్టించి, అచ్చటి జనులను గాధించుచుండిరి. మహారాష్ట్రులకు మంచి నౌకాబలముండుటచే, యింగ్లీషువారు బంగాళాదేశములోవలె పడమట సముద్రతీరమున పాదుకొనలేకపోయిరి. ఈసంగతి గ్రహించియే బాబ్ చార్నాకును, అతని తోడియింగ్లీషువర్తకులును కలకత్తాలో పీఠముపెట్టుకొనుటకు ఆలోచించిరి.

భరతఖండమునకు వంగదేశము సువర్ణభాండారము. ఇంగ్లీషు వారిచ్చట కాలుపెట్టుటచే వారు పట్టినదెల్లను బంగారమైనది. వారు అదృష్టవంతులు.

వర్తకములో మంచిచాకచక్యమువల్లను, తమవద్దకు వచ్చినవారిని న్యాయ ముగ, ఆదరముతో చూచుటవల్లను, యింగ్లీషువారు వంగప్రజలకు ప్రీతిపాత్రు లయిరి. బంగాళాదేశములో యింగ్లీషువారి మొదటిరోజుల చరిత్రకు ఉపోద్ఘాత మును ముగించుచు డాక్టర్ విల్సన్ యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

“ఈ కథలో నే నిప్పుడు చెప్పినంతవరకు ఇంగ్లీషువారు బంగాళాదేశములో నెలకొనుటవల్ల దేశీయ ప్రజలయం దెట్టి మార్పుగాని గలిగినట్లు గాన్పింపదు.

అయితే యిక్కడ ఒక సంగతిని మాత్రము అన్నిటికంటే ముఖ్యముగ గమనించ వలసియున్నది. ఇండియాను పాలించుటలో యింగ్లీషువారు మొదటిరోజులలోచేసిన నానారకముల ప్రయోగములలో పెక్కింటిని యీ కలకత్తాయందే జేసిరి...ఈ నాటిదృష్టితో చూచినప్పుడు ఆ రోజులలో వారుచేసిన పరిపాలనా పద్ధతులు చాల హీనమైనవిగను, అనుచితమైనవిగను కన్పట్టినను, ఆ రోజులలో చుట్టుపట్టులనున్న ప్రభుత్వపద్ధతులతో పోల్చిచూచినప్పుడు మాత్రము మనయింగ్లీషువారి పద్ధతులే శాగున్నట్లు నిస్సంశయముగ చెప్పవచ్చును. ఈ తేడా 1757 సం॥ నాటికికూడ మరపునకు రాలేదు.”

17. మొదటి రోజులలో యింగ్లీషువారి పేరు ప్రతిష్ఠలు.

సూరత్తులో ఇంగ్లీషువారు సంపాదించిన ప్రఖ్యాతి యీ క్రింది వాక్యముల వల్ల తెలియగలదు :—

“ఈ దిమ్మరీండ సంఖ్యహెచ్చుచున్నకొలది, ఇంగ్లీషువారి పేరు మాత్రము శాగుపడలేదు. చాలమంది ఇంగ్లీషువాండ్లు దౌర్జన్యములను, మోసకార్యములను చేయుచుండిరి...వీరు గోమాంస భక్షకులనియు, త్రాగుబోతులనియు, హిందువులును మహమ్మదీయులును అసహ్యించుకొనుచుండిరి—ఇంగ్లీషువారు విషమృగములు. నీతిబాహ్యులు, వీరు తమ వెంటతెచ్చు వేటకుక్కలకంటే క్రూరులు,...* కన్న తండ్రులనే మోసపుచ్చువారు; గుండుదెబ్బలను, యీటెపోటులను యెంత జంకులేక తీసికొందురో, సరకుల బేళ్లను, చూపాయల మూటలనుకూడ అంత జంకుకొంకు లేకుండగనే తీసికొందురు. అని హిందూమహమ్మదీయ ప్రజలుతలంచుచుండిరి.” (రెవరెండు ఫిలిప్ ఆండర్సన్ అనునతడు వ్రాసిన “The English in Western India” అను గ్రంథములో 22-వ పేజీనుండి)

ఇంగ్లీషువారిని గూర్చియు, క్రైస్తవమతమును గూర్చియు పశ్చిమభారతీయులు యెట్లు తలంచుచుండినదియు పై గ్రంథకర్తయే తిరిగి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—“తెరియను నతడు చెప్పినట్లు క్రైస్తవమతమునుగూర్చి దేశీయులకు చాలసీచమైన అభిప్రాయముకలిగినది. క్రైస్తవమతమునుగూర్చి సూరత్తుబజారులలో సాధారణముగ దేశప్రజలనుకొను మాటలివి—“కిరస్తానీమతం, దెయ్యంమతం, సైతానుమతం, కిరస్తానీవాడు తెగత్రాగుతాడు, కిరస్తానీవాండ్లుచేసేవన్నీ తప్పుడు పనులే, అందరిని కొడతాడు” దేశప్రజలు చాలామర్యాదస్తులనియు, అన్నమాట తప్పురనియు తెల్లచెప్పుచున్నాడు. తానుచెప్పిన ధరకంటే ఎవరైనా తన సరుకుకు తక్కువ ధరఅడిగితే,—“ఏమి, నేను కిరస్తానీవాణ్ణి అనుకున్నావా యేమిటి నిన్ను

మోసంచెయ్యడానికి?" అని దేశీయవర్తకుడు గద్దరించును." (పై గ్రంథములో 22 పేజీ)

డాక్టర్. సి. ఆర్. విల్సన్ ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“కొట్లాటలకు బంగాళాదేశములోనున్న యింగ్లీషువారుకూడ ప్రసిద్ధియే. డబ్బు ప్రోగుచేసుకుందామనే దురాశయే దీనికి కారణము. ఇదిగాక, ఒకరిపై నొకరు చాడీలు చెప్పకొని, ఒకరి రహస్యము లొకరు బయటవేసుకొనునట్లుగ కంపెనీ యజమానులు తమ నౌకర్లలో వేగులపద్ధతిని ప్రోత్సహించుచుండిరి. ఇది గాక మరియొక కారణముగలదు. “కంపెనీవారు సీచులు, కొట్లాట స్వభావము గలవారు; మోసగాండ్ర గుంపు” అని సయస్తఖాను అను వైస్రాయి యనుచుండెను. ఈమాట లనుట కాతనికి కారణములు లేక పోలేదు. ఆకాలపు రికార్డులను సమగ్రముగ పరిశీలించిచూచిన “సర్ హెన్రీయూల్” అను నతని మనస్సుకు బంగాళాదేశములో కంపెనీనౌకర్ల నైతిక సాంఘికప్రవర్తననుగూర్చి గలిగిన యభిప్రాయము కేవలము “విషాద భరితముగ” నున్నది. ఆకాలములో కంపెనీ నౌకర్లయందు ప్రబలియున్న ప్రవర్తన ధోరణినిబట్టి చూడగ, యీమూకనుండి * ఎల్ ఫిన్ స్టన్, మన్రో, మాల్కామ్, హెన్రీ, సర్జాన్ లారెన్సు, మార్టిన్, హెబ్బరులవంటి మహాపురుషులు ఉద్భవింపబోవుచున్నారని ఆతడు ఊహించుటకు కష్టసాధ్యమయ్యెను.” (వాల్యూం I-వ పేజీ. 66)

పశ్చిమతీరమందును, బంగాళములోను కంపెనీనౌకర్లు చేయుచున్న దుర్మార్గములు సీమలోని యజమానులకు తెలియనివికావు. అయితే, తమ నౌకర్లు సరిగ ప్రవర్తించుచు, దేశప్రజలకు న్యాయస్తులవలె కనబడవలెను సుమా యని మాటిమాటికి సీమనుండి యిచ్చటి తమ నౌకర్లను హెచ్చరించుచు వ్రాయుచుండిరి. డాక్టర్. సి. ఆర్. విల్సన్ ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“తమ డబ్బువ్యవహారముల నెట్లు బాగుపరచుకొనవలెనో యిక్కడి నౌకర్ల కంటె సీమలోనున్న డైరెక్టర్లకు యెక్కువ బాగుగ తెలియును. జనసంఖ్య హెచ్చి పట్లయిన తమ రాబడి హెచ్చును. గవర్నమెంటు న్యాయముగడంటే—, పట్టణములు సురక్షితముగను ఆరోగ్యముగనుండంటే—జనసంఖ్య హెచ్చును. కాబట్టి ధర్మమే ఐశ్వర్యమునకు మూలమని కంపెనీడైరెక్టర్లు మాటిమాటికి మొత్తుకొనుచుండిరి. “ప్రజల మొరల వినుటకు మీచెవుల నెల్లప్పుడు తెరచియుంచుడు; ప్రజాపీడయను శబ్దము మీ బజారులలో వినరాకుండ జేయండి; అధికారగర్వముచే

* కైపు, వారక్ హేస్టింగ్సులు ఎంతటి కపటులో, ఎంతటి తంత్రజ్ఞులో మాల్కామ్, ఎల్ ఫిన్ స్టన్, మన్రో, జాన్ లారెన్సులుకూడ ఆంతటివారే. వీరు వారికి తీసిపోరను సంగతిని మాత్రము పాఠకులు గుర్తించుకొనవలెను.

మన దళారులుగాని, వారి నౌకర్లుగాని, మీ నౌకర్లుగాని ప్రజలకు హానికల్గించకుండ చూసుకోండి. పట్టణములో నలువైపులకువెళ్లి, ప్రజలకు ఖర్చుగాని, ఆలస్యముగాని లేకుండ న్యాయము గలిగించండి. మన పట్టణములనుపెంచి మన రాబడిని హెచ్చించుకొనుటకు యిదియే సర్వోత్తమమైన మార్గము.” (వ్యాఖ్య II భాగము I పేజీ 49)

కైస్తవ దిమ్మరీడులు మొట్టమొదటిరోజులలో పైకివేసికొన్న ధర్మవేషములజూచి, వంగదేశప్రజలు మోసపోయిరి. వారి బాహ్యవేషభాషలచే ప్రజలు మోసపోయిరి. వారిమాటలను వేదవాక్యములుగ నమ్మిరి. ఇట్టి నమ్మకముచేతనే, ప్రజల వెర్రిబాగులతనముచేతనే, బంగాళాదేశములో యింగ్లీషువారు పైకివచ్చిరి.

18. దేశీయరాజుల ఆర్థికాది దౌర్బల్యములు.

బంగాళాదేశములో రాజకీయాధికారమును సంపాదించుకొన్న తరువాత ఇంగ్లీషువారికి దానిని నిలువబెట్టుకొనుటకుగూడ కష్టముగ దోచలేదు. ఇందును గూర్చి వర్క్ లెస్ట్ అను గవర్నరు సీమలోనున్న యజయానుల కిట్లు వ్రాసెను :—

మన రాజ్యముయొక్క భద్రతకు మొగలాయీసామ్రాజ్యపు ఆర్థికదుస్థితియే మొట్టమొదటి కారణము. ఇది పెద్దకారణము. నాదర్షా దండయాత్రయే మొగలాయీరాజ్యమునకు మొదటిదెబ్బ. దానితో సదరు సామ్రాజ్యముయొక్క ఆర్థికస్థితికి దెబ్బతగిలెను.....

ఇట్టి స్థితిగతులవలన గలిగిన ఫలితమేమనగ:—దేశీయరాజుల ఖజానాలలో సొమ్ములేదు. అందుచే వారు తగుమైన సేన నుంచుకొనలేనిస్థితిలో నున్నారు. పట్టుమని యేమాత్రము కాలమైనను నిలువబడి యుద్ధముచేయలేని స్థితిలోనున్నారు. ఆశచేతగాని, అవసరముచేతగాని యేదైన దండయాత్రచేయవలసి వచ్చినట్లయితే, అప్పటి కప్పుడు దూరాలోచనలేక, యేదో ముక్కడిమూకను కూర్తురు. తమకున్న యావత్తు బలమును ఒక దండయాత్రపైననే ఒడ్డుదురు. ఏలననగ, రెండవ దండయాత్రకువారికి తాహతులేదు. తుట్టతుదకు ఎట్లయినను వారు సంధికిరాక తప్పదు. ఏలననగ, సైనికులకు జీతములు ముట్టనికారణముచే వారు అసంతృప్తిజెంది, ద్రోహులై, యెక్కడివా రక్కడ లేచిపోవుటవల్ల వచ్చు చెడుగులకంటె, ఓటమి నంగీకరించి ఏదోవిధముగ శత్రువుతో రాజీపడుటయే మేలుగ వారికి గన్పట్టును.

“బహుశ సంఖ్యాకములగు దేశీయసేనలపై మనము మాటిమాటికి విజయము నొందుటకుగల మూలకారణమిదియే యని నామనవి. కొలదిపాటి మన సైన్యదళముల ముందర వారి సైన్యవాహినులు పలాయనములగుచుండుటకును యీ పరిస్థితులేకారణము. ఈకారణములను బట్టియే సుశిక్షితమై, అవిచ్ఛిన్న

జయపరంపరలచే ప్రఖ్యాతమైయున్న మనసేనల నెదుర్కొనుటకు యికముందింకెవరును సాహసింపరు. అథవా, ప్రాణములపై ఆశపడలి యెవరైనను మనపైకి రా సాహసించినను జయము మనకే సుస్థిరమగుననియు నా విశ్వాసము.”

“ఇక రెండవకారణ మింకొకటియున్నది. ఇది మొదటి దానికి తీసిపోదు. అదేదనగ :—ఇచ్చటగల రాజులలో ఒకరిపద్ధతికిని, యింకొకరి పద్ధతికిని సామరస్యములేదు. ఎవరిదోవ వారిది ; ఎవరిదృష్టివారిది ; ఎవరి అపేక్షలు వారివి. ఒకరివి యింకొకరితో కలియవు. కాబట్టి వీరందరు కలిసి మనమీదికి వస్తారనేభయము లేదు. ఒకవేళ వీరు కలిసి యెత్తువేయదలచుకొన్నను అదిసాగదు. నిజముగ వీరందరు కలిసేటట్లుయితే, మన ఒక్కరి ధనము, బలము ఏమిచేయగలదు ? అదిగాక, యిప్పుడు హిందూస్థానములోనున్న రాజులలో చాలమందికి వారి రాజ్యములకు వారికి న్యాయమగు హక్కులేదు. దాదాపు అందరు అక్రముముగ యేద్రోహము చేసియో సింహాసనమునకు వచ్చినవారే. ఈ డెలుకు వారికడుపులోనున్నది. కాబట్టి తమతోడి రాజులలో యెవరుగాని, అట్టే పైకిగాని, అట్టే క్రిందికిగాని పోకుండ ఉండేటట్లు చేస్తేనేగాని, తమ పదవి నిలువదని వారెరుగుదురు. ఇందు నిమిత్తమై వారు ఒకరిచర్యలనొకరు అప్రమత్తతో, అలికిడితో జూచుచు, ఒకరియందొకరు యీర్ష్యాభువులై యుందురు. మామూలు మట్టముకంటే యేరాజైన పైకిలేచుచున్నాడని కనబడగానే, వానిని అణచుటకుగాను ఇంకొకనితో చేరుచుందురు. ఈ కారణముచేతనే, మనము ప్రతియుద్ధములోను గెలిచి వచ్చుచున్నప్పుడు దేశీయ రాజులు యీర్ష్యతో మనయందొకకన్నువేసి చూచుచుండిరి. కాని మనము సుజాద్దాలాయెడల బౌద్ధార్యమును చూపుటయు, ఒడంబడికలను విశ్వాసముతో పాటించుటయు, జయము పొందినప్పుడు శత్రువులను అట్టే నొక్కక మితత్వముతో నుండుటయు, మున్నగు మనచర్యలనుచూచి దేశీయరాజులకు మనయందెక్కువ నమ్మకముకుదిరెను. తమలో తమ సోదరరాజులయెడ లేని నమ్మకము మన యింగ్లీషువారియందుకలిగెను. కాబట్టి మనబలమునుచూచి యీర్ష్యనొందుటకు బదులుగ వారు మనస్నేహమును సంపాదించుకొనుటకు ఆశపడుచుండిరి.”

“ఇట్టి పరిస్థితులలో మనము కొంచెము జాగ్రత్తగ, చురుకుగఉండి పని చేసుకున్నట్లయితే, రాజ్యాధిపత్యమును మనము సులువుగ, నిరపాయముగ, నిలుపుకొనవచ్చును. ఎవరైనా రాజులు ఏకమై మనమీదికి రాజూచినయెడల, ప్రక్కనున్న ఏరాజునో, ఏవిరోధినో గిల్లి వారిమీదికి ఉసుగొలిపి, వారినినొక్కి పారవేయవచ్చును.” (టాల్ బాయి వీల్స్ వ్రాసిన “Early Records of British India” — అను బ్రిటిష్ ఇండియా రికార్డులు - మొదటిరోజులవి.” అను గ్రంథము యొక్క పుటలు 376-378)

19. ఆంగ్లశాంతి ఎట్టిది?

ఇండియాలో అంతఃకల్లోలములబాపి శాంతి నెలకొల్పితిమనియు, తాము ఇండియాకువెళ్లి తమ రాజ్యమును స్థాపించువరకు “ఇండియా” యను యేకజాతి లేనేలేదనియు బ్రిటిష్ వారు విసుగు విరామములేకుండ మాటిమాటికి చెప్పుకొనుచుందురు. ఇండియాలో ప్రబలియున్నదనబడు అరాచకమునుగూర్చి, ఒకవ్యక్తి—బహుశః ఆంగ్లేయుడు కానోపును—ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

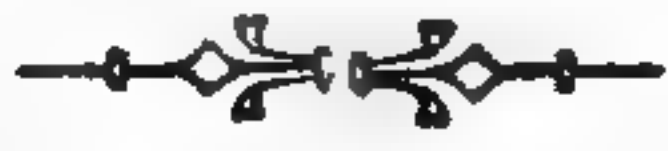
“ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపనకు పూర్వము ఇండియా అనాదినుండియు పరదేశ దండయాత్రలచే పీడింపబడుచు, అంతఃకల్లోలములచేతను, దౌర్జన్యములచేతను, సంక్షుభితమైయుండెను. మానవసంఘముల స్వభావమును, చరిత్రను కొంచెము పరిశీలించి చూచినయెడల అరాచకమునకును స్వరూపనాశనమునకును చాల అంతరమున్నట్లు తేటపడగలదు. (ఒకచోట అరాచక ముండవచ్చుగాక, అంతమాత్రము చేత ఆదేశము, ఆప్రజ, స్వరూపనాశనముగావలసిన పనిలేదు.) దౌర్జన్యములు, రక్తపాతములు జోరుగ రేగుచున్న సమయములలోకూడ మానవసంఘములు నిర్దుష్ట పరివర్తన పరంపరలద్వారా పోయిపోయి, పునరుజ్జీవమునొంది, ఒకానొక అదృశ్య హస్తముచే శాంతిసుఖధామము వైపునకు కొనిపోబడుచున్నట్లు తెలియగలదు... మహమ్మదీయుల రాజ్యకాలములో పట్టణములు, పల్లెలు దోచుకొనబడినవి. తగుల బెట్టబడినవి. అసంఖ్యాకులగు ప్రజలు చచ్చిరి. ఖడ్గధారలకు, అగ్నిజ్వాలలకు, తామ దేవతకు గురియై యెందరో తుడిచిపెట్టుకొనిపోయిరి. కాని, కాలక్రమేణ, తిరిగి ప్రజల హృదయక్షేత్రములందు ప్రతీకారభావ ముత్పన్నమయ్యెను. ఈ సంక్షోభములో పుట్టిన శౌర్యవివేకాదిగుణములవల్లనే అసంఖ్యాకులగు ప్రజలయిండ్లు వాకిళ్లు చెడకుండ నిలిచియున్నవి. ఇది వట్టి ఊహకాదు. నిస్సంశయముగ ప్రతిప్రాణిలోగల ఆత్మరక్షణతత్వము నిది సూచించుచున్నది. సహజముగ ప్రతిప్రాణిలోగల యీ ఆత్మరక్షణతత్వము ఇంగ్లీషువారికి లోబడియున్న రాష్ట్రప్రజలలో చాలవరకు సమూలముగ ఊడబెరికివేయబడినది. కాని, దేశీయరాజుల సంస్థానప్రజలలో యిది మిక్కిలి చురుకుగ పనిచేయుచునేయున్నది. ఇందుకొక నిదర్శనము చూడుడు. (దేశీయరాజు పరిపాలనలోనున్న) అయోధ్యరాజ్యములో అరాచకమే, నిత్యధర్మముగ నున్నదని చెప్పవచ్చును. అయినప్పటికి, అక్కడ ప్రజలింకను బ్రతికి కాపురముండనే వున్నారు! ప్రజాసంఖ్య తగ్గలేదు. బహిరంగముగ దోపిడీలు దెబ్బలాటలు జరిగి, నిరంతరము రక్తము కాల్యలుగట్టుచున్నను అయోధ్యదేశము కించి త్తయినను స్వరూపనాశనము కాలేదే. సృష్టిలో క్రియ, ప్రతిక్రియ యను శక్తులు—హింస, ఆత్మరక్షణ యను శక్తులు—పరస్పరము పనిచేయుచు, లోకవ్యవహారము పాశము చెడకుండ సర్దుబాటుచేసికొనుచు పోవును. ఇది సృష్టినడకయొక్క లక్షణము. సంక్షుభితమగు అయోధ్యరాష్ట్రములో నిరంతరాయమానముగ జరుగుచుండు

కల్లోలములన్నియు సాంఘికరాచకీయములం దా ప్రజలు ప్రదర్శించు నిర్మలచైతన్య విలసనలక్షణములని మనము చెప్పవచ్చును. ఇక బ్రిటిష్ పరిపాలనలోనున్న ప్రజల వంక జూడుడు. వారు కుల్లి కూలబడి పోవుచున్నారు. వారు పక్షపాతమువచ్చి పడి పోయినారు. వారిని నిస్పృహ, మాంద్యము వెన్నంటి విడువకయున్నది. ఇట్టి చేతనా రహితమగు లక్షణములకంటె, పైనజెప్పినట్లు దేశీయరాజ్యములలోని ప్రజలు జూపు చైతన్య విలసనలక్షణములు మేలుకాదా? కేవలము మానవుని దుష్టస్వభావము వల్లగాని, లేక ఆతని ప్రమాదబుద్ధివల్లగాని మానవజాతి రూపనాశనమగుటయే సంభవించునెడల, ప్రపంచములో అన్నిజాతులకంటె యెక్కువగ బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రజలే ఈ అగాధమువై పునకు జారి పడిపోవుచున్నారని ప్రమాణపూర్తిగ చాటి చెప్పటకు మేము జంకము” (కలకత్తా రివ్యూ. వాల్యూం I (1844) పేజీలు 190-191)

బ్రిటిష్ మహాయుగము

రెండవ అధ్యాయము

సురాజ్ - ఉద్ - దౌలా

భరత ఖండమున ఆంగ్లరాజ్యోదయాభ్యుదయములు ఈస్టిండియాకంపెనీ వారు బంగాళానవాబగు సురాజ్ - ఉద్ - దౌలా యెడ గావించిన ద్రోహముల వల్లను, ఆతని రహస్యముగ చంపించుటవల్లను సమకూరినవని చెప్ప ఆలివర్డిఖాన్. నగును. దైవోపహతుడగు ఈ సురాజ్ - ఉద్ - దౌలా పితృపైతా మహమ్మదు సింహాసనమునకుగాక, ఒకానొక ద్రోహి సంపాదించిన సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఇతని మాతామహుడు ఆలివర్డిఖాన్ అదృష్టజాతకుడగు శిపాయి. రాజ్య తంత్రమందు తప్పుగ యెంచబడని కుటిలోపాయములచే యీతడు రాజ్యాధిపత్యము నకు వచ్చెను. ఈతడు బంగాళాదేశములో తనరాజవంశమును స్థాపింపనెంచెను. ఇతనికి కంపెనీసౌకర్ల స్వభావము బాగుగ తెలియును. వారికి మానాభిమాన ములు, ఉచ్చనీచములు లేవనియు, వారు తిన్నయింటివాసములు లెక్కపెట్టువార నియు, కుటిలస్వభావులనియు, ద్రోహచింతకులనియు ఆలివర్డిఖానుకు బాగుగ తెలి యును. అయితే ఆతడు విశేషకాలము జీవించలేదు. ఈతడు రాజ్యాధిపత్యములో నుండిన కొలదికాలమును మహారాష్ట్రదండయాత్రల నెదుర్కొనుటలోను, ఇతర గృహకృత్యముల సర్దుకొనుటలోను సరిపోయెను. కాబట్టి, ఇంగ్లీషువారి పని పట్టిం చుటకు ఇతనికి తీరికలేకపోయెను. అయినను, తనయెడను తనవంశము నెడను కంపెనీవారు వర్తకులవేషముతో పన్నుచున్న * పన్నాగములను ఆలివర్డిఖాను

* కర్నల్ మిల్ అను ఇంగ్లీషువాడు 1764 సం॥లో ఫ్రాన్సుకు ఉత్తరమున “లారెయిన్” లో నున్న ఫ్రాన్సిస్ అను వానికొక జాబు వ్రాసెను. జర్మన్ చక్రవర్తి బావుటాక్రింద బెంగాల్ బీహార్, ఒరిస్సా రాష్ట్రములను జయించుటకొక పతకమును ఆతడాతేఖయందు సూచించెను. ఈ సంగతి ఆలివర్డిఖానుకు బహుశః తెలిసియుండును. విల్లుసూచించిన పతకమిది :— మొగలురాజ్యము లో నెండి బంగారములు పొంగి పొరలుచున్నవి. మొగలురాజ్యము దుర్బలమై, ఆరక్షితముగ నున్నది. ఇట్టి రాజ్యమును జయించుటకు నౌకాబలముగల మనయూరోపియన్ రాజులెవరును ఇంత వరకు ప్రయత్నింపక పోవుట వింతగనున్నది. ఒక్కచెబ్బతో కావలసినంతధనము దొరుకు తుంది. బ్రెజిల్, పెరూ, బంగారు గనులలో దొరికినదానికంటె ఎక్కువగ దొరుకుతుంది.”

“మొగల్ రాజ్యపద్ధతివంచిదిగాదు ; సైన్యము అంతకంటె అధ్వాన్నముగ నున్నది. నౌకా బలము అసలే లేదు. రాజ్యములో నిరంతరము అల్లకల్లోలములు చెలరేగుచున్నవి. నదులు, రేవు

తన అవసానకాలమందు గ్రహించకపోలేదు. ఇంగ్లీషువారు చిల్లరదుకాణదారులు. అట్లే హిందువులును. 18-వ శతాబ్దమంతయు క్రైస్తవులును, తద్విమతస్థులగు హిందువులును కలిసి మహమ్మదీయ రాజ్యమును కూలద్రోయుటకు పన్నుకుట్ర లో చెల్లిపోయెను. 1756-57 సం॥ల మధ్యబంగాళా చరిత్రనువ్రాయుచు, దాని యుపోద్ఘాతములో యస్. సి. హిల్ అను నతడిట్లు వ్రాసెను.

“దేశములోని వాణిజ్యము, వృత్తులు, దాదాపు యావత్తు హిందువుల చేతులలోనే యుండెను. కాబట్టి, వర్తకము చేసికొని బ్రతుకవచ్చిన యూరోపియన్ వర్తకులకును, హిందువులకును సహజముగ సంబంధమేర్పడెను. ఇరువురును ఏకఫలాదులగుటచే ఉభయులకును ఒకవిధమగు సఖ్య మేర్పడెను. (వాల్యూమ్ I పేజీ 23.)

ఇంగ్లీషువారి కుట్ర.

సురాజ్ - ఉద్ - దాలా సింహాసనమునకు రాక పూర్వమే ఇంగ్లీషువారు హిందువులతోచేరి కుట్రపన్ను చున్నట్లు 1754 సం॥ ఫిబ్రవరిలోనే కర్నల్ స్కాట్ అనునతడు చార్లెస్ నోబుల్ అను తన మిత్రునకు వ్రాసిన లేఖనుబట్టి తెలియు

పట్టణములు నిరాఘాటముగ విదేశస్తులకు చొర వీలుగనున్నది. ఇట్టి దేశమును బహుసులభముగ జయించి స్వాధీనపరచుకొనవచ్చును; లేదా వానినుండి కప్పముగైకొనవచ్చును. అమెరికాఖండములో దిగింబరులుగనున్న “ఎర్రయిండియనులను స్పెయిన్ వారు జయించినంత సులభముగ నేమనము వీరిని జయించవచ్చును”

“ఆలివర్డిఖాను అను నొక తిరుగుబాటుదారుడు మొగలాయీ పాదుషామీద తిరుగబడి బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా యను మూడు రాష్ట్రములను తన స్వాధీనమొనర్చుకొనెను. ఆతని ఖజానాలో మూడుకోట్ల నవరసులున్నవి. ఆతనికి సాలుసరి ఆదాయము కనీసము ఇరవైలక్షలైనా వుండును. ఈ మూడు రాష్ట్రములు సముద్రమునకు అందుబాటులోనున్నవి. 1,500 లేక 2,000 మంది సైన్యముతో మూడు ఓడలువస్తేచాలును. మన పని నెరవేరుతుంది. ఈ సందులో బాగా దోచుకోడానికి తమకు వీలు చిక్కుతుంది గనుక మనకు ఇంగ్లీషువారుకూడ సహాయముచేస్తారు. [‘బోల్స్’ (Bolts) అను నతడు వ్రాసిన Considerations of the Affairs of Bengal-Appendix నుండి”]

ఆలివర్డిఖాను మిక్కిలి చూరదృష్టి, జాగ్రత కలవాడు! తనరాజ్యములో యెక్కడ ఏమూల ఏమీజరుగుచున్నది తెలిసికొనుటకై అనేకమంది మెరికెలవంటి వేగులవాండ్రను బాగాడబ్బుయిచ్చి, పెట్టియున్నాడు. ఇట్టివానికి యీ కిరస్తానీకిరాటులు తనపై పన్నుచున్న ఈ కుట్రసంగతి తెలియకయుండదు. ఈ కిరస్తానీ వర్తకులయందు ఆలివర్డిఖానుకు అంతటి అసహ్యము గలుగుటకును, వారికెట్టి వర్తకశాకర్యముగాని, ప్రోత్సాహముగాని యివ్వక పోవుటకును బహుశః యిదియే కారణమైయుండవచ్చును.

చున్నది. ఇందునుగూర్చి 1756 సం॥ సెప్టెంబరు 22-వ తేదీన గోడ్డుసెంట్ జార్జి సెలెక్టు కమిటీ వారికి సదరు చార్లెస్ యిట్లు వ్రాసెను.

“ బంగళాదేశములో హిందూరాజులును, ప్రజలును మహమ్మదీయ ప్రభుత్వమునెడ అసంతృప్తులై యున్నట్లు కర్నల్ స్కాట్ వ్రాసినదానినిబట్టి తెలియుచున్నది. క్రూరమగు మహమ్మదీయరాజ్యము నెట్లయిన త్రోసివేసి, కొత్తరాజ్యము నేర్పరచుకొనవలెనని హిందువులు రహస్యముగ ఆలోచనలు చేయుచున్నట్లును తెలియుచున్నది. ఏ యూరపియన్ సైన్యమైనను ఇందుకు కొంచెము విజయవంతముగ పూనుకొన్నయెడల, హిందువులు వారితో చేరుటకు యిష్టపడుదురట. అయితే మహమ్మదీయ రాజ్యమును పూర్తిగ త్రోసివేయవచ్చునను ధైర్యము వారికి తోచేవరకు మాత్రము వారు బహుజాగరూకతతో నుందురు. కాబట్టి వారిని మనము సరిగ సమీపించి, తగు ప్రోత్సాహము ఇచ్చినగాని, వారు మనలోకి రారు ” (పై గ్రంథము. వాల్యూం III పేజీ 328.)

ఇందులో చెప్పిన అభిప్రాయము నిజముకాదు. ఇంగ్లీషువారి సంకల్పమున కిది యొక వేషము. వారి మనస్సులో నున్నవాంఛ కిది యొక ప్రేరణ. రాజ్యములో మార్పుకావలెనని హిందువులు తమంత తాముగ కోరలేదు. వారు మహమ్మదీయ రాజ్యములో సుఖముగను భాగ్యవంతులుగనునుండిరి. ఇందునుగూర్చి ఎస్. సి. హిల్లుకూడ యిట్లు వ్రాయకతప్పినదికాదు.

“ మహమ్మదీయరాజ్యమునుగూర్చి మహమ్మదీయగ్రంథకర్తలు వ్రాసినదానినిబట్టి చూడగ, ప్రజలు తిరుగుబాటు చేయునంతటి దుష్టముగ సదరు రాజ్యములున్నట్లు గాన్పించదని నేను ఒప్పుకొని తీరవలెను. 18-వ శతాబ్దమధ్యమందు బంగళారైతుల స్థితిగతులను ఆకాలములో ప్రాన్సు జర్మనీదేశపు రైతులస్థితిగతులతో పోల్చి చూచినట్లయిన అవియెంతమాత్రము చెడుగుగలేవని చరిత్రకారులెల్లరు అంగీకరింపక తప్పదు. (పై గ్రంథము. వాల్యూం I, పేజీ 22)

అయితే యీకిరస్తానీ కిరాటులు, తమస్వార్థమును సాధించు కొనుటకై అమాయకులగు హిందువులకు పుల్లులుపెట్టి, వారి కేదోయెరనుజూపి, మహమ్మదీయ రాజ్యమునెడ అసంతృప్తిని గలిగించి, వారిరాజ్యమును పడద్రోయుటకై కుట్రపన్ని యుండవలెను.

ఈ రీతిగ హిందువులతో కుట్రపన్నుచున్నవారిలో కర్నల్ స్కాట్ ఒకడై యుండవలెను. ఏలననగ, ఇతడు పైనచెప్పినట్లు చార్లెస్ నోబుల్ కు వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లున్నది.

“ మూర్షి దాబాదులో నున్న నబాబు దర్బారునుగూర్చియు, రాజ్యవిధానమును గూర్చియు, ఆదేశమును, ప్రజలను గూర్చియు, ఆమూలాగ్రముగ తెలిసి

కొనుటకై కర్నూల్ ఎంతో శ్రమపడెను. అతను చనిపోయేకాలమునకు అతనికి తెలిసినన్ని సంగతులు ఇంకెవరికి తెలియవనుకొనెదను.

“ఒమీచం దను నతడు కలకత్తాలో గొప్పవర్తకుడు. కంపెనీ వ్యవహారములు ఇతనికి తెలిసినట్లుగ ఇండియాదేశస్తుల కింకెవరికిని తెలియవు. ఇతనిద్వారా దేశములోగల ప్రముఖులింకెదరితోనో మన కర్నూల్ కు పరిచయము కలిగెను. ముఖ్యముగ బర్ద్యాన్ ప్రాంతమునకు జెందిన రాజా తిల్లాచెంమతోడను, హుగ్లీ వాస్తవ్యుడగు కాశీవాస్ జితతోడను మనకర్నూల్ అనేకసార్లు ప్రసంగించి యుండెను. (పై గ్రంథము. వాల్యూమ్ III, పేజీ 326)

సహజముగ ఆలివర్టీఖాన్ ఇంగ్లీషువారియెడ ఈర్ష్యవహించి యుండెను. ఇందునుగూర్చి “కాసింబజారు”లో ప్రెంచి గిడ్డంగికి యజమానియైన “మాన్వియర్ - జీన్ - లా”యనునత డిట్లు వ్రాసెను.

“తూర్పుతీరమందును, దక్షిణాపథమందును, ఆంగ్లపరాసుకంపెనీలు పొందుచున్న దినదిననాభివృద్ధినిగాంచి నబాబుకు రోషము, ఆశ్చర్యముకూడ గలుగుచుండెను. ఏలననగ, అక్కడ జరుగుచున్న ప్రతిసంగతి, అతనికి తనవేగులవాండ్లు వచ్చి - ఎప్పటి సంగతి అప్పుడు చెప్పిపోవుచుండిరి.....అందుచే, అతనికి మన శ్యాంతిలేకుండెను. ఏలననగ, ఈ యూరపియనులు తన రాజ్యములోకూడ యిట్టి పనులనే చేయసాగింతురేమోయని యతడు భయపడుచుండెను.

“ముఖ్యముగ యూరపియనులు ఏ చంద్రనగరములోనో, ఏ కలకత్తాలోనో, కొత్తకోటనేదియో కట్టుచున్నారని తన వేగులవాండ్లు వచ్చి చెప్పినప్పుడెల్ల నబాబునకిట్టి భయోత్పాతము స్పష్టముగ గలుగుచుండెను. యూరపియనుల కోటలో యేమాత్రము మరమ్మత్తు జరిగినను, లేక, కోట దగ్గరనున్న ప్రాతయింటిగోడను పడగొట్టినను, చాలును నబాబు ఉలికిపడుచుండెను. ఈ పనిని తక్షణమే ఆపివేయవలసినదని నబాబు వెంటనే హుకుము బంపుచుండెను.....ఏ యూరపియను జాతికిగాని, ఎట్టి కోటగాని లేకుండ చేయవలెనని నబాబు సంకల్పము. “మీరు కోమట్లు, మీకు కోటలెందుకు? నారక్షణలో మీరు భయపడవలసిన శత్రువులు లేరు” అని నబాబు మన ప్రెంచి వక్తీళ్లతోను, ఇంగ్లీషు వక్తీళ్లతోడను తరుచు అనుచుండెడివాడు. అతడు విశేషకాలము జీవించియుండినచో, తన మనస్సులో ఉన్న పనిని బహుశః నెరవేర్చెడివాడేమో! కాని, అతడు అప్పటికే ముసలివాడై యుండెను. అందుచే, తానీ ఒడుదుడుకులో దిగుటకు ఇష్టపడక, తన తదనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చు తన మనుమడు సూరాజుఉద్దాలాకు తనమనస్సులోవున్న పతకమునంతను ఉపదేశించిపోయెను. ఈ ఉపదేశమేమో, అతని తదనంతరము నబాబుగవచ్చిన సూరాజు-ఉద్దాలా నడవడికలో మనకు తెలియనే తెలిసినది.” (వాల్యూమ్ III, పేజీలు 161, 162)

ఆలివర్డిఖాన్ ఉపదేశము.

ఆలివర్డిఖాను మిక్కిలి దూరదృష్టిగలవాడు. మరియు, అవసానకాలమందాతనికి భవిష్యత్ సాక్షాత్కారముకూడ గలిగెను. మరణాసన్నుడైయున్న ఆలివర్డిఖానుడు తన మనుమనిజూచి యిట్లు ఉపదేశించెను.

“దేశములో యూరోపియన్ జాతుల బలమును నీమనస్సులో ఉంచుకో. అట్లా నాకు ఆయుర్దాయమిచ్చియుండినచో, యీ భయముకూడ నీకు లేకుండ నేనే చేసేవాడను. ఈపని—నాయనా—నీపాలబడినది. తెలింగ్ రాష్ట్రములో వారు చేయుచున్న యుద్ధములు, కుట్రలు, నీవు మరువవద్దు. నీవు సదా మెళుకువతో నుండవలసిన ఆవశ్యకతను అవి బోధించుచున్నవి. రాజుల ప్రయివేటువ్యవహారములలో దూరి వారు మొగలాయిపాదుషా రాజ్యమును విచ్ఛిన్నమొనర్చి పంచుకొన్నారు. ప్రజలసాత్తును దోచుకొని పంచుకొన్నారు. ముగ్గురను ఒక్కసారిగ వంచవలెనని చూడకు. వారిలో యింగ్లీషువారు బలవంతులు. వారు ఇటీవలనే అంగ్రియారాజ్యమును జయించి, స్వాధీనపరచుకొన్నారు. ముందు వారిని లొంగదీయుము. అట్లయిన, తక్కినవారు నీజోలికి రారు. వారిని సులభముగ వంచవచ్చును—నాయనా, వారిని కోటలు గీటలు కట్టుకొన నీయవద్దు—శిపాయిలను చేర్చుకొన నీయవద్దు. వారిని యీషనులు చెసికొన నిచ్చినావా, దేశము నీది కాదు *

1756-వ సం॥ ఏప్రిల్ 10-న తేదీన ఆలివర్డిఖాన్ నంజువ్యాధిచే చనిపోయెను. అతని తరువాత అతని మనుమడు (కూతురు కొడుకు) సురాజుద్దాలా రాజ్యమునకు వచ్చెను. అప్పటికి అతనికి 24 సం॥లకంటె ఎక్కువ వయస్సు ఉన్నట్లు కన్పట్టదు. పై యుపదేశవాక్యములు నిజమైనను కాకున్నను, సురాజుద్దాలా ఎక్కిన సింహాసనము మెత్తని గులాబీపువ్వులతో కప్పబడియుండలేదనుట స్పష్టము. ఈ పువ్వులకు ఇంగ్లీషువ ర్తకులనబడు ముండ్లుండి, కూర్చుంటే గుచ్చుకొంటున్నవి. అన్నిప్రక్కలనుండి యీముల్లు గ్రుచ్చుకొనుచుండెను. ప్రతివిషయములోను వారు ఇతనికి బాధకల్పించుచుండిరి. ఇతడనిన ఇంగ్లీషువారికి మొదటినుండియు—అదేమి కర్మమోగాని—బొత్తుగ పడకుండెను. ఇందునుగూర్చి “జీన్ లా” యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

* పైగ్రంథము. వాల్యూం II; పేజీ 16. ఈ యుపదేశవాక్యములు నిజముకావనియు, తన దురుద్దేశమును కప్పిపుచ్చుటకై “హవెల్” అను నతడు సృష్టించినవనియు చాలమంది తలంచుచున్నారు. పైగ్రంథము వాల్యూం II, పేజీలు 129, 162 ను వాల్యూం III, 352, 355 ను చూడవగును.

ఇంగ్లీషువారు సురాజ్ ఉద్దాలాను అవమానించుట.

“ఇంగ్లీషువారు తమ వర్తకవ్యవహారములనుగూర్చి సురాజ్ ఉద్దాలా దర్బారులోనికివచ్చి యెన్నడు చెప్పకొనకుండ, ముఖము చాటువేయుచుండిరి. కొన్నిపర్యాయములు కాశింబజారులోనున్న తమ గిడ్డంగిలోనికికూడ అతనిని రానివ్వలేదు. అట్లే అనేకచోట్లకు సురాజ్ ఉద్దాలాను రానివ్వలేదు.....”
(పైగ్రంథము వాల్యూము III పేజీ 162)

సురాజ్ ఉద్దాలా పట్టాభిషేకముచేసికొన్నప్పుడు ఇంగ్లీషువారు మామూలుగ పంపవలసిన నజరానాను, కానుకలనుకూడ పంపక, అతనిని అశౌరపరచిరి. “కలకత్తా ముట్టడి” (Capture of Calcutta) అను గ్రంథము వాల్యూము I పేజీ 278 లో “విలియం టూక్” అనునత డిట్లు వ్రాసెను:—

“సురాజ్-ఉద్-దౌలా సింహాసనమున కెక్కివచ్చెనో చెప్పియుంటిని. సగాలు పట్టాభిషేకము చేసుకొన్నప్పుడు రాజ్యములోనున్న పరజాతుల వారెల్లరు నజరానా లర్పించుట యీదేశములో ఆచారము. మనమీపనిని చేయలేదు. ఇది మొదటితప్పు. సబాబు (సమస్త దురాచారములు గలవాడైనను) అపరిమితమగు రాజ్యగర్వము, దర్పముగలవాడు. అందుచే మన మిట్లతనిని చులకనగజూచుట అతని కెంతయో, మనోవ్యధను, రోషమును గల్గించెను. అదిగాక, రాజ్యములో అతనికి శత్రువులున్నారు. మనమీ శత్రువులతో చేరితిమేమో యనికూడ అతని మనస్సు కటకటబడెను.”

ఇందుకు సందేహమేమి? ఇంగ్లీషువారు సబాబును పడవ్రోయుటకై కుట్ర పన్నుచున్నమాట వాస్తవమేగదా? అందుకొరకేగద ఇంగ్లీషువారు సబాబు నిట్లు చులకనజేసినది? ఇంగ్లీషువారు తననిట్లు కావలెనని అవమాన పరుచుటనుజూచి సురాజ్ ఉద్దాలా - అతడు సబాబును మాటను వదలివేసినను - వేయేల మానవ మాత్రుడవడైనను ఎట్లు సహించి యూరుకొనగలడు? కాబట్టి, అతనికిని ఇంగ్లీషు వారియెడ అసహ్యముగలిగి, వారిని తనరాజ్యములోనుండి తరిమివేయవలెనను బుద్ధి పుట్టినదన్నచో ఎవరుగాని ఆశ్చర్యపడవలసినపనిలేదు.

పైనచెప్పిన కారణమేగాక, యింక ననేక కారణములునుగలవు. ఈ కారణములచే ఇంగ్లీషువారిని తనరాజ్యములోనుండి వెడలగొట్టుటకు యత్నించుట తప్ప సబాబుకు ఇంకొకమార్గము గోచరముకాలేదు.

ఇంగ్లీషువారి విశ్వాసఘాతుకబుద్ధి వల్లనే సురాజ్ ఉద్దాలాకు వారిపై రోత కలిగెననుచూటను ఎవరుగాని కాదనజాలరు. ఇంగ్లీషువారు “కాస్త యిస్తే గంపంత లాగుకొనుస్వభావము గలవారు” అను సామెతగలదు. ఇంగ్లీషువారు తాము నిత్యమొనర్చు చేష్టలవల్ల యీ సామెతను నిజమొనర్చిరి. “కలకత్తాకు

పోవుటకుగల కారణముల” గూర్చి 1756 సం॥ ఆగష్టు నెలలో మూడవవార్యాం 384 పేజీలో “డేవిడ్ ర్యానీ” యనునతడిట్లు వ్రాసెను.

“మహమ్మదీయప్రభువులు తమదాక్షిణ్యబుద్ధిచే మనల నిక్కడ సరుకులమ్ముకొని బ్రతుకనిచ్చినారు. మనవర్తకముపై సుంకములులేకుండజేసినారు. మనవర్తకాలను, మన నౌకర్లను మనమే రక్షించుకొని, శిక్షించుకొనుటకు అనుజ్ఞయిచ్చినారు. వారు దయతోనిచ్చిన ఇట్టి సౌకర్యములను చాటుపెట్టుకొని, మనమేమి చేసినాము? మననౌకర్లు, మనవర్తకులు, కాని నబాబుమనుష్యులనుకూడ మనము శిక్షింపసాగినాము. వారికి మనరక్షణ యొసంగెదమన్నాము. సుంకములులేకుండవర్తకముచేసికోడానికి మనచీట్లను (దస్త్రకులను) దేశప్రజలందరికి యిచ్చినాము. ఇందువల్ల నబాబు రాబడికి నష్టముగలిగించినవారమైనాము. ఇంతకంటె ఘోరమేమనగ, ఏ నబాబైతే మనకు సుంకములులేకుండజేసినాడో, అట్టినబాబు రాజ్యములోనుంచి వచ్చేసరుకులమీదనే మనము భారమగుపన్నుల విధింపమొదలిడినాము! కంపెనీ రాబడిని హెచ్చించుకొనుటకై ఇట్లు వేయబడిన అసంఖ్యాకములగు పన్నులలో కొన్ని మనకే నష్టదాయకముగనుండెను. మరియు, వీనివల్ల దేశములో పెద్ద గడ్డోలుపుట్టి, మనమీద నబాబుదర్బారులో అనేక ఫిర్యాదులుపుట్టుటకు కారణమయ్యెను.”

నబాబుజ్జకు వ్యతిరేకముగ ఇంగ్లీషువారు కోటలుకట్టుట.

నబాబు హుకుములకు వ్యతిరేకముగ ఇంగ్లీషువారు తమ కోటలను—ముఖ్యముగ కలకత్తాకోటను—మరమతుచేసికొని బలపరుచుకొనుచుండిరి. ఇందుకు వారు చెప్పిన సమాధాన మేమనగ : తమకును ఫ్రెంచివారికిని యుద్ధము రాబోవుచున్నదనియు, కావున స్వరక్షణార్థమై తామట్లు చేసికొనుచున్నామనియు వారు సమాధానము చెప్పిరి. ఈ మాటలో సత్యమే యుండియున్నయెడల, ఇందును గూర్చి తమ సీమయజమానులగు కంపెనీ డైరెక్టరులుచెప్పిన సలహాప్రకారము ఇక్కడ కంపెనీ నౌకర్లెల చేయలేదు?

1755 సం॥ డిశంబరు 29-వ తేదీగల తమ ఉత్తరములో యిందునుగూర్చి డైరెక్టరులు యిట్లు వ్రాసిరి :—

“అక్కడి పరిస్థితులనుబట్టి మీరు మన బంగాళారాజ్యం కాపాడుకొనుటకై అతిజాగరూకతతో మెలగవలెను. మన స్థానములను కాపాడుకొనుటకు మనకు నబాబు ఒక్కడే దిక్కు. అంతకుమించిన అండ మనకులేదు. కాబట్టి ఆతడెట్లునుననువచ్చి మనకు సంరక్షణనొసంగునట్లుగ మీరు మీ శాయశక్తులతో ప్రయత్నించండి.”

కాని, పై వాక్యములలోగల సలహాప్రకారము కలకత్తాలోని కంపెనీ నౌకర్లు చేయలేదు. వీరి నడతనుబట్టిచూడగ, వీరియెడ కించిత్తయినను మర్యాద చూపవలసిన అవసరము నబాబుకులేదు. అయినను, కోటలను కట్టవద్దనియు, మరమ్మతులుచేయవద్దనియు నబాబు ఉభయులకును—ఫ్రెంచివారికిని, ఇంగ్లీషు వారికినికూడ—మర్యాదగ వ్రాసెను. కాశింబజారులో ఫ్రెంచిగిడ్డంగికి యజమానిగనున్న జీన్ లా యను నతడు ఇందునుగూర్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఇందునుగూర్చి, నేనొక అర్జీని వెంటనే వ్రాసి నబాబుకు పంపుకొంటిని. ఇట్టి అర్జీ నే మరియొకదానిని చంద్రనగరమునుండియు తెప్పించి పంపితిని. ఈ రెండు అర్జీలను చూచుకొని నబాబు సంతృప్తుడయ్యెను. అదిగాక, “పాతకోటలను మరమ్మతు చేసుకోవద్దని నేననలేదు. కొత్తవి కట్టవద్దంటిని. అంతే” అనికూడ నబాబు నాకు వ్రాసెను. మరియు, చంద్రనగరమునకు పంపబడిన నబాబు హర్కారులకు మావారచ్చట మంచి గౌరవముచేసి, బహుమతులకూడ నొసంగిరి. వారు మిమ్ముల గూర్చి అనుకూలముగ రిపోర్టును నబాబుకు పంపిరి. అంతటితో ఈ వ్యవహారము ముగిసెను.”

కాని ఇంగ్లీషువారన్ననో ఎట్లయినను నబాబుకు తొందరగలుగజేయ సగం ల్పించుకొనిరి. ఇందునుగూర్చి సదరు ‘జీన్ లా’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“ఇంగ్లీషువారి నడవడిక వేరుగనుండెను. నబాబు పంపిన హర్కారులను కలకత్తాలో అవమానపరచిరట. నబాబును శాంతపరచుటకు మారుగ, ఇంగ్లీషు వారు అతని హుకుముకు పొగరుబోతుజబాబును పంపించిరి. నేనైతే ఆజబాబును కండ్లారచూడలేదుగాని, నమ్మకమైనమనుష్యులు నాతోగట్టిగ చెప్పిరి.”

దిగువ నింకొక నోటువ్రాయుచు “జీన్ లా” యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

“నబాబుపంపిన హర్కారులతో “డ్రేక్” (అను ఆంగ్లేయుడు) యిట్లు చెప్పెనట. మాకోటచుట్టునున్న కందకమును పూడ్చివేయవలెననిగదా మీనబాబు కబురంపెను. సరే, నేనందుకు ఒప్పుకొంటినని చెప్పము. ఆకందకమును మహమ్మదీయుల తలలతో పూడ్చుటకై తే నేనొప్పుకొంటిననుము. “డ్రేక్” ఈ మాటలను చెప్పెనని నేననుకొనను. కాని, తొందరపాటుగల ఏ యింగ్లీషు కుఱ్ఱవాడో అనాలోచితముగ, యీ మాటలను జారియుండవచ్చును. ఈ మాటలనువిన్న ఆ హర్కారులు వీనిని నబాబుకు చెప్పియుందురు.”

ఇంగ్లీషువారు నబాబుయెడ మిక్కిలి పొగరుబోతుగనుండిరి. ఏలననగ వారు పూర్ణియా పరగణా నబాబుగ షౌకత్ జంగ్ తోచేరి కుట్రపన్నుచుండిరి. ఈ షౌకత్ జంగ్ అనునతడు అలివర్దీఖానుకు చుట్టము. ఈతడు బంగళాకు నబాబు కావలెనని ఆశించుచుండెను. ఈతడు టక్కరిమాటలచేతను, నజరానాలచేతను

ధిల్లీపాదుషాను మాయజేసి, తనపై బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, రాష్ట్రముల సుబేదారీగిరిని ప్రసాదించు ఒక సన్నదును తెచ్చుకొనెను. సురాజుడేదానాను తోసివేసి, తనపని నెరవేర్చుకొనుటకు బహుశః యితడు ఇంగ్లీషువారి మద్దతును కూడ చూచుకొని యుండనోపును. ఇందుచే సురాజుడేదానా యితనిపై దండయాత్ర వెడలవలసివచ్చెను. “జీన్ లా” యిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

“షాకత్ జంగ్ తనమీదికి రానున్నాడని తెలిసి, ముందుగ సురాజుడేదానా గో దండయాత్రవెడలెను. అది సురాజుడేదానాకు విలాసమాత్రముగనుండెను. కాని, షాకత్ జంగ్ కు ధైర్యము నిలువలేకపోయెను. సురాజుడేదానా తనమీదికి వచ్చుచున్నాడన్న వార్తవినిగనే, షాకత్ జంగ్ కు హడలుపుట్టి అతనికి కానుకల బంపుచు, అతనిని శాంతపరచుటకై ఒక లేఖనుకూడ అందులో పంపుకొనెను. తన మీద పుట్టినపుకారులు శుద్ధ అబద్ధమనియు, తనపై కరుణవహింపవలసినదనియు అతడందులో విన్నవించుకొనెను. సురాజుడేదానా అతనికట్లే అభయహస్తమిచ్చెను; లేదా యిచ్చినట్లు నటించెను. ఇంగ్లీషువారు తన శత్రువులతోచేరి కుట్రలు పన్నుచున్నారను సంగతి అప్పటికి సురాజుడేదానా మనస్సుకు బాగా స్పష్టమైపోయెను. ఇంగ్లీషువారు తనకు వ్రాసిన ఉత్తరములకొన్నింటిని షాకత్ జంగ్ సురాజుడేదానా కు చూపెనట!”

సబాబు శత్రువులకు ఇంగ్లీషువారు శరణమిచ్చుట.

తనపై ఇంగ్లీషువారిట్లు కుట్ర పన్నుచున్న సంగతి సబాబు మనస్సుకు నిశ్చయమై పోవుటకు మరికొన్ని సందర్భములుకూడ గలవు. కృష్ణదాస్ అను సతనిని ఇంగ్లీషువారు తమ కలకత్తాకోటలో పెట్టుకొని దాచియుంచిరి. ఇతడు సురాజుడేదానాకు విరోధియైన “రాజావల్లభ” యను వాని కుమారుడు. సబాబు చార్జన్యమునుండి తప్పించుకొనుటకై యితడు తన చరాస్తిని, జనానాను, తన కొడుకు కృష్ణదాస్ చేతికిచ్చి ఇంగ్లీషువారికోటలోనికి పంపించెను. రాజావల్లభుడు డక్కాలో దివానుగనుండగ ఇంగ్లీషువారికి చాల ఉపకారిగనుండెను. 1756 సం॥ జూలై 19-వ తేదీన గవర్నర్ జేకు యిట్లు వ్రాసెను.

“1756 సం॥ మార్చి 16-వ తేదీన కాశింబజారు గిడ్డంగి యజమానియగు విలియం వాట్సునుండి కలకత్తాలోని కంపెనీ ప్రెసిడెంటునకొక జాబు వచ్చినది. దానిపై మానింగ్ హాముగారి శిఫార్సునుకలదు. రాజావల్లభ యను సతడు తన కుటుంబమును రెండు నెలలపాటు కలకత్తాకోటలో ఉండనివ్వవలసినదనియు, —తన కుమారుడు కృష్ణదాసు స్వస్థతగాంచి, తిరిగి పయనమగుటకు వీలుగనుండువరకు వారి సచ్చట ఉండనివ్వవలసినదనియు—కోరెనని ఆ లేఖలో గలదు. ఈ రాజా

నల్లభునికోర్కె తప్పక మన్నింపవలసినదనియు, యీ 'రాజా' నబాబురాజ్యముగో పెద్దయువ్యోగములోనికి రావచ్చుననియు, ఈ ఉపకారమునకు ప్రతిఫలముగ అప్పుడు మనకితడు చాల సహాయముచేసి డక్కా మున్నగుప్రాంతములలో మన వర్తకము గాగుగ సాగుటకు సర్వవిధముల తోడ్పడగలడనియు, కావున, యితని కోర్కెను నిరాకరింపరాదనియు, ఆ వుత్తరములో గట్టిగా శిఫార్సుచేయబడియుండెను..." (పైగ్రంథము వాల్యూం I. పేజీ 120)

కృష్ణదాసును అమీచంద్ అను పంజాబీ వర్తకునింట ప్రవేశపెట్టిరి. ఇతనినే "టక్కరి బంగాళీ"వాడగు "బమీచంద్" అని క్రైస్తవ చరిత్రకారు లను చుందురు! తామక్కడికి మహాసత్య సంధులైనట్లు! ఈ బమీచందును మోస పుచ్చుటకే "స్వర్గమునుండి దిగినచ్చిన మహావీరపురుషుడు" కైపు ఘోరరీచేసినది!

కృష్ణదాసును అతని ఆస్తితోసహా తనకు అప్పగించవలసినదని సురాజ్ ఉద్దౌలా కోరెను. ఇందుకు ఇంగ్లీషువారు నిష్కర్షగ నిరాకరించిరి. ప్రాచ్య ఖండస్తులకు సహజమగు ఓర్పుతో సురాజ్ ఉద్దౌలా తనకు కంపెనీవారుచేసిన అవమానములనన్నిటిని భరించి, యింగ్లీషువారితో యెట్లయినను సఖ్య పడుద మను తలంపుతో కాశింబజారులో ముఖ్యమగనున్న వాట్సును తనవద్దకు రమ్మని కబురంపెను. బ్రిటిషు మ్యాజియములోనున్న హేస్టింగ్స్ వ్రాత ప్రతులు - వాల్యూము 29, పేజీ 209 లో యిట్లున్నది.

"ఇటీవల సర్వసాధారణముగ ఇంగ్లీషువారి చడతవల్ల నబాబుకు మన యెడల చాల అసంతృప్తి గలిగినట్లు దర్బారునుండి తనకు కబురువచ్చెనని కాశిం బజారు గిడ్డంగికి యజమానుడగు వాట్సు యింగ్లీషు గవర్నరుకును, అతని కౌన్సిలు కును తెలియపరచెను. ఇది కాశింబజారును నబాబు ముట్టడించుటకు పురస్కారము జరిగినది. ఇదిగాక, ఇంగ్లీషువారు తనతో సంప్రతించకుండ, తన అనుష్ఠానడుగకుండ కలకత్తా సమీపమున కొత్తకోటలు కట్టుచున్నట్లు నబాబుకు తెలిసెను. ఇది నబాబుకు ఎంతమాత్రము ఇష్టములేదు. ఏలననగ, ఇంగ్లీషువారు కేవలము వర్త కులు; కాబట్టి వారికి కోటలెందుకు? వారు యీ దేశములో వర్తకులుగ బ్రతుక దలచినచో, నబాబుకు ఎట్టి ఆశ్చర్యణయులేదు. అందుకొరకే మనము (ఇంగ్లీషు వారము) కొత్తగకట్టిన కట్టడములనన్నిటిని వెంటనే పగులగొట్టివేయవలసినదని రాజ్యాధికారియగు సురాజ్ ఉద్దౌలా గట్టిగ హుక్ము చేసెను."

"సురాజ్ ఉద్దౌలా ఇంగ్లీషువారిపై మోపిన నేరముల నన్నిటిని వాట్సు కలకత్తాలోనున్న ప్రెసిడెంటుకును, కౌన్సిలుకును, పూర్తిగ తెలిసియుండలేదని "ఆర్ము" అను నాడు అనుచున్నాడు. (రెండవ వాల్యూము, 55 పేజీ)

వాట్సు తెలియపరచినను, తెలియపరచకపోయినను నబాబు మోసన నేరములగూర్చియు, ఆతడు కోరిన కోర్కెల గూర్చియు, కలకత్తాలోని కంపెనీయధి

కారులకు పూరాగా తెలియనే తెలియును-తెలియదనుటకు వీలులేదు. కాని, యెట్లయిన అల్లరిచేయవలెనని కూర్చున్న వీరు నబాబు మాటలనన్నిటిని పెడచెవిపెట్టిరి. అతని మాటలనన్నిటిని తృణీకారభావముతో తోసివేసిరి. ఇట్టిస్థితిలో ఇంగ్లీషువారిని తన రాజ్యములోనుండి తరిమివేయుటకు పూనుకొనుట తప్ప నబాబుకు వేరొండు మార్గములేకుండెను. 1756 సం॥ జూన్ 1-వ తేదీన కోజావాజిల్ అను ఆర్మీనియర్ దేశస్తునకు నబాబు యిట్లు వ్రాసెను.

ఇంగ్లీషువారిని నా దేశములోనుండి తరిమివేయడానికి నాకు ముఖ్యముగ మూడు కారణములున్నవి. రాజ్యశాసనములకు విరుద్ధముగ వారు నారాజ్యములో బలిష్టమగు కోటలను కట్టుకొని, పెద్ద కందకములను త్రవ్వకొనిరి. ఇది ఒక కారణము. సుంకములులేకుండ వర్తకము చేసుకొనవచ్చునని నేను వారికిచ్చిన ఫర్మానాను వారు దుర్వినియోగపరచి, యిందుకేర్పడిన చీట్లను (దస్త్రకులను) అట్టి హక్కులేనివారి కమ్ముకొని, నారాజ్యాదాయమునకు నష్టము గలిగించిరి. ఇది రెండవ కారణము. ఇక మూడవ కారణము ఏమనగ :—నా కొలువులోఉండి, నేను వారికిచ్చిన ఉద్యోగములలో తప్పుడు పనులుచేసి, నాకు జబాబు చెప్పవలసియున్న నా సొకర్లను ఇంగ్లీషువారు తమ కోటలో దాచియుంచి, నేను కోరినప్పుడు వారిని నాకు అప్పగించరైరి. ఈ రీతిగ వారు నా న్యాయ నిర్వహణ విధియందు అడ్డము వచ్చుచున్నారు. ఈ మూడు కారణములచేత నేను వారిని రాజ్యమునుండి తరిమి వేయవలసిన అవసర మేర్పడినది.” (వాల్యూం I, పేజీ 4)

ఇంగ్లీషువారిపై చర్యతీసుకొనుటకు నబాబుకు న్యాయమైన కారణములుండెనని చరిత్ర నిశ్చయముగ తీర్పుచెప్పుచున్నది. వీరి దుర్నడతవలన నబాబుకు వీరియందు చాల రోతపుట్టెననుట నిర్వివాదము. కలహమునకు సంబంధించిన యావత్తు స్థితిగతులను బాగుగ నెరింగిన యస్. సి. హిల్లుకూడ యిట్లని ఒప్పుకొనక తప్పినదికాదు :—

ఇంగ్లీషువారిపైకి తాను దండెత్తివచ్చుటకు నబాబుచెప్పిన కారణములన్నిటి యందుకూడ సురాజ్ ఉద్దాలాయెడ పైకి న్యాయము గన్పించుచున్నదనుట స్పష్టము (వాల్యూం I, పేజీ LV)

కలహ ప్రారంభము-కాశింబజారు ముట్టడి

తనరాజ్యములో సరుకులు అమ్ముకొని బ్రతుకుచున్న యీ కిరస్తానీ కిరాట కీచకులచే మాటిమాటికి యిట్లు అవమానింపబడి, తృణీకరింపబడిన నబాబు సురాజ్ ఉద్దాలా వీరి నెట్లయినను తనరాజ్యములోనుండి తగిలివేయవలెనని గట్టిగ పట్టుపట్టెను. ఈ ఉద్దేశముతో ఆతడు మొట్టమొదటగ చేసినపని యేమనగ :—

కాశింబజారులోనున్న ఇంగ్లీషువారి గిడ్డంగిని ముట్టడించుటకై మే నెల 24-వ తేదీన ఒక దండునుపంపెను. ఆ గిడ్డంగి యీ దండుముందు నిలువగలిగినంత బలమైన స్థితిలో లేకుండెను. కాబట్టి, ఎంతమాత్రం యీదండును ఎదిరింపక అక్కడ యజమానిగనున్న “వాట్సు” అను ఇంగ్లీషువ ర్తకుడు సబాబు అధికారులచేతులతో చిక్కెను. ఇంగ్లీషువారి ప్రతిష్టకిది యెంతయో దెబ్బగనుండెను. ఇంగ్లీషువారు తిరుగుబాటుదారులు. అయినను, దయాళువగు సబాబు వారి స్వల్ప యెంచి శిక్షించ లేదు. వాచినందరిని చంపించి తనపని తేలికచేసికొని యుండలేదు. అతడట్లు చేసి యుండినచో, తాను దయజూపిన యీ కిరాటకీచకులవల్ల తదుపరి తనకట్టిగని పట్టెడిది కాదుగదా! ఈ కిరాటులకు కృతజ్ఞతయనున దెక్కడవున్నది? సురాజ్ ఉద్దాల్లా తమయెడజూపిన కారుణ్యమును వారెట్లు గ్రహించగలరు? సురాజ్ ఉద్దాల్లాచే పట్టువడిన వాట్సునుగూర్చి ‘జీన్ లా’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. “సురాజ్ ఉద్దాల్లా మోసములో యితడు పడియున్నమాట వాస్తవమేయైనయెడల, యితడు మాత్ర మేమిచేసెను? ఇతడు కసిదీర్చుకొనెనుగదా.” (వాల్యూం III. పేజీ 167.)

యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాసెను. “వాట్సు శైలివితక్కువవాడుకాదు. సురాజ్ ఉద్దాల్లా పదభ్రష్టుడగుటకు కైపు పలాశయుద్ధములోగొన్న జయము ఎంత కారణమో, యీవాట్సు మూర్ఖి దాబాదులోచేసిన మంత్రాంగమును “అంతకారణమే” (వాల్యూము I పేజీ LXII)

ఇక్కడ మంత్రాంగమునుమాటకు “విశ్వాసఘాతుకమని” యర్థము చెప్పుకొనవలెను.

కాశింబజారు గిడ్డంగిని సవాబుదండుకు సులభముగ వప్పగించినందుకు వాట్సును “హాల్ వెల్లు” నిందించెను. 1756 సం॥ నవంబరు 30-వ తేదీన యితడు కంపెనీడైరెక్టర్లకు వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లున్నది :—

“.....” సబాబుదండును బహుకాలమెదిరించి నిలుచుటకు తగినంతబలము మనవద్ద లేకుండెనను సంగతిని నేను అంగీకరింతును. కాని, మనము కొద్దిగనైనను యెదిరించి నిలిచియుండినచో, సబాబు మన గిడ్డంగిని ముట్టడించి. అంతసులభముగ గైకొనెడివాడుకాడని నేను తలంచుచున్నాను. అతనికి కొంత కాలము పట్టెడిది. అతనిసైన్యము కొంత నష్టమయ్యెడిది. అతని ప్రధాన దండు నాయకులు కొందరైనను చచ్చెడివారు. మనమాతనికి యిటువంటిదెబ్బ కొంచెము తగిలించియున్నచో, మనమంటే కొంచెము కబడదారుగనైనా ఉండేవాడు. అది మనకెంతో భవిష్యత్తుకు లాభకారిగ వుండేది. తన తీవ్రతను, తన యుక్యోగుల తీవ్రతను, తగ్గించుకొని ఒక మెట్టుదిగి మనతో సబాబు రాయబారమునకు దిగే వాడు.....మనము కనీసము 24 గంటలైనా నిలువబడియుంటే ఎంతో బాగు

డేది. అతడు తిరిగి కలకత్తామీదికి అంతర్వరలో వచ్చేడివాడుకాడు.....”
(వాల్మ్యం I, పేజీ 12)

కాని, కాశింబజారులోని గిడ్డంగి అంతమాత్రముకూడ నిలువబడగలసితిలో లేదని సమర్థులగు పెక్కంద్రు తలంచుచున్నారు.

సురాజ్‌ఉద్దాలాపై విజయదేవత ప్రసన్నమై యిట్లు గాన్పించెను. ఒక్క తుపాకికూడ కాల్పు నవసరములేకయే కాశింబజారు గిడ్డంగి సురాజ్‌ఉద్దాలాచేత చిక్కెను. జూన్ 5-వ తేదీన నబాబు కలకత్తామీదికి దాడి బయలుదేరెను. కాశింబజారులో అతనికి కనీసము కొద్దిరోజులయినను పని పట్టియుండినయెడల, అతడు కలకత్తామీదికి వచ్చుటకే దుస్సాధ్యమయ్యెడిది. ఇందునుగూర్చి ‘హలోవెల్లు’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“నబాబుసేనకు కాశింబజారులో కనీసము రెండు మూడు రోజులైనను పని పట్టియుండిన యెడల వారు తరువాత కలకత్తాకు వచ్చుటయే దుర్ఘటమయ్యెడిది. ఏలననగ, అప్పుడు పెద్ద మురికి వాసలు కురిసెను. ఈ వాసలో, బురదలో, నబాబు సేనకు చాల యిబ్బంది గలిగెడిది. వారి నడకకు, వారి ఫిరంగులకు, చాల యిబ్బంది గలిగెడిది. వారు మన కలకత్తా నంత సుఖపుగ ముట్టడించలేక పోయెడివారు. కాని, కాశింబజారు అనాయాసముగా అతనిచేత బడుటచే నబాబు త్వరితగతిని మన కలకత్తామీదికి నిరాటంకముగ—వానవల్ల బాధలేకుండ—వచ్చి పడుటకు మంచి వీలు చిక్కెను. కలకత్తా నబాబుచేతపడి, నేను అతని ఖైదీగనున్నరాత్రి, 21-వ తేది రాత్రి-కుంభవర్ష ముకురిసెను. తరువాత చాల రోజులవరకు మురికి వాస కురియుచునే యుండెను. నబాబు తుపాకులన్నియు మందుకూరేకట్టెలగుటచేత, దమ్ముకుపోయి, పనికిరాకుండపోయెడివి.” (వాల్మ్యం II, పేజీ 13-21)

కలకత్తా ముట్టడి.

సురాజ్‌ఉద్దాలా కలకత్తామీదికి చేసినమాత్ర అత్యద్భుతము. అతని నాకర్లే గనుక అతనియెడ విశ్వాసముతో పనిచేసియుండినచో, ఆతడెంతటి ఖ్యాతి కెక్కెడివాడోగద! యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“మందు వేసవిలో, రోడ్లులేనిదేశములో, ఏనుగులచేతను, ఎడ్లచేతను ఈడ్వబడే అతిభారమగు ఫిరంగులతో, నబాబుసేన పదకొండు రోజులలో 160 మైళ్లదూరము గడచి వచ్చెను.” (వాల్మ్యం I, పేజీ LXIII)

అప్పటి పరిస్థితుల నన్నిటిని పరిశీలించి చూచినచో యిది అనన్య సామాన్య మగు సైన్యధాటియని చెప్పనొప్పును.

కలకత్తా దాడిలో మధ్య “తానా” * కోటను సురాజ్-ఉద్దౌలా ఇంగ్లీషు వారినుండి లాగికొనవలసివచ్చెను. నబాబు సేనలు ఖైర్యముతోపోరి, ఇంగ్లీషు వారిని పూర్తిగ నోడించెను.

కలకత్తాను వశపరచుకొనుటకై జరిగిన పోరాటము నిట విఫలముగ వివరింపవలసిన పనిలేదు. ఇంగ్లీషువారిని శిక్షించువిషయములో తనరాజ్యములో వర్తకముచేసికొనుచున్న పరాసులును, ఒలందాలును, తనకు సహాయముచేయుదురని సురాజ్-ఉద్దౌలా తలచెను. ఈ యుభయజాతులవారిలో యేమాత్రము దూరదృష్టిగల రాజనీతిజ్ఞులుండియున్నను వారు తప్పక నబాబుకు శాయశక్తుల సహాయము చేసెడివారే. ఏలననగ, అట్లు చేయుటవలన తమకు వర్తకములో గొప్ప పోటీగ నున్న ఇంగ్లీషువారిని తరిమివేసికొన్నవారై యుందురు. కాని, వారి దూరదృష్టవశాత్తు వారటుచేయరైరి. అందుకు ప్రతిఫలముగ తుదకు తామే ఇంగ్లీషువారి వల్ల దేశమునుండి తరిమివేయబడిరి.

సురాజ్-ఉద్దౌలాకుగల శాంతి ప్రయత్నమును మనమెంత పొగడినను తీరదు. కాశింబజారును షట్టుకొన్నపిమ్మటనైనను ఇంగ్లీషువారు తనతో సంధికివత్తురని నబాబు తలచెను. కాశింబజారుగిడ్డంగికి యజమానుడగు వాట్సు నబాబుకు ఖైదీగ చిక్కెను. ఇతడును, ఇతనితో ఖైదీగనున్న కోలెట్ అను ఇంకొక ఆంగ్లేయుడును కలిసి 1756 సం॥ జూలై 17-వ తేదీన చంద్రనగరమునుండి సీమలోని డైరక్టర్లకు ఇట్లని వ్రాసిరి :—

“బంగాళాదేశములో మీ యెట్టేటు దోచుకొనబడుట, మీస్థానము లన్నియు నష్టమగుట, మీ నౌకర్లందరు నాశనమగుట, వీరితోపాటు వేలకొలది కలత్తా పౌరులును సకల అవస్థలపడుట - ఘోరమగు యీదుర్దశయంతయు మన కలకత్తా గవర్నరును కౌన్సిలువారును నబాబుకు కొంతసామ్మెతిచ్చి సఖ్యపడి యుండినచో తలస్థించి యుండకపోవునని మా నమ్మకము. ఇందుకొక్క నిదర్శనమును జూడుడు. నబాబు కాశింబజారులో యుద్ధసామగ్రితప్ప మన తాలూకు వస్తువులను వేనినికూడ ముట్టుకొనగూడలేదు. మరియు, కలకత్తాను స్వాధీనపరుచుకొనువరకు అతడు ఏ పట్టణములోగాని, ఏ గిడ్డంగిలోగాని, మనసామానులను వేనిని ముట్టుకొనలేదు. నబాబు దివానగు “రాయదులాబ్” అను ఆయన నేను ఖైదులోనుండగ నన్ననేక పర్యాయములు తనవద్దకు పిలిపించుకొని “మీరు కోటిరూపాయలు అపరాధము చెల్లించితే మిమ్ములను వదిలిపెడతాము” అని నవ్వుచుచెప్పెను. “మా ఎట్టేటులంతా కలిపినాగాని కోటిరూపాయలవిలువలేద”ని

* ప్రస్తుతము కలకత్తాలో ‘సిబ్బిఫరం’ అనుచోట నున్న (Royal Botanical Gardens) అనబడు తోటఉన్న ప్రదేశములోనే యీతానాకోటగలదని రెవరెండ్ లాంగ్ తలంచుచున్నాడు;

నేను చెప్పినప్పుడు “అట్లుంటే, యిరవై లక్ష లిస్తారా” అని దివానడిగెను. కంపెనీ తాలూకు బంగాళాదేశములోని సాలుసరి వర్తకమంతా కలిపినా ఇరవై లక్షలకు మించదని” నేనంటిని. “ఐతే, మీరెంత యిచ్చుకోగలరో చెప్పండి” అని దివానడిగెను. “ఎటుచెప్పడానికి, మాకు అధికారములేదు. మమ్ములను కలకత్తాకు ఉత్తరమువ్రాసుకోనిస్తే, మావారిని కనుక్కొని చెబుతాము” అని నేనంటిని. ఇందుకు దివాను ఎంతమాత్రము ఒప్పుకోలేదు. “ముందుగ కలకత్తా నుంచియే, యేవైనా రాయబారపు మాటలువస్తే, అప్పుడు చూసుకుందాము. అవసరమైతే అప్పుడు మీరు మీ యిష్టమువచ్చినన్నిసార్లు వ్రాసుకోవచ్చును” అని దివాననెను. మాచుట్టును నబాబు మనుష్యులుఉండి, మమ్ము నెల్లప్పుడు కాపలాకాయుచుండుటచే మేము కలకత్తాకు ఉత్తరమువ్రాసుకొనుటకు వీలుచిక్క లేదు. హుగ్లీని సమీపించిన పిమ్మట మాకు కావలసిన యేవో వస్తువులకొరకై అక్కడనున్న ఒలండాడైరక్టరుకు వ్రాసుకొనుటకు మాకు అనుజ్ఞ ఇవ్వబడెను. ఈఅవకాశము చూసుకొని మేమొక ఉత్తరమువ్రాసి ఒలండాడైరక్టరుద్వారా కలకత్తాకు పంపుకొంటిమి. “తగు మనుష్యుని నబాబునద్దకు పంపిగాని, లేక మాకే అధికారమిచ్చిగాని, నబాబుతో సంధిచేసికొనుటకు ఏర్పాటుచేసినయెడల, నబాబుకేదో కొంతసొమ్ముఇచ్చి అతనితో సమాధానపడుటకు ఇప్పటికైనను అవకాశమున్నది సుమా” అని మేమెంతో ఆశతో ఆఉత్తరముతో వ్రాసితిమి.” (పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ 103)

కాని, నబాబుతో యెట్టి సంధిగాని చేసికొనకుండుటకు కలకత్తాలోని కంపెనీ యధికారులు కృతనిశ్చయమై యుండిరి. సురాజ్ ఉద్దాలా కోర్కె మితముగ నుండెను. అతడు తన ఇరుగు పొరుగు వారితో సఖ్యపడి యుండవలెననియే కోరుచుండెను. కాని, పాప మతనికి తనచుట్టూచేరిన కిరస్తానీ కోమటుల సంగతి పూర్తిగ తెలియదు. వారు తనపై కత్తులునూరుచున్నారన్నసంగతి అతనికి పూర్తిగ తెలియదు.

ఇంగ్లీషు వారి కుట్ర.

అయితే, నబాబుసేనలను బహిరంగముగ, న్యాయమైన యుద్ధములో, ఎదిరించుటకు తమకు శక్తిలేదని ఇంగ్లీషువారికి బాగా తెలియును. కాబట్టి, వారు చేసిన పనియేమి? నబాబుకొలువులో స్వామిద్రోహులను పురికొల్పుటకును, అతని కొలువునుండి కొందరిని చీలదీయుటకును కంపెనీవారు పూనుకొనిరి. 1756 సం॥ జూలై 19-వ తేదీన క్షేకు అను ఇంగ్లీషుగవర్నరు ఇట్లు వ్రాసెను.

“నబాబుసేనలో పనిచేయుచున్న యూరోపియనులను, బుడతక్కించులను చీలదీయుటకొక పన్నాగము పన్నితిమి. క్రైస్తవమత పీఠాధిపతులనుండి మూడు శ్రీ

ముఖముల తెప్పించితిమి. మహమ్మదీయుల కొలువులో చేరి కైస్తవులకు వ్యతిరేకముగ పోరాడుట కైస్తవధర్మమునకు విరుద్ధముగావున, సదరు కొలువును తక్షణమే వదలివేసి, ఇంగ్లీషువారికొలువులో చేరకపోయినచో కైస్తవమతమునుండి వెలివేతుమనియు, శిక్షింతుమనియు ఆ శ్రీముఖములో భయపెట్టబడెను. మరియు, మహమ్మదీయుల కొలువును వదలి, ఇంగ్లీషువారి కొలువులో చేరినయెడల తమకు మంచిజీతము లివ్వబడునని సదరు శ్రీముఖములలోగలదు. ఈ మూడు శ్రీముఖములను నబాబుశిబిరములోనికిపంపి, మొట్టమొదటగ కనిపించిన కైస్తవోద్యోగికి ఇచ్చునట్లు ఏర్పాటు చేసితిమి. ఈ శ్రీముఖముల జూచుకోగానే, అక్కడి కైస్తవు లేమనిరి? ఈ పాపపు సంగతి తమకు ముందుగనే తెలిసియుండినచో తామీ కొలువులో చేరకపోయి యుందుమనియు, తీరాచేరినతరువాత, ఇప్పుడెట్లు విడిచిపెట్టిరావచ్చుననియు వారు తలచిరి. ఇప్పుడు తప్పించుకొనివచ్చుటకు అవకాశములేదని వారనిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ 140-141)

అడ్డమైన కిరస్తానీ వాళ్లను, నీతి జాతిలేని వాళ్లను, తిన్నయింటి వాసముల తెక్కపెట్టు స్వభావము గలవాళ్లను, నీచమగు డబ్బుకు గడ్డితిని తనను పోషించు యజమానికి ద్రోహమొనర్చుటకు జంకని నీచులను, దేశ ద్రిమ్మరులను తమ కొలువులో చేర్చుకొనుటవల్ల అనేకమంది భరతఖండపురాజులు దుర్దశలపాలన వచ్చెను. ఇంగ్లీషువారు చేసినట్లుగనే, భరతఖండపురాజులును, తమ హిందూమత పీఠాధిపతులనుండియు, మహమ్మదీయ ముల్లాలనుండియు యిట్టి శ్రీముఖములనే తెప్పించి, కిరస్తానీ కొలువులో చేరి తమ తమ మతములకు విరుద్ధముగ పోరాడుట ధర్మ విరుద్ధమని, పాపమని, బెదరించి, ఇంగ్లీషుసేనలోనున్న హిందూమహమ్మదీయ శిష్యాలును చీలదీయుటకు ప్రయత్నించి యుండినచో యేమయ్యెడిది? ఈ కిరస్తానీ ఇంగ్లీషురాజ్య మిక్కడ అసలు ఏర్పడేదేనా?

నబాబుతో సంధిచేసుకొనుటకు ఇంగ్లీషువారికి ఇష్టములేకున్నను, తాము నబాబుతో యెదురుబడి, న్యాయముగ, ముఖాముఖిని పోరాడలేమను సంగతి వారికిని తెలియును. వారివద్ద ఫిరంగులుగాని, మందుగుండుగాని లేకుండెను. ఇవి వారికిగల రెండు పెద్దలోపములు. ఇంగ్లీషువారికి స్వార్థపరత్వములేదని యెవడుగాని కలలోకూడ తలంపడు. స్వార్థరహితమను గుణమును ఇంగ్లీషువారికిగతవరకెవడును ఆరోపించియుండలేదు. స్వార్థము ముందర వారికిక యెట్టి యోచనగానితట్టదు. నబాబు కలకత్తా మీదికి దండెత్తి వచ్చుచున్నాడన్నకబురు వినగానే, కలకత్తాలో దేశీయులున్న భాగమును రక్షింపక వదలివేయుదమని అక్కడనున్న ఇంగ్లీషువారు తక్షణమే తీర్మానించుకొనిరి. ఇందునుగూర్చి గవర్నర్ డ్రేకు ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“సురాజ్ డెహ్లా సేనవచ్చుచున్నదని వినగనే నల్లజనమంతా, నల్లవర్తకులందరు హడలిపోయిరి. తమ పెద్దలను బిడ్డలను, సామానులను, ఎడ్కడికో పంపించి,

సేన పట్టణములోనికిరాకుండ రోడ్లకు చెల్లు బండలు అడ్డమువేయవలసినదని చెప్పి తిమి” (వాల్కూము I పేజీ 1:9)

“కాని, ప్రజలెవరును ఈ మాటలను పాటించలేదు. ఏలననగ, ఎట్లయినను, యీ కిరస్తానీ కోమట్లవల్ల తమకు రక్షణ గలుగదన్న సంగతి వారెరుగుదురు. ఈ చెల్లు బండలు వేసినంత మాత్రముచేత నబాబుసేన ఆగిపోదనియు వారెరుగుదురు. కాబట్టి, ‘గోవిందరామ్ మి త్తర్’ అను నతడు తప్ప, ఇంకెవరును ఇంగ్లీషువారు చెప్పిన ప్రకారముచేయలేదు. ఈ గోవిందరాముడు “తాను కాపురమున్న బాగ్ బజారులో చెట్లను పడగొట్టించి దోవకడ్డముగ వేయించెను. రోడ్లను పగుల గొట్టించి గోతులజేసెను. మనఇంగ్లీషువారు కాపురమున్న చోటికివచ్చే త్రోవల నన్నింటిని మూయించెను. ఈ రీతిగ సేనకు త్రోవ లేకుండునట్లుగ చేసెను. సేనవచ్చి ఇండ్లలో మకాముచేయకుండుటకై, చుట్టుపట్టులనున్న చాలయిండ్లను పడగొట్టించెను,” అని గవర్నర్ డ్రేకు (పై గ్రంథము 140 పేజీలో వ్రాసియున్నాడు.)

ఈ గోవిందరాముడు తప్ప ఇంకెవరును ఇంగ్లీషువారు చెప్పిన ప్రకారము చేయలేదని చెప్పితిమి. కారణమేమనగ, ఇంగ్లీషువారు నల్లప్రజలను సంరక్షించుటకు బదులుగ, కేవలము తమ్మును మాత్రమే రక్షించుకొనుటకు గాను చుట్టుపట్టుల నున్న నల్లవాండ్ర ఇండ్లను ఇంగ్లీషువారు తగులబెట్టించుచుండిరి. ఇందును గూర్చి డ్రేకు పై గ్రంథము 144 పేజీలో ఇట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“శత్రుసేన దగ్గరకు వచ్చుచున్నదన్న భయంకరవార్తలు తరుచు వినవచ్చుచుండెను. ఈదెబ్బను తట్టుకొనుటకు మార్గము ఎంతవిశాలముగడింతు అంత మంచి దనితలచి, మేము చుట్టుపట్టులనున్న పూరియిండ్లకన్నింటికి నిప్పంటించితిమి. ఈ నిప్పు చాలదూరమువరకు వ్యాపించెను.”

ఇట్టిస్థితిలో కూలీలు, లాస్కర్లు, నౌకర్లు ఇంగ్లీషువారిని వదలిపోయిరన్నచో ఆశ్చర్యమేమి? కలకత్తాలో కైస్తవేతరులగు దేశీయుల కెవరికిని ఎట్టిరక్షణను ఒసంగక, కైస్తవులగు ఆర్మీనీయనులకు, బుడతకీచులకు,—తమ ఆడవాళ్లతో, పిల్లలతో, సామానులతోసహా—గిడ్డంగిప్రక్కనున్న ఇండ్లలో సురక్షితముగ శరణ మిచ్చిరి!

జూన్ 16-వ తేదీన నబాబు కలకత్తా చేరెను. ఆరోజు మరునాడుకూడ చిల్లరపోరాటములు జరిగెను. కాని, పెద్దముట్టడి 18-వ తేదీవరకు నబాబు ఆపుదల చేసియుంచుకొనెను. ఏలననగ, ఆరోజు శుక్రవారము. మహమ్మదీయులకు శుక్ర వారము శుభప్రదమైనరోజు. అదిగాక, ఆరోజు మొహూట్టం. ఉపవాసదీక్షాదినము లలో శుభప్రదమగు 19-వ రోజుకూడ అయెను. ఆరోజుననే, ఇక ముట్టడి జరుగ బోవుచున్నదని తెలిసి, చేచిక్కిన శత్రువు నెవరిని ప్రాణముతో పోనీయవద్దని ఇంగ్లీషువారొక దురంతమగు శాసనమును తమ నౌకర్లకు జారీచేసిరి.

అంతయేల, కలకత్తాలో ఇంగ్లీషువారు చేయుచున్న ఘోరకార్యములను తలచుకొన్నప్పుడు యీశాసనమొక ఘోరముగ గన్పట్టదనియే చెప్పవలెను. ఒకమీచండ్ ఇంగ్లీషువారికి చాల అండగనుండెను. ఇతని తోడ్పాటులేనిదే కంపెనీవారు బంగాళాదేశములో అంతపెద్ద వర్తకమును నిర్మించుకొనుటకు వీలే లేకపోయెడిది. కాని, వారికిచేసిన మేలుకు ప్రతిఫలముగ యితనికేమి ముట్టెను? తుట్టతడకు వారి వల్ల ఇతనికి చీవాట్లు, చెప్పదెబ్బలుతప్ప ఇంకేమియు ముట్టలేదు. కలకత్తాను సురాజ్‌ఉద్దౌలా ముట్టడించబోవు సమయమున ఈ ఒకమీచండు పోయి, తీరా అతనిలోచేరి, తమకు అపకారముచేయునేమోయను డులుకు ఇంగ్లీషువారి కడుపులో పుట్టెను. పాపపు మనస్సాక్షికి ఇట్టి డులుకే పుట్టునుగదా! అంతట ఇంగ్లీషువారేమిచేసిరి? ఒకమీచండును పట్టి బంధించి చెరసాలలోవేసిరి! ఇతనిని పట్టుకొనుటకు ఇంగ్లీషుశిపాయిలు యితని యింటికి వెళ్లినప్పుడు, ఇతడు ఎంతమాత్రమును ఎదిరించక, శిపాయిలకు వశుడయ్యెను. కాని, మన కిరస్తానీ ఇంగ్లీషువారికి అప్పటికిని ధైర్యము నిలువలేదు. ఇతని బావమరిది హజారీమాలును, ఇతనిఇంట అతిథిగ నున్న కృష్ణదాసునుకూడ ఖైదుచేయవలెనని వారు చూచిరి. కాని, వీరిరువురును అంతసులువుగ స్వాధీనము కాలేదు. తమ్మును పట్టుకొనవచ్చిన ఇంగ్లీషు శిపాయిలపై తమ నౌకర్ల చేత వీరిరువురును తుపాకుల గాల్పించిరి. హజారీమాల్ ధైర్యముతో పోరాడి, తన ఎడమచేయి తెగిపోవువరకు శిపాయిలకు దొరకలేదు.

కృష్ణదాసు ఇంగ్లీషువారికి అతిథిగనుండెను. అతిథిని అశౌచవపరచుట భరతఖండవాసులకు చాల ఘోరపాపముగ గన్పట్టును. భరతజాతికిది అవమానము. కాబట్టి ఇంగ్లీషువారు కృష్ణదాసును బంధించుటవల్ల అందరికి వారియెడ పరమ అసహ్యము గలిగెను.

కాని, యింతకంటె ఘోరమగు అత్యాచారము జరిగినది. ఇంగ్లీషువారు తమ శిపాయిలను ఒకమీచండు ఇంటిలో స్త్రీలున్నజనానా లోనికికూడ పంపించిరి. దీనికి కారణము సులభముగ ఊహింపనగును. ఈదృశ్యమును జూచినప్పుడు అక్కడ నున్నవారిరక్తము ఉడుకెత్తెను. ఒకమీచండుని జమేదారు ఈ దృశ్యమునుచూచి సహించలేకపోయెను. ఆత డప్పుడు చేసిన పని అత్యద్భుతము. రోమక సామ్రాజ్య చరిత్రను చిత్రించిన గిబ్బక్ వంటి ప్రతిభాశాలియగు చరిత్రకారుడే యీ సంఘటనమును చిత్రించియుండి యున్నచో, ఆజమేదారుని చర్య ప్రపంచమును ఆశ్చర్య నిమగ్నమొనర్చియుండును. ఇందునుగూర్చి 'ఆర్ము' అను నతడు తన గ్రంథమందు యిట్లు వ్రాసెను.

“ఒకమీచండుని నౌకర్లలో పెద్దవాడగు ఈ జమేదారు పెద్దవంశమున పుట్టినవాడు.. ఇతడు తక్షణమే యింటికి నిప్పంటించెను. పరులు జానానా లోనికి జొరబడు అశౌచవమునుండి స్త్రీలను రక్షించుటకుగాను, ఆతడు వెంటనే స్వయం

ముగ జనానాలోనికి జొచ్చుకొనిపోయి, తనచేతితో పదముగ్గురు స్త్రీలను నరికి వేసెను. అటుపిమ్మట, తాను పొడుచుకొనెను. కాని, అతడనుకొన్నట్లు అతడు చావలేదు.” (వాల్యూం II పేజీ 60)

తమరక్షణలోనున్నవారిపై యింతటి ఘోరకార్యములగావించినను, ఇంగ్లీషు వారికి నబాబుచేతిలో ఓటమితప్పలేదు. నబాబుసేనలో ఫిరంగులు కాల్పుట కేర్పడిన క్రైస్తవులు విశ్వాసముతో ప్రవర్తించక స్వామి ద్రోహముచేసిరి. ఎస్. సి. హిల్లు కూడ యిట్లు వ్రాయక తప్పినది కాదు.

“శత్రుసేనలోవున్న పెద్దఫిరంగులను అచ్చటనున్న పరాసు, బుడతకీచు సైనికులు కావలెనని సరిగకాల్చలేదు. అందుచే తగినంతపని జరుగలేదు.....” (పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ LXXXVII)

క్రైస్తవేతరులగు సైనికులు మాత్రము సరిగపనిచేసిరి. 1756 సం॥ డిశంబరు 15-వ తేదీన ఈస్టిండిస్ నుండి వ్రాయబడి, 1757 సం॥ జూన్ నెల తాలూకు Gentleman's Magazine అను పత్రికలో ప్రచురమైన ఒకానొక లేఖలో యిట్లున్నది:-

“కోటచుట్టు కంపెనీ కౌన్సిలర్ల యిండ్లున్నవి. చిక్కంతయు దీనివల్ల నే జరిగినది. ఈ యిండ్లలో శత్రువులుచేరి, ఇంగ్లీషువారిని చాల వేధించిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూం III పేజీ 73)

తాము కోట బురుజులపై నిలువబడి శత్రువులు కాల్పుచున్న ఫిరంగుల నెదిరించుటకు ఇంగ్లీషువారికి దుస్సాధ్యమయ్యెను. నబాబు సేనలో ఫిరంగులవద్దనున్న క్రైస్తవులు నబాబు యెడ ద్రోహముగ ప్రవర్తించినను ఇంగ్లీషువారి కేమియు లాభము లేకపోయెను. పైపెచ్చు వారు నబాబుసేనచే పూర్తిగ ఓడింపబడిరి. ఇంగ్లీషువారి ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములయెన్యు. ఇంగ్లీషు జాతికి చెందిన చరిత్రకారుడే ఒక డిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“అట్టి పరిస్థితులలో కోటను వదిలిపెట్టి, ఓడలమీదికి పారిపోవుద మను తలంపు కొటలోని వారికి గలుగుట సహజమే. అయితే, యీ పలాయనము గౌరవ హీనముగాకుండ చేసియుండిన బాగుండెడిది. కాని, కోటలోని వారట్లు చేయలేదు. వారిలో వారికి కలయిక లేకపోయెను. ఎవరికి వారు ఎట్లయినను తప్పించుకొని పారిపోదమని కంపెనీవారిలో ప్రధానులే కాళ్లు విరుగద్రొక్కుకొనిరి. తక్కినవారి గతి ఏమైననుసరే యను ఆతురతతో పారిపోయిరి. ఇది ఘోరము. ఈకారణముచే యీ ముట్టడి ఆఖరుకు యింగ్లీషువారికి తలవంపులు ఘటించునదిగ పరిణమించెను. వారిట్టి నీచమగు అవమానమును ఎన్నడును పొంది యుండలేదు.” (తారన్ టౌ వ్రాసిన “బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య చరిత్ర వాల్యూమ్ I. పేజీ 190)

ఇంగ్లీషువారు సహజముగ పిరికివారు. సురాజ్ ఉద్దాలాచూపిన ఉత్తమ రణ ప్రావీణ్యముముందు వారు గాబరాపడి చెల్లాచెదరైరి. యన్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“కోటలో నున్న మనుష్యులు అదుపులో లేకుండిరి. వారందరు తప్ప త్రాగియుండిరి. పనిలోనికి రమ్మని పిలిచిన తమ ఉన్యోగులపైననే వారు తుపాకులగాల్ప బూనిరి.” (వాల్యూం I. పేజీ LXXX)

కోటలోనున్నవారెంత గాభరాపడినది జాన్ కుక్ అనునతడు వ్రాసినదానిని బట్టి తెలియును. ఇతడప్పుడు కోటలోనుండి సర్వమును కండ్లారజూచెను :—

“కోటను రక్షించుకోవలసి నచ్చేటప్పటికి యిక మా అవస్థచూడండి. ఎక్కడచూచిన అల్లరి ఆగముతప్ప వేరులేదు. ప్రతివాడు సలహాచెప్ప జూచేవాడే గాని, (క్రియ ఒక్కడు చెయ్యడు). నిజముగ సలహాచెప్పదగినవా డొక్కడును లేకుండెను.” [వాల్యూం III. పేజీ 296]

కోటలోనున్న విదేశస్థులు పూర్ణాహుతి గాకపోవుటకు నబాబు దయా దాక్షిణ్యములుతప్ప యింకొకటిలేదు. దీనికి పైన పేర్కొన్న “కుక్కు” మాటలే సాక్షి. ఆత డేమనుచున్నాడో వినండి :—

“కోటనిండ జనము కిటకిటలాడుచుండిరి. బుడతకీచుస్త్రీలును, ఇంక అనవసరమైన మనుష్యులును పెక్కండ్రుండిరి. శత్రుసేనల నెదుర్కొని, కోటగోడలను బురుజులను మేము రక్షించుకోగలిగినను కోటలోని వారికందరికి తిండిపెట్టడానికి ఒకవారము రోజులకై నను సామగ్రిలేకుండెను. ఇట్టిస్థితిలో మా అదృష్టవశాత్తు మాకొక సహాయము దొరికినది. మహమ్మదీయులు రాత్రిల్లు యుద్ధముచేయరు. చీకటిపడగనే వారు ముట్టడిని ఆపుచుండిరి. ఇందువల్ల ముందెట్లు చేయవలెనో మేము కొంచె మాలోచించుకొనుటకు అవకాశము దొరికెను.”

ఇట్టియవస్థలో ఇంగ్లీషువారు నబాబుతో రాయబారము నడుప యత్నించిరి.

“(కోటయజమానిగనున్న) హాల్ వెల్లు యంతకాలమునుండి ఖైదీగనున్న ఒమీచందు వద్దకుపోయి, “నబాబు దగ్గరకు వెళ్లి యేమైన సంధికుదురుస్తావా” యని యడిగెను. తనకు యింగ్లీషువారు చేసిన అవమానమునకు ఆతనికి ఒడలు మండియో, లేక, నబాబుయెట్లును తనమాట వినడనియో, ఒమీచందు ఈరాయబారపు పనికి ఒప్పుకొనలేదు. ఎట్టి సహాయముచేయుటగాని ఆతడు నిరాకరించెను. అందుచే, తన క్రోధాగ్నిని ఖైదీఖానాలోనే రగుల్చుకొనుచు, ఒమీచందు అచ్చటనే పడియుండ వలసిన వాడాయెను.” (వాల్యూం I. పేజీ LXXXI)

కాబట్టి, ఇంగ్లీషువారు ఓడిపోయి, పారిపోవుటతప్ప, వారికి వేరొందుగతి లేకుండెను. వారిని తీసికొని పోవుటకు ఓడలు సిద్ధముగనుండెను. వారు అతిసీచముగ తమ కాళ్లకు బుద్ధిచెప్పిరి.

“ఈపలాయనములో కూడ, అక్కడి స్థితిగతులనుబట్టి, చాల అపాయము గలుగు నట్లుండెను. ఓడల మీద యెట్టి కట్టుబాటుగాని లేకుండెను. ఓడ పైభాగ మందున్న హీనకుల స్త్రీలు ఓడలు తెలియకుండిరి. ధానాకోటను దాటిపోవుచుండగ, ఓడలపైకి అగ్నిగోళములువచ్చి పడుచుండెను. ఈ సంగతికూడ ఎరుగకుండ స్త్రీలు ఓడటావులపై పడియుండిరి. వీరిని ప్రబోధించి ఓడలోపలి భాగము లోనికి పంపుట బహుప్రయాసమయ్యెను. నబాబుసేనలోనే గనుక దిట్టమైన ఫిరంగి వాళ్లు ఉండియున్నయెడల, ఒక్క ఓడకూడ తప్పించుకుపోయేదికాదని ఫ్రెంచిలేఖకుడు చెప్పుచున్నాడు. ఓడలు పోవుచుండగ త్రోవలో “వీ-సిల్ హూట్” అను పేరుగల ఒక పరాసుఓడ వీరికి గనిపించెను. “మాకు కొన్ని తినుబండారములు కావాలి; యిస్తావా, యివ్వవా” యని ఇంగ్లీషు ఓడలవారు సదరు పరాసు ఓడ యజమానుని బలవంతపెట్టిరి. ఇంగ్లీషువారిస్థితి కడుఘోరముగనుండెను. వీరికి తిండి లేకుండెను. కాబట్టి, వీరు దౌర్జన్యముగ యెక్కడనైననుపడి తినుబండారములు దోచుకొందురేమో యను భయము పరాసువారికి దోచెను. వీరికి తినుబండారములను నష్టయిచేసితిరను నేరము నబాబు తమపై మోపునేమోయను భయము కూడ పరాసువారికి కలిగెను. నబాబుతో పేచీపెట్టుకొనుటకు పరాసులకు యిష్టము లేకుండెను. అందుచే వారు ముందుగనే జాగ్రత్తపడిరి. ఇందువిషయమై మిగుల హెచ్చరికతో మెలంగవలసినదని తమ ఓడకెప్తానులకందరికి అదివరకే పరాసు కంపెనీవారు హుకుముల జారీచేసియుండిరి.” (వాల్యూం I, పేజీ LXXV)

కలకత్తా నబాబువశమగుట.

కంపెనీనౌకర్లకు పరాభవము పూర్తిగజరిగెను. వారు బుద్ధిపూర్వకముగ సురాజ్ ఉద్దాలాను తిరస్కరించి, అవమానించిరి. అందుకు తగినఫలితమును వారిప్పుడు అనుభవింపక తప్పినదికాదు. కాశీంబజారును పట్టుకొన్నపిమ్మట సురాజ్ ఉద్దాలా యిట్లని చెప్పెనట :—

“ఇదిగో చూడండి ఇంగ్లీషువారిని—వారెంత గర్విష్టులో, ఒకప్పుడు నన్ను తమ ఇండ్లలోనికికూడ రానివ్వనివారిగతి యిప్పు డేమైనదో!” (వాల్యూం III పేజీ 162-163)

ఈ మాటలనే కలకత్తాను పట్టుకొన్నపిమ్మటకూడ నబాబు మరింత గట్టిగ కూడ అని యుండవచ్చునుగద.

బంగాళాదేశమును మహమ్మదీయ గ్రంథకారులు “భూలోకస్వర్గము”ని పిలుచుచుండెడివారు. జీన్ లా యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. “మొగలాయి చక్రవర్తులు జారీచేయుచుండిన అన్ని ఫర్మానాలలోను, పర్వానాలలోనుకూడ బెంగాల్ పేరునచ్చిన చోట్ల నెల్ల, దానిముందు “భూలోకస్వర్గమును” విశేషణమును చేర్చుకుండ యెన్నడును వ్రాసెడివారుకారు. ఈ బిరుదు దానికి సర్వవిధముల తగియున్నది. దేశము మిక్కిలి ఫలవంతమైనది. ఇచ్చట పండనివస్తువులేదు. ఈ దేశము తనకు కావలసిన నానారకముల వస్తువులను పండించుకొనుటయేగాక, సామ్రాజ్యములో యితరప్రాంతములకు కావలసిన వస్తువులనుకూడ సప్లయిచేయుచుండెను.”

కాబట్టి, ఈరూపాయలు, అణాలు, పైసలనబడు త్రిమూర్తుల నుపాసించు కిరస్తానీ కోమట్లకు కలకత్తా తమ చేతిలోనుండి పోవుట ఎంతో దురదృష్టముగను పరాభవముగను నుండెను. ఈ దురదృష్టమునుగూర్చి 1756 సం॥ నవంబరు 30-వ తేదీన హలోవెల్లు సీమడైరక్టరుల కిట్లు వ్రాసెను.

“కలకత్తానుండి మనవారు తరిమివేయబడుట మనకు గొప్ప దురదృష్టము. ప్రాణాంతకమును, దుఃఖభాజనమును నగు నిట్టి దుర్దశ సృష్టికాలమునుండి ఏప్రజకు గాని, ప్రాప్తించి యుండలేదు.”

కిరస్తానీలు భూలోక స్వర్గమునుండి తరిమివేయబడిరి. అయితే, వారి మూల పురుషుడగు ఆదామువలె శాశ్వతముగ తరిమివేయబడలేదు. వీరిసంగతి సురాజ్ ఉద్దాలాకు పూర్తిగ తెలియకపోవుట దురదృష్టము. వీరిసంగతి బాగుగ యెరిగి యున్నట్లయిన, ఆతడు వీరిని ఆనాడే కూకటి వ్రేళ్లతోనహ దేశమునుండి ఊడ బెరికి పారవేసెడివాడు. ఇంగ్లీషువారు అతనిరాజ్యముపై తిరుగబాటుచేసిరి. తిరుగు బాటుదార్లకు నిజముగ జరుగవలసిన ప్రాయశ్చిత్త మాతడు చేసెడివాడు. వీరిని వైదీలుగ పట్టుకొనుటకుబదులు, అందరిని నరికి పారవేసెడివాడు. నబాబు కలకత్తాపైకి వచ్చునప్పుడు ఇంగ్లీషువారు తమ నౌకర్ల కేమని హుకుముజేసిరి? “చేత చిక్కిన శత్రువును ప్రాణముతో పోనివ్వద్దని” కాదా వారు హుకుముచేసిరి? కాబట్టి, యీ పనిని సురాజ్ ఉద్దాలాయే చేసియుండినచో తప్పేమి? కాని సురాజ్ ఉద్దాలా ప్రాచ్యఖండస్థుడు; బుద్ధుడు, ఏసుక్రీస్తు, మహమ్మద్ మొదలగు పుణ్య పురుషులను కన్న పవిత్రభూభాగములో జన్మించినవాడు. క్షమాగుణమితడు తల్లిపాలతోత్రాగెను. కాబట్టి, విజయముహూర్తమందాతడు ఉదారభావమును, విశాలహృదయమును జూపెను. ఇట్టి ఔదార్యము పాశ్చాత్య ఖండస్థులలో కలికమునకై నను కానముగద.

మానవునిలోగల చెడుగుల నన్నిటిని సురాజ్ ఉద్దాలాకు అంటగట్టిన కొందరు చరిత్రకారులు ఆతనికిట్టి ఔదార్యబుద్ధి అప్పుడు గలుగుటకు ఆలివర్డిఖాన్ భార్య

యగు ఆతని మాతామహియు, ఆతని తల్లియగు అమీనా బీగమును కారణముని చెప్పుదురు. వీరిరువురు యీ కిరస్తానీ ఖైదీలయెడల జాలివహించిరట. వాల్యూం I పేజీ XCII)

“ఈ యింగ్లీషువర్తకులయందిట్లు వారికి జాలి కలుగుటకు కారణము కొంత వరకు బహుళః వారుకూడ వీరితో వర్తకము చేయుచుండుటనుబట్టియే” యని యన్. సి. హిల్లు తలంచుచున్నారు.

ఈ మాటలు నిజమైన యెడల నబాబుకు రాజ్యము, ప్రాణముకూడ పోవుటకు కారణము ఈ ముసలవ్వలేయని చెప్పవలసివచ్చును. వీరు ఆరోజులలో ముఖ్యముగ సూరేకారములో వ్యాపారము చేయుచుండెడివారట; ఈ వ్యాపారములో యీ ముసలవ్వలకువచ్చే నాలుగు డబ్బులకోసము సురాజ్ ఉద్దాలా తన రాజ్యమును, ప్రాణమునుకూడ పోగొట్టుకొనవలసిన వాడయ్యెనని చెప్పవలసి వచ్చును. ఈ సందర్భములో టర్కీసుల్తాను ఔరంగజేబు పాదుషాకిచ్చిన సలహాను గనుక యీ ముసలవ్వలు జ్ఞాపకముంచుకొనియుంటే యెంత బాగుండెడిది? ఆ సలహా యేమి?

“ఔరంగజేబుకుగల మతాభిమానము టర్కీసుల్తాను చెవినిబడెను. ఇరువురును సున్నీలు. ఆతడప్పుడు ఔరంగజేబు కిట్లని వ్రాసెను. కిరస్తానీలకు సూరేకారము అమ్మకుండ మీ ప్రజలకు హకుము చేయవలసినది. ఏలననగ సత్పురుషులగు మహమ్మదీయులను చంపుటకై కిరస్తానీ లీ సూరేకారమును కాల్చుచున్నారు.” ఈ సలహా ప్రకారము ఔరంగజేబుచేసెను. అందువల్ల యింగ్లీషువారికి కొంత కాలమువరకు పాట్నాలో సూరేకారపు వర్తకము పోయెను.” (టాల్ బాయి వీలరు వ్రాసిన Early Records of British Indies అను గ్రంథము పేజీ 162)

బంగాళానబాబులు యెల్లప్పుడు యీ సలహాప్రకారము చేసియుంటే బాగుండెడిది.

ఇంగ్లీషువారు అల్పులని సురాజ్ ఉద్దాలా తలచుచుండెను. వారిని సమూలముగ ఆతడు నాశనముచేయకపోవుటకు యిదియే కారణము. ఇదియే తుదకతనికి ప్రాణాంతకమయ్యెను. శత్రువు అల్పుడని యెన్నడును తలంపరాదని పార్సీ సామెత ఒకటి గలదు.

కలకత్తా చీకటికొట్టుకథ అబద్ధము.

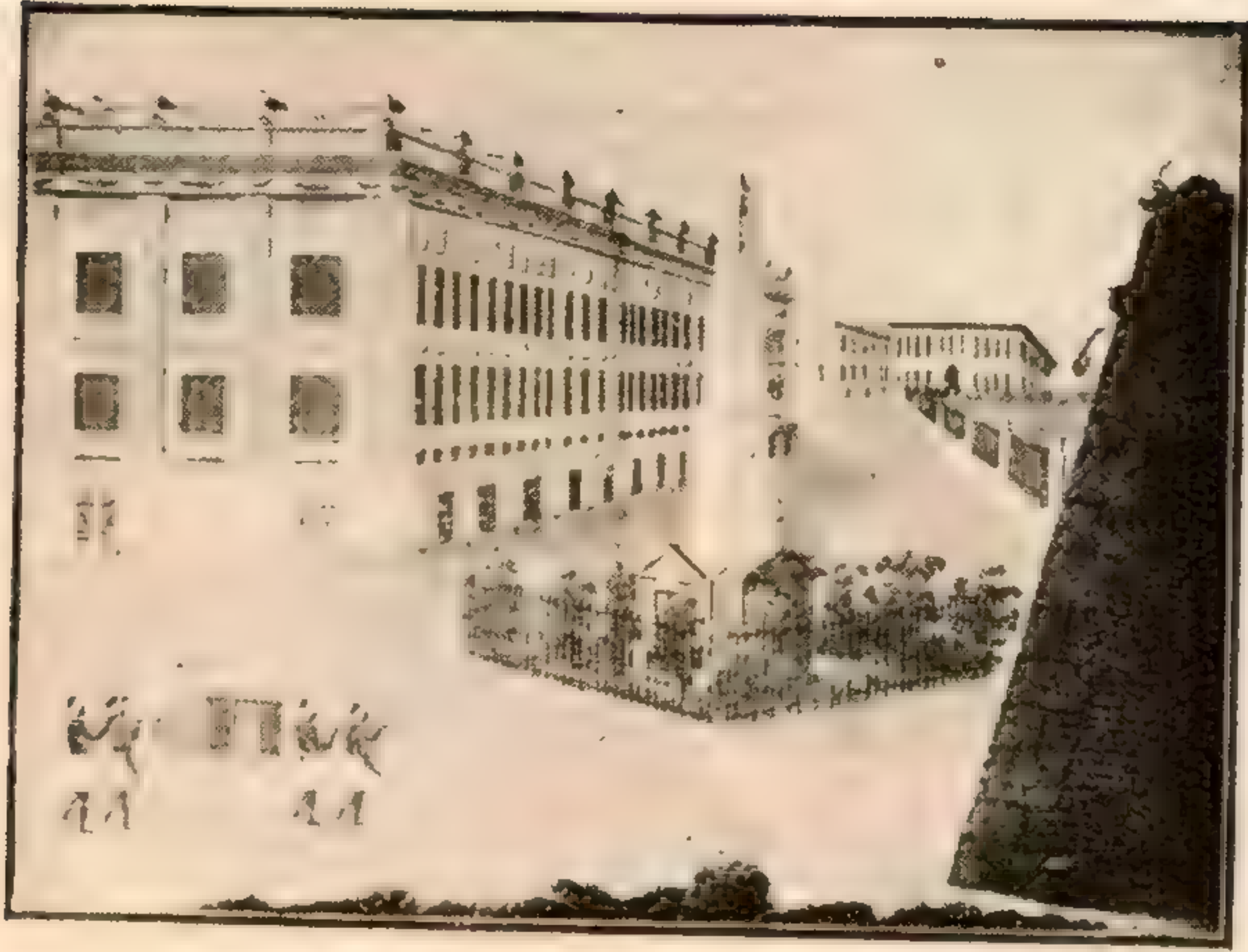
కలకత్తాముట్టడిలో “చీకటికొట్టు” నబడు పేరుతో కొన్ని చరిత్రగ్రంథములలో దుష్కీర్తిగాంచిన ఒకానొక ఘోరకార్యమును సురాజ్ ఉద్దాలా గావించెనని ఆంగ్లచరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఇట్టి ఘోరకార్యము అసలు జరిగినదో లేదో దైవమునకే ఎరుక. ఒకవేళ అది జరిగియున్నను, దానికి సురాజ్ ఉద్దాలా

కలకత్తా “విశ్వుడు” కౌట — నవాబు టిప్పు కు వ్యతిరేకముగ కట్టబడినది — (50వ శ్లో)

పాత కలకత్తా పట్టణము — (50వ శ్లో)

కలకత్తాలో అబద్ధపు “చీకటి కొట్టు” జ్ఞాపకార్థం కట్టబడిన చిహ్నము.
మద్రాస్‌లో నీల్‌విగ్రహం తీసివేసినట్లే, దీనినికూడ తీసివేయవలెనని యిప్పుడు కొందరి
యత్నము----(66వ పేజీ)

హెన్రీ నెల్

“కలకత్తా చీకటికొట్టు” కథను కల్పించిన అబద్ధీకుడు—(67వ పేజీ)

యెట్లు జబాబుదారియో యూహింపజాలకున్నాము. దీనినిగూర్చి ఆతనికెట్టి కళంకమునుగాని అంటగట్టుట కెట్లు అవకాశమున్నదో ఊహింపజాలము.

1756 సం॥ జూన్ 20-వ తేదీ ఆదివారమునాడు నబాబుసైనికులు కోటను ముట్టడించి, లోనికి ప్రవేశించినప్పుడు, వారు అక్కడనున్న విదేశస్తుల నెవరిని హింసించలేదు. సురాజ్ ఉద్దాలాకూడ కోటలో ప్రవేశించెను. ఈ సందర్భమున గవర్నర్ డ్రేకు 1756 సం॥ జూలై 19-వ తేదీన యిట్లు వ్రాసెను:—

సురాజ్ ఉద్దాలా కోటలో ఒకవిధమైన దర్బారుచేసి, తన యుద్ధోగులు చెప్పకొను ఫిర్యాదులన్నీటిని వినెను.....ఫైదీలనందరిని సురాజ్ ఉద్దాలా యెదుటికి తీసికొనివచ్చిరి. తమపై కరుణవహింపవలసినదని వారు నబాబును వేడికొనిరి. పిమ్మట నబాబు మరియొకచోటికి చూడబోయెను. అప్పుడు “హాల్ వెల్”ను రెక్కలు విరిచికట్టి సురాజ్ ఉద్దాలా యెదుటికి తెచ్చిరి.....ఈరీతిగ మనస్థానము పూర్తిగ నష్టమయ్యెను. కలకత్తా నాశనమయ్యెను.” (పైగ్రంథము వాల్యూం I పేజీ 160) యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“దేశీయసైనికులు యూరోపియనుల ఆస్తులను దోచుకొనిరిగాని, మనుష్యుల జోలికి పోలేదు. తమకు విజయముగలిగినందుకుగాను మహమ్మదీయ ముల్లాలు అల్లాను ప్రార్థించుచుండిరి. ఆకస్మికముగ దృశ్యముమారెను. కొంతమంది యూరోపియను సైనికులు తప్పత్రాగి, దేశీయులను కొట్టసాగిరి. వారువచ్చి నబాబుతో చెప్పిరి. దుర్నడతగ ప్రవర్తించిన శిపాయిలను యింగ్లీషువారు సాధారణముగ యీ కోటలో ఏకొట్టులో నిర్బంధించి యుంచుదురు? అని నబాబు అక్కడనున్న వారి నడిగెను. “అదుగో, ఆ చీకటికొట్టులోనే” అని అక్కడివా రొక కొట్టును చూపిరి. ఇంతమంది ఫైదీలను రాత్రివేళ విచ్చలవిడిగ వదలిపెట్టుట అపాయకరమని నబాబు ఉద్వోగస్తులు చెప్పిరి. “అట్లయితే వీరినందరిని యీ కొట్టులోపెట్టి తాళము వేయండి.” అని నబాబు ఉత్తరువుచేసెను. కోటముట్టడిసమయమందు యూరోపియను సైనికులు దేశీయులకు చాల నష్టము గలిగించిరి. ఈ ముట్టడిలో దాదాపుగ 7 వేలమంది హతులైరి. ఈ క్రోధము నబాబుఉద్వోగుల మనస్సులలో రగుల్కొనుచుండెను. అందుచే వారు వెనుక ముందు ఆలోచింపక, అక్కడనున్న యావన్నంది ఫైదీలను ఆ కొట్టులోవేసిరి. మామూలుగ ఒకరిద్దరు శిపాయిలకై ఉద్దేశింపబడిన యీ చిన్నకొట్టులో 146 మందిని త్రోసి తాళమువేసిరి. ఈ గది వైశాల్యము 18 అడుగుల చతురముమాత్రమే యుండెను. అదిగాక అది సట్టనడి వేసంగిరాత్రి-వేడి అపరిమితముగనుండెను. ఆరాత్రి ఫైదీలుపడినబాధ ఘోరము-వర్ణనాతీతము. ఫైదీలకు పిచ్చియైతి దాహము దాహమని ఒకరినొకరు త్రొక్కుకొనిరి. ఇద్ది మరింత చిత్రవధయయ్యెను. తమ తిట్టులకై నా రోషమెత్తి జైలు వార్డర్లు తమ్మునుకాల్చి చంపివేసి తమ బాధను నివారణచేయుదురేమో యను

ఆశచే ఖైదీలు వార్డర్లనుతిట్టి దుమ్మెత్తిపోసిరి. కాని వార్డర్లు యీ తమాషా యంతయు చూచుచు సంతోషించుచుండిరేగాని, మరేమియు చేయలేదు. ఎంత రాక్షసత్వము! ఈ సంగతులన్నిటిని హాల్ వెల్ పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పెను. ఇంత కంటే దైన్యమగు విషాదసంఘటనము యిండియాలో యింగ్లీషువారికి ప్రాప్తించి యుండలేదు. రాత్రి యేడుగంటలుమొదలు ఉదయము ఆరుగంటలవరకు యీ యమబాధ చెప్ప తరముకాదు. ఈ బాధనుచూచి జాలిపడిన దేశీయోద్యోగులు కూడ ఆ రాత్రివేళ నబాబును మేల్కొలుపుటకు ధైర్యము చేయలేకపోయిరి. ఉదయమగునప్పటికి, రాత్రిపెట్టిన 146 గురిలో 23 మాత్రమే కొనఊపిరితో బయటపడిరి. నరకలోకమునుండి బయటపడిన ఘోరభయంకర పిశాచములవలె వీరు బయటబడిరి.” (పైగ్రంథము వాల్యూం I పేజీ XC)

“చీకటికొట్టుదురంతము”ను గూర్చి యింగ్లీషులేఖకులు వ్రాసిన కథ యిట్లున్నది. ఈ కథయంతయు కేవలము అబద్ధమని ఒకానొక బంగాలీ గ్రంథకర్త “సురాజ్ ఉద్దాలా”యను తన గ్రంథములో వాదించియుండెను. ఈ వాదములలో ఒక్కదానినిగాని పై కథను వ్రాసిన “హిల్లు” పూర్వపక్షము చేసియుండలేదు.

“Travels of a Hindu” “ఒక హిందువుని యాత్రలు” అను గ్రంథమును వ్రాసిన ప్రఖ్యాత గ్రంథకర్త డాక్టర్ బోలానాథ చందర్ గారు 1895 సం॥ తాలూకు “కలకత్తా యూనివర్సిటీ మ్యాగజైన్”లో యిట్లని వ్రాసెను.

“చీకటికొట్టు కథనుగూర్చి నాకు చాల అపనమ్మకముగనున్నది. ఆ కొట్టు లోనుండి బ్రతికివచ్చినన్న “హాల్ వెల్” యీ కథను ప్రపంచమునకు మొట్ట మొదట తెలిపినవాడు. కాని, నా కెప్పుడు ఒక సందేహము మనస్సున బాధించు చుండెను. దానిమ్మకాయలో గింజలున్నట్లు మధ్య సందులులేకుండ, పడవ కడు పులో బస్తాలుకూరినట్లు కూరినను 18 అడుగుల చతురప్రదేశములో 146 మందిని యెట్లుకూరుటకు సాధ్యమున్నది? ఈ కథ కేవలమబద్ధమని రేఖా గణితశాస్త్రములే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఇది కేవలము కట్టుకథ. ఈ వట్టి అభూతకల్పనను పట్టుకొని లోకమంతా “అయ్యో అయ్యో”యని గోల పెట్టినది!”

చీకటికొట్టు కొలతలు తలొకరు తలొకవిధముగ చెప్పుచున్నారు. దీనిని గూర్చి కెప్టన్ గ్రాంటు అను నతడు 1756 సం॥ జూలై 13-వ తేదీన “ఫుల్టా” నుండి యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“ఆ రాత్రిపూట ఖైదీలుగ చిక్కిన దురదృష్టవంతులు చీకటి కొట్టులో పెట్టబడిరి. దీనిలో యూరోపియనులు, బుడతకీచులు, ఆర్మీనియనులు అంత కలిసి సుమారు 200 మందిని పెట్టిరి. వీరిలో కొందరికి గాయములుకూడ తగిలియుండెను. ఈ యిరుకు కొట్టులో వారికి ఊపిరి ఆడక, అపరిమితమగు వేడిచేత, ఉదయమునకు

పదిమందికంటె యెక్కువ బ్రతికి బయటపడలేదు. (Old Fort William in Bengal) అను గ్రంథము డాక్టర్ సి. ఆర్. విల్సన్ చే వ్రాయబడినది. వాల్యూం II పేజీ 59)

చీకటికొట్టు కొలతలను గూర్చియు, అందు పెట్టబడిన మనుష్యులసంఖ్యలను గూర్చియు, బ్రతికి బయటపడినవారి సంఖ్యనుగూర్చియు యాగ్రాంటు చెప్పిన కథ కను, తదితర యింగ్లీషులేఖకులు వ్రాసిన వ్రాతలకును చాల ముఖ్యమైన తేడాలు గన్పించుచున్నవి.

డాక్టరు. సి. ఆర్. విల్సన్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. “ చీకటికొట్టు 18 అడుగుల, 14 అడుగుల 10 అంగుళముల వెడల్పు. ఈ లెక్క ప్రకారము 146 మందికి 267 చతురపు అడుగులస్థలమువచ్చుచున్నది. అసగ, మనిషి ఒక్కంటికి రెండు చతురపు అడుగులైనను నిండాలేదు. (పై గ్రంథము: వాల్యూము II పేజీలు 245)

అయితే, 146 మందిని 267 చతురపు అడుగులస్థలములో అసలు యెట్లు కూరుటకు వీలగునో డాక్టర్ విల్సన్ కొంచెమైనను యోచించినట్లు కనబడదు. మనిషికూర్చున్నను, నిలుచున్నను, సర్వసాధారణముగ ఒక్కొక్క మనిషికి మూడు చతురపు అడుగులకంటె తక్కువస్థలము అసలు చాలనేచాలదు. ఈలెక్క ప్రకారము ఈ కొట్టులో 89 మందికంటె యెక్కువమంది మనుష్యులను పెట్టుటకు అసలు వీలేలేదు.

ఈ లెక్కలన్నియు అసలు ఈ కథ జరిగినమాట నిజమైతేనేగదా! ఈ కథ అసలు జరుగలేదని తలంచుటకు బలవత్తరమైన కారణములున్నవి. ఆకాలమునాటి ముసల్మానుచరిత్రలలోగాని, యితర లేఖనములలోగాని, యీకథ యెక్కడను కానరాదు. సయ్యద్ గులామ్ హుస్సేను వ్రాసిన “ సేర్-ఉమ్ మూతాఖారిక్ ” అను గ్రంథములోగాని, కోటనుండి పారిపోయి ‘ ఫుల్టా ’లో దాగికొన్న యింగ్లీషువారి ప్రొసీడింగ్స్ పుస్తకములోగాని, ఆనాటి మదరాస్ కౌన్సిలుచర్చలలోగాని, యీ చీకటికొట్టుకథయే వినరాదు. కైవ్, వాట్సునులు నబాబుకు వ్రాసిన జాబులోగాని, ఆలీనగరముసంధిలోగాని యీ చీకటికొట్టు మాటయే కానరాదు. సురాజ్ ఉద్దౌలా పదభ్రష్టుడైన కారణములను కైవ్ సీమడైరక్టరులకు తెలుపుచు వ్రాసిన ఉత్తరములోకూడ యీ చీకటికొట్టు ప్రశంసయే తేలేదు. ఇంగ్లీషువారు మీర్జా ఫరుతోచేసికొన్న కుట్రబడంబడికలో తమకు సురాజ్ ఉద్దౌలావల్ల గలిగిన నష్టములకు—పేరుపేరున పరిహారము పేర్కొనబడినదిగాని, యీ చీకటికొట్టులో చచ్చిపోయినవారి కుటుంబములకు నష్టపరిహారము మాటయే యెత్తుకొనబడలేదు. 1760 సం॥ ఆగష్టు 4-వ తేదీన సెలెక్టుకమిటీవారియందుట “ హాల్ వెల్ ” చదివిన కాగితములో యీ చీకటికొట్టుమాటయే లేదు.

రాబర్టుఆర్మ్ అనునతడు ఆంగ్లచరిత్రకారుడు; కైవకు మిత్రుడు. ఇతని శిష్యునిగా కైవు బెంగాలుకు పంపబడెను. చీకటికొట్టు దురంతమొనర్చుటలో సంబంధమున్నవారిని శిక్షించుటకే యితనిని పంపిరట. కాని, యీ సందర్భమున, యీత డెవరినిగాని శిక్షించియుండలేదు. ఈకథ జరుగలేదని చెప్పుటకు యీసందర్భ మొకటి చాలదా?

అబద్ధాలు చెప్పడములో హాల్ వెల్ అంతటివా డింకోకడు లేడనుసంగతి మరువరాదు. ఇతడు వట్టి అబద్ధీకుడని వాళ్లవాళ్లే అనుకొనుచుండెడివారు. అలివర్దీ ఖాను చచ్చిపోవుచు తన మనుమనికి చెప్పిపోయెనన్న ఉపదేశవాక్యములు ఈ హాల్ వెల్ కల్పించిన అబద్ధపుమాటలేయని ఆకాలములో యింగ్లీషువారందరు తలంచిరి.

ఇతని పూర్తిపేరు ‘జాన్ జఫనయ్య హాల్ వెల్’ ఇతడు 1711 సం॥లో డబ్లిన్ నగరమున పుట్టెను. ఇతడు వైద్యవృత్తిలో ప్రవేశించి 1739 సం॥లో యిండియాకు వచ్చుచున్న మరయొకడాక్టరుతో కలిసి కలకత్తాకువచ్చెను. కొన్నాళ్లు వైద్యములోవున్నపిమ్మట, యితడు కలకత్తాకు ‘జమీందారు’ డయ్యెను. అనగ, కలెక్టరు, జడ్జి రెండుపనులు యితనియం దుంచబడెను. కంపెనీవారికి కలకత్తాకొన్ని లులో మెంబరుగకూడ నియమింపబడెను. సురాజ్ ఉద్దాల కలకత్తాను పట్టుకొన్నప్పుడు, యితడు నబాబుకు ఖైదీగచిక్కెను. పిమ్మట వదలివేయబడెను. ఇతడంతట ‘పుల్టా’లో దాగియున్న తన యింగ్లీషుజనముతో కలిసి కొంతకాలముండి, పిమ్మట ‘సై రేన్’ అను ఒంటికొయ్యటడలో యెక్కి యింటికి (సీమకు) పోయెను. వెళ్లేటప్పుడు వెంట కొన్ని కాగితములుకూడ తీసికొనిపోయెను. ఈ ఓడమీదనుండగ 1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 28-వ తేదీన విల్లియం డేవీస్ అను వానికి 32 సేజీల ఉత్తరమునువ్రాసెను. చీకటికొట్టుకథను మొదటగ యితడు అల్లినది యీ ఉత్తరములోనే. ఇతడు సీమనుండి తిరిగి యిండియాకు రెండవసారివచ్చునప్పటికి, ఇంగ్లీషువారి ద్రోహమువల్ల సురాజ్ ఉద్దాలా చంపబడుటయు, మీర్ జాఫర్ బెంగాల్ నబాబగుటయు జరిగెను. సురాజ్ హత్యయు, మీర్జాఫర్ తక్కునెక్కుటయు యింగ్లీషువారి కెల్లు లాభకారిగ పరిణమించెనో తదుపరి వివరించెదము. ఇక్కడ ఒక సంగతి చెప్పినచాలును. మీర్జాఫర్ హాల్ వెల్లును మరచిపోలేదు. ఇతనికి కొత్త నబాబు లక్షరూపాయలనిచ్చెను. అయితే యేమి, హాల్ వెల్ కు కృతజ్ఞతలేదు. అంతయెందుకు, కృతజ్ఞతగల కిరస్తానీ యింగ్లీషువాడను వాడారోజులలో కలికమున కై న గానరాదు. గౌరవము, నీతి, నిజాయితీ యను మాటలవలెనే, కృతజ్ఞతయను మాటకూడ ఆనాటి యింగ్లీషువారి నిఘంటువులో లేకుండెను. అయినప్పటికి, హాల్ వెల్ దుష్ప్రవర్తన ఆరోజులలోనే అందరికి ఘోరముగ గన్పించినది. తనకు లక్షరూపాయలు బహుమానముచేసిన మీర్జాఫరును కూలద్రోసి, అతనిస్థానే మీర్కా సీమును తక్కువై కూర్చుండబెట్టుటకు యితడు సృష్టించి ప్రచురణగావించిన అబ

ద్దములకు మితిలేదు. తనకు మేలుచేసిన వానిపేరును నలుపుగావించుట కీతడుచేయని అసత్కార్య మొక్కటియులేదు. మిర్జాసీమువల్ల యితనికి మామలక్షల రూపాయలు ముట్టినట్లు 1772 సం॥ ఫార్లమెంటు కమిటీరిపోర్టునుబట్టి తెలియుచున్నది.

ఈస్టిండియా కంపెనీ స్థితిగతులనుగూర్చి 1772-వ సం॥లో మొట్ట మొదటగ వెలువడిన రిపోర్టునకు చేర్చబడిన 9-వ అనుబంధములోని సంగతులను బట్టిచూడగ, మిర్జాఫరును సింహాసనమునుండి పడద్రోయుటకుగాను యీ హాల్ వెల్ యెంతటి నీచకార్యముల కొడిగట్టినదియు బోధపడగలదు. బెంగాలు తక్కువై యిటీవల జరిగిన మార్పునకుగల కారణములను వినరించుచు ఇతడొక మెమోను స్వయముగ తయారు చేసెను. అందులో యీతడిట్లు వ్రాసెను.

“నబాబు మిర్జాఫర్ బహుక్రూరుడు. దురాశాపాతకుడు. అతిలోలుడు... కేవలము నిష్కారణముగ యితడు చంపించిన మనుష్యులసంఖ్యకు మితములేదు. ఇందులో అన్నితరగతుల మనుష్యులున్నారు. ఈ చచ్చినవారందరిపేర్లును, ఎట్టి పరిస్థితులలో వీరు చంపబడినదియు, అంతయు బయటపడుటకు చాలకాలముపట్టును. కాని, అందులో యెన్నదగిన మనుష్యులపేర్లను కొన్నిటి నీదిగువ గాననగును:—

(1) “.....గస్సెటాబీగమ్, నబాబ్ షహమత్ జంగ్ భార్య, వితంతువు.

(2) “ఓమ్నాబీగమ్” - నబాబ్ సురాజ్ ఉద్దాలాతల్లి.

(3) “మజ్డోదాలా” షహమత్ జంగ్ చే దత్తత చేసుకోబడిన పాష్టా కూలీఖాన్ కొడుకు.

(4) “లట్ ఫెన్ నిస్సాబీగమ్” నబాబ్ సురాజ్ ఉద్దాలాభార్య వితంతువు.

(5) “సురాజ్ ఉద్దాలా కూతురు - పసిపిల్ల” దురదృష్టవంతులగు యీ అయిదుగురును 1760-వ సం॥ జూన్ నెలలో డక్కాలో ఒక్కరాత్రిలో చచ్చిరి. మిర్జాఫర్ సింహాసన మెక్కినప్పటినుండియు వీరైదుగురును డక్కాలో ఖైదీలుగ నుంచబడిరి. ఆలివర్డ్ ఖాన్, షహమత్ జంగ్, సురాజ్ ఉద్దాలా - యీ ముగ్గురు నబాబుల తాలూకు కుటుంబములలో మిగిలియున్న యావన్మందిని చంపివేయవలసిన దని డక్కాలో యధికారిగనున్న జసరత్ ఖానుకు హుక్ము (పర్వానా) జారీచేయబడెను. క్రూరమగు నట్టిహుక్మును జసరత్ ఖాను అమలుజరుపుటకు నిరాకరించెను. కాని, యితడు నిరాకరించినచో, యీ పనిని తానే నిర్వహించుటకు యీ హుక్ము తెచ్చిన హక్కారునకే మొదట అధికార మివ్వబడి యుండెను. కావున యీ హుక్ము తెచ్చిన హక్కారుడే పైన పేర్కొన్న యీ అయిదుగురును, మరి

యిరవైమంది ఆడవాళ్లను, నాకర్లనుకూడ అర్ధరాత్రివేళ ఖైదుఖానాలోనుండి బయటికితీసి నది ఒడ్డునకు తీసికొనిపోయి, అక్కడ అందరిని నరికి, యెట్లో పార వేసెను.”

ఈ కథయంతయు మొదటనుండి చివరివరకు అంతయు అబద్ధముల ప్రోగు. 1766-వ సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీన కంపెనీ వ్యవహారములనుగూర్చి కైపు కలకత్తానుండి సీమడై రెక్టర్లకు వ్రాసిన ఉత్తరముయొక్క అనుబంధములో యిట్లని యున్నది.

“పాపము - గతించిన మిర్జాఫర్ నబాబునుగురించి మనము అన్యాయము ఆడుకోరాదు. కావున, యిక్కడి నిజస్థితిని మేమిప్పుడు వెల్లడింపవలసిన బాధ్యత మామీదనున్నది. కుంపిణీ డైరెక్టర్లకు హాల్వేల్ వ్రాసిన ఉత్తరములో నుదహరింపబడిన ఘోరహత్యలలో దేనినిగాని నబాబు గావించి యుండలేదు. ఇవన్నియు శుద్ధఅబద్ధములు. నబాబు సౌశీల్యమును మిక్కిలి క్రౌర్యబుద్ధితో మలిన మొనర్చుటకై పలుకబడిన దురాగతపు పలుకు లివి. నబాబు చంపెనని చెప్పిన 78 గురులో 76 గురు యిప్పటికి బ్రతికియే యున్నారు. ఇద్దరుమాత్ర మెట్లో నబాబుకు తెలియకుండ, నబాబు అనుమతిలేకుండ చంపబడినట్లు తెలియుచున్నది.”

తనకు ఉపకారముచేసిన మిర్కాసీముపైననే సిగ్గులేక యిట్టి అబద్ధపు వ్రాతలు వ్రాసి, వానిపై దుష్కీర్తిపంకమును పూయుటకు జంకని హాల్ వెల్, అతనివల్ల కనీసము కొన్ని దెబ్బలైననుతిన్న సురాజ్ ఉద్దాలా కీర్తిని నలుపుగావించుటకై చీకటికొట్టుకథను అల్లినాడన్నచో ఆశ్చర్యమేమి?

“హెర్బర్టు స్పెన్సరు” అనునతడు ఇంగ్లీషువారిలో పేరుగాంచిన మేధావి, వేదాంతి. ఈ యిరువదియన శతాబ్దారంభమందు పాశ్చాత్య ఖండస్తులగు క్రైస్తవ జాతులు సత్యము నెంతహీనముగ గాలికె ఎగరగొట్టివేసిరో తెలుపుట కీ దిగువ నుదహరించిన దృష్టాంతమును జూపెను. తాము చీనాపై గావించిన దండయాత్రను సమర్థించుకొనుచు క్రైస్తవజాతులుచెప్పిన సాకునుగూర్చి స్పెన్సరు యిట్లను చున్నాడు :—

“(చీనా రాజధానియగు) పీకిన్ పట్టణములో గొప్పహత్యలు జరిగినట్లు మొట్టమొదటగ పుకార్లుపుట్టెను. ఈ సందర్భములో యూరోపియనులు మహా శౌర్యముతో నిలువబడి పోరాడుట, అతిఘోరముగ జరిగిన ముష్టాముష్టి యుద్ధములు, ఆఖరుకు అల్పసంఖ్యాకులగు యూరోపియనులు చీనా మూకలలో ముణిగి పోవుట, అటుపిమ్మట చీనావారు యూరోపియనులపైపడి చెప్పరాని చిత్రవధలు గావించుట—మున్నగు వివరము లెన్నియో శరపరంపరలుగ లోకములో కురిపింపబడెను. పిమ్మట కొద్దిరోజులకు యీ సంగతులన్ని శుద్ధ అబద్ధములని ఋజు

వయ్యెను. హత్యలులేవు. దురంతములులేవు. (అంతా హాశకే—)'' [Fads and Comments అను గ్రంథమునుండి]

రైళ్లు, స్టీమర్లు, టెలిగ్రాములు వున్న యీ రోజులలోనే యిట్టి అబద్ధములు వ్యాపింపజేయుటకు సిగ్గుపడని యూరోపియనుజాతులు యివేవియులేని ఆ రోజులలో అట్టి అబద్ధముల వ్యాపింపజేసిరన్నదో ఆశ్చర్యపడవలసిన పనియేమి? తమ అబద్ధములు నేడుగాకున్న రేపైనను బయటపడక తప్పదని పూర్తిగాగాకున్న కొంతవరకైనను నేటి యూరోపియనులకు తెలియను. అయినప్పటికి వాహికమూల యిట్లు మనస్సులో అనుకొనుచునే యీ అబద్ధములను బుద్ధిపూర్వకముగ వ్యాపింపజేయుచున్నారు. రైళ్లు వగైరాలులేని ఆ రోజులలో తమ అబద్ధములు సుళువుగ బయటపడవనియు, పైపెచ్చు యివే సత్యవాక్యములుగ—వేదవాక్యములుగ భవిష్యత్వం తతులకు ప్రాకుననియు తలంచి వారట్టి అసత్యములను కల్పించి వ్యాపనజేయుచుండిరి.

చీకటి కొట్టుకథ నిజముగ జరిగినదని మనము వాదసౌకర్యమునకు అంగీకరించినను, ఇందు సురాజ్ ఉద్దాలా తప్పేమియున్నది? దీని కౌతూహలము నిందింపనగును? ఈ కొట్టు ఆతడు కట్టినదికాదు. 'జేమ్సుమిల్లు' అను చరిత్రకారు డిల్లీ వ్రాయుచున్నాడు:—

“సురాజ్ ఉద్దాలాకు సామాన్యముగ దయయను గుణములేకున్నను యీ సందర్భములో మాత్రము అతడు క్రౌర్యము చేయదలచినట్లు కన్పించదు. కారణమేమనగ, హాల్ వెల్ ను రెక్కలువిరిచికట్టి తనవద్దకు తీసికొనివచ్చినప్పుడు, సురాజ్ ఉద్దాలా ఆకట్ల నన్నింటిని విప్పించెను. “నీ తలమీదగాని, నీ తోడివారి తలమీదగాని ఒక్క వెండ్రుకకైనను నేను అపాయమురానీయనని రణధర్మకోవిదుడనగు నేనిదే ప్రమాణపూర్తిగ అభయమిచ్చుచున్నాను.” అని నవాబు వారికి ధైర్యము చెప్పెను. అయితే సాయంకాల మగునప్పటికి వీరిని యెక్కడ పెట్టవలెనను ప్రశ్న అచ్చటనున్న కావలివారికి వచ్చెను. కోటయంతయు వెదకిరి. కాని, తగినచోటు దొరకలేదు. అదివరకు యింగ్లీషువారే ఖైదుఖానాగా ఉపయోగించుచున్న ఒక కొట్టుకలదని సమాచారము వచ్చెను. వేరే ఆలోచనలేకుండ అప్పుడందరిని ఆ కొట్టులోనికి త్రోసిరి. దురదృష్టవశాత్తు అది మిక్కిలి యిరుకుగను, గాలిచొరనిదిగను, అనారోగ్యమైన చీకటికొట్టుగ నుండెను. అయితే, వీరినందరిని ఉంచుటకు తగినచోటుని చెప్పి నవాబు ఉద్యోగులకు చూపించిన యింగ్లీషువారి ననవలెనుగాని, యిందు నవాబు తప్పేమియున్నది? దీనినసలు మొదటినుండియు ఖైదుఖానాగా ఉపయోగించుచుండిన యింగ్లీషువారే తమ దురదృష్టమును తాము నిందించుకొనవలెను” (వాల్యూమ్ III, అయిదవ ప్రచురణము—(పేజీ 117)

హెచ్. బెవరిడ్జి యనునతడు “Old places in Murshidabad” ను గూర్చి 1892-వ సం॥ ఏప్రిల్ నెల తాలూకు “కలకత్తా రివ్యూ” 345-వ పేజీలో యిట్లని వ్రాయుచున్నాడు:—

“కలకత్తా చీకటికొట్టునుగూర్చి మన మెక్కువగ చెప్పుకొన కూడదు. సురాజ్ ఉద్దాలా—దుర్బుద్ధికిది నిదర్శనముగను మనము భావించరాదు. ఏల ననగ యిట్టి ప్రమాదమే 1857-వ సం॥ ఆగష్టు 1-వ తేదీన అమృతసరముజిల్లాలో జరిగినది. ఇందునుగూర్చి కూఫర్ యిట్లుచెప్పుచున్నాడు. పట్టుబడిన శిపాయిలను చాలమందిని గుండ్రనికొట్టులోపెట్టి తాళమువేసిరి. తరువాత, దానిలోనుండి 237 మందిని బయటికితీసి, తుపాకులతోకాల్చి చంపిరి, మిగతావారు యెంతసేపు చూచినను బయటికిరారే! అప్పుడు తలుపులు తీయగా, అహో! ఏమి కన్పించినది? అందరు దాదాపు చచ్చిపడియుండిరి. అనుకొనకుండ హాల్ వెల్ చెప్పిన కలకత్తా చీకటికొట్టుకథ యిక్కడ జరిగినది.....45 శవాలు; భయముచేత, అలసటచేత, వేడిచేత, ఊపిరాడక, ప్రాణము డిల్లపోయి చచ్చిపోయిన మనుష్యులశవములు 45 బయటికి లాగబడెను.” (The Crisis in the Punjab పేజీ 162)

యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“చీకటికొట్టు ‘అనగ బహుశః విలియంకోట’ యని యేమోభావము, ఏలననగ, ఆ రోజులలో యీ రెండును ఒకదాని కొకటిగ పొరబాటున తరచుగ పేర్కొనబడుచుండెను.” Bengal in 1756-57—వాల్యూం I. పేజీ XCVI)

పైమాటయే, నిజమైనయెడల, చీకటికొట్టుకథ కొక కీలకము దొరకు చున్నది. అనగ కోటలోనుండి తప్పించుకొని నదిలోనున్న ఓడలమీదికి పారి పోలేక వెనుక దిగబడిపోయిన వారందరు కైదీలుగ పట్టుబడి, విలియంకోటలో (చీకటికొట్టులో కాదు) బంధింపబడిరని దీనినిబట్టి అర్థము చేసికొనవలసి యుండును. చీకటికొట్టులో చచ్చిపోయిరన్న, 123 గురిలో ఎంతవెదకి గాలించినను అందరిపేర్లు దొరకలేదు. ‘హిల్లు’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—“చీకటికొట్టులో 123 గురు చచ్చిరి. వీరిలో 56 మంది పేర్లుమాత్రమే దొరికినవి.....” (వాల్యూం 1. పేజీ XCIV.)

అయితే, మిగతా 67 మందిపేర్లు యేల దొరకవు? బహుశః సురాజ్ ఉద్దాలాకోటను పట్టుకొన్నప్పుడు అందులో అంతాకలిపినా 123 గురు కిరస్తానీలు లేరేమో.

పై సందర్భములనన్నిటిని పరిశీలించిచూడగ, యీ చీకటికొట్టుకథ కేవల మబద్ధమనియు, యూరోపియనులు తమ దురుద్దేశమును సాధించుకొనుట కొక మిషగ దీనిని కల్పించిరనియు ఊహింపవలసి వచ్చుచున్నది. 56 గురు చనిపోయి

నచో వారు చీకటికొట్టులో ఊపిరాడక చావలేదు; తమ రోగములచేతను, గాయములచేతను కోటలో చచ్చిరి. ఏలసనగ, కోటలోనుండి పారిపోలేని యిట్టి అవధ్యులే చివరకు కోటలో మిగిలియుండిరి. కాలుగలవారెల్లను పారిపోయిరి.

సబాబు బౌద్ధార్యము - ఇంగ్లీషువారి కృతఘ్నత, వంచన.

కలకత్తాను ఇంగ్లీషువారి చేతులలోనుండి లాగికొన్న పిమ్మట సురాజ్ ఉద్దాలా దానిపేరును 'ఆలినగరము'ని మార్చి దానికి 'రాజామనిక్ చంద్'ను గవర్నరుగ నియమించెను. ఇంగ్లీషువారు అల్పులను తలంపుతో వారిని సమూలముగ పెరికివేయుటకు సురాజ్ ఉద్దాలా ఉపేక్షించెనని పైన చెప్పియుంటిమి. స్క్రిఫ్టన్ అనునతడు Reflections అను తన గ్రంథము 58 పేజీలో యిట్లు వ్రాసెను.

“మనలను సురాజ్ అంతకాలము ఫుట్టాలో నెమ్మదిగ ఏల ఉండనిచ్చెనో నాకాశ్చర్యమగుచున్నది. ఏమి మేకగువరకు ఆతడేల ఊటకొన్నాడో ఆశ్చర్యముగ నున్నది. మనము అల్పులమనియు, భుజబలముచే మనము తిరిగి తనపైకి రాలేమనియు, ఆతడు బహుశః తలంచియుండునని నా ఊహ. ఇంతకుమించి వేరే కారణము నాకు గాన్పించదు.”

కాశింబజారులో ఫ్రెంచిగిడ్డంగికి అధికారిగనున్న 'జీన్ లా' యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“యూరోపియనులనిన సురాజ్ ఉద్దాలాకు అమితమగు అసహ్యముండెను. వాళ్లను అదుపులో వుంచడానికి కావలసినదల్లా ఒక చెప్పేలజోడే” అని ఆతడనుచుండెడివాడు. యూరపులో వాళ్లనందరిని కలిపినా పది, పన్నెండు వేలకంటె యెక్కువవుడరని ఆతని ఊహ. ఆతని మనస్సుకు చతుర్ధాంశముకూడ ఆనని యీ యింగ్లీషువారివల్ల అతని కేమి భయము? అతని కేమిలెక్క? కాబట్టి బలవంతముగ యింగ్లీషువారు తిరిగి తనమీదికి వత్తురని ఆతడెంతమాత్రము తలంపలేదు. ఇంగ్లీషువారు శృంగభంగమునొంది, ఒకచేతితో తనకు నజరానా సమర్పించుకొని, యింకొకచేతితో తిరిగి తమ్మును కలకత్తాలో వర్తకముచేసికొన నీయవలసినదని తనను వేడుకొని, తానిచ్చు అనుజ్ఞాపత్రమును కళ్లనద్దకొని పుచ్చుకొనుటకు యింగ్లీషువారు తమ మనసులో ఆలోచించుకొనుచున్నట్లు సురాజ్ ఉద్దాలా ఊహించి యుండవచ్చును. కాక పోయినచో, ఆతడు వారిన్నట్లు నెమ్మదిగ ఏమిచేయక, ఫుట్టాలో యెందుకు ఉండనిస్తాడు? (పై గ్రంథము వాల్యూము III పేజీ 176)

సురాజ్ అమాయకుడగు ప్రాచ్యుడు. అప్రాచ్యులగు యింగ్లీషువారి సంగతి అతని కేమి తెలియును? వీరివంచకస్వభావము, వీరు అబద్ధములలో పుట్టి పెరిగిన సంగతి పాపమీ సురాజ్ ఉద్దాలా కేమి తెలియును? తాము మద్రాసు పోదలచితి

మనియు, గాలి అనుకూలమయ్యేవరకు యిక్కడ ఉండుమనియు యింగ్లీషువారు టక్కరిమాటల చెప్పిరి. వెర్రిబాగుల సురాజ్ ఉద్దాలా యీ మాటల నమ్మెను. “పోనీలే, ఉండనీ, యీసరకు లమ్ముకొనేవాళ్లు మననేమి చేస్తారు” అన్న నిర్లక్ష్య భావముతో సురాజ్ వారిజోలికపోక దయదలచి ఊరకుండెను.

కలకత్తా ముట్టడినిగూర్చి వ్రాయుచు “టూక్” అనునతడు యిట్లు వ్రాయు చున్నాడు :—

“మేము మొదటగ ఫుల్టాచేరినప్పుడు మా కక్కడ కావలసిన తినుబండారములు వగైరా సామగ్రియేమియు దొరకలేదు. కాని, కొలదికాలమునకే మా ఓడలు నదిలోనుండి వెళ్లిపోదలచుకొన్నట్లుగ నబాబుకు తెలిసి మమ్ములను త్వరలో పదలించుకొనుటకును, మేము బజారులను లూటీచేయకుండ ఉండుటకును, బజారులను తెరవవలసినదని నబాబు ఉత్తరువు జేసెను.....నబాబు దివానగు మనిక్ చంద్ అప్పుడు బజారులను తెరిపించెను. మేము ఫుల్టాలో ఉన్నంతకాలము బజారులను తెరిచియుంచు నట్లాతడు ఆజ్ఞాపించెను. అందుచే మాకు కావలసిన వస్తువులన్నియు సమృద్ధిగ దొరికెను.”..... (వాల్యూం I పేజీ 301)

నబాబు తమయెడ జూపిన దయకు ప్రతిఫలముగ యింగ్లీషువా రేమిచేసిరి? ఆతనిపై కుట్రపన్నుచుండిరి. 1757-వ సం॥ జనవరి 25-వ తేదీన “మేజరులేక్ ప్యాట్రిక్” కలకత్తానుండి సీమ డైరెక్టర్ల కిట్లు వ్రాసెను :—

“నేను క్రిందటి పర్యాయము తమకు వ్రాసిననాటినుండి, మన నౌకాదళము యిచ్చటికి వచ్చిచేరువరకు మేమంతగ చేసినపని యేమియులేదు. దేశములో కొందరు ప్రధానపురుషులతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు మాత్రము జరుపుచుంటిమి. నబాబు సప్లయిచేయించిన సామగ్రి చక్కగ భోజనముచేయుచు, అనుకూల తరుణము వచ్చువరకు మన మిచ్చట పొంచియుండు యుద్దేశమును వారు పూర్తిగ ఆమోదించిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూము II, పేజీ 164)

“ఇతరులు నీకెట్లు చేయవలెనని తలంతువో, నీవును యితరులకట్లు చేయుము.” అను మహోత్కృష్టమగు ఆత్మోపమ్య సిద్ధాంతమును బోధించు కైస్తవమతము నవలంబించిన యీ యింగ్లీషువారి కృతజ్ఞతాభావ మీరీతిగ మండినది!”

ప్రాచ్యఖండవాసుల కలంకార భూషణమగు ఔదార్యబుద్ధితో సురాజ్ ఉద్దాలా పడిపోయిన శత్రువును చంపుట కిష్టపడక, వారినట్లే వదలివేసి, 1756-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 24-వ తేదీన కలకత్తాను విడిచి మరునాడు హుగ్లీచేరెను. ఇచ్చట ఆతడొక దర్బారుచేసెను. ఈ దర్బారులోనికి పరాసు, ఒలందా, గిడ్డంగుల ప్రతినిధులు వచ్చిరి. యుద్ధపు ఖర్చులక్రింద పరాసువారు విశేష లక్షల రూపాయలున్ను, ఒలందా

వారు 4½ లక్షలున్ను, చెల్లించిరి. ఇందులో పట్టాభిషేక కాలమందు చదివించవలసిన నజరానాలుకూడ చేరియున్నవి. ఈ యుభయజాతులవారి స్థానములను నాశనము చేయవలెనను బుద్ధి నబాబు కెన్నడులేదు. ఆ బుద్ధియే ఆతనికున్నయెడల యీ తరుణమందే వానిపని పట్టించుట కతనికి మంచి వీలుండెనుగద. 1756-వ సం॥ జూలై 11-వ తేదీన సురాజ్ ఉద్దాలా మహావైభవముతో తన రాజధానియగు మూర్షిదాబాదు నగరమును చేరెను.

కాని, ఆతడచ్చట చిరకాలము శాంతితోనుండుటకు వీలులేక పోయెను. ఏలననగ, యితని జ్ఞాతి షాకత్ జంగ్ తిరిగి యితనిపై ధ్వజమెత్తెను. వర్షాకాలమైనతరువాత నబాబు షాకత్ జంగ్ పై దాడినెడితెను. ఉభయసేనలు రాజమహల్ వద్ద సమావేశమయ్యెను. 1756-వ సం॥ అక్టోబరు 16-వ తేదీన అక్కడ యుద్ధము జరిగెను. ఆ యుద్ధములో షాకత్ జంగ్ చచ్చెను. తిరిగి నబాబు మూర్షిదాబాదు చేరెను. పురజనులెల్లరు మహాఆనందము నొందిరి. ఇతనిపై అభినందన పరంపరల గురిపించిరి. ఢిల్లీపాదుషాకూడ మెచ్చుకొని, యితని నబాబుగిరిని భాయమొనర్చెను.

ఈ సందులో ఫుల్తాలో దాగియున్న మన యింగ్లీషువా రేమిచేయున్నారో చూతము. నబాబు వీరిని హింసించక పోవడమేగాక, పై పెచ్చువారియెడ కరుణ వహించి, వారికికావలసిన తినుబండారములువగైరా సామాగ్రినికూడ యిప్పించెననిగదచెప్పియుంటిమి. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ, యింగ్లీషువారు నబాబు యెడ కృతఘ్నులై, ఆతనిపై కుట్ర పన్నుచుండిరి. అతని యింటిలోతిని అతనియింటి వాసములనే లెక్కపెట్టుచుండిరి. నబాబు సప్లయిచేయించిన భోజనపదార్థములను ఫుల్తాలో చక్కగ కూర్చుండి తినుచు యింగ్లీషువారతనిపై కుట్రలోచనల చేయుచుండిరి. తమకు కలిగిన నష్టమునుగూర్చి మద్రాసుకు కబురంపి, తిరిగి కలకత్తాను పట్టుకొనుటకై కొంత దండును సహాయముగ పంపవలసినదనికోరిరి. ఈలోపుగ, “తమ కుట్రలోచన నబాబుకు తెలియకుండ అతని మభ్యపెట్టుటకై, తమ్మును తిరిగి కలకత్తాలో వర్తకముచేసికొని బ్రతుకనివ్వవలసినదని నబాబును ప్రార్థించుచు రాయబారముల సాగించిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూము 1, పేజీ CXI)

మద్రాసునుండి దండు.

బెంగాలులో కలహము పుట్టినసంగతి జూలై 13-వ తేదీన మద్రాసుకు తెలిసెను. అంతట మేజర్ కీల్ ప్యాట్రిక్ అను నతని యాధిపత్యమున 200 సేన ‘దిలావారి’యను ఓడపై యెక్కి జూలై 21-వ తేదీన మదరాసులో బయలుదేరి, 31-వ తేదీన ‘ఫుల్తా’ చేరెను. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

ఈసేవ వచ్చుటనుజూచి నబాబు మేలుకొనునేమోయను తలంపుతో, అతనిని మోసపుచ్చుటకై “జరిగిపోయినదేమో జరిగిపోయినది, దానికిగాను మీ

మీద మేమేమియు మనస్సులో ద్వేషము ఉంచుకోము.” అని నబాబుకు నచ్చ చెప్పి, వ్రాసి, నీవక్కడికిచేరగనే అతనినుండి కొన్ని సప్లయలు అడిగిపుచ్చుకోవల సినదని జూలై 15-వ తేదీననే మదరాసువారు యాకీల్ ప్యాట్రిక్ కు చెప్పిపంపిరి. ఈ వృత్తరము నబాబుకు చేర్చుటకుగాను అప్పటికింకను కాశీంబజారులోనున్న హేస్టింగ్స్ కు పంపబడినది.”

పైదానిపై వ్యాఖ్యాన మనవసరము. క్రింద గీతగీచిన మాటలు తమగుట్టును తామే బయటవేసికొంటున్నవి.

కాశీంబజారు నష్టమైనసంగతి 1756 సం॥ ఆగష్టు 3-వ తేదీనను, కలకత్తా పోయిన సంగతి 16-వ తేదీనను మద్రాసులో తెలిసెను. వెంటనే మద్రాసు కౌన్సి లర్లు 17, 18 తేదీలలో సమావేశమై, తిరిగి కలకత్తాను పట్టుకొనుట యెట్లా యని ఆలోచించిరి. ఇందు విషయమై నౌకాదళాధిపతియగు అడ్మిరల్ వాట్సను సలహా నడిగిరి. వానకాలము వెళ్లేవరకు - సెప్టెంబరు ఆఖరువరకు - దండయాత్ర ఆపితే బాగుంటుందని ఆతడనెను.

అప్పుడు కైపు మద్రాసులోలేడు. అతడు వచ్చిన పిమ్మట, బహుశః అతని మిత్రుడు ‘ఆర్ము’ అను చరిత్రకారుని ప్రోత్సాహముచే అతడు కలకత్తాకు దండు గైకొనిపోదునని తనంతట తానుగ ముందుకు వచ్చెను.

ఆ సమయములో యూరపులో ఫ్రెంచివారికి, యింగ్లీషువారికి యుద్ధము వచ్చేట్లుగవున్నది. ఫ్రెంచివారు దక్షిణయిండియాలో బలాధ్యులుగ నున్నారు. యూరపులో యుద్ధమే వచ్చేట్లుయితే, యిక్కడ యిండియాలో ఫ్రెంచివారు ఊరుకుంటారా? అయినప్పటికి మద్రాసు వారు ధైర్యముచేసి, ఒక పెద్దసేనను సమకూర్చి, కలకత్తాను తిరిగి సంపాదించుపనికై బెంగాలుకు పంపుటకు తీర్మానిం చిరి. 1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 21-వ తేదీన మద్రాసు కౌన్సిలువారు, కలకత్తాకౌన్సిలు వారికి వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది :—

“కంపెనీయొక్కయు, కంపెనీ తరపున బాధలుపడ్డ యితర వ్యక్తుల యొక్కయు క్షేమము నాలోచించి, యీదండును మిక్కిలి బలమైన దానినిగచేసి పంపుటకు మేము పడినశ్రమ యింతింత యనికాదు. ఈకోస్తాయందున్న మన స్థాన ములనన్నిటిని ఖాళీచేసి, అక్కడి సేనలనన్నిటిని యిక్కడికి రప్పించి, యీ దండును మిక్కిలి బలమైన దానినిగ సమకూర్చితిమి. మనపూనిక తర్వలో పూర్తిగవిజయ వంత మగుటకుగాను మేము మాశాయశక్తులూ శ్రమపడి యీదండునుకూర్చి పంపు చున్నాము.”

“ఏ క్షణమందు ఫ్రెంచివారితో యుద్ధమువచ్చునో యని మేమిక్కడ అను కొనుచున్నాము. ఫ్రెంచివారొక పెద్దనౌకాదళమునుగూడ యిక్కడ తీసికొనివచ్చి

పెట్టేటట్లుగా మాకు రహస్యసంఘమువారి జాబులవల్ల తెలియుచున్నది. ఈ సంధిగ్ధ స్థితిలో అక్కడ బంగాళాలో మనచేతులలో లేని స్థానములను సంపాదించుకొనబోయి ఇచ్చట యీ స్థానములకు రక్షణలేకుండ చేసికొనుటకు మాకు ధైర్యము చాలకున్నది.

“అయితే అటు బెంగాలులో పోయిన స్థానములను తిరిగి సంపాదించుకొనుటకును, యిటు మద్రాసులోనున్న స్థానములుపోకుండ కాపాడుకొనుటకును, యీ రెంటిని సాధించుటకుగాను మేముక యుపాయమును కనిపెట్టితిమి, అదేదనగ :— అవసరమని తోచినప్పుడు మీకిప్పుడు పంపించుచున్నదండును తిరిగి వెనుకకు పిలుపించుకునే హక్కును మేముంచుకొన్నాము.” (పై గ్రంథము. వాఙ్మయము II పేజీ 233)

ఇట్టి పరిస్థితులమధ్య అక్టోబరు నెలలో 800 మంది యూరోపియనులును, 1300 మంది శిపాయిలును, లాస్కర్లును, గలిగిన సైన్యము మద్రాసునుండి బయలుదేరెను. క్లైవ్ మెట్టదారిని, అడ్మిరల్ వాట్సన్ సముద్రపుదారిని, సేనాధిపత్యముల వహించి బయలుదేరిరి.

బంగాళాదేశములో తమ వర్తకమును తిరిగి స్థాపించుకొనుటకేగాక, నబాబుపై కుట్రపన్ని, అతనిని సింహాసనమునుండి పడద్రోసి, బంగాళాదేశమంతయు అరాచకముచేసి రండని మద్రాసులోని కిరస్తానీ నౌకర్లు తమవారికి చెప్పిపంపిరి. 1756 సం॥ అక్టోబరు 13-న తేదీని మద్రాసువారు కలకత్తావారికి వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లుండెను :—

“కలకత్తాను తిరిగి తీసికొనడమను యీ ఒక కార్యముతోనే యీ యెత్తుగడ ఆగకూడదు. మనగిడ్డంగులు, యితర స్థానములు మనవి మనకు వచ్చివేయుటయేగాక, మొగలాయి చక్రవర్తి వెనుక మనకిచ్చిన హక్కులన్నియు పూరాగా తిరిగి మనకురావలెను. మనకీమధ్యగలిగిన నష్టములకన్నిటికి తగు పరిహారముకూడ రావలెను. ఇట్లు జరుగనిచో, మనప్రయత్నమంతయు నిరర్థకము. ఇదినరకు వచ్చిన నష్టమునకుతోడు, యీ యుద్ధపుఖర్చుకూడ అనవసరముగ నెత్తినవేసుకొన్న వారమగుదుము. మనవర్తకమునకు, మనస్థానములకు, యికముం దెట్టి అపాయముగాని, నష్టముగాని, అగౌరవముగాని రాకుండ కాపాడుకోలేక పోయినట్టియితే, యీదండ యాత్రయే వదలుకోవడము మంచిది.”

“మనసైన్యములు వచ్చుటనుజూచి, నబాబు పై నపేర్కొన్న హక్కులు మనవిమనకు యిచ్చివేస్తానని గనక అనేటట్టయితే, మీరు అనవసరమగు యుద్ధములోనికి దిగవద్దు. ఏలననగ, యుద్ధములోనికి దిగిన తరువాత ఏమో, ఏది యెట్లుగునో! నబాబు మీద కనితీర్చుకోవలసియున్నమాట వాస్తవమే. న్యాయమే.

కసిదీర్చుకోవలసిన న్యాయము యిప్పుడు, దీనికి, గాకున్న యింక దేనికి యెప్పుడు గలుగును? అయినప్పటికి, యుద్ధమునల్ల వచ్చుచెడుగులనుండి సాధ్యమైనంతవరకు తప్పించుకొనుటకు మనము చూడవలెను. అదిగాక, కంపెనీ ఖజానాలో సొమ్ము అనవసరముగ ఖర్చుగాకుండ చూడవలెను. అయితే కత్తి ఒకచేతను, కలము ఒక చేతను పట్టి మనము పనిచేయవలెను. ఈసేన అక్కడచేరగానే, వెంటనే, తీవ్రముగ యుద్ధము ప్రారంభించవలెను. ఈ యుద్ధము అన్నిరకములుగను సాగించవలెను, దీనితో నబాబు రాజ్యము, ఎట్టేటు, నాశనమగుటయో లేక మనకప్తారమగు ధనముచేకూరుటయో, జరుగవలెను.”

“నబాబు దౌర్జన్యముల యెడ అసంతృప్తి నొందియున్నగాని, లేక అతని సింహాసనమును కాజేయవలెనని ఆశించుచున్నట్టిగాని, అతని శత్రువులతో యెవరితోనైన మనము నేస్తముగట్టి పని చేసుకొనుట మనకు యుద్ధకార్యమందును, నబాబు మంత్రివర్గమందును యెంత అనుకూలముగ నుండునో, మేము మీకు వేరుగచెప్ప పనిలేదు. (పై గ్రంథము వాల్యూం I పేజీ 239-240)

ఇట్టి దుశ్చింతలతో, ద్రోహబుద్ధులతో యింగ్లీషుసేన మద్రాసునుండి బెంగాలుకు పయనమయ్యెను. సముద్రయాన మంతకులాసాగాలేకుండెను. చాల ఓడలలోవారికి జబ్బుచేసెను. అయినను ఎట్లో తంటాలుపడి యింగ్లీషు సేనలు 1756 డిసంబరు మధ్యలో ఘట్టాచేరెను.

కైవు చేష్టలు.

బెంగాల్ చేరిన తరువాత 1756 సం॥ డిశంబరు 15-న తేదీన కైవ్ కల కత్తా గవర్నరుగనుండిన రాజా మనిక్ చంద్ కొక ఉత్తరమువ్రాసెను. ఇందులో నబాబుకుకూడ ఒక ఉత్తరమును వ్రాసిపెట్టిపంపెను. కైవు నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరములోని మతలబు సరిగలేనందున, నబాబుకు వ్రాయు ఉత్తరముండవలసిన విధానమును కైవుకుబోధించుచు రాజా మనిక్ చంద్ దానిని తిరిగి కైవుకు డిశంబరు 23-న తేదీన పంపించెను. కైవు మొదట నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరమునుగూర్చి మనిక్ చంద్ యిట్లనుచున్నాడు :—

“ఈ యుత్తరములో అసభ్యమైన మాటలు చాలఉన్నవి. ఈ యుత్తరమును నాకు పంపించుటవలన యిందుపై నాయభిప్రాయమును మీరు కోరినట్లు నేనుయెంచి, అందులోకొన్ని మూర్ఖులను నేనుచేసి, దీనిని తిరిగి మీకు రాధాకృష్ణ మల్లిక్ చేత పంపుచున్నాను. నేను దిద్దినప్రకారము మీ రా ఉత్తరమును తిరిగి వ్రాసి, నా వద్దకు పంపించండి. నేను దానిని నబాబుకు పంపించెదను. మీరు శాంతిని గోరుచున్నట్లు వ్రాసినారు. నేనును శాంతిని గోరుచున్నాను. శాంతికంటె మేలైన దింకొకటిలేదు. ద్వేషమును, కలహమును, తుడిచివేయుట సత్పురుషుని

లక్షణము. తక్కిన విషయములలో నాయభిప్రాయము మీకు యీ రాధాకృష్ణుని వల్ల తెలియును.” (పై గ్రంథము వాల్యూం II పేజీ 74)

కైస్తవతరుడగు నబాబును, అతని ప్రతినిధియు శాంతిగావలెనని కోరుచుండగ, “ఈశ్వరరాజ్యము భూమిపై వచ్చుగాక” యని నిత్యము ప్రార్థనలు సల్పు కైస్తవులు రక్తము దాహము త్రాగవలెనని నాలుకలు చాచుచుండిరి. 1756 సం॥ డిశంబరు 25-వ తేదీన కైవ్ మనిక్ చంద్ కిల్లు వ్రాసెను.

“మీరు సూచించిన శైలిలో నేను నబాబుకు ఉత్తరమువ్రాయుట కంపెనీ యెడను, వారిగౌరవమునెడను, నేనునావిధిని సరిగనెరవేర్చినవాడనుగానని యని పించును. ఈశైలి నబాబు కలకత్తాను పట్టుకొనుటకు పూర్వమెంత యుక్తమైనను, ప్రస్తుత స్థితిగతులకిది సరిపోలేదు. మేమిప్పుడు అతనిని వేడుకొనుటకురా లేదు, మాకు కలిగిన సప్తమునకు తగు పరిహారమును అతనినుండి లాగికొనుటకు మేము వచ్చినాము. మా హక్కును మేము స్థిరపరచుకొనుటకు తగినంతబలముతోమేము వచ్చినాము. కాబట్టి, యాస్థితిలో నేనాశైలిలో నబాబుకు ఉత్తరము వ్రాయుట పడదు.” (పై గ్రంథము. పేజీ 76)

కాని, అప్పుడు వెంటనే నబాబుపై యుద్ధము ప్రకటించుటకు యింగ్లీషు వారికి అనుకూలముగ లేదు. వారప్పుడు సిద్ధముగ లేరు. కాబట్టి, జిత్తులమారి నక్కల వలె లోలోపల కుట్రలు పన్నుచు, తరుణమునకై వేచియుండిరి.

యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“నేరుగ నబాబుకేవ్రాయుట మంచిదని కైపును, వాట్సనును తలంచి, యిద్దరు చెరియొక యుత్తరమును 17-వ తేదీన వేర్వేరుగవ్రాసిరి. వారిరువురు ఆవుత్తరములలో నబాబును బెదరించిరనుమాట నిస్సంశయము. ఈ ఉత్తరములు నబాబుకు తప్పక చేరియుండును. అయితే, వాని కతడు జబాబిచ్చెనో లేనో తెలియదు.” (పై గ్రంథము వాల్యూము I, పేజీ 79)

ఈ ఉత్తరముల నకళ్లు యీ దిగువ వ్రాయబడినవి :—1756 సం॥ డిశంబరు 17-వ తేదీ పుల్టావద్ద హుగ్లీనదిలోనున్న కెంటా అను ఓడపై నుండి - అడ్మిరల్ వాట్సన్ వ్రాసిన ఉత్తరమునకు నకలు.

“ఎవరి పేరునైతే ప్రపంచములోని చక్రవర్తులెల్లరు గౌరవితులలో అట్టి నా యేలికయగు మహారాజు యాస్థిండియా కంపెనీవార్తల నర్తకమును, హక్కులను సంరక్షించుటకుగాను ఒకపెద్ద నౌకాదళముతో నన్నీ ప్రాంతములకు పంపియున్నారు, మా యేలికప్రజలచే గావింపబడుచున్న విస్తారవాణిజ్యముచే మొగలు రాజ్యమున కెట్టి మేల్లుచేకూరుచున్నవో యెల్లరుకు స్పష్టమేగావున వానినిట వివరింపబనిలేదు,

ఇట్టిస్థితిలో నీవు పెద్దదండుతో సడరు కంపెనీ గిడ్డంగులపైబడి, అక్కడనుండి మా నౌకర్లను బలాత్కారముగ వెడలగొట్టి, అక్కడి ఆస్తులను దోచుకొని, చాలధనమును కొల్లగొట్టి నా యేలికప్రజలను చాలమందిని చంపినట్లు నేను విని చాల ఆశ్చర్యపడితిని.”

“సడరు కంపెనీ నౌకర్లను తిరిగి వారివారి స్థానములలో ప్రవేశపెట్టుటకై నే నిప్పుడు బంగాళమునకు వచ్చియున్నాను. మావారిని తిరిగి వారివారి స్థానములలో ప్రవేశపెట్టి, వారికి అనాదినుండియున్న, హక్కులను, సౌకర్యములను తిరిగియిచ్చు విషయములో నీవు సుముఖుడవుగ నుండువని యాశించుచున్నాను. ఇంగ్లీషువారు నీరాజ్యములో స్థిరముగ నుండుటవలన గలుగులాభములు నీకు తెలిసియే యుండును గాన, వారికిగలిగియున్న సప్తములకు, కప్తములకు తగు పరిహారమిచ్చుటకు నీవంగీకరింతువని నేను నిస్సంశయముగ తలంచుచున్నాను. ఈ కొలదిపాటి న్యాయమును నీవొసర్చి, యీ చిక్కులన్నిటిని శాంతముగ పరిష్కారమొనర్చి, శాంతిప్రియుడును, న్యాయకార్య తత్పరుడునునగు నాయేలికతోడి సఖ్యమును సంపాదించుకొందువు గాక. నే నింతకంటె ఏమి చెప్పగలను.”

1756-వ సం॥ డిశంబరు 16-17-వ తేదీలలో కైపు నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరమునకు నకలు :—

“నే నిక్కడికి వచ్చినసంగతి, నబాబు సలబత్ జంగ్, అన్వరుద్దీనుఖాన్, గవర్నర్ పిగట్టులు వ్రాసిన ఉత్తరములనల్ల నీకు తెలిసియేయుండును. ఇంతకు పూర్వ మెన్నడును బెంగాల్ లో కనిపించియుండనంతటి పెద్ద సైన్యమును నేను వెంటపెట్టుకొనివచ్చిన సంగతికూడ నీవు వినియుండువనియే నేను తలంచుచున్నాను. నీ రాజ్యములో నెలకొనియున్న యింగ్లీషువారిని నీ జనమెట్లు హింసించిరో, వారి యిండ్లను గిడ్డంగులనుపట్టుకొని, ఆస్తులను దోచుకొని, చాలమంది కంపెనీ నౌకర్లను యితర ప్రజలను అమానుషముగ యెట్లుచంపిరో నీవు వివేకముతో పారజూచి యోచించుకొనుట నీకును, నీ రాజ్యమునకునుకూడ షేమకరమని తలంపుము. ఈ దుండగములను నీవు హర్షింతువని నేనను కొనను. ఈ దుష్కృత్యముల నొసర్చిన వారిని తీవ్రముగ శిక్షించువిషయములో నీవు జాగ్రత్తవహింతువని యనుకొనుచున్నాను. నీబలము, నీకు స్వయముగగల ధైర్యము, లోకమందందరెరింగినదే. నాకు గల రణప్రావీణ్యమును జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచినదే. తూర్పుకోస్తాయందు నేను పది సంవత్సరములు విరామములేక యుద్ధరంగములందు విహరించుచుంటిని. ఈ కాలములో యీశ్వరానుగ్రహమువలన నే పూనినకార్యములన్నియు జయప్రదములగుచునేవచ్చెను. ఈ ప్రాంతములలోగూడ నాకట్టి యదృష్టమే పట్టునని నేను దేవుని యందు నమ్మకముంచి చెప్పుచున్నాను. అంతదూరము పోవలసిన అవసరము పట్టే

టప్టయితే, మన యిద్దరిలో ఎవరోఒకరు ఓడిపోవలసి వచ్చును. ఇద్దరము గెలువ లేముగద. యుద్ధములో జమాపజయముల నెవరు నిర్ణయించగలరు? కాబట్టి, నీవు బాగా ఆలోచించుకో? ఇట్టి అవస్థ తప్పించుకోదలచినయెడల, కంపెనీకి గలిగియున్న సప్తమునకు నీవు తగిన పరిహారము యివ్వవలెను. కంపెనీ నౌకర్లకు, రైతులకు కలిగిన సప్తమునకును పరిహారము యివ్వవలెను. కంపెనీ గిడ్డంగుల నిచ్చివేసి, వారికి అనాదినుండియున్న హక్కులను, సౌకర్యములను తిరిగి యిచ్చివేయవలెను. ఈ కొలదిపాటి న్యాయమును నీ వొనర్చుటవల్ల నన్ను నీవు నిజమైన స్నేహితునిగా జేసికొందువు. నీకు శాశ్వతమైనకీర్తి కలుగును. ఏపాపమెరుగని ప్రజలు ఉభయపక్షముల వేలకొలదిగ హతమారకుండ వారిని నీవు రక్షించినవాడ వగుదువు. నే నింత కంటే యేమిచెప్పగలను?”

ఈరెండు ఉత్తరములలోకూడ ‘చీకటికొట్టు’ మాటయే లేదు చూడండి!

ఈరెండు ఉత్తరములను సరాసరి నబాబుకు పంపినట్లు లేదు. తిరిగి మనిక్ చంద్ ద్వారానే పంపినట్లున్నది. ఏల యిట్లు పంపవలెను? కైపును అతనితోడి యుద్ధోగులునుకలిసి మనిక్ చంద్ ను లోబరుచుకొని, అతనితో చేరి కుట్రపన్నుచున్నట్లు యీ క్రింది “బడ్జి - బడ్జి”

వృత్తాంతమునలన అనుమానింపవలసి వచ్చుచున్నది. ‘బడ్జి - బడ్జి’ యనుచోట జరిగిన పోరాటమునుగూర్చి యస్. సి. హిల్లుయిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“ఓడలు రావడానికి నది సరియైనస్థితిలో వున్నదని 26-వ తేదీకి గాని చుక్కాని వాళ్లు చెప్పలేదు. అప్పటికిని, ‘శాలిస్ బరీ’ ఓడరావడము ఆలస్యమగుట చేత, 27-వ తేదీకిగాని, నడక సాగలేదు. శిపాయిలు మెట్టదారిని వచ్చునట్లు ఉత్తరవుచేయబడెను... 28-వ తేదీకి శిపాయిలు మాయాపురముచేరిరి. అక్కడ వారికి మిగతా కంపెనీసేనలు కలిసెను. 29-వ తేదీకి వారందరు “బడ్జి-బడ్జికి” చేరిరి. ఇక్కడ నదిగట్టుకు దగ్గరగ సేనలు ఆగెను. ఓడలలో వున్నవారు తెరచాపకొయ్యలెక్కి చూస్తే వీరు కనిపించుచున్నారు. కాని, చుట్టు పొదలుండుటచేత, వీరికి మాత్రము బడ్జి-బడ్జికోట కనిపించడములేదు. నమ్మకమైన సమాచారములేమియు కైపుకు వచ్చుటలేదు. అక్కడికిరెండుమైళ్లదూరములో శత్రుసేనలు విడిసియున్నవి. ఈ సంగతి కైపుకు తెలియదు. సేనచాలమట్టుకు నలుముఖముల చీలిపోయియున్నది. ఇతని వద్ద కొద్దిదళము 260 మంది యూరోపియను సైనికులు మాత్రము ఉండిరి. అప్పుడు మనిక్ చంద్ అక్కడికి తీసికొనివచ్చిన రెండువేలశత్రుసేన ఆకస్మికముగ కైపుదళము మీదపడెను. అరగంటసేపు పోరాటముజరిగెను. శత్రువులు పలాయనమైరి. బడ్జిబడ్జికోట ముట్టడికై అప్పుడే ఓడ దిగిన కంపెనీసేన యీ ఫిరంగుల మోత విని అక్కడికి రాగా, కైపుస్థితి నిరపాయ మయ్యెను...”

బజ్జిబజ్జి వద్ద జరిగిన పోరాటము మిట్టమధ్యాహ్నమప్పుడు జరిగెను. నౌకాదళము, 'టైగర్' అను పేరుగల నావను మున్నిడుకొని, రాత్రి యిక 8 గంటలు కొట్టబోవుచున్నారనగ కోటముందుకువచ్చెను. అప్పుడు కోటలోనుండి అగ్ని గోళములు 'టైగర్' నావపైకి రాదొడగెను. శత్రువులే యారీతిగ ముందు యుద్ధమును ప్రారంభించిరను సంగతిని క్షేప్తము, కౌన్సిలువారును, తదుపరి నబాబుకును అతని ప్రజలకును వ్రాసిన జాబులో ఉదహరించుచు, యింగ్లీషువారు తమ చర్యను సమర్థించుకొనుటకిది యొక కారణముగ పేర్కొనిరి. శత్రువులు త్వరితాగతే ఫిరంగులనుండి తరిమివేయబడిరి. కోట ముట్టడికై కంపెనీసేనలుదిగెను" (పై గ్రంథము వాల్యూము I, పేజీ CXXIX—CXXX)

పై పేరాలో అడుగున గీతగీచిన వాక్యములలోని కారణములను బుద్ధిహీనుడో లేక దొంగయో కానివాడు చెప్పియుండడు. అది తమకొక హానిగ భావించి, నబాబుపై దండెత్తుట కదియొకమిషగ చెప్పకొనుటకు యింగ్లీష్ వారికే చెల్లెను.

తన తలపాగగుండ ఒకగుండుదెబ్బ దూరిపోగానే, మనిక్ చంద్ కోటనువిడిచి పారిపోయెను. దీనినిబట్టి, ఆతడు కంపెనీవారితో షరీకయ్యెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఈతడు సరాసరి మూర్ఖిదాబాదుకు పారిపోయెనట; అతడు పిరికివాడందుమా? కోటను విడిచి అంత త్వరగా పారిపోవుటకిది తగిన సంజాయిషీగ గన్పట్టదు. "బజ్జిబజ్జి" కోట మిక్కిలి బలిష్ఠమైనది. దీనిని గూర్చి 1757 సం॥ జనవరి 31-వ తేదీన అడ్మిరల్ వాల్పుల్ జాన్ క్లీవులందుకువ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది.

"ఈకోట రక్షణకుతగిన మంచి స్థలములో వున్నది. దీనిచుట్టు నీటితోనిండిన కందకమున్నది. ఇది చాలవీలు."

ఇట్టి బలిష్ఠమగు కోటనుండి ఒక అరగంటపోరాటమైన తరువాత పారిపోవడమనేది స్వామిద్రోహమును సూచించుచుగాని, పిరికితనమును సూచించదు. మనిక్ చంద్ అదివరకే యింగ్లీషువారితో షరీకై యిట్టి ద్రోహమును చేసియుండును. గవర్నమెంటు రికార్డులనుండి రెవరెండ్ లాంగ్ యెత్తి వ్రాసిన భాగములలోనుండి తీసికొనబడిన యీ దిగువ వాక్యములవలన యీ ఊహ మరింతబలమగుచున్నది.

"లేటు మనిక్ చంద్ కొడుకుకు కంపెనీ కొలువులో ఉద్యోగమిచ్చుటకు గవర్నమెంటు వారు (1763 లో) అంగీకరించిరి. గతముప్పుది సం॥లో యీమనిక్ చంద్ కంపెనీవారికి అనేక విధములుగ ఉపయోగపడి యున్నాడు - బజ్జిబజ్జి యుద్ధములో యింగ్లీషువారిపైకి యితడు నబాబు సేనలను నడిపించుకొని వచ్చినప్పటికి." -

బడ్జెట్ కోట్ 1756 సం॥ డిశంబరు 29-వ తేదీ రాత్రి పట్టుకోబడెను. “కెప్టన్ (తదుపరి సర్) అయ్యర్ కూట్” యీ కోట్ ముట్టడినిట్లు వర్ణించెను.

“నేను ఓడమీద నుండగ బాగాత్రాగిన నావికుడు మనవాడొకడు రహస్యముగ కోట్ గేటు దగ్గరకుపోయి, పిస్తోలుపేల్చి, ‘యీ కోట్ నాది’ అని అరచెను. అంతట ప్రక్కనేయున్న కంపెనీసేన సరాసరికోట్ లో ప్రవేశించెను. ఎవరు అడ్డగించలేదు. ఈ విధముగ కోట్ మనచే గైకొనబడినది. ఇందులో ఎవరికిగాని కించిత్తు గౌరవములేదు. కోట్ చాలబలిష్ఠమైనదని మేము కనుగొంటిమి. చుట్టు నీటితో నిండిన కందకమున్నది. ఆ రాత్రి యీ కోట్ కు ఆధిపత్యమువహించు భాగ్యము నాకబ్బినది.”

ఈ కోట్ లోనున్న వారినందరిని మనకై స్తవ సోదరులు చంపిరి. బహుశః కొందరు తప్పించుకొని పోయి కూడ ఉండవచ్చును.

కైపు, వాట్సునుల యాజమాన్యమున కంపెనీ సేనలుచేసిన పనినిగూర్చి ‘కెప్టన్ కూట్’ యిట్లు వ్రాసికొని యున్నాడు:—

డిశంబరు 30 :—సేనలు తిరిగి ఓడయెక్కెను. శిపాయీలు మెట్టదారిని వచ్చుచుండిరి.

డిశంబరు 31 :—సాకాదశము సదికెగువకు నడచెను.

1757 సం॥ జనవరి 1-వ తేదీ :—శత్రువులు ఖాళీచేసిన థానాకోట్ కనబడెను.

జనవరి 2 :—కంపెనీ సేనతో కర్నల్ క్లైవ్ ఓడిదిగెను. “కెంటన్,” ‘టైగర్’ అను ఓడలు కలకత్తాకు వెళ్లెను. 9 గంటలప్పుడు కలకత్తా కోట్ లో నుండి ‘టైగర్’ మీదికి గుండ్లువచ్చి పడెను. ఇంతలో ఎదురు కాల్పుటకు ‘టైగర్’ కొక ఫిరంగిదొరకెను. కెంటన్, టైగరులనుండి ఫిరంగులు రాగానే, మేము తీవ్రముగ కాల్చితిమి. 12 గంటలకు నప్పటికి శత్రువు పారిపోయెను. క్రిందికి దిగి యింగ్లీషు జెండా పాతి, యింగ్లీషురాజు పేరుచెప్పి, కోట్ ను స్వాధీనపరచుకొన వలసినదని అడ్మిరల్ వాట్సు నన్నాజ్ఞాపించెను.” (వాల్యూము, III పేజీ 41)

ఈరీతిగ యింగ్లీషువారు కలకత్తాను బహుసులభముగ తిరిగి స్వాధీన పరచుకొనిరి. ఏలననగ :—నబాబుతానక్కడ తనప్రతినిధిగ డెట్టిస మనిక్ చంద్ యింగ్లీషు వారితో షరీకే అదివరకే పారిపోయెను *

* ఇందునుగూర్చి యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—మనిక్ చంద్ కలకత్తాలో నిలువబడి పోరాడుకుండ, అతిత్వరితముగ హుగ్లీకి పారిపోయెను. అక్కడనుండి మూర్షి దాబాద్ లో నున్న నబాబునకిట్లని కబరు పంపించెను. ఇంగ్లీషువారు వెనుక మీరువారిని కలకత్తాలో ఓడించి నప్పుడున్నట్లుగ లేదు. ఇప్పుడు వారి వ్యవహారము మారిపోయినది.” (వాల్యూం I పేజీ CXXXVII)

నాయకత్వమునకై కైపు, వాట్సనులు తమలోతామాడుకొన్న అసహ్యముగ కీచులాట సంతయుయిట వినరింపబనిలేదు. కలకత్తాకోటలో తమకు దొరుకునను కొన్న ధనపుమూటలపంపినచో 'నాకెక్కువరావలెనంటే, నాకెక్కువరావలెనని' యిరువురు కొట్లాడుకొనిరి. ఇరువురు సమానముగ ఆశపాతకులే. కాని, వారి ఉభయులకు ఆశాభంగమయ్యెను. కోటలో లూటీచేయదగినదేమియు దొరక లేదు. అదివర కక్కడనుండిన కంపెనీవారి సరుకులలో ఒక్క పూరిపుల్లయైనను నబాబు మనుష్యులు తీసికొనిపోలేదు. ఇది వారికి ఎంత గౌరవప్రదమైనసంగతి! ఆర్ము యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. (II, 126 పేజీ)

“నబాబు కలకత్తాకోటను పట్టుకొన్నప్పుడు అక్కడనున్న కంపెనీ తాలూకు వస్తువులలో ఒక్కటికూడ ముట్టుకొనలేదు.”

ముసల్మానులుగాని, హిందువులుగాని, అసురులుగారు. అప్రాచ్యులగు కైస్తవులవలె వారు యితరులను పీకుకొని తిను రాంబొందులుగారు. ఈ కారణము చేతనే వారు కిరస్తానీ కిరాటుల వస్తువుల వేనిని గాని ముట్టుకొనలేదు.

కంపెనీసేనలు కలకత్తాకోటను స్వాధీనపరచుకొన్న తరువాత, వారు దానిని 1757-వ సం॥ జనవరి 31-వ తేదీన డ్రేకుకు స్వాధీనమొనర్చిరి. అతనికి సలహాచెప్పుటకు ఒక కౌన్సిలునుకూడ యేర్పాటుచేసిరి.

సురాజ్ ఉద్దాలా యింగ్లీషువారియెడ కావేషి పెట్టుకొనలేదు. ఇదివరకు వారికున్న వర్తకపు హక్కులను తిరిగి యిచ్చుట కాతడు ఎల్లప్పుడును సంసిద్ధముగనే యుండెను. కాని, వారికిప్పుడు కోట స్వాధీనమగుటచే, తమ యిష్టము వచ్చిన పరతులకు నబాబును ఒప్పించగలమను గర్వముతో వారుండిరి.

అందుచే వారతనిని బుద్ధిపూర్వకముగ అవమానపరచిరి. అతనిపై కుట్ర పన్నిరి. ప్రపంచములో శాంతి, సద్భావములనబడు యీశ్వరరాజ్యమును స్థాపించుట యన యీ కిరస్తానీలకు గిట్టదు. వారు తమబలమును చూపుటకై రెండు యెత్తుల నాలోచించిరి :—

“ఒకయెత్తు ఏమనగ :—నదిమీదుగ కొందరు నావికులను డక్కాకు పంపించి, ఆ పట్టణమును పట్టుకొని, అక్కడ ఖైదీలుగనున్న సర్ ఫరజ్ ఖాను కొడుకులలో ఒకనిని సురాజ్ ఉద్దాలాకు పోటీగ నిలువబెట్టుట ; ఇది ఒకయెత్తు. ఇంత కంటే వీలైనది సులభమైనది యింకొకయెత్తు ఏమనగ, హుగ్లీమీది కొకచిన్న దండను పంపి, నబాబుకడ ప్రోగు చేయించియుంచిన ధాన్యపుకొట్లను, యితర సామగ్రికొట్లను తగులబెట్టించుట. ఇది రెండవయెత్తు.” (పైగ్రంథము వాల్యూము I. పేజీ CXXXVIII)

ఈ కిరస్తానీ యింగ్లీషులు యింగ్లండులో పూర్వముండిన ఓడదొంగలకు పుట్టినవారు. ఓడ దొంగతనము వారికి వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వృత్తి. “సర్చాన్లెస్ డిల్క్” అను సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లరాచకీయవేత్త యింగ్లీషువారిని గురించి 1870-వ సం॥ ప్రాంతమందు వ్రాయుచు ఏమనెను? “భోజనాల దగ్గరకూర్చొని మాట్లాడుకొంటున్న సమయాలలో వారికి అకస్మాత్తుగ పూర్వజన్మస్మృతిగలిగి, తాము ఓడదొంగలకు పుట్టినవాళ్లమను సంగతి జ్ఞాపకము వస్తూవుండేది. శతాబ్దములవిద్య వారిరక్తమును పరిశుద్ధ మొనర్చలేదు.” (వెనుకటిగుణ మేలమాను వినరా సుమతీ !)

కాబట్టి, కుచ్చులు కొరకవలెననుబుద్ధి కైపుకు పుట్టుటలో ఆశ్చర్యమేమి? కండ్లెదురుగ అరక్షితముగనుండిన హుగ్లీని దోచుకొనవలెననుబుద్ధిని కైపుమరల్చు కొనలేకపోయెను. కాబట్టి యింగ్లీషువారు హుగ్లీపైబడి, అక్కడనున్న జనము నంతను చంపివేసి, పట్టణమంతయు నెత్తురుకొల్లుచేసి, వారి ఆస్తులనన్నిటిని గొల్ల గొట్టిరి.

హుగ్లీకోట సులభముగ యింగ్లీషువారికి స్వాధీనమయ్యెను. వారితటితో ఊరుకొనిరా? లేదు.

“1757-వ సం॥ జనవరి 11-వ తేదీయంతయు కోటచుట్టునున్న యిండ్లను దోచుకొనుటతో సరిపోయినది.....ఈరోజు మొదలుకొని 18-వ తేదీవరకు శిపాయలకు దేశీయుల యిండ్లను కొల్లగొట్టుటతో సరిపోయినది. ఒలండావారి యావరణలోనున్న దేశీయుల యిండ్లలోకూడ దూరి కొల్లగొట్టిరి. ఈ ఇండ్లు నబాబు జనమునకు చెందినవనియో, లేక కలకత్తాలో నబాబుజనము తాలూకాస్థి యీ యిండ్లలో దాచబడియున్నదనియో వీరు సాకుచెప్పి, యీ యిండ్లలో జొరబడుచుండిరి.” (పైగ్రంథము వాల్యూము I, పేజీ, CXL)

కంపెనీవా కొనర్చిన యీ యకారణ రాక్షసకృత్యము నబాబు చెవిని బడెను. ఆతడు నిగ్రహముతో యీ దిగువ జాబును అడ్మిరల్ వాట్సునుకు వ్రాసెను.

“మీరు హుగ్లీనిపట్టుకొని కొల్లగొట్టితిరి. నా జనము పైపడి అల్లరిచేసితిరి. ఇవి వర్తకులు చేయదగిన పనులుకావు. కాబట్టి నేనిప్పుడు మూర్ఖి దాబాదునుండి కదలి హుగ్లీ సమీపమునకు వచ్చినాను. నేనిప్పుడే నా సైన్యముతో నదిని దాటుచున్నాను. కొంతసేన అప్పుడే మీ శిబిరమువైపుకు నడిచినది. అయినప్పటికీ ఫరవాలేదు. పూర్వముమాదిరిగ మీరు మీ వర్తకమును చేసికోదలచుకొన్న యెడల తగినమనిషిని నావద్దకు పంపండి. మీ స్థితిగతులు తెలియచెప్పి, యీ విషయమై పరిష్కరించుకోదగిన మనిషిని పంపండి. మీ గిడ్డంగులు మీకిచ్చివేసి పూర్వము మాదిరిగానే మీ వర్తకమును మీరు చేసుకొనేటట్లుగ నేను హుకు

మును (ఫర్మానాను) యిచ్చుటకు నా కభ్యంతరములేదు. నారాజ్యములో మీరు వర్తకులుగ బ్రతుక దలచుకొన్నట్లయితే, నా యాజ్ఞలప్రకారము నడచుకొండి. నాకు కోపము తెప్పించకండి. మీ కేమైన నష్టముకలిగివుంటే, ఆ సంగతి నేను తప్పకుండ ఆలోచిస్తాను. మీకు తృప్తిగ పరిష్కారము చేస్తాను.

“యుద్ధములో దోచుకొనకుండ శిష్యాలును అదుపులోవుంచడము యెంత కష్టమో మీకును తెలియును. కాబట్టి నా సేనలవల్ల మీకుకలిగిన నష్టములో కొంత మీరు వదలుకుంటే, అందువిషయమైకూడ, మీ స్నేహముకోసము, ముందుకుకూడ మీతోమంచిగ ఉండడానికి, నేను కొంతవరకు మిమ్ములను తృప్తి పరుస్తాను.”

“మీరు కైస్తవులు : కలహమును రగుల్చుకొనుచుండుటకంటే సర్దుబాటు చేసికొనుట యెంతమంచిదో మీరెరుగుదురు. అట్లుగాక, యుద్ధమే కావలెనని మీరు పట్టుపట్టి, మీ కంపెనీయొక్కయు, యితర ప్రయివేటు వర్తకులయొక్కయు శ్రేయమును మీరు ఆలోచించ దలచుకొనకపోతే, నే నేమిచేసేది? అది నా తప్పు కాదు. నాశనకరమగు యిట్టి యుద్ధమువల్లవచ్చు అనర్థములను నివారించుటకై నేనీ యుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.” (Ive's voyages Page 109)

సురాజ్ వేదాంతివలె వ్రాసెను. అతని దూరదృష్టికి, అతనిశాంతి ప్రయత్నమునకు అతని నెంతపోగడినను తీరదు.

కలహాన్ని చంపడమనేపని యింగ్లీషువారి జన్మములో లేదు. వారితో స్నేహము జారిపోవుచున్న యిసుకదిబ్బమీద యిల్లుకట్టినట్లే. దానిబ్రతుకు స్థిరము కాదు. కైవును, యితర యింగ్లీషు ఉద్యోగులును తన దర్బారులోని వారితోచేరి కుట్రాలోచన చేయుచున్నట్లు బహుశః సురాజ్ ఉద్దాలాకు అలికిడి తగిలినట్లున్నది. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“తనకు సహాయము చేయవలసినదని నబాబు దర్బారులోవున్న ప్రధానపురుషులకు చాలమందికి, కైవు సుత్తరముల వ్రాసెను. కాని, యింతవరకు (హిల్లీని కొల్లగొట్టువరకు) యెవరుగాని జబాబిచ్చియుండలేదు.” [పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ CXLI Foot note]

కైవు నబాబు ఉద్యోగులతో పన్నుచున్నకుట వృధాకాలేదని యింగ్లీషువారి వ్రాతలవల్లనే తెలియుచున్నది. ఇట్టి స్థితిలో యింగ్లీషువారితో యుద్ధముచేయుటకు తనకు సాధ్యముకాదని సురాజ్ గ్రహించెను. ఇంగ్లీషువారు తన ఉద్యోగులలో కుట్రదారులను లేవదీసిరని బజ్జిబజ్జి, కలకత్తాకోటల ముట్టడులలోనే, సురాజ్ కు తెలిసిపోయెను, ఈ సంగతు

సురాజ్ సంధి
యత్నము.

లన్నీ తనకు తెలిసియుండగ, అతడు తిరిగి యింగ్లీషువారితో యెట్లు కలహమునకు కాలుద్రవ్వగలడు? కాబట్టి, దేశకాల పాత్రాను గుణ్యముగ అతడు రాజనీతితో ఆలోచించ వలసివచ్చెను. ఇంగ్లీషువారిని శత్రువులుగ చేసికొనుటకంటె, వారితో స్నేహముగ ఉండడమే మంచిదని అతనికి తోచెను. తమతో స్నేహము సంపాదించు కొనుటకై నబాబు ఆత్రపడుచున్నాడన్న సంగతి యింగ్లీషువారు గ్రహించి, వారీ షరతుల గోరిరి.

(1) “వారికి కగిలిన యావత్తు నష్టములకు యింగ్లీషువారికి నబాబు పరిహార మివ్వవలెను.

(2) కంపెనీవా రిదివరకు అనుభవించుచుండిన యావత్తు హక్కులను వారికి తిరిగి యిచ్చివేయవలెను.

(3) తమ యిష్టానుసారము యింగ్లీషువారు తమ కోటలను తమ యితర స్థానములను బలపరచుకొనుటకు యింగ్లీషువారికి హక్కు ఉండవలెను.

(4) కంపెనీవారు కలకత్తాలో ఒకటంకసాలను పెట్టుకొనుటకు హక్కుండవలెను.”

నాల్గవషరతు తప్ప తక్కిన మూడుషరతులకు ఒప్పుకొనుటకు నబాబు యిష్టపడెను. టంకసాల విషయములో నబాబుకు అధికారములేదు. అది ఢిల్లీ పాదుషా నుండి రావలసియున్నది. కాని, రోజురోజుకు యింగ్లీషువారు కొత్తషరతులను కోరుచుండిరి. తమ రాయబారులను తన దర్బారుకు పంపించవలసినదని నబాబు యింగ్లీషువారిని కోరెను. వారు అమయత్, హేస్టింగ్స్ అనువారి నిరువురను పంపిరి. వీరు పైనాలుగుషరతులుగాక, యీ దిగువ నుదహరించిన మరికొన్ని షరతులనుకూడ చేర్చియడిగిరి.

(1) కలకత్తాలో యే వర్తకులనుగాని, యితర మనుష్యులనుగాని, తనకు అప్పగించమని నబాబు కోరరాదు; వారిని బాధించరాదు.

(2) బ్రిటిష్ వారిచ్చిన దస్తక్ (చీటి) దేశములో పడవల మీదను, మెట్ట దారిని రవాణా యగు సరుకులను సంరక్షించవలెను.

(3) పై షరతుల నన్నిటిని కాగితము మీదవ్రాసి, అందుపై నబాబు యొక్కయు, ఆతని మంత్రులయొక్కయు దస్కతు, మొహరులను వేయవలెను.

మూర్ఖి దాబాదునుండి సేనతో కదలిన నబాబు

దొంగ రాయబారము, 1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 4-వ తేదీన కలకత్తాచేరి, ఒమీ నబాబును చంపు యత్నము.

చంద్ లోటలోనున్న బంగాళాలో విడిసెను. కైవును అతని పరివారమును సురాజ్ ఉద్దాలాను చంపించగోరి కొన్ని రాయబారపు షరతులతో వాల్సు, స్క్రిఫ్టన్ అనువారలను నబాబు శిబిరములోనికి దింపించిరి.

వీరిని నిజముగ సంధికుదుర్చుటకై పంపలేదు. నబాబు శిబిరమును నలుముఖముల పరీక్షించి, రహస్యములను కనుగొనివచ్చుటకై వేగుపంపిరి. 'జీన్ లా' యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ శిబిరముపై పోయి పడినపుడు ఒకరోజుముందుగ యింగ్లీషువారు నబాబు శిబిరములోనికి రాయబారులను పంపిరి. నబాబును మోసములో పడ గొట్టుటకును, శిబిరమునంతను పరిశీలించి వచ్చుటకును, వీరు పంపబడిరి. నబాబుతో సంధికబుద్ధు చెప్పవలసినదిగ వీరికి బోధించిపంపిరి. కాని, యీ సంధి షరతులు చాలవిపరీతముగనుండి, యిది కేవలము దొంగయెత్తని నబాబుకు తోపించి యుండును. *

ఇంగ్లీషువారు చెప్పిపంపిన ప్రకారము రాయబారులు నాటకమాడిరి. పిమ్మట తమ గుఱారములలోనికివచ్చి, నిద్రపోవుచున్నట్లు నటించి, దీపము లార్పి వేసి, చీకటిలో బయటికి పారిపోయిరి. నబాబుపై వచ్చిపడుటకు యింగ్లీషుదండు బయట సిద్ధముగనుండెను. ఈ యిరువురు వేగులవాండ్రు తమ వద్దకువచ్చి, రహస్యముగ చెప్పగనే, కైపుమున్నగు వారితోనున్న యింగ్లీషుదండు తెల్లవారు జామున వచ్చి నబాబు శిబిరముపై బడెను. 'జీన్ లా' యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ జనవరి, 5-వ తేదీన తెల్లవారు జామును 4, 5 గంటలవేళ పొగ మంచు దట్టముగ పట్టియుండగ, కైపుతో యింగ్లీషుదండువచ్చి నబాబు శిబిరముపై పడెను. గతసాయంకాలము నబాబు యే గుఱారములో వున్నట్లు గూఢ రాయబారులు చూచిరో, సరిగ ఆ గుఱారము మీదనే యీదండు పోయిపడెను. (నబాబు సేనలోవున్న చాలమంది మహమ్మదీయోద్యోగులు నాకీసంగతి చెప్పిరి.) అదృష్టవశాత్తు, నబాబు అప్పుడా గుఱారములో లేడు. ఈ రాయబారులమీద అనుమానపడిన ఒకదివాను ఆ రాత్రి దూరముగ వేరొక గుఱారములోనికి పోయి పరుండమని నబాబుతో చెప్పెను. మొదటదెబ్బలో యింగ్లీషుదండు మహమ్మదీయలను గొర్రెలను తరిమినట్లు తరిమి, శిపాయిలను, శిబిరము వెంటవచ్చిన అంగడి వాండ్రను, సుమారు 1200, లేక 1500 మందిని చంపిరి. గూటములకు కట్టియున్న 600 గుఱ్ఱములను, కొన్నిబండెడ్లను చంపిరి. నబాబు గాభరాపడి, పరుగెత్తి, కలకత్తాకు ఎగువను 16 మైళ్లదూరములో నిలిచెను. అయినను, మొదటి గుండ్ల బారులు ప్రేలిన తరువాత, కొంతమంది నబాబు ఉద్యోగులు తమ మనుష్యులను కూడగట్టుకొని, ఎదురు తిరిగినిలిచిరి. వీరిలో నొకమంచి ఫర్షియన్ కాల్బలముం డెను. వారు మిక్కిలి ధైర్యముతో నెదిర్చిరి. ఈ యెదుర్కోలు వల్లను, తెల్లవారి

* పై గ్రంథము వాల్యూం III, పేజీ 182, 'రాజానబాకృష్ణ' యనునతడుకూడ గూఢ చారియైయుండి, నబాబుయొక్క రాకపోకలను, రహస్యములను యెప్పటికప్పుడు యింగ్లీషువారికి చేరజేయుచున్నట్లు తోచుచున్నది.

నెలుగు పచ్చుచున్న కారణముచేతను కైపు వెనుకకు మరలుటకు తీర్మానించు కొనెను. ఈ పోరాటములో యింగ్లీషువారి ఓడుమున చచ్చినవారు, గాయపడిన వారు, సల్లవాండ్లు, తెల్లవాండ్లుకలసి 20 మంది యుందురు. తిరిగి వెనుకకు మరలు చున్నప్పుడు శ్రోవలోబండ్లు విరిగిపోవుటచే రెండు చిన్నఫిరంగులు నష్టమయ్యెను.”

ఇంగ్లీషువారి ప్రవర్తన మిక్కిలి గర్హ్యముగనున్నది. వారు నబాబుతో సంధి మాటలు మాట్లాడుచున్నందున, వారు తనపై యిట్టి ద్రోహముచేయుదురని అతడు కలలోకూడ తలంచి యుండడు. కాబట్టి, యింగ్లీషువారు నబాబు శిబిర ముపై పోయిపడుట యెంతమాత్రము న్యాయము కాదు. ఇంగ్లీషువారు నబాబు ఉద్యోగులనుండియే కుట్రదారులను లేవదీసినట్లు యదివరకు చెప్పియుంటిమి. సురాజ్ ఉద్దాలాచేయి కిందును, యింగ్లీషువారిచేయి పైనను అగుటకు యింత కంటే వేరుకారణము లేదు. నబాబు యుద్ధరంగమునుండి పారిపోయెనని జీన్ లా చెప్పుచున్నాడుగాని అది యెంతవరకు నిజమో చాల సందేహస్పదము. ఏలననగ, జీన్ లాతో సహాద్యోగిగనుండిన ‘రినాల్డు’ అను సతడు 1757 సం॥ సెప్టెంబరు 4-వ తేదీన చంద్రనగరమునుండి మార్క్విస్ డూప్లేకు వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లున్నది :—

“ఈ లోపుగ, అదివరకు కొన్ని దినములనుండి నబాబు సమక్షమున రాయ బారముల నడుపుచుండిన యింగ్లీషువారు, (ఒకనాటి) తెల్లవారు జామున నబాబు శిబిరమును ముట్టడించిరి. ఇంగ్లీషువారు తమవద్దనున్న సేనాంతను శిబిరముపైకి పంపిరి; అది చాలక, ఓడలపై నున్న నావికాబలము సంతను పంపిరి. వీరందఱు పోయి ఆకస్మికముగ మహమ్మదీయుల మీదపడిరి. అయినప్పటికి, దీనివల్ల వారను కన్నంత లాభము వారికి కలుగలేదు. శత్రువు మీదికి కొంతవరకు పోయినను, సురాజ్ ఉద్దాలా తనసేనను కొంతకూడగట్టుకొని ఎదురు నిలిచేటప్పడికల్లా యింగ్లీ షువారు అతని కెదురుగ నిలువలేక పోయినారు. చెల్లాచెదరగ వెనుకకు పారి పోయి కోటఫిరంగుల చాటున దాగినారుగాని, లేకున్నచో వీరిపని అయ్యెడిదే. ఈ పోరాటములో యింగ్లీషువారికి రెండువందల జనము నష్టమైనారు. (పై గ్రంథము వాల్యూం III పేజీ 246).

అయితే నబాబు దురిదృష్ట మేమనగ, యితడు శత్రువులతో పోరాడుటయే గాక, వారు తన శిబిరములో లేవదీసిన కుట్రదారులతోకూడ సంబాళించుకొవలసి వచ్చినది. సురాజ్ ఉద్దాలానుగురించి, (దొంగ రాయబారిగవెల్లిన) స్కాఫ్టన్ ప్రమాణముమీద, యస్. సి. హిల్లు యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

“సురాజ్ ఉద్దాలా దండుతీసికొని బయలుదేరితే కొందఱు సైనికులును కొందఱు ఉద్యోగులునుకూడ అతని వెంటవచ్చుటకు అయిష్టమును జూపిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ CXLVII)

1757-వ సం॥ ప్రారంభమునుండికూడ యింగ్లీషువారు మీర్జాఫరుతో చేరి నబాబుమీద కుట్రపన్నుచున్నట్లు యీక్రింది వాక్యములనుబట్టి ఆలీనగరపు సంధి తెలియగలదు. స్క్రాఫ్టన్, "Reflections" అను తన గ్రంథములో 66-వ పేజీలో యిట్లు వ్రాసెను.

“తన ప్రధానోద్యోగులలో కొంతమందియొక్కయు, ముఖ్యముగ మీర్జాఫరుయొక్కయు ముఖములలో అసంతృప్తియున్నట్లు సురాజ్ ఉద్దాలా కనిపెట్టెను. ఈ వ్యవహారములో యీతని (మీర్జాఫరు) ప్రవర్తన అగమ్యముగ నుండెను.” కాబట్టి, యింగ్లీషువారి కోర్కెలకన్నిటికి నబాబు ఒప్పుకోవలసి వచ్చెను. ఇందును గూర్చి పైనచెప్పిన రెనాల్టు యిదివరకు పేర్కొన్న ఉత్తరములోనే యిట్లు వ్రాసెను:—

“నబాబు మంత్రులు—దాదాపు అందరు, యింగ్లీషువారితో షరీకై నవారే. నవాబు సంధికోరుచున్న తరుణమును కనిపెట్టి పీరందరు అతనిని సంధికిదింపి, తా మపరిమితముగ లాభమును పొందిరి. తన మంత్రులు సేనాపతులు యిట్లు తన కెదురుతిరుగు ధోరణిలో నుండుటవల్ల నబాబు విధిలేక తన ఉద్దేశములకు వ్యతిరేకముగ యింగ్లీషువారి కోర్కెలకన్నిటికి ఒప్పుకొని, వారుపెట్టిన విపరీతపు షరతుల కన్నిటికికూడ తలయొగ్గవలసినవా డాయెను.” (పై గ్రంథము వాల్యూము III, పేజీలు 246-247)

ఇట్టి పరిస్థితులలో 1757-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీన నబాబు ‘ఆలీనగరపు టాడంబడిక’ యనబడు సంధిని యింగ్లీషువారితో చేసికొనవలసివచ్చెను. ఆ సంధి షరతు లివి:—

(1) ఢిల్లీలో పాదుషా యింగ్లీషువారి కిచ్చియున్న హక్కులనన్నిటిని స్థిర పరుపవలెను.

(2) ఇంగ్లీషువారి దస్తక్ (చీటి) చూపితే, యానత్తు సరుకులు ఎక్కడ సుంకములు లేకుండ, బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా రాష్ట్రములలో నిరాటంకముగ పోవుచుండవలెను.

(3) నబాబు యిదివరకు తీసికొన్న కంపెనీ తాలూకు గిడ్డంగులను, సరుకులను, వారి నౌకర్లయొక్కయు, రైతులయొక్కయు సామగ్రులను ఎవరివి వారికి తిరిగి ఇచ్చివేయవలెను. నబాబు జనముచేత కొల్లగొట్టబడిన దానిక్రింద కొంత నష్టపరిహారము నబాబు యివ్వవలెను.

(4) తమ యిష్టమువచ్చినరీతిని యింగ్లీషువారు కలకత్తాను బలపరచుకొనవచ్చును.

(5) సిక్కానాణేముల ముద్రించుకొనుటకు యింగ్లీషువారికి అధికార ముండవలెను.

(6) ఈ సంధిషరతులను నబాబును, అతని ప్రధానోద్యోగులును, మంత్రులును ధృవపరుపవలెను.

(7) నబాబు యీ షరతులను పాలించునంతకాలము యింగ్లీషుజాతి తరపునను, కంపెనీ తరపునను, నవాబుతో మంచిగ నుండుటకు అడ్మిరల్ వాట్సన్ కైపులు వాగ్దానములు చేయవలెను.

నబాబు పై జొప్పింపబడిన సంధిషరతు లిట్టివి! ఈ కఠినషరతులు చాలక, యింగ్లీషువారు మరలమరల కొత్తషరతులను కోరుచుండిరి. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఈ సంధిపత్రముపై సంతకములయినవో లేవో, వెంటనే, అరరే, నబాబును తేలికగ పోనిచ్చినామురో యని యింగ్లీషువారు నాలుక కరచుకొనిరి! వెంటనే కొన్నియును సమావేశపరచి, యంతకంటె మంచి షరతుల సతనినుండి లాగి కొనుటకు మనకు తగినంతబలములేదా! యను సంశయము ఆలోచించవలసినదని వారు కైపును ప్రేరేపించిరి. అంతట కొన్నియు సమావేశమై పరిస్థితుల నన్నిటిని పర్యాలోచించి చూడగ, నబాబును యింక ఆట్టే నొక్కడం బాగుండదని సలహా చెప్పిరి. అప్పుడే చేవ్రాల్లుచేసిన సంధిని భగ్నపరచుట మంచిదికాదని కొన్నియు వారు తీర్మానించిరి. అంతవరకు, బ్రిటిష్ జాతిపేరుకు కళంకము రాకుండజేసిరి.”
(పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ CXLIX)

కథలోచెప్పినట్లు మేకపిల్లను మ్రింగుటకై యింగ్లీషు తోడేలు మురికినీటి మిషకొరకు అటునిటు చూచుచుండెను. ఈ కథను వారెట్లు నడిపినది తదుపరి చెప్పెదము. ఇట్లయ్యును, ఇంగ్లీషువారు సంధిని భగ్నమొనర్చుకుండుటకై దృఢ నిశ్చయమై యున్నట్లు ఆంగ్లచరిత్రకారులు సిగ్గులేక వ్రాయుచున్నారు.

ఆలీనగరపు సంధి పత్రముపై సిరా ఆరకపూర్వమే, నబాబును తామింత తేలికగ యేల విడిచిపుచ్చితిమని కంపెనీవారు నాలుక గరచుకొన్న సంగతిని పైన చెప్పియుంటిమి. కాబట్టి, దీని నెట్లయిన భగ్నమొనర్పవలె సంధిభంగపు టాలోచన నని వా రాలోచించుచుండిరి. అయితే తప్పునుమాత్రము నబాబుమీద త్రోయుట యెట్లయని నీ రాలోచించుచుండిరి. ఇట్టి కపటవర్తనలో కైపుముతాను మించినవారు లేరుగదా! సంధి షరతులలో యేవో రంధ్రముల నన్వేషించి, వానిని తమ కనుకూలముగ మెలిశెట్టి త్రిప్పిరి. ఈ సంధినిగూర్చి యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“నబాబు ఒప్పుదల నిస్సందిగ్ధముగ లేకుండెను. ఎట్లనగ :—ఇంగ్లీషువారికి గలిగిన నష్టములను తిరిగి యిచ్చువిషయమునో,—తన లెక్కలలో నమోదైయున్న

ఆ స్త్రీనే తిరిగి యిచ్చెదనని నబాబు వాగ్దానము చేసెనుగాని, శిష్యాలును, యితర ఉద్యోగులును కాజేసిన వస్తువులసంగతి నతడు చెప్పలేదు. కాని, దీని విషయమై తరువాత ఇంగ్లీషువారు పేచీపెట్టిరి.

“(కంపెనీవారు గాక) యితర ప్రయివేటువ్యక్తులకు గలిగిన నష్టమును గూర్చి సంధి పరతులలో యేమియు చెప్పబడి యుండలేదు. అయితే యిందుక్రింద మూడులక్షల రూపాయల నిప్పించెదనని నబాబు మూజువాచేగ వాగ్దానముచేసెను. మరియు, ‘కర్నల్ క్లైవు’, మేజర్ ‘కీల్పాట్రిక్’ లకు స్వయముగ గలిగిన నష్టములక్రింద వారికి ప్రత్యేకముగ కొంతసొమ్ము యిప్పించెదననికూడ నబాబు చెప్పెనట!” (పై గ్రంథము వాల్యూం I పేజీ CXLIX)

దీనినిబట్టి, ఇంగ్లీషువారి సంధితో తృప్తిపడనట్లు తెలియుచున్నది. అయితే తమ ఇంగ్లీషు రాయబారి నొకరిని తన దర్బారులోనికి రానిచ్చుటకు నబాబుచేత ఒప్పించితిమిగాదా యను సంతోషముతో ఇంగ్లీషువా రుండిరి. నబాబుకు గలిగిన నష్టములకెల్ల, అతని పాలబడిన దురదృష్టములకెల్ల, యీ రాయబారిని ఉంచుకొనుటకు ఒప్పుకొనుటయే మూలకారణ మయ్యెను. (ఇదియే యాదవవంశమునకు ముసలమయ్యెను. ఇది అతనికి కొరవితో తలగోకి కొన్నట్లయ్యెను.) తన జాతికి చెందిన రాయబారులను గూర్చి *జనరల్ గార్డన్ అను ఆంగ్లేయుడు తన పుస్తకము (జర్నల్)లో యిట్లు వ్రాసికొని యున్నాడు :—

“మన రాయబారులను చూస్తే - ఛీ - నాకెంతో రోత. ఎవడో ఒకడు తప్ప అంతా దుష్టులే, అంతా శుద్ధదగాకోరులే; (Humbugs - హంబగ్గులు) ఈ సంగతి వారికే తెలుసును. ‘కోల్విన్’ గుంపుకూడ యిందులో చేరినదే.” (గార్డన్ జర్నల్ పేజీ 158.) ఆ జర్నలులోనే యింకొకచోట ఆత డిట్లువ్రాసెను.

“మనది నిజాయితీ జాతియే. కాని, మన రాయబారులు వట్టి గుంటచెవుల పిల్లులు. రాచకార్యాలలో వారికి నిజాయితీలేదు.” (పేజీ 15.)

ఈ యూరోపియను రాయబారులు కుట్రలు పన్నుటలో అతీతులు. చెదపురుగులవలె వీరు చేరినరాజ్యములో యెవరికి తెలియకుండ నేలను తొలచి సొరంగము త్రవ్వి, తద్రాజ్యములను కూలద్రోయు చుండిరి. పాపము సురాజ్ ఉద్దాలాకు యీ రహస్యము తెలిసియుండినచో, ఆత డానాడు ఇంగ్లీషు రాయబారిని తన దర్బారులో ఉంచుకొనుటకు యిష్టపడక పోయెడివాడే.

ఇంగ్లీషువారు, ‘పాట్సు’ అనువాని నేరి నబాబు దర్బారులో తమరాయబారిగ నుండుటకు పంపిరి. ఈ పనికి యితనినేల పంపిరనగ, యితనికి దేశభాష

* జనరల్ గార్డన్ నేపాళరాజ్యములో కార్టూమ్ నగరమున మహాదీప్తును పొనిచేతను, అతని యనుచరులచేతను, చంపబడెను.

బాగుగ వచ్చునట; మరియు, దేశప్రజల ఆచారవ్యవహారములు, రాచకీయ వ్యవహారములు, యితనికి బాగుగ తెలియునట. * నబాబుమీద కుట్రపన్నవలసినదిగ ఇంగ్లీషువారికి బోధించి చెప్పిపంపిరి. ఆలీనగరపు సంధియైన తరువాత కంపెనీ కాన్సిలువారు 1757-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 12-వ తేదీన సమావేశమై తమ కోర్కెలను తిరిగి యుద్ధము వల్లగాక, తంత్రాంగముచే సాధించుకొనుటకు తీర్మానించిరి. తదనుసారముగ, వాట్సును నబాబు దర్బారులోనికి రాయబారిగ పంపుట మంచిదని సూచించిరి.

1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 12-వ తేదీన కలకత్తా విలియంకోటనుండి క్షైపు పాత్రీక్కులు, సెలెక్టు కమిటీవారికి వ్రాసినజాబులో యిట్లున్నది.

“మా కింకను ఫలానిఫలాని షరతులు కావలసియున్నవని మనము నబాబుకు చెప్పవచ్చును. అయితే, అవి గట్టిగ యిచ్చితీరవలెనని యిప్పుడే నొక్కడము మంచిదికాదని మా యభిప్రాయము. దేశభాషను, వారి ఆచారవ్యవహారములు బాగుగ తెలిసినమనిషి నొకనిని నబాబుదర్బారులో ఉంచితే, ఆతడే మనకు కావలసిన షరతులన్నిటిని నబాబుచేత మంజూరు చేయించుకోడానికి పనికివస్తాడు. అంతేగాక, యింక అనేకమైన ప్రయివేటు వ్యవహారాలు, పబ్లిక్ వ్యవహారాలు సాధించుకోడానికికూడ మనవాడు పనికివస్తాడు. ఆవ్యవహారాలు చాలావున్నవిలెండి. వానినిక్కడ వ్రాతమూలముగ చెప్పడానికి వీలులేదు.”

1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 16-వ తేదీన సెలెక్టు కమిటీవారు ‘వాట్సుకు’ (నబాబు దర్బారులోచేరిన రాయబారికి) యిట్లని వ్రాసిరి :—

“మనము నబాబుతోచేసికొన్న ఒడంబడికలో చాల సంగతులు వదలి వేయబడియున్నవి. ముందు తగాయిదాలు రాకుండుటకుగాను యింక అనేకసంగతులు-సంధిగ్ధముగ నున్నవానిని, విరళించి చెప్పవలసియున్నవి. కాబట్టి, నీవీక్రింది విషయములగూర్చి నబాబుతో మాట్లాడి శాయశక్తుల ప్రయత్నించవలసినది.

(1) ఫర్మాన్ డ్, హుస్ బుల్ హుకుములును యితర యినాములును మొగలాయి పాదుషాల్లెక్కలలో నమోదు చేయించవలెనని చెప్పవలెను. ఆపట్టాలలోని సంగతులు నిష్కర్షగ అమలుజరుగునట్లు నబాబు బహిరంగముగ ఉత్తరువుల జారీ చేయవలెను. పాదుషా హుకుమువల్ల మనకివ్వబడిన గ్రామములను మనకు యిచ్చి వేయునట్లుగ నబాబు తన జమీందారులకు హుకుములను (ఫర్మానాలను) పంపించవలెను.

(2) టంకసాలను గురించిన షరతును అంతకంటె, ఎక్కువవిరళముగ విపులీకరించునట్లు కోరవలెను. ఇంగ్లీషువారివల్ల కలకత్తాలోనికి దిగుమతిచేయబడిన

యావత్తు బంగారము, తదితర లోహపుస్తుద్ధలను నాణెములుగ అచ్చుకొట్టుకొనుటకు కంపెనీవారిహక్కును విస్తరింపజేయవలెను.

(3) మనదస్తుకులు (చీట్లు) చూపితే, సరుకులన్ని చౌకీలవద్ద యెట్టి సుంకములుగాని చెల్లింపకయే నిరాటంకముగ రవానామై పోవునట్లు నబాబు ఒప్పుకొని యున్నాడు. కాబట్టి, యిందువిషయమై యెవరైనా ఆటంకములు కలిగించేటట్టయితే, అట్టివారిని మనమే శిక్షించుటకు బహుశః నబాబు ఒప్పుకుంటాడనుకుంటాను. ఇందుకొరకు చీటికి మాటికి మనము నబాబుదర్బారుకుపోయి ఫిర్యాదులుచేస్తే చాలవిసుగుగ వుంటుంది.....

(4) తీసికొన్న వస్తువులను తిరిగియిచ్చేవిషయములో వ్రాయబడినమాటలు సంధిగ్ధముగనున్నవి. కాబట్టి, నీవు మూర్ఖిదాబాదు చేరగనే, నబాబులెక్కలలో (సర్కారీలో) నమోదైయున్న డబ్బు, సరుకులు, యితర ఆస్తులనుగూర్చినలెక్క సరిగ అడిగి పుచ్చుకోవలెను. అదిగాక, నబాబులెక్కలలోచేరని అనేక సరుకులు, సొమ్ములు చాలఉంటవనిన్నీ, అవన్నీ నిజముగ కంపెనీవారికిని, యితరులకును నష్టమైపోయినవనిన్నీ నబాబుకు తప్పక తెలిసియుండవలెను. కాబట్టి యిట్టివానికి కూడ నబాబు తగుపరిహారమిచ్చుట న్యాయము.....

(5) ఇతరవ్యక్తులకుగల్గిన నష్టములకు తగుపరిహారము యివ్వనని నబాబు అనేటట్టయితే, ఇంగ్లీషువారు దేశీయులకు, తన ప్రజలకు, యివ్వవలసియున్న అప్పులనన్నిటిని నబాబే స్వయముగ యిచ్చుకొనవలసియుండునని నీ వతనితో గట్టిగ చెప్పము. ఏలననగ, అతని దౌర్జన్యమువల్లను, అతని ప్రజలదౌర్జన్యము వల్ల నేగద మనవారు ఆ యప్పులను తీర్చుకోలేని అసహాయస్థితికి వచ్చినారు?

(6) మన యావరణలలో నివసించు దేశీయులుచేసిన నేరములను విచారించి శిక్షించుటకు, మన చక్రవర్తి యధికారమువలన నెలకొల్పబడిన మన (ఇంగ్లీషు) కోర్టులకు అధికారముండవలెను.

(7) నబాబు దర్బారులోనికి మన యూరోపియను రాయబారులను పంపించుటకు నిశ్చయింపబడినది గావున, మనమట్టివారి నెవరినైన పంపించినప్పుడు నబాబు వారికి తగుమర్యాదలతో స్వాగతమొసంగునట్లు వాగ్దానము చేయవలెను. మనవారు దర్బారులోనికి వెళ్లినప్పుడు నబాబుకు బహుమతులు, నజరానాలు, గిజరానాలు యికముందు చెల్లింపమని చెప్పవలెను.

(8) కలకత్తా దిగువను, నదికొక మైలులోగా, యెట్టికోటనుగాని కట్టనని మనము నబాబుచేత వాగ్దానము చేయించుకొంటే యెంతో బాగుంటుంది. పోనీలే, యిప్పుడిమాట అడగవద్దు.

(9) పాట్నాలో తిరిగి గిడ్డంగిని స్థాపించుటకు కంపెనీవారి. కెప్పుడైనా బహుశః బుద్ధిపుట్టవచ్చును. అట్టి సమయములో నబాబుకు తిరిగి నజరానాలు గిజ

రానాలు చదివించకుండనే మనమక్కడ గిడ్డంగిని పెట్టుకొనేట్టుగ నీవు నభాబుతో మాట్లాడి యేర్పాటుచేయవలెను.

(10) తన ఉద్యోగులవద్దనున్న కంపెనీ తాలూకుపుస్తకములు, కాగితములు, దస్తావేజులు, లెక్కలు—యావత్తు తిరిగి మనవి మనకిచ్చివేయునట్లు నభాబు తన యుద్యోగస్తులకు ఖచ్చితముగ ఉత్తరువుల పంపవలెనని చెప్పము.”

వాల్సుకు సలహాదారుడుగ, ఏజెంటుగ, ఒమీచంద్ వెల్లెను.

నభాబుతో చేసికొన్న సంధిని భగ్నమొనర్చుటకు ఇంగ్లీషువారు గట్టిగ సంకల్పించుకొన్నట్లు వారు తమ ఠామసాగారియగు వాల్సుకు చెప్పిపంపిన పై మాటలవల్ల స్పష్టమగుచున్నది. ఇంగ్లీషువారు యిప్పుడు కొరిస షరతులు చాల విపరీతముగనున్నవి. ఇవి వెనుకటి యొడంబడికలో చేర్చబడియుండలేదు. కాబట్టి, యేమాత్రము ఆత్మశౌరవముగల రాజుగాని, వీని కంగీకరింపజాలడు. కాని యెట్లయినను అల్లరిచేయవలెనని ఇంగ్లీషువారు మోలీవేసుకు కూర్చున్నారు. నభాబుకు యెట్లయినను కోపమెత్తునట్లుచేసి, అతనిని కలహములోని కీడ్వవలెనని వారు గట్టిగ పూనుకొన్నారు.

యస్. సి. ఫిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“వాల్సుకు పెట్టినపని చాలకష్టమైనది. వెనుకచేసికొన్న సంధిషరతుల నమలు జరిపించుటయేగాక, అందలి షరతులు ధారాళముగ తమ కనుకూలమగు రీతిని నభాబుచే వానికి అర్థము చెప్పించుకొనవలసి యుండెను. ఇది చాలక యిది వరకు సంధిషరతులలో చేరియుండని అనేక కొత్త షరతులనుకూడ నభాబుచేత ఒప్పించునట్లు చేయవలసి యుండెను. ఈ కొత్త యంశములగూర్చి సంధికాలమందు ప్రసంగమేమైన వచ్చిననో, లేదో తెలియదు. ఒకవేళ వచ్చియున్నను, అవి సంధి షరతులలో చేర్చబడి యుండలేదు.” (పై గ్రంథము వాల్యూము 1, పేజీ CIX.)

తాము కొరిస షరతులకు నభాబును ఒప్పింపజేయుట దుస్తరమని వాల్సుకు తెలియును. కాబట్టి, యీ చిక్కంతా యెందుకని ఆతడొక నీచకార్యమునకు గడంగెను. నభాబుపై కుట్రపన్నుటకు, యింక ననేకవిధములైన దుండగములు, అల్లరులు చేయుటకు ఆతడు సంకల్పించుకొనెను. ఇట్టి నీచకార్యములవల్ల తనపై పెట్టిన పనిని సాధించుట కతడు పూనుకొనెను. “Memoirs of the Revloution” అను తన గ్రంథములో యీ వాళ్సే యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“లంచగొండులకు లంచములమేపుట, ధనపిశాచోపాసకులగు పాపాత్ములతో స్నేహముచేయుట, ఎదురు వచ్చినవారితో మెత్తనిమాటలాడుట—యీ పనులు తప్ప, నే నక్కడ (నభాబు దర్బారులో) చేసిన దేమియు లేదు.”

యస్. సి. హిల్లు పై వాక్యముల తనగ్రంథములో నుదహరించుచు, యిట్లని వ్రాయుచున్నాడు :—

“ప్రాచ్యులధోరణిని వాట్సు నాటకమాడుటకు యెంతమాత్రము జంక లేదు. (పై గ్రంథము. వాల్యూము I, పేజీ CLX)

తన తోడివారివలెనే వాట్సుకును సిగ్గుశరములు, నిజాయితీబుద్ధి లేకుండెను. ఇతడు నాటకమును (హిల్లు పైన చెప్పినట్లు) ప్రాచ్యులధోరణిని గాక, కేవలము అప్రాచ్యుల ధోరణినే ఆడెను. తాను మోసపుచ్చిన ప్రాచ్యులకు పాపమీ అప్రాచ్యుల తంత్రములు వెలియవాడెను. వారు వట్టి అమాయకులైపోయిరి.

ఈ వాట్సు ఎవరు? వెనుక నబాబుచే కాశింబజారు ముట్టడికాలమందు పట్టుకోబడి, ఖైదు చేయబడినవాడు. ఇతని కా కసి లోపలనున్నది. కసి, లోపల నిద్రపోవుచుండును గాని, చచ్చిపోదని ఒక ఇంగ్లీషుసామెత కలదు. సురాజ్ ఉద్దాలా తనను అవమానించెను గదా యను కసిని యీతడు మనస్సులో పెట్టుకొని, నవాబును యెట్లయినను నాశనము చేయవలెనని యీతడు చూచుచుండెను.

ఫ్రెంచివారితో అకారణ కలహప్రేరణ

నవాబు అనుజ్ఞ లేకుండ ఫ్రెంచివారిమీద పోయి పడవలెనని కలకత్తాలో నున్న ఇంగ్లీషు కంపెనీ సెలెక్టు కమిటీవారికి బోధించినది యితడే. ఇందు విషయమై కంపెనీ (సెలెక్టుకమిటీ) వారికి యితడిట్లు 1757-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన వ్రాసెను:—

“మన మిప్పుడుపోయి చంద్రనగరమును ముట్టడించి, స్వాధీనపరచుకొన్నచో ఒడంబడికలోని షరతులన్నియు సంపూర్తిగ నెరవేరుటయేగాక, మనకు మరికొన్ని క్రొత్త సౌకర్యములుకూడ లభ్యమగును. మనము ఓడిపోతిమా మనకేమియురావు. ఫ్రెంచివారితో మనము సమాధానపడి ఊరుకుంటే, సంధిషరతులను అమలు జరుపకుండ నబాబు రలాయిస్తాడు. ఏవో తంత్రములు, మిషలు, పన్ని యీ షరతులు అమలు జరుగకుండ చేస్తాడు. నబాబు కొద్ది రోజులలో పాట్నాపైకి పోనున్నాడు. అతడు వెళ్లిపోతే యిక మనము అతని దివాన్ మణిలాలుతో చిక్కులు పడవలసి వస్తుంది. అతడు బహుక్రూరుడు; దురాశాపరుడు. ఇతనితో వ్యవహారము పెట్టుకుంటే మన కన్నీ చిక్కులు పేచీలుతప్ప యింకేవియు లాభించవు.....” “మనము ఫ్రెంచివారిమీద పోయి పడడానికి పబ్లిక్ ఆర్డరు మనకు యెన్నడురాదు.” (పై గ్రంథము. వాల్యూమ్ II పేజీ 256)

ఫ్రెంచివారిని ముట్టడించి, నాశనము చేసేటట్టుగ నబాబుచేత ఒప్పించవలెనని ఇంగ్లీషువారెన్ని తండ్రిలో పడిరి. కాని, నబాబు ససేమిరా యనెను. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

ఇంగ్లీషువారు నబాబుచేత ఒప్పించలేని విషయమొకటి యున్నది. ఫ్రెంచి వారికి విరోధముగ నబాబుతో సంధిచేసికొని, తాము వెంటనే ఫ్రెంచివారిమీద పోయి పడునట్లు బిట్టకొనవలసినదని కైపు నబాబుదగ్గరనుండివచ్చిన రాయబారితో చెప్పిపంపెను. ఇందుకు నబాబు యెంతమాత్రము ఒప్పుకోలేదు.” (పై గ్రంథము వాల్యూమ్ I, పేజీ CXLIX)

ఇంగ్లీషువారివలెనే ఫ్రెంచివారును నబాబురాజ్యములో వర్తకము చేసి కొనుచున్నారు. ఇంగ్లీషువారు చేయుచున్నట్లుగ ఫ్రెంచివారేమియు అల్లరిచేయుట లేదు. కాబట్టి, యిట్టివారిపై పోయి పడుదమని ఇంగ్లీషువారు చెప్పినమాట నబాబుకు కర్ణకశోరమయ్యెను. ఇందు కతడంతమాత్రము సమ్మతించలేదు.

1757-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీన నబాబు అడ్మిరల్ వాట్సనుకు వ్రాసిన ప్రయివేటు ఉత్తరములో

“నా శరీరములో ప్రాణమున్నంతవరకు, మీ శత్రువులను నా శత్రువులుగ భావించుకొని, మీ కవసరమైనప్పుడెల్ల నాశక్తి వంచనలేక సహాయము చేసెద” నని నబాబుచెప్పినమాట వాస్తవమే. ఫిబ్రవరి 11-వ తేదీన కైపుకుకూడ నబాబు యిట్లే వ్రాసెను. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“సంధి షరతులెంత బైండింగ్, యీ ప్రయివేటు ఉత్తరములోని మాట లుకూడ అంతే బైండింగ్ అని యింగ్లీషువారినిరి. కాబట్టి, నబాబు వీనిని చెల్లించక పోతే సంధికి భంగము కలిగినట్లేయని ఇంగ్లీషువారినిరి” (పై గ్రంథము వాల్యూమ్ I, పేజీ CXLIX.)

బుద్ధిహినుతో, దొంగయో తప్ప యింకొకడు పై వాదనచేయడు. నబాబు యెట్టి సంధినిగాని, ప్రయివేటుగ చేసిన వాగ్దానమునుగాని, యెన్నడు మీరి యుండ లేదు. ఫ్రెంచివారిని ముట్టడించు విషయమై ఒడంబడికలో చేర్చవలసినదని యింగ్లీషువారు కోరినప్పుడు, దానికి తానెంతమాత్రము ఒప్పుకొననని నబాబు అనాడే ఖండితముగ చెప్పియుండెను. అదిగాక, బంగాళములోనున్న ఫ్రెంచివారు యింగ్లీషువారి కెన్నడు శత్రువులుగారని నబాబు తలంచెను. ఏలననగ, వారిక్కడ యింగ్లీషువారికెట్టి నష్టమునుగాని, యిబ్బందినిగాని గలిగించి యుండలేదు. తన ప్రజలలో యెవరికెవరు మిత్రులో, ఎవరికెవరు శత్రువులో నిర్ణయించుకొను అధికారము ప్రభువగు నబాబునకేగలదుగాని, యింకెవరికిని యుండదు.

ఆలీనగరపు సుల్తాని ధ్రువపరచిన ఏమ్మట సూరాత్ ఉగ్గాలా కలకత్తాను వదలి తనరాజధానియగు మూర్షిదాబాదుకు పోయెను. ఏ కిరస్తానీ జాషిఖోగాని తనకిక తగాదాలుండవనియు, తనరాజ్యమిక శాంతముగ నుండుననియు ఆశితో

నబాబుండెను. కాని, ఫ్రెంచివారిమీద పోయిపడుదుమని యింగ్లీషువారెప్పుడై తే సూచించిరో, అప్పుడే అతనికి వీరిమోసము తెలిసివచ్చెను. ఇంగ్లీషువారిట్టి దురాలోచనలోనున్నారన్న సంగతి నబాబుకు (అతడింక సరిగ తనరాజధానిని చేరక మునుపే)——నోవలోనే——తెలిసెను. కాబట్టి, తక్షణమే యిందు విషయమై తనకు గల యభిప్రాయమును ఇంగ్లీషువారికి వ్రాసి పంపించెను. 1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 19-న తేదీన ఆతడు అడ్మిరల్ వాట్సనుకు ఇట్లువ్రాసిపంపెను.

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు.

“నారాజ్యములో తగాదాలులేకుండ జేసికొనుటకును, పూర్వమువలె వర్తకము చక్కగాసాగుటకును నేను ఇంగ్లీషువారితో సంధి చేసుకొనుటకు ఒడంబడితిని. ఈ సంధికి మీరును ఒప్పుకొంటిరి. మన యిరువురమధ్య తగాదాలు మాసిపోయి శాంతిసుస్థిరముగా యేర్పడినది. నాదేశశాంతిని భంగపరుపకుందుమని మీరుకూడ ఒక కరారునామా స్వహస్తాక్షరములతో వ్రాసి దస్కగు, మొహరులనువేసి నాకు పంపిరి. కాని, మీరిప్పుడు హుగ్లీలోనున్న ఫ్రెంచి గిడ్డంగిని ముట్టడించి వారితో పోరాటము సలుపదలంచుచున్నట్లు నాకు తెలియవచ్చినది. మీకూ, మీకూ గల తగాదాలను నాదేశములోనికి తీసికొనివచ్చుట ధర్మమునకు, సాంప్రదాయమునకు కేవలము విరుద్ధము. యూరోపియను లెన్నడుగాని తమలోతాము మొగల్ రాజ్యములో పోరాడుకొన్నట్లు జైమూరునాటినుండి యెవరు వినలేదు. ఫ్రెంచి గిడ్డంగులను ముట్టడించుటకు మీరు కృతనిశ్చయమైయున్నచో, నేను నాప్రజయెడ చేయవలసిన ధర్మము ప్రకారము వారికి నాసేనలతో సహాయము చేయకతప్పదు. నిన్నగాక మొన్ననే మనము చేసికొన్న ఒడంబడికను మీరు భగ్నపరుప సంకల్పించినట్లు దీనివల్ల తెలియుచున్నది. మహారాష్ట్రాదిదివరకు యీ రాజ్యముపై దండెత్తివచ్చి, అనేక వత్సరము లిక్కడ దేశమును చీకాకు పరచి యుండిరి. కాని, తగాదా పరిష్కారమై, సంధిచేసికొన్న పిమ్మటమాత్రము మహారాష్ట్ర లా సంధిని యెన్నడుగాని భగ్నపరచి యెరుగరు. సదరు సంధి పరతులకు విరుద్ధముగ వారెన్నడుగాని ప్రవర్తించి యెరుగరు. ప్రమాణపూర్తిగ చేసికొన్న ఒడంబడికలను పాటించక భంగపరచుటతప్పు ; కేవలము దుష్టప్రవర్తన. మీరు ఒప్పుకొన్న పరతులను ఖచ్చితముగ పాలించుటకు మీరు సర్వవిధముల బద్ధులై యున్నారు. నాయేలుబడిలోనున్న దేశములో ఒకముందు మీరెట్టి యల్లరులను గాని చేయకుండుటకు, మీరుబద్ధులై యున్నారు. నామట్టుకు నేను వాగ్దానముచేసి ఒప్పుకొన్న ప్రకారము సడుచుకొనుటకు సదా సంసిద్ధుడను.

“ఇంగ్లీషువారితో నేను సమాధానపడి చేసుకొన్న సంధిని నేను పాటించి, చెక్కుచెదరకుండ నిలుపుచును. ఇట్టిసంధి అల్లాకటాక్షమువల్ల, శాశ్వతముగ నిలు

చునుగాక. మేము మహారాష్ట్రలతో యేడేండ్లు పోరాడితిమన్న సంగతి మీ రెరిగి యే యుందురు. కాని, ఒకసారి వారితో సంధిచేసికొన్న పిమ్మట, వారు సదరు సంధి నెన్నడును భగ్నమొనర్పలేదు. సదరు షరతులకు రవంతయైనను భిన్నముగ వారు ప్రవర్తించలేదు. మీరుకూడ అదేప్రకారము యిటీవల నాతో చేసికొన్న సంధిని పాటించుట మీకు షరమధర్మము, విధియునై యున్నది. మీకు, యితర యూరోపియను జాతులకు గల నైషమ్యముల నిక్కడికి తీసికొనివచ్చి, నారాజ్యములో అల్లరి, అశాంతి గలుగ జేయుట మీకు పాడిగాదు. నా రాజ్యములో యెట్టి పోరాటముల గాని మీరు కల్పింపకుండురుగాక ” (Ives voyages, Pages 119-120)

ఫ్రెంచివారిపై ఇంగ్లీషువారు దండెత్తునిషయమున నబ్బుకుగల అభిప్రాయముల నీ పై లేఖ ఖండితముగ, నిస్సందిగ్ధముగ, పగులగొట్టి చెప్పుచున్నది. అట్లు చేయుటవల్ల ఇంగ్లీషువారు తనతో నిన్నగాక మొన్నచేసుకొన్న ఒడంబడికను భంగమొచ్చిన వారగుచున్నారనికూడ అతడు వారికి ఖండితముగ తెలియపరచెను. ఒడంబడిక నిరీతిగ భంగపరుపబడ్డనికూడ చెప్పెను. ఒడంబడిక షరతులకు కట్టుబడి యుండునకూడ వారిని హెచ్చరించెను. క్రైస్తవులమని పేరుపెట్టుకొన్న యీ ఇంగ్లీషుజాతివారు విధర్ములని (Heathens అని) తమచే నీచముగ జూడబడు మహారాష్ట్రలయందున్న సుగుణములను చూపలేకపోవుట యెంత ఆశ్చర్యమని నబ్బు కటకటపడెను. మరునాడు నబ్బు తిరిగి యంకొకజాబు వ్రాసెను :—

“ నేను నిన్నవ్రాసిన ఉత్తరము బహుశః మీకు చేరినదే యని తలంచుచున్నాను. నేనా ఉత్తరమును మీకు పంపినపిమ్మట, మీ తాలూకు అయిదారు యుద్ధనావలు నదిలోనికివచ్చి లంగరు వేసినట్లును, అట్టివే గాంక మరొకొన్ని యోడలు రానై యున్నట్లును, ఫ్రెంచివారితో నాకు తెలిసినది. అదిగాక, మీరు వాసకాలము వెళ్లగానే, తిరిగి నామీద, నా ప్రజలమీద, గండెత్తి పోరాటములు సాగింపజూచుచున్నట్లును తెలిసినది. నిజమగు యోధుని కిది లక్షణముగాదు ; మర్యాదగల మనిషికిది లక్షణముగాదు. నిజమగు యోధుడు—మర్యాదగల మనిషి—ఆడిన మాట నెన్నడును తప్పుడు. నాతో చేసికొన్న సంధికి మీరు నిజముగ బద్ధులై యుండగోరినారా, నెంటు నే మీ ఓడలను నదిలోనుండి పంపివేయండి ; సంధి షరతుల ప్రకారము వీసమైనను తొలగకుండ నడుచుకొనండి. నా మట్టుకు నేను సంధి షరతులకు భిన్నముగ వర్తింపను. నిన్నగాక మొన్న అంతప్రమాణపూర్తిగా చేసుకొన్న సంధికి భిన్నముగ తిరిగి పోరాటము సాగించుట మర్యాదయా ? పెద్దమనిషి లక్షణమా ? నిజాయితీ బుద్ధిగలవాని లక్షణమా ? మహారాష్ట్రలకు ‘బైబిలు’ గ్రంథము ప్రమాణముకాదు ; అయినప్పటికి, వారు సంధిషరతుల నెంతో నిక్కచ్చిగ పాటించుచున్నారు ! మీరన్ననో బైబిలు గ్రంథమువలన విజ్ఞానులై యున్నారు. అయినప్పటి మీరు భగవంతునియెదుట, ఏనుక్రీస్తు పేరుచెప్పి, ప్రమాణ

పూర్తిగ చేసుకొన్న ఒడంబడికకు కట్టుబడియుండక పోవడమనేది ఎంత ఆశ్చర్యకరమైన విషయము? ఇది నమ్మ శక్యమా?”

అయితే శుద్ధ అబద్ధీకుడగు యీ కిరస్తానీ సేనానికి యీ మాటలు వినేటప్పటికి కోపము యెగవేసుకొని వచ్చినది? ఎందుకు? తన గుట్టంతా బయటపడిందేయని; తా మతనిపై పన్నుచున్న కుట్రయంతయు నబాబుకు తెలిసిపోయేనేయని! అక్రమముగ నీలాపనిందపాలైన శుద్ధ అమాయకునివలె అంగలార్పుచు యీ కిరస్తానీ బొంకులాడు - యీ పెనుతాగ - నబాబు కిట్లని 1757-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన జబాబు వ్రాసెను :—

“ఇరవై తేదీన మీరు వ్రాసిన ఉత్తరము నాకు రెండురోజుల క్రిందటనే చేరినది. కాని, యిటీవల యింగ్లండుకు పంపించవలసిన కాగితాల హడావుడిలో మునిగియుండుటచే, నే నింతవరకు జబాబువ్రాసి పంపలేక పోయినాను. సంధిని భగ్నపరుప మేము సంకల్పించుకొన్నట్లుగ మీరు మా యెడ నిందమోపడము చూచి మాకు అత్యాశ్చర్యమైనది. మాకు గలిగిన ఆశ్చర్య మింతింతయని మీకు చెప్పజాలకున్నాను. నీచపువెధవ యెవడో చెప్ప సాహించిన మాటలను పట్టుకొని, యింతటి విపరీతమైన, యింతటి సిగ్గుమాలిన నింద నిర్భయముగ మాపై మోపుట చాల విడ్డూరముగ నున్నది. నే నొనర్చిన పనులలో కించిత్తయినను ఆధారము చూపక ఊరక నిందమోపుట యెట్లు! ఈ నిందను నమ్మడానికి శక్యమవ్వే లీల మాత్రపు ఆధారము యెచ్చటనుగూడ కానరాదు. “ఆడినమాటను తప్పుట నిజమైన యాధుని లక్షణముకాదని, నిజాయితీ బుద్ధిగలమనిషి లక్షణముకాదని” మీరు వ్రాసినారు. నేను ఆడినమాటను తప్పేవాడనని మీకు తోచుటకు ఆధారమేమి? నే నిక్కడికి వచ్చినప్పటినుంచి చేసినపనులలో - ఏదీ ప్రేలుమడచి చూపించండి - అంతకూడని పని నేనేమి చేసినానో? మీరు నాపై అట్లు అనుమాన పడేటంత కానికార్యము నేనేమి చేసినానో, ఒక్కటి చెప్పండి - చూద్దాము! అట్టికార్య మొక్కటికూడ నేను చేసియెరుగనని మీరే చెప్పగలరు. ఇందుకు మీరేసాక్షులు. నేను మీతో నడిపిన వ్యవహారము లన్నిటిలోకూడ దాపరికమేమియు లేక, మనసిచ్చి, నిజాయితీ బుద్ధితోడనే నేను నడపినాను. ఇది మాజాతికి సహజము. దాపరికము ఏమియులేక, మనసిచ్చి, అకృత్రిమ బుద్ధితో ప్రవర్తించుటకు, నిజాయితీబుద్ధికి మా వారు లోకమందంతటను ప్రసిద్ధిపడసియున్నారు. మాపై అబద్ధపు నిందమోపి, మిమ్మును మోసపుచ్చుటకు ప్రయత్నించిన ఆ నీచపు వెధవను మీరు తగురీతిగ శిక్షించవలెనని కోరుచున్నాను. ఈలోగా, వారి వకీలు ప్రవర్తనను గూర్చి నేను పరాసువారికి ఫిర్యాదు చేసియున్నాను. ఈ నింద అబద్ధమైనదని తమకు తెలిసి నట్లుగ పరాసువారు మీకు వ్రాయుదుమనికూడ వారు నాకు జబాబిచ్చిరి. ఈ ఒడంబడికను నే నెల్లప్పుడు ప్రమాణపూర్తిగ పాటించునని మీరు గట్టిగ సమ్మవలసినది.

ఇందుకు భిన్నముగ మీకు వచ్చే రిపోర్టులన్నియు శుద్ధ అబద్ధములనియు, మన స్నేహమునుచూచి కళ్లలో నిప్పులు పోసుకునేవాళ్లు యెట్లయినను మన స్నేహాన్ని చెడగొడదామనే దురుద్దేశ్యముతో, మన ఉభయులకు పరస్పరము అసూయ కలిగించేటందుకు చెప్పేమాటలనియు, మీరు గట్టిగ నమ్మండి.” (చెప్పమమాటలు మీరు వినవద్దు).

ఈ ఉత్తరము ఆపాదమస్తకమంతా అబద్ధమే; అంతా విషమే; అంతా కుచ్చితమే; అంతా మోసమే; అంతా పెనుతాగతనమే. మహా కౌటిల్యసగచా రులగు “మ్యాకవిల్లీ,” “తల్లేణ్యింగు”ల బడిలో పాశ్చాత్య మంత్రాంగమందూ తరిఫీదైన బ్రిటిషుబాంకులాని మాటల్నిట్లుగాక యింకెట్లుండును? సురాజ్ ఉద్దాలా సూటిగ వేసిన ప్రశ్నకు జవాబుచెప్పక యీతడు (వాట్సన్) తప్పించుకొనెను. జవాబుచెప్పట కేమియున్నది? క్రొత్తగ అయిదారు యుద్ధపుటోడలు నదిలోనికి వచ్చినమాట నిజమగునా? కాదా? ఈ ప్రశ్నకు జవాబేది? లేదు. అందుచేత నబాబు మనస్సులోని అనుమానము రహితము కాలేదు. సంధిషరతుల ప్రకారము అవసరమైనప్పుడు ఇంగ్లీషువారు నబాబుకు తమ సేనను డబ్బును సహాయము పంపవలసి యున్నది. ఢిల్లీ పాదుషా తనపైకి దండును పంపించినట్లు నబాబుకు తెలిసెను. ఈ దండు నెదుర్కొనుటకై నబాబు పాట్నాకు కదలిపోవ సంకల్పించెను. ఈ సందర్భమందు తనకు తమ సేనలను సహాయము పంపవలసినదని నబాబు ఇంగ్లీషువారిని కోరెను. సేనలు వారివద్ద లేకుండ తానిట్లు తీసికొని పోవుటచే ఇంగ్లీషు వారు తన రాజ్యములో అల్లరిచేయుటకు వీలుండదనికూడ నబాబు తలచెను. ఇందును గూర్చి నబాబు వాట్సనుకు యిట్లు వ్రాసెను :—

“ఫ్రెంచివారి వ్యవహారమును గూర్చి మీరు వ్రాసిన ఉత్తరము నాకు చేరినది; చూచినాను. నేను ఫ్రెంచివారికి సహాయముచేయలేను, చేయననికూడ మీరు నమ్మండి. వారేదైనా అల్లరి ప్రారంభించి, నారాజ్యములో పోరాటములు కల్పించేటట్లయితే, నేను నాబలమంతా ఉపయోగించి వారిని యెదిరిస్తాను. గట్టిగ శిక్షిస్తాను. మీరు చంద్రనగరముపైపోయి పడదలంచినట్లు నాకు తెలిసినది. అందుచే, నేనటు మీకు తగురీతిగ వ్రాయవలసివచ్చినది. నేను పంపియున్న సేనలు ప్రజలను కాపాడుటకేకాని, ఫ్రెంచివారికి సహాయము చేయడానికిగాదు. మీరు చంద్రనగరపు ముట్టడిని మానుకోవడము నా పుత్తరమువల్లనే అయినట్లయితే, నాకెంతోసంతోషము. ఫ్రెంచివారికికూడ నేనట్లేతగురీతిని వ్రాసియున్నాను. మీరు ఉభయులు సఖ్యపడియుండునట్లు చెప్పి వ్రాసితిని. బహుశః వారుకూడ మీకు వ్రాయుదురనుకుంటాను. మీరు ఉభయులు చేసుకునే ఒడంబడిక నకలును నావద్దకు తీసికొనివచ్చుటకు నేనక్కడికి తగుమనిషిని పంపించెదను. ఆఒడంబడికను నాసర్కారు పుస్తకములలో నమోదు చేయించెదను. ఇంగ్లీషువారితో స్నేహంగా,

మంచితనంగా, ఉందామనే ఉద్దేశ్యము తప్ప నాకింక వేరు ఉద్దేశ్యములేదని మీరు గట్టిగ నమ్మండి. అల్లా కృపవల్ల, నేనెప్పుడు అన్యాయకార్యము చేయ తలపెట్టను. ఈమాట నమ్మండి. దీనికి తిరుగులేదు. మీరుకూడ అట్లే మీమాటప్రకారం నిలువ బడండి. నీచులుచెప్పే చెప్పుడుమాటలు విననద్దు. దేనినిగురించి అయినా మీరు వ్రాయదలచుకుంటే, నేరుగ నాకే వ్రాయండి—ఇంకెవ్వరిద్వారా వ్రాయవద్దు. నే నెల్లప్పుడు నిష్పక్షపాతమైన జబాబును, దాషరికమేమియులేక పంపెదను.”

“ ఢిల్లీనుండి పాదుషా సేన గునచ్చుచున్నది. దాని నెదుర్కొనుటకు నేను పాట్లకు కదలిపోదలచుచున్నాను. మిమ్మీహా మీ సమయములో చూపదలచుకుంటే, మీ సేనను నాకు సహాయమివ్వండి. నావద్దనున్నంతకాలము మీ సేనకు నేను నెలకు లక్ష రూపాయలిస్తాను. తక్షణం జబాబు పంపించండి.”

ఆఖరు వాక్యములో నబాబు కోరిన కోరికయే ఆతనికొంప తీసినది. ఏల ననగ, యీమిషచెప్పి ఇంగ్లీషువారు తమసేనను కలకత్తా కోటలోనుండి బయటికి తీసికొని వచ్చి, ముందుగ చంద్రనగరమును ముట్టడించి, వంచుటకును, తరువాత నబాబునే ముట్టడించుటకును వారికి చక్కని వీలుచిక్కెను!

మూర్ఖిదానాదులో నబాబు దర్బారులో ఇంగ్లీషువారి తరపున రాయ బారిగనున్న “వాట్సు” అనునతడు సురాజ్ ఉద్దాలాపై తనపూర్వపు కసిని తీర్చుకొనవలెనని పొంచియుండెను. ఫ్రెంచివారితో సంధిచేసుకొనవద్దని యీతడు మాటిమాటికి కలకత్తాలోనున్న తనవారికి పుల్లింగములు పెట్టుచుండెను. వారిని నబాబుపై ఉసుగులుపుచుండెను. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“నబాబును ఇమ్ముకోడానికి వీలులేదనియు, ఎంతమాత్రము ఆలస్యము చేయక చంద్రనగరముపై పోయిపడుట మంచిదనియు, ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన వాట్సు కలకత్తాకు ఉత్తరము వ్రాసెను.....” (Bengal Records 1756-57. Volume I, Page CLXI.)

ఢిల్లీనుండి మొగలుసేన నబాబుపై రానున్న యీ తరుణములో, అతడు మిక్కిలి చికాకుపడియుండును గావున, అతనికిప్పుడే యేదో బెదురుపెట్టి, తమ కుచ్చితపు తలంపుల సాగించుకొనుట కిదియే యదనని అడ్మిరల్ వాట్సు తలం చెను. ఇందుకై అతడు నబాబున కిట్లు ఉత్తరము వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము ధోరణి మర్యాదగ లేదని యీ దిగువవాక్యములవల్ల తెలియనే తెలియుచున్నది :—

“గతనెల 20-వ తేదీన నీవు వ్రాసిన ఉత్తరమునకు నేను యిదివరకే కొన్నిరోజులక్రిందట జబాబు వ్రాసియున్నాను. అది నీకు అందియే యుండును. దానినిబట్టి, నేను సంధిని భంగపుచ్చదలచితినని ఫ్రెంచివకీలు నీతో చెప్పినమాట

అబద్ధమని నీకు బోధపడినో యుండును. నేనెట్టి నిర్మలాంతఃకరణతో నీతో సంధి చేసికొన్నది, —దానిని నిలువబెట్టుటకై నేనెట్లు తంటాలుపడుచున్నది, —నీకింక యెక్కువగ ఋజువుకావలసివస్తే, అది నీకు నా ఓర్పులోనే కనిపించగలదు. నీవిత కాలము సంధిషరతులు అమలుజరుపక తలఁపించినను, సహించి ఊరుకొన్నది నా ఓర్పు. నీవు శ్రాంతివారికి సేనను, డబ్బునుపంపి సహాయము చేయుచున్నప్పటికి ఊరుకొన్నది నా ఓర్పు. “మీ శత్రువులు నా శత్రువులే” యని నీవు నాతో ప్రమాణపూర్తిగచేసిన వాగ్దానమున కిది యెంతయు విరుద్ధముకాదా?

“నిజమైన యోధుడు, —నిజమైన మర్యాదగల మనుష్యుడు — ఆశిష మాటను తప్పకుండుట యిట్లే కాదా? సరే, యింతగానీ, కుండ పగులగొట్టి యెప్పుడు కిదే సమయము వచ్చినది. నీ దేశములో శాంతిని కాపాడుకొని, నీ ప్రజలు నాశనముగఁకుండ చూచుకోదలచుకుంటే, ఇదిగో విను, యీ రోజునుండి పది రోజులలోగా, నీవు నెరవేర్చవలసిన నీవంత సంధిషరతులను అక్షరాలతప్పకుండ నెరవేర్చుము. నాకు వివాదకారణములేకుండ చేసుకో. లేకపోతే, ఇదిగో, జ్ఞాపక ముంచుకో, రాబోయే ఫలితములకన్నిటికి నీవు బాధ్యుడవవుతావు. నేనిదివరకు నీతో జరిపియున్న న్యవహారములనన్నిటిని బహిరంగముగ, దాపరిక మేమియు లేకనే చేయుచుంటిని. ఇప్పుడుకూడ అటులనే చేయుచున్నాను. విను, మాతాలూకు సైన్యములింకను మాకు పైనుండి రావలసియున్నవి. ఈ సంగతి మా కైపు మీ కిదివరకే చెప్పియుండెనట. ఆ సైన్యము లిక కొద్దిరోజులలోనే కలకత్తావచ్చి చేర గలవు. ఇవిగాక మరికొన్ని ఓడలను, సేనను అధికముగ తెప్పించుటకు కొద్దిరోజుల లోనే నేను మా వారికి కబురు పంపించుచున్నాను. నీ దేశమంతా మంటపెట్టే సేస్తాను; ఆ మంటలార్పడానికి మీ గంగానదిలో నీళ్లన్నీ పోసినా చాలవు! సలాము; శలవు; వెళ్లిపోతున్నా; నేనెన్నడు ఎప్పుడు యెవరితో ఆడితప్పి యెరుగను. అట్టి నేను నీకు గట్టిగచెప్పే మాటలివి. చూసుకో.” (Ive's voyages. Page 124)

ఈ కిరస్తానీ దండునాయకుడు అసలురంగులతో బయటపడ్డాడు. కాబట్టి, యితడు చేవ్రాలుచేసిన సంధి, — యీ సంధికి తప్పనని, దేవుని యెదుట, యేసు క్రీస్తు యెదుట, ప్రమాణముచేసి చెప్పినమాటలు — యిదంతా వట్టిబూటకమన్న మాట! అనుకూలతరుణము వచ్చేవరకు కొంచెము కాలపరణము చేయడానికి చెప్పిన టక్కరుమాట లన్నమాట! ఫలాని తేదీలోగా సంధిషరతులు అమలు పూర్తికావలెనని ఒడంబడికలో యెక్కడనులేదు. ఇప్పుడీ కిరస్తానీ దండునాయకుడు వచ్చి, ‘పదిరోజులలోగా షరతులన్నీ అమలుజరగాలి, లేకపోతే అల్లరిచేస్తాను’ అని చెప్పడం ఏమి సబబు? ఎట్లయినను పోరాటము కల్పించుట కిదియొక మిష. సురాజ్ ఉద్దాలా జన్మతః పెద్దమనిషి. కాబట్టి, యితడు మర్యాదగ యిట్లని తిరిగి వ్రాసిపంపెను:—

“ఈమధ్య మీరు వ్రాసిపంపినజాబుకు జవాబును నేను పంపియేయన్నాను. ఢిల్లీపాదుషా వ్యవహారమునుగూర్చి నేను వ్రాసినదానికి సమాధానము మీరు వెంటనే పంపండి. మనము చేసికొన్న సంధిప్రకారము నడచుకొనుటకు నేను కృత నిశ్చయుడనై యున్నాను. హోలీపండుగ వచ్చుటచే, సదరు షరతులు అమలు జరుగుట ఆలస్యమైనది. ఈ పండుగరోజులలో మా షాహుకార్లు, మంత్రులు, దర్బారు లోనికి రారు. ఈ పండుగ వెళ్లగానే, సంధిషరతులను నిష్కర్షగ నమలు జరిపించెదను. ఈ ఆలస్యము అనివార్యమని మీకును తెలిసియుండవలెను. దీనిని మీరు పెద్దగ మనస్సుతో ఉంచుకొనరని తలచెదను. చేసికొన్న సంధిని భంగపుచ్చుట నా కాచారముకాదు. కాబట్టి, నేను మీతో చేసికొన్న సంధిని తప్పించుకొనజూతునని మీరెన్నడు అనుకొనవద్దు. ఇప్పుడు నాపైకివచ్చుచున్న మొగల్ సేన నెదుర్చువిషయమై నేను మీ స్నేహమును, శౌర్యపరాక్రమములను నమ్ముకొన్నాను. క్రిందటి ఉత్తరములో నే నిందునుగూర్చి మిమ్ముల నడిగినసంగతికి మీరు ఒప్పుకొందురుగాక. ఇంతకంటే యేమి చెప్పేది?

“నా నిష్కాపట్యము మీకు తెలియును. నేను మీతో చేసికొన్న సంధిని యెన్నడును తప్పనని గట్టిగ వాగ్దానము చేయుచున్నాను.”

“ఈ మాట మీరు గట్టిగ నమ్మండి. ఎవరైనా మీతో పోరాడి, మీకు శత్రువులైనచో, నేను మీకు సహాయము చేసెదనని అల్లాయెదుట ప్రమాణపూర్తిగ చెప్పుచున్నాను. నే నింతవరకు పరాసువారి కొకచిల్లి గవ్వయైనను యివ్వలేదు. హుగ్లీలోవున్న నా సేనలు అక్కడనున్న నా ఫౌజుదారు నందకుమార్ కొరకు పంపబడినవి. మీతో పోరాడుటకు ఫ్రెంచివారికి గుండెలులేవు. పూర్వాచారమునకు విరుద్ధముగ, మీరు గంగానది ప్రాంతముల, నా రాజ్యములో, యెట్టి యల్లరులగాని గావింపకుందురని నమ్ముచున్నాను.” (Ive's voyages Page 124-125.)

రాజుకు తగినరీతిగ సురాజ్ వ్రాసెను. సంధి షరతులు అమలు జరుపుట కాలస్యము అయిన కారణము మిక్కిలి సబబుగనున్నది. లాకోర్టు డిక్రీలు అమలు జరుగడానికే యెంతో ఆలస్యమవుతుంది. ఇది లోకములో అందరెరిగినదే. నాగరికుల మనుకొను కిరస్తానీ జాతులమధ్య జరిగిన ఒడింబడికలు అమలు జరుగుటకు తరుచు యెంతో ఆలస్యమగుచుండును. ఒడంబడిక ధ్రువపడి వడసారము నెలరోజులైనా కాకపూర్వమే, ఎవరుగాని శత్రువుపై కారములు, మిరియములు నూరి, యుద్ధము చేస్తామని బెదరించలేదు. అదిగాక, ఇంగ్లీషువారు నిష్కాపటబుద్ధితో లేరని అనుమానించుటకు నజాబుకు అనేక దృష్టాంతములు కనిపించెను. వీనినిగూర్చి దాపరికము ఏమియులేక నజాబు ఇంగ్లీషువారికి అనేకసార్లు వ్రాసియుండెను కూడాను. ఇట్టి పరిస్థితులలో, స్వార్థపరులు తప్ప యింకెవరును నజాబును నిందింపరు.

మొగల్ సేన నెదుర్కొనుటకు కొంతదండును సహాయ మివ్వవలసినదని నబాబు ఇంగ్లీషువారిని కోరెను. కాని దానికి అడ్మిరల్ వాట్సన్ రలాయింపుగ జబాబు చెప్పెను. వాట్సన్ యిట్లు వ్రాసెను :—

“మీరు పాట్నా వెళ్లుచున్నారా? అందుకు మాసహాయం కావాలంటారా? అయితే, ప్రక్కను మాకు శత్రువులు (పరాసువారు) వుండగ, మేమెట్లా మీవెంట వచ్చేది? మీ వెంటవస్తే, వెనకాల మమ్ము రక్షించేవారు ఎవరు? మీరు చాల దూరములో ఉండిపోతారు? అప్పుడు మాకు రక్షణ లేకపోతుంది. ఇట్టిస్థితిలో ఏమి చేస్తే బాగుంటుందో మీరే కొంచెము ఆలోచించండి. నా కొక్కటే మార్గము కనబడుతోంది. ముందుగ మమ్ములను చంద్రనగరము పట్టుకోనివ్వండి. అట్లాగైతే మాకు వెనకభయం ఉండదు. అప్పుడు మీకు కావలసినంత సహాయము చేస్తాము. ఢిల్లీదాకా రమ్మన్నా వస్తాము.” (పై గ్రంథము పేజీ 125)

ఈ మాట సురాజ్ కు సచ్చలేదు. కాని, ఎట్లాగైనా చంద్రనగరమును పట్టుకొని, పరాసువారితో కలహము పెట్టుకోవాలని అడ్మిరల్ వాట్సన్ కు యత్నంజెను. ఇరుబాతులు సమాధానపడి శాంతితో నుండుటకుగాను పరాసువారికి రాయబారిని కలకత్తాకు పంపియుండిరి. కాని, సంధిచేసికొనుటకు వాట్సన్ తిరిస్కరించెను.

“ఈ ఒడంబడిక తనకు యిష్టములేదని చెప్పి, వాట్సన్ సంధిపత్రముపై సంతకము పెట్టనని యెదురు తిరిగెను. ఇది మార్చి 4-వ తేదీన జరిగినది.” (Bengal Records Vol I. Page CLXI)

ఇటు సురాజ్ ఉద్దాలాతోను, అటు పరాసువారితోనుకూడ పోరాడి, నెత్తురు చిందించవలెనని వాట్సన్ చూచుచుండెను. 1757-వ సం॥ మార్చి 31-వ తేదీన కలకత్తా విలియం కోటలోనున్న సెలెక్టు కమిటీవారి కిత డిట్లు వ్రాసెను:—

“ఈ సంధిపత్రమును పుదుచ్చేరీ పంపించి, దాని నక్కడ పరాసు అధికారులచేత ధ్రువపరిపించి జెప్పించి, యిట్టి సంధి కంపెనీకి లాభకారియని మీరు నన్ను ఒప్పించేవరకు యీ సంధి జరుగకూడదు. ఇదంతయు జరిగినతర్వాత, అప్పుడు, నేను నా సమ్మతి నొసంగుటకు అభ్యంతరముండదు” (పై గ్రంథము వాల్యూము II పేజీ 268)

నబాబుమీదికి దండెత్తిపోవుటకు ఆతడెంత కృతనిశ్చయుడై యుండెనో, యీ యుత్తరములోని యీ దిగువ వాక్యములవల్ల స్పష్టము కాగలదు :—

“నబాబుతో మనము సంధిచేసుకొని మూడువారము నైసది. దానిలో అతడనేక సంగతులను వాగ్దానము చేసియుండెను. అవి అతడింతవరకేమైన నెరవేర్చినాడా? ఆతడవియెప్పుడు నెరవేరుస్తాడని నన్నడగండి. ఏమో, ఎప్పుడు నెర

వేరుస్తానో చెప్పడానికి వీలులేకుండ వున్నది. అది యిట్లుండగ, యిప్పు డింకొక కరారునామాను తీసుకొనివెళ్లి, దీని మీదకూడా సంతకము పెట్టించుకుంటే మొదటి ఒడంబడికకంటే, ఆతడు దీని నెక్కువగ గౌరవిస్తాడా? ప్రమాణముచేసి చెప్పినమాటను గౌరవించని యీ నభాబును మన మెట్లా నమ్ముతాము? ఇట్టి వారిని నమ్మడము మనకు రాజనీతియా?...మొదటి సంధిలోని షరతుల నతడు పూర్తిగ అమలు జరిపేవరకు మనము యిందువిషయమై అతనికి వ్రాయనే కూడదని నా ఉద్దేశము. ముందుగ మనము తొందరపెట్టి చేయించుకోవలసిన పని అది. ఈ సంధి షరతులను పూర్తిగ అమలు జరుపుటకు మన మతనికి యెంత తక్కువ వ్యవధియిస్తే అంత మంచిది.” (పై గ్రంథము వాల్యూము II. పేజీ 269-270)

వాట్సన్ ధోరణిజూచి కైపుకుకూడ గాభరావేసెను. 1757 సం॥ మార్చి 4-వ తేదీన జరిగిన వారి సెలెక్టుకమిటీమీటింగులో మెంబర్లకు కైపు యిందు విషయమై తనకుగల యభిప్రాయములనిట్లని చెప్పెను :—

“ఫ్రెంచివారు కోరిన తాటస్థ్యమునకు మనము అంగీకరింపని పక్షమున మనమిప్పుడు తక్షణమే చంద్రసగరముపై పోయిపడుట అనివార్యమగుచున్నది. కాని, ఈవిషయమై మనప్రసిద్ధులగురించి లోకమేమనుకొనునోయను విషయమునుకూడ మీరందరాలోచింపకతప్పదు. ఫ్రెంచిగింపర్నరు తాటస్థ్యమును గోరుచు లేఖలంపింపుడు మనమంగీకరింపలేదా? ఉభయులకు తృప్తికరమగు షరతులనుకూడ పత్రములపై వ్రాసియుంటిమిగద. అందులోని ప్రతిషరతునకు ఉభయ పార్టీలు అంగీకరించి, సంతకముచేసి, ప్రమాణములు చేయుటకు అంగీకరింపలేదా? ఇట్టిసమయములో మనము మాటతప్పినయెడల, నభాబేమనుకొనును? మేము ఫ్రెంచివారి విషయమై తటస్థముగనుండుమని నభాబుతోచెప్పి, అతడుకూడ అట్లే తటస్థముగనుండుటకు అతనిచేత వాగ్దానము చేయించుకొని, ఇప్పుడు మనము ఆమాటలనన్నిటిని తప్పినయెడల, ఆతడును లోకమునుకూడ మనము శుద్ధ నీచుల మనియు, మాటనెలకడలేనివారనియు, తలంపకమానరు. కాబట్టి, ఫ్రెంచివారితోటి తాటస్థ్యమును నిరాకరింపవలెనని వాట్సన్ మనస్సులో వున్నసంగతి మాకు తెలియదని మనకమిటీవారమిప్పుడు లోకమునకు ప్రకటించవలసిన అనసరిము గలదు. అదిగాక, ఆతడు ఈ తాటస్థ్యసంధికి ఒప్పుకుంటాడనికూడ మనమనుకొన్నట్లు స్పష్టపరచవలసియున్నది. ఇట్టితలంపుతోనే ఈ కమిటీవారు యింతదూరము వ్యవహరించారుగాని, లేకపోతే, లోకులచేత విస్మయి నే ఈపనికి వారు ఒప్పుకుంటారా?

కాని కైపుచెప్పిన యీమాటలు చెవిటివానిముందు శంఖాద్ధిచట్లయ్యెను. యస్. సి. ఫాల్లు యిట్లువ్రాయుచున్నాడు :—

“కైపు కేమియు తోచలేదు. ఫ్రెంచివారితో సంధిచేసికొనుటకు అడ్మిరల్ వాట్సన్ ఒప్పుకొనుటలేదు. ఎందుకట! సంధిపత్రముపై సంతకము చేయుటకు పరాసురాయబారిగవచ్చిన రినాట్టుకు అధికారములేదట! పోనీ, చంద్రనగరమును ముట్టడించుటకై నను యితడొప్పుకొనునా! ఉహూ, అదియులేదు. ఎందుకట! దీనికి నబాబు అనుజ్ఞలేదట! పైపెచ్చు “నన్ను చెన్నపట్నము వెళ్లిపోనివ్వండి” అని వాట్సన్ మార్చి 5-వ తేదీన సెలెక్టువారినడిగెను. ఎందుకట! ఈ సంధి వల్ల శాంతి చేకూరకపోతే, పరాసువారితో అసలు సంధి చేసికొనుటయే సిగ్గునూలిన పనియని యితనియభిప్రాయమట! సంధిపత్రముపై చేవ్రాలు చేయుటకు వాట్సన్ నిరస్కరించుటచే, యీసమాచారమును పరాసువారు తక్షణమే నబాబుకు తెలియ పరచి, దీనినిగూర్చి ఒక ప్రకటననుగావించి, వారు తమపెండ్లము, బిడ్డలను తక్షణమే చించూరాకు పంపివేసిరి. దండుతీసికొని వెంటనే పోవలసినదని నబాబు తన సేనానాయకులలో నొకడగు రాయ్ దులాబుకు ఆజ్ఞాపించెను.

“అడ్మిరల్ వాట్సన్ ఒకమూల యిట్లు భీష్మించుకొని కూర్చుండగ, చంద్ర నగరమును ముట్టడించడమా, ముట్టడించక పోవడమా యని కౌన్సిలువారు 6-వ తేదీన యింకను చర్చించుకొనుచునే యుండిరి. తిరిగి నబాబుకు వ్రాసి కనుక్కునే వరకు యీ విషయము ఆపుదలచేసియుండుటకు వా రెట్టకేలకు తీర్మానించుకొనిరి. ఫిన్లీ పాడుషా సైన్యము బెంగాల్ విగారికి దండెత్తి వచ్చుచున్నదనియు, అందు నిమిత్తము పట్టణముగో శాంతిని కాపాడుటకై తాను హుగ్లీకి సైన్యము పంపివేసిగాని, ఫ్రెంచివారికి సహాయముచేయుటకు గాదనియు, నబాబు కైపుకు వ్రాసియుండెనుగద. కాబట్టి, తిరిగి అతని అభిప్రాయము కనుక్కునేవరకు యీ యాలోచన నిలుపుద మని కౌన్సిలువారు తీర్మానించుకొనిరి.”

అయితే, చంద్రనగరమును తాము ముట్టడించే విషయములో నబాబు అంగీకారమును సంపాదించుటెట్లు? ఇందుకు తా నెంతమాత్రము ఒప్పుకొననని నబాబు యిదివరకే ఖండితముగ చెప్పివేసెనుగద. తిరిగి అడిగితే, యిప్పుడు మాత్రము అతడు ఒప్పుకుంటాడా?

న్యాయమార్గమున సాధింపలేని దానిని, యింగ్లీషువారు దొంగజాబు సృష్టింపు. అప్పుడు తంత్రముచే సాధింపబూనిరి. వారి మనస్సున కప్పుడు నబాబు దర్బారులోనున్న తమవాడు—వాల్సు-జ్ఞాపకము వచ్చెను. 1757 సం॥ ఫిబ్రవరి 25-వ తేదీన కైపు యితనికిట్లు వ్రాసెను:—

“ఫ్రెంచివారిని ముట్టడించవద్దని నబాబు కరారుగ తన శీలువేసి వ్రాసి మనకు పంపియుండగ, ఆతడు నోటిమాటలు చెప్పినాడగో యెట్లు నమ్మనగును? నా ఉత్తరమున కతడు తక్షణమే జవాబువ్రాసి, ‘తాను అడ్డమురాన తీసి కాస్త

రవ్వంత సూచనచేస్తే చాలును—ఇప్పటికై నను మించినదిలేదు. మనకు వ్యతిరేకముగ, అతని ఉత్తరములు ప్రత్యక్షముగ కనబడుచున్నప్పుడు, అతడు నోటిమాటలతో ఒప్పుకొన్నాడంటే - అదైనా ఎవరిద్వారానో - అన్నాడంటే, —మనమాట ఎవరు నమ్ముతారు? మనను గురించి లోక మేమనుకుంటుంది? పొరబాటు జరిగిందని మనము నటిస్తే యెవరు నమ్ముతారు” (పై గ్రంథము. వాల్యూం II పేజీ 245, 246)

కైపు గోర్జరీకోరు. “ఇటువంటి మోస్తరు పనినేచేస్తే బాగుంటుందేమో చూడు” అని యితడు వాట్సుకు యిషారాయిచ్చెను. ఈయిషారా వృధాపోలేదు. మన వాట్సు అందుకు సంసిద్ధమే. నబాబుయొక్క ఆంతరంగికోద్యోగి యొకడు యీ కిరస్తానీ రాయబారిచేత మేపబడుచుండెను. * నబాబు తరపున యీతడు మార్చి 10-వ తేదీన వాట్సుకు ఒక ఉత్తరమువ్రాసి, చిట్టచివర యిట్లని హెచ్చరించెను:—

(నేను వేరే చెప్పేదేమున్నది?) “అన్నిసంగతులు మీకు తెలుస. మీకు విశాలబుద్ధి యున్నది. శత్రువు నిర్మలహృదయముతో, మీ శరణుజొచ్చితే, మీరు అతనికి తప్పక మీ ప్రాణమైన యిత్తురు. అయితే, అతని హృదయ నైర్మల్యమునుగూర్చి ముందు మీరు సంపూర్ణముగ తృప్తిపడి యుండవలెను. అట్లుగానిచో, మీకు ఏది సబబనితోస్తే అది చెయ్యండి.”

పై వాక్యములు వాట్సుచేసిన తర్జుమాలోనివని “సర్జన్ ఐవుస్” అను నతడు Voyages అను తన గ్రంథముయొక్క 126-వ పేజీలో దిగువను ‘ఫుట్ నోటు’లో చెప్పియున్నాడు. “ఈ మాటలను పట్టుకొనియే, కైపు, వాట్సునులు, చంద్రనగరపు ముట్టడిని సాగించిరని యీ గ్రంథకర్త తన పుస్తకము 125-వ పేజీకి దిగువను వ్రాసియుండెను.

ఈ మాటల సత్యమునుగూర్చి రెండు భిన్నజాతులకు చెందిన యూరోపియనులే శంకించి యుండిరి. వీ రెవరనగ ఫ్రెంచిజాతికి చెందిన జీన్ లా! ఇంగ్లీషు జాతికి చెందిన స్క్రాఫ్టన్. నబాబుసేనలోను, దర్బారులోనున్న ఉద్యోగస్తులకు ఇంగ్లీషువారెట్లు లంచములమేపి చెరచినదియు జీన్ లా “Memoirs” అను తన గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసియున్నాడు:—

“నబాబు సేనలోని ప్రధానోద్యోగులందరు ఇంగ్లీషువారిచేతిలోనే యుండిరి. మీర్జాఫర్ ఖాన్, ఖోదత్ ఖాన్ లాట్లీ యింక అనేకమంది ఇంగ్లీషువారి పక్షముననే యుండిరి. వీరందరికి యింగ్లీషువారు బాగామేపిరి. తమ పలుకుబడిలో

నున్న పాపముకారులచేత మేపించిరి. సురాజ్ ఉద్దాలాచే వెనుక భంగపడియున్న పూర్వపు మంత్రులు, దాదాపు ఆతని ఆంతరంగిక ఉద్యోగులందరు, దర్బారులో గుమాస్తాలందరు, వేయేల ఆఖరుకు జనానాలోవుండే ఖజ్జాలందరుకూడ ఇంగ్లీషు వారి వశములో నుండిరి. ఇన్ని పరిస్థితులు యేకమై కూడియున్నప్పుడు-వానిని నడిపించుటకు వాట్సువంటి తంత్రజ్ఞుడక్కడ వున్నప్పుడు-యిక చెప్పవలసిన దేమున్నది? ఇంగ్లీషువారిక సాధింపలేని పని యేమున్నది? ” (పై గ్రంథము వాల్యూం III పేజీ 191)

పై దానినిగూర్చి జీకోలా పేజీకి దిగువ నిట్లు వ్రాసెను:—

“ ఇంగ్లీషు అడ్మిరల్ వాట్సునుకు వ్రాయబడిన ఉత్తరం చూడండి. చంద్ర నగరపు ముట్టడికి నబాబు తన కనుజ్ఞయిచ్చినట్లుగ యీ యుత్తరము చెప్పుచున్నదట! ఇది నటన! ఇది ఆశ్చర్యకరమైన సంగతియనియు, వాట్సు అభిప్రాయము లకు అనుకూలముగ వ్రాయడానికి నబాబుయొక్క ఆంతరంగికోద్యోగికి లంచమివ్వబడి యుండవలెననియు, ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలే ఒప్పుకొనుచున్నవి. తాను వ్రాయించిన ఉత్తరములు నబాబు యెన్నడు చదువడు. అదిగాక యీ నబాబులు ఆ యుత్తరములపై స్వయముగ సంతకములు చేయరు. గుమాస్తా ఉత్తరమువ్రాసి, కవరులో పెట్టి, బాగా అతికించి, నబాబు దగ్గరనున్న సీలును అడిగిపుచ్చుకొని, అతని యెదుటనే కవరుపై సీలువేయును. తరుచుగ దొంగసీళ్లుకూడ ఉండడం కద్దు.”

తమ కనుకూలంగా యీ యుత్తరం వ్రాయించుకోడానికి ఇంగ్లీషువారు చాల డబ్బు ఖర్చుపెట్టి నబాబు తాలూకు గుమాస్తాల కందరికి లంచము లిచ్చినట్లుస్కాఫ్టన్ అను ఇంగ్లీషువాడుకూడ ఒప్పుకొనుచున్నాడు. (Reflections) అను గ్రంథము 70-వ పేజీలో ఆత డిట్లు వ్రాసెను:—

“ నబాబు దర్బారులో డబ్బుయొక్క ప్రభావమెట్టిదో, ఫ్రెంచివారివల్ల నేర్చుకొన్నవాడై, కొంతవరకు యిటువంటి మాటలవల్లను, కొంతవరకు నబాబు యొక్క ఆంతరంగికోద్యోగులలో ప్రధానుడైనవానికి బాగా బహుమతి యిచ్చుట వల్లను, యీ దిగువ ఉత్తరమును ఆతడు (వాట్సు) వ్రాయించెను.”

ఈ యుత్తరము నిజముగ నబాబు అనుమతితోనే గాకుండ, నబాబే స్వదస్తూరితో వ్రాసెనని వాదించినను, ఫ్రెంచివారిని దుంపనాశనము చేయడానికి ఇంగ్లీషువారికి అతడు అనుజ్ఞయిచ్చినట్లు యీ యుత్తరములో యెక్కడవున్నది? ఈ యుత్తరము మంచి మర్యాదగల ధోరణిలో వ్రాయబడియుండెను. అసలు ఉత్తరము పరిషయన్ (పార్సీ) భాషలో వ్రాయబడియుండెను. అది యిప్పుడెక్కడను గన్పించదను సంగతిని పాఠకులు జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. దానిని వాట్సు ఇంగ్లీషులోనికి తర్జుమాచేసెను, బహుశః యితడే తర్జుమాలో అసలు ఉత్తరములోని

మాటలను విరిచి, తమ కనుకూలమగురీతిని వ్రాసియుండవచ్చును. ఉత్తరమును నిస్పృహపాత దృష్టితో జాగ్రత్తగ చదివిచూచినట్లయితే, యిందులో ఫ్రెంచివారిని నాశనము చేయడానికి ఇంగ్లీషువారికి నశాబు అనుజ్ఞ యిచ్చినట్లెక్కడను కానరాదు స్కాఫ్టన్ అను ఆంగ్లేయుడుకూడ Reflections అను తన గ్రంథములో నిట్లని వ్రాసియున్నాడు :—

“ ఈ వుత్తరముయొక్క ఉద్దేశ్యము నిజముగ అది కాకపోయినప్పటికి, ఆ మాటలను మనమట్లు—అసగ, ఫ్రెంచివారిని మనము ముట్టడించుటకు నశాబు అంగీకరించినట్లు—అర్థము చేసికోవచ్చును.”

ఇంకొక విశేషమున్నది. నశాబు తమ కనుజ్ఞ యిచ్చినాడన్న చంద్రనగర పరిసరము. ఉత్తరము తమ కింకను రాకపూర్వమే ఇంగ్లీషువారు ఫ్రెంచివారిపై పడుటకు సర్వసన్నాహములు చేసుకొనుచుండిరే! దీనికేమి సమాధానము? యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ తనకు సహాయముగవచ్చి తనను పోట్లాలో కలుసుకొనవలెనని నశాబు కైపును కోరుటయనునది కైపుకు మంచి వీలిచ్చినది. ఈ మిషపెట్టుకొని కైపు తన సేనతో బయలుదేరి మార్చి 3-వ తేదీన నశాబుసేనను కలుసుకొనెను. బహు సంతోషముతో మీకు సహాయము చేయుదుననిచెప్పి కైపు నశాబుకు 7-వ తేదీన జాబు వ్రాసెను. “అయితే పరాసువారివంటి శత్రువులను వెనుక అట్టేవుంచుకొని మనము ముందుకు పోవడము మంచిదా? మీవద్దనుండి తిరిగి కలురువచ్చేవరకు నేను చంద్రనగరములో యెదురుచూస్తావుంటాను! అని కైపు నశాబుకు వ్రాసెను.” (పై గ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ CLXIII)

నశాబు తమకు అనుజ్ఞ యిచ్చినాడన్న ఉత్తరము వచ్చినదేతడవుగ ఇంగ్లీషువారు ఫ్రెంచివారిపై పోయిపడుటకు సర్వసన్నాహములతో సంసిద్ధముగ నుండిరి. ఈ సమయమందే వారికి బొంబయినుండికూడ కొంతసేనవచ్చికలిసెను.

“ఇంగ్లీషువా రిన్నినాళ్లనుండి ఫ్రెంచివారితో సంధిమాటలు నడపడానికి కారణము వారి దౌర్బల్యమే. ఈ సమయమందు వారికి బొంబయినుండి సేనలు సహాయముగ వచ్చిచేరెను.” (పై గ్రంథము. వాల్యూం I, పేజీ CLXIII & CLXIV)

“ స్వర్గములోనుండి దిగివచ్చిన ” “ సేనాపతి ” కైపు తమ చంద్రనగరము మీదికి వచ్చుటనుచూచి ఫ్రెంచివారు గాభరాపడిరి. “మీ రెండుకు వచ్చు చున్నారో చెప్పండి ” అని వారతనిని సంజాయిషీ కోరిరి. కైపు అబద్ధములాడుటలో గట్టివాడు; శుద్ధదొంగ; కపటప్రవర్తనలో అందెవేసిన చెయ్యి. ఆతడు 3-వ తేదీన ఫ్రెంచివారి కేమని సమాధానము చెప్పెను?—

“ఎబ్బే! నేనిప్పుడు మీమీద పడడానికి రావడములేదు. ఆ వృద్ధేశము నాకిప్పుడులేదు. ఆ వృద్ధేశము నాకు కలిగింపుడు, నేను మీతో చెప్పిచేస్తాను.”

ఫ్రెంచివారితో కలహము పెట్టుకోడానికి యింగ్లీషువారి కేసో మిషన్ దొరక వలెనుగద. కనకరాని తోడేలివెలివితో సరిసమానమైన తెలివితో వారొకమిషను కనిపెట్టిరి. ఇంగ్లీషువారి సేనలోనుండి పారిపోయినవారిని ఫ్రెంచివారు దాచినారట! ఇదీమిష! ఇట్లుని కైపు ఫ్రెంచివారికి మార్చి 11-వ తేదీన వ్రాసెను. మర్నాడు ఉదయమే చంద్రనగరమునకు పడమరగ రెండుమైళ్ల దూరములో కైపు తనసేనతో హాజరయ్యెను. ఈ సమయమునకు అడ్మిరల్ వాట్సన్ కూడవచ్చెను. పట్టణమును తమకు అప్పగించివేయవలసినదని వీరు 13-వ తేదీన చంద్రనగరపు ఫ్రెంచి గవర్నరుకు వ్రాసిరి. పరాసువారట్లు చేయనందున మరునాడే కైపు యద్ధ ప్రకటనను తన సేనలకు చదివివినిపించి చంద్రనగరపుముట్టడిని ప్రారంభించెను. 23-వ తేదీకి చంద్రనగరము యింగ్లీషువారి స్వాధీనమయ్యెను.

చంద్రనగర మీరీతిగ పడిపోయినది. ఈదెబ్బతో యిండియాలో పరాసుల ప్రతిభ అంతరించినది. చంద్రనగరమింత సులభముగ పడిపోవుటకు ఒకటే కారణమున్నది. అందరుగాకున్న కసేసమొక్క పరాసుయుర్యోగియొక్కయు, ననాబు కొలువులోవున్న నౌకర్లయొక్కయు ద్రోహమే యందుకు కారణము. “అస్టినెంట్-డి-టెర్రెన్” అను పరాసుఉర్యోగి నదిమీదుగనున్న దోవను యింగ్లీషువారికి చూపించి ద్రోహముచేసెను. “గ్లాక్ మన్” అను నతడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“టెర్రెన్” యీద్రోహకార్యమువల్ల ‘నల్ల మొగమువాడను’ దుష్కీర్తి గాంచెను. ఈ ద్రోహకార్య మొనర్చినందుకుగాను యింగ్లీషువారతనికి చాలధనమును బహుమతిచేసిరి. దీనిలో కొంతసొమ్ము నితడు ఫ్రాంసులోనున్న ముదుసలియగు తనతండ్రికి పంపెను. కాని, తనకొడుకుచేసిన లజ్జాకరమగు ద్రోహప్రసక్త ననుగూర్చి విన్నవాడగుటచే, ఆతడొసొమ్మును పుచ్చుకొనక తిరుగగొట్టెను. ఇందు నల్ల ‘టెర్రెన్’కు చాలదుఃఖము, సిగ్గు, గలిగెను. ఆతడు తలదాత్తుకొని తిరుగలేక పోయినాడు. అందుచే ఆతడొకగదిగో కూర్చుని తాళమువేసుకొనెను. కొన్ని రోజులకు తలుపు తెరచిచూడగ, అతనిశవము మెడకొక తువాయితో తలుపుదగ్గరగ దూలమునుండి వ్రేలాడుచుండెను. ఈతడు ఆత్మహత్య చేసికొనెననుట నిశ్చయము. (Notes on Siraj-ud-Daula. Journal of the Asiatic Society 1867).

ఇంగ్లీషువారు ఫ్రెంచివారిపైపోయిపడకుండ నివారించుటకుగాను ననాబు నందకుమారుని పంపెను. ఇతని యధీనములో పెద్దదండుకలదు. కాని, యింగ్లీషువారి తనిని కొనిఘేసిరి. ఇటువంటి ఖరాబుపనులన్నీ చేయడానికి,—ననాబు ఉద్యోగులకు ఎరలను వేసియు, తియ్యనిచూటలచే లాలించియు, వారిని తమవైపు త్రిప్పుకోడానికి—

యింగ్లీషువారు ఒమీచండును తమ యేజేంసుగ ఉపయోగించుకొనుచుండిరి. నబాబు పలుకుబడిని తిరుగదోడడానికి యింగ్లీషువారు “నందకుమారుకు బాగా దాణావేసిరి” ఇందులో వారు జయమొందిరని స్కాఫ్టన్ చెప్పుచున్నాడు.

తన హిందూదేశచరిత్ర I వ వాల్యూము, 221 పేజీలో తారన్ టన్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ముట్టడికి పూర్వము నబాబుసేనలోని కొంతదండు చంద్రనగరపు సరిహద్దులలో నిలువయుంచబడెను. ఇది హుగ్లీ దేశములో చేరియుండి అక్కడి గవర్నరయిన నందకుమారుని యధీనములోనుండెను. ఒమీచండ్ యింగ్లీషువారికోసము నందకుమారుని కొనివేసెను. కాబట్టి, యింగ్లీషుసేనలు చంద్రనగరమును సమీపించగానే సురాజ్ ఉద్దాలాసేన అచ్చటనుండి తీసివేయబడెను. నందకుమారుడే గనుక యీద్రోహము చేయకపోతే యింగ్లీషువారు చంద్రనగరపు ముట్టడిలో జయమొందెడివారుకారని గట్టిగా చెప్పవచ్చును. 1757 సం॥ ఏప్రిల్ 10-న తేదీన సమావేశమైన కంపెనీవారి సెలెక్టుకమిటీ ప్రొసీడింగ్సులో యిట్లు రికార్డు చేయబడియున్నది :—

“ఈస్టిండియా కంపెనీ నౌకర్లమైన మనము ఉదారుషును, ధనాధ్యుడును నగు ఆ కలకత్తా దేశీయవర్తకుడు ఒమీచండుకు సర్వదా కృతజ్ఞులమై యుండవలయును. ఇతనిద్వారానేగద మనము హుగ్లీ ఫౌజుదార్తైన దివాన్ నందకుమారుని సహాయమును, సహకారమును, సంపాదింప గలిగినాము. మనముట్టడికి పూర్వము చంద్రనగరములో నబాబుతాలూకు దండుకొంత నిల్వయుంచబడెను. ఈ దండు హుగ్లీ సేనలో భాగమైయుండి, దివాన్ నందకుమారుని యాధిపత్యమున నుండెను. ఈ దండునే గనుక నందకుమారుడు దూరముగ తీసికొనిపోయి యుండకపోయినచో మనమా జయమునుగొనుట కేవలము అసంభవమయ్యెడిది.”

ఒమీచండుని ప్రసర్తన దుర్గ్రాహ్యముగ నున్నది. ఇంగ్లీషువారితనిని లోగడ ననేకసార్లు హింసించి, అనమానపరచియుండిరి. అయినప్పటికి, వారుచెప్పిన ఛండాలుపు పనులన్నీ చెయ్యడానికి యితడు సర్వదా సిద్ధముగనున్నాడు! సమి ఆశ్చర్యము! ఈతని ప్రసర్తన అర్థముగాకుండవున్నది. అయితే, తానుచేసిన ఉపకారముల కన్నిటికి యింగ్లీషువారెంతటి “కృతజ్ఞతను” తనయెడ జూపనున్నారో యితని కింకను తెలియలేదు.

“చంద్రనగరమును వశపరుచుకొనుట ఇంగ్లీషువారికెంతయో లాభకారియయ్యెను. బెంగాలులో ఫ్రెంచివారిబాధఅణగిపోయి, తాము నబాబుతో వ్యవహారములనన్నిటిని నిరాఘాటముగ ఫైసలాచేసికొనుటకు ఇంగ్లీషువారికి మంచి రాజభాటయేర్పడెను. లోగడ తమకు కలకత్తాలోపోయిన మిలిటరీ, నావికాదళ సంబంధ

మైన సామాగ్రి కూడా యీ సంగరము స్వాధీనమగుటవల్ల ఇంగ్లీషువారికి భర్తీ యయ్యెను. అదిగాక, పునుచ్చేరిలోను, యితరలంకలలోను ఫ్రెంచివారికి అమ్ము కొనుటకు సదుకులుగాని, తినుటకు తినుబండారములుగాని లేకుండపోయెను.

(S. C. Hill's Bengal Records—Vol. I, Pages CLXXIV.)

న బాబు పై కుట్ర.

ఈ చంద్రనగరపు ముట్టడివల్ల సురాజ్‌ఉద్దౌలాకు క్రోధ భయాశ్చర్యములు ముప్పిరిగొనెను. ఒలందాలుమున్నగు యితర కిరస్తానీ జాతులవారు ఆనాడు తెలివి గలవారై యుండినచో, వారు పరాసువారికి సహాయమొసర్చి, ఇంగ్లీషువారిమండగముల నణచియుండెడివారు. కాని, వారట్లుచేయక ఊరకయుండిరి. అందువల్ల, వారికిని కొన్నాళ్లకు పరాసువారిగతియే పట్టెను.

లోగడ ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీన చేసికొన్న ఒడంబడిక పరతులను భంగ పుచ్చినవారు ఇంగ్లీషువారుగాని, సురాజ్‌ఉద్దౌలాకాదు. తమసేనలను తనకు అద్దె కిమ్మని ఆతడు ఇంగ్లీషువారిసడిగెను. నబాబుకు సహాయపడుటకుగాక, ఫ్రెంచి వారిపై పడుటకుగాను ఇంగ్లీషుసేనలు కదలినప్పుడు, అవి తనకక్కరలేదని నబాబు కబురంపెను. తాను ఇంగ్లీషువారితో చేసికొన్న ఒడంబడికప్రకారము అతడుకొంచ మైనను చలించక ప్రసర్తించెను. కాని, ఇంగ్లీషువారు చంద్రనగరమునకుపోవుచు, నుధ్యత్రోవలో నబాబుప్రజలను అననసరముగ, కేవలము తుంటరితనముగ హింసించిరి. తనరాజ్యములోనుంచి యీసేనలు నడచుటకు నబాబు అనుష్ఠ యెన్నడు యివ్వలేదు. కాబట్టి, ఇంగ్లీషువారిసేనయిట్లు నబాబురాజ్యముగుండ పోవుటయే గొప్పతప్పు. రాజ్యములమధ్య పరస్పరము ఉండవలసిన ధర్మములకిది కేవలము విరుద్ధము. 1757 సం॥ మార్చి 22-వ తేదీన యందును గూర్చి నబాబు అడ్మిరల్ వాట్సనుకు యిట్లువ్రాసెను:—

“నేను ఏదైతే వాగ్దానముచేసి, నీలుచేసి యిచ్చినానో, అంతయు నీష్కర్షగ చెల్లించును. అందుండి కొంచమైనను తొలగను. వాట్సు కోరినవన్నీ, ఆతడు నాకు చెప్పినవన్నీ, నేను ఒప్పుకొన్నాను. మిగతావి, యీనెల 15-వ తేదీలోగా యిప్పించివేస్తాను. ఈ సంగతులన్నీ వాట్సు మీకు వ్రాసియోయిండును. నే నింత చేసినప్పటికి, మీరు సంధిని భంగపరచునట్లుగ నా కనేక నిదర్శనములు గన్పించు చున్నవి. హుగ్లీ, ఇంగ్లేలి, బర్ద్వాన్, నడియా ప్రాంతమంతయు మీ సేనలు నాశ నము చేసినవి. ఇదంతా యెందుకువచ్చిన అల్లరి? ఇదిగాక, కాళీఘట్టము తన హుక్ ములోచేరిన కలకత్తాలోనిదని చెప్పి, దానిని తనకు స్వాధీనపరచవలసినదని గోవిందరావు మిత్రా రామదాస్ ఘోష్ కొడుకుద్వారా సందకుమారునికి వ్రాసె నట! ఈ గొడవంతా యేమిటి? ఇదంతా బహుశః మీకు తెలియకుండ జరిగినదను

కుంటాను. మీయంగుండే నమ్మకముచేత నేను సంగధచేసుకొన్నాను. దేశక్షేమము కోరి ఉభయసేవలనల్ల ప్రజలకు గలిగే యిక్కట్టలను వారింపగోరి, నేను మీతో సంగధచేసుకొన్నానుగాని, ప్రజల నిష్టా క్షాల్తో మట్టగించి నాశనం చేయించుకో డానికి, నా రివిన్యూచిత నష్టపెట్టుకోడానికి కాదుగదా.

“మనమధ్య అంకురించిన స్నేహము దినదినాభివృద్ధి పొందడానికి మీరు ఎల్లప్పుడు ప్రయత్నించుచుండవలెను. కాబట్టి, మీరు సదరు గోవిందరాము మిత్రాను మందలించి, ఆ తుంటరి యిట్టిపనులిక ముందు చేయకుండ, యిట్టి అసత్యప్రసంగ ములు చేయకుండ తగు కట్టుదిట్టములు చేయవలెను. అల్లాదయవల్ల, ఒడంబడికకు విరుద్ధముగ నే నెప్పుడు నడుచుకొనను. ఇందునుగూర్చి నేను పూర్తిగ వాట్సుతో మాట్లాడియున్నాను. ఆయన మీకు వ్రాయు ఉత్తరములలో ఆవివరములన్ని యుండ గలవు.”

“షరా :—మీతో యుద్ధము చేయడానికి షరాసువారు దక్కన్ నుండి పెద్ద సేన నొకదానిని తీసికొని వచ్చుచున్నట్లు నా కిప్పుడే తెలిసినది. ఈ సందర్భములో మీకేమైన సహాయము కావలసిన స్త్రీ వ్రాయండి. ఎప్పుడు అవసరమైతే అప్పుడు మీకు సహాయము చేయడానికి నా సేనలు సర్వదా సిద్ధముగ ఉంటవి.”

వెర్రిబాగుల సురాజ్ ఉద్దాలా హృదయపూర్వకముగ శాంతినిగోరి వ్రాసిన మాటలివి. కాని అయ్యోపాపము! తాను వ్యవహరించు యీ విలాయితీ మనుష్యు లెట్టి బాంకులాడులో ఆతని కిప్పటికిని తెలియలేదు. ఇతనితో వ్యవహరించుచున్న ఇంగ్లీషువారు నిష్క-పటులుగారు; వీరికి నిజాయితీ బుద్ధిలేదు. తా నెవరినైతే నమ్ముకొన్నానన్నానో అట్టి వాట్సునే తన కాలిక్రింద గోతులుతీసి, తన నందులో పడగొట్టాలని చూచుచున్నసంగతి షరాజ్ ఉద్దాలాకు తెలియదు. తన కొలువులోచేరిన ఆంగ్లరాయబారి వాట్సు—తన అప్రాచ్య రాజ్యతంత్రప్రావీణ్యము నంతను వినియోగించి, తనను హతమార్చజూచుచున్న సంగతి షరాజ్ ఉద్దాలా నబా బెరుగడు.

చంద్రనగరపుముట్టడి ముగిసిన తరువాత, అక్కడనుండి కొందరు ఫ్రెంచి వారు పారిపోయివచ్చి సురాజ్ ఉద్దాలా శరణుజొచ్చిరి. వారి కితిడు శరణమిచ్చెను. వారిని తమకు అప్పగించవలసినదని ఇంగ్లీషువారనిరి. శరణుజొచ్చిన వానిని పగతుని చేతి కందిచ్చుట ప్రాచ్యఖండస్థులకు మహా ఘోరపాపముగ గన్పట్టును గదా. కాబట్టి యీ పని తాను చేయజాలనని సురాజ్ ఉద్దాలా యనెను.

చంద్రనగరము పసిపోవుటకు ముందు అక్కడనున్న ఫ్రెంచివారు అడ్మిరల్ వాట్సునుకు కొన్ని సంధి షరతుల సూచించిరి. వానిలో నొకటి యేమనగా:—
“కాశింబజారు, డక్కా, పాట్నా, బ్యాదా, బాలసోర్లలోనున్న ఫ్రెంచిగిడ్డం

గురు యిదివరకున్న వారి యధీనములోనే యుండవలెను.” ఈ సూచనకు బదులుగా వాట్సన్ యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను:—“ఈ వ్యవహారము నబాబుకును, అడ్మిరల్ కును మధ్య పరిష్కారమగును గాక.”

ఈ మాట పట్టుకొని పైసపేర్కొన్న ఫ్రెంచిగిడ్డంగుల నన్నిటిని తమ కీచ్చి వేయవలెనని ఇంగ్లీషువారు నబాబు నడిగిరి. 1757-వ సం॥ మార్చి 29-వ తేదీన కైపు నబాబున కిట్లు వ్రాసెను:—

“ఇంగ్లీషువారి తరపున వాట్సన్ నబాబుపై యింకొక షరతును విధించెను.” అదేదనగా:—ఫ్రెంచివారు మాకు శత్రువులు గాన కాశింబజారు మున్నగు చోట్ల నున్నవారి తాలూకు సరుకులను, మనుష్యులనుకూడ మాకు అప్పగించవలసి నది. అట్లయినచో, మాకిక శత్రుశేషముండదు.....”

ఇది క్రొత్తకోరిక యనుమాట నిశ్చయము. తన గౌరవమునకు భంగము లేకుండ తాను నెరవేర్చవీలులేని కొత్తకొత్త షరతుల నిట్టివానినే ఇంగ్లీషువారు చీటికిమాటికి నబాబుపై వేసి రుద్ద జూచుచుండిరి. ఇట్టి కోర్కెలనతడు చెల్లింపబాల డను సంగతి ఇంగ్లీషువారికే గట్టిగ తెలియును. అయితే, అతనితో యెట్లో ఒకట్లు గిల్లి కజ్జా పెట్టుకొనవలెనుగదా. మొదట ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీనచేసికొన్న ఒడంబడిక లోని షరతులనెల్ల నబాబు తప్పకుండ నెరవేర్చనన్న సంగతి యిదివరకే చెప్పి యుంటిమి. ఈమాట కైవే ఒప్పుకొన్నాడు కూడాను. ఇందు విషయమై యితడు 1757-వ సం॥ మార్చి 30-వ తేదీన మద్రాసులోనున్న సెలెక్టుకమిటీవారికి వ్రాసిన జాబులో యిట్లని చెప్పెను:—

“ఆతడు మనతో చేసికొన్న ఒడంబడికలోని షరతుల నన్నిటిని దాదాపు పూర్తిగ అమలు జరిపెను. ఆత డిస్తానన్న మూడులక్షల రూపాయలు యిచ్చివేసి నాడు. ఇతరసరుకులు, సొమ్ము, యెక్కడివక్కడ తిరిగి యిప్పించివేసినాడు. ఆతడు తన షరతులనన్నిటిని పూర్తిగ అమలు జరుపుతాడనే విషయములో నాకెట్టి సందేహము లేదు.” (Bangal Records Vol II, Page 308)

ఈ అబద్ధాలకోరు ఇంగ్లీషువారి ప్రవర్తనవల్ల నబాబుకు విసుగు, అసహ్యము పుట్టిపోయినది. “బెంగాలు రికార్డు”లను సంపాదించిన యస్. సి. హిల్లుకూడ ఆఖరుకు యిట్లు వ్రాయవలసి వచ్చినది. ఈతడును ఇంగ్లీషువాడే; క్రైస్తవుడు కూడాను. ఈతడేమని వ్రాసినాడు:—

“ఇంగ్లీషువారి తరపున వాట్సన్ యిప్పుడు నబాబును ఒక కొత్త కోరిక కోరెను. ఏమని, ఫ్రెంచి గిడ్డంగులన్నీ తమ స్వాధీనము చేయమని. ఇందువిషయమై అడ్మిరల్ వాట్సన్ నబాబుకు అనేక ఉత్తరములు వ్రాసెను. ఏప్రిల్ 19-వ తేదీన నబాబును బెదరించుచు యిత ఙ్గింకొక ఉత్తరమును వ్రాసెను. దీని తరువాత

నబాబునుండి తృప్తికరమగు సమాధానమేమియు రానందున, యిక మరి యుత్తరముల వ్రాయుట నాతడు మానుకొనెను. తన ఇంగ్లీషుజాతికి సహజ శత్రువులైన ఫ్రెంచివారితో వా రెదిరించ గలిగినంతవరకు పోరాడి జయముగొనుటకు అడ్మిరల్ వాట్సునుకు సమ్మతమేయైనను, దీనినొక మిషగి పెట్టి నిచ్చగాక మొన్న సంధిచేసుకొన్న నబాబునుండితిరిగి కొత్తి హక్కులను లాగికొనజూచుట తన కెంతమాత్రము గౌరవప్రదమైన ప్రవర్తనగాదని, అడ్మిరల్ వాట్సునునకే తోచెను. అయితే, ఆ రోజుల సంగతి వేరు. రాచకీయములలో టక్కరుతనము, దొంగతనము, లేకపోతే సాగదని గొప్పగొప్ప మర్యాదస్తులుకూడ గట్టిగ తలంచుకునే రోజులవి. కాబట్టి తాము, తమ చేతులారా చేయుటకు జంకేపనులు యితరులుచేస్తే హర్షించి ఊరుకోడానికి, ఆ రోజులలో వారు అలవాటు పడియుండిరి.” (పై గ్రంథము వాల్యూమ్ I, పేజీ CLXXVI)

అడ్మిరల్ వాట్సున్ యిట్టి ముఠాలోచేరినవాడే. సురాజ్ ఉద్దాలాను ఆ రోజులలోనున్న వాట్సున్, క్షైవు ముఠాతో పోల్చిచూచినప్పుడు అతడు వీరికంటె యెన్నియో మడుంగులు ఉత్తమపురుషుడని చెప్పక తప్పదు. అయితేపాపము, అతను చేసిన తప్పేమనగ, అతడు ఆత్మవంచన చేసికొనుట కిష్టపడలేదు. మరియు, యీ ఆంగ్ల కిరస్తానీలనుకూడ వంచించదలచలేదు. కాని, వీరికి మనస్సాక్షియనునది లేదు. సత్యసంధతకు, నిష్కాపట్యమునకు వారు దూరులు.

పరాసు గిడ్డంగులను యింగ్లీషువారి కిచ్చుటకు నబాబు సమ్మతింపలేదని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. 1757-వ సం॥ ఏప్రిల్ 4-వ తేదీన క్షైవుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో నబాబిట్లు చెప్పెను.

“ధిల్లీ ఘాదుమా యనుమతితో ఫ్రెంచివారు అనేక గిడ్డంగులను నిర్మించుకొని యీ రాజ్యములో వర్తకము చేసుకొనుచున్నారు. కాబట్టి పరాసువారి వ్రాత మూలకమగు సమ్మతిలేకుండ నేనా గిడ్డంగుల జోలికిపోయి వానిని మీకు అప్పగించజాలను. ఇట్లు చేసినచో నా మర్యాదకు చాల భంగము కలుగును. ఇందువల్ల నాకు చాల చిక్కులుకూడ తటస్థించును. మీరు నాకు స్నేహితులు. కాబట్టి, నామర్యాదకులోపము కలిగే దేపనికిగాని మీరు హర్షింపరని తలచెదను. నేనును అట్లే మీ శ్రేయమును పెంపొందించుటకే ఎల్లప్పుడు కోరుచుందును. పరాసు గవర్నరగు రినాల్టు మీచేతిలోనే వున్నాడుగద. మీరతనిచేతి యీ పనికి ఒప్పించి, అతనిస్వదస్తూరితో ఒక కాగితమును సంపాదించి, నాకు పంపగలిగితే, నేనప్పుడు ఏమైనా చేయుటకు వీలుగొందు. “పరాసు గిడ్డంగులపన్నిటిని, అందుండుడబ్బు, సరుకులతో సహా—ఇంగ్లీషు కంపెనీవారి కిచ్చివేయుటకు నేను మనస్ఫూర్తిగ, నా స్వబుద్ధిని— అంగీకరించి వానిని స్వాధీనపరుచుకొనుటకు నే నిందుమూలముగ వారికి అధికార

మిచ్చుచున్నాను. ఇందుకు నశాబు తాలూకు వారెనరుగాని, యెట్టి అభ్యంతరము గాని పెట్టరాదు.” ఇట్టి ఉత్తరము నొకదానిని మీరు రివాల్వువల్ల సంపాదించి నాకు పంపగలిగితే, యికముందు యిందువిషయమై నాకెట్టి చిక్కులును రావు. పరాసుల వర్తకసందర్భమున పాదుషాకుగల హక్కుల విషయమై మీరు వారితో యేదోవిధముగ పరిష్కారము చేసికొనుట అత్యవసరము. పాదుషాకు ద్రవ్యసప్తము కానిరీతిని మీరు పరిష్కరించుకొనవలెను. నే నప్పుడు పాదుషాకు తగురీతిని జాబాబు చెప్పటకు వీలుండును, “ఫ్రెంచివర్తకమునల్ల నచ్చు మన రివియూ నష్టముకాకుండ భర్తీచేయుటకై నేను వారి గిడ్డంగులను ఇంగ్లీషువారికి అప్పగించితిని”ని నే నప్పుడు పాదుషాతో చెప్పుకొనుటకు వీలుగఁగిండును.”

ఫ్రెంచి గవర్నర్ అగు “రినాల్డు” ఇంగ్లీషువారిచేతిలో ఖైదీగనుండెను. అయినను కైపు అతనిని యిందువిషయమై నొక్కలేదు. కైపు ఏప్రిల్ 8-న తేదీన సురాజ్ ఉద్దాలా కిట్లు వ్రాసెను :—

“మేము ఫ్రెంచివారిని అణగ గొట్టివేసిరాము. అయినప్పటికి మీరు, మీ క్షేమమునకు విరుద్ధముగ, మీ శత్రువులే నా శత్రువులనిచెప్పి మీరు మాతో చెప్పినమాటకు విరుద్ధముగ, మీరిప్పు డింకను పరాసువారికి మద్దతుచేయుచున్నారు. పరాసు గిడ్డంగులను, సామగ్రులను మీరు మాచేతికి అప్పగించుట మీ మర్యాదకు లోపమని తలంచే యెడల, పోనీ, మీరు కొంచెము, ఊ, అని తల నెగురవేయండి. మేమేవెల్లి స్వాధీనం చేసికొంటాము.”

ఇట్టి కపటవర్తనకు సురాజ్ ఒప్పుకొనలేదు. మొదట ఫిబ్రవరి 9-న తేదీన చేసుకొన్న ఒడంబడికలో కొన్ని షరతులను నశాబింకను అమలు జరుపలేదని నేరముమోపుచు కైపు నశాబుకు ఏప్రిల్ 10-న తేదీన వ్రాసెను. అమాయకుడగు సురాజ్ ఉద్దాలాకు యీ జిత్తులమారి ఇంగ్లీషువారు కాలికివేస్తే మెడకు, మెడకు వేస్తే కాలికి, పెట్టుచున్న చిక్కులేమియు గ్రాహ్యమగుట లేదు. ఇవి అతనికి అగాధ ముగ నుండెను. వీరి ప్రవర్తనతో విసుగు, అసహ్యముపుట్టి నశాబు ఏప్రిల్ 14-న తేదీన తెగబడి వారి కిట్లు వ్రాసెను :—

“నేను మీ కనేకసార్లు వ్రాసియున్నాను. తిరిగి మరల వ్రాయుచున్నాను. మన స్నేహమును చెడగొట్టవలెనను తలంపుతో స్వార్థపరులుచెప్పు చెప్పుడు మాటలను విని మీరు చీటికి మాటికి మన ఒడంబడికకు విరుద్ధముగ యిట్లు వ్రాయవద్దు. మీ కంపెనీవా రిక్కడ తమ వర్తకమును నిలుపుకోదలచుకున్నట్లయితే, యిట్టి వ్రాతలనిక మీరెన్నడు వ్రాయవద్దు. మీరు నాతో కలహమునకు దిగదలచుకొనక పోతే, అదుగో, చూసుకోండి, నా దస్కతు మొహరులతో ఉన్న ఒడంబడిక ఉన్నది. దానిని యెదురుగ పెట్టుకొని చూచి, నాకు మరీ వ్రాస్తూవుండండి...”

“నెమ్మదికి భంగముకలుగకుండ మీరు కాపాడుకొనదలచినారా, ఆ ఒడంబడికకు విరుద్ధముగ మీ రేమియు వ్రాయకండి.” (Ives voyages. Page 142.)

కాశింబజారులోని పరాసుగిడ్డంగికి అధికారియగు జీలా మూర్షి దాగామలో నుండెను. ఇంగ్లీషువారితో గలిగిన చిక్కులకన్నిటికి కారణమీ ప్రెంచివారేగదాయను విసుగుదలతో—యింగ్లీషువారితో పేచీ యెందుకను ఊహతో—యీజీలాను, తక్కిన యావస్కంది పరాసులను ఇంగ్లీషువారికి అప్పగించి వేద్దామాయను బుద్ధి ఒకప్పుడు సబాబుకు కలిగెను. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఆఖరుకు ఏప్రిల్ 13-న తేదీన పరాసు ప్రతినిధియగు జీలాను సబాబు తనయెదుటికి పిలిపించెను. అప్పుడక్కడ ఇంగ్లీషు రాయబారియగు ‘వాట్సు’ కూడ ఉండెను. ‘మీ పరాసుగిడ్డంగులు వగైరాలను మాకు ఇచ్చి వేసేసెయ్యండి, మీరు మంచిగౌరవ ప్రదమైన యేర్పాటుచేయిస్తాను.’ అని ఇంగ్లీషు రాయబారి పరాసు రాయబారితో యెంతో లాలనగచెప్పెను. ‘నాకూ ఇంగ్లీషువారికి వచ్చిన తగాదాలకన్నిటికి మీ పరాసువారే కారకులు. నేను సహాయము కోరునప్పుడు నాకు సహాయముచేయని మీ (పరాసు) జాతివారికోసము నేనెందుకు నా దేశాన్నంతా యుద్ధములోనికి దింపి ఖోభపెట్టవలెను.’ అని సబాబునెను. ఈ మాటల సమయములో పరాసు రాయబారిని ఖైదుచేసి, ఇంగ్లీషువారిచేతికి అప్పగించుటకై సబాబు సంకల్పించినట్లు తోచుచున్నది. కాని, అప్పుడే కొంత పరాసుదళము వచ్చి వాకిటనిలచుటచే, నెత్తురు కళ్ల చూడకుండ పరాసు రాయబారిని ఖైదుచేయుట దుస్తరమని సబాబుకు తోచినట్లున్నది.....” (Bengal Records Vol. I. Page CLXXVIII.)

1757 సం॥ ఏప్రిల్ 14-న తేదీన సురాజ్ ఉద్దాలా వాట్సునకు యీదిగువ రీతిగ వ్రాయుట నిష్కపట బుద్ధితోనే యని స్పష్టమగుచున్నది :—

“మీ తృప్తికొరకును—ఒకరి శత్రువుల నొకరు తమశత్రువులుగనే భావించుకొనుటకై మనము చేసికొన్న ఒడంబడిక ప్రకారమును—నేను జీన్ లాను—అతని యానత్తు పరివారమును నాదేశమునుండి తరిమివేసితిని. వారిని నారాజ్యములో యెక్కడగాని ఉండనివ్వనద్దని నా నాయకులకు, ఫౌజదారులకు కఠినమైన ఉత్తరువుల జారీచేయించితిని. పరాసువారు గనుక మీతోయుద్ధముచేసే తలంపుతో నారాజ్యములో ఎన్నడైనా యేమాత్రపు దండుతోనైనా అడుగు పెట్టినారంటే, నేను మీకు సహాయము చేయడానికి సదాసంసిద్ధుడను. మీకు సైన్యము కావాలని ఒకచీటిముక్క పంపిస్తే నేను నాయానత్తు సైన్యముతో వచ్చి మీకు సహాయము చేయును. ఇందుకు అల్లాయున్న యావస్కంది ప్రవక్తలున్న సాక్షులు, మీతో

చేసుకొన్న ఒడంబడికలోను, మీకు వ్రాసిన ఉత్తరములలోను నేనుచేసియున్న వాగ్దానములన్నిటిని తప్పకుండ చెల్లించునని మీరు గట్టిగ నమ్మండి. ఇక ఫ్రెంచి గిడ్డంగుల విషయమై తమకు మనవి చేసేదేమంటే, ఫ్రెంచి కంపెనీవారు దేశీయులకు చాలా బాకీయున్నారు. నా ప్రజల తాలూకు లక్షలకొలదిడబ్బు వారివద్ద నున్నదట. కాబట్టి వారిగిడ్డంగుల నన్నిటిని మీకు అప్పగించివేసేస్తే, వారి బాకీదార్లు యేమై పోవలెను?" (Ive's voyages, Page 142.)

సురాజ్ తన మనస్సును దరిమిలా మార్పుకొనియుండవచ్చును. కాని, యీ వుత్తరము వ్రాసినప్పుడు మాత్రమతడు నిష్కాపట్య బుద్ధితోనే వ్రాసెను. అయితే కైపు వాత్సనులను నిజముగ ననాబుమీదికి పురికొల్పుచున్న అసలుదొంగ దర్బారులో కూర్చున్న రాయబారి వాళ్ళు. ఇతడు 1757 సం॥ ఏప్రిల్ 19-వ తేదీన అస్మిరల్ వాత్సనుకు వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి, అసలు అల్లరి చేసేదంతా యీ రాయబారి 'వాట్సే' యని ననాబు మనస్సుకు దృఢముగ నిశ్చయమైపోయెను. అప్పుడు ననాబు ఒడలుమండెను. కాబట్టి, "ఏప్రిల్ 20-వ తేదీన ననాబు యీ బ్రిటిష్ రాయబారిని తన దర్బారులోనుండి వెడలగొట్టించెను. మరునాడు—21-వ తేదీన—గౌరవ పూర్వకముగ వస్త్రముల బహుమతిచేసి పంపించెను" (పైగ్రంథము వాల్యూం I, పేజీ CLXXX.)

• ఏప్రిల్ 16-వ తేదీననే పరాసు ప్రతినిధి జీన్ లా మూర్షి దానాదునుండి వెడలగొట్టబడెను. ఇతడు బీహారు రాష్ట్రమువైపునకు పోయెను. 'స్తీవాట్స్' అను నతడు తన బెంగాల్ చరిత్రలో యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

"మూర్షి దానాదులో జరుగు రాజ్యాంగ న్యవహారములన్ని 'జీన్ లా' కు తెలియున్నది. అతడు వెల్లిపోవునప్పుడు ననాబున కిట్లని చెప్పిపోయెను. 'నీ ప్రధానోద్యోగులలో చాలమంది నీయందు అసంతృప్తులై యున్నారు. నీకు విరోధముగ వారు యింగ్లీషువారితో యేకమై కుట్రపన్నుచున్నారు. మా పరాసువారము యిట్లు వెల్లిపోగానే, యిదివరకు లోలోన కుములుచున్న అగ్ని హోత్రము ఒక్కసారి గప్పున జ్వాలలులేచి నిన్ను నాశనము చేయును.' ఈ మాటలచుందలి సత్యము ననాబు మనస్సుకు తట్టెను. కాని, జీన్ లాను ఉంచుకొనుటకు ననాబుకు ధైర్యము చాలకపోయెను. అయినను "అవసరమునస్తే మీకు కబురు పుచ్చిస్తాను లెండి" అని ననాబునెను. కాని, జీన్ లా దైవజ్ఞవాక్కుతో యిట్లనెను—"నాకు తెలుసు, మనమిక కలుసుకోము."

జీన్ లాచెప్పిన యీ మాటలుకూడ ననాబు యింగ్లీషురాయబారిని దర్బారులోనుండి వెడలగొట్టుటకు అదనముగ కారణమై యుండనోపును.

ఇంగ్లీషువారు ననాబుపైన కుట్రపన్నుచుండిరి. అతని నెట్లయిన పదభ్రష్టుని గావించి, బంగారముతో విప్లవము జెచ్చిపెట్టనలెనని వారు జూచుచుండిరి. వాళ్ళు

మూర్తి దాబాదులో కాలుపెట్టిననాటినుంచి కుట్ర సాగించెను. అతడు స్వయముగ నబాబు ఉద్యోగస్తుల వద్దకు వెళ్లి మాట్లాడినట్లెక్కడను రికార్డులలో కనుపించదు. కాని ఒమీచందు అను ఒక పంజాబీ వకుర్తనిద్వారా యితడీ నాటకమునంతను జరిపించెను. అప్రాచ్య తంత్రాంగమంతయు నడుపు చండాలుపుపనిని యితనికి పెట్టిరి. ఈతడీ పనిని మిక్కిలి నేర్పుతోచేసెను. నబాబుకు కంపెనీకి సంధిజరిగి రెండునెలలయినను పూర్తిగ నిండకమునుపే యీకుట్ర చాలవరకు పూర్తయియ్యెను. కాశీం బజారుగిడ్డంగి వ్యవహారమునుగూర్చి మాట్లాడుటకు మూర్తి దాబాదు వెళ్లిన స్కాఫ్టన్ అను ఆంగ్లేయుడు 1757 సం॥ ఏప్రిల్ 20-వ తేదీన వాణ్ని అనువాని క్లిప్తవాసెను :—

“పడుచువాళ్లు కోపమును చాలారోజులు దాచుకోలేరు. ఇవ్వొళ్ల నబాబు కుండ బ్రద్దులకొట్టినాడు. మన వకీలు నబాబు దర్శనానికి పోయినప్పుడు అతడు కండ్లబడగనే, ‘వీణ్ణి బయటికిగెంటండి’ అని నబాబు కేకవేసెను. “వీణ్ణి, వీళ్ల జాతిని నాశనం చేస్తాను” అని నబాబు అన్నమాటలు వెళ్లిపోవుచున్న మనవకీలు చెవినిబడినవి. “దండు తీసుకుని బయలుదేరు, నేనువెంటనే వస్తున్నా” నని నబాబు తనసేనాపతియగు మీర్జాఫరుకు ఆజ్ఞాపించెను. “ఎందుకు?” అని మీర్జాఫర్ అడుగగా, “ఫ్రెంచివారిని పట్టిమ్మని వీరు మాటిమాటికి నాకు వ్రాసి వేధిస్తున్నారు. ఇటువంటి ఉత్తరాలిక సాగవు! అని నబాబునెను. కాబట్టి, మీపుణ్యమాయరి! నబాబుకు యిప్పుడు చాలకోపంగా ఉన్నది. ఆ కోపము కొంచము చల్లారనివ్వండి. వ్యవహారమింకా పక్వానికి రాలేదు.....ఇదంతానాకు వదిలివేసే సెయ్యండి. ఇక పదిరోజులలో వ్యవహారమంతా ఫయిసలు చేసివేస్తాను. దండుతో మీరు రెండురోజులు ఉత్తరముగ సాగేటప్పటికల్లా మీకొక పెద్దసైన్యము సహాయంగా వచ్చికలిసేటట్టు చేస్తాను.” (పై గ్రంథము వాల్యూం II, పేజీ 349.)

తియ్యని, కల్ల బొల్లి మాటలచేతను, సులభముగ ఊహించదగిన ఇంక అనేక ఉపాయములచేతను, ఇంగ్లీషువారు నబాబు ఉద్యోగులను తిరుగదీసినట్లు స్పష్టమగును. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“బ్రిటిష్ ఏజెంట్సంచి యెక్కువబరుగ ఉండుటచేత, అతడు దర్బారులో నుండు ప్రముఖులనేగాక, చాలమంది ఆంతరంగిక కార్యదర్శులనుకూడ తనవైపుకు త్రిప్పకోకలిగెను. ఇందులో దూరదృష్టిగల ఒమీచందు యొక్క జిత్తులమారి తనము అతనికి చాలసహాయము చేసెను.....హుగ్లీ ఫౌజుదార్తైన నందకుమారుని ఒమీచంద్ బుట్టలోవేసికొనెను.” (పై గ్రంథము వాల్యూం I పేజీ CLXXVII.)

ఒమీచంద్ ద్వారా ఇంగ్లీషువారు లేనదీసిన ప్రధాన కుట్రదారు లెవరనగా :—సేములనబడు జెయిన్ మాహుకార్లు, మీర్జాఫర్; మనిక్చంద్,

రాజాబల్లవ్, దుర్లాబ్ రామ్. న బాబుపై కుట్రపన్నుటకు వీరిలో ఒక్కొక్కరికి వేర్వేరుగా యేవేవో స్వార్థములున్నవి. “యార్లతీఫ్ ఖాన్” అనువానిని సింహాసనము మీద కూర్చుండబెట్టవలెనని షాహుకారులనిరి. వీడు హీనకులుడు. వీడు న బాబుకొలుపులో రెండువేలసేనకు అధిపతియైనప్పటికి, యీ షాహుకారుల నుండి డబ్బు తినుచుండెను. వీరినితడు కాపాడుచుండెను. వీనిని సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టువిషయము ఇంగ్లీషువారికి నచ్చలేదు.

బంగాళాతక్కుపై కూర్చుండమని కులుకుచున్న సన్యాసి యింకొకడు గలడు. ఆతడే మీర్జాఫర్. ఇతడు సురాజ్ ఉద్దౌలాకు దగ్గరచుట్టము. (మేనత్తమ్మగుడు) కాబట్టి, యార్లతీఫ్ కంటే, వీనికి దర్బారులో యెక్కువపలుకుబడియున్నది. తానున్న, యింకొందరున్న కలిసి న బాబును సింహాసనమునుండి పడగ్రోసే విషయములో ఇంగ్లీషువారికి సహాయముచేయడానికి సంసిద్ధముగ ఉన్నామని యీ మీర్జాఫర్ ఒక ఆర్మీనియన్ ఖోజాద్వారా వాట్సుకు కబురు పంపెనట! ఈ సంగతిని వాట్సు 1757 సం॥ ఏప్రిల్ 26-వ తేదీన కలకత్తాకు వ్రాసెను. ఆ పుత్తరములో యిట్లున్నది:—

“నేనిదివరకు వ్రాసినస్క్రిముకంటే, యిదియెక్కువ వాటముగవున్నది. దీనికి మీరు ఒప్పుకొనేటట్టయితే, మీకెంత డబ్బు కావాలో, మీకెంత భూమి కావాలో, యింక యేవేసంగతులు కావాలో, తెలియపరచవలసినదిగ, మీర్జాఫర్ కోరుచున్నాడు.” ఈ లోపుగ, న బాబుకు అలికిడి తగలకుండ, అతని కండ్లలో దుమ్ముకొట్టుటకుగాను, న బాబుకు తమంతటి మిత్రులు లేరన్నట్లు మంచితియ్యని మాటలలో ఆతనిని లాలింప సాగిరి! మెకాలే యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“ప్రేమ ఒలికిపోతున్నట్లుగ కైపు న బాబుకు ఉత్తరము వ్రాసెను. ఇది చూచుకొని పాపమా వెర్రిబాగుల న బాబు కొంతకాలము తనకిక భయములేదు గదా యని మురుసుకొనెను. దుర్బలుడగు న బాబు నీది కొంతకాలముజోకొట్టెను. ఈ ఉత్తరానికి ‘జోలపాట ఉత్తరమని’ కైవే పేరుపెట్టెను. ఈ ‘జోలపాట ఉత్తరమును’ న బాబు దగ్గరకు తీసికొనివెళ్లినవాడే, యింకొక చేతితో యీదిగువ ఉత్తరమును వాట్సునద్దకు తీసికొనివెళ్లెను. “మరేమి ఫరవాలేదని మీర్జాఫరుకు చెప్పి, రణరంగమునుండి యెన్నడు వెనుదిరుగని అయిదువేల అచ్చాడీలనంటి సేనతో నేనుకలుసుకొందునని చెప్పి, రాత్రింబగళ్లు నడచివచ్చి, తనయండనిలిచి, తనకు సహాయముగ పోరాడెదనని చెప్పి, తుదకు ఒక్క సైనికుడు ఉండేవరకు కూడ పోరాడెదనని అతనికి గట్టిగచెప్పి.”

సురాజ్ ఉద్దౌలా మేల్కొనకుండ అతనిని నిద్రలో పడవేయడానికి ఇంగ్లీషు వారెన్నెన్ని మాయోపాయముల జేసిరో, వానిసన్నిధినిట వివరించుట అసంసరము.

సురాజ్ ఉద్దాలా ప్రాచ్యభూములలో పుట్టిన వెర్రిబాగుల పడుచురా చవిడ్డి. కాబట్టి యితనికి అప్రాచ్య బచ్చుల కుటిల తంత్రము లెట్లు తెలియును?

ఒమీచంద్ ఇంగ్లీషువారి కెంత సహాయము చేయనలెనో అంత సహాయము చేసెను. ఇతని సహాయము లేకన్నచో, వారు చంద్రనగరమును పట్టుకొనలేక పోయెడివారు. ఈ సంగతి కైపును నెలెత్తు కమిటీవారునుకూడ అంగీకరించియు యిదివరకే చెప్పియుంటిమి.

మరిగి, యిప్పుడు, సురాజ్-ఉద్దాలాను సింహాసనమునుండి కులగ్రోయు కుట్రలోకూడ యింగ్లీషువారు జయమొందుటకు యీ ఒమీచంద్ కారకుడు. ఇంగ్లీషువారు చిల్లర మకాణదారులైతే, ఒమీచంద్ కూడ ఆతరగతికి చెందినవాడే. ఈ అప్రాచ్య తంత్రజ్ఞులు చేయమన్న చండాలపు పనులనన్నిటిని వీడు నిర్లజ్జగచేసి వైచెను. ఈ చండాలపు పనులకన్నిటికి తగినకూలి—ప్రతిఫలము—తనకిత్తురని యీతడు ఆశించెను. ఒమీచంద్ ఆత్మద్రోహి. తనదేలికకు, తనజాతికి, ద్రోహి. కాని, పరాయివారగు కిరస్తానీలకు నమ్మినబంటు. వారిని పూర్తిగనమ్మి, వీడు వారికి సహాయముచేసెను. దొంగలలోకూడ నిజాయతీ ఉన్నదందురు. కాని, యీ విలాయతీ దొంగలకు—యీకైపు, వాట్సును దొంగలముఠాకు—నీతీ, జాతీలేదు. వీరు కృతఘ్ను హతకులు. తమకింత ఉపకారముచేసిన ఒమీచంద్ నకు ద్రోహమొనర్చుటకు వారు జంకలేదు. ఏకీతిగ మోసగించిరి? ఇదివరకు ప్రపంచచరిత్రలో, యే యుగములోను, యెక్కడ కని విని యెరుగని నీచాతి నీచమార్గముగ ద్రోహమొనర్చిరి. సురాజ్-ఉద్దాలాను సింహాసనమునుండి పడద్రోసిన పిమ్మటనో, లేక చంపిన పిమ్మటనో, వారు నశాబు ఖజానాను కొల్లగొట్టుమరని ఒమీచంద్ నకు తెలియును. కాబట్టి, యిట్లు కొల్లగొట్టిన ఖజానాలో తనకు నూటికి 5 రూపాయల చొప్పున భాగము పెట్టవలసినదని ఒమీచంద్ కోరెను. మరియు, కోటలోను రాజమందిరములోను పడి దోచుకొన్న రత్నములలో కూడ కొంతభాగము పెట్టవలసినదనియు యితడు కోరెను. అయితే యింగ్లీషువారితనిని తమకు ఉపకరణముగ ఉపయోగించుకొనుటకు చూచిరేగాని, యితనికోర్కెలను మన్నింపదలచలేదు. కాబట్టి, వీనినెట్లయినను మోసముచేయవలెనని యింగ్లీషువారు తలచిరి. కైపు స్వర్గమునుండి దిగివచ్చిన సేనాపతియనియు, “యిండియాలో ఆంగ్ల రాజ్యమును స్థాపించిన మహానుభావుడ”నియు, యింగ్లీషు వారితనిని పూజించుచుందురు. ఇట్టి కిరస్తానీ కైపు విధర్ముడని వెక్కిరింపబడు ఒమీచంద్ ను మోసపుచ్చుటకై భీష్మరీచేసెను. ఈవిడే శఙ్ఖులందరు అప్పుడు ఒమీచంద్ చైత్రలో ఉన్నారు. ఆసమయములో గనుక తనకి భాగము పెట్టననేటట్లుయితే, వ్యవహారము బెడుస్తుంది. కాబట్టి, కైపు. వాట్సుకు యేమని వ్రాసినాడు :—

అశ్వశిల్పం - మొదటి సామ్రాజ్యము
చుట్టి కడకడన మొదటి పింగళినామ
- అంజేయుల కుటల స్వభావమును
గుర్తించినవాడు (44 శ్లో.)

మొదటి సామ్రాజ్యము.
“మహా ! నా ! నవే ధన్యుడవు” —
(141-143.)

మొదటి సామ్రాజ్యము మొదటి సామ్రాజ్యము — (శ్లో 127.)
మొదటి సామ్రాజ్యము మొదటి సామ్రాజ్యము.

వార్టన్.
కైపును సహకారియగు ఆంగ్ల సాకాపథాధపతి
[ఇతని సంతకమే కైపు ఫోరర్ చేయించినది]
(125వ పేజీ.)

కైపు.
బెలిరాచుంగును మోసగించుటకు వాట్సన్ సంతకము ఫోర్వేయించి
యొద్దమున కపట జయముగొని భరతఖండమున ఆంగ్ల రాజ్యమును
స్థాపించిన మొదటి యింగ్లీషువాడు. తగుపరిచిన యింగ్లీషు
వాట్సన్ గురువు. (125వ పేజీ.)

“ఒమీచంపును బాగా ఉబ్బవెయ్యి. కంపేనీ వ్యవహారాలు పైకెరావడాకేని తానుచేసిన సహాయానికి అడ్మిరల్ వాట్సన్, కమిటీవారు, నేనుకూడ తనకెంతో కృతజ్ఞులమంటిమనిచెప్పి. తనపేరు యిదివరకు యిండియాలో మోగిన దానికంటె యింగ్లండులో అధికముగ మోగిపోతుందని ఊహింపగలడు. వీలైతే, అతనికి అనుమానము తగలకుండావుండడానికి, అతడుకోరిక 30 లక్షలలో 10 లక్షలు తీసివేసి, మొత్తముగో నూటికి అయిదువంతునచేర్చి యిస్తామనిచెప్పి. ఇదికూడ అతడు కోరిన మొత్తమేయగుననిచెప్పి.”

ఈ వ్యవహారమునుగూర్చి పార్లమెంటు కమిటీ యెనుట తనపై నేరము మోపబడినప్పుడు కైవు యిట్లని బదులుచెప్పెను.

“విప్లవము పుట్టించుటకు వలయు సన్నాహములయందు పూర్తియై సర్వముసిద్ధముగనున్న ఊణములో, ఆకస్మికముగ ఒక క్రొత్త చిక్క వచ్చినదని వాల్సు నాకు తెలిపెను. నభాబు ఖజానాలో దొరికిన దానిగో నూటికి ఐదు మాత్రమే గాక, మరి అదనముగ తనకు 30 లక్షలు యిచ్చితీరవలెనని ఒమీచంపు పట్టుపట్టెనట. దీనికి మనము అంగీకరించనియెడల మనగుట్టంతయు నభాబుకు తెలిపి వాల్సును చంపించెదననికూడ అతడు భయపెట్టెనట. ఇట్టి దురాత్ముని యెత్తుగడను పడగొట్టుటకై, ఆ సమయమునుబట్టి దోగో మారుయెత్తు వేయకపోతే సాగేట్టు కనిపించలేదు. అట్టి సమయములో టక్కరుయెత్తు మాయతంత్రము చేయుట నాకు దోషముగ గన్పట్టలేదు. అప్పుడు ఆహుళక్కి కరారునానూయెత్తును సూచించినదినేనే. ఇందుకు కమిటీవారును ఒప్పుకొనిరి..... నేనీమాటయెన్ను మును రిహస్యముగ దాచనేలేదు. ఆ సమయములో అటువంటి పని చేయుట తప్పు కాదు. అవసరమైతే, యిట్టిపనిని వందసారులయినా చేస్తాను.”

కైవును విచారించిన పార్లమెంటు కమిటీలోని ‘గౌరవనీయ’ సభ్యులకు అతని ప్రసర్తన దోషముగ గన్పట్టలేదు. అట్లు గన్పట్టియున్నచో వారతనిని లక్షణమే ఊరిదీయించెడివారే. ఆరోజులలో యింగ్లండులో ఘోరజ్ఞకి ఊరిశిక్షయుండెను. “విమతుని” ఘోరజ్ఞచేత మోసగించడము వారికి బలే వేడుకగ కనిపించినది. కాబట్టి వారు కైవును ఊరిదీయించుటకు బదులుగ, అతనికి ప్రభు బిరుదమునిచ్చి సత్కరించిరి! ఇట్టి తుచ్ఛకార్యమొనర్చినందుకు వానికి ప్రభు బిరుదము దొరికినది!

రెండు కాగితములమీద రెండు కరారునామాలు వ్రాయించుటకు కైవును, అతని కిరస్తానీ ముఠాయు, యేర్పాటుచేసిరి. ఒకదానిలో ఒమీచంపు కోరిన సొమ్ము యిచ్చుటకు ఒప్పుకొన్నట్లు వ్రాసిరి. రెండవదానిలో యీవాక్యమును నదలివేసిరి. ఒమీచంపును యీరీతిగ మోసగించుటకు అడ్మిరల్ వాట్సన్ యిష్టపడలేదు. అనా దొంగ కరారునామా పత్రముపై సంతకము పెట్టవలెను. ఈ దొంగ కరారు

నామా యెర్రకాగితముమీద వ్రాయబడెను. దీనిపై తాను సంతకము చేయనని యెప్పుడైతే వాట్సన్ నిరాకరించెనో, వెంటనే అతని సంతకమును దానిపై ఘోరరీ చేయవలసినదని క్లైవు ఒక మనిషిని—లూసింగ్టన్ అను వానిని పిలిచి చెప్పెను. ఇట్లు వాట్సన్ సంతకము ఘోరరీ చేయబడియున్న యీ యెర్రకాగితమును ఒమీచండ్ చేతికెచ్చిరి.*

ఇంగ్లీషువారికిని, మస్లిమ్ ద్రోహియగు మీర్జాఫరుకును మొట్టమొదటగ జరిగిన ఒడంబడికలో 13 షరతులుండెను. 14 వది యగు యీ దొంగషరతు లేదు. ఈ ఒడంబడికలోని ముఖ్యమైన షరతు లేవనగ:—(1) లోగడ ఇంగ్లీషు వారికి సురాజ్ ఉద్దాలా యిచ్చియున్న యావత్తు అధికారములను, హక్కులను,

* ఈ ఘోరరీ వ్యవహారమును గూర్చి పార్లమెంటు మహాసభలో క్లైవు స్వయముగ చెప్పిన మాట లివి:—

“సురాజ్ ఉద్దాలాచేసిన ద్రోహమునకు, వంచనకు యెన్నడు అంతులేకుండెను. పరాసు నేనవచ్చి దిగేటట్టుగ కనపడ్డది. అది వస్తే నూ ప్రాణములు దక్కివికావు. ముప్పనిలక్షల రూపాయలున్న, నబాబు ఖజానాలో దొరకినదానిలో నూటికి అయిదువంతును తనకు భాగము పెట్టితేనే గాని వీలులేదని ఒమీచండ్ మోలీ వేసుకు కూర్చున్నాడు. ఈ మాటకు మనము ఒప్పుకొనకపోతే మన గుట్టంతా తీసుకుపోయి ఒమీచండ్ నబాబుకు చెప్పేసేవాడు. అప్పుడు కాశింబజారులోవున్న మనవాళ్ల ప్రాణాలన్నీ పోయేవి. ఇట్టి సమయములో యేదో యెత్తువేయకపోతే బ్రతుకులేనట్లు కనిపించినది. కాబట్టి దీనికి నే నెంతమాత్రము వెనుదీయలేదు. కరారునామామీద అందరు సంతకములు చేసినారుగాని, అడ్మిరల్ వాట్సన్ తాను చేయనని కూర్చున్నాడు. అతడు నాతో మాట్లాడిన మాటలనుబట్టి, కరారునామా మీద అతని సంతకమును నేను చేయించవచ్చునని నాకు తోచినది. అడ్మిరల్ వాట్సన్ షేరును సదరు కరారునామా కాగితముమీద సంతకముచేసిన మనిషి అతని యెదుట చేసెనో లేదో నాకు తెలియదు. అయితే, తానట్లు చేయుటకు తనకు తగిన అధికారమున్నదని అతడు తలంచెను. ఈ సంగతి నాకు తెలుసును. ఏలననగ, అట్లు చేయనిచో కంపెనీ బ్రతుకునకే మోసమువచ్చునట్లుండెను. మరియు, కాశింబజారులోనున్న మన యావన్మంది యింగ్లీషు ప్రజల ప్రాణాలుకూడ దక్కినట్లు కనిపించలేదు. అట్టి సమయములో అటువంటి ఘోరపాతకుని మోసము చేయుట తప్పకాదని నాకు తోచినది. అది రాజనీతిగను, ధర్మముగను నాకు తోచినది.” కమిటీ ముందు సాక్ష్యమిచ్చుచు క్లైవు యిట్లనెను:—

“ఈ దొంగ కరారు నామాపై తన సంతకము చేయించుకొనుటకు వాట్సన్ సమ్మతించెనని లూసింగ్టన్వల్ల నాకు తెలిసినది. అట్లు కానిచో, యిందు కత డంగీకరించెనని నేను ప్రకటించెడివాడను కాను. అయితే యింకొకసంగతి, వాట్సన్ ఒప్పుకొన్నను, ఒప్పుకొనకపోయినను, అతని సంతకమును కరారు నామాక్రింద చేసివేయవలసినదనియే నేను ఆజ్ఞాపించెడివాడను. ఒమీచందుని వంటి దుర్మార్గుని యెత్తు పడగొట్టుటకై అట్టి పనిచేయుట తప్పగాదని నాతలంపు. ఇందుకు కొన్నిలువారును సమ్మతించిరి”: —

సౌకర్యములను, మిర్జాఫర్ ధ్రువపరుపవలెను. (2) ఇంగ్లీషువారి శత్రుత్వలయెడ శత్రుత్వమును, మిత్రులయెడ మిత్రత్వమును వహించుటకు మిర్జాఫర్ ఒప్పుకొని

ఆ ప్రకారము కరారుచున్నా వ్రాసియువ్వవలెను. (3) పరాసుల తాలూకు యావత్తు గిడ్డంగులను, మనుష్యులను సహా, మిర్జాఫర్ ఇంగ్లీషువారికి అప్పగించివేయవలెను. (4) వారిని తిరిగి బెంగాలులో కాలు పెట్టనీయకూడదు. (5) లోగడ సురాజ్ ఉద్దాలా కలకత్తాను పట్టుకొన్నప్పుడు ఇంగ్లీషువారికి గలిగిన నష్టము క్రిందను ప్రస్తుతము

యుద్ధపుఖర్చుల క్రిందను మిర్జాఫర్ ఇంగ్లీషువారికి ఒక కోటిరూపాయ లివ్వవలెను. (6) లోగడ సురాజ్ ఉద్దాలా కలకత్తాను పట్టుకొన్నప్పుడు అందున్న ఇంగ్లీషు ప్రజలకు గలిగిన నష్టముక్రింద 50 లక్షలున్ను, హిందూప్రజలకు గలిగిన నష్టముక్రింద 20 లక్షలున్ను, ఆర్మీనియన్ ప్రజలకు గలిగిన నష్టముక్రింద 7 లక్షలున్ను మిర్జాఫర్ ఇచ్చి డివ్వవలెను. (7) కలకత్తా కోటకు కందకముచుట్టునున్న భూమియు, అందుకు 600 గజముల కైవారముతోనున్న భూమియు ఇంగ్లీషువారికి సమస్తహక్కులతో స్వాధీనపరచవలెను. (8) కలకత్తాకు దక్షిణముగ, — నదికిని ఉప్పు సరస్సులకు మధ్యగ— 'కాల్పీ' నరకు నున్న ప్రదేశమునకంతకు కంపెనీవారికి జమిందారీగిరి యివ్వవలెను. (9) తనరక్షణకు కావలసివచ్చినప్పుడెల్లా మిర్జాఫరు ఇంగ్లీషు సేనలకు శీతములిచ్చుకోవలెను. (10) హుగ్లీకి దిగునను, నది మీదను మిర్జాఫరు యెట్టికోటలనుగాని కట్టకూడదు. (11) ఇతనిని నబాబుగ చేసిన 30 రోజులలోగా మిర్జాఫర్ యీషరతులనన్నిటిని అమలు జరుపవలెను. (12) ఈ ఒడంబడికకు బద్ధుడైయున్నంతకాలము మిర్జాఫరుకు ఇంగ్లీషువారు సహాయము చేయుదురు.

కలకత్తాలోని కంపెనీ కమిటీవారు తమ తాలూకు యావత్తు న్యవహారములను, కైపు వాట్సునులచేతులతో పెట్టిరి. తమకు తృప్తికరముగ కైపు తమ న్యవహారములనెట్లు ఫోర్జరీవల్ల చక్కబెట్టెనో పైన వినరించియుంటిమి. అయితే, అప్రాచ్యరాజ్య తంత్రమును సమగ్రముగ సాగించుచున్న, అడ్మిరల్ వాట్సు నట్టి పిరికి పండు. మిర్జాఫరుతో సంధిన్యవహారము పరిష్కరించుకొనుటకుగాను యీతడొ మస్లిమ్ ప్రోహి యింటికి బహిరంగముగ వెళ్లుటకు భయపడెను. 1757 సం॥ జూన్ 4-న తేదీన రాత్రి బాగా ప్రొద్దుపోయినతరువాత కోజాపెట్రూస్ అను ఆర్మేనియన్ దేశస్థుడొకడు స్త్రీలు ఉపయోగించు ఒక షోలీలో యితనిని కూర్చుండబెట్టి, యెవరికి అనుమానము తగలకుండ, రహస్యముగ మిర్జాఫర్ యింటికి మోముంచుకొని వెళ్లెను. ఆరాత్రియే మిర్జాఫర్ యీ ఒడంబడికపై సంతకముచేసెను.

ఇంగ్లీషువారు సురాజ్ ఉద్దాలాను మోసపుచ్చి మైకములో పడగ్రోసినట్లు యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. తనకిక భయములేదను దిలాసాతో—పాపమా వెర్రి బాగుల నబాబు—తనసేనలో సగము తీసివేసెను. నబాబును మోసగించుటకై ఇంగ్లీషువారు యిన్నాస్థినుండి వేసికొన్న బురకాను తామిక తీసివేయవచ్చునను నిర్భయసమయము క్రమముగ ఆసన్నమగుచుండెను. అయితే, వాట్సు మున్నగు బ్రిటిష్ మనుష్యులింకను నబాబు రాజధానియగు మూర్షి దాబాదులోనేయున్నారు. వారక్కడ పున్నంతకాలము తమద్రోహచింత నబాబుకు తెలియనివ్వరాదు. జూన్ 12-వ తేదీరాత్రి యీ ఇంగ్లీషువారు వేటకు వెళ్లుచున్నామను చిన్నమిషచెప్పి, నబాబువద్ద శెలపు పుచ్చుకొని, మూర్షి దాబాదునుండి వచ్చి వేసిరి. మరునాడు వారు తిరిగిరాలేదు. వాట్సు మున్నగు ఇంగ్లీషు మనుష్యులు పారిపోయినట్లు నబాబుకు తెలిసినది. వారి ద్రోహ తంత్రమంతయు వెంటనే నబాబుకు పూర్తిగఁ గోచరమై పోయినది. ఆరోజుననే, నబాబు యీక్రింది ఉత్తరమునఁ జేపు పాట్సునులకు వ్రాసెను :—

“మన ఒడంబడిక ప్రకారము నేనుచేసిన వాగ్దానముల నన్నిటిని—ఏదో కొద్దిగ తప్ప—యావత్తు వాట్సు ద్వారా పూర్తిగ పరిష్కరించినాను. అయినప్పటికి, వాట్సును, కాసింబజారులోపున్న మిగతా కాన్సిలువారును తోటపికారు వెల్లెదమనిమిషచెప్పి, అర్ధరాత్రివేళ పారిపోయినారు. ఇది కేవలము మోసముగను, ఒడంబడిక భగ్నమొనర్చు సంకల్పముగను స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచున్నది. మీకు తెలియకుండ, మీసలహాలేకుండ—యీపని జరిగినదని జేసనుకొనను. ఇటువంటిదే యేదో జరుగుతుందని నేను మొదటినుంచి అనుమానపడుచునే యున్నాను. ఇందులో యేదో ద్రోహమున్నట్లు నాకు తట్టుచున్నది. కాబట్టి, నాసేనను స్థానీనుండి రప్పింపను.”

“ఒడంబడిక భంగమగుట నావల్లకాఁలేదు గదాయని నేను అల్లాను స్తోత్ర మొనర్చు చున్నాను. మనము చేసుకొన్న ఒడంబడికకు అల్లాయు, ప్రవక్తలును సాక్షులుగనుండిరి. ముందుగ ఎవరైతే యొడంబడికను భంగపుచ్చుచుగో అందుకు తగిన శిక్షను వారే పొందుదురు.” (Ive's Voyages Page 145).

తనపై పన్నబడిన కుట్ర యెంతవరకుపోయినదో పాపము సురాజ్ ఉద్దాలాకు తెలియదు. ఎవనినైతే ఇంగ్లీషువారు చీలదీసి తనమీదికి ఉసుకొలుపుచున్నారో—ఎవడుప్రధానకుట్రదారుడో—అట్టి మీర్జా ఫరునే సురాజ్ ఉద్దాలా తెలియక నమ్ముకొని యుండెను. పాపము సురాజ్ ఉద్దాలా అనుభవములేని కుర్రవాడు, నిజాయితీ బుద్ధిగలవాడు. తన ఉద్యోగులలో యెప్పుడైనా తనయెడ వ్యతిరేకభావము కనబడితే, వారు తనయంకు విశ్వాసభావముతోనున్నారో లేదో తెలిసికొనుటకుగాను యితనితాత ఆలినగ్గిఁగాను భారానును వారి నెత్తిపై పెట్టి ప్రమాణము చేయమని

కోరేవాడట! ఇప్పుడు సురాజ్-ఉద్దాలా కూడ యీ ప్రకారమే చేసెను. ఇతడు స్వయముగ మీర్జాఫరు యింటికిపోయి, మనస్సులో యెట్టి ద్వేషముగాని ఉంచుకొన వద్దని అతనిని ప్రార్థించి, తనయెడ విశ్వాసముతోనుండునని ఆతడు ఖురాను ముట్టి చేసిన ప్రమాణమును అంగీకరించి, నమ్మి తిరిగివచ్చెను.

కాని, తన ప్రమాణవాక్యమును త్రోసి పుచ్చి, ద్రోహియై, తరుణము కనిపెట్టి, ఇంగ్లీషు సేనలను పలాశ్ యుద్ధరంగమునకు నడిపించినది యీమీర్జాఫరే. ఇందునుగూర్చి 'ఐప్పు' యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“సర్వము సిద్ధముగనున్నదని మీర్జాఫరునుండియు, ఆతని ముఠాదారుల ను జూన్ 12-న తేదీన కబురు వచ్చినది. పాచిక పారినది. మరునాడు—13-న తేదీన—సైన్యము ముందుకు నడచినది..... (Ive's voyages. Page 148.)

ఆరి—అనగా జూన్ 13-న తేదీన—కైపు సురాజ్-ఉద్దాలా కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. సంధి పరతులను సురాజ్-ఉద్దాలా అమలు జరుపలేదను నేరము అందు కలపబడెను. అందిట్లున్నది:—

“కంపెనీ యుగ్మగులందరి యనుమతితో నేనొక మార్గమాలోచించినాను. వెంటనే కాశింబజాన్ చెల్లి మన తగాదా విషయములనున్నటిని పరిష్కరించి తీర్పు చెప్పటకు మీర్జాఫర్ యుద్దులాబ్, జగత్ సేబ్ వగైరా పెద్దమనుష్యులను మధ్యవర్తులుగ యేర్పాడుకుందాము. ఇందునాదే తప్పని వారు, తీర్పుచెప్పే యెడల, యిక నేనేమియు చేసని ప్రమాణము చేయుచున్నాను. తప్పు మీదేయని వారు తీర్పు చెప్పేయెడల, కంపెనీకి గలిగిన యానత్తు నష్టమును మీరు భర్తీ చేయవలెను. మా సైన్యముల, కాకాధళమునకు అయినా ఖర్చంతా మీరిచ్చుకొనవలెను. వర్షాకాలము రాబోవునపుడు మీరు ప్రత్యుత్తరమిచ్చుటకు చాల ఆలస్యము కావచ్చును. కాబట్టి, తక్షణమునకు వచ్చుట అనసరమని తోచినది” (పై గ్రంథము పేజీ 140).

ప్లానీటరీ యుద్ధము

కైపు యాధిపత్యము క్రింద సేనలు యుద్ధరంగమునకు నడచిన వివరముల నిట వర్ణించుట అనవసరము. 'పలాశ్' గ్రామము మూర్షి దాగాదుకు 20 మైళ్ల దూరములో నుండెను. ఆ గ్రామముల నెవ్వరేషముగ పలాశ్ నృక్షములు అనగ మోదుగచెట్ల తోపులుంచుటచే దానికావలసినది. * ఈ విదేశస్తులనల్ల

* 1892 సం॥ ఏప్రిల్ నెల తాలూకు కలకత్తా రిఫ్యూజీ కేజీ 312 లో హెచ్. బెవరిడ్జి యనునతడు 'పలాశ్' గ్రామమును గూర్చి యిట్లు వ్రాసెను.

యేదో ద్రోహము జరుగనున్నదని నబాబుకు అనుమానముకలిగి, అతడు కొంత సేనను పలాసి గ్రామమువద్ద నిలువయుంచెను. ఈ సంగతిని అతడు 1757 సం॥ జూన్ 12-వ తేదీన వాట్సునుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో ఉదహరించియుండెను. జూన్ 23-న తేదీన యీ పలాసి గ్రామమువద్ద ఒక యుద్ధము జరిగెను. ఈ యుద్ధము యింగ్లీషు వారి పేరున కేమియు మర్యాద తెచ్చునదిగ లేదు. 'స్వర్గమునుండి యూడిపడిన సేనాపతి'—పేరుమోగిన ఫోర్జ్ జోరు—మాట యిక చెప్పనే అక్కరలేదు. కైవుకు మిత్తుడు, శ్రేయోభిలాషి, చరిత్రకారుడునగు 'ఆర్ము' యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“ఇతడా సమయమున నిద్రపోవుచుండెనని కొందరనుచున్నారు. బహుశః నిజమై ఉండవచ్చును. ఎందుకంటే, అంతకు పూర్వము యెన్నిగో యో అతనికి విశ్రాంతిలేదు. అయితే యేమి? అంతమాత్రముచే పూర్వము లేదనిగాని, అతడు సరిగ ప్రవర్తించలేదనిగాని, అనడానికి వీలులేదు.”

సురాజ్-ఉద్దాలా సైన్యమునంతను లంచములుమేసి వారు చెడగొట్టినారు. నబాబు శిబిరమంతా ద్రోహులపుట్ట. వారిలో కైఫ్ సైన్యము మీర్జా ఫర్. ఇతడే నబాబు సేనకంటకు అధిపతి. ఈ ప్రధానసేన యింగ్లీషు వారితో షరీకైనాడు. ఈ సంగతులన్ని యిట్లుండగ, నబాబుకు

“పలాసీ (లేక పలాశీ) యను గ్రామమిప్పుడు నడియా జిల్లాలో ఉన్నది..... పూర్వము మూర్షి దాబాదు జిల్లాలోనుండెను. న్యాయముగ యిప్పుడుకూడ మూర్షి దాబాదు జిల్లాలోనే చేరియుండవలసినది. ఏలననగ, యిది కృష్ణనగరుకంటే, బరహాన్ లోకి 10 మైళ్ల దగ్గరగవున్నది. లోగడ 'కాశింబజారు లంక' యనబడు దానిలో నిది భాగం. యిది థామెనగర్ ఫ్యాక్టరీయు దానికెరుగుగ నైరుతిమూలగనున్న గ్రామములును, నాగి ప్రక్కనున్నప్పటికి నేడింకను మూర్షి దాబాదు జిల్లాలోనే చేర్చబడియున్నవి. 'పలాసీ' అను పలాశ వృక్షము (మోదుగ చెట్టు) నుండి వచ్చినదనుట స్పష్టము. కాని యిది మూల మోదుగ చెట్టులేవు. పూర్వము వున్నట్లును తోచదు. 'పలాసీ' యనుపేరు కిగాక ఆచుట్టుపట్టుల 240 చదురపు మైళ్ల వైశాల్యముగల పరగణా కంతకును కాబట్టి యీ మోదుగచెట్టు (పలాశ వృక్షములు) బహుశః 240 చదురపు మైళ్ల గ్రామముగల యీ 'పలాసీ' పరగణాలో యెచ్చోట నైననుండి యుండవచ్చును.”

“పలాసీ గ్రామము చాల పెద్దది. ఇచ్చట 250 యిండ్లుకలవు. కొన్ని వేల యెకరముల భూమికలను.....1811 లో 'వాలెంటియా ప్రభువు' యీ గ్రామమువద్ద తన మేనా బోయీలను మార్చుకొనెనట. ఇచ్చట పెద్దతోపువున్నట్లు ఆయన చెప్పుచున్నాడు. కాని, ఆతోపులో ఆఖరు చెట్టు 1801లో చచ్చిపోయెను. ఒక యూరోపియనుడు వచ్చి యీ చెట్ల మొళ్లను, వేళ్లను, ప్రతి ఒక్క పంపించెనట. ఈ పనిచేసిన యూరోపియనుడు వెంటనే చచ్చెనని ఆవుల్లో జనము ను ఒక కథ చెప్పుకొనుచుందురు.

పలాసి యుద్ధరంగమందు ఓటమిగాక జయమెట్లు గలుగును? ఈ యుద్ధమునుగూర్చి 'కర్నల్ మాతెసన్' చెప్పినమాట లెంతేని ఒప్పదముగ, న్యాయముగ, నున్నవి:

అతడుచెప్పిన మాటలివి:—

“రాజద్రోహమే సర్వము అమర్చిపెట్టిన తరువాత, రాజద్రోహమే సభాబును యుద్ధరంగమునుండి తరిమిపేసిన తరువాత—రాజద్రోహమే సభాబుసేనను మగు మంచి వ్యూహస్థానమునుండి తప్పించిన తరువాత—తనప్రాణముసకీకము లేకుండా యను ధైర్యముతోచిన తర్వాత, అప్పుడే, కైవు యుద్ధరంగానికి నడచిరాగలిగెను. కాబట్టి, పలాసియుద్ధము ఫరిష్కార్ యుద్ధమే గొప్పయుద్ధముగ యెన్నడు భవింపబడదు.” (Decisive Battles of 1733.)

ప్రమాది కైవుకూడ యిందునుగూర్చి పార్లమెంట్ కమిటీ యెదుట తన సాక్షాత్తుగా యిట్లు చెప్పెను.

“యుద్ధములో రక్తపాతము అంతతక్కువగ ఉండడానికి రెండు కారణములున్నవి. ఒకటి, సైన్యముల కరకట్టచాటున నుండెను. అందుచే, శత్రువుల ఫిరంగుల కేమియు నష్టమును కలిగింపలేకపోయెను. ఇది ఒక కారణము. ఇక రెండవ కారణమునగ: సురాజ్-ఉద్దౌలాకు తన సేనయందు నమ్మకము లేకుండెను; అట్లే శనిసేనకును అతనియందు నమ్మకము లేకుండెను. కాబట్టి సైనికులు తాము నమ్మకము లేనివిధులను చేయలేదు.”

సభాబు సేన, తన చుట్టకు తానే దేవులు చేసినది కైవు పార్లమెంటు కమిటీ మొబర్లకు చెప్పి, పునరుద్ధరించెడిది.

విధి సురాజ్, సైన్యములుడయ్యెను. తనకు విశ్వాసపాత్రుడగు సేనాని మీర్ మదన్ చనిపోవగ, యుద్ధరంగమం దతిడిక ఆశను వదలుకొనెను. హెచ్. చివరిడ్జి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

“పలాసి యుద్ధరంగమందు మదన్, ఇతడు తోపుతోనికి జొరబడి ఇతని పతనము 1694 సం॥లో యున్నది. ఇరువురును విశ్వాసఘాతకములై యుద్ధరంగమునబడిరి. “ఈ పలాసీ యుద్ధము ఆ గ్రామస్తులకు బాగా తెలియునట్లున్నది. ఇది మును గూర్చియు, మీర్ మదన్ ప్రతాపమున చుండిరి. వారిలో ఒకడు “మీర్ మదన్ కీర్తి యెంతో ఉద్దేకముతో పలికెను. “నిజమైన ముసల్మాన్ వీరుడు మీర్ మదన్, గుండుదెబ్బతిగిలి చనిపోయెను. ‘కొమేమ్’ వీరుని పతనమును బోలి యెరి. ఇరువురు తొడలో గుండు సంగతి (అసలు రహస్యము) క్యమే. మీర్జాఫక్ ద్రోహ ధీయు వారు చెప్పకొను తారాత్కముండు” నని

ఆ రోజు సురాజ్ కు దుర్దినమయ్యెను. ఆ ప్రాణాంతకమైన రోజు—జూన్ 23-వ తేదీ—గురువారము సాయంకాలము సురాజ్ యుద్ధరంగమును వీడి, ఏనుగు నెక్కి, త్వరత్వరగ మరునాడు ఉదయమునకు తనరాజధాని యగు మూర్షిదాబాదు నగరమును చేరెను. పలాసియుద్ధరంగ మందు తటస్థించిన విపద్వార్త దేశమందంతట తక్షణమే అగ్ని జ్వాలలనలె వ్యాపించెను. ఈ విపత్తునుండి తెప్పరిల్లున సురాజ్ తిరిగి సేనను ప్రోగుచేయ యత్నించెను. సురాజ్ ఉద్దాలాయొక్క భానుడు అస్తమించెను. హీనతేజుడగు సూర్యునెవరారాధింతురు? కాబట్టి కూడ యీ ముసల్మాను ప్రభుసహాయార్థము వచ్చిన పాపమున పోలేదు. అతని మామగారుకూడ అతనినంక చూడలేదు. స్కాట్ అను ఒక చరిత్రకారు డిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“అతని భార్య తండ్రి మహమ్మద్ యీరఖానుకూడ, వేడుకొన్నను అతనికి సహాయపడలేదు. ‘మీరిక్కడ కొంచెము సేనను ప్రోగుచేయండి ; ఎందుకై నామంచిది ; నన్ను రక్షించుకోడ’ లేకపోతే, పారిపోయేటప్పుడు నాకుకొంచెము అండగ వుండడానికై నా స్తుంది.’ అని సురాజ్ ఎంతబ్రతిమాలుకొన్నను ఆ మామ వినలేదు. పైగా ముఘల్ వేరే చోటవున్న తనయింటికి త్వర త్వరగ లేచిపోయెను.” (Scott's History of Bengal. Page 360.)

సురాజ్ ఉద్దాలా ఖజానానిండ డబ్బువున్నది పొరలుచున్నది. ఈ డబ్బును మంచినీళ్ల ప్రాయంగా ఖర్చుపెట్టి సేనను సుకొనవలెనని అతడు చూచెను. కాని అదియు సాగలేదు. ఇందుగూర్చి డిల్లీ వ్రాయుచున్నాడు ;—

“ఇక ఆఖరు యెత్తుగ నబాబు ఖజానాను పుతెరచి, శిపాయిలకు పుష్కలముగ డబ్బు పంచిపెట్టెను. నారాజు, చెతలో వేసుకొని, యెక్కడి పొరక్కడ యిండ్లకు లేచిపోయిరి.” (Scott's History of Bengal. Page 369).

1772 సం॥ పార్లమెంటు పారణలో క్షైవు యిట్లుచెప్పెను :—

“సురాజ్ ఉద్దాలా తన ఖాని చేరినప్పుడు అతని ఖజానానిండ డబ్బుం డెను. ఇంత డబ్బుండియుకూడ తన సైనికుల విశ్వాసమును సంపాదించుకో లేక పోయినాడు. తిరిగి యమునకు నడిపించడనికి అతడు తన సైనికులకు ఊరక డబ్బు పంచిపెట్టెను. లాభములేకపోయెను.”

‘ఇంగ్లీషువారికి’ అప్పగించుకుంటే బాగుంటుందని అతని దర్బారులు కొందరతనికి సలహా ఇందు కతడొతమాత్రము అంగీకరించలేదని వేరుగ

సురాజ్ ఫకీరు
వేషమున పారి
పోవుట.

చెప్పనక్కరలేదు. ఆమాట వినుటకే అతనికి అసహ్యమయ్యెను. నిజమంతేగద. అయ్యో! పాపము! సురాజ్ మూర్ఖిదాబాదును విడిచిపెట్టి వెళ్లెను. ఏలననగా, మీర్జాఫర్ పట్టణమును సమీపించుచున్నాడు. సురాజ్ ఉద్దాలా ఫకీరు వేషము వేసుకొని, భగవత్ గోలాకు పోవుమార్గమున బడిపోయెను. *

కైపు, మీర్జా
ఫరుల పుర ప్రవేశము.

పలాసీరంగములో నదలిపెట్టినచ్చిన మనకైపు, మీర్జాఫరు లేమిచేయుచున్నారో చూతము : “స్వర్గమునుండి యూడిపడిన సేనాపతి” కైపు యుద్ధమైన తరువాత పలాసీలో నిలవలేదు. ఏలననగా, తన శిష్యాులందరు చెల్లాచెదరై దోపిళ్లు సాగింతురేమోయని అతనికి భయమువేసెను. అతడంతట దాద పురమునకు నడచి, అక్కరాత్రి 8 గంటలకు చేరెను. ఆరాత్రి అక్కడగడపెను. మరునాడు జూన్ 24 ఉదయము యిచ్చుటనే మీర్జాఫర్ వచ్చి కైపు దర్శనము చేసుకొనెను.

జూన్ 23-వ తేదీ సాయంకాలమే మీర్జాఫరువద్దకు వాట్సు, స్కాఫ్టనులను పంపిరిగి మరునాడు ఉదయము ‘ఒమర్ బేగ్’ అను వానిపంపెను. అప్పుడు మీర్జాఫరు తన కొడుకు మీరాన్ ను వెంటబెట్టుకొని ఒమర్ బేగ్ తో సహా కైపు శిబిరమునకు వచ్చెను. పాపపు మనస్సాక్షియే నరులను పిరికి పందలను చేయును. ద్రోహియగు మీర్జాఫరు ప్రతిచోట ద్రోహమే వాసన గొట్టెను. అతడు కైపు యెదుటికివచ్చుటకు వచ్చెను. “ఏమో, యీ కైపు తననుకూడ బంధించి ఖైదు చేస్తాడేమో, ఎవరేమో” అను భీతి మీర్జాఫరుకు పుట్టెను. ఇతడు కైపు శిబిరమునకు సమీపించుచున్నప్పుడు, అక్కడనున్న పారావాల్లు, యితనిని గౌరవించుటకై యితనివై పుట్టెను. “ఇదిచూచి మీర్జాఫర్ ఉలిక్కిపడి తెల్లబోయి చూచెను.” “నావని అక్కడనుండిరా బాబు” అని అతనిగుండెలు దడదడగొట్టుకొనెను. లోపలికివెళ్లగానే, “లేచి యితనిని కాగలించుకొని, సలాముచేసి, ‘మున్నేలల నబాబుగారికి పంపిం’” అని జయ ధ్వనిము చేసే పర్యంతము యితని గుండెగూడుపట్టలేదు. (Scraftons reflections Page 90.)

మా ఒడంబడిక భాగమున ముఖు ఖరారుగ నెరవేరుస్తామని కైపు మీర్జాఫరుకు ధైర్యముచెప్పెను. తక్షణమే మీరు సురాజ్ ఉద్దాలాను వెంటబడిం

* పార్లమెంటు కమిటీ యెదుట తననొక కైపు యిట్లుచెప్పెను : “రాత్రి సుమారు 12 గంటలప్పుడు మీర్జాఫర్ యింగ్లీషు సేనాపతియై పట్టణములోనికివచ్చెనను ఓడుగువంటి వార్త సురాజ్ ఉద్దాలాకు తెలిసెను. ఇతడు, ‘అంతయు అయినది’ అతడు నిరాశాహతుడై వేడకిటికీలలో ఒకదానిగుండు దాటి బయటకు వచ్చెను. మిగిలిన ముగ్గురు పరివారిముతో మాత్రము తప్పించుకొని పారిపోయెను.”—

చండి. నేనును ఇంగ్లీషు సేనను దీసికొని వెనుకవస్తాను. అని కైపు అతనికి సలహా చెప్పెను” (First Parliamentary Report-1772 Page 155.)

తనవంతు ఒడంబడికను తానుకూడ తప్పక నెరవేర్చెదనని మీర్జాఫరుకూడ కైపుతో చెప్పెను.

మీర్జాఫరు అంతట బయలుదేరి, 25-వ తేదీ ఉదయమునకు మూర్షిదా బాదుచేరెను. కైపుకూడ వెనుకబయలుదేరి 26-వ తేదీకి అక్కడకు చేరి సైదా బాదులోనున్న పరాసుగిడ్డంగిలో మకాముచేసెను. 29-వ తేదీనగాని కైపు మూర్షిదాబాదు నగరములో కాలుపెట్టలేదు. మూర్షిదాబాదు నగరమును గూర్చి కైపు యిట్లనుచున్నాడు :—

“మన లండన్ నగరమువలెనే మూర్షిదాబాదునగరముకూడ వైశాల్యము, అంతజనసంఖ్య, అంతభాగ్యములతో కూడుకొన్నదే. మూర్షిదాబాదులో మన లండన్లోకంటె యెక్కువడబ్బు, ఆస్తి, వున్నదాని చాల ఎక్కువమందియున్నారు. రెంటికి యింతేతేడా.”

మహమ్మదీయ పరిపాలన చాల దుష్టమైనదని, నాశనకాండ న. మహమ్మదీయ ప్రభువులు క్రూరులని అనేకమంది యూరోపియన్లు మహమ్మదీయ వాక్కునుచుండురు. ఈ మాటలే నిజమైయుంటే, మహమ్మదీయ ప్రభుత్వములో దేశమింతటి ఐశ్వర్యములతో తులతూగుచుండుటకు కారణమేమి? ప్రశ్న?

పార్లమెంటు కమిటీ యెదుట తనసాక్ష్యమును సమర్థము చేసినట్లు చెప్పినట్లు :—

“ఇంగ్లీషుసేన మూర్షిదాబాదు నగరమును సైన్య దూరములో విడిసి యుండెను. అప్పుడునేను వాట్సు, వాల్సు అనుతములను మీర్జాఫర్ వద్దకు పంపించితిని. అతడు జయమొందినందుకు నేనతని, సభితులను చెప్పి నేను పట్టణములో యెప్పుడు ప్రవేశించవచ్చునో కనుగొనినా. అతనికి చెప్పిపంపితిని. ఆప్రకారమే, నాపురప్రవేశమునకు జీతరక్షణ ముంచబడెను. నేనారోజున 200 యూరోపియనులను, 500 మంది సైనికులను వెంటబెట్టుకొని నగరప్రవేశము గావించితిని. అప్పుడు మమ్ములను చూచిన కొందరు పురజనులు కొన్ని లక్షలుండురు. వారే గనుక అప్పుడు మూర్షిదాబాదులో యూరోపియనులను చంపతలచుకుంటే వారు కర్రలతో, రాళ్లతో, గొట్టికానులతో యెడిది.”

కైపు చెప్పినట్లు మూర్షిదాబాదు వాస్తవ్యులేగనుక ఆనాడట్లుచేసియుండినచో, భరతఖండచరిత్ర మిట్లుండెడిదో ఊహించుట నిష్ప్రయోజనము.

మీర్జాఫరు ఇంగ్లీషువారిచేతిలో పిండిబొమ్మగద,
 కైపు మీర్జాఫరుని కాబట్టి, వారందరక్కమండగ, వారియెదుట తాగు సిగరె
 చేయి పట్టుకొని తక్కు నముపై కూర్చుండుటకు మీర్జాఫర్ మొదటకొంచెము
 మీద కూర్చుండబెట్టుట! సంకోచించెను. కూర్చుండననెను. 1757 సం॥ జూన్ 30-న
 లేదీన కలకత్తా కోటలోని సెలెస్ట్రీ కమిటీవారికి కైపు వ్రాసిన ఉత్తరమందిల్లున్నది :-

“జూన్ 29-న లేదీ మధ్యాహ్నము నేను అతని కుమారుని వెంట మీర్జా
 ఫర్ నద్దకు వెళ్లితిని. సిగరెననముమీద తానుకూర్చున్నది మీర్జాఫర్ అనుటచే,
 నీతని చేయిపట్టుకొని తక్కుమీద కూర్చుండ బెట్టి ‘సగము జెమ్’ అని
 పము చేసితిని. అక్కడనున్న సభికులు యావచ్చుంది జయజయధ్వజములుచేసి,
 గాలుగ నడపవలసిన మర్యాదలను నడిపిరి.”

నుచేత చిక్కినపిట్ట నిక రెక్కలు ఊడబెరికి కడుపులు నిండించుకొనవలసిన
 సమయము నచ్చినది. పార్లమెంటు కమిటీ యెదుట కైపు యిట్లని చెప్పెను :-

“సగము ఖజానాలో యే మాత్రము సొమ్ము వున్నదో చూడడానికిని
 అను. మీర్జాఫరు తక్షణమే యెంతవరకు అమలు జరుప వీలున్నదో
 చూడడానికిని, ఒకరోజు నిర్ణయింపబడెను. స్థితిగతులన్నీ
 గ్రాహ్యమైన తరువాత, దీని పరిష్కారమంతయు ఇద్దరుసేగు
 కు అప్పగించబడినది. వీ రిరువురు చాలధనము, పలుకుబడి
 వారు. అనుకున్నదానిలో సగము తక్షణమే యిప్పుడిచ్చి
 వేసేటట్టును, తక్కినసగము ఖజాండలో చెల్లించువల్లును యేర్పాటుచేయబడినది.
 ఈ సభలో ఒమీచందుకు కిండెను. అసలు కరారునామా కాగితము చదివి
 వినిపించేటప్పటి కల్లా-అయ్యో! గుర్ర అతనికి గలిగిన ఆగ్రహము, రోషము,
 యింతింతని చెప్పతరము కాదు. ఈ కరారునామా యిదికాదు. నాకు చూపిం
 చింది ఎర్రకరారు నామా” అని పదనెను.

“అవునోయి, ఒమీచందు, నామా ఒయీ?” అని నేనంటిని. *

* కైపు మిత్రుడగు ‘ఆర్ము’ ఆను అంగ్ల చరిత్రకారుడు. ఈ రచన హిందూస్థానీ చరిత్ర, రెండవ
 వాల్యూము, 82-వ పేజీలో యిట్లు వ్రాసెను :-

“సభ ముగిసినది. కైపు స్కాఫ్ టనులు, ఒక
 పడుతుంది గదా యని పాప మా ఒమీచందు లొట్టలువేసి
 భ్రమ తొలగిస్తే బాగుంటుందిక మరి” అని కైపు అనెను. ప్రక్కనున్న స్కాఫ్ టన్
 హిందూస్థానీభాషలో ఒమీచంద్ కిట్లని చెప్పెను. “కైపు ! ఆ యెర్రకాగితము వట్టి
 ట్రిక్కు. నీ కేమిలేదు” అనెను. ఈ మాటలు వినేటప్పటికి ఈ గంధపుపాగ మొగానికి
 కొట్టినట్లు ఆతడు మూర్ఛిల్లి వెనుకకు విరిగి పడిపోయెను. ప్రతి రని తాలూకు మనిషి

కైపుకు, అతని ముఠాకు, మనస్సాక్షియను నది ఒకటి యున్నదనుకుంటే, వారొనర్చిన యీ మోసకార్యమువల్ల వారి మనస్సాక్షికి చీమకుట్టినంత నొప్పియై నను తగులలేదు! ఒమీచందు వీరికి మొదటినుండి చివరవరకు యెంత సహాయము

ఒకడు అతనిని చేతులతోపట్టి ఆపకపోయినచో, నేలమీద పడిపోయేవాడే. కొంద రతనిని చేతులుమీద మోసుకొని పోయి మేనాసవాదిలో పరుండబెట్టి యింటికి తీసికొనిపోయిరి. అత డట్లా మూర్ఖులనే చాల గంటలనేపు వుండి, క్రమ క్రమముగ పిచ్చియైతిన వాని లక్షణముల జూపసాగెను. కొన్నాళ్ళయిన తరువాత అతడులేచి నెమ్మదిగ కైపును చూడ బోయెను. “ఏదైనా పుణ్యక్షేత్రానికి యాత్రవెళ్లు.” అని కైపు అతనికి సలహాచెప్పెను. ఒమీ చంద్ తక్షణమట్లే ‘మాలా’ వద్దనున్న ఒకానొక మహా పుణ్యక్షేత్ర దర్శనార్థమై పోయె. అక్కడ కొన్నాళ్లుండెను. కాని, పిచ్చి కుదురలేదు. ఆ పిచ్చితోనే తిరిగి యింటికి వచ్చెను. అంతకంతకు హెచ్చయ్యెను. అతనికి పూర్వముండిన బుద్ధి ప్రతిభయంతయు పోయెను. దశకు విరుద్ధముగ అతడు మిక్కిలి విలువగల దుస్తులను, అమూల్యముగు నగలను పెట్టుకొని దావస్థలో పడియుండెడివాడు. ఆశాభంగముచే గలిగిన అదురు అతని మెదడుకు తగిలి చచ్చిపోయె. ఆ ప్రకారము ఏణ్ణర్థము అతడు పిచ్చిలోపడి కొట్టుకొని, ఆఖరుకు చచ్చెను.” వివరింపి యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఎర్రకాగితము దొంగకాగితముని ఒమీచంద్ కు చెప్పినది జగత్ కే... ఒమీచందుకు రోజురోజు పిచ్చి యెక్కువగుటను కనిపెట్టి, ఎక్కడికైతే పుణ్యక్షేత్రానికి మాలాక్షేత్రానికి - పోవలసినదని తా నతనికి సలహా చెప్పినట్లు 1757-వ సం॥ ఆగస్టు నెలలో వ్రాసిన సంగతులవలన తెలియుచున్నది. తమకు బాధ గలిగిన చురుఘ్యలను పూర్వ ధిల్లీపాదుషా లిట్లే మక్కాయాత్రకు పంపించేవారట ! కాని, యిట్టి పనికి ‘మాలా’ క్షేత్రము పనికిరాదు. ఏలననగ యిది మూర్ఖు దాబాదుకు చాల దగ్గరగ వున్నదిగాక. ‘అర్ము’ చెప్పినట్లు అక్కడ గొప్ప దేవాలయమును లేదు. అది గొప్ప పుణ్య క్షేత్రము కాదు. బహుశః ‘మాల్యా’ యనటకు బదులుగ పొరబాటున ‘మాలా’ యని చెప్పి వ్రాసిరేమో. ఈ మాల్యా సమీపమున పవిత్రముగు నర్మదానది ప్రవహించుచున్నది. ఇది మాల్యారాజ్యమునకు రాజధానియగు ‘మండూ’ నగరమేమో. (కలకత్తా 1792-వ సం॥ ఏప్రిల్. పేజీ 341.)

ఇంగ్లీషువారు తనమీద చేసిన త్రిక్కులను ఒమీచందుకు పిచ్చియైతినమాట నిజమైనచో 1757-వ సం॥ ఆగష్టు 6-వ తేదీన ఆ సీమదైరెక్టర్ల కిట్టేల వ్రాయును ?

“మన వాట్సుతో కలిసి పనిచేసి ఒమీచందు ప్రవర్తన చక్కగానే యుండెను. కాని, రామరాను వానికి స్వార్థమెక్కువ. త్రిక్కులబుద్ధిని చాలదూరము పోనిచ్చేటట్టుగ నాకు కనిపించింది. అందుచేత నే నతనిని ‘...’కు తీర్థయాత్రపొమ్మంటిని. వానిని సరిగ అదుపులో వుంచి పనిచేయించుకుంటే, వాడు... పనికి వస్తాడు. కాబట్టి వాణ్ణి పూర్తిగ వదులుకోరాదు.” (Long’s Elections 1799)

న్యాయమూర్తి శారదా... తుగారు చాల చరిత్ర పరిశోధనలు చేసియున్నారు. వారు 1899-వ సం॥లో సాహిత్య... బెంగాలీ మాసికపత్రికలో ఒక మంచి, చక్కని వ్యాసమును వ్రాసిరి. ఈ వ్యాసము... తెలియుచున్నదనగ :—1758 సం॥ డిశంబరు 5-వ తేదీన ఒమీచందు చనిపోయె. పూర్వము కొద్దిరోజుల క్రిందట అతడు అమృతసరక్షేత్రమునకు

చేయవలెనో అంత సహాయము చేసెను. ఇతని తోడ్పాటు లేకుండినచో, వారి కుట్ర యెంతమాత్రము సాగేదికాదు! అట్టి ఉపకారిని వీరు మోసగించిరి.

అయితే యేమి, వీరికీ జన్మలో డబ్బు ప్రోగుచేసుకొనుట తప్ప వేరొండు సంకల్పములేదు. డబ్బేవారికి దేముడు. ఇండియాలోవున్న నవరసుల చెట్టును కదలించి, నవరసులు దులుపుకొని, మూటగట్టుకొని పోవుటకే వాచర్చిటికి వచ్చిరి. సురాజ్ ఉద్దాలాను కూల ద్రోయుటవల్ల గడ్డిపోచచేయని కడ తరగతి యింగ్లీషు వానికికూడ ఒక్కొక్కనికి మూడేసివేల నవరసుల సంభావన దొరికెను.

కైపుకుమెడల్

ఇట్టి చేష్టలొనర్చిన కైపుమహా ఘనుడని ఆతని దేశస్తులతని నెట్లు గౌరవించిరో చూడుము :—

“(సీమలో) ఇండియా కార్యాలయములో కైపునకొక శిలా విగ్రహము వేసిరి. ప్లాసీయుద్ధ జ్ఞాపకార్థముగను, కైపు గౌరవార్థముగను, ఒక విరుదుపతకమును (మెడల్) అచ్చొత్తించిరి. ఈ పతకపు బిల్ల వర్ణన యిట్లున్నది :—ఈ బిల్లకు ఒక ప్రక్కను కైపు ఒక చేతితో బ్రిటిష్ జెండా పుచ్చుకొనియు, రెండవ చేతితో యూర్పాఫరుపై నగబుగిరీ ప్రసాదించుచును, నిలువబడి యున్నాడు. ఒకపూర్ణ గోళము, వరికంకి, ఒకపాతచుక్కాని, యినన్నికూడ గుంపుగ చేర్చబడినవి. వరికంకి—సమృద్ధిని తెలియపరచుచున్నది. అనగ, కలకత్తాలో తమకిదినరకు నష్టమై పోయిన భాగ్యమును తిరిగి సంపాదించు కొన్నందుకిది చిహ్నము. చుక్కాని తమ వర్తకమునకును, వర్తకపు హక్కులకును గలిగిన పురోభివృద్ధిని సూచించుచున్నది. పూర్ణ గోళము—యుద్ధములో సంపాదించుకొన్న భూభాగమును తెలియ పరచుచున్నది. వీనికన్నిటికి దిగువ భాగమున.” “(a Subah given to Bengal) బంగళా కివ్వబడిన నగబుగిరి” అను మాటలు చిత్రింపబడియున్నవి.”

“బిల్లకు రెండవవైపున యిట్లున్నది—విజయదేవత ఏనుగుమీద గూర్చుండి, ఒకచేత జయచిహ్నమును, యింకొకచేత భాగ్యవృక్ష పత్రమును పట్టుకొన్నది. దిగువను “ప్లాసీ విజయము, కైపు సేనాపతి” “(Victory of Plassey—Clive

తీర్థయాత్ర పోదలచి, ఒకవిల్లు (మరణశాసనము) వ్రాసి, తనయావదాస్థికి ‘హజారీమాల్’ అను వానిని ధర్మకర్తగ యేర్పాటు చేసెను. ఈవిల్లునుబట్టి ఒమీచ్చాన్ - నానక్ పంథీ - (గురు నానక్ శిష్యుడు) అని శారదాచరణ మిత్రగారు తలంచుచున్నారు.

కైపు మోసము తెలిసిన తరువాత ఒమీచ్చాన్కు పిచ్చియైతైననీ ఆర్థమున్నగు చరిత్రకారులు వ్రాసినమాట నిజముగాదని పై సంగతులనుబట్టి తెలియుచున్నది.

Commander ” అను అక్షరములున్నవి. (Page 262. Services of the First European Regiment; London. Smith, Elder & Co., 65. Cornhill, 1843).

సురాజ్ ఉద్దాలా వధ - ఖండిత కళేబరమును ఏనుగుమీద వీధులలో ఊరేగించుట.

పరాసు ప్రతినిధియగు ‘జీన్ లా’ యొక్కయు, అతని క్రిందనున్న సేన యొక్కయు సహాయమును సంపాదించుకొందమను ఊహతో సురాజ్ ఉద్దాలా మూర్షి దాబాదునుండి వెడలిపట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పరాసు ఉద్యోగి మేనెల మధ్యమందు మూర్షి దాబాదును విడిచిపెట్టి, జూన్ 31-వ తేదీకి పాట్నా చేరెను. ఇతడిక్కడనుండగ, వాట్సును, తక్కిన యింగ్లీషువారును మూర్షి దాబాదునుండి చెప్పకుండ పారిపోయినట్లు యితనికి జూన్ 22-వ తేదీన తెలిసెను. ఇంగ్లీషువారితో నబాబుకు యుద్ధమెట్లును తప్పదను నిశ్చయముతో యితడు తనకొరకై వేచియుండ వలసినదని సురాజ్ కు వ్రాసెను. సురాజ్ ను కలుసుకొందమను తలంపుతో యితడు సత్వరముగ బయలుదేరెను. కాని, దోవలో గాలితుపాను కొట్టుటచే మధ్యనే చిక్కు పడిపోయెను. సురాజ్ ఉద్దాలాకు ప్లాసీరంగమున ఓటమి గలిగెననియు, అతడిప్పుడు పారిపోయి ఎక్కడనో దాగియుండెననియు, అతనికిప్పుడు తోడ్పడుట దుర్ఘట మనియు, తెలిసికొన్నవాడై యీపరాసునేత యిక చేయునదిలేక తిరిగి పాట్నాకు మరలిపోయెను.

సురాజ్ రాజమహాలులోనుండగ అతని నెవరో కనిపెట్టి, పట్టుకొని మూర్షి దాబాదుకు పంపించిరి. 1757 సం॥ జూన్ 30-వ తేదీన కైపు కలకత్తా కమిటీవారికిట్లు వ్రాసెను:—

“.....సురాజ్ ఉద్దాలా దొరికెననియు, అతనినిపట్టి తీసికొని వచ్చుటకు తనకొడుకును పంపితినియు, నాకిప్పుడే నబాబు (మిర్జా ఖాన్) నుండి చీటి వచ్చినది.”

దురదృష్టవంతుడగు సురాజ్ కొమరుడు జూలై 2-వ తేదీన మూర్షి దాబాదుకు కొనిరాబడెను. ఇతనిని జూన్ 2-వ తేదీకి అప్పగించెను. ఆ రాత్రియే మహమ్మద్ బేగ్ అనువాడు పశువును వధించినట్లు సురాజ్ ఉద్దాలాను వధజేసెను. పై యధికారుల ఉత్తరువుచే వీడ్చివేసెనని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. ముక్కలుగ నరుకబడిన సురాజ్ శవమును ఏనుగుమీద పెట్టి వీధులలో ఊరేగించిరి.

‘రియాజ్-ఉన్-సలాత్’ అను గ్రంథమును వ్రాసిన ఒకానొక మహమ్మదీయ చరిత్రకారుడిట్లు స్పష్టముగ వ్రాయుచున్నాడు:—

ఇంగ్లీషు ప్రముఖులయొక్కయు, జగత్ సేత్ యొక్కయు ప్రోత్సాహముచే సురాజ్ ఉద్దౌలా హత్యగావింపబడెను.”

కై వే ప్రోత్సహించి సురాజ్ ఉద్దౌలాను చంపించెననుటకు సందేహమేమి యులేను. తన బంగాళాదేశపు చరిత్ర చివరిపుట దిగువభాగమున ‘స్టీవార్డు’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“సురాజ్ ఉద్దౌలా వధలో కైపుకేషియు జోక్యమున్నట్లు దేశీయచరిత్రకారులెవరును చెప్పటలేదు.....సురాజ్ ను పట్టుకొన్న సంగతియే—అతడు వధింపబడువరకు—కైపుకు యెవరును తెలియనీయలేదట.”

ఈ పైమాటలలో యెంతమాత్రము సత్యములేదు. మీర్జాఫరుకు “కైపు గాని గాడిద” యని దర్బారులోని విదూషకుడొకడు ఎగతాళి పేరుపెట్టినట్లు యీ యాంగ్లచరిత్రకారుడు స్టీవార్డు చెప్పుచున్నాడు. ఈపేరతనికి చచ్చేవరకు వున్నదట. ఇట్టి ‘గాడిద’ తన యజమానియగు కైపు సలహాలేనిది యేపనిచేయుటకు ధైర్యము చేసేదికాదు. సురాజ్ ఉద్దౌలా పట్టుబడిన సంగతి అతడు కైపుకు తక్షణమే తెలిపెను. ఈవార్తను కైపు ఆరాత్రికి రాత్రియే—(1757 సం॥ జూన్ 30-వ తేది రాత్రి చాల ప్రొద్దుపోయినతర్వాత)—కలకత్తాకు పరుగెత్తించెను. కాబట్టి “సురాజ్ పట్టుబడిన సంగతి కైపుకు యెవరు చెప్పలేద”ను మాట నిజముకాదు. *

* 1757 సం॥ జూలై 2-వ తేదీన కై వే కలకత్తా కమిటీవారికిని, మరియుద్దరు నాకాబఖాదీ పతులకును యిట్లు వ్రాసెను:—

“సురాజ్ ఉద్దౌలాను యీ సాయంకాల మిక్కడికి తెత్తురు. సబాజ్ (మీర్జాఫర్) దయార్ద్రహృదయుడ, ఉదారుడు; నిష్కపటి. కాబట్టి, యితడు సురాజ్ ను చెరసాలలో మాత్రముంచ దలచుచున్నాడు. చెరసాలలో వీలైనన్ని సౌకర్యములనొసంగ దలచుచున్నాడు.”

కాబట్టి, సురాజ్ ను ఖైదీగపట్టుకొని మూర్ఖి దాబాచుకు తీసుకొనివచ్చిన సంగతి తన కేమియు తెలియదని కైపు పార్లమెంటు కమిటీ యెదుట చెప్పినమాట శుద్ధ అబద్ధమన్నమాట.

మహాభయంకరమగు యీవధనుగూర్చి కైపు యెంతటి నిశ్చింతతో, కలకత్తా కమిటీవారికి తెలిపెనో—ఆమాటలు వింటేచాలు—యితనికొ వధయందు తప్పక జోక్యమున్నట్లు ఎవరికైనా తోచితీరును. జూలై 4-వ తేదీన అతడు కమిటీవారికి వ్రాసిన మాటలివి:—

“అయ్యో, సురాజ్ ఉద్దౌలా పనితీరిపోయింది. సబాజు (మీర్జాఫర్) యితనిని చంపకుండు వదిలిపెట్టే వాడెకాని, యితనిని చంపితేనేగాని వీలులేదు. యితడుంటే దేశశాంతి నిలువదు” అని మీర్జాఫర్ కొడుకు మిరానును, యితర పెద్దమనుష్యులును తలచిరి. వీలననగ, యితడు పట్టణమును సమీపించగనే జమేదారులందరును తిరుగుబాటు చేసేటట్లుగ కనుపించినారు.” కైపు యీ “పెద్ద మనుష్యులలో వాడుకాడా?

“ రియాసత్-ఉస్-సలాతీన్ ” గ్రంథమునుండి పైన ఉదహరించిన వాక్యములనుబట్టి చూడగ, సురాజ్ వధలో యూరోపియనులకు జోక్యమున్నట్లు ఆనాటి మూర్ఖి దాబాదు నగరవాస్తవ్యులు అనుమానపడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ ద్రోహకార్యమును ముప్పాతిక ముప్పీసము కై వే చేయించెనని చెప్పవచ్చును.

సురాజ్ ఉద్దాలా వధయైన తరువాత కైవు మీర్జాఫర్ యెడలను అతని కుమారుడు మీరాన్ యెడలను నడపిన ప్రవర్తననుబట్టి యీ అనుమానము మరింత దృఢపడుచున్నది. పార్లమెంటు కమిటీయెదుట కై విట్లు సాక్ష్యమిచ్చెను:—

సురాజ్ ఉద్దాలాకు పట్టిన గతినిగూర్చి కైవు యిట్లుచెప్పెను:—“ సురాజ్ ఉద్దాలా పారిపోయి యెక్కడనో ఒకానొక ఫకీరు యింట్లో దాగుకొన్నట్లు నాకు కబురువచ్చెను.....అతనిని అక్కడ పట్టుకొని, పట్టణమునకు తీసికొనివచ్చి, మీర్జాఫర్ కోడుకు మీరాన్ తక్షణమే చంపివేసెనట. తండ్రికి చెప్పకుండ అతడిపని చేసెనట. మరునాడు నబాబు (మీర్జాఫర్) వచ్చి చెప్పేవరకు నాకీ సంగతి తెలియదు. సురాజ్ ఉద్దాలా తన సేనలో కల్లోలము పుట్టించెననియు, కాబట్టి (అతనిని చంపినందుకు) ఊమించవలసినదనియు మీర్జాఫర్ నాతో సమాధానము చెప్పుకొనెను. ఇంతకు మిక్కిలి నాకేమియు తెలియదు.”

ఇవన్నియు కైవు సిగ్గు ఎగ్గు విడిచిచెప్పిన శుద్ధ దొంగమాటలని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదుగద. సురాజ్ ఉద్దాలాను యెప్పుడు పట్టుకొన్నది యితనికి తెలియును. ఇందు కితడు కలకత్తా కమిటీవారికి వ్రాసిన ఉత్తరమే సాక్షి. ఈ వుత్తరములోని వాక్యములను పైన ఉదహరించియే యుంటిమి. తన గాడిదయని ప్రఖ్యాతి గాంచిన మీర్జాఫర్ సురాజ్ ఉద్దాలాను ఎప్పుడు పట్టుకొని తీసుకవచ్చినాడో తనకు తెలియదంటే ఎవడు నమ్ముతాడు? కైవు యిషారాగాని, అనుమతిగాని, లేనిది సురాజ్ ఉద్దాలాను చంపునంతటి ఘోరకార్యమును మీర్జాఫరుగాని, అతని యనుచరు లింకెవరుగాని చేయ సాహసించిరన్నచో, బుద్ధివున్నవాడు యెవడును నమ్మడు. అదిగాక, మీర్జాఫరుయొక్కయు, అతని కుటుంబము వారియొక్కయు గతు

1757 సం॥ జూలై 2-వ తేదీన కైవు మద్రాసు కమిటీవారికి మూర్ఖి దాబాదునుండి వ్రాసిన ఉత్తరములో చివర యిట్లున్నది:—

“ రెండవతేదీ రాత్రి సురాజ్ ఉద్దాలా పట్టణములోనికి వచ్చెను. అతడు వెంటనే సాగనంపబడెను. ఏలననగ, వస్తూ దోవలో జమేదారుల కతడుకొన్ని ఉత్తరములవ్రాసి, సేనలో గల్లంతు పుట్టించసాగెను.”

సురాజ్ వధనుగూర్చి కైవు యేవుత్తరములో గాని కించిత్తు విచారమును గాని, అనుతాపమును గాని, కనబరచలేదు. ఈ సంగతులన్నిటిని కలియవేసిచూడగ, సురాజ్ వధలో కైవుకు జోక్యమున్నట్లు అనుమానము తప్పక ధ్రువపడితిరును.

లన్నియు కైపుచేతిలో గద వున్నది. ఇట్టిస్థితిలో అతనికి తెలియకుండ వీరింతటిపని చేస్తారా? *

సురాజ్ ఉద్దాలాను కైపు చంపించలేదని వాద సౌకర్యమునకు ఒప్పుకొందము. అయితే, యిట్టి ఘోరహత్య నతడు ఎందుకు ఖండించలేదు? ఈ దారుణ కృత్యమునర్చినవారి నతడెందుకు శిక్షించలేదు? “కలకత్తా చీకటికొట్టు” దురంత మనబడుదానికి సురాజ్ ఉద్దాలాయే కారకుడనియు, దాని కారణ జబాబుదారీ యనియు యింగ్లీషువారు పాప మతనిని నిరంతరము నిందించుచుందురు గద. అయితే, సురాజ్ ఉద్దాలా నిట్లు ఘోరముగ వధించిన వారి నేల యింగ్లీషువారు నిందించరు? ఇది ఘోరకార్యమని నోరువిప్పి ఒక్కమాట అన్న పాపమున యే యాంగ్లేయుడైనను పోయినాడా?

సురాజ్ ఉద్దాలా మంచి చురుకైన పడుచు కుర్రవాడు. ఇంగ్లీషు చరిత్రకారు లేమైన నందురుగాక, అతడు మిక్కిలి సమర్థుడు. కాబట్టి, యిట్టివానిని బ్రతుకనిస్తే లాభములేదని ఇంగ్లీషువారనుకొనిరి. ఎప్పటికైనా యితడు తమ్మును తిరిగి తిప్పలు పెడతాడని వారి భయము. అందుకని, “వీణ్ణి చంపివేస్తేనే కాని తమకు శాంతిలేద”ని ఇంగ్లీషువారనుకొని, యీపని చేయించిరి.

సురాజ్ ! పో, నీవే ధన్యుడవు!

వధింపబడినవాటికి సురాజ్ ఉద్దాలాకు వడసారము 25-వ సం॥ల కంటె యెక్కువ వయస్సులేదు. మొత్తమంతా 15 నెలలకంటె యిత డెక్కువ కాలము రాజ్యము చేయలేదు. ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు, స్వార్థచింతలతో, యితనంత దుర్మార్గుడు ప్రపంచములో లేడని యెక్కడలేని దుర్మార్గములను యితనికే తీసికొనివచ్చి అంటగట్టిరి. ఇతనిలో ఒక్కమంచి గుణముకూడ లేదనిరి. సురాజ్ ప్రయివేయనడ వడిక చెడ్డదైయుంటే యుండవచ్చును గాక. అయితే ఆ రోజులలో, యెంతమంది యింగ్లీషువారి నడత నిష్కలంకమై యున్నది? వారిలో యెంతమంది పత్తిత్తులున్నారు? ఇతని ప్రతికక్షి ‘స్వర్గమునుండి జారిపడిన సేనాపతి’ కైపుమాట యేమి? ఇతడు నైతికముగ కుల్లి పురుగులు కారినవాడు కాడా? ఇంగ్లీషువారు సురాజ్ యెడ యింతింతనరాని ద్రోహబుద్ధితో ప్రవర్తించిరి. వారిందుకు చెప్పుకునే సాకు యేమి? “అప్పటి అవసరాన్నిబట్టి అల్లా చెయ్యవలసి వచ్చిందట.” వారిలో ఒక ఆంగ్లేయు డిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

* ఆ రోజులలో మూర్ఖి దాబాదులోవుండే పెద్దలందరు కైపు సర్వం సహాధికారియనియు సర్వనియంతయనియు, మనుష్యుల ప్రాణముల తీయుటకు గాని, నిలుపుటకు గాని, అతడే కర్తయనియు, భావించుచుండిరి. (Wheeler's Early Records of British India Page 261)

“ అవసరమనేది - కక్కురితి అనేది - రాచకీయ విషయాల్లో మిగతా ప్రమాణాలను, ఒడంబడికలను, అన్నింటినీతీసి దూరముగ తుంగలో తొక్కుతుంది. ఈ కక్కురితియే కంపెనీవారు నబాబుతో ఒడంబడిక చేసుకొన్న మూడు నెలలకే వచ్చి ‘యీ నబాబును తొలగించి, యింకొక నబాబును పెట్టుకోవలసినద’ని చెప్పి యీశ్వరాశీర్వాద పూర్వకముగ ఉపదేశించి పోయినది.” (Bolts Considerations Page 40.)

తమ దొంగ ప్రవర్తననంతను యింగ్లీషువారిట్లు యేవో కబుర్లుచెప్పి సమర్థించుకొనగలిగిన యెడల, యిక నబాబుమాత్ర మేల సమర్థించు కొనరాదు? నబాబు ఫ్రెంచివారితో చేరి కుట్ర పన్నుచున్నాడన్న నేరమునకు యింతకంటె మంచి మిషలు సురాజ్ ఉద్దాలాకు లేకుండెనా?

కలకత్తా చీకటికొట్టు నిజమని ఒప్పుకొన్నను, నిప్పుక్షపాతియగు చరిత్రకారు డేవడును యిందుకు సురాజ్ ఉద్దాలాను నిందింపజాలడు.

నీతీ జాతీలేని వాళ్లతో నబాబు వేగవలసి వచ్చెను. మరియు తన ఉద్యోగులతో యింగ్లీషువారు లేవదీసిన గ్రోహులతో ఆతడు వేగవలసి వచ్చెను. ద్రోహబుద్ధితో వర్తించు నౌకర్లను పెట్టుకొని, సురాజ్ ఉద్దాలా తన శత్రులనెల్లు యెదిరించి జయించగలడు?

తమ వర్తక లాభమునకై బెంగాలులో విప్లవము పుట్టించవలసినదని చెప్పి కైపు మున్నగువారికి మొట్టమొదటనే మద్రాసు కౌన్సిలువారు చెప్పి పంపిరిగద. యస్. సి. హిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ కాబట్టి, యిట్టి సందర్భములో బెంగాలులోని సెలెక్టు కమిటీవారి ప్రవర్తన నిజముగ న్యాయముగను స్వార్థరహితముగను నున్నదా యని యింగ్లండులోని ప్రజలు శంకించుటలో అసహజమేమియు లేదు. నబాబును పడద్రోసేయెడల తమ సొంతమునకు చాల లాభంవస్తుందనే ఆశచేతనే కంపెనీనౌకర్లు నబాబుయెడ అట్లు ప్రవర్తించుటకు కొంతవరకు కారణము కాలేదాయని కూడ యింగ్లీషుప్రజ లడుగుటలో వింతయేమియు లేదు.” (Bengal Records Vol. I Page CCXI)

సురాజ్ ఉద్దాలా మంచిధనాధ్యుడగు నబాబని ప్రతీతి. ఇతని భాండార మెప్పుడును కొల్లలుగ నిండియుండుటయేగాక, పొంగిపొరలుచుండెను..... ఇట్టిధనాగారముపై కైపు మున్నగువారికండ్లు పడెను. దీని నెట్లయిన దోచుకొండ మను దురాశ కైపు ముఠాకుపుట్టెను. వీరు సురాజ్ ఉద్దాలా యెడ యిట్టి కుట్ర పన్నుటకు యిదే కారణము. కాకపోతే, యిందుకు వేరే కారణముగన్పట్టదు. ఆంగ్ల చరిత్రకారు లెల్లరిలోనికి సురాజ్ యెడ న్యాయముగ వ్రాసినవాడు బహుశః కర్నల్ మాలెసన్ ఒక్కడే కనబడుచున్నాడు. ఆతడిట్లు వ్రాసెను :—

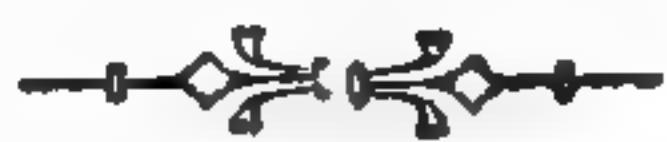
“సురాజ్ ఉద్దాలాలో యెన్నితప్పులున్నా, ఆతడుమాత్రము తనదేశమును అమ్ముకొనలేదు. ఇంతకంటే విశేషమింకొకటి యున్నది. ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీకిని, జూన్ 23-వ తేదీకిని మధ్య జరిగిన కథనంతను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో పరిశీలించి తీర్పుచెప్పు యే ఆంగ్లేయుడు గాని గౌరవ ప్రవర్తనలో కైపు పేరుకంటే సురాజ్ ఉద్దాలా పేరే వైచేయిగనున్నదని చెప్పకతప్పదు. విషాదభరితమగు యీ నాటక రంగములో ద్రోహ చింతతో ప్రవర్తింపనిపాత్ర ఒక్కడేగలడు. అతడే సురాజ్ ఉద్దాలా.” (Decisive Battles of India Page 71.)

సురాజ్ మహారాజ్!—నీవు రాజ్యమును, ప్రాణమును పోగొట్టుకొంటివి—కాని, అమరకీర్తిని సంపాదించుకొంటివి—పో, నీవేధన్యడవు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

మూడవ అధ్యాయము

మిర్జా ఫర్—అతని సరిపాలన

ప్లాసీయుద్ధము ద్రోహకార్యమునకై జరిగినది. ఇందు ఇంగ్లీషువారు తమ సైన్య బలమును దుర్వినియోగ పరచిరి. బంగాళమును జయించుదమును తలంపుతో వారి యుద్ధములోనికి నిగజేదనుమాట స్పష్టమే. తమ వర్తకమునకు అనుకూలమగు రీతిని, దేశములో విప్లవము పుట్టించు తలంపుతోనే వారీపనికి పూనుకొనిరి. కైపు మూర్ఖిదానాదు ప్రవేశించినప్పుడు యుద్ధమందు జయలక్ష్మిని గైకొన్న వీరునివలె ఆతడు నగరములో ప్రవేశించలేదు. అతనికి భయముపుట్టెను. నగర వాస్తవ్యులెల్లరు శాంతించువరకు అతడు పురబహిః ప్రదేశమందు వేచియుండవలసివచ్చెను.

కాబట్టి కైపును విజేతగభావించుటకు వీలులేదు. తాను వీరుడనని ఆతడు సయితమెన్నడు తలంచుకొనలేదు. దేశ ప్రజలితనిని మిత్రునిగ భావించి, యెట్టి

మిర్జా ఫర్ ఆవి
శేక పాలన - విలా
యీతీల అండ.

యాటంకము గల్పింపకుండ వీనిని పట్టణములో ప్రవేశించనిచ్చిరి గాని, శత్రువుగ వారెన్నడితనిని యెంచుకొనలేదు. ఇతని దురుద్దేశ్యములను వారు యేమాత్రమైన గ్రహించియున్నవో - ఇతడును, యితనిముఠా ఇంగ్లీషువారును, దేశ ప్రజలస్వాతంత్ర్యమును, ధనధాన్య సంపదలను, హరింపు తలంపుతోనున్నారని ప్రజ లేమాత్రమైనను గ్రహించి యున్నచో-వారతనికిచ్చు ఆతిథ్యము వేరుగనుండెడిది. భరతఖండ ప్రజలు అమాయకులు. కాబట్టి మహామాయకులగు యీ పాశ్చాత్యుల ముందర వారు పనికిరాకపోయిరి. ఆంగ్లవర్తకులు చెప్పు తియ్యని, కల్లబొల్లిమాటలనువిని ప్రజలు భ్రమవీడుటకు కాలము త్వరితగతిని ఆసన్నమగుచుండెను. ఇంగ్లీషువారి నిజస్వభావము వారినెంతయో నమ్ముకొన్న, మిర్జా ఫర్ కే బాగుగ తెలిసివచ్చెను. తాను వీరి మాయలలో ఏలపడితినిరాయని మిర్జా ఫర్ కే కొంతకాలమునకు నోరేనోరే కొట్టుకొని యేడ్చెను. అమాయకపు ఈగ తనచుట్టు అల్లబడిన సాలెగూటిలో కూలినట్లు తానీ టక్కులమారి ఇంగ్లీషువారి మాయలలో ఆనాడేలపడితినిరా యని ఆతడా దుర్దినమును నిందించుకొనుచుండెను.

ద్రోహులెల్లపుడు రోతగొట్టువారే. వారికి నీతిబలముండదనుమాట స్పష్టమే. మేధాసంపత్తియు, తెలివితేటలుకూడ ఆట్టేవుండవు. కాబట్టి, వీరి నెప్పుడు

గాని గొప్పరాజకీయవేత్తలని చెప్ప వీలుండదు. వారికి చస్తే మహాన్నతభావము లుండవు. నీచాతినీచమైన ఉదరంభరిత్వముచే ప్రేరితులై, యెటువంటి ఛండాలుపు పనులు చేయమంటే, అటువంటి ఛండాలుపు పనులు చేయడానికి వారుసిద్ధమౌతారు. ఇటువంటిమనిషి మిర్జాఫర్. కాబట్టి యితడు రాజ్యపాలకుడుగ శుద్ధదండుగయని యనిపించుకొనెను. రాజ్యపాలకునకుండవలసిన తరిఫీతు, సాధన యితనికి మొదటి నుండియు యెంతమాత్రము లేకుండెను.

రాజ్యయంత్రము నెట్లుపట్టుకొని నడిపింపవలెనో యితడెరుగడు. ఈ యంత్ర మునకు యేవైపున యేచక్రములున్నవో, యేకూసములున్నవో, యేకమానులున్న వో, యెటు త్రిప్పితే యీ యంత్రము మెత్తగ, నిరపాయముగ నడుస్తుందో, యితనికి చాలుమూల తెలియదు. యంత్రములోనుండు ఘర్షణను, కిటకిటలను తొలగించి, దానిని మెత్తగ నడిపించుటకు యే చక్రమునకు యే యిరుసుకు చమురు వేయవలెనో, యెక్కడ తారువేయవలెనో యితడెరుగడు.

ఆలివర్డిఖాన్ బంగాళ తక్కుకు అక్రమముగనే వచ్చెను. అయితే అతడు యితరుల సహాయముచేత-నీతిజాతిలేని విలాయితీ బచ్చులతోచేరి కుట్రపన్నుటచేత- ఈ రాజ్యమునకురాలేదు. కాబట్టి, ప్రజల మంచితనముచేతనే, తాను ప్రజలశ్రేయ మును పెంపొందించుటచేతనే, తనరాజ్యము సుస్థిరముగ నిలుచునని ఆతడు గుర్తిం చెను. జాతిమతభేదముల జూడక, సమర్థులగువారిని, నిష్పక్షపాతబుద్ధితోతగు గౌరవస్థానములకు, అధికారస్థానములకు నియమించుటవల్లనే తనరాజ్యము సుస్థిర మగునని ఆతడెరింగెను. కాబట్టి, తనరాజ్యములోనున్న దాదాపు అన్ని ఉన్నత అధికారస్థానములకు ఆతడు హిందువులను నియమించెను. ఏలననగ, తనరాజ్యము లో పన్నులిచ్చువారిలో హిందువులే అధిక సంఖ్యాకులు. అదిగాక, ఆయుధ్యోగ ముల నిర్వహించుటకు హిందువులే తగిన సామర్థ్యముగలవారు.

ఆలివర్డిఖాను చేసినట్లే అతని మనమడు సురాజ్ ఉద్దౌలాయు చేసెను. అతని రాజ్యకాలము, దురదృష్టవశాత్తు, 15 మాసములకంటె యెక్కువకాలముండ లేదు. ఈ కొలదికాలము సైతము తనచుట్టు అల్లబడుచున్న కుట్రలను ఉరిత్రాళ్లను భేదించుకొనుటతోనే అతనికి సరిపోయినది. తుదకీ యురిత్రాళ్లలోనే ఆతడు చిక్కు కొని, పాపము—అసువుల బాంబులవలసినవాడాయెను. కాబట్టి, యీతని పరిపాలనా విధానములోని మంచిచెడ్డలను విమర్శించుటకీ స్వల్పకాలము చాలదు.

అయితే, మిర్జాఫర్ యీపద్ధతిని తలక్రిందులుగ మార్చి యత్నించెను. హిందువులను తీసివేసి, వారిస్థానే తన మతస్థుల నెక్కింపసాగెను. ఈ పద్ధతి ప్రజ లను తనయెడకు ఆకర్షించునదిగలేదు. అయితేయేమి? ప్రజల సానుభూతితో తనకు లెక్కయేమియను అహంభావముతో మిర్జాఫర్ ఉండెను.

“తన్ను రక్షించుటకు యింగ్లీషువారు ఉన్నారగదా” యని యితడు మురియుచుండెను. అయితే, యీ విలాయతీ బచ్చులకు నీతి జాతిలేదు. వీరితనిని తమకు—తమస్వార్థమును సాధించుకొనుటకు—ఉపకరణముగ ఉపయోగించుకొనిరే గాని, యితని మేలును కించి త్తయినను చూడలేదు. ఏరుదాటిన తరువాత శాస్త్ర తగులవేసినట్లు వారితనిని తమపని తీరగనే తన్నివేసిరి.

మీర్జాఫర్ మొట్టమొదటగ ఉద్యోగము ఉడబెరికినది బీహారు రాష్ట్రము నకు గవర్నరుగనుండిన రామనారాయణయను వానిది. ఇతడు అలీవర్దీఖానుకు మిత్ర కోటిలోనివాడు. ఇతడు ఆతనినంశీయులయెడ భక్తివిశ్వాసముల బీహారు గవర్నరుతో తగవు. తోడనే యుండెను. సురాజ్ ఉద్దాలాపై కుట్రపన్నిన గూడుపు రానీస్ యితడులేడు. మీర్జాఫర్ బావమరిదికిని, సోదరునకును, యితడనిన పడకుండెను. కుట్రదారులలో ఒకడగు రాయ్ దుర్గాబ్ కు యీ సంగతి తెలుసును. అందుచే, అతడితనిని యీకుట్రలోనికి పిలువదలచుకొనలేదు. పరాసు నేత జీన్ లా మూర్షి దాబాదునుండి వెడలగొట్టబడినప్పుడు, యితడు ముందుకు సురాజ్ కు పనికి వస్తాడను ఉద్దేశముతో యీ రామనారాయణుడతనికి తన పాట్నా నగరములో ఆతిథ్యమిచ్చి తననద్దనుంచుకొనెను. ఇంగ్లీషువారికిని సురాజ్ ఉద్దాలాకును యుద్ధము ప్రారంభమైనవార్త తెలియగనే, యీ ‘జీన్ లా’ సురాజ్ కు సహాయముచేయు తలంపుతో బయలుదేరెను గాని మధ్యత్రోవలో గాలివాన వచ్చుటచే సకాలమున కశడు యుద్ధరంగమునకు చేరలేక పోయెను. సురాజ్ యుద్ధరంగములో ఓడిపోయి, శత్రువుచేతచిక్కి, కైపు మురాప్రేరణచే వధింపబడెను. అందుచే, జీన్ లా చేయునదిలేక తిరిగి పాట్నాకు పోవలసిన వాడాయెను. (ఈ కథ నంతను నెనుకటి అధ్యాయములో చెప్పియుంటిమి).

ఇట్టిపనిచేసిన పరాసు నేతను (జీన్ లాను) వదలిబెట్టుట తమకు షేమము కాదని యింగ్లీషువారు తలచిరి. ఏలననగ అతడే సమయమునో కనిపెట్టి, యేదేశపు ప్రభువుతోనో యేకమై, యింగ్లీషువారిని హతమార్చి, తన పరాసులపేరును, వర్తకమును, పైకి తెచ్చుకొనునేమో యను భయము యింగ్లీషువారికి గలుగుట సహజముగద. కాబట్టి, యితనిని, యితని ముఠాను పట్టుకొనుటకై కైపు ఒక దండయాత్ర బయలుదేరదీసెను. 230 యూరోపియను సైనికులు, నూరేసి శిపాయిలుగల మూడు సైన్యదళములు, 50 లాస్కర్లు, రెండు ఫిరంగులు,—యీ అట్టహాసముతో ‘మేజర్ కూట్’ అను వానినిచ్చి జీన్ లా ముఠాను పట్టుకొనుటకై బీహారు రాష్ట్రములోనికి కైవొక దండయాత్రను 1757 సం॥ జూలై 6-వ తేదీన మూర్షి దాబాదు నుంచి బయలుదేర దీయించెను. ఈ సైన్యమునకు కావలసిన తిను బండారపు సామాగ్రి, మందుగుండు సామాను, బండ్లు, మూటలు ముల్లెలు, అంతా 40 పడవలలో బయలుదేరెను.

బీహారు రాష్ట్రములోనికి పోవుచున్న యీ యింగ్లీషుదండు తనకు మంచి వాటముగనున్నదని బుద్ధిహీనుడు మీర్జాఫర్ సంబరపడెను. ఏలననగ, తన విరోధి యగు బీహార్ గవర్నరు రామనారాయణుడు దీనివల్ల నాశనమై పోతాడుగదా యని యితడు లోలోన సంబరపడుచుండెను. ఈ దురుద్దేశమును మనస్సులో పెట్టుకొని, మీర్జాఫరును, అతని ముఠావారును యీ హిందూ గవర్నరుపై లేని పోని అపనిందల ప్రచురించి, ప్రచారము చేయసాగిరి. రామనారాయణుడు మీర్జాఫర్ అధికారమును త్రోసివేయుటకై అయోధ్య వజీరుతోచేరి కుట్రపన్నుచున్నాడను వదంతిని పుట్టించిరి. అందుచేతనే అతడు పరాసువారికి తన రాష్ట్రముగుండ త్రోవయిచ్చి, నిర్భయముగ అయోధ్య రాష్ట్రములోనికి పోనిచ్చెనని వారు చెప్పు సాగిరి.

ఈముసేనాని పాట్నా చేరునప్పటికే పరాసువారి ముఠా బీహారు రాష్ట్రము దాటిపోయెను. ఇతడు పాట్నాకు ఏడుమైళ్ల దూరమందుండగ, జూలై 25-వ తేదీన రామనారాయణుడు ఓక ఉత్తరమును వ్రాసెను. “ఫ్రెంచి ముఠా తప్పించుకొని పోయినందుకు ఊమించవలసినది. మీర్జాఫరునుండి సకాలములో నాకు కబురు రాక పోవడమువల్ల యిట్లు జరిగినది” అని రామనారాయణుడు తెలిపెను. (Orme Vol. III 190 Madras Edition)

ఇదిగాక, అతడు తన ప్రధానోద్యోగులలో కొందరిని మేజర్ కూటువద్దకు పంపించి, వారిచే యిట్లు చెప్పించెను.

“పాట్నాకు ఆగ్నేయములగ 30 మైళ్ల దూరములోనున్న జిల్లాలకథిపతులగు, మాయి, సాదర్ అనువారలు తిరుగుబాటుచేయగ వారి నణచుటకై వెళ్లి రామనారాయణుడు రెండు రోజుల క్రిందటనే యింటికి (పాట్నాకు) వచ్చెను. ఇంటికివచ్చిన తక్షణమే మీర్జాఫరును బెంగాల్ బీహార్ రాష్ట్రములకు నబాబుగ ప్రకటించెను. ‘జీన్ లా’ మున్నగు పరాసువారిని వెంబడించి పట్టుకొనుటకై 2000 అశ్వబలమును కాల్యలమును పంపించెను. మిగతా వారిపై న్యాయమునుతీసి పారవేసెను.” (Orme Vol. II Page 191.)

రామనారాయణుడు చెప్పిన పైవాక్యములు బూటకములని తలంచుటకు కారణము లేదు. అయినప్పటికీ, మీర్జాఫర్ తరపు స్వార్థపరులు కొందరు రామనారాయణునిపై కూటుతో యీ దిగువ ప్రకారముగ చాడీలు చెప్పిరి.

“రామనారాయణుడు నిజముగ తలుచుకుంటే, పరాసుముఠా పారిపోయే డిదా? సురాజ్ ఉద్దాలా చనిపోగానే, తాను బెంగాల్ నబాబు అధికారమును త్రోసివేయవలెనను తలంపుతో ప్రక్కనున్న అయోధ్య వజీరు కితడు సహాయము నిమిత్తము కబురు పంపించెను. అయోధ్యలోనికి వచ్చుచున్న పరాసుముఠాను

అక్కడ కాపాడవలసినదనియు, అవసరము వచ్చినప్పుడు తాను వారిని పిలిపించు కొందుననియుకూడ యితఁడు అయోధ్య వజీరునుకోరెను. ఇందుకు అయోధ్య వజీరు సమ్మతించెను. కాని, యింటివద్ద కొన్ని యిబ్బందులచే ఆతఁడు తక్షణమే తన సేనతో బీహారులోనికి రాలేకపోయెను. అదిగాక, తన రాజ్యములోనికి వచ్చుచున్న మీ యింగ్లీషు దండును నాశనముచేయుట యెట్లాయని కూడ యితఁడు తన ఆంత రంగికులతో చేరి ఆలోచించుచున్నాడు.”

ఈ మాటలు వినగానే తాను తప్పక అయోధ్యరాష్ట్రములోనికి దండుతో పోవలెనని కూటు నిశ్చయించుకొనెను.” (Orme's Vol. II Page 191—192)

ఈ చాడీలన్ని నిరాధారమైనవని వేరుగచెప్ప నక్కరలేదు. ఇవన్నియు రామనారాయణునికిగల బీహారురాష్ట్ర గవర్నరుపదవి నూడగొట్టుటకై అల్లబడిన కథలుగాని వేరొండుకాదు. ఇందు కనుకూలముగ ఆగష్టు 12-వ తేదీన కైపునుండి కూటుకొక ఉత్తరము వచ్చెను. “నీవు పాట్నాకు తిరిగివచ్చి, మీర్జాఫర్ తమ్ముడు మహమ్మద్ ఆమీఖాను మద్దతుతో బీహార్ రాష్ట్ర గవర్నర్ పదవిని రామనారాయణునుండి యూడలాగికోనుము. ఇది మీర్జాఫర్ సంకల్పము.” (Orme Vol. II Page 193.)

కూటు పాట్నాకు మరలివచ్చెను. కాని, గవర్నర్ పదవిని రామనారాయణు నుండి లాగికోనుటకు తగినంతసైన్య మతనియొద్ద అప్పుడులేకుండెను. తనపై పన్న బడుచున్న కుట్రయంతయు రామనారాయణున కెట్లో తెలిసెను. ఇతఁడు లోకజ్ఞానము గలవాడు. అందుచే, తిరుగబడి పోరాడుటకంటె, కూటు, మీర్జాఫర్ వగైరాలను శాంతవాక్యములతో సమాధానపరచుట మంచిదని ఆతఁడు తలంచెను. తదను గుణముగ అందరిని తనమేడలోనికి రావలసినదని చెప్పి, అక్కడ ఒక సభ నేర్పాటు చేసెను. తనపై చెప్పబడిన చాడీలన్నియు అబద్ధమని రామనారాయణు డాసభలో నందరికి ప్రమాణపూర్తిగ చెప్పెను.

“తనపై మోపబడిన నేరములు నిరాధారమైనవని ఋజువుపరచుటకు రామ నారాయణుడు తనకు అయోధ్యవజీరునుండి వచ్చిన ఉత్తరము నొకదానిని చూపిం చెను. నేను వెనుకటి నబాబగు సురాజ్ ఉద్దాలా యెడ అభిమానముతోనుండిన మాటవాస్తవమే. ఏలననగ, నాకీసంపద యంతయు వారి వంశీకుల అనుగ్రహము చేతనే లభించియుండెను. కాని, యిప్పుడు, సురాజ్ ఉద్దాలా ప్రభువులేడు. రాజ్యా ధిపత్యమునకు రాతగినవారు వారి కుటుంబములో యెవరునులేరు. ఇట్టిస్థితిలో నేను మీర్జాఫర్ పైగాక యింకెవరిపై ఆధారపడి యుండగలను? నన్ను పైకితెచ్చిన ఆలివర్డిఖాన్ ప్రభువే, యీ మీర్జాఫరునుకూడ పైకితెచ్చి తనతో సమానమైనవానినిగ జేసెను. మేమిరువురముకూడ, ఆయన ప్రాపకము వల్లనే పైకి వచ్చినాము. ఈ మాటలుచెప్పి, పిమ్మట రామనారాయణు డొక బ్రాహ్మణుని పిలిచి,

తాను మీర్జాఫరుకును, మీర్కాసీము, మహమ్మద్ అమీ అనువారికిని విశ్వాసముతోనుండునని విధిపూర్వముగ అందరి సమక్షమున ప్రమాణముచేసి పలికెను. మీర్జాఫర్ మహమ్మద్ అమీలుకూడ తమకును రామనారాయణుని యెడగల అనుమానములన్నియు పోయినవనియు, తమకు ఆతనియం దెట్టి ద్వేషముగాని లేదనియు, యికముందు కూడ ద్వేషముంచుకొనమనియు కొరానుమీద ప్రమాణము చేసిచెప్పిరి. అంతట యీ మహమ్మదీయ సోదరులిరువురు రామనారాయణుని కౌగలించుకొనిరి. ఈ సమాధానముకుదిర్చినందుకు యీ ముగ్గురు కలసి మేజర్ కూటును కౌగలించుకొనిరి.” (Orme's Vol. II) Page 194.

అట్టి ప్రమాణములు చేసికూడ, తుదకు మీర్జాఫర్ రామనారాయణుని యెడ సరిగ ప్రవర్తింపలేదు. ఆకథ తరువాత చెప్పెదము. మేజర్ కూటు సెప్టెంబరు 7-వ తేదీన తనసేనతోసహా పాట్నానుండి పడవలపై బయలుదేరి 7-వ నాటికి మూర్షిదాబాదు చేరెను. సేనయంతయు కాశింబజారు గిడ్డంగిలో నిలువయుంచబడెను.

సెప్టెంబరు 14-వ తేదీన కైపు మూర్షిదాబాదునుండి పయనమై కలకత్తాకు వచ్చివేసెను. నబాబుతో కంపెనీ వ్యవహారముల పరిష్కరించుకొనుటకు వాట్సు, మానింగ్ హాము, స్కాఫ్టనులును వెనుకనుంచి వచ్చిరి.

ఒరిస్సారాష్ట్రమునకు గవర్నరు మిడ్నపురములో నుండెను. ఇతడు హిందువే. ఇతనిపేరు రాంరాంసింగ్. కైపు మూర్షిదాబాదునుండి బయలుదేరక పూర్వము, మీర్జాఫర్ యీ రాంరాంసింగ్ ను తనదర్బారుకువచ్చి, లెక్కలు

ఒరిస్సా గవర్నరుతో తగవు.

పరిష్కారము చేసికొని పోవలసినదని కబురుపంపించెను. ఈ సింగ్ వేగులవాండ్రకు నాయకుడు, చాలకుశాగ్రబుద్ధి. మీర్జాఫర్ పిలుపుయొక్క అర్థమేమో అతనికి తెలుసును. కాబట్టి తాను స్వయముగ పోకుండ తనతమ్ముని, తమ్ముని కొడుకును పంపించెను. నబాబు వీరిరువురను ఖైదు చేసెను. దీనికి కారణమేమట! రామరామసింగ్ పరాసువారితోచేరి కుట్రపన్ను చున్నాడు గాన తానట్లుచేసితినిని మీర్జాఫర్ కైపుకు సమాధానము చెప్పెను. కైపు యీ సమాధానముతో తృప్తిపడి యీ వ్యవహారము కడవరకు పరిష్కారము చేయకయే కలకత్తాకు వెళ్లిపోయెను. కలకత్తా చేరగానే యితనికి రామరామసింగ్ నుండి ఉత్తరమువచ్చెను. తన తమ్ముని, తమ్మునికొడుకును మీర్జాఫర్ అక్రమముగ ఖైదు చేసిననియు, మీర్జాఫర్ బుద్ధిలేనివాడై తననుకూడ పట్టుకొనుటకు తనమీదికి దండును పంపేయెడల దాని నెదిరించుటకై తాను సిద్ధముగనుంటిననియు, అందునిమిత్తమై తాను 2000 అశ్వబలమును, 5000 కాల్బలమును తయారు చేసికొని యుంటిననియు, కాని, కైపు మధ్యవర్తిగనుండి, తనరక్షణకు హామీపడేయెడల, తాను కొత్త నబాబగు మీర్జాఫరుకు లక్షరూపాయలు నజరానాయిచ్చి, స్వయం

ముగ వచ్చి దర్శనముకూడ చేసికొందుననియు, రామరామసింగ్ ఆ పుత్తరములో వ్రాసెను. కైపు యిందుకు సమ్మతించి, రామరామసింగ్ తో సమాధానపడవలసిన దని చెప్పి మీర్జాఫరుకు గట్టిగ శిఫార్సుచేసెను.

తన జ్ఞాతియగు షేకత్ జంగ్ చనిపోయిన తరువాత, సురాజ్ ఉద్దాలా పూర్ణియా రాష్ట్రమునకు ఓగుల్ సింగ్ ను గవర్నరుగనియమించెను. ఇతనిని తీసివేసి యీపదవిలో తనకిష్టుడగు మహమ్మదీయు నొకనిని పెట్టవలెనని మీర్జాఫర్ తలంచుచుండెను. కాని, ఓగుల్ సింగ్ అంత తేలికగ కొక్కు పెట్టించుకొన దలచుకోలేదు. ఇతడు మీర్జాఫరుపై కత్తిగట్టి యెదురుతిరిగెను. ఇతనినణచుటకై మీర్జాఫర్ 'కదమ్ హుస్సేన్' అనువానిచేతికి కొంత సేననిచ్చి పంపెను. ఈ గవర్నర్ పదవిని యీ కదమ్ హుస్సేనునకే కట్టిపెట్టవలెనని మీర్జాఫర్ తలంపు. ఆర్ము యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“తిరుగుబాటుదార్లు నబాబు సైన్యమును చూచినదానికంటె ఇంగ్లీషువారి సైన్యము వచ్చుటనుజూచి ఎక్కువగ గాభరాపడి, ఎవరును తమ్మును ముట్టడింపక మునుపే బలిష్టమగు కందకములను విడిచి, నలుదెసలకు పారిపోయిరి. వెంటనే ఓగుల్ సింగ్ ఖైదీగ చిక్కెను. అందుపై మిగత సైనికోద్యోగులలో కొందరు పారిపోయిరి; కొందరు లోబడి చిక్కిరి. ఇది జరిగిన 15 రోజులలోపలనే డిశంబరు 9-వ తేదీకి కదమ్ హుస్సేను హాయిగ గవర్నరు పదవిలో కూర్చుండెను.” (Vol. II. Page 275. Madras Edition of 1861.)

ఈ తిరుగుబాటుల కన్నిటికి అసలు మూలము రాయ్ దులాబేయని మీర్జాఫర్ అనజొచ్చెను. ఏలననగ, యితనినికూడ నాశనము చేయవలెనని అతని తలంపు. కాని, రాయ్ దులాబ్ మొరాయించి, యెదురుతిరిగి, సైన్యములను ప్రోగుచేసికొని కూర్చునెను. అప్పుడు వాట్సు మధ్య వర్తిత్వము ద్వారా ఉభయులకు అక్టోబరు 17-వ తేదీన సమావేశము జరిగెను. పాత వైరములను మాన్పుకొని, యికముందు స్నేహముగ నుందుమని యిరువురును ప్రమాణములు చేసుకొనిరి.

కైపు మధ్య వర్తిత్వము! కైపు రామరామసింగ్ ను కలకత్తాకు పిలిపించి, మీర్జాఫరుతో శిఫార్సుచేసి అతని తమ్ముని, తమ్ముని కొడుకును చెరనుండి విడిపించెను. రామ్ రామ్ సింగుకు ఒరిస్సా గవర్నరుపదవి ఖాయముగ వుండునట్లు హామీ యిప్పించెను.

అలీవర్దిఖాన్ భార్య అయోధ్య నజీరుకు ఉత్తరములువ్రాసి, అతడు బీహార్ గవర్నర్ రామనారాయణుతోచేరి మీర్జాఫరుపైకి దండెత్తునట్లు ప్రోత్సహించుచుండెను వదంతులు బీహారునుండి విడువకవచ్చి కలవరపరచుచుండెను.

కాబట్టి, తన సైన్యముల నెట్లయినను బీహారు రాష్ట్రములలోనికి నడిపింపక తప్పదని కొత్త నబాబు మీర్జాఫర్ నిశ్చయించుకొనెను. ఈ దండయాత్రలో కైపు కూడ చేరెను. రామనారాయణుని నెట్లయినను బీహారు గవర్నర్ పదవినుండి యూడబెరుకవలెనని మీర్జాఫర్ గట్టిగ నిశ్చయించుకొనెను. కాని, ఇంగ్లీషువారిందుకు ఒప్పుకొనుటకు వారికిది అనుకూల తరుణముగ గన్పట్టలేదు. ఆర్ము యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“రామ నారాయణుని తీసివేసి, ఆపదవి తన యిష్టున కెవరికో యిచ్చు కొనుటకై మీర్జాఫర్ సంకల్పించినపని చాల చిక్కులకు, పెద్ద తగాదాలకు కారణ మగును. ఏలననగ, మీర్జాఫర్ సైన్యము తనమీదికి వచ్చుటను చూడగనే, రామ నారాయణుడు అయోధ్య వజీరుతో చేరును. తన నీ పదవినుండి ‘తీసివేయము’ అని అతనికి గట్టిగ నమ్మకముతోచునట్లు చెప్పితేనే తప్ప, లేకపోతే అతడు అయోధ్య వజీరుతోచేరి యెట్టి షరతులతోనైనను సరే అతనితో నేస్త మేర్పరచుకొనును”

(Vol. II Page 77)

కాబట్టి, కైపు మీర్జాఫరుకును, రామనారాయణునకును మధ్యవర్తిగనుండి, రామనారాయణునకు గవర్నర్ పదవి ఖాయముగ వుంచునట్లు కొత్త నబాబుచేత గట్టిగ వాగ్దత్తము చేయించనలసినవా డాయెను.

.1758-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 23-వ తేదీన పాట్నాలో ఒక దర్బారు చేయబడెను. ఈ దర్బారులో మీర్జాఫర్ తనకొడుకు మీరానును పాట్నాకు నబాబుగ యేర్పాటు చేసెను. ఇది నామకః పదవి. రామనారాయణుడే నబాబుకు ప్రతినిధిగవుండి పని చేయునట్లును నియమించెను. ఈ ఉపకారము చేసినందుకు మీర్జాఫర్ రామనారాయణునుండి యేడులక్షల రూపాయలను లాగెను.

నాలుగునెలల పైచిలుకు సైన్యములు రణరంగమునందు ఉండెను. ఈలోగా ఒక్క ఫిరంగియైన కాల్పులేదు. ‘ఆర్ము’ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఈ రాజకీయపు పెత్తుగడ యీరీతిగ ముగిసినది. దీనిలో 50 వేల సైన్యము తమ రాష్ట్రమునుండి కదలి 300 మైళ్ల దూరమువెళ్లి అక్కడ ఒక్కఫిరంగియైన కాల్పుకుండ, నాలుగు నెలలుండి తిరిగివచ్చెను. కాని, కైపు మనస్సులో సంకల్పించుకొన్న పని యావత్తు జరిగిపోయెను.” (Vol. II Page 283)

తా నొక వర్తకసంఘమునకు నొకరనుమాట కైపు మరచిపోలేదు. తన యజమానుల లాభమును పెంపొందింపగోరి బంగాళాదేశములో

కంపెనీకి సూరేశ్వరపు మిరాశీ.

సూరేశ్వరముచేసికొను హక్కు కంపెనీవారికి మిరాశీగ యిచ్చునట్లు ఆతడు నబాబును బలాత్కారముచేసి ఒప్పించెను. అప్పుడు

దేశములో వాడుకయగుచున్న సూరేకారమంతయు పాట్నకు పై. భాగమున తయారగు చుండెను. ఈమిరాజీవల్ల కంపెనీవారికి అపరిమిత లాభము వచ్చెనని వేరుగచెప్ప నక్కరలేదు.

1768-వ సం॥ మేనెల మధ్యమందు కైపు మూర్తి దాబాదు వచ్చెను. కొన్నాళ్లకు నబాబును వచ్చెను. నబాబు అదృష్టవంతుడుకాడు. వాని కెన్నడు సంతోషము లేకుండెను. ఇంగ్లీషు వర్తకుల నితడు బుద్ధి భల్లూకపు టాలింగ నము. పూర్వకముగ ఆలింగన మొనర్చుకొనెను. ఈ యాలింగనములే నానాటికి ఆతనికి భల్లూకపు టాలింగనముగ గనపట్టసాగెను.

ఇంగ్లీషువారిచే బహు నేర్పరితనముగ అల్లబడిన యీ పన్నాగములో అతడు చిక్కుకొన్నప్పుడు మూర్తి దాబాదు ఖజానాలో యెంతధన మున్నదో యితనికి తెలియదు. తనను సింహాసన మెక్కించుటలో తోడ్పడ నంగీకరించినందుకు కంపెనీకిని, యితర ఇంగ్లీషు వర్తకులకును వల్లమాలిన ధనమిచ్చెదనని ముందుగ వాగ్దానముచేసి యుండెను. తీరా సింహాసనమెక్కి ఖజానా తెరచి చూచు నప్పటి కల్లా అందులో తా ననుకొన్నంత ధనము లేకుండెను. కాబట్టి, తానింగ్లీషు వారికిచేసిన వాగ్దానముల నన్నిటిని యితడు పూరాగా చెల్లింపజాలక పోయెను. * మీర్జాఫర్ కైపుకు చెప్పతరముగాని ధనమును కట్టబెట్టెను. “నబాబు ఔదార్య మువల్ల నాకు సులభముగ లక్ష్మీ యెత్తుకొనినది” అని కైవే 1772-వ సం॥లో పార్లమెంటు కమిటీ ముందర ఒప్పుకొనెను. తనవల్ల ఇంతడబ్బుతిన్న కైపు తన యెడ కొంత సానుభూతిచూపి, తాను కంపెనీ కివ్వ నేర్పరచుకొన్న సొమ్ములో మిగతాది యిక యివ్వనక్కరలేదని బాకీ రద్దుపరచుటకు తన పక్షముగ శిఫార్సు చేసి, తన పలుకుబడిచేత తన కీ బాధ తప్పించునేమో యని మీర్జాఫర్ ఆశపడెను. కైపు మున్నగువారికి ముట్టవలసిన దానిలో చాలభాగము ముట్టియే పోయెను. మిగతాది యిచ్చుటకు ఖజానాలో డబ్బులేదు. వచ్చే ఆదాయములో ఖర్చులు పోగా మిగిలేదేమియు గన్పించుట లేదు. ఇట్టి స్థితిలో తమకిక ముట్టవలసిన డబ్బును వారు

* బంగారా ఖజానాలో తా మనుకొన్నంత సొమ్ము లేకపోవడం యింగ్లీషువారి కెంతో ఆశ్చర్యమును, ఆశాభంగమును కలిగించెను. భరతవర్ష సంపదలనుగూర్చి తాము విన్న ఆతిశయోక్తులన్నియు నిజమనుకొని, వారెంతో నమ్మియుండిరి. ఈ యాశలన్నియు అడియాసలయ్యెను. సహింప శక్యముగాని యీ నిజస్థితిని వారు ఒప్పుకొని, మనస్సును సమాధాన పరచుకొనుట కెంతయో వారికి బాధ, మనస్తాపము నయ్యెను. వా రంతటితో నిరాశచేసుకొని, యంతకంటె యెక్కువ రాదని మనస్సు నెట్లో సమాధానపరచుకొని, విధిలేక, అప్పటికి తక్షణమే సగముమాత్రము పుచ్చుకొనుటకును, మిగతా సగం మూడేండ్లలో మూడు సమాన వాయిదాలమీద పుచ్చుకొనుటకును ఒప్పుకొనిరి. (Mill's History Vol. III Page 135 5th Edition.)

దయదలచి వదలుకొందురని పాపము మీర్జాఫర్ ఆశపడెను. అదిగాక ఖజానాలో డబ్బు తరిగిపోవుటకు యీ స్నేహితులేగదా కారకులైరి! ఏలననగ, ఏ వస్తువుల వ్యాపారమువల్లనైతే బంగారా నబాబులకు విశేషము ఆదాయము నచ్చుచుండెనో, ఆ వస్తువులలో యూరోపియనులు మున్నగు పరదేశస్థులు వ్యాపారము చేయరాదని యిదివరకు నిషేధముండెడిది. ఇట్లు నిషేధింపబడిన వస్తువులతో యీ స్నేహితులు వ్యాపారము సాగించి, నబాబుకు రావలసిన రివిన్యూను చెడగొట్టుచుండిరి. తన డబ్బు తరిగిపోవడానికి కారకులు నేరుగ వీరేకాబట్టి, వీరు దయదలచి తన్నింతటితో వదలిపెట్టదురని మీర్జాఫర్ ఆశపడెను. అర్థు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“.....బంగళములోగలిగిన యీ విప్లవమువల్ల తమకు నిరాశూటముగ లభించిన లాభము చాలక— చాలమంది (కంపెనీనౌకర్లు) యిదివరకు యూరోపియనులు వ్యాపారము చేయకూడదని నిషేధింపబడిన'వంటి ఉప్పు, మున్నగు వస్తువులతో వ్యాపారము చేయసాగిరి. ఇట్టి అక్రమములను గూర్చి మీర్జాఫర్ తాను సింహాసనమునకు వచ్చిన నెలరోజులలోపలనే గోలపెట్టెను. అప్పటికి తాత్కాలికముగ కొంత ఆగినను అవితిరిగి తలయెత్తెను. ఇందువల్ల నిస్వార్థ వివేకముతో పారజూడ గలిగిన వారుకూడ ఊహించజాలనట్టి చెడుగు లనేకములు గలిగెను.”

(Vol. II. Page 189).

కాని, ఇంగ్లీషువారు యితర యూరోపియను జాతులవలె, యిండియాకు తీర్థయాత్రవచ్చినారా? ఆరోగ్యమును పెంపొందించుకొనుటకు వచ్చినారా? లేదు. రూపాయలు, అణాలు, పైసలే వారికి త్రిమూర్తులు. డబ్బే వారికి పాననము. బంగారమే వారిదేవుడు. ధనమే వారికి ఉపాస్యదేవత. ఇట్టిస్థితిలో వారు తన చేత బలాత్కారముగ యెంతసొమ్మైతే వాగ్దానము చేయించుకొన్నానో, అంతసొమ్మును దమ్మిడిలతో సహా కక్కించకమానరు. “ ఖజానాలోసొమ్మంతా అయిపోయిందని ” అతడెంతో దీనముగ చెప్పుకొనెను. నిషిద్ధ వస్తువులతో వ్యాపారముసాగించి మీరేగదా నా రివిన్యూకు భంగము గలిగించితిర ”ని మొత్తుకొనెను. “ నా ప్రజలంతా చూడండి—యెంత దీనస్థితిలోవుండి, తినుటకు కూడులేక అఘోరిస్తున్నారో—జీతాలు ముట్టక నాపైనికులంతా యెట్లు అవస్థ పడుచున్నారో చూడండి ” అని వారికి దయగలుగునట్లు మీర్జాఫర్ విన్నవించుకొనెను. కాని, వారిగుండెలు కరగలేదు. ఈమాటలేమియు వారిచేవి దూరలేదు. “ ఇస్తానన్న డబ్బు యిస్తావా చస్తావా ” అని వారతని కంఠముమీద కూర్చునిరి. రామనారాయణుని వంచుటకై మీర్జాఫర్ బీహారుకు దండయాత్ర బయలుదేరుటకు సర్వసన్నాహములు చేసుకొనగ, కంపెనీ కివ్వవలసిన డబ్బు యిప్పుడు యిస్తేనేగాని, నేను నీతోరానని అప్పుడు కైపు మోలీవేసుకు కూర్చునెను.

నబాబు అప్పుడు డబ్బు కక్కక తప్పినదికాదు. ఖజానాలో చూడబోతే సొమ్ములేదు. ఏమిచేస్తాడు? జిల్లాలమీద రావలసిన రివిన్యూ అంతా కంపెనీవారికి దఖలు వ్రాసివేసినాడు. “మాల్యామ్” అను ఆంగ్లచరిత్రకారుడు తన “కైపు జీవిత” మను గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసెను. (వాల్యూం I, పేజీ 338).

“అసాధారణమగు యీ సైన్యపు ఖర్చులకై డబ్బు యీరీతిగ సప్లయి చేయ బడినది. కంపెనీవారి కిచ్చివేసిన భూములకు కావలసిన మతలబుల ప్రకారము ఫర్మానా (పట్టా) తయారుచేయబడెను. నబాబు కంపెనీవారికి బాకీక్రింద జిల్లాలు కంపెనీకి తాకట్టు. మొదటి ఆరు నెలలలో చెల్లించవలసిన దానిలో దిగబడిపోయిన బకాయ యానత్తు తక్షణమే చెల్లించివేయుటకు హుకుములు జారీచేయబడెను. మిగతబాకీ తీర్మానము నిమిత్తము బర్ద్యాన్, నడియా, హుగ్లీ (జిల్లాల) రివిన్యూ కంపెనీవారికి దఖలు వ్రాసి యివ్వబడెను. “ఈ యేర్పాటువల్ల నబాబుతో నిమిత్తము లేకుండగనే, నబాబు బాకీతీరే మార్గమేర్పడి పోయినది. ఈ యేర్పాటిప్పుడు అత్యవసరము. ఏలననగ, అతనికివచ్చే ఆదాయము అతని ఖర్చులకే చాలకుండవున్నది. రాజ్యములో పెద్ద అవాంతరము నస్తేతప్ప, యిక మన బాకీ రావడానికేమియు ఆటంకముండదు,” అని కైపు 1758 సం॥ ఫిబ్రవరి 8-వ తేదీన సీమ డైరెక్టర్లకు వ్రాసెను.”

భారత భాగ్యలక్ష్మి ఓడలెక్కి మేళతాళములతో సరసీమకు పయనమగుట.

తన పరాయి స్నేహితుల సంతోష పెట్టుటకై మీర్జాఫర్ చేసిన యీ పనివల్ల పన్నులిచ్చుకొను ప్రజల కతనియందు అసహ్యముపుట్టెను. ఇంతకాలము నుండి తాము చెల్లించుచువచ్చిన పన్నులవల్ల యేటేటా కూడబెట్టిన సొమ్మును నేడిట్లు పరాయివారువచ్చి ఒక్కసారిగ మాటలుగట్టి ఓడలకెక్కించి తీసికొని పోవుటను చూచినప్పుడు * ప్రజలకు వేదనగలిగెను. (ఒకమూల ప్రజలు తిండిలేక ఏడ్చుచుండగ పరాయివారిట్లు దోచుకొనిపోవుట వారికి విషాదకారణమయ్యెను).

ఆర్ము యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

1757 సం॥ జూలై 6-వ తేదీకి కంపెనీ కమిటీవారికి 72 లక్షల, 71 వెయ్యి, 666 రూపాయలు (వెండినాణెములు) ముట్టినవి. ఈ ఖజానా యంతయు 700 పెట్టెలలోపెట్టి, స్తీళ్లువేసి, నూరు పడవలలో యెక్కించి, శిపాయీల పారాతో నడియాకు బయలుదేరదీసిరి. అక్కడనుండి కంపెనీనౌకాదళములోని పడవలన్నియు వెంటరాగా, జెండాలు యెగురవేయుచు, బ్యాండువగైరా వాయిద్యములతో మహా వైభవముగ

* ఆ॥ భరతఖండంబు చక్కని పాడియావు । హైందవులు లేగదూడలై యేడ్చుచుండ ।

తెల్లవారను గడుగరి గొల్లవారు । పితుకుచున్నారు మాతులు బిగియగట్టి ॥

ఊరేగించుచు తీసికొనిపోయిరి.....ఇంగ్లీషుజాతి యిదివరకు ఎన్నడు యింతటి ధనమును గట్టి కరకు రూపాయలలో ఒక్కసారిగ బహుమతిగ సంపాదించలేదు. ఇది మన ఇంగ్లీషు టంకసాల లెక్కప్రకారము ఎనిమిదిలక్షల(బంగారు)నవరసులయ్యెను.”
(Vol. II, Page 187—188, Madras Reprint of 1861.)

మిర్జాఘర్ యింగ్లీషువారితోచేరుటవల్ల ప్రజలయం దతనియెడ యెంతటి అసంతృప్తి, అసహ్యముకలిగెనో యీచరిత్రకారుడే యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

మిర్జాఘరుకు అనేకమంది బంధువులుండిరి. వీరుగాక, యితడు రాజ్యమునకు వస్తే లాభములు పొందుదమను ఆశతో కూర్చున్న స్నేహితులు, ఆశ్రితులు, యింకెందరోగలరు.....కాని, యెక్కడి డబ్బు యింగ్లీషువారి కే చాలకుండెను.(వీరికిచ్చిన బహుమానముల మూలముగనే ఖజానాయంతయు వట్టి పోయెను.) నబాబు కొంతడబ్బును తన సైనికులకు పంచిపెట్టెను. కాని, అది వారను కొన్న దానికంటె చాల తక్కువగనుండెను. అందుచే వారికి చాల ఆశాభంగమయ్యెను. ఇది యిట్లుండగ, పరాయిదేశస్థులు వచ్చి తమ వెండిబంగారముల నిట్లు ఆడంబరముగ గొనిపోవుటను మూర్ఖిదాబాదు ప్రజలెంతో అసహ్యముతో చూచుచుండిరి. ఇదిజూచి ప్రజలు గగ్గోలు పెట్టసాగిరి.” (ఆర్ము గ్రంథము పేజీ 195.)

కాని, పాపము, మిర్జాఘరేమిచేయగలడు? అతడు తన కాళ్లుచేతులుకట్టి యింగ్లీషువారి చేతికిచ్చెను. కైపు అతనిని తనచేతిలో పెట్టుకొని, కేవలము పిండి బొమ్మవలె ఆడించుచుండెను.

“తన యిష్టులైనవారిని సంతృప్తిపరచు తలపుతో సేనలోను, రాజ్యపరిపాలనలోను మిర్జాఘర్ కొన్నిమార్పులను చేయదలచగ, అందుకు కైపు వల్లకాదనెను. రాజ్యముయొక్క శాంతి భద్రతలకవి అపాయకరములని కైపు అడ్డుపెట్టెను.....తనకుగలిగిన యీ నిర్బంధములను మిర్జాఘర్ యెంతో అసహ్యముతో జూచుచుండెను. ‘ఈ యింగ్లీషువారి గాఢనుండి తప్పించుకొని బయటపడుట యెట్లు రా’యను ఆలోచనలు అతని పుర్రెలో పుట్టసాగెను.” (ఆర్ము గ్రంథము పేజీ 196).

ఇది యిట్లుండ, సేనకు జీతములు ముట్టుటలేదు. వారెంతో అసంతృప్తితో నుండిరి. వారిని సంతృప్తిపరచుటకు మార్గము కనిపించలేదు. ఇట్టి స్థితిలో మిర్జాఘరుకు తనక్రొత్త కిరస్తానీ మిత్రులయెడ అసహ్యము పుట్టిపోయెను. ఈవిసుగుదలతో ఒకనాడు మిర్జాఘర్ తనమిత్రునొకనితో నిట్లుపలికెనట.

“ఇప్పుడు పరాసుసేన గోదైనా దేశంలోకివస్తే బాగుండును. నేను వానికి సహాయము చేస్తాను—డబ్బుకావాలని, వర్తక సౌకర్యాలు కావాలని, యీ యింగ్లీషువారు నన్ను వేధించడం మానేస్తేనేతప్ప—.” (ఆర్ముగ్రంథము పేజీ 196).

వీరా—అందులో యీయింగ్లీషువారా—డబ్బువదలుకొనేది ! ఎంతమాట ! రూపాయలు, అణాలు పైసలనబడు త్రిమూర్తుల నారాధించు యీయింగ్లీషువారు కలలోకూడ యితనిని డబ్బుకోసం వేధించడముమానరు.

ఇంగ్లీషువారియందు రోతపుట్టుటచేత, మీర్జాఫర్ ఎవరైనా సమర్థుడగు పరాసువాడు అప్పుడు తనరాజ్యములో ఉంటే, వాడితో తప్పక చేరి కుట్రచేసేవాడే. కాని, చంద్రనగరపు ముట్టడితోను, జీన్ లా మున్నగువారి పలాయనముతోను, అట్టి ఆశలన్నియు అడుగంటిపోయినది. కాని, ఒలందావారు మాత్రము అప్పటికింకను బంగాళములో మంచి స్థితిలోనుండిరి. కాబట్టి, బహుశః మీర్జాఫరు వీరి సహాయము కోరెననిచెప్పినచో అందు ఆశ్చర్యములేదు. ఒలందాలు బంగాళాపై దండెత్తివచ్చిన చరిత్ర నిప్పుడేచెప్పెదము. కాని, యీలోగా మీర్జాఫర్ తిరిగి యింగ్లీషువారినే యేల ఆశ్రయింపవలసివచ్చెనో కొంతవివరించుట అవసరము.

ఢిల్లీ సింహాసనమునకు రానున్న మొగలాయి యువరాజు బెంగాలు బీహార్ ఒరిస్సా రాష్ట్రములకు నామకః సుబేదారుగ నుండెను. తనకీ రాష్ట్రములందుగల

ఢిల్లీ యువరాజు
దండయాత్ర - పలా
యనము.

హక్కును స్థిరపరచుకొను సంకల్పముతో అతడొక పెద్దదండుతో బయలుదేరి, బీహారురాష్ట్రపు పొలిమేర కప్పుడేవచ్చి విడిసి యుండెను. ఈకబురువిని మీర్జాఫర్ గాభరాపడెను. సిఫాయి లకు జీతములు బకాయపడియుండుటచేత, వీరు తనతోవచ్చి

యువరాజు నెదిరింతురో లేదో యను అపనమ్మకము మీర్జాఫరుకు గలిగెను. అందుచే, యితడు కైవును ఆశ్రయించెను. తక్షణమే కైవొక పెద్దదండును తీసికొని, నబాబుకొడుకు మిరానునుకూడ వెంటబెట్టుకొని, పాట్నావైపునకు నడచెను. ఈలోగా యేవో తియ్యని మాటలుచెప్పుచు, యువరాజువచ్చి పాట్నాపై పడకుండ బీహార్ గవర్నర్ అగు రామానారాయణుడు అతనిని లాలించుచు కాలయాపన చేయుచుండెను. కాని, కైవు మిరానుల సేనలు రాగానే కొంత పోరాటముజరిగెను. ఈ పోరాటము 1759 సం॥ మార్చి 23-న తేదీన ప్రారంభమై ఏప్రిల్ 4-న తేదీ వరకు జరిగెను. శత్రువుకు చాల నష్టముకలిగెను. యువరాజు ఓడి పారిపోవుచున్న సమయమందు పరాసునేత 'జీన్ లా' వచ్చి, అతనిని తిరిగి యుద్ధమునకు పురిగొల్పు జూచెనుగాని లాభము లేకపోయెను.

కైవుకు
బీరుడు, జాఫీరు.

కైవు అదృష్ట జూతకుడు. అతడు యుద్ధముచేసినను, చేయ కున్నను, అదృష్టదేవత అతని నెప్పుడు యిండియాలో విడిచి యున్నట్లు గన్నట్టుడు. 'మిల్లు' చరిత్రకారు డిల్లీ వ్రాయుచున్నాడు:-

“ఈ దండయాత్రతో కైవుకు అదృష్ట మెత్తుకొనెను. మీర్జాఫరుకు గలిగిన సంబరమునకు మితిలేదు. కైవుపై ఆత డప్పుడు కురిపించిన అపార కృతజ్ఞత యింతిం

తని కాదు. తన రక్షకుడగు కైపున కాతడు 'ఉమాపు' బిరుదము ధిల్లీనుండి తెప్పించెను. తా నొక గొప్ప జాగీరునిచ్చెను. కలకత్తా చుట్టునున్న ప్రదేశమునకు జమీందారు హోదాలో కంపెనీ యిచ్చుచున్న యావత్తు రివిన్యూను కైపుకు యీజాగీరు పేరుతో కట్టబెట్టెను. దీనివల్ల కైపుకు సాలుకు 30 వేల నవరసుల ఆదాయమువచ్చుచుండెను. 'ఈ కైపు జాగీరు' హిందూదేశచరిత్రలో తరచు వచ్చుచుండును. ఇది చాల ప్రాముఖ్యత వహించెను." (Mill's History Vol. III Page 203; 5th Edition.)

ఈ జాగీరు మీర్జాఫర్ కృతజ్ఞతచేత యివ్వలేదనియు, కైపును శాంతింపజేయుటకై యిచ్చెననియు 'టాల్ బామ్ వీల్' అను యింకొక కైస్తవ చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు:—

“కైపు యువరాజును ఓడించినాడు గనుక, యిందుకు మెచ్చుకొని మీర్జాఫర్ యితనికి జాగీరిచ్చెనని కొంద రనుకొందురేమో. అదికాదు. తాను ఒలండావారితోచేరి కుట్ర చేసినందుకు కైపు ఉగ్రుడై తనను శిక్షించునేమో యను భయోత్పాతముచే మీర్జాఫర్ యీ దేవతను శాంతింప జేయుటకై యే యీ జాగీరతని కిచ్చెను. ఇది దేవతా తృప్తికై చేసినపని కాని, కృతజ్ఞతకై చేసిన పని కాదు.”

ఈ చరిత్రకారుడు అంత నమ్మదగినవాడు కాడని ప్రతీతి. ఇతని యూహలు తరుచు తప్పుగనే యుండును. మీర్జాఫర్ ఒలండావారితో కుట్ర చేసినాడో లేదో తెలియదు. ఇది చాల అనుమానాస్పదమైన సంగతి. అయినప్పటికి “ఇందుకు సందేహము లేద”ని యీతడు వ్రాయుచున్నాడు.

మీర్జాఫర్ యీ జాగీరును కైపుకు భయముచేత యిచ్చినాడో, సంతోషముచేత యిచ్చినాడో, నిర్ధారణ పరచుటకు ఆనాటి రికార్డులలో యెక్కడను ఆధారము గన్పట్టదు. అందుచే, యీ రహస్యము అభేద్యముగనే యుండక తప్పదు. మీర్జాఫరునుండి యీ జాగీరు కైపుచే బలాత్కారముగనే లాగుకొనబడెనని మేముహించుచున్నాము.

ఇంగ్లీషువారు తనను పెట్టుచున్న తిప్పలు భరించలేక మీర్జాఫర్ ఒకవేళ ఒలండావారితో కుట్రచేసినను చేసియుండవచ్చును. ఇందు అసంభవమేమియు లేదు. 1759 సం॥ ఆగష్టు నెలలో బటేవియా లంకనుండి ఒలండా

ఒలండాల్ దండయాత్ర, ఓటమి.

వారి నావికాదళ మొకటి హుగ్లీనది ముఖములో ప్రవేశించి

చించూరాలోనున్న తమ గిడ్డంగివైపుకు యెక్కి వచ్చుచుండె

ను. ఈ సంగతి కైపుకు తెలిసెను. అప్పుడు ఒలండావారికిని ఇంగ్లీషువారికిని యెక్క

డను యుద్ధములు లేవు. కాబట్టి, యీ సందిగ్ధస్థితిలో యేమి చేయవలెనో కైపుకు తోచలేదు. ఏమైతే అయినదని, అతడు యెట్టకేలకు ధైర్యముచేసి తన సొంత జబాబుదారీమీద ఒలందా వారిపై కైపు యుద్ధము ప్రకటించెను. వారి నౌకలను చించూరాకు రాకుండ అటకాయించెను. ఆఖరుకు ఒలందాల నౌకాదళము నాశనమయ్యెను. ఆనాటి యాంగ్లేయులు నిర్మలాంతః కరణులుగాక తామే దోషులగుటచే, యీ దోషమును మీర్జాఫరుకు అంటగట్ట జూచిరి. ఇతడు ఒలందాలతోచేరి కుట్రపన్నెనను నేరము వారతనిపై మోపిరి. ఈ నౌకాదళమును ఆతడే తెప్పించెననిరి. కాని, 'మాలక్మ్' వ్రాసిన దానినిబట్టి చూడగ యిందు మీర్జాఫర్ దోషమున్నట్లు గప్పట్టదు. 'మాలక్మ్' వ్రాసినదిది :—

“ఇతరులవలెనే, చించూరాలోనున్న ఒలందాలుకూడ సురాజ్ ఉద్దాలా వల్ల బాధపడిరి. తనకు 50 లక్షలరూపాయలు జరిమానా చెల్లించవలసివదని అతడు వారిని ఒలవంతపరచెను. దీనిచేతను, యిట్టివే ఆతడొనర్చిన యితరపీడాకరములగు కృత్యములచేతను, సురాజ్ ఉద్దాలా పడిపోయినప్పుడు వారు చాల సంతోషించిరి. ఈ నబాబును పడగొట్టినందుకు కైపును అభినందించుచు వారు కైపుకొక ఉత్తరమునుకూడ వ్రాసిరి. అయినను, వారు మీర్జాఫరును బెంగాలు నబాబుగ అంగీకరించరైరి. అందుపై మీర్జాఫరుకు ఒలందావారిపై పట్టరానికోపముండెను. వీరిద్దరికిమధ్య వ్యవహారము చెడకుండ పట్టుకొనివచ్చుటకు కైపు మాటిమాటికి తంటాలు పడవలసి వచ్చెను. ఈ పని కైపుకు సులభముగలేకుండెను. ఏలననగ మీర్జాఫరును నబాబుగ అంగీకరించకపోవడము ఒలందావారికి న్యాయమా? ఇందు వల్ల మీర్జాఫరుకు కోపము వచ్చినదంటే తప్పా?” ఇందునుగూర్చి 1758 సం॥ అక్టోబరు 2-వ తేదీన ఒలందా గవర్నరుకు కైపు యిట్లు వ్రాసెను :—

“మీకు ఇంగ్లీషువారియెడగల మైత్రిని గూర్చి నాకుబాగుగ తెలియును. మీరు వారికి సదా తోడ్పడ సిద్ధముగనున్న సంగతియు నాకు తెలియును. అయితే నాదొక్క మనవియున్నది. సద్భావమనునది మన ఉభయజాతులకు పరస్పరము ఉండవలసినదై యున్నది. మనఉభయుల మధ్యనున్న సంబంధము, మైత్రి, యీ నాటిదికాదు. అది చిరకాలమునుండియున్నది. కాబట్టి, మనఉభయులము పరస్పరము కోరదగినది యింతకంటె వేరేమున్నది? ఇట్టి సందర్భములో నబాబు మీ వర్తకముపై పెట్టిన ఆటంకములకు నేనే కారకుడనని మీరునాపై యన్యాయముగ నిందమోపుట నా కెంతో కష్టముగనున్నది. మీరు తనయెడ చూపుచున్న దుర్నయముల గూర్చి మీర్జాఫరు తరచు కటకటబడుచుండుటను నేను వినుచుండిన మాటనిజమే. ఇట్టి దుర్నయముల నాతిషయితకాలమునుండి యెట్లు సహించుచుండెనాయనికూడ నేను ఆశ్చర్యపడుచుండెడివాడను. ఆలీవర్దీఖాను, సురాజ్ ఉద్దాలాల యెడలనే యైన యెడల మీరిట్టి దుర్నయముల చేయ సాహసించెడి

వారా? ఇతని పూర్వులను మీరు అంగీకరించినట్లే, మీర్జాఫరును కూడ మీరేల నబాబుగ అంగీకరించినా నాకు తెలియదు. ఇతడును వారినలెనే ఢిల్లీ మొగలాను పాదుషానుండి సన్నదును పొందియుండెనుగద. ఈ సంగతి మీకు తెలియకుండ నుండజాలదు. ఇట్టి వానిని నబాబుగ అంగీకరించక పోవుటకు మీకేమి కారణములు గలవో నేను విచారింపబూనుకొనను. ఇది నాపనిగాదు. అయితే, మీ వర్తక మిప్పుడు యిక్కడ నాశనమైపోయినందుకు మీరు పైయధికారులకేమి సమాధాన ము చెప్పకొందురో నేనూహింపజాలకన్నాను. ఏలననగా మీ వర్తకమిప్పుడిట్లు నాశనమైపోవుటకు మీరేగద కారకులు? నబాబంతటి మహోన్నతపురుషుని మీరు అగౌరవ పరచుటవల్లనేగద మీరు మీయజమానుల వర్తకమును నాశనము చేసి నారు.” (Vol. II. Pages 70, 72.)

‘మాల్యము’ గ్రంథమునుండి యింక యెక్కువగ యెత్తి వ్రాయనక్కర లేదు. ఈ ఒలందాదండయాత్రను గూర్చియు, అందు మీర్జాఫరుకు గలజోక్యమును గూర్చియు కైపు మున్నగువారు 1772 సం॥ పార్లమెంటు కమిటీయందు విచారింప బడిరి. వీరిచ్చిన సాక్ష్యమునుబట్టి చూడగ, పక్షపాతబుద్ధిగలవాడు తప్ప, మరి యింకెవడును యిందు మీర్జాఫరు దోషముగలదని చెప్పజాలడు - మీర్జాఫరే ఒలందావారిని పిలిపించెనని చెప్పజాలదు. బహుశః ఏమిజరిగియుండవచ్చుననగ :— పరాసువారిప్రతిభ బెంగాలులో క్షీణించి పోవుటయు, దక్షిణాపథమందు కూడ ఇంగ్లీషువారి తంత్రములచే పరాసుల ప్రతిభ నష్టమైపోవుచుండుటయు, ఒలందా వారు కనిపెట్టి, తమకు చించూరాలోనున్న గిడ్డంగిని బలపరచుకంటేగాని, లాభ ములేదను తలంపుతో వారు తగినంతసేనను, ఓడలను, అదనముగ బెంగాలుకు పంపించుకొనియుండవచ్చును. మీర్జాఫరుకును, అతనికొడుకు మిరాజుకును కూడ ఇంగ్లీషువారిని యిప్పుడు బొత్తుగ పడకుండుటలేదను సంగతియు, ఒలందాలకు తెలుసును. ఈ కారణముచే అంతఅవసరము పట్టేయెడల, వారు తమకు సహాయ ము చేతురనికూడ ఒలందాలు ఆశించియుండవచ్చును. వారికొకవేళ యిట్టి యాశ లుంటే అవి యన్నియు అడియాసలయ్యెనని చెప్పవచ్చును. ఏలననగ, నబాబును, నబాబు కొడుకును, తమకు సహాయము చేయుటకు బదులుగ ఇంగ్లీషువారితోచేరి తమపై కే వచ్చిరి. తమ్మునే ఓడించిరి.

ఒలందాల్ని ఓడిపోవుటతో యింగ్లీషువారికిక యితర యూరోపియన్ జాతులతో పోటీ పూరాగాపోయెను. వారికిక నిర్భయమయ్యెను. కాబట్టి వారి రాచకీయ ప్రతిష్ట, బలము, నానాటికి హెచ్చుసాగెను. మిల్లు యిట్లు వ్రాయు చున్నాడు :—

“ఈ దెబ్బతో ఒలందాలు, తామింక మూలమట్టముగ నాశనమై పోదుమని భయపడి, తమతప్పు నొప్పుకొనినట్లు అపరాధముక్రింద యుద్ధపుఖిర్కుల నిచ్చుకొనిరి.

కైవంతట సంతృప్తుడై వారిపడనలను, సామగ్రులసహా వారికిచ్చివేసి, అంతటితో యీ వ్యవహారమును ముగించెను. ఒలందాలతో చేసుకొన్న యీ యొడంబడిక 1759 సం॥ డిశంబరు 5-వ తేదీన ధ్రువపరుపబడెను.” (Vol. III, Page 205, 5th Edition.)

కైవు బెంగాలునచ్చి యిప్పటికి మూడేండ్లు దాటినవి. ఈ మూడేండ్ల కాలములో డ్రోహింపతరముకాని యక్రమ మార్గమున నితడు తనజేబుల నింపుకొనెను, తన యజమానులయొక్కయు, తనతోడివారియొక్కయు జేబులనింపెను. నబాబును, దేశ ప్రజలను పూరాగా నష్టపరచెను.

కైవు సీమకు వెళ్ళుట.

1756 సం॥ అక్టోబరులో మద్రాసునుండి యే సంకల్పములతో ఆతడు బయలుదేరెనో, ఆ సంకల్పములన్నియు నేటికి పూర్తిగా నెరవేరినవి. మద్రాసులోని కిరస్తానీ బచ్చులు బెంగాలులో గలిగింపదలచుకున్న విప్లవము కైవు ద్వారా జరిగిపోయినది. తనను బెంగాలు తక్కుమీద కూర్చుండ బెట్టుటకుగాను ద్రోహియగు మీర్జాఫర్ యింగ్లీషువారి కెంతటి యపార ధనము వాగ్దానము చేసెనో, ఆ ధనమంతయు యింగ్లీషువారికి ముట్టిపోయెను. ఇదిగాక, కంపెనీవర్త కాభి వృద్ధికై వారీనబాబును బెదరించి యెన్నో సౌకర్యములను వడివేసి లాగి కొనిరి. కాబట్టి, యిక యింటికి వెళ్లుదామని కైవుతలంచెను. తన సంపద నంతను సీమలో ప్రదర్శించి, ‘ఇండియన్ నబాబ్’ని పేరుపెట్టుకొని, అక్కడనున్న పెద్దపెద్ద భాగ్యవంతులకంటె, తానే భాగ్యవంతుడనని విర్రవీగుదమను తలంపులు కైవు పుర్రెలో పుట్టసాగెను. అతడంతట బెంగాలులో కంపెనీ నౌకరీకి రాజీనామామొచ్చి 1760 సం॥ ఫిబ్రవరి నెలలో కలకత్తానుండి సీమకు పయనమయ్యెను.

కైవు, మున్నగువారి కుతంత్రములచే గలుపొందిన ప్లాసీ యుద్ధమువల్ల బెంగాలు దేశము యింగ్లీషువారిచే జయించబడి నట్లెంచ వీలులేదని లోగడ చెప్పియే యుంటిమి. ‘హేస్టింగ్స్ యుద్ధము’లో ఓడిపోవుటవల్ల యింగ్లీషువారి మెడలపై నార్మర్ రాజులకాడి వచ్చిపడినట్లు కాదుయిది. బెంగాలు యెన్నడు యేయూరోపియను జాతినల్లను జయింపబడలేదు. కైవు బెంగాలులో రెండు సం॥లపై కాలము కాపురముండి ప్రజలయొక్కయు, ప్రభువులయొక్కయు అమాయకత్వమును జూచి, నీతిజాతిలేని తమ యూరోపియను కుతంత్రములచే వీరిని బాగాటోపి వేయవచ్చునని గుర్తించి, యీ దేశమును సరాసరి యింగ్లండు పరిపాలనక్రిందకు బహు సులభముగ తేవచ్చునని యతడు తనమనస్సులో ప్లానువేసుకొనెను. ఇందునుగూర్చి యితడు 1759 సం॥ జనవరి యేడవ తేదీన అప్పడు యింగ్లండులో ప్రధానిగనుండిన విలియం పిట్టుకు వ్రాసిన యుత్తరము చాల ప్రాముఖ్యమైనది కావున, దానినిట పూర్తిగ ముద్రించుచున్నాము :—

“ఇంగ్లీషువారి పైనయబలముచే యిక్కడ జరిగిన రాజ్యవిప్లవమునల్లను, తత్ఫలితముగ జరిగిన సంగతిచే కంపెనీకి చేకూరిన ఆపరిమిత లాభమునల్లను, యిక్కడి ప్రజలలో కొంత సంచలనమేర్పడి, దీనివలన వారిదృష్టి యాకర్షింపబడెను. కంపెనీ వారికిప్పుడున్న పదవులయొక్కయు, ముందురాదగిన అవకాశములయొక్కయు, ప్రాముఖ్యత కనుగుణముగ కంపెనీవారు గనుక కొంచెము శ్రమజేసినచో, ముందు కూడ యింకెంతో పనిచేయవచ్చును. మరికొంతబలమును యిక్కడికిపంపి, అననము నచ్చినప్పుడు వెంటనే అవకాశమును వినియోగించుకొని మనము చప్పున పైకినచ్చుటకుగాను తగుబలముల నిక్కడ సదా నిల్వయుంచుకొనుట చాల మంచిదను సంగతి నేనిదివరకే కంపెనీవారికి గట్టిగ తెలిపియున్నాను. ఇక్కడ దేశీయ ప్రభువుల పరిపాలనా విధానమునుగూర్చియు ప్రజల లక్షణములగూర్చియు నాకు యీ రెండేండ్లలో గలిగిన స్వానుభవమునుబట్టి చూడగ, అట్టి అవకాశములు మనకు అచిరకాలములోనే రాగలవని నేను గట్టిగ చెప్పుచున్నాను. ఇప్పుడున్న నబంబు చాలముసలివాడు. ఇతనికొడుకు క్రూరుడు; పనికిమాలిన కుర్రవెధన. ఇతనికి యింగ్లీషువారంటే బొత్తుగపడదు. కాబట్టి, వీడు రాజ్యానికి రావడం మనకు ఖేమముగాదు. ఎంతో అక్కరలేదు—ఒక రెండువేల యూరోపియను బలము వుంటేచాలును. ఇక మనకెవరివల్లను, తండ్రివల్లగాని, కొడుకువల్లగాని, బాధ యుండదు. వీరు మననుగనుక తిప్పలుపెట్ట దలచినారా, వీరిరువురను త్రోసివేసి, ఆ రాజ్యమును కాస్తా మనమే కాజేయడానికి కూడ యీపైనయము పనికివస్తుంది.”

“ఈ పని చేయడం ఎంతో కష్టముకాదు. ఏలనంటారా, ప్రజలకు రాజు ఎవరైనా యిబ్బందిలేదు. రాజు ఎవరైనా ఒకటే యను ఉద్దేశముతో ప్రజలున్నారు.....”

“అయితే, వర్తకం చేసుకునే కంపెనీకి యింతపెద్దరాజ్య మేమిటని మీరనవచ్చును. ఇది కంపెనీవారికి భారమైన పనిగ కన్పట్టవచ్చును. యావత్తు బ్రిటిష్ జాతి మద్దతులేనిది కంపెనీవారి రాజ్యభారమును నిర్వహించ లేకపోవచ్చును.... అదిగాక, మన తల్లిదేశము సీమకు విశేషము డబ్బు ఖర్చుగాకుండ యీపని నెరవేరవలయునన్నమాట ఆలోచనీయమే. అమెరికాలో రాజ్యం సంపాదించబోయినప్పుడు మనదేశమున కెంతో డబ్బు నష్టమైనది. ఇండియా విషయములోకూడ యిట్టి నష్టమువస్తే లాభములేదు. ఈ నష్టము రాకుండ చూచుకోవలెను. మన కెంతో ఖర్చు అక్కరలేదు. ఇంటినుండి మీరు కొంచెము సేనను పంపిస్తే చాలును. నల్లసేన మన కిక్కడ యెంత కావాలంటే అంత దొరుకుతుంది. ఈ ప్లానునుగూర్చి నేను మీకు తప్ప యింకెవరికి వ్రాయలేదు. ప్రజాక్షేమమునకు అనుకూలమగు యెట్టి సూచననుగాని మీరు శ్రద్ధతో ఆలోచించుదరను నమ్మకముతో మీకైనను

యీశ్రమ గలిగించినానుగాని, లేకపోతే గలిగించను.” (Malcolm's life of Clive Vol. II Page 119.)

బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా రాష్ట్రములకు దివాన్ గిరిపనినికూడ క్లైవు కిచ్చెదనని మొగలాయి చక్రవర్తి చెప్పెను. దివాన్ గిరిపని యనగ, యీ మూడు రాష్ట్రములపై రివిన్యూను వసూలుపరచి, ఉద్యోగస్తుల జీతములు వగైరాలు పోను, మిగతా సామ్యునంతను ఢిల్లీ ఖజానాకు పంపు పని. ఈ పనికి క్లైవు అంగీకరించలేదు. ఏలననగ, యిందువల్ల తాను మీర్జాఫర్ యీర్ష్యకు పాత్రుడనగుదునని క్లైవు జంకెను.

క్లైవుచెప్పిన స్లానుకు పట్టుమంత్రి సమ్మతించలేదు. ఏలననగ, యిండియాలో యే ప్రాంతమునుగాని నేరుగ యింగ్లండుపాలన క్రిందికి తెచ్చేయెడల, ప్రజాస్వాతంత్ర్యమునకు భంగము కలుగునని ఆతడు తలచెను. దీనినిబట్టి, పట్టు చాల దూర దృష్టిగలవాడని చెప్పక తప్పదు. ఈతని సలహాప్రకారమే వ్యవహారము చివరవరకు నడిచియుండినచో, యీ దేశము కంపెనీనుండి రాణీకి బదలాయంపు అయిననాటి నుండి దీనికి కలుగుచున్న కష్టములేమియు లేకుండ నుండెడివి.

బెంగాలులోని కంపెనీ తాలూకు యావత్తు శివిల్ మిలిటరీ వ్యవహారములు క్లైవునం దుంచబడెను. క్లైవు యింగ్లండు వెళ్లినపిమ్మట మదరాసులోనున్న హెన్రీ వాన్ సిటూర్ట్ అనువానిని అతని స్థానమందు నియమించిరి. కాని, క్లైవుస్థానే వాన్ సిటూర్ట్, 1760 సం॥ జూలై నెలలో యితడు మద్రాసునుండివచ్చి చార్జీ వప్ప గించుకొనువరకు యీ పనిని “హాల్ వెల్”ను చూచుచుండు మనిరి. ఈరీతిగ “హాల్ వెల్” బెంగాలుకు టెంపరరీగ గవర్నర్ అయ్యెను. “కర్నల్ కల్లియడ్” అను నతడు సర్వసేనాపతిగ నుండెను.

1759-వ సం॥ ఆఖరు భాగమందు బీహారు రాష్ట్రపు సరిహద్దులలో తుపాను కూడుకొనుచుండెను. గత సంవత్సరము నబాబు కోడుకు మీరాన్ బీహారులో నుండగ, అక్కడనున్న కొంతమంది పెద్ద సైనికోద్యోగులను ఢిల్లీ యువరాజు పలుకుబడిగల వారిని, యితడేమో అగౌరవపరచెనట. అందుచే వారందరు గూడుపురానీచేసి మీర్జాఫరును సింహాసనమునుండి పడద్రోయుటకై ఢిల్లీ యువరాజును బెంగాలుమీదికి దండెత్తిరమ్మని పిలిచిరట. కద్దమ్ హుస్సేను అనువానిని నబాబు రెండేండ్ల క్రిందట పూర్ణియా రాష్ట్రమునకు గవర్నరుగ నియమించెనని పైన చెప్పియుంటిమి. కాని, యితడు అది వరకున్న హిందూగవర్నర్ కంటె ఎక్కువగ నబాబును తిప్పలు పెట్టసాగెను. మీర్జాఫరుకు మామూలుగ చెల్లగట్టవలసిన కప్పమును చెల్లించక యెగబెట్టెను. అందుచే వీనిని హతమార్చవలెనని నబాబు పట్టుబట్టెను. ఈ దెబ్బనుండి తప్పకొను

టక్టే కద్దమ్ హుస్సేను (పూర్ణియా గవర్నర్) తనకుగల దిట్టమైన ఆరువేల సేనతో శిల్లీ యువరాజును చేరునట్లు గన్పించెను.

తన రాజ్యమున కింతటి భయోత్పాతముగనున్న యీ శిల్లీ యువరాజు దాడిని అటకాయించుట మిర్జాఫరుకు యెంతో అవసరమయ్యెను. ఇందుకుగాను, కంపెనీ సేనాని యగు “కర్నల్ కల్లియడ్” పెద్దదండుతో కలకత్తానుండి బయలుదేరి 1759-వ సం॥ డిశంబరు 26-వ తేదీన మూర్షిదాబాదు చేరెను. ఈ క్రొత్త సేనానిని నబాబుకు ఎఱుకపరచుటకై కైపుకూడ అక్కడికి 1760-వ సం॥ జనవరి 6-వ తేదీన వచ్చెను. కైపు సుమారు ఒకవారము రోజులు మాత్రము మూర్షిదాబాదులోనుండి, తన సీమ ప్రయాణమునకు వలయు సన్నాహముల జేసికొనుటకై తిరిగి కలకత్తాకు వచ్చివేసెను. కల్లియడ్ అంతట జనవరి 18-వ తేదీన బయలుదేరి యుద్ధరంగమునకు నడచెను. అతనివెంట నబాబుకొడుకు మిర్జాకూడ పెద్దదండుతో వచ్చెను.

“కద్దమ్ హుస్సేన్ తన ఉద్దేశమును బహిరంగముగ వెల్లడించలేదు. తాను నబాబు ఉత్తరువులకు విధేయుడనై యుందుననియు, బకాయ యానత్తు చెల్లించి వేతుననియు, విశ్వాసపాత్రుడగు సేవకుడుగ నుందుననియు కద్దమ్ హుస్సేన్ చెప్పెను. కేవలమిట్టి పైపైమాటలనమ్మి యూరుకొనుటకు వీలులేకుండెను. ఏల ననగ, అతనివద్ద అప్పుడొక పెద్దసేన యుండెను. అతనిని గట్టిగ నమ్మడానికి వీలు వున్నదో లేదో నిశ్చయ పరచుకొనకుండ, అతనిపై పై మాటలనునమ్మి, అతనిని వెనుక ఉండనిచ్చుకొని, ముందుకు సాగిపోవుట అపాయకరముగ కన్పట్టెను. అందుచే అతనికి నబాబుకుగల మధ్యవ్యవహారమును నాచేత నైనంతవరకు చక్కబరచితిని. ఆతడు నామధ్యవర్తిత్వముతప్ప యింకొకరి మధ్యవర్తిత్వమునకు ఒప్పుకొనననెను. నబాబుకొడుకు యెదుటకు పోయిచూచుటకు ఆత డిష్టపడలేదు. రివిన్యూ బకాయ యానత్తు తాను చెల్లించివేసే పద్ధతిని నబాబు తనను సైన్యాధిపత్యములో ఉంచుకొననిచ్చేటట్లు సేను హామీ యిచ్చితిని. ఈ హామీకతడు అంగీకరించెను. ఈ వ్యవహారమువల్ల మధ్యత్రోవలో వారము రోజులు ఆలస్యమైనది.” (First Report 1772 Page 158.)

శిల్లీ యువరాజు బీహారుపై దండయాత్ర వెడలివచ్చి ఆ రాజ్యమునకు పడమర సరిహద్దుగనున్న కరమ్నసా నదినికూడ దాటెను. అప్పుడు అతనికి శిల్లీలో తన తండ్రియగు అలంగీర్ పాదుషాను ఎవరో చంపివేసినట్లు సర్తమానమువచ్చెను. తక్షణమే యీ యువరాజు తనను తాను హిందూస్థానపు చక్రవర్తిగ ప్రకటించుకొనెను. అయోధ్య నబాబుకు ‘వజీర్’ అను బిరుదమును ప్రసాదించెను. ఇత డిప్పుడు చక్రవర్తి యగుటచే, ఎక్కువసైన్యమును తక్షణమే ప్రోగుచేసికొన గలి

గెను. ఈ సైన్యముతో ఆతడు పాట్నాపైకి నడచెను. ఈ బీహారురాష్ట్రమున కింకను రామనారాయణుడే గవర్నరుగ నుండెను.

ఈ దండయాత్రనుగూర్చి కల్లియడ్ యిట్లు చెప్పుచున్నాడు. *

“నేను వచ్చువరకు యువరాజుతో కలియబడవద్దని రామనారాయణునకు చెప్ప నంపితిని కాని, ఆత డేలనో నామాటను పాటింపక, యువరాజును ముట్టడించి దెబ్బతిని, మన ఇంగ్లీషుసేన సహాయముతో పాట్నాకు పారిపోయి వచ్చెను. యువ రాజు వెంబడించినచ్చి పాట్నాను ముట్టడించెను. నే నంతట ఇంగ్లీషుసేనతో యువ రాజుపైకి వెడలి పాట్నా ముట్టడినితప్పించి, ఆతనితో తలపడి పోరాటమునకు దిగితిని. కాని, నబాబుకొడుకు మిరాన్ మాత్రము నామాట వినక, తన యిష్ట ప్రకారము వర్తించెను. అయినప్పటికి శత్రువుపూర్తిగ ఓడిపోయి పలాయన మయ్యెను. చిన్న నబాబు (మిరాన్) గాయముల బాధచే తన గుడారములోనికి పోయెను. నాకు కొంత గుర్రపుదండు యిస్తే యువరాజును వెంబడించి తరిమివేతు నంటిని. కాని, చిన్న నబాబందుకు ఒప్పుకోలేదు. నా వద్దనున్న సేన అలసి యుండుటచేతనున్న ఫిరంగులు చాల విరిగిపోవుటచేతనున్న నేనేమియు అప్పటికి చేయలేక పోతిని. మార్చి రెండవ తేదీనాటికి యువరాజు తిరిగి బంగాళామీదికి వచ్చుచున్నాడని కబురు వచ్చెను. ఇతనిని తిరిగి యెదిరించి దేశమునుండి తరిమి వేయుటకుగాను కొంతసైన్య సహాయమివ్వవలసినదని నేను చిన్న నబాబును ఎంతో ప్రాధేయపడి అడిగితిని. కాని, అత డందుకు ఒప్పుకోలేదు. అందుచే, యువరాజు నిరాఘాటముగ బీహారురాష్ట్రములో ప్రవేశించెను. ఇతడు పాట్నాపై పోయి పడునను భయముచే దానిని రక్షించుటకు కెప్టెన్ నాక్సు చేతికి కొంత దండునిచ్చి పంపితిని. ఈ దండువల్లనే పాట్నా రక్షింపబడెను. యువరాజు పాట్నాముట్టడిని ఈసారికూడ వదలుకొనవలసినవా డాయెను.”

“నేనును ముసలి నబాబు (మీర్జాఫరును) అతనికొడుకును శిబిరములో మే 16 తేదీ వరకుంటిమి. అంతట పూర్ణియా గవర్నర్ (కద్దమ్ హుస్సేన్) తానునాతో చెప్పిన మాటలకు విరుద్ధముగ, మీర్జాఫర్ కు వ్యతిరేకముగ, యువరాజుతో చేరుటకు సైన్యములతో నడువజొచ్చెను. కావున యితనిని అట కాయించుట అవసరమయ్యెను. అంతట కెప్టెన్ నాక్సు క్రిందనున్నదండు కద్దమ్

మీర్జాఫర్ కొడుకు
మిరాన్ శిబిరమున ఆర్థ
రాత్రివేళ వధింపబడుట.

* మొదట ఢిల్లీనుండి బయలుదేరినప్పుడు యువరాజుగానుండి, తరుపరి తండ్రి (చక్రవర్తి) చనిపోవుటచే త్రోవలో తానే చక్రవర్తి అయిన యీతడు బెంగాల్ బీహారురాష్ట్రములపై దండెత్తుటయు, యీ దండయాత్రను కంపిసీ సేనాని కిర్నల్ కల్లియడ్ ను, మీర్జాఫర్ కొడుకు మిరాన్ ను ఎదిరించుటయు జరిగెను.

హుస్సేన్ సేనను ఎదిరించి తరిమివేసెను. కద్దమ్ హుస్సేన్ సేన గుట్టపుసేన యగుటచే దాని నింకనుపూర్తిగ తరిమి ఓడించుటకు వీలులేకపోయెను. నానద్ద గుట్టపు సేనలేదు. నబాబు ఒక్క గుట్టపురౌతునుకూడ యివ్వడు. అయినప్పటికి అట్లే జూలై మూడవ తేదీ వరకు తరిమితిమి. మరునాడుకూడ వెంబడించే వారిమే. కాని, ఆరాత్రి ఒంటిగంట రెండుగంటల మధ్య ఒక హక్కారువచ్చి చిన్న నబాబు గారు (మిరాన్) ప్రక్కలో పడుకొనియుండగా పిడుగుపడి చచ్చెనని మాకు కబురు చెప్పెను. ఈవార్త సేనకు తెలిస్తే యెక్కడి దక్కడ చెల్లాచెదరై పోతుందని నబాబుగారి దివాన్ వచ్చి నాతోచెప్పెను. మేము ఈవార్తయెవరికిచెప్పకుండ సేనను వెనుకకు పాట్నాకు నడిపించుకొనివచ్చితిమి. చిన్న నబాబుగారికి జబ్బుగవున్నదని పుకారు పుట్టించితిమి. అసలుమరణవార్త మాకుతప్ప యింకెవరికి తెలియకుండ చేసితిమి. ఇది యీదండయాత్ర కథ.....” (స్తుప్తము.)

ఈ దండయాత్రను నర్తించుటలో కల్లియడ్ దండెత్తినచ్చిన మొగలాయి ప్రభువును చక్రవర్తి యనియనక కేవలము యువరాజనే చెప్పుచువచ్చెను. మొదటి దండయాత్ర సమయమందితప యువరాజు యున్నప్పటికి యీరెండవదండయాత్ర సమయమున కతడు చక్రవర్తియే యయ్యెనుగద. 1759 సం॥లో యితడొనర్చిన మొదటి దండయాత్రనుగూర్చి మిల్లు యిల్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“కైపుయొక్క సాహసము న్యాయాన్వయ విచక్షణతో పనిలేకుండ నుండెను. అలంగీర్పాదుషా బంగాళా దేశమునకు న్యాయముగ ప్రభువుగద. కాబట్టి, ఆదేశమునకు తన పెద్దకొడుకును తన ప్రతినిధిగ నియమించుటకు పాదుషాకు నిరాటంకమగు అధికారముకలదు. ఇట్టి ప్రతినిధిని యెదిరించుట కేవలము బహిరంగపు తిరుగుబాటుతప్ప యింకొకటికాదు.”

చక్రవర్తి కొడుకు తనకుగల హక్కులను స్థిరపరచుకొనుటకై బంగాళా మీదకు దండెత్తినచ్చునప్పుడు కైపు అతనిని ఎదిరించుట తప్పని యీచరిత్రకారుని అభిప్రాయము. ఇది కేవలము న్యాయముగు అధికారిపై చేయబడిన తిరుగుబాటుగ మిల్లు భావించుచున్నాడు. అయితే, ఇదితప్పుకాదనియు, కైపు మిర్జాసాదుతో చేను కున్న ఒడంబడిక ప్రకారము అతనికి విధిగ సహాయము చేయవలసియుండుటచే కైపు అట్లు చేయుట న్యాయమేయనియు హెచ్. హెచ్. విల్సన్ అను చరిత్రకారుడు పైయభిప్రాయమును పూర్వపక్షము చేయుచున్నాడు.

మొదటిదండయాత్ర సమయమందు మొగలాయి రాజకొవరుడు యువ రాజు యున్నప్పటికి రెండవ దండయాత్రనాటికి చక్రవర్తియే యయ్యెను. కావున, యిప్పుడితనిని కంపెనీ సేనాని కల్లియడ్ యెదిరించుట కేవలముతప్పు. ఇదిడిష్సుడు చక్రవర్తిగావున ప్రజలును, ప్రతినిధులును సహా అతనికి విషయ విధేయతలు

చూపుట విధియైయున్నది. ఈ విధిని గుర్తించిన వాడగుటచేతనే కాబోలు చిన్న నబాబు మీరాన్ యీదండయాత్రలో కల్లియడ్ చెప్పినప్రకారము చేయనిరాక రించెను. చక్రవర్తి దండును తరుముటకు ఒక గుట్టపురౌతునుకూడ యివ్వననెను. ఇందుకొరకే కల్లియడ్ చిన్ననబాబుయెడ యెంతో కటకటబడెను. మీర్జాఫరును, అతని కొడుకును తమకు న్యాయముగ ప్రభువైన ఢిల్లీ పాదుషాయెడ భక్తివిశ్వాస ములతోనుండుట యింగ్లీషువారికి గిట్టుబాటుగాని వ్యాపారము. ఈ కారణమును మనస్సులో పెట్టుకొనియే కాబోలు వారు బంగాళాలో యింకొక విప్లవమును పుట్టించి, మీర్జాఫరును తక్కువైననుండి క్రిందికి పడద్రోయ వలెనని ఆలోచించు చుండిరి.

మీరాన్ మీర్జాఫరుకు పెద్దకొడుకు. కాబట్టి, న్యాయతః తండ్రియనంతర మతడీ రాజ్యమునకు రావలసినవాడైయున్నాడు. బంగాళాలో ఏదైన విప్లవమును తెచ్చిపెట్టి, మీర్జాఫరును సింహాసనమునుండి త్రోసివేసి దానిపై యింకొకని యెక్కించే సందర్భములో యీమీరానుని హక్కు గమనింపకుండుటకు వీలులేదు. ఇట్టి సందిగ్ధస్థితిలో యీమీరాన్ చావు అనుమానములకు కారణముగాక తప్పదు. ఈ అనుమానమును కప్పి పుచ్చుటకై అతడు పిడుగుపడి చచ్చెనను పుకారును యింగ్లీషువారు పుట్టించిరి. కాని, యిది నిజముకాదనియు, మీరాను యెవరిచేతనో బుద్ధి పూర్వకముగ వధింపబడెననియు, ఇందు కర్నల్ కలియడ్కూడ జోక్యమున్న దనియు, కొందరు తలంచుచున్నారు. ఈ యభిప్రాయముతో మేమేకీభవించు చున్నాము. మీరాన్ యింగ్లీషువారికి పక్కలో బల్లెమువలెనుండెను. ఇతడు చని పోయిన ఒక నెల తరువాత హాల్ వెల్ యిందునుగూర్చి గవర్నర్ వాన్ సిటార్డుకు యిట్లని వ్రాసెను.

“తక్షణమే దర్బారులో ఒక పార్టీ బయలుదేరినది. దీనికి నబాబు కొడుకు మీరానును, రాజారఘువల్లభుడును, నాయకులు. ఇంగ్లీషువారి నాశ్రయించుకొని బ్రతుకు యీ దుస్థితిని విదిలించి పారవేయవలయునని వీరు నిరంతరము ఆలోచించు చుండిరి. ఈ పని జరిగేవరకు నీయధికారము కేవలము నామమాత్రమేయని వీరు మీర్జాఫరుకు నిత్యము పుల్లలుపెట్టుచుండిరి” (First report 1772—Appendix 9 పేజీ 225.)

ఇట్టిసందర్భములలో మీరానుని రహస్యపు చావు అనుమానములకు కారణముకాక తప్పదు. ఎవరైతే యితనియందు శత్రుత్వము వహించిరో, వారికిందు కొంత ప్రమేయమున్నదనియు అనవలసివచ్చును.

బెంగాలులో రెండవ విప్లవము

సురాజుద్దౌలాను చంపించి, దేశములో విప్లవము పుట్టించుటవల్ల తమకే మేమి మేల్గుచేకూరునని ఇంగ్లీషువారు తలంచిరో, ఆమేల్లన్నియువారికి తదనంత

రము మూడేండ్లలోపలనే పూర్తిగ నమకూరిపోయెను. ఊహించుటకుకూడ శక్యముగాని విశ్వాసఘాతకపు పనులొనర్చి తాము ఎవరినైతే బంగాళా తక్కు నెక్కించుటకు తోడ్పడిరో, అట్టి స్వామిద్రోహి మిర్జాఫర్ తమకు వ్రాసిన కరారునామాప్రకారము యావత్తు పరతులను అక్షరాలాచెల్లించివేసెను. కాబట్టి, యింక యే మొగముపెట్టుకొని యితనినుండి వారు కొత్త సౌకర్యముల నింక నెక్కువగ గుంజుకొనగలరు? నిజముగ, అట్టి అవకాశమేమియులేదు. అయితే యేమి-వారికి నీతినియమములులేవు-అంతరాత్మయనునది అసలేలేదు. కాబట్టి, వారు తాముదాటివచ్చిన శిక్షను తగులబెట్టజూచిరి. మిర్జాఫర్ తమగుట్టును క్రమముగ కనిపెట్టినాడు. కనుక, తమమాటలిక సాగవనియు, తాము చెప్పినట్లు విని అతడు తనప్రజల పీడింప నిక నిచ్చగింపడనియు వారికి గట్టిగతోచెను. కాబట్టి యిట్టివాడిక తమకెందుకు? వీనినెట్లయినను తన్నిపారవేసి యింకొకనిని శిక్షించువలెనని ఇంగ్లీషువారు చూచుచుండిరి.

ఈ యుద్దేశ్యములను మనస్సులో పెట్టుకొనియే ఇంగ్లీషువారు బంగాళాలో తిరిగి విప్లవమును (రెండవవిప్లవమును) పుట్టించిరి. హాల్ వెల్ గవర్నరు పదవిని కైపునుండి తెంపరరీగా పుచ్చుకొన్న రోజునుండియే అతడు దేశములో యెట్లయినను విప్లవము పుట్టించవలెనని ఆలోచనలు చేయసాగినట్లు కనుపించుచున్నది. మిర్జాఫర్ యీ హాల్ వెల్ కు వల్లమాలినధనమును కట్టపెట్టెను. నిజముగ యిట్టిధనమును పుచ్చుకొనుటకితని కెట్టిన్యాయముగాని, హక్కుగాని, లేదు. ఇట్టివీని కృతజ్ఞత యే మనవచ్చును? తనకింతటి సొమ్మును ఊరికేకట్టిపెట్టి తనకెంతో ఉపకారము చేసిన వానిగొంతునేయితడు కోయదలచెను. ఈవిప్లవమునకై యితడు యెంతమందితోనో చేరి కుట్రపన్నుసాగెను. సేనాపతియగు కల్లియడ్ ఆసమయమందు డిల్లీరాకొమరు నెదిరించుటకై బీహారురాష్ట్రమునకు పోయియుండెను. తన మనస్సులోని సంకల్పమును గూర్చి హాల్ వెల్ సదరుసేనానికి 1760 సం॥ మే నెల 24-వ తేదీన వ్రాసెను. కాని, యీయెత్తున కతడు సమ్మతింపలేదు. ఇందుకు ప్రత్యుత్తరముగ సేనాని కల్లియడ్ 1760 సం॥ మే నెల 29-వ తేదీన యిట్లని వ్రాసెను:—

“మనమిప్పుడు మద్దతు చేయుచున్న యీమనిషి చెడ్డవాడయినప్పటికి, వీణ్ణితోసివేస్తే యింకొక మంచివాడు వస్తాడని నిశ్చయమేమి? ఇప్పుడున్న యీ గోడుకూడ పోవచ్చును.....యీ విప్లవము యెటుబోయి యెటువచ్చునో చెప్పజాలము. దీనిని గాలికి వదలివేసి ఊరుకోడానికి వీలులేదు. మనమకూడ ప్రయత్నించి కొంతపని చేయవలసియుండును. మనమే దీనిని సృష్టించి నడవవలసి యుండును. అట్లయినచో మనమే యెవరో ఒక మనిషిని తక్కుమీదికెక్కింప వచ్చును. అయితే వాడు వీడంత అసమర్థుడు, వీడంత అపనమ్మకస్థుడు, వేయేల, వీడంత దొంగకూడ కావచ్చును. లేక ఆ రాబోయే వాడు వీడంతపిరికివాడు,

వీడంత బుద్ధిహీనుడు కాకపోయినా, మనము చెప్పేటట్లు వినక మనకే ఎదురుతిరగ వచ్చును. ఈ నబాబు క్రూరుడని, పీడకరుడని, రాజ్యంలో వీణ్ణి అందఱు అసహ్యించుకొనుచున్నారని, కాబట్టి, యిట్టివానిని మనము మద్దతు చేయడము న్యాయమా అని అంటావు. అయితే, నేనొక్కమాట చెబుతాను. ఈ దిక్కుమానలి దేశంలో యిందుకు విరుద్ధమైన మంచి లక్షణములుగల మనిషి ఒక్కడుకూడ నాకు కనిపించడం లేదు. కాబట్టి వీడు యెవరియెడ యెట్టి దుర్మార్గాలు చేసినా వానితో మనకు నిమిత్తములేదు. మనపనికి వీడు పనికివస్తే చాలు. ఇట్లు వీడు మనకు పనికి వస్తున్నంతకాలము యితరవిషయాల్లో వాడెట్లా తగలబడితే మనకేమి? మనము ఎరగనట్లు సహించి ఊరుకుందాము.....మనము చూచుకో నలసినదల్లా ఒక్కటే వుంది. వీడు మనపైకి మాత్రము ఎక్కకుండు చూచుకోవాలి. మనము వీడి మెడమీద వేసినకాడిని క్రిందపడద్రోయడానికి వీడు ఏమాత్రము ప్రయత్నించివా, తక్షణమే అట్టి ప్రయత్నం సాగకుండు మనము మొగ్గలోనే అట కానుంచాలి. ఎప్పుడో మాత్రము సందుదొరికినా మనకంపెనీ యజమానుల గౌరవ లాభములను, వారివర్తకమును, పలుకుబడిని పెంపొందించుటకు మనమందరము కలిసి ఆలోచించి గట్టిగ పనిచేయవలెను. ఏవో వెర్రిమొర్రి స్థానులు వేసి, వారికి అనవసరముగ ఖర్చు తగిలించకూడదు. మనమిట్లు చేసినట్లయితే, మనమెన్నడు దారి తప్పము, కాలుజారిపడము. మనమిమార్గమున నడచేటట్లయితే, విప్లవము వల్ల వీడిస్థానేరాబోయేవాడి హయాములో యెంతలాభకరముగ వ్యాపారము చేయగలమని ఆశించుచున్నామో, అంతటిలాభకరముగనే యిప్పుడున్న వీడిపాలన లోకూడ మనము వ్యాపారము చేసుకోవచ్చును.” (First report 1772, P. 160.)

కాని, యీపై అభిప్రాయములను కల్లియడ్ సేనాని దరిమిలా మార్చుకొని విప్లవ ప్రయత్నమునకు అంగీకరించెను. తనయభిప్రాయమును యీరీతిగ దరిమిలా మార్చుకొనుటకుగల కారణమేమని పార్లమెంటు కమిటీవారు 1772 సం॥లో తనను అడిగినప్పుడు యీసేనాని యిట్లు సమాధానముచెప్పెను :—

“ఆకాలమందు దేశములో నేనున్న పరిస్థితులనుబట్టి నాకు జ్ఞాపకమున్నంత వరకు చెప్పెదను. కైపు నబాబుకు చేసియుండిన ఉపకారమువల్ల రాజ్యములో కైపుకు మంచిప్రతిష్ట గౌరవమువుండెను. ప్రతి విషయములోను అతనిచేయి పైగా నుండెను. కాని, యీయాధిక్యము, నేను సేనానిగ వచ్చినతరువాత తగ్గనారంభించెను. మనకంపెనీకి, నబాబుకు, మధ్య అత్యవసరముగ ఉండవలసిన విశ్వాసమునకు కొన్ని అవాంతరకారణములచే భంగమువాటిలైనను. నేనెంత శ్రమపడి ప్రయత్నించినను అది సాగలేదు. కంపెనీ కొలువులో కైపు తరువాత హాల్ వెల్ పెద్దయుద్యోగియైన కారణముచేత—కేవలమీ కారణముచేతనే—యితడు కైపుకు దరిమిలా పెంపరరీ గవర్నర్ అయ్యెను. ఇతడు తాత్కాలికముగ నుండువాడనియు, అసలు ఖాయపు

గవర్నర్ యింకెవడో రానున్నాడనియు ప్రపంచమందందరికి తెలిసిపోయెను. అందుచే ఖాయపు గవర్నరుకు చూపవలసిన మర్యాదలను నబాబు యీ టెంపరరీ గవర్నర్ హాల్ వెల్ కు చూపలేదు. ఇందుపై హాల్ వెల్ కు కోపమువచ్చెను. నబాబుయొక్క డార్బల్ముచేతను, మనోనిబ్బరము లేమిచేతను, అతని పరిపాలనయందెన్నియో లోపములు హాల్ వెల్ కు గానవచ్చెను. నబాబునందు తప్పులుపట్టుటకును, వానికై నబాబును నిందించుటకును హాల్ వెల్ కు ఎన్నియో అవకాశములు లభించెను. ఈ లోపములు నాకును కనిపించినవి. అయితే, యీయుభయులకు మధ్యగల స్పర్థలను రెచ్చ గొట్టుటకంటె వానినెట్లయిన శాంతింప జేయడమే నా విధియని నేను తలంచితిని.”

“హాల్ వెల్ గవర్నర్ పదవిలో నున్నన్నాళ్లు నేను యిట్లేచేయుచు కాలక్షేపము చేసితిని. సాధ్యమైనంతవరకు వ్యవహారములను ఇదిగో అదిగో అని దాట వేయుచు—పాకము ముదరకుండ—కాలమును యీడ్చితిని. నేను మొదటి ఉత్తరము వ్రాయునాటికి (మే నెలకు) నబాబు కొడుకు యింకను బ్రతికియుండెను. ఇతని విహారపు చావువల్ల దేశములోని పరిస్థితులు తలక్రిందులుగ మారిపోయెను. తదుపరి వాన్ సిటార్డు గవర్నర్ గవచ్చెను. అతని శక్తి సామర్థ్యములందు, వివేకమందు, నాకెంతో ప్రశంసకముండెను. కాబట్టి, అతను చెప్పిన ప్లానును నేను నిశ్చయముగ అంగీకరించితిని. అతని ఉద్దేశ్యములు నేనెరుగుదును. అవి స్వార్థరహితమైనవి, నిర్మలమైనవి. మా యజమానులకు లాభకరమైనవి, గౌరవ ప్రదమైనవి. అప్పటి కాల పరిస్థితులనుబట్టియు, బంగాళా దేశముయొక్క స్థితిగతులబట్టియు యావత్తు యిండియాలో కంపెనీవారికప్పుడున్న స్థితిగతులబట్టియు చూడగ మొత్తముమీద మేము చేసినపని మంచిదేయని ఋజువయ్యెను. (First Report P. 161.)

మిర్జాఫరును పడద్రోయుటకు ఇంగ్లీషువారి కుట్ర

వాన్ సిటార్డు బంగాళా దేశమునకు ఖాయపు గవర్నర్ గవచ్చి చాన్సీలరుకొను నాటికి నబాబుపై కుట్ర చాలదూరము వ్యాపించి, పాదుకొనిపోయెను. ఈ కుట్ర దారులకందరకు హాల్ వెల్ నాయకుడని పేరుగ చెప్పునక్కరలేదుగద. 1760 నా ఆగష్టు 4-న తేదీన కలకత్తాలోని సెలక్టు కమిటీవారికిని, వాన్ సిటార్డుకును, సమక్షమున ఉపన్యసించుచు హాల్ వెల్ యిట్లుచెప్పెను :—

“నా ఆరోగ్యము బాగుగ లేదు ; మరి యితర కారణములచేతకూడ, నేను యిప్పుడే నాపదవినుండి విరమించుటకు తమ బోర్డువారి అనుమతిని గోరుచున్నాను. అయితే యిందుకుముందుగ, నేనొకటి మనవి చేయవలసియున్నది. ఈ దేశములో యిప్పుడు మనకంపెనీవారికిని, బంగాళా ప్రభుత్వమువారికిని, గల వ్యవహారముల

తాలూకు స్థితిగతులనుగూర్చి క్రొత్తగ యిప్పుడు వచ్చిన మన గవర్నర్ గారికి కొంతవిపులముగ మనవిచేసుకొనుట అవసరమైయున్నది.

...ఏది ఎట్లున్నను చిన్న నబాబుయొక్క ఆకస్మిక మరణమును గనుక మనము సరిగ ఉపయోగించుకుంటే, మనకొక మధ్యమార్గము గన్పట్టగలదు. ఈ వంశస్తులను బంగాళా రాజ్యాధిపత్యమునుండి కేవలము తొలగించుటతప్ప యింకొక మార్గము లేనంతదూరము వ్యవహారము ముదరలేదని మీకు తోచేటట్టయితే పోనివ్వండి - యితని ఆకస్మికమరణము మనకొక మధ్యమార్గమును చూపించుచున్నది గద ; దానిని మనము సరిగ ఉపయోగించుకుంటే సరి."

మీరానుని చావు హాల్ వెల్ కు ఎంతటి సుబరమును గలిగించెనో పై వాక్యములవల్ల జేలియగలదు.

నబాబుపై కుట్రపన్ని అతనిని సింహాసనమునుండి కూలద్రోసి, దానిపై తమ కిష్టుడైనవాని నొకని యెక్కించుటకు కంపెనీవారి కిప్పుడు మంచి వాటము దొరికెను. ఈ కుట్రలను పరిపక్వమునకు దెచ్చుటకుగాను, కంపెనీ యుద్యోగులు కలకత్తాలో అనేకసార్లు రహస్యముగ సమావేశమై గూడుపుగానీలు చేసిరి. ఈ సమావేశముల కన్నిటికి వాన్ సిటార్టు అధ్యక్షుడుగ నుండెను. కర్నల్ కల్లియడ్, విలియం బ్రైట్ వెల్, సమ్నర్, హాల్ వెల్, విలియం మార్గెవ్వులు సభాసదులుగ నుండిరి. ఈ కుట్రదారులందరు 1760-వ సం॥ సెప్టెంబరు నెలలో అనేకసార్లు సమావేశమైరి. 1760-వ సం॥ సెప్టెంబరు 11-వ తేదినాటి సమావేశములో వీరందరు "ప్రస్తుత పరిస్థితులను" గూర్చి తమకుగల యభిప్రాయములనెల్ల వెల్లడించిరి.

"కైపు యీ దేశములో విప్లవము గలిగించిన నాటినుండి మన పలుకుబడి హెచ్చినది - ఈ పలుకుబడిని నిలువబెట్టుకొనుటకై మనము మన సేనను హెచ్చు చేసుకొనవలసి వచ్చినది. మన క్రింద యిప్పుడు వెయ్యి పై చిలుకు యూరోపియనులును, అయిదువేల శిపాయిలు వున్నారు. వీరిజీత నాతములుగాక, సైన్యమున కయ్యే యితర సాదరఖర్చులుకూడ కలుపుకుంటే యీ సైన్య పోషణకై నబాబు ప్రత్యేకించి మనకిచ్చిన రివిన్యూ చాలదు. ఒడంబడికలో ఏర్పరుచుకొన్న పెద్దలాటు మొత్తములు వచ్చుచున్న మొదటిరోజులలో మనకీ చిక్కు కనిపించలేదు. ఇప్పుడీ మొత్తములన్నియు అయిపోయినవి. ఇకమీద, యింగ్లండునుంచి వచ్చే డబ్బు కనుపించదు. కాబట్టి యీ కర్చులకన్నిటికి సరిపోవుటకేగాక యితర ప్రాంతములలో మన కంపెనీ కెప్పుడైనా అత్యవసరముగ కావలసివచ్చే అవాంతరములకును, సరకులకొని ఓడల కెక్కించి పంపుటకును, వలయునంత ధనమును సంపాదించే ఉపాయమును మనము తక్షణమే కనిపెట్టితేగాని వీలులేదు....."

“కాబట్టి, “యింక యెక్కువ రివిన్యూను కంపెనీకి ప్రత్యేకించియుంచి దఖలు వ్రాసి యివ్వవలసినదని” మనము నబాబును కోరవలెను. “మేము చిక్కులుపడకుండ తేలికగ వసూలు చేసుకొనడానికి అనుకూలముగ ఉండే జిల్లాల తాలూకా రివిన్యూనే మాకు సమస్తహక్కులతో సర్వసంపూర్ణాధికారములతో వ్రాసి యివ్వవలసినదని” మనము నబాబును కోరవలెను. రివిన్యూలో కొన్నికొన్ని బాపతులు మాత్రమే వసూలు చేసికొనవలసినదని నబాబిదివరకు మన కిచ్చియున్న ఉత్తర్వుల వల్ల లోగడ మనము అనేక చిక్కుల పడితిమి. ఇకముం దిట్టి చిక్కులులేకుండ, సదరుజిల్లాలపై నచ్చు అమాంబాపతుల రివిన్యూలను మనమే వసూలుచేసుకొనుటకు సర్వ సంపూర్ణ హక్కులతో వానిని మనకిచ్చివేయునట్లు మనమిప్పుడు నబాబును కోరవలెను.”

“నబాబు దుర్బలుడు, బుద్ధి నిలకడలేనివాడు. అతనిచుట్టుకొందరాశ్రీతులు చేరి అతని నిప్పుడు ఆడించుచున్నారు. మన పలుకుబడి హెచ్చితే, వాళ్ల పలుకుబడి తగ్గిపోతుందని వాళ్లభయము. ఇది సహజమే. కాబట్టి, మనముకోరే యీ కోర్కెలకన్నిటికి వారు అడ్డు తగులనచ్చును. అయినప్పటికి, వారిమాటల నన్నిటిని త్రోసి వేసి మన కోర్కెలకు నబాబు సమ్మతించునట్లు చేయించుకొనేబలము, పలుకుబడి మనకున్నదనియే మాతలంపు. కాబట్టి, మన కిప్పుడున్న యీ మావత్తు సైన్యమును అట్లే యుంచుకొందము. మన సేనలకు జీత మివ్వడానికి మనవద్ద కొంత డబ్బున్నది. ఈ సేనను తీసికొనిపోయి నబాబు కొలువుకు ఉపయోగిద్దాము...”

“మన కీ రాష్ట్రములలో మంచి పలుకుబడియున్నమాత్రే పాస్తవమే. అయితే యేమి, యీ పలుకుబడిని నిర్భయముగ కాపాడుకొనుటకుగాని, అవసరము వచ్చినప్పుడు అదిపోకుండ ఆడుకొనుటకుగాని, తగినంత గట్టిగ లేదు. ఈ పలుకుబడికి తగినంతలాభముగాని, యెక్కువ ప్రయోజనములుగాని, మనకు రావడిములేదు. దేశములో శాంతి గట్టిగ నేర్పడితే, మన పలుకుబడికి మోసము రానచ్చును. ఇట్టి దుష్ఫలితములు రాకుండ నివారించుకొని, మనకు కావలసినవాని నన్నిటిని సంపాదించుకొని, భద్రపరుచుకొనుటకు మంచి అనుకూలమైన తరుణము యిప్పుడు వచ్చినట్లు మనకు గన్పించుచున్నది. ఇటువంటి అవకాశము మనకింక యెప్పుడును రాదు. మనకు అధికారమును, హక్కులను, ప్రసాదించే తరుణము యిదే.”

“మన పద్ధతిని మార్చుకొనవలసినదని మనలను ప్రోత్సహించే సందర్భము ముఖ్యముగ యింకొకటి ఉన్నది. అదేదనగ :—మనదగ్గర యిప్పుడు డబ్బులేదు. ఈ ద్రవ్యలోపము వ్యక్తిగతముగ మనకొక్కరికేకాదు. రేపు మనము కోస్తాలలో చేయబోయేపనులకు, పుదుచ్చేరిని వంచుటకు, మూడు రాజధానులలో సరకులను

కొని ఓడలకెక్కించి, రాబోయే సంవత్సరము యింటికి పంపించుటకు, —వీటికన్నింటికకూడ డబ్బు యిబ్బంది బహు యెక్కువగ వున్నది.” (First Report 1772. P. 228—229.)

పై వాక్యములనుబట్టి మీర్జాఫరున దేమియు తప్పన్నట్లు గన్పట్టదు. అతడు ఫలాని తప్పచేసినాడని కంపెనీవారై నను చెప్పలేదు. తానుచేసిన ఒడంబడికను మీర్జాఫరు తప్పకుండ చెల్లించెను. అయితే, యితనిని త్రోసివేసి, యింకొకనిని తెచ్చుకొనవలెనని కంపెనీ నాకర్లేల యోచించిరి? కేవలము నీచమగు స్వార్థము తప్ప యిందుకు వేరొండుకారణము గన్పట్టదు. కక్కురితికి నీతి నియమములేమిటి? కాబట్టి, డబ్బుకోసం వారు మీర్జాఫరును పడగొట్ట బూనిరి. మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“సురాజ్ ఉద్దాలాను సింహాసమునుండి పడద్రోసి, చంపి, తత్ స్థానమున తాను కూర్చున్నప్పుడు మీర్జాఫరుకుగాని, యీ విప్లవమువల్ల తమచేతికి లభించిన అపార సంపదలను చూరగొనుచున్నప్పుడు యింగ్లీషువారికిగాని, ముందుఆలోచనలు లేకపోయెను. ఆ మొదటి విజయోత్సాహములో వారికండ్లు మిలుమిట్లుగొనెను. మానవ స్వభావమునకు సహజమగు దురాశచేతను, తమయాశల కనుగుణముగ నున్నవానిని చప్పున నమ్ముటయందలి తొందరపాటుచేతను, యిండియా యందెంతో ధనరాసులుగలవను పుక్కిటి పురాణములను వీరు నిశ్చంకముగ నమ్మిరి. ఈ దేశము ప్రపంచములో మిక్కిలి బీదదేశమని తమకండ్లార చూచుకొనుచుండియు, ప్రపంచములో యింతటి భాగ్యవంతమైన దేశములేదని వీరు మురియుచుండిరి. మీర్జాఫర్ తమకు కట్టబెట్టిన ధనమంతయు అయిపోయినది. కంపెనీవారికి కలకత్తాలో గలిగిన నష్టములక్రింద తమకులభించిన యీ పెద్దమొత్తములనుజూచి వారికండ్లు మిలుమిట్లుగొనెను. ఈ ఉత్సాహములో, రేపటిసంగతి ఏమియను ఆలోచనయే వారికి తట్టలేదని ఒక గవర్నర్ చెప్పెను. ఈ గవర్నరే మరియు నిట్లుచెప్పెను—నూతన పరిస్థితులతో తమకు ఖర్చులు యెక్కువయగునను సంగతిని దూరదృష్టితో ఆలోచించిన వాడెవడును కనబడలేదు. తీరా కండ్లు తెరచి చూచుకొనునప్పటికల్లా ఖర్చుకు, ఆదాయమునకు సరిపోకపోయెను. ఇంగ్లండునుండి వచ్చిన డబ్బుగాక, యిండియాలోకూడ చాల లాట్లు వచ్చినప్పటికి యెక్కడి డబ్బు చాలక రెండేండ్లు పూరాగా నిండక పూర్వమే అప్పుచేయవలసివచ్చినది. (ఇది కంపెనీవారి స్థితి) ఇక మీర్జాఫర్ అవస్థ చెప్పనే అక్కరలేదు. మొదటినుండి వానిగతి అధ్వాన్నముగనే యుండెను. ఖజానా యావత్తు వట్టిపోయినది. దేశము యావత్తువట్టిపోయినది. తీర్చవలసిన అప్పులా, కుప్పలుగనున్నవి. ఈ అవస్థలో యితడు ప్రజలను పీక్కుతినవలసి వచ్చినది.....” (Vol. III. Page 213—214.)

జమా ఖర్చులను ముడిపెట్టుట యెట్లాయని యీ యింగ్లీషు కుట్రదారుల ఆలోచన. 1760 సం॥ సెప్టెంబరు 15-వ తేదీన తిరిగి వీరందరు సమావేశమై, “ఉభయ పక్షములకుగల కష్టముల” గూర్చి ఆలోచించసాగిరి.

“మనమిప్పుడు ఆలోచించవలసిన విషయములు రెండు :—ఒకటి :—ఇప్పుడు యింటినుంచి డబ్బేమివచ్చేట్లులేదు. కాబట్టి ఈ కలకత్తా రాజధానిలోను మిగతా రెండు రాజధానులలోనుకూడ మనకు కావలసిన ఖర్చుకు డబ్బు సంపాదించడం ఎట్లా? ఇక రెండవసంగతి యేమనగ :—యీ ప్రాంతములలో మొగల్ యువ రాజువచ్చి మాటిమాటికి అల్లరులుపుట్టించకుండ ఆపుదలచేయడం ఎట్లా? ఈ రెండు వ్యవహారాలుకూడ నబాబుమీదనేపెట్టి, అతనిని మనకంపెనీకింద వుంచుకుంటే బాగుంటుంది. మనమే అతనికిప్పుడు అండగ వున్నాము. ఈ యుపాయముచేత కావలసినంత దేశీయసేన మనసేనతో చేరుతుంది, ఏ యూరోపియను జాతిగాని, దేశీయ ప్రభువుగాని, మనలను యెదిరించలేరు.”

“మనమిప్పుడూలోచించవలసిన విషయమేమనగ—యీ పనులన్నీ మొగలాయి యువరాజును యిప్పటివలె మనము యెదిరిస్తూ వుండడంవల్ల బాగానెరవేరుతవా? లేకపోతే, యీ యెత్తుమూర్చి అతనితో స్నేహముకల్పి, మన సేనలోకొంత అతనికి సహాయమిచ్చి ఢిల్లీకిపంపి, అతడు ఢిల్లీ సింహాసనమెక్కు సందర్భమున అతనికి మనము తోడ్పడడంవల్ల ఎక్కువ బాగా నెరవేరుతవా? ఇది మనమిప్పుడు ఆలోచించవలసిన విషయము.”

ఈ రెండు యెత్తులలో సాధకబాధములగూర్చి—కంపెనీ యుద్యోగు లిట్లు చర్చించిరి :—

“ఇంతకు, కావలసినసాము సమకూర్చడం యీ రెండు ఎత్తులలోకూడ చాలకష్టమే—దాటడానికి వీలులేనంతకష్టము. నబాబు కంఠముమీద యేదో బలవంతముగ పరతులుపెట్టి నొక్కి తేతప్ప, యీతడు సామాన్యముగ ఒప్పుకోడన్న మాట స్పష్టమేగద. ఇక, ఇప్పటి యెత్తునుమూర్చి యువరాజుతో స్నేహముచేస్తే, యుద్ధము ఆగిపోతుంది. అతడు ఢిల్లీకి వెళ్లిపోతాడు. అప్పుడు దేశముమీద భారము తగ్గిపోయి, మనకు కావలసిన డబ్బు సప్లయిచేయడానికి దేశమునకు వీలుగవుంటుంది. ఏలననగ, ఎటువచ్చినను దేశ ప్రజలేగద ఎవరికిగాని డబ్బు సప్లయి చేయవలసిన వారు!”

“కాబట్టి, యీ యెత్తులో మనతోచేరి, నబాబునుకూడ యిందులోకి దింపడానికి సహాయంచేసేవాళ్లకు పెద్ద ఉద్యోగాలేమైన యిస్తామని ఆశపెడితే వాళ్లు మనకు కావలసినడబ్బు సప్లయి చేస్తారు.”

“నబాబును బలవంత పెట్టి తేనేతప్ప, యీ రెండు పనులు జరుగవు. కనుక, యీ పని మనంతట మనము చేసినదానికంటె, మొగలాయి యువరాజుద్వారా— అతని హుక్కుములద్వారా—చేయిస్తే చాలా బాగావుంటుంది—పనికూడ చప్పున నెరవేరుతుంది.”

“కాబట్టి, పూర్వాపర, సందర్భములనన్నిటిని బాగా ఆలోచించినమీదట కమిటీవారికితోచిన మాటయిది (మనము మొగలాయి యువరాజుతో నేస్తము గట్టి) మనసేసలోకోంత అతనికి సహాయమిచ్చి ఢిల్లీకి పంపేయడం యీ ప్రాంతముల లోని అల్లకల్లోలమంతయు అణిగిపోవును. ఇక్కడ మనకు మిగిలిన కొద్దిసేనతో మనస్థానములను భద్రముగా కాపాడుకొనవచ్చును. ఇది చాల మంచిపద్ధతి—ఇప్పుడున్నట్లుగ మనసేసను పాట్నలో పెట్టుకొని యువరాజును ఎదిరిస్తూ కూర్చోవడం కంటె యిది చాలామంచిపద్ధతి. అదిగాక, మనము యువరాజుతో స్నేహముచేసి, మనకిక్కడ అవసరమైనప్పుడు అవసరమైనంత సేనను సమకూర్చుకునేటట్లుగ మనము అతనిచేత ఒప్పించేటట్లుయితే, మనపని మరింతబాగుంటుంది. ఇందుకు యువరాజు తప్పకుండా ఒప్పుకుంటాడనియే మాయభిప్రాయము.”

మీర్జాసీముతో షరీక్ - కుట్ర ముతా.

ఈ యాలోచన ప్రకారము కంపెనీవారు మొగలాయి యువరాజుతో స్నేహము చేయుటకును, మీర్జాసీమ్, రాయదుర్లభలతోచేరి కుట్రపన్నుటకును యేకగ్రీవముగ తీర్మానించుకొనిరి.

“మన ఖర్చులనుగూర్చియు, మనము డబ్బుకోసం పడుచున్న యిబ్బందిని గూర్చియు మీర్జాసీముతో గట్టిగ మాట్లాడుటకు ప్రెసిడెంటుకు అధికార మిచ్చితిమి. డబ్బు కక్కుర్తిని తీర్చుటకు అతడు మనకేమైనా సహాయం చేస్తాడేమో కొంచెము వాయించి చూడమంటిమి. అతని మాటల ధోరణినిబట్టి అతనిని యీ యెత్తులోకి లాగి నబాబునుకూడ యిందులోనికి దింపించడానికి యితడు సహాయం చేస్తాడేమో కనిపెట్టమంటిమి. రాయదుర్లభ అనే యింకొకమనిషి వున్నాడు. వీడు కంపెనీకి నమ్మకమైనవాడే—సందేహములేదు. వీడిద్వారా మొగలాయి రాకొమరునితో రాయబారము జరిపిస్తే బాగుంటుందనుకొన్నాము. అయితే యీ సమయములో మన ప్రెసిడెంటుకు యితనికి మాటలు జరిగినట్లు తెలిస్తే నబాబుకు అనుమానము తగులవచ్చును. కాబట్టి, యీ పనికి హాల్ వెల్ ను నియమించితిమి. ఇతడితనితో మాట్లాడి యెట్లాచేస్తే బాగుంటుందో కనుగొనమంటిమి.” (First report 1772) Page 229—230.

హాన్ సిటార్లు, హాల్ వెల్లు, మీర్జాసీమ్, రాయదుర్లభలతో మాట్లాడి కుట్రపన్నిరి. గతరాత్రి తమకు జరిగినమాటలనుగూర్చి వీ రిరువురును 1760-వ సం॥

సెప్టెంబరు 16-వ తేదీనాటి సెలెక్టకమిటీ మీటింగులో యిట్లనిచెప్పిరి :—అందు వాక్ సిటార్డు యిట్లని చెప్పెను :—

“ మన కడుపులోవున్న యెత్తుగడ లేమియు వాడికి చెప్పకుండగనే వాడి చేతనే (మిర్కాసీమ్ చేతనే) అన్ని పలుకులు పలికించితిని. నశాబుపై తాను అధికారము చెలాయించవలెననియు, యీ రాష్ట్ర వ్యవహారములు యావత్తు తానే నిర్వహించవలెననియు, వాడి కడుపులోవున్న ఊహలన్నియు, వాడే వెల్లబెట్టినాడు. ఏవేషమునకై తే వీడు పనికివస్తాడని మన మనుకున్నామో, ఆ వేషానికి పనికివచ్చే టట్లుగానే వున్నవి వీడిమాటలు.”

“ మాకు నీనంటే యెంతో గౌరవము. ఈ బంగారాజ్యమును పరిపాలించుటకు నీవే తగినవాడవు - నీకంటే ఘను డింకెస్వపన్నాడు - అని నేను వానిని ఉబ్బ వేసి, పొగడి, కంపెనీ ఖర్చులకు మనము పడుచున్న యిబ్బందులనుగూర్చి మెల్లగ చెప్పసాగితిని.....”

“ ఇందుకితడు చెప్పినమాట యేమంటే—నా దగ్గర యిప్పుడు కంపెనీకి సప్లయ చేయడానికి తగినంత డబ్బులేదు. దేశవ్యవహారములును గనుక, యిప్పుడు నశాబు యేర్పాటు చేసియున్నవారి చేతులలోనుంచి తప్పించి నా చేతులలో పెట్టడానికి మీరు పూనుకొన్నట్లుంటే అప్పుడు మీరు కోరినంత ధనము యివ్వడానికి నాకు అవకాశముగలుగింది”.....అని అతడనెను.

రాయ్ దుర్లభ యెడ తనకు మంచి నమ్మకము గలదనియు, అతనిని తానొక సారి చూడగోరెదననియు మిర్కాసీమ్ అనెను. ఈ యిరువురకు సమావేశమును రహస్యముగ చేయుటకు వీలులేకపోయినది. యీ సంగతి నశాబుకు తెలిస్తే అతడు అనుమానపడుననియు తలచితిని. అందుచేత, మన స్థాను యావత్తు మిర్కాసీముకు ‘కోజా పెట్రూస్’ ద్వారా తెలియపర్చడానికి యేర్పాటు చేసినాను.”

రాయ్ దుర్లభతో మాట్లాడి కుట్రపన్నుటకు నియమింపబడిన హాల్ వెల్ యిట్లు చెప్పెను :—

“ నేను యిచ్చిన యిషారాను అతడు యెంతో ఆప్యాయనముగ గ్రహించినాడు. యావత్తు పతకము బాగుందన్నాడు.....మిర్కాసీమును పైకి తేవడానికి మనము చేసే ప్రయత్నం చాలా బాగుందన్నాడు. ఈ స్థాను యావత్తు జయప్రదంగా కొనసాగడానికి తాను మనకు పూర్తిగా సహాయం చేస్తానన్నాడు. దేశములో శాంతిని, సంపదలను కాపాడడానికి, కంపెనీవారి వర్తకం పలుకుబడి అభివృద్ధికొనడానికి యింతకంటే మంచిమార్గం లేదన్నాడు.” (First Report Page 230—231)

మీర్జాఫరును సింహాసనమునుండి దింపివేయుట

నబాబుపై పన్నిన కుట్రలో కంపెనీవారు పూర్తిగా జయముగాంచి 1760 సం॥ అక్టోబరు నెల మధ్యమందు మీర్జాఫరును సింహాసనమునుండి క్రిందికి దింపివేసినారు. * ఈపనిని వీరెల్లుచేసినది అక్టోబరు 21-వ తేదీగల వాన్ సిటార్టు,

* Calendar of Persian Correspondence (Calcutta 1919) అను గ్రంథము యొక్క మూడవసంపుటము. ఉపోద్ఘాతము, 8-వ పేజీలో మార్షీ బర్దుద్దీన్ అహమ్మద్ గారు యిట్లు వ్రాయుచున్నారు :—

“కంపెనీవారు మాఠిమాఠికి తనపైవేసి యుద్ధుచున్న విపరీతపుకోర్కెల కన్నిటికి తాను నోరెత్తక ఒప్పుకుంటూ వస్తేనే తప్ప తాను వారిని తృప్తిపరచలేని స్థితికివచ్చితిని నబాబు నిక్కొగ మోటుముగ ఒప్పుకొనెను. కంపెనీకిని దానితాలూకు ప్రధానోద్యోగులకును వేర్వేరుగా తాను యిచ్చెదనని ఒప్పుకొన్న విపరీతపు మొత్తముల నన్నిటిని చెల్లించివేయుటతో అతని ఖజానాయావత్తు యిదివరకే ఖాళీయైపోయినది. బంగాళా దివానాదీసినది. అరాచకములోనికి త్వరితగతిని పోవుచున్నది. మొగల్ యువరాజు దండయాత్రతో యీ స్థితి మరింత అధ్వాన్నమైనది. నబాబు నిస్సహాయత వెల్లడియైనది. తమ యండలేనిదే నబాబెట్లు తనరాజ్యమును పై చెబ్బలనుండి కాచుకోలేనో కంపెనీవారికి బాగా వెల్లడియైపోయినది. ఈ సమయంలో తాముచేసిన సహాయానికి ప్రతిఫలముగ, తాము నబాబునుండి యింకను యెక్కువ లాభములు గుంజుటకు తమకు హక్కుగలదని కంపెనీవారు తలపసాగిరి. సిల్ హెట్, ఇస్లామాబాదు పరగణాలపై తమకు ఫౌజుదారీ యిమ్మనికోరుట యిట్టి కోర్కెలలో ఒకటి. కాని, యంతమారము పోవుటకు నబాబు యిష్టపడలేదు. అందుపై యితనికిని కంపెనీవారికిని వ్యవహారము చాలమారము ముదిరి, అసలు చెడేటట్టుగ కనిపించినది. ఇన్నాళ్ళనుండి యీ స్థితిగతుల నన్నిటిని మిక్కిలి సూక్ష్మబుద్ధితో కనిపెట్టిచూచుచున్న పడుచు కుర్రవాడింకొక డుండెను. ఇతడే మీర్జాఫర్. ఇతడు మీర్జాఫరుకు అల్లుడే. కంపెనీవారితో వ్యవహారము ఫైసలు చేసికొని వచ్చుటకుగాను మామగారీతనిని తన ప్రతినిధిగ కలకత్తాకుపంపెను. ఇతడు అప్పుడు గవర్నర్ గనున్న వాన్ సిటార్టుతో రహస్యముగ మాట్లాడి, అక్కడి కక్కడనే తన స్వలాభము నిమిత్తముక లజ్జాకరమగు భేరమును కుదుర్చుకొనెను. తన మామను సింహాసనము మీదనుండి తీసివేసి, దానిపై తననుకూర్చోపెట్టే యెడల తాను కంపెనీవారికి బర్దాన్, మిడ్నపూర్, చిట్టగాంగు, అను మూడు జిల్లాలనిచ్చివేసెదననెను. ఇంతటి మంచిభేరమును చెడగొట్టుకొనుటకు కంపెనీవారికి తరమా? పలాసియుద్ధమునాటి పాతన్నేహితుని త్రోసిరాజని, 1760 సం॥ అక్టోబరునెల కల్లా కంపెనీవారు తమకొత్త స్నేహితుని తక్కువీద కూర్చుండబెట్టిరి. మీర్జాఫర్ తన కూతురగు ఫతిమాబీగము నిచ్చి యీ మీర్జాఫర్ ను పెండ్లిచేసియుండెను. ఇతడు చాల తెలివిగలవాడు. జ్యోతిశాస్త్రములోను, గణితశాస్త్రములోను, మంచిప్రవీణుడు. చిన్నప్పటినుండి యితడు పైకివచ్చు సూచనలు గాన్పించెను.

“ఇతడు సురాజ్ ఉద్దౌలాను వెంబడింప బంపబడినప్పుడు, సురాజ్ ఉద్దౌలా భార్య లతీఫ ఉన్నిసాబీగమ్ తాలూకు నగలపెట్టె నొకదానిని వీడుకొజేసెను. దీనితో వీడు ఆర్థికముగ బాగు పడెను.”

“.....మీర్జాఫర్ కొడుకు మీరాన్ చచ్చి పోయిన తరువాత యీ మీర్జాఫర్ ను తరుచు మామగారి దగ్గరకు పోవుచుండెను, అతని కెంతయో నేవచేయుచుండెను. మామకు అల్లునియందు

కల్లయడుల జాబునలన వెలియగలదు. ఈ జాబును వీరు 1760 సం॥ అక్టోబరు 24-వ తేదీన సెలెబ్ట కమిటీవారికి చదివి వినిపించిరి :—“ఆద్యులారా! ఇక్కడివ్యవహారములు మనకంపెనీకి అనుకూలముగ పరిష్కారమైనట్లు నిన్న గవర్నర్ వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి మీకు తెలిసియేయున్నది. ఈ విజయము మనకెట్లు గలిగెనో, ఆతప్పిస్తానని టిని తమకిప్పుడు మనవిచేసెదము.”

“ఈ నెల 5-వ తేదీన నబాబు కాశింబజారులోనున్న మనగవర్నరు దర్బ నార్థమైనచేసెను. ఇందుకు ప్రతిగ మనగవర్నరుకూడ మర్నాడు నబాబును దర్శించి వెళ్లెను. ఈ రెండు రోజులుకూడ నట్టి కబుర్లతో సరిపోయినది. 18-వ తేదీన తిరిగి నబాబు యిక్కడికి వ్యవహారము మాట్లాడుకొనునిమి తమైనచేసెను. తనమంత్రులెల్లులవకతవకగ ప్రవర్తించుచున్నదియు, అందువల్ల తనవ్యవహారములు కంపెనీ వ్యవహారములుకూడ యెట్టి అపాయస్థితికివచ్చినదియు, ప్రజలెల్లు అన్నములేక అవస్థపడుచున్నదియు-యివన్ని-నబాబుకు బాగానచ్చ చెప్పుటకుగాను మేము మూడు ఉత్తరములను తయారుచేసి యుంచితిమి. కొంతసేపు స్నేహముగ మాట్లాడిన పిమ్మట మనగవర్నర్ యీ మూడు ఉత్తరములను మెల్లగ నబాబు చేతికి అందిచ్చెను. “ఈ ఉత్తరములను చదువుకొని అతడు చాల చికాకుపడినట్లు కనిపించెను. అందలి చెడుగులకు సమాధానము చెప్పుటకుబదులుగ అతడు యీ ప్రసంగమును ముగించి తక్షణమే అక్కడనుండి లేచిపోవలెనని చూచెను. కాని, మేమతనిని పోనీయక, భోజనము తోటలోనికే తెప్పించుకొనమనిచెప్పి తనపరిపాలనలో గల యీ లోపములను సర్దుబాటు చేసేమార్గము చెప్పితేగాని వీలులేదని అతని నొకవిధముగ బలవంతపెట్టితిమి. ఈ వయస్సులో, యీదుఃఖములో తానీకష్టముల నీడలేనని తుట్టతుడకు అతడే ఒప్పుకొనెను. అయినప్పటికి, తనస్నేహితులతో ఆలోచించుకొనుటకు తనకు కొంత పురుషత్తుకావలెననెను. అందుమీద మేమిట్లుంటిమి—మీకిటీవల సలహాలు చెప్పుచున్నవారు నిజముగ మీకు స్నేహితులుగారు, వారు మీకు పరమశత్రువులు. తిరిగి మీరు వారినద్దకేవెల్లి సలహా అడిగేయెడల,

యెంతనమ్మకంకుదిరిందంటే, కంపెనీవారితో తన వ్యవహారాలు పరిష్కారముచేసుకొని రావడానికి యితనినే మిథ్యాభాష తన ప్రతినిధిగ కలకత్తాకుపంపించెను. మామకంటే అల్లుడే తెలివిగలవాడగుట చే “నేనునూ మీకు స్నేహితుడనే” యను భావమును యితడు కంపెనీవారి మనస్సులోగట్టిగ గలుగునట్లు చేసుకొనెను. రాజ్యపాలనకు మామకంటే అల్లుడే గట్టివాడని కంపెనీవారికితోచెను. మిథ్యాభాష కుటుంబములో యితనికంటే గట్టివాడెవడు లేక పోవడంవల్ల, యితనినే మామగారు తరుచుగ యింగ్లీషువారితో వ్యవహారాలు పరిష్కరించుకోడానికి కాశింబజారు వగైరాచోట్లకు పంపుచుండెను. తనకు వప్పించబడిన పనులను యితడు సమర్థతతోను, మంచిచాకచక్యముతోను నెరవేర్చుచు వచ్చుటచేత, శివిల్ మిలిటరీ యుద్యోగులందరు యితనిని చాలగౌరవించుచుండెడి వారు.

మీకష్టములు మరింత యెక్కువగునేగాని, తగ్గవు. మీబంధువులలో—మీకెక్కువ నమ్మకము, ఆంతర్యముగల—ఒక మనిషితో మీరు సంప్రతించితే బాగావుంటుంది. అట్టివారి పేర్లను అయిదారింటిని నబాబే పేర్కొనెను. అందులో మసమిర్కా సీము పేరుకూడవున్నది. ఈ అయిదారుగురిలో మీకిప్పుడీ సంకటస్థితిలో బాగా సహాయము చేయగలడని మీకెవరియందు ఎక్కువ నమ్మకమున్నదో చెప్పండి, అనిఅంటిమి. అతడంతట నిశ్చంకముగ మీర్కాసీము పేరేచెప్పెను. ‘అట్లయితే అతనికిప్పుడు కబురు పంపండి’ అనిచెప్పితిమి. కాని, అతడేలనో యిందుకు ఒక పట్టునగాని ఒప్పుకొనలేదు. మీర్కాసీము వచ్చుట చాలఆలస్యమైనది. ఈలోగా పాపమిముసలివాడు మనోవేదనచేత చాలఅలసి, యిక యిక్కడకూర్చుండలేను యింటికిపోయి పడుకుందున నెను. అతని యవస్థచూచి, అతనినింక బలవంతపెట్టుట బాగుండదని మేమతనిని పోనిచ్చితిమి. అతనినింక అక్కడకూర్చుండ బెట్టుకొనియు లాభములేదని మాకు గట్టిగతోచినది. ఏలననగ, మీర్కాసీమునం దతనికి యీర్ష్య హెచ్చగుచున్నట్లు మాకుతోచెను. కాబట్టి ఏదోవిధముగ యితనికంతము మీదికి తీసుకువస్తేనేగాని, యితడెట్లైన మీర్కాసీముకు రాజ్యమప్పగించడను సంగతి మామనస్సులకు నిశ్చయమైపోయినది—కాబట్టి, యిప్పుడీక వీనితో పని యేమనితలచి, వానిని పోనిచ్చితిమి. ఒకటి, రెండుగంటలైనపిమ్మట మీర్కాసీము వచ్చెను. అతడు చాల భయోత్పాతముతోనుండెను. మామ తనకు రాజ్యమిచ్చుటకు బదులుగ, తనను యేదో ఉపాయముచేత చంపించేట్లున్నాడని అతడు భయ పడుచుండెను. కాబట్టి, “నీరక్షణకుతగు బందోబస్తు జరిగేవరకు నీవు మామ యింటికిపోవద్దు” అని చెప్పితిమి. ఈ తలంపే మీర్కాసీము మనస్సులోకూడ నుండెను.”

“నబాబుకు మనమిచ్చిన ఉత్తరములలోని సంగతులకు తగుసమాధాన మాలోచించి చెప్పటకు అతనికి ఒకరోజు (మర్నాడు 19-వ తేదీ మాత్రము) పురుషత్తు యివ్వదలచితిమి. ఈలోగా అతడేదో ఆలోచించి సమాధానమిచ్చునను కొంటిమి. ఆగోజంతయు మాకేమికబురురాలేదు. పైగా, అతడు తిరిగి తనపాత సలహాదార్లతో—కెనరామ్, మూనిటోల్, చెకోన్, మున్నగువారితో—చేరి యేదోగూడుపురానీ చేయుచున్నట్లుగ మాకు వర్తమానము తెలిసినది. వీరిసలహా దేశక్షేమమునకును, ముఖ్యముగ కంపెనీ క్షేమమునకును, విరుద్ధముగనుండునని మాకు నిశ్చయముగ తెలియును. కాబట్టి యికఆలసించుట లాభములేదనుకొంటిమి. తక్షణమే, నబాబు భయోత్పాతస్థితిలోనుండగనే, యేదో అఘాయిత్యము చేస్తేనే గాని వీలులేదని నిశ్చయించుకొంటిమి. ఈ రాత్రికంటె మనకు మంచినమయము దొరకదనుకొంటిమి. ఏలననగ, ఆరోజు (అక్టోబరు 19-వ తేదీ) హిందువుల*

పండుగదినములలో ఆఖరురోజు. ఆటపాటలతో జనమంతయు అలసి, సొమ్మసిలి నిద్రపోవుచుందురు. కాబట్టి ఆరాత్రియే కర్నల్ కలియడు రెండు మనదళములను, ఆరు శిపాయిదళములను, వెంటబెట్టుకొని బయలుదేరి రాత్రి 3, 4 గంటల మధ్య నదినిదాటి, త్రోవలో మిర్జాసాదు ముఠాను కలుపుకొని నడచిపోయి తెల్లవారకమునుపే నబాబు పరుషరాజమందిరమును ముట్టడించుకొని యేర్పాటుచేసితిమి. ఎట్టిఅల్లరిగాని, రక్తపాతముగాని, గలిగించుటకు యిష్టములేక, మనగవర్నాన నబాబు పేర ఒక ఉత్తరము వ్రాసి, 'దీనిని నీకత్యనసరమని తోచినప్పుడు నబాబు చేతికయ్యి' అని దానిని మనసేనానికిచ్చెను.....

“అనుకున్న ప్రకారము అన్ని యేర్పాటులు జాగ్రత్తగ, అతి రహస్యముగ జరిగిపోయినవి. మన సేనాని సేనలతో నదినిదాటి, మిర్జాసాదు ముఠానుకలుపు కొని, యెట్టి అలికిడిగాని లేకుండ, సరిగ అనుకొన్నవేళకు, రాజమందిరమునకు ముందుగల ఆవరణలో ప్రవేశించెను. లోపలి ఆవరణయొక్క ద్వారములు వేసి యుండుటచే, మన సేనాని తన సేనలను బయట ఆవరణచుట్టు నిలువబెట్టి, గవర్నర్ యిచ్చిన ఉత్తరమును నబాబుకు పంపించెను. ఆ ఉత్తరంచూచిన తక్షణమే నబాబు ఆగ్రహముతో మండిపడెను. ఏమైతేఅయింది, ఎదురుతిరిగి పోరాడుతాను, నాఖర్ఖం యెట్లాగైతే అట్లా అవుతుంది, అని అతడు చిందులు ద్రొక్కెను. పోరాటము లోనికి దిగకుండ చూడవలెనని మన సేనాని చాలసేపు ఓవికపట్టెను. హేష్టింగ్సు, లూషింగ్టన్ అనువారలద్వారా నబాబుకు మనసేనానికమధ్య చాలసేపు మాటలు నడిచెను.”

...రెండుగంటలవరకు యేమియు తేలలేదు. అప్పటికిక యెదిరించి లాభము లేదని నబాబుకు కాళ్లు చల్లబడెను. “రాజ్యం నీకు యిచ్చివేస్తారమ్మ”ని అప్పుడు అతడు మిర్జాసాదుకు కబురు పంపించెను. “రాజ్యాధికారముద్రలను (సీల్స్) యితర అధికార చిహ్నములను అన్నిటిని నీ కిచ్చివేసెదను. నీపేరనే సౌబత్ వేయించెదను. అయితే నీవుమాత్రము రాజ్యభారము యావత్తు వహించి సేనకివ్వ వలసిన బకాయితములన్నీ చెల్లించివేసి, ఢిల్లీచక్రవర్తి కివ్వవలసిన కప్పమును సరిగ చెల్లించవలెను. నన్ను చంపకుండ నా ప్రాణములను, గౌరవమును కాపాడి నా జీవనమునకు తగిన మనోవర్తి యిప్పిస్తే చాలును” అని అతడు మిర్జాసాదుకు కబురు పంపించెను. ఈ షరతులకన్నిటికి మిర్జాసాదు ఒప్పుకొనెను. అంతట మే మతనిని నబాబుగ ప్రకటించితిమి.” (First report 1772 Page 231)

బంగళాములో జరిగిన యీ రెండవ విప్లవపుకథ యావత్తు ఇంగ్లీషువారి నోటిమీదుగనే చెప్పించితిమి. ఈ పైమాటలనుబట్టియే కంపెనీవారు తమ నీచ

స్వార్థమునకై యెంతటి ద్రోహకార్య మొనర్చిరో స్పష్టము కాగలదు. * మీర్జాఫరును త్రోసివేయుటలో వాన్ సిటార్టు మున్నగు ఇంగ్లీషువారు చేసిన ద్రోహము ముందర అమెరికాలో స్పెయిన్ దేశస్థులు చేసిరన్న ఘోర దురంతములు ధూపమునకై నను సరిరావు.

మీర్జాఫరు కలకత్తాకు వెళ్లిపోయెను. అతని కక్కడ భద్రముగ నివాస మేర్పరచిరి.

తన మామకు నెలకు రెండువేల రూపాయల మనోవర్తి యిస్తే చాలునని మీర్జాఫరును 1760-వ సం॥ డిశంబరు 14-వ తేదీన ఇంగ్లీషు గవర్నర్ కు ఉత్తరము వ్రాసెను.

ఈ సంగతి తెలిసియే కాబోలు మీర్జాఫరు ఇంగ్లీషు గవర్నరుచేత 1760-వ సం॥ డిశంబరు 20-వ తేదీన యీ దిగువరీతిగ వ్రాయించెను :—

“మీర్జాఫరు నబాబుగిరి వదలుకొన్నాడు. అతడు మక్కాకు యాత్ర వెళ్ళుచున్నాడు. అందుకు తగినడబ్బు కావలెనని కోరుచున్నాడు.” (Calendar of Persian Correspondence Vol. I Pages 43, 44.)

మీర్జాఫరును సింహాసనమునుండి తీసివేసినందుకు యేదోకారణము చెప్పవలెను గద. కాబట్టి, కలకత్తాలోని ఇంగ్లీషు అధికారులందరు ఒకనాడు (1760-వ

* ఆంగ్ల సేనాని కల్లియడ్ కును నబాబుకును మధ్య మాటలు నడిపించిన టాపింగ్ టన్ అను నతడు యీ సంవత్సరములనుగూర్చి 1760 సం॥ డిశంబరు 3-వ తేదీన క్లువుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది :—

“నబాబుకును, మన సేనాని కల్లియడ్ కును, మధ్య సంభాషణ జరిగెను. ఆ సంవత్సరముందు నబాబు చెప్పిన మాటలివి - నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవరకు చెప్పుచున్నాను :—

“ఇంగ్లీషువారు నన్నీ తక్కువైన కూర్చోబెట్టారు. మీయిష్టం - యిప్పుడు దింకేస్తే దింకే సెయ్యండి. ఆన్నమాట తప్పడం న్యాయమని మీకు తోచింది. నేనుమాత్రం అట్లు తప్పును. నాకా దురుద్దేశమే వుంటే నేనీపాటికి 20 వేలమంది పై న్యాన్ని పోగుచేసి, మీమ్మును హతమార్చేవాణ్ణి. మా అబ్బాయి మిరాన్, యిట్లా జరుగుతుంటే నాకు చెబుతునే వచ్చాడు.” (Malcolm's life of Clive Vol. II. Page 268.)

మాలక్లమ్ మరియు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఈ పనియంతా టాపింగ్ టన్ కు యిష్టములేనట్లు అందు చెప్పిన యీ దిగువ మాటలవల్ల నే తెలియుచున్నది.” ఈపని చేసినందుకుగాను కంపెనీవారికి బర్ద్యాక్, విడ్నూహార్, చిటగాంగు, టిల్లాలు రెండైయున్నవి. అయితే, రన రాజ్యంలో మూడోవంతు యీ ప్రకారంగా ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసి, యీకొత్త నబాబుమాత్రము వెనుకటి ముగలినబాబుకంటె యెక్కువగ తనవారి కెట్లు జీత నాతము లివ్వగలడో నాకు బోధపడుచున్నది.

సం॥ నవంబరు 10-వ తేదీన) సమావేశమై 'బెంగాల్ సబాబు గిరిలో యిటీవల జరిగినమార్పునకు గల కారణము'లనన్నిటిని ఏకరుబెట్టి, ఒకపెద్ద జాబితా తయారు చేసిరి. ఆ జాబితాలో యిట్లు వ్రాసిరి:—

“సబాబు మిర్జాఘర్ బహుక్యూరుడు; దురాశాపాతకుడు, అఖిలోలుడు, ఇతనిచుట్టు చేరువారంతా కేవలమతనికి బానిసలో, స్తోత్రపాఠకులో, తన యింద్రియలోలత్వమునకుపకరించు తార్పుకాంక్షో) తప్ప యింకెవరులేరు. కేవలము నిష్కారణముగ యితడు చంపించిన మనుష్యులకు మితములేదు. ఇందులో అన్ని తరగతుల మనుష్యులువున్నారు”.....(First report 1772. Page 444.)

మిర్జాఘరును మానవాకారములోనున్న రాక్షసిగవర్ణించి, సమస్త దోషములను, ఘోరకృత్యములను ఆతని కంట గట్టుటకై యింగ్లీషువారు ప్రయత్నించిరి. ఇతడి నేకమందిని చంపించెననిరి. కాని, యివన్ని అబద్ధములని 1765 సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీన కైపు మున్నగువారు సీమడై రెక్టరులకు వ్రాసిన ఉత్తరమును బట్టియే స్పష్టముకాగలదు. అందిట్లున్నది:—

“పాపము! గణించిన మిర్జాఘర్ సబాబునుగురించి మనము అన్యాయము ఆచుకొనరాదు. కావున, ఇక్కడి నిజస్థితిని మేమిప్పుడు వెల్లడించవలసిన బాధ్యత మాపైకలదు. కుంపెణీ డై రెక్టర్లకు హాల్వేల్ వ్రాసిన యుత్తరములో నుదహరింపబడిన ఘోరహత్యలలో వేనినిగాని సబాబు గావించియుండలేదు. ఇవన్నియు శుద్ధ అబద్ధములు. సబాబు సౌశీల్యమును మిక్కిలి క్రౌర్యబుద్ధితో మలిన మొనర్చుటకై పలుకబడిన దురాగతపు పలుకులివి. సబాబు చంపించెనని చెప్పిన 78 గురిలో 76 గురు యిప్పటికి బ్రతికియే యున్నారు. ఇద్దరుమాత్రము యెట్లీ సబాబుకు తెలియకుండ, అతనియనుమతిలేకుండ, చంపబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ బ్రతకయున్న 76 గురును జెయిలులోనుండి మొన్న మొన్ననే క్రొత్త సబాబు విడుదలజేసెను.”

మిర్జాఘర్పై దోషములెంచు యీ మహానుభావుల సత్యసంధత గాట్లు వెలుగుచున్నది! స్పెయిన్ దేశస్తులు అమెరికాలో తాముపట్టుకొన్నవారిని న్యాయస్థానము ముందుకు తెచ్చి, నేరములకు తగుసమాధానము చెప్పకొనుటకై నను వారికి అవకాశమిచ్చిరి. కాని, అట్టి అవకాశమును మన యింగ్లీషువారు మిర్జాఘరుకు యిచ్చినపాపమునబోరైరి. మిర్జాఘర్ యెడ న్యాయముగ ప్రవర్తించుట కంపెనీ వారికి గిట్టుబాటుగాని పనిగద; ఏదో పేరుపెట్టి వీణ్ణి సింహాసనమిదినుంచి తోసే సెయ్యమన్నారు. అంతే, దున్నపోతు యీనినదంటే దూడను కట్టివెయ్యమన్నారు. ఇతనిని సింహాసనమునుండి త్రోసివేయడంవల్ల కంపెనీవారికి జేబులునిండినవి. ఇరవై లక్షల రూపాయల లాటు ఒక్కసారిగ వారికి తేరగవచ్చి పడినది.

కంపెనీకి కలిగిన
లాభములు :—(1)
టంకసాల

ఇంగ్లీషువారు చాలకుటిల స్వభావులు. కుట్రబుద్ధిగల వారు. తమకేదో లాభము చూచుకొనిగాని వారు బెంగాల్ లో రెండవ విప్లవమునకు దిగలేదు. దీనివల్ల వారికిగలిగిన లాభములు చాలవున్నవి. కలకత్తాలో టంకసాల పెట్టుకోడానికి వీలు లేదనిచెప్పి వెనుక సురాజ్ ఉద్దాలా కంపెనీవారికి అనుమతి యివ్వలేదు. దరిమిలా కొన్ని నిర్బంధములకులోబడి, టంకసాల పెట్టుకోవచ్చునని కంపెనీవారు అతనిని బలవంతముగ ఒప్పించిరి. కాని, సురాజ్ ఉద్దాలా చావకముందు కంపెనీ వారి యవకాశము వినియోగించుకొన్నట్లు కన్పించదు. స్లాసీ యుద్ధానంతరమే కంపెనీ వారు కలకత్తాలో టంకసాల యేర్పరచుకొని 1757 సం॥ ఆగష్టు 19-వ తేదీన మొట్టమొదటి రూపాయలను ముద్రించినట్లు ఆర్ము అను చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. (Vol. II. P. 118—Madras Edition).

కాని, దీనివల్ల తామనుకొన్నంత లాభము కంపెనీవారికి రాలేదు. దేశీయ షాహుకారులగు సేటుల మూలముగ తమ టంకసాలకు నష్టము వచ్చుచున్నదని 1759 సం॥ డిశంబరు 29-వతేదీ ఉత్తరములో కంపెనీ నౌకర్లు తమ సీమ యజమానులకిట్లు వ్రాసుకొనిరి :—

“ఈ మధ్య రెండుమూడు పర్యాయములనుండి యింగ్లండునుండి లోహపు ముద్దలేమియు రాకపోవడంచేత, యిక్కడ మన టంకసాలవల్ల మనకేమియు లాభము రావడంలేదు. అదిగాక, మనమిక్కడ సిక్కా రూపాయలను ముద్రించుట యిక్కడి షాహుకార్లకు గిట్టుబాటుగ లేకున్నది.

నాణ్యములోను, తూకములోనుకూడ మన సిక్కా రూపాయలు, మూర్ఖిదాబాదు సిక్కా రూపాయలకు సరిసమానముగనున్నను, యిక్కడి షరాబులు మన రూపాయలను పుచ్చుకొనకుండ త్రోసివేయుచున్నారు. మన రూపాయలకు వట్టము పుచ్చుకొనుచున్నారు. ఈ వట్టమువల్ల మనకు నష్టమువచ్చుచున్నది. మనకు నబాబు దర్బారులో యెంత పలుకుబడియున్నను, ప్రయోజనము లేకుండవున్నది. దీనివల్ల మనము మొదటవస్తుందని ఆశించినలాభమేమియు వచ్చేట్లు మాకు కనిపించడము లేదు.” (Long's Selection from the records of the Government of India. Page 164).

ఈ సేటు లనబడువారు బంగాళా దేశములో చాల ధనాధ్యులు; వీరే షాహుకార్లు, షరాబులు, టంకసాలాధికారులు; మూర్ఖిదాబాదు దర్బారులో రాచకీయ సలహాదార్లు. తమరాజ్య షేమలాభములు వీరికి తెలిసినట్లు యింకెవరికి తెలియవు. కాబట్టి కంపెనీ రూపాయలునచ్చి నబాబురాజ్యములో చెలామణియగుటకు వీరిష్టపడలేదు. ఇందుకై కంపెనీవారు లోలోనకుల్లుచుండిరి. ఈ కుల్లును తొల

గించుకొనుటకు కంపెనీవారికిప్పుడు యీ విప్లవమువల్ల మంచి యవకాశము చిక్కెను. తమ కంపెనీ రూపాయలపై యెనరుగాని యెట్టి వట్టముగాని పుచ్చుకొన కుండునట్లు పలుకుము చేయవలసినదని వీరు మీర్కాసీమును కోరిరి. వారి యొడంబడికలో యిది యొక షరతుగపెట్టిరి. 1760 సం॥ అక్టోబరు 21-న తేదీన వాన్ సిటార్టు, కలియడ్లు, కలకత్తాలోని సెలెక్టు కమిటీవారికి వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది.

“కంపెనీ రూపాయలు పుచ్చుకొనమని షరాబులుగాని, వర్తకులుగాని, నిరాకరించరాదు—వానిపై వట్టమును యెనరుగాని అడుగకూడదు. అని కఠినమైన పలుకుములు యిదినరకే జారీయైపోయినవి.” (First Report 1772. P. 232).

ఇది నబాబుకును, ప్రజలకును, కూడ చాల అన్యాయమను సంగతి వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. ఏలననగ, దీనివల్ల నబాబుకు నచ్చే రాబడి తగ్గిపోయినది. నబాబు ప్రభుత్వము ఆర్థికముగ హీనస్థితికినచ్చెను. రాచకీయ దృష్టిలోచూచినను యిది నబాబు ప్రభుత్వమునకెంతయో న్యూనత తెచ్చెను. నబాబు స్వతంత్రుడు కాడనుమాట సామాన్య ప్రజల కెల్లరికి తెలిసిపోయెను.

పైన పేర్కొన్న ఉత్తరములో వాన్ సిటార్టు, కలియడులు యిట్లు వ్రాసి యున్నారు:—

“కంపెనీకి గలిగినలాభములు చాలవున్నవి. బర్మాన్, మిడ్నపూర్, చిట గాంగ్ జిల్లాలకు మనకిప్పుడే స్థానానారాగలదు. సిల్ హెట్ జిల్లాలో తయారై యున్న సున్నములోకూడ సగభాగమునకు మనకు స్థానా రాగలదు. పాట్నాలో సేనకు జీతములిచ్చుటకు కొంతెడబ్బి యిప్పుడే మనకర్నల్ ద్వారా పంపబడును. ఇవిగాక, కలకత్తాలోను, మద్రాసులోను, మనకంపెనీ ఖర్చులకుగాను, మూడు, నాలుగు లక్షలరూపాయలు మనకువచ్చునట్లుగ కూడవున్నది.”

“.....ఈ సమయంలో మనకీభాగ్య మెత్తుకొనుట మన అదృష్ట మని చెప్పవచ్చును. ఏలననగ, యూరపు ఖండములో యుద్ధముల సద్దురిణిగుచున్నది. ఇందువల్ల యితర యూరోపియను జాతులువచ్చి మనశాంతికిక్కడ భంగముగలి గించుటకు వారికి తీరికయేర్పడవచ్చును. (అట్టి అవాంతరము నచ్చేయెడల) మనకు స్వయముగ కావలసినంత బలమిక్కడ వున్నది. ఇదిగాక, మనము నమ్మదగినబంటు ఒకడు మనకిక్కడ దొరికిచాడు.” (First report p. 232.)

కంపెనీకి గలిగిన లాభములు చాల పెద్దవియైతే, కంపెనీ నౌకర్లగు వాన్ సిటార్టు, కలియడ్లు మున్నగువారికి గలిగినలాభములు అంతకంటె చాలపెద్దవిగ

(3) కంపెనీ
నౌకర్లకు లక్షలాది
లంచాలు.

నున్నవి. వీరందరు మిర్జాసీమును నడివేసి, లాగి, పెద్దపెద్ద
లాటులను కొట్టిరి. ఈలాటులన్నీ, “బహుమతులని” వారు
మెత్తనిమాటలతో చెప్పకొన సాగిరి. ఈ “బహుమతులన”

బడువానిని గూర్చి 1762 సం॥ ఏప్రిల్ 5-న తేదీ రికార్డులో
“అమియత్” అను కంపెనీ మెంబరు యిట్లు వ్రాసెను :—* “.....
ప్రెసిడెంటు వ్రాసినదానినిబట్టి చూడగ, నబాబునుండి, కంపెనీ ఉపయోగము, నిమి
త్తమై 20 లక్షల రూపాయలు అడిగి పుచ్చుకొనుండ వదలివేయవచ్చుననుమాట
నా కెక్కడను కనుపించలేదు. పైపెచ్చు గట్టిగ పుచ్చుకొనితీరవలసినదనియే వాన్
సిటార్డువ్రాసిన దానినిబట్టి తెలియుచున్నది.

అయితే సబాబు తనఖర్చులన్నీ చేసుకున్న తరువాత, అతని బౌదాధ్యమును
బట్టి, అతడే సొమ్ముయిచ్చునట్లుగ యేర్పాటుయినట్లు నాకుగప్పట్టుచున్నది. ఇదిఆట్టే
గొప్పసంగతికాదు. దీనివల్ల మన కేమియు యిబ్బందివున్నట్లు లెక్కకాదు. ఏలననగ,
మనమీ దేశములో బలవంతులమైయున్నాళ్లు అతడే వాగ్దానమును వ్రాసియిచ్చిన
బాండుకంటె యిక్కవ బైండింగుగనే భావించుకొనును. అదిగాక, బాండుఎందుకు?
బాండుపుచ్చుకుంటే అది అసహ్యముగ కనపడనచ్చును. అయినప్పటికి, వాన్
సిటార్డు, కల్లియడ్, హాల్ వెల్, సమ్నర్, మార్వెరులకు 20 లక్షల రూపాయల
నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేయుచు సబాబు ఉత్తరము పంపినట్లు అందరు ఒప్పుకొన్న
సంగతియేగద. కంపెనీ కాన్సిలులోను, కమిటీలోను పున్న మెంబర్లందరిని వదలివేసి
ప్రత్యేకముగ యీ అయిదుగురికిమాత్రమే సబాబేల యింతటిడబ్బును కట్టిపెట్టె
దననెను? మన మెన్నడెరుగని యింతటిడబ్బును అతడు వీరికి ఊరికేకట్టబెడతానం
టాడా? ఇందులో యేదో రహస్యం ఉండాలి? తనకెంతోలాభము నచ్చేమార్గముగ
యీ అయిదుగురు మెంబర్లు—యితర మెంబర్లతో చెప్పకుండ—తనకు సంధి
కుదిర్చి పెడతారనే ఆశతో సబాబట్లు వీరికి వాగ్దానము చేసియుండనలెను”
(First report p. 361.)

ఈ కిరస్తానీ పంచకపంచకమునకు సిగ్గుశరములు లేవు. లోకులు తమ్మును
గూర్చి యేమనుకొనుచున్నారో యను చింతకూడ వీరి మనస్సాక్షికి—(మనస్సాక్షి
అనేదొకటి వీరికి అసలు ఉన్నదనుకుంటే)—కించి త్తయినను లేదు. † డబ్బేవారికి

* క్లుప్తీకరింపబడినది.

† మిర్జాఘరును రాజ్యభ్రష్టునిచేసిన సంగతి సీమలో తెలియగనే అక్కడి డైగెట్టరు యీ
రీతిగ క్షీరంగసీతులు చెప్పచు 1761-వ సం॥ ఆక్టోబరు 7-న తేదీన కలకత్తాలోని తమ నౌకర్లకు
బాబు వ్రాసిరి :—

మన మిన్నాళ్లు అన్నమాటను తప్పక ప్రవర్తించుచుండుటచేతనే, మనము యిండియా ప్రజల
మధ్యమం చెంతోకీర్తిని సంపాదించి నిలుపుకొన గలిగినాము. మిర్జాఘరుతో చేసుకొన్న ఒడంబడిక

పావనమగుటచే, తళతళ మెరయు బంగారమునుగూర్చి తప్ప వారికిగక దేనినిగూర్చి గాని ఆలోచనలేదు. వీరు మీర్జాఫరుయెడ గావించిన మిత్రద్రోహమునుగూర్చి, 'అమియత్' అను కంపెనీ కౌన్సిలుమెంబరే పై నుదరించిన రికార్డులో యిట్లు వ్రాసెను:—

“మనము తన మామయెడకంటె, తనయం దెక్కువ విశ్వాసముతో వుంటామని యీ మీర్జాసీమున కేమి హామీవున్నది? తనతో యిప్పుడు చేసుకొన్న ఒడంబడికలోని షరతులకంటె, యెక్కువ ప్రమాణపూర్వకమైన షరతులతోనే మనము యితని మామతో పూర్వము సంధిచేసుకొని యుంటిమి. అట్టి ఎక్కువ ప్రమాణపూర్వకమైన మాటలనే మనము పాటింపనప్పుడు యిప్పుడీ మాటలను మనము పాటించుమను నిశ్చయము మీర్జాసీమున కెట్లు గలుగును? ఇతడుమాత్రము తాను తన మామయెడ గావించిన ద్రోహమును యెట్లు సమర్థించుకొనగలడు? ఈ ద్రోహమును ఆమామ యెన్నడైనా మరచిపోతాడా? అది యెల్లప్పుడు అతని కడుపులో కలచివేయుచుండదా?”

కంపెనీకి, తన సేనకు, యివ్వవలసిన బకాయ యీవత్తు మీర్జాసీము చెల్లించివేసెను - అయినను, మీర్జాసీమున కిదియొక గొప్పకాదని అమియత్ తలంచుచున్నాడు. ఏలననగ, మొగలాయి యువరాజు ఓడిపోయి, వెడలిపోవుటచే, యీతని కీ డబ్బు మిగిలెననియు, యీ డబ్బును మీర్జాసీము యిట్లు పగచిపెట్టుట అతనికొక ఘనతకాదనియు అమియత్ తలంపు.

మీర్జాఫర్ యెడ యింగ్లీషువారు గావించిన మిత్రద్రోహమునుగూర్చి చాల మంది గ్రంథకర్తలు బహుతీవ్రముగ వ్రాసియుండిరి. వారిలో 'టాకెన్సు' అను గ్రంథకర్త తన 'Empire in Asia' అను గ్రంథము 45, 46 పేజీలలో యిట్లు వ్రాసెను:—

లోని షరతులనుకూడ మనము తప్పకుండునట్టి పరిస్థితులు దేశములో కలిగియుంటే యెంతో బాగుండేది కదాయని మే మనుకొనుచున్నాము. అట్లయినచో ఈ వ్యవహారములో మానయం జెట్టి దోషమునుగాని ఆగోపించుటకుపాక్షికులగు లోకు లెవరికి యెంతమాత్రమును అవకాశ ముండేడిది కాదు.”

ఇవి శ్రీరంగనీతులనుమాట నిశ్చయము. కంపెనీవారు అన్నమాట తప్పకుండానే, మొదటి నుండి ప్రవర్తించి యుండియున్నయెడల, తమ కీపాటికీ దేశములో కించిత్తయినను రాజ్యాధికారము లభించి యుండేడిది కాదనుమాటను యీ డైరెక్టర్లు మరచినట్లున్నారు. న్యాయమును, నీతిని, గాలి కెగురకొట్టివేసి, నమ్మిన యెందరిగొంతులనో కోయుటనుబట్టియే, యింగ్లీషువారిండియాలో రాజ్యాధిపత్యమును సంపాదించిరనుమాట ముమ్మాటికి నిశ్చయము.....

“పాశ్చాత్యులు ప్రాదేశములందు గావించిన యిట్టి నీచకృత్యముల అసహ్యత పైకి కాన్పించకుండ పైపూతలుపూయు చరిత్రకారులలోకూడ మీర్జాఫర్ నెడ గావించిన ఈ ఘోరకార్యమును సమర్థించువారెవరును గానరారు....., ఈ లోకములో అన్నియుగములందును దేశములజయించిన విజేతలు అంతర్జాతీయ నీతి, ధర్మములను పేరిట కొన్ని ధర్మసూత్రముల నిర్వచించుట ఆచారముగ వచ్చుచున్నది. ఈ ధర్మసూత్రములకు ఖచితములగు ప్రమాణములులేవు. అవి విజేతల వీలునుబట్టి వారిచేతులలో నెటుబట్టిన నటుసాగుచుండెను. ఇంత అధ్యాన్నముగనున్న ఈ అంతర్జాతీయ నీతిసూత్రముల ప్రకారముగనైనను కుంపిణీవారు మీర్జాఫర్ పై యిట్టి ద్రోహమును చేయుటకు అవకాశము గన్పించదు. మీర్జాఫర్ కుంపిణీవారిని నమ్మి భగవంతునియెదుట ప్రమాణపూర్వకముగ తన నెత్తురుతో నేస్తముగట్టెను. మనిషి యొకవానికి విశ్వాసమును మాటయైన నుండవలెనను యింగిత జ్ఞానము ఉండవలెనన్న చో కలకత్తా గవర్నరును కాన్సిలును మీర్జాఫర్ తో చేసిన సంధికి కట్టుబడియుండవలెను. అట్లయ్యును కుంపిణీ యుగ్మోగస్థులు మీర్జాఫర్ సీము యిచ్చిన రెండు లక్షల సవరసులకును, మూడు జిల్లాలకును, లోబడి తమను నమ్ముకొనిన ప్రాణమిత్రుని అమ్మివేసిరి.....”

బంగాళములో యీ రెండవ విప్లవమును తెచ్చిపెట్టిన ‘హెల్ వెల్’ ప్రవర్తనను గూర్చి సమకాలికు డొకడు (Reflections on the present state of East India Company's affairs) అను గ్రంథములో యిట్లు వ్రాసెను :—

“ఎక్కువైన తెలివి తేటలుగలిగి, డబ్బుసంపాదనకోసము సమయానుకూలముగ యెత్తులు వేయడములో వీనియంత వాడింకొకడులేడు. ద్రవ్యార్జనవిషయములో కొందరు లేనిపోని యేవో చిలిపిధర్మలేశాలు గుఱించుకుంటూ వచ్చే డబ్బును చెడగొట్టుకుంటారు. ఇట్టి పిచ్చిపనులను యీతడెన్నడు చేసి యెరుగడు, ఇట్టి వెర్రిమొర్రి ధర్మలేశాలు యితనినెప్పుడును బాధించి యెరుగవు. కావున, యీతడనేకసార్లు, అనేక చిల్లర యెత్తులనువేసి, క్రియసాధించియుండెను. కాని, వీనియన్నిటిని మించిన పెద్దయెత్తు—వీనిపరిపూర్ణ ప్రావీణ్యతను ప్రతిఫలించు గొప్పయెత్తు—యితడు గవర్నర్ పదవికి వచ్చినదే తడవుగ వేసెను—కాని, దీని నతడు పూర్తిగ సాగించుటకు దిక్కుమాలిన కాలము యితనికి అవకాశముయిచ్చినదికాదు.”

బెంగాలులో రెండవ విప్లవమును కల్పించిన కిరస్తానీముతాయొక్క గుణగణము లింత లక్షణముగనున్నవి! ఇంగ్లీషుజాతికే చెందిన యేచరిత్రకారుడుగాని, దీనిని సమర్థించి యుండలేడు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

నాలుగవ అధ్యాయము

మిర్కాసీమ్—అతని పరిపాలన.

మిర్కాసీమ్ ము
ఒడంబడిక షరతులనెర అతడు కంపెనీ నాకర్లతో చేసుకొన్న ఒడంబడికలోని
వేర్చుట.
షరతులను పూర్తిగ చెల్లించుటకు సాగించెను.

కలకత్తాలో టంకసాల పెట్టుకొనుటకు వారికి అనుజ్ఞనిచ్చెను. తమ రూపాయలపై యెట్టి వట్టముగాని పుచ్చుకొనకుండ అవి దేశములో చెలామణియై పోవు నట్లు మిర్కాసీమ్ హుక్కుముల జారీచేసెను. *

* టంకసాల పెట్టుకొనుటకై మిర్కాసీమ్ కంపెనీ వారికిచ్చిన ఫర్మానా యిట్లున్నది:—

ఘనతవహించిన యింగ్లీషుకంపెనీ వర్తకులకు ప్రభువువారు ప్రసాదించిన ఫర్మానా—
“కలకత్తాలో ఒక టంకసాల యేర్పరచుకొని మూర్షి దాబాదులో ముద్రింపబడు రూపాయల తోను, ఆప్రఫీలతోను తూకములోను, నాణెములోను, సమానమగునట్టి వెండి బంగారు నాణెములను మీరు కలకత్తా షేరుతో వేసుకొనవలసినది. బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములలో యీ నాణెములు చెలామణి కావలసినది. ఇవి ప్రభుత్వ ఖజానాలోనికి రావచ్చును. వీనిపై యెవరుగాని వట్టమును కోరగూడదు - పుచ్చుకొనకూడదు. తేదీ—4-వ సంవత్సరములో ఔల్ హదా మాసము—11-వ తేదీ—” (Long's Selections P. 227)

సబాబు యిట్టి ఫర్మానాజారీచేసి నప్పటికి, వట్టములేకుండ ప్రజలెవరును కంపెనీ సిక్కాలను పుచ్చుకొనరైరి. అందుచే, కంపెనీవ్యాపారము స్తంభించినది. ఈ సంగతిని కంపెనీవారు మిర్కాసీమ్తో చెప్పకొని, మా సిక్కాలు కూడ మూర్షి దాబాదు సిక్కాలవలెనే ముద్రించుకొనుటకు మాకు ఫర్మానా యివ్వవలసినదని వేడుకొనిరి. ఒక పట్టణపు సిక్కాలను, యింకొక పట్టణపు సిక్కాల షేరుతో ముద్రించుట ఆచారము కావని చెప్పి, మిర్కాసీమ్ యింగ్లీషు గవర్నరుకు యిట్లు వ్రాసెను:—

‘కలకత్తా సిక్కాలపై వట్టము పుచ్చుకొనవద్దని జమీందారులు మున్నగువారిని భయపెట్టవలసినదని నేను ‘రాయి - రాయన్’తో చెప్పెదను. వట్టములేకుండ సిక్కాలుపుచ్చుకొనమన్న వారిషేర్లను వ్రాసి నావద్దకు పంపిస్తేవారిని నేను గట్టిగ శిక్షించెదనని చెప్పితిని. వట్టము పుచ్చుకొన్నవారి షేర్లను పంపితే, వారి కిందుకుగాను జుల్మానావిధించి వారు తిరిగి యిట్టి పనులు చేయకుండ వారిని గట్టిగ శిక్షించెదనని చెప్పితిని. ఇకముందు మూర్షి దాబాదు సిక్కాలు చెల్లివట్టే వికలకత్తా సిక్కాలను చెల్లగలవు.’ (Long's Selections P. 242)

బర్దవాన్, మిడ్నపూర్, చిటగాంగు జిల్లాలు మూడింటికి మిర్కాసీమ్, వెంటనే సన్నదులను వ్రాసి కంపెనీవారికిచ్చివేసెను* కాని ఖజానాలో సొమ్ము అట్టేలేదు. కాబట్టి కంపెనీవారికేచ్చెదనని పాగ్దానము చేసినసొమ్ము కరుకురూపాయలలో చెల్లించుట మిర్కాసీమ్కు బహుకష్టముగ గన్పట్టెను. అయినప్పటికి యేమైనాసరే ఆడినమాటను తప్పరాదని ఆతడు గట్టిగ పూనుకొనెను. ఆతడు నమ్మక ద్రోహమొనర్చెనని చెప్పుట కక్కడను అవకాశములేదు. “నేను నామాటతప్ప యడునట్లు అల్లా నన్నెల్లప్పుడు కాపాడుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాను”. ఇవి మిర్కాసీమ్ 1760 సం॥ డిశంబరులో బెంగాల్ గవర్నరుకు వ్రాసిన ఉత్తరము లోనిమాటలు.

* బర్దవాన్ జిల్లాను కంపెనీవారికి ధారాదత్త మొనర్చుచు మిర్కాసీమ్ తన దక్కతు మొహర్లతో కంపెనీవారికి వ్రాసి యిచ్చివేసిన సన్నదు యీ దిగువరీతిగ నున్నది:—

“ఈ బంగాళా సుభాలోని జిల్లాలలో రాజా లిలకొచంద్ జమీలోచేరియున్న యావన్మంది జమీందారులకు, కనూంగ్లకు, తాలూకాదార్లకు, గైతులకు, బర్దవాన్ పరగణాలోని యావన్మంది ప్రధాన గ్రామోద్యోగులకు యిందుమూలముగ తెలియజేయడ మేమనగ:—

చాలమంది దుర్మార్గులు ప్రజలను దోచుకొనుటకై ద్రోహముతో ప్రయత్నించి, నారాజ్యమును బీడుచేయదలచినారుగాన, యీ కారణముచే సదరు రాజ్యరక్షణార్థమై కంపెనీవారు 500 యూరోపియను కౌతులను, 2000 యూరోపియను కౌల్బలమును, 8000 సిపాయిలను సమకూర్చియుంచునట్లే ర్పాటు చేయబడినది. ఈ సిబ్బందికంతకగు నెలసరి భత్యముల క్రిందను, యితర ఖర్చులలో కొంత భాగము చెల్లించు నిమిత్తమును, సదరు పరగణావగైరాలు ఇంగ్లీషు కంపెనీవారికి యిందుమూలముగ దానమియ్యబడినవి. కాబట్టి, పైన పేర్కొనబడిన నాతాలూకు ఉద్యోగిస్థులు యావన్మంది ఇంగ్లీషు కంపెనీవారిచే నియమింపబడునునుభ్యులకు నియమితముగ శిస్తుదస్తులను శాంతముగ చెల్లించుచు, వారిని మర్యాదగ మాచుచుండవలయును. సమస్త విషయములలోను వారియధికారములకును, ఇంగ్లీషు కంపెనీ కలెక్టర్ల ఆఫీసునుండి వచ్చు ఉత్తర్వులకును సదరు నా వుద్యోగులందరు నిరాక్షేపణగ విధేయులై యుండవలెను.

ఇక కంపెనీ కలెక్టర్లకు చెప్పేదేమనగా:—వీరు యిదివరకున్న జమీందారులను, గైతులను అట్లేయుంచి భూములపై శిస్తుదస్తులను క్రమముగ వసూలుపరుచుచు, యేనెలకొనెల కంపెనీవారి ఖర్చులక్రిందను యిర్పాలు చేయుచుండవలయును. వారెల్లప్పుడు సంతోషముతో, వుత్సాహముతో, రాజకార్యములశ్రేయస్సును పెంపొందించుటకై సంసిద్ధముగనుండురుగాక. ఈ సనదులప్రకారము సర్వము సక్రమముగ నెరవేరునుగాక—రబీవులావుల్ నెల—14-వ తేది మొదటి ఆదివారము— (1176 బంగాళశకము కార్తీక ప్రథమ తిథికి సమానము) పరా:—మిడ్నపూర్, చిటగాంగుల తాలూకు సన్నదులకూడ యిట్లేయుండెను. (Long's Selections, Pp. 224—225).

ఈ పర్వానాను కంపెనీవారు బర్దవాన్ రాజాకు పంపించినప్పుడు ఆతడు తన జిల్లాలోని ప్రజల దురవస్థలను గూర్చి విపులముగ కంపెనీ గవర్నరుకు వ్రాసెను. తన జమీందారీకి సంబంధించిన లెక్కలనన్నిటినికూడ అప్పగించెను. (Longs Selection—Pp. 226—228.)

ఇంగ్లీషువారితో చేసుకొన్న ఒడంబడికకు ఎక్కడ భంగము వచ్చిపోతుందో అన్న భయముచేత యితడనేక పనులను చేసెను. అవి క్రమమైనవని, న్యాయమైనవని చెప్పుటకు వీలులేదు. అందువల్ల ప్రజలకితనియందు అసహ్యము పుట్టెను. తన విలాయితీ నేస్తగాండ్ర దురాశను సంతృప్తి పరుచుటకై మిర్కాసీము భూస్వాములను, ధనవంతులను, చెప్పరాని బాధలపెట్టెను. పైన పేర్కొనబడిన ఉత్తరము లో మిర్కాసీము గవర్నరుకు యిట్లు వ్రాసెను :—

“ఈ జమిందారులను ఊడబెరకడం అదొక పెద్దసంగతికాదు. ఏలనగ, రాజుగారి రివిన్యూ వసూలవటమే అన్నిటికంటే ముఖ్యమైన విషయము. ఈ కారణముచేత, జమిందారుల నిట్లు తొలగించుటలు తరుచు జరుగుచుండును. నా శిష్యులకు, యితరఖర్చులకు, నాకిప్పుడెంతో డబ్బుకు అవసరంగా ఉంది. రామానందుడు చాల డబ్బుగలవాడు. కాబట్టి, మీరు వానిని వెంటనే నా దగ్గరకు పంపిస్తారని తలచెదను.”

దేశములోగల ‘సేతుల’ సహాయముతోను, తన అంతఃపురములోగల నగలు, పల్లెములువగైరా సామాగ్రులను చితుకగొట్టించి, నాణెములుగ ముద్రించుటవల్లను, మిర్కాసీము ఇంగ్లీషువారికి వాగ్దానము చేసియున్న యానక్తు సొమ్మును చిల్లిగవ్వలతోసహా చెల్లించివేసెను. అందుచే, ఇంగ్లీషువారికి పరమ సంతోషమయ్యెను.

కాని, బంగాళా రాజ్యపాలన మెత్తని పాన్పుకాదు. అందు ముట్లొన్నవి. పర దండయాత్రలను పారద్రోలి, దేశాంతర్భాగమందుగల కల్లోలముల నత డణచవలసి వచ్చెను. కాని, అందరికంటే అతనికి పరమ శత్రువులు ఇంగ్లీషువారైరి. పైకివీరు మిత్రులని పేరుపెట్టుకొన్నను, శత్రువులని పేరుపెట్టుకొన్నను—క్రియ ఒక్కటిగ నేయుండెను. వీరితో యితడు వేగవలసినచ్చెను.

ఫిల్లీ బాదుషా తిరిగి బీహారు రాష్ట్రముమీదికి దండెత్తివచ్చెను. ఇది బయటి బాధ. ఈ పర్యాయ మీదండును యెదిరించినవాడు—మేజర్ కార్నక్ అనువాడు. అనగ, యితడు కర్నల్ కల్లియడ్ తరువాత ఇంగ్లీషు సేనలకు నాయకు డయ్యెనన్న మాట. తాని సేనాధిపత్యమున కెట్లు వచ్చెనో యితడే 1772-వ సం॥ పార్లమెంటు కమిటీ ముందర యిట్లు చెప్పుకొనెను.

“1760-వ సం॥ ఫిబ్రవరిలో క్లైవుతో పాటు నేనును బెంగాలు విడిచి ఇంటికి బయలుదేరితిని. కాని ‘సెంటు హెలీనా’ దగ్గరకు వచ్చేటప్పటికల్లా, డైరక్టు నన్ను తమ బంగాళా రాజధాని సేనలకు నాయకునిగ నియమించినట్లుగా తెలిసెను.”

“ఈ కారణముచేత, నే నప్పు డక్కడనున్న ఒకానొక కంపెనీ ఓడలో నెక్కి తిరిగి బెంగాల్ కు వెళ్లితిని. ఆ సంవత్సరము అక్టోబరు ప్రారంభమందు కాబోలు నేను నదీముఖమునకు చేరితిని. కాని, గాలి యెదురుగ వీచుచుండుటచే, అక్కడ ఆగవలసివచ్చెను. 12, 13 తేదీలకుగాని నేను కలకత్తా చేరలేదు. నేను నదీముఖమున యెదురుగాలిచే నిలిచియుంటినను వార్త వాన్ సిటార్టుకు తెలిసి, తా నప్పుడు కర్నల్ కల్లియడ్ తో కలిసి మూర్షి దాబాదు వెళ్లుచుంటిననియు, నన్ను కూడ సాధ్యమైనంత త్వరలోవచ్చి కలుసుకొన వలసినదనియు, నాపేర ఉత్తరము పంపెను. ఈ కారణముచేత, నేను కలకత్తాలో కొద్దిదినములు మాత్రమేయుండి, వాన్ సిటార్టును కలుసుకొనుటకు పయనమైతిని. మూర్షి దాబాదులో వాన్ సిటార్టు మకాము చేసియున్న ‘మురాదాబాద్’ మందిరమునకు పోవుచుండగ, నేను మధ్య త్రోవలో నబాబుమందిరముమీదుగ పోవలసివచ్చెను. అప్పు డక్కడ నాకు కల్లియడ్ సేనానియు, అతని సైనికులును కనిపించిరి. అదే విప్లవము జరిగినరోజు. వారప్పుడు నబాబు మందిరమును చుట్టవేసియుండిరి. సరిగ విప్లవము అప్పుడే జరుగుచున్నదన్నమాట. అయినప్పటికీ, చుట్టుపట్టుల యెక్కడగాని గల్లంతులేక అంతయు ప్రశాంతముగ నుండెను. నా కిక్కడ యేమాత్రము అలికిడిగాని తగుల పోవుటచే, నేను నాదారిని పోతిని.

నేను వాన్ సిటార్టు దగ్గరకు వెళ్లగానే, జరిగిన సంగత్యంతయు అతడు నాకు చెప్పెను.” (First report 1772—P, 164)

ఈ ‘కార్నక్’ కు ముందు సేనానిగయున్న కలియడ్ కు యీ విప్లవమువల్ల చాలలాభము గలిగెను. కాని, తరువాత వచ్చిన యీ కార్నక్ కు యేమియు ముట్టలేదు. అందుకొరకే కాబోలు యితడు మీర్కాసీమునెడ విరోధము వహించి యుండెను. మీర్జాఫరును త్రోసివేసి మీర్కాసీమును సింహాసన మెక్కించుటకై గూఢపుతానీ చేసిన కుట్రదారుల ముఠాలో యితడు చేరలేదు.

‘కార్నక్’ 1761-వ సం॥ జనవరిలో పై యధికారుల ఆజ్ఞప్రకారము పాట్నా వెళ్లి అక్కడ కంపెనీ సేనల కాధిపత్యము వహించెను. మొగలాయి పాదుషా బీహారులోనే మకాము వేసియుండి, ఆ రాష్ట్రమును తిరిగి జయించి, తన సామ్రాజ్యము క్రిందికి తేవలెనని గట్టిగ ప్రయత్నము చేయుచుండెను. సురాజ్ ఉద్దాలా చంపబడిన నాటినుండి ఇంగ్లీషువారు యేటేటా యేదోవిధముగ మొగలాయి పాదుషాతో పోరాడవలసియే వచ్చుచుండెను. మొదట యితడు యువరాజుగ నున్నప్పుడును, దరిమిలా చక్రవర్తి యైనప్పుడునుకూడ వీ రతనితో పోరాడవలసియే వచ్చుచుండెను. బంగాళములో యిటీవల జరిగిన విప్లవములవల్ల యావన్మంది ప్రజలకు అసహ్యముపుట్టెను. అందుచే జమీందారులు, రైతులు కూడ మొగలాయి చక్ర

వర్తి పక్షమున చేరుచుండిరి. కాబట్టి, ఇతని నెట్లయిన యెదిరించి తరిమివేసినగాని తమకు మేలు లేదని కంపెనీవారు గట్టిగ తలంచిరి.

మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“మాటిమాటికి చక్రవర్తి దండెత్తినప్పుటవల్ల బీహారురాష్ట్రము చాల చెడిపోయెను. ఈ దండయాత్రల నెదుర్కొనుటలో కంపెనీకిని సభాసుకునుకూడ చాల ద్రవ్యనష్టమయ్యెను. కాబట్టి, చక్రవర్తి నికపూర్తిగ, తిరిగి యెన్నటికి యీ వైపునకు రాకుండ - తరిమివేస్తేనేగాని వీలులేదని కంపెనీవారికి గట్టిగతోచెను. వర్షాకాలము పూర్తియైనదే తడవుగ, ఇంగ్లీషుసేనాని రామనారాయణుని సేనలను, మిరాన్ సేనలను, వెంటబెట్టుకొని, గయామాన్ పురములో మకాముచేసియున్న మొగలాయి పాదుషావైపునకు నడచెను. దురదృష్టవంతుడగు పాదుషా చిక్కి యున్న తన సేనాబలమును పూరించుకొనుట కంతయో తంటాలుపడెను. కాని, యీ లోగానే యాంగ్ల సేనాని కార్నక్ త్వరితగతినీ మూడు రోజులలో నేపాదుషా శిబిరమును డగ్గరి, అతనిని యుద్ధములోనికి లాగి, అతనిపై విజయమును గైకొనెను.”

(Vol III P, 218)

పాదుషాతో చేసుకొన్న సాధిషరతుల నిప్పుడే వివరింతుము. ఒక ప్రక్కనికు మొగలాయి పాదుషాతో పోరాడుచున్న సమయమందే కంపెనీవారు బంగళములో గలిగిన కొన్ని అంతఃకల్లోలములనుకూడ అణచవలసి నచ్చెను. బర్దవాన్, బీర్భూమి, రాజులు కొత్త సభాబుపై తిరుగ బడిరి. వీరికి మధ్యజరిగిన విప్లవము గిట్టకుండెను. అందుచే వారు మొగలాయి చక్రవర్తి యిపారావల్ల యిట్లు తిరుగుబాటుచేసిరని కొందరనిరి. వీరిద్దరిలో ఒకనిని—బర్దవాన్ రాజును—కాళ్లు చేతులుకట్టి ఇంగ్లీషువారికి నప్పగించి రట. అతని ముఖాసాదార్లను, రైతులను, ఒక ప్రక్కను మహారాష్ట్రులును, యింకొక ప్రక్కను ఇంగ్లీషు శిపాయిలును దోచుకొని, హింసించిరి. బర్దవాన్ రాజా తిలక్ చంద్ 1760 సం॥ అగష్టు నెలలో కలకత్తా అధికారులకు వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది:—

“ఇక్కడ ప్రజలుపడుచున్న దురపస్థ యేమని చెప్పదును? ఇక్కడ మూడు నెలలు మహారాష్ట్రులు దేశముమీద పడి దోచుకొనియు, తగులబెట్టియు, బీడుచేసియు, దేశమును నానాత్మోభపెట్టినారు. భగవంతుని దయవల్ల, వారందరు యిప్పుడు వెళ్లిపోయినారు. కాని, పారిపోయిన ప్రజలింకను యిండ్లకు చేరలేదు. వాళ్లకున్న ఆస్తి వగైరాలన్నియు పోయినవి. వారికిప్పుడు ‘మాది’ యని చెప్పకోదగిన దేదియులేదు”.....

“నా దురదృష్టమువల్ల మహారాష్ట్రులు నా దేశముపై పడి సర్వమును తగులబెట్టి, కొల్లగొట్టి, నాశనము చేసిపోయిరి. ఈ కారణముచేతనే నేను కంపెనీవారికి

బకాయ పడుట తటస్థించినది. తిరిగి దేశమును కూడదీసికొనుట చాలకష్టము. ఇదియే నా మనస్సు నిష్ఠామ బాధించుచున్నది.” (Long's Records P, 233)

తెలింగా సిపాయిలు బర్ద్యాన్ రైతులను దోచుకొనుటనుగూర్చి రాజా తిలక్ చంద్ 1760 సం॥ సెప్టెంబరులో కాబోలు కలకత్తా కిల్లు వ్రాసెను:—

“కొంతమంది తెలింగా సిపాయిలు ముందల్ ఘట్, మంకోరు, జుహనా గాద్, చిట్వార్, బుర్సాత్, బాల్ గురి, చోమహాన్, మున్నగు పరగణాలలో జోరబడి ప్రజల ఆస్తులను కొల్లగొట్టి, నానాతిప్పలు పెట్టి, కొందరికి ప్రాణహానికూడ కలిగించిరి. అందుచే ప్రజలు ఊళ్లు విడిచి పారిపోయిరి. ఈ ప్రదేశములో మొత్తము సుమారు 2, 3 లక్షల రూపాయలు నష్టమై పోయినది. ఇది మీరు ఉద్దేశ్యపూర్వకముగ చేయించితిరని నేననను. కాని, మీ తెలింగా సిపాయిలు వెళ్లినచోట్ల నెల్ల ప్రజలను కొట్టిరి. మార్గములో శిబిరములు పెట్టుకొనుట మీకు అవసరమై యుండవచ్చును. కాని, యీ సిపాయిలు ఊళ్లలో జోరబడుట అనవసరము. కాబట్టి, ఊళ్లలోనుండి సిపాయిలను వెనుకకు పిలిపించవలసినదిగ మీరు మీ ఉద్యోగులకు వ్రాయవలసినది. అట్లయినచో ప్రజలకు వీరివల్ల బాధలు తప్పను.” (Long's Records P, 236)

కాని, తెలింగాలు దోపిడులు సాగించుచునే యుండిరి. అందుచే తిలక్ చంద్ తిరిగి కిల్లు వ్రాసుకొనెను :—

“తెలింగాల ప్రవర్తనవల్ల రైతులు చాల బాధపడుచున్నారు. ఇంట్లు వాకిళ్లు విడిచి వారు అడవులపాలు కావలసివచ్చుచున్నది. ఇందువల్ల చాలనష్టము వచ్చును.” (Long's Records P, 236)

రాజా తిలక్ చంద్ చెప్పిన మాటలన్నియు చెవిటివానిముందు శంఖాదినట్లయ్యెను. తమ తెలింగా సిపాయిలుచేసిన దుర్మార్గములకుగాను వారిని కంపెనీ వారు శిక్షించినట్లైక్కడను గన్పింపదు.

“బీర్ భూమి రాజాకూడ బర్ద్యాన్ జమీందారునకు, రైతులకు, బాధలు కలిగించుచుండెను. 1760 సం॥ సెప్టెంబరులో రాజా తిలక్ చంద్ కలకత్తాకు కిల్లు వ్రాసుకొనెను :—

“బీర్ భూమి రాజా నన్ను పెట్టేబాధ లేమని చెప్పుకొందును. షేరుగుర్, సుంపని, గాలర్, బూర్.....వగైరా పరగణాలన్నీ నాశనమైపోయినవి. ఈ బాధ తొలగించడం మీ అనుగ్రహం, నేను యింక ఏమిచెప్పేది.” (Long's Records P, 238).

కాని, కలకత్తా అధికారులవల్ల యీ బర్దాన్ రాజా కేమియు సహాయము రాలేదు. కాబట్టి, మీర్కాసీయు రాజ్యమునకు రాగానే. తన జమీని యావత్తు అతడు కంపెనీకి దానము చేసినప్పుడు యీ రాజాకు సంతోషమెట్లు గలుగును? పెనముమీదినుండి పొయ్యిలో పడ్డట్టయ్యెను అతనిపని. అందుచే అతడు తిరుగుబాటు చేసెను. ఈతడు సేనలను సమకూర్చుకొని, తన శత్రువైన బీర్ భూమి జమీందారును కూడ కలుపుకొని, 1760 సం॥ నవంబరులో తిరుగుబాటు చేసెను. అంతట మీర్కాసీయు కంపెనీవారి కిట్లు వ్రాసెను :—

“ బర్దాన్ జమీందారు మనతో యుద్ధమునకు సిద్ధమగుచున్నట్లు నాకు వర్తమానము వచ్చినది. బంగ్లాతులను, దొంగలను, మరి జమీందారుల తిరుగు బాటుసంగతులు - ప్రజా హింస, రక్తపాతము. కొందరిని 10, 15 వేలనరకు పోగుచేసి, వారికి జేతమిచ్చి, బీర్ భూమి రాజానుకూడ కలుపుకొని యుద్ధ సన్నాహములో నున్నాడట. ఈ వర్తమానము రాగానే నేను 2, 3 వేల రాతులను, 5, 6 వేల బంగ్లాతులను సిద్ధముచేసి బీర్ భూమి రాజాను శిక్షించుట కిప్పుడే పంపుచున్నాను.”

“ కలకత్తాకువచ్చి నీ వ్యవహారములు సైసల్ చేసుకుపోవలసినద ”ని కంపెనీ వారు బర్దాన్ రాజాకు ఉత్తరమువ్రాసిరి. కాని, తన ‘ రాజ్యాన్ని నదలుకోమంటా రేమో ’ యను భయముచేత యీ రాజా కలకత్తాకు రాకుండ సంసారముతో కూడ పారిపోయెను. యింగ్లీషువారి సమద్దేశ్యముల నతనికి బోధించుటకై వారప్పు డతనివద్దకు కొందరిని పంపిరి. నీ భూములలో మేము ప్రవేశించినప్పటికి ‘ నీకు మంచి తేలిక పరతునే పెట్టెదములే ’ యని కబురు పంపించిరి. ఒకమూల యిట్లు కబుర్లు పంపుచు కంపెనీవారు కెప్టెన్ వైల్ అధికారముక్రింద కొంతసేననుపంపి, కంపెనీకి గాను బర్దాన్, మిడ్నపూర్ జిల్లాలను స్వాధీన పరచుకొనవలసినదిగ యేర్పాటు చేసిరి. పోరాటములేకుండ స్వాధీనమొనర్చుకొన వలెననియు తమ సేనానికి చెప్పి పంపిరి. సేనానికి చెప్పినమాట లివి :—

“ హుగ్లీవద్ద కొంతసేపువేచి చూడవలసినది.....అప్పటికి రాజా లొంగి రానిచో, అంబోయావద్దకు వెడచి, అక్కడనుండి బర్దాన్ లో ప్రవేశించ వలసినది. రాజా అంతట లొంగివచ్చేయెడల.....నీవు అక్కడనుంచి సరాసరి మిడ్నపూర్ పోవలసినది.” (Long's Selections P. 249 No, 534)

కంపెనీవారిట్లు యితనికి చెప్పిపంపినను, యీ తెల్లసేనాని మధ్యత్రోవలో బీదప్రజల నందరిని హింసించి, చంపి, త్రోవపొడుగునను రక్తమయము చేసి పోయెను. ఈ సంగతి రాజా తిలక్ చంద్ 1761 సం॥ జనవరిలో కలకత్తా అధికారులకు వ్రాసుకొన్న ఉత్తరమువల్ల స్పష్టము కాగలదు. బర్దాన్, బీర్ భూమి

రాజాలున్ను, మహారాష్ట్రులున్ను, యేకమై నబాబు మిర్కాసీమును, యింగ్లీషు వారిని యెదిరించుటకు పూనుకొనిరి.

తెల్ల (వైట్) సేనాని 1760 సం॥ డిశంబరు 28-వ తేదీన బర్దవాన్ రాజాతో యుద్ధముచేసెను. మేజర్ యార్కు అనువానిసేన బీర్ భూమి జమీకి రాజధానియగు నాగోర్ ను ముట్టడించెను. రాజు కొండలకు పారిపోయెను.

బర్దవాన్, బీరు భూమిరాజాలును, మహారాష్ట్రులును యిట్లు యేకమై నబాబును, కంపెనీవారిని యెదిరించు యెత్తు నందకుమారునివల్ల వేయబడినదని తలంచుటకు గట్టి ఆధారములుగలవు. అతడు నిజమైన దేశాభిమాని, దూరదృష్టిగల రాజకీయవేత్త. అతని ప్రయివేటు జీవితము నిర్మలము. ఇతని పబ్లిక్ జీవితములో మాత్రము ఒక్కటే కళంకము అంటుకొనినది. వెనుక యితడు సురాజ్ ఉద్దాలా కాలములో హుగ్లీ ఫౌజుదారుగ నుండినప్పుడు ఇంగ్లీషువారి నేమియు యెదిరించక, వారికి చంద్రనగరముపైకి పోవుటకు దారియిచ్చెను. ఇది ప్రాణాంతకమైన తప్పను మాటనిశ్చయమేకాని, అతనికప్పటికి ఇంగ్లీషువారి స్వభావము పూర్తిగ తెలియలేదు. దరిమిలా వారి సంగతిని నతడు బాగుగ కనిపెట్టినాడు. వెనుకనైనను ఒమీచంద్ ప్రోత్సాహముచేతనే అతడట్లు సురాజ్ ఉద్దాలాకు ద్రోహము చేసెను.

దేశమంతయు ఇంగ్లీషువారికి అమ్ముడుపోవుచున్నట్లు నందకుమారుని కండ్లకిప్పుడు స్పష్టముగ తెలియవచ్చినది. నబాబు కంపెనీవారిచేతిలో కేవలము పిండి బొమ్మయైనట్లును అతడు కనిపెట్టెను. ఈ ప్రవాహము నిక అటగాయించితేగాని దేశమునకు గతిలేదని అతనిమనస్సుకు గట్టిగతట్టినది. ఈ ఉద్దేశ్యముతో అప్పుడు దేశములోనున్న రాజులనందరిని ఢిల్లీ పాదుషా బావుటాక్రింద యేకమొనర్చి, ఇంగ్లీషువారి అధికారమిక వ్యాపింపకుండ అరికట్టవలెనని అతడు సర్వశక్తుల ధారవోసెను. యుద్ధకార్యములందును, వివాహవిషయములందును, యేమిచేసినను తప్పుకాదను సామెత ప్రకారము ఇతడివిషయములో చేసినపని అంత ప్రశంసార్హము గాకపోయినను, నిందార్హము మాత్రముకాదు. 1761 సం॥ ఫిబ్రవరి 24-వ తేదీన నబాబు కలకత్తా కిట్లుప్రవాసెను :

“నందకుమారుడు వ్రాసిన ఉత్తరములను నేను పట్టుకొంటినని తమకిదివరకు వ్రాసియున్నాను. అందలి విషయములనుకూడ నేను మీకు తెలిపితిని. అతడు మన శత్రువులతో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల జరుపుచున్నాడు. నేనతని నిప్పుడు ఖైదుచేసి, అతని కాగితములన్నిటిని పరిశీలించుచున్నాను. ఈ కాగితములను బట్టిచూడగ ఇతడు మొగల్ యువరాజువారితోను, కాయీన్ గర్ఖాన్, శ్రీభూత్ మున్నగువారితోను వ్యవహారము నడుపుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ నందకుమారుడు నా సర్కారు

యొక్కయు, కంపెనీయొక్కయు శ్రేయమునకు భంగము గలిగింప యత్నించు చున్నాడు. కాబట్టి, ఇతడు నేరస్థుడనుట నిర్వివాదము. మా దేశ శాసనముల ప్రకారమే అయ్యేటట్లుగానే, ఇతనిని శిక్షించుకొండ వదలివేయుటకు వీలుండదు.”

(Long's Records P. 247. No. 553).

చరిత్ర, నందకుమారుని దేశవ్రోహిగ నిందించుటలేదు. ఇతడు దేశభక్తుడనియు, నిజమైన రాజకీయ వేత్తయనియు చెప్పుచున్నది.

ఢిల్లీ చక్రవర్తి కార్నక్ సేనానిచే ఓడిపోయినట్లు ఇదివరకు చెప్పియుంటిమి. చక్రవర్తి ఓడిపోవగానే అతని వెంటనున్న అయోధ్య నబాబు—షుజా ఉద్దౌలా—కూడ వెనుకకు వెళ్లిపోయెను. అనుకూలమైన మంచిషరతులతో సంధికుదుర్చుకొని రావలసినదనిచెప్పి కార్నక్ సేనాని ‘రాజాసితబ్ రాయ్’ యనువానిని చక్రవర్తి వద్దకు పంపెను.

ఈ షరతులకు చక్రవర్తి ఒప్పుకొనసండున సితబ్ రాయ్ వెనుకకు వచ్చి వేసెను. కాని, యెప్పుడైతే తనతోనున్న అయోధ్య నబాబును, యితర ప్రముఖులును, తననువదలిపెట్టి వెళ్లిపోయినారో, అప్పుడు చక్రవర్తిపని చిక్కులోపడెను. యీ అవస్థనుండి తప్పించుకొనుమార్గములేక చక్రవర్తి అప్పుడు యింగ్లీషువారి షరతులకు ఒప్పుకొని, కార్నక్ సేనానియన్న శిబిరమునకు వచ్చెను. ఉభయులు కలిసి పాట్నాకువచ్చిరి. మీర్కాసీముకూడ అప్పుడే అక్కడికివచ్చెను.

1761 సం॥ ప్రారంభమై ఒకవారమైనను కాకమునుపే భరతవర్షము దొకా నొక మహద్భూత సంఘటనము జరిగెను. బ్రిటిష్ అధికారము యిండియాలో స్థాపనయగుటకది యెంతయో తోడ్పడెను. కాని, యీ సంగతిని హిందూదేశ

పానిపట్టు యుద్ధము
మహారాష్ట్రులకు దెబ్బ-
ఇంగ్లీషువారి అదృష్టరేఖ.

చరిత్ర వ్రాసిన చరిత్రకారులెవరును అంతగట్టిగ నొక్క చెప్పి యుండలేదు. ఆ సంఘటనమేమనగ “పానిపట్టు యుద్ధము.” ఇది 1761 సం॥ జనవరి 6-వ తేదీన జరిగెను. ఈ యుద్ధమును తెచ్చిపెట్టిన పూర్వోత్తర సందర్భములను, కారణములను, యిట తప్పిలుగ వివరించవలసిన పనిలేదు. ఈ యుద్ధమందు ఉభయ పార్శ్వముల నిలిచి పోరాడినవారెవరో చెప్పినచాలును. వారు ఉభయులును పర్వత ప్రాంతవాసులే. (పార్వతీయులే). ఇండియాకు సరిహద్దుగ భావింపబడు సింధునదిక అద్దరిని ఉత్తరముననున్న పార్వతీయులను, ఇద్దరిని దక్షిణమున మొగల్ పాదుషా ఔరంగజేబుచే కొండయెలుకయని అపహాస్యము చేయబడిన మహాయోధవీరుని ప్రతిభచే పైకివచ్చిన పార్వతీయులును—యీ యిరువైదిగల పార్వతీయులును (ఆఫ్ గనులును, మహారాష్ట్రులును) ఈ పానిపట్టు మహారణరంగమందు ఒకరినొకరు యెదురుదన్న నిలిచిపోరాడిరి. కొండల యండనుండి శత్రువుకు కాసరాక, మాటి

మాటికి ఆకస్మికముగ యెక్కడినుండియో శత్రువుపై అగ్ని, బాణాదుల గురిపించి వేధించు యుద్ధ నైపుణ్యమందు యిరువైగలవారును ఆరితేరినవారే. సమప్రదేశ మందు నిలువబడి పోరాడుట యిరువురకు క్రొత్తయే. అయినప్పటికి వీరు పానిపట్టు తేత్రమందు హోరాహోరిని పోరాడి యిరుపక్షముల ఘోరనష్టములపొందిరి. 'అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ' యను ఆఫ్ఘన్ వీరుడు తనసేనల క్రగేసరుడై, వానిని రణక్షేత్రమునకు నడిపించుకొని తీసుకొనినచ్చెను. అతడు అసాధారణపురుషుడు. ఒకరిగొంతుల నొకరు ఉత్తరించుకొను స్వభావముగల ఆఫ్ఘన్ మూకలనెల్ల ఒక చోటజేర్చి, వారి నందరిని యేకజాతిగ చేయుటకు ప్రయత్నించినవారిలో యితడే ప్రథముడు. ఇతనికి గురువు నాదర్ షా. రణవిద్యను, రాజ్యపాలనా దక్షతను, యితడీ గురుపాదముల నన్నిధినే యభ్యసించెను. గుర్వసంతర మితడు 1747 సం॥లో ఆఫ్ఘన్ స్థానమునకు పరిపాలకుడయ్యెను. ఇతడు రాజైనప్పడు యిండియాస్థితి యెట్లుండెననగ, ఏసాహస పురుషుడుగాని, తానిటవచ్చి తనయదృష్టము నొకచేయి చూచుకొన నాకర్షించు సదిగనుండెను.

“ఇండియాలో మొగలాయిలు యెన్నడుగాని యెదురులేని అధికారులుగ నుండలేదు. నాదర్ షా ఢిల్లీని కొల్లగొట్టినదెబ్బనుండి వీరు యింకను తేరుకొనలేదు. ఈ దెబ్బయొక్క ప్రతిధ్వని మొగలాయిల దుర్బలమును దేశదేశముల చాటించుచు పోయెను. అంతటితో అయోధ్యనజీరు, నైజామ్ - ఉల్ - ముల్క్ మున్నగు తిరుగు బాటుదార్లు తమస్వతంత్ర యధికారములందు స్థిరపడిపోయిరి. ఇంక అనేకమంది చిల్లర ప్రముఖులు తలయెగజెట్టి, స్వతంత్రులగుటకు అలుసుచి క్కెను. మహారాష్ట్ర ప్రతిభ హెచ్చయి, మహమ్మదీయ ప్రభువుల పీడనుండి దేశమును సంరక్షించు మహాజాతీయోద్యమముగ పరిణమించెను. నాదర్ షా వెళ్లిపోయినందున, దక్షిణా పథరాజ్యాధిపత్యమునకై మహారాష్ట్రులు నైజాముతో పెనుగులాడుటకు మంచి వీలుచిక్కినది. అంతకంటెదక్షిణమున కర్ణాట నబాబు స్వతంత్రుడైపోయెను. అక్కడ పరాసులు, ఆంగ్లేయులు, మహారాష్ట్రులు, డక్కాసీలు మున్నగువారందరు అమితమగు రాజ్యకాంక్షచే కుట్రలపైకుట్రలను తెంపులేకపన్నుచు, ఒకరిని మించి ఒకరు విసుగువిరామములేక మహా గండరగోళముగ కాల్లాడుకొనుచుండిరి. ఇటు బంగాళాదేశములో అలివర్దీఖాన్ త్వరత్వరగ అధికారమునకు ఎక్కినచ్చుచుండెను. ఢిల్లీకి సమీపములో ఒకప్రక్కన జాటులు తమ చిన్ని భరతపుర సంస్థానమును బహుళముగ వ్యాపింప జేసికొనుటకై పొంచియుండిరి; యింకొక ప్రక్కన రోహిలాలు తమ రామపుర సంస్థానమునకు పురాదులు వేసుకొనుచుండిరి.”

(Calcutta review. Vol. LI page 6-7).

ఈ యనకాశముల నన్నిటిని చూచుకొని. యిండియాపై పోయిపడుటకు యిదేతరుణమని అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ ఆలోచనలు చేయుచుండెను. ఆప్రకారమే

అతిశయ పెద్దదగుటతో ఇండియాపైకి వచ్చెను. ఏలవనగ, యుద్ధమేకూడుగగల ఆఫ్ గనులను “యిండినద్ద కత్తులనన్నిటిని ఒరలో దాచుకొనుడని చెప్పినప్పుడు, వారికి బయటనైనను యేదోపని చూపించకపోతే యెట్లా? ఈ యవసరమును తమ జాతిధర్మముగ ఆఫ్ గన్ వీరులు గ్రహించిరి” (పైగ్రంథము. పేజీ 13.)

ఇండియాలో మహారాష్ట్రులబలము నానాటికి హెచ్చగుచుండెను. ఢిల్లీ సామ్రాజ్యపు గుండెకాయవరకు వారియధికారము యెగిరిపెను. అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలి కుశాగ్రబుద్ధిగలవాడు. మహారాష్ట్రుల దండయాత్రల బలమును అరికట్టక విచ్చలవిడిగ వదలివేసినచో, హిందూదేశ మిక మహమ్మదీయ రాజ్యముగనుండ జాలదనియు, యావత్తు తిరిగి హిందూ సామ్రాజ్యమే యైపోవుననియు అతిశయ కనిపెట్టెను. పానిపట్టు యుద్ధము ప్రారంభింపకపూర్వము యితిడు.

“రోహిలా నాయకులకును, అయోధ్య సబాబుకును, కబురులు పంపెను. తానిప్పుడు చేయబోవుచున్న యుద్ధము సామాన్య యుద్ధముకాదనియు, యిది హిందువులకు, మహమ్మదీయులకు జరుగు పోరాటమనియు, యిండియాలో మహమ్మదీయ రాజ్యస్థాపనచేసిన మహమ్మద్ గజనీ నాటినుండి నేటివరకు యిట్టియుద్ధమెన్నడును జరిగియుండలేదనియు, తనకు గలిగిన యీ యభిప్రాయములను వారికిగూడ గట్టిగ యెక్కించుటకు యితిడు ప్రయత్నించెను” (పైగ్రంథము. పేజీ 22.)

నానాటికి పెచ్చుపెరిగి వచ్చుచున్న మహారాష్ట్రులచరికట్టి, ఢిల్లీలోనున్న మొగల్ పాదుషాయే యావద్భారతఖండమునకు సార్వభౌముడిను కీర్తిని నిలువబెట్టు మహాసంకల్పము తోడనే అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ యారీతిగ ఇండియాపై దండెత్తివచ్చుటకు కారణమయ్యెనని పై వాక్యములవల్ల స్పష్టముకాగలదు. ఇదియే పానిపట్టు మహాయుద్ధముగ పరిణమించినది.

అయోధ్య సబాబుకు సఫేదర్ జంగ్ చనిపోగానే గాజీఉద్దీన్ అనునతిశయ సబాబై, వజీరను బిరుదమును తగిలించుకొనెను. ఇతడు ఢిల్లీవెళ్లి అక్కడనున్న చక్రవర్తిని గ్రుడ్డివానిజేసి పసివానినొకని సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టి వానికి రెండవ అలంగీర్ అనిపేరుపెట్టెను. అసలు న్యాయముగ రాజ్యమునకు రావలసిన యువరాజు ఆలీగౌహర్ అనునతిశయ బీహారులో ఇంగ్లీషువారితో పోరాడుచుండెను. ఇతనిని త్రోసివేయుతలంపుతో అయోధ్య వజీరట్లుచేసెను. కాని, యితిడే తిడు పరి “షాఆలా” అనుపేరుతో చక్రవర్తియయ్యెను.

ఢిల్లీలో తన పలుకుబడిని, స్థానమును, నిలువబెట్టుకొనుటకు గాజీ ఉద్దీనుకు తగినంత బలములేదు. కాబట్టి యితిడు తనకు సహాయముగ మహారాష్ట్రుల పిలచెను. మహారాష్ట్రులు సంతోషపూర్వకముగ యీ పిలుపు నొలిచి, దక్షిణము నుండి పీష్వా సోదరుడగు రఘునాథరావుతో పెద్ద దండుగవచ్చిరి. లాహోరురాష్ట్ర

మునకు అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ తరపున అదీనా బేగ్ అనువాడు గవర్నర్ గ నుండెను, ఈతడును మహారాష్ట్రులను పిలచి, పంజాబును జయించుకొమ్మనెను. రఘునాథ రావీపనిని సులభముగ జేసెను. కాని, తుదకిదియే మహారాష్ట్రులకు విషమించినది. ఏలనచగ, దీనివల్ల మహారాష్ట్రులకు యెట్టి ధనముగాని, దోపుడుగాని దొరకకపోగా వారి చేతిసొమ్ము—80 లక్షలు ఖర్చయ్యెను. అదిగాక, అహమ్మద్ ఆబ్దాలీకి వీరిపై అపరిమిత గ్రహమువచ్చెను. వీరి నణచుటకై 1759 సం॥లో అతడు స్వయముగ యిండియాపైకి దండెత్తివచ్చెను.

రఘునాథరావు యింటికి వచ్చినప్పటికి, అతని నెనరును మహావీరునిగ పొగడ లేదు. పీష్వా ఖజానాకు అసవసరముగ 80 లక్షలు దండుగ తగిలించినందులకు అందరు అతనిని చీవాట్లు వేసిరి. రఘునాథరావు (రగూబా) యెల్లప్పుడు దురదృష్ట వంతుడే. అతనికి దూరదృష్టి లేదు.

ఈ చివాట్ల కతనికి కోపమువచ్చి అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ హిందుస్థానము పైకివచ్చినప్పుడు అతని నెదిరించుటకు “నేను పోన”ని భీష్మించుకొని కూర్చునెను. అందుచే ఈపనికి యింకొక మహారాష్ట్ర నాయకుడు పోవలసివచ్చెను. అతడెవరనగ, రాజ్యమేలుచున్న పీష్వాయొక్క జ్ఞాతి ‘సదాశివభా’ అనుచతడు. ఇతనివెంట పీష్వాకొడుకు విశ్వాసరావును వెళ్లెను.

సదాశివభా 30 వేల దిట్టమైన సైన్యముతో దక్షిణమునుండి బయలు దేరెను. దీనిలో 20 వేలు గుట్టపుబలము. ఫిరంగిబలము, కాల్బలముకలిసి 10 వేలు. ఫిరంగి, కాల్బలములు రెండును యూరోపియను పద్ధతిని తరిగివేయె యుండెను. పరాసు నేత బుశ్మీ శిష్యుడగు—“ఇబ్రహీమ్ ఖాన్ గార్డ్” యనువాడు యీ రెండు బలములకు నాయకుడుగ నుండెను.

ఉత్తరమునకు వెళ్లుచున్నకొలది యీ మహారాష్ట్రబలము త్రోవలో వృద్ధి కాజొచ్చెను. మహారాష్ట్రకూటమునకు ప్రధానపురుషులైన సింధియా హోల్కర్లు తమతమ బలములతోవచ్చి యిందు చేరిరి. వీరుగాక, రాజపుత్ర ప్రముఖులు తమ గుట్టపుదళముల బంపిరి. భరతపురాధీశుడగు ‘జాటు’ నాయకుడు తాను స్వయముగ ముప్పయివేల కాల్బలముతో వచ్చిచేరెను. “ఇది హిందువుల కందరకు కావలసినపనిగ గన్పట్టె”నని మహారాష్ట్ర చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు.

కాని, యీ దండయాత్ర నిష్ఫలమయ్యెను. దీనికి కారణము ప్రధానసేనాని యగు సదాశివభాయొక్క అసమర్థతయే యని చెప్పవలసియున్నది. యుద్ధసమయ మం దక్కడవుండి యానత్తు కండ్లారచూచిన కాశీరాజు పండితు డిట్లు చెప్పు చున్నాడు:—

“ఇతని యాజమాన్యముననున్న సేన అసంఖ్యాకముగ నుండెను. ఎట్టి ఆలస్యముగాని లేక సేన నడచిపోవుచుండెను. కాని, నర్మదానది దాటగనే, ‘భా’ తన యధికారమును వింతగను, యితరులకు నొప్పికలుగురీతిగను, చెలాయించు సాగెను. సేనలకు జీతభత్యము లిచ్చుటలోను, యితర డబ్బు వ్యవహారములోను, తక్కిన వ్యవహారములోను, యితడు అహంకారముతో తన యిచ్చనచ్చినరీతిని చేయసాగెను. హిందూస్థాన వ్యవహారములలో చాలా పూర్వానుభవముండి, అచ్చటనున్న ప్రముఖులతో పలుకుబడి, పరపతి గలిగియున్నటువంటి మలహారావు మున్నగువారిని తన సంప్రతింపులోనికి యెంతమాత్రము తీసికొనక అందరిని విడిలించి వేసి, సర్వము తన అభిప్రాయము ప్రకారమే కేవలము నిరంకుశముగ యీ సదాశివభౌ ప్రవర్తించు సాగెను.”

మహారాష్ట్ర సేన అనవసరమును, నిరుపయోగమునగు సామానులను, సిల్లలను, ఆడవాండ్రును, నౌకరు చాకర్లను, వెంట యీడ్చుకొని పోవుచుండెను. ఇదంతయు బరువులచేలు. ఇది చాల తప్పుపని.

ఇతడు ఢిల్లీలో తన ప్రవర్తనవల్ల తన మహమ్మదీయ మిత్రనర్తమువారి స్నేహమును చెడగొట్టుకొనెను. అక్కడ కోటలో ప్రవేశించునప్పు డతడు “అక్కడ దొరికిన రాజమందిరపు సామగ్రిలో చాలభాగము నితడు పట్టుకొనెను. ముఖ్యముగ దర్బారుహాలుకు పై భాగమంతయు వెండితో తాపటము చేయబడియుండెను. ఎంతో సొమ్ము వ్యయపరచి యీ తాపటమును చేయించి యుండిరి. సదాశివభౌ యీ వెండి తాపటమునంతను వలిపించి 17 లక్షల రూపాయలుగ కరుగబోయెను. ఇట్టివే అనేక చేష్టల నతడు చేసెను.”

విశ్వాశరావును ఢిల్లీ సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టవలెనని యట యీ సదాశివభౌ తలంపు. ఈమాటను కాశీరాజు పండితుడు చెప్పుచున్నాడు.

ఈ పిచ్చిపనులన్ని మహమ్మదీయులకు అసహ్యము పుట్టించినవి. తన స్థితిని బలపరుచుకొనుటకై మహారాష్ట్రుల నింతకాలమునుండి నమ్ముకొనియుండిన అయోధ్యనబాబు, యిప్పడితని చేష్టలు చూచినతరువాత, యితనితో అంత మనస్సార్పిగ, అంత ఉత్సాహముగ, చేరి పనిచేయుటకు వెనుకాడెను.

కాబట్టి, సదాశివభౌ స్థితియేమియు గాగుండలేదు. ఇతడు తన మహారాష్ట్ర ప్రముఖులకు కోపమును శెప్పించెను. జాట్ రాకొమరునకు, మహమ్మదీయ మిత్రులకుకూడ తనపై అసహ్యము పుట్టించుకొనెను. అనవసరమైన సామగ్రితో సైన్యమును బరువులచేలుగ చేసుకొనెను. తనవెంటవచ్చిన సైన్యము దక్షిణాపథమందలి శీతోష్ణ పరిస్థితులకు అలవాటుపడిన వారగుటచే, ఉత్తర భూములలోని శీతోష్ణ స్థితులు వారికి సరిపడలేదు. కాబట్టి, ఆఫ్ గన్ రాజుతో యితడు చేయబోయే మహాయుద్ధఫలితము ముందుగనే యెల్లరకు తెల్లమైనది.

ఈ మహాయుద్ధము—పానిపట్టునద్ద—1761 సం॥ జనవరి 6-న తేదీన జరిగినది. 'జాన్' రాకొమరుడు మహారాష్ట్రులను విడిచి మెల్లగ వెనుకకు జారెను. హోల్కారు యుద్ధముచేయక ఊరుకుండెను. అయోధ్య నబాబు "సదాశివభా" యెడ మిత్రద్రోహిగా ప్రవర్తించెను. ఇన్ని కారణము లేకమై, మహారాష్ట్రుల నోడించెను. మహారాష్ట్ర సేనలో చాలహతమైపోయెను. మహారాష్ట్ర నాయకుడును పీష్వా కొడుకునునైన విశ్వానరావు యుద్ధరంగమందు చనిపోయెను.

అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీకూడ ఎంతో నష్టముమీడగాని యీ జయమును పొందలేకపోయెను. ఇతని సేనయు చాలభాగము హతమైపోయెను. అందుచే, అతడు మహారాష్ట్రులను దూరముగ తరుమగొట్టలేకపోయెను. మరియు, తనప్రతిభను ఢిల్లీకి ఆనలి రాష్ట్రములలో ప్రాకించుకొనలేకపోయెను. అనగ, తన విజయమునలన రావలసిన పూరా ఫలితములను అతడు పొందలేకపోయెను. అతడు వెంటనే తిరిగి తన స్వదేశమునకు మరలిపోవలసినచ్చెను. ఇండియాపై దండెత్తివచ్చిన ఆఖరు మహమ్మదీయ వీరుడితడే. ఇతనితోసరి. మహమ్మదీయులు యిండియాలో ఆఖరు జయముగొన్న మహాయుద్ధ మిదియే. దీనితోసరి.

"పానిపట్టు యుద్ధముతో భరతఖండ చరిత్రయందు దేశీయుల యుగము అంతరించిపోయినది. ఇకనుండి పడమట (ఆరువేలమైళ్ల) దూరమునుండి వచ్చిన కోమటిరాజుల యుగము ప్రారంభమైనది. ఇకనుండి అంతయు వీరిగొడవతోనే సరి పోయినది."—అని 'సిడ్నీ ఓవెన్' పండితుడు "బ్రిటిష్ విజయారంభమం దిండియా చరిత్రను" వ్రాయుచు చెప్పెను. ఇండియాలో ఇంగ్లీషురాజ్యము పైకిరావడానికి యీపానిపట్టుయుద్ధము కారణమైకట్లు యింకెద్దియు కారణముకాలేదు. ఈ దెబ్బతో మహారాష్ట్రుల నడుమువిరిగినది. వీరిక తమ ప్రతిభను బెంగాలులోనికి ప్రసరింప జేయలేక పోయినారు. బెంగాలులో ఇంగ్లీషువారు మెల్లమెల్లగ తమకు బలమును చేకూర్చుకొనుచున్నారు. అక్కడ ఇంగ్లీషుపట్ట కూతపట్టుచున్నది. అటు ఆఫ్ గనులును తిరిగి యిండియాపైకి రాలేకపోయినారు. కనుకుచున్న మొగల్ పాదుషా చేతినుండి రాజదండమును లాగికొన సమర్థమైన ఆఫ్ గన్, మహారాష్ట్ర జాతులు రెండును పానిపట్టుయుద్ధముతో యిట్లు చతికిల బడిపోవుటచే, ఇంగ్లీషువారిపని వాటమైనది. తమ్మును యెదిరించు నాథుడెవడు లేకపోవుటచే వీరుబాగా కూతపట్టి పైకి ఎక్కివచ్చిరి.

ఇకయీ ఉపాఖ్యానము నిటనదలి, మనముమొదట వదలి యువరాజు ఢిల్లీకి పయనమగుట. పెట్టినచ్చిన అసలు కథాభాగము నందుకొందము. మొగల్ పాదుషా (యువరాజు) బీహారులో చిక్కియుండెను. తన రాజధానియగు ఢిల్లీలో గాజీయుద్దీన్ అనునతడు చెలరేగి, తనకు కొక్కుపెట్టుటకై, పసి కుర్రవానినొకని బొమ్మగచేసి సింహాసనముమీదపెట్టి ఆడించుచుండెను. కాని,

అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ యీకుర్రవానినే యిండియాకు నిజమైన పాదుషాగా అంగీకరించి, గాజీయుద్దీనును తోసివేసి, అయోధ్య నబాబగు షుజాఉద్దౌలాను సామ్రాజ్యమునకు వజీరుగ నియమించెను. ఇట్టి చిక్కు స్థితిలో తాను ఇంటికి (ఢిల్లీకి) తిరిగి వస్తేనేగాని వ్యవహారములు చక్కబడవని మొగల్ యువరాజు తొందరపడుచుండెను.

ఇంగ్లీషువారు తనయెడ మర్యాదగ ప్రవర్తించినందుకు మొగల్ రాకొమరుడు సంతోషించి వారికి బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, రాష్ట్రములపై దివాన్ గీరి యిచ్చెదననెను. కాని ఈపడవి సంగీకరించుటకు వారికప్పుడు అనుకూల సమయముగ లేకుండెను. అందుచే, యీ ఉద్యోగమును పుచ్చుకొనవద్దని కంపెనీవారు కార్నక్ సేనానికి కబురుపంపిరి. “నన్ను ఢిల్లీ దాకా పంపించివత్తురుగాని రండ”ని, మొగల్ రాకొమరుడు ఇంగ్లీషువారిని అడిగెను. కాని, యీ కిరస్తానీ బచ్చులందుకు సమ్మతింపలేదు. ఇందునుగూర్చి వాన్ సిట్టార్డు మున్నగు కలకత్తాబోర్డు మెంబర్లు సీమడైరక్టర్ల కిట్లనివ్రాసిరి :—

“దేశీయ రాజులనుగురించి మొట్టమొదట చెప్పవలసినసంగతి యేమనగ :— ఇదివరకు యువరాజుగనుండిన మొగల్ రాకొమరుడిప్పుడు “షాఆలం” అను పేరుతో ఢిల్లీ పాదుషాగా ప్రకటించుకొనినాడు. (1761 సం॥) జూన్ ప్రారంభము వరకు మనసేనను కొంత పంపవలసినదని అతడెంతో పట్టుపట్టెను. కాని, మాకు వీలు లేక పోయినది. ఏలననగ, కోస్తానుండి కర్నల్ కూటుసేన వచ్చేది లేనిది రూఢిగ తెలియలేదు. ఇటు బెంగాలుయొక్క షేమమును మొదట చూచుకొనవలసి యుండెను. కాబట్టి, అంతదూరము, అంతగొప్పపనికితగిన సేనను యిచ్చి పంపుటకు మాకు అవకాశము లేకపోయెను. సాధ్యమైనంత త్వరగ ఇంటికి రావలసినదని వాళ్లవాళ్లు యీరాకొమరునికి ఢిల్లీనుండి కబుర్లమీద కబుర్లుపంపి తొందరపెట్టుచుండిరి. తనను కలుసుకొని, తీసికొనిపోవుటకై తాను నియమించుకొనిన వజీరు షుజాఉద్దౌలా తనరాష్ట్రపు పొలిమేరలోనికి వచ్చియుండెను. కాబట్టి, యిక మన సహాయముతో పనిలేకుండగనే అతడు ఢిల్లీకి పయనమగుటకు నిశ్చయించుకొనెను. మొగల్ రాకొమరుడు పాట్నాలోనున్న న్నాల్లు మిర్కాసీము అతనికి కావలసినంత డబ్బు సప్లయిచేసెను. అతడు ఢిల్లీకి పయనమగు సమయమందు అతనిపేర తన రాష్ట్రమునందంతటను సిక్కారూపాయలను ముద్రింపించెను. మనటంకసాలలో కూడ జూలై 15-వ తేదీన షాలంపేరుతో సిక్కారూపాయలు ముద్రించునట్లు మన ప్రెసిడెంటుకు చెప్పెను. ఆప్రకారమే తగుపర్వాట్లుచేసి, రూపాయల ముద్రించితిమి. అయినప్పటికి, షాలంను అందరు పూర్తిగ చక్రవర్తిగ అంగీకరించుటలేదు. ఇది వరకు ఢిల్లీలో వజీరుగ ప్రకటించుకొన్న యతడు (గాజీయుద్దీన్) కొందరిని తనపక్ష

మున జేర్చుకొని, గొప్ప సైన్యమును చేకూర్చుకొని, ఢిల్లీకి వచ్చుచున్న యీరా కొమరుని, పాముజానుకూడ దోవలో యెదిరించుటకు చూచుచున్నాడు.....”

“ఈ విధముగ తమలోతాము పోరాడుకొనుచున్న వీరెవరుగాని, యిక యిటు మనవైపు తలయెత్తి చూడరనుకొందుము. కాబట్టి, మనకిక బెంగాలులో హాయిగ శాంతముగనుండును” (Wheeler's Early Records of British India—pages 275-276.

మూడు రాష్ట్రముల తాలూకు రివిన్యూలో రాజ్యభాగముక్రింద చక్రవర్తికి సాలుకు 24 లక్షల రూపాయలిచ్చుటకు మిర్కాసీము ఒడబడెను. కాబట్టి, చక్రవర్తి యితని నబాబు గిరీకి అంగీకరించుచూ పట్టాయిచ్చెను. ఈ చక్రవర్తి పేరింకను హిందూస్థానమందంతట గౌరవింపబడుచున్నది. రాష్ట్రముల దానమిచ్చుటకు యితని దస్కతు మొహరులున్న పత్రమింకను పనికి వచ్చుచుండెను.

ఈ మూడు రాష్ట్రముల ఆధిపత్యమునకు మిర్కాసీము ఢిల్లీ పాదుషా నుండి పట్టా తెచ్చుకున్నాడన్న సంగతి కలకత్తాలోని కంపెనీ అధికారులకు తెలిసి, తాముకూడ యిట్లే చేయ సంకల్పించిరి. చక్రవర్తి కేమియు నజరానాగాని, కప్పము గాని చెల్లించకుండగనే తాము పట్టా తెచ్చుకొనవలెనని వీరుచూచిరి కాని, యిందుకు చక్రవర్తి ఒప్పుకొనలేదు. ఏటేటా ఢిల్లీ ఖజానాకు కొంతకప్పము కట్టుచుండినగాని, తానీపట్టా నివ్వననెను.

ఇప్పటికి బయట దండయాత్రల హడావుడి అణగినది. దేశములోకూడ తిరుగుబాట్లు అణచివేయబడినవి. కాబట్టి, యిక యింగ్లీషువారి పని పట్టించవలసిన

మిర్కాసీముకు,
ఇంగ్లీషువారికి
కలహంకురము.

పని మిర్కాసీముకు మిగిలిపోయెను. వీరుపైకి మిర్కాసీముకు

మిత్రులమని చెప్పుకొనుచున్నను, శత్రులమని చెప్పుకొను

చున్నను, అతనికి ఒకటిగనే యుండెను. ఇతడు కలకత్తాలోని

కంపెనీ కమిటీలోని యావస్కండి ఏకాభిప్రాయప్రకారము

సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టబడలేదు. వానిలో అధికసంఖ్యాకుల యభిప్రాయము

ప్రకారమే యితడు తక్కుయెక్కింపబడెను. మిగతావారిని యిందువిషయమై సంప్ర

దించనైన లేదు. ఇతనివద్దనుండి గుంజుకొన్నడబ్బును అందరికి పంచిపెట్టక, అందులో

ముఖ్యులగు అయిదుగురుమాత్రమే కాజేసిరి. కాబట్టి, యీ బేరములో యేమియు

డబ్బుముట్టని తక్కిన మెంబర్లకు యీ వ్యవహారమేమియు నచ్చలేదు. ఇట్టివారికి

మిర్కాసీము పరిపాలనలో మంచియేమి కనిపించును? అందుచే మిర్కాసీము

యొక్కయు, అతనిని తక్కుపై కూర్చుండబెట్ట కుట్రపన్నిన వారియొక్కయు పరి

పాలన యేమియు బాగుండలేదనిచెప్పి బహుతీవ్రముగ ఖండించుచు, వీరందరుచేరి

1762 సం॥ మార్చి 11వ తేదీన సీమ డైరెక్టర్లకు ఒక పెద్ద ఉత్తరము వ్రాసిరి. ఈ

ఉత్తరం చాలపెద్దది. అందు కొన్ని భాగములను మాత్రమే యిట యివ్వగలము:—

“ఇతడు నబాబుగిరికి వచ్చినప్పటినుంచి చేసిన దుర్మార్గాలు యెన్నోవున్నవి. అనన్నియే కరువుపెట్ట దలంచుకుంటే చేటభారత మాతుంది. అతడు ముఖ్యముగ ఇంగ్లీషువారికి పరమమిత్రులుగ నున్నవారినే హింసించడము సాగించినాడు. ఒక్క రామనారాయణుని సంగతిమాత్రమే మీ కిక్కడ నిదర్శనముగ చెప్పెదము. ఇతడు మిక్కిలి విశ్వాసపాత్రుడగుటచే, యితనిని మద్దతుచేయుటయే మంచిపద్ధతిగ మనము మొదటినుండియు పెట్టుకొన్నాము. ఇట్టివానిని పాట్నా (బీహారు) నబాబుగిరినుండి మిర్కాసీము తొలగించెను. ఇతనిని ఖైదులో అరదండములు వేసియుంచెను. నిలు నెల్లదోచుకొనువరకు మిర్కాసీము యితనిని వదిలిపెట్టడు. పిమ్మట యమలోకానికి కూడ పంపించేటట్లున్నాడు. ఇట్లే ఇంగ్లీషువారి పక్షముగ నున్నవారినందరిని యితడు దోచుకొనుచున్నాడు. ఈ చిత్రనధలకు తాళలేక చాలమంది చచ్చిపోయిరి కూడాను. కొందరిని అతి నీచముగ చంపించినాడు. కొందరు అవమానములు భరింపలేక అత్య హత్యలుకూడ చేసుకొనిరి.”

రామనారాయణుని తాము మిర్కాసీముకు అప్పగించినరీతిచూడగ అది ఇంగ్లీషుకగపెనీ యుద్యోగుల కెంతయో కళంకముగ నున్నది. ఈ పనిచేయుటకు మేజర్ కార్నక్ తిరస్కరించెను. ఇందువిషయమై కలకత్తానుండి వచ్చిన ఉత్తరువుల సతిడు తిరస్కరించెను. రామనారాయణుడు నబాబుకు సొమ్ముబాకీ యున్నాడట. 1772 నా పార్లమెంటు కమిటీయెదుట కార్నక్ యిట్లుచెప్పెను :—

“రామనారాయణుడు చాలసమర్థుడు ; కాని, దురాశాపరుడు. ఇతడు చాల ధాన్యుడని ప్రతీతి. ఈ కారణముచేతనే యితనిని తనచేతిలో వుంచుకొనవలెనని నబాబు తలంచుచుండెను. ఇతడు నబాబుయొక్క యిర్ష్యకెల్లప్పుడు గురియైయుండెను. ఇతని ఖజానాను కాజేయవలెనని మిర్జాఫరుకూడ తలంచుచుండెడివాడు. కాని, అతనికిట్టి అక్రమము జరుగకుండ కైపు కాపుదారీగనుండెను. రామనారాయణుని మద్దతుచేయుట మనకు ధర్మమని భావింపబడుచుండెను. మొగల్ యువరాజును జయించినవెంటనే నాకువచ్చిన ఉత్తరువులుకూడ యిందు కనుగుణముగనే యుండెను. నబాబువల్ల అతని కెట్టి దౌర్జన్యముగాని, అన్యాయముగాని, జరుగకుండ కైపు నాటినుండి వచ్చుచున్న యెర్పాటులను మన్నింపవలసినదనియే నాకువచ్చిన మొట్టమొదటి యుత్తరువులలోనుండెను. రామనారాయణుడు తమకు బాకీయున్నాడను సాకుచెప్పియే నబాబులు యెల్లప్పుడు యితనిని పీడింప జూచుచుండిరి. కాని, యిందుకు ఆధారము గన్పింపదు. ఏలననగ, యిందువిషయమై నేనితనితో యెన్ని యోసార్లు ప్రసంగించుచుంటిని. లెక్కలను న్యాయమగు పద్ధతిని పరిష్కరించుకొనుటకు అతడెల్లప్పుడు సంసిద్ధముగ నేయుండెను. కాని, పాపమితనినిగూర్చి కొన్నిలు వారును గవర్నరును నాకు తదుపరి భిన్నమగు ఉత్తరువులు నివ్వసాగిరి. వీరియుత్తరువులలోగల పరస్పర వైరుధ్యమును చూపించుచు నేను కంపెనీ యధికారులకు

వ్రాసిన జాబు నేటికిని కంపెనీ రికార్డులలో గన్వింపగలదు. ఇట్టివానిని శత్రువుచేతికి అప్పగించునంతటి మానహీనమైనపనిని నేను చేయజాలనని—నేను సేనాపతిగ నున్నంతకాలము చేయజాలనని—ఆ జాబులో గట్టిగ వ్రాసితిని.”

తమ ఉత్తరువుల నితడు తిరస్కరించినందుకు కలకత్తా కంపెనీ అధికారులు యీ కార్నక్ ను ఉద్యోగమునుండి తీసివేసిరి. ఇతనిస్థానే అప్పుడే తూర్పుకోస్తానుండి వచ్చిన కర్నల్ కూటును నియమించిరి. ఇతడుకూడ రామనారాయణుని సబాబుకు అప్పగించనని తిరస్కరించెను. పార్లమెంటు కమిటీముందర కర్నల్ కూటు యిట్లు చెప్పెను :—

“రామనారాయణుని పట్టుకొనవలెనను సిచ్చి సబాబుకు బాగాపట్టినది... ..ఇతనిని గనుక తనకు పట్టియిస్తే నాకు 7½ లక్షల రూపాయలిస్తానని సబాబు నాతో బేరముపెట్టెను. ఇదిగాక, మాకుటుంబము వారికికూడ యేమి కావలిస్తే అది యిస్తానన్నాడు. ఈసంగతిని నేను 1761 సం॥ జూలై 17-వ తేదీన గవర్నర్ కు కొన్నియుకు, షెలియపరచితిని. తనపని నావల్ల సాధించుకొనుటకు సాధ్యము కానందున సబాబు నన్నుగూర్చి అనేక అబద్ధపుకూతలు గవర్నర్ వాన్ సిటార్టు పేర వ్రాసెను.....”.

గవర్నర్ వాన్ సిటార్టు అంతట యీ ‘కూటు’ను కూడ పట్టానుండి తొలగించెను. అందుచే రామనారాయణుడు సబాబుచేతులలోపడెను. సబాబునుండి గొప్ప లంచములను మేయబట్టియే వాన్ సిటార్టు మున్నగువారు రామనారాయణుని యీరీతిగ అతనిచేతికి అప్పగించిరని చెప్పవలసి వచ్చుచున్నది. మిల్లు యిట్లువ్రాయు చున్నాడు :—

“వాన్ సిటార్టు పరిపాలనలో గలిగిన గొప్ప కళంకము ప్రాణాంతకమైన ప్రమాదము—యిదియే. ఏలనచగ, ఇంగ్లీషువారి రక్షణయనునది వట్టిబూటకమను అపనమ్మకము దేశములోని ప్రముఖులందరిలో కలిగిపోయెను. ఇంకొక విశేషమేమనగ ఈతడింతదూరము అతిక్రమించిపోయి యిట్టి ఘోరపాతక కృత్యమునకు తన యంగీకారము నొసంగుటనుబట్టి చూడగ యితడేదో మెత్తపడి, లంచముమేసి యుండవలెనను తలంపు అందరికి పుట్టినది. దరిమిలా, సబాబుకు నిజముగ అన్యాయము జరుగుచున్నప్పుడు యితడు అడ్డమురాగా, యితనిమాట కేమియు పాటిలేక పోయెను.” (Vol. III. Page 224.)

వాన్ సిటార్టునుగూర్చి అమియల్ మున్నగు యితర మెంబర్లు 1762 సం॥ మార్చి 11 తేదీగల తమ జాబులో కంపెనీ డైరెక్టర్లకిట్లనివ్రాసిరి :—

“తానేదైనా అవకతవకపని చేసినప్పుడు, దానినెట్లయిన స్మర్థించుకొనుటకు యేదో ఒకతడిక అల్లుట ప్రతివానికి లక్షణమైయున్నది. ఇప్పుడు వాన్ సిటార్టు

పనికూడ యిట్లేవున్నది. ఈతడిక్కడ విపరీతమగు విప్లవమును తెచ్చిపెట్టెను. దీనిని సమర్థించుకొనుట కాతడెన్నో తిప్పలుపడుచున్నాడు. ఏవో కథలు అల్లుచున్నాడు. దాని స్వభావానికి అనుగుణ్యముగ యేయే అతుకులు పెట్టితే సరిపోతుందో అనన్నీ పెట్టిచూచి కథ అల్లుటకు అతడు తంటాలుపడుచున్నాడు. కాని, అతడేమి చెప్పినను సరే, ఆతని వాదనలు యింతటి ఘోరకార్యమును సమర్థించుటకు చాలవు. ప్రపంచమును తృప్తిపరచుట కివిచాలవు. లోకులకు మీర్జాఫరునియెడ అసహ్యము పుట్టించుటకుగాను అతని ప్రవర్తనకు సలుపురంగు పూయవలెనని వాన్‌సిటార్టు యెన్నో తిప్పలు పడుచున్నాడు. మీర్జాఫర్ పట్టణములో ధాన్యములేకుండ చేసినాడని చెప్పి వాన్‌సిటార్టు దానినొక పెద్దతప్పుగ అతనిపై వేసి రుద్దజూచుచున్నాడు. నిరుడు వాన్‌సిటార్టు మాత్రమేమి చేసినాడు? ఇతడెంత తంటాలుపడినను పట్టణములో తగినంత ధాన్యమును నిలువయుంచగలిగెనా? ధాన్యములేక నిరుడు కలకత్తాలో జనము అసంఖ్యాకులుగ చచ్చిపోలేదా? ఇందుకు వాన్‌సిటార్టు యేమిసమాధానము చెప్పకోగలడు?"

బెంగాలులో గలిగిన యీరెండవ విప్లవమునల్ల ప్రజలయందెంతటి అసహ్యము గలిగెనో వీరే తమ ఉత్తరములో యిట్లని వ్రాసిరి :—

“ఈ విప్లవమునల్ల మనయందు ప్రజలకెంతటి చెడ్డ అభిప్రాయము గలిగిందంటే, మీర్జాఫరుకాలములో మనకెంతో అనుకూలముగనున్న బర్వార్‌రాజా యిప్పుడు మనకెదురుతిరిగినాడు. వెనుక యితడు మనకనుకూలుడుగనుండి తన జిల్లాలపై రివిన్యూను యెట్టి ఆటంకములేకుండా పూర్వమువలెనే-టంకాలపద్ధతిని-మనము వసూలు చేసుకొనుచుండవచ్చుననియు, తన జిల్లాలపై మనము నబాబుగిరినికూడ చక్రవర్తినుండి సంపాదించుకోవచ్చుననియు, యీతడు తరుచు అనుచుండెడివాడు. కాని, మనమెప్పుడైతే ముసలి నబాబును ద్రోహము చేసినామో, అతనికి మనమాటయందు నమ్మకము పూర్తిగపోయెను. మనమాటలు నమ్ముకుంటే తనపని మట్టియేయని యితనిమనస్సుకు నిశ్చయమైపోయినది. అందుచే, అతడప్పటి నుండి, తా నిదివరకు చెప్పుచువచ్చిన మాటలన్నిటిని కట్టిపెట్టి, మనయధికారము క్రిందనుండుట కిష్టపడక, బహిరంగముగ మనపై తిరుగుబాటు సాగించినాడు. మన వర్తకమును ఆపివేసినాడు; పెద్దసేనను పోగుచేసుకున్నాడు; మహారాష్ట్రులను తనకు మద్దతుగ పిలిపించుకున్నాడు; కప్పముకట్టుట మానివేసినాడు; బీర్‌భూమి రాజానుకూడ తనతో కలుపుకొని మొగల్ యువరాజు పక్షమునచేరి అతనితో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల నడపినాడు.....”

“ఈ విప్లవము సంగతి తెలియగనే, నబాబు సేనలో పెద్ద అల్లకల్లోలము పుట్టినది.....”

వీరింకను యిట్లని ఆ ఉత్తరములో వ్రాసిరి :—

“నబాబు (మిర్కాసీము) తనరాజ్యాధికారమును (నబాబుగిరిని) కొనుక్కన్నాడు. కాబట్టి, యీ బేరము గిట్టుబాటుగుటకు యితడు తిరిగి డబ్బు సంపాదించుకోవలెనుగద. అందుచే అతడు తనప్రజలను, రాష్ట్రమును చేతనై సంతవరకు నడివేసి డబ్బు పిండవలయును. మనమాటలు సమ్మతము మిర్జాఫరుకు యెట్టిగతి పట్టెనో యితడు కండ్లారచూచినాడు. కాబట్టి, తనకుమాత్రము మనవల్ల వేరుగతి పట్టునని ఆత డెట్లనుకొనగలడు? అందుచేత, మన ప్రేక్ష్యములేకుండగనే, తన నాధనమును తాను బలపరుచుకొనుట కితడు ప్రయత్నించుట సహజము. ఈతడిట్లు చేయ మొదలిడినట్లు నిదర్శనము లప్పుడే కనిపించుచున్నవి. ఎట్లనగ, దేశములో యిప్పుడు నలుదెసల శాంతి ప్రబలియున్నప్పటికి, యితడు తనసేనను, ఊరక పెంచుకొనుచున్నాడు. తాను యితరులకు దుర్భేద్యముగ నుండుటకుగాను యితడిప్పుడు తనసేనలో యావస్థాది శిపాయీలకు యూరోపియన్ పద్ధతిని తరిఫీయతు యిప్పించుచున్నాడు. తనరాజధాని నగరమును మూర్సి దాబాదునుండి రాజమహల్ అను చోటికి మార్చినాడు. మూర్సి దాబాదుపట్టణము మన ఇంగ్లీషువారున్న చోటికి చాలదగ్గరగవున్నది. అదిగాక, తనకు పూర్వమున్న నబాబు సురాజ్ ఉద్దాలా యిక్కడనే వధింపబడెను. (కాబట్టి, యిది అచ్చుబాటుగాని చోటను తలంపుతోను) మన ఇంగ్లీషువారి వాసనతగులకుండ, దూరముగ ఉండామను ఉద్దేశముతోడను, యీ మిర్కాసీము తనరాజధానిని మూర్సి దాబాదునుండి యెత్తివేసి రాజమహల్ లోపెట్టినాడు. మనకందకుండ వుండుటకుగాను యిత డిప్పుడిక్కడ ఒక పెద్దకోటను కట్టించుకొని అందులో కాపురముండబోవుచున్నాడు.”

“నబాబుచర్య అనుమానాస్పదముగవున్నదండి” అని మనవారెవరైనా మనబోర్డు మీటింగులోఅంటే—“ఆ, దాని కేమి?” నబాబు స్వతంత్రుడు; వాడి దేశానికి వాడు యజమాని; మన ప్రేక్ష్యములేకుండ తన యిష్టమునచ్చినట్లు చేసుకోడానికి అతనికిస్వతంత్రమువున్నది” అని కొందరు మనవారు సమాధానము చెప్పుచున్నారు. అయితే, వెనుక మిర్జాఫరుకు మాత్రము స్వతంత్రములేదా? అతనికున్న స్వతంత్రముకంటె, యిప్పుడతనికెక్కువ స్వతంత్ర్య మెక్కడినుండి వచ్చును? బంగాళా నబాబు స్వతంత్రుడనియు, అతడు ఇంగ్లీషువారి దయాధర్మముపై ఆధారపడి యుండలేదనియు మనము చెప్పేమాటలు నిజమేఅయితే, వెనుక మిర్జాఫరునేల మనవారు అతని పరిపాలనలోపములకని పేరుచెప్పి, దండించి, సింహాసనమునుండి కూలద్రోయుటకూడ యెట్లుతటస్థించెను? పోసి, అతడు మనతోచేసికొన్న సంధికి విరుద్ధముగ ప్రవర్తించి, మనజాతికి అక్రమమొనర్చినందు వల్ల తామిట్లు చేసితిమని చెప్పుకొనుటకుకూడ మనవారికి అవకాశములేదే.”

మొగల్ చక్రవర్తికి మిర్కాసీమునెడ సమ్మకములేదను సంగతిని వీరి యత్తరములలోనే యిట్లు వ్రాసిరి :—

“ తనకు మిర్కాసీమునెడ ద్వేషమున్నట్లు మొగలాయిచక్రవర్తి తాను ఢిల్లీకి పయనమగుటకు పూర్వము నిస్సందేహమగు దృష్టాంతముల గనపరచెను. యింగ్లీషువారియెడ తనకు గొప్పగౌరవమున్నట్లును గనపరచెను. ఎట్లనగా, బంగాళా దేశమునకు దివాన్ గిరిని మనకంపెనీ కిచ్చెదనని చక్రవర్తి తశంతట తానుగ అనెను. ఈ ఉన్యోగమున కర్థమేమనగా :—నబాబుక్రొందనున్న ప్రాంతములన్నింటిలో శిస్తులు వసూలుపరచి, ఢిల్లీ సంస్థానమునకు లెక్క అప్పగించవలెను. దీనికిని నబాబుగిరికిని తేడావున్నది. నబాబుగిరియనగా, సైన్యముల కాధిపత్యమును ఏమొచుట, దేశమునంతను అన్నివిధముల పరిపాలించుట యను పనులు యిందు చేరి యుండును. ఈ ఖర్చులకన్నిటికి కావలసినడబ్బు దివాన్ వసూలుపరచిన సొమ్ములో నుండి వచ్చును.....దీనినిబట్టి, చక్రవర్తికి నబాబు (మిర్కాసీము) నందు సమ్మకములేనట్లును, అందుచే మనము నబాబుపై అదుపుగవుండి కనిపెట్టి చూచుచు శిస్తుదస్తులకు మనమే తనకు జబాబుదారీ నహించవలెననియు, చక్రవర్తికోరికయై నట్లును, స్పష్టముగాగలదు.....”

ఐర్ కూటు, అమియత్, కార్నక్, ఎల్లిస్, వాట్సన్, వరల్స్ ట్, యీ ఆరుగురు సంతకములుచేసి డైరెక్టర్లకు పంపినట్లే తరము ఘోరణి యారీతిగ నున్నది. వీరందరు మిర్కాసీముకు గర్భశత్రువు లనుసంగతి వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. వీరికి యితనివల్ల డబ్బేమియు ముట్టలేదు. కాబట్టి, యితని ప్రవర్తన నలుపుగావించుటకై వారు చేయనిపనిలేదు.

మిర్కాసీముతో కలహకారణం - సుంకముల నెగవేయుట.

పోనీ, యిక నబాబుకు స్నేహితులమని చెప్పకొనువారి సంగతి చూద్దమా, అది అంతకంటె అధ్వాన్నముగ నున్నది. అతనిని యింకను బెదరించి పూర్తిగ నిలుపున దోచుకొండమను దురాశచే వీరును మిర్కాసీమును యేడ్చిపనాగిరి.

యింగ్లీషువారు కేవలము చిల్లరదుకాణదార్ల జాతియగుటచేతను, వారిక్కడికి ధనాశచే వచ్చినవా రగుటచేతను, మిర్కాసీమును అలుసుచేసుకొని డబ్బు గుంజుదమని వారు పూనుకొనిరి. వర్తకముపేరు చెప్పి ధనము చక్రమముగ పోగు చేసికొనవలెనని వారుచూచిరి. ఈ దేశములో, దేశీయరాజుల పరిపాలనలో, సరకుల రాకపోకల రవాణాలపై, శ్రోవలో అక్కడక్కడ (చౌకీలు) గేట్లుపెట్టి సుంకముల వసూలుపరుచు ఆచారముండెను. ఢిల్లీపాదుషా ఘర్మానాలవల్ల యింగ్లీషు కంపెనీవారిట్టి సుంకములు తమ సరుకులపై లేకుండ జేసికొనిరి. అయితే, యీ సౌకర్యము ఒక్కకంపెనీ తాలూకు సరకులకే కలదుగాని, కంపెనీ గుమాస్తాలు,

నౌకర్లు తాము సొంతముగ ప్రయివేటుగ రవాణా చేసుకొను సరకులకు లేకుండెను. ఆ రోజులలో తమ గుమాస్తాలుకూడ తమ సొంతపెట్టుబడితో ప్రత్యేకముగ వర్తకము చేసికొనుటకెట్టి యభ్యంతరమును నీమధ్య రెక్కర్లు పెట్టియుండలేదు. అయితే, నబాబు యిచ్చిన ఫర్మానా కంపెనీ వర్తకమునకే వర్తించునుగాని, యీ గుమాస్తాల ప్రయివేటు వర్తకమునకు వర్తించదు. తక్కిన దేశీయవర్తకులందరు సుంకములు చెల్లించునట్లే, యీ గుమాస్తాలుకూడ సుంకములు చెల్లించవలసియుండెను. కాని, మిర్కాసీమును తక్కుయెక్కించిన తరువాత, యీ గుమాస్తాలు తమ ప్రయివేటు వర్తకముపై సుంకములు చెల్లించకుండ మెల్లగ యెగవేయవలెనని జూచుచుండిరి. తమ ప్రయివేటు సరకులకుకూడ కంపెనీ తాలూకు దస్తకులనే (చీట్లనే) వినియోగించుకొని, నబాబుకు చెల్లవలసిన సుంకములను చెల్లించకుండ వీరు రహస్యముగ తప్పించుకొన మొదలిడిరి. మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“కంపెనీ గుమాస్తాల సరుకు లిట్లు సుంకములనుండి తప్పించుకొని పోవుచుండగ, దేశీయవర్తకుల సరకులు భారమగు సుంకముల నింకను చెల్లించుకొనవలసియే వచ్చుచుండెను. ఈ కారణముచేత, దేశములోని వర్తకమంతయు, అతి త్వరితముగ, కంపెనీ గుమాస్తాలచేతులలోనికి పోవుచుండెను. ఇందుమూలముగ నబాబుకు రావలసినరాబడి యెండిపోవసాగెను. సుంకముల వసూలుచేయు అధికారులెవరైనా, యీ దొంగచీట్లను పట్టుకొని, సరకులను అటకాయించినప్పుడు కంపెనీ గుమాస్తాలు వెంటనే కొందరు శిపాయిలను వారిపైకి ఉసుగొలిపి వారిని పట్టుకొని యీడ్చుకొనివచ్చి, దగ్గరగనున్న యేగిడ్డంగిలోనో ఖైదుచేయుచుండిరి.” (Vol. III P 229—230)

కంపెనీ గుమాస్తాల యీ ప్రయివేటు వర్తకమునల్ల యెట్టి ఘోరములు జరుగుచుండెనో, కండ్లారచూచిన చాలమంది యింగ్లీషువారే వీనిని ఖండించుచు వ్రాసిరి. వారిలో కొందరి అభిప్రాయములు మాత్ర మిట ఉదహరించెదము.

1762 సం॥ ఏప్రిల్ 25-వ తేదీన భగల్ పురమునుండి వారన్ హేస్టింగ్సు కలకత్తాలోని కంపెనీ ప్రెసిడెంటుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది :—

“నేను వెళ్లినచోట్లనెల్ల యెన్నో ఇంగ్లీషుజెండాలు ఎగురుతూవుండడం చూస్తే నాకే ఆశ్చర్యంవేసింది.....ఇట్లా యివ్వి యెగురుతూ వుండడానికి హక్కు యెట్లా యేర్పడితే యేమి? ఎట్లాగైనా మొత్తముమీద యిన్ని యింగ్లీషు జెండాలు ఎగరడం యీ దేశానికిగాని, నబాబుకుగాని, మన యింగ్లీషు జాతికిగాని, శుభసూచకంకాదు.

.....సిపాయిలనుగూర్చి అనేక ఫిర్యాదులు దోవలో నాచెవిని బడ్డవి. మేము వస్తున్నామని తెలియగానే, దుకాణాలు మూసివేసి, ఊళ్లల్లో జనం ఎక్కడి

వాళ్లక్కడ పారిపోయినారు. ఇదివరకువచ్చిన సిపాయిలు చేసినట్లుగానే, మేము కూడా దౌర్జన్యాలుచేస్తామని పాపం వాళ్లు బెదిరిపోయారు కాబోలు!” వరల్స్ ట్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“సుంకములేకుండ తాము ప్రయివేటుగ వర్తకము చేసికొనుటకు తమకు అధికారముగలదని కంపెనీగుమాస్తాలు అనడం సాగించారు. వెనుక మీర్జాపూర్తో చేసుకొన్నసంధిలో యీ హక్కుండెనని వారస మొదలిడిరి. ఈ హక్కును వారిప్పుడు తమ సైన్యబలముచే మద్దతు చేసుకొనుచున్నారు.....ఈ కాలములో చాలమంది సల్లవర్తకులు కంపెనీ కొలువులోనున్న యే గుమాస్తానొక పట్టుకొని వానికి లంచములిచ్చి, వానిపేరుతో చీట్లను సంపాదించుకొనుచుండిరి. ఈ విధముగ దేశీయులు పీడింపబడిరి. ఈ మార్గముగ కంపెనీకొలువులోవున్న చాలమంది కుర్ర గుమాస్తాలు సాలుకు 1500, మొదలు 2,000 నవరసులవరకు సొమ్ము సంపాదించి, చక్కని సిల్కులు వగైరా దుస్తుల ధరించి, ప్రతిరోజు దిట్టముగ పిని త్రాగుచుండిరి”.....“సుంకముల నెగబెట్టు వర్తకము ధారాళముగ సాగ నారంభించెను. దీనిలో అంతులేనిపీడలు జరుగుచుండెను.....మీర్జాసీముతో సద్యః యుద్ధము రావడాని కిదియే కారణము.” (View of Bengal P, 8 and 46)

తమ గుమాస్తాల యీ ప్రయివేటు వర్తకమును సీమడైరక్టుకూడ ఖండించిరి. 1764 సం॥ ఫిబ్రవరి 8-వ తేదీగల తమ ఉత్తరములోవారు కలకత్తాలోని కొన్నిలువారి కిట్లు వ్రాసిరి :—

“దేశీయప్రభుత్వముతో మనకు తగాదాలు, అపోహలు, కష్టములు, గలుగుటకు మన నౌకర్లు, గుమాస్తాలు, యేజెంట్లు మున్నగువారు విచ్ఛలవిడిగ చెలరేగినగాబుకు న్యాయముగ జూపవలసిన అధికారమునకు, న్యాయముగ చెల్లవలసిన రివిన్యూకు, భంగకరముగ సాగించిన ప్రయివేటు వర్తకమే మూల కారణమైనట్లు స్పష్టముగ గన్పించుచున్నది. దేశములోని వర్తకముసంతను దేశీయప్రజల చేతుల నుండి మన గుమాస్తాలు లాగికొనిరి. ఇట్లు చేయుటకు మనకుగాని, మన రక్షణ పోషణలలోనున్న యేమనిషికిగాని న్యాయముగ యెట్టి హక్కునులేదు. ఇందునల్ల కంపెనీకివున్న అమూల్యమగు హక్కులకే భంగము కలుగవచ్చును. ఈ అక్రమముల నన్నిటిని సరిజేయుటకై మేమి దిగువవిధముగ ఆజ్ఞాపించుచున్నాము:—

దేశములో ఉత్పత్తియై, దేశములో ఖర్చగుఉప్పు, పోకలు, పొగాకు, మున్నగు సమస్త వస్తువులలో మనవారు దేశాంతర్భాగములో జరుపుచున్న వర్తకమును యీ ఉత్తరము అందిన తక్షణమే మీరు పూర్తిగ, ఖండితముగ, ఆపించి వేయవలెను. ఇట్టి వర్తకములో జోక్యమున్న యూరోపియనులను, సుతర యేజెంట్లను, గుమాస్తాలను, తక్షణమే కలకత్తాకు పలిపించివేయవలెను. వీరిని తిరిగి ఆ

చోట్లకు పోనివ్వవద్దు. ఇతరులనుకూడ యిట్టిపనులకై ఆచోట్లకు, ఆ స్థానములను నింపుటకు, తిరిగి పంపకూడదు.”

ఇందువిషయమై డైరెక్టర్లు బుద్ధివంతముగానే ప్రవర్తించిరి. కాని, కలకత్తా లోనున్న కంపెనీ యుద్యోగులు మాత్రము యీ ఉత్తరువులను బుట్టదాఖలు చేసిరి.

పాట్నాలోనున్న కంపెనీ గిడ్డంగికి ఎల్లిస్ అనునతడు అధికారిగ నుండెను. ఇతడు అతికోపధారి. నబాబుకు, యింగ్లీషు గవర్నర్ వాన్ సిటార్టుకుకూడ గర్భ శత్రువు. నబాబును అవమానపరచకుండ, అతని అధికారమును ధిక్కరింపకుండ అతనికి నిద్రపట్టేదికాదు. కంపెనీకి నబాబుకు మధ్య యిన్నిచిక్కులు, అపోహలు, తగాదాలు రావడానికి యితడే కారకుడు. ఇతడు నబాబుయెడ గావించిన కొన్ని దుష్కార్యములగూర్చి గవర్నర్ వాన్ సిటార్టు వివరించియుండెను. (Narrative Vol I P. 300—314 and 323, also 326 to the end and Vol II, 1—11)

నబాబుకు, ఎల్లిస్కు జరిగిన తగాదాలన్నాట నటుంచి, కేవల మీప్రయివేలు వర్తకం విషయములోవచ్చిన పేచీలనుగూర్చి మాత్రమిటకొంత వివరింతుము. 1762 సం॥ అక్టోబరు 7-వ తేదీన ఎల్లిస్ పాట్నానుండి కలకత్తా కంపెనీ యధికారుల కిట్లు వ్రాసెను :—

“ఈ సంవత్సరం పెట్టుబడి పూర్తికాలేదని మీరు మమ్ములను దరిమిలా నిందించకుండుటకుగాను, నేను మీ కిప్పుడే (దిగువ) సంగతులను మనవిచేయవలసి యున్నది. బట్టల వ్యాపారమునకు ప్రధానస్థానమైన ‘జోహన్నబాదు’లో (నబాబు అధికారులు) మన గుమాస్తాలను, దళారులు వగైరాలను బెదరించి, అక్కడవారెవరు వుండకూడదనియు, బట్టలు కొనకూడదనియు, తక్షణమే అక్కడనుండి లేచి పోవలసినదనియు, జబరదస్తీగా ఉత్తరువుల జేయుచున్నారు. ఈ ఉత్తరువులకు విధేయులు కానివారిని వారు భయపెట్టి నానా బండబూతులు తిట్టుచున్నారు. మన బట్టల నానుపుచున్న చాకలవాండ్రను (నబాబు ఉద్యోగస్తులు) చావగొట్టినారు. మనపని చేయనివ్వకుండ, వారిపై బంట్లోతులను కాపలాపెట్టినారు.”

“నేనీసంగతు లన్నిటిని అక్కడనున్న (నబాబు ప్రధానోద్యోగి) రాజా సౌబత్ రాయితో ఫిర్యాదు చేసుకొన్నాను. కాని, ఇందువిషయములో తానేమియు చేయ లేననియు, యీపనులుచేయుచు కంపెనీకి నష్టముకలిగించుచున్న (పెహారాయి) స్వతంత్రుడనియు, అతనిపై తనకధికారము లేదనియు, అతడు జబాబు చెప్పెను. దీనినిబట్టిచూడగ, నబాబే యీమనిషినిపంపి ఇట్టిపనులు చేయించుచున్నట్లు కనిపించుచున్నది.

“ ఇట్టి దౌర్జన్యములను మనముచూసి చూడనట్లు ఊరుకొన్నచో, యీ సంవత్సరము మనపెట్టుబడి పూర్తికాదు. దేశీయ ప్రభుత్వమిట్లు తమ్మును హింసిస్తూ వుంటే, యిక మనదగ్గర నొకరీ యెవడుచేస్తాడు?

“ కంపెనీవర్తకం సాగాలంటే మనము దౌర్జన్యానికి దౌర్జన్యంచేస్తేనేగాని సాగేట్లులేదు. అట్లుచేయవద్దని మీదగ్గరనుండి ఉత్తరువులు వస్తేనేతప్ప లేకపోతే నేనిక్కడ దౌర్జన్యంచేస్తా.”

ఎల్లిస్ నీతి నియమములు లేనివాడు. అతికోపధారి. ఈవృత్తరం చూచుకోగానే కలకత్తా అధికారులు తక్షణమే ఇతనికి తిరిగి (1762 సం॥ అక్టోబరు 16-వ తేదీన) ఇట్లు జవాబు వ్రాసిరి :—

“ నీవు 7-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరం యీరోజుననే అందినది. నీవు చెప్పిన తగాదానుగూర్చి మనప్రెసిడెంటు నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరము (నకలు) ఇందుతో పెట్టిపంపుచున్నాము. ఈ ఉత్తరంవల్ల నీవుచెప్పిన చిక్కులన్నీ తీరుచని తలచెదము. మనకువచ్చే నష్టానికి తగిన పరిహారమును నబాబునుండి పుచ్చుకునే శక్తి మన దగ్గరవున్నది. కాబట్టి, తొందరపడి, యెట్టిపరిస్థితులలోగాని, మీదగ్గరనుండి ఖండితమగు ఉత్తరువులులేనిదే, నీవుమాత్రము దౌర్జన్యముచేయవద్దు. నీవుచెప్పిన కష్టాలు తొలగించవలసినదని నీవు నబాబుతో ఫిర్యాదు చేసుకొన్నట్లు నీవుత్తరములో నీవుచెప్పియుండలేదు. నీవీప్రకారము తప్పుకుండ చేసియుండవలసివచ్చింది. అందు ముఖ్యముగ, అక్కడనున్న నబాబు తాలూకు ప్రధానోద్యోగి వీనినాపుటకు నాకధికారములేదని చెప్పినప్పుడైనను నీవు నబాబుతో సరాసరిపోయి ఫిర్యాదు చేసుకొనవలసియుండెను. నేను దౌర్జన్యము చేస్తానని బయలుదేరడమునకు ముందు యీప్రకారము నబాబుతో చెప్పిచూడడం అనసరమను సంగతి నీకు తోచియుండవలసినది.”

లుకుపురము, డక్కా గిడ్డంగుల యజమానులనుండి కూడ ఇట్టి ఫిర్యాదులే కలకత్తా అధికారులకువచ్చెను. నబాబు తాలూకు ఉద్యోగస్తులు ఇంగ్లీషుబోల్లను అటకాయించి, వానినుండి సుంకములు వసూలుచేయుచున్నట్లును, ఇందువల్ల కంపెనీ వర్తకము సాపుగ నిలిచిపోవుననియు వారు మొఱపెట్టుకొనుచు కలకత్తాకు వ్రాసుకొనిరి. (Third Report 1773. Pp. 335—336.)

కంపెనీ వర్తకములో దౌర్జన్యం - ప్రజాపీడ

ఇంగ్లీషువర్తకుల ఉత్తరువులచే నబాబు తాలూకు ఉద్యోగులు, నౌకర్లు, ఇతరజనము ఖనీకరీతులుగ హింసింపబడిరి. ఇందునుగూర్చి నబాబు తాలూకు ఉద్యోగస్తుడొకడు నబాబుకు మొఱపెట్టుకొనుచు బ్యాకర్ గంజినుండి 1762 సం॥

మేనెల 25-వ తేదీన వ్రాసుకొనెను. ఈ ఉత్తరము వాన్ సిటార్డు ("Narrative") గ్రంథములో రెండవసంపుటము 112 పేజీలో ప్రచురింపబడియున్నది.

“ఎవరై నా యూరోపియనులుగాని, వారినొకర్లుగాని, యెట్టి అల్లరిచేసినను వారిని పట్టుకొని తక్షణమే కలకత్తాకు పంపివేయవలసినదని కంపెనీ అధికారుల దగ్గరనుండి నేను ఉత్తరువుల పుచ్చుకొని ఇక్కడికి వచ్చితిని.....ఈ ఉత్తరువులు యింత కఠినముగ నున్నప్పటికి, నేను వానిని కఠినముగ అచులుజరుపక శాంతిమార్గముగనే, ఇక్కడివారికి నెమ్మదిగచెప్పి, వారిచేత యీ అక్రమములు మాన్పింపజూచితిని. కాని, నేనెన్నిసార్లు యెన్ని తంటాలు పడినను ఫలితములేక పోయెను.....ఈ పట్టణము ఇదివరలో గొప్పవర్తకస్థానముగనుండెను. కాని, ఇప్పుడిది ఎందుకు పనికిరాకుండ నాశనమైపోయినది. దీనికి యీదిగువ అక్రమములే కారణములు.

“ఊళ్లలో సరుకులు కొనడానికి, అమ్మడానికి ఒక జెల్లదొర తన గుమాస్తాను పంపును. వెంటనే వాడికి (ఆగుమాస్తాకు) ఎక్కడలేని తలకొవ్వ బయలుదేరుతుంది. పల్లెలలో జనంచేత తనయిష్టమైన సరుకులు బలాత్కారంగా కొనిపించడానికిగాని, అమ్మించడానికిగాని తనకు సర్వాధికార మేర్పడ్డట్టుగ వాడు అనుకుంటాడు. తన మాటప్రకారం జనం ఒప్పుకొనకపోతే వాళ్లను కొరడాలతోబాది వెంటనే జైలు లో త్రోయడానికికూడా వానికి అధికారం ఉండటం! అశక్తతచేతనైనా సరే ఎవడైనా ఒప్పుకోకపోతే, వానికి తప్పక యీగతి పట్టించన్నమాటే!

“ఇదేకాదు ఇంకొకవిశేషంకూడా ఉంది. యూరోపియనులు వ్యాపారంచేసే యేసరుకులతోగాని ఇతరులకెవరూ వ్యాపారం చేయరాదని నిర్బంధం యేర్పరచారు!.....ఒకవేళ యూరోపియనులు ఏసరకులైనా ప్రజలనుండి కొనడమంటూవుంటే వాళ్లకు డబ్బుయిచ్చే మామూలులేదు. దయదలచి ఏమైనాయిస్తే, దాక్షిణ్యంగా బజారుధరకంటె చాలాతక్కువగ వాళ్లమొగాన పారవేస్తారు! “ఇదేమి”? అని నేనుఅంటే, యూరోపియనులంతా నామీద దండెత్తుతారు!

ఈదేశాంతర్భాగపు వర్తకములో జరిగిన ఘోరములగూర్చి, ‘బర్క్’ అను పార్లమెంటు మెంబరు వారన్ హేస్టింగ్సు కేసు విచారణ సందర్భమున యీ రీతిగ పార్లమెంటు సభలో వెల్లడించియుండెను.

“వర్తకమువల్ల ప్రపంచములో యేదేశమైనను బాగుపడునుకాని, బెంగాలు మాత్రము నాశనమగుచుండెను. పూర్వము కంపెనీకి రాజ్యాధికారము లేని రోజులలో, వారు సుంకములు లేకుండ వర్తకము చేసుకొను హక్కు ఉండెడిది. వారి సరుకులు యెక్కడగాని, యెట్టిసుంకములుగాని చెల్లింపకుండగనే ధారాళముగ రవానా యగుచుండెను. క్రమముగ కంపెనీ నొకర్లుకుండ యీదస్త్రకులను (చీట్లను) తమ

ప్రయివేటు వ్యాపారములకొరకు ఉపయోగింపసాగించిరి. ఇది ఆట్టే పెచ్చుపెరగ నంతకాలము. దేశీయ ప్రభుత్వము దీనినిచూసి చూడనట్లు ఊరకుండెను. కాని, యిది హద్దుమీరి అడ్డమైనవాళ్ల చేతులలోకి పోయేటప్పటికల్లా వర్తకముల్లా దోపిడీ క్రిందికి దిగింది. ఎక్కడచూచినా యీ (దొంగ) వర్తకులే తమ సరకులను తాము చెప్పిన ధరలకు అమ్ముకునేవాళ్లు. ఇతరులనుండి కొనుక్కునేటప్పుడుకూడ తామిచ్చేదమున్న ధరలకే కాజీసెడివారు. ఇదంతా వర్తకం మిషన్ ఊళ్లను దోచుకోడానికి బయలు దేరిన బందిబోళ్లుగావున్నదిగాని, ఇంకోవిధంగాలేదు. తమ్మునీ బాధనుండి తప్పించవల సినదని ప్రజలు పాపము దేశీయ ప్రభువులకు ఫిర్యాదుచేసుకొనిరి. కాని, ప్రయోజనము లేకపోయెను. ఈ ఇంగ్లీషు వర్తకులదండ్లు బయలుదేరి పూర్వకాలము తార్తారుల దండ్లకంటె యెక్కువఘోరముగ ఊళ్లమీదబడి దోచుకొనసాగెను. వీరుచేసిన వర్తకమును, వర్తకమిషన్ చేసిన దోపిళ్లను, ముందురానున్న మనప్రభుత్వముయొక్క చవిని ముందుగ కొంచెము చూపించెను. అదిగాక, సమస్తమును ఇప్పుడేదోచుకొని ముందురానున్న క్రూర ప్రభువున కేమియు మిగల్చకుండ ఇప్పుడే సర్వశూన్యము చేయ బోవుచున్నాగో యన్నట్లుండెను. పాపము, దురదృష్టవంతమగు యీ దేశమిట్లు రెండందాలకూడ ఇటువర్తకముపేర, అటురాజ్యముపేర ఘోర బాధలకు గురియై యెను. దురాకాంక్షలకు గురియై యెను.”

కై) స్తవలమని పేరుపెట్టుకొన్న యీ కంపెనీ నౌకర్లు దేశములో చెలరేగి చేసిన ప్రయివేటు వర్తకములోని ఘోరదురంతకృత్యము లిట్లున్నవి. పైన పేర్కొన్న అక్టోబరు 7-వ తేదీగల ఎల్లిస్ ఉత్తరము నబాబుకు పంపబడెను. దీనికి నబాబు— ననంబరు 1-వ తేదీన జవాబిచ్చెను. ఆజవాబు కంపెనీ గవర్నరుకు నవంబరు 8-వ తేదీన చేరినది— అందిట్లున్నది :—

“అయ్యో, నందుదొరికినప్పుడల్లా యీ పెద్దమనిషి (ఎల్లిస్) ఏదో ఫిర్యాదు చేయకమానడు. నాఉద్యోగస్తులలో యితిని కేమియు తప్పుదొరకనందున, చాకలి వాళ్లు చెప్పిన అధిక ప్రసంగములను పెద్దగచేసి మీకతడు వ్రాసినాడు. చాకలివాళ్లు చెల్లించవలసిన రుసుములేమియు లేవను సంగతి మీకును తెలుసును. కాబట్టి, వీరి జోలికిపోయి, మీరిక్కడ బట్టలు ఉతుకుకోవద్దనిగాని, మీకంపెనీ తాలూకు బట్టలు నానపవద్దనిగాని, ఆటంకపరుచుటకు మాఅమీళ్ల కేమియుపనిలేదు. ఇది జరిగినమాట వాస్తవమే అయివుంటే, అతడిసంగతిని మా ప్రధానస్థానికోద్యోగి రాజాకాబత్ రాయికి చెప్పకునియేయుండును. అతడును వెంటనే మా అమీళ్లకు వ్రాసెడివాడు. కాని, యిదంతా వట్టి అబద్ధమగుటచే, యిందునుగూర్చి మీకు యేదోవట్టి బూట కపుఫిర్యాదుచేసినాడు. కావాలంటే, దీనినిగురించి మీరే విచారించుకొనవచ్చును. అయినప్పటికి, యిందు విషయమై అమీళ్లకు గట్టిగ వ్రాసి, కంపెనీ వ్యాపారమున కెట్టి ఆటంకముగాని కలుగకుండ తగిన బందోబస్తు చేయవలసినదని నేను నౌబత్

రాయికి హుకుముల బంపియుంటిని. మరియు కంపెనీ గిడ్డంగి తాలూకు గుమాస్తాలు కోరినప్పుడు వారికి తగురీతిగ సహాయము చేయవలసినదని కూడ నేను వ్రాసినాను”

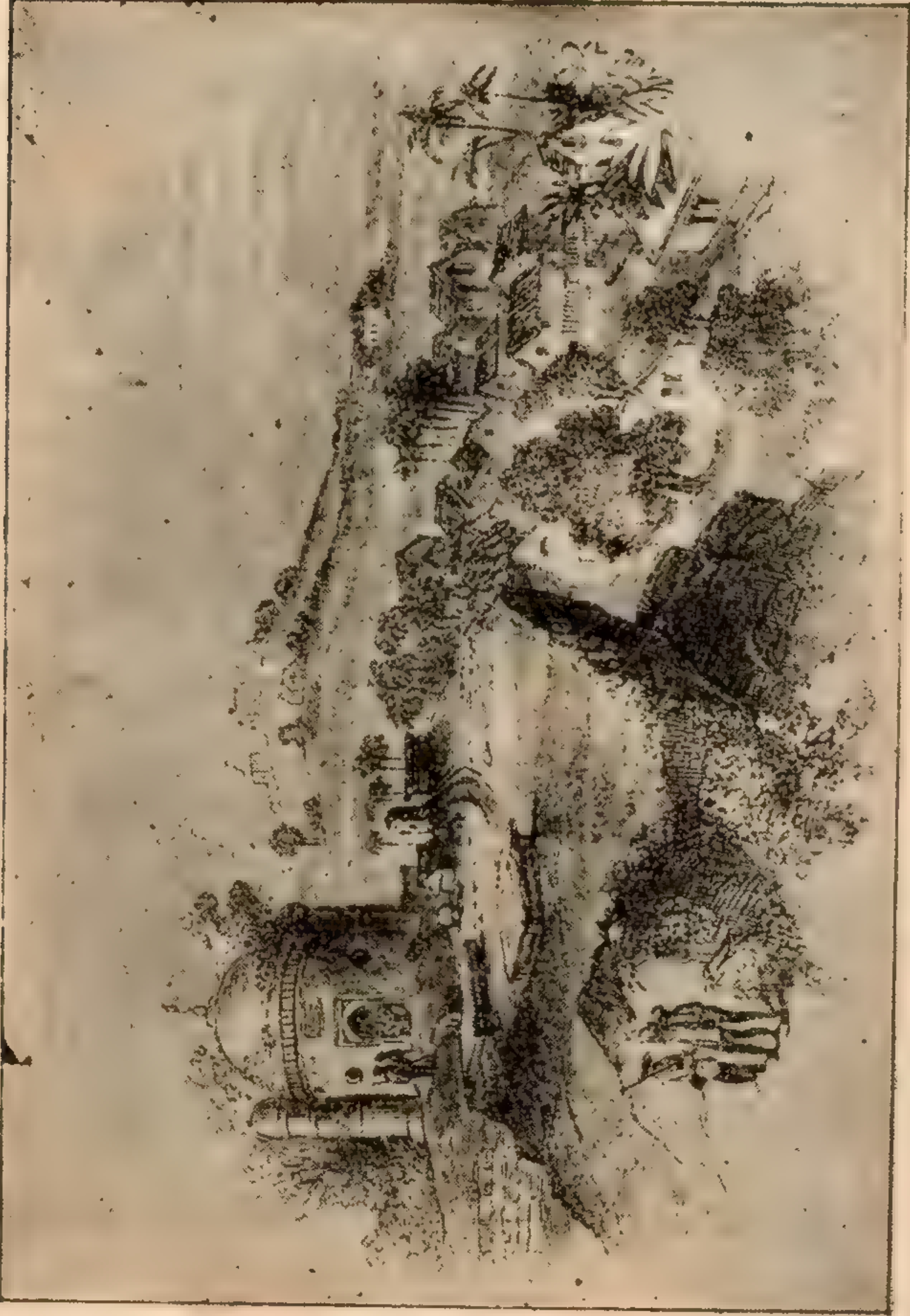
ఎల్లిస్ ను గూర్చి నబాబు వ్రాసిన సంగతి చాలతీవ్రమైనది. ఇట్టివానిని కంపెనీవారు తక్షణమే పాట్నా గిడ్డంగి యధికారమునుండి తీసివేయవలసినది. కాని, వారట్లు చేయలేదు. ఎల్లిస్ ను అక్కడనేయుంచిరి. బహుశః యితనినక్కడ నేయుంచి, నబాబుతో యేదోగిల్లికజ్జాపుట్టించుకొని, యీమిషతో అతనిని సింహాసనమునుండి త్రోసివేసి, తిరిగి యింకొకని నెక్కించి, అందువల్ల మరలమరల మరింత డబ్బును గుంజుకొందుమను తలంపు కంపెనీ యధికారుల కడుపులలోడండ్డెను కాబోలును. ఈ ఉద్దేశ్యముతోనే బహుశః ఎల్లిస్ ను తీసివేయక అక్కడనే ఉంచి నట్లు ఊహింపవలసివచ్చుచున్నది.

మాంఘీర్ ఒడంబడిక

ఇంగ్లీషువారితో స్నేహముగ నుండమనియే మిర్కాసీము యింతవరకు తలంచుచుండెను. కాని, ఇంగ్లీషువారే కయ్యమునకు కాలుద్రవ్వసాగించిరి. అయినప్పటికి, నబాబువల్ల బాగా డబ్బుతిన్న వాన్ సిటార్టు, హేస్టింగులు, మాత్రము తమచేతికి మిక్కిలి అనువుగనున్న యీ మిర్కాసీముతో పేచీపెట్టుకొనుటకు యిష్టపడరైరి. అప్పుడు కలకత్తా కౌన్సిలులో నలుగురు మెంబర్లేయుండిరి. కాబట్టి, తమ్మునిద్దరిని నబాబు వద్దకు రాయబారము పంపించి, యీవ్యవహారములనన్నిటిని, మాట్లాడుకొనివచ్చునట్లుగ కౌన్సిలువారిచే తీర్మానము చేయించుకొనిరి. ఈ ప్రకారముగ వీరిరువురు నబాబు మకాము చేసియున్న మాంఘీరు పట్టణమునకు పయనమై అక్కడికి 1762 సం॥ నవంబరు 30-వ తేదీన చేరిరి. మిర్కాసీముతో సంధి కుదుర్చుకొనివచ్చుటకు కౌన్సిలువారు తనకు సర్వసంపూర్ణ అధికారముల నిచ్చినట్లు వాన్ సిటార్టు అభిప్రాయపడెను. ఈ యభిప్రాయముతోనే అతడు నబాబుతో మాట్లాడసాగెను. తగాదాలనన్నిటిని పరిష్కారముచేసుకొని, కంపెనీతోసుముఖముగనుండు ఉద్దేశ్యముతోనే మిర్కాసీము ఉన్నట్లు వాన్ సిటార్టు తానక్కడికి వచ్చినమరునాడే కలకత్తాలోని యితర మెంబర్లకు ఉత్తరము వ్రాసెను.

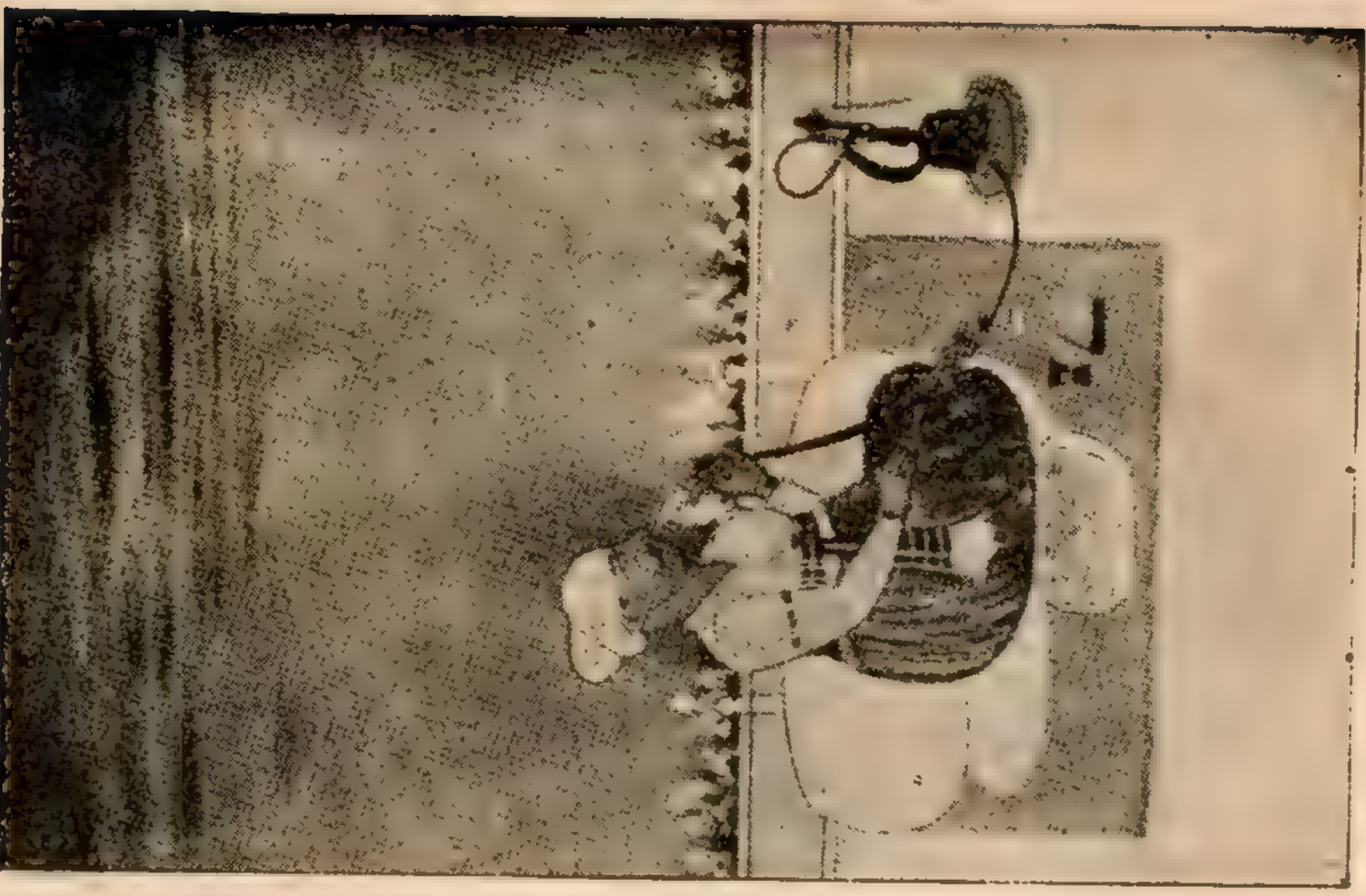
పదిహేనురోజుల అనంతరము ఒక ఒడంబడిక వ్రాయబడెను. దీనికే “మాంఘీరు ఒడంబడిక” యనిపేరు. దీనిపై నబాబు సంతకము చేసెను. కంపెనీ తరపున వాన్ సిటార్టు, వారన్ హేస్టింగులు సంతకములు చేసిరి. ఈ ఒడంబడికలో తొమ్మిది, షరతులుండెను. వీనినిబట్టిచూడగ నబాబు ఇంగ్లీషువారియెడ న్యాయముగనే ప్రవర్తింప దలచినట్లు యెవరికిగాని స్పష్టముకాగలదు. ఈ ఒడం

. 214 A

మాండ్లిగూట్

(ఇంగ్లీషువారి పోరుపడలేక, మిర్జాసీము వారికి దూరమున కట్టించుకున్న గూట్.)

మిర్జాసీము

మేనమామ మిర్జాఫర్ను త్రోయించివేసి, ఇంగ్లీషువారి సహాయంవల్ల మొదట బెంగాల్ నవాబుగారి సంపాదించుకొని తరువాత వర్తకం విషయములలో

వారితో కుచ్చీపడి యుద్ధంచేసి ఓడి, పారిపోయి, పాడగానని బెంగాల్ నవాబు.

బడిక నకలును బొందుపరుచుచు వాన్ సీతార్డు, హేస్టింగ్సులు, డిశంబరు 15-వ తేదీన కలకత్తా కౌన్సిలు వారికొక జాబు వ్రాసిరి :—

“ ఇటీవల తగాదాలకు కారణమైన వర్తక విషయమును గూర్చి మేము నభాబుతో అనేకసార్లు సంప్రదించినాము. దేశాంతర్భాగములో జరుగు ప్రయిమేను వర్తకమే యీ తగాదాలకన్నిటికిని కారణమైనది. మనగుమాస్తాలు చేసే దుర్మార్గములనుగూర్చి, విచ్చలవిడి ప్రవర్తననుగూర్చి, నభాబు చాలదూరము చెప్పెను.....ఈ లోతట్టు ప్రాంతములలో జరిగే వ్యాపారమంతయు అక్కడ ఉత్పత్తియై, అక్కడ అమ్మకమగు వస్తువులలోనే అనాదినుండి జరుగుచున్నదనియు, యీ వ్యాపారములో యూరోపియనులెవరు ప్రవేశించరాదని పూర్వపు నభాబులు నిషేధించిరనియు, మనకంపెనీ కిచ్చిన ఫర్మానా యీ వ్యాపారమునకు వర్తించదనియు నభాబు వాదించెను.

“ ఈ యభిప్రాయముతో మేము యేకీభవించుచున్నాము. కంపెనీకిచ్చిన ఫర్మానాయొక్క నిజమైన అర్థము, నిజమైన ఉద్దేశము యేమనగా:—ఒడలద్వారా దిగుమతి ఎగుమతులు చేసుకొను సరుకులకు సంబంధించి సంతవరకు మాత్రమే కంపెనీయు, దాని నౌకర్లును సుంకములులేకుండ వర్తకము చేసుకొనవచ్చును. ఇట్టి వ్యాపారమువల్ల మన (సీమ) దేశమునకు, యిండియాకునుకూడ పరస్పరములాభము కలుగుచున్నది. ఇక, దేశముయొక్క అంతర్భాగములో ఉత్పత్తియై అక్కడనే ఒక చోటినుండి ఒకచోటికి రవానాకాబడు ఉప్పు, వక్కలు, పొగాకు వగైరా సరుకుల విషయములో దేశము మొత్తముమీద అదనముగ నచ్చే లాభమేమియు లేదు. అక్కడికి యిక్కడికి రవానాచేసుకొనుచున్న ఆ ప్రత్యేకవ్యక్తులకు లాభమువస్తే రావచ్చును గాక. మన కివ్వబడిన ఫర్మానా చూచినట్లయితే, యిట్టి సరకుల కది వర్తించదని మా యభిప్రాయము. ఒకవేళ మన మీ సరకులలో వర్తకము చేయదలచుకుంటే, యితర దేశీయ వర్తకులు చెల్లించినట్లుగనే మనముకూడ సుంకములు చెల్లించుకొని వర్తకము చేసుకొనవచ్చుగాక. అంతేనేగాని, యీ సరకులవిషయములో దేశీయవర్తకులకు లేని సౌకర్యమును యీ ఫర్మానా మనకిచ్చుటలేదు. ఈ సరకుల విషయములలోకూడ మనము సుంకములు చెల్లింపకయే వర్తకము చేసుకొనుట కధికారము కలదని మనము వాదించేయెడల, యిక మనముతప్ప యింకెవరు గాని, యీ వస్తువులలో వ్యాపారము చేయుటకు వీలులేదని అర్థమేర్పడుచున్నది. ఫలితమంతే యగుచున్నది. ఈ సరకులకు మనము సుంకములు చెల్లింప నక్కరలేదనియు, దేశీయవర్తకులుమాత్రము చెల్లింపవలయునని యంటే, ఫలితమేమి తేలును? ఈ సరకులలో వ్యాపారం చేయడానికి మనకే మిరాశీయున్నదన్నమాట? ఇంకెవరికి హక్కులేదన్నమాట? మన కిచ్చిన ఫర్మానాయొక్క అర్థమిది యెన్నటికిని కాజాలదు.

“దేశీయ వర్తకులకున్న హక్కులకంటె భిన్నమైన హక్కులతో అంతకంటె ఎక్కువైన సౌకర్యములతో దేశాంతర్భాగములలో మనము వ్యాపారము చేసుకొనవలెనని కోరుట చాల బేసబబుమాట. కంపెనీ దస్తకునుచూపి, సుంకములు చెల్లించకుండ, మన మీ వ్యాపారమును సాగింపయత్నించుటవల్ల లోకమంతటి యీర్ష్యకు ద్వేషమునకు గురియగుదుము. ఆఖరుకు కంపెనీ వ్యవహారములు పాడగుటయేకాక, మన సొంతవ్యవహారములకుకూడ మోసమువచ్చును. ఇందు విషయమై మేము నబాబుతో మాట్లాడినప్పుడు అతడు చెప్పిన సంగతులేమనగ:—అన్నిచోట్ల అన్ని వస్తువులలోను, సుంకములు లేకుండ యింగ్లీషు గుమాస్తాలను వారిప్పుడు కోరుచున్నట్లు వర్తకం చేసుకోనిస్తే, దేశములోని యావత్తు వర్తకం వారిచేతులలోనికే వచ్చి చేరుతుంది. అప్పుడునాకు వచ్చేరివిన్యూ యేమివుంటుంది? అట్టి సందర్భములో యావత్తు వర్తకమును పూరాగా, యెట్టి సరకులపైగాని, యెక్కడగాని, యెవరివల్లగాని పుచ్చుకొనకుండ బాహటముగ వదిలివేస్తేనే బాగుంటుంది. ఇట్లా చేసినట్లయితే, యితర ప్రాంతములనుండి అనేకమంది వర్తకులు నా దేశంలోకి వస్తారు. క్రయవిక్రయముల కనువగు అనేకవస్తువులను రైతులు పండించుటకును, కర్మకారులు చేయుటకును, నాప్రజలకెంతో ప్రోత్సాహం కలుగుతుంది. అందువల్ల నా రివిన్యూ హెచ్చుతుంది. ఇదిగాక, ఇందువల్ల నా కింకొక లాభంకూడ వున్నది. ఏమనగ నాకునుమికంపెనీవారికిని గలిగిన కలహకారణముకూడ దీనివల్లమాసిపోతుంది” ఇవి నబాబుమాటలు. కాని, అందరిమీద సుంకములు తీసివేస్తానని నవాబు చేసిన యీకడపటిసూచనను మేము అంగీకరించలేదు. ఈపని మాత్రము చేయవద్దసుమా, యని మేమతనికి గట్టిగ చెప్పితిమి. ఏలననగ, అందరిమీద అతడు సుంకములు తీసివేసేటట్లయితే, యిక మనదస్తకుల ప్రయోజనమేమి వుంటుంది? ఇందువల్ల మన కంపెనీయజమానుల వ్యాపారమునకే దెబ్బ తగులుతుంది. కాబట్టి, ముఖ్యముగ, యీకారణముచేతనై నను, మనమిప్పుడు నబాబుచెప్పినమాటకు ఒప్పుకొని, (దేశాంతర్భాగమందు మనవారు చేసుకొను ప్రయివేటు వర్తకమునకు సుంకములిచ్చుట మంచిది) మన గుమాస్తాల ప్రయివేటులాభముల నిమిత్తము అసలుకంపెనీ లాభములకే నష్టము గలిగించుట చాల అపాయకరము.”

కాని, యీమంచిమాటలన్నియు తక్కిన కంపెనీ యుద్యోగులకెవరికిని రుచించలేదు. దేశములోని యావత్తు వ్యాపారమును తమచేతులలోనికే గుంజుకొని, దేశీయ వర్తకులనందరిని నాశనముచేయవలెనని యీ కిరస్తానీ కోమట్లు పంతము పట్టియుండిరి. ఉప్పు, పొగాకు, వక్కలు మున్నగు వస్తువులలో ఇంగ్లీషు కోమట్లు వర్తకం చేసుకోదలచుకుంటే, వారు వాటిధరలలో నూటికి 9 చొప్పున తనకు సుంకము చెల్లించితే చాలునని నబాబు ఒప్పుకొనెను. ఈ రేటు దేశీయ వర్తకులు చెల్లించు రేటుకంటె చాలతక్కువయనుమాటను యెవరుగాని మరువరాదు.

“దేశీయవర్తకులు ఇంతకంటే చాలయెక్కువయే చెల్లించుచున్నారు”ని క్షేపే 1772 సం॥ మార్చి 30-వ తేదీ ఉపన్యాసములో స్పష్టముగ చెప్పి యుండెను.

అయినప్పటికి, ఇంగ్లీషుకోమిట్లు తృప్తిపడలేదు. వాన్ సిటార్టు, హేస్టింగ్సులు నబాబుతో కుదుర్చుకొనివచ్చిన ‘మాంఘీర్’ ఒడంబడికతో వీరు తృప్తిపడలేదు. అందలి సౌకర్యములు తమకు యింకను చాలవనిరి. ఇందుకు విరుద్ధముగవారు పెద్ద గందరగోళముచేసి, యధాప్రకారముగనే, సుంకముల నెగబెట్టి, జబరదస్తీగా వర్తకము చేసుకొనసాగిరి. అందుచే, దేశములోని వ్యాపారమంతయు మహాగందరగోళములోపడెను. నబాబుకు దమ్మిడిముట్టలేదు. దేశములో యెక్కడచూచినను, రోజురోజు, దౌర్జన్యములు హెచ్చుకాజొచ్చెను. చిట్టచివరకు నబాబుకు విసుగెత్తి, వెనుక వాన్ సిటార్టు, హేస్టింగ్సులతో సూచించిన ప్రకారము, దేశములో సుంకముల నసలే తీసిపారవేసి, వర్తకమునంతను బాహాటముగ వదలివేసెను. ఇట్టిపని చేయుటకు నబాబుకు సర్వసంపూర్ణాధికారము గలదుగద. అయినప్పటికి, దురాశా పాతకులగు ఇంగ్లీషుకోమిట్లకు యిది యెంతమాత్రము గిట్టలేదు. ఇది నబాబు తమ యెడగావించిన గొప్ప నేరముగ వారుభావించిరి. ఇందు నబాబు దోషమేమియు లేదు. ఏలననగ న్యాయమార్గమున ఇంగ్లీషువారితో సమాధానపడుటకు నబాబు యెంతయో తంటాలుపడెను. కాని, లాభములేకపోయెను. ఇంగ్లీషు వర్తకులే సరియైన దోషకు రాకపోయిరి.

1763 సం॥ ఫిబ్రవరి 22-వ తేదీన నబాబు వాన్ సిటార్టుకు యిట్లని వ్రాసెను :—

“దేశాంతర్భాగములో జరుగు వ్యాపారములో అనగ, ఉప్పు, పొగాకు, వక్కలు, ఎండుచేపలు, మున్నగు వస్తువులపై మీరు నూటికి 9 చొప్పున సుంకము చెల్లించునట్లు మన మొడబడితిమనియు, కాని, నాయుద్యోగులు దీనిని పాటించక వారీ వర్తకమును యావత్తు నిలిపివేయ జూచుచున్నారునియు, అదిగాక, యిది వరకు కంపెనీ చీటీచూపితే ఊరికే పోనిచ్చే బట్టలు వగైరా సరుకులను కూడ నాయుద్యోగులిప్పుడు అటకాయించు చున్నారునియు, మీరు నాకు వ్రాసినారు.”.

“అసలు తగాదాయిది. నా ఆఫీసులో రిజిష్టరయివున్న వర్తకులు యావత్తు న్నంది సుంకములు చెల్లించుచున్నారు. మీరు యీ వర్తకులద్వారా సరుకులు కొనుక్కొనుచున్నారు. కాబట్టి, యీసరుకులు నిజముగ మీవో, మా వర్తకులవో తెలిసికొనుటకు నా అధికారులకు వీలులేకుండవున్నది. ఈ అవస్థఅంతా యెందుకు? అట్లా దయనల్ల మీ గుమాస్తాలు యెక్కడబడితే అక్కడే వున్నారు గద; మీ

గిడ్డంగులు యెక్కడబడితే అక్కడే వున్నవిగదా! మీ గుమాస్తాలద్వారానే—మీ గిడ్డంగులుద్వారానే—మీ రేవు సరుకులను నేరుగ కొనుక్కోరాదా? ఇందులో మావర్తకులకు నిజముగ భాగము లేకపోతే వారివల్ల యెట్టి గోలగాని, అల్లరిగాని, కలుగనే కలుగదుకదా?

“ఇదివరకే వర్తకులు తాము అమ్ముకొను సరుకులపైనను, కొనుక్కొను సరుకులపైనను సుంకములు చెల్లించుచుండేవారు. అట్టివారిద్వారా మీ రిప్పుడు సరుకులు కొంటున్నారు. అందుచే, యీ మిషపెట్టి వారిప్పుడే సుంకముల నివ్వకుండ తప్పించుకొన జూచుచున్నారు. అసలుతగాదాకు కారణమిది. కాబట్టి, దయ చేసి, యికమీద మీరిట్టి వర్తకులతో వ్యాపారముచేయడం మానివేసే సెయ్యండి. అట్లయినచో, యిక మీవారికి మావారికి యేమియు తగాదాలురావు.”

కాని, యీపద్ధతి ఇంగ్లీషువారికి నచ్చలేదు. వాన్ సిటార్టు నబాబుతో చేసుకొనినచ్చిన ఒడంబడికను తక్కినవారు ఒప్పుకొనలేదు. ఈ ఒడంబడికను రద్దుపరచి

మిర్కాసీమునుండి యింకను యెక్కువ సౌకర్యములు గుంజుకొనుట యెట్లాయను ఆలోచన చేయుటకై చుట్టుపట్టుల గిడ్డంగులలో పనిచేయుచున్న కౌన్సిలు మెంబర్లను (పాట్నా, చిటగాంగు

గిడ్డంగులవారిని తప్ప) యావన్మందిని కలకత్తాకు పిలిపించిరి. వీరందరు కలకత్తాలో మకాముచేసి ఫిబ్రవరి మొదలు ఏప్రిల్ నెల వరకు (1763) ఆలోచనలపై ఆలోచనలు చేసిరి. వారే ఫిర్యాదీలు, వారే తీర్పుకర్తలు. నబాబు నేరస్తుడు. వీరుచేసిన తీర్పుమో 1763 సం॥ మార్చి 1-వ తేదీన “వాట్సు” అను నతడు ప్రకటించిన అభిప్రాయమువల్ల తేటపడగలదు. ఆ అభిప్రాయమిది:—

(1) “కంపెనీ కివ్వబడిన ఫర్మానావల్లను, “హాన్ బుల్” హుక్కుములవల్లను విదేశ వ్యాపారములోగాని, దేశాంతర్భాగములో జరుగు వ్యాపారములోగాని, హిందూస్థాన సామ్రాజ్యములో ఉత్పత్తియగు యే సరుకులలోగాని స్వేచ్ఛగ వ్యాపారము చేసికొనుటకు ఇంగ్లీషు యీస్టిండియా కంపెనీవారికి హక్కుగలదు. ఏ వస్తువులకుగాని దస్తకులను (చీట్లను) యివ్వవచ్చును. ఈ సంగతిని మీర్జాఫర్ తాను వెనుక మనతో చేసుకొన్నసంధిలో - తన బంగాళారాష్ట్రమునకు సంబంధించినంత వరకు - ధ్రువపరచెను.

(2) ఉప్పు, వక్కలు, పొగాకులకుగాని మరియే యితర వస్తువులకుగాని, దస్తకు చూపినప్పుడు నబాబు ప్రభుత్వము సుంకము వుచ్చుకోరాదు.

(3) ఇట్టి సరుకులకుకూడ యింతటినుండి దస్తకులు యిచ్చుచుండవలెను.

(4) కంపెనీ నౌకర్లకుగాని, యితరులకుగాని సర్టిఫికెట్టులు యివ్వరాదు. ఉప్పుకు - అదిపూర్తిగ కంపెనీ నౌకరుతాలూకుది అయినట్లయితే - దానికి దస్తకు యివ్వవలెను. ఇతర ఇంగ్లీషుమనిషిది అయితే యివ్వకూడదు.

(5) మన ప్రెసిడెంటు నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరములలో యీ హక్కును - ఫర్మానావల్ల మనకు పుట్టబడిన హక్కును - వదలుకొన్నాడు. అనగ అతడు 17-న జనేవరినాడు చెప్పిన అభిప్రాయములోనే యున్నాడన్నమాట.

(6) మన ఇంగ్లీషు గుమాస్తాలను దేశీయ ప్రభుత్వపు అధికారము క్రిందికి అప్ప గించుట మన వ్యాపారమునకు చాలనష్టము.

మన ఇంగ్లీషు గిడ్డంగులున్న ప్రాంతములలో యిట్టి నిర్బంధము కేవలము అనవసరము. మన గిడ్డంగులులేని దూరప్రదేశములలో మన గుమాస్తాలు ప్రజలను పీడించకుండ ఉండుటకును, దేశీయ ప్రభుత్వాధికారులు కూడ యిటీవల జేసినట్లు మనవారిని హింసించకుండ ఉండుటకును యేదో ఒకవిధమైన యేర్పాటు అవసరమే. ఈ విషయము మనమును నబాబును కలిసి ఆలోచించుకుంటేనేగాని తేలదు."

ఇతర మెంబర్ల అభిప్రాయములు కూడ యిట్లే యుండెను. వారన్ హేస్టింగ్సు తప్ప మిగతా కాన్సిలు మెంబర్లందరు వాన్ సిటార్టును చివాట్లు పెట్టిరి. ఎందుకు? నబాబుయెడ న్యాయముగ వున్నందుకు. * నబాబుపక్షముగ వాన్ సిటార్టు యెంతో దూరము చెప్పెను. కాని, ప్రయోజనము లేకపోయెను. నబాబునల్ల డబ్బుతిని

* ఈ వ్యవహారములో వాన్ సిటార్టు చేసిన పనినిగూర్చి తక్కిన మెంబర్ల అభిప్రాయము లెల్లండ్రో కార్నక్ సేనాని 1763 సం॥ ఫిబ్రవరి 26-న తేదీన క్షువుకు వ్రాసిన ఉత్తరములోని యీ దిగువభాగములవల్ల తేటపడగలదు :—

వాన్ సిటార్టుపోయి నబాబుతో మాట్లాడివచ్చినందువల్ల మన చిక్కులు మరింత హెచ్చినవే గాని, తీరలేదు. అవి చాలదూరము భరింపజాలనంత దూరము పోయినవి కూడాను. ఇతడును, వారన్ హేస్టింగ్సును యేకమై, బోర్డులో యితర మెంబర్లవారికి చెప్పకుండ, దేశాంతర్భాగములో జరుగు వ్యాపారములో ఒకటికూడ వదలిపెట్టకుండ-అన్ని సరకులపై నూటికి 9 వా॥ సుంకమిచ్చునట్లు నబాబు దగ్గర ఒప్పకొని వచ్చినారు! ఇందు కనుగుణముగ కొన్ని రూల్సును తయారుచేసి, వానికి ఒప్పకొని వచ్చినారు. మన కొలువులోవున్న గుమాస్తాలు మున్నగువారివల్ల వచ్చు రెగాదాలన్నీ నబాబు పరిష్కారము చేసేటట్లుకూడ ఒప్పకొని వచ్చినారు. ఇవన్నీ మనకెంతో లజ్జాకరముగను, యిబ్బందికరముగను, నున్నవనుమాట స్పష్టమేగద. ఏదో లంచము మేసినవాళ్లుతప్ప, యితరు లెవరుగాని యిట్టి సిగ్గుమాలిన షరతులకు వప్పుకుంటారా? ఈ బేరంలో వాన్ సిటార్టుకు ఏడులక్షల రూపాయల లాటు వచ్చి పడ్డట్లు అందరు అనుకుంటున్నారు. ఇందుపై కలకత్తాలోనున్న కాన్సిలు మెంబర్లు సమావేశమై యీ అగౌరవపు షరతులకు ఒప్పకొనివచ్చిన వాన్ సిటార్టును గట్టిగ చివాట్లు పెట్టినారు. మరియు దేశములో నాలుగువైపులనుండి వచ్చుచున్న ఫిర్యాదుల విచారించి, యిందుకుతగిన బంగోబస్తు యెట్లు చేయుటకు వీలుండునో ఆలోచించుటకుగాను కలకత్తాలోలేని యితర మెంబర్లనుకూడ కాన్సిలు వారు పిలిపించినారు. వారందరిప్పడిక్కడ కొంతకాలమునుండి మకామువేసి తగిన ఆలోచనలు చేయుచున్నారు. వాన్ సిటార్టు ఒప్పకొనివచ్చిన షరతుల ప్రకారము ఎవరుగాని ఆచరించవలసినవి

యిత డీమాటలు చెప్పుచున్నాడని వా రభిప్రాయపడిరి. కాన్సిలులో అధికసంఖ్యాకులు అతనికి వ్యతిరేకముగ నుండిరి. వారన్ హేస్టింగ్సుమాత్రము యితనిపక్షమున నుండెను.

నబాబు బలప్రయోగముచే కార్యము సాధింపబూన తలపలేదు. కాని ఇంగ్లీషువా రతనిని పొడిచి రేపుచుండిరి. కార్నక్, క్లైవుకు వ్రాసిన ఉత్తరమును బట్టి ఇంగ్లీషువారు మిర్కాసీముతో కజ్జా పెట్టుకొనవలెనని కూర్చున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇంగ్లీషువారితో గలిగిన చిక్కులన్నిటిని సవ్యముగ పరిష్కరించుకొనుటకు నబాబు శక్తివంచనలేక పాలుబడెను. 1763 సం॥ ఫిబ్రవరి 26-వ తేదీన ఆతడిట్లు గవర్నర్ కు వ్రాసెను :—

“నేనుకోరినవల్లా మూడు సంగతులు. వీనినిగూర్చి లోగడ మీకు వ్రాసియున్నాను. తిరిగి యిప్పుడు వ్రాయుచున్నాను. ఒకటి :—మొదటినుండి యీ రోజు

లేదనియు, మన వర్తకమున కికముందు యెవరుగాని యెట్టి ఆటంకములుగాని గలిగించిననుసరే, అట్టి వానిని బలాత్కారముగ భుజబల ముపయోగించి యెదిరించవలసినదనియు, హుకుము లవ్వడే జారీ చేయబడినవి.” (Malcolm's Life of Clive Vol. II P. 283)

కాన్సిలులో ప్రెసిడెంటుకు వ్యతిరేకపు పార్టీ నాయకుడు అమియతు. ఇతడు చెప్పిన మాటల నన్నిటిని కార్నక్ కి కార్డులలో వ్రాయుచుండెను. మిర్కాసీముతో కలహము పెట్టుకొనవలెనని కూర్చున్న పార్టీకి యితడును, ఎల్లిస్ ను నాయకులు.

ఎలిఫిన్ స్టన్ తన “Rise of British Power in India” గ్రంథము 382 పేజీలో యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“కార్నక్ కాన్సిలులో మెంబరుకాడు. మిలిటరీ వ్యవహారములు వచ్చినప్పుడు తప్ప యితడు కాన్సిలులో కూర్చుండుటకు హక్కులేదు. కాని గవర్నర్ కు వ్యతిరేకపు పార్టీలోచేరి యెక్కువ హడావుడిచేయువారిలో యితడొకడు. ఈ సంగిగ్ధస్థితిలో యితడువచ్చి కాన్సిలులో కూర్చుండుటవల్ల చాలపని జరిగెను.

.....గవర్నర్ ఒప్పుకొనివచ్చిన షరతులు యింగ్లీషువారితోకూడిన యీ కాన్సిలుకు అవమానకరములనియు, తమయొక్కయు కంపెనీయొక్కయు వర్తకమునకవి నష్టదాయకములనియు, చేయబడిన తీర్మానముతో యితడు యేకీభవించెను. గవర్నర్ యిట్టివానిని జూరీచేయుట తమ హక్కులను భంగపరుచుట కావున, వానిని తక్షణమే ఆపివేసి, ఆ రూల్సుప్రకారము ప్రవర్తించనక్కరలేదని అన్ని గిడ్డంగులవారికి వెంటనే తెలియపరచవలసినదనియు తీర్మానము చేయబడెను. ఈ తీర్మానముతో నైత మిత డేకీభవించెను. ఇదిగాక, ఊళ్లోలేని యితరమెంబర్ల నందరినికూడ మీటింగుకు పిలిపించవలసినదని సలహాచెప్పినవా డితడే. పాట్నా చిటగాంగు గిడ్డంగులవారు మాత్రము - చాలదూరమందుండుటచే ఆహ్వానింపబడలేదు. తక్కినవారందరు వచ్చిరి. ఇందువల్ల, వాన్ సిటార్డు ఒప్పుకొని వచ్చిన షరతులు యెవరికైతే బాధకరముగ వున్నవో, ఎవరైతే వాన్ సిటార్డును తమ శత్రువుగ భావించుకొనుచున్నారో అట్టివారందరు యేకమై, అతని ప్రవర్తనను పరిశీలించుటకు కూర్చుండిరి.”

వరకుకూడ బంగాళా నబాబులు కలకత్తా గవర్నర్ తోనే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరముల నడిపిరిగాని, బోర్డులోని ఇతర మెంబర్లతో ఒక్కమాటయైనను జరిపియుండలేదు.

రెండవసంగతి యేమనగ :—కంపెనీవర్తకము చిరస్థాయిగ ఉండవలెననియే సిద్ధాంతీకరింపబడినది. ఈ సందుచూచుకొని, మీఇంగ్లీషు ప్రముఖులు గుమాస్తాలు ఉప్పు, పొగాకు ఎంచుచేపలు, లేకు కలపవగై రాసరుకులలో వ్యాపారము సాగించి, యీసరుకులను ప్రజలనుండి బలాత్కారముగ, పీడించి లాగుకొనుచున్నారు. నా యువ్యోగస్తులతో అనపసరముగ, అక్రమముగ పేచీలుపెట్టి పెనగులాడుచున్నారు. ఇందువల్ల, నాబీదప్రజలు, వర్తకులు, పారిశ్రామికులు, యావన్నుండి నానావిధముల పీడలకు గురియగుచున్నారు. మీకు, నాకుకూడ అనపసరముగు భీదరగలుగుచున్నది. ఓడలవల్ల ఎగుమతులు, దిగుమతులు చేసుకొను సరుకులతోనే మీగుమాస్తాలు వర్తకముచేసుకొనుట మొదటినుండి ఆచారమైయున్నది. అంతేనేగాని, నా రివిన్యూకు నష్టమును కలిగించే సరుకులలో వారు వ్యాపారము చేయరాదు. దీనివల్లనే అనేక తగాదాలు కలుగచున్నవి. నాప్రజలంతా నాశనమైపోవుచున్నారు.

మూడవసంగతి యేమనగ :—సేనకయ్యో ఖర్చులు, పరిపాలనకయ్యో ఖర్చులు అన్నీ నేను భరించుకోవడమున్ను, మీగుమాస్తాలుమాత్రము యిదివరకున్న ఆచారమునకు భిన్నముగ వర్తకము చేసుకుంటా, యీమిషతో నాప్రజలను, దేశమును పీడించడమును, పరిపాలనా వ్యవహారములో నా ఉద్యోగులు యే జోక్యము కలుగజేసుకోవడానికిగాని, పల్లెత్తుమాట అనడానికిగాని నోచుకోకపోవడమున్ను, ఇదియే నా ఉండవలసిన లక్షణము? ఇదియేనా మీ అభిప్రాయము?”

ఈ ఉత్తరము 1763 సం॥ మార్చి 7-వ తేదీ బోర్డుమీటింగులో చదవబడినది. నబాబుకోరిన కోర్కెలలో ఒక్కదానికికూడ బోర్డువారు ఒప్పుకొనలేదు. “ఇదివరకున్న ఫర్మానాలు, పబ్లిక్ హుకుములు దరిమిలాజరిగిన ఒడంబడికలు, అన్నీ పరిశీలించినమీదట బోర్డువారు ఏమి తీర్మానము చేసినారో ఆ తీర్మానమున్ను, సదరు తీర్మానప్రకారము బోర్డువారు నడవదలచుకొన్న సంగతినిమాత్రము” నబాబుకు తెలియపరుచుటకు నిశ్చయించిరి.

“ఈ తీర్మానముల కనుకూలముగ అమియత్, “హే,” అనువారిరువురును నబాబువద్దకువెళ్లి వ్యవహారము ఫైసలుచేసుకొనినచ్చుటకును, ఇందుకనుగుణముగ దరిమిలా జరుగవలసిన పనివంతను నిర్వహించుటకుగాను నబాబు దగ్బారులో రెసిడెంటుగ ఉండుటకు అనుకూలమైన మనిషినికూడ వీరివెంటపంపుటకును” బోర్డు వారు తీర్మానించిరి. (First Report 1773, P. 492—493).

ఈ తీర్మానములు తనకుచేరగానే, నబాబు 1763 సం॥ మార్చి 22-వ తేదీన యిరీతిగ జబాబుప్రవాసెను :—

సుంకముల పూర్తిరద్దు, యింగ్లీషువారి ఆగ్రహం.

“సుంకముల వ్యవహారమిట్లున్నది—ఇంగ్లీషు గుమాస్తాల పీడవల్ల ఈ సుంకములు ఒకదమ్మిడికూడ వసూలుకావడంలేదు. ఇంతేగాదు, మీవారు నాఉద్యోగులతో కొంతమందితో షరీకై ప్రజలనుండి జుల్మానాలు కూడ వసూలుచేయుచున్నారు. మీ ఆసరాచూచుకొని, మరికొందరు వర్తకులు సుంకము లివ్వకుండ తమ సరకులను రవానాచేసుకుంటున్నారు. ఈ కారణముచే, అసలు సుంకములనే నేనుతీసి పార వేసినాను. చౌకీలనన్నిటని (గేట్లనన్నిటిని) యెత్తిపార వేసినాను. ఈ (దిక్కుమా లిన) సుంకములమూలముగ, అనవసరముగ నేను నాపేరునేల చెడకొట్టుకోవలెను* ఇకమీద నా ఉద్యోగస్తులెవరై నా యీసుంకములు పుచ్చుకుంటే వారిని గట్టిగ శిక్షిస్తాను. మీరు చెప్పే హక్కులు మీకివ్వబడిన ఫర్మానాలను, సన్నదులను పున్నవని మీరు చెప్పుచున్నారు. నేనీ దేశములో 20, 30 ఏండ్లనుంచివున్నాను. ఆఫర్మానాల వగైరాల సంగతి నాకును తెలుసును. మీర్జాఫరు కాలమువరకుకూడ మీగుమాస్తాలు ప్రత్యేకముగ కొన్ని వస్తువులలోమాత్రమే వ్యాపారముచేయుచుండిన సంగతిని మీరుమరచిరా? అంతదూరమెందుకు? నేనుమీకు స్నేహితుడనై యుండినప్పటికి, వెనుకమీరు నాయెల్లుకట్టుకొనుటకు చిటగాంగునుండి 20, 30 దూలాలు తెప్పించి యిచ్చుటకై నను మీకు కలపవ్యాపారంచేయు హక్కులేనందువల్ల వీలులేకపోయె ననుసంగతి మీకు జ్ఞాపకములేదా? కాని, యిప్పుడు నాపరిపాలనలో మీ గుమాస్తాలువచ్చి యిందువిషయమై ఎంతఅల్లరిచేస్తున్నారు? ఎంతహానికలిగించుచున్నారు? అబ్బా, నేచెప్పలేను. వీనినిబట్టి నిజముగ బాధపెట్టువారెవరో, బాధపడువారెవరో, మీరే ఆలోచించుకోండి.”

* Seir (సీయర్) అనుగ్రంథమును యింగ్లీషులోనికి తర్జుమాచేసిన గ్రంథకారుడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ప్రయివేటువర్తకంలో యింగ్లీషువారుచేసే దుర్మార్గముల నాపుట్టకై నబాబు మిక్కిలి ధైర్యముతో గొప్పపనిచేసెను. చౌకీలను, టోలుగేట్లను, సుంకములను, యావత్తు ఒక్కసారిగ యెత్తి పారవేసినట్లు బంగాళాదేశమందంతటను ప్రకటించెను. ఎవరుపడితే వారు ఏవస్తువులతో పడితే ఆ వస్తువులతో స్వేచ్ఛగ వ్యాపారము చేసుకోవచ్చునని బాహుటముగ ప్రకటించెను. ఇంతకంటె న్యాయమైనసంగతి యింకొకటివున్నదా?.....దీనివల్ల తన ప్రజలకే యెక్కువ లాభమని నబాబుతలచెను. ఏలననగ, తనప్రజలు యింగ్లీషువారికంటె తక్కువఖర్చుతో జీవించగలరు. కాబట్టి, వీరు యింగ్లీషువారికంటె యెక్కువచొకగ ప్రతిచోటను సరకులను అమ్ముకొనగలరు. అందువల్ల, యింగ్లీషువారు వీరితో పోటీకి నిలవలేక, వర్తకములోనుంచి వెళ్లిపోదురని నబాబుతలచెను. కాని, యీ రహస్యమును ఆనాటి యింగ్లీషుకోమట్లు వెంటనే గ్రహించిరి.” (Page 469. Vol. II Calcutta Reprint).

తన ఇంగ్లీషు మిత్రులయెడ నబాబుకు నిజముగ ఫిర్యాదుకు కారణములేదని యెవరుగాని అనజాలరు. మార్చి 24-వ తేదీ బోర్డు మీటింగులో వాన్ సిటార్డు హేస్టింగ్సులు తమయభిప్రాయము నిట్లనిచెప్పిరి.

“ అన్ని సరకులలోను, అన్నిచోట్ల, మనయుష్టమునచ్చినట్లు స్వేచ్ఛగ యెట్టి సుంకములు చెల్లింపకుండ వ్యాపారము చేసుకొని తీరుదమని మనబోర్డువారు అధిక సంఖ్యాకుల బలముచే తీర్మానించినారు. ఈ తీర్మానము నబాబుకు పంపగానే, ఆతడును దేశములో అసలు సుంకములే తీసిపార వేసి, అందరు స్వేచ్ఛగ వ్యాపారము చేసుకోవచ్చునని బాహుటముగ ప్రకటించినాడు. ఇందుకు మనము అతనిని నిందింప జాలము. మనమేమియు యిందు విషయమై చేయుటకు వీలులేదు.....”

నబాబు చేసిన ఈ పనికి వాన్ సిటార్డు, హేస్టింగ్సులు తప్ప అందరు మండిపడిరి !

“ ఇట్టిపని చేయుటకు నబాబుకు అధికారములేదు. కంపెనీ వ్యాపారమును నష్టపరచడానికిని, మొత్తముమీద దేశములో వర్తకక్షేమము నాలోచించి బోర్డు వారు చేయ సంకల్పించిన పనులను భంగపుచ్చడానికిని, నబాబీపనిని చేసెను. (Wheeler's early Records of British India p. 309.)

అమియత్, హే, యను వారిరువురను నబాబుదగ్గరకు పంపుటకు తీర్మానింపబడి నట్లు పైన చెప్పియుంటిమి. కాని, నబాబు రెండు సంవత్సరములవరకు అన్ని సుంకములను అందరిమీద అసలే రద్దుపరచినాడను వార్త తెలియగనే, ఈ ఉత్తరువును నబాబు తక్షణమే రద్దుపరచి, యధాతీగ దేశీయులనుండి సుంకములు వసూలుపరచి తీరవలెనని నబాబుతో గట్టిగ చెప్పనట్లు యీ యిరువురు దూతలకు చెప్పిపంపిరి. ఇందునుగూర్చి బోర్డు తీర్మానముకూడ చేసిరి.

ఈ యిరువురు దూతలువెళ్లి యిదివరకు కంపెనీవారు తెలిపియుండిన కోర్కెల ప్రకారము నబాబుచేత బలాత్కరించి చేయించుటతప్ప వీరింకొకపని చేయరాదని చెప్పిరి. కొత్తరాజీషరతుల మాట్లాడ వీలులేదనిరి. పై పెచ్చు, యిది వరకు కోరిన కోర్కెలుగాక, యెవరుగాని, అంగీకరింప వీలులేని కొన్ని కొత్తషరతులనుకూడ నబాబుపై వేసి రద్దవలసినదని వీరికి చెప్పిపంపిరి. అమియత్, నబాబుకు గర్భశత్రువు. కాబట్టి, యితని రాయబారమును నేనంగీకరింపనని నబాబు తిరస్కరించెను. ఈ సందర్భమున నబాబు వ్రాసిన ఉత్తరములు ఆశలన్నీవదలుకొన్న మనిషివ్రాసిన ఉత్తరములవలె నున్నవి. బహుశః, యింగ్లీషువారితో యుద్ధము చేయుదమనియే ఆతడు మనస్సులో నిశ్చయించుకొన్నాడు కాబోలు. తనను సింహాసనమునుండి పడదోయుట కయియే కంపెనీవారిట్లు తనతో గిల్లికజ్జాపెట్టకొన్నారని బహుశః నబాబుకు యీపాటికి తెలిసియుండును. అట్లయినచో, యిందు అతని

తప్పేమియులేదు. ఇంగ్లీషువారికిట్టి ఊహలు కడుపులోపున్నమాట నిజమేగద. ఎల్ ఫిన్ స్టన్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ ఇతడు సింహాసనమెక్కినప్పటినుంచి మనవారితనికి దురుద్దేశముల నాపాదించుచునేయుండిరి. తనసేన సభివృద్ధిపరుచుకొనుట కితడు పడుతంటాలు,—తనకు రావలసిన శిస్తుదస్తుల వసూలు చేసుకొనుటకితడు చేయుప్రయత్నములు,—వేయేల యితడు తనబల సామర్థ్యముల పెంపొందించుటకు చేయుప్రతిపనియు, ఇంగ్లీషువారి మీద దెబ్బతీయడానికే యితడు చేస్తున్నాడని కంపెనీ యుద్యోగులు తలచుచుండిరి. కాని, యితరవిషయములలో యితని ప్రవర్తన యిట్టియూహకు తావిచ్చునదిగలేదు. ఇతర యూరోపియను జాతులతోచేరి (ఇంగ్లీషువారిపై) అతడేమియు కుట్రపన్న లేదు. మహారాష్ట్రులనురమ్మని కనుగీటలేదు. షాలం,—షుజాఉద్దౌలాలయెడ ఇంగ్లీషువారు కోరినదానికంటె తక్కువసుముఖముగ నేయుండెను. ఇతడు (ఇంగ్లీషు వారితోటి స్నేహమువల్ల) తనజమీందారులకందరికీ విరోధియైనాడు. ఇంగ్లీషు వారితో కలహమువచ్చిన సందిగ్ధసమయములోనే యితడతి కష్టసాధ్యమును, అపాయకరమునునగు నేపాళదండయాత్రపెట్టుకొన్నాడు. సుంకముల ఒడంబడికను గూర్చి యితడు తొందరపడి ప్రవర్తించినప్పుడుతప్ప, తక్కిన సమయములలో యెన్నోసార్లు మనవారితనిని వేధించి, పొడిచిరేపినను, యితడు మనోనిబ్బరమును గోల్పోవక శాంతముతోనే ప్రవర్తించెను. ఇంగ్లీషువారు తమకివ్వబడిన హద్దులను మీరి ప్రవర్తింపగ వారిని తగు అదుపులోనుంచునంతవరకుమాత్రమే ఆతడు గట్టితనమును జూపెను. ఇక ఆఖరుకు తనకు ఇంగ్లండునుండికూడ సహాయము రాదనియు, వాన్ సిటార్టు తనశత్రువులకు పూర్తిగ లొంగిపోయినాడనియు, తెలుసుకొని, అంతయునిరాశ చేసుకొన్నతరువాతగాని, అతడు ఆఖరుమెట్టుగ—ఆఖరుఆశగ—స్వరక్షగార్థమై కత్తిగట్టలేదు. రాయబారులు వెళ్లి పోయిన కొలదిరోజులుతరువాత యితడుగవర్నరుకు వ్రాసిన రెండుఉత్తరములనుబట్టి యీతనికప్పుడున్న మనోభావములు వెల్లడికాగలవు. అమియత్ రాయబారమునుగూర్చి యితడుకడుపులో అనుమాన పడుచున్నట్లు యితడు ఏప్రిల్ 11-వ తేదీన వ్రాసిన మొదటి ఉత్తరమును బట్టి తెలియుచున్నది. ఏలననగ, యీ రాయబారి వెంటవచ్చువారు ఒకటి రెండు దళములకంటె యెక్కువ వుండకూడదని అతడందులో వ్రాసెను. ఏప్రియల్ 15-వ తేదీన వ్రాసిన రెండవ ఉత్తరములో కంపెనీవారి పరస్పర విరుద్ధకార్యములగూర్చి యితడు గగ్గోలుపెట్టెను. ఎట్లనగ, ఒకమూల స్నేహమును, శాంతిని, గోరుచున్నామని చెప్పుచు, కంపెనీవారు కొండల చాటులనుండియు, అడవులచాటునుండియు, అనేక ప్రాంతములనుండి తమసేనలను నబాబు రాజధానిమీదికి పంపించుచున్నారు. కాని, యీ సమయమందు ఒక్కసైనికుడుకూడ కదలలేదు. ఇదంతయు మిర్కాసీము మనస్సులోపుట్టినభ్రమ. వెనుక, తనను సింహాసనమెక్కింపబోవు సందర్భమున

వాన్ సిటార్డు రాయబారమువచ్చి మీర్జాఫరును పడగొట్టిస్తే యిప్పుడు అమియత్ రాయబారమువచ్చి తనను పడగొట్టునేమోయను ఉలుకు యితనికనుభవమేమిటను. వెనుక జరిగిననాటకమే తిరిగి యిప్పుడు జరుగునేమోయని అతనిభయము.”

“గతదినమందు (ఏప్రిల్ 14-వ తేదీయందు) కంపెనీవారు చేసిన తీర్మానము లితనికి తెలిసియున్నయెడల, యీతడిట్లు భయపడుటకు కారణముండియుండునట్లు వచ్చును. అవసరమువస్తే పనికివచ్చుటకుగాను ఒకసేనను తయారుగా పూచవలసినదిగ ఆనాడు కంపెనీవారు తనసేనాపతికి హుకుము చేసియుండిరి. “పాట్నాను పట్టుకొనుటకు నీకు రేపో మాపో మేముహుకుములను పంపనచ్చును. కాబట్టి, నీవు తగూరులో ఉండుము” అని కంపెనీవారు పాట్నాలోనున్న ఎల్లిస్ కు హెచ్చరికబంపిరి.” (Rise of British Power in India. Pp. 390—391).

ఎట్లయిననేమి, ఈరాయబారులతో మాట్లాడుటకు మీర్జా సీము ఆఖరుకు ఒప్పుకున్నాడు. మే 15-వ తేదీన అమియత్, హే, లు నబాబుతో మాంఘీగుండ్లో మాట్లాడిరి, ఈ రోజంతయు మామూలు మర్యాదలతో సరిపోయినది. పదిగోజుల అనంతరము వీరిరువురును తిరిగి నబాబువద్దకువెళ్లి, కంపెనీవారికోర్కెల నన్నిటినీ, కాగితముమీదవ్రాసి, నబాబుచేతికిచ్చిరి.

“ఇవన్ని పడకొండు షరతులు, సుంకములగూర్చియు, యేజెట్లగూర్చియు, కంపెనీ కౌన్సిలువారు యిటీవలచేసిన తీర్మానములను నబాబు లిఖిత పూర్వకముగ ఒప్పుకొనవలెను. దేశీయ ప్రజలపై నబాబు తిరిగి సుంకములను విధింపవలెను. ఇంగ్లీషువారి వర్తకమునకు యిటీవలగలిగిన నిరోధములవలన వారికివచ్చిననష్టమునకు తగు పరిహారమును కంపెనీకి యివ్వవలెను. నబాబు తన ఉద్యోగులను శిక్షించవలెను.....ఇట్టివే విన చవిగాని షరతుల ననేకములను పొగరుబోతుతనమును చూపుమాటలతో వ్రాసి నబాబుచేతికిచ్చిరి.” (పై గ్రంథము పేజీ 393).

రాజీయత్నములు భగ్నమగుట

ఆత్మ శౌరవముగల యేరాజుగాని యిట్టిషరతులకు ఒప్పుకొనజాలడుగద. కాని, నబాబుచేత, ఒప్పించుటకు ఇంగ్లీషువారు వెనుక దండును తయారు చేయుచుండిరి. పాట్నాను ముట్టడించి పట్టుకొనవలసియుండునని అప్పుడే ఎల్లిస్ కు కబురు పంపియుండిరిగద. ఇందుకుగాను కొన్ని తుపాకులను పడవలలోవేసి పాట్నాకు పంపిరట. ఈపడవలు మాంఘీరుదగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి, నబాబుకు అనుమానమువేసెను. ఈ పడవలను అటకాయించ వలసినదని అతడు హుకుముచేసెను. ఇది తప్పుకాదు. ఈ పడవల నటకాయించినసంగతి కలకత్తాకు చేరగానే, వారందరు సమావేశమై “నీవుచేసినట్లుపని, మామీద యుద్ధప్రకటనగ భావించుచున్నాము.” అని నబాబుకు వ్రాసిరి. అమియత్, హే, లను తక్షణమే కలకత్తాకు వచ్చివేయవలసినదని

వ్రాసిరి. పాట్నాను ముట్టడించి పట్టుకొన వలసినదని ఎల్లిస్ కు వెంటనే వ్రాసి నేసిరి.

నబాబు అయోధ్యపాలకుడగు షుజా ఉద్దౌలాతో రాయబారము సాగించెను. తనసేనలను ఆర్మీనియన్ ఆఫీసర్ల చేత తయారుచేయించెను.

కలకత్తానుండివచ్చిన ఉత్తరువులప్రకారము ఎల్లిస్ జూన్ 24-వ తేదీ రాత్రి ఆకస్మికముగ పాట్నాపై పడెను. నిచ్చెనలద్వారా కోటగోడలెక్కి ముట్టడించెను. నబాబువద్దకు రాయబారమువెళ్లిన 'అమియత్' ను నబాబు కలకత్తాకుపోనిచ్చెను కాని, సే, ను మాత్రము వ్యవహారము పరిష్కార మగువరకు తనవద్ద ఖైదీగ నుంచుకొనెను. ఎల్లిస్ ప్రసర్తననుగూర్చి విన్నప్పుడు నబాబు భగ్గున మండిపడెను. వెంటనే, తనరాజ్యములోవున్న యావన్నది ఇంగ్లీషువారిని నరికి పారవేయవలసినదని ఆతడు హుక్ముచేసెను. దీనికి కొంతన్యాయము లేకపోలేదు.

ఎల్లిస్ ను ఇంగ్లీషుసేనలు తరిమివేయుటకుగాను 'మర్కర్' అను ఆర్మీనియన్ ఉన్యోగస్తునొకని నబాబు పాట్నాకు కొంతదండుతోపంపెను. ఈ దండయాత్రలో 'మర్కర్' విజయముగాంచెను. పాట్నాను ఇంగ్లీషువారినుండి విడిపించెను. ఎల్లిసును, ఇంక ఇతరయూరోపియనులను ఖైదీలుగ పట్టుకొని మాంఘీరుకు తీసికొనివచ్చెను. (Longs Records P. 327 and also Seir Vol. II. P. 467 et seq Calcutta Reprint of 1903).

అమియతును నబాబు కలకత్తాకు పంపివేసెను. కాని, మధ్యత్రోవలో ఎనరో ఇతనిని పట్టుకొని కాశీంబజారువద్ద చంపిరి. ఈ హత్య ప్రమాదమున జరిగినదో లేక వెనుక ఆలోచనమీదనే జరిగినదో రికార్డులనుబట్టి స్పష్టముగ నిర్ణయించుటకు వీలులేకున్నది.*

అమియత్ హత్యసంగతి కలకత్తాకు తెలియగనే కలకత్తా కాన్సిలువారు నబాబుచర్యను తీవ్రముగ నిందించుచు "నిన్ను బంగాళా తక్తమీదనుంచి తీసిపారవేసినాము." అని చెప్పుచు అతనికి ఉత్తరము వ్రాసిరి. మిర్కాసీముతో పేచీ వచ్చేయెడల అతనిని తీసి పారవేసి, అతనిస్థానే తిరిగి వెనుకటి మిర్జాఫరును తీసుకొనివచ్చి సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టుదమని కంపెనీవారు అంతకు పూర్వము 20-వ తేదీననే తీర్మానించుకొనిరి.

* నబాబు కొంత పరివారమునిచ్చి అమియతును కలకత్తాకు సాగనంపవలసినదిగ చెప్పినట్లును మధ్యత్రోవలో అమియత్ తాలూకు మనుష్యులు నబాబు పరివారముపై తుంటరితనముగ తుపాకులు కాల్చినట్లును, అందుకు ప్రతిగ నబాబు పరివారము తిరిగి కాల్పగ అమియత్ మున్నగువారు చచ్చినట్లును, Seir, గ్రంథము తెలిగించిన గ్రంథకర్త Vol. II పేజీ 476 కు Foot-note గ వ్రాయుచున్నాడు.

మీర్కాసీముపై యుద్ధము సాగించుచున్నామనియు, మీర్జాఫరును తిరిగి బంగాళాతక్కుపై నెక్కించుచున్నామనియు కంపెనీవారు జూలై 7-వ తేదీన దేశము దంతటను గొప్ప ప్రకటన గావించిరి. ఈ యుద్ధము అక్రమమనిచెప్పి వారన్ హేస్టింగ్సు, నల్ సోలీసు అను మెంబర్లరువురు తటస్థముగ నుండిరి.

మీర్కాసీము జూన్ 28-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరము కలకత్తాలో జూలై 7-వ తేదీన అందినది. ఇందులో అతడిట్లని వ్రాసెను :—

“ ఎల్లిస్ నాకు గర్భశత్రువని నేను మనస్సులో అనుకుంటూ వుండేవాణ్ణి. కాని, ఆతడిప్పుడుచేసిన పనివల్ల ఆతడు నాకు ఆంతరంగికముగ స్నేహితుడనియే నాకు తోచుచున్నది. ఆతడు రాత్రిపూట దొంగవలె పాట్నా ఖల్లాను ముట్టడించి నాడు. బజారంతా దోచుకొని కొల్లగొట్టినాడు. నర్తకులను, ప్రజలను, దోచు కొన్నాడు. ఉదయం మొదలు మధ్యాహ్నం మూడుజాములవరకు నానాచిత్రవధలు, హింసలు చేసినాడు. నాకు 2, 3 వందల తుపాకులు పడవలలోవేసి పంపవలసివచ్చి నేను వెనుక మిమ్మును కోరియుంటిని. కాని, మీరు పంపలేదు. కాని, యీ నిర్భాగ్యుడిప్పుడు తన మనస్సులో నాయందున్న స్నేహముచేత యీ యల్లరివల్ల నాకు కావలసినన్ని తుపాకులను, ఫిరంగులను యిచ్చినాడు. తనబాధ, తన బహువు, వదిలించుకొన్నాడు. కంపెనీవ్యవహారములు నష్టపరచడం యెప్పుడు నాఉద్దేశ్యము కాదుకాబట్టి, యీతడే ఫిరంగులనన్నిటిని నాచేతి కిచ్చివేసినాడు. ఈ అల్లరిలో యీ నిర్భాగ్యునివల్ల నాకెంత నష్టముగలిగినను, నేను దానిని లక్ష్యముచేయను. కాని, ఇందువల్ల కంపెనీవ్యవహారములకు కలిగిన నష్టమునకు - అయ్యలారా - మీరంతా జబాబు చెప్పవలసియున్నారు. మీరు అక్రమముగ క్యూరముగ, పట్టణమును కొల్లగొట్టి, ప్రజలను నాశనముచేసి, వారి తాలూకు లక్షలకొలది రూపాయల విలువగల ఆస్తులను దోచుకొన్నారు. దీనికంతా మీరుబాధ్యులు. వెనుక కలకత్తాలో మీ ప్రజకు నష్టము కలిగినప్పుడు మీరు పరిహారము పుచ్చుకొన్నట్లుగనే, యిప్పుడు మా ప్రజకు గలిగిన యీ నష్టమునకంతకును మీరు తగిన పరిహార మివ్వవలసి యుందురు. అయ్యలారా, మీరంతా బలే తమాషా స్నేహితులుగా నున్నారే !

మీదేవుడైన యేసుక్రీస్తు పేరుచెప్పి మీరు నాతో ఒడంబడిక చేసుకొని, సైన్యపు ఖర్చులకనిచెప్పి నా దగ్గర ఒక దేశము తీసికొని, నా రక్షణకోసము ఆ సైన్యమును ఉపయోగిస్తామని చెప్పితిరి. కాని, తీరాచూడగ, ఆ సైన్యాన్ని నన్ను రక్షించడం కోసంగాక, నన్ను భక్షించడంకోసం పెట్టినట్లు తేలినది. ఏలననగ, యీ సైన్యం చేతనేగద యిట్టిదారుణవధలు దోపిళ్లు మీరు చేయించారు ! ఇదొకవిధముగ కంపెనీ వారు నా కిప్పుడు మేలే చేశారనుకుంటాను. ఏలననగ, గతమూండేండ్లనుండి మీరు నసూలుపరుచుకున్న శిస్తులన్నీ మీరు నాకు తిరిగి యిప్పించేస్తారన్న మాట - మీ ఇంగ్లీషు గుమాస్తాలుచేసిన దార్జన్వాళకు, హింసలకు వారు ప్రజలనుండి కాడేసిన

పెద్దపెద్ద మొత్తములకు, వారివల్ల గలిగిన యితర నష్టములకు, - వీటికన్నిటికి తగు పరిహారము మీరు యివ్వడం న్యాయమని మీరే ఒప్పుకుంటారుగదా! ఇంతే మీరు పడవలసిన కష్టమల్లా! ఇంతే! బర్ద్యాన్ మున్నగు పరగణాలు మీరెట్లా తీసుకొన్నారో, తిరిగి - అయ్యలారా - దయచేసి అట్లాగే వదలుకొని వెళ్లండి.”

(Long's Selections Pp. 325—326)

ఈ పుత్తరమును నబాబు ఎత్తిపొడుపుమాటలతో వ్రాసెననుట స్పష్టమే. అయితే, ఇంగ్లీషువారు తనను మొదటినుండి అనేకవిధముల అనమానించి, హింసించుచుండుటచేత, ఆతనిమనస్సు విరిగిపోయినది. ఎల్లిస్ పాట్నాపై పడుట కేవలము అక్రమము. దీని కెంతమాత్రము కారణములేదు. కాబట్టి, నబాబు చిరాకుపడి, కుహనాకై స్తవ్రులగు తన పూర్వమిత్రులకిట్టి ధోరణిలో ఉత్తరము వ్రాయుట తప్పుకాదు.

యుద్ధమునకు పూర్వరంగము-కంపెనీకి, మిర్కాసీముకు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు

మిర్కాసీముకు, గవర్నరుకు, జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు కొన్ని యిటీవల *Calendar of Persian Correspondance* అను గ్రంథములో ప్రచురింపబడినవి. అందుండి కొన్నిటిమాత్రమిట వివరించెదము. ఈ గ్రంథముయొక్క మూడవసంపుట మునకు ఉపోద్ఘాతము 9-వ పేజీలో మాలీస్ బ్రదుద్దీన్ అహమ్మదుగారు యిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

“కంపెనీనాకర్లు పొగరుబోతు ప్రవర్తనవల్ల మిర్కాసీము కష్టములు మరింత ఎక్కువయ్యెను.కంపెనీనాకర్లు సుంకములులేకుండ వర్తకమును చేసికొనుటకు తమకు హక్కుగలదని వాదించుటయేగాక, యీ దొంగహక్కులను ఇతర దేశీయ వర్తకులకుకూడ అమ్ముకొనసాగిరి.

లజ్జాహీనమగు యిట్టిమోసమువల్ల నబాబు రివిన్యూఅంతయు నష్టమయ్యెను.ఇంతటితో పోలేదు. తనరాజ్యముపై దివాన్ గిరీ సంపాదించుకోవలెనని ఇంగ్లీషువారు ఢిల్లీ చక్రవర్తితో రహస్యముగ ఆలోచనలు సాగించినట్లు నబాబుకు అనుమానముతగిలెను. ఈరీతిగ రివిన్యూ పరిపాలన యావత్తు తనచేతిలోనుండి లాగి వేయుటకు వారుచూచునట్లు అతనికి తెలిసెను.

“కంపెనీనాకర్లు దేశాంతర్భాగములో చేసుకొను వ్యాపారములో సరుకుల ధరలలో నూటికి 9 చొ॥ సుంకము విధింపబడెను. దీనికి వారి ప్రతినిధి యొకడు—గవర్నర్ వాన్ సిటార్టు—ఒప్పుకొనెను. ఈసంగతినాతడు కౌన్సిలువారికి చెప్పగానే, వారందరు ఇతనిపై ఒక్కసారిగ కట్టగట్టుకొనిలేచిరి. ఏసరుకుమీదా దమ్మిడీకూడ చెల్లించము అని వారందరు గర్జించిరి. “కావలిస్తే ఉప్పుమీదమాత్రం నూటికి 2½ చొ॥ చెల్లిస్తాము. అంతే, ఇంతకంటె నబాబు మనదగ్గర ఎక్కువపుచ్చుకోడానికి

హక్కులేదు” అనివారనిరి. స్వార్థ పరత్వముచే కండ్లుకానని వీరిమాటలకు వ్యతిరేకముగ, నబాబుపక్షమున, న్యాయమునకు నిలువబడి మాట్లాడినవాడు వారన్ హేస్టింగ్సు ఒక్కడే. సమాధానపరుచుటకు చేయుప్రతిప్రయత్నము డబాయింపులచే వ్యర్థమయ్యెను. న్యాయమార్గమున పోవుటకుచేయు ప్రతిప్రయత్నమునకు అడ్డంకులే గలిగెను. ఆఖరుకు విసుగెత్తి నబాబు ధైర్యముతో అడుగువేసెను. దేశములో యావత్తు సుంకములను ఒక్కపెట్టిన తీసిపారవేసెను. ఇందువల్ల తనదేశ ప్రజలను కంపెనీనౌకర్లతో సమానసౌకర్యములు గలవారినిగజేసెను. దీనికి కంపెనీనౌకర్లు సహించలేక పోయినారు. వారుతక్షణమే నబాబుపై యుద్ధము ప్రకటించినారు. చాట్నాగిడ్డంగికి అధికారిగనున్న ఎల్లిస్ తలబిరుసువాడు. తనకేదో అపాయమువచ్చి పక్షతోందని యీతడు ఊరక గందరగోళము చేసుకొనెను. ఇతడు వెంటనే పాట్నాను ముట్టడించెను. తరువాత యేమిజరిగినది అందరికి తెలుసు.”

తన కుహనాకైస్తవ మిత్రుల విశ్వాసఘాతుక స్వభావము మిఠ్కాసీ ముకు తెలిసినచ్చెను. వారు నీతినియమములను వదలి, తనను, తనప్రజలను, ఉద్యోగులను, ఎట్లు వేధించుచున్నారో అతడనేక పర్యాయములు చెప్పకొని మొత్తుకొనెను. న్యాయము, హక్కు ఆతనిపక్షమందున్నది. విశ్వాసఘాతుకము ఇంగ్లీషువారి పక్షముననున్నది. 1763 సం॥ ఫిబ్రవరి 22-వ తేదీన నబాబు గవర్నర్ కు యిట్లు వ్రాసెను :—

“మన ఉభయులకు శత్రువులైనవారిని శిక్షించుటకే తెలంగీ సిపాయిలు మనసేసలో చేర్చుకొనబడినారు. కాని మీరువారిని నామీదకే పంపిస్తారని నేను ఆనుకోలేదు. గుమాస్తాల చెప్పుడుమాటలను మీరునమ్మి, ముందుగ శిపాయిలను పంపించడమున్ను, దరిమిలా ఆచెప్పుడుమాటలేమో నాకువ్రాసిపంపించడమున్ను— యిదేనామర్యాదా—(Calender Page 188. No. 1676.).....ఇదిఎంత లజ్జా హీనమైనపని? మీ ఇంగ్లీషువారిలో కొందరు పెద్దమనుష్యులు నన్నుతీసివేసి, యింకొక నబాబును పెట్టుకోవాలని ఆలోచిస్తున్నారటగా? ఆ వచ్చేనబాబు ఎవరైనా నాకపనిలేదు. తెలింగా శిపాయిలను మీరుపెట్టుకోడానికోసం నేనుమీకు 50 లక్షల రివిన్యూవచ్చే జిల్లాలనిచ్చాను. మీరిప్పుడు నన్ను నాశనంచేయడానికి సేనలను కూర్చుకుంటున్నారని వినడం నాకెంతో ఆశ్చర్యముగనున్నది. యూరపియనులను నమ్మకూడదని ఇప్పుడందరికి తెలిసిపోయింది.” (పైగ్రంథము P. 189. No. 1679.)

ఈ ఉత్తరమునకు గవర్నర్ యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను :—

“మిమ్మునుతీసివేసి, ఇంకొక నబాబును పెట్టుకోవాలని ఇంగ్లీషువారు ఆలోచిస్తున్నారని చెప్పేమాట కేవలము అబద్ధము. అది కుచ్చితపు బుద్ధిగల కొందరు కల్పించినచూట. స్వార్థపేరితలై దేశంలో అల్లరి కలిగించాలని కూర్చున్న మనుష్యులు చెప్పేచూటలివి.” (పైగ్రంథము Page 190. No. 1683.)

గవర్నర్ వ్రాసిన సమాధానము శుద్ధ టక్కరుమాటయని యెవరికైనా తెలియును.

ఇందుకుబదులుగ తిరిగి మీర్జాసీము యిట్లువ్రాసెను :—

“మీరు న్యాయస్తులనే నా అభిప్రాయము. కాని, యీ విషయములో మాత్రం మీరు న్యాయంగా ప్రవర్తించడంలేదు.....మీకంపెనీ గుమాస్తా యొకడు నాతాలూకు నాయబ్ ను, ధిక్కరించి త్రోసివేసినాడు. కాని, మీరువానిని శిక్షించరు..... నన్నుగురించి మీకు చెప్పబడే ప్రతి చిలిపిమాటను మీరు నమ్ముచున్నారు. ఇందుకు నాకుచాలా విచారంగాయుంది. దుండగములు చేసేవాళ్ల నందరిని శిక్షిస్తానని మీరన్నారు. ఎల్లిస్ ఒకదుండగీడు—మీరువాని నెందుకు శిక్షించరు ? ఇది వింతగవుండే ? (పైగ్రంథము P. 192. No. 1687.)

కాని, నబాబను కొన్నట్లు గవర్నర్ న్యాయస్తుడుకాడు. ఏలసనగ, యీ గవర్నర్ ప్రవర్తనను గూర్చి 1763 సం॥మార్చి 5-వ తేదీన నబాబు వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టియే యీ సంగతి తెలియగలదు :—

“నేను బీహారువెళ్లినప్పుడు బెంగాలులో నాథుడవడు లేనందున మీ ఇంగ్లీషువారు నాప్రజలను హింసించి, ప్రతిగ్రామమును, ప్రతిజిల్లాను, నాశనం చేసినారు. నాప్రజలకు అన్నంలేకుండాచేశారు. రివిన్యూ వసూలు పూర్తిగా ఆగిపోయింది. యిందువల్ల నాకు సుమారు కోటిరూపాయలు నష్టంవచ్చింది..... మీరు మాంఘీరువచ్చినప్పుడు యీతగాదాల నన్నిటిని పరిష్కరిస్తానని నాతో చెప్పినారు. కాని, కలకత్తా వెళ్లగానే, జబరుదస్తీగా వర్తకంసాగించుకోడానికి మీరు సేనలను పంపించినారు. నాఉద్యోగస్తులెవరైనా నోరెత్తితే వారిని చావగొట్టి నానాతోభ పెట్టినారు. ఈమూడేండ్లు నాకు మీవల్ల దమ్మిడీ రొఖ్ఖముగాని, పేరుకై నా ఒకవస్తువుగాని, ముట్టలేదు. పై పెచ్చు, నాఉద్యోగులమీదనే పడి మీరు జుల్మానా లనియు, నష్టపరిహారములనియు పేరుపెట్టి, డబ్బు గుంజుకొన్నారు.” (పైగ్రంథము P. 191-No. 1695.

ఈ యూరోపియను మిత్రులు తన్నిట్లు వేపుకుతినడంవల్ల, మీర్జాసీముకు సహనము చచ్చిపోయింది. 1763 సం॥మార్చి 14-వ తేదీన ఆతడిట్లు గవర్నర్ కు వ్రాసెను :—

“స్నేహంకోసమే నేనిన్నాళ్లనుండి మీరు చేసేపనులకన్నిటికి సహించి ఊరుకున్నాను. కాని, రాను రాను యిక, నౌకర్లు గుణహీనులగు అల్పులు కూడ నన్ను అశౌరవపరచడం సాగించారు. నాకిక సహనంలేదు. ఎవరైనా ఒకరితో స్నేహంగా ఉండవచ్చునుగాని, పదిమంది దయాదాక్షిణ్యంమీద ఆధారపడి బ్రతుక

నలెనంటే, ఎవరికై నా తరమా? నేనేవిధంగాకూడ ఒడంబడికను భగ్నపరుపలేదు.”
(పైగ్రంథము P. 199—No. 1707.)

ఎల్లిస్ చాల అల్లరి చేయుచున్నాడనియు, అతనిని శిక్షించవలసినదనియు నబాబు యెన్నోసార్లు గవర్నర్ తో చెప్పెను. కాని, 1763 సం॥ మార్చి 17-న తేదీ ఉత్తరములో గవర్నర్ ఏమని సమాధానము వ్రాసినాడు?

“ఎల్లిస్ మీద చెప్పేమాటలు ఒక్కటికూడ నేనుసమ్మను. మీరు చెప్పే దానికి ఋజువేమిటో చూపించండి. కంపెనీ వ్యాపారాన్ని రక్షించుకోడానికే యీ పెద్దమనిషి. సేనలను ఊళ్ల వెంట త్రిప్పుచు, తిరుగుచున్నాడు.” (పైగ్రంథము P. 202—No. 1716.)

గవర్నర్ యొక్కయు కౌన్సిల్ లోని యితరమెంబర్ల యొక్కయు నడవడిని చూచి నబాబుకు విసుగు, రోత పుట్టెను. వారికడుపులోపున్న ఉద్దేశాలిక తెలిసి పోయినవి. వారు వ్రాసియిచ్చిన సంధి పత్రాలు చిత్తుకాగితాలకంటె యెక్కువై నవి కావని నబాబుకు బోధపడిపోయినది. 1763 సం॥ మార్చి 20-న తేదీన నబాబు గవర్నర్ కు యిట్లని వ్రాసెను :—

“శిస్తుల వసూళ్ల వల్ల నాకేమియు దమ్మిడిరావడంలేదు. పైగా, దీనివల్ల నాకూమికూ తగాదాలు మాత్రము హెచ్చుగవచ్చుచున్నవి. కాబట్టి, యివి వసూలుపంపించడమే మానిపించినాను.....సుంకములవల్లకూడ నాకు దమ్మిడిరావడంలేదు. అయితే, శిస్తులుమాత్రం రైతులనుండి శిపాయిలు లాగుకుంటున్నారు. నాతరువాత వచ్చే నబాబు యీనష్టమంతా మీకు భర్తీచేస్తాడంటే!..... మీకు నాకు యీమధ్యజరిగిన ఒడంబడికకాగితం యిదిగోతీసికోండి, యిందుతో పంపిస్తున్నాను. పాత ఖరారునామాయే నన్నురక్షించనప్పుడు యీకొత్తదివచ్చి నన్నిప్పుడురక్షిస్తుందా? కావాలంటే పాతదికూడ పంపించివేస్తాను.” (పైగ్రంథము పేజీ 203, No. 1718.)

1763 సం॥ మార్చి 22-న తారీఖున నబాబు తిరిగి యిట్లువ్రాసెను :—ఇంగ్లీషువారు నాప్రజలలో కొందరితో షరీకై, కొందరినుండి డబ్బుకాజేశారు..... కలహం పుట్టించడానికి ఎల్లిస్ ఎప్పుడూచూస్తూవుంటాడు. మూడేండ్లకొకసారి ప్రెసిడెంటును మార్చుకోవడం మీ ఇంగ్లీషువారికి ఆచారం. నేను నబాబు గిరికివచ్చి దాదాపు మూడేండ్లునునది. కాబట్టి, నన్ను తీసివేసి, యింకొకణ్ణి పెట్టుకోవాలని మీరు చూస్తున్నారు. ఈ ఉద్దేశం కడుపులో పెట్టుకొనియే నన్నెట్లాగెనాపొడిచి రేపి, నాచేత ఏదో తొందరపని చేయించి, ఆమిషమీదనన్ను తోసివెయ్యాలని మీరు చూస్తున్నారు.” (పైగ్రంథము Pp. 203—204 No. 1719.)

ఇంగ్లీషువారు యుద్ధసన్నాహములు జేసుకొనుచున్నారు. ఇందుకై వారికి కొంత వ్యవధి కావలసివచ్చింది. ఈ సంగతి నబాబుకు తెలియకుండ, అతనిని మైకములో పడగొట్టుటకుగాను, తామేమియు యెరగనట్లు నబాబుతో చెప్పుచుండిరి. ఇట్టి ప్రమాదంరాకుండ “మితో సమాధానము కుదుర్చుకొనుటకుగాను మేమిదిగో అమియత్, హే, అనువారలను మీవద్దకు పంపుచున్నాము. వారు మీతో మాట్లాడి కొత్త ఒడంబడిక నేర్పరుచుకొనగలరు.” అని వ్రాసిరి. (పైగ్రంథము P. 200 No. 1720.)

“మీరుకోరే న్యాయమైన కోర్కెలను కౌన్సిలువారు అంగీకరించుటకు సిద్ధముగనున్నారు.” అని ఏప్రిల్ 1-వ తేదీన తిరిగి వ్రాసిరి. (పైగ్రంథము P. 204—No. 1721.)

నబాబు యిట్టి కల్లబొల్లి మాయమాటలనమ్మురోజులు పోయినవి. కౌన్సిలు మెంబర్లను, “నాకర్లనియు, గుణహీనులగు అల్పులనియు నబాబు వెనుకటి ఉత్తరములో వ్రాసినందుకు గవర్నర్కు కోపమువచ్చినది. ఈ మాటలు సమర్థించుకొనుచు నబాబు తిరిగి 1763 సం॥ ఏప్రిల్ 2-వ తేదీన యిట్లు వ్రాసెను :—“నా ఉద్యోగులను పట్టుకొనుటకు శిపాయిలను పంపించి, దేశములో అల్లరులు పుట్టించే వాళ్లు గులాములు, నీచులు కాకపోతే మరి యింకెవరు? ఇటువంటివాళ్లు నీచులగునో కాదో మీరేచెప్పండి. (పైగ్రంథము P. 206) ఈ ఉత్తరములోనే నబాబు మరియు యిట్లువ్రాసెను :—“మీరు ఊళ్లల్లోకి మనుష్యులను పంపించి, అల్లరులు చేయించుచున్నారు. మీరు నాకు సహాయం చేయదలచుకొన్నట్లు కన్నట్టుటలేదు. పైగా నన్నుతీసివేసి, యింకొక నబాబును పెట్టుకోవాలని చూస్తున్నారు. వర్తకం విషయంలో నేనిక చెప్పేదేమున్నది. నేనంతా వడలుకున్నాను. అమియత్ నాతో వచ్చి మాట్లాడుట కేమియులేదు. శిస్తుదస్తులవిషయమై రాబోయే నబాబుతోనే మీరు మాట్లాడుకోవచ్చును.”

1763 సం॥ ఏప్రిల్ 19-వ తేదీన నబాబీ దిగువరీతిగ వ్రాయుటకు న్యాయమున్నది :—

“మీ కంపెనీసేనకయ్యే ఖర్చంతా నే నిచ్చుకొనుచున్నాను. ఇందునల్ల నాకు గలిగే మెహర్బానీ యేమిటంటే, ఆసేనవచ్చి నా ఉద్యోగస్తులను పట్టుకొని కొట్టడం. యుద్ధానికి నాతో యిప్పుడు కాలుద్రవ్వేది ఇంగ్లీషువారే. అమియత్, హేలు యిప్పుడువచ్చి నాతో మాట్లాడడానికి నా కభ్యంతరములేదు. అయితే వారి వెంట ఒకటిరెండు దళాలకంటే యెక్కువజనం రాకూడదు. ఇది తమాషాగావుంది - ఒకనైపున మీరు దౌర్జన్యకార్యాలుచేస్తూ-యింకొకనైపున నాతో ధాయబాగాలు పంపుతున్నారా! ఇట్టి దౌర్జన్యకార్యాలతో జోడింపబడిన ధాయబారంమాట నే

నెక్కడా ప్రపంచంలో వినలేదు. సుంకములకు సంబంధించినవిగాక, యితర విషయములలో నేను యిటీవల జారీచేయించిన హుకుములు మీ కంపెనీకి కష్టముగనున్నవని మీరనుచున్నారు. దానికి నేనేమిచేసేది? సుంకముల విషయములలోతప్ప యింకే విషయములోగాని, హుకుముల జారీచేయుటకు నాకు హక్కులేదా? నేనేమి అమీనానా? వాదహోదారునా, జమీందారునా, గుమాస్తానా, ముసద్దీనా, నా కట్టిహక్కులేకపోవడానికి? (పై గ్రంథము (P. 207 No. 1730)

నబాబుపై యెట్లాగెనా యింకొక కొత్త ఒడంబడిక వేసి బలవంతముగ రుద్దవలెనని కంపెనీవారు చూచుచుండిరి. ఇందునుగూర్చి అతడిట్లు గవర్నరుకు వ్రాసెను:-
“ఏటేతూ కొత్త ఒడంబడిక చేసుకోవడం చట్టమునకు విరుద్ధము. ఏలననగ, మనుష్యుల ఒడంబడికలకు ప్రాణములున్నవి.”

(ఈ మాటలు నబాబు స్వదస్తూరితో వ్రాసెనని ‘Calendar’ గ్రంథము చెప్పుచున్నది. P. 209 No. 1737)

వెనుకనుండిన మీర్జాఫరును తీసివేసి, తన్నేల సింహాసనముమీద కూర్చుండ బెట్టినాఁ డాకథనంతను మీర్కాసీము యేకరువుపెట్టెను.

ఈ కిరస్తానీ బచ్చులకు తానుచేసిన ఉపకారములనన్నిటిని యేకరువుపెట్టెను. మరియు నిట్లు వ్రాసెను:—

“నేనింత చేసినప్పటికి, ఇంగ్లీషువారు నా ఉద్యోగస్తులను కాళ్లుచేతులుకట్టి, తీసికొని పోవుచున్నారు. నోటికినచ్చినట్లల్లా మాట్లాడుచున్నారు. నా బంగాళామీద కోటలమీద, మనుష్యులను కాపలా పెట్టుచున్నారు.” (పై గ్రంథము P. 208-209 No. 1736)

ఇదంతయు అరణ్యరోదనము. ఈ ఇంగ్లీషువారికి కృతజ్ఞత లేదు. మర్యాద లేదు. నీతి నియమములు లేవు. సరళ ప్రవర్తన లేదు. ఇక యెందుకీ కబుర్లన్నీ.

యుద్ధమెల్లాగూ తప్పదు. కాబట్టి, తాను చేసుకొనగల సన్నాహమునంతను నబాబు చేసుకొన్నాడు. వెనుక ఆరేండ్లక్రిందట జగత్ సేటుతోను, అతని కుటుంబమువారితోను కుట్రపన్నియే ఇంగ్లీషువారు సురాజ్ ఉద్దాలా కొంపగూల్చిరి. ఈ సంగతి మీర్కాసీముకు తెలుసును. కాబట్టి, తిరిగి వీరంతా ఇంగ్లీషువారిలో పోయి దూరకుండ యీ ముఠానంతాపట్టి కొట్టులో వేస్తేనేగాని తనకు షేమములేదు. ఈ ఉద్దేశ్యముతో జగత్ సేటును, అతని తమ్ముడు సరూప్ చందునుపట్టుకొని మాంఘీరు కోటలో పెట్టించెను. ఇందుకు ఇంగ్లీషువారికి కోపమేల రావలెను? అయినప్పటికి, ఇంగ్లీషుగవర్నర్ జోక్యము గలిగించుకొని 1763 సం॥ ఏప్రిల్ 24-వ తేదీన నబాబు కిట్లు వ్రాసెను.

“ఈ సేతులు చాల గొప్పవంశములో పుట్టినవారు. ఇటువంటివారిని మీ రిట్లుచేయుట తగదు. అదిగాక, యివి మన ఒడంబడికకు విరుద్ధము! ఇందువల్ల, మీకు నాకు కూడ అశౌరవం వస్తుంది.”

“సేట్లు వర్తకులు; వారు మీసర్కారులో యెన్నడు జోక్యం కలిగించుకో లేదు. వారు మా ఇంగ్లీషువారితో షరీకైనారన్న మాట శుద్ధఅబద్ధము.” (పై గ్రంథము P. 211 No. 1745—1747)

ఇందుకు నబాబిట్లు మే 9-వ తేదీన జబాబుప్రాసెను:—

“నేను వారిని పట్టుకొని మాంఘీరుకు రప్పించడములో తప్పులేదు. నేను సింహాసన మెక్కినప్పుడు వారు నాదగ్గర కాపురముండి, రాజ్యపరిపాలనలో నాకు సహాయంచేస్తామని నాతో మాటయిచ్చినారు. కాని, తరువాత నే నెన్నిసార్లు కబుర్లు పంపించినా వారురాక, మొగము చాటువేసినారు. తమ వ్యాపారాన్ని కట్టిపెట్టినారు. నా రాజ్యపరిపాలననంతా అల్లకల్లోంచేసినారు. నన్ను శత్రువుగ భావించినారు.” తరువాత స్వదస్తూరీతోనబాబు దిగువ నిట్లుప్రాసెను.....నారాజ్యంలోవున్నవారి విషయంలో జోక్యం కలిగించుకోడానికి, ఇంగ్లీషువారికి పనిలేదు. ఇది ఒడంబడికలో లేదు. అయినప్పటికీ వారు జోక్యం కలిగించుకుంటున్నారు.” (పై గ్రంథము P. 216 No. 1771)

ఆఖరుకు అమియత్, హే, లను రాయబారులుగ అంగీకరించి మాట్లాడుటకు నబాబు సమ్మతించెను. వారు పదకొండు షరతులనుప్రాసి నబాబు చేతి కిచ్చిరి. ఈ జాబితా తన దగ్గరకు రాగానే మా నబాబు అమియత్ కు యిట్లు ప్రాసెను:—

“మీ కోర్కెలకు నేను 2, 3 రోజులలో సమాధానం చెబుతాను. ఈ లోగా మనమధ్యకఠినమైన మాటలేమీ జరుగకుండునుగాక. మీ శౌరవార్థ మొకవిందు ఏర్పాటు చేసినాము. దయచేసి రావలసింది.” (పై గ్రంథము P. 219 No. 1779)

నబాబు పెద్దవంశములో పుట్టిపెరిగినవాడు. మంచి మర్యాద, తెరిగినవాడు. కాబట్టి, ఉభయలమధ్య కఠినమైనమాటలు రావద్దనియు, విందుకు రావలసినదనియు ఇంగ్లీషురాయబారిని మర్యాదగ ఆహ్వానించెను. కాని, మోటవానికి మొగలిపువ్వు అందమేమి తెలియును? అతడు రాలేదు. ఇంగ్లీషురాయబారి కొంచెము మర్యాదగ ప్రవర్తించియుండినచో నబాబు కంపెనీ వ్యవహారములను అనుకూలముగ పరిష్కరించేవాడేమో. కాని, నబాబుచేసిన ఆహ్వానమునకు అమర్యాదగ యితడు జబాబు ప్రాసి పంపించెను. దీనినిబట్టి, యితడు మంచిచారగల వంశములో పుట్టలేదని స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్టి సందర్భములో నబాబుమాత్రము కంపెనీకోర్కెల నెట్లు మన్నిం

చును? తాము కోరిన కోర్కెల కంగీకరించుటకు వీలులేదని నబాబు మర్నాడు (మే 26-వ తేదీన) వారికి ప్రత్యుత్తరము వ్రాసిపంపెను. “మీరు మా కోర్కెలలో ఒక్కదానికేకూడ అంగీకరించనందుకు మేము విచారపడుచున్నాము” అని వారు వ్రాసిరి. ఇందుకు బదులుగ నబాబు తిరిగి యిట్లు వ్రాసెను:—

“దేనికి నేను ఒప్పుకోలేదో మీరు చెప్పండి. నేనెప్పుడుగాని మీ కంపిసీ వ్యాపారానికి ఆటంకము చేయలేదు. ఒడంబడికప్రకారం చేయడానికి నేనెప్పుడు సిద్ధముగవున్నాను. అయితే, నెలనెలకు కొత్తకొత్త షరతులుపెట్టి, మీరు యుద్ధము చెయ్యడానికి యేదో మిషకల్పించుకుంటూ కూర్చుంటే, యిక నేనేమిచేసేది? ఎంత నీచుడైనా తనపేరు ప్రతిష్టలను గాలిలో కలిపివేసుకోడానికి యిష్టపడడుగదా? మీరు నేచెప్పే సంగతులను విననైనా లేదు. ఏమీ పరిష్కరించు కోకుండ ఊరికే వెళ్లిపోతున్నారు.” (పై గ్రంథము P. 221 No. 1780)

జూన్ 2-వ తేదీన నబాబు గవర్నర్‌కు యిట్లు వ్రాసెను:—మీ రిప్పుడు కోరే షరతులు చాల బేసబబుగ వున్నవి. ఇవి వెనుకటి ఒడంబడికలకు విరుద్ధముగ వున్నవి.....పాట్నాలోవున్న మీ సేనల కలకత్తాకైనా పిలిపించుకోండి; లేదా మాంఘీరుకైనా పంపించండి. లేకపోతే, నేనీ నబాబుగిరి వదులుకొంటాను.” (పై గ్రంథము P. 222 No. 1789)

జూన్ 3-వ తేదీన మరల యిట్లు వ్రాసెను:—

“అమియత్, హేలు, నే చెప్పేమాటలు వినలేదు. పాట్నానుంచి సేనలను తీసివేయడానికి బదులుగ, అక్కడ సేనలను మరింత ఎక్కువచేస్తామంటున్నారు. నీకు యుద్ధము కావాలంటే, మేము సిద్ధంగా వున్నామంటున్నారు.....మీతో సమాధానపడవలెననియే నాకోరిక. అయితే, అందుకు నాకు దోవ కనబడడంలేదు. నా సహనమింక చచ్చిపోయింది.” (పై గ్రంథము P. 222 No. 1793.)

ఇంగ్లీషువారికి యుద్ధంకావాలి. అందుచే, నబాబు చెప్పినమాటలు వారి చెవిలో దూరలేదు.

మీర్కాసీముతో యుద్ధము.

మీర్కాసీమును కవ్వించి యుద్ధములోనికి లాగుటకు ఎంతచేయవలెనో అంతపనిని ఇంగ్లీషువారుచేసిరి. కాని, ఆతడెంతమాత్రము శాంతినివీడక యుద్ధము రాకుండ చేయవలెనని ప్రయత్నించెను. ఇదెంతయు ప్రశంసాపాత్రము. హింసలు పడ్డవాడు అతను. అయినప్పటికి, ఎంతో సహనముతో అతడా హింసలన్నిటిని భరించెను. కయ్యమునకు దిగినది ముందుగ ఇంగ్లీషువారు. మొట్టమొదటగ ఎల్లీస్ పాట్నాను ముట్టడించెను. ఇందెంతమాత్రము న్యాయములేదు. అయితే, ఇప్పుడు

ఎల్లిస్ ఓడిపోయి, ఇంగ్లీషు ఉద్యోగస్తులు, సైనికులు నబాబుకు ఖైదీలుగచిక్కి, అమియత్ వధింపబడుటచే దీనినొకకారణముగ పురస్కరించుకొని, ఇంగ్లీషువారు వెనుకాగతనముతో మీర్జాసీముపై నెపముపెట్టి, అతనిపై రణదుందుభిని బహిరంగముగ మ్రోగించిరి.

తామిదివరకు వేసుకొన్న కపటపు బురఖానిక తీసివేసి, బహిరంగముగ యుద్ధముసాగించిరి. కలకత్తా కౌన్సిలు మొదలందరు యుద్ధమునకు యిష్టపడినను, వాన్ సిటార్టు యిందుకు ఒప్పుకొనలేదు. కౌన్సిలు మీటింగులో వాన్ సిటార్టు యిట్లు చెప్పెనట :—

“మన ఎల్లిసును, ఇంకా అనేకమంది ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు సైనికులును, ఇప్పుడు మీర్జాసీము చేతులలో చిక్కియున్నారు. కలకత్తానుండి మనసైన్యం తన మీదికి బయలుదేరిందను కబురు నబాబుకు చేరగానే, అతడు దురదృష్టవంతులగు యీమనవారినందరిని తప్పక చంపించివేస్తాడు. ఈమనజనాన్ని అతనిచేతులలోనుంచి—నిర్దాక్షిణ్యమున, రక్తప్రియుడునునగు యీ నబాబు చేతులలోనుంచి—యేదో విధంగా తప్పించి బయటికి తెచ్చుకొనేవరకైనా మనమితనితో మంచిమాటల మీద ఉండడము వివేకముకాదా? ఇదైనతరువాత మనమాతనిమీదికి యుద్ధమునకు వెళ్లి, కసితీర్చుకొనచ్చును.

“కాని సహేతుకమైన ఈ మాటలు తక్కినవారి చెవులకెక్కలేదు. తమ గవర్నర్ అయిన యీ వాన్ సిటార్టుయందు వారికి అనుమానముపుట్టెను. ఇతడు మీర్జాసీము పక్షమువాడనియు, అతనినెట్లయిన కాపాడవలెనని యితడు చూచుచున్నాడనియు వారికి గట్టిగతోచినది. ఈకుట్రబుద్ధిచేతనే యీతడిట్టి శాంతివాక్యములు బలుకుచున్నాడనియు వారుతలచిరి. అందుచే వారందరొక్కసారి అతనిపైకి గప్పునలేచి అతడిమాటలు వ్రాసిన కాగితమును అతని చేతిలోనుండి లాగికొని—

“ఈమీర్జాసీము తనవద్దనున్న మనవారిని యావన్మందిని—ఒక్క మనిషినికూడ మిగల్చకుండ—నరికిపార వేసినాసరే, మేమిప్పుడతనిమీదికి పోయిపడి, కసితీర్చుకొనక మానము. అతనితో యెట్టిరాజీకిగాని ఒప్పుకోము” —అను మాటలను ఆకాగితముయొక్క దిగువభాగమందువ్రాసి, అందరు దానికింద సంతకములు చేసినారు.”

(Seir Vol. II. Page 478—479. Calcutta Reprint.)

వాన్ సిటార్టు హేస్టింగ్సులు యిందుకు తమ భిన్నాభిప్రాయములను వ్రాసి, సంతకములుచేసిరి.

సైన్యాధిపత్యము మేజర్ ఆడమ్స్కిచ్చిరి. జాగ్రత్తగ ముందుకు సాగవలసిన దనిచెప్పిరి. ఇంగ్లీషువారి స్థానములకు వెనుకయెట్టియిబ్బందిరాకుండ తగినబందోబస్తు చేసుకొని మరీ ముందుకుపోవ్వునిరి.

నబాబుసేనకు 'టాకీఖాన్' అధిపతిగనుండెను. ఇతడు ధైర్యసాహసములు, రణప్రావీణ్యముగలవాడు. కాని, యితడుచెప్ప ప్రతిమాటకు, చేయుప్రతిపనికి మధ్య మూర్ఖి దాబాదు డిప్యూటీ గవర్నర్ అగు సయ్యద్ మహమ్మద్ ఖాన్ పానకముతో పుడకనలె అడ్డువచ్చుచుండెను.

ఇంగ్లీషుసేనలు కలకత్తానుండియు, నబాబుసేనలు మాంఘీర్ మున్నగు చోట్ల నుండియు, మూర్ఖి దాబాదునకు బయలుదేరెను. ఈ రెండుసేనలకు జరిగిన పోరాటములగూర్చిన తప్పిళ్ల నిట వివరింపబనిలేదు. ఇవి తెలిసికొనదలచినవారు Seir గ్రంథమునుగాని, బ్రూమ్ అను నతడు వ్రాసిన "బెంగాలుసేన చరిత్ర" నుగాని చూడవచ్చును. ఈ పోరాటముల పర్యవసాన మేమనగ—నబాబుసేనలు ఓడిపోయెను. సేనాపతి టాకీఖాన్ యుద్ధరంగమందు హతుడయ్యెను. ఇదిగాక, నబాబుసేనలో ద్రోహులున్నట్లు 'Seir' గ్రంథమువల్ల తెలియుచున్నది. వారిలో ఒకనిపేరు మీర్జా ఇరాజ్ ఖాన్. ఈ ద్రోహులవల్లనే మహమ్మదీయసేనలోని రహస్యములు ఇంగ్లీషువారికి తెలిసెను, * ఈయుద్ధమందు ఇంగ్లీషువారు తమ భుజబలమువల్లగాక, కేవలము తాము నబాబుసేనలో లేవదీసిన స్వామిద్రోహుల దుర్మార్గముచేతనే గెలుపొందిరి.

తనసేనాని యిట్లు చనిపోవుటచేతను, యింక అనేక ప్రతికూల పరిస్థితుల చేతను, మీర్కాసీము దిగులొందెను. ఇక ఆఖరు యెత్తుగ † "ఊడానల్లా" యను

* ఈయుద్ధము సూటీ యనుచోట జరిగినది. దీని జయాపజయములగూర్చి చాలవివాదమున్నది. ఇందునుగూర్చి 'Seir' గ్రంథమును తర్జుమాచేసిన గ్రంథకర్త 489-వ పేజీ చివరభాగమందిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. Vol. II. (Calcutta Reprint.)

“ఈయుద్ధమందు ఇంగ్లీషువారు నిజముగ ఓడిపోయిరని తదనంతరము కొన్నిదినములకు—ఈ యుద్ధరంగమందండిన చాలమంది ఆఫీసర్లు గట్టిగవాదించిరి. కాని, ఆఖరునిమిషములో అంతయు తలక్రిందులయ్యెనట. మూర్ఖి దాబాదులోను కలకత్తాలోను అందరు చెప్పకొనసాగినదేమంటే—నబాబుసేనలోనున్న అన్నిజాతుల యూరోపియనులు షుమారు గెండువందలమంది వుంటారు. వీరు నబాబుసేనలో ఫిరంగుల కొల్చుటకు నియమింపబడిరి. ఈయుద్ధమందు ఇంగ్లీషువారు ఓడిపోయి, నానాఅవస్థలు పడుతూవుంటే ఆయవస్థను యీ యూరోపియనులు చూడలేక పోయినారు. తమ మనస్సులుకరిగి, తక్షణమే వీరు నబాబుసేననువిడిచి, శత్రుపక్షములోనికి పోయిరి. అదిగాక, “నూవలె మీరుమాత్రం యూరోపియనులుకొరా, రండి, రండి, నబాబు కొలువువిడిచిరండి, ” అని యింగ్లీషు ఆఫీసర్లు వీరిని యుద్ధరంగములో ఎలుగైత్తి పిలిచిరట” కూడాను.

† ఈచోటును Seir గ్రంథకర్త యిట్లని వర్ణించుచున్నాడు :—

“ఊడాయనునది చిన్నలోతైనది. దక్షిణమున రాజమహాల్ కొండలలోపుట్టి ఒక సమ ప్రదేశమంగువచ్చిన గంగానదిలో కలియును. ఇది గంగతో కలియు సమతల ప్రదేశమంతయు ముండ్ల

చోట తనయదృష్టమును చూచుకొనదలచెను. ఈస్థలము తనరక్షణకై యేర్పరుచు
 కొనుటలో మీర్కాసీము మిక్కిలి రణప్రావీణ్యమును జూపె
 నని చెప్పవచ్చును. ఏలననగ, యీ స్థలము ప్రకృతిచేతనే బలి
 స్థముగ చేయబడియున్నది. దీనినింకను బలపరచుటకు మానవ
 మాత్రుడు చేయగలిగిన దంతయు మీర్కాసీము చేసెను.

‘ఊడానల్లా’ రణ
 తేత్రము — నబాబు
 ఓటమి.

అతడు సమర్థుడగు రాజ్యపాలకుడు. ఇంగ్లీషువారితో యుద్ధముకావలెనని కోరుకొ
 నకపోయినను, దానంతట అదివచ్చిపడేయెడల, దానినెదుర్కొనుటకై అతడుచేయ
 దగిన సన్నాహములనన్నిటిని చేసుకొనుచునేయుండెను. తనసేనను బలిష్ఠమొనర్చు
 కొనుటకు కావలసిన సన్నాహములనన్నిటిని, సంస్కరణములన్నిటిని మీర్కాసీము
 చేసుకొనుచునేయుండెను. వీనినన్నిటిని ‘బ్రూమ్’ తన గ్రంథములో వివరించి
 యుండెను. మీర్కాసీము తనసైనికులకు తుపాకులలో తరిబీయతునిచ్చెను. ఆ తుపా
 కులగూర్చి “బ్రూమ్” యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

“వీరుపయోగించుచుండిన తుపాకులు యీ దేశములోనే (యిండియా
 లోనే) తయారైనవి. వీనిని తరువాత మన ఇంగ్లీషు (Tower proof) తుపా
 పాదలతోను ముండ్రతీగెలతోను కప్పబడియున్నది. ఈ నదీతటములు బహుఎత్తుగను, నిలువుగను
 వుండి, యెక్కడగాని యెక్కుటకు సందులేకుండనుండును. అధవా యెక్కడైనను క్లాస్ట్ అవకాశ
 మున్నను, ఏంతో కష్టముమీదగాని యెక్కివచ్చుటకు వీలులేదు. యుద్ధమునకు కొన్ని నెలలకు పూర్వ
 మీనదిపైన కొండరాతితోను, యిటుకతోను మీర్కాసీము ఒక వంతెన కట్టించెను. ఈనది గంగా
 సంగమ మగు కూడలి స్థానమునకుగల సహజమగు బలమును మీర్కాసీము కనిపెట్టెను. ఈనదికి
 అద్దరిని లోతైన కందకముత్రవ్వ, కందకమునకువెనుక ప్రాకారము నిర్మించెను. ఈప్రాకారపు
 గోడయు కందకమును నదీతట పర్వతపాదమునుండి గంగానదివరకు వ్యాపించియుండెను. ఇందు
 వల్ల, ఒకప్రక్క ప్రాకారపుగోడ, అగడ్తయు, రెండవవైపున యీ చిన్ననదియువుండి, మధ్య
 నున్న ఖాళీ స్థలమంతయు సేనలువిడిసియుండుటకు అనువైన సమతల ప్రదేశముగనున్నది. ఈ కంద
 కము చాలలోతుగవున్నది, దీనిపై ఒక కొయ్యవంతెనవున్నది. ఈ వంతెనకుముందు ఒకపెద్ద చెఱు
 వుచు, బురద పర్రయుగలవు. ఇవి రెండును నదీతట పర్వతపాదమునుండి ప్రారంభమై ప్రాకారపు
 గోడచుట్టు చాలాదూరము విశాలముగ వ్యాపించియున్నవి. ఇందువల్ల ముందుభాగముకూడ శత్రు
 వులకు దుర్భేద్యముగనున్నది. మాంఘిరుకు, రాజమహల్ కు మధ్యత్రోవ యీకందకము, గోడల
 మీదుగతప్ప, యింకొకటిలేదు. ఈగోడమీద చాలబురుజులుండి, ఇదియొక పెద్దకోటగ కన్పించు
 చున్నది. కుడిప్రక్కగకూడ గంగానదిమీదుగ పడవలలోవస్తేతప్ప త్రోవలేదు. కాని, ఎదురుగ
 శత్రు సేనలుండి యెదిరించుచున్నప్పుడిదియు సాధ్యముకాదు. ఎడమప్రక్క అంతకంటె త్రోవ
 లేదు. ఏలననగ—అక్కడ త్రోవలేని బురదపర్రలో తోడలోతు బురదలో యీడ్చుకొనుచునైన
 రావలెను; లేదా నిలువుననున్న కొండపార్శ్వము లెక్కియైన రావలెను. ఈ సందర్భముల నన్ని
 టిని కనిపెట్టియే, శత్రువుల నెదుర్చుటకిది మిక్కిలి అనువైన స్థానమును ఉద్దేశముతో మీర్కా
 సీము దీనిని కొన్ని నెలలకు పూర్వమే బందోబస్తుచేయించి యుండెను.” (Vol. II. Pp. 491
 —492. Calcutta Reprint.)

కులతో పోల్చి చూచినాము. ఇవి మన తుపాకులకంటె చాల ప్రశస్తముగ నున్నవని చెపితే మీ రాశ్చర్యపడవచ్చును. ముఖ్యముగ ఈ తుపాకులలో మందు కూరు గొట్టములు మనవానికంటె యెంతో బలిష్ఠముగ నున్నవి. ఇవి చేయబడిన లోహమేమోగాని ఆశ్చర్యముగ నున్నది. నిప్పుకొట్టు చెకిముకిరాళ్లుకూడ దివ్యముగ నున్నవి. ఇవి అక్కడనే రాజమహల్ కొండలలో దొరుకును. పరదేశాల నుండి దిగుమతియగు 'వానికంటె అందరు యివే ప్రశస్తమైన వనుచున్నారు.' (P. 351)

అయితే, యితని సైన్యపు యేర్పాటులో ఒక లోపముమాత్ర ముండెను. గానెడు పాలను ఒక్క విషపుచుక్క పాడుచేసినట్లు, యీ ఒక్క విషపుబొట్టే సర్వమును నాశనముచేసెను. అదేదనగ, మీర్కాసీము తన సేనలో కిరస్తానీవాళ్లను చేర్చుకొన్నాడు. తన సేనలో కొన్ని భాగములను ఆతడు కిరస్తానీ ఆఫీసర్ల క్రింద వుంచినాడు. ఇదే అతని కొంపతీసినది. పూర్వము "క్రూసేడరు"ల నాటినుండి క్రైస్తవులు మహమ్మదీయులపై యుద్ధములు చేయుచునేయుండిరి. వీరనేక మహమ్మదీయ రాజ్యముల స్వాతంత్ర్యమును హరించి, వారి మెడలపై తమకాడుల నుంచిరి. ఈ కారణముచే, క్రైస్తవులెన్నడుగాని, తమ మహమ్మదీయ యజమానులయెడ విశ్వాసముతో నొకరి చేయుదురని తలంచుట వెర్రి. ఈ రహస్యమును గ్రహింపని కారణముచే, చాలమంది మహమ్మదీయ ప్రభువులు తమ ప్రాణములను, ధనమానములను, రాజ్యమును, గోల్పోవలసినవారైరి. మీర్కాసీముకుకూడ యీ గతియే పట్టెను.

'ఊడానల్లా' రంగమందు మీర్కాసీము బలిష్ఠమగు స్థానము నాక్రమించి యుండెను. కావున, తమ యావత్తుశక్తియు నుపయోగించినను ఇంగ్లీషువా రతని నేమియు చేయజాలకపోయిరి. నెలరోజులు తంటాలుపడినను వారు మీర్కాసీము సేనకు కించి త్తయినను హాని గలిగింపలేకపోయిరి. ఇక, న్యాయనూర్గమున అతని నక్కడ సాధించుట దుర్బటమని వారికి తోచిపోయెను.

ఇది యిట్లుండగ, ప్రతిరాత్రియు నబాబు సేనలు యెక్కడనుండియో వచ్చి ఇంగ్లీషు సేనలపై ఆకస్మికముగపడి, నష్టము గలిగించి, అందకుండ తిరిగి పారిపోవుచుండెను. ఈ కథ యిప్పుడే చెప్పెదము.

నబాబుకు యింకొక దురదృష్టము పట్టెను. తమ స్థానమక్కడ దుర్భేద్యమును ధైర్యముతో శత్రుసేన తమపై ఆకస్మికముగవచ్చి పడలేదను నమ్మకముతో, నబాబు తాలూకు ఉద్యోగులును, సైనికులును, అబాగ్ర త్తతో నుండిరి. యుద్ధసమయమందు సాధారణముగ చేసుకొను కట్టుదిట్టముల వేనినిగాని చేసుకొనరైరి. Seir గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

నబాబు
ఆఫీసర్ల
ప్రమత్తత.

“ఆ శిబిరమునకు సహజముగగల బలమును చూచుకొని శత్రువులు తమపైకి వచ్చుట వట్టిమాటయను నమ్మకముతో, వారు తమవిఘ్నములలో అజాగ్రతగనుండిరి. చాలమంది డబ్బున్న ఉద్యోగస్థులు చీకటిపడగనే తప్పత్రాగి పల్లవార్లు బోగమాటలు చూచుచునో, లేక బోగమువాళ్లను పక్కలలో పరుండబెట్టుకొనియో, కాలక్షేపము చేయుచుండరి” (Vol. II P. 496—Calcutta Reprint)

సారా, సానులు, —యీ రెండు మిర్కాసీము కొంపముంచినవి. అయితే యీ రెండు దోషములకు పాల్పడని ఉద్యోగస్థు డొకడుమాత్రము నబాబుసేనలో నుండెను. అతనిపేరు “నాజీఫ్ ఖాన్” ఇతడు అప్రమత్తుడై యింగ్లీషు సేనలనురాత్రి పూట వేధించుటకు ఉపాయము కనిపెట్టెను. (Seir గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు) :—

“ఆతడు తరుచు కందకముచుట్టూ పరిశీలించి చూచుచుండెడివాడు. ఇట్లు చూడగ చూడగ, పర్వతపాదముదగ్గరగ ఒక చిన్నసందు వున్నట్లును, ఆ సందు గుండదూరి, అక్కడ రేవుదాటి చెరువుమీదుగ, పర్రమీదుగ, పోతే యింగ్లీషు వారి శిబిరములోనికి భద్రముగ చేరవచ్చుననియు ఆతని కక్కడనున్న కొండవాళ్లు కొందరు చెప్పిరి. ఈజాడలు కనిపెట్టి, నాజీఫ్ ఖాన్, రాత్రి మూడుగంటలవేళ యీ గూఢ మార్గముగుండపోయి, ఆ ప్రక్కనున్న ఇంగ్లీషు సేనమీద పడెను. ఇక్కడనే మీర్జాఫర్ (వెనుక పదభ్రష్టుడైన ముసలిమామ) యింగ్లీషువారితోచేరి మకాముచేసి యుండెను. ఈ గాభరాచూచి, యీ ముసిలివాడు హడలిపోయి, ప్రక్కనున్న పడవ లోనికి పారిపోయి, దాగుకొని నదిదిగువకు జారజొచ్చెను. కాని యింతలో ఇంగ్లీషు వారు పంపిన దళమొకటి యితని సహాయార్థమువచ్చెను. వీరిని చూడగనే, నాజీఫ్ ఖాన్, యిదివరకే చాల కొల్లగొట్టియున్న హేతువుచే, తిరిగి తన శిబిరములోనికి వచ్చివేసెను.” (Vol. II P. 496)

నాజీఫ్ ఖాన్ యీరీతిగ ప్రతిరాత్రి పోయి, ఇంగ్లీషు దండుపైపడి నానాభీభ త్సముచేయుచుండెను. “ఇతడు రోజూ యెక్కడినుంచి వస్తున్నాడురా” యని ఇంగ్లీషువారు యోచింపసాగిరి. వారికేమియు దోష కనిపించలేదు. కాని, అదృష్ట దేవత సదా వారయందేయుండెనుగద. ఇప్పుడును అదియేవారికి తోడ్పడవచ్చెను. Seir గ్రంథకర్త యిట్లువ్రాయుచున్నాడు :—

“ఒక ఇంగ్లీషు సైనికుడు వెనుక యెప్పుడో ఇంగ్లీషు సేనలోనుండి పారి పోయి, చాలరోజులు క్రిందటనే మిర్కాసీము కొలువులో నబాబు సేనలోని ఇంగ్లీషు సైనికుడు చేరెను. నాజీఫ్ ఖాన్ రోజూరాత్రియు వెళ్లుచున్న గూఢమార్గమును వీడుకనిపెట్టెను. వీడు ఇంగ్లీషువారిచేతులలో గనుక పడితే, వారిరూల్సు ప్రకారము వీణ్ణి వారు చంపివేస్తారు.

అయినను వీడేమిచేసినాడంటే, రాత్రి చీకట్లో యీ సందుగుండపోయి, రేవుదాటి, నోవలో గుర్తులు పెట్టుకుంటూ నడిచి గట్టి నేలమీదికి చేరగానే, ఇంగ్లీషు శిబిరము లోని ఫారావాళ్లకు వినబడేటట్టుగ ఇంగ్లీషు భాషలోయిట్లని బిగ్గరగ అరచెను :—

“నేను ఫలానివాణ్ణిరోయి, నన్ను గనుక మీరు చంపకుండ రక్షించేటట్టు యితే, మనవాళ్లనందరిని యీ అగడ్తమీదుగ నబాబు శిబిరానికి తీసుకుపోతాస రోయి” అని అరచెను. వీడి అదృష్టంపండింది. వీడి అదృష్టంచేత, వీడికంతము గుర్తుపట్టిన ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లు ఫారాయిచ్చుచుండుట తటస్థించినది. వారప్పుడు “నీ ప్రాణం రక్షిస్తాము—నీప్రాణానికేమి భయంలేదు—నీవునిర్భయంగా యిక్కడికి రావచ్చును” అని కేకవేసి, ప్రమాణంచేసిరి. ఈ ప్రమాణమీద వీడప్పుడు వారి నద్దకువెళ్లి, తాను చూచిన దంతాచెప్పి “మల్లా, నేనింకొకనాటి రాత్రివచ్చి, మీకారేపుచూపిస్తా” నని మాటయిచ్చి, మరల నబాబు శిబిరమునోనికి వచ్చి చేరెను. ఈలోగా ఇంగ్లీషు వారు శత్రు శిబిరపు ముట్టడికై కావలసిననిచ్చెనలు వగైరా సామాగ్రినంతను సిద్ధము చేసుకొనిరి. అన్నమాటప్రకారము యీ ఇంగ్లీషు సైనికుడు తిరిగి రాత్రి పది గంటలవేళ ఇంగ్లీషు సేనలోనికి వచ్చెను.....”

(పై గ్రంథము P. 497.)

సెప్టెంబరు 4-న తేదీ రాత్రి యీ ఇంగ్లీషు సైనికుడు—మిర్కాసీము కొలువులోవుండి అతనికి స్వామి ద్రోహము చేయబూనిన యీతడు—ఇంగ్లీషువారి వైపుకు తిరిగిపోయి, వారిని యీ గూఢ మార్గమునుండి నబాబు శిబిరముపైకి రప్పించెను. వీరువచ్చునప్పటికి నబాబుసేనయంతయు తప్పత్రాగి ఆటపాటలచేతను, యింద్రియతౌల్యముచేతను అలసిసాలసి సొమ్మసిలి, ఒడలుతెలియక, నిద్రాపర వశులై పడియుండిరి. ఇంగ్లీషువారంతట వీరిపై పడి, యెక్కడివారిచక్కడనరికిపార వేసిరి. ఈ ఒక్క దెబ్బలో మిర్కాసీము సేన 15,000 మంది హతులైరి. కొందరు పారిపోయిరి.

దీనితో మిర్కాసీము ఆశలు అడుగంటెను. ఇంగ్లీషు కోమట్లు తమమెడలపై వేసిన కాడిని పడద్రోసి, తిరిగి తమ స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొందమను ఆశలన్నియు మహమ్మదీయ నబాబుల కీదెబ్బ అడుగంటినవి. ఊడానల్లా షేత్రమే వారి కట్టకడపటి ఆశగనుండెను. ఈ ఆశ కాస్తా నిరాశయయ్యెను.

ఒక కిరస్తానీ శిషాయిగాడు చేసిన స్వామిద్రోహముచే యీయాశ పూర్తిగ నిరాశయయ్యెను. అదృష్టదేవత నబాబు పైతిరిగి చూడకుండ పోయెను. సురాజ్ ఉద్దాలాకు ప్లాసీయెట్లో, మిర్కాసీముకు ఊడానల్లా అట్లయ్యెను. రెండుచోట్లను ఇంగ్లీషువారు విజయము గాంచిరి-తమ సైన్యబలముచేగాదు—ద్రోహముచే—న్యాయపరిశీలనకు నిలువజాలని కుచ్చితములచే—వారుగెలుపొందిరి.

మిర్కాసీము తన సేనల నింతదిట్టముగ తరిఫీయతు చేసినను, యితహోడి పోవుటకు చాలమంది యింకొక కారణమును చెప్పదురు. అదేదనగ, యీతడెప్పుడు గాని, తాను స్వయముగ యుద్ధరంగమునకు రాడట. ఇందుకు అతని పిరికితనమే కారణమని ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులనుచున్నారు. ఇందుకు అతని పిరికితనమే కారణమో, లేక వేరే కారణమేమైనకలదో నిర్ధారణగ చెప్పటకు ఆధారములు లేవు. అయితే, ఒక్కమాటమాత్రము నిశ్చయముగ చెప్పవచ్చును. ఏమంటే, ఇతడే గనుక యుద్ధరంగములో స్వయముగ ఉండియుంటే, అతనికి అపజయములు కలిగేవి కావను మాటమాత్రము నిజము. తమకు ధైర్యము తెచ్చుకొనుటకు యీ ప్రాచ్య ఖండములో సైనికులు సాధారణముగ తమ ప్రభువువంకనే చూతురు. మిర్కాసీమే గనుక శిబిరములో మకాము చేసివుంటే, ఆరాత్రి తన ఉద్యోగస్తులు, సిపాయిలు, అట్లా తప్పత్రాగి, బోగంవాళ్లను పక్కలలో పెట్టుకొని ఒళ్లు తెలియక పడివుంటారా? ఎవడుగాని తనతనపనియందు అజాగ్రత్తగ వుండటానికి గుండెలుండేవా? బోల్టు అనునతడు (Consideration on Indian affairs 43 పేజీలో) యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“మిర్కాసీము ఉద్యోగస్తులు యింకా యెక్కువధైర్యము చూపివుంటే—లేక మిర్కాసీమే స్వయముగ యుద్ధరంగమందు నిలువబడి తన సేనలను ప్రోత్సహించివుంటే—ఆ రోజునుండి ఇంగ్లీషువారి కీరాష్ట్రములలో ఒక్క అడుగునేలయైనను చిక్కేదో లేదో చెప్పడం బహుకష్టసాధ్యముగ వుండేది.”

మిర్కాసీము చేసిన యింకొక తప్పు యేమిటంటే అతడు తన కొలువులో సిపాయిలుగను—దళాధిపతులుగనుకూడ—కిరస్తానీలను చేర్చుకున్నాడు. వీరిలో కొందరికి చేసిన ద్రోహములగూర్చి కొంతవర కిదివరకే చెప్పియుంటిమి. (ఇప్పుడింకకొన్ని చెప్పెదము) యూరోపియను, ఆర్మీనియన్, క్రైస్తవులయందు యితడుంచిన విశ్వాసమే యితనికొంప గూల్చినది. మిర్కాసీము సేనాధిపతులలో, అందులో ప్రధాన భాగమునకు “కోజాగ్రిగరీ” యను ఆర్మీనియన్ క్రైస్తవుడొకడుండెను. ఇతనినే మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు “గుర్గిన్ ఖాన్” అని పిలుచుచుందురు. ఇతడు కలకత్తాలో ప్రసిద్ధికెక్కిన “కోజాపెట్రూస్” అను ఆర్మీనియన్ క్రైస్తవ వర్తకుని సోదరుడు. నబాబు కొలువులోవున్న కిరస్తానీ సిపాయిలను, ఉద్యోగులను—అందరిని చెటిపి, వారికి లంచములిచ్చి, తిరగదీసి, ఇంగ్లీషువారికెంతో సహాయము చేయుటలో యీ “కోజాపెట్రూస్” తన శక్తియుక్తుల నన్నిటిని వినియోగించియుండెను. ఈ మాటను యీతడే—తాను కలకత్తా బోర్డు ప్రెసిడెంటుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో—ఒప్పుకొనియున్నాడు. ‘లాంగు’ తనరికార్డులలో 339 పేజీలో యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“పెట్రూస్ ఆరాటూస్ అనబడు ‘కోజాపెట్రూస్,’ నబాబు తరపు గూఢచారియని మేజర్ ఆడమ్సు అనుమానించెను. అందుచే యితనినిపట్టుకొని బాధించిరి. కాని, తానట్టివాడను కానని యితడు దరిమిలా ఋజువు పరచెను. ఇతని సోదరుడు పాట్నాలో నబాబు తాలూకు ఫిరంగి దళమునకు నాయకుడుగ నుండెను. ఇతడు ఇంగ్లీషువారితో అతిస్నేహముగ వున్నట్లు అనుమానపడి, నబాబితనిని చంపించెను. అతడు బ్రతికివుంటే, బహుశః యీవధలు జరిగేవికావు” తాను ఇంగ్లీషు వారియెడ భక్తి విశ్వాసములతో నున్నట్లు మనవి చేసుకొనుచు యితడు ఇంగ్లీషు వారికి పెట్టుకున్న అర్జీలోని మొదటి వాక్యమునల్లనే యితని స్వభావము తేట తెల్లముకాగలదు :—

“ఘనతవహించిన బోర్డువారికి నేను మనవిచేసుకొనే దేమనగ :—“ఊడా నల్లా” దగ్గర శత్రువు గొప్పసేనతో మిక్కిలి బలిష్ఠమైన స్థానమున విడిసియుండి నప్పుడు, అక్కడ నబాబు కొలువులో సేనాపతులుగనున్న మార్కన్, ఆరాటూస్ అను యిద్దరు మా ఆర్మీనియనులకు నేను మేజర్ ఆడమ్సు ఆజ్ఞప్రకారము రెండు ఉత్తరముల వ్రాసిపంపితిని. అందులో నేను వ్రాసిన దేమనగ :—ఇంగ్లీషువారు మన ఆర్మీనియన్ జాతికి యెల్లప్పుడు అనుకూలముగనుండి మనను యెల్లప్పుడు రక్షించుచున్నారు. కాబట్టి, ఆర్మీనియనులమైన మనము ఇంగ్లీషువారి మేలుకొరకై పనిచేయుట న్యాయము” అని వ్రాసితిని.

దీనినిబట్టి, యీ ఆర్మీనియన్ సేనాపతుల స్వామిద్రోహముచేతనే నబాబు సేన—‘ఊడానల్లా’ యందు నాశనమైనదని స్పష్టపడుచున్నది.

మిర్కాసీము రణరంగమును వీడుట—ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు.

‘ఊడానల్లా’ ఇంగ్లీషువారిచే నిట్లు పట్టుబడిన తరువాత, మిర్కాసీము త్వరిత గతిని మాంఘీరుకు పారిపోయెను. ఈతడే మాంఘీరుకోటను యిదివరకే దిట్టముగ బలపరిచి యుంచుకొనెను. ఈ కోటలోనుండియే 1763 సం॥ సెప్టెంబరు 7-వ తేదీన మిర్కాసీము కలకత్తావారి కిట్లు వ్రాసెను :—

“మీరీ మూడునెలలనుంచి చక్రవర్తి రాజ్యమునంతను సేనలతో నానా పాడు చేయుచున్నారు. ఇందుకు మీకేమి అధికారము గలదు? నన్నుతీసి పారవేయ జానికి మీదగ్గర యేదైనా చక్రవర్తి యిచ్చిన సన్నదువుంటే దాని అసలునుగాని, సకలునుగాని నాకు పంపించండి. దానిని నేను చూచుకొని, నాసేనలకు చూపించు కొని, యీ దేశమువిడిచి, ఢిల్లీచక్రవర్తి సమక్షమునకు పోయెదను. నేను మీ యెడ యెట్టి విశ్వాసద్రోహము గావింప దలంపకపోయినను, మీ ఎల్లీస్ ఒడంబడిక లను వాగ్దానములను పాటింపక, రాత్రిళ్లు ముట్టడిసాగించి, ద్రోహియై నామీదికి వచ్చెను. ఇంగ్లీషువారితో చేసుకొన్నసంధి, ఒడంబడిక, యిక తీరిపోయినదను

నమ్మకముతో నాప్రజ లిక కనబడ్డ ఇంగ్లీషువారి నందరిని చంపడం తమ ధర్మమని భావించిరి. ఈ తలంపుతోనే మూర్ఖి దాబాదు అమీళ్లు మీ అమియతును చంపిరి కాని, ఆతడు చంపబడుట నాకెంతమాత్రము యిష్టములేదు.

“ఇక నేను వ్రాసే దేమంటే యింతటినుంచి మీ రీవిషయములో యెవరిని లక్ష్యము చేయకుండ మీ యిష్టమువచ్చినట్లే విచ్చలవిడిగ ప్రవర్తింపదలచుకుంటే, నాదగ్గరనున్న ఎల్లిస్ ను, యింక యితరులైన మీ ముఖ్యులను నరికి పారవేసి, వారి తలలను మీదగ్గరకు పంపిస్తాను.....

“రాత్రిపూట దొంగతనముగ దోహముగ రెండు మూడుచోట్ల కొద్దిమంది నా జమేదార్లమీద సంపాదించుకొన్న యీ విజయమును చూచుకొని మీరు కులకవద్దు. అల్లా దయపుంటే, యిందుకు మేమెట్లు ప్రతీకారముచేసి, కసితీర్చు కుందుమో, మీరే చూతురుగాని.” (Vansittarts Narrative. Vol. III Pp. 368--369)

ఇందుకు కలకత్తా ప్రెసిడెంటు యీదిగువ జవాబును పంపించెను :—

“అమియత్, హే లను నీవద్దకు రాయబారులుగ పంపితిమి. ఇది చాల పవిత్రమైన కార్యమని ప్రపంచములో అన్ని జాతులవారు మన్నింతురు. కాని, ఇందుకు విరుద్ధముగ నీవు అమియతుకు తిరిగివచ్చుటకు అనుజ్ఞయిచ్చి, అతనిని దోవలో పట్టి చంపించితివి. ‘హే’ను అక్రమముగ నీవద్ద ఖైదీగవుంచుకున్నావు. మాకాశిం బజారు గిడ్డంగి ముట్టడించి అక్కడనుండు మావారినందరిని అతి అగౌరవముగ పట్టు కొని ఖైదుచేసి, మాంఘీరుకు తీసికొనిపోయినావు. వీరికీ యుద్ధములో సంబంధము లేకపోయినను - వీరు మీవారిని యెదిరించకపోయిననుకూడ - నీవు వారి నీరీతిగ చేసినావు. ఇదేమాదిరిగ, యితర ప్రాంతములలోకూడ శాంతముగ వర్తకము చేసు కొనుచున్న ఇంగ్లీషు యేజెంట్లను పట్టుకొని హింసించితివి, కొందరిని చంపించితివి. కొందరిని ఖైదుచేసి తీసికొని పోతివి. ప్రతిచోట వారి ఆస్తులను దోచుకొంటివి. నీ విన్నిపనులుచేసి, పైగా “మేజర్ ఆడమ్సును సైన్యముతో నామీది కెందుకు పంపించారు” అని, యింకా అంటావా? భగవంతు డేర్పరచిన నియమములు, మనుష్యు డేర్పరచిన నియమములు - అన్నీ నీకు తెలుసును. ఇంగ్లీషువారిని దేశ ములోనుండి తరిమివెయ్యాలని నీ విదివరకే అన్నావు. ఆ ఉద్దేశ్యముతో నీచేత నైనన్నిపనులు చేశావు. కాన, మమ్ములను, మాపేరు ప్రతిష్ఠలను రక్షించుకోడానికి మేము తగుచర్య గావింపవలసి వచ్చినది.”

“యుద్ధములో దొరికిన ఖైదీలను చంపించడం క్రైస్తవులకు, మహమ్మదీయులకేగాక, కేవలము అనాగరికులగు యితరజాతులకుకూడ ఘోరకృత్యముగ గన్పట్టును. ఇట్టి ఉద్దేశ్యములు, అడవులలోతిరుగు మృగములకు తప్ప, యింకెవరికి

పుట్టవు. ఊడానల్లా యుద్ధమైనతరువాత మీ తాలూకు మనుష్యులు మా మేజర్ ఆడమ్మ చేతులలో ఖైదీలుగ చిక్కినారు. అతడు వారికి కించిత్తయినను హాని చేయక అందరిని వదలివేసినాడు.”

మేజర్ ఆడమ్మ యారీతిగ నబాబు ఉత్తరమునకు జబాబు వ్రాసెను :—

“నీతో చేసుకొన్న సంధిమాట మనస్సులో వుంచుకొన్నవార మగుటచే, మేము నీతోవచ్చిన పేచీలనన్నిటిని శాంతిమార్గముననే పరిష్కరించుకొందమని యెంతో తంటాలుపడితిమి. కాని, ఆఖరుకు అమియత్ కు ద్రోహముచేసి నీవు ఆతనిని చంపించిన కారణముచే మేము, మనస్సులో యిష్టము లేకపోయినను, నీ మీద యుద్ధము ప్రకటింపక తప్పినదికాదు. అమియతును చంపించడం నీకు యిష్టము కాదని యంటివిగద. అయితే, ఆ చంపినవానిని నీవెందుకు కఠినముగ దండించలేదు? ఇప్పటికి మూడు నెలలైనది. ఇందువిషయమై నీవేమియు చేయలేదు. భగవంతుని దయవల్ల మేము నిన్నిప్పుడు క్రుంగదీసినాము. ఎల్లిస్ మున్నగు మా పెద్దమనుష్యు లిప్పుడు నీచేతిలోవున్నమాట వాస్తవమే. వారి తలలమీద ఒక వెండ్రుకకైనా ఏమాత్రమైన హాని జరిగిందంటే ఇదుగో—చూసుకో—ఇంగ్లీషువారు నిన్నిక రవంత యైనను కనికరించరు. వారియొక్క ఆగ్రహాన్ని అంతువుండదు. నీవు దిగంతములకు పారిపోయినను నిన్నందుకొని మ్రింగి వేతుము. ఒకవేళ, మా దురదృష్టవశాత్తు మేము నిన్ను పట్టుకోలేకపోతే—నీచేతిలోవున్న మా వారిని చంపునంతటి దురంత కృత్యమునకు నీవును పాల్పడితే—భగవంతుని ఆగ్రహాన్ని నీవు ఆహుతికాక తప్పదు.”

మిర్కాసీము వ్రాసిన ఉత్తరములో చాలన్యాయమున్నదనుటకు సందేహ ములేదు. హింసపోందినవాడు నబాబు. హింసపెట్టినవారు యింగ్లీషువారు. వారత నిని చెప్పరాని విధముల పరాభవించిరి. అతడు యుద్ధముకావలెనని కోరుకోలేదు. ఇంగ్లీషువారే బలవంతముగ యాయుద్ధమును తెచ్చిపెట్టిరి. ఇంగ్లీషువారు నబాబుకు వ్రాసిన ఉత్తరము మర్యాదమాటలతో వ్రాయలేదు. ఆ ఉత్తరము ధోరణి అతనిని సమాధాన పరుచునదిగలేదు. పైపెచ్చు అతని మనస్సును మరింత మండించునదిగ వున్నది. కవ్వించి కాలుత్రవ్వినది మొదట ఇంగ్లీషువారే. నబాబు చేతిలోపడిన ఎల్లిస్ మున్నగు యింగ్లీషువారు నిజముగ తిరుగబాటుదార్లు—యుద్ధములో పట్టు బడిన ఖైదీలుకారు. వారు నేరములు చేయుచుండగ పట్టుబడిరి. కాబట్టి, వారు మరణదండనకు తగుదురు. కాని, నబాబు వారిని పట్టుకొన్నవెంటనే చంపక, తన సితిని బలహీనమొనర్చుకొన్నాడు. పైగా వారిని కూర్చోపెట్టి మూడు నెలలు మేపి నాడు. ఇంగ్లీషువారు తనపై లేవకుండ ముందుజాగ్రత్తకోసం దేశములో అక్క డక్కడనున్న యింగ్లీషువారిని పట్టుకొని, ఖైదుచేసినందుకు నబాబును నిందించవల సిన పనిలేదు.

ఇన్నేండ్లనుండి యీ యింగ్లీషుజనం దేశంలో ప్రజలను పెట్టుచున్న ఏకక్షోభ పడలేక, ఆఖరుకు యీ అవకాశంచూచుకొని, సదరుప్రజలు యింగ్లీషు జనంమీద

మిర్కాసీము పలాయనము—ఇంగ్లీషు ఖైదీలను నరికించి వేయుట.

పడి, వారియెడలను, వారి ఆస్తులయెడలను, హద్దుమీది

ప్రవర్తించిరన్నచో ఆశ్చర్యములేదు. కలకత్తా బోర్డు

వారును, మేజర్ ఆడమ్సును నబాబుకు పంపించిన జబా

బులు అతనిని మరింత రెచ్చగొట్టునవిగా వున్నవేగాని,

అతడు వెనుకటిద్రోహములు మరచిపోవునట్లు చేయునవిగలేవు. ఇంగ్లీషువారు నబా

బుపై కుట్రపన్నుచుండిరి. నబాబు మాంఘీరునుండి పాట్నాకు పారిపోవలసివచ్చినది.

ఈపలాయనములో అతడు తనవెంట యింగ్లీషు ఖైదీలనందరినికూడ తీసికొనిపోయెను.

ఇంతవరకు అతడు వీరికెట్టి హానియు చేసియుండలేదు. కాని, ఇంగ్లీషువారు తన

నింతటనైనను పరాభవించుట మానలేదని నబాబు గ్రహించెను. ఇదిగాక, తననే

చంపుటకు కుట్రపన్నుచున్నారనికూడ అతనికి వాసన తగిలెను. అందుచే, తన

ప్రాణరక్షణార్థమై అతడు తనకొలువులోను, ఖైదులోనువున్న యావన్నది ఇంగ్లీషు

వారిని నరికించివేయదలచెను. ఈ విధముగ నరికివేయబడిన కిరస్తానీలలో మొదటి

వాడు తన కొలువులోనున్న ఆర్మీనియన్ సేనాపతి “గుర్గిన్ ఖాన్.” ఇతని

కథనుగూర్చి Seir గ్రంథానువాదకుడు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. (Vol. II. P.

502, foot-note, Calcutta Reprint.)

“ఇతనివధకు కారణములున్నవి. వాని నెవడుగాని ధైర్యముగ చెప్పలేదు. ఒక కారణమేమనగా, ఇంగ్లీషువారిచే ప్రేరేపింపబడి యీ గుర్గిన్ ఖాన్ కుట్రపన్నుచున్నాడు. ఇతనికి కలకత్తాలో ఆగా-బెడ్రోస్ లేక “కోజాపెట్రూస్” అనుపేరు గల సోదరుడు వున్నాడు. ఈ సోదరునికి వారన్ హేస్టింగ్సుతోను, గవర్నర్ వాన్ సిటాబ్టుతోను పరిచయమున్నది. వీల్లిడ్డరుకలిసి ఆకోజాపెట్రూస్ చేత నబాబుసేనలో సేనాపతిగనున్న తనసోదరునికి (అనగా యీ గుర్గిన్ ఖానునికి) ఉత్తరములు వ్రాయించిరి. మతముపేరుచెప్పియు, స్వార్థములను ప్రేరేపించియు, అతనినెట్లయినచీలదీసి, మిర్కాసీమును చంపించే యెత్తువేయవలసినదని ఆవుత్తరములో వ్రాయించిరి. ఇదిసాధ్యముకాకపోతే ఆఖరుకు తనయధికారములోనున్న సైన్యమును, స్నేహితులను తీసికొని యింగ్లీషువారి వైపుకువచ్చి వేయవలసినదని వ్రాయించిరి. ఈ రహస్యమును నబాబు వేగులవాండ్రలో ప్రధానుడైన వాడొకడు యెట్లోపసిపట్టెను. అతడంతట ఎకాయెకినిరాత్రి ఒంటిగంటవేళ నబాబు పరున్నచోటికి వచ్చి, అతనిని నిద్రలేపించి, తనచేతితో నబాబును గట్టిగపట్టుకొని—“నీవు పక్కలో పడుకుని, ఏమిచేస్తున్నావు—సేనా నాయకుడు గుర్గిన్ ఖాన్ నిన్ను కేవలము తీసికొనిపోయి ఘరంగీలకు అమ్మిపార వేసేస్తాంటే, నీవిక్కడ నిద్రపోతున్నావా? లే, లే,

అతడు బయటవారితోను, లోపలవారితోను, నీ ఖైదీలతోసహా, మాటలు నడుపు తున్నాడు.” అని హెచ్చరించెను.

ఇంతవరకు నిజము ఏమనగ; నబాబు తన సేనాపతిని (గుర్గిన్ ఖాన్ ను) నరికించి వేయుటకును, అటు తన ఖైదీల యావన్మందిని నరికించివేయుటకునుకూడ యీ కుట్రజరుగుచున్నదన్న పుకారే కారణము.....ఇదిగాక, ఖైదులోనున్న ఇంగ్లీషువారు రహస్యముగ కొంతడబ్బును, తుపాకులను, మందుగుండు సామానము కూడ సంపాదించుకొన్నారట. * ఇంగ్లీషువారియందు అసహ్యము గలుగుటకు

* కల్యాణసింగ్ మహారాజు వ్రాసిన “ఖులసత్ - ఉత్ - తవారిఖ్” అను గ్రంథమును ఖాన్ బహద్దర్ సర్ ఫరీద్ హుస్సేన్ ఖాన్ గారు ఇంగ్లీషులోనికి తర్జుమాచేసిరి. అది “Journal of Bihar and Orissa Research Society” యను పత్రికలో ప్రచురింప బడెను. అంగు ఆరవ సంపుటము 127, 128 పేజీలలో యీ గుర్గిన్ ఖాన్, వధనుగూర్చి యిట్లు చెప్పబడి యున్నది:—

“ఊడానల్లానుండి తక్షణమే లేచిపోవుటతప్ప మిర్కాసీముకు వేరేమార్గము కనిపించలేదు. రాత్రి 2 గంటలవేళ అతడొక యేనుగునెక్కి తనకు శనియైన గుర్గిన్ ఖానుని వెంటబెట్టుకొని, మిగిలినసేనతో మాంఘీరుకు బయలుదేగెను. మాంఘీరుకోటలో గెండు మూడు రోజులుండి, దానిని బాగుగ పరిశీలనగావించి, అక్కడనుండి పాట్నాకు (అజింబాదుకు) వెళ్లెను. కోట రక్షణార్థమై ఇజ్జత్ ఖానును వెనుకనుంచి వచ్చెను. రోహనల్లా నదినిదాటి, అక్కడ మకాముచేసి, దానిమీదుగ పడవలతో ఒక వంతెనకట్టుట కాజ్ఞాపించెను. మర్నాడు యిద్దరు గుఱ్ఱపురౌతులు గుర్గిన్ ఖాను వద్దకువచ్చి, తమ శీతముల నిమ్మని కోరిరట. అత డివ్వననెను. వారు బలవంతపెట్టిరి. అత డంతట కోపము పట్టజాలక, “యీ యిద్దరినిపట్టి ఖైదులో వేసేటందుకు యిక్కడ యెవరూలేరా” యని యరచెను. ఈ అమర్యాదమాటకు వారికి కోపమువచ్చియు, తమ నబాబుయొక్క దురవస్థను తలచు కొనియు, వారంతట అతనిపైపడి, తమ కత్తులతో అతనిని నరికివేసి, గుఱ్ఱాలెక్కి అడవిలోకి పారి పోయిరి.”

ఈ గ్రంథకర్తయే జగత్ సేటుయొక్కయు, అతని సోదరుడు సురూప్ చంద్ యొక్కయు, వధలనుగూర్చి చెప్పియున్నాడు. మిర్కాసీము మాంఘీరుకోటకు కాపలాపెట్టి వచ్చిన, ఇజ్జత్ ఖానుడు సదరుకోటను మిర్జాఫరుకును, అతని మిత్రవర్గముగు యింగ్లీషువారికిని స్వాధీనపరిచివేసెను. ఈమాట తెలియగనే మిర్కాసీముకు “ఒడలు మంటలెత్తిపోయి తనవద్ద ఖైదీలుగనున్న ఎల్లీస్, జేస్సీ, యను ఇంగ్లీషువారిని, చంపించివేసిను.....డాక్టర్ ఫుల్లర్ టన్ అనునతడు మాత్రము చంపబడలేదు.”

పాట్నాకోటకూడ యిట్లే అనాయాసముగ ఇంగ్లీషువారి చేతులలోపడెనని యీ గ్రంథకర్త చెప్పుచున్నాడు. ఈ కోటకు అధిపతిగ నుంచబడిన “మిర్ మహమ్మద్” అనువాడు యీ కోటను ఇంగ్లీషువారికి ఊరికే అప్పగించివేసి వాణిలో చేరిపోయెను. కంపెనీవా రితనికి తరువాత నెలకు రూ 500 లు పింఛనిచ్చుచుండిరి. కొంతకాలమైన తరువాత యితడు పరిషియాకు వెళ్లి పోయెను.”

నబాబుకు చాల న్యాయమైన కారణము లున్నవి. ఇంగ్లీషువారు మాంఘీరు కోటను ద్రోహముచేసి పట్టుకొన్నారు. Seir గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:-

“మాంఘీరు పట్టుకొనబడిన ఒకవిధమిది. ఇంగ్లీషువారు కోటకు ముట్టడి వేసినారు. ఈకోట కధిపతిగనున్న ఆరబ్ ఆలీఖాన్ వట్టి పిరికివాడు. మిర్కాసీము కొలువువల్ల తన కేమియు గిట్టదనుకున్నాడు. నా కేదయిన డబ్బుయిస్తే, యీకోట మీకు అప్పగిస్తానని బీడు ఇంగ్లీషువారికి కబురు పంపాడు. అప్పుడు మిర్కాసీమును వెంబడించి పట్టుకోవాలనే తొందరలో ఇంగ్లీషువా రుండుటచేత, సరే, నీవు అడిగింది యిస్తామన్నారు” వారంతట కొంతసొమ్మును వానిమొగాన తగులవేయగా, వాడు కోటలోనున్నవారిని మంచిమాటచేసుకొని, నెమ్మదిగా కోటను ఇంగ్లీషు వారి స్వాధీనము చేసివేసెను. ఇంగ్లీషువారంతట కొంతసేన నక్కడ కాపలాపెట్టి పాట్నామీదికి నడిచిరి. (Vol. II P. 508 Calcutta Reprint.)

నబాబుసేనల విశ్వాసమును చెడగొట్టుటకై ఇంగ్లీషువారు ప్రయత్నించు చుండిరి. 1763 సం॥ సెప్టెంబరు 19-న తేదీన ఆడమ్స్, కార్నకులు నబాబుకొలువులో నున్న “మాన్వియర్ జంటిల్” అనువాని కేల్లు వ్రాసిరి:—

“పాపము కేవలము లేమిడిచేతనే క్రైస్తవులకెంతో అగౌరవమగు యీ ముసల్మాను కొలువులో మీరు చేరియుందురని మాతలంపు. సందు చిక్కినప్పుడల్లా యీ ముసల్మానులు మన మతస్థులను, యూరోపియనులను, చెప్పరాని విధముల హిసించి, బాధపెట్టుచుందురు. ఇంతటి దౌర్భాగ్యపు గులాంగిరినుండి తప్పించుకొని బయటపడుటకు మీకిప్పుడు మంచి అవకాశమున్నది. ఇందువల్ల, మీరు మనజాతి గౌరవమును నిలువబెట్టినవారగుదురు. మీరింతవరకు మనజాతికి అగౌరవముగ ప్రవర్తింపవలసి వచ్చెనను మాటను మీరుసైతము కాదనజాలరు. ఇప్పుడు మిర్కాసీము చేతులో చిక్కియున్న మనవారిని గనుక మీరెట్లాగైనా తప్పించి, మావద్దకు పంపించేయెడల, మేము మీయెడ యెంతో కృతజ్ఞతతో నుందుమని మీరు గట్టిగ నమ్మండి. మీకిప్పుడు తక్షణమే యాభై వేల రూపాయలు చేతులో పెడతాము.” (Long's Records Pp. 332-333.)

ఇంగ్లీషు ఖైదీలను గూర్చి Seir గ్రంథకర్త యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

“ఈ ఖైదీలు అక్కడి నౌకర్ల ద్వారా తగినంత మందుగుండు సామానులను, తుపాకులను తెప్పించుకొనుటకు యేర్పాట్లు చేసిరి. కాని అవి వారిచేతికింకను రాలేదు. అవేగనుక వారిచేతికి వచ్చివుంటే వాటిసహాయంచేత, కేవలము జబరదస్తీగ తప్పించుకొని పారిపోవాలని వారిఊహ. ఒకవేళ తప్పించుకొని పారి

పోలేకపోయినా, కొంతమందిని చంపియైనా చద్దామనివారి యెత్తు. దీనివల్ల తమకు పేరుప్రతిష్ఠలైనావుంటవని వారి ఉద్దేశ్యము.” Vol. II, Pp. 505-506, Calcutta Reprint.)

ఇట్టి పరిస్థితులలో, తనకింతటి తొందర కలుగ జేయుచున్న యీ ఇంగ్లీషు ఖైదీలను నబాబు చంపించినాడంటే తప్పేమున్నది? అదిగాక, వీరందరు ఒకవిధముగ తిరుగుబాటుదార్లను సంగతిని కూడ మరువరాదు.

ఈ ఇంగ్లీషువారి నందరిని నరికివేయుపని ఒక యూరోపియనునకు తగిలించిరి. ఇతడదృష్ట జాతకుడగు శిపాయి. వీనికి “సోబ్రే” లేక “సోమే” యను ఎగతాళి పేరుండెను. ఇతను జర్మనీ దేశస్థుడు. ప్రొటెస్టెంటుశాఖకు చెందిన క్రైస్తవుడు. ఇతడు యిండియాకు వచ్చినతరువాత బీగమ్ సమూహముదానిని పెళ్లిచేసుకొనెనట—లేదు—ఉంచుకున్నాడని కొందరందురు. డాక్టర్ ఫుల్లర్ టన్ తప్ప, తక్కిన యావన్నది ఇంగ్లీషువారు యితనిచే నరికి వేయబడిరి.*

ఇంగ్లీషువారు పాట్నవైపునకు నడుచుచురాగా, మిర్కాసీము కరమ్మసా నదివైపునకు నడువసాగెను. ఈ నది తన రాజ్యమునకు, అయోధ్య రాజ్యమునకు మధ్య సరిహద్దుగనున్నది. ఇంగ్లీషువారి తనివెంట బడిరి. అందుచే, యితడు తన రాజ్యమును విడిచి, డిశంబరు 4-వ తేదీన అయోధ్య నబాబగు షుజాఉద్దౌలా రాజ్యములో ప్రవేశించెను.

ఈ రీతిగ మిర్కాసీము పాత్ర వంగరంగమునుండి నిష్క్రమించినది. ఇతని నబాబుగిరి యింతటితో అంత మొందినది. ఇతని యవస్తకు సద్బుద్ధిగలవారెల్లరు సానుభూతి జూపకమానరు. ఏలననగ, యితడు ఇంగ్లీషువారి క్రౌర్యమునకు, ద్రోహమునకు గురియయ్యెను. ఇంగ్లీషువారితో యెట్లయిన సక్యపడి బ్రతికియుండమని ఆతడెంతో ప్రయత్నించెను. కాని ఆతనిని అంతకంతకు నిలుపున దోచుకొనవలెనని వారుచూసిరి. కరుకు రూపాయలు ఇరవై లక్షలు అతడు వారిమొగాన పోసెను. బంగాళా దేశములో మూడు మంచి ఫలవంతమగు జిల్లాలను వారికి కట్టపెట్టెను. తమసిక్కా రూపాయలను తామే అచ్చువేసుకొననిచ్చెను. ఎట్టివట్టముగాని లేకుండ అవి తనరాజ్యంలో చెలామణి యగునట్లు చేయించెను. ఇంతచేసినను ఇంగ్లీషువారి దాహము తీరలేదు. ఇంకా మింగాలని వారు నోరు తెరుచుకొనియుండిరి. వీరి

* ఈ వధావిధానమును గూర్చి తెలిసికొన గోరువారు Seir గ్రంథము Vol. II, p. 505 (Calcutta Reprint) చూడవలెను. మరియు మూడవ పార్లమెంటరీ రిపోర్టు 1773 సం. 360 పేజీలో (బోర్డువారికి డాక్టర్ ఫుల్లర్ టన్ వ్రాసిన ఉత్తరం) చూడవలెను.

కాంచన తృష్ణను తీర్చుట బ్రహ్మకుకూడ తరముకాలేదు. వర్తకమువల్ల నబాబుకు వచ్చు సుంకములు అతనికి రాకుండ చేయవలెనని వారుచూసిరి. దేశములోని వర్తకమంతయు తామేకాజేసి, దేశప్రజలను నానాతోభలుపెట్టి వారిని దుంప నాశనముచేయవలెనని ఇంగ్లీషువారు పట్టుపట్టిరి. వీరిన్నిదుండగములు చేసినను అప్పటికీ—వారితో సమాధాన పడవలెననియే—పాపము—మిర్కాసీము చూసెను. ఇందుకుకూడ కంపెనీవారు తృప్తిపడలేదు. ముందుగ కయ్యము ప్రారంభించి, అతనిని యుద్ధములోనికి లాగినది ఇంగ్లీషువారే. మిర్కాసీము అనేకసార్లు చెప్పుకొని మొత్తుకొన్నట్లు, యీ యుద్ధము అతను కోరుకొన్నదికాదు-ఇంగ్లీషువారే యుద్ధమును అతనిహిందకి బలవంతముగ తెచ్చి పడవేసిరి. ఈ యుద్ధములో వారిది పైచేయి అయిందంటే అది వారిప్రజ్ఞ కాదు. న్యాయమార్గమునగాక స్వామిద్రోహము వల్లను, లంచమువల్లను, వంచనవల్లను, వారీయుద్ధములో గెలుపొందిరి.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఐదవ అధ్యాయము

మిర్జా ఫర్—పునరభిషేకము

1763 సం॥ జూలై 7-వ తేదీన కలకత్తాకొన్నిలువారు యీక్రింది ప్రకటనను గావించిరి :—

“నబాబు మిర్కాసీమ్ ఆలీఖాన్ ఇంగ్లీషుజాతికిని, ఇంగ్లీషు యీస్టిండియా కంపెనీకిని భంగకరముగ విరుద్ధకార్యమును ప్రారంభించి, బహిరంగముగ యుద్ధము సాగించుటచేత, మేము సదరు ఇంగ్లీషుజాతి తరపున ఆయనపై యుద్ధము విధిలేక ప్రకటింపవలసివచ్చినది. ఆయన స్థానమున తిరిగి మిర్జాఫర్ఖాన్ బహదూర్ గారిని ప్రభుత్వమున నిలుపుటకు మేము తీర్మానించు కొన్నాముగాన, మేము వారినిందు మూలముగ బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా, రాష్ట్రములకు సుబేదారుగ అంగీకరించి, ప్రకటించుచున్నాము. మరియు సదరు మిర్కాసీమ్ ఆలీఖాన్ యీ దేశములో ప్రముఖులగు పెక్కుమంది వర్తకులపై నను, ప్రజలపై ననుకూడ యిట్లే దౌర్జన్య కృత్యములొనర్చి వారిని హింసించి పూర్తిగ నాశనము చేసియుండెను గావున, మాయధికారములొనున్న యావన్మంది ప్రజలున్ను, యితరత్రా దేశీయులగు ఉద్యోగులును, పౌరులును, మిర్జాఫర్ఖాన్ బహదూర్ గారి బావుటా క్రిందికివచ్చి, సదరు మిర్కాసీమ్ వేయు యెత్తులను పడగొట్టి, యీకొత్తనవాబుగారు తమ స్థానమున స్థిరముగ పాదుకొనునట్లు తోడ్పడవలసినదని మేము యిందుమూలముగ కోరుచున్నాము.”

ఈప్రకటన మొదటివాక్యములతో సర్వాబద్ధములతో ప్రారంభమయ్యెనని యిట వేరుగ చెప్పబనిలేదు. దుండగకార్యమును ప్రారంభించి, సాగించినది ఎల్లిస్ కాని, మిర్కాసీమ్ కాదు. మిర్జాఫరును తిరిగి ఇంగ్లీషువారిప్పుడు సింహాసనము మీద కూర్చుండబెట్టుటచేత, అతనికిలోగడ వారు చేసిన అన్యాయమును యిప్పుడు వారొకవిధముగ ఒప్పుకొన్నట్లే యర్థమగుచున్నది. కాబట్టి, యీ పునరభిషేక సమయమందు వారతనికి కొంత నష్టపరిహారమును అనగ—తాము వారతనికి లోగడ గలిగించియుండిన నష్టమునకు తగుపరిహారము—న్యాయముగ యివ్వవలసి యుండెను. కాని, యిట్టియాదార్యమునకు యింగ్లీషువారు దూరస్థులుగడ. అదిగాక, యింకొక విశేషమేమనగ—అసలీ ముసలివానినిప్పుడు తీసుకువచ్చి, తిరిగి పెండ్లి

కొడుకును చేసినదెందుకు? ఇతనినుండి తిరిగి డబ్బు దోచుకొందమనియేగద. ఈరీతిగ అతనినుండి డబ్బు కాజేయదలచుకొన్న నీచులు, అతనికి డబ్బుయిత్తురా? ఇతనితో వీరిప్పుడు చేసుకొన్న కొత్తయొడంబడిక కంపెనీవారికి యెంతో లాభకారిగనున్నది. ఇందునుగూర్చి 'ఎలిఫిన్ స్ట్రెన్' అను చరిత్రకారుడు (Rise of British Power in India, P. 397) యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

ఇతనిని సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టుటయనగ, యితనికి న్యాయముగ గలుగవలసియున్న హక్కును యితనికి తిరిగియిచ్చుటయేయని కౌన్సిలులో అధిక సంఖ్యాకులు అభిప్రాయపడిరి. అయినప్పటికి, వారతనిపై కఠినమగు కొత్తషరతులను విధించుటకు సిగ్గుపడరైరి. మీర్జాసీము లోగడ కంపెనీకి యిచ్చియున్న హక్కులన్నియు తిరిగి యితనివల్ల ధ్రువపరుపబడినవి. కంపెనీ నౌకర్లు కోరుచుండిన యావత్తు వర్తక సౌకర్యములు యితడిప్పుడిచ్చి తీరవలెనని గట్టిగపట్టుబట్టిరి. నభాబు 6 వేల అశ్వదళము 12 వేల కాల్బలముకంటె యెక్కువ సేననుంచుకొన రాదనిరి. తనను తీసిపారవేసి, తనస్థానములో తామే చేతులార తీసుకొని వచ్చిపెట్టిన ద్రోహిమీర్జాసీమువల్ల తమ కంపెనీకిని, వ్యక్తులకును గలిగిన నష్టమును యావత్తు యీ మీర్జాఫర్ ఇప్పుడు భర్తీచేయవలెననిరి. ఇంగ్లీషు సేనకు 25 లక్షల రూపాయలను, నౌకాదళమునకుకూడ యితని చెప్పకుండ మరి కొంత ధనమును, సంభావనగ యితడిచ్చునట్లు వేరొక కరారునామా వ్రాయించుకొనిరి."

మీర్జాసీముతో చేసిన యుద్ధములో ఇంగ్లీషువారీ ముసలివానిని తమకు ఉపకరణముగ వాడుకొనిరి. ఈ ముసలివాడును (సిగ్గులేక) వారికి తోడ్పడెను. ఇతడు వారి తోకూడ కలిసివచ్చి "ఊజానల్లా" శిబిరమందు మకాముచేసి యుండెనని యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఈముసలివానిపేరు చెప్పియే, ఇంగ్లీషువారు మీర్జాసీము సేనలోని మనుష్యులను తిరగదీసిరి.

ఇత డింతటి నైచ్యమునకు పాల్పడినను చివరకు బావుకొన్న దేమియులేదు. ఇతనికి సంతోషములేకుండెను. చావు తరువాత లావు దుఃఖమన్నట్లు యితని కీ వృద్ధాప్యములోని రెండవపెళ్లి — (పునరభిషేకము) సౌఖ్యదాయకముగలేదు. మొదట పెళ్లిలో పడ్డదుఃఖమునకంటె యిప్పుడీ ముసలిపెళ్లిలో యితనిపని మరింత అధ్వాన్నముగ నుండెను.

తనకు దివాన్ గ నందకుమారుడు కావలెనని యీముసలివాడు పెండ్లిపీటల మీద (పునరభిషేకకాలమందు) ముచ్చటపడికోరుకొనెను. ఈ నందకుమారుడప్పుడు కలకత్తాలో ఇంగ్లీషువారివద్ద ఖైదీగనుండెను. వారప్పుడతనిని వదలించి, ముసలి

పెండ్లికొడుకునకు దివాన్ జీగ ఇచ్చిరి. సందకుమారుడు మిర్జాఫరుని భక్తివిశ్వాసములతో కొలిచెను. తనస్వామియొక్క శ్రేయమును పెంపొందించుటకై అతడు శక్తి వంచనలేక పాటుపడెను.

ఈ రెండోపెల్లి సౌఖ్యం అనుభవించడానికి ముసలాడు ఎన్నోగోజులు బ్రతకలేదు.

మొదటి సబాబుగిరిలోకంటె, యీ రెండో సబాబుగిరిలో యితనిని ఇంగ్లీషువారు మరింత వేధించసాగిరని పైన చెప్పియు యుంటిమి. తనకు గలుగుచున్న కష్టసప్తముల నన్నిటిని మనవిచేసుకొనుచు ఒకపెద్ద అరీని అతడు 1764 సం॥ సెప్టెంబరు 14-వ తేదీన కలకత్తా బోర్డువారికి దాఖలుచేసుకొనెను. వానిలో పదమూడు హెడ్డింగుల క్రింద తన గోలయంతయు చెప్పకొనెను. వానిని క్లుప్తముగ వివరింతుము (Long's Selections Pp. 356—358)

(1) ఇంగ్లీషువారు పాట్నాలో కొత్తగ కట్టుకొన్న పేటలలోని ఉద్యోగులు, నా సర్కారు పేటలలోని వర్తకులను బలాత్కారముగకట్టి తీసుకొని వెళ్లుచున్నారు. యిందువల్ల నాకు లక్షరూపాయలు నష్టము వచ్చుచున్నది. నాపేటలన్నీ నిర్జనమై పోయినవి.

(2) ఇంగ్లీషుగిడ్డంగుల పేరుచెప్పి వర్తకులెవరు నాకు మామూలుగ చెల్లించవలసిన శిస్తులను చెల్లించుటలేదు. నాశిస్తులు నాకు మామూలుగ చెల్లించుచుండవలసినదనిన్నీ, దేశీయవర్తకుల నెవరిని మీ ఇంగ్లీషువారు వెనుక వేసుకొని రావద్దనిన్నీ మీరు దయచేసి ఖండితమగు ఉత్తరువులు పంపించండి.

(3) చాలచోట్ల ఇంగ్లీషుగుమాస్తాలు గిడ్డంగులపేరుతో భూములకు కౌళ్లు తీసికొని, రైతులకు మద్దతుచేయుచు, వారిచేత నాకు చెల్లవలసిన శిస్తుల నెగవేయించుచున్నారు.

(4) కంపెనీ తాలూకు రూపాయలు నెల 1-కి రు. 10,000 చొప్పున నా టంకసాలలో అచ్చు వేయునట్లును, అందుక్రింద నాకు నూటికి 2½ చొప్పున మాత్రమే రుసుము యిచ్చునట్లును నిరుడు మనము యేర్పాటు చేసుకొన్నాము. (ఈ రెండుంబావలా రేటు మామూలుగ యితరులవద్ద పుచ్చుకొనురేటుకంటె చాల తక్కువ) కాని, కంపెనీకని యిచ్చిన యీ తక్కువ రేటును అవకాశముగ తీసుకొని కంపెనీ గుమాస్తాలును, నొకర్లునుకూడ పెద్దపెద్ద మొత్తములను నా టంకసాలలో యీ రేటుకే అచ్చువేయించుకొని పోవుచున్నారు. ఇందువల్ల నాకు చాల నష్టము వచ్చుచున్నది.

(5) కాశింబజారు గిడ్డంగిలోని మీ ఇంగ్లీషు గుమాస్తాలు కొన్ని గ్రామములను బలాత్కారముగ ఆక్రమించుకొని, నాకొక గవ్వయైనను శిస్తు చెల్లించుట లేదు.

(6) పొగాకు మున్నగు సరకులను మీ గుమాస్తాలు మా రైతులపై బలాత్కారముగ వేసికట్టి, డబ్బులాగుచున్నారు. ఇందువల్ల దేశం బీడ్డపోయినది. నా సర్కారుకు చాలనష్టము వచ్చుచున్నది.

(7) మీ తాలూకుజనం కొందరు మా పాట్నా, మాంఘీరుకోటలలోచేరి చాల అల్లరిచేయుచున్నారు. మీరు వారిని వెనుకకు పిలిపించుకొని మావారిని మామూలుగ అక్కడ నుండనివ్వవలసినది.

(8) ఇంగ్లీషువారు చాలచోట్ల ధాన్యమువగైరా సరకులనుకొనివేసి, నాసేనకు ధాన్యాదులు కొని పంపకుండ మా ఉద్యోగులకు మీవారు చాల కష్టము కలిగించుచున్నారు.

(9) ఎవరైనా పెద్దమనుష్యులువస్తే మకాముచేయుటకుగాను కట్టించిన బంగాళాల నన్నిటి ఇంగ్లీషువారువచ్చి ఆక్రమించుకొని కదలుటలేదు. నేనుగాని, మా కుటుంబీకులుగాని, ఎవరైనా ఎక్కడికైనా పోయినప్పుడు మాకచ్చట ఉండడానికి బంగాళాలు లేవు.

(10) పూర్ణియాజిల్లాలోని అడవివల్ల నాకు సాలుకు 50 వేల రూపాయల ఆదావచ్చేడిది. కాని, ఇంగ్లీషువారిప్పుడు దీనిని ఆక్రమించుకొని, నాకొక గవ్వయైనను యిచ్చుటలేదు.

(11) నా నౌకర్లు తప్పచేసివచ్చి మీదగ్గిర దాగినప్పుడు, మీరు వారిని వెనుకవేసుకొని రాకూడదు.

(12) మీరు మీ గిడ్డంగులనుండి పంపు శిసాయిలు ఊళ్లమీదపడి రైతులను హింసించి, వారిని తరిమివేసి, ఊళ్లనన్నిటిని పాడుబెట్టిరి. ఇందువల్ల నా రివిన్యూ అంతా చెడిపోయినది.

(13) ఈ దేశములో బీదప్రజలు అనాదినుండి ఉప్పు, వక్కలు, పొగాకు అమ్ముకొని బ్రతుకుచుండిరి. కాని, యిప్పుడు ఇంగ్లీషువారువచ్చి యీ వ్యాపారమును పడగొట్టి, వారినోట మట్టిగొట్టిరి. ఇందువల్ల కంపెనీకివచ్చు లాభమేమియు కన్పట్టదు. పైగా, నారాబడికి నష్టమగుచున్నది.

ఈ నేరములు చాల తీవ్రమైనవి. అయినప్పటికి కంపెనీవారీ ముసలివాని అరీని బుట్టదాఖలు చేసిరి.

మీర్జాఫరు యింత నైచ్యమునకు పాల్పడినను, చివరకు ఇతనికి దక్కిన దేమియు లేదు. నబాబనుపేరు కొంతకాలము తన కుటుంబములో వుండుట తప్ప యితను బావుకొన్న దేమియులేదు.

తమ గుమాస్తాలు దేశాంతర్భాగములో చేసుకొనుచున్న ప్రయివేటు వర్తకమువల్ల కంపెనీకి వచ్చులాభముగాని, నష్టముగాని, లేదు. కాబట్టి, కంపెనీడైరెక్టర్లు విషయమై తీవ్రముగ ఖండించి, పెద్ద మనుష్యులవలె గన్నట్టిరి. దీనివల్ల చాల అనర్థములు గలుగుచున్న వనియు, ప్రజలు హింసలపాలగు చున్నారనియు, నబాబుతో

తగాదాలు వచ్చుచున్నవనియు, తమ నౌకర్ల నైతికప్రవర్తననిది భంగపుచ్చుచున్నదనియు, దీనివల్ల అసలుకంపెనీకే మోసము రావచ్చుననియు, డైరెక్టర్లు యిందలి అనర్థములను యేకరువుపెట్టుచు యీ ప్రయివేటు వర్తకమును తక్షణమే ఆపించి వేయవలెనని కలకత్తాకు కఠినమైన ఉత్తర్వుల పంపిరి. ఈ ప్రయివేటువర్తకములో తాము జోక్యము కలిగించుకొనమని గుమాస్తాలందరిచేత కరారు నామాలు వ్రాయించి పుచ్చుకొనవలసినదనియు హుకుము చేసిరి. ఇందుకు అంగీకరించక యెదురుతిరిగినవారిని, ఎదిరించి ప్రయివేటువర్తకము సాగించుచునే యున్నవారిని తక్షణమే డిస్మిస్ చేయవలసినదనియు, మరీ పెంకెవారిని వెంటనే ఓడ ఎక్కించి యింటికి (యింగ్లండుకు) పంపివేయ వలసినదనియు కఠినముగ హుకుముల జారీ చేసిరి.

ఈ హుకుములు ఇక్కడ ఇండియాలో యెంతవరకు అమలు జరుపబడినవో ముందుముందు చెప్పెదము.

ఇక కథాభాగమునకువత్తము. మీర్కాసీము యుద్ధరంగమందు ఓడిపోయి దేశమునువిడిచి అయోధ్య రాష్ట్రములో ప్రవేశించెనని చెప్పి యుంటిమి. ఇతడు అయోధ్య నబాబగుషుజాఉద్దౌలా వద్దచేరి అతనిని ఇంగ్లీషువారిమీదికి పురిగొలుపసాగెను. బెంగాలుమీదికి దండెత్తి, ఇంగ్లీషువారి నక్కడనుండి తరిమివేయవలసినదిగ మీర్కాసీము అతనిని ప్రోత్సహించుచుండెను.

అయోధ్య నబాబగు షుజాఉద్దౌలా మొగల్ సామ్రాజ్యమునకంతకు వజీరు — అనగ మంత్రి. చక్రవర్తి “షాఆలం” అప్పటి కింకను ఢిల్లీవెళ్లలేదు. అలహాబాదులో మకాముచేసియుండెను. అనగ, అతడు షుజా ఆధీనములో నుండెనన్నమాట. ఇట్టిస్థితిలో అయోధ్యపాలకుడే హిందూస్థానమున కంతకు చక్రవర్తియన్నమాట. ఈ కారణముచేతనే మీర్కాసీము అయోధ్యనబాబుతో రాయబారములునడిపి, అతడు తనపక్షముననుండి బెంగాల్, బీహార్, బరీస్సా,

రాష్ట్రములకు తననుతిరిగి నబాబుచేసెదనని కొరాన్మీద ప్రమాణము చేసిన తరువాతనే మిర్జాసీముఅతనిరాష్ట్రములో అడుగుపెట్టెను.

షుజాకును, అతని జనానాబంధువులకును మిర్జాసీము అనేక బహుమతుల జేసెను. షుజా తల్లిని “అమ్మా” యని పిలుచుచుండెను. అనగ షుజాను తన సోదరుడుగ ఎంచుకొనెను.

బుందేల్ ఖండ్ రాజా మొగల్ చక్రవర్తికి సరిగ కప్పముకట్టక తిప్పలు పెట్టుచుండెను. చక్రవర్తి చిక్కులలో వున్నాడని కనిపెట్టి, తనస్వతంత్రమును స్థిర పరుచుకొనుట కిదే సమయమని బుందేల్ ఖండ్ రాజా తలచెను. ఈతనిపైకి కొంత దండును పంపుటకే చక్రవర్తి అప్పుడు అలహాబాదులో మకాము చేసియుండెను. ఈదండు బంపుటలో కొంతఆలస్యమైనది. బుందేల్ ఖండ్ము మీదికి దండుపంపితే యేమాతుందో యని అయోధ్య వజీరు కొంచెము జంకుచుండెను. అందుచేతనే, యీ ఆలస్యమైనది. ఇంక ఆలస్యముచేసినచో మోసమువచ్చుననియు, ఇంగ్లీషువారు స్థిరముగ పాదుకొనిపోదురనియు మిర్జాసీము తొందరజేసెను. బుందేల్ ఖండ్ వ్యవహారము పరిష్కరించుకొని, శాంతినెలకొలుపనిది బెంగాలుకు బయలుదేరుటకు వీలులేదని వజీరు సమాధానముచెప్పెను. ఆలస్యమున కిదియే కారణమయ్యెడల, ఆపని నాకు అప్పగించండి, అదెంతపని—బుందేల్ ఖండ్ నాయకుని ఒకక్షణములో లొంగదీసుకువస్తానని మిర్జాసీము నెను. (Vol. II. P. 523, క్లుప్తము).

ఇందుకు వజీరు అంగీకరించెను. మిర్జాసీము, తరిఫీయతైయున్న తనసేనలను వెంటబెట్టుకొనివెళ్లి, బుందేల్ ఖండ్ నాయకుని ఒక్కదెబ్బలో ఓడగొట్టెను. ఆతడంతట లొంగిపోయి, యిదివర కెగబెట్టిన బకాయ కప్పమంతయు చెల్లించెదననెను. మిర్జాసీమంతట యీవిజయోత్సాహముతో అలహాబాదురాగా, చక్రవర్తియు వజీరునుకూడి అతనిని చాలమెచ్చుకొనిరి. అతడు కోరినప్రకారము తక్షణమే ఇంగ్లీషువారిమీదికి దండువెడలుటకు సర్వసన్నాహములు చేసుకొనిరి.

మిర్జాసీము అదృష్టముచేత ఇంగ్లీషువారి శిబిరములో అప్పుడు అంతః కలహములుపుట్టెను. చాలమంది యూరోపియను ఆఫీసర్లును, సైనికులును, సిపాయిలునుకూడ కంపెనీ బావుటాను విడిచిపెట్టి, అయోధ్యవజీరు బావుటా క్రిందికి చేరుచుండిరి. కాని, శత్రుపక్షమందుపుట్టిన యీపుండును— యీ గృహచ్ఛిద్రమును—తమ కనుకూలముగ త్రిప్పుకొని పనిచేసుకొనగల సమర్థుడగు మనిషి యెవడుగాని ముసల్మాన్ పక్షమున అప్పుడు లేకుండెను. ఎవడైనను యిట్లుండిచేసినచో, క్రైస్తవ బలములు సన్నగిల్లి పోయెడివి. అట్లు జరుగకపోగా, ముసల్మాన్ పక్షముననున్న సేనలే తగు కట్టుదిట్టములోలేకుండెను. అవినగ అదుపులోనుండక తలకొక విధముగ, విచ్చల విడిగ,

వజీర్ షుజా
దండయాత్ర,
ఓటమి.

నడువసాగెను. యుద్ధపురోజులలోనే సేనలో ఒకరినొకరు కొట్టుకొని, తిట్టుకొని, దోచుకొని, చంపుకొనుచుండిరి. ఊళ్లలోకిపోయి దోచుకొనసాగిరి. వీనినిగూర్చి విచారించు నాథుడు లేకుండెను. వారుసరిగ బందిపోటుదొంగల గుంపువలె ప్రవర్తించిరి. అది ఒక సైన్యముగ కనిపించ లేదు, పట్టణము పట్టణమంతా నడచిపోవుచున్నట్లుండెను. (Seir P. 526, క్లుప్తము).

ముసల్మాన్ సేనలో యింకొక గొప్పలోపమేమనగ, వారివెంట అనవసరమగు సామానువుండెను. ఇదివట్టిబరువులచేటు. అవసరమగు సామాగ్రియేకాక, అనవసరమగు భోగపదార్థములను, జనమునుకూడ దేశీయసైన్యములు తమవెంట తరుచు గొనిపోవుచుండెను. ఈ సైన్యములు తరుచు ఓడిపోవుచుండుటకు యిదికూడ ఒక కారణము.

ఈ యుద్ధము మిర్కాసీమును తిరిగి బంగాళాతక్కుపై నెక్కించు సుంకల్పముతో ప్రారంభింపబడినది. షుజాఉద్దౌలా కలకత్తా కంపెనీవారికిట్లు వ్రాసెను :—

“పూర్వపు హిందూస్థానపు ప్రభువులు మీ ఇంగ్లీషు కంపెనీకి సుంకములు లేకుండచేసి, అనేక గిడ్డంగులను, కోటలను యేర్పరుచుకొనుటకు అనుజ్ఞనిచ్చి, మీకనేకవిధముల సహాయము చేసియున్నారు. ఇంతటి దయను, మర్యాదను, యే యితర యూరోపియనుల యెడగాని, దేశీయ వర్తకుల యెడగాని, వారు చూపియుండలేదు. అదిగాక యిటీవలనే, మొగలాయిషాదుషావారు క్రమముగ యివ్వ తగినవానికంటె, యెక్కువ బిరుదములను, స్థానములను మీకెంతో దాక్షిణ్యముతో యిచ్చియున్నారు. జాగీరులు మున్నగువాని నొసంగియున్నారు. ఎన్నో మెహర్బానీలు మీకు చేసియున్నారు. వారు మీయెడ యింతటి మెహర్బానీలు చూపినప్పటికి, మీరు వారి రాజ్యవ్యవహారములలో అక్రమముగ జోక్యము గలిగించుకొనుచున్నారు. బర్దాన్, చిటగాంగు, వగైరా జిల్లాలు మీరు అక్రమముగ ఆక్రమించుకొన్నారు. షాదుషావారి అనుమతిలేకుండ మీ యిష్టప్రకారముగ నబాబును తరుమగొట్టినారు. షాదుషావారి దర్బారుపై ఆధారపడియున్నవారిని మీరు అక్రమముగ చెరసాలలో బంధించియుంచినారు. రాజాధిరాజగు షాదుషావారి రాజ్యమునకు అమర్యాదను అశౌరవమును తెచ్చినారు. దేశీయ వర్తకుల వర్తకమును మీరు నాశనము చేసినారు. (తప్పులుచేసి పారివచ్చిన) షాదుషావారి నౌకర్లను మీరు దాచియుంచినారు. షాదుషావారికి చెల్లవలసిన శిస్తులు చెల్లకుండ మీరు వారికి నష్టము గలిగించినారు. మీరనేక రజ్వములను చేసి ప్రజలను పీడించినారు. కలకత్తానుండి మాటిమాటికి చక్రవర్తిగారి రాజ్యములోనికి దండులను బంపుచున్నారు. అలహాబాదు రాష్ట్రములో అనేక పరగణాలను గ్రామములను మీరు దోచుకున్నారు. ఈ అల్లరి అంతా యేమిటి? కేవలము షాదుషా వారిని ధిక్కరించి, దేశమునంతా మీగే కాజేయ

వలెనను దురుద్దేశముతో చేయుచున్న పనులు కావాయివి? ఇట్లాచెయ్యమని మీ రాజుగారేమైనా చెప్పినారా? లేక మీ కంపెనీ యజమానులేమైనా చెప్పినారా? అటువంటి సందర్భము లేమైనవుంటే, అందునుగురించిన తప్పిళ్లు మాకు తెలుపండి. అప్పుడు మేము తగినరీతిగ చర్యతీసుకుంటాము. అట్లుగాక, యీచేష్టలన్నీ మీ కుచ్చితపు తలంపుల వల్లనే జరుగుచున్నయెడల, యికముందిట్టి అక్రమపు పనులు చేయకండి. రాజ్య వ్యవహారాలలో మీరు జోక్యము కలిగించుకోకండి. దేశములో అక్కడక్కడవున్న మీజనమునందరిని పిలిపించుకొని మీ దేశానికి పంపివెయ్యండి. మీవర్తకమును పూర్వమువలె... చేసుకుంటూ ఉండండి. ఇంకొక జోలికిపోకండి. అట్లయినచో, పాదుషావారు పూర్వముకంటే హెచ్చుగ మీవ్యాపారానికి సహాయం చేస్తారు. ఇంక అనేక మెహర్బానీలు చేస్తారు. మీరిక్కడికొక తగు మనుష్యుని— వకీలుగ పంపుకొని, మీవ్యవహారాలన్నీ చెప్పకోండి. నేనందుకు తగువిధముగ యేర్పాట్లు చేస్తాను. మీరు పొగరుబోతుతనముగ, అవిధేయతగ ప్రవర్తించారంటే మాత్రము, యీ అల్లరి పెట్టేవాళ్ల తలలు న్యాయ ఖడ్గమునకు బలికాగలవు. పాదుషావారి ఆగ్రహమును మీరు చవిచూడగలరు. ఇది కాలరుద్రుని ఆగ్రహము వంటిది. (ఇట్టి అవాంతరము జరుగకుండ అల్లా నివారించుగాక) తరువాత పస్తాయించి లాభములేదు. తరువాత మీరెంత మొత్తకొన్నను లాభముండదు. మీకంపెనీ మొదటనుండియు పాదుషావారి దయాదాక్షిణ్యములవల్ల పెంపొందినది. కాబట్టి, నేను మీకింతదూరము వ్రాసినాను. మీరిక ఉచితమని తోచినరీతిగ చెయ్యండి. మీ ప్రత్యుత్తరమును వెంటనే పంపండి.”

మొగలాయి సామ్రాజ్యమునకు ప్రధానామాత్యుడుగ యావజీరు వ్రాసిన పైయుత్తరపు ధోరణి యెంతయు ఒప్పియున్నది. న్యాయము, చట్టము సహా, చక్రవర్తిపక్షమందు లేదని యెవరనగలరు? చక్రవర్తి యధికారమును తాము కాజేయ వలెనని కంపెనీవారు చూచుచున్నమాట వాస్తవము. కాబట్టి, వారికింత గట్టిగ చెప్పవలసివచ్చినది.

చక్రవర్తియు, వజీరును, మీర్కాసీమును యేకమై బీహారు రాష్ట్రము మీదికి దండెత్తి వచ్చునప్పటికల్లా ఇంగ్లీషువారికి గాభరాపుట్టెను.

మొన్నటి వానకాలములో వారు చేసియుండిన యుద్ధమువల్ల ఇంగ్లీషువారు చాల అలసియుండిరి. వారి సేనలును తరిగిపోయెను. అయోధ్య వజీరుయొక్క బల సామర్థ్యములను గూర్చి వారు లోగడవినియున్న వారగుటచే, తామతనిని యెదిరించ లేమను భయము ఇంగ్లీషువారికి పుట్టెను. వారంతట తమబలమును వెనుకకు నడిపించుకొని, పాట్నా కోటలోవచ్చి దాగిరి. (Seir గ్రంథము, Vol. II-P. 528 క్లుప్తము.)

ముసల్మాన్ సేనలు భంగపడుటకు గల కారణములను యీ Seir గ్రంథ కారుడు వివరించెను. సైనికుల అవినయ ప్రవర్తనయే యందుకు కారణము.

చక్రవర్తి, మంత్రి, మిర్కాసీము, ముగ్గురు సేనలను నడిపించుకొని అమితోత్సాహముతో బీహారు రాష్ట్రమున ప్రవేశించిరి. ఈ సంగతి తెలియగనే ప్రజల హృదయములు సంతోషానందములతో ఉప్పొంగెను. కాని, సిపాయిలు దోవపొడుగునను 5, 6 కోసులమేర నలుముఖముల సర్వమును తగులబెట్టుచు, దోచుకొనుచు, వచ్చిరి. ఇందుచే ఆప్రాంతములు నిర్జనమైపోయెను. ఇదిచూచి వారి మనస్సులు విరిగి, ఇంగ్లీషువారి వైపుకు తిరిగెను. యింగ్లీషువారు జయము పొందుదురు గాకయని వారప్పుడు దేవుని ప్రార్థింపసాగిరి.....(Seir Vol. II P. 525-కు పైపు.)

మిర్కాసీము దేశమునుండి తరిమివేయబడిన కొద్దిగోజులకే మేజర్ ఆడమ్స్ చనిపోయెను. ఆస్థానమున యిప్పుడు మేజర్ కార్నక్ తిరిగి ఇంగ్లీషు సేనలకు అధిపతియయ్యెను. ఇతడు మిర్కాసీముకు బద్ధవైరియని వెనుకటి యధ్యాయములో చెప్పియుంటిమి. మిర్కాసీము నెట్లయిన దుంపనాశనము చేయవలెనని యితడు పట్టుబట్టియుండవచ్చును. ఇందుకుగాను అతడు ముసల్మాను సేనాపతులలో విభేదముల కల్పింప సమకట్టెను. వారితోచేరి కుట్రలపన్నెను. Seir గ్రంథకారుడే యిందుకు తార్పుకాడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. ఇతనిద్వారానే ఇంగ్లీషువారు కుట్రలసాగించిరి. ఇందునుగూర్చి యితడే (సిగ్గులేక) యిట్లుచెప్పకొనుచున్నాడు :—

“నాకుచాలకాలమునుండి ఇంగ్లీషువారియందు మనసుండెను. వారితో చేరవలెనని నేను ఆఖరుకు నిశ్చయించుకొన్నాను. వారితో నాకు కొన్ని సంబంధములు కూడ ఉండెను.....అతనికి నాకు కొన్ని ఉత్తరప్రత్యుత్తరములుకూడ జరిగెను చక్రవర్తి నిజానికి తనమనస్సులో ఇంగ్లీషువారి పక్షముననే యుండెననుమాటను అతడు నాకీ ఉత్తరములలోనే వెలిబుచ్చెను. “చక్రవర్తిని ఇంగ్లీషువారి పక్షమున చేర్చి, నీపనికూడ బాగుచేసుకో” అని అతడు నాకు సలహాచెప్పెను. ఈసంగతినే నేను మాతండ్రిగారితోచెప్పితిని. ఈ వ్యవహారములో నాయకత్వమువహించి, పని చేసి, మనకుటుంబమునకు లాభముచేసుకొని, ఇంగ్లీషు జాతికృతజ్ఞతను సంపాదించుకొనుట మంచిదని నేను మానాయనగారికి చెప్పితిని. నేను మరియు యిట్లంటిని :— ముసల్మాన్ సేనలు ఆరీతిగ అవినయముగ ఉన్నంతవరకు, వజీరుకు తనతోడివారితో పొత్తుకలియనంతవరకు, మంచిమాటల నతడు పాటింపనంతవరకు, ఆవజీరు ఇంగ్లీషు వారికి వ్యతిరేకముగ యేమియు చేయలేడు. కాబట్టి, చక్రవర్తియందంత అభిమానముతోనున్న ఆ ఇంగ్లీషువారి పక్షమునచేరుటయే మనకు మంచిలాభమగును. ఇదిమనకు మంచివాటముగ నుండును. తమకు చక్రవర్తియందుగల అభిమానమును గూర్చి ఇంగ్లీషువారు నాకెన్నోసార్లు యెంతోఘనముగ వ్రాసినారు. దీనినిబట్టి

చూడగ మనపాదుషావారు, యింగ్లీషురాజుకు వారుకోరిన ప్రకారం ఉత్తరంవ్రాస్తే యెంతో బాగుంటుందనితోస్తుంది.” (Seir Vol. II. P. 536.)

ఇంగ్లీషువారీతిగ కుట్రజేసి పాదుషాను ప్రత్యేకముగ విడదీసి తమవలలో వేసుకొనిరి. మిగతా ముసల్మాను సేనాపతులనుకూడ తిరుగదీసియుందురు. ఇట్టి స్థితిలో వజీరు (షుజాఉద్దౌలా) యేకాకియై ఇంగ్లీషువారి చేతుల్లో * ఓడిపోయె నన్నచో ఆశ్చర్యమేమి?

తదుపరి యుద్ధకథనము నిట క్లుప్తముగ వివరింపవచ్చును. తనను శరణు జొచ్చినమిర్జాసీముయొక్క అదృష్ట రేఖ తొలగిపోవునట్లు కనబడగానే, అయోధ్య వజీరు తాను అతనికిచేసిన వాగ్దానమును మరచిపోయెను.

అంతేగాదు, మిర్జాసీమును ఖైదుకూడ చేయించెనట! ఎంత మిత్ర ద్రోహము? షుజాఉద్దౌలాను చంపివేయుటకు మిర్జాసీమునకెన్నియో అవకాశము లిదివరలో చిక్కియుండెను. కాని ఆతడట్టి దురంతకార్యమును చేయలేదు. (Seir Vol. II P. 538)

Seir గ్రంథమును తర్జుమాచేసిన “రేమండు” అను పరాసుగ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు. ఇతడు మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించెను.

“మిర్జాసీము కాశీలో మకాంచేసి యుండెను. షుజాఉద్దౌలా వేటతోఅలసి స్నానముచేయుటకు గంగలో దిగెను. పిమ్మట ఆవలిబిడ్డననున్న మిర్జాసీమును చూడవలెనని షుజా ఉద్దౌలా పడవయెక్కి 12 మంది పరివారముతో

* మిర్జాసీము, వజీరు, ఛక్రవర్తి—యీముగ్గురి తాలూకుసేన ఓడిపోవుటకు కొంతవరకు మహారాజా కల్యాణసింగ్ అనునతని స్వామిద్రోహమేకారణము. ఈ కల్యాణసింగ్ రాజా సితాబ్ రాయి కొడుకు. ఇతడు వజీరు కొలువులో నొకరుగనుండి, తనయజమాని తాలూకు రహస్యముల నన్నిటిని—యెంతసేన ఉన్నది, ఎక్కడెక్కడ తిరుగుచున్నది, ఏయే యెత్తులువేయుచున్నది— యీగుట్టులన్నిటిని—యింగ్లీషువారికి తెలిపెను. ఆతడే సిగ్గులేక యిట్లుచెప్పచున్నాడు:—

“ఇచ్చోటనుండి (ఫుల్వారినుండి) కలహములు ప్రారంభమయ్యెను. ఉభయ సేనాముఖులకు కొన్ని చిల్లర తగాదాలు ముందుగజరిగెను.....మహారాజా సితాబ్ రాయి గుమాస్తా రాయి సాధురామ్ అనునతడు అప్పుడు పాట్నాలోనుండెను. ఆతడు నన్ను చూచుటకు ఫుల్వారీ వచ్చెను..... నేనిక్కడ నున్నాననియు, తమపక్షముననే పనిచేయుచున్నాననియు, వ్యవహార మంత తమ పక్షమున గిర్రున త్రిప్పటకు అదనువేచియున్నాననియు నీవు యింగ్లీషు ఉద్యోగులతోను మీర్జాఫరుతోను చెప్పము, అని అతనితో కబురుపంపితిని. ఈవర్తమానము సాధురామ్ యింగ్లీషు వారికి చేరవేసి, యిందుకువారు చాలసంతోషించిరినియు, నాసహాయముపైవను, నామాటపైవను, వారునమ్మియున్నారనియు ఆతడు నాకు మరల కబురుతెచ్చెను.” (J. R. and Q. R. S. VI. Pp. 148—149).

మాత్రము సదినిదాటి మీర్కాసీమువై పుకు వచ్చుచుండెను. “ఇదే మంచి సమయము — యితనిని యిప్పుడు చంపివేస్తే పోతుంది. ఇతనిసేనంతా మనవశమాతుంది” అని మీర్కాసీముకు తన దగ్గరనున్నవారు సలహాచెప్పిరి. కాని యిందుకు మీర్కాసీము సమ్మతింపలేదు. ‘నేను దొంగను కాను, ద్రోహినిగాను, హంతకుడనుగాను, అతని యిష్టమువచ్చినట్లు, ఒంటరిగ రానియ్యండి. అతనికేమి భయములేదు. అతనికేమి ద్రోహము జరగదు’ అని మీర్కాసీము జవాబు చెప్పెను” (Seir P. 549 foot-note 291. క్లుప్తము.)

ఇట్టి సందర్భములో వజీరు యిట్టి మిత్రుని విసర్జించుట, బంధించుట కేవలము నీచము, పిరికితనము. మహమ్మదీయసేనలో అంతఃకలహము లుండుటచేత, వారిని తిరుగదీయుట ఇంగ్లీషువారికి బహు సులభమయ్యెను. * ఈ యుపాయముచేతనే వారు అనాయాసముగ, అచిరకాలములో రోటన్ ఖిల్లాను స్వాధీన పరుచుకొనిరి.

Seir ‘గ్రంథకర్తయగు’ సయ్యద్ గులామ్ హుస్సేన్ ఖాన్ ఇంగ్లీషువారిలో దూరి, యీకోటను వారికి ద్రోహబుద్ధితో స్వాధీనపరచెను. ఇందునుగూర్చి ఆతడే సిగ్గులేక యిట్లు చెప్పకొనుచున్నాడు:—“మేజర్ మన్రో అజీమాబాదు (పాట్నా)

* ఇందుకు ఒక ఉదాహరణ:—వజీరుసేనలో నొక సేనాపతిగనున్న జీన్-ఉల్-అబుద్దీన్ అనునతడు ఇంగ్లీషు సేనానియగు మేజర్ మన్రోకు యీ దిగువరీతిగ ఉత్తరము వ్రాసెను. ఇది యింగ్లీషు సేనానికి కలకత్తాలో 1764 సం॥ సెప్టెంబరు 22-వ తేదీన అందినది:—

“మీరు ఉస్సద్ ఖాన్ బహద్దూరుద్వారా పంపిన స్నేహపూర్వకమగు ఉత్తరము నాకు చేరినది. సాధ్యమైనంతమంది ధృఢకాయులతోడను మంచి అశ్వారూఢులతోను—మొగలులు, తురేనియనులు వగైరాలతోను—నేను వచ్చి మీతో కలియవలసినదిగ మీరదంరు నన్ను కోరి యుంటిరి.

అయ్యో, తాము సేవించుచున్న స్వామినివిడిచి శత్రుపక్షమున చేరుట మానవమాత్రులందరికి అందు ముఖ్యముగ నాబోటి సంపన్న గృహస్తులకు - చాల అగౌరవమైన పనియైనను, యీ సందర్భములో మేమిట్లు చేయుట తప్పకాదని చెప్పటకు అనేక కారణములున్నవి. ఇందుకొక నిదర్శనము చెప్పెదను. షుజాఉద్దౌలా తాను కొరాన్ పై చేసిన ప్రమాణమును త్రోసిపుచ్చి నబాబ్ మహమ్మద్ ఖాల్సీఖానును చంపించెను. ఇది ఒక సంగతి.

“ఇక రెండవసంగతి యేమనగ :—సయ్యద్ కులస్థుడును, మామత ప్రవక్తవంశీకుడును నగు నబాబు కాశీం ఆలీఖానునెడ యీ వజీరుచేసిన కృత్యములు చాల సిగ్గుమాలినవిగ నున్నవి.”

ఇట్టి పీడాకరునికి తోడ్పడుట న్యాయమునకుగాని, కొరానుకుగాని, వేయేల యే మతధర్మములకుగాని, అనుకూలము కాదు. ఇట్టివాని కొలువును వదలుకొన్నందువల్ల నాకు అల్లాయెదుట గాని, లోకము యెదుట గాని, యెట్టి అపకీర్తియు రాదు.”—(Long’s ‘Selections—Pp. 358—359)

వచ్చి, నాకు డాక్టర్ ఫుల్లర్ టన్ ద్వారా యిట్లు కబురు పంపించెను. 'రోటన్ కోటను మా ఇంగ్లీషువారికి స్వాధీనపరిచే యెడల, నేనుమీ కెల్లప్పుడు కృతజ్ఞుడనై యుందుననియు, మా మైత్రికి మీరెల్లప్పుడు పాత్రులగుదురనియు' అతడు నాకు కబురు పంపించెను. అంతట నేను, సదరుకోటకు యజమానిగ నుంచబడిన రాజా 'సాహుమల్' తో యిట్లు మాట్లాడితిని-ఇతడు మా కుటుంబమువల్ల లోగడ చాల ఉపకారములు బొందియుండెను.....ఇక కొద్దిలో ఇంగ్లీషువారెట్లును జయించక మానరు. కొద్దిలో వారు వజీరును, అతని ముఠావారిని, యెట్లో ఓడించి నాశనం చేయక మానరు. కాబట్టి, ఉభయ పక్షములనున్న స్థితిగతులను-అనగ యిటు ఇంగ్లీషువారు-అటు వజీరు-పున్న స్థితిగతులను బాగా ఆలోచించుకొని, వ్యవహారము మించిపోక పూర్వమే నీకేది వాటంగ ఉంటుందో ఆప్రకారం చేసుకొని బాగుపడు'' అనినేను అతనికి సలహా చెప్పితిని.....Seir గ్రంథము Pp. 553-554 క్లుప్తము.)

కపటియగు యీముసల్మాన్ స్వామిద్రోహి తంత్రములో పాపమాఖిల్లాదారుడు బోల్తాపడెను. కొన్ని పద్ధతుల ప్రకారమైతే తా నా కోటను ఇంగ్లీషువారి పరము చేసెదననెను. ఆ పద్ధతులకు ఇంగ్లీషువారు సమ్మతింపగ, అతడాకోటను వారికి మెదలకుండ స్వాధీనముచేసి యూరకొనెను. కాని, పనితీరినపిదప, ఇంగ్లీషువారు తాము ఒప్పుకున్న పద్ధతుల ప్రకారము నెరవేర్చలేదు. వారిబుద్ధి ఎక్కడికిపోవును? వారు ఒప్పుకున్న పద్ధతులలో ఒక్కటికూడ నెరవేర్చలేదని పాపమతడు యీ ముసల్మాన్ స్వామిద్రోహి గులామ్ హుస్సేనుతో మొత్తుకొనెను. కాని ప్రయోజనమేమి?

షుజాఉద్దౌలా అంతట పాట్నా ముట్టడిని మానుకొని బక్సారుకు వచ్చి వేసెను. వర్షాకాలమక్కడ గడపదలచెను. ఇంగ్లీషువారితో కొన్ని వ్యవహారములు పరిష్కరించుకొనుటకు మీర్జాఫరుకూడ కలకత్తాకు వచ్చి వేసెను. ఇతడు రెండవ పర్యాయము సింహాసనమెక్కినప్పుడు తనకు నందకుమారుడు మంత్రిగకావలెనని కోరుకొనెను. ఇందుకు ఇంగ్లీషువారు యెంతో అయిష్టముతో ఒప్పుకొనిరి.

ఇప్పుడు తమకిన్ని చిక్కులు గలుగుటకు చక్రవర్తి, వజీరు, మీర్కాసీము, యేకమై తమ మీదికి వచ్చుటకు యీ నందకుమారుని కుటిల తంత్రమే కారణమని ఇంగ్లీషువారనజొచ్చిరి. శబాబు శిబిరములో డబ్బుగాని, ధాన్యాదులుగాని లేకుండెను. ఇందుకుకూడ నందకుమారుడే కారకుడనిరి.

ఇతడు కుటిల స్వభావుడనియు, యెప్పటికైనను యితడు తమకొంప ముంచుననియు, యితనిని నమ్మియుండుటకు వీలులేదనియు, కాబట్టి, యితని నీదివాన్ గిరినుండి యూడ బెరుకవలయుననియు కంపిసీవారు 1764 సం॥ ఏప్రిల్ 31-న తేది మీటింగులో తీర్మానించుకొనిరి.

నందకుమారుడు కుశాగ్ర బుద్ధిగలవాడై, ఇంగ్లీషువారు మీర్జాఫరుయెడ రహస్యముగ గావించుచున్న కుట్రలనన్నిటిని కనిపెట్టి తన యజమానికెట్టి ముప్పు రాకుండ ఆతడు అప్రమత్తతో ప్రవర్తించుచుండుటవల్ల ఇంగ్లీషువారికి చాల కంటకముగనుండెను. ఇతడనిన వారికి ఒడలు మండుచుండెను. ఇతనిమీద వారికి కంఠమువరకు ద్వేషముండెను.

[తనతరువాత గవర్నర్ గ వచ్చువారు యీ నందకుమారుని మాయలో పడ కుండ, హెచ్చరిక గలిగియుండుటకుగాను, కంపిసీ గవర్నరగు వాన్ సిటార్డు తాను ఉద్యోగమును చాలించుకొని యింటికి వెళ్లకముందు, యీ నందకుమారుని గురించి ఒక పుస్తకము తయారుచేసి, దానిని చక్కగ బైండుచేసి, కావలసివచ్చినప్పుడల్లా చూచుకొనుచుండుటకు వీలుగా దానిని తయారు చేసిపెట్టిపోయెనని Seir గ్రంథకర్త వ్రాయుచున్నాడు—Vol. II P. 557 క్లుప్తము.]

మీర్జాఫర్ నందకుమారుని పలుకుబడిలో గాక, 'రాయ్ దులాబ్' అను యింకొకని పలుకుబడికి లోబడి యుండినట్లు యుద్ధరంగమందు మీర్జాఫరు వెంట నున్న ఆంగ్లసేనాని మేజర్ కార్న కే చెప్పుచున్నాడు.* కాబట్టి, నందకుమారునిపై అనుమానపడుట కేవలము నిరాధారము.

మీర్జాఫరు తన నబాబుగిరిని ఢిల్లీ పాదుషా ఫర్మానావల్ల ధ్రువపరుచు కొనవలెనని కోరుటన్యాయమేగద. తమకు యీ పాదుషాయే సరియగు అధికారి యని ముసల్మానుల కెల్లరకు వారి మతము, విద్య కూడ బోధించుచున్నవిగదా యని మేజర్ కార్న 1764 సం॥ జూన్ 5-వ తేదీన కలకత్తావారికి వ్రాసెను.

(Third Reprint P. 378.)

కాని, మీర్జాఫరు చేసిన యీ ప్రయత్నము ఇంగ్లీషువారికి కోపకారణ మయ్యెను. వారతనిని తమ చేతులలోనే వుంచుకొని, తమ స్వలాభముకోసమే, తమ యిచ్చవచ్చినట్లు ఆడింప జూచుచుండిరి. మీర్జాఫరును నిలుపునదోచుకొని, ఆతని రక్తమునంతను ఓడ్చుకొనవలెనని వారిసంకల్పము. అందుచే, వారతనిని తక్షణమే కలకత్తాకు రమ్మనిరి. మీర్జాఫరు విధిలేక వారియాజ్ఞకు బద్ధుడై కలకత్తాకు పయనమయ్యెను.

* 1764 సం॥ మే 16-వ తేదీన మేజర్ కార్న కలకత్తా అధికారుల కిట్లు వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము 24-వ తేదీ మీటింగులో చదువబడెను. “ఇతర విషయములలో ఆతడెట్లున్నను, ఇటీవల ప్రవర్తననుబట్టి చూడగ నందకుమారుడెట్టి ద్రోహకార్యములలోగాని ప్రవేశించలేదని స్పష్టము కాగలదు. శత్రువు కంటబడినప్పటినుంచి యితడు నామాట చొప్పునను, మీర్జాఫరు మాట చొప్పు నను, నాకు దగ్గరలోనే యుండెను. ఆతడు సదా నాకండ్లయెదుటనే యుండుటచేత ఆతడెట్టి కుట్ర పనుల గాని ప్రవేశింపలేదని దృఢముగ చెప్పుట కిదియొక్క సాక్ష్యము. పైగా, అట్టి కుట్రలవల్ల యితనికి ప్రత్యేకముగ రాబోయే లాభమున్న లేదు.”

మేజర్ కార్నక్ ప్రవర్తనకూడ ఇంగ్లీషువారికి నచ్చలేదు. ఇతనిని వెంటనే తొలగించి, యితనిస్థానమున బొంబాయినుండి మేజర్ మన్రో అనువానిని సేనాపతిగ తీసుకొనివచ్చి నియమించిరి. ఇతడు జూన్ నెలాఖరుకు కలకత్తాకువచ్చి అక్కడనుండి తక్షణమే పాట్నాకు వెళ్లి సేనాధి పత్యము వహించెను. ఇతడు వచ్చినదే తడవుగ ఒక రాక్షసకృత్యముచేసెను. తిరుగుబాటు చేసినారన్న నల్ల శిపాయిల నందరిని ఫిరంగి మూతులకు కట్టించి, ఎగురగొట్టించి వేసెను! వారు చెప్పకొను గొడవలను విననైనలేదు. ఒక విచారణలేదు—గిచారణలేదు—నల్లశిపాయిలు కడుపు కక్కురితికి ఇంగ్లీషు సేనలో చేరిరి. వారికి దేశాభిమానము లేనికారణము చేతనే కూడ వారిట్లుచేరి, ఆంగ్ల రాజ్యభారమును మన యిండియా ప్రజల మెడలపై స్థిరముగపెట్టిరి. వారు అతి అణకువగలిగి యెన్నిటికైనను లొంగియుండు స్వభావము గలవారు. ఇట్టివారికి యేదో నిజమైన కష్టముండినగాని సాధారణముగ తిరుగబడరు. ఊరికే తిరుగుబాటు చేయడం వారి స్వభావంలో లేదు.

ఇండియాలో తెల్ల సైనికులు తిరుగుబాటు చేసినను, లేదా యేమాత్రము తిరుగుబాటు స్వభావము గన్పరచినను వారిని ఫిరంగుల మూతులకు కట్టి ఎగురగొట్టరు. వారి కష్టములేమిటో చక్కగవిని విచారించి వానిని సాధ్యమైనంతవరకు తొలగింతురు. కాని నల్లశిపాయిల విషయములో యిట్లు చేయరు.

షుజా ఉద్దౌలామీదికిపోయి అతనితో యుద్ధము వెంటనే ముగించుకురావలసినదని కంపెనీవారు మేజర్ కార్నక్ కు హుకుములబంపిరి. ఆలస్యమైతే, షుజా ఉద్దౌలాకు మద్దతుగ మహారాష్ట్రులును, ఆఫ్ గనులును వత్తురేమో యని ఇంగ్లీషు వారు భయపడిరి. కాబట్టి, కార్నక్ వెంటనే బయలుదేరి షుజా మీదికి పోయెను. ఇరుసేనలకు బక్సారువద్ద 1764 సం॥ సెప్టెంబరు 15-వ తేదీన యుద్ధము జరిగెను. ఈ యుద్ధమందు చాల నష్టములతో షుజా ఓడిపోయెను.

5, 6 వేలమంది చచ్చిరి. మరి పదివేలమందిపైచిలుకు బురదలో కూరుకొనియో, పారియో, పోయిరి. రెండేండ్ల అనంతరం చూస్తే బక్సారు పట్టణముచుట్టునున్న పొలములు, నదిలోని ఊబులు, గట్లు, మైళ్లపొడుగున ఎక్కడజూచినా ఎముకల మయమే. (Seir Vol. II P. 569 foot-note).

ఇక రేపు యుద్ధము ప్రారంభమగుననగ, షుజా మీర్జాసీమును చెరలో నుంచి విడిపించి, వదలిపెట్టివేసెను. అంతట మీర్జాసీము యేనుగునెక్కి యుద్ధరంగమునుండి యెక్కడకో వెడలిపోయి బ్రతికెను. అట్లుగాక, ఆతడు ఇంగ్లీషు వారి చేతులలోనే పడియున్నట్లయితే, వారతని నెట్టి చిత్రవధలు పెట్టేవారో ఊహించలేము.

ఇంగ్లీషువారు పాదుషాను టోపీ వేసి అతనిని యిదివరకే ప్రత్యేకముగ తమ పక్షమునకు విడదీసికొని యుండిరని పైన చెప్పియుంటిమి. కాబట్టి యుద్ధము కాగానే, చక్రవర్తి షుజావై పునుండి విడిచివచ్చి, ఇంగ్లీషువారున్నవైపున మకాము పెట్టి, వారికి కబురుపంపించెను. ఈ అవకాశమును ఇంగ్లీషువారు లొట్టలువేయుచు గ్రహించి, షరుగుషరుగున అతనివద్దకువచ్చి, అతనికి చేయవలసిన మర్యాదలన్నిటిని యెంతో ఘనముగచేసి, యెన్నో యిచ్చకములాడి, అతనితోకూడ పడవయెక్కి గంగ దాటిపోయి, షుజాకు రాజ్మాటలకై కబురు పంపిరి. ఇంగ్లీషువారు రాజ్మాటాలోరిన ఒకషరతు వేయనగ:—మిర్కాసీమును, సమూను, తమకు అప్పగించమని వారు షుజాను కోరిరి.

కాని, సమూవద్ద బలిష్ఠమగు సేనయుండుటచే అతనిని పట్టుకొనుట సులభ సాధ్యము కాదనియు, యిక మిర్కాసీము విషయమై అతడదివరకే పారిపోయినాడనియు పట్టుకొనుటకు ప్రయత్నించెదననియు, షుజామంత్రియగు బేసి బహద్దూర్ సమాధానము చెప్పెను.

తనను తమకు పట్టియిచ్చేషరతుతో ఇంగ్లీషువారు షుజాతో రాజ్మాటానిను వార్తను Seir గ్రంథకారుడు మిర్కాసీముకు తెలిపెను. అప్పుడు పాపము ఒకప్పుడు బంగాళాకు నబాబుగ మహమ్మదవ మనుభవించిన మిర్కాసీము ప్రభువు నేడు తన ప్రాణరక్షణార్థమై వాయువేగముతో యింగ్లీషువారి కంటపడకుండ పారిపోవ సాగెను.

వాయువేగముతో, విద్యుద్వేగముతో మిర్కాసీము అలహాబాదుకు పారిపోయెను. అతని పెండ్లము బిడ్డలు వజీరుచే దోచుకొనబడి అదివరకే ఖైదులో వేయబడియుండిరి.

ఏదో యుపాయముచేత విడిపించుకొని, మిర్కాసీము వీరినికూడ అలహాబాదుకు తనవద్దకు రప్పించుకొనగలిగెను. వీరినికూడ వెంటబెట్టుకొని అక్కడనుండి కదలి మధ్యయెక్కడ ఆగకుండ అతడు “బేరియల్లీ”వరకు పోయెను....అక్కడనే మిర్కాసీము కొంతవిశ్రాంతి దీనుకొనగలిగెను.

* మిర్కాసీము పాత్ర యింతటినుండియే భారతేతిహాస రంగమునుండి తిరిగి చూడకుండ నిష్క్రమించినది. అతడు 1777 సం॥ వరకు అనామకుడుగ

* మిర్కాసీము యారీతిగ ప్రహసములో దాగియుండియు తిరిగి 1766 సం॥లో తనకు సహ యార్థముగ రమ్మని ఆఫ్ ఘన్ స్థానమునుండి అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీని పిలిపించెనని Calendar of Persian Correspondence కు ఉపోద్ఘాతము వ్రాయుచు మాల్వీ బ్రదున్దీన్ అహమ్మద్ గారు వ్రాయుచున్నారు. అహమ్మద్ షా ఆబ్దాలీ 1767 సం॥ ఫిబ్రవరినెలలో సరిహద్దులుదాటి యిండియాలో ప్రవేశించి, తన కదురునిరిగిన శిర్కలను శిక్షించెను. ఇక ఇంగ్లీషువారిని తరిమివేసి, మిర్కాసీమును తిరిగి బంగాళాతక్కుపై కూర్చుండజెట్టు విషయములో పరిస్థితులు అతనికి అనుకూల

జీవించియుండి తుదకు ఢిల్లీనగరమున చనిపోయెను. సమ్రాటూడ యింగ్లీషువారు తన నెక్కడ పట్టుకొని చంపుదురో యను భయముచేత అయోధ్య వజీరుకొలుపు వదులుకొని, తన శిబ్బందితోకూడ ఆగ్రాలోనున్న జాటులతో చేరెను.

తాముకోరిన రెండు షరతులను షుజా చెల్లింపలేక
చునార్, అలహాబాదు పోయినందున, యింగ్లీషు వారక్కడనుండి షుజా రాజ్య
కోటల ముట్టడి. ములో (అయోధ్యలో) దండుతో ప్రవేశించి “చునార్”
కోటను ముట్టడించిరి.

ఈకోటను తమస్వాధీనము చేయవలసినదిగ యింగ్లీషు సేనాపతి కోటలోని వారికోక చక్రవర్తి హుకుమును చూపించెను. కాని, వారి హుకుమును లక్ష్యపెట్ట లేదు. అంతట ఇంగ్లీషుసేనాని ఫిరంగులను తీసికొనివచ్చి కోటగోడలను బ్రద్దలు కొట్టసాగెను. కోట యజమానికి—మహమ్మద్ బషీరుఖాన్ కు కొంచెము జంకు పుట్టెను. అయినను కోటలోని తక్కినవారు ధైర్యముతో నిలువబడి, నీకు భయముంటే, పో, బయటికి పో—అని అతనిని బయటికి పంపివేసి, కోట రక్షణార్థమై అందరు ధైర్యముతో నిలువబడిరి. కోటగోడలు కొంతవరకు ఫిరంగి బారులచే పడి పోయెను. అయినప్పటికి, కోటలోనివారు జంకక పోరాడుచునే యుండరి. ఇంగ్లీషు వారంతట రాత్రివేళ రహస్యముగ ప్రక్కనున్న కొండమీదుగ నెక్కియు, పడి పోయిన గోడసండులలోనుండియు, కోటలోదూరుటకు ప్రయత్నించిరి. కాని, అప్పు డక్కడ పరున్నవారికి మెళకువరాగా వారు కోటలోనివారి నందరిని మేల్కొల్పిరి. వారందరు తక్షణమే తుపాకులతో సండులవద్ద కాచుకొని అమితముగ అగ్నివర్షము గురవసాగిరి. ఈదెబ్బతో ఇంగ్లీషుసేన చెల్లాచెదరయ్యెను.

ఇంగ్లీషువారు యిక్కడ పెద్దదెబ్బతినిరి. నిజమునకు న్యాయమైనయుద్ధములో ఇంగ్లీషువారెన్నడుగాని నిలువలేదు. ఎల్లప్పుడు యేదో కుత్రిమముచేతనో, లంచము లిచ్చియో, వారు శత్రువును లొంగదీయు చుండిరేగాని, ధైర్యముగ రంగమందు నిలువబడి న్యాయముగ పోరాడి గెలిచిన దెన్నడునులేదు. ఇంగ్లీషువా రంతట యీ “చునార్” కోటముట్టడిని వదలుకొని, వెనుకనుండి షుజా తమపైకి వచ్చుచున్నాడని తెలిసికొని, ముందుకు అలహాబాదువై పుకు సాగిపోయిరి.

ముగ గన్నట్టలేదు. వెనుక 1759 సం.లో మహారాష్ట్రులమీదికి దండెత్తివచ్చినప్పుడు హిందూస్థానము లోని మహమ్మదీయ ప్రముఖులెల్లరు యితనికి మద్దతుచేసిరి. కాని, యిప్పుడన్ననో, మహమ్మదీయ ప్రభువులలో ప్రధానుడగు ఆయోధ్యవజీరే ఇంగ్లీషువారి పక్షమున నుండెను. ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషు వారు, ఆయోధ్యవజీరు, సిక్కులు, తనకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియున్న సమయములో తాను వారి నెదుర్కొనుట దుస్సాధ్యమని అహమ్మద్ సా అద్దానీకి తోచెను. అందుచే యీపని నావల్ల కాదని ఆతడు మిర్కాసీముకు రెండొముక్కలు జబాబుజూసి, యింటికి వెళ్లిపోయెను :—
కుప్తము.

ఇక్కడ యింగ్లీషువారి అదృష్టరేఖ బయటపడెను. వెనుక ' ఊడానల్లా ' యుద్ధములో మిర్కాసీము పక్షమున గట్టిగ పనిచేసిన " నాజీఫ్ ఖాన్ " యిప్పుడు వచ్చి యింగ్లీషువారికి సహాయముచేసెను. ఇతనిసహాయముతో వారు అలహాబాదు కోటను పట్టుకొన గలిగిరి.

ఈకోటలో నాజీఫ్ ఖాన్ చిరకాలముండుటచేత దాని బలాబలములు అతనికి బాగుగ తెలియును. గోడకు బలములేని ఒకానొక రహస్య స్థలమును యితడు యింగ్లీషువారికిచూపగ, వారుదానిని ఫిరంగులతో బ్రద్దలుకొట్టిరి. కోటయజమాని ' ఆలీ బేగ్ ఖాన్ ' యికప్రయోజనము లేదనియెంచి, యింగ్లీషువారికి లొంగిపోయెను. తనకును, తనకోటలోని వారికిని, యెట్టిహానిచేయక వదలిపెట్టెదమన్నచో కోటను ఇంగ్లీషువారికి స్వాధీనము చేసివేసెదనని అతడనెను. ఇందుకు ఇంగ్లీషువారు ఒప్పుకొనగ, ఇతడు తనపరివారముతో సహాయముచేసెను. అక్కడనుండి అతడు తన ప్రభువగు షుజావద్దకుపోయెను Vol. II. P. 579.

మిర్కాసీమువలెనే షుజాఖానును " బేరియల్లీ " కి పారిపోయెను. అతని కక్కడ రోహిలానాయకుడు గౌరవముగ ఆతిథ్యమిచ్చెను. షుజాకు ఇంగ్లీషువారిపై దండెత్తు ఆశలింకను ఉడిగిపోలేదు. అతడంతట మహా వజీర్ షుజా సంధికి రాష్ట్ర) నాయకుడగు ములహరిరావు హోల్కారుసేనల సహాయముతో యింగ్లీషువారిని తిరిగి " కోరా " యను

చోట ఎదిరించెను. ఈ దండయాత్రలో రోహిలాలు తనకు సహాయము చేతురని (వజీరు) షుజాతలంచెను. క్షాని, వారటులచేయలేదు. కొన్నిపోరాటములు జరిగిన పిమ్మట షుజా ఓడిపోయెను. కాబట్టి, అతని రాజ్యమంతయు యింగ్లీషువారికి వశము కావలసినచెప్పును. ఇంగ్లీషువారివద్దకువెళ్లి వారితో సంధిచేసుకొనుట మంచిదని కొందరతనికి సలహాచెప్పిరి. ఆప్రకారమే షుజా ఇంగ్లీషువారి వద్దకు ఒంటరిగ పోయెను. అప్పుడు యింగ్లీషు సేనలకు మేజర్ మన్రో అధిపతిగలేడు. అతడు సీమకు వెళ్లిపోవుటచే, మరల మేజరు కార్నకే సేనాపతి యయ్యెను. ఇతడు షుజాను మర్యాదగచూచి గౌరవించెను. సితాబ్ రాయి మధ్యవర్తిత్వముద్వారా షుజా అప్పుడు యింగ్లీషువారితో ఒకసంధి చేసుకొనెను. దాని షరతులివి :—

[" యుద్ధపు ఖర్చులక్రింద షుజాఉద్దాలా యింగ్లీషువారికి యీ దిగువరీతిగ 50 లక్షల రూపాయలివ్వవలెను. 25 లక్షలు ఒక్కసారిగ చెల్లించవలెను. 25 లక్షలు ముందు తనకురాబోయే రివిన్యూ విలియా వేయవలెను.....అలహాబాదు రాష్ట్రము చక్రవర్తి ఉపయోగనిమిత్తము పూరాగాయిచ్చివేయవలెను. అలహాబాదు నగరమును కోటయు ఆయనకాపురముండుటకు యివ్వవలెను...చక్రవర్తికి అంగరక్షగ అలహాబాదులో కొంత ఇంగ్లీషు సేన యుండవలెను. ఇంగ్లీషువారికి

షుజాఉద్దౌలాకు మధ్యవర్తిగ అతనిదర్బారులో ఒక ఆంగ్లేయుడుండవలెను. అయితే యితడు షుజాఉద్దౌలా వ్యవహారములలో జోక్యము కలిగించుకోరాదు. ఇకయింతటి నుండి ఒకరియొక్క శత్రుమిత్రులు ఇంకొకరి శత్రుమిత్రులుగనే ఉభయలు భావించుకోవలెను.....” [Seir Vol. II. P. 584 — క్లుప్తము.]

ఈ యుద్ధమిరీతిగ అంతమొందినది. షుజానుండి ఇంగ్లీషువారు చాలధనమునే గాక, భూభాగముకూడ సంపాదించుకొనిరి. ఫలవంతమగు “గాజీపూర్” పరగణా అతనినుండి లాగికొనిరి. ఇందుకు సీమడైరక్టర్లు ఒప్పుకొనలేదు. ఇందునుగూర్చి వారు 1765 సం॥ డిశంబరు 24-వ తేదీన కలకత్తా కమిటీవారికిట్లు వ్రాసిరి: —

“యుద్ధము మిర్జాసీముపై ప్రారంభమైనది గనుక బక్సారుయుద్ధమువరకు మీరుచేసినదంతా మేముఒప్పుకొన్నాము. గాజీపూరును తీసుకొనుటనుగూర్చియు షుజాఉద్దౌలాదేశము జయిస్తామని చెప్పటనుగూర్చియు, అతనితోమీరు చేసుకొన్న సంధినిగూర్చియు, మేమువేరుగ అభిప్రాయమిచ్చెదము...గాజీపూరు పరగణా సదా యుద్ధోపజీవులగు ప్రజలచే చుట్టబడియున్నది. కాబట్టి దీనినిమీరుకోరడము మొదట మీరుబయలుదేరిన ఉద్దేశ్యములకు విరుద్ధము. రాజ్యము విస్తరింపచేయవద్దని మేమెన్ని యోసాదులు మీకు చెప్పుచువచ్చిన మా ఉత్తరువులకిది వ్యతిరేకము.” (Third Report. P. 382. క్లుప్తము.)

మిర్జాఘరుని చరమదశ - దిక్కులేనిచావు.

ద్రోహిబ్రతుకు యెప్పుడు కుల్లుబ్రతుకే! వివరికోసమైతే వాడు ద్రోహము చేసెనో, వారుకూడ ఆఖరుకు యితనిని గౌరవించరు.

మిర్జాఘరు బ్రతుకును యింతే అయినది. ఇతని జీవితమంతయు దుఃఖ భాజనమే. తనస్వమతస్థుడు, బంధువు, కుర్రవాడు, తనకు ప్రభువగు సురాజ్ ఉద్దౌలాకు స్వామిద్రోహముచేసి ఇంగ్లీషువారిలో దూరిననాటినుండి యితనిబ్రతుకు మరింత అధ్వాన్నమయ్యెను. ఇంగ్లీషువారు తమస్వార్థపదవి కెక్కువరకు ఇతనినొక నిచ్చెనగ ఉపయోగించుకొనిరి. తాము పైకెక్కగనేయీనిచ్చెనను నిర్దాక్షిణ్యముగ తన్నివేసిరి. ఇతనిచేత చేయించుకున్నన్నాళ్లు నానా వెట్టిచాకిరీ చేయించుకొని, ఆఖరుకుచచ్చే రోజులలో వారితనిమొగము చూడరైరి. వృద్ధాప్యములో వారితని నెట్లు అవమానపరుపదలచిరో పార్లమెంటు రికార్డులు (Third report. P. 306) చూచిన ఖేలియగలదు.

[ఒడంబడికలో లేని అనేక కొత్తపరతులను కంపెనీవారు యితనిపై తరువాత వేసి రుద్దసాగిరట. ఇతడు కంపెనీకి ప్రతినెల 5 లక్షల రూపాయలిస్తానన్నాడనియు, నష్టపరిహారము క్రింద తమకింక యెక్కువసొమ్ము రావలెననియు, నొకాడత మునకింక యెక్కువ బహుమతి ముట్టవలెననియు, కంపెనీనొకర్లు యీముసలివానిని

బహువేధించసాగిరట. తానిందులకు ఒప్పుకొనలేదని ఆముసలివాడు గోలపెట్టి సాగెనట—కుప్తము.]

ఈ మనోవ్యధచేతనే, పాపమా ముసలి నబాబు త్వరగ చచ్చిపోయెను. లేకుంటే యింకానాలుగుకాలాలపాటు బ్రతికేవాడేమో? ఈసంగతిని సర్ విలియం హంటరువంటి ఆంగ్లేయాధికార ధూర్వహుడు సైతము అంగీకరింపక తప్పినదికాదు. అతడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

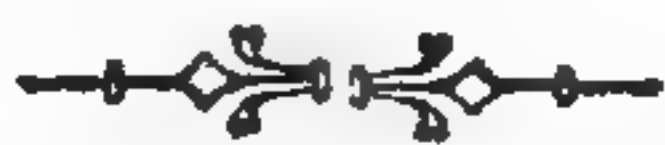
మిర్జాఘరు 1765 సం॥ జనవరిలో చచ్చిపోయెను. కలకత్తాలో నున్న ఇంగ్లీషువారు తమకు ప్రయివేటుగ రావలసిన నష్టపరిహారముగూర్చి అంత అయుక్తముగ అతనిని తొందరపెట్టి పీడించుచుండుటచేతనే మరణమాతనికి అతితొందరగ ఆసన్నమయ్యెనని చెప్పుదురు. (Statistical account of Bengal. Vol. IX. P. 191,)

అవసానకాలమందు యీ ముసల్మాన్ స్వామిద్రోహికి నోట్లో నీళ్లుపోసే దిక్కుకూడ లేకపోయినది. ఇతని మతస్థులు దగ్గరకు రామన్నారు.. కిరస్తానీలు అంతకుమునుపే తొంగిచూడలేదు. ఆఖరుకు యితనికి ఒకహిందువుడే దిక్కుయ్యెను. అతడే నందకుమారుడు. Seir గ్రంథకర్త పాపండుడగు మహమ్మదీయుడు. మిర్జాఘరుకు మిత్రుడునుకాడు. ఇతడేమనుచున్నాడు? మిర్జాఘరు హిందువుడుగ చని పోయెననుచున్నాడు. ఏలననగ, ఇతనికి ప్రాణముపోయే సమయమందు (వాళ్లమత స్థులెవరు దగ్గరకురామని నిరాకరించి నందువల్ల) ఆఖరుకు నందకుమారుడే దగ్గర నున్న హిందూదేవాలయమునుండి యింతతీర్థము తెచ్చి అతనిగొంతుకలో పోసెను. దానితోనే శవమునకు స్నానముకూడ చేయించెను.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఆరవ అధ్యాయము

మిర్జాఫరుని నురణానంతర కథనము.

1765 సం॥ ఫిబ్రవరి నెలారంభములో మిర్జాఫరు మూర్షి దాబాదులో చనిపోయెను. ఇతని చావుకు పూర్వమే వాన్ సిటార్డు గవర్నర్ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చి వేసి యింటికి (సీమకు) వెళ్లిపోయెను. తనపనిని బాంబాయిలో సివిలియన్ ఉద్యోగిగ నున్న స్పెన్సరును చూడమని చెప్పిపోయెను. బెంగాలులో కంపెనీ వ్యవహారము లేమియు బాగుండలేదు. వీనిని చక్కబరుచుటకై డైరక్టర్లు కైపును తిరిగి ఇండియాకు వెళ్లమని కోరిరి. కైపువచ్చి తనకు కొక్కు పెట్టడం వాన్ సిటార్డుకు గిట్టలేదు. కాబట్టి, అతడు రాజీనామాయించి లేచిపోయెను.

స్పెన్సర్ గవర్నర్ గిరిలోనే మిర్జాఫరు చనిపోయెను. ఇతని తదనంతర మెవరు రాజ్యమునకు రావలెనను మాట ఇంగ్లీషువారికి యితనికి జరిగిన ఒడంబడికలో లేదు. కాబట్టి, యీమంచి యవకాశమును ఇంగ్లీషువారు పోగొట్టుకొందురా?

ఇతని రెండవకొడుకు “నాజిమ్ - ఉద్ - దౌలా” యనునతడు సింహాసనమెక్కెను. కాని, యింకొక కొత్తసంధికి ఒప్పుకుంటేనేగాని, ఇంగ్లీషువారి తనిని నశాబుగ అంగీకరించమనిరి. ఈ సంధిలో వ్యవహారములు తల్ల
అనామకపు
కొత్తసభాబు. క్రిందులుగ మారినవి. ఇంగ్లీషువారు బంగాళాదేశమునకు నిజముగ ప్రభువులైనారు. పేరుమాత్రము నశాబుది. “నీక్రింద దివాన్ గనుండి యావత్తు వ్యవహారములు నడుపుచుండుటకుగాను మహమ్మద్ రజాఖాను అను నతనిని నీవు పెట్టుకుంటేనేగాని వీలులేదు”ని ఇంగ్లీషువారి కొత్త నశాబుతో గట్టిగ చెప్పిరి. ఈ మహమ్మద్ రజాఖానుడు ఇంగ్లీషువారికి యిప్పుడు, ఇది ఒకషరతు.

* మిర్జాఫరును త్రోసివేసి, మిర్కాసీమును సింహాసనముమీద కూర్చుండ బెట్టిరనువార్త యింగ్లండుకు తెలిసినప్పడే, డైరక్టర్లు యిక్కడ యిండియాలో యేదో గందరగోళము జరుగుచున్నదనియు, యీరాజకీయ కల్లోలములో దిగివట్టయితే, తమ బేరసారము లుడిగి, తమ ఆసలు వ్యాపారమునకే నష్టమువచ్చుననియు యీ కిరస్తానీ కోమట్లు గాభరాపడిరి. అందుచే కైపును పంపితేగాని వ్యాపారం చక్కబడదని డైరక్టర్లు తలంచిరి. (Seir Vol. III. Page 5. Calcutta Reprint క్లుప్తము).

తన రివిన్యూ డిపార్టుమెంటులో, ఉద్యోగస్తులను ఉంచడంగాని, తీసి వేయడంగాని, నియమించడంగాని నబాబు ఇంగ్లీషువారి అనుమతి లేకుండా చేయరాదు. కంపెనీసేనల భత్యములక్రింద (నెలకు) 5 లక్షల రూపాయలు నబాబు యిచ్చుచునే యుండవలెను. తన దర్జా చూపించుకోడానికి, రివిన్యూ వసూలుపరుచు కోడానికి కావలసినవారిని తప్ప, అంత కెక్కువసేనను నబాబు ఉంచుకోరాదు. ఇంగ్లీషువారిపై యేప్రాంతములోగాని, యెట్టి సుంకములుగాని నబాబు విధించరాదు.

ఈ షరతులు కొత్తనబాబుకు రుచించలేదు. అయితే, పాపమేమి చేస్తాడు? అతడు లొంగి, తన తండ్రిచేసిన స్వామిగ్రోహ పాపఫలితమును అనుభవింపక తప్పినది కాదు.

ఈతడి ఒడంబడిక కాగితముపై చచ్చినట్లు సంతకము పెట్టవలసినట్లు. అంతేకాదు. కంపెనీ నౌకర్లకందరికి 20 లక్షల రూపాయలు సంభావనక్రింద తన పట్టాభిషేక మహోత్సవకాలమందు పంచిపెట్టవలసినట్లు. నందకుమారుడే తనకు దివానుగ కావలెనని కొత్తనబా బడిగెను. 'ఇది వల్లకాదని' ఇంగ్లీషువారనిరి. ఇది లేకపోగా, నీవు వట్టి అనామకుడవేనుమా యని యీశ్వరనబాబుకు బుద్ధిచెప్పుటకో యన్నట్లుగ ఇంగ్లీషువారు నందకుమారుని మూర్ఖిదాబాదునుండి తీసికొనిపోయి, కలకత్తాలో తమవద్ద ఖైదీగ నుంచుకొనిరి.

కైపుపునరాగమనము.

ఈ కర్మకాండ అంతా అయినతరువాత కొత్త నబాబు గద్దెపై నెక్కిన తరువాత—కైపు 1765 సం॥ మే నెలలో కలకత్తాలో ఓడదిగెను. తన 'గాడిద' (మిర్జాఫరు) చచ్చిపోయినదన్నసంగతి కైపుకు మధ్యదోవలో మద్రాసు రేవులోనే తెలిసినది.

“ఈసంగతి వినేటప్పటికల్లా కైపుకు పట్టరానిసంతోషము కలిగింది. ఏడేండ్ల క్రిందట తాను పట్టుమంత్రికి వ్రాసిపంపించిన రాజ్యాంగ విధానముచంతా ఒక్కసారిగ బెంగాలులో ప్రవేశపెడదామని కైపు ఉవ్విళ్ళూరెను. శుద్ధ అనామకుడుగ వుండే నబాబు నొకని గద్దెపై కూర్చుండబెట్టి, పరిపాలన నడపు చాకిరీ అంతా నల్ల వాళ్లచేతనే చేయించి, రివిన్యూనంతా ఇంగ్లీషువారి చేతులలోపెట్టి, యుద్ధములు గాని, సంధులుగాని, చేసికొను అధికారమంతా ఇంగ్లీషువారే వుంచుకొని, యీ మూడు రాజ్యములపైకి యెవరురాకుండ కాపాడుకొనుచు, ఇంగ్లీషువారే నిజముగ సర్వసహాధికారులుగనుండు రాజ్యాంగ విధానము నేర్పరుపవలెనని కైపు లోలోన స్థానులు వేయించుండెను. కాని, ఇంగ్లీషువారే నిజముగ ప్రభువులుగ నున్నారను మాట లోకులకు తెలియకుండ వారికండ్లు గప్పవలెను. నబాబుపేరుతోనే -

ఫిల్లీ పాదుషా అధికారముక్రిందనే—తాము నడుచుకొనుచున్నామని లోకులతో చెప్పవలెను.

తన స్కీమునడవదను భయము కైవుకు లేకుండెను. ఏలననగ, బంగాళా సింహాసనమునకు యిద్దరు వారసులున్నారు. ఒకడు మీర్జాఫరుకు దాసీపుత్రుడు. వీనికి 20 సం॥ల వయస్సు. ఇంకొకడు మీర్జాఫరుకు మనుమడు. వీనికి ఆరేండ్ల వయస్సే. ఈ ఆరేండ్ల పసికాయను మూర్ఖిదాబాదు గద్దెపైకూర్చుండబెట్టి తాను నాటక మాడవలెనని కైవు కోరిక. ఇట్లయినచో తనకెట్టి ఆటంకములేక, తానాడినది యాట, పాడినదిపాట యగునని కైవు లోలోన మద్రాస్ నుండి కలకత్తావరకు దోవపొడుగు నను ఉవ్విళ్ళూరుచు వచ్చుచుండెను. [Wheeler's Early Records of British India P. 329-330 క్లుప్తము.]

తీరా, కలకత్తాలో ఓడ దిగేటప్పటికల్లా, తనవారప్పుడే 20 ఏండ్ల యీడు గల నబాబు కొడుకుదగ్గర 20 లక్షల రూపాయలు కాజేసి, వానిని సింహాసన మెక్కించిరను వార్త కైవు చెవినిబడెను. ఇక అతనికి గలిగిన ఆగ్రహము, ఆశాభంగము, యింతింతని చెప్పతరముగాదు. తన మనస్సులో అల్లుకున్న మేడలంతయు ఒక్కసారి గుభేలున కూలి పోయినదేయని అతనికి ఒడలుమండెను. ఇక తనవారి నేమియు యింకొక విధముగ అనలేక—తానక్కడికి మహా పత్తిత్తు అయినట్లు—యీకైవు—యీనైతిక కుష్టరోగి—ఈకుర్రవాని దగ్గర 20 లక్షల రూపాయలు లంచము పుచ్చుకొని అతనిని సింహాసన మెక్కించుట మహాదోషమని తనవారిని మందలింపజొచ్చెను.

ఇందును గూర్చి కైవు తనస్నేహితునకొకనికి యిట్లని వ్రాసెను :—

“కట్టా, మన ఇంగ్లీషువారి పేరు యెంత నీచములో పడిపోయింది! ఇంగ్లీషు జాతియొక్క పరువు ప్రతిష్ఠలిట్లు యెన్నటికిగాని తిరిగి చూడకుండ గతించి గాలిలో గలిసిపోవుటచే, నేను నాకన్నీళ్లతో వానికొక తిలాంజలిని విడువకుండ జాలనైతిని. అయినప్పటికి, నాప్రతిజ్ఞ యిది. పరలోకమనేది ఒకటివుంటే, భగవంతునకు మనము ఉత్తరవాదులమనుమాట నిజమైతే, సర్వ ప్రాణి హృదయముల పరిశీలించు ఆ మహాపురుషుని పేరుమీదుగ నేప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను. ఎట్టిదుర్మీతికిగాని, లోబడని ఉత్తమ నిగ్రహముగల మనస్సుతో నేనిక్కడికి బయలుదేరి వచ్చినాను. నానాటికి యిక్కడ పెచ్చుపెరుగుచున్న యీ మహాదుర్మయముల నన్నిటిని నేను నాశనము చేయుటకుగాని, లేక అట్టి ప్రయత్నమందు నేనేనాశనమగుటకుగాని దృఢసంకల్పు డనై యున్నాను.”

‘మీరెందుకు యిట్లా చేశారని కైవు తనవారిని డబాయిచేటప్పటికల్లా వారు “నీవు చెప్పిన విద్యయే నీరజాక్ష” యను పదముపాడిరి! ఇంతటితో కైవు

నోరుమూసుకొని ఊరుకుండవలసినది. కాని, అతడట్లు చేయలేదు. “నేను చెప్పినట్లు చేయమన్నాను గాని, చేసినట్లు చేయమన్నానా?” యను గురుశిష్య సాంప్రదాయమును కైపు వారికప్పుడు బోధింప జూచినట్లున్నది! తాను వెనుక చేసినదానికి, యిప్పుడు వీరు చేసినదానికి చాలా తేడా వున్నదని యితడు తన పూర్వ ప్రవర్తనను సమర్థించుకొన జూచెను. సురాజ్ ఉద్దాలాను త్రోసివేసి, మీర్జాఫరును గద్దె యెక్కించిన కథయంతయు బెంగాలు ప్రజలే చేసుకొన్నారనియు, అందులో ఇంగ్లీషువారు కేవలము కూలికి పనిచేసిరనియు, అందుచే తామప్పుడు డబ్బుతినుట తప్పుగాదనియు, ఇప్పుడన్ననో కథ వేరనియు, తామిప్పుడు కూలివారుగారనియు, ప్రభువులమనియు, కాబట్టి నాజింఉద్దాలాను సింహాసనమెక్కించు సమయమున తాము డబ్బు తినుటతప్పునియు కైపు వాదింపసాగెను.

తమ నౌకరైవరు దేశీయప్రభువులనుండిగాని, ప్రజలనుండిగాని, యెట్టిబహుమతులుగాని తీసికొనరాదని సీమడై రెక్టర్లు పంపిన హుక్కుములు యిక్కడ కలకత్తాలో 1765 సం॥ జనవరి 24-వ తేదీన చేరినవి. దరిమిలా 15 రోజులకే మీర్జాఫరు చనిపోయెను. అనగ, యిక బహుమతులు పుచ్చుకోకూడదను తమ డై రెక్టర్ల ఉత్తరువులు వీరి కప్పటికి బాగుగ తెలియును. అయినను, వారు దురాశను, ఎదురుగ వచ్చిన అవకాశమును త్రోసివేయజాలక పోయిరి. అంతటి నిగ్రహము వారికి లేకపోయెను. అందుచే, ‘యేమైతే అవసరం’ అని వారు మొండికేసి, అందరు యేకమై, తమ డై రెక్టర్ల ఉత్తరువులను దూరముగ కట్టిపెట్టి, గబగబ లగ్నము మించిపోవుచున్నట్లు నాజింఉద్దాలాను పెండ్లికొడుకునుచేసి, సింహాసనము పీటలమీద కూర్చుండబెట్టి, అతనినుండి కావలసినంత ధనమును ఒక్కసారిగ దులుపుకొని విడిచిపెట్టిరి. కైపు వచ్చినతరువాత వీరిట్టిపని చేసినందులకై చివాట్లపెట్టెను. అంతట వీరందరికి కైపుమీద కోపమువచ్చెను. పరస్పరము ద్వేషము లేర్పడెను. ఎంత తంటాలుపడినను కైపు వీరినుండి ఆ డబ్బు కక్కించలేకపోయెను. చాలమంది తమ ఉర్యోగాలకు రాజీనామాలుచ్చి యిండ్లకు లేచిపోయి, అక్కడ ఇంగ్లండులో కైపుపై పెద్ద గందరగోళమును లేవదీసిరి.

అతని గుట్టులనన్నిటిని వారు లండనువీధులలో తూరుపారబట్టిరి. దీనివల్లనే పార్లమెంటువారు ఆఖరుకు కైపును తమ యెదుటికి పిలిపించి, అతనిపై కేసుపెట్టి అతని ప్రాణములుతీసినంతపని చేసిరి. ఈ అవమానమును భరింపలేక నే తుదకు కైపు ఆత్మహత్యకూడ చేసుకొని చచ్చిపోవలసివచ్చెను.

తమ నౌకర్లు ప్రయత్నమువర్తకము సాగించి తద్వారా దేశములో జరుపుచున్న అక్రమమును ఆపించివేయుటకే డై రెక్టర్లు కైపును యిండియాకు యిప్పుడు పంపించిరి. ఇందునుగూర్చి డై రెక్టర్లు తమ నిశ్చితాభిప్రాయమును 1765 సం॥

ఏప్రిల్ 26-వ తేదీగల తమ ఉత్తరములో స్పష్టపరచియుండిరి. తమ కివ్వబడిన ఫర్మానానుగూర్చి వారిట్లు గొప్ప రాజనీతిజ్ఞతతో వ్యాఖ్యానము జేసిరి:—

“వర్తకపు టాడంబడిక లనునవి వానిని చేసుకొను ఉభయపక్షములవారికి లాభకరముగ నుండునట్లు ఉద్దేశింపబడును. అట్టి సందర్భములో ఢిల్లీ పాదుషా మనకు సుంకములులేకుండ వర్తకము చేసుకొనవచ్చునని ఫర్మానాయించినప్పుడు లోగడ మన మెరుగని, మనము ఊహింపనైనలేని వస్తువులలో సుంకములులేకుండ స్వేచ్ఛగ వ్యాపారము చేసికొనవచ్చునని ఆతడూహించెనని యర్థమగునా? ఈ మూలముగ ఢిల్లీ పాదుషా తన రివిన్యూను సప్తపరుచుకొనీ, తనవర్తకుల నందరిని నాశనము చేయదలచుకొనెనని యర్థముచెప్పనగునా? మన కిచ్చిన ఫర్మానాకు ఇట్టి అర్థమును యింతవరకు యెవరుగాని చెప్పియుండలేదు. ఇదిగో యిప్పుడు మననొకర్లే యీకొత్త అర్థము నొకదానిని కల్పించి, దానిని దౌర్జన్యముచే నిలువబెట్టసాగించి నప్పటివరకు సదరుఫర్మానాకిట్టి (విపరీతపు) అర్థము నెవరును చెప్పియుండలేదు. అది గాక, మీర్జాఫరు, మీర్కాసీములతో తదుపరిచేసుకొన్న ఒడంబడికలవల్ల ఈహక్కు మన కేర్పడుచున్నదనియైనను వాదించుటకు వీలులేదు. ఏలననగ, ఢిల్లీ పాదుషా ఫర్మానాలోవున్న హక్కులకుమించి ఒక్క కొత్తహక్కునైనను యీ ఒడంబడిక లిచ్చుచున్నవని యెవరుగాని యెన్నడు చెప్పియుండలేదు. తలచియుండలేదు. అంత యేల, యిప్పుడు కొత్తగ యీ హక్కును తెచ్చిపెట్టుకొనగోరువారు చెప్పు కృత్రిమ వాదముచూడగ మాకొక అభిప్రాయము గట్టిగ తోచుచున్నది. ఈవాదము చేయు వారి కీయర్థము తెలియదనికాదు - తెలిసియుండియు, కండ్ల కెదురుగుండ కనపడు చున్న ధనమునంతను ఒక్కసారిగ దోచుకొండమను దురాశను ఆపుకోలేక వారిట్టి వాదమునకు దిగిరని మా నిశ్చితాభిప్రాయము. ఇట్టి అక్రమధనార్జన దేశశాంతికి, తాము కంపెనీయెడ నెరవేర్చవలసిన విధ్యుక్త ధర్మమునకు, వ్యతిరేకముగ నున్నప్పటికి వారిట్టి కువాదముచే తమ అక్రమప్రవర్తనను సమర్థించుకొన జూచు చున్నారు.”

“వీరిసంగతి యిట్లుండగ, యిక యీ ప్రయివేటు వర్తకమునకు తమకు హక్కులేదని ఒప్పుకొనుచుండియు, దీనిని సాగించుటవల్ల వచ్చే అసర్థముల నన్నిటిని బాగుగ యెరిగియుండియు, యీవ్యాపారము నింకను పదలిపెట్టనివారి ప్రవర్తన మరింత గర్హ్యముగనున్నది. దౌర్జన్యముచేసి, నబాబునల్ల ఒడంబడిక నొకదానిని బలాత్కారముగ వ్రాయిించిపుచ్చుకొని, కంపెనీపేరు ఉపయోగించుకొని, తమ మట్టుకు తాము డబ్బు మూటగట్టుకొనుటకై యీ ప్రయివేటు వర్తకమును నొక హక్కును సంపాదించుకొంటిమని చెప్పుచు, దానిని సంరక్షించుకొనుటకు కంపెనీ బలముల నుపయోగించుకొనుచు వీరు అసలుకంపెనీయొక్క లాభములనుగాని, సౌకర్యములనుగాని, పాటించరైరి. ఇట్టి ప్రవర్తన యెంతయు గర్హ్యము.

“ ఈపని ప్రారంభించకముందు వారీ చిన్నప్రశ్నను వేసుకుంటే బాగుండేది. ఇది మనయజమానుల కేమైన శ్రేయస్కరమైనపనియా” యని వీరిలోవీరు ప్రశ్నించుకొనియుంటే, వీరికి సందేహములన్నీ వీడిపోయేవి. కాని, వీరికీప్రశ్న ఎన్నడుగాని పట్టినట్లే కన్పట్టదు.

కంపెనీ నౌకర్ల కుటుంబం తా కైపు డైరెక్టర్లకు తెలుపుట. కైపువచ్చి చూచున్నటికల్లా యెక్కడ చూచినను కుటుంబం నే యుండెను. 1765 సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీన యితడు డైరెక్టర్ల కిట్లనివ్రాసెను:—

“ నేనుయిక్కడికివచ్చి చూసేటప్పటికల్లా, మావ్యవహారాలు నానా తీర తీరాగా వున్నవి. ఎవరికైనా భీతావహం కలిగించేటట్టుగవున్నవి. ఏమాత్రము ఆత్మ గౌరవముగలవాడుగాని, స్వలాభాపేక్షచే కండ్లుపూడిపోయి స్వామియెడవిశ్వాసము మరువనివాడుగాని, యిట్టిస్థితినిజూచి కంపమునొందకుండ నుండజాలడు. ఆకస్మికముగ, నడమంత్రముగ యెత్తుకొన్న సిరివల్లను, తరుచు అక్రమముగ, తేరగ జూర గొన్న ధనరాసులవల్లను, కంపెనీ నౌకర్లకు ఒళ్లు వెలియని శివమెత్తెను. ప్రతిచోట ప్రతివాడు హద్దుపద్దులులేకుండ, భోగములలో ఓలలాడుచున్నాడు..... పెద్ద పాయలో వాళ్లే యిల్లాచేస్తూవుంటే, దానిని చూస్తూవున్న సన్నకారు నౌకర్లు మాత్రం ఊరుకుంటారా? ఈచెడుగు అంటురోగమువలె సర్వత్ర పైనుంచి క్రింది వరకు వ్యాపించినది. సివిల్ మిలిటరీ డిపార్టుమెంటులలో దిగువను గుమాస్తా బంట్రో తులవరకు పాకినది.....”

“ ఇంతమందికి యింతడబ్బు ఎట్లావచ్చిందో మొదటనాకు అర్థంకాలేదు. చిటికెలో యింతమందికి యింతసిరి ఎట్లా ఎత్తుకుందిరా అని నాలో నాకే ఆశ్చర్యమైనది. ఇక్కడ యిండియాలో ఏమాత్రం కొద్దికాలం ఉన్న ప్రతి తెల్లవాడు, చటుక్కున మూటలకు మూటలువేసుకొని, ఓడయెక్కి యింటికి (ఇంగ్లండుకు) పోయేవాడే!..... నేను ఓడదిగి చూసేటప్పటికి నాకిక్కడసక్రమమైన రాజ్య పరిపాలన ఉన్నట్లుగ ఏకోశంలోనూ కనపడలేదు. అంతా అరాచక మయంగా ఉంది.....”

“ (లంచాలువగైరాలు పుచ్చుకోరాదని, ప్రయివేటువర్తకం చేసుకోరాదని) మీరు లోగడ పంపించిన ఉత్తరువులు నిక్కచ్చిగానే ఉన్నవి.....కాని, వాటిని, యిక్కడ కంపెనీనౌకర్లు తుడిచి పారేశారు!

ఈవిషయంలో ముందుగ పెద్దపాయలోనున్న కౌన్సిలుమెంబర్లగై ఈ ఉత్తరువులను పాలించవలసినదనియు, లేనిచోవారిని డిస్మిస్ చేస్తామనియు మీరు గట్టిగ మళ్లీనొక్క ఉండకపోతే, యీ పాటికి మీఆర్డర్లన్నీ కేవలం బుట్టదాఖలై పోయేవే!”

“ఈ అల్లరంతా ఒక్క సివిల్ డిపార్టుమెంటులోనే అని అనుకోకండి. ఈ రోగం మిలిటరీ డిపార్టుమెంట్ కు కూడా ప్రాకింది. రోజురోజు శిపాయిలకు ధనరాసులు వచ్చిపడుతున్నవి. అందువల్ల రోజురోజు వాళ్లపని హద్దుమీరిపోతోంది... ఏదైనా ఒకపట్టణాన్ని పట్టుకున్నప్పుడు, “మియిష్టంవచ్చినట్లు దోచుకోండిరా” అనివాళ్లను విచ్చలవిడిగ వదలిపెడితే, యింకవాళ్లను పట్టడానికి పగ్గాలుంటాయా! కాశీలో ఒకసారి యిట్లాగే జరిగింది. ఇంతకంటే, ఆశ్చర్యమైన విషయమింకొకటి వుంది. ఏదైనా పట్టణాన్ని పట్టుకొన్నప్పుడు, కొల్లగొట్టిన ఆధనమంతా కంపెనీకి చేరాలని లోగడమీరు ఉత్తరువులుపంపించారు. కాని, గీనికి విరుద్ధంగా, దాన్నంతా శిపాయిలే తీసికొండనిచెప్పి ఇక్కడ మీగవర్నర్, కౌన్సిలు మెంబర్లు వాళ్లకే వదిలేశారు!.....”

“మీ దిప్పుడు యిండియాలో ఒకరాజ్యంగా ఏర్పడినది. ఏరాజ్యంలోనైనా పెద్దపెద్దవాళ్లకే లంచాలు పుచ్చుకునే రోగంపుడితే, ఆరాజ్యం నాశనమైనదన్నమాటే..... శిపాయిలకు విధేయత, క్రమశిక్షణ ముఖ్యం. అట్టిస్థితిలో, అదుపు ఆజ్ఞలులేకుండా వాళ్లను దేశంలోపడి దోచుకోనిస్తే వాళ్లుచెప్పినమాట వింటారా? క్రమశిక్షణ ఉంటుందా? పైగా, యీ దేశంలో, వాళ్లకు హఠాత్తుగ ఒక్కసారి ధనరాసులు వచ్చిపడితే తక్షణమే కలిగే షరతు యేమిటంటే, వాళ్లు మనమాట వినకుండా హద్దుమీరిపోవడమే! సైన్యంలో క్రమశిక్షణ మనమునిలపలేము.”

“దేశంలో ప్రజాపీడనానికి, క్రౌర్యాలకు, యూరోపియనులు బాహుటంగా దోవచేశారు. వాళ్లక్రింద తొత్తులుగ అనేకమంది నల్లవాళ్లు ఏజెంట్లుగాను, సబ్ ఏజెంట్లుగానుచేశారు. ఇదంతా ఇండియాలో యింగ్లీషువాళ్ల పేరు శాశ్వతంగా అపకీర్తిపాలు కావడానికి వచ్చింది!.....దురాశ, భోగలాలసత్వం, విజయోన్మాదం, యివన్నీకలిసి, హిందూదేశంలో యిదివరకెరుగని కొత్తమప్పథాన్ని ఏర్పాటు చేసినవి. ఇదంతా మన ఇంగ్లీషువాళ్ల పేరు ప్రతిష్ఠలు మంటగలపడానికి వచ్చింది. కంపెనీగౌరవం, మర్యాద, చివరకు మామూలు మానవత్వంకూడా నాశనమై పోయినవి.”

ఈ ఉత్తరానికి జబాబుగానే కంపెనీడైరెక్టర్లు 1766 మే నెలలో క్షేప్రకు యిట్లని వ్రాశారు :—

“మనకంపెనీ నౌకర్లు వర్తకంలో సంపాదించిన సంపాదనమంతా కేవలము ప్రపంచములో యిదివరకు ఎక్కడా, ఏకాలంలోనూ కనివిని యెరుగనటువంటి, ఘోరకృత్యాలద్వారానే లభించిందని మాకునిశ్చయమైపోయింది. ఈ యూరోపియన్ ఏజెంట్లుచేసే దౌర్జన్యాలనుగూర్చి లోగడమేము ఎన్నోసార్లు మందలించి యున్నాము. వీళ్లు అక్కడి ప్రెసిడెంసీ అధికారుల కంటపడకుండా తప్పించుకు పోయినారు. కాబట్టి, ఇకమీద వీళ్లు యిట్లా తప్పించుకుపోయి దేశంమీద పడకుండా

మాలం చక్రవర్తి

[1765 సం॥లో కృష్ణుడు దివానీగిరి యిచ్చిన ఢిల్లీ బాదుషా]

ప్రయాగ మకాములో హలం చక్రవర్తి కెవుకు బెంగాల్, నీహాల్, ఒరిస్సా రాష్ట్రములపై
 దివానీగిరిని ప్రసాదించుట. అనగ, బాదుషా త్రివేణి సంగమములో
 త్రిరాష్ట్రములకు తిలోదకములు వదులుకొనుట.

ఉండే ఉపాయంచూడాలి. దానికితగిన కట్టుదిట్టాలు చేయవలసిన బాధ్యత ఇక మీదట మీమీద పెట్టుతున్నాము. దీనినిగురించి మీరు ప్రత్యేకంగా శ్రద్ధపట్టి పనిచెయ్యాలి.....”

ఈ గందరగోళమునంతను రూపుమాపుటకు కైపుకు ఒక్కటే మార్గము కనిపించినది. అనగ, దేశములోని యధికారమునంతను కలకత్తాలో ఇంగ్లీషు అధికారుల చేతులలోనే యుంచుకొని, మూర్ఖి దాబాదు నబాబు నొకపిండి బొమ్మ చేసివేయుటయే కైపుకు కనిపించిన మార్గము. దీనిపేరే “దివానీ” యని ఆంగ్లజులలో చెప్పుకునేవారు. బంగాళా షరి

కంపెనీకి మూడు రాష్ట్రములపై దివానీగిరి.

పాలననుగూర్చి కైపు 7, 8 యేండ్లకు పూర్వమే తనకుగల యభిప్రాయములను పట్టుమంత్రికి తెలిపియుండెను. ఆ యభిప్రాయములనే యితడిప్పుడు ఆచరణలోపెట్టి ప్రయత్నించెను. ఇందువిషయములో ఇతడు చూపే, పీషావాయి, నైజాము, అయోధ్యవజీరు మున్నగువారు చేసినట్లే చేయగలచెను. బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సా రాష్ట్రములకు అసలుప్రభువు ఢిల్లీలోనున్న మొగలాలు పాదుషా. ఇక్కడనున్న నబాబు సదరు పాదుషాకు కేవలము ప్రతినిధిమాత్రమే. కాబట్టి, అసలు చక్రవర్తి అధికారములేకుండ యీ నబాబు ఎవరికిగాని, యెట్టి హక్కులుగాని, సిద్ధాంతరీత్యా యివ్వజాలడు. ఈ సంగతి కైపుకు తెలుసును. కాబట్టి బెంగాలుకు దివానీగిరి సంపాదించుకొనవలెనంటే అది ఢిల్లీ పాదుషానుండియే రావలెను. అందుచే కైపు యీ దివానీగిరి సంపాదించుకొని తెచ్చుకొనుటకై పాదుషావద్దకు పయనమయ్యెను.

అప్పటికిపాదుషా యింకను అయోధ్య వజీరుతో కలిసి అలహాబాదు మకాములోనేయుండెను. * దివానీగిరి సంపాదించు నిమిత్తమై కైపు అప్పుడక్కడికి వెళ్లవలసి వచ్చెను. కైపు యిండియాకు రాకపూర్వమే, మిర్కాసీముతోను, అయోధ్య

* చక్రవర్తిని తమవలలోపేసుకొని యుంచుకొనవలెనని యింగ్లీషువారెట్లు పొంచియున్నది గవర్నర్ వరల్ ఫీల్డ్ వ్రాసిన యీదిగువ యంశముచుబట్టి తెలియగలదు :—(Wheeler's Early Records. Page 380.)

“షాలం చక్రవర్తిని మనపలుకుబడి క్రిందవుంచుకోవడమా, లేక మనమాతనితో సంబంధము పెట్టుకొనక యివతనికి వచ్చివేయడమా యనునది మనకిప్పుడు ఆలోచనీయాంశము. ఈ రెంటిలో మొదటిపద్ధతియే మనకు ఆనుకూలమయినది. కాబట్టి, పరాయివా రెవరుగానివచ్చి యితని అంతరంగిక వర్గములో దూరి యితనికి ఆలోచనలు చెప్పకుండ మనము జాగ్రత్త వహించవలెను. మనమాతనియెడ యెట్లు నటించవలెనో మనకు స్పష్టమగుచు నేయున్నది. మనమాతనికి కొంచెము యెడముగనుండి ఆతనిని ఆడించవలెను. ఒకవేళ అది వీలుపడకపోతే మనమే ఆతనికి రక్షకులుగనున్నట్లు, మనమున్న ప్రాంతములే ఆతనికి భద్రమైన చోట్లయినట్లు, అతని మనస్సుకు తోచునట్లు మనము వేషమువేసి నటించవలెను.

వజీరుతోను చేయబడుచున్న యుద్ధము ముగింపుకు తేబడెను. కైపు వస్తున్నాడన్న కబురు తెలిసేటప్పటికే వజీరుకు భయముపుట్టి సుంధికి దిగెనని 'క్లెయిగ్' అను ఆంగ్ల చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు.

“కైపు యుద్ధములో అసాధ్యుడనుపేరు దేశప్రజలలో గలిగియుండెను. దక్షిణాదిని యితడొనర్చిన ఘనకార్యములకీర్తి ఉత్తర హిందూస్థానమునకుకూడ ప్రాకెను. ఇటు బంగాళాములోనికి, అటు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యపు కొనవరకు కూడ ప్రాకెను.....”

ఈ సమయమందు కైవైనను యుద్ధముకోరలేదు. శాంతియే కావలెనని అతడు కోరుకొనుచుండెను. 1765 సం॥ మే 20-వ తేదీన అతడు కార్నక్ సేనాని కిట్లు వ్రాసెను:—

“మన మిప్పుడు శాంతికోసమే గట్టిగ పనిచేయవలెను. ఏలననగ, ఖర్చులు చాలా హెచ్చయిపోయినవి. శివిల్ మిలిటరీడిపార్టుమెంటులకు కలిసి నెలకు పది లక్షలకు తక్కువ కావడంలేదు. ఈ సమయంలో గనుక మహారాష్ట్రలుగాని, యింకెవరైనాగాని, మనమీదికివస్తే మనపని వట్టిదే. యుద్ధముచేయడానికి దమ్మిడీ కూడ మనకిప్పుడు పుట్టదు. నేనిప్పుడు పడుచున్న గొప్ప చిక్కుయిది. మీకు కూడ యిట్లే తోచుచున్నదనుకుంటాను.”

కార్నక్ సేనాని యిప్పుడు కాశీలోనుండెను. ఇతనిని కలుసుకొనుటకై కైపు బయలుదేరెను. దోవలో పనియుండి మూర్ఖి దాబాదులో ఆగెను.

నందకుమాగుని స్థానమందునచ్చిన రజాఖానుదే అక్కడ ప్రభయంతయు. ఇతడు నందకుమారునియంత తెలివితేటలు గలవాడుకాడు. ఇతనిని కైపు బుట్టలో వేసుకొనెను. వీనిద్వారా కైపు రాజ్యాధికారమునంతను తనచేతులలోనికి లాగికొని నబాబును నట్టిబామ్మ చేసివైచెను.

ఇప్పటికిని కైపుకు తృప్తికలుగలేదు. ఇతడు కాశీవెళ్లి, కార్నక్ ను కలుసుకొని, అప్పుడక్కడ మకాముచేసియున్న షుజాఉద్దౌలాతో ప్రసంగించెను. ఇతనిని కలుసుకొనుట కైపుకు యిదియే మొదటిసారి. (1765-న సం॥ ఆగష్టునెల 2-వ తేది.)

ఈ సమయమందు కైపు అతనిని బలాత్కరించి అతనిచే నొక ఒడంబడికను వ్రాయించుకొనెను. అలహాబాదు, కోరాజిల్లాలు రెండును కంపెనీ కిచ్చివేయునట్లును

చక్రవర్తి బంగాళాదేశములోనే మకాముపెట్టితే మనకెక్కువ వాటముగ ఉండేట్లున్నది. సిరిగతులుకూడ యిందుకనుకూలముగ నే నడుచుచున్నట్లున్నది. ఇది జరిగితేమాత్రం-ఓ-మనకింక కావలసినదేమున్నది? అయితే యీమాట మనంచెప్పడంకంటె—బంగాళమునకు రమ్మని మనమే అతనిని పిలుచుటకంటె, అతనంతట అతను వస్తాననేనట్లుచేస్తే ఎంతో బాగుంటుంది.”

గతయుద్ధములో కంపెనీవారికి గలిగిన నష్టపరిహారముక్రింద ఆరులక్షల నవరసులు యిచ్చునట్లును వజీరు ఒప్పుకొనెను.

అక్కడనుండి బయలుదేరి చక్రవర్తిని కలుసుకొనుటకై కైపు అలహాబాదుకు వెళ్లెను.

1765 సం॥ ఆగస్టు 9-వ తేదీన చక్రవర్తిని సందర్శించెను. ఈ సమయముననే చక్రవర్తి కంపెనీవారికి బెంగాల్, బీహార్, ఒరిస్సారాష్ట్రములపై “దివాన్ గిరీ” పట్టమును ప్రసాదించెను. *

ఇదియే మొగల్ సామ్రాజ్య వినాశనమునకు ధూమకేతువయ్యెను. ఫోర్జీ ఖోరై న కైపుయొక్క కుచ్చితతంత్రము చక్రవర్తి కనిపెట్టలేకపోయెను. చక్రవర్తిని బలాత్కరించియే కైపీ పట్టాపుచ్చుకొనెనని కొందరు తలచుచున్నారు. కైపు, చక్రవర్తి నుండి యీపట్టాను బలాత్కారముగనే లాగుకొన్నాడని ఆ రోజులలో పెద్దపుకా రుండెను. అట్లు కానిచో, యిందునుగూర్చి పార్లమెంటువారు 1773 సం॥లో యేల పెద్దవిచారణ పెట్టుదురు? పార్లమెంటువారు కైపు నిట్లు ప్రశ్నించినట్లు మూడవ రిపోర్టు 324 పేజీలోవున్నది :—

“ఈ దివానిగిరీ పట్టా చక్రవర్తి నిజముగ యిచ్చినదా? ఇట్టి పట్టానిచ్చుటకు అతనికి సమయమందు అధికారమున్నదా? లేక, అదొకందుకుగాను — రాచకీయపు టెత్తుగ మీరు దీనిని అతనిచేత లాంఛనముగ వ్రాయించి పుచ్చు కొన్నారా?”

* ప్లాసీయుద్ధముకాగానే, కంపెనీవారేయేల రాజ్యాధికారమును వహింపలేదని కొందరు గుఱుచున్నారు. ఇందునుగూర్చి కంపెనీ గవర్నర్ వరల్ నే యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—“ఈ పని చేయుటకు కంపెనీవారి కప్పుడు సాధ్యముకాకపోయెను. ఏలననగ, వర్తకవ్యాపారమునకే తగినంత మంది సివిల్ ఉద్యోగులు అప్పుడు లేకపోయిరి. ఉన్నవారికైనను ప్రజల గుణగణములు బాత్తుగ తెలియకుండెను. రాజ్యభారము వహించుటకు వా రంతమాత్రము సమర్థులై యుండరైరి.”

కలకత్తాను సురాజా ఉద్దోలా ముట్టడించినప్పు డక్కడ గవర్నర్ గనుండిన హాల్ వెల్ అను నతడు 1765 సం॥లో యిట్లు వ్రాసెను.

“మనమే యిక నబాబులగుటకు ధైర్యముగ పూనుకొందాము. ఎనిమిదేండ్లనుంచి యీరాష్ట్రా లను మనము కొంచెముకొంచెముగ కొరుక్కుతింటున్నాము. ఇంక యెన్నాళ్లు యీ కాస్తకాస్త మునిపంటితో కొరుక్కోవడం? మనమెంతో సంపాదించుకొన్నాము - ఎంతో రాజ్యాన్ని యెంతో డబ్బును, సంపాదించుకొన్నాము. కాని, యీ జయములవల్ల మన కంపెనీ కేమిలాభము వచ్చింది? ఎన్నాళ్లీ ఎరను కాస్తకాస్త కొరుక్కుతింటూవుంటాము? బోను తలుపువచ్చి మన మెడమీద పడి కత్తిరించేవరకూ యిట్లాగే మునిపంటితో కాస్తకాస్త కొరుక్కుతింటూ కూర్చుందామంటారా?” ఈ విధమైన ఒత్తిడితనవారివల్ల రోజురోజూ హెచ్చుచురాగా కైపు అందు కనుగుణ్యముగ ప్రవర్తింప వలసివచ్చినది. అందుకొరకే దివాన్ గిరీని సంపాదించడానికి బయలుదేరినాడు.

కైపు గోడమీది పిల్లివాటముగ జబాబుచెప్పెను. “రికార్డులు చూచు కోండి—నా ఆభిప్రాయం తెలుస్తుంది” అన్నాడు.

బలవంతముమీదనే యీ పట్టా యివ్వబడినదని చెప్పుట కెంతనూత్రము సందేహములేదు. ఎలిఫిన్ స్టన్ కూడ తన హిందూదేశ చరిత్రయందు యిట్లని ఒప్పు కొనక తప్పినదికాదు.

“ఈవ్యవహారముకంటే అగాధమైన వ్యవహారమింకొకటి నాకు యిండియా చరిత్రలో కనపడలేదు. కైపుచూస్తే కేవలసిద్ధాంతములందు ఆట్టే పట్టుదల పట్టే వాడుగాడు, ఏవో అపాయాలు వస్తున్నవని — బూచులనుచూచి, భయపడేవాడు కాదు. ఇతడు క్రియప్రధానంగా గల మనిషికాబట్టి, యేదో పెద్ద కారణంలేనిది— వెనుకనుంచి తోసే పెద్ద ప్రేరణలేనిది - చక్రవర్తి యింతటిగొప్ప త్యాగం ఊరికే చేస్తాడా అని అనుకోవలసి వస్తోంది. ఇది ఒక పక్షపుమాట. ఇంకొక పక్షమేమి కనబడుచున్నదంటే - ఆ రోజులలో యిండియాలో పుట్టిన పుకారులనుబట్టియు, అంతకుపూర్వము జరిగిన కథనుబట్టియు, తదుపరి యనుభవమువల్ల గలిగినసారాంశ మును బట్టియు, పూర్వాపర సందర్భములనన్నిటిని బేరీజువేసి చూడగ, ఆ పెద్ద ప్రేరణయేదో వేరే ఊహించుకో నక్కరలేకుండానే తేటతెల్ల మగుచున్నది.”

ఎలిఫిన్ స్టన్ చెప్పిన సంజాయిషీని పట్టి చూచినట్లయితే, చక్రవర్తిని దబాయించియు, అతనికి తమ బలమును చూపియు, మోసగించియు, యీ పట్టా అతని చేతులలోనుండి* బలాత్కారముగ లాగుకొనబడినట్లు యెవరికిగాని స్పష్టముగాక మానదు.

* ఈ పట్టాను తాము దబాయించి తీసుకోలేదనియు, చక్రవర్తి అతని యిచ్చాను సారము, బుద్ధిపూర్వకముగానే, యిచ్చెననియు చెప్పుకొనుట కైపుకును ఇంగ్లీషు చరిత్రలకును సహజమేగద. కాని, యిది నిజముకాదని సమకాలికుడగు Seir గ్రంథకర్త స్పష్టముగ చెప్పుచున్నాడు. ఈ వ్యవహారములోని ఆంతర్యమంతయు యితనికి స్వయముగ తెలియును.

“తమకిష్టము లేనప్పటికి చక్రవర్తియు, వజీరును యీ కోరికను (దివానీగిరి పట్టానిచ్చుటను) నెరవేర్చక తప్పినదికాదు.” అని యితడు స్పష్టముగ చెప్పుచున్నాడు.

‘ఇష్టములేనప్పటికి’ అనేమాటకేమియర్థము? అనగ కంపెనీవారు తమబల ప్రదర్శనము చేతను, మోసము చేతను, చక్రవర్తిని దబాయించి పట్టా లాగుకొన్నారని యర్థము కాదా? Seir గ్రంథకారుడే యిట్లుమరియు వ్రాయుచున్నాడు.

[ఇతర సమయములలో యెంతో రాయబారములు, యెంతోకాలము, అటుకంపిసీకి ఇంగ్లండు రాజుకు, యిటు పాదుషాకు మంత్రులకు, మధ్య యెన్నో ఆలోచనలు, యెన్నో సంప్రదింపులు యెన్నో కాలహరణములు పట్టేటటువంటి యింతటి గొప్పవ్యవహారము గట్టిచెప్పుట లేకుండ ఒక్క తక్షణములో—సంతలో గాడిద బేరం ఘోషలై నంతనేపైన పట్టకుండ—ఘోషలైపోయింది.”... క్లుప్తము]

ఈ సమయంలో దివానీగిరి లభించుట కంపెనీవారి కెంతో లాభకారిగ నుండెను.

రివిన్యూ వసూలు పనితోపాటు, సివిల్ పరిపాలనా బాధ్యతనుకూడ కంపెనీ వారప్పడెందుకు తీసుకొనలేదో కైపు 1765 సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీ ఉత్తరములో యిట్లని వ్రాసెను :—

“ ఈ రాష్ట్రములను అజమాయిషీచేయు (సివిల్) అధికారము మనయందే యున్నప్పటికి, దానినిప్పుడు మనము చెలాయించరాదు. ఇప్పుడున్న సివిల్ ఉద్యోగుల సంఖ్యకంటె మూడురెట్లమందిని మనము పెట్టినను యీ పనికి చాలరు. ఈ పనిలంతా యిదివరకున్న నబాబు ఉద్యోగస్తులకే వదలివేస్తే మనకొక దమ్మిడి ఖర్చుండదు. రివిన్యూవసూలులో మనకు కొంచెము నష్టము గలిగినా, పెద్దతప్పులు చేసినవాళ్లను మనము సులభముగ కనుకొని శిక్షించవచ్చును. అదిగాక, యీ దొంగపనులు, మనవాళ్లుగాకుండ, వాళ్లవాళ్లే చేసుకున్నారను తృప్తి మనస్సు కుండును. రాజ్యాధికార భారమునెత్తిన పెట్టు కోవడంవల్ల వచ్చే చిక్కులేమియు మనకు లేకుండ పోవును. నబాబుమాత్రం యింకావుంటాడు. అతనిదర్జాకు తగిన డబ్బేమో వాని మొగాన పారవేస్తూ వుంటాము. రాష్ట్రముల పరిపాలనాబాధ్యత యంతయు దేశ ప్రముఖుల చేతులలోనే వుంటుంది. వారు మనకు, నబాబుకు, జాయంటుగ జబాబు చెప్పవలసి వుంటారు. డబ్బు సంచీ మాత్రం మన చేతులలో వుంటుంది.”

“ అదిగాక, కంపెనీ ఆఫీసర్లే డబ్బు వసూలుదార్లుగవుంటే యింకొక చిక్కు వుంది. దేశంలో పరాసులు, బలందాలు, డేనులు, మున్నగు పరాయి యూరోపియను జాతులవారింకను ఉన్నారు. వారికి మనమీద అసూయ పుట్టుతుంది. వారివల్ల వచ్చేతగాదాలన్నీ మన కోర్టులు తీర్పలేక మచ్చమాస్తుంది. ఈ యూరోపియను జాతులు మన ఇంగ్లీషు కంపెనీని బంగాళాదేశముకు నబాబుగ అంగీకరించి, వారు మామూలుగ చెల్లింపవలసిన శిస్తులు, వర్తకముమీది సుంకములు, మనకు చెల్లిస్తారో లేదో అనుమానాస్పదము.”

కాబట్టి, రాజ్యకాంక్షలేక కాదు, కంపెనీవారప్పడు వెంటనే తామే నబాబులమని చెప్పకొనక పోయినది. పరిపాలనాభారము, ఆబాధ్యతలను నెత్తిన పెట్టుకొని, యీదలేని అసమర్థత చేతనే వారప్పడూరుకొనిరి.

కాని, యిది మంచి పద్ధతికాదనియు, యిందుకు కైపు విరికితనమేకారణమనియు, సర్ ఎడ్వర్డు కోల్ బ్రుక్ మున్నగు ఆంగ్ల చరిత్రకారులు కైపు పద్ధతిని నిందించిరి.

కంపెనీ
వారే రాజ్యాధి
కారమునేల
నేరుగ వహింప
లేదు.

బీహారులో యుద్ధములందు విజయముల బడసిన పిమ్మట,
యేల కంపెనీవారు రాజ్యాధి పత్యమును వహింప నొల్లలేదో కైవే
1765 సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీన తాను డైరక్టర్లకు వ్రాసిన
ఉత్తరములో యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

“మనమిదివరకు అనేకసార్లు హద్దుమీరి ప్రవర్తించి యుండుటచేత, యిప్పుడు
రాజ్యానికివస్తే మనము శాంతముగ వుంటామని హిందూస్థానపు రాజులు సులభముగ
తలచుటకు అవకాశములేదు. భయమువల్లతప్ప వారింక ఏఉద్దేశముతోను మనయం
దనురాగముగలిగి యుండరు. మీర్జాఫరు, మీర్కాసీము, ఆర్కాటునబాబు
(నేనెరిగియున్న యుత్తమ మహమ్మదీయ ప్రభువులు) మన ఇంగ్లీషువారి ఆధిక్య
మును త్రోసిపుచ్చు సూచనలను గన్పరచి యుండిరి.”

కాబట్టి, యిట్టి యుపద్రవస్థితిలో కైపు మితత్వముగ ఉండకదేమి చేస్తాడు?
అప్పటి పరిస్థితులలో వారికది అవసరమయ్యెను. కంపెనీనౌకర్లు, లంచగొండులు,
ధనలోలురునగుటచే, ప్రధాన రాజధానిస్థానమునకు దూరముగ వారిచేతులలో
రాజ్యాధికారములుపెట్టి యూరకొనుటకు వీలులేకపోయెను. కైపు పైజాబులోనే
యిట్లు వ్రాసెను :—

“నబాబు మంత్రివర్గమును మన చేతులలో వుంచుకొన్నాము ; దివానీగిరిని
సంపాదించినాము ; నజీరుతో గౌరవప్రదమగు షరతులతో సంధిచేసుకొన్నాము.
ఇందువల్ల, కొన్ని నెలలకుపూర్వము మనము కలలోకూడ అనుకొననివిధముగ
మనకు మంచిపేరు ప్రతిష్ఠలు, లాభములు చేకూరినవి. అయితే, మనకు స్థిరత్వము
నిచ్చుటకు యివిచాలవు. మనకు సహజశత్రువులగు దేశీయప్రజలవల్ల మనకెట్టి
ముప్పురాకుండ యివి మనను కాపాడవచ్చును. అంతమాత్రముచేత అంతయు
భద్రముగ నున్నదని చెప్పుటకు వీలులేదు. అంతః శత్రువర్గమువల్ల మనకెక్కువ
అపాయము రాగలదు. ఇంద్రియ లాల్యము, లంచగొండితనము, దురాశ, కాంచన
కాంక్ష, యీ శత్రువులు మీకోటలోని ప్రధానస్థానములను ముట్టడివేసి యున్నవి.
ఇవి ఎన్నటికైనను మీకొంప గూల్చును.”

ఇట్టి మూకను పెట్టుకొని, కైపు విశాలభూభాగము నెట్లు కంపెనీ రాజ్యాధి
కారము క్రిందికి తేగలదు? అదిగాక, యిట్లు చేసియుండినచో, యింగ్లీషువారికి
యితర యూరోపియనుజాతులతో తప్పక యుద్ధము వచ్చేడిది. కైపు పై ఉత్తరము
లోనే యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“రాజుపేరు నబాబుమీద వున్నంతకాలము యితర యూరోపియనుజాతులు
మననుచూచి అసూయపడరని యిదివరకే నేను సూచించియుంటిని. అయితే,
వర్తకం విషయంలో మాత్రము వారికి మనయందు త్వరలోతప్పక అసూయకలుగు

తుంది. మన భయంచేతను, అక్కడక్కడ మనవారుచేయు దుండగములచేతను, అప్పుడే చాలచోట్ల నేతగాండ్రు తమకు మామూలుగ యివ్వనేర్పరచుకొన్న సరకుల నివ్వడంలేదని పరాసు, ఒలందా గిడ్డంగులవారు యిదివరకే బహిరంగముగ ఫిర్యాదులుచేయ సాగినారు. ఈ విషయమై ముందుముందు పెద్దతగాదాలుకూడ వస్తవని నాభయము. వర్తకంలో సగంవంతు మన ఇంగ్లీషువారము వుంచుకొని మిగతా సగం మీరంతా (పరాసు, ఒలందా, డేనులు) మీ యిష్టమువచ్చినచోప్పున పంచుకోండి అని వదిలివేస్తే, యీ తగాదాలన్నీ మాస్తవని నే ననుకుంటాను. ఇక్కడ ఇండియాలో మనము చేసుకొనే వ్యాపారానికి కావలసినడబ్బంతా యిక్కడ (రాజ్యంలోవచ్చే) రివిన్యూలో నుండే తీసుకొని వాడుకుంటాము. ఇందుకొర కిక మీదట మనము యింటిదగ్గరనుంచి దమ్మిడి తే నక్కరలేదు. అయితే యిక, చీనాలోను, ప్రపంచములో యితర దేశాలలోను మనవ్యాపారానికి పెట్టుబడిడబ్బేదీ? దీనికి ఉపాయమిది:—ఇండియాలో వ్యాపారంచేయడానికి—యిక్కడ సరుకులు కొనడానికి యితర యూరోపియనుజాతులు వెండిని యిక్కడికి తీసుకొనివస్తవి. వీళ్లవర్తకానికి గనుక మనము యీవిధంగా ప్రోత్సహిస్తే, కావలసినంతవెండి దేశంలోకి వస్తుంది. ఈ వెండిని మనము చీనాకు, యితర ప్రాంతాలకు పెట్టుబడి క్రింద పంపుకోవచ్చును. [క్షుప్తము.]”

కైపు రాజ్యభారము నెత్తిన పెట్టుకొనక పోవడానికి అసలుకారణమిది. ఈ రాజ్యభారము నెత్తినపెట్టుకొనియుంటే, యితర యూరోపియను జాతులతో కంపెనీవారికి యుద్ధమువచ్చేది; వారివర్తకం కృశించిపోవుటవల్ల ఇంగ్లీషువారికి అప్పుడవసరంగా కావలసిన వెండికూడ దొరకకపోయేది. అందుకొరకే, కైపు ‘నాకీ రాజ్యభారమువద్ద’ని రాజ్య కాంక్షలేని పెద్దమనిషిచలె లోకానికి కనిపించినాడు.

ఈ దివానీగిరి పట్టాను చేతితో వుచ్చుకొని కైపు అలహాబాదునుండి కలకత్తాకు వచ్చివేసెను.

నాజిం ఉద్దాలా మరణము - కైపు చంపించెనా?

మిర్జాఫరు అనంతరము సింహాసనముమీద కూర్చోపెట్టబడిన కుర్రనబాబు నాజిమ్ ఉద్దాలా “సద్దక్ బాగ్” లో ఆకస్మికముగ ఒకనాడు అనుమానమునకు హేతువైన పరిస్థితులలో చనిపోయెను. ఇందునుగూర్చి సీయర్ గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“కైపు మూర్ఖి దాబాదులో కొద్దిరోజులుండి, యిక అలహాబాదుకు ప్రయాణమయ్యెను. నాజిమ్ ఉద్దాలాయు, మహమ్మద్ రజాఖానును (అనగ నబాబును, మంత్రియు) యితనిని సిద్ధక్ బాగు, అనుచోటువరకును సాగనంప వచ్చిరి. అక్కడున్న తోటలో అందరును కలిసి కొంతసేపు ఉండిరి. అక్కడ నబాబును మంత్రియు కైపుకు

చేయవలసిన మర్యాదలన్నిటిని చేసి సాగనంపిరి. కైవటు వెళ్లగానే, నబాబును మంత్రియు, తిరిగి వారి వారి మందిరములకు మరలిరి. ఇంతలో ఆకస్మికముగ నాజిమ్ ఉద్దాలా నబాబుకు పేగులోనుంచి అపరిమితమైన పోట్లుపుట్టుకువచ్చినవి. అవి అంతకంతకు హెచ్చయి, అతడు తనమేడముందు బండి దిగేటప్పటికల్లా అతని ప్రాణములను తీసివేసెను.” (Vol. III. P. 13. Calcutta Reprint.)

ఈ వాక్యములకు దిగువభాగమందు Seir గ్రంథకర్త యిట్లు రిమార్కు వ్రాసెను :—

“నేనప్పుడు నబాబుగారి మేడముందు నుంచే వెళ్లుచున్నాను..... దీనికి మహమ్మదు రజాఖానే (మంత్రియే) కారకుడని అప్పుడందరు అనుకొను చున్నారు.”

ఈ మంత్రి ఇంగ్లీషువారికి యిష్టుడు. ఈ కుర్ర నబాబిట్లు చనిపోవుటను బట్టి చూడగ, కైవును, ఈ రజాఖాను, కలిసి యేదో ద్రోహము చేసిరని యూహించ వలసివచ్చుచున్నది. ఈ అనుమానము ఆరోజులలో మిక్కిలి హెచ్చుగ నుండెను. అందుచేతనే, దీనినిగూర్చి పార్లమెంటువారుకూడ 1773 సం॥లో పెద్ద విచారణపెట్ట వలసివచ్చింది. కైవే యేదోద్రోహంచేయించి యీ కుర్ర నబాబును చంపించి నాడని అప్పుడు కలకత్తాలో అందరు అనుకొనిరి.

ఈ నబాబంటే కైవుకు పడదనుసంగతి అందరికి తెలిసినవిషయమే. ఇతనిని గురించి కైవు 1765 సం॥ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీ ఉత్తరములో డైరెక్టర్ల కిట్లని వ్రాసియుండెను.

“ఈ కుర్ర నబాబు మీర్జాఫర్ ఉంచుకున్నదానికి పుట్టినవాడు. వీడు వట్టి చనట. వీనికి శక్తి సామర్థ్యములేమియులేవు. ఇవి సప్లయి చేసుకోడానికి చదువైనా లేదు. వీడు నీచుడు, దుర్బలుడు, జ్ఞానహీనుడు. వీణ్ణిగనుక విచ్చలవిడిగ వదలివేస్తే వీడూ, -వీడి చుట్టుచేరి స్తోత్రపాఠంచేసే దుర్మార్గులు-అంతా యేకమై యథాప్రకారంగా వీడి పూర్వులు చేసినట్లే చేస్తారు. కాబట్టి, వీడి చేతిలో రాజ్యంపెట్టి, వీణ్ణి నమ్మి వుండడానికి వీలులేదు.”

కాబట్టి, యిట్టివాణ్ణి కైవు చంపించాడంటే సందేహించవలసిన పనిలేదు. తనపని సాధించుకోడానికి యీ కైవు చేయుటకు ఒడిగట్టని దుర్మార్గములేదు. ఈ కుర్రవానిచావువల్ల కంపిణీకి బాగాగిట్టుబాటుయ్యెను. ఏలననగ, “యీసందు చూచుకొని, నబాబుకు మామూలుగ మిలిటరీ సిబ్బందికై ప్రతియేటా యివ్వ నేర్పరుచుకొన్న 55 లక్షల రూపాయల భరణమును, 41 లక్షల 81 వేల 131 రూపాయలకు తగ్గించిరి.” (Third Report 1773-P. 325.)

ఈ కుర్ర నబాబు చావును గూర్చి పార్లమెంటువారు అప్పుడు యిండియాలో పని చేయుచుండిన సైక్సు, కార్నక్ సేనానులయొక్క సాక్ష్యమును పుచ్చుకొనిరి.

ఇందులో ద్రోహమేమియు జరుగలేదని వీరు సాక్ష్యములో చెప్పిరనుకోండి. అయితే బహిరంగ విచారణలో వారల్లుగాక, యింకెల్లు చెప్పగలరు?

ఈ యిద్దరు సాక్షులు కైపుకు చాలకావలసిన స్నేహితులు. రాజ్యపాలనా వ్యవహారములలో వీరందరుకలసి ఒకటిగ పనిచేసియుండిరి. బహుశః, యీ ద్రోహ కార్యములో వీరికికూడ జోక్యమున్న దేమో యెవరు చెప్పగలరు? ఏలననగ, “ఇందు విషయమై ద్రోహము జరిగినదని కలకత్తాలో పెద్ద పుకారులున్నట్లును, యీ ద్రోహమునకు కైపును, అతనితో కలిసి రాజ్య వ్యవహారములు నడుపుచున్న పెద్ద మనుష్యులును కారకు లైనట్లును, వారి విరోధులు అనుకొనుచున్నట్లు వరల్డ్ స్ట్రీట్ ఒక ప్రయివేటు ఉత్తరములో వ్రాసెను” :—(Third Report P. 325.)

కాబట్టి, సైక్సు, కార్నకులు, చెప్పిన సాక్ష్యము నమ్మదగినదికాదు. వారు నిర్దోషులగు సాక్షులుకారు.

ఈ కుర్ర నబాబు చావులో, యిదివరకు మహమ్మదీయ నబాబులకున్న ఆకాస్తపేరు కూడ బెంగాలు చరిత్రలోనుండి పూర్తిగ మాసిపోయినది. ఇక యింతటినుంచి బెంగాలు చరిత్రయంతయు ఇంగ్లీషు జాతికి చెందిన కిరస్తానీ గవర్నరుల పేర్లతోనే నిండియున్నది.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఏ డ వ అ థ్యా య ము

ఇండియాలో క్రైస్తవ్యులకు ఆఖరురోజులు.

బంగాళాదేశములో కంపెనీ వ్యవహారములను చక్కబరచి, యిదివరకున్న లోపములను తొలగించివేయు గొప్ప సంకల్పముతో క్రైస్తవ మహాడంబరముగ నీమ నుండి బయలుదేరి వచ్చెను. ఆఖరుకు, ఇతడు మాట్లాడినమాట లెక్కువయు, చేసిన పని తక్కువయు అయ్యెను. పరిపాలనలో మంచి కొత్తమార్గ క్రైస్తవ అవగుణములు. ముల ప్రవేశపెట్టుట, బహుళః యితనికి గిట్టలేదేమో; లేక, నిజముగ అతని కట్టిశక్తి లేదో తెలియదు. ఉన్న నిజమేమనగా, యితని ప్రవర్తన యెవరికి గిట్టలేదు. ఇతడనిన యెవరికి గౌరవము లేక పోయెను. డైరెక్టర్లు యితనికి చేతినిండ కావలసినంత అధికార మిచ్చినప్పటికి, యితడు తన వారినే తన పలుకుబడిలోనికి తెచ్చుకోలేక పోయినాడు. వీడు నైతికముగ * కుల్లి పురుగులు కారుచున్నట్లు వారు తలంచిరి. “తన + సొంతలాభము నిమిత్తము

* క్రైస్తవ జీవితచరిత్రను వ్రాసిన “కారాసియోలీ” (Caraccioli) అను నతడు తన గ్రంథము మొదటి సంపుటము 447 పేజీలో- క్రైస్తవయొక్క రంకువ్యవహారము నొకదానిని బయలుపెట్టు చున్నాడు:—

“ఇతడొక కులీనస్త్రీకి తనతోరమ్మని రహస్యముగ ఉత్తరము వ్రాసి దానిని సదరుస్త్రీయొక్క దాసీద్వారా ఆమెపరుండు పరుపుక్రింద పెట్టించినట్లును, ఆ పుత్తరమును ఆమె చూచుకొని, గట్టిగ చివాట్లుపెట్టుచు తిరిగి జబాబువ్రాసి పంపించినట్లును, అంతటితో, క్రైస్తవ నోరు మూసుకొని ఊరు కున్నట్లును ఈ చరిత్రకారుడు చెప్పుచున్నాడు. బెంగాలులో అనేకమంది నల్లస్త్రీలు, తెల్లస్త్రీలు కూడ యిట్లే యితని రంకుపోకడలను తిరస్కరించి, యితనిని నలుగురిలో అల్లరిచేసినట్లు అనేక నిదర్శనములు గలవని, ఈ చరిత్రకారుడు చెప్పుచున్నాడు (కుప్తము.)”

+ “దేశీయ ప్రభువులవద్ద బహుమతులేమియు పుచ్చుకోరాదని డైరెక్టర్లు ఇండియన్ గునిషే ధించి, అందులకుగాను తమ నౌకర్ల చేత కరారునామాలు వ్రాయించి పుచ్చుకొన్నప్పటికి, క్రైస్తవ కుర్రనబాబు నాజిం ఉద్దౌలాద్గిర ర్ లక్షల రూపాయల బహుమతిని పుచ్చుకొనెను. ఇది “బహు మతి” కాదనియు, మిర్జాఫర్ చచ్చిపోతూ విల్లులో తన కీసామ్మ యివ్వవలసినదిగా వ్రాసెననియు, కాబట్టి దానిని తాను పుచ్చుకొంటిననియు క్రైస్తవ సమర్థించుకొన జూచెను. కాని, విల్లుద్వారా సంక్రమించినదని పేరుచెప్పి ప్రతివాడు డబ్బుపుచ్చుకోవడం సాగిస్తే, యిక ఈ ‘కరారునామా’లు వ్రాయించి పుచ్చుకొన్నందువల్ల వచ్చిన ప్రయోజనమేమి?—యని జేమ్స్ విల్లు అను చరిత్రకారుడు (Vol. III P. 304.—305 Fifth Edition) ప్రశ్నించుచున్నాడు—కుప్తము.”

వీడెంతటి నీచకార్యమునైనను చేయుటకు జంకడని” వారు తలంచిరి. ఇట్టి స్థితిలో యితడు కంపెనీ వ్యవహారమునెట్లు బాగుచేయగలడు? చేయవలెనను సంకల్ప మొంతయున్నను, అది అతనికి సాధ్యము కాకపోయెను.

ఎంతో అల్లరికి, తగాదాలకు, కారణమై, డైరెక్టర్లచే సైతము కఠినముగ నిషేధింపబడిన ప్రయివేటు వర్తకము నితడు ఆపలేకపోయెను. ఆపలేకపోగా, వ్యవహారములను మరింత అధ్వాన్నము చేసినాడు. ఉప్ప వ్యాపారము యావత్తు

కంపెనీ నౌకర్లకే మిరాశీ యిచ్చివేసినాడు! 1765 సం॥

ఉప్పవర్తకములలో కైపుకు భాగం - ప్రజాహింస.

సెప్టెంబరు 30-వ తేదీ ఉత్తరములో కైపు యిట్లు వ్రాసెను:-

“ఉప్ప వర్తకంవిషయమై నేనుచేసిన ఏర్పాటు మీకు సంతృప్తిగ నున్నదని తలచెదను. కంపెనీయు, గుమాస్తాలును

కలిసి యీ వ్యాపారము చెరిసగముగ చేసుకుంటే వీలుగ వుంటుందేమోయని నేను మొదట అనుకున్నాను. కాని, బాగా ఆలోచించిచూడగ, యీ వ్యాపారంలోకి కంపెనీదిగడం వారిదర్జాకు అంత బాగా వుండదని నాకు తోచినది. కాబట్టి, దీని సంతా కంపెనీ నౌకర్లకే మిరాశీ యిచ్చివేసేస్తే బాగుంటుందని ఆఖరుకు నేను నిశ్చయించినాను. వచ్చేలాభాలలో సగం కంపెనీకి పన్నుక్రింద యిచ్చే ఏర్పాటుచేసి నాను. ఈ లెఖ్కప్రకారం యిది అసలుఖరీదులో నూటికి 35 రూపాయల చొప్పున పన్ను అయినట్లు తేలినది. వచ్చే సంవత్సరం యింకా యెక్కువపన్ను వెయ్యడానికి వీలుంటుందని అనుకుంటాను :—శ్లుప్తము.”

గాలి, నీరువలె ప్రాణికోటికి యింతటి అవసరమైన ఉప్పమీద యింతటి దుర్భరమగు పన్ను వేసి బీదప్రజలను హింసపెట్టిరి. వారిందువలన అనేక రోగములకు గురియైరి. ఇదంతయు కైపుయొక్కయు అతని కిరస్తానీ ముతారయొక్కయు దురా కాంక్షవలన గలిగినది. * వక్కలు, పొగాకు, మిరాశీనిగూర్చి కైపు యిట్లు వ్రాసెను:—

* ఉప్పమున్నగు వస్తువులపై మిరాశీని తీసివేయవలసినదని డైరెక్టర్లు యెన్నోసార్లు కలకత్తా లోని తమనౌకర్లకు వ్రాసిరి. కాని, వారా ఉత్తరములను లక్ష్యముచేయలేదు. కైపు యింగ్లండుకు వెళ్లిపోయిన తరువాతకూడ ఈతడేఉప్ప మిరాశీవర్తకమునుగూర్చి యింకను సమర్థించుచునే వ్రాయ బొచ్చెను. 1767 సం॥ నవంబరు 11-వ తేదీన ‘బాత్’ పట్టణమునుండి యితడు కంపెనీ డైరెక్టర్లకు యిట్లని వ్రాసెను:—

“ఇండియాలో మీరు ఉప్పవర్తకమును ఆందరికి బాహుటముగ వహివేయ దలచుకొన్నట్లు భిని నాకు చాల ఆశ్చర్యమైనది. ఇకనుండి కొలారులవద్ద నూరు మణుగులకు పది రూపాయల పన్ను మాత్రమే పుచ్చుకొనవలచిరట.” నేనిక్కడ ఒకసంగతి మనవిచేయవలసియున్నది. ఉప్పవర్తకం మొదటినుంచి మిరాశీగానే యున్నది.....ఇప్పుడు మీ రివ్వదలచుకొన్న హక్కు, సౌకర్యము, దేశీయప్రజల కిదివర కెన్నడునులేదు. ఇట్టి సౌకర్యమును వారెన్నడు యెరుగరు. ఒక్కసారిగ మీరు వారికింతటి సౌకర్యములను, చనువును, యిచ్చినారంటే వారికి ఉక్కిరి బిక్కిరియగును.”

“వక్కలు, పొగాకు, అంత ముఖ్యమైనవికావు. అందులో అట్టేలాభం కూడ రాదు. కాబట్టి వీటిపై పన్ను తక్కువగ ఉండాలి.”

క్రైస్తవ్యవహారమును తల్లక్రిందుచేసెను. ఉప్పు జీవితావసరమైన వస్తువు. పొగాకు, వక్కలు అన్నచో అవి భోగపదార్థములు, కాబట్టి, అవసరమగు వస్తువు కంటె భోగపదార్థములపై యెక్కువ పన్ను విధించుట ధర్మము. కాని, క్రైస్తవ యీ సిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగ, భోగపదార్థములపై తక్కువ పన్నును, అవసరపదార్థములపై యెక్కువ పన్నును విధించెను.

ఏ విధముగ చూచినప్పటికి, క్రైస్తవ దేశీయ ప్రజలకు గోరంత ఉపకారము చేసినట్లు గాన్పింపదు. పైగా వారిని దోచుకొని, తనయింటిని, తన ముఠావారి యింటిని నింపుకొన్నాడు. ఇతడు రాజ్యపరిపాలనలో ప్రవేశపెట్టిన మార్పులు అన్నీ తనవారికి మరింతసొమ్ము కట్టబెట్టుటకే ఉపయోగపడునవిగ వున్నవిగాని, వా గిదివరలో ప్రజలను పెట్టిన ఊభలను నివారించునవిగ లేవు. ఈ యింగ్లీషు వారు రాను రాను మనుష్యులను వీకుకొని తిను ‘రాంబొందులుగ’ తయారగు చుండిరి. ఈతడు ప్రవేశపెట్టిన యీద్యంద్యపరిపాలన—జేరు నబాబుది, నోరు యింగ్లీషువారిదిగ—నుండి, యెన్నో అసర్థములకు కారణమయ్యెనని మిల్లువంటి ఆంగ్లేయచరిత్రకారులే ఖండించి యుండిరి.

1767 సం॥లో క్రైస్తవ ఆఖరుపర్యాయము సీమకు వెళ్లిపోయెను. ఆతడింగ్లండులో దరిమిలా చేసినపనులనుగూర్చి, మనకంత ప్రమేయము లేదు. ఆతడక్కడ “ఇండియన్ నబాబు” గ ప్రనర్తింప సాగెను. ఇది తక్కినవారికెంతయో అసహ్యముగ నుండెను. చినర కిదియే యితనిని పార్లమెంటుయెదుట తూరుపారపట్టుటకు హేతువయ్యెను. తా నిండియాలో రాజ్యస్థాపనచేయుటకై చేసియుండిన పనులనుగూర్చి సంజాయిషీ చెప్పకొనుట కితడు పార్లమెంటు కమిటీముందుకు సాక్షిగ గొనిరాబడెను. ఈతడు చివరకు ఆత్మహత్య చేసుకొనెను. తన పాపభారము నాతడు భరించలేక చివరకు క్రైస్తవ తన ప్రాణములను తానే తీసుకొనెనని యింగ్లండులో కొందరనుకొనిరి. ఫోర్జర్ చేసి ఒమీచందును టోపీవేయుట, సురాజ్ ఉద్దాలా, నాజిం ఉద్దాలాలను రహస్యముగ చంపించుట, అనేకమంది తన క్రైస్తవ మిత్రుల భార్యలను చెరచి వారి సంసారములను దుఖఃభాజనముచేయుట—యీ పాపములన్నీ తలంపునకు రాగా, వానిని భరించలేక ఆఖరుకు క్రైస్తవ ఆత్మహత్య చేసుకొనెనని యింగ్లండులో అప్పుడు కొందరనుకొన జొచ్చిరి.

మొత్తముమీద, క్రైస్తవ అదృష్టజాతకుడు. అదేమోగాని అతడు పట్టినదెల్ల బంగారమగుచు వచ్చెను. ఇతనికి పాపభీతి లేదు. ఉచ్చసీచములు లేవు. కార్య

సాధనయే యితనికి పరమావధి. కృతజ్ఞతయనునది యితనిలో కంచు కాగడాలతో వెతకినను కానరాదు. ఈతడిట్టివాడగుటచేతనే ప్రపంచమంతయు అతనికి స్లేగాన్నించెను. ముఖ్యముగ యిండియాలో నున్న మహమ్మదీయుల విషయమై యీతనికి చాల నీచమగు అభిప్రాయముండెను. ఇందుకొక ఉదాహరణ మాత్రము చూపెదము. డైరెక్టర్లకు వ్రాసిన ఉత్తరములలో ఒకదానిలో యీతడిట్లు వ్రాసెను:—

“ముసల్మానులకు కృతజ్ఞతయనునది లేనేలేదు. బెదురున్నంత సేపేతప్ప, వారు ఆడినమాటకు నిలబడే స్వభావము లేదు. ఈ సంగతి నాకురోజురోజు అనుభవమువల్ల తెలుస్తోంది. రవంతసందు దొరికితే తప్పించుకు పోవాలని వారు పొంచివుంటారు. (Long's Selections P. 151).

కామెర్లర్‌గారికి ప్రపంచమంతా పచ్చగ గన్నించినట్లు కైవుకు తన స్వభావమే, తన యిగ్గీషు ముతాస్వభావమే, యెక్కడజూచినను దర్పణమువలె గాన్నించెను.

బెంగాల్ ద్వంద్వపరిపాలన - ప్రజల దుస్థితి

కైవు తరువాత “వరల్డ్స్” గవర్నర్ అయ్యెను. ఇతని హయాములో రాజకీయ వ్యవహారము లంతగ యేమియు లేవు. ఇతడు కొద్దికాలమే గవర్నరుగ వుండి 1768 సం॥ అగష్టులో రాజీనామా యిచ్చెను. ఇతని తరువాత “కార్టియర్” గవర్నర్ గ వచ్చి 1772 సం॥ వరకు వుండెను. పిమ్మట ‘వారన్ హేస్టింగ్సు’ గవర్నర్ అయ్యెను. కైవు, వారన్ హేస్టింగ్సుల మధ్య అంతగ చెప్పకోదగిన రాజకీయాంశము లేమియు లేవు. ఈప్రశాంత స్థితిలో రాజ్యపాలన యనగ యేమిటో నేర్చుకోడానికి వారి కిటీవల లభించిన దివానీగిరి పదవివలన కంపెనీ సొకర్లకు అవకాశము చిక్కెను. బంగాళాయొక్క సివిల్ పరిపాలన యెట్లుజరిగెనో Seir గ్రంథకర్త యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

“సితాబ్ రాయి, మహమ్మద్ రజాఖాన్, జీసరత్ ఖాన్, బహద్దూర్,— ఈ నలుగురు రాజ్యపరిపాలనను, రివిన్యూకు సంబంధించిన వ్యవహారముల నన్నిటిని, జూచుచు కంపెనీకి లాభకరముగ నుండు రీతిని వ్యవహరింపుచుండవలెను. ఏ వారములో యేమేమి చేసినది వారమునకు రెండుసార్లు అమా యిగ్గీషు అధికారులకు తప్పిలుగ రిపోర్టులు పంపించవలెను. ఈ నివేదికపైన యిగ్గీషు అధికారులు సంతకములు చేయుదురు. ప్రతిజిల్లాలోను ప్రతివారము యెంతడబ్బు వసూలైనది, యెంత ఖర్చైనది తెలుపు జమాఖర్చులెక్కుల మీద ఆయాజిల్లాలలో నుండు యిగ్గీషు అధికారు లీ ప్రకారముగనే సంతకములు చేయుదురు. ఈ లెక్కలనన్నిటిని దిగువ అధికారులు సంవత్సరమున కొకసారి కలకత్తాకు పంపించి కంపెనీ రిజిష్టరులలో

చేర్చింతురు. ఇక, న్యాయపరిపాలన విషయములో-చిల్లర కేసులనన్నిటిని 'దకోగానే' (అనగ, ఇదివరకున్న న్యాయాధికారి నే) చూచుచుండమనిరి. పెద్ద కేసులను జిల్లాయధికారియు, యింగ్లీషు అధికారియు కలిసికూర్చుండి పరిష్కరించుచుండిరి. ఈ పనికి వారములో రెండురోజులను ప్రత్యేకించి యుంచిరి. ఈ ప్రకారముగ వ్యవహారమునడిచినది. ప్రజలయొక్క ఆచారవ్యవహారములను యింగ్లీషువారు క్రమక్రమముగ తెలుసుకొన మొదలిడిరి. వారిందుకొక, నియమ మేర్పరుచుకొనిరి. ప్రతి యింగ్లీషువాడు తెల్లకాగితాలతో ఒక చిన్నబుక్కు మాదిరిగ కుట్టుకొని, యెల్లప్పుడు దగ్గిరవుంచుకొని, వ్యవహారము బాగుగా తెలిసిన యెవరివల్లనైనా యేదైన ప్రాముఖ్యమగు సంగతినివిన్నప్పుడు తక్షణమే దానిని సదరు తెల్ల కాగితాలమీద నోటు చేసుకోవలెను. వీనినన్నిటిని తరువాత చేర్చి చక్కని పుస్తకముగ బైండుచేయించి తరువాత యెప్పుడైనా యెవరికైనా ఉపయోగించుకోఁజానికి వీలుగ వుండేట్లు వుంచవలెను." (Vol. III. P 25—కుప్తము).

ఈద్వందపరిపాలన సర్వానర్థములకు మూలమయ్యెను. దేశమెక్కడ చూచినను అరాచకమే. ఎవరి ప్రాణమునకుగాని, ఆస్తికిగాని, భద్రతలేదు. దీనికి ఇంగ్లీషువారే ప్రధానముగ కారకులు. ప్రజలకత్యవసరముగ కావలసిన ఉప్పు వగైరాల వ్యాపారములను యింగ్లీషువారే తమచేతులలో మిరాశీగా పెట్టుకొనిరి. చేతిపనులనన్నిటిని వారు నాశనముచేసి పారవేసిరి. వెండిబంగారు నగలను, నానా రకముల నాణెములను వారు దేశమును దాటించి సీమకు తీసుకొనిపోవుచుండిరి. అందుచే దేశములో డబ్బుకరవయ్యెను. ఇట్టి స్థితిలో బంగాళాలో ప్రజలందరు చెట్టికొకడు, పుట్టికొకడుగ, పట్టిపోయిరన్నచో ఆశ్చర్యమేమి? దేశచరిత్ర, సంఘ చరిత్ర అంతాగాకపోయినను చాలభాగము ఆర్థిక స్థితిగతులవల్లనే నిర్ధారణయగుచున్నదని చాలమంది 'శాలిగ్నమ్' వంటి పాశ్చాత్యపండితులే వాదించుచున్నారు. దేశమున కిట్టి ఆర్థిక దుస్థితిని తెచ్చిపెట్టి యింగ్లీషువారు భరతఖండ చరిత్రను దౌర్భాగ్య మొనర్చిరి.

పైగా, యీ తప్పును వారు పరులమీద త్రోయజూచిరి. దేశంలో డబ్బు లేకపోవడానికి కారణము 'మిర్కాసీమే' యని వారు నిందించుచున్నారు. ఈ డబ్బునంతను మిర్కాసీమే మూటలుగట్టి యెత్తుకొని పారిపోయినాడట. ఢిల్లీ పాదుషాకు వారిట్లు 1764 సం॥ జనవరి 1 వ-తేదీన వ్రాసిరి:—

“మీకు పంపించుటకుగాను వసూలుపరచి ఖజానాలోనుంచిన సొమ్మంతా మిర్కాసీము యెత్తుకు పారిపోయినాడు. ఇదిగాక, దేశంలో ఉండే ధనమంతా కూడ యెత్తుకు పారిపోయినాడు.”

ఈమాట యెవరైనా నమ్మడానికి వీలున్నదా? దేశంలో దమ్మిడి లేకుండా ఊడ్చిపెట్టుకొని ఆత డెత్తుకొని పోగలడా? మిక్కిలిమీమిక్కిలి దొంగతనము కంటే యింగ్లీషువారి దుండగములే యెక్కువ కారణములని చెప్పి తీరవలెను. దేశములోనివర్తకమంతయు వీరిచే యెట్లు నాశనము చేయబడెనో చెప్పియుంటిమి. ఒకప్పుడు మహావైభవముతోనుండిన బంగాళాదేశ పరిశ్రమలకు యీకంపెనీ వారివల్ల యెట్టిగతి పట్టినదో 'బోల్టు' అను ఆంగ్లేయుడు వ్రాసిన "Considerations of the affairs of East India Company" అను గ్రంథమువలన తేటతెల్లము కాగలదు.

ప్లాసీయుద్ధమైన పదేండ్ల తరువాత యీ 'బోల్టు' యిండియాను విడిచిపెట్టి వెళ్లవలసి వచ్చినది. ఈతడు చాల ఉద్రేకి—చెడుగును యెన్నడు సహించెడివాడుకాదు. ఇంగ్లీషువారు ఇండియాలో చేయుచున్న దుర్మార్గముల నన్నిటిని యితడు కండ్లారచూచి, వానిని నిర్మోగ మోటముగ ఖండించు చుండెను. ఇందువల్ల కలకత్తాలోనున్న యింగ్లీషువారికి యితనిమీద కోపమువచ్చినది. తక్షణమే యితనిని యిండియాలో వుండడానికి వీలులేదని చెప్పి, ఓడయెక్కించి ఇంగ్లండుకు పంపివేసిరి. (Long's Selections Pp. 481-491)

'బోల్టు' చెప్పిన సంగతులు చాల విలువయైనవి. ఏలననగ, యితడు కండ్లారచూచిన సంగతులను చెప్పెను.

ఇండియాలో వుండే వెండియంతయు కాల్యలుగట్టి పరదేశముల పాలగుచుండెను. ఇందునుగూర్చి కలకత్తా గవర్నరు 'వరల్డ్ స్ట్ర' డైరెక్టర్ల కిట్లు వ్రాసెను.

"ఇక్కడనుండి యిదివరకు ఢిల్లీకి (పాదుషా ఖజానాకు) యెంతడబ్బు వెళ్లినను అదితిరిగి వర్తకరూపేణా బెంగాలుకు వచ్చుచుండెడిది. ఈరీతిగ బంగాళాదేశము యిండియాలో నానా ప్రాంతములనుండి ధనము నాకర్షించు కేంద్రస్థానముగ నుండెడిది. బెంగాలులో తయారైన వస్తువులు హిందూస్థానములో నానా ప్రాంతములకు—మూలమూలకు కూడ—పోయెడివి. అక్కడనుండి ధనము అనంతముఖముల యిక్కడికి ప్రవహించెడిది. (కాని, యిప్పుడా కాల్యలన్నియు యెండిపోయినవి.) యూరోపియను కంపెనీ లన్నీ తమ దేశములనుండి డబ్బు తెచ్చి యిక్కడ పెట్టుబడి పెట్టుచుండిరి. అరేబియా, పరిషియా, సింధుతీరములనుండి ప్రవాహములువచ్చి యీ దేశములో పడుచుండెడివి. భరతఖండము యీ మూలనుండి ఆ మూలవరకు, పశ్చిమమున గుజరాతువరకు వ్యాపారము నడుచుచుండెడిది. ఇది పూర్వచరిత్ర—ఆహా! ఇప్పుడి చరిత్ర యెట్లు మారిపోయినది! మిక్కిలిమీమిక్కిలి యీ మధ్యనే యెంతోధనము దోచుకొని పోయినాడు. ఈడబ్బే గనుక నిలవవుంటే, ముందు రాబోయే డెబ్బలకు తావుకాళిగ వుండేది. ప్రతి యూరోపియను కంపెనీకూడ యీ దేశంలో తీసుకొన్న డబ్బునుండే, తమ వర్తకానికి పెట్టుబడి

పెట్టి, సరుకులుకొని, తమతమ దేశములకు పంపించుకొను చున్నారు. వారిప్పు డొక్క దమ్మిడి యైనను తమ దేశములనుండి యిక్కడకు తేవడము మానివేసి నారు. అదిగాక, యూరపు ఖండమునకు యెగుమతు లెక్కువగుట చేత, యిక్కడి ప్రజల పరిశ్రమలకు చాల యిబ్బంది కలుగుచున్నది. దీనివల్ల, పరదేశాలనుండి బెంగాలులోకివచ్చిపడే డబ్బుగాని, సరుకుగాని యేమైనా వుండా అంటే అదీ కన పడదు. జిడ్డా, మక్కా, బస్రాలతో జరుగు వ్యాపారంలో తప్ప, యితర పరదేశాలతో జరుగు వ్యాపారంవల్ల యిండియాకు మిగిలేదేమియు కన్పించుటలేదు. ఈ మూడుచోట్లనుండి యైనను యీ నాలుగేండ్లలో 15 లక్షలైనా రాలేదు.

“బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములు మన అధికారము క్రిందికి వచ్చేటప్పటికి ధనధాన్యములతోను, అసంఖ్యాకమగు ప్రజలతోను, అనాదినుండి ప్రసిద్ధి కెక్కిన పరిశ్రమలతోను, కలకల లాడుచుండెను. ఆలి వర్ద్విఖాన్ కాలములో నిరంతరము వచ్చి పడుచుండిన మరాటీ దండులవల్లను,—మందమతియగు సురాజ్ ఉద్దాలా మంత్రుల దురాకాంక్షవల్లను,—మిర్జాఫరు కక్కురితివల్లను,—దురాశా పాతకుడును, రక్తప్రియుడును నగు మీర్కాసీమునియిననుప పిడికిలి పోట్లవల్లను— భాగ్యవంతుల భాగ్యమును, పేదల చేతివృత్తులును సమూలముగ నాశనమై పోయినవి. భాగ్యవంతులు పేదలైనారు; పేదలు పరదేశముల పాలైనారు. ఈ దురవస్థకు తోడు, యీ దిగువ చెప్పబోవు కష్టములకూడ కలిగితే యింక చెప్పెడిదేముండును? మీర్కాసీము అనేకయుద్ధములలో ఓడిపోయి, యిక రాజ్యము ఆశ వదలు కొని, దేశమునుండి పారిపోయేటప్పుడు 4, 5 కోట్లరూపాయల విలువగల నగలను ధనమును యెత్తుకొని పోయెను. ఇది ఒకదెబ్బ. ఇక రెండవదెబ్బ యేమనగ— మనము ఢిల్లీపాదుషాకు సాలుకు 26 లక్షలు కప్పము చెల్లించు చున్నాము. ఇది గాక, సైన్యపు ఖర్చులక్రింద అతనికి 20 లక్షలు చెల్లించు చున్నాము. ఈ రెండు మొత్తములు యేటూ మన చేతులలో నుండే పోవుచుండుటనుబట్టి మనచుట్టు పట్టుల ప్రాంతములలో డబ్బెక్కడను ఆడుటలేదు. ఇక మూడవదెబ్బ—మన ఇంగ్లీషుపౌరమును, యితర యూరోపియను జాతులవారును, యేటూ యీ దేశములో నుండి తీసుకొనిపోయే సరుకులకు మితములేదు. ఇందువల్ల ఇండియాకు దమ్మిడి ప్రతిఫలము తిరిగిరావడములేదు. ఇక నాల్గవదెబ్బ—చీనాకు, యితర రాజధానులకు, మనము గత మూడేండ్లనుంచి యెంతో మెడిని యీ బంగాళాదేశమునుండి పంపించు చున్నాము. అయిదవదెబ్బ యేమనగ—యితర దేశాల హుండీలకై మన మెంతో డబ్బును పరాయి దేశస్తులకిచ్చి వేయుచున్నాము. ఇన్నిదెబ్బలు ఒక్క సారిగ యేకమై పడినప్పుడు ప్రపంచములో యెంతటి భాగ్యవంతుడైన దేశమైనను, తక్షణమే దుంపనాశనముకాక మానదు. అట్టిచో, యిదివరకే క్షీణించి, కునికి పోవుచున్న యీ బంగాళాదేశమువంటి దేశమెట్లుబ్రతుక గలదు? అయినప్పటికి,

యిట్టి దేశమునుండియే మీరును, మన యింగ్లీషుప్రజలును, వెండిని యింకను తీసుకొని పోవుచున్నారు. ఈ దేశములో వెండి బంగారములు ఆ శ్రేష్ఠ విశేషముగ దొరకవు. విదేశ వ్యాపారానికి కావలెనంటే యితర దేశాలనుండియే యిక్కడికి యెంతో వెండి రావలసివుంది. అయినప్పటికి, యిక్కడనుండియే వెండి తీసుకొని పోవాలని మీరు చూచుచున్నారు”

గత మూడేండ్లలో బెంగాలునుండి పర దేశములకు పోయిన వెండి 50 లక్షల నవరసుల విలువ గలదనియు, పర దేశములనుండి బెంగాలుకు వచ్చిన వెండి సుమారు 50 లక్ష లుండె ననియు వీలర్ వ్రాయుచున్నాడు.

బెంగాలులో ఆ కాలములో ప్రజలు డబ్బుకు పడిన యిబ్బందినిగూర్చి Seir గ్రంథకర్త యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఈ సమయములో బెంగాలులో డబ్బు అపరూపము గా జొచ్చెను. ఈ డబ్బుకరువుకు కారణము ప్రభువులు చేసిన పీడయో, ప్రభువుల లోభత్వమో, లేక ఇంగ్లీషువారు యేటేటా లెక్కలేనన్ని నాణెములను యింగ్లండుకు చేర వేయుటయో చెప్పజాలము. ప్రతియేటా 5, 6 గురకు తక్కువలేకుండా ఇంగ్లీషువారు పెద్దపెద్ద ధనపుమూటలతో ఓడయెక్కి యింగ్లండుకు వెళ్లిపోవడం మామూలైపోయింది. ఈ రీతిగ లక్షలకు లక్షలు దేశములోనుండి పోయినవి. ధాన్యం చవకగవుంది కాబట్టి, యిది ఒక సుగుణమే అంటామా, అదీకనపడదు. ఏలననగ, డబ్బుకరవగుటచేతనే, ధాన్యం చవకఅయినది. అంతేకాని, వేరేకారణంచేతకాదు. దేశంలో డబ్బులేదు. మనుష్యులు లేరు, పశువులులేవు. (అంతా బీడైనది) ఇంతేగాదు. పూర్వము నబాబు కొలువులోను, జమీందారులదగ్గరను, వారి ఆశ్రితులవద్దను యెందరో నౌకర్లు, యెందరో రాతులు, షుమారు 70, 80 వేలమంది జీతనాతములు తీసుకొని బ్రతుకుతూవుండేవారు. వారిలో యిప్పుడు ఒక్కడుకూడ కనబడదు. గుజ్జిమెక్కిన రాతే యిప్పుడీ ప్రాంతములలో చూద్దామన్నగాని కనబడదు. ప్రతిజిల్లాలో పంటలుపాడైనవి. కరువుచేత, రోగాలచేత, లెక్కలేనంతమంది ప్రజలు చచ్చి పోయినారు. ఈ ప్రజానాశనం యారీతిగ యింకా సాగిపోవుచునే యున్నది. ఇందు వల్ల, దున్నువాడులేక బీడుపడిపోయిన పొలములు రోజురోజు ఎక్కువగుచున్నవి. దున్ని పండించిన పొలములలోని పంటను కొను దిక్కులేదు. ఇంగ్లీషువారు యేటా యీ బెంగాల్ బీహారు ప్రాంతములలో సూరేకారము, నల్లమందు, ముడిపట్టు, తెల్ల మల్లులు మున్నగు సరుకులను యేకొలదిగనో కొనుచుండుటబట్టిగాని, లేకపోతే, ప్రజలకంటికి ఒక్కరూపాయికూడా అసలు కనపడేదేకాదు. పుట్టబోయే పిల్లలకు చూపాయిఅంటే యేమిటో తెలిసేదేకాదు. (Vol. III P. 82 Calcutta Reprint—క్లుప్తము.)”

ఇట్టి దురవస్థలో, గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటన్నట్లు, ఒక సంవత్సరము వర్షములు కురువలేదు. కంపెనీవారు లోగడ యిట్టి దుండగములుచేసి, డబ్బును, సరుకులను, దోచుకొనిపోయి యుండకుండ నుండియున్నచో, యింతమాత్రమునకు దేశములో కరువువచ్చెడిదికాదు. ఈ అనావృష్టితోపాటు మశూచి అమ్మవారు కూడ దేశంలో ప్రత్యక్షమై, పిన్నలను పెద్దలను, యావస్కరించిని మ్రొగి వేయసాగెను.

జెంగల్ కరువు—కంపెనీ పరిపాలనా ఫలితము.

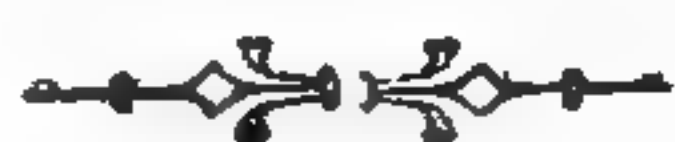
పబ్లిక్ రికార్డులలో యిట్లున్నది:—“కరువు రాగానే తమపని బాగున్న కొందరు యేజెంట్లు ధాన్యమును నిలువచేయ సాగిరి. హిందూప్రజలు చావనైనా చస్తారుగాని మాంసముతిని ప్రాణాలు నిలుపుకోడానికి ఒప్పుకోరని వీరికి బాగా తెలుసును. కాబట్టి, యెంతధరయైనను యిచ్చి, తమవద్ద ధాన్యమైనా కొనుక్కోవాలి, లేకపోతే చావాలి. ఈస్థితిలో ప్రజలు క్రుంగిపోయినారు. రైతులు భూములు దున్ని పంట పండించినారు. కాని, ఆపంటను పరాయివారు యెత్తుకొని పోవుచున్నారు.....యిక కరువువచ్చినది.....ఉన్న భాగ్యవంతులగు యేజెంట్లు తమ మిరాశీని బాగా సాగించుకున్నారు. కృశించిపోవుచున్న ప్రజలు చచ్చిన తమవారిని దహనమైన చేసుకోలేక పాతిపెట్టనైనలేక శవములనట్లే వదిలి వేసినారు.”

(Short History of the English Transactions in the East India - P. 145.)

1771 సం॥ డిశంబరు 18-వ తేదీన డైరెక్టర్లు తమ కలకత్తాలోని నౌకర్ల నీట్లు చివాట్లుపెట్టుచు వ్రాసిరి:—

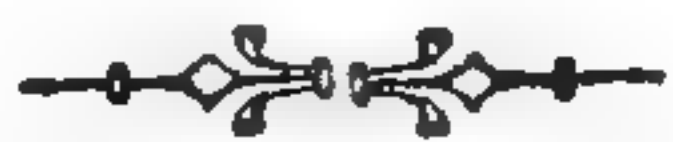
“మన కౌన్సిలులో చాలామంది మెంబర్లును, శిస్తువసూలు అజమాయిషికై మన మామూజిల్లాలలో నియమించిన నౌకర్లును, మా ఉత్తర్వులను బుద్ధిపూర్వకముగ తిరస్కరించి, అందరు గూఢపురాసీచేసి, తమ యధికార స్థానములవల్ల తమకు లభించిన యనకాశములను దుర్వినియోగపరచి, ఉప్పు, పొగాకు, వక్కలు మున్నగు వస్తువుల తాలూకు వ్యాపారమునంతను తామే మిరాశీగ కాజేసిరని మేము నిష్కర్షగ చెప్పటకు సంకోశించము. ఇదిగాక, నాశనకరమగు యీ మిరాశీలో వస్తు వగైరా ధాన్యాదులనుకూడ చేర్చుకొనునంతటి అక్రమమునకు, అసుర కృత్యమునకుకూడ మనవారు పాల్పడి పతితులైరని చెప్పక తప్పదు. ఇందు మూలముగ, ప్రజలు తమ ప్రాణముల నిలుపుకొనుటకు ఆధారభూతమైన ప్రధాన వస్తువునకే (ధాన్యమునకే) కరువేర్పడుట తటస్థించినది.”

కాబట్టి, రాజులు మారినందువల్ల బంగాళాదేశ ప్రజలకుగలిగిన లాభమేమియు కనబడలేదు. వారి దురదృష్టరేఖ బయటపడినది. అంతే!

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఎనిమిదవ అధ్యాయము

వారణాసి హిస్టోరింగ్రు. (1772-85)

కైపు పాత్ర భారతరంగమునుండి నిష్క్రమించిన తరువాత తిరిగి యెన్నికకు వచ్చిన పాత్ర వారణాసి హిస్టోరింగ్రు. ఇతడు భారతరంగమున 1772 మొదలు 1785 వరకు 13 సంవత్సరములు చరించి అనేక దుష్కృతములొనర్చి ఆంగ్ల రాజ్యమునకొక అంగుళము కొత్త నేలనుగాని ఒక దమ్మిడి సొమ్మునుగాని చేర్చక పోయినను, తనవంచన ప్రవర్తనచే తనకు మట్టుకు విశేషధనము నార్జించుకొని తనగురువగు కైపు ఫోర్జర్ పర్జీల చే సంపాదించిన రాజ్యమును దిట్టపరచెను. ఇతని వలన యింగ్లీషువారి కేమియు రాజ్యముగాని, ధనముగాని చేకూరని హేతువు చేతనే పార్లమెంటువారితని దుష్కృత్యము లన్నింటిని పైకిలాగి, యితనిపై నేరముల మోపి, ప్రాణములు దీసినంతపనిజేసిరి. ఇత డే మాత్రమైన కొత్తరాజ్యముల సంపాదించియున్నచో బహుశఃయితని అక్రమ చర్యలేమియు బయటికి వచ్చెడివి కావేమో. ఇతని రాజ్యపాలనమునుగురించి చేసినంత గందరగోళమును మరియే గవర్నరుజనరలు చర్యలనుగురించిగాని ఇంగ్లీషువారు చేసియుండలేదు. దీనికారణమిదే. వారణాసి హిస్టోరింగ్రును, పార్లమెంటు మహాసభలో తూరుపార బట్టిరి. బర్క్ వంటి మహాపురుషుడుకూడ యేమన్నాడు ?

“పోనీ, యితడు (యీ వారణాసి హిస్టోరింగ్రు) మన రాజ్యపు పొలిమేరల నేమైనా విస్తరింపజేసినాడా ? అదియులేదు ; పైగా రాజ్యవిస్తీర్ణతను తగ్గించినట్లు కూడ బలవత్తరమైన ఋజువుగలదు.” (Vol. I P. 131)

కాబట్టి, యితడు రాజ్యమును విస్తరింపజేసియున్నచో వారితనిని యింత అల్లరిపెట్టేవారు కారన్నమాట !

ఇతడు తన హయాములో యింగ్లీషురాజ్యమును విస్తరింపజేయకపోయినను చుట్టుపట్టులనున్న రాజ్యములవారితో యిత డేర్పరచుకొనిన సంబంధములను బట్టియు, వారియెడ యితడొనర్చిన కృత్యముల బట్టియు, యితడు వారి రాజ్యములకు దౌర్బల్యమును, తన యింగ్లీషురాజ్యములకు బలమును చేకూర్చి తదుపరి వచ్చు గవర్నరుజనరలు త్రోవను సులభముచేసెను. అనగా యింగ్లీషురాజ్యము త్వర త్వరగ విస్తరింపజేయుటకు వారికి మంచి యవకాశముల గల్పించిపోయెను. ఇవి

పొరుగురాజ్యములతోడి సంబంధము. ఇక తనరాజ్యములోకూడ యితడు పరిపాలన యందనేక మార్పులుగావించి రాజ్యమును దిట్టపరచెను. నబాబును వట్టి పిండిబొమ్మనుగావించెను. ఇంగ్లీషు రాజ్యబలమును అంతకంత కెక్కువజేసెను.

రాజ్యమునకు నెలుగులను బయటనుకూడ యితడొనర్చియున్న చర్యలను గూర్చి టారెన్సుయను పార్లమెంటు మెంబరువ్రాసిన “ *Empire in Asia* ” అను గ్రంథములో వివరముగ ఆరు అధ్యాయములలో (VII—XIIలో) వర్ణించియున్నాడు. ఆ గ్రంథము నాచే తర్జుమాచేయబడియున్నది. కాబట్టి, అందలి విషయముల నిట తిరిగి చెప్పట చర్చిత చర్చణముగ నుండును గావున సదరు గ్రంథమును దీనిలో భాగముగనే భావించుకొన పాఠకులు ప్రార్థితులు. దీనితో వారణా హేస్టింగ్సు చరిత్ర పూర్తయగును.

పాఠకుల జ్ఞాపకార్థము వారణా హేస్టింగ్సు కాలములో అతడొనర్చిన చర్యలను బహుశ్చుప్తముగ జెప్పి యీ యధ్యాయమును ముగించెదను. వివరములు టారెన్సు గ్రంథములో చూడనగును.

రోహిలాలు. తనకును, కంపెనీకిని అక్రమముగ డబ్బు సంపాదించుటకై వారణా హేస్టింగ్సు పొరుగుగనున్న అయోధ్య వజీరుతో షరీకై తక్కిన కవున్సిలు మెంబర్లతో యెవరికీ చెప్పకుండ, ప్రక్కనున్న వీరవంశజులగు రోహిలా ప్రజలను అకారణముగ దుంపనాశన మొనర్చు నిమిత్తము ఇంగ్లీషు సేనలను సదరు అయోధ్య వజీరుకు అద్దెకిచ్చెను. ఈ సేనల సహాయముతో అయోధ్యవజీరు రోహిలాఖండముపైబడి వారిని సమూలముగా నాశనమొనర్చెను. అశ్వత్థామ లోకమునంతను ‘ అపాండవము ’ గావించ దలచినట్లు వారణా హేస్టింగ్సు డబ్బు కక్కురితికై భరతఖండమును ‘ అరోహిలము ’ గావించెను. రోహిలాలు దృఢ కాయులు, ఆజాను బాహులు, పౌరుషవంతులు, యుద్ధప్రావీణ్యులు, స్వాతంత్ర్య ప్రియులు. కొండలచే ఆవరింపబడియున్న ఫలవంతమగు చిన్న భూభాగమునందు వారు శాంతముగ వ్యవసాయాదికములను చేసుకొనుచుందురు. వారికి నిలవసేన యనునది లేదు. దేశప్రజలందరును సైనికులే. శాంతి సమయములలో వారు తమ తమ వృత్తులను శాంతముగ జేసికొనుచు యిరుగుపొరుగువారి కెట్టి బాధయు కలుగనీయక వారిత్రోవను వారుందురు. కాని, యెవరైన శత్రువులు తమమీదికి వచ్చినచో వారు సహించరు. అప్పుడు యావన్మంది జనము సైనికులుగ మారి, యుద్ధరంగమున నిలిచి శత్రువులను పారద్రోలుదురు. వీరిని యూరపుఖండములో నున్న స్విట్జర్లండు ప్రజలతో పోల్చవచ్చును. ఇట్టి పౌరుషజాతిపై అక్రమముగ, అకారణముగ వారణా హేస్టింగ్సు సేనలను పంపి వారి యిండ్లను పంటలను తగుల బెట్టించి వారినందరని—రోహిలాయని పేరు గలవాని నెల్ల—చంఘియో, పరదేశ మునకు తరుమగొట్టియో వేయించెను. ఒకప్పుడు నర్వసంపదలతో పౌరుషవంతు

296 A

వారన్ హేస్టింగ్సు
(మొదటి గవర్నర్ జనరల్-ధనకాంక్ష,
కార్యవృత్తిగలవాడు—295-వ పేజీ.)

సర్ ఫిలిప్ ఫ్రాన్సిస్
(ఇండియా యం దభిమానముగలవాడు-వారన్
హేస్టింగ్సుకు ఇతనికి పడలేదు. ఇద్దరు
కత్తులతో బహిరంగముగ కొట్లాడు కొన్నారు.
ఇతడు వారన్ హేస్టింగ్సును పార్లమెంటులో
తూరుసార బట్టినాడు—300-వ పేజీ.)

సర్ జాన్ షోర్ - ఆక్స్ ఫోర్డ్
గవర్నర్ జనరల్
(మొత్తనికత్తి-దేశీయరాజుల కాలిక్రింద
గోతులు త్రవ్వినవాడు—వారన్
హేస్టింగ్సుకు శిష్యుడు.
—పేజీలు 385, 409.)

చైల్డ్ సింగు-కాశీరాజు
(వారన్ హేస్టింగ్సుచే హింసింపబడి, అర్ధరాత్రివేళ
మేడ కిటికీ గుండా గంగానదిలోని పడవలోకిదూకి,
పారిపోయిన కాశీరాజు-ఆమేడ కిటికీ,
యిప్పటికిని కాశీలో గంగ ఒడ్డున
కనిపించును—297-వ పేజీ.)

లగు ప్రజలతో కలకలలాడుచుండిన గోహిలా ఖండమునంతను బూడిదప్రోగులు, పీనుగుపెంటలుజేసి యీ పౌరుష జాతిని విత్తనమునకైన లేకుండజేసి వైచెను. భరతఖండమునగల ఒక్కొక్క పౌరుషజాతి నిట్లు విత్తనమునకుగూడ లేకుండ దుంపనాశనముచేయు దిక్కుమాలిన తంత్రము నింగ్లీషువారు ప్రారంభించుట కిదియే మొదటి నిదర్శనము. ఇట్టి ఘోరపాతకమును—(భరతఖండమునకు, లోకమునకు, యితడుగావించిన యీ అకారణ ద్రోహమును)—పాశ్చాత్యులే తీవ్రముగ ఖండించిరి.

ఇట్లే డబ్బు కక్కురిత్తికై వారణాశిస్టింగు అయోధ్య వజీరు జనానాలోని వితంతువులును, వ్యధులునునగు బీగములవద్దనున్న నగలను, అయోధ్య ముసలి ధనమును, కోటను యాకస్మికముగ ముట్టడించి లోపలికి జొరబడి బందిపోటుదారులు కొల్లగొట్టినట్లు వారిని కొల్లగొట్టి లాగికొనెను. బందిపోటు దొంగల చర్య యెంత సమర్థనీయమో యిదియనంతే. రెండిటికీ తేడా యేమియు కనుపట్టదు. ఆకు నెలలు సాముచేసి మూలనున్న ముసలమ్మను గొట్టెనన్నట్లున్నది.

కాశీరాజగు చైతుసింగును కూడ వారణాశిస్టింగు యిట్లే దోచుకొనెను. డబ్బు కావలసినవచ్చినపుడెల్ల యితడు తుపాకి కట్టెను భుజముపై పెట్టుకొని కొంతమంది గుంపును వెంటదీసుకొని రోడ్డువెంట బయలు దేరి యెక్కడ వీలుగవుంటే అక్కడ దోచుకొనివచ్చే వాడన్న మాట. అయోధ్య ముసలిబూబులను, కాశీరాజును దోచుకొన్న చర్యలిట్టివే. ఇట్టి దోపిడిగాండ్రే బ్రిటిషురాజ్య సంస్థాపకులని లోకమున పేరొంది నారు.

ఇక రాజ్య పరిపాలనములో యితడొనర్చిన కార్యముల నిట కొలదిగ వివరింతుము. బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సా రాష్ట్రములకు దివానీగిరి ఇంగ్లీషువారికి వచ్చినపిమ్మట నభాబు వట్టి పిండి బొమ్మయ్యెను. సర్వాధికారులు ఇంగ్లీషువారైరి. నభాబుకు మహమ్మదు రజాఖాన్, సితాబ్ రాయ్ అను యిరువురు మంత్రులుండిరి. ముఖ్యముగ, సితాబ్ రాయయను నతడు ఇంగ్లీషువారికి చేసిన ఉపకారములు లెక్కింప తరముగాదు. తన ఇంగ్లీషు స్నేహితులకు కావలసినవచ్చినపుడెల్ల యీత డేజమీందారు నెత్తియొగొట్టి, వారి పట్టాలనూడ బెరికి, సైనికుల గుంపులను వూళ్లమీదికి బంపించి, అమాయక ప్రజలపై జబరదస్తీ చేయించి, సొమ్ము నచూలుపరచి, తన ఇంగ్లీషు స్నేహితుల మొగమున బెట్టుచుండెను. ఇతని వల్ల ఇంగ్లీషువారింత డబ్బు తినియు, తుదకితని కొంపనేగూల్చిరి. వారణాశిస్టింగు

పరిపాలనకు వచ్చినదే తడవుగ యితడీ యిద్దరు మంత్రులను ఉర్యోగమునుండి యూడబెరికి చెరసాలలో త్రోయించెను.

కైపుచే యేర్పాటు చేయబడిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వము నితడు తీసివేసి యావత్తు పరిపాలనను ఇంగ్లీషువారి చేతులలోనే యుంచెను. నబాబు కివ్వవలసిన మనోవర్తిని తగ్గించి కంపెనీయే నిజమైన ప్రభువను భావము లోకమునకు యెక్కువగ ప్రస్ఫుట మొనర్చెను. సివిలు క్రిమినలు కోర్టులను నబాబు రాజధానియగు మూర్షిదాబాదు నుండి తీసివేసి కలకత్తాలో పెట్టించెను. ఢిల్లీ చక్రవర్తి కిచ్చుటకు కైపు ఒప్పుకొని వచ్చిన కప్పమును వారణాసి హేస్టింగ్సు ఎగబెట్టెను. ఒడంబడిక ప్రకారము చక్రవర్తి కుండవలసిన అలహాబాదు, కోరా పరగణాలను అతనినుండి తప్పించి, అయోధ్య వజీరు స్వాధీనము చేసెను.

1773-వ సం॥లో కంపెనీ నిర్మాణమందు పార్లమెంటువారు కొన్ని మార్పుల గావించుచు ఒక చట్టమును జేసిరి. దీనికే “రెగ్యులేటింగుఆక్టు” అని పేరు. ఇంతవరకు యిండియాలో కంపెనీవారికి మూడుప్రధాన స్థానములుండెను. పడమటి కోస్తాలో బొంబాయియు, తూర్పు కోస్తాలో మదరాసును ఉత్తరమున కలకత్తాయు నుండెను. కైపు హయాములో కలకత్తా గిడ్డంగి ప్రాధాన్యము వహించి దానిచుట్టు కొంతరాజ్య మేర్పడెను. దాదాపు బంగాళాదేశమంతయు వీరియధికారము క్రిందికి వచ్చివేసెను. ఈ రీతిగ అప్పటికి కంపెనీవారికి గల మూడు స్థానములలో బెంగాలు, తక్కిన రెండింటికంటే, ప్రాముఖ్యము నహించియుండెను.

1773-వ సం॥ వరకు యీ మూడు స్థానములును ప్రత్యేకపు కవున్సిళ్లచే వారి వారి యిష్టానుసారము సీమదై రెక్టర్ల అధికారమునకు లోబడి వ్యవహరించు చుండెను. ఒక్కొక్క కవున్సిలునకు ఒక్కొక్క గవర్నరు అధికారిగనుండెను. ఎక్కడకవున్సిలు వారక్కడే చుట్టుపట్టులనుండు రాజులతో యుద్ధములుగాని సంధులుగాని చేసుకొనుచుండిరి. ఒక కౌన్సిలుకు యింకొక కౌన్సిలుకు సంబంధములేదు. ఒకరికి ఒకరు లోబడి యుండలేదు. ఈ కారణముచే కంపెనీవారి వ్యవహారములు యావత్తు యిండియాలో ఒకేవిధానముగ నడువక చెల్లాచెదరై, ఒకప్పుడు పరస్పరవైరుధ్య ములకుకూడ కారణమై, చాల యిబ్బందులు రాదొడగెను. ఇట్టి అసందర్భమును తొలగించి అన్నిరాజధానుల వ్యవహారములు, అన్ని కౌన్సిళ్ల చర్యలు, ఏక సూత్రమున నడచుటకై ఒక యేర్పాటు చేయవలసిన ఆవశ్యకత యేర్పడెను. దీని కుపాయమేమి? ఈ మూడు కౌన్సిళ్లవారు యెవరియిష్టము వచ్చినట్లు వారు విచ్చల విడిగా ప్రవర్తింపకుండ అందరు ఒకరి పెత్తనమునకు లోబడియుండునట్లు చేసిరి. ఈ మూడు కౌన్సిళ్లలో అప్పటికి బెంగాలు కౌన్సిలు రాజ్యమును సంపాదించుకొని యెక్కువ ప్రాముఖ్యమును చెందియుండుటచే దీనికెక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చి, తక్కిన

రెండు కౌన్సిల్లను దీనికోసంబడి యుండవలెనని చెప్పిరి. ఈ రీతిగ బెంగాలు కౌన్సిలుకు యిండియా యంతటిలో-ఇంగ్లీషువారికిగల యావత్తు స్థానములపై-సర్వం సహాధికారము (పెత్తనము) లభించెను. తక్కిన యావత్తుండి యీ కలకత్తా కౌన్సిలువారు చెప్పినట్లు నడుచుకొనవలెననిరి. ఈ విధముగ కలకత్తా కౌన్సిలు “సుప్రీము కౌన్సిల” య్యెను. కలకత్తా కౌన్సిలుకు యిదివరలో గవర్నరుగనుండిన యతడు అప్పుడు “గవర్నరు జనరల” య్యెను. తక్కిన రెండు కౌన్సిల్ల గవర్నరు-మద్రాసు గవర్నరు, బొంబాయి గవర్నరు-యీ గవర్నరు జనరలుకు లోబడి యుండవలెననిరి. దీని ప్రకారము అప్పుడు కలకత్తా కౌన్సిలుకు గవర్నరుగనుండుట తటస్థించిన యీ వారణాశిస్టింగు ఇండియాకంతకు మొట్ట మొదటి గవర్నరు జనరలాయెను. ఇతని కౌన్సిలు సుప్రీము కౌన్సిలయ్యెను. ఈ కౌన్సిలులో వారణాశిస్టింగుకు సలహాదారులుగ నుండుటకు క్లావరింగు, మాన్సను, ఫ్రాన్సిసు, బార్వెలు-అనువారు మెంబర్లుగ పార్లమెంటుచే నియమింపబడిరి. న్యాయపరిపాలనకై సుప్రీముకోర్టుకూడ కలకత్తాలో యేర్పాటు చేయబడెను. వారణాశిస్టింగుకు బాల్యమిత్రుడగు “సర్ ఎలిజా ఇంపే” యను నతడు యీ కోర్టుకు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగ పార్లమెంటువారిచేతనే నియమింప బడెను. ఇవి 1773-వ సం॥పు రెగ్యులేటింగు ఆక్టువలన పార్లమెంటువారిచే చేయబడిన ఏర్పాటులు.

వారణాశిస్టింగుకు మిగతా మెంబర్లకు తగాదా.

పార్లమెంటుచే తనకు సలహాదారుగ పంపబడిన సుప్రీము కౌన్సిలు మెంబర్లకును, గవర్నరు జనరలుగ వారణాశిస్టింగుకును, పడలేదు. వారితో చెప్పకయే, వారితో సంప్రదించకుండగనే, యితడనేక దుష్కృత్యములు నిరంకుశముగ జేసెను. రోహిలా యద్ధవ్యవహారమే యందుకు నిదర్శనము. ఈవ్యవహారము నితడు కౌన్సిలు మెంబర్ల కెవరికిని చెప్పకుండచేసెను. అయోధ్య వజీరువల్ల రహస్యముగ తనజేబులో కొన్నిలక్షల రూపాయలను వేసుకొనెను. తక్కినవారికి యీ లంచములో భాగము పెట్టలేదు. అనేకమందిపద్ద లంచములు పుచ్చుకొని ఉద్యోగముల నిచ్చెను. కొందరిని బెదరించి డబ్బులాగెను. కంపెనీకని వసూలుపరచిన శిస్తు వగైరాలను కంపెనీలో జమకట్టుకుండ కొన్నిలక్షలు కాజేయజూచెను. చివరకు ప్రాణముమీదికి వచ్చేటట్లు కనబడేటప్పుడే “ఓ! మరచిపోయినాన”ని చెప్పి అప్పుడు ఖజానాలో జమకట్టించెను. ఈ లంచగొండి వ్యవహారములన్నిటిని నందకుమారుడు బయటికిలాగి కౌన్సిలులోని తక్కిన మెంబర్ల కందరికి తెలియబరచెను. వారందరు యితనిని కౌన్సిలుమీటింగులో యీ లంచములగూర్చి ప్రశ్నించిరి. వీని కితడేమియు సమాధానము చెప్పలేకపోయెను. మెంబర్లలో అధిక సంఖ్యాకులు యితనికి వ్యతిరేకమైరి.

ఇక నేమియు చేయలేక వారన్ హేస్టింగ్సుకు ఉక్కురోషమువచ్చి “నన్ను విచారించుటకు మీ రెవ్వరుపో, పొండి” అని ధిక్కరించి, సభలో వుండకుండ లేచిపోయెను. తనకు వ్యతిరేకపక్షపు నాయకుడుగనున్న “ఫ్రాన్సిసు” పైనను, యీ నేరములను బయటికిలాగి అల్లరిచేసిన నందకుమారుని పైనను, వారన్ హేస్టింగ్సుకు కంఠమువరకు కోపముండెను. వీరి నెట్లయిన సాధించవలెనను రోషము అతనిని దహించివేయుచుండెను. ఆఖరుకు తన రోషమును పట్టజాలక ఫ్రాన్సిసుపై ముష్టియుద్ధమునకు మోటతనముగా కలియబడెను. ఒక రోజున యిద్దరును కలియబడి, చెడమడ కత్తులతో బాదుకొనిరి. ఫ్రాన్సిసుకు గాయముతగిలెను. ఈ క్రోధముతో ఆతడు యింగ్లండుకువెళ్లి అక్కడ పార్లమెంటులో పెద్ద చార్జీలు చేయించెను.

ఇతడు తన పరిపాలనలోచేసిన అక్రమములన్నిటిని 10, 11 చార్జీలక్రింద పార్లమెంటు మహాసభవారి యెదుట పెట్టించెను. దీనితో దేశ మంతయు గగ్గోలుపుట్టెను. ఈతడు యిండియానుండి ఉద్యోగము వదలుకొని ఇంగ్లండుకు పోయేటప్పటికల్లా యితనిని అరెస్టుచేసి పార్లమెంటుయెదుటికి విచ్చుకత్తుల పారాలతో తీసుకొనివచ్చి హాజరు పెట్టిరి. ఈతడు బోనులోయెక్కి అప్పటి ఆచారప్రకారము మహాసభవారి యెదుట మోకారించి వంగి యుండవలసివచ్చెను. ఈకేసు యేడేండ్లు నడచెను. ఈ కేసే స్థిరపడియుండినచో యితనికి తప్పక ఉరిశిక్షపడేది. అందుచే, తన ప్రాణములెక్కడ పోవునోయను దిగులుతో ఈతడి యేడేండ్లును ప్రాణముల నరచేతబెట్టుకుని తిరిగెను. ఇండియాలో తాను సంపాదించుకొన్న అన్యాయార్జితవిత్తమంతయు యీ కేసుక్రింద ఖర్చయిపోయెను. ఆఖరుకు పార్లమెంటువారు యితనిని నిర్దోషియని వదలివేసిరి.” చావు తప్పి కన్ను లొట్టవోయెను. ఇది ఫ్రాన్సిసుపై కలియబడిన దానికి ఫలితమని చెప్పవచ్చును.

ఇక, నందకుమారునిపైకూడ యితడు కసిదీర్చుకొనెను. అంతకుపూర్వ మెన్నో నందకుమారుడు ఫోర్జరీ చేసినాడని చెప్పి, ఒకానొక కాగితమును వారన్ హేస్టింగ్సు యెట్లో తెప్పించెను. ఈ ఫోర్జరీ నేరమునకై యితనిమీద సుప్రీము కోర్టులోచార్జీ దాఖలుచేసిరి. జడ్జి సర్ ఎలిజాయింపే మన వారన్ హేస్టింగ్సుకు కావలసినవాడే గదా. ఇక శిక్ష పడుటకు అనుమానమేమున్నది. నందకుమారునిపై ఫోర్జరీనేరము “ఇంపే” స్థిరపరచి అతనికి ఉరిశిక్ష వేసెను! ఇది మనకిప్పుడు ఆశ్చర్యముగా కనబడవచ్చును. ఫోర్జరీనేరమునకు ఉరిశిక్ష యేమియని పాఠకు లడుగవచ్చును. ఆరోజులలో ఇంగ్లండులోని ‘లా’ ప్రకారము ఫోర్జరీకి ఉరిశిక్ష యుండెను! ఆ ‘లా’ను తీసుకొనివచ్చి నందకుమారునిపై

నందకుమారుని ఉరి.

ప్రయోగించిరి. ఇది చాల అక్రమము. ఈ సందర్భమున చాల వాదోపవాదములు దరిమిలా జరిగియుండెను.

ఇందు నాలుగైదు సారాంశములు గమనింపదగి యున్నవి (1) అసలు నందకుమారుడు ఫోర్జరీ చేసినాడా లేదా? యిది అనుమానాస్పదమైన విషయము. తన కసిదీర్చుకొనుటకై వారన్ హేస్టింగ్స్ యిట్టి అభూత కల్పనను గావించెనని కొందరిమతము (2) అథవా, నందకుమారుడు ఫోర్జరీ చేసినను అతనిని నిన్నగాక మొన్న పెట్టిన సుప్రీముకోర్టు వారు విచారించుటకు అధికారము కలదా? లేదా? ఈ యధికారము వీరి కెవరిచ్చిరి? దేశప్రజలపై సివిలు, క్రిమినలు అధికారముల చెలాయించుటకు పరాయిదేశపు యీ వర్తకపు కంపెనీకి న్యాయముగ అధికార మెవ్వరిచ్చిరి? ఇది న్యాయమగు చట్టరీత్యాగాక, జబర్దస్తీగా అప్పుడెవడు అదమాయించు నాధుడెవడు లేనికారణముచేత కంపెనీవారిట్టి అధికారమును చెలాయించి రని చెప్పదగును (3) ఒకవేళ, దేశప్రజలను విచారించి శిక్షించుటకు సుప్రీము కోర్టుకు అధికార మున్నదని వాద సౌకర్యమునకు ఒప్పుకొన్నను యీ కోర్టు పుట్టక పూర్వమే జరిగిన నేరమును యీ కోర్టు యెట్లు విచారించగలదు? ఈ కోర్టు పుట్టుటకు 3, 4 సం॥ లకు పూర్వమే యీ ఫోర్జరీ నేరము జరిగినట్లు ఫిర్యాది పక్షము వారే చెప్పిరి. కాబట్టి, యిది అక్రమమనుట నిస్సంశయము. (4) ఈ కేసును విచారించుటకు సుప్రీముకోర్టుకు అధికారముండెనని ఒప్పుకొన్నను, ఇంగ్లండులో ఇంగ్లీషు ప్రజలకై ఆ కాలములో ఉద్దేశింపబడిన శిక్షను తీసుకొనివచ్చి ఇండియాలో హిందూప్రజలపై విధించుట కేవలము చట్టవిరుద్ధము, న్యాయవిరుద్ధము. ఏ ప్రజలను గాని వారివారి న్యాయధర్మ శాస్త్రముల ప్రకారము శిక్షించుట న్యాయ సమ్మతము. ఈ విషయము లోకమెల్లరు అంగీకరించినదే. అప్పటికి “ఇండియన్ పిసల్ కోడ్డు” పుట్టియుండలేదు. కాబట్టి యీ పైసూత్రప్రకారము హిందువుడగు నందకుమారుని అప్పుడున్న హిందూ ధర్మశాస్త్ర ప్రకారము శిక్షింపవలసి యుండెను. కాని, వారన్ హేస్టింగ్సు నందకుమారునిపై యెట్లయిన కసిదీర్చుకొనవలెనని కూర్చున్న కారణముచే అతడి సూత్రముల నన్నిటిని దూరముగ తుంగలో ద్రొక్కి క్రూరమగు యింగ్లీషు ‘లా’ ను తీసుకొనివచ్చి దానితో నందకుమారుని ఖాసీ చేయించెను. దీనికి ఇంగ్లీషుప్రజ హర్షించెను.

ఆ రోజులలో ఇండియాలో ఫోర్జరీకి ఉరిశిక్ష యెక్కడనులేదు. ఈ సందర్భమున, ఒక చిన్నసంగతిని గమనింపవలసి యున్నది. పాశ్చాత్య రాజ్యములు నాగరకములనియు మన భరతఖండపు రాజ్యములు క్రూరమైన వనియు తరచు పాశ్చాత్యులు వాకొనుచుందురు. కాని, ఫోర్జరీకి ఉరిదీయించు ఇంగ్లీషురాజ్యము నాగరకమైనదో, ముఘలు సామాన్యశిక్షతో పోనిచ్చు హిందూలేక మహమ్మదీయ రాజ్యము నాగరకమైనదో చదువరులే ఊహించు కొందురుగాక. ఇంగ్లండు

రాజ్యాంగములోని శిక్షలు ఆరోజులలో యెంత క్రూరముగ నుండెనో 'Hazen' అను చరిత్రకారుడు "Europe Since 1815" అను గ్రంథములో స్పష్టముగ వ్రాసి యుండెను. (5) ఈ ఉరిశిక్షను సీమలో (ప్రీవికౌన్సిలు) అప్పీలు చేసుకొనువరకు ఆపించవలసినదని మిగతా కౌన్సిలు మెంబర్లు యెంత వాదించినను వారన్ హేస్టింగ్సు వినక వెంటనే అమలు జరిపించెను. ఈ కేసు సీమ అప్పీలుకు పోయియుండినచో అక్కడ పైన పేర్కొన్న సారాంశములన్నిటినీ బాగా విచారించి యీ శిక్షను తప్పక కొట్టివేసేవారే. ఈ భయము వారన్ హేస్టింగ్సు కుండెను. అందుచే, సీమ అప్పీలు వరకు ఆగకుండగనే పాప మా వృద్ధబ్రాహ్మణుని, —నందకుమారుని— కలకత్తా కోట వెలుపల చుట్టూ ఫిరంగీవేటు దూరము జనులుమూగి హాహాకారము సేయు చుండగా, బహిరంగముగ, వారన్ హేస్టింగ్సు ఉరిదీయించెను. ఈ హాహాకారములు పార్లమెంటులో వారన్ హేస్టింగ్సును విచారించునాడు 'బర్క్' మహాశయుడు "నందకుమారుని వారన్ హేస్టింగ్సు 'ఇంపే' చేతులమీదుగ ఖాసీ చేయించెనని" ఘోషించిన ఘోషతో మేళగించి రోదోంతరాళమంతయునిండి, నేటివర కాప్రతిధ్వని యొకను మాటుమణగ కున్నది!

ఇట్టి హాహాకారములమధ్య వారన్ హేస్టింగ్సు పాత్రను భారతరంగమునుండి యపనిక మరుగునకు నిష్క్రమింప జేయుదము. అపనిక మరుగున సీమలో యీతనికి జరిగిన మానావమానములన్నియు మనకు నిష్కంభము క్రిందనేలెక్క. వానిని గూర్చి విన్నాము, చాలును.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

తొమ్మిదవ అధ్యాయము

మహారాష్ట్రలు, మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము

మొగలు సామ్రాజ్యము సుమారు మున్నూ రేండ్లు దాదాపు యావద్భారత నర్వమున వ్యాపించియుండెను. 1707 వ సం॥లో ఢిల్లీపాదుషా ఔరంగజేబు చని

మొగల్ సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నము — ఆంగ్ల విజృంభణము.

పోయెను. ఆతఁడొనర్చిన కొన్ని యవివేక కార్యములవల్లను

తదనంతరము వచ్చిన చక్రవర్తుల కార్యల్యమువల్లను

మొగలు సామ్రాజ్యము ఔరంగజేబు అనంతరము బల

హీనమై క్రమక్రమముగా క్షీణదశకు రా దొడగెను. దూర

ముసనున్న రాష్ట్రములకు పాదుషాచే ప్రతినిధులుగ (వైస్రాయిలుగ) నియమింప

బడినవారు అతని యధికారమును త్రోసివేసి, మెల్లగా స్వతంత్రులు కా జొచ్చిరి.

అట్లు స్వతంత్రులైనవారిలో దక్షిణమున నైజామును, ఈశాన్యమున బంగాళా

ప్రతినిధి ఆలివర్టీ హనును, పేష్వానడగియున్నారు. పశ్చిమతీరమున మహారాష్ట్రమును

ఉత్తరమున శిక్కులును మొగలాయి అధికారమును త్రోసివేసి తమతమరాయకల

యాజమాన్యమున స్వతంత్రులైపోయిరి. ఈరీతిగా కేంద్రస్థానముగ ఢిల్లీపాదుషా

బలమునడలగ నే యెక్కడిరాష్ట్రములక్కడ ప్రతివిడిపోయినట్లు పోవనారంభించెను.

వీరిలో వీరికిని యితర స్వతంత్రరాజ్యములకును సఖ్యతకదరక యెవరిమట్టుకు వారు

తక్కినవారందరిపై సర్వసహాధికారమును సంపాదింప తంటాలుపడుచుండిరి కాని

ఒక్కరును యింకను కేంద్రస్థానము వహింపలేకపోయిరి. ఇదివరకు ఇండియానంతను

బలిష్ఠముగ శక్తులచే ఏకసామ్రాజ్యముగ పట్టియుంచుకొనిన కేంద్రప్రభుత్వము

క్షీణించిపోయెను. తత్స్థానమున యింకొక కేంద్ర ప్రభుత్వము వచ్చి చెల్లా

చెదరయిపోయిన యీముక్కలనన్నిటిని యింకను ఒకటిగా చేర్చలేదు. ఈ

సంధికాలములో—యీప్రయత్నమే జరుగుచున్న సంధికాలములో—మధ్యవచ్చి

ఇంగ్లీషువారు దూరిరి. వీరిదివరకే యింట ప్రవేశించి నూరు, నూటయాబై

యేండ్లయినది. ఈ నూరు నూటయాబైయేండ్లలో వీరు రాజులను చక్రవర్తులను

ఆశ్రయించి అక్కడక్కడ సరుకు లమ్ముకొనుటకు గిడ్డంగుల నేర్పరుచుకొనిరి. ఈ

గిడ్డంగులలోని సరుకులు కాపాడుకొనుటకు రాజులు కొంచెము నిద్రమత్తుగ

నున్నప్పుడు కోటలు గట్టుకొనియు, మందు గుండు సామానుల నేర్పరుచుకొనియు

“కోమట్లగు మీకీ కోటలెందుకు” అనియేరాజైనా దబాయించినప్పుడు “ఎబ్బే,

దేమీలేదు—బండిపోట్లనచ్చి మామీన పడకుండా” ననియో “శ్రాంతివారికి మాకూ తగాదాలలో రక్షణగా నుండటానికనియో” యేవో సమయోచితముగ కల్లబొల్లి కబుర్లుచెప్పి తప్పించుకొనియు, నెమ్మదిగ కాలక్షేపము చేయుచుండిరి. చేతులో సైన్యము, మందుగుండు సామగ్రి, కోటలు, ఉన్నతరువాత యికపూరుకో బుద్ధి అవుతుందిగనకనా? అప్పుడప్పుడు కనిపెట్టి పక్కరాజ్యములమీద పడుటయు, రాజులలో రాజులకు తగాదావచ్చినప్పుడు ఒకపక్షము వారికి తమ సేనల నద్దెకిచ్చుటయు యీ అద్దెక్రింద యే పరగణానో, యేనర్తక సౌకర్యమునో సంపాదించు కొనుటయు, సాగించిరి. రానురాను, యీవ్యాపారము ముదిరి చిన్నచిన్నదోపిడీలు ముట్టమలుగను, ముట్టమలు దండులుగను, దండులు మహాయుద్ధముగను మారి, ఇంగ్లీషువారి ఆకు శుక్లపక్ష చంద్రునిపగిది దినదిన ప్రవర్ధమానముగా పై కెక్కి వచ్చెను. అదినరకు మున్నూ రేండ్లు యేకాతపముగ వెలిగిన మొగలు సామ్రాజ్యపు ఆకు క్రమక్రమముగ క్రిందికి కునుక సాగెను. వీరిరాజ్యమంతయు ముక్కలుముక్కలై యెక్కడివక్కడ పడియుండెను. ఒక్కొక్క ముక్కనే యేదో కపటోపాయముచే నోటవేసుకొని ఒక నూరు సం॥లలో యానద్భారత నర్షమును గబళించినేయుటకు యింగ్లీషువారికి చక్కని దోవదారికెను.

ఇంగ్లీషువారిచ్చటికి 1600 సం॥లో వచ్చిరి. 1900 సం॥ నకు 300 యేండ్ల యినది. అనగా, యింగ్లీషువారి ఆయుర్దాయము యిప్పటికి మున్నూ రేండ్లని సామాన్యముగ చెప్పవచ్చును. ఈ ఆయుర్దాయములో సగము 150 ఏండ్లు-1600 మొదలు 1757 వ సం॥ లో జరిగిన ప్లాసీ యుద్ధమువరకు—అనామకత్వముక్రిందనే తీసి పారవేయవచ్చును. ఆకాలములో సరుకులు తెచ్చుకొనుట, అమ్ముకొనుటతప్ప వారికి వేరే పనిలేదనియే చెప్పవచ్చును. తదుపరి ఒక నూరేండ్లు—1757 ప్లాసీ యుద్ధము మొదలు 1857 సం॥ పు సిపాయి విప్లవమువరకు—నూరేండ్లకాలము—రాజ్యము దిగమ్రింగుటలో పోయినది. 1857 సం॥ నాటికీ దిగమింగుడు యెక్కువై కక్కుకునే టంత పనిజరిగినది. కాని, దైవికముగ అట్టి యాపదరాక అప్పటికా గండము గడచినది. తదుపరి 50 ఏండ్లలో యీ దిగమ్రింగిన దానినంతను జీర్ణము జేసుకొనుటకై ప్రయత్నించిరని చెప్పవచ్చును. తాము సంపాదించుకొన్న రాజ్య ములన్నిటిని తెలిగ్రాము తీగలు, రైలుపట్టాలుమున్నగు బంధమునచే గట్టిగబిగించి దిట్టమైన సామ్రాజ్యముగా చెక్కు చెదరని సామ్రాజ్యముగా—చేసుకొనవలెనని వారు తంటాలు పడుచుండిరి. కాని లోలోపల యీ సామ్రాజ్యము సడలిపోవు సారంగములు పుట్టుచునేయున్నవి. ఈ దిగమ్రింగినరాజ్యములు సరిగ యిముడక లోపల కడుపులో త్రిప్పుచునే యుండెను. ఈ పైత్యరోగము 1885-వ సం॥ లోనే కాంగ్రెసు—భారత జాతీయ మహాసభ—రూపమున ప్రవేశించెను. ఈ పైత్య రోగము నానాటికి హెచ్చుచున్నదిగాని తగ్గుటలేదు. ఎప్పుడో ఒకనాడు యీ దిగమ్రింగిన రాజ్యముల నన్నిటిని వారు ఒక్కమారు పైకి కక్కక వీలులేదు.

ఆంగ్ల నామ్రాజ్య పురుషుని ఆయుర్లక్షణముల నిట్లు దిజ్ఞాత్రముగ సూచించి యిమి. ఇక ఒక్కొక్కరాజ్యమునే యీపురుషుడెట్లు కబళించెనోకొంచెము తప్పీలుగ చూతము. బంగాళా ఖండమునెట్లు అతడు నోటవై చుకొన్నదియు ప్రథమఅధ్యాయములలో తప్పీలుగ చెప్పియుంటిమి, ఇక యీ సంపుటములో మహారాష్ట్ర ఖండము, మైసూరు ఖండము, నైజాముఖండము, అయోధ్యఖండము మున్నగు ఖండముల నితడెట్లు నోటగరచుకొన్నదియు వివరింతుము. ఈ ఖండములకు యింగ్లీషువారి తోడి సంబంధ మేర్పడక పూర్వ మెట్టెట్టి చరిత్రగలదో క్లుప్తముగ వివరించుట అవసరము. అందు ముందుగ మహారాష్ట్ర ఖండచరిత్ర నిటచెప్పెదను.

మహారాష్ట్ర ఖండము.

పశ్చిమతీరము పొడవునను వ్యాపించియున్న పర్వతపంక్తుల మధ్య ప్రదేశము దృఢగాత్రులును పౌరుషవంతులునునగు మహారాష్ట్ర ప్రజలకు నివాసస్థానమై యున్నది. వీరందరు చిరకాలముక్రిందటనే యేకజాతిగనుండి మహారాష్ట్రవై భవము ననుభవించినట్లు “మహారాష్ట్ర” యను వీరిజాతి నామమువల్లనే విదితమగుచున్నది. వీరు మిక్కిలి పౌరుషవంతులనియు అనమానముల భరింపరనియు, తమజాతి గౌరవము కాపాడుకొనుటకై ప్రాణములనైన లెక్క గొనరనియు, శిరణు జొచ్చినవారికి తమ ప్రాణములనైన నిత్తురనియు క్రీ. శ. 6-న శతాబ్దములోనే “హ్యూనుస్త్యాంగు” అను చీనాయాత్రీకుడు వ్రాసియున్నాడు.

మహమ్మదీయపరిపాలన భరతఖండములో షుమారు ఆరువందల యేండ్లుండెను. కాని, ఆఖరున ఔరంగజేబు కాలమునరకు వీరి పరిపాలననుగూర్చి హిందువు లెవ్వరుమ కష్టముగ జెప్పకొనలేదు. మహమ్మదీయులు హిందూదేశమును జయించినను, వారు హిందూప్రజలను నార్మనులు యింగ్లండు ప్రజలను హంస చినట్లు—హింసించలేదు. మహమ్మదీయ పరిపాలనలో హిందువులు సమస్త విధముల వికాసమునొందిరి. గొప్ప గొప్ప పదవులన్నియు వారే యాక్రమించిరి. కళలు, పరిశ్రమలు పెంపొందినవి. దేశము సుభిక్షముగనుండి ధనధాన్యరాసులతో నోలలాడుచు, అన్నమునకు మొగము వాచియున్న ఆంగ్ల, పరాసు, బుడతకీచు, వలందా, మున్నగు పాశ్చాత్య జాతులకు నోదూరజేసెను. ఈ సంపదలచే యాకర్షింపబడుటచేతనే కదా వారస లిక్కడికివచ్చుట తటస్థించినది. ఇండియా గూడ వారి దేశములవలెనే అప్పుడు దౌర్భాగ్యస్థితిలో నుండియుండినయడల వారిక్కడికి వచ్చియుందురా? ఇక్కడికి రావలెనని ఒకరిని మించి యొకరు పోటీలు పడి చచ్చియుందురా? మహమ్మదీయపాలనలో యీవిధముగ వికాసముచెందిన జాతులలో మహారాష్ట్రజాతియొకటి. వీరు సమస్తకళలలోను వృత్తులలోను వైద్య శాస్త్రముందును జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందును విశేష ప్రతిభగడించిరి. అందులో

బ్రాహ్మణులు “యిదమ్ తాత్రమ్, యదం బ్రాహ్మ్యం” మను ప్రతిభజూపి, ఢిల్లీ పాదుషా లప్పుడప్పుడు జూపు నిరంకుశత్వమును అరికట్టుచుండిరి. తుదకు ఔరంగ జేబు కాలములో అతని నిరంకుశత్వము, మతపిచ్చు హెచ్చుకాగా దాని నెదిరించుటకై మహారాష్ట్రజాతిలో నిండి నిబిడీకృతమైయున్న చైతన్యలక్షణము ఒక్కసారిగ శివాజీరూపమున ప్రత్యక్షమైనది. మొగలు నిరంకుశత్వమును త్రోసివేసి తత్ స్థానమున బలిష్ఠమగు మహారాష్ట్రరాజ్యము నతడు స్థాపనమొనర్చెను.

శి వా జీ.

శివాజీ 1627-వ సం॥ న జననమొందెను. ఇతని తండ్రి బీజపూరు నవాబు కొలువులో ఉద్యోగిగనుండెను. శివాజీయు మహమ్మదీయ ప్రభువుల కొలువులో కొంతకాలముండెను. కాని, యది ఆయనకు రుచించలేదు. శివాజీ నిశానీదారు డయ్య మిక్కిలి పౌరుషముగల యోధుడు, గొప్పరాజ నీతిజ్ఞుడు. పెచ్చుపెరిగి వచ్చుచున్న మొగలు నిరంకుశత్వము నణచి మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమును స్థాపింప నత డవతరించెను. ఈపనికై అతడు తన జీవితమును ధారవోసెను. తాను పూనిన కార్యమందతడు విజయముగాంచెను. శివాజీ లాకికుడేగాక పార లాకికుడును. ఇది ప్రపంచములో అసాధారణముగ గన్పట్టును. శివాజీ బ్రాహ్మణుడుకాడు. క్షత్రియసంశజుడు. అయినను, తనగురువగు సమర్థరామదాసుగారి యుపదేశా మృతము నితడుగ్రోలి గొప్ప ఆధ్యాత్మిక శక్తిని సంపాదించెను. ఈగురువుగారి ప్రోత్సాహము చేతనే అతడనేక విజయముల గాంచుచుండెను. స్త్రీలోకము నితడు మాత్రుభక్తితో చూచుచుండెను. ఇతని ఖడ్గమునకు ‘భవానీ’ యనిపేరు. శివాజీ 50 సం॥ల వయస్సు దాటిన కొలది కాలములోనే 1680-వ సం॥లోనే పరమపదించెను. ఈయన తన జీవిత కాలములో గొప్పసామ్రాజ్యమును స్థాపించి, తదుపరి నచ్చిన మొగలు క్రైస్తవ దండయాత్రలకు చెక్కు చెదరక చిరకాలముగ నిల్చు నంతటిగట్టి దానినిగ జేసిపోయెను. రణరంగమునం దిత డెంత ప్రావీణ్యమును జూపెనో, రాజ్యపాలనా విధానమునందును అంతదక్షతను జూపెను.

చెదరియున్న వివిధ మహారాష్ట్ర భాగములనెల్ల నేక కూటముగ జేర్చి చక్కని రాజ్యపాలనా పద్ధతిని శివాజీ నెలకొల్పెను. ఈపద్ధతి గొప్ప దూరదృష్టిని గనపరచుచున్నది. ఈ పద్ధతి చాల అపూర్వమైనదని పాశ్చాత్యులే కొనియాడు చుండిరి. నేటి “ఫెడరేషను” లన్నియు నాడు యేర్పరచిన మహారాష్ట్ర “రాష్ట్ర కూటము”ను పోలియున్నవి.

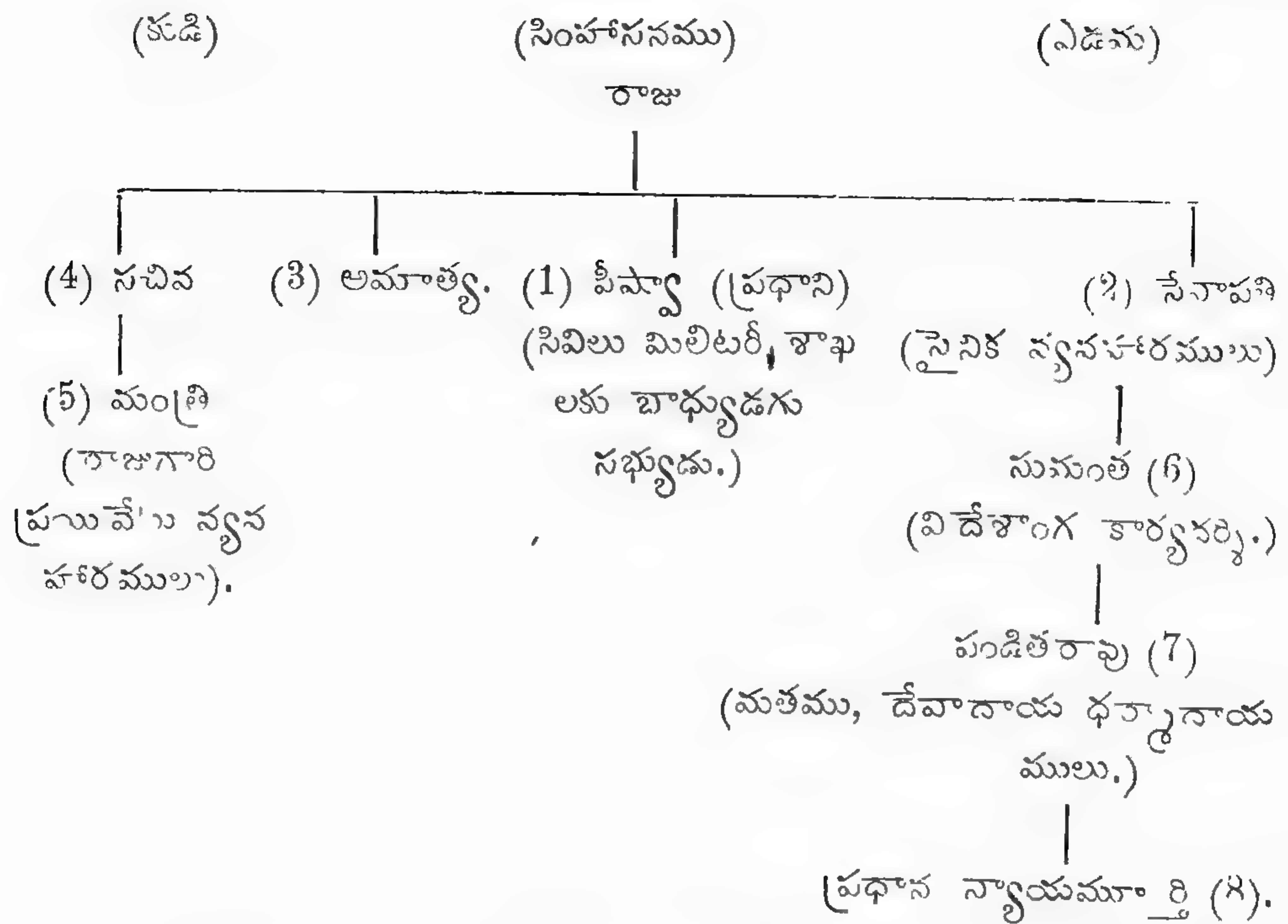
మహారాష్ట్ర రాజ్య పద్ధతి.

శివాజీ యేర్పరచిన పాలక వర్గముతో ఎనమండు గురు సభ్యులుండిరి. వీరికి “అష్టప్రధానులు” అని పేరు.

అ.
రి
ణ

306 B

(1) 'పీఠా'—ప్రధాన మంత్రి—ఈయన సివిలు మిలిటరీ వ్యవహారముల కన్నిటికినీ బాధ్యుడగు సభ్యుడు. రాజు తరవాత యీయనే ముఖ్యాధికారి. ఈయన సింహాసనమునకు దిగువను కుడినైపున మొదటి స్థానములో కూర్చుండును.

(2) సేనాపతి—సైనిక వ్యవహారముల నడిపించు సభ్యుడు. ఈయన రాజుకు ఎడమప్రక్కన మొదటివాడుగ కూర్చుండును.

(3) అమాత్య } పీఠాదరు పీఠాప్రక్కన
(4) సచివ } కూర్చుందురు.

(5) మంత్రి—ఈయన రాజుగారి ప్రయివేలు (ఆంతరంగిక) వ్యవహారములు జూచుచుండును.

(6) 'సుమంత' డు :—పరరాజ్య వ్యవహారముల జూచుకార్యదర్శి. ఈయన యెడమవైపున సేనాధిపతికి దిగువ భాగమున కూర్చుండును.

(7) పండితరావు—ఈయన మతసంబంధమైనట్టియు, ధర్మాదాయ సంబంధమైనట్టియు, వ్యవహారముల జూచుచుండును.

(8) ప్రధాన న్యాయమూర్తి—ఈయన సింహాసనమునకు యెడమ భాగమందు సేనాపతికి దిగువను కూర్చుండును."—[రెనజేగారి "మహారాష్ట్ర చరిత్ర" పే. 126.]

తన యువ్యోగులకుగాని మరి యెవరికిగాని బాగీరుల నిచ్చుపద్ధతిని శివాజీ తీసి పారవేసెను. దీనివలన చాల అసర్థము లున్నవని అతడు గ్రహించెను. పీష్వా మొదలు ఆఖరు సిపాయివరకు—బంట్రోతువరకుకూడ అందరు ఉద్యోగస్తుల జీతములను ధాన్యరూపముననో, నాణెముల రూపముననో, తీసికొనవలసినదేగాని యింకొక విధమున తీసుకొనటానికి వీలులేదని శివాజీ ఖండితమగు శాసన మేర్పరచెను.

ధిల్లీ చక్రవర్తుల తరపున అతని దక్షిణహిందూస్థాన రాజ్యభాగములో శాంతిని నెలకొల్పుపనిని మహారాష్ట్రలు శివాజీ యనంతరము—1705 సం॥లో ఔరంగజేబునుండి కంట్రాక్టుకు తీసుకొనిరి. ఈ పనికిగాను చాత్, సర్దేశముఖి. ఔరంగజేబు నదరు రాజ్యభాగములో తనకు వచ్చిన రివిన్యూలో నూటికి పదిహాపాయలు చొప్పున మహారాష్ట్రలకిచ్చుటకు అంగీకరించెను. ఇట్టిపద్ధతిని అసలు కనిపెట్టినవాడు శివాజీయే. ఈయన తన జీవితకాలములో యిట్లే కొంత రాజ్యాదాయభాగమును కర్ణాటక ప్రభువులనుండి గైకొనుచుండెను. ఔరంగజేబు మరణానంతరము “సాహూ” మహారాష్ట్రరాజ్యమునకు నాయకుడై యుండగా దక్షిణ హిందూస్థానములోని తన రాజ్యభాగములోవచ్చు యావత్తు రివిన్యూలో నాల్గవవంతు మొగలాయిపాదుషా మహారాష్ట్రలకిచ్చుట కంగీకరించెను. ఇక్కడి రాజ్యపరిపాలనమునంతను మహారాష్ట్రలే పాదుషాతరపున నిర్వహించుచుండిరి. ఈరీతిగా రాజ్యములపై వచ్చు ఆదాయములోను నాలుగవ వంతు కమిషనుగ పుచ్చుకొను యేర్పాటునకే, “చౌతు” యను పేరువచ్చెను. “చౌతు” అనగా నాలుగవ వంతుని యర్థము. “సర్దేశముఖి” యనునదికూడ యిట్టి కమిషన్ వ్యాపారము వంటిదే. పైన ప్రభువునకును, అడుగున రైతునకును, మధ్య యేజంటుగానుండి రివిన్యూ వసూలు పరచుచు, అందుండి కొంతభాగము తనకు కమిషనుగ తీసుకొనుచు, మిగతాది పైనున్న ప్రభువునకు పంపుయేర్పాటు “సర్దేశముఖి” యనబడుచున్నది. ఈ యేర్పాటువలన మొదట కమిషనుదారులుగ నున్నవారే రానురాను సర్వాధికారులగుటకు అవకాశము లేర్పడెను. ప్రభువుల రాజ్యాధికారములు క్రమక్రమముగ క్షీణింపజేయుట కీపద్ధతి చక్కగ పనికివచ్చును. పరరాజును “మీ రాజ్యముపైకి రాకుండ మేము కాపాడి పెడతా” మని ఒకానొకరు బయలుదేరి ప్రభువునకు చెప్పినట్లగుచున్నది. కాని, క్రమముగ వీరేరాజ్యము నాక్రమించుకొనుటకు దీనివలన మార్గమేర్పడుచున్నది. శివాజీ కనిపెట్టిన యీ ‘చౌతు’ ‘సర్దేశముఖి’ యేర్పాటులు నూరు సంవత్సరముల తదనంతరము వెల్లస్తీ దేశీయరాజులతో యేర్పరచుకొనిన ‘సైనిక సహాయపు టాడంబడిక’లను (Subsidiary alliances) చాల వరకు పోలియున్నవని రెనడిగారు చెప్పుచున్నారు.

శివాజీ మరణానంతరము అతని కుమారుడు ' శంభాజీ ' తన తండ్రి యంత ప్రతిభగలవాడు గామిచే ప్రజలమనములను ఆకర్షింప లేకపోయెను. అతనియందు

శివాజీ ఆనంతరం. ప్రజలకు అసహ్యము కలిగెను. ఈతడు దుర్బలుడు, యింద్రియ లోలుడునై ఔరంగజేబు చేతులలోపడి మరణించెను. ఔరంగజేబు యితనిని బహుకూరముగ వధించి, యితని ఆరేండ్లబాలుని, భార్యను, చెరసాలలో పెట్టించెను. ఈ బాలునిపేరు ' సాహూ '. ఈ ఆరేండ్లబాలునికి ఔరంగజేబు యేదో మత్తుమందు పెట్టించెనని చాలమందికి అనుమానము. ఔరంగజేబు మరణానంతరము యీ బాలుడును, తల్లియు చెరసాలనుండి వదలి వేయబడిరి. కాని, యీ బాలుడు దుర్బలముగను, మందమతిగను, నుండెను. రాజ్య పాలనానుభవ మితిని కేమియులేకుండెను. యిట్టిస్థితిలో యితడు రాజ్యాధికారమును వహించుట దేశక్షేమము గాదనియెంచి మంత్రిమండలి వారితనిని (సాహూను) నామకః సతారాపట్టణముగో సింహాసనమున కూర్చుండబెట్టినను, సర్వాధికారములను మంత్రులే పునహానుండి చలాయింప నేర్పారు చేసుకొనిరి.

ఇప్పటినుండియే రాజు అధికారము నామమాత్రమై ప్రధానమంత్రి అనగా " పీష్వా "

ములో ' బాలాజీ విశ్వనాథుడు ' " పీష్వా "గా (ప్రధానమంత్రిగా) నుండెను. ఇతని తరువాత పీష్వాపదవి వంశపారంపర్య మయ్యెను. రాజును అనామకునిచేసి, పీష్వాలే సర్వాధికారములను హరించిరని

కొందరు పాశ్చాత్యులు అక్రమముగ నిందించుచున్నారు. ఇది సరికాదు. శివాజీ యనంతరము రాజ్యాధికారమంతయు దుర్బలులగు రాజుల చేతులలోనే యుంచి యున్నయెడల అప్పుడప్పుడే మొలకెత్తుచున్న మహారాష్ట్రరాజ్యము మొగ్గలోనే అగతరించి యుండెడిది. కాని, మహారాష్ట్ర రాజ్యమిట్లు అకాల మృత్యుముఖమున బడకుండ పీష్వాలు యీ యుపాయముచే కాపాడిరని చెప్పవలసియున్నది. 1680-వ సం॥లో శివాజీమరణముమొదలు 1761-వ సం॥ పానిపట్టు యుద్ధమువరకు 80 సం॥లు శివాజీనాటిన మహారాష్ట్రరాజ్యపు మొలకను పీష్వాలు చక్కగ దోహదముచేసి, నానాట దానికి బలముచేకూర్చి, దిట్టపరచి, దక్షిణమున కన్యాకుమారి మొదలు ఉత్తరమున హిమాలయమువరకు మహారాష్ట్రరాజ్యమును విస్తరింపజేసిరి. ఈ ' పీష్వా ' పదవికూడ వంశపారంపర్యముగ ఉండకుండ ఉండియున్నచో మహారాష్ట్ర రాజ్య మింకను చాలకాలము బలవత్తరమై యుండెడిదని చెప్పవచ్చును.

' రగూబా ' లేక రఘునాథరావు—రాజ్యానాశకుడు.

శివాజీ. మహారాష్ట్రరాజ్యమును స్థాపించినచో, ' రఘునాథరావు ' లేక ' రగూబా ' యనునతడు దాని నాశనమునకు కారకుడయ్యెను.

రఘునాథరావు పీష్వాబాజీరావుకు రెండవకుమారుడు. పీష్వాలలో కెల్ల అగ్రగణ్యుడగు బాలాజీరావుకు తమ్ముడు రఘునాథరావు గొప్ప రణప్రావీణ్యమును జూపి మహారాష్ట్ర సేనలను పంజాబు, ఆఫ్ఘనిస్తానమువరకు కూడ గొంపోయి దిగ్విజయము గాంచెను. కాని, యిది అంత వివేకమైన పనిగాదని చెప్పవలసియున్నది. ఏలనగా దీనివలన ఆఫ్ఘను పరిపాలకుడగు 'అహమ్మదుషా ఆబ్దాలీ' తో మహారాష్ట్రులకు అకారణముగ పోరాట మేర్పడెను. ఈ యవివేకపుపనికి యింటికి రాగానే రఘునాథరావుకు మందలింపులు తగులుటయు, తదుపరి ఆతడు అహమ్మదుషా ఆబ్దాలీపైకి పంపబడిన సేనకు ఆధిపత్యము వహింప నొల్లకుండుటయు, అందుచే 'సదాశివరావుభవు' కు సేనాపతిత్వమిచ్చి పంపవలసి వచ్చుటయు, ఆతడు తన అవివేక ప్రవర్తనచే పానిపట్టు యుద్ధరంగమున అహమ్మదుషా ఆబ్దాలీచే 1761-వ సం॥లో ఓడిపోయి మరలివచ్చుటయు, మున్నగు చరిత్రనంతను నాలన అధ్యాయములో యిదనర కే చెప్పియుంటిమి. పానిపట్టు యుద్ధమందలి అపజయమే మహారాష్ట్ర రాజ్యనాశనమునకు అంకురార్పణయని చెప్పవచ్చును. ఈ దెబ్బతో ఢిల్లీ పాదుషాకు మహారాష్ట్రులభయము తీరిపోయినది. ఈ దెబ్బతో 'సింధియా' 'హోల్కారు,' 'గైక్వారు' 'భాన్స్లే' మున్నగు మహారాష్ట్ర సామంతులందరు కేంద్రప్రభుత్వముకు పీష్వా అధికారమునుండి విడిపోవసాగిరి. అనగా అదినరకు పునహలో పీష్వాయొక్క ఏక అధికారముక్రింద దట్టముగ కరచుకొనియున్న యీ భిన్నరాష్ట్రములన్నియు వేటి కవి విడివడి స్వతంత్రము గాజొచ్చెను. మహారాష్ట్ర 'రాష్ట్రకూటము' (Federation) విచ్ఛిన్నము కా నారంభించెను.

రఘునాథరావు సమర్థుడగు సేనాపతి యయ్యును యీర్ష్యబుద్ధిగలవాడు. పంజాబులో అనవసరముగ ఆఫ్ఘను పరిపాలకునితో కలహము కల్పించుకొని వచ్చినందుకు యింటినద్ద వారు యితనిని మందలించినప్పు డితనికి యీర్ష్యప్రబలెను. తదుపరి ఆఫ్ఘను పరిపాలకునిపైకి దండుపంపబూనినప్పు డాత డాదండును తాను నడిపించుకొని పోనని మూతి బిగించుకుని కూర్చుండెను. అందుచే, విధిలేక మహారాష్ట్రులు తమసేనను 'సదాశివరావుభవు' చేతికిచ్చి పానిపట్టు రంగమునకు పంపవలసి వచ్చెను. మరల యిందులకై 'సదాశివరావుభవు' మీద యితనికి చుప్పనాతి తనము గలిగినది. ఈతని కెట్లయిన అపజయము కలిగింప వలెనని రఘునాథరావు లోలోన తలచుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇందుకై ఆతడు క్రమ క్రమముగ కుట్రలు చేయదగినట్టుకూడ తెలియుచున్నది. పానిపట్టు యుద్ధరంగమునందు హోల్కారు సదాశివరావుకు సహాయముచేయక, వెనుక కేల జారివచ్చెను? దీనికి బహుశః రఘునాథరావు ప్రేరేపణయే కారణమని యూహింపదగియున్నది. రఘునాథరావు కుట్రబుద్ధి రానురాను మరింతముదిరి, శత్రువులతోకూడ షరీకగువరకు వచ్చెను. ఇంగ్లీషువారితో యీతడుచేరిన సందర్భములో యీతని కుట్రబుద్ధి లోకమునకు తేట

శెల్లముగ వెల్లడియయ్యెను. పానిపట్టు యుద్ధమున కొలదిరోజులకే పీష్వా బాలాజీ బాజీరావు చనిపోయెను. ఇతనికుమారుడు మైనరు మాధవరావు పీష్వాయయ్యెను. ఇతని మైనారిటీకాలములో పినతండ్రయైన యీ 'రఘునాథరావు' గార్డియన్ గవుండి పని జూచుచుండెను. రఘునాథరావు కుట్రకిప్పుడు మంచి యవకాశము చిక్కినది. ఇతడు యింగ్లీషువారితో కలసి యొక యొడంబడిక చేసుకొనెను. మహారాష్ట్ర నాయకుడగు పీష్వాను తీసుకొనిపోయి కిరస్తానీ గుంపునకు లంకెపెట్టుట కిదియే మొదటిపర్యాయము.

మహారాష్ట్ర స్యాఫీనములోనున్న జింజీరాకోటను 'రగూబా' కంపెనీ వారి కిచ్చెను. పీష్వాకు బొంబయి గిడ్డంగిలోనున్న కంపెనీ ప్రెసిడెంటుకు మైత్రి యుండునట్లు ఒడంబడెను. మహారాష్ట్రలో యీ సమయమున యెట్లయిన సఖ్య మేర్పరచుకొని వారి ప్రతిభను అణగగొట్టవలెనని కంపెనీ డైరెక్టరులు అప్పుడెంతో ఆతురుశతో నున్నట్లు 'గ్రాంటు డఫ్' అను చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. సరిగ యీ వలలో పోయి యీ దుర్మార్గుడు రఘునాథరావు పడెను. మహారాష్ట్ర రాజ్యమును చేతులార పడవేసెను. ఇతనికి బుద్ధిలేదు; వివేకములేదు; రాజకీయ వేత్త కుండవలసిన దూరదృష్టిలేదు. ఈ ఒడంబడిక మూలముగ యింగ్లీషు వారితో యేర్పడిన సంబంధమువలన మహారాష్ట్ర రాజ్యము క్రమముగ తీగింప గారంభించెను. వారు చెదపురుగువలె అడుగుననుండి వ్రేళ్లనుకొరుక నారంభించిరి. జింజీరాకోట కధిపతిగనున్న అబిసీనియన్ దేశపు ఓడదొంగచేత యింగ్లీషువారు మహారాష్ట్ర రాజ్యములో మెల్లమెల్లగ అల్లరులను చేయసాగించిరి. మహారాష్ట్ర గుట్టుల నన్నిటిని రఘునాథరావు తన యవివేకపు చర్యలవలన యింగ్లీషువారికి తెలియునట్లు చేసుకొనెను. నైజాము తమమీదికి రాకుండ యెదిరించుటకై "మీ యూరోపియను సైనుకులను ఫిరంగులను మాకు సహాయమిస్తారా" యని యితడు యింగ్లీషువారిని యడిగెను. "సాలిసెట్టి లంకను" "బేసిను" కోటను మాకిస్తే మేము సేసెను, తుపాకులను సప్లయి చేస్తా" మని యీ కిరస్తానీ కోమట్లు బేరము పెట్టిరి. దీని కొప్పు కోటానికి కూడ యీ దౌర్భాగ్యుడు రఘునాథరావు సిద్ధపడెను. కాని, దైవవశాత్తు నైజాము మహారాష్ట్రముపైకి దండెత్తి రానందున యీపని జరుగ లేదు. ఇంతటితో రఘునాథరావు వూరుకొనినను పోయెడిదే కాని యీతని దురాశ నానాటికి పెచ్చుపెరిగి శివాజీ స్థాపించిన మహారాష్ట్ర రాజ్యమును దుర్బల మొనర్చెను.

మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధమునకు కారణములు.

మాధవరావుకు మెజారిటీ వచ్చిన తరువాత రాజ్యాధికార మతని కివ్వక రఘునాథరావు వతని నెన్నియో తిప్పలుపెట్టెను. ఆఖరుకు మాధవరావు తన పిన

తండ్రిని ఖైదుచేయనలసినంతపని పట్టెను. కాని, మహారాష్ట్రరాజ్యపు
మాధవరావు
మరణము, దురదృష్టముచేత యీమాధవరావు మెజారిటీవచ్చిన కొద్దికాలమునకే

28 మేటనే 1772-వ సం॥ నవంబరు 18-వ తేదీన మరణించెను.
ఈతని మరణము మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య వృక్షమునకు మూలచ్ఛేదనమయ్యెను.
పానిపట్టు యుద్ధములోని యపజయముకంటె కూడ రవ్వవంటి యీ మాధవరావు
పిన్నవయస్సున మరణించుటయే మహారాష్ట్ర రాజ్య నిర్మూలనమునకు కారణ
మయ్యెనని 'గ్రాంటుడ్ఫ్' వ్రాయుచున్నాడు.

మాధవరావు నిస్సంతుగ చనిపోయెను. భార్య యీతనితో సహాగమన
మొనర్చెను. చనిపోవుటకుముందు మాధవరావు పినతండ్రిని చెరసాలలోనుంచి విడి
పించెను. తమ్ముని నారాయణరావును పీష్వాపదవికి నియమించి
నారాయణరావు
వర్గ. మరణానన్వదైయున్న మాధవరావు అతనిని తన పినతండ్రియగు

రఘునాథరావుచేతులో చెయ్యివేసి అప్పగించెను. కాని, రఘునాథ
రావుకు కృతజ్ఞత యెక్కడిది? తిరిగి యథారీతిగా తన స్వార్థమునకై కుట్రలు
నాగించెను. 1773 వ సం॥ ఆగస్టు 30-వ తేదీన నారాయణరావును ఇతడు బహు
క్రూరముగ చంపించెను.

రగూబా, 'మాస్ట్రీన్' ల కుట్రయే కారణము.

ఇట్టి క్రూర కార్యమును రఘునాథరావు ఇంగ్లీషు రెసిడింటగు 'మాస్ట్రీన్'
యొక్క ప్రేరేపణచేతనే చేసెనని తలంచుటకు ఆధారములు గన్పించుచున్నవి.
పీష్వాల కుటుంబములో అంతః కలహముల ప్రేరేపించుటకే యీ 'మాస్ట్రీన్' ను
బొంబాయి కంపెనీవారు పునహాకు పంపిరని 'గ్రాంటుడ్ఫ్' అను ఆంగ్లచరిత్రకారుడే
స్పష్టముగ వ్రాయుచున్నాడు. ఆసమయమున బొంబాయి కంపెనీవారు తమమీదికి
నైజామును, హైదరాబాదు వచ్చిపడుదురేమోయను భయోత్పాతములో నుండిరి.
వీరితో మహారాష్ట్రలుకూడ చేరినచో తమకొంప తప్పక కూలునని వీరికి హాడలు
పుట్టెను. కాబట్టి, మహారాష్ట్రలు "హైదరాబాదు నైజాములతో చేరకుండుటకుగాను
పీష్వాల కుటుంబములో అంతః కలహములు పుట్టించి రమ్మని" చెప్పి బొంబాయి
కంపెనీవారి 'మాస్ట్రీన్' ను పునహాకు పంపించిరి. ఈ వలలో ద్రోహిరఘునాథరావు
పడి తన అన్నకొడుకగు బాలుని పీష్వా నారాయణరావును * వధగావించెను.

* "నారాయణరావును పట్టుకొనమని నేను హుకుమ్ వ్రాసినానుగాని చంపమని వ్రాయ
లేదని రఘునాథరావే రామశాస్త్రితో ఒప్పకొనెనట! కాని, హుకుములోనున్న "ధురావే"
యనుమాటను రఘునాథరావు భార్య ఆనందాబాయి "మరావే" యనుమాటగా మార్చిననియు,
యీ కారణముచే మార్కారులు నారాయణరావును పట్టుకొనివచ్చుటకుబదులుగ, చంపివచ్చిరనియు,
గ్రాంటుడ్ఫ్ వ్రాయుచున్నాడు. కాని, యీమోసకార్యమును బ్రాహ్మణస్త్రీయు, నారాయణరావు

శంభాజీ - శివాజీ కొడుకు
(తన అంజనేయచేత, బౌరంగ జేయకు
చిక్కి, అతనిచే కృరముగ వధింపబడిన
మహారాష్ట్రరాజు)
309-వ పేజీ.

రగూబా (లేక) రఘునాథరావు
(రఘుకాంతుచే అన్నకొడుకు పీష్వా
నారాయణరావును చంపించి, తాను
ఇంగ్లీషువారితో చేరి, మహారాష్ట్ర
సామ్రాజ్యమునకు ముప్పుదెచ్చిన
వివేక విహీనుడు— 309-వ పేజీ.)

నానా ఫర్న వీస్
(కుటిల ఆంగ్ల కాలమేఘములు మహారాష్ట్ర
రాజ్యభానుని క్రమ్ముకొనకుండు తన
విశాలబాహువులచే త్రోసివేయ నీక్షగొన్న
మహారాష్ట్ర మంత్రిశేఖరుడు— 'నానా
ఫర్న వీస్' అను ప్రఖ్యాత నామాంతరముగల
"బాలాజీ జనార్దన భానుడు.")

(వధింపబడిన) పీష్వా నారాయణరావు
(ఇంగ్లీషు రసిడెంటు ప్రేరణచే, పినతండ్రి
రగూబాయొక్క రాజ్యకాంక్షకు
ఆహుతియైన కుర్ర పీష్వా
312-వ పేజీ.)

హోల్కర్ రాణీ అహల్యాబాయి

తన పావన రాజ్యమున ధన్యాత్ములైన అశేష ప్రజలచే అోకమాతగ పూజింపబడిన ప్రాతః స్మరణీయురాలు - యూరషియా రాజులకు, ఈమెకుగల తారతమ్యముల గూర్చి చరిత్రకారుడేమంటున్నాడో 330-వ పేజీ చూడండి.

మాధవరావు సింధియా
వారన్ హేస్టింగ్సు టోపీలోపడి, యూరషియాను
స్వామి ద్రోహులను తనకు సేనా
పతులుగ పెట్టుకొని, తన సేనను యూరషి
యాన్ తరిఫీయతునిప్పించి నాఅంత బలవంతుడు
లేడను గర్వాతిరేకముచే, తోడి మహారాష్ట్ర
నాయకులను ధిఃకరించి, వారితో కలహించి
మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర కూటమును బలహీన
మొనర్చిన అవివేకి—329-వ పేజీ.

డీ బోయిల్

(మాధవరావు సింధియాకు సేనాపతి)
మాధవరావు సింధియాకు శల్యసాగ్రజ్యము
చేయుటకై వారన్ హేస్టింగ్సుచే
ప్రయోగింపబడిన యూరషియాన్
స్వామిద్రోహి!

ఇంగ్లీషువారు అటుతరువాత ఎల్లప్పుడు రఘునాథరావు పక్షముననేయుండి మద్దతుచేయుచు తుదకు వ్యవహారములను మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధములోనికి దింపిరి. నారాయణరావును యీరీతిగా 'మాస్టర్' ప్రేరణచే చంపించి రఘునాథరావు తానే పీష్వాగా ప్రకటించుకొనెను. ఇతనికి ఆలోచన చెప్పవాడింతటి నుండి మాస్టినే అయ్యెను. కుటిలుడగు ఈ ఆంగ్లేయుడు రఘునాథరావును తనచేతిలో పెట్టుకొని పిండిబొమ్మ నాడించునట్లు ఆడింపసాగెను. ఇతడు రఘునాథరావును నైజాముపైకిని హైదరాబాదుపైకిని అనవసరముగ వునుకొలిపి వారితో దీర్ఘకాలము యుద్ధమును చేయించెను. దీనివల్ల రఘునాథరావు ఓడిపోకపోయినను అతనికిగాని మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకుగాని రవంతయేని లాభము సమకూడకపోయెను. పైగా, పొరుగు రాజ్యములతో మహమ్మదీయులతో రఘునాథరావు అకారణ వైరమును కొనితెచ్చు కున్నవాడయ్యెను. రఘునాథరావు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో వట్టి కీలుబొమ్మయై యాడుచున్న సంగతిని మంత్రులు కనిపెట్టిరి. దీర్ఘకాలమితని చేతులలోనే గనుక పీష్వాపదవియున్నచో మహారాష్ట్ర రాజ్యవాశన మింకెంతకాలమో పట్టదని వారు గ్రహించిరి. వారిలో ముఖ్యుడు ప్రఖ్యాతివహించిన 'నానాఫర్నవీస్.'

ఈ ప్రఖ్యాతరాజనీతిజ్ఞుని అసలు పేరు "బాలాజీ జనార్దనభాను". ఇతడు గొప్ప రాజకీయ దురంధరులగు సద్బాహ్మణుల వంశమున జన్మించిన నానాఫర్నవీస్. చెను. ఈతడు పానిపట్టు యుద్ధరంగమందుండి సమస్తమును కనిపెట్టెను. శివాజీ స్థాపించిన మహారాష్ట్ర రాజ్యము నాశనముగాకుండ నిలువపెట్టుటకై తన జీవితముసంతను ధారవోయ నితడప్పుడు కంకణము కట్టుకొనెను. ఇతడు పానిపట్టునకు బయలుదేరినప్పుడు చాల చిన్నవాడు— ఇరవై సంవత్సరములలోపు వయస్సుండును. ఇతడప్పుడు సైనికుడుగాక సేనాపతి వెంట ఆంతరంగిక కార్యదర్శిగా వెళ్లెను. ఉత్తరదేశమందలి పుణ్యక్షేత్రములు కూడా దర్శింపవచ్చునను తలంపుతో తల్లిని భార్యను కూడా వెంటబెట్టుకొని పోయెను. కాని, వీరిరువురు పానిపట్టు రణక్షేత్రమునకు బలియైరి. అంతట యితడు మారువేషముతో పాదచారియై పానిపట్టునుండి బయలుదేరి పునఃసేరుకొనెను. భార్యయు, తల్లియు, నిట్లుమరణించుటచే యీతడు విరక్తుడై సన్యసింపదలచెను. కాని, మిత్రులితని పూనికను వారించిరి. మాధవరావు కాలములోనూ, అతనితమ్ముడునూ దురదృష్టవంతుడునునగు పీష్వానారాయణరావు కాలములోనూ, ఇతడు అష్ట

నెడ వాత్సల్యము గలదియునగు ఆనందబాయి చేసెనని తలంచుటకు ఆధారములు గనుపింపవు. బహుశః యీపని "మాస్టినే" చేయించియుండవచ్చునని మాయూహ. ఏలననగా, రఘునాథరావు నారాయణరావును చంపించెను. బ్రిటిషు గవర్న మెంటు వారితనికి మద్దతుచేసిరి. "ఆంగ్లో" యిండి యను చరిత్రలో "యిదిచాలా దుష్టమైనఘట్టము" అని "కలకత్తా రివ్యూ" లో ఒక లేఖకుడు వ్రాయుచున్నాడు.

ప్రధానులలో నొకడుగానుండెను. తిరిగి, నారాయణరావు అనంతరము అతనికుమారుడు (రెండవ) మాధవరావు కాలములో నానాఫర్నవీస్ ప్రధానామాత్య పదవి వహించి, తన రాజనీతిజ్ఞతనంతను మహద్భూతముగ ప్రదర్శించి, ఆంగ్లరాజకీయ వేత్తలను సహితము దిగ్భ్రమనొందించెను.

నానాఫర్నవీసుకు రఘునాథరావుకు సరిపడలేదు. ఏలననగా, రఘునాథరావు ఇంగ్లీషువారి చంకలలో దూరెను. ఇది నానాఫర్నవీసుకు యెంతమాత్రము యిష్టములేదు. పరుల నాశ్రయించుట స్వాతంత్ర్య నాశనమని నానాఫర్నవీసు మతము. ఇంగ్లీషువారెన్నోసార్లు యెంతో సహాయముచేతుమని వచ్చినను నానాఫర్నవీసు వారి సహాయమును అంగీకరించక వారిని యెడముగానే యుంచెను. “ఇంగ్లీషువారి గొప్పతనమును ఆతడెంత మెచ్చుకున్నను, వారి రాచకీయాంగ విధానమునుండి మాత్ర మాతడు దూరదూరముగ తొలగియుండెను.” అని టారెన్స్ అను ఆంగ్లచరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. మంత్రులందరు తనకు వ్యతిరేకముగా నున్నారని తెలిసి రఘునాథరావు పునహాలో నుండకుండా గుజరాతుకు పారిపోయి దాగెను. నారాయణరావు వధింపబడు నాటికే అతనిభార్య గర్భవతిగా నుండెను. రఘునాథరావు పునహానుండి యీకీతిగా పారిపోయి గుజరాతులో దాగియున్న సమయమున 1774-వ సం॥ రం ఏప్రియల్ 18-వ తేదీన దురదృష్టవశాత్తుడగు నారాయణరావుభార్య నీళ్లాడెను. చక్కని మొగశిశువు గలిగెను. ఈ కాన్పు అబద్ధమనిచెప్పి యింగ్లీషు రెసిడెంటు మాస్టిన్ కుచ్చితబుద్ధితో బొంబయి కంపెనీ వారికి వ్రాసెను. అన్నకొడుకును రాజ్యకాంక్షచే చంపించిన దురాత్ముడు రఘునాథరావు సయితము యీ మాటనే పట్టుకొని, యీ శిశువుపుట్టినదే అబద్ధమని వాదులాడజొచ్చెను. ఈ వాదమునకు వెనుక బొంబయి కంపెనీవారు చేరి తాళిము వేయుచుండిరి. ఎట్లయినను కుటుంబకలహములు పుట్టించుట కేగదా వారు కూర్చొని యున్నారు. తిరిగి పీష్వాపదవిని సంపాదించుకొనుటకై రఘునాథరావు సిగ్గువిడిచి ఇంగ్లీషువారి శరణుజొచ్చెను. ఇంగ్లీషువారు నక్కలవలె పొంచియుండిరి. సాలి సెట్టిలంక, బేసిన్ కోటలపై వారు మొదటినుండియు కన్ను వేసియుండిరి. మాధవరావు మైనార్టీలో యీ రెండు స్థానములు ఇంగ్లీషువారి కిచ్చుటకై అప్పుడు గార్డీయనుగనున్న రఘునాథరావు అంగీకరించిన సంగతిని మన మిదివరకును చదివి యున్నాము. కాని, అప్పుడు నైజాము, మహారాష్ట్రముమీదికి దండెత్తిరాని కారణముచే ఆ యొడంబడిక అమలు జరుగక తప్పిపోయినది. అప్పటినుంచి యీ రెండుస్థానముల నెట్లయిన నోటగరచుకొనిపోవలెనని యింగ్లీషువారు పొంచుకొనియుండిరి. ప్రత్యేకము ఆ పనికయియే సీమడై రెక్టర్లు మాస్టినును యింగ్లండు నుండి పునహాకు పంపించిరి. కుటుంబకలహములు పుట్టించి, దయాళుడును, సజ్జనుడును, యెల్లరిప్రేమను జూరగొన్నవాడును, పసిబాలుడునునగు పీష్వా నారాయణ

రావును కూడా తుదకు యీ మాస్టిన్ చంపించినది యీ రెండుస్థానముల సంపాదన కొరకేయని యెరుగవలెను. నారాయణరావు వధవిన్నప్పుడు బొంబాయికంపెనీ వారికి కలిగిన సంబరమునకు మితిలేదు. ఇక రఘునాథరావు రాజగుననియు, అతనిని తమ యిష్టమువచ్చినట్లు ఉపయోగించుకొనవచ్చుననియు, వారు చంకలు కొట్టుకొనిరి. “నీ పీ సమయములో పునహాలో అంటపెట్టుకొనియుండి, ప్రతిసంగతిని బహుసూక్ష్మముగా కనిపెట్టి చూచుచు, మనవ్యవహారమును నిమ్మకాయవాటము చేసుకురావాలిసుమా” యని బొంబాయిగవర్నమెంటువారు మాస్టినుకు 1773 సం॥ రం॥ సెప్టెంబరు 17-వ తేదీన వుత్తరము వ్రాసిరి.

ఇట్టిసమయములో రఘునాథరావు బుద్ధిహీనుడై తమవలలోనికి వచ్చినప్పుడు ఇంగ్లీషువారు వదలిపెట్టుదురా? తన పీష్వాగిరిని సంపాదించుకొనుటకై తనకు సహాయము చేయవలసినదని ఇంగ్లీషువారి నడుగుటకై రఘునాథరావు గుజరాతు నుండి బయలుదేరి సూరతుకువచ్చెను. ఇక్కడ 1775 సం॥ మార్చి 6-వ తేదీన ఇతనికిని బొంబాయి కంపెనీవారికి నీ ఒడంబడిక జరిగెను. పీష్వాగిరిని సంపాదించుకొనుట కితనికి ఇంగ్లీషువాగు సహాయముచేసే టట్టున్నూ, ఇందుకు ప్రతిఫలముగ ఇతడు సాలిసెట్టి, బేసినులను ఇంగ్లీషువారికిచ్చు నట్లును, యిరువురును ఒడంబడిరి. ఈ సూరతుఒడంబడికయే మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధమునకు కారణమయ్యెను.

సూరత్
ఒడంబడిక.

మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము.

రఘునాథరావు సహాయార్థము ఇంగ్లీషుసేనలు “కీటింగు” సేనాని యాజమాన్యమున బయలుదేరెను. రఘునాథరావుకూడ తనవద్ద మిగిలియున్నకొలది సేనను తీసుకొనివచ్చెను. ఈరెండు సేనలును గుజరాతులో “కాంబే” కు పదకొండు మైళ్ల దూరములోనున్న “దుర్గజ్” గ్రామమున కలుసుకొని పునహాపైకి నడువసాగెను. కాని, పునహాను తిరిగిచూచుభాగ్యము రఘునాథరావు కీజన్మమునకు తప్పిపోయెను. పునహానుండి మంత్రులచే పంపబడిన మహారాష్ట్ర సేన “హరిపంతుపుర్కే” యాజమాన్యమున రఘునాథరావు సేనల నెదుర్కొనుటకై అదివరకే బయలుదేరి గుజరాతులో ప్రవేశించెను. ఉభయపక్షముల సేనలకు “అర్రాసు” అనుచోట 1775 సం॥ మే నెల 18-వ తేదీన యుద్ధముజరిగెను. ఈ యుద్ధములో రఘునాథరావు యొక్కయు, అతని నేస్తగాండ్రగు ఇంగ్లీషువారియొక్కయు సేనలు పటాపంచలయ్యెను. అనేకమంది బ్రిటిష్ ఆఫీసర్లు మరణించిరి. కొందరికి గాఢముగ గాయములు తగిలెను. ఇక వర్ష కాలము వచ్చుచుండుటచే నదులనుదాటుట కష్టమగునని చెప్పి హరిపంతు తనసేనలను తీసికొని వెనుకకు మరలెను. ఈసేనలు జూన్ 10-వ తేదీన నర్మదానదిని దాటుచుండగ, వెనుకనుండి కొట్టవలెనని ఇంగ్లీషు సేనాని “కీటింగ్” ప్రయత్నించెను. కాని, యీపని సాగలేదు. వర్షములు ప్రారంభ

మగుటచే, యితడును వెనుకకు వెళ్లిపోయెను. హరిపంతు విజయవంతుమగు సేనలతో పునహాచేరెను.

ఈలోగా పీష్వాకు సామంతులుగనుండిన “ గాయక్వాడ్ ” మున్నగువారు మహారాష్ట్ర “ రాష్ట్రకూటము ” నుండి విడిపోవసాగిరి. ఈ గృహచ్ఛిద్రములవల్ల కూడ “ హరిపంతు ” అట్రాక్ యుద్ధానంతరము త్వరగ యింటికి మరలవలసి వచ్చెను. కాబట్టి, యీయుద్ధమందు మహారాష్ట్ర సేనలు విజయమును పొందియు, దానిని పూర్ణముగ వినియోగించుకొన నవకాశము లేనివయ్యెను.

ఇట్లు రాష్ట్రకూటమునుండి విడిపోవుటకు మొదలుపెట్టినవాడు బరోడా రాష్ట్రమునకు అధిపతిగనుండిన “ నైక్వార్ ” ఈ రాష్ట్రచరిత్రను క్లుప్తముగ వివరించుట అవసరము.

నైక్వార్ వంశస్థాపకుడు “ దుమ్నాజీనైక్వార్ ” ఇతడు గొప్ప రణప్రావీణమును జూపి అప్పుడు రాజుగానున్న సాహూను మెప్పించుటచే ఆతడితనికి 1720

నైక్వార్ వ సం॥ రంలో “ పంషేర్ బహద్దర్ ” అను బిరుదమునిచ్చి మహారాష్ట్ర సేనకు రెండవ సేనాపతిగ నియమించెను. ఇతని తరువాత “ పిలాజీ నైక్వార్ ” యీ పదవికి వచ్చెను. ఈ “ పిలాజీ ” కాలములోనే మొగల్ సామ్రాజ్యములోని చాలభాగములు మహారాష్ట్ర రాజ్యములో కలిసెను. ఇతడు “ బరోడా ” తన ప్రధానస్థానముగ నేర్పరచుకొనెను. కాని, 1732 సం॥ లో “ పిలాజీ ” ని శత్రువు తెనరో రహస్యముగ ఖానీ చేయించిరి. అప్పు డితని స్థానమునకు అతని పెద్దకొడుకు “ దుమ్నాజీ ” వచ్చెను. అప్పటినుండియు బరోడా నైక్వార్ వంశములోనే యుండెను. పానిపట్టు యుద్ధమైన తరువాత తక్కిన సింధియా, హోల్కారులతో పాటు యీనైక్వారును మహారాష్ట్ర రాజయొక్క అధికారమును ధిఃకరించి స్వతంత్రుడై పోయెను. “ దుమ్నాజీ ” 1768 సం॥లో చనిపోయెను. ఇతనికి మువ్వరుభార్యలుండిరి. వీరివల్ల నలుగురు కొడుకులు గలిగిరి. ఇతని యనంతరము రాజ్యాధికారమునకై యీ నలుగురు కొడుకులును తగవులాడుకొనిరి. మొదటికొడుకు శాయజీరావు రెండవభార్యకు పుట్టినవాడు. రెండవకొడుకు గోవిందరావు మొదటిభార్యకు పుట్టినవాడు. అందుచే వీరిద్దరికి శాయజీ గోవిందరావులకు— నేను జ్యేష్ఠుడనంటే నేను జ్యేష్ఠుడనని తగవులు పుట్టెను. మొదటికొడుకు శాయజీరావు మందబుద్ధి—వెర్రిబాగులవాడు. మూడవభార్యకు నూణిక్యజీ, “ ఫుట్టీసింగ్ ” అను యిద్దరు కొడుకులుండిరి. వీరిలో ఆఖరు వాడగు ఫుట్టీసింగు మొదటిసవతి యన్నయగు శాయజీరావుయొక్క పక్షమునజేరెను. ఈతగవులు తండ్రి బ్రతికియున్నప్పటి నుండి కూడ యీ యన్నదమ్ములలో రగుల్కొను చుండెను. ఇట్లుండగ, రఘునాథరావు పునహానుండి గుజరాతుకు పారివచ్చెనని చెప్పియుంటిమి. ఆ సమయమున

రఘునాథరావు యీగైక్వారు రాజ్యములోనే తలదాచుకొని యుండెను. ఇతడిక్కడ యిట్లు దాగియుండగ అతనికి సహాయము చేయుటకై యింగ్లీషు సేనాని “కీటింగ్” బరోడాకు వచ్చెను. వచ్చినవాడు వచ్చినట్లుగపోక “కీటింగ్” యీ అన్నదమ్ముల కలహములలో తాను దూరవలెనని చూచెను. కడసారి వాడగు “ఫుట్టీసింగ్”తో (1775 సం॥ ఏప్రిల్ నెలలో) బేరములు పెట్టవలెనని చూచెను. కాని, ఆతడందులకు లొంగలేదు. కీటింగ్ నలలో “ఫుట్టీసింగ్” పడలేదని బొంబాయి కంపెనీవారికి తెలిసి యీపని నెట్లయిన సాధించుకొని వచ్చుటకు మరీకుచ్చి తుడని పేర్వడసిన మాస్టరును పంపించిరి. ఈతడు ఫుట్టీసింగును తియ్యనిమాటలచే లాలించియు, బెదరించియు, యెట్లో ఒకరీతిగ అతనిని తన వలలో వేసుకొనెను. ఇందు మూలముగ యింగ్లీషువారికి గుజరాతులో కాలాని సిరముగ నిల్చుటకు మంచితావు దొరికినది. అతడీతని చెవిలో దేమియూడెనో గాని బరోచి, సూరత్తు దగ్గరనున్న ‘చికాలేవెరివో,’ నర్మదానది దగ్గరనున్న కోరల్—యీ మూడుపరగణాలను ‘ఫుట్టీసింగు’ కంపెనీవారికి ధారాదత్తము చేసెను! ఇందుకు ప్రతిఫలముగ వెర్రిబాగుల పెద్దన్నయ్య శాయాజీరావును బరోడా సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టుటకు యింగ్లీషువారు ఒడంబడిరి. అధికారమువంతను వెర్రియన్న పేరిట ఫుట్టీసింగునే చెలాయించుకొనమనిరి. ఇక యింతటినుంచి గైక్వారుకును మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమునకును విడియాకులయ్యెను! క్రమముగ మహారాష్ట్ర ప్రతిభ భరతఖండమున మాసిపోవుటకు మార్గమేర్పడెను.

మొదటి మహారాష్ట్రయుద్ధ ఫలితములు

రఘునాథరావుతో 1775 సం॥ మార్చి నెలలో సూరత్ ఒడంబడిక చేసికొనుట, అతనికొరకై మహారాష్ట్రలో యుద్ధమునకు దిగి ఓడిపోవుట, బరోడా సంస్థానపు అన్నదమ్ములకలహములలోచేరి ఫుట్టీ సింగుతో దేకమై వెర్రిబాగుల శాయాజీరావును సింహాసన మెక్కించుట మొదలగు పనులన్నిటిని బొంబాయి కౌన్సిలువారు కలకత్తా కౌన్సిలువారితో చెప్పకుండగనే స్వతంత్రించిచేసిరి. ఇది అప్పటికి దాదాపు 7, 8, మాసముల క్రిందటనే 1774 సం॥ ఆగస్టు 1-వ తేదీననే ఇండియాలో అమలులోనికి వచ్చిన రెగ్యులేటింగు ఆక్టునకు ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగద. ఈ ఆక్టు ప్రకారము బొంబాయి, మదరాసు, కౌన్సిల్ల వారు కలకత్తా (సుప్రీమ్) కౌన్సిలు వారికి లోబడి ప్రవర్తించవలసి యుండెనను సంగతిని పైయధ్యాయములో వివరించి యేయుంటిమి. రెగ్యులేటింగు ఆక్టుచే సుప్రీము కౌన్సిలు మెంబర్లుగ నియమింపబడినవారిలో ప్రాన్సిస్ అఖిండుడు. సత్యప్రియుడు; హిందూదేశ ప్రజలయందు సానుభూతిగలవాడు. కంపెనీవారొనర్చుదుండగములను సహింపక వానిని నిర్మోగ మాటముగ వెల్లడించినవాడు. ఇతడుసుప్రీము కౌన్సిలులో మెజారిటీని సగపాదించుకొని అక్రమ ప్రవర్తకుడగు గవర్నరు జనరలు వారకు హేచ్చింగ్సుకు ఓక్కలో బల్లె

ముగ నుండెను. ఇతనికిని అతనికిని గలిగిన నైరములసంగతిని కొంత పై యధ్యాయములో చెప్పియుంటిమి. కంపెనీ యుద్యోగులు యే యే ప్రాంతములలో యే యే చర్యలు చేయుచున్నదనియు ఫ్రాన్సిసు అప్రమత్తుడై కనిపెట్టుచునే యుండెను. బొంబాయి కౌన్సిలువారు కండ్లుమూసుకొని పాలుత్రాగు పిల్లినలె మహారాష్ట్రలతో ప్రవర్తించు చున్నప్పటికిని యీ సంగతులన్నియు కలకత్తా సుప్రీము కౌన్సిలులో కూర్చున్న మన ఫ్రాన్సిసుకు తెలియవచ్చుచునే యుండెను. ఈ చర్యల నాశను ఆమోదింపజాలడయ్యెను. కాబట్టి, తాము సుప్రీము కౌన్సిలుతో చెప్పకుండ చేసిన పనుల కన్నిటికిని తగు సంజాయిషీ యివ్వవలసినదని కోరుచు ఫ్రాన్సిస్ గవర్నరు జనరల్ చేత బొంబాయి కౌన్సిలువారి కొక ఉత్తరము వ్రాయించెను. ఈ ఉత్తరము బొంబాయి కౌన్సిలువారికి 1774 సం॥ డిశంబరు 7 న తేదీన చేరినప్పటికి వారుదానిని 31-వ తేదీవరకు త్రొక్కిపట్టియుంచి అప్పుడైనను సరియగు సహాయమివ్వక ఆకును అందకుండ పోకను పొందకుండ యేదో సంజాయిషీ వ్రాసి పంపించిరి. ఈ సంజాయిషీ కలకత్తా సుప్రీము కౌన్సిలువారికి తృప్తికరముగ కన్పించలేదు. కాబట్టి, రఘునాథరావుతో బేరములు తక్షణము మానివేయవలసినదని 1775 సం॥ మార్చి 8-వ తేదీన సుప్రీము కౌన్సిలువారు తిరిగి వ్రాసిరి. దీనిని బొంబాయి కౌన్సిలువారు పాటింపనందున సుప్రీము కౌన్సిలువారు మేనెల 31-వ తేదీ జాబులో వారిని కఠినముగ మందలింపవలసి వచ్చెను. బొంబాయి కౌన్సిలు వారు రఘునాథరావుతో చేసుకున్న ఒడంబడికను వారణాసి పేష్టింగు మున్నగు యావస్థుంది సుప్రీము కౌన్సిలు మెంబర్లు తీవ్రముగ ఖండించిరి. బొంబాయి కౌన్సిలు వారి దుర్మార్గునకు మద్దతుచేయుట చాల 'బేసబబు' 'అన్యాయము' 'రాజనీతికి విరుద్ధము,' 'అధికార రహితము' నని సుప్రీము కౌన్సిలువారు గట్టిగ చివాట్లు పెట్టిరి. మరియు, సదరు సూరత్ ఒడంబడికను రద్దుపరచుచు తక్షణమే రగూబా సహాయార్థము పంపిన సేనలను తీసి పారవేయవలసినదని కఠినముగ ఉత్తరువుల జారీచేసిరి. "మేమే పునహాలోనున్న పీష్వాలతో సరాసరి రాయబారముల జరుపుకొందుమని" సదరు ఉత్తరములో సుప్రీము కౌన్సిలువారు బొంబాయి కౌన్సిలు వారికి తెలియజెప్పిరి. ఇది, "కోడలుని కాదని అత్త అధికారము చెలాయింపజూచిన" సామెతలాగున్నది! సుప్రీము కౌన్సిలువారు కలకత్తానుండి మే 31-వ తేదీన పంపిన ఉత్తరము బొంబాయివారికి ఆగష్టు-12-వ తేదీన చేరినది. ఈలోగా, పునహా అధికారులతో సరాసరి బేరములాడుకొని వచ్చుటకు సుప్రీము కౌన్సిలు వారు 'కర్నల్ అప్టన్' అనునతనిని 1775 సం॥ జులై 17-వ తేదీన అలంకరించి పంపిరి. అతడాకోజుననే కలకత్తాలో బయలుదేరెను.

తమ అధికారములో సుప్రీము కౌన్సిలువారువచ్చి జోక్యము కలిగించుకొనుట పాడిగాదని బొంబాయి కౌన్సిలువారు ప్రతిఘటించిరి. "రఘునాథరావుతోడి

అష్టక రాయ బారము. బేరములన్నియు రెగ్యులేటింగు ఆక్టు పుట్టుటకు పూర్వమే మేము ప్రారంభించి యుంటిమని” బొంబయివారు వాదించిరి. కాని, యిది సరికాదు. రెగ్యులేటింగు ఆక్టు పుట్టిన సంగతి బొంబయి కౌన్సిలువారికి అదివరకు చాలకాలము క్రిందటనే తెలియును. “ఈ బేరములనల్ల మేము కంపెనీకి చాలలాభములు చేసినామని” కూడ బొంబయి కౌన్సిలువారు వాదించిరి. తమ పక్షమున గట్టిగవాదించి నచ్చ జెప్పకొనుటకై ‘విలియమ్ టెయిలర్’ అను నతనిని కలకత్తాకు పంపిరికాని కలకత్తావారితని వాదనలను అంగీకరించక త్రోసివేసిరి.

1775 సం॥ మే నెల 31-న తేదీగల మండలింపు ఉత్తరమును చూచుకోగానే బొంబయి కౌన్సిలువారు తక్షణమే యుద్ధము నాపివేసి సేనలను వెనుకకు మరలించు కొనిరమ్మని కర్నలుకీటింగుకు ఉత్తర్వుల బంపిరి.

‘అష్టన్’ ను పునహాకు పంపునప్పుడు కలకత్తా సుప్రీము కౌన్సిలువారు అతనిచేతికి రెండు ఉత్తరములిచ్చిరి. ఒకటి పునహా మంత్రివర్గమున కప్పుడు నాయకుడుగనుండిన “శకారామ్ బాపూ” కును, రెండవది రఘునాథరావుకును. ఈ యిద్దరిలో యెవరు జయించి వుంటేవారికి వారిపేరనున్న ఉత్తరమిచ్చి బేరము కుదుర్చుకు రావలసిందని అష్టకు చెప్పిరి. “ఎవరు జయించినను సరే వారినుండి సాలిసెట్టి, బేసిను, లనుమాత్రము సంపాదించుకొని రావలయును సుమా” యని అష్టకు గట్టిగా చెవిలో యూదిపంపిరి. ఇదిలేనిది బేరమేలేదనిరి.

వారక హేస్టింగ్సు “శకారాము”నకు వ్రాసిన యుత్తరములో యేమి వ్రాసినాడు ?

“బొంబయి కౌన్సిలువారి ప్రవర్తన పైకుంఠి నీ అధికారుల వుత్తర్వులకు విరుద్ధమైనది. ఎవరితోగాని యెట్టి పేచీలు పెట్టుకోవద్దనియు ఎవరితోగాని యుద్ధములో దిగవద్దనియు, మాకంపెనీ యజమానులు మాకు ఉత్తర్వులుచేసి యున్నారు. ఇండియాలోనున్న యావన్నెండు కంపెనీ గవర్నరులున్నా నాయొక్కయు, నా కౌన్సిలు యొక్కయు, అనుమతిలేనిదే యే యుద్ధముగాని, యేసంధిగాని, చేసుకోరాదని మా దేశపు రాజుగా రాజ్యాపించియున్నారు. నాయేలిక-మా దేశపు రాజుగారు-నన్నును, నాకౌన్సిలును, తనకును తనకౌన్సిలుకును ప్రతినిధిగా యొక్కడ యేర్పాటు చేసినాడు.”

ఎటువాటముగవుంటే అటు చేరుటకుగాను యీవుత్తర మీరీతిగా వ్రాయబడినది. పునహావారు గలిస్తే “ఎబ్బే! మాబొంబయివారు తెలివితక్కువగా మా అనుమతిలేకుండా రఘునాథరావుని వెనుక వేసుకొని మీమీదయుద్ధముచేశారు. అది చాలతప్పు. రఘునాథరావు దుర్మార్గుడు, అతనితో మాకు స్నేహమేమిటి? మీకు

మాకు స్నేహముండాలిగాని 'అని పునహావారితో ఇచ్చకములాడి మెల్లిగా సాలి సెట్టి, బేసినులను తీసుకొందమనియు — అటుగాక రఘునాథరావే గెల్చి పునహా సింహాసనమెక్కితే సరేసిరి. ఇక కష్టమేమున్నది? అతని ఒడంబడిక ప్రకారమే సాలిసెట్టి, బేసినులను లాగుకొందమనియు కలకత్తా కౌన్సిలువారు గొప్పఎత్తువేసిరి. అందుకొరకే ఎటువాటముగావుంటే అటు ఉపయోగపడటానికి రెండు ఉత్తరములు వ్రాసి అప్రెన్స్ చేతికిచ్చిపంపిరి.

అప్రెన్స్ బొంబయిరాష్ట్రము చేరునప్పటికి పునహామంత్రి మండలి పురందరులో మకాముచేసియున్నట్లు తెలియరాగా ఆతడక్కడికి 1775 సం॥ డిశంబరు 28-వ తేదీన చేరెను. సాలిసెట్టి, బేసినులను ఇస్తేగాని సంధి కుదరదని అప్రెన్స్ చెప్పిన మాటకు పునహా మంత్రులు తీవ్రముగ ఎదిరించిరి. ఇందునుగూర్చి అప్రెన్స్ 1776 సం॥ ఫిబ్రవరి 2-వ తేదీన వార్తాపేపింగ్సుకు యిట్లనివ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము కలకత్తాకు మార్చి 6-వ తేదీన చేరెను.

“నేనెట్లో తమతో సంధిచేసుకొనక తీరదని యీ మంత్రులు తలంచు చున్నారు. సాలిసెట్టి, బేసినులను అడుగుటకు నాకు హక్కులేదని వీరనుచున్నారు. 'మేము చాల మర్యాదస్థులము, మాటతప్పము' అని పదేపదేసార్లంత గట్టిగా మీరేల ఒట్లుపెట్టుకొనుచున్నారని యీ మంత్రులు నన్నడుగుచున్నారు. ఈ యుద్ధమువల్ల వచ్చేలాభాలు కాజేయనలెనని ఒకమూల గట్టిగా పట్టుపట్టుచు, 'ఎబ్బే బొంబయి గవర్న మెంటువారు మీతో యుద్ధంచేయడం మేముఒప్పుకోలేదని మీరెట్లు వాదించగలరు? అని యీమంత్రులు నన్ను అడ్డునవ్వాళ్లు వేయుచున్నారు!”

ఈ సవ్యాళ్లకు అప్రెన్స్ జవాబు చెప్పలేక తెల్లబోయెను. అందుచే “ఏమి చేయమన్నారు”ని చెప్పి తిరిగి ఇతను కలకత్తాకు తమవారికి వ్రాసుకొనెను. సాలి సెట్టి, బేసినులను వదలివేస్తేనేగాని సంధికుదరదని పునహా మంత్రిమండలి గట్టిగా పట్టుబట్టెను. బేరము చెడిపోయినదని అప్రెన్స్ ఫిబ్రవరి 7-వ తేదీన తిరిగి కలకత్తాకు వ్రాసుకొనెను. అంతట వార్తాపేపింగ్సు యుద్ధమునకు గొప్ప సన్నాహము సాగించెను. భాన్స్లే, సింధియా, హోల్కారులను తనపక్షమునకు తిరగదీయుటకై వార్తాపేపింగ్సు ప్రయత్నించెను. తనపక్షమునకు రమ్మనియు, లేదా, కనీసము తటస్థముగ నైన నుండమనియు, నైజాము హైదరాబాదుకు వ్రాసెను. కలకత్తా మద్రాసులనుండి సేనలు బయలుదేరుటకు సిద్ధముచేసెను. అప్రెన్స్ రాయబారి కలకత్తాకు మరలిపోవ నుండెను.

కాని, ఇంతలో యేమిదై వమాయ యావరించెనో తెలియదుగాని పునహా మంత్రిమండలివారు తమమనస్సులను మార్చుకొనిరి. సూక్ష్మబుద్ధియగు

పురందర్
ఒడంబడిక.

నానాఫర్నవీసు యేకారణములచే తనమనసును మార్పుకొనవలసి వచ్చె నో తెలియదు. కలకత్తా సుప్రీము కౌన్సిలువారు కోరిన షరతులకన్నిటికి పునహా మంత్రిమండలివారంగీకరించిరి. అప్పుడు పునహా మంత్రిమండలి వారికిని కలకత్తా సుప్రీమ్ కౌన్సిలువారికిని సంధిజరిగెను. ఇదియే పురందరు ఒడంబడిక. దీనిపై పురందరు కోటలో 1776 సం॥ జూన్ 3-వ తేదీన సంతకములు జరిగెను. ఇంతకాలమునుండి ఇంగ్లీషువారు కన్నువేసియున్న “సాలిసెట్టిలంక” మాత్రము ఇంగ్లీషువారికే యొడంబడికవలన ఇచ్చివేయబడెను. బేసికొట ఇవ్వబడలేదు గాని బ్రోచినగరమును, దానిచుట్టునున్న కొంతప్రదేశమును, ఇంగ్లీషు వారితో స్నేహమునిమిత్తము ఇచ్చివేయబడెను. ఆ దౌర్భాగ్యుడు రఘునాథ రావుకు కొంతమనోవర్తికూడా ఏర్పాటుచేయబడెను. బొంబాయి కవున్సిలువారు 1775 సం॥ మార్చి 6-వ తేదీన రఘునాథరావుతో సూరతులో చేసుకొన్న ఒడంబడిక ఇందుమూలముగా రద్దుపడెను. అనగా, రఘునాథరావు యిచ్చిన బేసికొట వదలుకొన్నట్లయ్యెను. మరియు కంపెనీవారికి “సాలిసెట్టి” మొదలగు ప్రదేశములు లభించినను రఘునాథరావును పునహా సింహాసనమున కూర్చుండ బెట్టెదమని బొంబాయి కౌన్సిలువారతని కిచ్చినమాట వమ్మయిపోయెను.

ఇందుకు బొంబాయి కౌన్సిలువారికి కలకత్తా సుప్రీము కౌన్సిలువారిమీద కోపమువచ్చెను. తమ్మును కలకత్తా కౌన్సిలువారిట్లు అవమాన షరచిరనిచెప్పి

బొంబాయి కౌన్సిలు వారి ఉక్కు రోపము. బొంబాయి కౌన్సిలువారు సరాసరి సీమలోని కంపెనీ డైరెక్టరులకు మొరపెట్టుకొనిరి. చేలోకువైన రఘునాథరావును సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టితే అతనినుండి ఎక్కువ డబ్బును ఎప్పుడుబడితే అప్పుడు గుంజుకో వచ్చునుగదా యనునాశతో ఆకోమటి డైరెక్టర్లు బొంబాయి కౌన్సిలుపక్షము వహించి “రఘునాథరావుతోటి సంబంధము వలన మనకు లభించిన స్థలములనన్నిటిని మనము భద్రముగా కాపాడుకొనుటకు వలయు చర్యలనన్నిటినీ మీరు చేయవలయునని డైరెక్టర్లు కలకత్తా సుప్రీం కౌన్సిలు వారికి వ్రాసిరి. ఈ సందఃచూసుకొని బొంబాయి కౌన్సిలువారు కలకత్తా సుప్రీం కౌన్సిలువారిని చులకనజేసి, వారేర్పరచిన పురందరు ఒడంబడిక అమలు జరుగకుండ ఎగరగొట్టుటకు పూనుకొనిరి. ఏమాత్రము సందుదొరికినను వారీ యొడంబడికను భగ్నపరుప సిద్ధముగ కూర్చుండిరి. అవసరమైతే తిరిగి యుద్ధమునకుకూడ సంసిద్ధులుగ నుండిరి.

సుప్రీం కౌన్సిలువారి యాజ్ఞప్రకారము అప్టన్ అసంతరము మాస్టిక్ రెసిడెన్సీ. బొంబాయి కౌన్సిలువారు పునహాలో తమపక్షమున రాయబారిగ నుండుట కొకనిని పంపవలసి వచ్చెను. ఈ పనికి బొంబాయి కౌన్సిలు

వారు మహా కుటిలాత్ముడగు 'మాస్టిన్' నే మరల యేరి పంపించిరి. పునహామంత్రి మండలివారు "యితను మాకు వద్దని" యెంత మొత్తుకొన్నను వినక బొంబయి కౌన్సిలువారు తిరిగితిరిగి యితనినే పంపిరి. పురందరు ఒడంబడిక అమలు జరుగకుండ చూడవలయుననియే యితనికి రహస్యపునలహాచెప్పి బొంబయివారు పంపినట్లు ఊహింపదగియున్నది. ఇతడు 1777 మార్చి నెలలో పునహాలో ప్రవేశించెను. ఇత డక్కడ కాలుపెట్టినది మొదలు తిరిగి యథావీతిగా కుట్రలు సాగించెను. ఇతడు తన "వెనుకటిగుణమేల మానును?". ఇతని ప్రవర్తనవలననే తిరిగి మహారాష్ట్రలకు ఇంగ్లీషువారితో పోరాటము గలిగెను. చీటికిమాటికి యితడేదో గిల్లి కజ్జాలు రేప సాగెను. ఎవఁడోఁద్రెంచివాడు పునహాబజారులలో యితని కంటబడినాడట. "అదుగో యింకేముంది! పునహామంత్రులు డ్రెంచివారితోచేరి, ఇంగ్లీషువారిమీద కత్తి కట్టవలెనని కుట్రలు పన్నుచున్నారని" యితడు పెద్ద గగ్గోలు పెట్టుచు బొంబయి కౌన్సిలువారికి వ్రాసెను. ఎద్దుకు ఎర్రగుడ్డ చూస్తే ఎంతబెదురో, ఇంగ్లీషువాడికి ఆ రోజులలో డ్రెంచివాణ్ణిచూస్తే అంతబెదురు. పునహాలో కొంపలు కూలుచున్న వనియు, యేదో గట్టిగా పనిచేస్తేనేగాని యీ పశ్చిమ భరతఖండములో తమకిక ఆశలుండవనియు, తమ యిష్టమునచ్చినట్లు వర్తించకుండ కలకత్తావారు తమ కాల్లు చేతులకు అడ్డము వచ్చుచున్నారనియు, బొంబాయిగవర్నరు 1777 అక్టోబరు 10-వ తేదీన అనగా మాస్టిన్ పునహాలో కాలుపెట్టిన ఆరునెలలకే గోలపెట్టుచు పై అధికార్లకు వ్రాసుకొనెను.

డ్రెంచిబూచిని లేవదీయుటయే గాక మాస్టిన్ పునహామంత్రిమండలిలోనే అంతఃకలహముల పురిగొల్పెను. శకారాముడు నానాఫర్నవీసుకు 'మొరాబా'కు పడకుండ జేసెను. అందుచే నానాఫర్నవీసు పునహానుండి లేచిపోయి పురందరులో కాపురముండెను. అంతట మాస్టిన్ పని తేలికయయ్యెను. ఇతడు మొరాబామంత్రికి కన్నుగీటి, రఘునాథరావుకు తిరిగి పునహా చేర్చుకోవచ్చునని అతనిచేత బొంబాయి కౌన్సిలువారికి వ్రాయించెను. ఇక బొంబయి కౌన్సిలువారి సంబర మే మనవచ్చును. పురందరు ఒడంబడికను చించి పారవేయటానికి వారికి యెక్కడలేని ధైర్యము వచ్చినది. దీనికితోడు, సీమడైరెక్టర్లుగూడ వీరికి మంచి మద్దతునిచ్చిరి. పురందరు ఒడంబడికవల్ల బేసినుకోట పోయినదేయని వీరు లోలోనదిగులుపడుచుండిరి. కాబట్టి యేమాత్రము అనకాశమున్నను పునహామంత్రులతో గిల్లి, కజ్జా తెచ్చుకొని పురందరు ఒడంబడికను త్రోసివేసి, తిరిగి రఘునాథరావుతో నేస్తముకట్టవలసినదనిచెప్పి సీమడైరెక్టర్లు సుప్రీము కౌన్సిలుకును స్పష్టముగ వ్రాసిరి. ఈ యుద్దేశమును మనసులో పెట్టుకొనియే బొంబయి కౌన్సిలు వారింకను రగూబాను వదలిపెట్టక, వెనుకనుండి మద్దతుచేయుచునే యుండిరి. ఇందువల్ల పునహా మంత్రిమండలివారు పురందర్

ఒడంబడిక మరతులను నెరవేర్చుట కవకాశము లేకుండా చేయవలెనని బొంబయి కౌన్సిలువారి తలంపు.

అక్కడ వారన్ హేస్టింగ్సును యే యెండ కా గొడుగుపట్టుచుండెను. మొదట తనకు సుప్రీం కౌన్సిలులో మెజారిటీ లేనప్పుడు మెజారిటీవారి కోరికప్రకారము సూరతు ఒడంబడికను ఖండించవలసి వచ్చెను. కాని, యిప్పు డక్కడ వ్యవహారము మారినది. ఆతడు తన కౌన్సిలులో మెజారిటీని సంపాదించుకొనెను. కాబట్టి, డైరెక్టరుల కోరికప్రకారము పురందరుఒడంబడిక నిష్పాద త్రోసిపుచ్చుట కతనికి అవకాశ మేర్పడెను. పునహా మంత్రిమండలిలోని శకారాముకూడ రఘునాథరావును తిరిగి సింహాసనముపై కూర్చుండ పెట్టుటకుగాను బొంబయి కౌన్సిలువారి సహాయము కోరు చున్నట్లు మాస్టిన్ సదరు కౌన్సిలువారికి శుద్ధ అబద్ధములను వ్రాసి పంపించెను.

ఈ సంగతులనన్నిటిని అవకాశముగా తీసుకొని రఘునాథరావును సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టుపనికై మొరోబాకు సహాయార్థముగా కలకత్తానుండి పంపుటకుగాను వారన్ హేస్టింగ్సు సంకల్పించెను. ఇట్లు చేయుట చాల అక్రమమని కౌన్సిలులోని ఫ్రాన్సిసు మున్నగు సభ్యులును, పురందరు ఒడంబడికను కుదుర్చుకుని వచ్చిన అష్టక రాయబారియు, యెంతో దూరము చెప్పిరి. కాని, వారన్ హేస్టింగ్సు కౌన్సిలులో తనకిప్పుడు మెజారిటీ వున్న కారణముచేత యీ సలహాను పెడచెవినిబెట్టి, బెంగాలునుండి ఒక సేనను బయలుదేరదీసి, మధ్యనున్న రాష్ట్రములన్నిటిని త్రొక్కుకొనుచు, సరాసరి బొంబయికి పోవలసినదని ఆజ్ఞాపించెను.

ఆయాజ్ఞప్రకారము సేనబయలుదేరక పూర్వమే పునహా మంత్రిమండలిలో మార్పులు జరిగినట్లు కలత్తాకు వార్తవచ్చెను. కంపెనీవారి సహాయముకోరి 'మొరాగా' చెరసాలలో వేయబడెను. శకారాముకూడ నానాఫర్నవీసుతో యెట్లో సఖ్యపడి ముసలివాడగుటచే మంత్రిత్వము మానుకొనెను. వ్యవహారమంతయు యిప్పుడు అసాధ్యుడగు నానాఫర్నవీసు చేతిలోనికి వచ్చినది. కూలిపోవుచున్న మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకు యీతడు తన సామర్థ్యముచే పోటీపెట్టి నిలుప సంకల్పించెను. ఈతడు నిష్కలంకుడగు దేశాభిమాని.

“ఒక్క నానాఫర్నవీసువంటి వాడుంటే చాలు. మనమెందుకు వానిముందర పనికివాస్తాము? ఇటువంటి దేశీయులముందర మనమెంతటి రాజకీయవేత్తలమైనను ధూపమునకు పనికిరాము” అని సల్లివాన్ అను ఆంగ్లేయుడు 1852 సం॥లో వ్రాసెను.

ఇట్టి గట్టిపిండముతో వారన్ హేస్టింగ్సు వ్యవహారము నడుపవలసివచ్చెను.

నానాఫర్నవీసు అధికారమునకు వచ్చిన వార్త తెలియగానే యిప్పటికై నను బొంబయికి దండుపంపు ప్రయత్నము మానుకోవలసినదని ఫ్రాన్సిసుమున్నగు కౌన్సిలు మెంబర్లు వారన్ హేస్టింగ్సుకు యెంతోదూరము తిరిగిచెప్పిరి. కాని అతనిబుద్ధి మరల లేదు.

పునహాలో ఫ్రెంచివారు చేరి కుట్రచేయుచున్నారు కాబట్టి వారిపైకి యీ దండు పంపవలసియున్నదని వారన్ హేస్టింగ్సు సాకుచెప్పెను. ఈ సాకుచెప్పియే తనదండు హోల్కారు సింధియారాజ్యములగుండ బొంబయికి పోవుటకు వారన్ హేస్టింగ్సు వారల యనుమతిని పొందెను. భాన్స్లేతో నేస్తముకట్టి అతని బీరారు రాజ్యములోకూడ తన సేనల నడకకు అడ్డులేకుండా అతడు చేసుకొనెను. ఈ నేస్తమునుగూర్చి కొంత విపులముగా చెప్పవలసి యున్నదిగాన తరువాత తెల్పెదము.

బెంగాలునుండి దండువచ్చుచున్నదిగదా యనుధిమాకుతో యిక్కడ పూనాలో మాస్ట్రీన్, మంత్రిమండలియెడ పొగరుబోతు తనముగ ప్రవర్తింపసాగెను. మంగలంవచ్చి కుండను యెక్కిరించినట్లు “పురందరు ఒడంబడికకు మీరు బద్ధులై యుంటారాయని యితడు మంత్రిమండలినడిగెను.” “మీరో? మీరుంటే మేమూ ఉంటాము” అని నానాఫర్నవీసు తిరుగవేసి కొట్టెను!

సతారాలోనున్న రాజు నిస్సంతోషుడై చనిపోయెను. బీరారులోనున్న భాన్స్లేలు శివాజీసంతతివారట. ‘మధోజీ భాన్స్లే’ అప్పుడు బీరారు.

భాన్స్లేతో కుట్ర. రాష్ట్రములో అధిపతిగ నుండెను. ఇతనిని సతారా రాజ్యమునకు వారసుగ లేవదీయవలెనని వారన్ హేస్టింగ్స్ తలచెను. ఇతనిని సతారారాజుగచేసి తనచేతిలో పెట్టుకొన్నచో మహారాష్ట్రులను తనయిష్టమువచ్చి నట్లు ఆడించవచ్చునని వారన్ హేస్టింగ్సు ఊహ. అందుచే వారన్ హేస్టింగ్సు యీ ‘మధోజీభాన్స్లే’తో బేరములు సాగించెను. ఇదిమంచి పద్ధతికాదనియు, రగూబాకు పిష్వాగిరినిప్పించుటకై చేయబూనినయుద్ధమును, మధోజీని సతారారాజుగచేయుటకు దుర్వినియోగపరచుట తప్పనియు, సుప్రీము కౌన్సిలులోని ఫ్రాన్సిస్ పార్టీవారు వారన్ హేస్టింగ్సును మందలించిరి. కాని, అతడు ఏమని బదులుచెప్పినాడు? “ఓస్సి, రగూబావ్యవహారము వట్టి బూటకము—అసలు నాకన్న మొదటినుంచి మధోజీని సతారాసింహాసనము నెక్కించడముమీదనే వున్నది” అని బట్టబయలుగ చెప్పి వేసెను. పార్లమెంటులో వారన్ హేస్టింగ్సు మీదపెట్టిన చార్జీలలో యీ మహారాష్ట్రవ్యవహారముకూడా చేర్చియుంటే యిందులోని అసలు రహస్యము లింకెన్ని యోబయటపడేవి. కాని, యిది యీ చార్జీలలో చేర్చబడనందున యీ వ్యవహారములో తెరమరుగున నడిచిన నాటకమంతయు లోకమునకు తెలియరాదయ్యెను.

వారన్ హేస్టింగ్సు పంపిన సేన 'కర్నలు లెన్లే' యాజమాన్యమున బయలుదేరెను. బొంబాయిలో ఫ్రెంచివారి నణచుటకై యీ సేన పంపబడుచున్నదని వారన్ హేస్టింగ్సు పైకి ప్రకటించెను. ఇది శుద్ధఅబద్ధమన్నసంగతి నానాఫర్నవీసు వెంటనే గ్రహించెను. అందుచే, అతడును యుద్ధసన్నాహము చేసుకొనుచుండెను.

ఈ లోగా, యెవరితోగాని తొందరపడి యెట్టి ఒడంబడికలుచేసికోవద్దనియు, తాను మధోజ్ఞ భాన్ స్లేతో బేరము మాట్లాడుచున్నాననియు, వారన్ హేస్టింగ్సు బొంబాయివారికి ముందుగా కబురుపంపించెను. అయినప్పటికి యీమాటను పాటింపక బొంబాయివారు రగూబాతో తిరిగివేరే బేరము కుదుర్చుకొని, అతనికి కొంతడబ్బు యిచ్చి పునహామంత్రిమండలి నణచివేయుటకై పెద్దదండును పునహాపైకి పంపించిరి. ఈదండు 'కర్నల్ ఎగర్టన్' యాజమాన్యమున బయలుదేరెను. ఈ యుద్ధకార్యము నిర్వహించుటకు కార్నల్, ఎగర్టన్, మాస్టిక్—అను ముగ్గురను ఫీల్డుకమిటీగ నిర్ణయించిరి. కాని, మాస్టిక్ కు జబ్బుచేసినందున బొంబాయికి తిరిగివచ్చెను. అతడక్కడ 1779 జనవరి 1-న తేదీన చనిపోయెను. ఈదండువెంట పెండ్లికొడుకు రఘునాథరావుకూడ పునహాపైకి వెడలెను. ఇతని పేరనే యీ దండయాత్రయొక్క ఉద్దేశ్యములను ప్రకటించిరి. ఇంగ్లీషు సేన "ఖండాలు" వరకు తోసుకొని వచ్చెను.

ఈలోగా నానాఫర్నవీసు నిద్రపోవుటలేదు. ఆతని వేగులపద్ధతి అత్యద్భుతమైనది. దేశములో ఏప్రాంతములో యేమి జరుగుచున్నది ముఖ్యమైనవానిని గూర్చి రిపోర్టుల పంపించుటకు ఒక్కొక్క స్థలమున ఆరుగురు ఏడుగురు నానాఫర్నవీస్ వేగులపద్ధతి వేగులవాండ్రుందురు. ఒకానొక విషయమునుగూర్చి యీరీతిగా అతనికి ఆరు, ఏడురకముల రిపోర్టులు వచ్చును. వీనిసన్నిధిని నానాఫర్నవీసు తన మందిరములో కూర్చుండి, పరిశీలించి చూచి, నిజస్థితిని సరిగ జేలుసుకొనును. ఇట్టి దివ్యమగు వేగులపద్ధతిచే బొంబాయి గవర్నమెంటు హేమి చేయుచున్నదియు అతడు కనిపెట్టెను.

వెంటనే సేనను సిద్ధముచేసి అప్పుడు పునహాలో మకాముచేసియున్న సింధియా హోల్కారుల చేతికిచ్చి యింగ్లీషువారి నెదిరించుటకై పంపెను. వీరు

యుద్ధవ్యూహములందు కడునిపుణులు. శత్రువులను యెప్పుడు, యెక్కడ కొట్టవలెనో వీరికి బాగా తెలియును. బొంబాయి నుంచి బయలుదేరిన యింగ్లీషుసేనను పునహాకు 18 మైళ్ల దూరములోనున్న "తల్లిగాన్" వరకు రానిచ్చిరి. దీనితో

తాముగెల్చితిమని యింగ్లీషు సేనానులు లోలోన మురియుచుండిరిగాని, తల్లెగాన్ వద్దకు రాగానే మహారాష్ట్ర సేనలు 1779 జనవరి 9 తేదీన యింగ్లీషుసేనలకు యెదురు

తలెగాన్ యుద్ధము - బ్రిటిష్ ఆఫీసర్ల పలాయనము.

తన్ని నిలచెను. దృఢకాయులగు మహారాష్ట్ర పార్వతేయ సైనికదళముల చూడగానే యింగ్లీషు ఆఫీసర్లకు కంగారుపుట్టి యుద్ధముపేరు దేవుడగుననిచెప్పి గిరున వెన్నిచ్చి పార నారంభించిరి! తమకు కంగారు పుట్టలేదనియు, పూనాను తగుల బెట్టి వేయుడని నానాఫర్నవీను తనవారి కాజ్ఞాపింపగా యిక అక్కడికిపోయి ప్రయోజనము లేదని చెప్పి తాము వెనుకకు తిరిగితిమనియు, బ్రిటిషు ఆఫీసర్లు బడాయి చెప్పుకొనుచున్నారు!

ఈ పలాయనము జనవరి 11 రాత్రి 11 గంటలకు ప్రారంభమయ్యెను. యింగ్లీషువారు తమ ఫిరంగులన్నిటిని చెరువులో పారవేసి, మందుగుండు వగైరా యుద్ధసామగ్రినంతను తగులబెట్టి కంగారుగా అదేవరుగున పారజొచ్చిరి. వీరిని పారిపోనియ్యక మహారాష్ట్ర సేనలు చుట్టు ముట్టడించి వారివద్ద నున్న సామగ్రిలన్నిటిని లాగుకొని, చంపక, దయదలచి అంతటితో వదిలిపెట్టిరి. ఇంగ్లీషువారియెడ మహారాష్ట్ర లప్పు డిట్టి దయను చూపించినందుకు ప్రతిఫలమును మహారాష్ట్రులు, తదుపరి అనుభవించవలసి వచ్చెను! ఇట్టి దయచూపుట నిజముగా అప్పుడు తెప్పు అయ్యెను.

ఈ దండును మహారాష్ట్రులు ఊరికే వదిలిపెట్టలేదు. రఘునాథరావును తమకు అప్పగించ వలెననియు, పీష్వా మాధరావు చనిపోయిన నాటినుండి తాము తీసుకొన్న స్థలముల నన్నిటిని మహారాష్ట్రులకు తిరిగి యిచ్చివేయ వలెననియు, బ్రోచి, సూరత్తు జిల్లాలనుండి తీసుకొన్న రెవిన్యూ నంతను తిరిగి యిచ్చివేయ వలెననియు, బెంగాలునుండి వచ్చుచున్న సేనను తిరిగి బెంగాలుకు మరలగొట్ట వలెననియు, అట్లయినచో తాము ప్రాణములతో బొంబయికి మరలవచ్చుననియు, పునహా మంత్రిమండలివారు కఠినమగు షరతులను విధించిరి. “సుప్రీం కౌన్సిలువారి అనుమతి లేనిదే యిట్టి షరతులకు ఒప్పుకొనుటకు మాకు అధికారములేదని ఫీల్డు కమిటీ” వారనిరి “అయితే” మీ ‘అప్లైడ్’ మాతో చేసుకున్న ఒడంబడికను భంగపుచ్చుటకు మీ కెవ రధికార మిచ్చినారో చూపండి” అని పూనామంత్రులు అడ్డ సవాళ్లు వేసిరి! దీనికి యింగ్లీషువారు జవాబు చెప్పలేక పోయిరి. అందుచే, ‘తప్పించుకొని యెక్కిరిద్దామ’ ను కుచ్చితమును మనస్సులో పెట్టుకుని ఫీల్డు కమిటీ వారప్పు డీ షరతులకు ఒప్పుకుంటామని చెప్పి బ్రతికి బయట బడిరి. తరువాత, ఒప్పుకొన్న షరతులను ఎగునూకిరి. బెంగాలునుండి వచ్చుచున్న సేనను వెనుకకు మరలిపోయిని చెప్పటకు బదులుగా సాధ్యమైనంత త్వరలోవచ్చిపడవలసినదని యెదురు కబురంపిరి. ఈ దండయాత్రలో ఓడిపోయి వచ్చినందుకు కర్నల్ ఎగర్టన్, కార్నికుల మీద కోపమువచ్చి డై రెక్టర్లు వారిని డిస్మిసు చేసిరి.

ఇక, బెంగాలునుండి ‘కర్నల్ లెస్లీ’ యాధిపత్యమున బయలుదేరిన దండు యొక్క వ్యవహార మెట్లుండునో చూతము. ఈ దండు తన రాజ్యముగుండా పోవ

డానికి వీలులేదనిచెప్పి స్వతంత్రులగు 'బుందేలుఖండు' నాయకులు గోవలో అడ్డగించిరి. "ఇప్పుడైనను సేనను వెనుకకు మరలించుమని" ఫ్రాన్సిసు వారన్

హేస్టింగ్సుకు సలహాచెప్పెను. కాని, అతడు వినలేదు. త్రోవ పొడుగునను 'కర్నలులెస్లీ' దేశీయ ప్రభువులతో బేరముబాడుచు.

కుట్రలు సాగించుచు, నడకను బహు నెమ్మదిగా సాగించుచుండెను. "ఏమింతాలస్యము చేయుచున్నావని." వారన్ హేస్టింగ్సు అడిగితే వానలు కర వడంవల్ల నడకసాగటంలేదని యితడు బొంకెను. ఈసంగతి వారన్ హేస్టింగ్సుకు తెలిసి తక్షణమే యితనిని సేనాధిపత్యమునుండి తీసివేసి ఆయధికారమును తన క్రిందనున్న 'కర్నల్ గోడార్డు'కు అప్పగించివేయవలసినదని హేస్టింగ్సు హుక్ము చేసెను. ఈ అవమానము తనకు కలుగకమునుపే 1778 సం॥ అక్టోబరు 31-న తేనీసు లెస్లీ త్రోవలో చనిపోయెను.

'గోడార్డు' యిప్పుడు నాయకత్వము వహించి బుందేలుఖండు సెంట్రలు యిండియాలో చొరపచేసుకొని పోసాగెను. అక్కడి హిందూప్రముఖులు యితని నెదిరించిరిగాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. భోపాలు సబాబుమాత్రము ఇంగ్లీషు వారివల్ల డబ్బుతిని వారికి త్రోవయిచ్చెను. బీరారులోనున్న 'మథోజీ భాన్స్లే'యు వారన్ హేస్టింగ్సు కోరినప్రకారము సతారా రాజ్యవారసత్వమునకు నిలువబడుటకు సమ్మతింపకపోయినను యీదండు తన రాజ్యముగుండా పోవుటకుమాత్రము సమ్మ తించెను. "ఎక్కడికక్కడికే లాభమ"నుకొని వారన్ హేస్టింగ్సు లోలోన కలికి యుండును! పునహపైకి పోవుచున్న ఇంగ్లీషుదండుకు యీరీతిగా తన రాష్ట్రము గుండా త్రోవయిచ్చి మథోజీభాన్స్లే మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకుచేసిన గ్రోహ మింతింతయనిచెప్ప తరముగాను. తమ కితడుచేసిన యీ సహాయమునకు ప్రతి ఫలముగా ఇంగ్లీషువారు భాన్స్లే సంతతికెట్టి యుపకారము జేసిరో మున్నగుదు తెలిసికొందుముగాక!

బొంబాయిసేనలు మహారాష్ట్రలోచేతులతో తల్లెగానద్ద ఓడిపోయి ప్రాణ ములతో బయటపడ్డ సమయమందు బెంగాలుసేనలను 'గోడార్డు' నడిపించుకొని వచ్చు చుండెను. ఈసంగతి తెలియగానే 'గోడార్డు' సూరతువై పునకు అతిత్వరితముగా పరుగుపరుగున సేనలతో వచ్చుచుండెను. ఈ సేనను వెనుకకు మరలిపోమ్మని చెప్పుచు ఫీల్డుకమిటీవారు ఒక హుక్మునువ్రాసి పునహ మంత్రిమండలికిచ్చియుండిరి. ఇది యొకషరతుగా వారు కోరిరని పైన వినరించియుంటిమిగదా. ఈ హుక్మును ఒక నకిలుచేతికిచ్చి పునహ మంత్రిమండలివారు బెంగాలునుండి వచ్చుచున్న సేన కెదురుగా పంపించిరి. "ఈ హుక్ముప్రకారము మీరు వెనుకకు వెళ్లిపోవలయునని" యీ నకిలు కర్నలు 'గోడార్డు'తో చెప్పెను. "ఎబ్బే, మేము మహారాష్ట్రలో

నై రానికి రావటంలేదు. మాగవర్నరు జనరలు ఆజ్ఞప్రకారము మేము ఫ్రెంచివారి మీదికి పోవుచున్నామని గోడార్డు నిర్మోహమాటముగా అబద్ధమాడి, వకీలును నమ్మించి, 1779 ఫిబ్రవరి 26-వ తేదీకి సేనతోసహా సూరతు చేరెను.

బొంబయిదండు మహారాష్ట్రలచేత 'తలేగా' వద్ద దెబ్బతిని, తాము మొదటినుంచీ సంపాదించుకున్న స్థలములనన్నిటిని వదలుకొనుటకు వారితో ఒడంబడి బ్రతికి బయటపడిరన్న సంగతి యీలోగా వారన్ హేస్టింగ్సుకు తెలిసెను. ఇట్టి స్థితిలో వ్యవహారమును యేదోరీతిగా పునహా మంత్రిమండలితో సర్దుబాటు చేసుకొని రావలసినదనిచెప్పి వారన్ హేస్టింగ్సు నేరుగా 'కర్నలు గోడార్డుకు' వ్రాసెను. "పోనీ, ఆఖరుకు వెనుకచేసుకొన్న పురందరు ఒడంబడికకైనా ఒప్పుకొని, యింతటి నుంచి ఫ్రెంచివారితో రాచకీయ సంబంధమైనట్టిగాని, వర్తకసంబంధ మైనట్టిగాని, జోక్యము కలిగించుకోమని, పునహా మంత్రిమండలివారిచేత ఒప్పిస్తేచాలని" వారన్ హేస్టింగ్సు గోడార్డుకు వ్రాసెను. దీనికిసైతము పునహావారు ఒప్పుకోకపోతే యుద్ధమునకు దిగవలసినదనియు వ్రాసెను.

ఈలోగా వారన్ హేస్టింగ్సున్నూ ఊరుకొనలేదు. మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమును చీలదీయుటకై చేయవలసినపనుల నన్నిటిని చేయుచునేయుండెను. గైక్వారు (ఫుట్టేసింగు) 'కర్నలుకీటింగు'వలలో యెల్లుపడెనో యిదివరకే చెప్పితిమి. బీరారు

అధిపతి మధోజ్జభాన్తే సైతము వారన్ హేస్టింగ్సుచెప్పిన తియ్యని మాటలలోపడి యెల్లు యింగ్లీషుదండుకు తన రాష్ట్రముగుండ దోవ యిచ్చెనోగూడ చెప్పియుంటిమి. ఇక, యీరాష్ట్రకూటములో మిగిలిన వారు సింధియా, హోల్కారులు యిద్దరు మిగిలియున్నారు. వీరిద్దరిలో

సింధియాబలవంతుడు. నానాఫర్నవీసుకు కుడిభుజము. ఇంగ్లీషువారు తల్లెగా వద్ద ఓడిపోయినప్పుడు రఘునాథరావును మహారాష్ట్రలకు స్వాధీనపరచిరి. మరియు, తాము ఒప్పుకొన్న షరతులను సరిగ నెరవేర్చేవరకు, ఇద్దరు ఇంగ్లీషువాళ్లనుకూడా వారు మహారాష్ట్రలకు అదనపు హామీగాయిచ్చిరి. ఈముగ్గురిని నానాఫర్నవీస్ సింధియా అవాల్తీలోవుంచెను. సింధియాయం దట్టినమ్మకము నానాకుండెను. కాబట్టి, యీ సింధియాను చీలదీసినచో, నానాఫర్నవీసుకు కుడిభుజము పడిపోవుటయు, రఘునాథరావును ఆ యిద్దరు ఇంగ్లీషువారునుకూడ తమవశమగుటయు, జరుగునని వారన్ హేస్టింగ్సు ఒక్కదెబ్బతో రెండుపిట్టలను కొట్టవలెనని చూచెను. ఈ ప్రయత్నమందు వారన్ హేస్టింగ్సు నెగ్గెను. సింధియా ద్రోహియై ఇంగ్లీషువారి వలలోపడెను. ఈ సింధియాచరిత్ర యెట్టిదో క్లుప్తముగావైన వివరించుట అవసరము.

సింధియాలు పూర్వము పెద్దవంశములోని వారేనట. వీరు మొగలాయి
 సింధియా సామ్రాజ్యములో సేనాపతులుగానుండిరట. కాని, కాలకర్మ వశము
 చరిత్ర. చేత వీరిప్రతిభ తగ్గిపోయి, రానురాను ఈ కుటుంబము మిక్కిలి హీన
 స్థితికివచ్చి, తుదకు పీష్వాల ఇంటిలో నౌకరికి కుదిరిరి. కొంతకాలమునకు 'దానో
 జీసింధియా' యనునతని స్వామిభక్తి పరాయణతచే యీ వంశము మరల నున్నత
 స్థానమునకెక్కెను. దానోజీ తండ్రి గ్రామపటేలుగా మాత్రముండెను. పీష్వా
 బాలాజీ విశ్వనాథుని అంగరక్షకులలో నొకడుగా దానోజీకి నౌకరీ దొరకెను.
 పీష్వా రాజుగారితో లోపలమాట్లాడు చున్నప్పుడు బయట గుమ్మమువద్ద అతని
 చెప్పలు కనిపెట్టియుండుటయే యీ దానోజీకిపని. ఒకసారి పీష్వా లోపల
 నుండి ఎంతసేపటికిని రాక ఆలస్యముచేసెనందున ఈ లోగా దానోజీకి నిద్రవచ్చెను.
 ఈ నిద్రలో నయితమాతడు పీష్వాచెప్పలను వదలిపెట్టక వానిని గట్టిగా రొమ్ముకు
 కరచుకొని నిద్రపోవుచుండెనట. ఈ భక్తి విశ్వాసములనుచూచి పీష్వా చాల
 మెచ్చుకొని అతనిని మాల్యా రాష్ట్రములోని ఉత్తరభాగమునకు (గ్వాలియరుకు)
 రాష్ట్రాధిపతిగా చేసెను. మాల్యా రాష్ట్రమును మహారాష్ట్రలు 1721 సం॥న
 మొగలాయిలనుండి జయించుకొనిరి. అప్పుడు పీష్వాగానున్న బాలాజీ విశ్వనాథుడు
 యీ క్రొత్తగ సంపాదించుకున్న మాల్యా రాజ్యమును రెండుభాగములుగ చీల్చి
 ఉత్తరభాగమును తన చెప్పలుమోసిన భక్తుడు దానోజీ సింధియాకును దక్షిణ
 భాగమును మలహారిరావు హోల్కరుకును, పట్టముగట్టెను. ఆ కాలములోని
 ఆచారప్రకారము దానోజీకి పెండ్లిచేసుకున్న భార్యలుగాక ఉంచుకున్నవాండ్లు చాల
 మందియుండిరట. ఉంచుకున్నవారిలో ఒకదానికి మాధవరావు సింధియా అనునతడు
 పుట్టెను. భార్యలవలన పుట్టిన సంతానము బ్రతుకనందున ఈ వుంచుకున్నదానికి
 పుట్టిన మాధవరావు సింధియా యే తండ్రియనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చెను.
 ఇదియే మహారాష్ట్ర రాజ్యనాశనమునకు ధూమ కేతువయ్యెను. ఇతడు ఇంగ్లీషువారితో
 చేరి మహారాష్ట్ర రాజ్యమును నాశనమొనర్చెను. ఇతడు దాసీపుత్రుడైన కారణమున
 మహారాష్ట్రములోని ఉత్తమకులీను లెవ్వరును ఇతనియందంత గౌరవము కన్నరచక
 పోయినను, నానాఫర్నవీసు మాత్రము ఇతనియందు మిత్రభావముచేతనే యుండెను
 కాని, ఇతడు ఇంగ్లీషువారితో బుజములు రాచుకొనుచూ తిరుగుచున్న సంగతిని
 కనిపెట్టి నానాఫర్నవీసు ఇతనిని అనేకసార్లు మందలించెను. కాని, నానాగారి
 మాటల నతడువినలేదు. అంతకంతకు ఈమాధవరావు సింధియా తనదేశ ప్రజలయెడ
 చుప్పనాతితనమును చూపుచు, పరాయివారగు ఇంగ్లీషువారి చంకలోదూరసాగెను.
 వీనిరాజనీతిజ్ఞత, తెలివి తేటలు యిట్లు తగులబడినవి! ఈరండుపుత్రుడు మాధవ
 రావుసింధియా పానిపట్టు యుద్ధమున చావక నానాఫర్నవీసుతోపాటు బ్రతికెను.
 కాని, తుదకు వీరిద్దరిలో ఒకడు మహారాష్ట్ర రాజ్యభక్షకుడుగను, ఇంకొకడు మహా
 రాష్ట్రరాజ్య రక్షకుడుగను పరిణమించిరి,

మనమిప్పుడు చెప్పకొనుచున్న యీచరిత్రకాలమున హోల్కారు రాజ్యమును పవిత్రాత్మయు, బుద్ధివిశారదయు, సమర్థురాలును నగు అహల్యాబాయి పరిపాలించుచుండెను. ఈమె పవిత్రనామ ధేయము నేటికిని సమస్త హిందూ ప్రజలకు ప్రాతస్మరణీయముగ నున్నది. ఈమెనుగూర్చి 'టారెన్సు' అను చరిత్రకారుడు ఈ దిగువరీతిగ వ్రాసెను :—

ప్రజలగతి యేమైన నేమి, యను బేజబాబుదాకతో, ప్రజలకు నానాదుర్బుద్ధుల నేర్పి, వారిని సర్వవిధముల భ్రష్టుల నొనర్చిన నికృష్టులగు భూపతులు వేయిమందియైన పరమపావన మూర్తి, మహాదారభావ సమన్విత, మాయనుంగుమాత, అహల్యాబాయితో సాటివత్తురా? సకల సంపత్సమృద్ధిగలిగి బహుజన సంక్షేపమై యొప్పు మాళవరాజ్యము నీమె చుప్పది సంవత్సరము లవిచ్ఛన్నముగ, శాంతి ప్రదముగ బహు సమర్థతతో నేలి సాటిరాజులచే నెన్నరానిమన్ననల వడసి, తన పావన రాజ్యమున ధన్యాత్ములైన యశేష ప్రజలచే లోకమాతగఁగఱచిపబడెను. 1765 సం॥ లో హోల్కారు వంశమునకు పురుషసంతతి లేకపోయెను. తన భర్తయు, తదుపరి రాజ్యమునకు వచ్చిన కుమారుడును గతించుటచే రాజ్యభార మీమెపై పడెను. అప్పటినుండి తద్భారము నీమె కడుసమర్థతతో వహింప దొడగెను. ఈమె పరరాజులతో నెరపిన రాజనీతి యతి సమర్థనీయమై, శ్లాఘాపాత్రమై రష్యాదేశము నేలిన “క్యాథరన్” రాణి రాజనీతితో తులనాగుచుండెను. కాని, “క్యాథరన్” వలె యీమె తన ప్రక్కలో పరున్న మగనినిచంపి, భర్తృతల్పమును రక్షసిక్త మొనర్పలేదు. ధైర్యసాహసములందును, పరాక్రమమందును, యీమె సీమదేశము నేలిన “ఎలిజ బెత్తు” రాణికి యెంతమాత్రము తీసిపోదు. కాని, “ఎలిజబెత్తు” చేసినట్లుగ యీమె తన ప్రతిపక్షి యైన మరియొకస్త్రీని (మేరీ) పట్టి బంధించి, చెరసాలలో పడవేసి, చంపించ లేదు. డెన్మార్కు దేశమునేలిన “మార్గరెట్టు” రాణి యెట్టి పరిస్థితులలో సింహాసనమునకు వచ్చెనో అట్టి పరిస్థితుల లోనే అహల్యాబాయియు మాళవరాజ్య సింహాసనమునకు వచ్చెను. కాని యీమె మార్గరెట్టు చేసినట్లుగ ధనవంతులను తన కాలికింప పడవేసి మట్టగింపలేదు; పేదల నేడిపింపలేదు; తన పాతివ్రత్య మును గూర్చి లోకులచే ప్రేలుపెట్టి చూపించుకోనైనలేదు. అహల్యాబాయి తన రాజ్యములో నిర్వర్తింప నుద్యమించిన పరమోద్దేశ మొక్కటే గలదు. న్యాయపథమున, ప్రశాంతవృత్తితో, దేశమును చక్కగ దిద్దుకొని, తన ప్రజల సౌఖ్యమును పెంపొందించుటయే యీమె పరమసంకల్పముగ నుండెను. ఈమె కొలది నైనయమును మాత్రముంచుకొనెను. రాణి అహల్యాబాయి తన సమస్త ప్రజలను సమ తతో పాలింపుచుండుట వలన, దేశమందు ఉపద్రవములు గలుగకుండ శాంతిని గాపాడుటకు ఆమెకి చిన్న నైనయమే చాలుచుండెను. అహల్యారాణి ఎలిజబెత్తు మున్నగు రాణిలవలె క్రైస్తవస్త్రీ కాక పోవచ్చును. కాని “నా రాజ్యములో నే నొనర్చు ప్రతిపనికి పరలోకమందు ఆ పరమేశ్వరునికి నేను ఉత్తరవాదిని కావలసియుండు” నని ఆమె తరుచు చెప్పుచుండెడిది. నేరస్తులను కఠినముగ దండించ వలసినదని ఉద్యోగస్తు లామెతో చెప్పినప్పుడు “నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుడగు ఆ పరమేశ్వరుని లీలలను మానవమాత్రులగు మనమేల చెరుపవలె” నని యీమె సమాధానము చెప్పెను. పరమత ద్వేషమును లోపము మాత్రము హిందూధర్మమునందు కలికమునకైన కానరాదు. తాను పసితనము నుండియు పుట్టిపెరిగిన హిందూధర్మము లందామె కత్యంత ప్రీతియున్నను, తన రాజ్యములోగల ప

మతస్తులయెడ ఆమె ప్రత్యేకముగ యెక్కువ ప్రేమను, కరుణను జూపుచుండెను. (సుగుణములన్నియు కైస్తవులయందే గలవనియు, తక్కిన మతస్తులలో లేవనియు యింగ్లీషువారి యూహ). కాని, అహల్యారాణి కైస్తవమతావలంబురాలుకాదు. అయినను ఆమె దయాదాక్షిణ్యములు గలది, పరుల మేలునకై తన స్వార్థమును త్యజించునది; తన ధర్మముల నిర్వహించుటయందు అప్రమత్తత గలది; యెల్లర సమదృష్టితో న్యాయముగ పాలించునది. ఈ రీతిగ అహల్యారాణి కల్మషరహితయై అనిందిత చరితయై బహుకాలము రాజ్యమేలి కాలధర్మము నొందెను. తనకు శ్రీమాస్పదుడగు భర్తయు, యేకపుత్రుడును, తన కండ్లయెదుటనే గలించుటయే విషాదచ్ఛాయలు ఆమె హృదయముపై క్రమ్ముకొని యుండెను. సమస్తరాజ్య సంపదలతో తులదూగుచుండియు ఆమె గర్వమున్న నెరుగదు; మహాసామ్రాజ్య సింహాసనా నీనయయ్య రాజ్యకాంక్ష నెరుగదు. ఈ రీతిగ అహల్యారాణి తాను వహించిన రాజధర్మముల నేమరక, న్యాయపథమును వీడక, భర్తృహీనయు, పుత్రహీనయునై, యెంత పవిత్రముగ బ్రతికెనో అంత పవిత్రముగనే కాలగర్భమందు లీనమయ్యెను. ఇట్టి పరమపావన రాజ్యముచే పునీతమైన మాళవదేశమును అహల్యారాణి గలించిన యిరువది సంవత్సరముల యనంతరము ఆంగ్ల సేనలు ప్రవేశించి, సర్వమును నాశనమొనర్చి, బూడిదపాల్జేసి, ప్రజలను వధించి, దేశమంతటను రక్తము కౌల్వలు గట్టునట్టుచేసి, యెచ్చటను కని విని యెరుంగని రీతిని ప్రజల నవమాన పరచురల పాల్జేసి, యీ రమ్య భూభాగమును బ్రిటిష్ వారి కాలికింప నణగి పడియుండునట్లు చేసెను. నందన వనమననొప్పు మాళవదేశముపై యింతటి ఘాతుకకృత్య మొనర్చివచ్చిన యా యాంగ్ల సేనానియే తుదకు “మాళవదేశరాజులు తమ ప్రజలను చూచినంత హీనముగ యేదేశపురాజులు తమ ప్రజలను చూచుచుండుట లేదని” పైగా వాడిపై తనకు దుఃఖముపొంగి వచ్చినట్లుగ శ్రీరంగనీతులు పల్కెనట! అతని కెట్లు నోరువచ్చెనో! నిజముగ యిట్టిపల్కులు పల్కుటకు మనకు (ఆంగ్లేయులకు) యోగ్యత కలదేమో ఒక్కసారి ప్రతియాంగ్లేయుడు తన హృదయముపై చేయివేసి చూచుకొని మరీ బాబు చెప్పకొనవలెను. నిజముగ యేమేగము వెట్టుకొని మనమట్టి శ్రీరంగనీతులు పల్కగలమో ప్రతి ఆంగ్లేయుడు తన యంతరాత్మకు తానే జబాబు చెప్పకొన వలెను.

పరదేశస్థులువచ్చి తన రాజ్యములో జోక్యము కలిగించుకొనుట కీమో యిష్టపడలేదు. అందుచేతనే కాబోలు వారన్ హేస్టింగ్సు తనమాట లీమొవద్ద సాగవని యెంచి, ముందుగ సింధియాను బుట్టలో వేసుకొన బూనెను. తరువాత వీలైతే, హోల్కారు పని పట్టిదామనుకున్నాడు కాబోలు!

ఇంగ్లీషువారిచే తల్లెగాణ్ దెబ్బలో మహారాష్ట్రులకు స్వాధీనపరుపబడిన రఘునాథరావును, యిరువురు ఇంగ్లీషువారిని, నానాఫర్నవీసు యీ మాధవరావు సింధియావశములో నుంచెనని గదా చెప్పియుంటిమి. నానాఫర్నవీసు సింధియాను నమ్మెను. కాని, యీతడు ద్రోహి యగునని ఆతడు కలగన్నాడా? సింధియా ఇంగ్లీషువారి వలలో పడి, వారాశ పెట్టిన 41, వేల రూ. లకు, బ్రోచిజిల్లాకు, లోబడి రఘునాథరావును ఆ యిద్దరు ఇంగ్లీషువారిని మెదలకుండా ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసెను. రఘునాథ రావువంటట బ్రోచికి పారిపోయి, ఇంగ్లీషువారి రెక్కలచాటున దాగెను.

మాధవరావు
సింధియా ద్రో
హము.

1779 ఫిబ్రవరి 26 తేదీన గోడాడ్డుసేనాని సూరతు చేరి, పునహామంత్రి మండలితో రాయబారములు సాగించెను. ఇంకొకమూల, గైక్వారు, సింధియా లతో కుట్రచేయుచు, యుద్ధమునకు తయారగుచుండెను. ఈ సంధిరాయబారములు యెంతటికిని తెగవు. ఆఖరుకు నానాఫర్నవీనుకు విసుగెత్తి సాలిసెట్టిలంకను, రఘు నాథరావును, తన స్వాధీనముచేస్తే నేగాని అసలు యింగ్లీషువారితో సంధి కుదరనే కుదరదని ఖండితముగా 1779 అక్టోబరు నెలలో యింగ్లీషు రాయబారితో చెప్పి వేసెను.

దీనికి బదులు చెప్పటకు గోడాడ్డు కేమియుతోచక బొంబాయి వెళ్లి, అక్కడ వారితో సంప్రదించి, యీ షరతులకు ఒప్పుకోటానికి నీలులేదని చెప్పి, ఆఖరుకు కబురుపంపించి, యుద్ధమునకు తయారయ్యెను. ఇదివరకు యింగ్లీషువారికి సహాయము చేసెదనన్న పుట్టిసింగు గైక్వారు యింగ్లీషువారు పునహావద్ద ఓడిపోయిననాటినుండి కొంచెము వెనుకకు లాగనారంభించెను. ఈ సంగతి తెలిసి, 1780 జనవరి 1-న తేదీన గోడాడ్డు తపతీనదినిదాటి, గైక్వారుమీదికి పోయెను. ఈతనిరాకచూచి, పుట్టిసింగు భయపడి, లొంగిపోయెను. గోడాడ్డు అంతట ఊరుకొనక గుజరాతులో పీష్వాకు చెందియున్న భాగములను కొల్లగొట్ట నారంభించెను. గైక్వారు, సింధి యాలు యీ దుండగముల నడ్డగించక ఊరుకొనిరి. హోల్కారుమాత్రము పెనగు లాడెనుగాని యెక్కువ ప్రయోజనములేకపోయెను. మాధవరావు సింధియా యింగ్లీషువారి నెదిరించి పోరాడుటకు బదులు వారి ప్రాపకమును సంపాదించుకొన దేవులాడెను. తన కేదో మున్నుందు కట్టబెట్టుదురను నాశచే ముందుగా రఘు నాథరావును, యద్దరు యింగ్లీషువారిని, వారికి స్వాధీనము చేసివేసెను. ఈ ఉప కారమునకు తన కేదైన మెహర్బానీ చేయవలసినదని అటుపిమ్మట గోడాడ్డును దేవు రించెను! “నీ కేమి కావాలో చెప్పు” అని గోడాడ్డు అడిగెను. అందుమీదట, 1780 మార్చి 16 తేదీన తన వకీలుద్వారా సింధియా యీరీతిగా గోడాడ్డుకు తన గోడు చెప్పకొనెను.

“రఘునాథరావు నా స్వాధీనములో వున్నప్పుడు నేనును, అతనును ఒక ఒడంబడిక చేసుకున్నాము. ఆ ఒడంబడిక ప్రకారము మీరిప్పుడు చేస్తే చాలును. ఆ ఒడంబడిక యేమనగా, రఘునాథరావు పీష్వాపదవి వదులుకొని, సాలుకు 12 లక్షలరూపాయల మనోవర్తి పుచ్చుకొని, జాన్సీ వెళ్లిపోయి, అక్కడ కాల తేపము చేయునట్లును, పునహాలో (వధింపబడిన) పీష్వా నారాయణరావు చిన్న కొడుకు ఆ రేండ్లవయస్సుగల మాధవరావు పీష్వాగను, రఘునాథరావుకొడుకు నాలుగేండ్లవయస్సుగల బాజీరావు దివానుగను వుండునట్లును, వీరిరువురు పసి కూనలగుటచేత కార్యనిర్వహణమంతయు వారిపేరట నేను చేయుచుండునట్లును, యేర్పాటుచేసుకొంటిమి. కాబట్టి, ఆ ప్రకారము రఘునాథరావుకు మనోవర్తినిచ్చి

జాన్సీకి పంపివేసి, నన్నును, నావెంట అతనికొడుకు నాలుగేండ్ల బాజీరావును, పునహాకు పంపవలసినది. ”

సింధియాకడుపులోనున్న కుళ్లంతయు ఇందులో బయటపడినది. పునహాలో మహారాష్ట్ర రాజ్యచక్రమును నిర్వచకముగా ప్రొప్పుచున్న నానాఫర్నవీసును తోసివేసి, తా నాస్థానము నాక్రమింపవలెనను దుర్బుద్ధి యీ ద్రోహికి, యీ రండా పుత్రునకు, పుట్టెను. నక్క యెక్కడ దేవలోకమెక్కడ! తుచ్చమగు స్వార్థమునకు గడ్డితిని, మహారాష్ట్ర రాజ్య లక్ష్మీయెడద్రోహియై, విశ్వాసఘాతుక మొనర్చి, రఘునాథరావును ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసి తానును వారి చంకలోదూరి, ఈ గూఢచరావు సింధియా తనకు పట్టాభిషేకము చేసుకొన నెంచెను. రఘునాథరావును గనుక యిత ఇంగ్లీషువారి కిచ్చివేసియుండకపోయినచో వారు చచ్చినట్లు మహారాష్ట్ర విజేతలు చెప్పిన పరతులకు వంగి రావలసినచ్చెడిది. కాని, యెప్పుడైతే రఘునాథరావు తమ చేతిలో చిక్కెనో వారు సింధియాకును మహారాష్ట్ర ముగ్ధి మండలికూడ ఎగనామము పెట్టిరి! ఈరీతిగా, సింధియా తనకును, తన మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకునుకూడ, ద్రోహము చేసుకున్నవాడయ్యెను. ఇంగ్లీషువారి చేతిలో రఘునాథరావును తరుపుముక్క చిక్కినది. వారు దాని నూరక పార వేయుదురా? ఈ తరుపుముక్కను తమచేతిలో పెట్టుకుని దానిని ఆశలచే నిత్యము నోరూరజేయుచుండిరి. తమపని నెరవేరువరకును దానిని చేతిలో పెట్టుకుని, ఆడి, తరువాత బురదలో వూరద్రొక్క జూచుచుండిరి!

తనకోరిక ప్రకారము చేయడానికి వీలులేదని గోడార్డు సింధియాకు తెలియజేయగానే సింధియా శెల్లమొగమువేసెను! “అరెరే! నృధాగా చేతిలో వున్న మనిషిని పోగొట్టుకొని, గడ్డితింటి” సని ఆతడు నాలుక కరచుకొనెను! ఇంతటితో పోయినదా? గోడార్డు సింధియాకు పునహాలో పట్టముగట్టుట లేకపోగా అతనిని అతనిమనుష్యులను, కనుచూపుమేరవరకు తరిమివేసి, ప్రాణములతో వదలిపెట్టెను. ఇతడు ఇంగ్లీషువారికి చేసిన ఉపకారమునకు వారితనికి చేసిన ప్రత్యుపకార మిట్లున్నది. ఒక సంవత్సరమైన పిమ్మట గోడార్డు మరల రెండవసారి సింధియా దేశముపైబడి దేశమునంతను అగ్నిజ్వాలలకును, ఖడ్గధారలకును, యెరజేసెను. ఈ తప్పిల్లు తరువాత చెప్పెదము.

ఇకకథా భాగమునకు వత్తము. ఇంగ్లీషువారి అల్పబుద్ధితో నానాఫర్నవీసు విసికిపోయిననిగదా పైనచెప్పితిమి. వారి కుచ్చిత తలంపులను నానా యత్నము. ఆతడు కనిపెట్టెను. ఇక వీరిని గట్టిగా దెబ్బగొట్టినగాని వీలులేదని అతనికి తోచెను. ఈ ఉద్దేశ్యముతో నానాఫర్నవీసు అప్పు డిండియాలో ప్రముఖులుగనున్న నైజాము, హైదరాళీ, ఆర్కాటు నబాబులను

కూడగట్టి, ఇంగ్లీషువారి నెదిరింప యత్నించెను. ఇందువిషయమై ఢిల్లీ చక్రవర్తికి కూడ తన వకీలుద్వారా యీ దిగువ వృత్తరమును పంపించెను.

“టోపీకారులు (అంటే యూరోపియనులు) చేయుపనులు చాల అక్రమముగను, తుంటరితనముగను నున్నవి. మొదట మెల్లిగా దేశీయరాజుల నాశ్రయించి, వారితో స్నేహముగనున్నట్లుండి, తమతోడి మైత్రివలన వారికెట్టి లాభములు కలుగునో పొగడి, చూపి, క్రమముగా ఆ రాజునే పట్టుకుని, చెరసాలలోవేసి, ఆతనిరాజ్యం కాజేయడం వీరి మామూలు పద్ధతిగనున్నది. ఇందుకు నిదర్శనములు మన సురాజ్ ఉద్దాలా, మహమ్మదాలీఖాన్, ఆర్కాటు నబాబు, చందావర్ రాజా, మున్నగువారే. కాబట్టి, మీరు టోపీకారులను అణచివేయవలెను. అట్లా అయితేనే మనరాజుల గౌరవము నిలుస్తుంది. అట్లుకానిచో, యీ విలాయతీటోపీకారులు మనరాజ్యముల నన్నిటిని కాజేసి, దేశమును యావత్తు ఆక్రమించుకొందురు. ఇది మంచిదికాదు. మున్నందు మన యావన్మంది రాజులకు చాల ముప్పు వచ్చును. పాదుషావారు యీ ప్రపంచమున కంతకు అధినాథులు కాబట్టి తామీ విషయమై శ్రద్ధబూనుట తమకు విధ్యుక్త ధర్మమై యున్నది. దక్షిణముననున్న ప్రముఖులందరు యేకమైనారు. నబాబు, నైజాం ఆలీఖాన్, హైదర్ నాయక్, పీష్వా, యీ నలుగురు యేకమై ఇంగ్లీషువారిని అన్నివైపుల అణచివేయటానికి యేర్పాటుచేసుకొన్నారు. సేనలను ఫిరంగులను యితర యుద్ధ పరికరములను సిద్ధముచేసుకొని తమ తమ రాష్ట్రములలో ఇంగ్లీషువారి నెదిరించుటకై తయారుగ నున్నారు.”

“ఇట్లే ఉత్తర హిందూస్థానమునకూడ తమరును నాజబ్ ఖాన్ గారును కలసి అక్కడనున్న యావన్మంది ప్రముఖులను కూడగట్టి ఇంగ్లీషువారిని అణచివేయవలెను. ఇట్లు చేసినచో, మీ సామ్రాజ్యము యొక్క కీర్తియు ప్రతిష్ఠయు, యినుమడించును.”

నానా వేసిన యీ యెత్తు పూర్తిగా సాగక ఇంగ్లీషువారి పోయినను యిది ఇంగ్లీషువారిని సంధికి దింపుటకు సరి రెండవ ఓటమి. పోయినది.

గోడార్డు గుజరాతులో సింధియాను తరిమివేసి, దక్షిణమున కొంకణమునకు వచ్చి, కల్యాణమును పట్టుకొని, బేసిను కోటనువంచి, పునహామీదికి ధ్వజమెత్తెను. ఇక్కడీతనికి మహారాష్ట్ర సేనలవల్ల పెద్ద దెబ్బతగిలినది. త్వర త్వరగా యితడు పూనావంక యైనను చూడక తోకమడత పెట్టెను. హరిపంతు హోల్కారు, పరశురాము, మున్నగు సేనాపతులు వెంటబడి తరిమిరి. ఇంగ్లీషు సేనకు చాల నష్టమయ్యెను. 1781 ఏప్రిల్ ఆఖరుకు గలిగిన యీ రెండవ యోటమితో ఇంగ్లీషు వారి గుండెజారిపోయెను. అప్పుడు వారు కాళ్ల బేరమునకుదిగిరి.

అక్కడ సింధియా పని యెట్లున్నదో చూతము. ఇతని నింకను వేధించుటకై వారన్ హేస్టింగ్సు యితనికి సామంతుడుగనున్న గోహాడ్ సింధియాకు శిక్ష. రాణాయను “జాట్” రాణాను లేవగొట్టెను. (ఈ పిల్ల రాజ్యపు నిశాని యిప్పటికిని “థోల్పుర” రాణాపేరిట నిల్చి యున్నది.) ఈ సందులో సింధియా యొక్క స్వంత కోటను (గ్వాలియరు కోటను) ‘కెప్టెన్ పోపుహామ్’ అనునతడు 1780 ఆగష్టు 4-వ తేదీన ముట్టడించి పట్టుకొనెను. బ్రిటిషువారి కితనిరాజ్యములో పీఠము వేసుకొని కూర్చుండుటకు యీ గోహాడ్ రాణా చక్కని తావిచ్చెను. ఇందుకు ప్రతి ఫలముగా తాము పట్టుకున్న సింధియాతాలూకు గ్వాలియరు కోటను గోహాడ్ రాణాకు బహుమతిచేసిరి. సింధియా రాజ్యముంతయు కర్నల్ కార్నిక్ చే 1781 ఫిబ్రవరి, మార్చి నెలలలో నానా భీభత్సము చేయబడెను. ఒకనాడు మార్చి 24-వ తేదీన అర్ధరాత్రివేళ ఇంగ్లీషు సేన సింధియా గుడారములమీదపడి, సేనను చెడరగొట్టి, మనుష్యులను నదికి, 13 ఫిరంగులను, 31 ఏనుగులను, ధ్వజమును, 21 ఒంటెలను, చాల గుఱ్ఱములను పట్టుకొని పోయిరి.

ద్రోహి మాధవరావు సింధియాకు ఎంత పరాభవము జరుగవలెనో అంత పరాభవము జరిగినది. మహాయోధుడని ఇదివరకున్న పేరు కాస్త మంటకలిసి పోయినది. పునహామంత్రి మండలియు వారికి సహాయముచేసిన హోల్కారును, జయప్రదముగా యుద్ధమొనర్చి ఖ్యాతినిపొందిరి. రాజ పుత్రస్థానములోని రాజ పుత్రులనుకూడ సింధియామీదికి ఉసుకొల్పవలెనని వారన్ హేస్టింగ్సు ఎంతో చూచెను. కాని, ఆ మంత్రము పారలేదు. ఈ మంత్రము పారివుంటే మాధవరావు సింధియాగతి ఇంకను యేమయ్యెడిదో.

పునహా మంత్రిమండలి చేతుల్లో ఇంగ్లీషువారిక్కడ ఓడిపోయి కాళ్ల బేరమునకు దిగిరని చెప్పితిమి. ఈ బేరము కుదుర్చుటెట్లు? “నీవేమైనా బేరంకుదిర్చి పెడతావా” యని వారన్ హేస్టింగ్సు మధోజీభాగ్లేను వాయిించి చూచెను. “నావల్లకాదు బాబూ” అనియతడనెను. ఆఖరుకు “నీకు సిగ్గులేదు, నాకు ఎగ్గులేదు,” అన్నట్లు ద్రోహి మాధవరావు సింధియా తాను బేరము మాట్లాడిపెడతానని ముందుకునచ్చెను! ఇట్లాగై నాగాని తనమీద ఇంగ్లీషువారికి దయగలుగు తుందేమోనని వీనియాశ! “సరే, నీపని నిమ్మకాయవాటం చేస్తాములే” అని ఇతనిచెవులో వారన్ హేస్టింగ్సు యేదో రహస్యముగవూది పునహా మంత్రిమండలితో “బేరం కుదుర్చుకురా, మరి చూద్దాము,” అనిచెప్పి, సింధియాను పంపించెను. “ఎట్లాగై నా సంధిచేసుకుంటే బాగుంటుంది, మేమికమీదట మాటతప్పము. మాతోడుసరి, మాకంపెనీతోడుసరి, మా ఇంగ్లీషురాజుతోడుసరి, మా ఇంగ్లీషుజాతితోడుసరి,” అని ఊరక ఒట్లుమీద

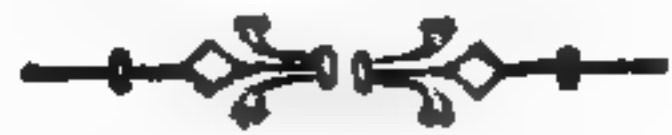
ఒట్లు వేసికొనుచు, మద్రాసునుండికూడ కంపెనీ ఉద్యోగస్తులు ఎంతో ప్రాధేయ పడుచు, పునహా మంత్రిమండలివారికి 1781 సం॥ సెప్టెంబరు 11-వ తేదీన ఉత్తరము వ్రాసిరి.

బేరములమీద బేరములుసాగెను. ఆఖరుకు కొన్ని నెలలకు సాలేవద్ద 1782 మే 17-వ తేదీన సిగ్గుమాలిన సింధియా మధ్యవర్తిత్వముతో ఇంగ్లీషువారికి మహా సాలే ఒడంబడిక.

రాష్ట్ర మంత్రిమండలికి రాజీకుదిరెను. దీనిలో 17 షరతులుండెను. పురందరు ఒడంబడిక నాటినుండి ఇంగ్లీషువారు మోసముచేతను దౌర్జన్యముచేతను తీసుకున్న స్థానములన్నిటినితిరిగి మహారాష్ట్రలకిచ్చివేసిరి. గైక్వారురాజ్యము యావత్తు గుజరాతుసహా, 1775 సం॥ యుద్ధమునకు పూర్వ మందెట్టి స్థితిలోయుండెనో తిరిగి అట్టిస్థితిలోనే యుండునట్లుంగీకరించిరి. రఘునాథరావుకు నెలకు 25 వేల రూపాయలు మనోవర్తియిచ్చి, అతని ఇష్టము వచ్చినచోట కాపురముండమనిరి. గోహడ్ రాణాతో వారన్ హేస్టింగ్సు చేసుకొన్న ఒడంబడికను రద్దుపరిచి, గ్వాలియరును యధాశీతిగా మాధవరావు సింధియాకు యిచ్చివేసిరి. నదరు రాణాను తిరిగి మాధవరావు సింధియాకు పూర్వమునలెనే లోబడియుండుమనిరి. (అనగా తనకింత సహాయముచేసిన రాణాను పాపము వారన్ హేస్టింగ్సు తిరిగి సింధియా దయాధర్మమునకే వదలివేసెను. ఇది బలే కృతజ్ఞత!)

ఈ సాలే ఒడంబడికతో మొదటి మహారాష్ట్రయుద్ధము ముగిసినది. దీని వల్ల ఇంగ్లీషువారికేమియు కొత్తగా రాజ్యముచేరలేదు. అయితే, తమ దౌర్బల్య మెక్కడనున్నదో ఇంగ్లీషువారికి తెలియవచ్చెను. మహారాష్ట్రలు అంతసులభముగా లొంగువారుగారునుమా యను సంగతి ఇంగ్లీషు వారికి తెలిసెను. నానాఫర్నవీసు ముందర వారన్ హేస్టింగ్సు ఎత్తుపారలేదు. నానాఫర్నవీసు రాజనీతిజ్ఞత వారన్ హేస్టింగ్సు కుటిల తంత్రములను కమ్మివేసెను. మహారాష్ట్రల ప్రతిభ దిగ్విజయముగాంచెను. తదుపరివారు సైతము నానాఫర్నవీసు మార్గమునే అనుసరించి యుండియున్నచో మహారాష్ట్ర రాజ్యమింతటిలో అస్తమించెడిది కాదుగదా! కాని దైవ మన్యత్ర తలంచెను. దైవసంకల్ప మనుల్లంఘనీయముగదా!

మొదటి మహా
రాష్ట్ర యుద్ధ
సమాప్తము.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదవ అధ్యాయము

అయోధ్య ఖండము — అయోధ్య రాజ్యోదయము.

మొగలు సామ్రాజ్యమునుండి విడివడి స్వతంత్రము వహించిన ఖండములలో అయోధ్యఖండము ఒకటి. రాజ్యములకు, ప్రజాశాసనమునకు, అరిష్టదాయకముగ భావింపబడు తోకచుక్కనలె యీ అయోధ్యఖండము మొగలు సామ్రాజ్యమునుండి విడిపోయి, యీవల యూడిపడి, కొలదికాలము భారతా

కంపెనీకి
కామధేనువు.

కాశమున వెలసి, అస్తమించిపోయెను. ఈ అయోధ్య రాజ్యోదయము స్తమయములు తోకచుక్క- యుగయాస్తమయములనలెనే

మొగలుచక్రవర్తికిని, భారత ప్రజలకును, అరిష్టదాయకమయ్యెను. ఇది వెలిగి నన్నట్లు చక్రవర్తికిగాని, ప్రజలకుగాని ఏవిధమైన మేలును చేయలేదు. పైగా, అపకారముచేసెను. ఇంగ్లీషురాజ్యమును ఇండియాపై తెచ్చిపెట్టుటకు పూర్వగా తోడ్పడెను. ఇంగ్లీషువారి కిది కావలసినంత ధనమును, మనుష్యులను, సప్లయ చేయు కామధేను వయ్యెను. ఇంగ్లీషువారు కుట్రలు పన్నుకొనుటకిది వారిపాలిటి చక్కని తేనెపెరయయ్యెను.

కంపెనీకి
చంటి పాలిచ్చి
పెంచిన దాని.

“ఈస్టిండియా కంపెనీయను శిశువు ధనమను పాలులేక యెండిపోవుచున్నపుడెల్ల యీ అయోధ్యరాజ్య మను దాది వచ్చి తన చంటిపాలిచ్చి యీశిశువును, బ్రతికించుచుండెనని” సర్ హెన్రీ లారెన్సు 1845 సం॥ జనవరినెల “కలకత్తా రివ్యూ”లో వ్రాసెను.

కంపెనీవారు దీనిని తమకు చంటిపాలిచ్చి పెంచు దాదిగా చూచుకొను చుండిరట!

డబ్బేకాక సైన్యములనుకూడ, యీ రాజ్యము ఇంగ్లీషువారికి కావలసినపుడెల్ల సప్లయ చేయుచుండెను. ఈ సైన్యములతోనే వారి భారత వర్షముగో రాజ్యమును స్థాపించుకొన గలిగినారు. సర్ హెన్రీ లారెన్సు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“అయోధ్యఖండములో 30 లక్షల జనముందురు. వీరిలో ముప్పాతికమంది హిందువులుందురు. వీరే యిండియాలోనికెల్ల మంచితరిశియజైన. కాల్యలమని చెప్పవచ్చును. బెంగాలు నేటిపు కాల్యలములో ముప్పాతికమంది యీ అయోధ్యనుండి వచ్చినవారే. బొంబయినుండికూడ యిక్కడికివచ్చి సైన్యమునకు మనుష్యులను ప్రోగుజేసుకొని పోవుచున్నారు.”

అసలీ ఖండపు పుట్టుకయే ద్రోహమూలముగ నున్నది. ఈ యయోధ్య రాజ్యవంశమును స్థాపించినవాడు సాదత్ ఖాన్. ఇతడు డబ్బు సంపాదించుకొనుటకై పరిష్యాదేశమునుండి దేశద్రిమ్మరిగా బయలుదేరి మొగలు సామ్రాజ్య సాదత్ ఖాన్ భానుడు పడమటకి తిరిగిన రోజులలో ఇండియాకు చేరుకున్న బాపతు మనిషి. ఇతనికిముందు యితని తండ్రియు, అన్నయు, ఇండియాకువచ్చి పాట్నాలో యేదోవృత్తిచేసికొనుచు బ్రతుకుచుండిరి. ఇతడు 1705 లో ఇండియాకు వచ్చునప్పటికి యితనికి 20 యేండ్లలోపు వయస్సుండును. ఇతడును పాట్నాకు చేరుకొనునప్పటికి తండ్రిచనిపోయి యుండెను. అందుచే అన్నయు తానును బయలుదేరి (యీ సాదత్ ఖానుడు) ఢిల్లీలో మకాముపెట్టెను. అప్పుడున్న ఢిల్లీపాదుషా దుర్బలుడగుటచే సయ్యదు లనబడు యిరువురు సోదరులు మంత్రిత్వము వహించి ఢిల్లీ సామ్రాజ్యము నాశనముకాకుండా తమ శక్తి సామర్థ్యములచేతను, ప్రభుభక్తి పరాయణతచేతను, పట్టుకొని వచ్చుచుండిరి. ఇట్టి సమయములో యీసాదత్ ఖాన్ మెల్లిగా కొంతకాలమునకు ఢిల్లీదర్బారులోనికి ప్రవేశము సంపాదించెను.

ఆ సమయమున సామ్రాజ్యమునకు తమ శక్తిసామర్థ్యములచే సహాయ మొనర్చుచున్న సయ్యదు సోదరులను త్రోసివేసి సామంతులందరు స్వతంత్రుల మగుదుమను దురాశతో వారందరుచేరి గొప్పకుట్ర పన్నుచుండిరి. ఈ కుట్రలో యెట్లు దూరెవోగాని మనవాడు సాదత్ ఖాన్ గూడ దూరెను. మొగలు పాదుషా దుర్బలుడై తెలివిహీనుడై తనకు శత్రులెవరో మిత్రులెవరో గ్రహించలేక తన సామ్రాజ్యమును కాపాడిపెట్టుచున్న సయ్యదు సోదరులను త్రోసివేయ జూచుచుండెను. వీరిచేతులలోనుండి యెప్పుడు బయటపడుదునాయని పాదుషా చూచుచుండెను. ఇట్టి స్థితిలో కుట్రదారుల పని తేలికయేగదా... వారందరేకమై యెట్లో సయ్యదు సోదరులను త్రోసివేసిరి. ఆ కథనంతను వేరొక యధ్యాయములో చెప్పెదము.

సయ్యదుసోదరులను త్రోసివేయుటలో తోడ్పడినవారిలో యీసాదత్ ఖాన్ ఒకప్రముఖుడు. ఈ ఉపకారమునకు చక్రవర్తి సంతోషించి సాదత్ ఖానును అయోధ్యరాజ్యమునకు ప్రతినిధిని జేసెను. ఈతడి పనిని కడుసమర్థతతో నిర్వహించుచుండెను. సాదత్ ఖాన్ గొప్పయోధుడేగాక రాజ్యపాలనా దక్షతయు గలవాడు. అదివరకు అరాచకముగనుండిన అయోధ్యరాష్ట్రములో శాంతిభద్రతల నెలకొల్పి మంచిపరిపాలనా విధానము నేర్పరచెను. ఇంతవరకు మెచ్చుకొనదగినదే. అయితే, ఇతని దుర్మార్గ మెక్కడ కనబడుచున్నదనగా, ఇతడు ఢిల్లీచక్రవర్తి అధికారమును త్రోసిపుచ్చి స్వార్థమును పెంపొందించుటకై అవలంబించిన తుచ్ఛమార్గములలో కనిపించుచున్నది. మొగలు చక్రవర్తిపై ముందుగా తిరుగుబాటు ప్రారంభించి అందరినికూడా క్రమముగా తిరుగుబాటులోనికి దింపినవాడు డక్కన్ ప్రతినిధియగు

సాదత్ ఖాన్

మొగల్ సామ్రాజ్యమునుండి ఆయోధ్య
ఖండమును ఉడగొట్టుకొని స్వతంత్రుడైన
మొదటి నవాబు— నైజామ్ ఉల్ ముల్క్
టోపీలోపడి ముందుగ తన గిన్నెలోని
విషము త్రాగి చచ్చినవాడు
—ఈ కథ కోసం 337-వ పేజీ చూడండి.

వజీర్ గాజీయుద్దీన్

ధిల్లీ చక్రవర్తిపై తిరుగబడి ఆతని కన్నులు పెరికి
మొగల్ సామ్రాజ్యమును బద్దలుకొట్టుటకై
మహారాష్ట్రుల నాహ్వానించినవాడు
(197-వ పేజీ.)

అసఫుద్దౌలా

అదైవేనలరుద్దుడు భరించలేక మనోవ్యాధిచే
మంచమెక్కి మరణించిన నవాబు
..... (405-వ పేజీ.)

సాదత్ ఆలీ ఖాన్

“నేనుమీ మాటలను నమ్మను.....మక్కాకో,
మదీనాకో నన్ను పోనివ్వండి.....నాప్రజల
మొగం నేనిక చూడలేను.” అని గోదించుచు
కంపెనీకి అర్ధరాజ్యమును ధారాదత్తముచేసిన
నవాబు (460-వ పేజీ.)

338B

“నైజాం ఉల్ముల్క్.” ఈతడెట్లు మహారాష్ట్రలు మున్నగువారితో పరీక్ష మొగలు సామ్రాజ్యమును ఖండఖండములుగా బ్రద్దలు గొట్టివేసెనో తరువాత అధ్యాయములో చెప్పెదము.

నైజాముల్ముల్క్ యారీతిగా తనస్వామియగు మొగలు చక్రవర్తిపై తిరుగుబాటు చేయుచున్నప్పుడు యీసాదత్ఖానుడు చక్రవర్తికి నిజముగా సహాయము చేయవలసియుండెను. ఆతడెట్లుచేయక మెదలకుండ ఊరకుండెను. ఇతనికి కృతజ్ఞత లేదు. తనవంశము, తన అధికారము పచ్చగావుంటే చాలు ఇతనికి. తననింత పెద్ద వానినిజేసిన మొగలు చక్రవర్తి నాశనమైపోయినాసరే. పైగా అతడు దుర్బలుడైన కొలది తనగులము హెచ్చునని లోలోన ఇతడు మురియుచుండెను. ఇతడును నైజాముల్ముల్క్తోచేరి కుట్రపన్నుచున్నాడేమో తెలియదు. నాదర్ఖాను పరిషి యానుండి ఢిల్లీపైకి దండెత్తి రమ్మని కన్నుగీటుచుండేనోమోకూడ తెలియదు. దీని విషయమై నిర్ధారణగా చెప్పటకు బలవత్తరమైన సాక్ష్యములైతే గాన్పింపవు. ఉన్నసాక్ష్యములు పరస్పర విరుద్ధములుగ నున్నవి. మొత్తముమీద కనుపడుచున్న దేమనగ నాదర్ఖాను ఢిల్లీపైకివచ్చి చక్రవర్తి సేనలను ఓడించగానే సాదత్ఖాన్, నైజాం ఉల్ముల్కులు నాదర్ఖాను ప్రాపకము సంపాదించు కొనుటకై ఒకరిని మించి ఒకరు ఎగబడిరి. ఈ అలుసు చూచుకొని నాదర్ఖాను విజృంభించి దేశమునంతను కొల్లగొట్టి దారుణవధల గావించెను. సర్ హెన్రీ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.

“ఈ ద్రోహులిద్దరుగూడా (నైజాం ఉల్ముల్కు, సాదత్ఖానులుగూడా, నాదర్ఖాను దారుణచర్యలనుండి తప్పించుకొన లేకపోయిరి. నాదర్ఖాను వీరిని కొల్ల గొట్టుటయేగాక, వీరిద్వారా దూరప్రదేశములందున్న వారినిగూడా కొల్లగొట్టించెను. సాదత్ఖాన్ ప్రతిభను, బలమునుచూచి నైజాం ఉల్ముల్కుకు అసూయపుట్టి ఇతనినెట్లయిన చంపివేయవలెనని నైజాం ఉల్ముల్కు తలంచెను. దీని కింతడు ఒక టక్కరు యెత్తువేసెను. “ఈ నాదర్ఖాను బాధపడలేకుండా వున్నాను. విషముపుచ్చు కొని చస్తా” నని ఇతడొకనాడు సాదత్ఖానుతో ఎంతోవిరక్తి ఉట్టిపడినట్లుగా నటించిచెప్పెను. “నాకును అట్లేయున్నది, నేనును విషముపుచ్చుకుంటా” నన్నాడట. ఈరీతిగ ఇరువురు విషపు గిన్నెలదగ్గర పెట్టుకొని విషముతాగి చచ్చుట కేర్పాటు చేసుకొనిరి. మొట్టమొదటగా సాదత్ఖాన్ విషముతాగి చచ్చెను. తరువాత నైజాముల్ముల్కు విషము త్రాగకుండా (తనగిన్నెలోని విషము ఆవల పారబోసి) చంకలు కొట్టుకొనెను.”

ఇది సాదత్ఖానుని చరిత్ర “సాదత్ఖాను తన పాపఫలమును తాననుభవించెను. తనశక్తి సామర్థ్యములవలన రాజ్యమును సంపాదించుకొనెను. తన ద్రోహ బుద్ధివలన నీశమగు అకాలమృత్యువును తెచ్చుకొనెను. ‘చెరపుకురా చెడేవు’ అనే సామెత ఇతనియందు సార్థకమైనది.” అని సర్ హెన్రీ లారెన్సు వ్రాయుచున్నాడు.

సాదత్ ఖాన్ విషముత్రాగి చనిపోవునాటికి 50 యేండ్ల వయస్సుకూడ లేదు. ఇతనికి మగసంతతిలేదు. ఒక్కకూతురు మాత్రము వుండెను. ఇతని అన్న కొడుకులు పేర్జంగ్, సప్తరుజంగులు యిరువురు వారసత్వమునకై పోరాడుకొనిరి. చిన్నవాడు సప్తరుజంగు యెక్కువ సమర్థుడు యెక్కువ జిత్తులమారివాడు. పైగా యితడు పినతిండి (సాదత్ ఖాన్) కూతురును పెండ్లిచేసుకొనెను. ఇతడు అప్పటి కంకను ఢిల్లీలో మహాప్రతిభతో పిఠిమువేసుకొని కూర్చున్న నాదిర్షాను ఆశ్రయించి అతనికి గొప్పకట్నమును చదివించి ఆతని ప్రాపకమువల్ల వారసత్వమును స్థిరపరచుకొని, అయోధ్యరాజ్యమునకు పట్టము గట్టుకొనెను. కొంతకాలమునకు ఢిల్లీ చక్రవర్తియే యిదివరలో నైజాము ఉల్-ముల్కుకు యిచ్చిన “నజరు” పదవిని (అనగా సామ్రాజ్యమునకంతాకు మహామాత్య పదవిని) అతనినుండి తీసివేసి, యీ సప్తరుఖాను కిచ్చెను. అప్పటినుండి యీ నజరుపదవి అయోధ్య నబాబులకు వంశపారంపర్యమయ్యెను. వీరి కితనినాటినుండియే “నబాబు-నజరు”, అను ద్వంద్వ బిరుదు లభించెను. ఈ సప్తరుజంగు తనపొరుగున నున్న రోహిలాల నణచవలెనని చాలాప్రయత్నించి వారిపైకి అనేకసారులు దండెత్తివెళ్లెను. కాని, ప్రయోజనము లేకపోయెను. ఈ అపజయమే భవిష్యత్తులో సనేకదారుణములు జరుగుటకు హేతువయ్యెను.

సప్తరుజంగు 1754 సం॥లో చనిపోగా అతనికొడుకు “షుజా ఉద్దౌలా” అయోధ్యకు “నబాబు-నజరు” రయ్యెను. ఇతని కాలములోనే అయోధ్య “నబాబు-నజరు” లకును యింగ్లీషువారికిని మొట్టమొదటగా సంబంధ మేర్పడెను. దీనినిగూర్చి కొంత లోగడ వివరించియేయుంటిమి. తక్కిన సంగతులు తరువాత చెప్పెదము. భరతఖండమున ఆంగ్లరాజ్య స్థాపనకు యీ అయోధ్య రాష్ట్రము చాలా తోడ్పడియుండుటచే దీని పూర్వచరిత్ర నిట యీమాత్రము స్లుప్తముగా వివరింపవలసి వచ్చినది.

షుజా - ఉద్దౌలా
— ఇంగ్లీషువారి
సంపర్కము.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

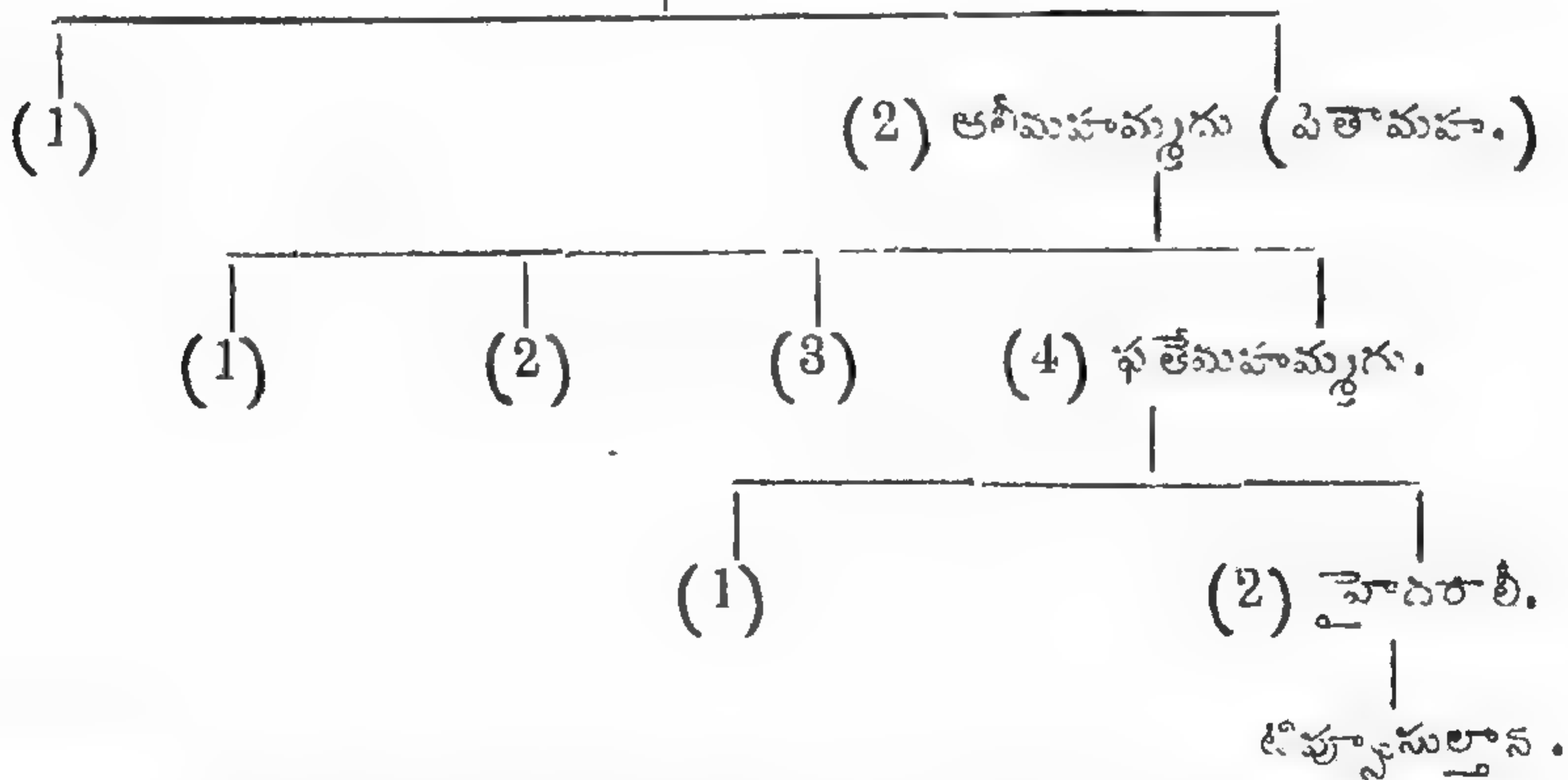
మహానాటికాండవ అధ్యాయము

మైసూరు ఖండము.

ఇండియానుండి ఇంగ్లీషువారిని తరిమివేయవలెనని పట్టుపట్టినది మహారాష్ట్ర హైదరాబాద్ లొక్కరేకారు. బ్రిటిషువారు తమరాజ్య స్థాపనకై ఇండి ఇంగ్లీషు వారికి ఆలోచనలో మహమ్మదీయులతో పోరాడవలసిన అవసరము పట్ట యుడ. లేదనియు, వారిపోరాటములన్నియు మహారాష్ట్రలు, జాట్లు, ఖూర్ఖాలు, సిఖ్కులు, వగైరా దుర్జయులగు హిందువులతోనే జరుపవలసి వచ్చె ననియు, కొందరు చరిత్రకారు లనుచున్నారు. ఈ మాటచాలవరకు నిజమేయైనను దీని కొకటే మినహాయింపు వున్నది. ఆ మినహాయింపే హైదరాబాద్. హైదరాబాద్ పోరాడిన యుద్ధములలో ఇంగ్లీషువారు జయము గాంచిన దొక్కటియులేదు. ఇతడు వారికి అజేయుడై వారిని ముప్పశిషులుపెట్టి మూడు చెరువుల నీళ్లు త్రాగించెను. ఇంగ్లీషువారు ఇండియాలో తామెదుర్కొనవలసిన అసాధ్యులలో హైదరాబాద్ యెంతేని యెన్నదగియున్నాడు.

భాయిలాల్ (ప్రపితామహు).

హైదరాబాద్ మైసూరు హిందూరాజుల కొలువులో సామాన్య సిపాయిగ నుండెను. మహమ్మదీయులు ఇండియాలో 700 యేండ్లు రాజ్యము చేసినను యీ మైసూరు హిందూరాజ్యమును వారెన్నడు వంచ లేకపోయిరి. ఈ పని హైదరాబాద్ చేసెను. హైదరాబాద్ ప్రపితా మహుని పేరు భాయిలాల్. ఇతడు ఆఫ్ఘన్, జాతికి చెందిన

హైదరాబాద్ కంఠ వృక్షము.

వాడు. ఈతని వంశీకులే ఉత్తరహిందూస్థానములో “లోడీ” రాజ్యమును స్థాపించిరి. ఈ లోడీ రాజ్యము 1526 సం॥ లో మొదటి మొగలు వీరుడగు బాబరుచే నిర్మూలము గావింపబడెను. భాయీలాల్ ఘోరయి దక్షిణమునకు వచ్చి గుల్బర్గాలో కాపురముండెను. ఇతని రెండవకొడుకు ఆలీమహమ్మదు అనునతడు మైసూరు రాజ్యములో తూర్పుభాగమున నున్న ‘కోలారు’ కు వలసవచ్చెను. ఇతడు 1678 లో చనిపోవునాటికి యితనికి నలుగురు కొడుకులుండిరి. ఆఖరువాడు ఘతేమహమ్మదు మైసూరురాజుల కొలువులో ఫౌజుదార్లై బుడీకోటను జాగీరుగ సంపాదించుకొనెను. ఇతని రెండవ కొడుకే హైదరాళీ. ఇతడు సరిగ్గా యేసంవత్సరములో పుట్టినాడో నిదర్శనములు లేవు. కొందరు 1717 అనియు, మరికొందరు 1722 అనియు చెప్పుచున్నారు.

మైసూరురాజులు సతారాలోని మహారాష్ట్ర రాజులవలెనే అసమర్థులగుట వల్లనే అధికారమంతయు మంత్రుల చేతులలోనే యుండెను. హైదర్ ప్రజ్ఞ. కర్ణాటకములో ఆంగ్ల పరాసు జాతులవారు కాట్లాడుకొనుచున్న కాలమున మైసూరు రాజ్యములో దేవరాజు నంజరాజులను యిరువురు మంత్రులు అధికారము వహించియుండిరి. నైజాము వారసత్వ విషయములో ఇంగ్లీషువారికి ఫ్రెంచివారికి అప్పుడు కలహమువచ్చెను. 1748 లో చనిపోయిన నైజాముల్ముల్కు తన తరువాత క్రమమైన వారసుడుగ ముజఫర్జంగ్ అనువానిని నియమించియుండగా నాజరుజంగు అను యింకొకనిని ఇంగ్లీషువారు అక్రమముగ వెనుకవేసుకొనివచ్చిరి. ఫ్రెంచివా రంతట క్రమమైన వారసుడగు ముజఫరుజంగు పట్టుచేరిరి. ఈ తగాదాలో మైసూరువారును క్రమమైన వారసుడగు ముజఫరుజంగుకే మద్దతుచేసి తామును ఫ్రెంచివారును కలసి అతనిని నైజాము సింహాసనముపై కూర్చుండజెట్టిరి. ఈ యుద్ధములో హైదరాళీ మైసూరుసేనలో తనయన్న ‘షహాబాజు’ యాజమాన్యమున నున్న దళములో ఒకానొక సిపాయిగ నుండి పోరాడెను.

ఈ పోరాటములో యితడుచూపిన చాకచక్యమును ధైర్యమును చూచి, నంజరాజు ప్రధాని చాలా మెచ్చుకొని హైదరాళీని దిండిగలుకు ఫౌజుదారుగ చేసెను. ఇప్పటినుండియే తాను యావత్తు దక్షిణభారతమునకు హైదర్ విజృంభణ ప్రభువు కావలెనను ఆశ హైదరాళీకి జనించెను. ఈ దిండిగల్లులో ఫిరంగుల ఫ్యాక్టరీని పెట్టి ఫ్రెంచివారిచే దిట్టమైన ఫిరంగులను తయారు చేయించెను. హైదరాళీకి వ్రాయను, చదువను, రాదు. అందుచే, తనకు గుమాస్తాగా ఖండేరావు అను మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుని పెట్టుకొనెను. మైసూరురాజు తల్లి తనకొడుకు మంత్రుల చేతిలో కీలుబొమ్మయడ్యెనని తలచి వీరినుండి యెట్లయిన తప్పించమని తెలివితక్కువగా యీ ఖండేరావుద్వారా హైదరాళీకి కబురు పం

పెను. ఇందుకు హైదరాళీ సంతసించి యెట్లో మంత్రులను తప్పించివేసి రాజును తనవలలో వేసికొనెను. ఇది మంగలములోనుంచి పొయ్యిలోకి దూకినట్లయ్యెను. వెనుకటి మంత్రులకంటె హైదరాళీయే రాజును అనామకునిచేసి మరింత ఆడించ జొచ్చెను. బుద్ధిహీనతచే కొరవితో తలగోకి కొంటిమని ఖండేరావు పశ్చాత్తాపపడి, మరల వ్యవహారమును తిరుగతోడవలెనని చూచెను. ఇందులకై హైదరాళీమీదికి మహారాష్ట్రులను యీ ఖండేరావు రప్పించెను. ఈ దండయాత్రలో హైదరాళీకి చాలనష్టము కలిగినను, పానిపట్టులో మహారాష్ట్రులకు దెబ్బతగులుటచే వారు హైదరాళీని వదలి యింటికి వెళ్లిపోవలసి వచ్చెను. ఇందువల్ల హైదరాళీకి కొంచెము ఊపిరితీసుకొనుటకు అవకాశము చిక్కెను. ముందుగా తనకు యెదురు తిరిగిన గుమాస్తా ఖండేరావును శిక్షించెను. ఖండేరావు సయితము పెద్దదండును గూర్చు కొని చాలకోటలను ముట్టడించి స్వాధీన పరచుకొని యుండెను. హైదరాళీ యీ కోటలన్నిటిని తిరిగి పట్టుకొని ఖండేరావును జీవితాంతము వరకు యినుప పంజరములో పెట్టి యుంచెను. రాజుకు మనోవర్తి యిచ్చి ఆవల కూర్చుండబెట్టి రాజ్యాధికారము నంతను హైదరాళీయే యింతటనుండి చలాయింప సాగెను. హైదరాళీ పాపండుడు గాడు. సూక్ష్మదృష్టి గలవాడు. తాను రాజ్యాధికారము వహించినను వెనుకనున్న హిందూ ఉద్యోగస్థులను తీసివేయలేదు. వారితో రాజ్యము నడపుట క్షేమమని ఆతడెంచెను.

ఇంగ్లీషువారు బెంగాలులో చేయుచున్న పనిని యితడు చూచి తానును ఆ మార్గమునే అనుసరింప దలచెను. 1763 లో బేదనూరు రాజ్యమునకు వార సత్వపు తగాదా రాగా తానొక పక్షముచేరి యెదుటివానిని ముందుగా ఓడించి, తరువాత తనపక్షమువానిని గూడ హతమార్చి ఆ రాజ్యమును తాను కాజేసెను. దానికి బేదనూరును వెనుకటి పేరు తీసివేసి హైదరునగర్ అని పేరుపెట్టెను.

1767 లో యింగ్లీషువారు యితని రాజ్యములోనున్న బారామహల్ పర గణాపైకి కవ్వించివచ్చిరి. వీరుదేశమునంతను ధ్వంసముచేసిరి. హైదరాళీ వీరిని

ఇంగ్లీషువారిమీద దెబ్బ నైజాము, కర్ణాట నబాబు మహమ్మదాలీల సహాయముతో యెదిరించెను. అనేక పోరాటములు జరిగెను. కొన్నిసార్లు

కరు మరికొన్నిసార్లు మరొకరు గెలుచుచు, ఓడుచు ఉండిరి. కొంతకాలమునకు యింగ్లీషువారు యేదో తంత్రముచే నైజామును, మహమ్మదాలీని హైదరాళీనుండి చీలదీసిరి. అప్పుడు హైదరాళీ ఒక్కడు పోరాడుట బహుకష్టమయ్యెను. అందుచే హైదరాళీ సంధిజేసికొన దలచెను. కాని, యింగ్లీషువారు తా మితనిని ఓడించ గల మను ధిమాకుచే సంధి కొప్పుకోలేదు. అంతటితో హైదరాళీకి రోషమెక్కి యుద్ధమును తీవ్రముగ సాగించెను. 1768 సం॥ శత్రుస్థానముల పెక్కింటిని పట్టుకొనుటయేగాక, యిదివరకు వారు తననుండి తీసికొన్న స్థానములనుకూడ వారినుండి

లాగుకొనెను. మదరాసు కౌన్సిలువారు కంగారుపడి సంధిఁదిరిగిరి. కెప్టెన్ బ్రుక్కు అను నతనిని రాజ్ మాటలకై హైదరాల్లీవద్దకు పంపిరి. ఇప్పుడు హైదరాల్లీవంతు వచ్చినది. ఇతడు తిరగ వేసి కొట్టెను. “నేనే మద్రాసుకోట గుమ్మమువద్దకు వచ్చుచున్నాను. మీ గవర్నరు, కౌన్సిలువారు, చెప్పకొనుమాటలు అక్కడ వింటానులే పో” అని రాయబారిని పంపివేసెను. రాయబారి యీ రీతిగా శృంగభంగ మొంది మదరాసుకు వచ్చెను. హైదరాల్లీయు యితనివెంటనే బయలుదేరి తన సేనను మూడున్నర గోజులలో 130 మైళ్లదూరము అతి త్వరితగతిని నడిపించుకునివచ్చి హతాత్తుగా మద్రాసుకోటకు 5 మైళ్లలో సెంటుథామన్ మాంట్ వద్ద నిలిచెను. కౌన్సిలువారు చాల గాభరాపడి తమకిక ప్రాణములు దక్కవనుకొనిరి.

కాని, హైదరాల్లీ యేలనో వారిమీద పడక “మీరు చెప్పకొనే దేమిటో వచ్చి చెప్పకోండి” అని గవర్నరుకు కబురుపంపించెను. గవర్నరు కంపెనీ కాళ్ల అంతట టూప్రే అను ఒక రాయబారిని పంపించెను. హైదరాల్లీ చెప్పినషరతులకు మద్రాసువారు ఒప్పుకొని తీరవలసి

వచ్చెను. ఈ సంధి 1769 ఏప్రిలు 4-న తేదీన జరిగెను. దీనిప్రకారము యెవడు గెల్చుకున్నవి వారు వదలివేసిరి. ఇరువురును స్నేహముగనుండి ఒకరికొకరు శత్రువు మీదికొచ్చినప్పుడు సహాయముచేసుకొనుట కంగీకరించిరి. అదివరకు ఆర్కాటు నబాబు మహమ్మదాల్లీ చేతిలోనున్న కరూరుజిల్లాను హైదరాల్లీ కిచ్చివేసిరి. ఇది దురుద్దేశముతో—హైదరాల్లీకిని మహమ్మదాల్లీకిని వైరము శాశ్వతముగానుండు నట్లు చేయుటకు—చేయబడినది. యుద్ధనష్టముక్రింద పరిహారమును పూర్తిగా యింగ్లీషువారు హైదరాల్లీకి యిచ్చుకొనిరి. తమ అపజయచిహ్నముగా ఒకపటమును వ్రాయించి మదరాసు కోటగుమ్మమునకు కట్టుకొనునట్లు హైదరాల్లీ యింగ్లీషువారికి ఆజ్ఞాపించి చేయించెను. ఆపటమిట్లున్నది :—ఇంగ్లీషుగవర్నరును కౌన్సిలువారును హైదరాల్లీముందు మోకారించి వేసుకొనుచున్నట్లును, యేనుగుతోండము హాపముగా వ్రాయబడిన యింగ్లీషురాయబారి డూప్రే ముక్కును హైదరాల్లీ పట్టుకొని పిండుచుండగా అందుండి నవరసులు, మొహరీలు రాలుచున్నట్లును, యుద్ధములో ఓడిపోయిన కర్నలు స్మిత్తు ఒకచేతిలో సంధిపత్రమును పుచ్చుకొని, రెండవ చేతిలో తనకత్తిని రెండుముక్కలుగా విరుగగొట్టుకొనుచున్నట్లును యీ బొమ్మ వ్రాయబడినది. దీనితో ఇంగ్లీషువారికి పూర్తిగా శృంగభంగమయ్యెను.

ఇంగ్లీషువారీ సంధిని చేసుకొన్న రన్నమాటయేగాని లోలోన దానినెట్లయిన త్రోసివేయవలెననియే చూచుచుండిరి. హైదరాల్లీ చేతులలో యీ రీతిగా ఓడిపోయి పరాభవం పొందినందులకు సీమడై రెక్టర్ కు మద్రాసుకౌన్సిలువారిమీద చాలకోపమువచ్చెను. ఏళ్లననగా, యీ అపజయమువలన కంపెనీ షేర్ల విలువ నూటికి 60 వంతున పడిపోయెను. ఈకోమటి

డైరెక్టరుకు యింతకంటే ఆగ్రహకారణ మేముండగలదు? కాబట్టి వారు మద్రాసు కౌన్సిలు వారిని గట్టిగా చివాట్లు పెట్టిరి. “ఇండియాలో మన పేరంతా పాడుచేశారు ఇక రేపటినుండి నేటివలందరు మసల నెంత చులకనగా చూస్తారు? వారిక మనమీదికి వంటికాలిమీద వస్తారు.” అని డైరెక్టరులనిరి. “మేమేమి చేసేది? యుద్ధముచేయటానికి డబ్బులేక మేము సంధిచేసికోవలసి వచ్చింది” అని మద్రాసు కౌన్సిలు వారు సంజాయిషీ చెప్పకొనిరి.

ఈ సంధివలన హైదర్ లి యింగ్లీషువారలు పరస్పర సహాయము చేసుకొన వలసిగదా యుండెను. అట్టి అవసరము హైదరాళీకి త్వరలోనే కలిగెను. మహారాష్ట్రులు హైదరాళీపైకి దండువచ్చిరి. “మన కంటిలము.

ఒడంబడికప్రకారము మీరు నా కిప్పుడు సహాయము చేయవలె” నని హైదరాళీ యింగ్లీషువారిని కోరెను. వారు సహాయమును పంపక ఎగబెట్టిరి. హైదరాళీ ఫ్రెంచివారి సహాయమును కోరెను. కాని, వారి రప్పుడతనికి సహాయము చేయగల తాహతులో లేకుండిరి. ఇక, విధిలేక మహారాష్ట్రులకు చాలధనము నిచ్చియు, మిక్కిలి ఫలవంతములగు కొన్ని జిల్లాలను వారికి తాకట్టు పెట్టియు, హైదరాళీ వారితో రాజీపడవలసి వచ్చెను. ఇది 1772-లో జరిగెను.

ఈ రాజీమాటల సమయములలోనే నానాఫర్నవీసు హైదరాళీని తనతో కలుపుకుని, యిరువురుచేరి, ఇంగ్లీషువారిని అణచివేయవలెనని చూచెను. కాని, యిందుకు హైదరాళీ ఒప్పుకొనలేదు. ఒప్పుకొనకపోతే పోయిరి హైదర్ - మహారాష్ట్రులు. గాక, పైగా యీమాటను తీసుకొనివెళ్లి హైదరాళీ ఇంగ్లీషు వారికి చెప్పెను. ఇతడేమి తెలివికలవాడనుకొనవలెను? ఇది రాజ

నీతిజ్ఞతయా? వివేకమా? తనతో ఆడినమాటను తప్పి, ఆపద సమయములో తనకు సహాయముచేయక, తనను యిరుకునపెట్టిన ద్రోహులతో హైదరాళీ యేల యీ రహస్యమును వెల్లడించవలెను? ఇది శుద్ధ తెలివితక్కువ పనియని పసిపిల్లవానికికూడ తెలియును. హైదరాళీ రణరంగమందు గొప్పయోధుడైనను రాజ్యతంత్రమందంత తెలివికలవాడుకాడు. అతడు నిజమైన రాజ్యతంత్రజ్ఞుడే అయియుంటే-ఇంగ్లీషువారు తనను విడనాడి ద్రోహముచేసినప్పుడును, ఫ్రెంచివారు తనకు తోడ్పడలేనప్పుడును, యీతడు మహారాష్ట్రులు చాపిన స్నేహహస్తమును స్వీకరించక విడనాడునా? పైగా, యీ రహస్యమును తీసుకొనిపోయి యెల్లరకు ఉమ్మడిశత్రువుగ యింగ్లీషు వారికి వెల్లడించునా! ఈ సమయమునం దీతడు వివేకముతో ప్రవర్తింపక కేవలము అవివేకముగోపడి, తన రాజ్యమునకును, యావద్భారత ఖండమునకును, ముప్పు తెచ్చెను. ఈతడు మహారాష్ట్రులతో స్నేహము చేసుకొనియుండినచో వారితనికి తప్పక సహాయము చేసెడివారు. మహారాష్ట్ర లితరవిషయములలో యెట్టివా

రై నను అన్నమాటను తప్పవారు కారని లోకమెల్ల రెరిగినదేగదా. హైదరాళీ గనుక మహారాష్ట్రలతో అప్పుడు చేరియుంటే వీరు ఉభయులు తమ తమ రాజ్యములను దిట్టపరచుకొనుటయేగాక, ఉమ్మడిశత్రువగు ఇంగ్లీషువారిని యిండియా నుండి తరిమివేసెడివారు. కాని, దైవయోగము వేరువిధముగనుండెను. హైదరాళీ అవివేకముగ యీ రహస్యమును ఇంగ్లీషువారికి వెల్లడించుటచే మహారాష్ట్రల కెన్నియో యిక్కట్లువచ్చెను. ఇంగ్లీషువారు మాస్టినును పునహాకు పంపించి, మహారాష్ట్రలకు, హైదరాళీకి కలియకుండా కుట్రలుపెంచి, కుటుంబకలహములను రేపెట్టి నారాయణరావు మున్నగువారిని చంపించి, మహారాష్ట్రము నెంత భీభత్సము చేయవలెనో అంత భీభత్సము చేసిరి. నారాయణరావు అన్న పీష్వా మాధవరావు యొక్క ఆకస్మిక అకాల మరణమునకుకూడ మాస్టినే కారణమేమో యెవరు చెప్పగలరు? ఆతనికి మాస్టి రహస్యముగా విషముపెట్టించి చంపించియుండవచ్చును. హైదరాళీ రహస్యము నిట్లు వెల్లడించుటవల్ల మహారాష్ట్రమున కిన్ని ముప్పులు వచ్చెను. అందుచే హైదరాళీ స్థాపించినరాజ్యమును పడగొట్టుటకై నానాఫర్నవీసు తదనంతరము తోడ్పడెనన్నచో ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు. ఇది తదనంతర చరిత్ర.

1772 జూన్ నెలలో మహారాష్ట్రలకు భూమిని, ముడుపులను చెల్లించుకొని అటుపంపివేసి, హైదరాళీ “కొడగు” రాజ్యముపైబడి దానిని స్వాధీనము చేసుకొనెను.

ఈలోగా పునహాలో జరుగుచున్న నాటకమంతను హైదరాళీ కనిపెట్టియే చూచుచుండెను. పీష్వాలు మాధవరావు, నారాయణరావు, లిరువురును కడతేరిరి. భ్రాతృపుత్రహంతకుడు రఘునాథరావు నారాయణరావు మరణానంతరము పుట్టిన పసికూన సింహాసనమునకు రాకుండ తానే తక్తు నెక్కవలెనని చూచుచుండెను. ఇంగ్లీషువారి హంతకుని వెనుకవేసికొని వచ్చుచుండిరి. ఇట్టి చిక్కునమయమును గనిపెట్టి హైదరాళీ తిరిగి మహారాష్ట్రలపైకి 1785లో తనకొడుకు టిప్పుసుల్తానును పంపించి, లోగడ తాను వారికి తాకట్టువుంచిన భాగములు స్వాధీనపరచుకొనెను. ఇందుకు నానాఫర్నవీసు అంగీకరించి, మరల హైదరాళీని ఎట్లయిన తనతో కలుపుకుని ఇంగ్లీషువారి నణచవలెనని చూచెను. ఇంతవరకు మైసూరురాష్ట్రము పీష్వాకు “చౌతు” చెల్లించుచుండెను. తనతోకలిసి యింగ్లీషువారిమీదికి వచ్చేయడల యీ చౌతును తగ్గింతునని నానాఫర్నవీసు హైదరాళీతోచెప్పెను. ఇంగ్లీషువారు తనకు ద్రోహముచేసిరేయన్న రోషము హైదరాళీ మనస్సులో వేధించుచునేయుండెను.

అందుచే, నానాఫర్నవీసు మాట కితడంగీకరించి వెంటనే యింగ్లీషువారి పనిపట్టించుటకై బయలుదేరెను. అటు మహారాష్ట్రలును, యుద్ధమునకు దిగిరి

* ఇంగ్లీషువారంతట రెండువైపుల యేక కాలమందు కాచుకొనవలసివచ్చెను. కాని ముందు మహారాష్ట్రుల మీదికి పోదలచి యీపని తీరువరకు హైదరాల్ నెట్లయిన తీయనిమాటలచే లాలించుచు, తమ మీదికిరాకుండ కాల హైదర్ ఇంగ్లీషు వారిని వేధించుట. హరణము చేయించవలెనని యింగ్లీషువారొక యెత్తువేసిరి.

ఈ తీయనిమాటలు చెప్పుచు ఊరించుచుండుటకై మద్రాసుకొన్నిలు వారొక కైస్తవనాదిని హైదరాల్ వద్దకు పంపించిరి. కాని, యీ పర్యాయము హైదరాల్ వారిటోపీలో పడలేదు. ఇంగ్లీషువారు తనతో ఆడిన మాటను తప్పినందుకై హైదరాల్ యీ రాయబారిని గట్టిగా తలవాయునట్లు చివాట్లుపెట్టి పంపించివేసి, 1780 జూలైలో యుద్ధమునకు బహుతీవ్రముతో బయలుదేరెను. కర్ణాటకమంతను స్వాధీనపరచుకొనెను. మద్రాసుకొన్నిలువారు డబ్బు వగైరాలులేక యుద్ధమునకు సిద్ధముగ లేకుండిరి. అందుచే కర్ణాటకములో హైదరాల్ వీరవిహార మొనరించుచున్నప్పుడు వారు అతనిని అడ్డగించలేకపోయిరి. ఇంగ్లీషువారి యాజమాన్యమున కర్ణాటకనబాబు యీ ప్రాంతపు ప్రజలను ఘోర బాధలుపెట్టుచుండెను. ఎప్పుడైతే హైదరాల్ వచ్చి పడెనో అప్పుడే యింగ్లీషు వారి బాధనుండి బయటపడుచున్నాముగదా యని అక్కడిప్రజలు సంతోషించి హైదరాల్ కెంతయో సహాయముచేసిరి. ఎక్కడెక్కడివార్తలు హైదరాల్ కి సులభముగా తెలియుచుండగా, ఇంగ్లీషుసేనాని కర్నల్ కాస్బీ కేమియు దిక్కుతెలియక కొట్టుకొనుచుండెను. హైదరు రణవ్యూహములముందర కర్నల్ కాస్బీ దిక్కుతెలియక తెల్లపోవలసివచ్చెను.

1780 ఆగష్టు 10 తేదీకి మద్రాసుకూడ పట్టుబడునేమోయను భయము పుట్టెను. ఆరోజున హైదరుతాలూకు ఒక ఆశ్వికదళము సెంటుథామసుమాంటు వద్దకు వచ్చి నానా భీభత్సముచేయసాగెను. మద్రాసుకొన్నిలు వారంతట గాభరా పడి నాల్గువైపులనున్న సేనలకు “రండి రండి” అని కబుర్లుపంపించిరి. గుంటూరులో

* మహారాష్ట్రులు నైజాము, హైదరాల్ ఈ ముగ్గురిని యేక కాలమందే యింగ్లీషువారిపైకి తమ తమ రాష్ట్రములలోనుండి పురికొల్పవలెనని నానాఫర్నవీసు యెత్తువేసెనని పైయధ్యాయములో చెప్పియుంటిని. ఇందుకు హైదరాల్ చే నానాఫర్నవీసు యీరీతిగా ఒప్పించెను.

నానాఫర్నవీసు నైజామునుకూడ అదేసమయమున పురికొల్పజూచెను. కాని, యింగ్లీషువారతనికి గుంటూరు సర్కారును యిచ్చి తమపట్టున గుంజుకొనిరి. మరియు, ఢిల్లీచక్రవర్తి దక్షిణ యిండియాలోని ప్రతినిధిపదవిని (ప్రెసిడెంట్ పదవిని) తననుండి తీసివేసి హైదరాల్ కి యివ్వజూచుచున్నాడను టక్కరుమాటను నైజాముచెవులో ఊదిరి. ఈమాటపట్టుకొని వెర్రిబాగుల నైజాము యాకూటములో చేరక, హైదరాల్ యెడ యీర్ష్యవహించి, దూరముగ నుండెను. నానాఫర్నవీసు వేసిన యెత్తు పూర్తిగ నెరవేరక పోయినను ఇంగ్లీషువారి కీ సమయమున ఉక్కిరి బిక్కిరి అయ్యెను.

నున్న సేనాపతిని, పుదుచ్చేరినుండి కర్నల్ బ్రెయితువెయిటును, తక్షణమే తమ తమ సేనలతో మద్రాసుకు రమ్మనిరి. హైదరు రాకకు అడ్డుపడవలసినదని చెప్పి తిరుచునాపల్లిలోనున్న సేనకు కబురుపంపించిరి. తమ మిత్రుడు కర్ణాటక నబాబు తాలూకు వడియార్, సామో, జింజీ, కర్ణాటకఘర్, వందవాసి మున్నగు కోటలకు తగుకాపుదలలు పెట్టిరి.

ఈ యుద్ధములో హైదరాకపోరపాటు చేసెను. పుదుచ్చేరికిని, మద్రాసుకును, మధ్య 'కారంగోలి' యను చిన్నకోటగలదు. ఈ కోటను స్వాధీనపరచుకొనుట హైదరాళికి బహుసులభముగనుండెను. కాని, అతడట్లుచేయక పోరపాటున వదిలివేసెను. అతడే గనుక యీ కోటను ముందుగా స్వాధీనపరచుకొని యుండియుంటే పుదుచ్చేరిలోనున్న యింగ్లీషుసేనాని బ్రెయితువెయిటు తన సేనతో మద్రాసు రాలేకపోయెడివాడు. గుంటూరునుండి కర్నల్ బ్రెయిలీ యాజమాన్యమున వచ్చుచున్న సేననుమాత్రము హైదరాళి యెదిరించి పూర్తిగా ధ్వంసము చేసెను. 700 మంది యింగ్లీషువారు చచ్చిపోయిరి. 200 మందిని హైదరు ఖైదీలుగా పట్టితెచ్చెను. ఈ విజయసూచకముగా హైదరాళి శ్రీరంగపట్టణములో "దరియా దాలతుబాగు" గోడలపై చిత్తర్వులో వ్రాయించెను. ఈ యోటమి సంగతి కలకత్తాకు తెలియగనే వారన్ హేస్టింగ్సు అప్పుడు మహాప్రస్థులతో చేయుచున్న యుద్ధముకట్టిపెట్టి వారితో సంధిచేసుకుని మద్రాసువారి సహాయార్థము సర్ అయ్యర్ కూటు యాజమాన్యమున కొంతసేనను ఓడలమీద నవంబరు 5-వ తేదీకి మద్రాసుచేరునట్లు పంపించెను. ఈ "కూటు" కూడ హైదరాళి విజృంభణమును అణచలేకపోయెను. మద్రాసుకొన్నిలువారి స్థితిగతులేమియు యితనికి నచ్చలేదు. వారు న్యనహారములన్నిటిని పాడుచేసిరని యీ కూటు వారిని చివాట్లు పెట్టి యేమియుచేయలేక 1782 సెప్టెంబరు 28 తేదీన బెంగాలుకు తోకమడత పెట్టెను.

ఇట్టిస్థితిలో యుద్ధము మహావిజయవంతముగా రేగుచున్న తరుణమున హైదరాళి దైవవశమున 1782 డిశంబరు 7-వ తేదీన చనిపోయెను. ఇంగ్లీషువారి అదృష్టము పండెను. హైదరాళి అకాలమరణము యింగ్లీషువారికి ఒక హైదర్ మరణము విధముగ గాక అనేకవిధములుగ మేలయ్యెను. ఆతడప్పుడు తమ ఇంగ్లీషువారిసంబరము పై మహా ఉమ్మరముగా చేయుచున్న యుద్ధబాధ తప్పెను. ఇది ఒక లాభము. అటు మహారాష్ట్రులును యింగ్లీషువారితో సఖ్యపడక తప్పదాయెను. ఇది రెండవలాభము. నైజాము తనను విసర్జించినను సింధియా, భాక్షేలు శత్రుపక్షము చేరినను, హైదరాళి బ్రతికియున్నంతవరకు నానా ఫర్నవీసు యింగ్లీషువారి నింకను పూర్తిగా లొంగదీయ గలననియే ఆశించు చుండెను. కాని హైదరాళి చావుతో నానాఫర్నవీసు ఆశలు అడుగంటెను. హైదరాళి కొడుకు "టిప్పు"

శ్రీరంగపట్టణము—మైసూరు రాజధాని.

హైదరాల్

అంగేయులకు అజేయుడు-ఇంగ్లీషువారిని
ముప్పలిప్పలు పెట్టి మూడుచెరువులనీళ్లు
తాగించినవాడు (340-వ పేజీ.)

టిప్పుసుల్తాను—

(హైదరాల్ కొడుకు)
చైవభక్తిగల మైసూరుప్రభువు—వీర
స్వర్ణమును జూరగొన్నయోధుడు.
(448-వ పేజీ.)

మైసూరుమంత్రి పూర్ణయ్యపంతులు
హిందూ, మహమ్మదీయ ప్రభువులను సమానభక్తితో గొల్చిన
ప్రగ్గడ (పేజీలు 349, 450, 451.)

యెట్టివాడగునో నానాఫర్నవీసుకు అప్పుడు తెలియదు. వారుభయులకు అప్పుడేమియు ఒడంబడిక లేదు. అందుచే నానాఫర్నవీసు అప్పటికేమి చేయుటకును వీలులేక 1782 మే నెలలో యింగ్లీషువారితో చేసుకొన్న సాల్వే ఒడంబడికను ధృవపరుప వలసివచ్చెను. ఈ సమయములో హైదరాళీ చనిపోకుండ యుండియున్నచో నానాఫర్నవీసు తిరిగి యింగ్లీషువారితో యుద్ధమునకు దిగెడివాడే యని చెప్పవచ్చును. ఇతని మరణము మైసూరువారి కేగాక మహారాష్ట్రులకును గొప్పపట్టదాయక మయ్యెను.

హైదరాళీకి మతమందు దురభిమానములేదు. ఇతడు పాపండునుకాడు. ఇతడు మైసూరురాజ్యమును హరించినను ప్రజలయెడ గాని, తాను జూరించినవారి యెడలగాని, యెట్టి క్రౌర్యములుగావించి యుండలేదు. వ్రా

హైదరాళీ గుణగణములు

యను, చదువను, నేరనివాడయ్యును రాజ్యపరిపాలనయందు

గొప్ప సామర్థ్యములను తెలివితేటలను జూపెను. మతదురభిమానముచే హిందువులయెడ క్రౌర్యము నహించలేదు. వీరిని ఉద్యోగమునుండి తీసి పారవేయలేదు. గొప్ప గొప్ప ఉద్యోగములకు వారినే నియమించుకొనెను. వారును యితినియెడ శ్రోహముచేయక భక్తివిశ్వాసములతోడనే యుండిరి. సేనలు యుద్ధరంగమందు పోరాడుచున్న సమయమున హైదరాళీ చనిపోవగ, యీ సంగతి శత్రువులకుగాని, తమ సైన్యములకుగాని అప్పుడు తెలిసినచో అపాయము వచ్చునను శలంపుతో దగ్గరనున్న పూర్ణయ్య, కృష్ణరావు అను హిందూమంత్రులిద్దరు యీ రహస్యమును పైకి పోసీయక దూరమండెక్కడనోపున్న కొడుకు టిప్పు వచ్చువరకు వారు దాచి యుంచిరి. ఈ సమాచారమును తక్షణమే బేగీరావు (ఒంటె) టపామీద కొడుకుకు పంపించి అతడు వచ్చువరకు హైదరాళీశవమును ఖైలక్రోణిలో భద్రపరచి, ఏకో విలువగల సామగ్రిని బంగీకట్టి పంపించుచున్నట్లు రహస్యముగ కోలారుకు పంపించి వేసిరి. ఈ మరణవార్త మంత్రులెంత రహస్యముగ యుంచినారంటే చాలరోజుల వరకు యీ సంగతి యింగ్లీషువారికికాని, హైదరాళీసేనలకుగాని, తెలియనే తెలియలేదు. సేనలన్నియు మామూలుగ పడమటివైపున నడచుచునేయుండెను. హైదరాళీ జబ్బుగనుండి చుట్టుకప్పుబడిన ఒక మేనాలో యీ సైన్యముల వెంటవచ్చుచున్నట్లే యామంత్రులు నాటక మాడించిరి.

హైదరాళీ రణరంగమందు మహాయోధుడయ్యు, గొప్ప ఆశ్వికుడయ్యు, ఖడ్గవిహారమందును, ఫిరంగులు కాల్చుటయందును, అనన్యసామాన్య ప్రజ్ఞగలవాడయ్యును, ప్రజలను వశపరచుకొని నడిపింపగల నాయకుడయ్యు, రాజ్యపాలనము దీక్షతో సాగింపగల నేర్పరియయ్యు, ఉత్తమరాజనీతిజ్ఞున కుండవలసిన దూరదృష్టి యందితడు కొరతవడియుండెను. నానాఫర్నవీసు చాపిన స్నేహపాస్తము నితడు సకాలమున ధట్టిగ స్వీకరించకపోవుటయందును, పరాయిదేశస్థులగు పరాసువారి సైనికసహాయము నాశ్రయించి, వారినినమ్మి, తన సేనలో వారికి గొప్పపదవులనిచ్చుట

యందును, యీ దూరదృష్టిలేని లోపము హైదరాళీయందు స్పష్టముగ గాన్పించుచున్నది. తాను నమ్ముకొన్న ఫ్రెంచివారు యితనికెన్నడును అదనుకు సహాయముచేసి యెరుగరు. రానురాను, వీ రెల్లు ద్రోహులై తనరాజ్యమును కూలద్రోసిరో తన కొడుకు టిప్పుసుల్తాను కాలములో స్పష్టము గాగలదు. యోధుడుగ ఆకాలమున హైదరుకు సాటియెవ్వరును లేరనిచెప్పవచ్చును. ఈతడు యుద్ధరంగమున నిలువబడి నప్పుడు అనన్యసామాన్యమగు ధైర్యసైర్యముల జూపెను. వ్యూహారచనయందు

యెప్పటికప్పుడు అతనికి అపూర్వమగు ఊహలు పుట్టుకొని వచ్చుచుండెను. ఓడిపోయి నప్పుడు నిరుత్సాహమాతని కెన్నడునులేదు. యుద్ధకార్యములందు హైదరాళీ యూరోపియకపద్ధతుల ననుకరింపజూనెను. ఆకాలములో ఇండియాసేనలలోగల లోపముల నతడు కనిపెట్టెను. ఈ లోపమును తీసివేయుటకై అతడు తన సేనల నన్నిటిని యూరోపియను సేనలఫక్కిని తరిఫియతు చేయించెను. ఇందుకై యితడు ఫ్రెంచివారి సహాయమును అంత ఆప్యాయనముతో గోరుకొనుచుండెను. తన రాజ్యపు కోస్తానుగూడ సంరక్షించుకొనుట కితడు పూనుకొనెను. ఇందుకై యితడొక నౌకాదళమునుకూడ తయారుచేసెను. ఆరోజులలో యిండియాలో నౌకాదళము పెట్టుకొనిన దేశీయరాజులలో యీతడొక్కడే యుండెను. యీ కాస్త నౌకాదళమును తదుపరి, ఇంగ్లీషువారు నాశనముచేసిరి.

శివాజీ, హైదరు లిరువురు నిశానీదారులనియ, యిరువురును గొప్పయోధులనియు, చెప్పుటలోదప్ప యితరవిషయములలో వీరిరువురిని పోల్చుటకు వీలులేదు. హైదరు, రాజ్యాపహారి. శివాజీకాడు, హైదరు రాజ్యాపహారియగుటచే అతడుదానిని నిలువబెట్టుకొనుటకై పరాయి దేశస్థుల నాశ్రయించవలసి వచ్చెను. ఫ్రెంచివారి సైనికసహాయమే లేకపోతే హైదరు అంతపైకి వచ్చెడివాడుకాడు. శివాజీ రాజ్యాపహారికాక తన స్వప్రజల శక్తి సామర్థ్యములచే ఒకమహారాజ్యమును స్థాపించి దానికితాను మకుట ప్రాయుడయ్యెను. హైదరాళీకి ఉత్తమరాజనీతిజ్ఞత కొరవడియుండెనని నిదర్శన పూర్వకముగా ఇదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఈ విషయములో శివాజీకిని హైదరుకును పోలికయేలేదు. ఆఖరుకు నానాఫర్నవీసుతో పోల్చుటకుగూడ వీలులేదు. హైదరు స్వతంత్ర రాజ్యస్థాపకుడుగాక కేవలము రాజ్యాపహారియగుటయే బహుశః ఇట్టి లోపమునకు మూలకారణమని చెప్పనొప్పును. ఇతడు మోటబలముచేతనే పైకివచ్చెను గాని, న్యాయము, ధర్మము ఇతనియందులేదు. న్యాయబలమునకు భుజబలమును అనుసంధించుటయే ఉత్తమరాజనీతిజ్ఞత యనబడుచున్నది. ఇట్టి అనుసంధానము హైదరు సందులేదు. ఇతడు మైసూరురాజుల తాలూకు హక్కులను న్యాయముగగాక బలాత్కారముగ తనకాళ్లక్రిందవేసి మట్టగించి, పైకివచ్చినాడు. కాబట్టి సహజముగ యితనికా ఉత్తమరాజనీతిజ్ఞత యుండుట కవకాశము లేకపోయెను. హైదరాళీది

హైదరు
శివాజీలకు తార
తమ్యము.

నడుమంత్రపుసిరి. ఇతడు రాజ్యాపహారి. దోపిడిగాడు. కాని, శివాజీ అట్టివాడుకాదు. ఇందునుగూర్చి రెనడేగా రిట్లువ్రాసిరి.

“మైసూరులో హైదరు, టిప్పులయొక్కయు, హైదరాబాదులో నైజాముల్ ముల్క్ యొక్కయు, అయోధ్యలో సుజాఉద్దౌలా యొక్కయు, బెంగాలులో ఆలివర్డిఖానుయొక్కయు, పంజాబులో రణజిత్ సింగుయొక్కయు, భరతపురములో సురాజ్ మాల్ యొక్కయు జీవితచర్యలకును మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమును నిర్మించుటయందు తోడ్పడిన ప్రఖ్యాతనాయకుల జీవితచర్యలకును, గల భేదమును చూడలేనివారు మహారాష్ట్ర చరిత్రను సరియైన దృక్పథమునుండి పఠింపలేనివారగుచున్నారు. దాని నిజతత్వమును గ్రహింపజాలని వారగుచున్నారు..... ఔరంగజేబు మరణానంతరము స్వతంత్రులమని తలయెగగట్టిన నానారాష్ట్రములలోని సుబేదార్లవలెగాక మహారాష్ట్ర రాజ్యస్థాపకుడగు శివాజీయు, అతనితరువాత వారునుకూడ మొగలురాజ్యభానుడు మధ్యందిన మార్తాండుడై వెలుగుచున్న తీవ్రనిదాఘకాలమందే రెండు పురుషాంతరములకాలము యేకరీతిగా మొగలు సామ్రాజ్యుల తాకింపులకు చెక్కుచెదరక ఎదురుతన్ని నిలచిరి. పైన పేర్కొన్న సుబేదారులు సాహసిక యోధులు. వెనుకనుండి ఎట్టిజాతీయ భావబలముచేగాని ప్రేరితులైనవారు కారు. అందుచే తాము లేవదీసుకొన్న రాజ్యములు తమతోనే అంతరించినవి” (కాని, శివాజీ రాజ్యమట్లుపోలేదు.)

శివాజీకిని, హైదరాళీకిని, గల నిజమైన తేడాను రెనడేగారు పై వాక్యములలో చక్కగ స్పష్టపరచిరి. శివాజీని మహారాష్ట్ర ప్రజలు తామెంతకాలమునుండియో ఎదురుచూచుచున్న అవతారపురుషునిగ ఎంచుకొని పూజించిరి. కాని, హైదరు తన తెగువచే పైకివచ్చి పరాయిదేశస్తుల మద్దతుచే తనయధికారమును యిష్టములేని ప్రజలపై బలాత్కారముగ వేసి రుద్దవలెనని జూచెను. ఇది యిరువురకుగల గొప్పతేడా.

ఇంగ్లీషువారితో తానప్పుడు సాగించుచున్న యుద్ధపర్యవసానమును చూడకుండగనే హైదరు మరణించెను. తరువాత ఇతనికొడుకు టిప్పు యుద్ధమును జయప్రదముగ ముగించెను. హైద రీ సమయమున చనిపోకుండా జీవించియేయుంటే, నానాఫర్నవీసు మాధవరావుసింధియాను లొంగతీసుకొనివచ్చి, మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమునంతను తిరిగి దిట్టముగ బలపరచి, ఇంగ్లీషువారిమీదికి ధ్వజమెత్తి తప్పక వారి హతమార్చియుండుననుటకు సందేహములేదు. కాని, దైవవిధి అన్యత్ర యున్నప్పుడు, యావన్నుండి భారతప్రజలు ఆంగ్లదాస్య్యాన్నియందు బహుకాలము తప్తము కావలసియున్నదని దైవము మూడుపంక్తుల లిఖించియుండగ ఎంతటి ఘనుడైనను మానవమాతృడగు నానాఫర్నవీస్ ఏమిచేయగలడు? నానాఫర్నవీసు సమస్తమును చేయగలిగెనుగాని దైవవిధికి యెదు రీద లేకపోయెను. అంతే! అతని లోపము.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పండ్లెండవ అధ్యాయము

నైజాము ఖండము, నైజాము రాజ్యోదయము.

ఔరంగజేబు మరణానంతరము కేంద్రప్రభుత్వముపై తిరుగుబాటుచేసిన రాజ ప్రతినిధులలో నైజాము-ఉల్-ముల్క్ మొదటివాడు. ఇతనినిచూచి తక్కినవారును తిరుగుబాటు సాగించి, కాలక్రమమున మొగల్ సామ్రాజ్యమును ధ్వంసముచేసిరి. నైజాము-ఉల్-ముల్క్ ధైర్య సాహసములచేగాక, మొగల్ సామ్రాజ్య చగమచక, కేవలము ద్రోహకార్యములచే, స్వతంత్రుడయ్యెను. నైజామురాజ్యము ఒక్క ఉదారకార్యమునుగాని, రణప్రావీణ్యమును జూపుకార్యమును గాని, చేయకపోయినను, తన ద్రోహకార్యములవల్ల బ్రిటిష్‌యిండియా చరిత్రలో చాల ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చుటచే దాని పూర్వచరిత్ర నిట క్లుప్తముగ వివరించుట అవసరము.

ఔరంగజేబు మరణానంతరము వచ్చిన పాదుషాలు దుర్బలులగుటచే ఆఖరు రోజులలో రాజ్యాధికారమంతయు అబ్దుల్లాఖాన్, హుస్సేన్‌ఆలీఖాన్‌లను యిరువురు సయ్యదుసోదరుల వశముననుండెను. వీరు పాదుషాకు మంత్రులైయుండి మొగల్ సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నముగాకుండ పట్టుకొని రావలెనని యెంతో తంటాలుపడు చుండిరి. ఈవిషయములో వీరు నిష్కలంక చరిత్రులనియే చెప్పవలెను. అయితే, ఢిల్లీపాదుషాఅధికారమును త్రోసివేసి తాము స్వతంత్రులు కాదలచిన నైజాము మున్నగువారికి వీరనిన కంటకముగ నుండెను. కాబట్టి, యిరువురు సోదరమంత్రులను ముందుగ త్రోసివేయుటకు వాకొక గొప్పకుట్రపన్నిరి. ఈకుట్రకు నైజాము నాయకుడు. ఎట్టకేలకు యీ యిరువురమంత్రులలో ఒకనిని చంపించియు, ఒకనిని చెరసాలలో త్రోయించియు, కుట్రదారులు తమపనిని నెరవేర్చుకొనిరి. మొగలాయి దర్బారులోనున్న ప్రముఖులలో పరస్పర కలహములగూడ కల్పించిరి. ఇదంతయు నైజాము-ఉల్-ముల్క్ చేసినపనియే. మహారాష్ట్రులకు కన్నగీటి మొగలాయిల మీదికి ఉసుగొలిపినదియు, పరిష్యానుండి నాదర్ షాను ఢిల్లీపైకి రప్పించినదియుగూడ యీ నైజాము-ఉల్-ముల్క్. దక్షిణహిందూస్థానపు కాట్లాటలలో చీటికిమాటికి పరాయిదేశస్థులగు ఇంగ్లీషువారినో, పరాసువారినో, తనకు సహాయముగ రమ్మని పిలచుచు, క్రమక్రమముగ వారు దేశములో వ్రేళ్లు పాతుకొనిపోవుటకు తోడ్పడి

నదియు యీ నైజాము-ఉల్-ముల్క్. ఇట్టి పురుషుని పూర్వోత్తరము లెట్టివో కొంచెము తెలిసికొనుట అవసరము.

నైజాము-ఉల్-ముల్క్ తురానీవంశస్థుడు. ఇతడొకప్పుడు రోహిల్ ఖండము లోనున్న మొరాదాబాదుకు గవర్నరుగ నియమింపబడెను. ఔరంగజేబు మునిమనుషుడు 'ఫెరోకుసియా' అనునతడు పాదుషాగానున్న కాలములో

నైజామ్ - ఉల్ -
ముల్క్ - మొగల్ రాజ్య
నాశకుడు.

పైన పేర్కొనబడిన యిరువురు సయ్యదుసోదరులును దర్బారులో చాలపలుకుబడిని సంపాదించుకొనిరి. అన్న అబ్దుల్లాఖాన్

ప్రధానమంత్రి (వజీర్) అయ్యెను. తమ్ముడు హుస్సేన్ ఆలీఖాన్ దక్కనుకు రాజప్రతినిధియయ్యెను. ఇతడక్కడ రాజప్రతినిధిగనున్నన్నాళ్లు మహారాష్ట్రల ఆటలక్కడ యేమియుసాగలేదు. ఔరంగజేబు మరణించిన 10, 12 సం॥లలోనే మహారాష్ట్రలు దక్కనులోనున్న కాండేష్, మాల్వారాష్ట్రములలో "చౌతు" వసూలుచేసుకొను హక్కును సంపాదించుకొని యుండిరి. ఈ వసూలు విషయములలో మహారాష్ట్రలకునూ, యీ రాజప్రతినిధి హుస్సేన్ ఆలీకిని చాలా సార్లు తగాదాలు వచ్చుచుండెను. కాని, ఢిల్లీలో సయ్యదుసోదరులను త్రోసివేయ వలెనను కుట్రలు ప్రబలముగ నుండుటచేతను, నైజాము - ఉల్ - ముల్క్ కూడ మొరాదాబాదునుండి బయలుదేరి పెద్దపరివారముతో ఢిల్లీలో మకాముపెట్టి యీ కుట్ర నడిపించుచుండుటచేతను, తన అన్నతక్షణమే రమ్మని కబురుపంపుటచేతను, హుస్సేన్ ఆలీఖానుడు ఢిల్లీ వెళ్లవలసివచ్చెను. కొంతమంది స్వార్థపరులు దుర్బలుడగు చక్రవర్తిని లోబరుచుకొని వజీరుపార్టీపై ధ్వజమెత్తిరి. అంతట వజీరుపక్షమువారికిని చక్రవర్తిపక్షమువారికిని, ఢిల్లీవీధులలో హోరాహోరిని పోరాటములు జరిగెను. వజీరుసేనలు జయమందెను. చక్రవర్తి పారిపోయి జనానాలో దూరెను. వజీరు తాలూకుసిపాయి లంత జనానాలో జొరబడి చక్రవర్తిని బయటికి లాగి చీకటి కొట్టులో పడవేసి బిగించిరి !

అసమర్థుడును, యింద్రియలోలుడునునగు చక్రవర్తి నిట్లు లాగివేసినను మంత్రి అబ్దుల్లాఖాన్ సింహాసన మాక్రమింపదలంచలేదు. అతడప్పుడట్లు చేస్తేనే బాగుండెడిదేమో. తా నప్పుడు సింహాసనమెక్కి తన సామర్థ్యముచే దేశమందు శాంతి భద్రతల గాపాడియున్నచో మొగల్ రాజ్యమింకను కొంతకాలము నిలిచి యుండెడిదేమో. ఇంగ్లండులో 'చార్లెస్' రాజును శిరచ్ఛేదన మొనర్చినపిదప 'క్రామ్ వెల్' రాజ్యాధికారమును నహించి దేశమును కాపాడినట్లు యీ సమయమున అబ్దుల్లాఖాన్ కూడా అటుల చేసియుండిన బాగుండెడిదేమో. కాని, అతడట్లు చేయక, తైమురు వంశీకుడగు "మహమ్మద్ షా" యను ఒకానొకనిని నామకః సింహాసనముమీద కూర్చుండపెట్టి, రాజ్యాధికారమును మాత్రము తనచేతిలో

నుంచుకొని నడిపింపసాగెను. హిందూప్రజలూ కాలమున ఔరంగజేబుచే విధింపబడిన తలపన్నువల్ల మహమ్మదీయరాజ్యమునెడ విముఖులగుచున్నారను సంగతిని యితడుకనిపెట్టి కొత్తచక్రవర్తిచేత ఆపన్నును తీసివేయించెను. ఇదిచాలా దూరదృష్టితో చేసినపనియని చెప్పకతప్పదు. ఈతడేగనుక చిరకాలమిమంత్రిత్వములో నుండియుండినచో యిండియాలో మహమ్మదీయరాజ్యమింక కొన్నాళ్ల పాటుండెడిది. కాని, నైజాము - ఉల్ - ముల్క్ ధూమకేతువైపుట్టగ ఆ రాజ్యమెట్లునిలచును?

1720 సం॥లో మంత్రి అబ్దుల్లాఖాన్ నైజాము—ఉల్—ముల్క్ కు అపకారమేమియుచేయక మాల్యాకు రాజప్రతినిధిగ పంపెను. ఈతడక్కడచేరి సేనలను కూర్చుకొని, చుట్టుపట్టుల రాజ్యములమీదపడుచూ, తుదకు ఢిల్లీచక్రవర్తిమీదికే ధ్వజమెత్తి, నర్మదానదినిదాటి వచ్చుచుండెను. అప్పుడీసేనల నెదిరించుటతప్ప వేరొకమార్గము మంత్రి అబ్దుల్లాకు కనిపించలేదు. అప్పుడు ఉభయసేనలకు చాలా నెలలు పోరాటములు జరిగెను. ఆఖరుకు సయ్యదుసోదరులిరువురిలో తమ్ముడు హుస్సేనాలీ యుద్ధరంగమందు చనిపోయెను. అన్న మంత్రిఅబ్దుల్లా నైజాం - ఉల్ - ముల్క్ కు ఖైదీగచిక్కెను. ఇది మొగల్ సామ్రాజ్యమున కెంతయు అరిష్టదాయకమయ్యెను. నైజాము—ఉల్—ముల్క్ నక్షత్రము పైకెక్కివచ్చెను. హుస్సేన్ ఆలీ చనిపోవుటచే, నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ తానే దక్కనుకు వైస్రాయిగ ప్రకటించుకొనెను. పిమ్మట 1722 సం॥ జనవరి 18-వ తేదీన ఢిల్లీకివచ్చి, పాదుషానుదర్శించి, చేయవలసినమర్యాదలను చేసెను. పాదుషాయు ప్రితుడై యితనిని వజీరుగ (ప్రధానామాత్యునిగ) నంగీకరించి తగుమన్ననల జేసెను. ఇది 1722 సం॥ ఫిబ్రవరి 13-వ తేదీన జరిగెను. ఎనిమిదిమాసములైనపిమ్మట గుజరాతురాష్ట్రమునకు సైతమితడు 1722 సం॥ అక్టోబరు 15-వ తేదీన రాజప్రతినిధిగ నియమింపబడెను.

ఈరీతిగ నైజాము ఉల్ ముల్క్ ప్రభు అఖండముగ వెలిగిపోవుచుండెను. ఇతడిప్పుడు మొగల్ సామ్రాజ్యమున కెంతకు ప్రధానామాత్యుడేకాక గుజరాతు, మాలవా, దక్కనులకు రాజప్రతినిధికూడ యయ్యెను. ఇట్టియున్నతస్థితికి వచ్చియు యితడు సామ్రాజ్యమునకు చేసినమేలు కించిత్తయిననులేదు. గొప్పపదవునై తే ద్రోహముచేసి సంపాదించుకొనెనుగాని, వానిని సక్రమముగ నిర్వహించుబుద్ధివైశద్యము, రాజనీతిజ్ఞత యితనికేది? ఈపదవుల నిర్వహించుటకువలయు శక్తి సామర్థ్యములలో ఒక్కటికూడ యితనియందు లేకుండెను. దర్బారులోని స్తోత్రపాఠకులెల్లరు యితనిని మొగముయెదుటపొగడుచు, మొగమటుత్రిప్పగనే కడుపులు పిసుగుకొని నవ్వుచుండిరి! ఎగతాళి చేయుచుండిరి. మెటికలు విరుచుచుండిరి. ఇట్టిస్థితిలో, యీతడేమియు చేయజాలక వజీరుపనికి రాజీనామా యిచ్చి దక్కనుకు అక్కడ వచ్చి అల్లరులుచేయసాగెను. ఇతనికి చేతనైనది ఇదియొక్కటే. రాజ్యాధికారము చేతికిస్తే దానినినిర్వహించుటకు చేతగాక, దక్కనువచ్చి అక్కడ సామ్రాజ్యముపై

అల్లరులు సాగించినాడు. ఇతడు ప్రధాన్యామాత్యపదవికి రాజీనామానిచ్చివచ్చినను, ఢిల్లీ పాదుషా యితని కెన్నో బిరుదుములను, బహుమానములను ఒసంగి సన్మానించెను. అయినప్పటికి, యితనిబుద్ధి యెల్లుమారును? ఇతడు 1724 సం॥లో దక్కనుకువచ్చి అల్లరులు సాగించెను. గుజరాతులో తన మేనమామకు ఉత్తరమువ్రాసి, అతనిచే అక్కడ తిరుగుబాటుచేయించి, ఢిల్లీదర్బారులోని ప్రముఖులతాలూకు జాగీరులన్నిటిని కొల్లగొట్టించెను. ఈవార్త ఢిల్లీకి తెలియగనే పాదుషా గుజరాతుపైకి కొంతదండును పంపి తిరిగి కొంతశాంతిని నెలకొల్పెను. నైజాము-ఉల్-ముల్క్ కు లోగడయిచ్చి యున్న మాల్యా రాజప్రతినిధిత్వమునుతీసివేసి దానిని “ రాజాగిరిధర్ ” అను హిందువునకిచ్చెను.

దీనికి నైజాము-ఉల్-ముల్క్ కు కోపమువచ్చి మహారాష్ట్రులను పిలిచి, వారిచేత మాల్యాపై దండెత్తించెను. మహారాష్ట్రులు బాలాజీ విశ్వనాథుని పీష్వాగిరిలో యీ మాల్యాపై దండెత్తి, దాని నాక్రమించుకొనిరి. బాలాజీ విశ్వనాథుడంతట కొత్తగ సంపాదించుకొన్న యీ మాల్యా రాజ్యమును రెండు భాగములుగ చీల్చి ఉత్తరభాగమును తనచెప్పులుమోసిన దానోజీ సింధియాకును, దక్షిణభాగమును మలహారిరావు హోల్కారునకును యిచ్చెనను సంగతిని వెనుక మనము తెలిసికొనియే యుంటిమి. మొగల్ సామ్రాజ్యమునుండి ఒక ఖండము యీరీతిగ ఊడిపోవుట కిదియే ప్రారంభము. ఇదేసమయమున మహారాష్ట్రులు గుజరాతుపైకూడ దండువెడలి దానిని స్వాధీనపరచుకొనిరి.

మాల్యా, గుజరాతు రాష్ట్రములకు ఢిల్లీ పాదుషా తరపున ప్రతినిధులుగ నున్న రాజాగిరిధర్ మున్నగు హిందూప్రముఖులు యీ మరాటీ దండయాత్రలను తీవ్రముగ యెదిరించిరి. వీరు ఢిల్లీ పాదుషా కెంతమాత్రమును ద్రోహము చేయలేదు.* మహమ్మదీయ ప్రభువునకు ద్రోహము చేసినవాడు మహమ్మదీయడగు నైజాము-ఉల్-ముల్క్ గాని హిందువులగు రాజాగిరిధర్ మున్నగువారుకారు. ఇది విచిత్రమైన సంగతి! “ పూర్వము రోమకచక్రవర్తి ఫ్రాంసు దేశముపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు ఆతనినెదిరించిన పరాసు ప్రజల మనుమలే తదుపరికొన్నాళ్లకు రోమకమహా సామ్రాజ్యములో సేనాపతులై, రాష్ట్రపాలకులై రోమక మంత్రివర్గములోనికి

* మాల్యా వైస్రాయియగు గిరిధరుడు మహారాష్ట్రులను తీవ్రముగ యెదిరించుటలో తన ప్రాణములగూడ గోల్పోయెను. తక్షణమే యితని బంధువుడు “ రాజా దయాబహదూర్ ” అను నతడు పైన్యాపతియై మరల మహారాష్ట్రులకు ఊపిరి ఆడనీయలేదు. తుద కితడును హోరాహోరి పోరాడి రణరంగమందు మరణించెను. “ సామ్రాజ్యమున్నంతవరకు మహారాష్ట్రుల నిక్కడ అడుగు పెట్టనీయను. కాని, సాతరువాతవారు హిందూస్థానమును ముంచివేయునట్లున్నారని ” యితడెంతో భక్తివిశ్వాసములతో పాదుషాకే వ్రాసెను.

గూడ గైకొనబడిరి. వారి యధికారవాంఛ రోమకసామ్రాజ్యపు శాంతిని భంగ పుచ్చుటకు మారుగ, తత్ సామ్రాజ్యమును యెక్కువ బందోబస్తుగ కాపాడి, దానిని గొప్పదానినిగ జేయుటకే తోడ్పడె” నని రోమక సామ్రాజ్య చరిత్ర కారుడగు గిబ్బ్ మహాశయుడు వ్రాయుచున్నాడు. ఇట్లే హిందువులు మొదట మొగల్ దాడుల నెదిరించినను పిదప మొగల్ సామ్రాజ్యములో సేనాపతులై, రాష్ట్రపాలకులై మహామంత్రిశేఖరులై, తద్రాజ్యమును దిట్టపరచి, ఉన్నతస్థితికి తెచ్చుట కెంతయేని తోడ్పడిరి.

మొగల్ సామ్రాజ్యముపైకి మహారాష్ట్రుల నిట్లు పురిగొల్పి దానినుండి రెండు పెద్ద ఖండముల నూడబెరికించుటయేగాక, నైజాము-ఉల్-ముల్క్ పరిషియా రాజగు నాదర్ షాను గూడ ఢిల్లీపైకి దండెత్తించెను. నాదర్ షా సేనలు కాబూలు రాష్ట్రముమీదికి వచ్చి పడెనను వార్త తెలియగనే ఢిల్లీ పాదుషా ఆసేనల నెదిరించుటకై నైజాము-ఉల్-ముల్క్ ను పొమ్మనెను. కాని, యితడట్లుచేయక ఢిల్లీలోనే అటుయిటు తిరుగుచూ కాలక్షేపము చేయజొచ్చెను. నాదర్ షా సేనలువచ్చి పాదుషా సేనలమీద పడినప్పుడుగూడ యితడు కదలలేదు! నాదర్ షా ఢిల్లీలో చేసిన భీభత్సమునంతను యితడు లోలోన కులుకుచు చూచుచుండెను! ఢిల్లీ పాదుషాకు గలిగిన పరాభవమునకు యితను లోలోన హర్షించుచుండెను. నాదర్ షా 1738 సం॥ మే నెల 15-వ తేదీని ఢిల్లీని వదలి వెల్లెను. ఈ దండయాత్రవల్ల నాదర్ షా మొగల్ సామ్రాజ్యములో చేరియున్న సింధు, కాబూలు రాష్ట్రములను, పంజాబులో కొంత భాగమును మొగల్ సామ్రాజ్యము నుండి ఊడబెరుకుకొని తనరాజ్యములో కలుపుకొనెను.

అంతట నైజాము-ఉల్-ముల్క్ దక్షిణమునకు వచ్చివేసి, రాజధానిని బౌరంగబాదునుండి హైదరాబాదుకు మార్చుకొని, తాను స్వతంత్రుడనని ప్రకటించుకొనెను. ఈతనిని చూచి బెంగాలులోనున్న ఆలివర్డీఖాను యిట్లే స్వతంత్రుడనని చెప్పకొనెను. ఈ రీతిగ నైజాము-ఉల్-ముల్క్ చేసిన స్వామిద్రోహమువల్ల మొగల్ సామ్రాజ్యము బ్రద్దలై పోయి, మాలవా, గుజరాతు, కాబూలు, సింధు, పంజాబు, దక్కను, బెంగాలు రాష్ట్రములు వేర్వేరు ఖండములుగ ఊడి, యీవలబడెను. నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ సామ్రాజ్యవిచ్ఛేదమునకు ధూమకేతువయ్యెనని చెప్పటకేమి సందేహము?

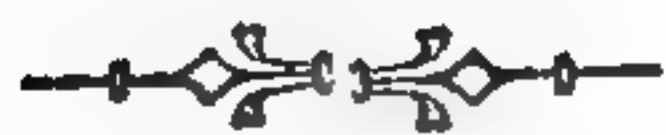
1747 సం॥లో “మహమ్మద్ షా” యనుపేరుగల ఢిల్లీ పాదుషా చనియెను. అతని తరువాత అతని పెద్దకొడుకు ‘అహమ్మద్ షా’ పాదుషా యయ్యెను.

1748. నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ మరణం-ఇంగ్లీషు వారి పంట.

మహమ్మదుషా సింహాసనమెక్కు నాటికి ఢిల్లీ సామ్రాజ్యపు పొలిమేరలు చెక్కుచెదరక ఔరంగజేబు నిర్ణయించినట్లే నిలిచియుండెను. కాని, మహమ్మదుషా కాలములో నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ చేసిన స్వామిద్రోహ

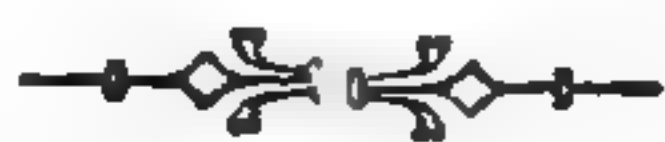
పరంపరలవల్ల యితని మరణకాలమునకు మొగల్ సామ్రాజ్యము చాలవరకు ఖండ ఖండములుగ బ్రద్దలైపోయెను. పొలిమేరలు తారుమారాయెను. మహమ్మదుషా పాదుషా చనిపోయిన మరుసంవత్సరమే 1748 సం॥లో నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ కూడ 'పాపీచిరాయు' వన్నట్లు 104 ఏండ్లు బ్రతికి చచ్చెను. ఇతని మరణానంతరము నైజామ్ పదవికి వారసత్వపు తగాదాలు వచ్చెను. ఈ తగాదాలలోనే ఆంగ్ల పరాసులుప్రవేశించుట తటస్థించినది. ఆ సంగతి నిదివరకే కొంత వినరించియుంటిమి.

నైజామ్ వంశస్థాపకుడగు నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ చరిత్ర యిట్టిది! ఈ చరిత్ర సజ్జనుల మనస్సున కెక్కునదిగలేదు. మైసూరు ప్రభువైన హైదరాళీ చరిత్రకునూ, యీ నైజామ్ చరిత్రకునూ, చాలతేడాకలదు. హైదరాళీ ధైర్యసాహసములు గల యోధుడు. తనస్వసామర్థ్యముచే యితడు పైకివచ్చెను. కాని, నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ కేవలము స్వామిద్రోహమువల్లనూ, నీచమగు కుచ్చిత ప్రవర్తనవల్లను పైకివచ్చెను. హైదరాళీకి గల బుద్ధి వైశద్యముగాని, భుజబల సామర్థ్యములుగాని, నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ కు లేవు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదమూడవ అధ్యాయము.

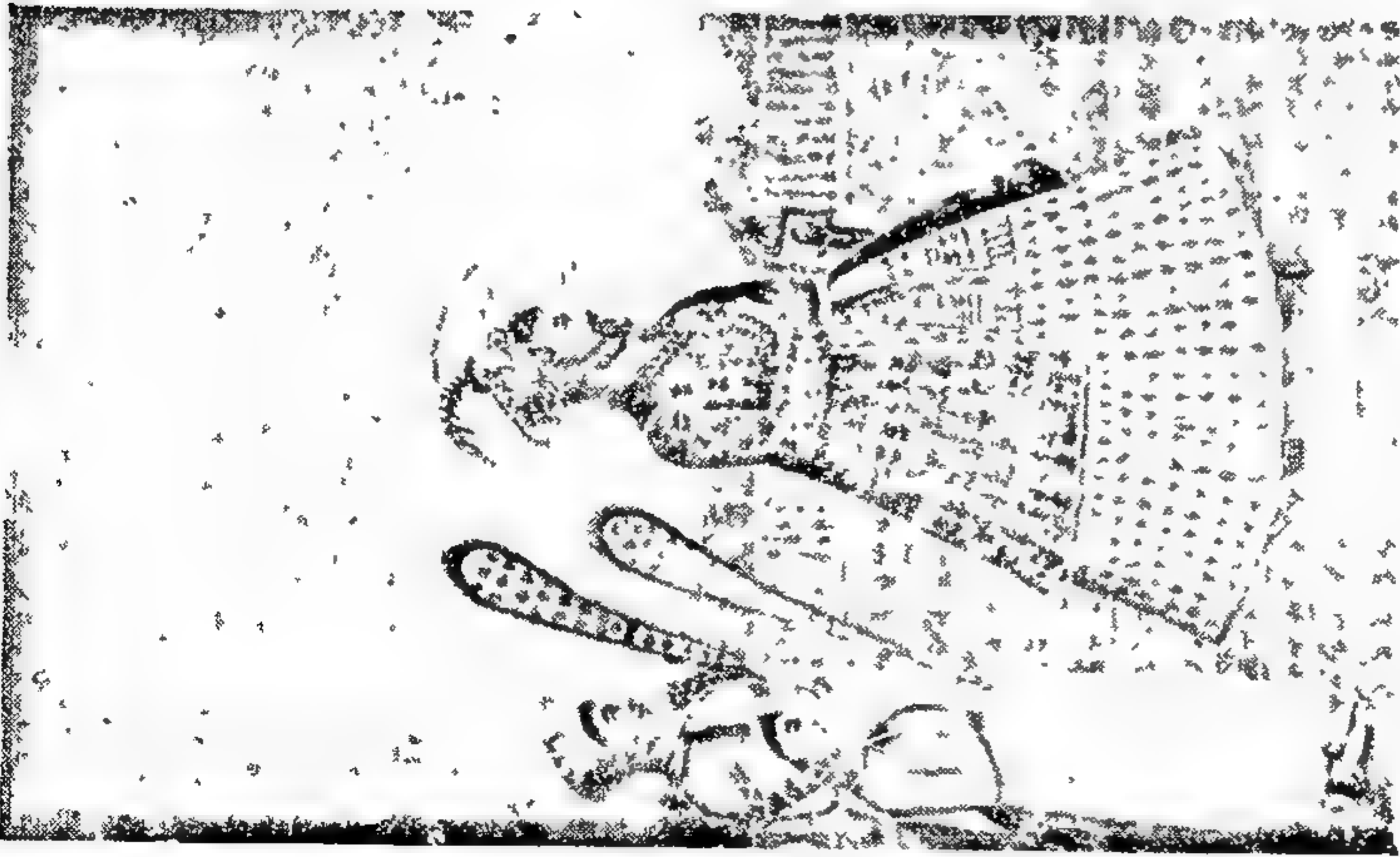

నూక్ ఫోసన్ హయాము.—(1785-86)

ఆంగ్లేయులు భరతవర్షములో రాజ్యస్థాపనకు బూనుకొను నాటికి కాలము, కర్మము వారి కెట్లు అనుకూలముగ కలసివచ్చెనో యీ వెనుకటి మూడధ్యాయము లలో చెప్పిన మొగల్ సామ్రాజ్యవిచ్ఛిన్నకథనమువలన బోధపడ గలదు. అదివరకు బలిష్ఠముగను, ఏకముగనుండి, మున్నూ రేండ్లు దాదాపు భరతవర్షమునంతను ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగ నేలిన మొగల్ సామ్రాజ్యము కాలపురుషుని కరాఘాతముచే యెట్లు ఖండఖండములుగ—మహారాష్ట్ర, అయోధ్య, వంగ, నిజామ్, కాబూల్, పాంచాల, మాళవ, ఘూర్జర, సింధు—యిత్యాదిభిన్నభిన్న ఖండములుగ—బ్రద్దలై పోయెనో చెప్పి యుంటిమి. ఒకదానికొకటి సంబంధములేక, తెగిన హారములోని ముత్యములట్లు, చెల్లాచెదరుగపడిన యీ ఖండముల నన్నిటిని క్రమముగ ఒక్కొక్కదానినే నోటవేసి కొనుటకు పరాయిదేశస్తులగు ఆంగ్లేయులకు బహుసులభమయ్యెను. వంగఖండమును ఒకదశలో—అనగ పదేండ్లకాలములో—వారెట్లు నోటవేసుకొన్నదియు యీ గ్రంథము మొదటి ఆరుఅధ్యాయములలో వివరించి యుంటిమి. తదుపరి, వారణాసింగ్సు కాలములో—10, 12 వేండ్లలో మహారాష్ట్ర, మైసూరు, అయోధ్య, కాశీఖండములెట్లు ఊగింపబడెనో వివరించితిమి. రోహిలాఖండమెట్లు దగ్ధపటల మొనర్పబడెనో వింటిమి. ఆదికాలమునాడే ఆర్కాటు నబాబు ఆంగ్లేయుల చేతులలో పట్టవలె యెట్లుచిక్కెనోకొద్దిగ తెలిసికొంటిమి. ఇక, క్రమక్రమముగ యివియన్నియు తదుపరివచ్చిన ఆయాగవర్నర్ జనరలుల హయాము లలో యెట్లు యింగ్లీషువారి నోటపడుచూ వచ్చెనో రాబోవు అధ్యాయములలో వివరించెదము.

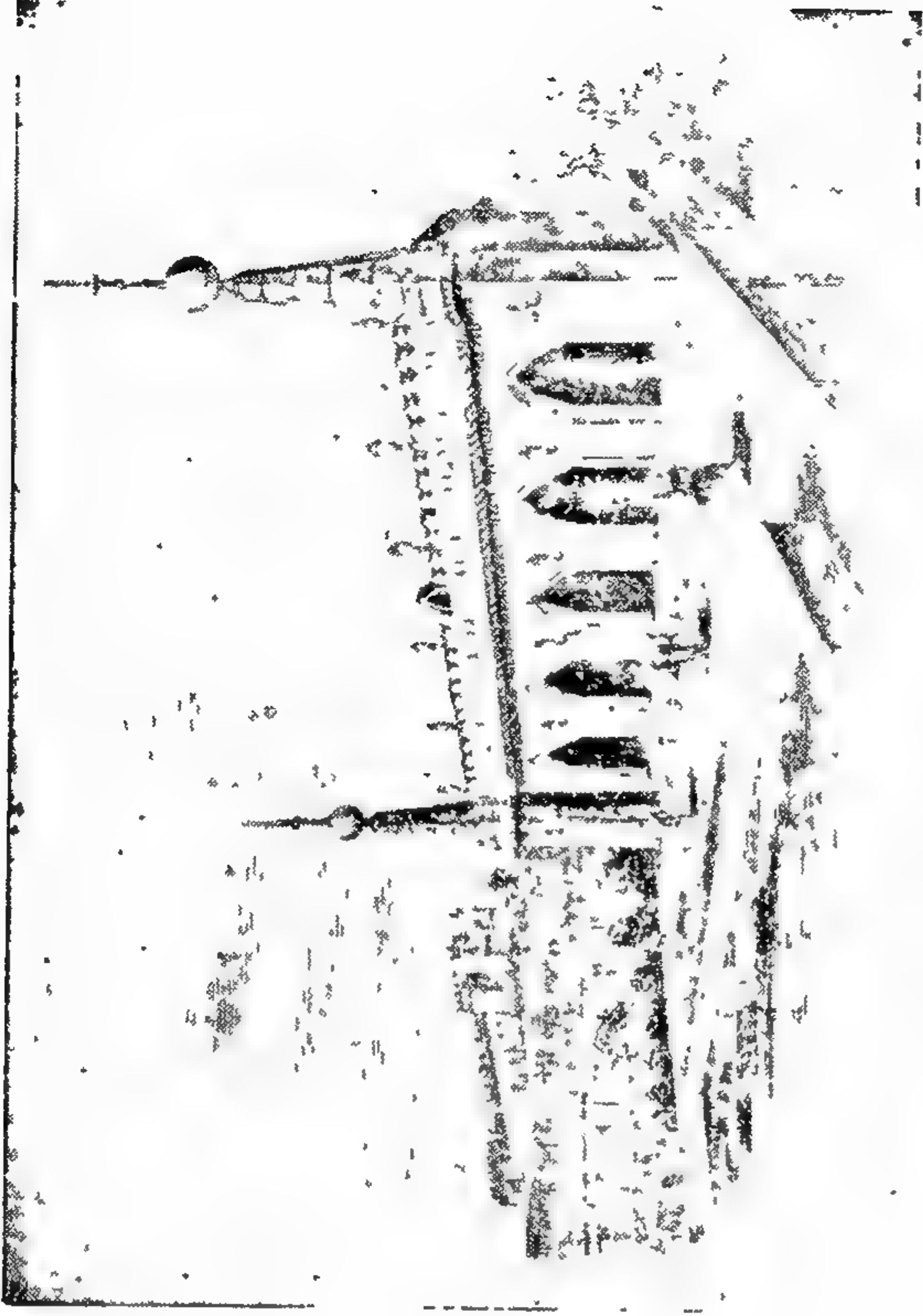
వారణాసింగ్సు అనంతరము యెన్నికకువచ్చిన ఇంగ్లీషు గవర్నర్ జనరల్ “కారన్ వాలీసు.” వారణాసింగ్సు 1785 సం॥ లో ఇండియానుండి వెళ్లి పోయెను. 1786 సం॥ లో కారన్ వాలీసు వచ్చెను. ఈ యిరువురికిమధ్య—కారన్ వాలీస్ వచ్చి చార్జీ పుచ్చుకొనువరకు—కొన్నిమాసములు “సర్ జాన్ మాక్ఫర్ సన్” అను నతడు ఆక్టింగు గవర్నర్ జనరలుగ పనిచూచెను. ఇతని కాలములో

358 A

మహమ్మదాలీ-కర్ణాటక నశాబు.

యురపియన్ స్తోత్రపాఠకులచే అష్టలలో
ముంచబడి, రాజ్యమును వారికి తాకట్టుపెట్టి,
వారికి దాసుడైన నశాబు—సిగ్గి-వ చేజి.

ఆర్కాటులోని కర్ణాటక నశాబుల రాజమందిరము.

అంతగా చెప్పకోతగిన విశేషములేమియు లేవుగాన యీ యధ్యాయమును బహు కుప్తములో ముగించెదము.

మాక్ఫర్సన్ స్కాట్లండు దేశస్థుడు. ఇతనికి ఆంగ్ల సాహిత్యమందు వచన రచనయందు పాండిత్యముగలదు. ఇతడు మొట్టమొదట 1767 సం॥ లో కంపెనీలో గుమాస్తాగా మద్రాసుకువచ్చెను. ఇతడు మెల్లిగా ఆర్కాటు నబాబు దర్బారులో చేరెను. ఇతనికి నబాబుకూ సంబంధ మెట్లు కలిగెనో చూడుడు. ఆ రోజులలో ఆర్కాటు నబాబు మహమ్మదాలీ అవస్థ పాపము యింగ్లీషువారి చేతులలో దుర్భరముగ నుండెను. ఈ నబాబు ప్రాపకమువల్లనే యింగ్లీషువారికి అసలు దక్షిణ హిందూస్థానమున కాలూని నిల్చుటకు ఆస్కారము దొరికినది. ఈ నబాబుకు వీరు తోడ్పడి సింహాసనమెక్కించిరి. అందుకు ప్రతిఫలముగా 4½ లక్షల మొహరీలు రాబడిగల పరగణాల నితడు కంపెనీ కిచ్చెను. కాని, యింగ్లీషువారి పట్టినందు యితనిని నిలుపున దోచుకొన సాగిరి. చివరికితడు అప్పలపాలయ్యెను. తనదగ్గర నుండి డబ్బుగుంజుకున్న యింగ్లీషుదొరలే యితనికితిరిగి అప్ప పెట్టపాగిరి. రానురాను యీ అప్పలు లావై యితడు మునిగిపోవ సిద్ధముగ నుండెను. ఇందు చాలవరకు దొంగ అప్పలే. ప్రతి యింగ్లీషువాడువచ్చి యితనిని ముఖస్తుతి చేసియో మోసగించియో డబ్బు లాగుచుండెను. చివరకు 1771 సం॥ మార్చి 19 తేదీన అప్పడు యింగ్లాండులో రాజుగనున్న “మూడవ జార్జి” కూడ యితనికి స్వహస్తముతో ఉత్తరమువ్రాసి స్తోత్రము చేయసాగెను. ఈ రీతిగా యిండియాలోని రాజులకు తమ స్వదస్తూరీతో ఉత్తరము వ్రాసిపంపిన యింగ్లాండురాజు లెవ్వరునులేరు. ఆ ఉత్తరము లోని కొన్ని భాగములనిట వివరింతుము.

“మీరు గత జులయిలో పంపిన ఉత్తరమును అందుతో మీరు పంపిన పలు విధములగు కానుకలును ఈస్టిండియాకంపెనీవారిద్వారా మాకు చేరినవి. మీ రందులో పంపిన మీయొక్కయు, మీ పిల్లలయొక్కయు, పటమును మే మెంతయో ఆనందముతో చూచుకొను చుందుము. మేము దానిని చూచుకొను చుండుటవల్ల మీరు మా యెడ సజ్జా చూపించుచూవచ్చిన ప్రేమను మా మనస్సుల కది యెల్లప్పుడు స్ఫురింపజేయు చుండును. ఇట్టిప్రేమను మీ సంతతివారుకూడ మాయెడ వంశపారం పర్యముగా చూపుచూవచ్చెదరను విషయములో మా కెట్టి సందియమును లేదు. అట్లే మా స్నేహమును మా రక్షణయు మీకు మీ వంశమువారికి, మావల్ల మా వంశము వారివల్ల పుత్రపౌత్ర పారంపర్యముగ సంక్రమించుచు రాగలదను విషయమును మేము గట్టిగ చెప్పగలము.....

“మాన్యకాదళమునకు సర్ రాబర్టు హార్లండు అను వారిని అధికారిగా నియమించినాము. వారిద్వారా మీకీ ఉత్తరమును పంపుచున్నాము. ఈ ఉత్తరమును

దానితోపాటు మాస్వంత ఆయుధాగారమునుండి యీ రెండు పిస్తోళ్లును మా దేశములో తయారైన యీ కొన్ని వస్త్రములను వారు మీకు బహుమతిగా యివ్వగలరు. మేముమీయెడపూర్వమువలెనే యెల్లప్పుడు చూపుచు నుండబోవు మర్యాదకు చిహ్నముగా మీరు వీనినిఅంగీకరింప గోరెదము. మాకు మీయెడ యెట్టి గౌరవభావముకలదో యీ హర్షండుగా రేమీకు చెప్పగలరు. వారు మాపేరిట చెప్పదాని యందంతటను మీరు సంపూర్ణ విశ్వాసముంచ గోరెదను..... సదా మీ శ్రేయోభిలాషి..... ఇక సెలవు”

ఈ విధముగా రాజుమొదలు రంగప్పవరకు యింగ్లీషు దొరలీ వెర్రిబాగుల నబాబును ఉబ్బవేసి డబ్బుగుంజి తుదకితని కొంపగూల్చి, అప్పలలోముంచిరి. కొత్తగావచ్చిన ప్రతి గవర్నరుకు ప్రతిఉద్యోగికి యితడు కానుకలు ముడుపులు చెల్లింపలేక చచ్చిపోయెను. అట్లు ఎవనికైనా చెల్లించకపోతే వాడు వీడి కొంపతీసేవాడే! ఇట్టి భయోత్పాతముచే యీశ్వేతదేవతల నతడు హిరణ్య శాస్త్రములతో నిత్యము తృప్తిపరుపవలసి వచ్చుచుండెను. ఒకసారి ‘మెకార్టినీ’ యను నతడు గవర్నరుగ వచ్చినప్పుడు నబాబతనిని మామూలుప్రకారము తనమహాలు కాహ్వానించెను. అతనిని తగుమర్యాదచేసి నబాబు మామూలు ప్రకారము 30 వేల నవర్సులను పల్లెములోపోసి గవర్నరు ముందుపెట్టెను. అతని వెంటవచ్చిన పరివారమునకును చేతినిండ పంచిపెట్టబోయెను. పాప మీ మామూళ్ల గొడవ యేమియు కొత్తగావచ్చిన గవర్నరుకు తెలియదు. అత డీ నవర్సుల కుప్పచూడగనే నిర్ఘాంత పోయెను. “ఇదేమిటి?” అని శెల్లబోయి అడిగెను. “ఏమీలేదు, కొత్తగావచ్చిన గవర్నరు ప్రభువుల నందరిని యారీతిగా సత్కరించడం మాకు మర్యాద, ఇది మామూలు. ఇంతవర కెవ్వరు దీనినికాదని త్రోసివేయలేదు. కాబట్టి, తాముకూడ ఆప్రకారమే అనుగ్రహించవలసిన”దని చేతులు నలుపుకొనుచు విన్నవించుకొనెను. కాని, మెకార్టినీ గవర్నరు యీసొమ్మును పుచ్చుకోననెను. అంతట ప్రక్కనున్న వారికందరికీ గవర్నరుమీద బలేకోపమువచ్చెను. మామూలు నితడిట్లు పాడుచేయుచున్నాడు అని వారందరు లోలోన యితనిమీద పండ్లు పటపట కొరికిరి.

కాబట్టి, యీయుదంతమువల్ల యేమి తెలియుచున్నది? ఏ గవర్నరుకుగాని, ఏ ఉద్యోగికిగాని, యారీతిగా బహుమతులను కట్నములను లంచములను చదివించకపోతే నబాబుకు బ్రతుకులేదన్నమాట! పాపమా యింగ్లీషువారి స్నేహితుడు— “చిరకాలమునాటి స్నేహితుడు”—యీగతికివచ్చి అప్పలలో మునిగిపోయెను. నై నవివరించినట్లు యివి చాలవరకు అక్రమపు అప్పలైయున్నవి. ఈ అప్పలనుండి తప్పించుకొనుటకై యివి అక్రమపు అప్పలని వాదించి పార్లమెంటువారిచే రద్దు పరుపించు కొనుటకుగాను నబాబు మహమ్మదాలీ యీ మాక్ థాన్ ను ఆశ్రయించి తనతరపు వకీలుగా సీమకుపంపించెను. ఇది యిగురువురకును సంబంధము.

మాక్స్వర్థ్ యారీతిగా ఆర్కాటు నబాబుకు వకీలుగా 1768 లో యింగ్లండులో ఓడదిగి అప్పుడు ప్రధానామాత్యుడుగనున్న డ్యూక్-ఆఫ్-గ్రాస్ట్ర్ వద్దకువెళ్లి నబాబుయెడ కంపెనీ నొకర్లుచేసిన అన్యాయము లన్నిటినీ వివరించి అతనిపై వారెల్లు అక్రమముగ అప్పులగట్టిరో గట్టిగచెప్పెను. ఈ వాదనతోపాటు కొన్నిలక్షల హిరణ్యదానమునుకూడ మంత్రికినీ అతనిపరివారమునకును చేయవలెనని మాక్స్వర్థ్ చూచెను. కాని, మంత్రి యీదానమును పట్టలేదు. “పోనీ, దానము కాకపోతే తక్కువవడ్డీకి అప్పుగనై నా తీసుకోండి” అని మాక్స్వర్థ్ అనెను. దీనికిని మంత్రి అంగీకరించలేదు. ఆఖరుకు నబాబుకేమియు మేలుకలుగలేదు. కాని, యీవకీలు మాక్స్వర్థ్ కు మాత్రము మద్రాసుకంపెనీలో గుమాస్తాగిరి దొరికెను. ఇతనంతట 1770 లో యింగ్లండునుండి బయలుదేరి మద్రాసుకువచ్చి కంపెనీ కొలువులో ఆరేండ్లుండెను.

1776 లో కంపెనీ వారితని నేలనో డిస్మిసుచేసిరి. ఇతనంతట నెత్తిమీద గుడ్డవేసుకొని ఇంగ్లండువెళ్లి తనను డిస్మిసుచేసినందులకు అక్కడ పెద్దగందరగోళము చేసెను. ఈపీడ వదిలించుకోటానికో లేక యితని గొప్ప

మాక్స్వర్థ్ ను డిస్మిస్ చేయుట, మరల గొప్ప ఉద్యోగ మిచ్చుట!

శక్తి సామర్థ్యములను చూచియో, తెలియదుగాని అక్కడివారీ కుట్రదారునికి వెనుకటికంటే పెద్ద ఉద్యోగమిచ్చి, యిండియాకు పంపిరి. క్రమముగా

యీతడు కలకత్తాలోని సుప్రీం కౌన్సిలులో మొదటిమెంబరు అయ్యెను. అప్పటినుండి యితడు ఆర్కాటు నబాబుమాటయే మరిచిపోయెను. వారన్ హేస్టింగ్సు 1785 లో ఇంగ్లండు వెళ్లిపోయినప్పుడు యీతడు కౌన్సిలులో మొదటిమెంబరుగుటచే ఆక్టింగు గవర్నరు జనరలయ్యెను.

ఇతడు గవర్నరు జనరల్ పదవికివచ్చి చూచునప్పటికి సైన్యములకు 50

ఆక్టింగ్ గవర్నర్ జనరల్ పదవి.

లక్షలుపైచిలుకు జీతములు బకాయిపడి యుండెను. ఇతడంతట ఖర్చులను తగ్గించి, డబ్బుమిగిల్చి, బకాయల నన్నిటిని తీర్చివేసెను. అయోధ్య నజీరునుండి డబ్బుకుంజెను. ఢిల్లీ

పాదుషాకు వారన్ హేస్టింగ్సు యెగబెట్టిన కప్పమును తిరిగి యిప్పించవలసినదని మాధవరావు సింధియాద్వారా సదరుపాదుషా కబురుచేయగా;—“వల్లకాదని” యితడుగట్టిగా తిరస్కరించెను. ఇతని పరిపాలనకు కంపెనీవారు చాల సంతోషించి, యితనికి “సర్” బిరుదము నిప్పించిరి. కాని, వట్టిబిరుదముతో తృప్తిచెందక గవర్నర్ జనరల్ పదవిని ఖాయముగా తనకు యిప్పించమని అడిగెను. కాని, కంపెనీవారందుకు ఒప్పుకొనరైరి. ఇతని స్థానమున “కారన్ హాలీస్”ను ఖాయముగా నియమించిరి. ఇందుకు యితనికి కోపమువచ్చి చాలా రగడచేసెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను.

తిరిగి, కారన్ వాలీస్ అనంతరముకూడా గవర్నరు జనరల్ ఉద్యోగమునకు రావలెనని ఇతడు యింగ్లండులో యెన్నోపాట్లు పడెను. ఎన్నోదొంగ కబుర్లు చెప్పియు, మోసగించియు, లంచము లిచ్చియు, యెంతమంది పార్లమెంటు మెంబర్లనో, అన్ని పార్టీలలోనివారిని కూడగట్టుకొనజూచెను. “నేను కొన్నాళ్లు గవర్నరు జనరల్ పనిచేసినాను కాబట్టి నాకు మామూలు మెంబరుకంటె యెక్కువపించను రావలె” నని పోట్లాడెను. చాలమంది వోటర్లకు లంచములిచ్చి తానే పార్లమెంటులో మెంబరుడయ్యెను. కాని, లంచములు యిచ్చినసంగతి ఋజువుకాగా యితనిమెంబరు పదవి ఊడిపోయెను. పైగా, 50, 60 మంది వోటర్లమీదను, ఏజంట్లమీదను, క్రిమినల్ కేసులు పెట్టబడి, వారు శిక్షింపబడిరి. దీనిలోనే ఒక కేసులో మాక్ ఫర్ సన్ కు కూడా శివేలపానులు జరిమానావేసిరి! ఈ యెన్నిక సందర్భములో యితనిమీద వచ్చిన కేసులకు మితములేదు. అవి 82 కేసులుండెను. ఈ కేసులనుండి తప్పించుకొనుటకై యితడు ఇంగ్లండునువిడిచి, యెక్కడికో పారిపోయెను. ఇట్టివానిని ఇండియాకు గవర్నరు జనరలుగా పంపిస్తే, మనపేరు కాస్తాపోతుందని కారన్ వాలీస్ 1789 సం॥ ఆగష్టు 8వ తేదీన కలకత్తానుండి ఒక యింగ్లీషుమంత్రికి—డండాసుకు—రహస్యముగా ఉత్తరమువ్రాసెను. పాపము, మాక్ ఫర్ సన్ పడిన పాట్లన్నియు వృధయయ్యెను. అతనికి ఈ జన్మలో యిక గవర్నరు జనరల్ పదవి లభించలేదు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదునాల్గవ అధ్యాయము

కారన్ వాలీస్ పరిపాలన. (1786-1793)

1773 సం॥లో చేయబడిన రెగ్యులేటింగు ఆక్టులో గవర్నరుజనరలుకు తన సుప్రీము కౌన్సిల్ లోని యితరమెంబర్ల కంటే అధికమగు అధికారములు యేమియు యివ్వబడియుండలేదు. తనకు యిట్టి అధికారము లిచ్చినగాని తాను ఇండియాకు

కారన్ వాలీస్ కు
ఆసాధారణ అధికార
ములు.

పోనని కారన్ వాలీసు పట్టుబట్టెను. ఆ ప్రకారమే 1784 సం॥ ఆగస్టు 13-వ తేదీన పిట్టు ప్రధానమంత్రి కాలములో పార్లమెంటువారొక చట్టమును చేసిరి. దీనివల్ల గవర్నరుజనరలును

తక్కిన రాష్ట్రములలోని గవర్నరులును కూడ తమకు అత్యవసరమని తోచినప్పుడు తక్కిన కౌన్సిలుమెంబర్ల సమ్మతి లేకుండగానే వారి అభిప్రాయములకు వ్యతిరేకముగా కూడా ప్రవర్తించుటకు అధికార మివ్వబడినది. భిన్నాభిప్రాయులగు మెంబర్లు తమ భిన్నాభిప్రాయములను రికార్డు చేసి యుంచవచ్చుననిరి. ఇట్టి నిరంకుశాధికారమును చేతపుచ్చుకొని కారన్ వాలీస్ 1786 సం॥ మే నెలలో ఓడయెక్కి బయలుదేరెను.

ఇండియాకు వచ్చిన గవర్నరుజనరలులలోని కెల్ల యితడు శాంతిప్రియుడను అపోహ ఒకటి ఇండియాలో వ్యాపించియున్నది. కాని, కేవలమిదితప్ప. అందరిలో ఇతడే కఙ్జాకోరని చెప్పవలసియున్నది. దీనికొక కారణమున్నది. ఏమనగా ఇతడు

కారన్ వాలీసు
శాంతి ప్రయుడా?

యిండియాకు గవర్నరు జనరల్ గ నియమింపబడక పూర్వము అమెరికాలో దెబ్బతినివచ్చెను. అమెరికావారి చేతులలో యితడు ఓడిపోయి, ఆ వలసలను శత్రువులకు వప్పగించి ఇతడు

నెత్తిన గుడ్డ వేసుకొని యింటికి వచ్చెను. ఈ అపజయమునకై ఇంగ్లండు వారతనిని తిట్టి దుష్ప్రతిపోసిరి. ఇతడు ఇంగ్లండులో *తలయెత్తుకొని తిరుగ లేకపోయెను. ఈ అవమానమును పోగ్రోలుటకై యితనిని ఇండియాకు పంపించిచూస్తే, తిరిగి

* కారన్ వాలీసు త్రాగుబోతు. ఆంగ్ల చరిత్రకారుడు "లేకీ" History of England, Cabinet Edition Vol. VII P. 197, లో యిట్లు వ్రాసెను. నాటకశాలలో పెద్దదొమ్మలాట జరిగినట్లు హోరన్ వాల్ పోల్ వర్ణించెను. కారన్ వాలీసు ప్రభువును, ఆలస్ ప్రభువును, తప్పత్రాగి వచ్చి గోతులో 'రిగ్చి' గారిని తూలనాడుటవల్ల యాకొట్లాట జరిగినది.

అక్కడ యేమైనా పాపమితడు తనపేరు సంపాదించుకొనగలడేమో చూద్దామని చెప్పి ఇంగ్లీషు మంత్రివర్గమువా రితనికొక “ఛాన్సు” (అవకాశము) నిచ్చిరి. పరీక్షలో ఒకసారి తప్పినవానికి యింకొకసారి “ఛాన్సు” యిచ్చినట్లు. ఈ తడవైనను ప్యాసెతే మొదటి అపజయావమానము పోతుందేమో అనే ఆశచేత ఇతడు ఇండియాలో యెంతో తంటాలుపడెను. ఏదో యుద్ధము కన్పించి, దానిలోగల్గి తన ప్రతిభ తన దేశమువారికి చూపుకోవాలని యీతడు నిత్యము నలుముఖముల పార జూచుచుండెను.

ఆరోజులలో దక్షిణమున మైసూరులో హైదరాళీకొడుకు టిప్పుసుల్తాన్ పేరు చెప్పితే ఇంగ్లీషువారికి హడలుగడండెను. పెద్దపెద్దవారే యితని పేరువిని “నీరు విడుచుచుండిరి.” ఇంగ్లీషుదొరల పిల్లలకు టిప్పు పేరు ‘బూచి’గ

టిప్పు బూచి.

నుండెను. ఇంగ్లీషు దొరసానులు తమ అల్లరిపిల్లలకు యీ ‘టిప్పు’ బూచివాని పేరుచెప్పియే నిద్రబుచ్చుచుండిరి ఇంగ్లండులో ఒక ఇంగ్లీషుమంత్రి చెప్పెను. కాబట్టి, యిట్టి భయంకరుడగు యీ బూచివానిని దెబ్బగొట్టితే, పోయినపేరు తనకు తిరిగివస్తుందని కారన్ వాలీసు పార జూచెను. టిప్పుతండ్రి హైదరాళీ తాను బ్రతికివున్నన్నాళ్లు ఇంగ్లీషువారిని ముప్ప టిప్పులుపెట్టి మూడుచెరువులనీళ్ల త్రాగించెనని చెప్పియుంటిమి. ఈక్రొధము ఇంగ్లీషు వారికి లోలోన రగుల్కొనుచుండెను. తమ కసితీర్చుకొనుటకై యింగ్లీషువారు పొంచియుండిరి. కాబట్టి, కారన్ వాలీసుకు యిది మంచి యదనుగనుండెను. టిప్పుపై యెట్లయినను పోయి పడుదమను సంకల్పమును కారన్ వాలీస్ గట్టిగ చేసుకొనెను.

అయితే, ఈ సందర్భమున రెండు ప్రతిబంధకము లేర్పడనున్నట్లు కన్పించినవి.

ఒకటియేమనగా కారన్ వాలీసును ఇండియాకు పంపించు సందర్భమున ప్యాసుచేసిన ఆక్టులో పార్లమెంటువారొక నిబంధన నేర్పరిచిరి. ఇండియాలో కంపెనీ పొరు యేదేశీయప్రభువు తాలూకు వ్యవహారములలోగాని ఇంతటినుండి జోక్యము కలిగించుకోరాదనియు, యుద్ధమువగై రాలలో దిగక తటస్థముగా నుండవలెననియు ఈ నిబంధన విధించుచున్నది. ఇది ఒక ప్రతిబంధకము.

ఇక, రెండవ ప్రతిబంధకమేమనగా :—టిప్పుపై పోయి పడుటకు యేదో కారణమును లోకమునకు చూపించవలెనుగదా! తాము బలవంతులమని చెప్పి ఇంగ్లీషువారు పొరుగువారిమీదికి అన్యాయముగా పోయిపడతారా? ఇది తప్పు కాదా? కాబట్టి, తాముచేసేది సరిఅయినపనియేయని లోకమునకు చెప్పకొనుటకు వీరికేదైనా కాస్త కారణ ముండవలయును. ఆఖరుకు కాస్త, చీమతలకాయ అంతైనా వుంటేచాలును. లోకము కళ్లలో కారముకొట్టవచ్చును.

ఈ రెండు ప్రతిబంధకములను కారన్ వాలీసు యెట్లు తప్పించుకొనెనో చూతము.

మొదటి ప్రతిబంధకమును త్రోసివేయుటకు ఆంగ్ల మంత్రివర్గమువారే కారన్ వాలీసుకు యిషారా యిచ్చిరి. వారన్ హేస్టింగ్సును తీవ్రముగా విమర్శించిన రోజులగుటచే అప్పుడు కలిగిన తాత్కాలికపు ట్నుదేకములో ఆంగ్ల మంత్రి మండలి ఇషారా. పార్లమెంటువారు శ్రీరంగనీతులు చెప్పుచూ ఇండియాలో పరరాజ్యములపై పడుటమహాదోషమనియు, అంతటనుండి కంపెనీవారు దేశీయ రాజుల వ్యవహారములలో తటస్థులుగా నుండవలెననియు, చట్టములలో వ్రాసిరి. కాని, యిదంతయు దరిమిలా “తాటాకులపైన వ్రాసిన” వ్రాతవలె వదలివేయబడెను. ఈ వ్రాసినవ్రాత తాటాకు సిరా యింకా యెండకమునుపే ఆంగ్ల మంత్రివర్గము వారు “పోయిన అమెరికారాజ్యమునకు ప్రతిగా ఇండియాలో ఇంకోక రాజ్యమును సంపాదించుకొని రమ్మని” చెప్పి కారన్ వాలీసును ఇండియాకు పంపించిరి. అటు తటస్థముగనుండు చట్టమునుచేసి, ఇటుకవ్వించి రాజ్యముసంపాదింప కారన్ వాలీసును బంపుట మహాకౌటిల్య సంచారులగు ఆంగ్ల మంత్రిమండలికే తగును! టిప్పుపై యుద్ధముసాగించుటకు ఈ మంత్రిమండలివారు కారన్ వాలీసుకు యెంతోమద్దతు చేసిరి. సేనలను సహాయముబంపిరి. నీలక్షల సవరసులను అప్పుగాయిచ్చిరి. ఈరీతిగా వారు పార్లమెంటు చట్టమును బుద్ధిపూర్వకముగా నుల్లంఘించిరి! ఫ్రాన్సిస్, ఫాక్సు, హేప్పెస్టీ మున్నగు పార్లమెంటు మెంబర్లు మంత్రిమండలివారి యీచర్యను ప్రతిఘటించిరి. ‘ఈయుద్ధము కేవలము అక్రమమనియు, ఇది పార్లమెంటు చట్టమునకు విరుద్ధమనియు, న్యాయమైన హక్కుతో తనరాజ్యము తానుచేసుకొనుచున్న టిప్పుపై పోయిపడుట కేవలము నీచమగు దోపిడియనియు, పలువురు యేకమై ఒకనిపైపడుట చాల అధర్మమని యూరప్ లోని క్రైస్తవజాతు లనుచున్న ఈ సమయములో (మన) ఇంగ్లీషువారు నైజామును, మహారాష్ట్రులను కలుపుకొని అక్రమముగా టిప్పుపై పడుట చాలా లజ్జాకరమనియు’ ఫాక్సు మున్నగువారెంతయో వాదించిరి. కాని, ప్రయోజనము లేకపోయెను. “పడమట అమెరికా పోయింది కాబట్టి అందుకు ప్రతిగా తూర్పున ఇండియా సంపాదించుకోవాలని” ఆంగ్ల మంత్రి మండలియు, కారన్ వాలీసును, పట్టుపట్టుకొని కూర్చుండిరి. ఈ కారణములచే కారన్ వాలీసుకు పార్లమెంటు చట్టమును త్రోసివేయుటకు ధైర్యమువచ్చెను. తదుపరి రాజ్యాపహరణమునకు గడంగిన వెలస్లీ, హేస్టింగ్సు మున్నగు వారందరు కూడా ఇట్లే వర్తించిరి. ఇది మొదటి ప్రతిబంధకమును త్రోసివేసినకథ.

ఇక రెండవ ప్రతిబంధకమును కారన్ వాలీస్ యెట్లు త్రోసివేసెనో చూతము. 1782 సంవత్సరములో యుద్ధము తీవ్రముగ రేగుచుండిన సమయములో హైదరాబాద్

కారన్
వాలీస్ కుంటి
వాదన.

కాలవశమున చనిపోయెను. తరువాత అతనికొడుకు టిప్పు సుల్తాన్ ఆ యుద్ధమును జయప్రదముగ సాగించెను. అతని తాకిడల కోర్వలేక ఇంగ్లీషువారు 1784 సం॥ లో టిప్పుతో సంధి చేసుకోవలసి వచ్చెను. ఇదియే 1784 సం॥ మార్చి 11-వ తేదీన జరిగిన మంగళూరు ఒడంబడిక.

ఎవరు జయించుకొన్నది వారు తిరిగి యిచ్చివేసి, ఇక యింతటనుండి ఉభయ పక్షములు మైత్రితో నుండునట్లు యీ ఒడంబడికలో టిప్పును, ఇంగ్లీషువారును యేర్పాటుచేసికొనిరి. అయితే, ఇప్పుడి మైత్రిని పోదోల్తుంటె? ఇందుకు కారన్ వాలీసు బహునీచమగు ఉపాయమును కనిపెట్టెను. ఈ సంధి పత్రములోనే ఇంకొక సందర్భములో ఇంకొక వాక్యములో కంపెనీవారి “మిత్రుల” జాబితా వ్రాయబడిన సందర్భమున అందులో టిప్పుపేరు ఉదహరించబడి యుండలేదట! కాబట్టి ఇతడు ఇంగ్లీషువారికి శత్రువట! కాబట్టి, యితనిమీదికి దండెత్తిపోవుట తప్పకాదట! ఇదీ కారన్ వాలీసు వాదన! ఈ వాదనలోని అసంగతములు లోకము హర్షించగలదా? లోకము కండ్లలో నితడీ రీతిగ దుమ్ముకొట్టదలచుట యెంత సాహసము? లోకమంత బుద్ధిహీనమైనదని తలచుట కితడెట్టి గుండెలుదీసిన బంటుకావలెను? ఇది లోకులబుద్ధిని అనమానపరుచుటకాదా? ఈవాదమును ప్రఖ్యాత ఆంగ్లచరిత్ర కారుడగు సర్ జాన్ మార్కమ్ పైతము తీవ్రముగ ఖండించెను.

కారన్ వాలీసు టిప్పుపై పోయిపడుటకు యింకొకసాకు దొరికెను. టిప్పు తిరువాన్ కూరు రాజుపైకి దండెత్తెనట. తిరువాన్ కూరు రాజు ఇంకొక సాకు. ఇంగ్లీషువారికి మిత్రుడట! అందుచే, యీ మిత్రుని సహాయార్థము ఇంగ్లీషువారు టిప్పుపైకి పోవలసివచ్చెనట! ఇది కారన్ వాలీస్ వాదన! తిరువాన్ కూర్ రాజుకు టిప్పుసుల్తానుకుగల కలహ కారణములు మనమిచట వివరించుట అనవసరము. ఇరువురిలో దోషమెవరిదో, ముందుగ యెవ్వరు కవ్వించినారో, అదియు మనకిట అప్రస్తుతమే. అయితే, ఇంగ్లీషువారి సమయమున తిరువాన్ కూరు రాజు తమమిత్రుడని సాకుచెప్పి యీ అవకాశమును ఆధారముగాగొని తాము టిప్పుపై పడుటమాత్రము అక్రమము. లోగడ టిప్పు ఇంగ్లీషువారికి మిత్రులగు మహారాష్ట్రులపైనను నైజాముపైనను అనేకసారులు అక్రమముగా పోయి పడెనుగదా. అప్పుడేల ఇంగ్లీషువారు మహారాష్ట్రులకును, నైజాముకును, సహాయముచేయక వూరకుండిరి? అప్పుడేల వారు టిప్పు సుల్తాన్ పైకి దండెత్తిపోక పోయిరి? ఇప్పుడు మాత్రమేల తిరువాన్ కూరు మీద పడ్డాడను సాకుచెప్పి ఇంగ్లీషువారు టిప్పు పైకి వెడలిరి? ఈ తిరువాన్ కూరు కారణము కేవలము మిష. అసలు వుద్దేశ్యము టిప్పును అణగ గొట్టుటకు ఇంగ్లీషువారికి ఇప్పుడు అనుకూల తరుణముగానుండెను. (దీని తప్పిలు తరువాత చెప్పెదము) అందుచే,

యీ అదను కనిపెట్టి తిరువాన్ కూర్ రాజు పేరు వూరక చెప్పి ఇంగ్లీషువారు టిప్పుపై ధ్వజమెత్తిరి. ఈ సంగ్రామ ప్రారంభ కాలమందు తిరువాన్ కూర్ రాజు పేరు మిషగ ఉచ్చరింపబడినను, తదుపరి అతని పేరు యెక్కడను వినబడనే లేదు. యుద్ధానంతరము టిప్పునుండి లాగుకున్న దేశమును ముక్కలుగ బద్దలుగొట్టి తామును, తమ మిత్రులును పంచుకొనుచున్నప్పుడైనను, ఇంగ్లీషువారికి పాప మీ తిరువాన్ కూర్ మిత్రుడు జ్ఞాపకమురాడైరి! తాము పంచుకొన్న ముక్కలలో కాస్త అయినను తిరువాన్ కూర్ మిత్రున కివ్వరైరి! ఆఖరుకు పేరు తిరువాన్ కూరుదిన్నీ, నోరు ఇంగ్లీషువారిదిన్నీ అయ్యెను!

టిప్పుపైకి పోవుటకు పరిస్థితులు యిప్పుడు అనుకూలముగ నుండెనని పై పేరాలో చెప్పియుంటిమి. అది యెట్లనగా:—మహారాష్ట్రులును, ఇంగ్లీషువారికి
అనుకూల పరిస్థితులు, నైజామును టిప్పు సుల్తానుయెడ అసంతృప్తులై యుండిరి. ఇతడు వెనుకటి ఒడంబడికలకు విరుద్ధముగా రాజ్యకాంక్షచే మహారాష్ట్రులపైకిని, నైజాముపైకిని, అనేకసార్లు దండెత్తెను. ఈ కారణముచే యితనికిని, వారికిని బద్ధవైరమేర్పడి యితని నెట్లయినను హత మార్పవలయునని చూచుచుండిరి. ఈ యవకాశము ఇంగ్లీషువారు ఉపయోగించు కొని తమతోపాటు మహారాష్ట్రులను, నైజామును, టిప్పుమీదికి తీసుకొనివచ్చిరి. ఈ రీతిగా ఇంగ్లీషువారు, మహారాష్ట్రులు, నైజాము, ముగ్గురు యేకమై టిప్పు మీదికి దండెత్తిరి. ఈ సందర్భమున నైజాము, మహారాష్ట్రుల ప్రవర్తననుగూర్చి కొంత విమర్శింపవలసియున్నది. ఎట్లనగా:—లోగడ టిప్పు సుల్తాన్ అక్రమముగా తమమీదికి వచ్చిపడి తమ్మును అనేకసార్లు వేధించుచున్న సమయములో మిత్రులమని పేరు పెట్టుకున్న ఇంగ్లీషువారు తమకు కించి తయినను సహాయముచేయక తమాషా చూచుచు నూరకుండగ, యిప్పుడీ మహారాష్ట్రులును, నైజామును ఏమొగము పెట్టుకొని ఇంగ్లీషువారికి, మద్దతుచేయబోయిరి? లోగడ తమ అవసరములకు తోడ్పడని ఇంగ్లీషువారికి యిప్పుడీ మహారాష్ట్ర, నైజాములు యెట్లు సిగ్గులేక సహాయము చేయబోయిరి?

ఇందుకు కేవలము వారికి టిప్పుపైగల క్రోధముతప్ప వేరొండు కారణము ఊహింపజాలము. ఇట ఇంగ్లీషువారి ప్రవర్తనయు కడు విచిత్రము. తమ కేమియు బేరముగిట్టుబాటుగాని సమయము లో తమకనుకూలముకాని తరుణములో ఇంగ్లీషువారు తమ మిత్రులకు సహాయముచేయక, తమమిత్రుడు చచ్చుచున్ననుసరే, తమాషా చూచుచు లోలోన ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుకొనుచు వూరకుందురు. కథతమకు అనుకూలముగా తిరిగిన సమయములో బేరముగిట్టుబాటునితోచిన తరుణములో వారు యెట్టి శత్రువును సైతము యెంతో ప్రేమపుట్టి

ఇంగ్లీషువారి సనిమిత్త సఖ్యము.

పడునట్లు కాగలించుకొని యెట్టిమిత్రునిసైతము క్రిందికి పడదన్ని, తమకార్యమును సాధించుకొందురు. వారికి శత్రుమిత్ర సమాఖ్యలు కేవలము సనిమిత్తములు. టిప్పు వచ్చి తన్నుచున్నప్పుడు మహారాష్ట్ర నైజాములకు సహాయముపోని ఇంగ్లీషువారిప్పుడే మొగముపెట్టుకొని వారిని “మేమిప్పుడు టిప్పుమీదికి పోవుచున్నాము రండి, రండి. మాకు సహాయముచేయండి” అని అడిగిరి? వారును యేమొగము పెట్టుకొని ఇంగ్లీషువారికి సహాయము వచ్చిరి! వీరికి యెగ్గునులేదు, వారికిసిగ్గునులేదు.

కారన్ వాలీసు యిండియాకు వచ్చినప్పటినుండి టిప్పుపై యుద్ధము సాగించుటకు సైనిక సన్నాహముల నెక్కువగా అన్నిప్రాంతములందును చేయుచుండెను. టిప్పుపై కారన్ వాలీసు ఇంగ్లీషు వారును అనేకమగు అబద్ధములను ప్రచారము చేయసాగిరి. టిప్పుసుల్తాన్ క్రూరుడనియు అతడనేక దుర్మార్గముల జేసెననియు అక్రమముగా అపవాదములు ప్రచురింపసాగిరి. యుద్ధకార్యములందు టిప్పుసుల్తాన్ తదితర విజేతలవలెనే దయాదాక్షిణ్యముల గొటింపనివాడయ్యి, తనరాజ్యములోని ప్రజలను హింసింపలేదు. ఆరోజులలో యితని పరిపాలనలో వున్న దేశము ఇంగ్లీషువారి పరిపాలనలోవున్న ప్రక్కదేశములకంటె సుఖియముగ నుండెననియు, ఇతని పరిపాలనలోని ప్రజలే యెక్కువ సౌఖ్యవంతులుగ నుండిరనియు ఆంగ్లేయులే ఒప్పుకొనుచున్నారు. ఇట్టిపరిస్థితులలో టిప్పుసుల్తాన్ పై ఇంగ్లీషువారు అక్రమముగా అబద్ధ ప్రచారములు చేయుట వారతని నెట్లయిన పొడిచిరేపవలయునను దురుద్దేశము తప్ప వేరొండుకారణము కన్పట్టదు.

ఇదంతయుజూచి టిప్పు లోలోన అనుమానపడుచునే యుండెను. కాని, మహారాష్ట్రలోడను, నైజాముతోడను బేరము కుదుర్చుకొనువరకు కారన్ వాలీసు టిప్పుతో యుద్ధముచేయుటకు జంకుచున్నట్లు యితడు గవర్నర్ జనరల్ పదవివహించిన మొదటి రోజులలో వ్రాసిన ప్రయివేటు ఉత్తరములను బట్టి తెలియుచున్నది. 1787 సం॥ అక్టోబరు ప్రాంతమున మహారాష్ట్రలో బేరము కుదుర్చుకొనుటకు కారన్ వాలీసు నాగపురమునకును బీరారునకును ఇంగ్లీషు రాయబారుల పంపించెను. మథోజీభాన్ స్లే వద్దకు పంపిన రాయగారికి వేగులపనికూడ ఫెట్టెను.

“భాన్ స్లే బలమెంతయున్నదో, అతనిని టిప్పుమీదికి పురికొల్పడానికి వీలున్నదో లేదో చూచి ప్రయత్నించి రమ్మని” చెప్పిపంపెను. ఆసమయమునకు మహారాష్ట్రలు టిప్పుతో పోరాటములు లేక సఖ్యముగనే యుండిరి. కాబట్టి “మహారాష్ట్రలు టిప్పుతో సఖ్యముగనే యుండవలయునని గట్టిగ సంకల్పించుకొని యున్నచో, బహుశః మన మాటలవల్ల వారు తమసంకల్పమును తక్షణమే మార్చుకొనరేమో. అందుకనియే

నైజాము, మహారాష్ట్రలతో సఖ్యము.

నాగపురమునకు వేగుబంపుట.

“నీవు నీ శక్తియుక్తులనన్నిటిని ప్రయోగించి, టిప్పు మనకందరికి ఉమ్మడి శత్రువని చెప్పి, వారికి మనకు సఖ్య మేర్పడునట్లు నీవుయెట్లాగైన సరే చేసుకురావలెను సుమా” యని కారన్ వాలీసు. తన రాయబారియగు ఫారెస్టరుకు గట్టిగ చెప్పి పంపించెను. “టిప్పుతో మనకిప్పుడు యుద్ధము పొసగేయెడల, ఫ్రెంచివారితో గూడ తక్షణమే పోరాటము రాగలదని నాతలంపు. అందుకనియే మనకీ సందర్భములో మహారాష్ట్రులతోడి స్నేహము అత్యంతము అవసరము”. ఈ వ్రాతలన్నిటిని బట్టి చూడగ, కారన్ వాలీసు టిప్పుపైకి దండెత్తుటకు పూర్తిగ పూనుకొన్నట్లును, అందుకు ఏదైనా కేవలమొకమిషన్ వెదకులాడుచున్నట్లును తిరువాన్ కూరు తగాదాయే అట్టిమిషన్ అతనికి దొరికి నట్లును స్పష్టము కాగలదు.

మహారాష్ట్రులు, నైజాము, యింగ్లీషువారు యిరీతిగ నేస్తముగట్టుకొనిరి. టిప్పునుండి లాగికొన్న రాజ్యములలో మిక్కిలికి భాగముపెట్టెదనని కారన్ వాలీసు వారితో చెప్పెను. ఈరీతిగ, తాము ముగ్గురు టిప్పుపైకి దండెత్తి అతనిరాజ్యమును పగులగొట్టి పంచుకొనునట్లు ముగ్గురును ఒడంబడిక చేసుకొనిరి. టిప్పుతోడి యుద్ధమునకు మూలమిది. తిరువాన్ కూరు కేవల మొకమిషన్.

ఎప్పుడైతే యీ ముగ్గురును యిట్లు సఖ్యమేర్పరుచుకొనిరో అప్పుడు ఇంగ్లీషు వారు టిప్పుసుల్తాన్ పై తిరువాన్ కూరురాజ్య మిషమీద యుద్ధము ప్రకటించిరి.

అయితే, యిక్కడ యింకొకసంగతి చెప్పవలసియున్నది. టిప్పుతోడి యీ యుద్ధమునకు మద్రాసు కౌన్సిలువారు యిష్టపడకుండిరి. వీరితో సంప్రదించకుండగనే కారన్ వాలీసు నిరంకుశముగ యీపనిని తలపెట్టెను. టిప్పుయొక్క ఉద్దేశములు మద్రాసు కౌన్సిలువారికి బాగుగ తెలియును. అప్పుడు గవర్నర్ గనుండిన హాలండు అనునతడు యిందునుగూర్చి కారన్ వాలీసుకు యిరీతిగ వ్రాసెను :—

“కంపెనీవారితో తగాదా పెట్టుకోవలెనని టిప్పుసుల్తాన్ కు యెంత మాత్రములేదు. ఏదైనా తగాదా వ్యవహారములువుంటే వానిని సవ్యముగ సద్దు బాటుచేసుకోటానికి అతడెప్పుడును సిద్ధముగానే యున్నాడు.” అని వ్రాసెను. కాని యీమాట కయ్యమునకు కవ్వించుచున్న కారన్ వాలీసుకు రుచింపలేదు. తన మాటకు అడ్డమువచ్చుచున్న యీ గవర్నర్ హాలండును తక్షణమే తీసివేసి, తత్ స్థానమున టిప్పుసుల్తాన్ కు గర్భశత్రువగు “జనరల్ మెహ్మదును” మద్రాసుకు గవర్నరుగ నియమించెను. టిప్పుసుల్తాన్ ఇంగ్లీషువారితోగాని, తిరువాన్ కూరు రాజులతోగాని, యుద్ధముచేయుదమని అనుకొననేలేదు. అప్పుడు టిప్పు యుద్ధమునకు సిద్ధముగ లేడని ఒక ఆంగ్లసేనాని, కర్నల్ విల్ క్సు వ్రాయుచున్నాడు. తాను యుద్ధముచేయక శాంతముగానే యుండదలచితిననియు, తిరువాన్ కూరుపై దండె

త్తుటకు తాను తలచలేదనియు, తగాదా వ్యవహారములు యేమైనావుంటే సవ్యముగ సర్దుబాటుచేసుకోడానికి మీవద్దకు రాయబారిని పంపించెదననియు, టిప్పుసుల్తాన్ మద్రాస్ గవర్నర్ కు వ్రాసెను. కాని, యీ మాటలనువారు పెడచెవినిపెట్టిరి. 'టిప్పుయ్యుద్ధమునకు తయారుగ లేడు. కాబట్టి, అతనిపై పోయిపడుట కిదియేసమయ' మని పై పెచ్చువారు మరింతధైర్యముతో టిప్పుయెడ పొగరుబోతుతనము చూప సాగిరి. ఇందునుగూర్చి కారన్ వాలీసు మద్రాస్ గవర్నర్ మెహోసుకువ్రాసిన ఉత్తర మిట్లున్నది:—

“ఈ దేశములో మనపేరు నిలువబెట్టుకోడానికి యిదే మంచిసమయము. ఇదే మంచియదను. మనమిప్పుడు టిప్పునుండి కఠినమగు ప్రతిఫలమును లాగి కొనుటయేగాక, మనజాతియందు సదా అంతటి ఘోర ద్వేషమునుజూపు యీ టిప్పును అణగగొట్టివేయుటకు మనకిప్పుడు దొరికిన యీమంచి అవకాశమును పూర్తిగ వినియోగించు కొనవలసియున్నది. మనకిప్పుడు దేశీయరాజులలోనుండి కావలసినంత సహాయము వస్తావున్నది. అతనికన్ననో ప్రేమించివారినహాయ మిప్పుడు వచ్చుటలేదు.

ప్రేమించివారు తిరిగి యితనికి సహాయముచేసే రోజువరకు మన మీతనిని యిట్టి ఉన్నత స్థానమందే ఉండనిచ్చినామంటే, తరువాత మన పని చాల కష్టమవుతుంది. భవిష్యత్తున మనఘతనితో ప్రాణాపాయకరమగు యుద్ధమునకు యిప్పుడు చేతులార బీజముల నాటుకొన్నవారమగుదుము.” (Mill V. P. 243)

కాబట్టి, టిప్పుతోడి యుద్ధమునకు అసలు కారణమేమో కారన్ వాలీసు పైవాక్యములలో కుండబ్రద్దలుగొట్టి చెప్పివేసినాడు. అందుచే టిప్పు యెన్ని శాంతి వాక్యముల పలికిన నేమిప్రమోజనము? ఇతని శాంతివాక్యములకు జబాబుగ మద్రాస్ గవర్నర్ మెహోసు పొగరుబోతుమాటల వ్రాసి పంపించెను. భూలోక ములో శాంతి, సత్యము లుండవలయునని నిత్యము యొహోవాను ప్రార్థించు యీ కుహనా క్రైస్తవుడు దేశములో ఘోరయుద్ధమును, రక్తపాతమును, గల్పింపసమ కట్టెను! అతడువ్రాసిన ప్రత్యుత్తరమిది!

“నీ వుత్తరం అందినది. సంగతులు తెలిసినవి. నీవు గొప్పరాజువు. నీ ఖైదీల యెడల నీవు క్రొర్యముగ ప్రవర్తించినావు. అట్లు కానిచో, నీవు విజ్ఞానవంతుడనగు రాజువనికూడ నేను చెప్పియుందును. ఇంగ్లీషువారు, తాము అవమానముల నెట్లు భరింపజాలరో, అట్లే పరులపైకూడ తాము అవమానముల వైవజాలరు. కాబట్టి నీవు మామిత్రుడగు తిరువాన్ కూరు రాజుపై యెప్పుడైతే పడినావో, అప్పుడే మేము నీపై యుద్ధప్రకటనగావించినట్లు తలచుకొనుచున్నాము. భగవంతుడెల్లప్పుడు బలవంతులకే యుద్ధమందు జయమివ్వడు; బాగా పరుగెత్తువారికే పందెములో గెలు

పివ్వడు. ఎవరిపక్షమందు న్యాయముండునో వారికే భగవంతుడు జయమిచ్చును. మేమిమాటనే నమ్ముకొన్నాము.” (Mill P. 245)

ఈ ఉత్తరములో శాంతివాక్య మొక్కటియులేదు. అన్నిమాటలు టిప్పును క్రోధపరచునవిగానే యున్నవి. ఇంగ్లీషువారి ప్రవర్తన ‘అందితేజుట్టు, అందకపోతే కాల్లు’ అన్నట్లున్నది. వెనుక హైదరు ప్రారంభించిన యుద్ధములో ఓడిపోయి, టిప్పు చేత వీపు పగుల గొట్టించుకొని, 1784 సం॥లో దేముడా, యని యితనితో సంధికి దిగి, “తమపై యెట్లయిన కనికరము చూపవలసినదని” యితనికాశ్లమిదపడి ప్రాధేయపడినప్పటి ప్రవర్తనకును, యిప్పటి యీపోగరుబోతు ప్రవర్తనకును యెంతటి తేడాయున్నదో చూడుడు!

ఏమైతేయేమి యుద్ధము సిద్ధమైనది. టిప్పుసుల్తాన్ ఒక్కయింగ్లీషువారినేగాక తనపైకి కారుమేఘములవలె మూగివచ్చిన మహారాష్ట్ర, నైజాములనుకూడ యేక

కాలమందే యెదుర్కొనవలసి వచ్చెను. ఆతడు యుద్ధమున కేమియు పాపము సన్నాహములు చేసికొనియుండలేదు. ఇతనిపైకి సేనలను తానే స్వయముగ నడిపించుకొని రావలె

నని కారన్ వాలీసు మొదట అనుకొనెను. కాని, దగ్గరలో మద్రాసు గవర్నర్ మెజిస్ట్రేట్ ఉన్నాడు కాబట్టి, ఆపనిని ఆతనికి అప్పగించెను. అయితే, యీవదరుబోతు మెజిస్ట్రేట్ మాటలలో టిప్పును యెదిరించగలిగెను గాని, యుద్ధరంగమందు అతని నెదిరింపలేకపోయెను. టిప్పు యితనిని ఓడించివేసెను.

ఈ దుర్వార్త అప్పటికి మద్రాసు వచ్చిచేరిన కారన్ వాలీసు చెవిని బడగనే తక్షణమే అతడు 1790 సం॥ డిశంబరు 12-వ తేదీన స్వయముగ సైన్యాధి, పత్యము వహించి, మెజిస్ట్రేటును మద్రాసుకు వెళ్లి పొమ్మనెను.

కారన్ వాలీసు అంతట మహారాష్ట్రయొక్కయు, నైజాముయొక్కయు తోడ్పాటుతో టిప్పును ఓడించగలిగెనన్నచో ఆశ్చర్యములేదు. కారన్ వాలీసు స్వయముగ నడిపించుకొనివెళ్లిన సేనలు బెంగుళూరును ముట్టడించి, అందున్న అమాయికపు ప్రజలపై చెప్పరాని కార్యములుచేసెను. కారన్ వాలీసు యాజనూస్యమున యీ సేనలుచేసిన భీభత్సము విషాదభరితమనియు వీరి క్రోధోద్రేకమువల్ల శోచనీయమగు వధలు గావింప బడెననియు, ‘మిల్లు’ చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు.

బెంగుళూరును పట్టుకొన్నతరువాత కారన్ వాలీసు తన సేనలను టిప్పు రాజధానియగు శ్రీరంగపట్టణపు ముట్టడికై నడిపించెను. పాపము టిప్పు మొదటి

నుండి యింకను సాధికొరకయియే కబుర్లు పంపుచుండెను. శ్రీరంగపట్టణపు మాట్టడి. కాని, యీమాటలు ఇంగ్లీషువారి చెవి కెక్కకుండెను. ఈతడు వ్రాసినజాబులను కారన్ వాలీసు చూడనై నచూడక దూరముగ పారవేయుచుండెను. టిప్పు పంపించిన రాయబారికి దర్శనమైన యీయలేను. కారన్ వాలీసుసేన శ్రీరంగపట్టణ సమీపమున గాన్పించినప్పుడు టిప్పు ఒక ఒంటె మీద పండ్లగెలలనువేసి కారన్ వాలీసుకు బహుమానము పంపెను. కాని, యీ పండ్లను ముట్టుకొననైన ముట్టుకొనకుండ, నచ్చినఒంటెను అట్లే కారన్ వాలీసు తిరుగగొట్టించెను. నచ్చినఒంటె నచ్చినట్లు వెల్లిపోవుచుండగ, ఇంగ్లీషుసేనయెంతో ఆసందముతో ఉప్పుంగి చూచుచుండెనట!

ఇందునుగూర్చి మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాను:—

“ ఇండియాలోనున్న ఇంగ్లీషువారికి ఆరోజులలో టిప్పుసుల్తాన్ పై క్రోధము, కసి, కుత్తుక బంటిగనుండెను. అతనిపై వారు తమవారికి అంతపురి యెక్కించిరి. ఇది కేవలము నరాశనులగు క్యూరరాక్షసులు తమ శత్రువుపైజూపు క్రోధాట్టహాసమును పోలియున్నదిగాని, ఒక నాగరకజాతి తనగర్భశత్రువుపై సైతము జూపు రోషమును బోలియుండలేదు.”

టిప్పు ఇంగ్లీషువారిచే యిన్నిరీతులుగ ఆనమానపడియు, వారితో సంధి చేసుకొననలెననియే యింకను తంటాలు పడుచుండెను. ఈతడిట్టి దుర్గతికి వచ్చుటకు ప్రధానకారణ మొకటిగలెను.

అదేదనగ, యితని సైన్యములోనుండిన యూరోపియను నౌకర్లుచేసినస్వామి ద్రోహమే. టిప్పును, అతనితండ్రియకూడ బ్రతుకు తెరువుకై వచ్చిన అడ్డమైన యూరోపియను జాతివాళ్లనునమ్మి, వారికి పెద్దపెద్దతములిచ్చి, వారిని నమ్మక మగు గొప్పస్తానములందు సైన్యములో ఉద్యోగులుగ చేర్చుకొనిరి. తమకిట్లు అన్నవస్త్రాదికములిచ్చి పోషించు చున్న యీ ప్రభువుల కొంపలగుల్పుటయే తమకు ఘనముగ వీరు భావించుకొనుచుండిరి. వీరిని కారన్ వాలీసు తనపక్షమునకు కొనివేసి త్రిప్పుకొన్నట్లును, ఊహింపదగియున్నది. ఈడబ్బుతిని వారు తమస్వామికి ద్రోహము చేసిరి. తీరా కష్టసమయమునకు ఆతనిని విడిచివెల్లి, వీరు శత్రుపక్షమున చేరిరి. వెల్లస్తీకాలములోకూడ యిట్లేజరిగెను. వెల్లస్తీ మహారాష్ట్రులతో యుద్ధముచేసి నప్పుడు, మహారాష్ట్రసేనలోనున్న యూరోపియను ఉద్యోగస్తులను—ముఖ్యముగ సింధియా కొలువులోనున్నవారిని—అతడు లంచములచే చీలదీసి తనపక్షమున చేర్చు కొనెను. ఈ లంచములకై వెల్లస్తీడబ్బును నీటివలె ఖర్చుపెట్టెను. కారన్ వాలీసు కూడ టిప్పువిషయమై యిట్లే చేసియుండవలెను. కాని, యీసంగతిని అతడు

కార్ఖన్ వాలీన్

(ఇండియాను రెండుసార్లు గవర్నర్ జనరలుగా
వచ్చినవాడు-శాంతిపియుడా? రణపియుడా?
—363-వ పేజీ.)

సర్ డేవిడ్ బేయర్లు

(కోల్కత్తాను మొదటిసారిగా బ్రిటిష్ చిక్కి,
అప్పటి నుండి కాలింగ్ ఆఫీసరుగా
అంగ్ల సేనాని —416-వ పేజీ.)

(క్లివీల్ ఘోషాను ముట్టడి 372-వ పేజీ.)

విష్ణు దేవతా విగ్రహం. విష్ణు దేవతా విగ్రహం.

ఒప్పుకొనుటకు ధైర్యము జూపలేకున్నాడు. అట్లుగానిచో, టిప్పు కొలువులోనున్న యూరోపియనులేల అతనినంత ఆకస్మికముగ విసర్జించి వెళ్లిపోనురు? ఇందుగూర్చి కారణము యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“చాలమంది యూరోపియనులు, ముఖ్యముగ ఫ్రెంచివారు, తనతండ్రినాటి నుంచి కొలువున్నవారు యీసమయము కనిపెట్టి, తమకు విసుగుగనున్న యీతని కొలువును వదలిపెట్టి వెళ్లిపోయిరి. వీరిలో ‘బ్లెవెట్టి’ యనునతడు చాల గట్టివాడు. తమపోగానే టిప్పుసుల్తానుకు కుడిభుజము పడినట్లయ్యెను. ఇదివరకు అతని రక్తిం బుటయందు తమ శక్తిసామర్థ్యముల నుపయోగించిన యూరోపియనులు యిప్పు డాశక్తి సామర్థ్యములనే టిప్పు నాశనమునకై వినియోగింప సర్వసంసిద్ధముగ నుండిరి.”

ఇట్టి నిస్సహాయస్థితిలో పాపము టిప్పు యేమిచేయగలడు? తిరిగి సంధికై రాయబారిని పంపించెను. ఈతడనకూడ కారణవాలీసు టిప్పుపంపించిన రాయ బారిని నిరాకరించెను. దీనికి ఇంగ్లీషువారెంతయో ఆనందించిరి. యుద్ధము చాల నెలలవరకు సాగెను. తుదకు శ్రీరంగపట్టణము ముట్టడింపబడెను.

తిరిగి టిప్పు రాయబారముల బంపెను. ఈ పర్యాయము కారణవాలీసు మహారాష్ట్ర ప్రోత్సాహముచే రాయబారమున కంగీకరింపవలసివచ్చెను. టిప్పు

టిప్పు అర్థరాజ్యము
మూడుకోట్లనిచ్చి, కొడుకుల
తాకట్టుపెట్టుట.

యొక్క ఉద్ధతినిణచుటయే మహారాష్ట్ర మంత్రియగు నానాఫర్నవీసుకు ఉద్దేశముగాని, అతనిని సమూలముగ నాశన మొనరింపవలయునని అతని ఆశయముకాదు. మరియు, నానాఫర్నవీసుకు ఇంగ్లీషువారిదురాశ రాను

రాను మరింత స్పష్టమయ్యెను. కాబట్టి, యిక యింతటితో ఆగుట మంచిదని నానాఫర్నవీసు కారణవాలీసుకు గట్టిగచెప్పెను. తమకూటములో ప్రధానుడగు నానాఫర్నవీసుమాటను యెదిరించుటకు అవకాశములేక కారణవాలీసు టిప్పుతో యీపర్యాయము సంధికి ఒడంబడవలసివచ్చెను. నానాఫర్నవీసు యీసమయమున యీరీతిగ అడ్డుపడుటవలన, టిప్పు యింకకొన్నాళ్లు రాజ్యమేలుటకును, తదుపరి మైసూరురాజ్యము తిరిగి హిందూరాజులచేతికి చిక్కుటకును అవకాశమేర్పడెను. అట్లు గాకున్నచో యీదెబ్బలో మైసూరురాజ్యము పూర్తిగ ఇంగ్లీషువారి రాజ్యములో కలిసిపోయెడిదే.

ఈ సంధివలన టిప్పుసుల్తాన్ తనరాజ్యములో సగభాగము శత్రుమండలి కిచ్చివేయ వలసివచ్చెను. నష్టపరిహారము క్రింద శత్రువులకు టిప్పు మూడుకోట్ల ముప్పదివేల రూపాయలిచ్చుకోవలసివచ్చెను. ఈ షరతులు అమలు జరుగువరకు తనకొడుకుల నిద్దరిని టిప్పు యింగ్లీషువారివద్ద తాకట్టు పెట్టవలసి వచ్చెను.

ఈ మరతులతో సంధిపత్రముపై 1792 సం॥ ఫిబ్రవరి 23-వ తేదీన సంతకము లయ్యెను. ఈరీతిగ టిప్పు నుండి లాగికోన్న అర్ధరాజ్యమును ఇంగ్లీషువారు, మహారాష్ట్రులును, నైజామును కలిసి పంచుకొనిరి. ఇంతవరకు ఇంగ్లీషువారు యుద్ధములో జయించు కొన్నామని చెప్పుకోదగిన రాజ్యమిదియే. ఇదివరకు కైపుమున్నగు వారు సంపాదించిన రాజ్యములు యుద్ధముచేగాక, కేవలము కుటిలతంత్రముల చేతనో, ద్రోహముచేతనో సంపాదించుకొన్నవే. ఇండియాలో యుద్ధములో రాజ్యము సంపాదించిన మొదటి ఇంగ్లీషువాడు కారన్ వాలీసే. ఈరీతిగ యితడు అమెరికాలో పోగొట్టుకొన్న కీర్తిని తిరిగి ఇండియాలో సంపాదించుకొన్నాడు. ఆంగ్ల మంత్రి మండలి వారితని నేయుద్దేశముతో ఇండియాకుపంపిరో, ఆయుద్దేశము నితడు నెరవేర్చి వారిమెప్పును బడసెను. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ ఆంగ్లమంత్రివర్గము వారితనికి గొప్పబిరుదము నిచ్చిరి. ఇంగ్లండులో యితడు బయలుదేరి నప్పుడు యితనికి 'ఎరల్' అను బిరుదు మాత్రముండెను. ఇప్పుడు అంతకంటె గొప్ప బిరుదును— "మార్క్విస్" అను బిరుదమును యిచ్చిరి!

టిప్పును వంచుటతో తృప్తిపడక కారన్ వాలీసు ఇండియాలో నున్న పరాసువారిపై కూడ దండెత్తి వారితాలూకు స్థానములనన్నిటిని తాను ఇండియా నుండి 1793లో వెడలి పోవులోపుగ ఇంగ్లీషువారి అధికారము క్రిందికి తెచ్చెను.

తాను రణరంగమునందు ప్రఖ్యాతుడనను కీర్తిని తిరిగి సంపాదించు కొనవలెనను మహాతృష్ణతో కారన్ వాలీసు ఇండియాకు బయలుదేరి వచ్చెను. ఈ రీతిగ టిప్పుసుల్తాను తోడను, ఫ్రెంచివారి తోడను గావించిన కారన్ వాలీసు యుద్ధములం దితడా కీర్తిని సంపాదించుకొని సంతృప్తుడయ్యెను. ఇట్టివాడు శాంతిప్రియు డనియు తటస్తుడనియు, యెల్లు పాఠశాలలలోని హిందూదేశ చరిత్రలలో వ్రాసిరో ఊహించశక్యముకాకున్నది.

కారన్ వాలీసు మిగతా దేశీయరాజులతో యెల్లు ప్రవర్తించెనో, యిట క్లుప్తముగ వివరింతుము. బెంగాల్, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములకు మొగలాయి పాదుషా కంపెనీవారికి దివానీగిరి యిచ్చినప్పుడు, అతనికి కంపెనీవారు సాలుకు కొంత కప్పము కట్టునట్లు కైపు ఒడంబడి వచ్చెను. తరువాత మొగల్ చక్రవర్తికి హేస్టింగ్సు సాయములో యీకప్పము నాతడు సరిగ చెల్లింపక తిప్పలు పెట్టసాగెను. దీని కొరకై పాదుషా అనేకసార్లు తనరాయబారిద్వారా కంపెనీవారికి కబుర్లు పంపుచునేయుండెను. ఇంతకాలము నుండియు కంపెనీవారు పాము చావకుండ బడితవిరుగకుండ యేవో సమాధానములు చెప్పుచు వచ్చిరి. వీనిని బట్టి యింకనువారు తనకు కప్పమిత్తురనియే పాపము పాదుషా అనుకొనుచుండెను. కాని, కారన్ వాలీసు వచ్చినతరువాత, యీకప్పము

తాను చెల్లించనని ఖండితముగ చెప్పివేసెను. పాదుషా దుర్బలుడగుటచేతను, అతని పక్షమువారు యింగ్లీషువారిలో షరీకగుటచేతను ఆతడేమియు చేయలేక పోయెను.

అయోధ్యనబాబుయెడ కారన్ వాలీసు చేసినకృత్యము చాల అక్రమముగ నున్నది. అతని రాజ్య రక్షణార్థమని చెప్పి, యూరోపియను ఆఫీసర్లచే సమపాదన పెద్దసేన నొకదానిని తీసికొనివెళ్లి ఆతని కంఠము మీద పెట్టెను. ఈ సేనకు జీతబట్టెములు యిచ్చు కొనలేక అయోధ్య నబాబు గోలపెట్టసాగెను. “ఈసైన్యం నాకక్కర లేదు. మీసేనను మీరు తీసుకుపోండి, గాబు” అని అయోధ్య నబాబు యెంత మొత్తుకున్నను కారన్ వాలీసు వినలేదు. ఇది బలాత్కార రక్షణ ప్రహసనమని చెప్పవచ్చును.

“వారణాసింగ్సుతో వెనుక చేసుకొన్న ఒడంబడిక ప్రకారము మీ సేనను మీరు తీసుకుపోండి” అని నబాబు యెంత మొత్తుకొన్నను ప్రయోజనము లేక పోయెను. ఇందునుగూర్చి మిల్లు చరిత్రకారుడు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“.....ఆ సమయమున అయోధ్యకు బయటనుండి శత్రు భయ మేమియు లేకున్నను, యీ సైన్యమున కయ్యే ఖర్చు నబాబు కంపెనీ కివ్వవలసిన మొత్తమునకంటె చాల హెచ్చుగనున్నను, యీ సైన్యమును అక్కడనుండి (ఫటేఖుర్ నుండి) తీసివేయుటకు వీలులేదని కారన్ వాలీసు పట్టుబట్టెను.”

కారన్ వాలీసును యిండియాకు పంపునప్పుడే గుంటూరు సర్కారును నైజామునుండి లాగికొనవలయునని డైరెక్టర్లు అతనికి చెప్పి పంపిరి. కాని, రాగానే యీ పనికి పూనుకొన్నయెడల, నైజాముపోయి టిప్పుతో కలుస్తాడేమోనన్న భయముచేత, కారన్ వాలీసు యీ పనికి నేరుగ పూనుకొనక గుంటదగ్గఱ నక్కవలె సమయముకొరకు నక్కియుండెను. కాని, యెప్పుడైతే నైజాము నిస్సహాయుడను ధైర్యము తనకు తోచినదో అప్పుడు కారన్ వాలీసు ఒక రాయబారిని మెల్లగ నైజాము వద్దకు పంపించెను. ఈ మాటలు ఘోరముగా యితరు లెవరు గాని రాకుండుటకును, ఒకవేళ నైజాము తిరస్కరించినచో బలాత్కారముగ నదరు సర్కారును ఆక్రమించుకొనుటకును, కారన్ వాలీసు యీ రాయబారివెంట రహస్యముగ కొన్ని సేనలనుపంపి చాటు చాటున గుంటూరుసర్కారుచుట్టు నిలువ బెట్టించెను. కాని, యిట్టి బలాత్కారముతో అవసరము లేకుండగనే, ఆద్రోహి నైజాము, గుంటూరు సర్కారును యింగ్లీషువారి కర్పించి యూరకొనెను. ఇతడు గ్రోహముచే రాజ్యము సంపాదించుకొనెను. కాబట్టి, యితనికి ధైర్య సాహసములు లేవు. దేశాభిమానములేదు. స్వజాతి గౌరవములేదు. ఎట్లయినను, ఇంగ్లీషువారి

నైజామునుండి గుంటూరు సర్కారును లాగుకొనుట.

ప్రాపకము దొరికినదే మహాప్రసాదమని యెంచి, యీతడు ఇంగ్లీషువారు అడిగినదే తడవుగ, వారికి గుంటూరు సర్కారును కట్టబెట్టెను.

పరిపాలన ఆంగ్లమయము చేయుట, తెల్లదొరలకు జీతములు హెచ్చించుట.

కారన్ వాలీసు
సివిల్ పరిపాలన. ఇంతవరకు కారన్ వాలీసు చేసిన యుద్ధకార్యముల గురించియు, పొరుగు రాజ్యములయెడ గావించిన చర్యలగుర్చియు చెప్పితిమి. ఇతడిక సివిల్ పరిపాలన నెట్లుగావించెనో చూతము.

ఇతడు పరిపాలన నంతను ఆంగ్లమయము చేసివేసెను. కైపు, వారన్ హేస్టింగ్సులు రాజ్యపరిపాలన లోని సివిల్ శాఖలలోనున్న హిందూ, మహమ్మదీయ ఉద్యోగుల నెవరిని తీసివేయలేదు. ఈ పని కారన్ వాలీసు చేసెను. దేశీయోద్యోగులున్న దేశీయరాజుల పరిపాలనలోని దేశములే ఇంగ్లీషు పరిపాలనలోనున్న దేశములకంటె చాల సుభిక్షములుగనున్నట్లు ఆకాలపు ఇంగ్లీషువారే స్పష్టముగ వ్రాసియుండిరి. ఈ సంగతి కారన్ వాలీసుకును తెలియును. అతడు ఇండియాలో అడుగుపెట్టగానే ఆతనికి కనబడినది యిదియే. అదిగాక, కంపెనీ ఖజానా ఖాళీగ నుండెను. కంపెనీ పాలనలోనున్న ప్రజలందరు టౌమబాధితులైయుండిరి. ఇదివరకు పాడి పంటలతో కలకల లాడుచుండిన గ్రామములు, పట్టణములు, అన్నీ బీడుపడి యుండెను. వ్యవసాయము మూలబడి, చేలు బీళ్లు వేసి పోయెను. కంపెనీపాలనలోని దేశస్థితి యిట్లుండగ, యిక టిప్పు సుల్తాన్ మున్నగు దేశీయరాజుల యేలుబడి లోని దేశము చాల సుభిక్షముగ నుండెను. రెంటిని పోల్చి చూచినప్పుడు, మొత్తము మీద కంపెనీ పరిపాలనయే దేశమునకు చాలనష్టదాయకముగ నుండెను. పెద్ద యుద్యోగములలోనుండిన ఇంగ్లీషుదొరలు మిక్కిలి అసమర్థులును, లంచగొండులును అయినట్లు కారన్ వాలీసుకు స్పష్టముగ తెలిసెను. ఇట్టియుద్యోగులు యేరాజ్యమునకుగాని అవమానము తెత్తురని ఆతనికి తోచెను. అట్టివారిని తీసివేయుటకు బదులుగ, కారన్ వాలీసు వారినే యుంచి వారిని బాగుచేయ దలచెను. ఎట్లు? వారి జీతనాతములు హెచ్చించుటవల్ల. ఎక్కువ జీతములిస్తే లంచాలు పుచ్చుకోరట? ఇది అతని వాదన. ఆరోజులలో వారికి ముట్టుచున్న జీతనాతములు చాల నట్లు? హెచ్చు జీతములమీద ఆధారపడియుండు నీతి యెట్టిదియో ఊహింప జాల కున్నాము. తన ఇంగ్లీషు దొరలను బాగుచేయుట కిది యొకమార్గము! ఇంకొక మార్గమేమనగ :—పెద్దపెద్ద యుద్యోగములలో దేశీయుల నెవరిని చేర్చుకొనకుండ, అవి ఇంగ్లీషు దొరలకే మిరాశీక్రింద అట్టేబెట్టుట! దీనివలన, ఇంగ్లీషు దొరలకు కంష్ట నెత్తికెక్కి, దేశీయులను చాలనీచముగ చూడసాగించిరి. దేశీయులందరు తమ అడుగులకు మడుగులొత్తువారుగను, తమకు నెట్టిచాకిరీ చేయువారుగను, ఇంగ్లీషువారు నాటినుండియే తలంప సాగిరి. దేశీయులు తాము పుట్టిన దేశములో

పరులకు ఊడిగము చేయు గులాములైరి! ఆనాడు కారణవాలీసు దేశీయులకు చేసిన అపకారమువల్ల వారు నేటికిని, బాధ పడుచున్నారు. ఈ అక్రమమును యీరోజు వరకు తొలగించుటకు సాహసించిన మహానుభావుడెవ్వడును ఆంగ్లరాచకీయ వేత్తలలో కానరాడు.

భారతీయులు తమ దేశ పరిపాలనమందు కొంతవరకే-ఒక మెట్టువరకే-తప్ప, అంతకుపైన రాకూడదని ఆంక్షపెట్టియున్నందున, వారి బుద్ధిబలమంతయు నానాట క్షీణించిపోయెననియు, దేశీయులబుద్ధికుశలత శక్తియుక్తులు యిట్లు దిగనాసిల్లుచురాగా, ఎక్కువగౌరవము, ఎక్కువజీతములు, ఎక్కువ ప్రోత్సాహము వుండుటవల్ల ఇంగ్లీషు ఉద్యోగుల బుద్ధికుశలత, సామర్థ్యము నానాటికి హెచ్చుచువచ్చెననియు, ఇది చాల అక్రమ మనియు “కే” యను ఆంగ్లచరిత్రకారుడే వ్రాయుచున్నాడు:—చిరకాలము వాడుకచేయక కత్తిని ఒకమూలపార వేసినచో అదియెట్లు తుప్పవట్టి పదును తప్పి పోవునో, అట్లే చిరకాలము గొప్పగొప్ప రాజ్యాంగవ్యవహారములందు బుద్ధినిజొనిపి పనిచేయక కేవలము గుమాస్తాపనియే చేయుచు, కాగితపుకట్టల మోయుచునే యుండినయెడల, బుద్ధికూడ తుప్పవట్టి, పదునుతప్పిపోవును. ఆంగ్లపరిపాలనలో దేశీయులకుగలిగిన మహాఅనర్థకమిదియే. ఈ అనర్థకమును కల్పించినవాడు కారణ వాలీసు.

అదివరకున్న న్యాయపరిపాలనా శాఖయందును కారణవాలీసు కొన్ని మార్పులు గావించెను. ఇవి దేశమునకు అపకారులయ్యెనేగాని, ఉపకారులు కాలేదు.

న్యాయపరిపాలనా శాఖలో మార్పులు - గ్రామపంచాయితీల రద్దు.

యుగములనాటినుండి చక్కగ పనిచేయుచున్న గ్రామ పంచాయితీలనుతీసివేసి, యింగ్లండులోనుండు కోర్టులు ప్రాసీజర్లు మున్నగు దిక్కుమాలిన పద్ధతుల నితడు యిక్కడకు తీసికొనివచ్చిపెట్టెను. ప్రజలు వ్యాజ్యాల

కోరులు, దగాకోరులు అబద్ధీకులు నగుట కీ కోర్టులు, అగాధమగు ప్రాసీజర్లు యెంత యేనికారణములయ్యెను. ఈమార్పునకు ఆంగ్లేయులే చాలమంది అంగీకరించరైరి. అయిననేమి, హిందూస్తానమును యావత్తు “ఇంగ్లీస్తానము” చేసివేయవలెనని కారణవాలీసు సంకల్పించెను. అట్లయినచో ఇంగ్లండులో దమ్మిడికిచెల్లని శుంతలకు, పరీక్షలలో తప్పిపోయిన బండ అబ్బాయిలకు యిక్కడ తేరగ ఉద్యోగములుయిప్పించి, వారికి బ్రతుకుదేరువు గల్పింపవచ్చునను ఉద్దేశముతో కారణవాలీసు యీపనికి పూనుకొనెను. ఈ మార్పునుగూర్చి మిల్లు చరిత్రకారుడు వ్రాసినమాటలు గమనింప దగియున్నవి:

“నిరాడంబరమును, హేతుపూర్వకమునునగు పద్ధతులచే అనాదినుండి న్యాయపరిపాలనసాగు చున్న న్యాయస్తానములను తీసివేసి, వానిస్థానే బహుభారమగు తప్పిళ్లతోగూడిన కార్యక్రమమును

(ప్రాసీజర్లను) మన ఇంగ్లీషువారు యేర్పాటుచేసిరి. ఈ ప్రాసీజరు యెవరికిని సులభముగ అర్థము గాదు. ఆ నేకసాంకేతిక తంత్రములచే యీపద్ధతి బహు విసుగుదలగను, బహు వ్యయకారణముగను గావింపబడినది. ఈపద్ధతిని కావలెనని బుద్ధిపూర్వకముగ బహు అగాధముగను, మహాగజిబిజిగను చేసివైచిరి. ఇందువలన తక్షణమే గనిపించిన ఒకపెద్ద ఫలితమేమనగ:—పార్టీలు తమకేసులనుతాము వాదించుకొనుట కవకాశములేకపోయెను. (ఇందుకోరకై వారు డబ్బుయిచ్చి స్ట్రీడరును పెట్టుకొనవలసి వచ్చెను) ఈప్రాసీజరుల నన్నిటినిచదివి, నేర్చుకొని, జ్ఞాపకము పెట్టుకొనుటయే జీవనముగ యేర్పరచు కొన్న యీ స్ట్రీడరులుతప్ప మరియింకెవరుగాని యిందలి అగాధముగు తప్పిళ్ళను, నియమితముగు నమా నాలతో, నియమితముగు పద్ధతులతో జడ్జీ బుర్రకెక్కునట్లు చెప్పకొన వీలుపడకున్నది. ఈరీతిగ కూలికి వాదించు స్ట్రీడర్ల కులమొకటి పుట్టవలసిన అవసరమేర్పడినది. దీనివలన యేర్పడిన ఒకగొప్ప యిబ్బందియేమనగ:—అన్నిటికంటె ఉత్తమముగు న్యాయపక్షమునకు ఉండవలసినంత ప్రాముఖ్యము ఉండకుండపోయి, మొత్తముమీద న్యాయమునకు భంగము కలుగుచున్నది.” (Vol. V. P. 355.)

హిందూదేశప్రజలు నేడు వ్యాజ్యముల భోరులు, ఫోర్జరీకోరులు, అప్రమాణముల జేయువారు నైరన్నచో యిందుకుకారణము వారియందుగల సహజలోపము గాక, అనాడు కారణవాదీను తనతోడి ఇంగ్లీషుదొరల స్వలాభమునిమిత్త మేర్పరచిన ఈ దిక్కుమాలిన ఇంగ్లీషుకోర్టులవల్లను, ఈ ఇంగ్లీషుప్రాసీజరులవల్లను, యేర్పడినదేయని ఘంటాపథముగ చెప్పవలసియున్నది. ఈపద్ధతి ప్రజల నైతికవృత్తినిచెరచి వేసినది.

అసారమేధా సంపన్నుడును, మహాన్యాయమూర్తియునగు ద్వారకనాథ మిత్తర్ గారు యిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

“అప్రమాణములు, ఫోర్జరీలు, ఘోరముగ పెరిగిపోవుచున్నవి.....దీనికి మామూలుగ చెప్పసమాధానమేమనగ—హిందూదేశస్తులు అసలే అబద్ధీకులట! ఓహో! యీ లోపములు యీదేశమునకే సహజములైనట్లు! విషాదభరితముగు యీదుస్థితికిగల నిజకారణముల నారయుటకు యెంతోదూరము పోనక్కరలేదు. ప్రజల అవసరములకు యెంతమాత్రము సరిపడని (యింగ్లీషు) కోర్టులపద్ధతి నిక్కడ నెలకొల్పుటయు, జడ్జీలుగ వచ్చువారియందు సర్వసాధారణముగగల అసమర్థతయు, వీరికెవరికి ప్రజల ఆచారవ్యవహారములు యెంతమాత్రము తెలియకుండుటయు, తగువిచారణలేక త్వరత్వరగ కేసులను హైలూ చేసివేయవలెనను తొందరయు, అను నీకారణములు యీదుస్థితికి చాలవా? ఈవోషమును ప్రజలకేయేల తీసికొనిపోయి అంటకట్టవలెను?.....తమకు లాభము కనిపించుచున్నంతవరకు తమకు పీలుచిక్కుచున్నంతవరకు, ప్రజలు యెవరుగాని, అప్రమాణములు ఫోర్జరీలుచేయుటకు చూచుచు నేయుందురు.” (ఈలోపము వక్క ఇండియా ప్రజలమొగముననే పొడువలేదు.) “లాభ” అను ఇంకొక అంగ్లేయు డిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“దిక్కుమాలిన మన యీ కోర్టులపద్ధతిచూడండి. ఈదేశములో ప్రవేశబెట్టాలని మన మెంతో క్రింద మీద పడుచున్న యీ పాశ్చాత్య న్యాయవాదపద్ధతికంటె అవినీతికరముగు పద్ధతి యింకెక్కడైనా గలదని మనము ఊహింపనైన గలమా?.....మనకోర్టులు

అవినీతికి పుట్టినిండ్లుకావా? వ్యాజ్యాలభోరుతనము నానాటికి ప్రజలమనస్సుల నావరించి వారిని నానాభ్రష్టుల జేయుటలేదా? సాధ్యమైనంతవరకు వారికేసులువారే ఛైసలాచేసుకొను నట్లు మనమేల వారికే వదలివేయరాదు? దేశములో గల్లంతులులేకుండ శాంతిభద్రతలు గాపాడుచు, దేశసంపదను పెంపొందించు పని మనము చేసుకొనుచుంటే మనకంతేచాలు.”

కారన్ వాలీసు యేర్పరచిన యీన్యాయపరిపాలనాపద్ధతి చాలపక్షపాతముగ నున్నది. ప్రజలకొకపద్ధతియు, గవర్నమెంటుకొక పద్ధతియు యేలవుండవలెను! ప్రజలు మాత్రముకోర్టుఫీజులు, ప్లాంపుఫీజులు, చెల్లించుకొని అగాధమగు ప్రొసీజరుగుండ పోవలెనట! అదేగవర్నమెంటుకేసైతే వారికి యివేమియు అక్కర లేదట! వారి కేసులు “సమ్మరీగ” ఛైసలు కావలెనట. వారికి రావలసిన సిస్టు దస్తుల వసూళ్లకై యీప్రొసీజరులేమియు అక్కరలేదట! జబర్దస్తీగ “సమ్మరీగ” వసూలు చేసుకొన వచ్చునట. ఈపద్ధతి చాల అక్రమమని మిల్లు చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. ఇట్టివే యెన్నోలోపములను యీచరిత్రకారుడు వర్ణించుచున్నాడు. వానినన్నిటినిటవివరించుట అనవసరము, అవియన్నియుమనప్రజలకు అనుభవైక వేద్యమేగాన, యీవిషయము నిట విరమింతము.

ఇంగ్లీషువారు రాకపూర్వము ఇండియాలో అరాచకముండె నని తరుచు ఆంగ్లేయులు వాకొను చుందురు. ఇందుకు నిదర్శనములు గానరావు. దండయాత్రలసమయములలో యుద్ధసమయములలో దేశము గల్లంతుగ నుండుట సహజముకాని, సుస్థిరరాజ్య మేర్పడిన తరువాత యిట్టిగల్లంతు లేమియు నున్నట్లు కానరావు. వ్యవసాయము, చేతివృత్తులు స్వేచ్ఛగ పెంపొంది దేశీయుల యేలుబడిలోనున్న ప్రజలు సుఖముగనున్నట్లు కారన్ వాలీసు ఇండియాలో అడుగుపెట్టగానే, అతని కండ్లకే కనుపించెనుగద. కాని, అంతకుపూర్వము 30, 40, యేండ్లకిందటనే, యింగ్లీషువారి పాలనలోనికి వచ్చిన బంగాళాదేశపుగతి యెట్లుండెను? తురకల యేలుబడిలో “భూలోక స్వర్గము”గ నున్న యీ బంగాళాదేశము, ఇంగ్లీషువారి చేతిలోనికి వచ్చిన కొలది కాలమునకే యామదేవతకు నిలయమైనట్లు కంపెనీ రికార్డులే ఘోషించుచున్నవిగద. ఇంగ్లీషువారు ప్రజల ధన, మాన, ప్రాణములకు తగు రక్షణయొసంగలేక పోయిరిగద. అరాచకమన యిదిగాక మరి యింకేమి? 1712 సం॥లో ప్రచురమైన పార్లమెంటువారి అయిదవ రిపోర్టులో యిట్లున్నది:—

“రాజమహి పరగణాలో దోపిడీలు విచ్చలవిడిగ చెలరేగుచున్నవి.....ఎంత వరకు యివి ప్రాకినవో చెప్పజాలము. అక్కడ నిరంతరము యెడతెగక జరుగుచున్న ఘోర ములు, ఖానీలు, గృహోదికదహనములు, మితిమీరిన కృరకృత్యములు, వీనినన్నిటిని గవర్న మెంటుకు సరిగ తెలియబరచినచో యీదుస్థితిని చక్కబరచుటకు వారు తగుచర్య గైకొందు రని నాకు నమ్మికముగలదు. ప్రజలను దోపిడీలనుండియు, హత్యలనుండియు, తప్పింపవలెనని యెంతో ఆతురతతోనుండని గవర్నమెంటుమనిషి ఒక్కడుకూడ లేడు. అయినప్పటికి ప్రజల

గతిజూచుటకు తగు దిక్కులేకున్నది. ప్రజల ప్రాణమునకుగాని వారి ఆస్తికిగాని రక్షణ లేదనుట నిశ్చయము-ముమ్మాటికి నిశ్చయము. ఇదికొదనుట కవరికిని వీలులేదు. బెంగాలులో చాలజిల్లాలలో నేడున్న స్థితి యిట్టిది.”

బంగాళాదేశము ఇంగ్లీషువారి యేలుబడిలో అర్థశతాబ్దకాలము—50 ఏండ్లు పున్నతరువాత దానిస్థితి యిట్లుండెను. ఉన్నస్థితి యిట్లుండగ, “మేమురాక పూర్వము మీదేశమంతా అరాచకంగా వున్నదని” ఇంగ్లీషువారు యేమొగము పెట్టుకొని దెప్పగలరు? వీరు వచ్చినతరువాత వెలిగించినదేమి? అంతకుముందు అరాచకముండెనో లేదో దైవమునకే యెరుకగాని, వీరు వచ్చిన తరువాతమాత్రము దేశము అరాచకమై, ఊమదేవతకు నిలయమైనట్లు లోకమునకు, కండ్లకు గట్టినట్లు గన్పించుచున్నది. చూడుడు! గవర్నమెంటు సెక్రటరీ డౌడెస్ వెల్ అనునతడు 1809 సం॥లో యేమని వ్రాయుచున్నాఁడు.—

“దేశములో దోపిడిగాండ్రు చేయుచున్న దురంతములలోను వానివల్ల ప్రజలు పొందు చున్న బాధలలోను వెయ్యోవంతు నేను వర్ణింపగలిగినను, భాషకు వీలైనంతరీతిగ నేను యీ దారుణములను తగ్గించిచెప్పినను, అక్కడి నిజస్థితిని నేను శరిగవర్ణింప నశమర్థుడనే యగుదు నని నాభయము.

దొంగతనములు, దోపిడీలు, మానభంగములు, ఖానీలుసహా, యీ దారుణదృశ్యములలో స్వల్పాంశములనియే చెప్పవలసియున్నది..... ఈ దుండగులు చేయు దురంతములగూర్చి బీరువాలకొడ్డీ గ్రంథముల వ్రాయవచ్చును. అందులో ఒక్కొక్కపంక్తి చదివితే లోనిరక్తము భీభత్సముచే గడ్డకట్టుకొనిపోవును.”

ఇట్టి దుస్థితికి కారణమేమి? యాభై యేండ్ల బ్రిటిష్ పరిపాలన కాదా?

పర్మనెంటు సెటిల్ మెంటు

కారన్ వాలీసు బెంగాలులో పర్మనెంటు సెటిల్ మెంటు (భూమికి శాశ్వతపు శిస్తు పైసలా) యేర్పరచెనని చాలమంది అతనిని అనవసరముగ పొగడుచున్నారు. దీనికి మూలకారకుడు పూర్వము సుప్రీము కౌన్సిలులో మెంబరుగ నుండిన ఫ్రాన్సిసు గాని, కారన్ వాలీసు కాదు. కంపెనీవారు బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సా రాష్ట్రములకు దివానీగిరి సంపాదించుకొన్న పిమ్మట, పొదుగు కోసుకొని పాలు త్రాగవలెనని జూచిరి. ఇదివరకున్న భూమి శిస్తు పద్ధతిని తీసివేసి, జమీందారులను, రైతులను భూములనుండి వెడలగొట్టి, వానిని ఏకుసాలా, దోస్సాలా కవుళ్లకు బహిరంగముగ వేలము వేయుచు వచ్చిరి. ఎవరెక్కువ కౌలు యిస్తానంటే వాడికి యిచ్చివేయుచుండిరి. దీనివలన, అడ్డమైనవాళ్లు పాటలమీద పాటలు పెంచి, తరతరముల నుండియున్నవాళ్లను త్రోసివేసి, తామైతే భూములను ఆక్రమించుకొనిరి గాని, శిస్తు డస్తులను క్రమముగ చెల్లించలేక పోయిరి. త్రాడు బొంగరములేని బేహారసు

శుంథలందరు వ్యవసాయమును క్రమముగ చేసుకొనలేక, శిస్తు దస్తులను క్రమముగ సర్కారుకు చెల్లించలేక, యిటు వెనుకటి రైతులను, అటు సర్కారునుకూడ నష్టపరచి, భూములను పాడుబెట్టి, దేశమును నానాసంతోభమును చేసిరి. దేశము అడవి అయ్యెనని బర్కు చెప్పెను. బంగాళములో 1770-వ సం॥ లో గొప్ప కరవు వచ్చుటకు యీ స్వల్పకాలపు కౌశ్లే కారణము. ఈ పద్ధతి చాల అరిష్ట దాయకముగ నున్నదని తోచి, అనేక పద్ధతులను కిందమీద పడిచూచి, ఆఖరుకు యీ స్వల్పకాలపు కౌశ్ల పద్ధతి పనికిరాదని, నిశ్చయించుకొని, దీర్ఘ, శాశ్వత శిస్తు ఫైసలా పద్ధతి నెలకొల్పుటకై ఫ్రాన్సిస్ మున్నగువారు అదివరకే శిఫార్సుచేసి యుండిరి. ఈ శిఫార్సులను సీమ డైరెక్టర్లు అంగీకరించుచు, కారన్ వాలీసును ఇండియాకు పంపించునప్పుడు “నీవు దీనిని అమలులో పెట్టవలసినదని” వారతనికి చెప్పిపంపిరి. కాబట్టి యిందు కారన్ వాలీసుయొక్క గొప్పతన మేమియు లేదు. దీనిని కనిపెట్టినవాడు, దీనికై హోరాహోరి పోరాడి సీమ డైరెక్టర్లచే ఒప్పించినవాడు ఫ్రాన్సిస్.

అయితే, అతడేనాడు చెప్పినమాటలు అప్పటివారి బుర్రల కెక్కలేదు. కాని, కారన్ వాలీసు ఇండియాలో కాలుబెట్టునప్పటికి ఖజానాలో ఖాళీనంచులు కనిపించెను. దేశములో చాలభూమి బంజరుగ నుండెను. ఇదివరకు సాగులో నున్న భూమి చీడుపడియుండెను. ఈ దుస్థితిని తొలగించుటకే—అనగ తన ఖజానాను నింపుకొనుటకే—కారన్ వాలీసు విధిలేక యీ శాశ్వత తరముల నెలకొల్పవలసి వచ్చెనుగాని, ప్రజలమీద తనకు పొంగిపొరలి వచ్చుచున్న ప్రేమాతిశయము చేతకాదు. ప్రజలయందు ప్రేమయే యుంటే యితడు హిందూ దేశస్తులను ఉద్యోగములనుండి యేల యూడబెరికి వేయును? పూర్వము మహమ్మదీయ ప్రభువులు తమ రివిన్యూ యిలాకాలో హిందువులనే యెక్కువగ ఉద్యోగములలో చేర్చుకొనిరి. కాని, కారన్ వాలీసు వచ్చినతరువాత వారినందరిని తీసివేసి, రివిన్యూ డిపార్టుమెంటు మాత్రమేగాక, యావత్తు సివిల్ మిలిటరీ డిపార్టుమెంటులలోను ఇంగ్లీషు దొరలనే కారన్ వాలీసు దూర్చెను. హిందూదేశ ప్రజలయందు యితని కెంతమాత్రము ప్రేమగాని, శౌరవముగాని లేదు. ఇందుకతడు పలికిన యీ క్రింది నిందావాక్యములే నిదర్శనములు. “నేటిపు చేతులలో పెడితే పరిపాలన అంతా నాశన మాతుంది. ఇండియాలో ప్రతివాడు లంచగొండియే యని నా నమ్మకము.”

కారన్ వాలీసు భూములకు శాశ్వతతరముల నేర్పరచినాడన్న మాటయే గాని, అతడు నిర్ణయించిన రేటు బహు భారముగనుండెను. ఈ రేటు నిచ్చుకొనలేక అనేకమంది భూస్వాములు దివాళాలై త్తిరి. శిస్తు బకాయ పడినదే తడవుగ భూములు వేలము వేయించుండిరి. ఈ రీతిగ పదేండ్లలో భూములు చాల తారు

మారయ్యెను. ప్రతియేట వేలకొలది యెకరములు వేలము పడుచుండెను. ఇక కారన్ వాలీసు ప్రజలయెడ చూపిన దాక్షిణ్యమెక్కడ ?

కారన్ వాలీసుయొక్క యేడేండ్ల పరిపాలననుగూర్చి వినరించితిమి. ఈ యేడేండ్లలో, యితడు తనకులోగడ అమెరికాలోపోయిన కీర్తిని సంపాదించుకొనెను. తన కోమటి యజమానులకు నూతన రాజ్యమును, ధనమును, సంపాదించి పెట్టెను. ఇందుకు వారుమెచ్చుకొని, అతనికి ఉన్నతమైన బిరుదములిచ్చిరి.

.మరియు రెండవసారికూడ “ నీవే యిండియాకు వెళ్లు ” అని చెప్పి, మరల యితనిని యిండియాకు 1805 సం॥ లో గవర్నర్ జనరల్ గా పంపించిరి. (ఆ చరిత్ర పిమ్మట వివరించెదము). ఇతని రెండవ పరిపాలన కొద్దినెలలు మాత్రమే యుండెను. ఏలననగ, యిక్కడికి తిరిగివచ్చిన కొద్దినెలలకే కారన్ వాలీసు యిండియా లోనే మరణించెను. ఈ కొలది కాలములో యితడంతగ చేసిన పనులేమియులేవు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదిహేనవ అధ్యాయము

సర్జాన్ జేమ్స్ పరిపాలన. (1793-1798.)

1793. కంపెనీ
కాలు రిన్యూ
చేయుట.

1793 సం॥ లో యిండియా కంపెనీ తాలూకుకాలు పార్లమెంటువారిచే రిన్యూ చేయబడినది. మరియుక యిరవై సంవత్సరములవరకు యీ కాలు అమలులో నుండునట్లేర్పాటు గావింపబడినది ఈ పట్టాను మంజూరు చేయునప్పుడు దానిలో

ఈ క్రిందిక్లాజు చేర్చిరి :—

“దేశములను జయించి, రాజ్యములను కలుపు కొనుటయను మాటయే ఇంగ్లీషు జాతియొక్క కోర్కెకు, గౌరవమునకు పరరాజ్యా క్రమణ దూష్యమని పార్లమెంటువారి శ్రీరంగనీతి. రాజ్యాంగ పద్ధతికి కేవలము విరుద్ధము.” ఈక్లాజు నిందు శ్రమపడి చేర్పించినవాడు ఫ్రాన్సిస్ అను సంగతిని మరువరాదు.

అప్పుడు యింగ్లండుకు ప్రధానిగనున్న పిట్టుమంత్రి రాజ్యవిస్తీర్ణతకు విముఖుడుగాడు. అయినను, అప్పుడు ప్రక్కనున్న పరాసు దేశములో విప్లవము బహుతీవ్రముగ చెలరేగుచుండెను. ఈ విప్లవ తుపాను తను దేశముమీదికికూడ వచ్చిపడునేమో యనుగాభరా ఇంగ్లీషువారి కుండెను. ఈ విప్లవము నెట్లయిన వారించుకొననలెనని యెంచి, దానికి విరుద్ధముగ ఇంగ్లీషువారు ప్రచారము గావింప సాగిరి. ఇందుకొరకై బక్కుకు సాలుకు 1500 పౌనులు లంచమిచ్చి అతనిచేత ఫ్రెంచి విప్లవముపై పెద్ద దూషణ గ్రంథమును వ్రాయించిరి. ఇట్టి తరుణములో తమకు పరరాజ్యాక్రమణ కాంక్షలేదనియు, తాము మడిగట్టుకు కూర్చున్న శాంతి ప్రియులనియు, లోకమునకు వెల్లడించి, లోకముకండ్లలో దుమ్ము కొట్టుటకు గాను పార్లమెంటు వారీ పట్టాలో పైవాక్యమును చేర్చిరి.

ఆసమయమున యిండియాలో కొత్త రాజ్యమును సంపాదించుకొనుట ఇంగ్లీషువారికి యిష్టముగ గన్పట్టక పోయినను, హిందూదేశ ప్రజలవృత్తులను నాశనముచేసి, వారినోటికడ అన్నమును బుద్ధిపూర్వకముగ పడగొట్టుట మాత్రము వారికి విరుద్ధతార్యముగ గన్పట్టలేదు! హిందూదేశములో తయారైన యేవస్తువులు గాని యింగ్లండులోనికి రాకుండ నిషేధించుచు యీ ఆక్టులో ఒక క్లాజును చేర్చ

వలసినదని ఇంగ్లీషు ప్రజలు కొందరప్పుడు చాల పట్టుబట్టిరి. ఇండియానుండి సరుకులు వచ్చినచో యింగ్లండు ప్రజల వృత్తులు పోవునని వారు గోలపెట్టిరి. మాన్ చెప్టరు, గ్లాస్టోపట్టణములలో ప్రత్తిపరిశ్రమయందు పనిచేయువారందరు యేకమై యిండియా నుండి వస్త్రములు యింగ్లండులో దిగుమతికాకుండ నిషేధించవలెనని 1788 సం॥లో పార్లమెంటువారికి గట్టిగ విన్నవించుకొనిరి. ఇట్టి విన్నపములే యీసారి తిరిగి 1793 సం॥లో సైతము గావింపబడెను.....ఇండియాకు నేత, వడుకు, యంత్రములు యెగుమతి చేయరాదనియు, యీ యంత్రములను యిండియాలో ఉపయోగింప రాదనియు, ఈస్టిండియా కంపెనీవారికిచ్చిన యీ పట్టాలో ఒక క్లాజు చేర్పించ వలసినదని వారు ప్రధాన మంత్రికి విన్నవించుకొనిరి.

కాని, ధర్మ పన్నాగముల బల్కు పట్టు మంత్రి యింతటి అన్యాయమగు షరతును బహిరంగముగ ఆక్ట్ లో లిఖించుటకు జంకెను. అయినను దీని భావమును కారన్ వాలీసు గ్రహించి, క్రియలోమాత్రము గ్లాస్టో, మాన్ చెప్టరు వర్తకుల మనోభీష్టమును పూర్తిగా నెరవేర్చెను. హిందూదేశస్తులను గొప్ప పదవులలో నుండి తొలగించుట కితడు చేసిన పనియంతయు యీ సంకల్పముతోనే చేసెనని చెప్పతగి యున్నది.

తమ శాంతి ప్రియత్వమును లోకమునకు వెల్లడించుటకు ఆంగ్ల మంత్రి వర్గమువారు పైకియైనను శాంతి ప్రియుడుగ నటించు పెద్ద మనిషిని యేరి ఇండియాకు గవర్నర్ జనరలుగ పంప వలసివచ్చెను. వెదకి వెదకి వారు ఆఖరుకు “జాన్ షోర్”

ఇండియాకు కృతాప రాధుడగు షోర్ గవర్నర్ జనరలుగట.

అను నొకనినివరించిరి. ఇతడు ఇదివరకు యిండియాలోచాల కాలము కంపెనీ కొలువులోనుండి వారన్ హేస్టింగ్సు చేసిన అత్యాచార కార్యములన్నిటియందును అతనికితడు కుడిభుజముగనుండి పనిచేసియుండెను. వారన్ హేస్టింగ్సుతో పాటు యితడుకూడ ఆ సమయమున పార్లమెంటు యెదుట దాదాపు ముద్దాయిగనుండెను. హేస్టింగ్సుపై మోపబడిన నేరముల పెక్కింటిలో — ముఖ్యముగ రివిన్యూబోర్డు పరిపాలనలో యితడొనర్చిన అనేక అక్రమములలోను మరి యితర క్రిమినల్ స్వభావముగల నేరములలోను, యీ షోర్ అనునతడు వారన్ హేస్టింగ్సుతో పాటు సమానముగ బాధ్యుడైయుండెనని ఫిర్యాదీలప్పుడు యితనిపై సైతము సాక్ష్యము శెచ్చుచుండిరి. ఈ రీతిగ యితనిపై క్రిమినల్ చర్య పార్లమెంటు యెదుట జరుగుచుండగ — యీ ముద్దాయిని తీసికొనిపోయి, యెక్కడైతే యితడినేరముల చేసినాడో అటువంటి ఇండియాకే గవర్నర్ జనరల్ గ—సర్వం సహాధికారిగ—చేయుట చాల ఘోరమనియు, అవినీతికరమనియు, నీతికి, ధర్మమునకు, విరుద్ధమనియు బర్కు మహాశయుడు తీవ్రముగ ప్రతిఘటించుచు కంపెనీ అధికారులకును, ఆంగ్ల మంత్రివర్గమునకును పెద్ద లేఖను 1792-వ సం॥

అక్టోబరు 14-వ తేదీన వ్రాసెను. (Life of Lord Teignmouth Vol. I, P. p. 226—230.)

అయినను, ఆంగ్ల మంత్రిమండలివా రితని మాటలను పాటింపక కృతాప రాధుడగు యీ షోరుకే 'సర్' బిరుదమిచ్చి—యిండియాకు గవర్నర్ జనరలుగ పంపించిరి.

1793-వ సం॥ అక్టోబరు 28-వ తేదీన సర్ జాన్ షోర్ కలకత్తాలో ఓడదిగి వెంటనే గవర్నర్ జనరల్ పనిని స్వీకరించెను. ఇతడు కలకత్తాకు వచ్చుటకు ఒక నెలకు పూర్వమే స్వామి ద్రోహి మిర్జాపూర్ సంతతివాడగు నబాబు ముబారక్ ఉల్ దౌలా సంతానము. ఇరవై మూడేండ్లు నామకః నబాబు గిరియందుండి తన 37-వ యేట చనిపోయెను. ఈ 23 యేండ్ల పరిపాలనలో యితడు పాతికమంది పిల్లలనుకనుట తప్ప వేరొండు ఘనకార్యమేమియు చేయలేదు! వీరిలో 12 గురు కొడుకులు, 13 గురు కూతుళ్లు. పెద్దకొడుకు ఉజీర్ ఉల్ దౌలాను కంపెనీ వారు మూర్షిదాబాదు గద్దెపై కూర్చుండబెట్టి, సర్ జాన్ షోర్ యింకొక నెలకు వస్తాడనగ, (1793-వ సం॥ సెప్టెంబరు 28-వ తేదీన) అతనిని బెంగాలు నబాబుగ కలకత్తాలో ప్రకటించిరి.

సర్ జాన్ షోర్ పరిపాలన అయిదేండ్లలోను యెట్టి యుద్ధములుగాని లేకయే శాంతముగ వెల్లిపోయెను. అందుచే యితడు కలకత్తా పట్ట కలకత్తా అభివృద్ధి. ణాభివృద్ధికై కొంతపనిచేయ వీలుగలిగెను. కలకత్తాలోని పోలీసు సిబ్బందిని అభివృద్ధిపరచి నేరస్తుల కనుగొని శిక్షించుటకును, వీధులనూడ్చి శుభ్రపరచుటకును, కల్లు, సారామున్నగు మద్యపదార్థముల క్రయ విక్రయముల సరిగ జరిపించుటకును, ప్రజల సౌఖ్యమున కింక పనికివచ్చు యితరపనుల చేయించుటకును, యితడొక కమిటీని యేర్పాటుచేసెను.

సర్ జాన్ షోర్ కాలములో యుద్ధపు హడావుడు లేమియు లేకపోయినను, లోలోన యితడనేక తంత్రములచేతను, అక్రమములచేతను, దేశీయరాజుల కాల క్రింద గోతులు. హిందూదేశమందున్న నానారాజ్యములవారి బలోత్సాహములను క్రుంగదీసెను. వారిలో మహారాష్ట్రులు, నైజాము, ఆర్కాటు నబాబు, రోహిలాలు, అయోధ్య నబాబు, ముఖ్యముగ యెన్నదగి యున్నారు. వీరియెడ సర్ జాన్ షోర్ యెట్లెట్లు ప్రవర్తించెనో వేర్వేరుగ వివరించెదము.

మహారాష్ట్ర ఖండము.

ముందుగ మహారాష్ట్ర గూర్చి చెప్పెదము. 1782 సం॥ మే నెల 17-వ తేదీనాడు “సాల్వే” ఒడంబడికతో ఇంగ్లీషువారికిని, మహారాష్ట్ర గూర్చును జరిగిన మొదటి మహారాష్ట్ర సంగ్రామ మంతరించెనని లోగడ 9-వ అధ్యాయములో చెప్పియుంటిమి. తదుపరి సుమారు, 12 యేండ్లకు సర్ జాన్ షోర్ ఇండియాకు గవర్నర్ జనరల్ గా వచ్చెను. ఇతడువచ్చిన తరువాత వారికిని, వీరికిని జరిగిన చరిత్రను చెప్పటకు పూర్వము, వెనుకటి 12 యేండ్లలో యేమిజరిగినదో ముందుగ వివరించుట అవసరము. మహారాష్ట్ర గూర్చును బహిరంగయుద్ధములో ఓడించుట దుస్సాధ్యమనియెంచి, వారిలో యెట్లయినను గృహకల్లోలముల గల్పించి, వారి రాష్ట్ర కూటమును బ్రద్దలు కొట్టి, పిమ్మట వారిని వంచనలెనని ఇంగ్లీషువారు యీ పన్నెండేండ్లలో సైతము మహారాష్ట్ర పై ప్రత్యేక మొక కన్ను వేసియుంచి, అడపదడప వారి వ్యవహారములలో నెమ్మదిగ జోక్యము కలిగించుకొనుచునే వచ్చుచుండిరి.

రండాపుత్రుడగు మాధవరావు సింధియా మధ్యవర్తిత్వము ద్వారా సాల్వే సంధి సమకూడెనని లోగడ చెప్పియుంటిమి. వారన్ హేస్టింగ్సు యీ సింధియా చెవిలో యేదియో యూది యీ సంధి కుదిర్చి పెట్టమని ఆతనిని బ్రతిమాలినట్లును వెనుకనే చెప్పియుంటిమి. ఈ చెవిలో యూదిన రహస్యమేమియో క్రమముగ బయట పడజొచ్చెను. సింధియా వారన్ హేస్టింగ్సు మాయలలో బడెను. అట్లు ఢిల్లీ చక్రవర్తిని అనామకునిచేసి వైచుటకును, యిటు మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర కూటమును విచ్ఛిన్న మొనర్చుటకును, వారన్ హేస్టింగ్సు రండాపుత్రుడగు యీమాధవరావు సింధియాను బాగుగ వ్రపయోగించుకొనెను.

వారన్ హేస్టింగ్సు సింధియాకు యూరోపియను ఉద్యోగులను అద్దెకిచ్చి, ఆతనిసేనల నన్నిటిని యూరోపియనుపద్ధతిని తరిఫీయతు చేయించెను. వారికి

సింధియా సేనలకు
యూరపియన్ ఆఫీసర్ల
డ్రెస్సు.

యూరోపియను డ్రెస్సు, కవాతు నేర్పించెను. యూరోపియను పద్ధతిని ఫిరంగులు, తుపాకులు వగైరాలు కాల్పించుట నేర్పించెను. ఇదంతయు తనమేలుకొరకేయని వెట్టి మొగమగు

సింధియా లోలోన కులుకుచుండెను. తాను తక్కిన మహారాష్ట్ర ప్రముఖులందరికంటె బలవంతుడ నగుచున్నానని యీతడు లోలోన సంబరపడుచుండెను. యూరోపియనులను యెక్కువగా తనసేనలో చేర్చుకొనవలసినదని వారన్ హేస్టింగ్సు కపటబుద్ధితో సింధియాకు ఊరకబోధించుచుండెను. తన ఆంతరంగికులలో ఒకనిని “డీబోయిన్”-అనునతనిని, సింధియాకు అద్దెకిచ్చి అతనిచేత సింధియా సేనలనన్నిటిని తయారుచేయించుచుండెను. “సింధియా తనసేనలనన్నిటిని

యూరోపియనుపద్ధతిని తయారుచేయించుచున్నాడు. ఇది మనకు చాల అపాయకరముకాదా" యని కొన్నిలులోనిమెంబరు వారణాశిస్టింగును హెచ్చరించినప్పుడు "మీరేమీ భయపడకండి; అదంతా అతని నాశనానికే జరుగుతోందిలెండి"-అని వారణాశిస్టింగు సమాధానము చెప్పినట్లు రికార్డులలో స్పష్టముగగలదు. ఈ జోస్యము అక్షరాలా నిజమైనది. తక్కిన మహారాష్ట్ర ప్రముఖులకంటె తానే బలవంతుడనని యిందుమూలముగ సింధియాగర్వించి, తక్కినవారినందరిని తృణీకార భావముతో చూడసాగెను. అందువల్ల తక్కినవారికిని యితనిపై యీర్ష్యగలుగుటయు సహజమేగద. ఇదియే వారణాశిస్టింగుకు కావలసినది! వారిలో వారికి పరస్పరము యీర్ష్యగలుగుటకంటె వారణాశిస్టింగుకు యింకయెక్కువగ కావలసిన దేమున్నది? ఈరీతిగ యితడు వేసినమంత్రము పారినది. సింధియాసేనలకు యూరోపియను డ్రెస్సు, కవాతు వగైరాలు నేర్పించుట, యూరోపియను ఆఫీసర్ల నద్దెకిచ్చుట, మున్నగుపనులన్నియు మహారాష్ట్ర బలమును హెచ్చించుటకుగాక, వారిని క్రుంగదీయుటకేయని ఆరోజులలోగ్రహించని వారు యిద్దరే యుండిరి. వారెవరనగ, వారణాశిస్టింగు, నానాఫర్నవీసు. వెట్టిమొగము సింధియామాత్రము గ్రహించలేకపోయినాడు. గ్రహించలేక, ఆంగ్లభల్లూకపు తియ్యనిమాటలకులోబడి దానిని గట్టిగ కొగిలించుకొన్నాడు, అది అతనిని గట్టిగరొమ్ముకునొక్కి, ఎముకలు పెటపెట విరిచివేసెను. తనను విరిచివేయుటతోపాటు, మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునుకూడ పొడిపొడిగ చూర్ణముచేసెను.

యూరపియనుపద్ధతితో తయారై, యూరోపియను ఆఫీసర్లచే నడిపింపబడుచున్న తనసేనను చూచుకొని, సింధియామురియుచు, తనకంటె బలవంతుడెవడను గర్వాతిరేకముచే విజయయాత్రల సాగింపసాగెను. మొట్టమొదటగ యితడు ఢిల్లీ పాదుషాపైకియే ధ్వజమెత్తి వెళ్లి, అతని నోడించి ఖైదుచేసెను. ఇదంతయు వారణాశిస్టింగు ప్రేరేపణయే. అనవసరముగ తమపూర్వమిత్రుడగు ఢిల్లీ పాదుషాపైకి మాధవరావు సింధియాను ఉసుగొలిపి అతని నవమానించుట అంగ్లజాతికి చాల కళంకమనిచెప్పి పార్లమెంటులో యితనిపై పెట్టబడినకేసులో నిదియొక చార్జీగ మొదట పేర్కొనబడెను. కాని, యేకారణముచేతనోగాని, యీ చార్జీని పార్లమెంటువారు పూర్తిగ విచారించరైరి. ఇతరచార్జీలతోపాటు దీని విచారణకూడ పూర్తిగ జరిగియుండినచో, చరిత్రప్రసిద్ధమగు విశేషాంశము లింక నెన్నియో బయటపడియుండెడివి. మాధవరావు సింధియా యెప్పుడైతే ఢిల్లీ పాదుషాను పట్టిబంధించి, చెరసాలలోవేసెనో. అప్పుడు వారణాశిస్టింగుకు గలిగిన సంబరమునకు మితిలేదు. తమ కంపెనీకి బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములపై 'దివానీగిరి' పదవినిచ్చి, తమ వర్తకమునకు లోగడ అనేక సౌకర్యముల నేర్పరచి

సింధియా బాదుషాను
చెరబెట్టుట; ఇంగ్లీషువారి
సంబరము.

తమ కిక్కడ అసలునిలువ నీడనిచ్చిన ఢిల్లీ పాదుషాయెడ కృతజ్ఞుడై యుండుటకు బదులుగ వారన్ హేస్టింగ్స్ మాధవరావు సింధియాను అతనిమీదికి ఉసుగొలిపి, అతనిని ఖైదుచేయించుట యెంతటిద్రోహము!

ఇదిచాలక, వారన్ హేస్టింగ్స్ యిప్పటినుండి ఢిల్లీ చక్రవర్తికి మామూలుగ యివ్వవలసిన కప్పమునుకూడ ఎగబెట్టసాగెను. ఢిల్లీ పాదుషా తరపున యీకప్పము

కంపెనీవారు బాదుషాకు
కప్పము నేగబెట్టుట.

గూర్చి మాధవరావు సింధియా యెన్నిమారులు అడిగినను కంపెనీవారు జవాబుచెప్పక మెదలకుండ ఊరుకొనిరి. వారన్ హేస్టింగ్స్ వెల్లిపోయినతరువాత వచ్చిన ప్రతి

గవర్నర్ జనరలునుకూడ యిందునుగూర్చి మాధవరావు సింధియా అడుగుచునే వచ్చెను. కాని, వారెవరును మాట్లాడరైరి. ఆఖరుకు కారన్ వాలీసు కాలములో “యీకప్పమును యికయిచ్చేదిలేదు, పొమ్మ”ని అతడు ఖండితముగ చెప్పివేసెను. అప్పుడైనను సింధియాకు రోషమురాక బుర్ర గోకుకొనుచు, ఊరకుండేనేగాని ధైర్యముగ ఇంగ్లీషువారిపై దండెత్తి, యీకప్పమును తిరిగి సంపాదించుకోలేక పోయెను. ఈరీతిగ కంపెనీవా రితనిని ఉపకరణముగ ఉపయోగించుకొనిరేగాని, యితనికిగాని, మహారాష్ట్రులకుగాని రవంతయైనను ఉపకారము చేయరైరి.

ఇక యింగ్లీషువారు మహారాష్ట్ర ప్రముఖులలో యెట్లు పరస్పరము యీర్ష్యలను, గృహకల్లోలములను కల్పించి, పరస్పరము ఖానీలును, యుద్ధములును, చేసుకొని చచ్చునట్లు చేసిరో చూతము. మహామాంత్రికుడగు మాస్టిన్ మారణమైన తరువాత, తిరిగి ఆక్టింగు గవర్నర్ జనరల్ అగు మాక్ ఫర్ సన్ కాలములో “మాలెట్” (చార్లెస్ మాలెట్) అను

మాలెట్ మాంత్రి
కము -- హోల్కారును
సింధియాపైకి ఉసు
గొలుపుట.

యింకొక మాంత్రికుని యింగ్లీషువారు పునహాకు రాయబారిగ పంపిరి. మహారాష్ట్రులయందు పరస్పరము కల్లోలముల గల్పించుటలో యితడు మాస్టిన్ కంటె యేడాకు లెక్కువ చదివినవాడేయయ్యెను. సింధియాకును, వారన్ హేస్టింగ్స్ కును రహస్యముగ జరిగిన ఒడంబడిక సంగతి తరువాతవచ్చిన గవర్నరు జనరలుకు గాని, తక్కిన కంపెనీ యుద్యోగులకుగాని పూర్తిగా తెలియదు. అందుచే, సింధియా నానాటికి బలవంతుడగుచున్నాడను భయము కంపెనీవారికి గలిగి, యితని నెట్లయినను అణగగొట్టవలెనని వారు చూచిరి. అదిగాక, ఒకదెబ్బతో రెండు పిట్టలను కొట్టవలెననికూడ వారు చూచిరి. ఇటు సింధియా పొగరణచుటకును, అటు మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకుటుమును బ్రద్దలు కొట్టుటకును పనికివచ్చు యెత్తును వారు వేసిరి. ఇందుకుగాను మొట్టమొదటగ వారు హోల్కారు ముడ్డిగిల్లి సింధియా మీదికి ఉసుగొలిపిరి. ఇరువురకును పరస్పరము యుద్ధము జరిగెను. మహారాష్ట్ర ప్రముఖులు తమలోతాము కలహించుకొనుట కిదియే అంకురార్పణ. ఇదివరలో

వారెన్నడుగాని తమలోతాము ఒకరిపై నొకరుపడి యుద్ధము చేసుకొనలేదు. ఈ అంకురార్పణకు కారణము యింగ్లీషు రాయబారి 'మాలెట్' అనుసంగతిని మాత్రము పాఠకులు మరువరాదు.—మొదట యీ యిగువురితో ప్రారంభమైన యీ గృహకల్లోలము, క్రమక్రమముగ మిగతావారికికూడ ప్రాకి, మహారాష్ట్ర రాజ్యమంతయు కుక్కలు పీకివేసిన విస్తరి చందమయ్యెను.

“మహారాష్ట్ర చరిత్రయంతయు వారి రాష్ట్రకూటము మీదనే ఆధారపడి యున్నది. ఎప్పుడైతే మనమందరము ఏకకూటములోని వార మను భావమును మహారాష్ట్రులు మరచిరో, అప్పుడే వారికది బలమునిచ్చుటకుమారుగ చౌర్యల్యమును తెచ్చిపెట్టెను” [రెనడే.]

హోల్కారు రాజ్యము పరమపానని అహల్యాబాయి పాలించుచున్నంత కాలము సుభిక్షముగను, సురక్షితముగను నుండెను. కాని, ఆమె మరణానంతరము కథ అడ్డముగ తిరిగెను. ఆమెపిమ్మట రాజ్యమునకువచ్చిన “తుకాజీ హోల్కార్” అంత సమర్థుడుకాదు. అంత తెలివితేటలు గలవాడునుకాదు. నానాటికి పెచ్చు పెరుగుచున్న మాధవరావుసింధియా బలమును చూచియు, ఆతడు ఢిల్లీ బాదుషాను వశపరుచుకొన్నాడే యనియు, తుకాజీ అసూయపడ సాగెను. ఈ అసూయతో నితడు సింధియామీదికి దండెత్తెను. తనసేనలనుకూడ, సింధియా చేసినట్లు యూరోపియన్ పద్ధతిని తరిఫీయతు చేయించెను. కాని, ఈ దండయాత్రలో సింధియా సేనలు హోల్కారు సేనలను సులభముగ నోడించగలిగెను. ఆ సమయమున మాధవరావు సింధియా పునహాలోనుండుటచేత హోల్కారు సేనలు ఓడిపోయియు సింధియా రాజధానియగు ఉజ్జయినీనగరము పైబడి, దానిని ధ్వంసము చేసెను. ఈ రీతిగనైనను తుకాజీ హోల్కారు తనకు సింధియాపై గల అసూయను తీర్చుకొననెంచెను. ఇక యింతటినుంచి హోల్కారు, సింధియా నగరీయులకు పరస్పర కలహములు వంశపారంపర్యముగ ప్రాకుచువచ్చెను. ఈ రెండు మహారాష్ట్ర కుటుంబములకు కలహబీజమును నాటినది — “కలసి నీర క్షీరముల భాతి దనరారు యీ బిడ్డలకు పగలుదార్పినది” — బ్రిటిష్ రెసిడెంటుగు మాలెట్ యని చెప్పుటకుగల సందర్భములను స్తలాంతరమున వివరించెదము.

నాగపురములోనున్న భాన్ స్లేవంశమును ఇంగ్లీషువారెల్లు లోకువచేసికొని, మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమునుండి చీలదీసినదియు యిదివరకే వివరించియుంటిమి. అట్లే బరోడాలోని గైక్వారును యీ రాష్ట్రకూటమున దంతగ భక్తిశ్రద్ధల జూపమానుకొనెను గదా.

మహారాష్ట్ర మహా సామ్రాజ్య వృక్షమునకుగల నాలుగుశాఖలును కూలమునుండి యిట్లు విడివడసాగెను. కోన్ని శాఖలు పూర్తిగ ఖండితమై క్రింద

పడి పోయెను. మరికొన్ని యింకను వదలు వదలుగ వ్రేలాడుచుండెను. కేంద్ర మూలమగు పీష్వా అధికార మీరీతిగ కొమ్మలు నరికివేయబడిన మోడువలె బల హీనమై, నిస్సారమై, పోయెను. పీష్వా అధికారము నామమాత్రావశిష్టమయ్యెను. “సాలే” యొడంబడికవలన ద్రోహియగు రఘునాథరావుకు పీష్వా పదవి చిక్క లేదు. అతనికి మనోవర్తిమాత్ర మివ్వబడెను. నాతభాగ్యుడగు నారాయణరావు కుమారుడు మాధవరావు పీష్వాగనుండెను. నానాఫర్నవీసు అతనికి ప్రధానమంత్రిగ నుండెను. రఘునాథరావు గోదావరీతీరముననున్న “కోపర్ గా” లో కొంతకాల ముండి 1784 సంవత్సర ప్రారంభమున చనిపోయెను.

ఇతను చనిపోవుకాలమునకు యితనికొడుకు బాజీరావు తొమ్మిదేండ్లప్రాయము వాడు. ఇతనిచుట్టు స్తోత్రపాఠకులు, కుక్షింభరులుచేరి మాధవ రావు నారాయణుని సింహాసనమునుండి త్రోసివేసి, బాజీరావును గద్దెపై యెక్కించవలెనని కుట్రలపన్నుచుండిరి. ఈ కుట్రల నన్నింటిని తెరచాటుననుండి ప్రేరేపించుచున్నవాడు మాధవ రావు సింధియాయని యనుమానింపదగియున్నది. ఇతడు ఢిల్లీ పాదుషాను, ఇంగ్లీషు వారి మద్దతుచే చెరబెట్టితినిగదాయను గర్వాతిరేకముచే, మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకుకూడ తానే సర్వనియంత కావలయునను దుర్బుద్ధి యితనికిపుట్టి యుండును. ఈ పనికై తనకు చేలోకువైన కుర్రవాడు బాజీరావును గద్దెపై యెక్కించిన వీలుగనుండునని యితడు ఊహించియుండవచ్చును. కాని, నానాఫర్న వీసు సదా అప్రమత్తుడైయుండుటచేత యితనియాటలు చాలకాలమువరకు సాగి రాలేదు. అయితే, నానాఫర్నవీసు యింతటితో ఊరుకొనక, యీ కుట్రలకన్నిటికి కేంద్రస్థానముగనున్న బాజీరావును శాశ్వతముగ చెరసాలలోనుంచియో, లేక దేశాంతరములకు బంపివేసియో, యుండినచో మహారాష్ట్ర రాజ్యమున కింతటి ముప్పు వాటిల్లెడిదికాదేమో! హంతకులకుగాని, వారిసంతతివారికిగాని, యెన్నడు పీష్వా పదవికి అర్హులలేకుండ మహారాష్ట్ర లొక నియమమును చేసికొనియుండిన చో, వారిసామ్రాజ్యమున కెంతయో షేమకరముగా నుండెడిది. కాని, అట్లు జరుగలేదు.

మాధవరావు సింధియాకును వారన్ హేస్టింగ్సుకునుగల రహస్యపు టాడం బడిక సంగతి ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులకు పూరిగ తెలియదని లోగడచెప్పియుంటిమి. అందుచే, అతడు రోజురోజు బలవంతు డగుచుండుటను జూచి కంపెనీ యధికారులు గాభరాపడ జొచ్చిరి. ఇతని బలమును యెట్లయినను క్రుంగదీయవలెనని వారన్ హేస్టింగ్సుతరువాత ఆక్టింగు గవర్నర్ జనరల్ గవచ్చిన మాక్ ఫర్సన్ పట్టుబట్టెను. ఇందుకొరకై యితనికిని యితర మహారాష్ట్ర నాయకులకును యిది

మాధవరావు సింధియా బలమును క్రుంగదీయు యత్నము.

వరకే అంకురించిన విద్యేషాగ్నిని మరింత మహాజ్వాలగ రగుల్కొలుపవలెనని మాక్ ఫర్సన్ తలంచెను. ఇతనికి పోటీగ యింకొక మహారాష్ట్ర నాయకుని లేవదీయవలెనని మాక్ ఫర్సన్ సంకల్పించినట్లు గ్రాంటు డఫ్ వ్రాయుచున్నాడు.

“ఆసమయమున పునహాలోనున్న మగోజీభాన్ స్లేతో యెక్కువగ స్నేహము నెరపవలసినదని మాక్ ఫర్సన్ బొంబయి కౌన్సిలువారిని కోరెను. ఇందువల్ల భాన్ స్లేకు సంబరమును, సింధియాకు కంగారును పుట్టెను.” (గ్రాంటు డఫ్ వ్రాసిన మహారాష్ట్ర చరిత్ర. 3-వ. ముద్రణము, 463 పేజీ).

ఈ సమయముననే మహారాష్ట్రములో అంతఃకల్లోలముల కల్పించుటకై మాక్ ఫర్సన్ మహాకుటిలాత్మకుడగు మాలెట్టును, పునహాకు రాయబారిగపంపెను. మాధవరావు సింధియాకు పోటీగ యింకొక మహారాష్ట్ర నాయకుని లేవగొట్టవలెనని గవర్నర్ జనరల్ తలంచెనుగద. ఈ విధముగ పుల్లలుబెట్టి లేవగొట్టబడినవాడు తుకాజీహోల్కార్ అని ఊహించుటకు కారణము గలదు. ఏలననగ, అంతకు పూర్వము సింధియా, హోల్కార్లులకు యెన్నడుగాని ద్వేషమున్నట్లు యెక్కడను కానరాదు. కాని ; 1790 సం॥ నుండి యిరువురకు ద్వేషమంకురించినట్లు గన్పట్టుచున్నది. అప్పటివరకు సింధియా, హోల్కార్లతో సఖ్యముగ నేయుండ ప్రయత్నించుచున్నట్లు గ్రాంటు డఫ్ తన చరిత్రలో 480 పేజీలో చెప్పియున్నాడు.

హోల్కార్లతో స్నేహముచేసి, అతనిని తనతో కలుపుకొని, సిక్కులను రాజపుత్రులను లొంగదీయవలెనని సింధియా 1790 సం॥లో యెంతో ప్రయత్నించి నట్లు గ్రాంటు డఫ్ చెప్పుచున్నాడు. కాని, యిందుకు హోల్కార్లు సమ్మతింపలేదట. ఇదియే కలహప్రారంభము. సింధియా తన నెంత బ్రతిమాలినను హోల్కార్లవినక, పైపెచ్చు అతనిపై దండెత్తి అతని రాజధానియగు ఉజ్జయినీనగరమును నిష్కారణముగ హోల్కార్లు యేల నాశనముచేయవలెను? ఈ అకారణకలహమునకు ఇంగ్లీషువారి ప్రేరణతప్ప వేరొండుకారణ మెక్కడను రికార్డులలో కనిపించదు.

మాక్ ఫర్సన్ తరువాతవచ్చిన కారణవాలీసుకూడ సింధియా బలమునుజూచి యీర్ష్యనొంది, అతనినెట్లయిన వంచవలెనని జూచుచుండెను. ఇతనితో యెట్టి జోక్యముగాని పెట్టుకొనుటకు కారణవాలీసు జంకుచుండెను. టిప్పుసుల్తానుపైకి దండెత్తి నప్పుడుకూడ కారణవాలీసు మిగతావారి నెందరినో తనలో చేర్చుకొనెనుగాని, సింధియాను మాత్రమి కుట్రలోనికి చేర్చుకొనలేదు. అతడు సహాయము వచ్చెదనని తనంతట తానుగచెప్పినను, ఆతనిసహాయమును కారణవాలీసు అగౌరవ సూచకముగ తిరస్కరించెను. ఈ కుట్రలోనికి అతడువస్తే, అతడేమి కొంపదీస్తాడో అని కారణవాలీసుకు భయము, అసూయగలిగెను.

ఈ రహస్యమును మాధవరావు సింధియా అచిరకాలములోనే గ్రహించెను. వారన్ హేస్టింగ్సు వెల్లిపోయినతరువాత ఇంగ్లీషు గవర్నర్ జనరలులు తనను యీ రీతిగ అశౌరవపరచుచు వచ్చుచున్నందులకు మాధవరావు సింధియాకు వారిపై

మాధవరావు సింధి
యాకు కంపెనీవారి
యెడ మొగము
మొత్తుట.

క్రమక్రమముగ రోషమెక్కుచు వచ్చెను. తానుచెరబెట్టిన ఢిల్లీ పాదుషా తరపున కప్పమిమ్మని కోరినప్పుడు కంపెనీవారు సామ్మివ్వక, జబాబుచెప్పక మాధవరావు సింధియాను అవమానపరచిరి; హోల్కారును తనపైకి అకారణముగ ఉసుకొలిపి, తన ఉజ్జయినీ నగరమును నాశనము చేయించిరి;

టిప్పుపైకిపోవు సందర్భములో తానిచ్చెదనన్న సహాయమును పుచ్చుకొనక అశౌరవముగ తిరస్కరించిరి. ఇవన్నియు మాధవరావు సింధియా కడుపులో చెయ్యిపెట్టి కలచినట్లు కలచుచునేయుండెను. ఇదిగాక, ఇతనిసేనలో చేరిన యూరోపియనులు స్వామి ద్రోహముచేయ సాగిరి. తన సర్వ సేనాపతియగు “డీ బోయిన్” అనునతడే వారన్ హేస్టింగ్సుచే పంపబడిన వేగులవాడను సంగతిని వెనుక చెప్పియుంటిమి. ఇట్టి వేగులవాడు సింధియా ఆజ్ఞలకు విధేయుడైయుండి, తన స్వజాతి వారగు యింగ్లీషువారికి వ్యతిరేకముగ పోరాడుననుకొనుట శుద్ధతెలివి తక్కువ. ఇతడు సింధియా కొలువుమానుకొని సీమకువెల్లి పోయేటప్పుడు, సింధియా తరువాత వచ్చిన వారసుతో యిట్లనిచెప్పి పోయెనట :—

“మీరు యింగ్లీషువారితో యెన్నడు పోట్లాడవద్దు. మీరు యింగ్లీషువారితో పోట్లాడుటకు బదులుగ, కొత్త పద్ధతిని తయారైన యీ సేనలనన్నిటిని తీసి పారవేసుకుంటే మంచిది.”

కాబట్టి, వారన్ హేస్టింగ్సు యెట్టి ఉద్దేశముతో యూరోపియను ఉద్యోగులను మాధవరావు సింధియాకు అద్దెకిచ్చెనో యీ ఒక్క పైవాక్యమువల్ల తేటతెల్లము కాగలదు.

ఈ సంగతుల నన్నిటిని పారజూచుకొనునప్పటికి మాధవరావు సింధియా గుండెలో రాయిబడినది. ఇంగ్లీషువారి నాశ్రయించుటవలన తానెట్టి ముప్పు దెచ్చుకొనెనో అతని కిప్పుడు బాగుగ తెలిసివచ్చెను. ఇంగ్లీషువారితోడిస్నేహము మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకు విధ్వంసకారణమని నానాఫర్నవీసు ఆనాడే దైవజ్ఞ సూచకముగ పల్కినపల్కులు సింధియా చెవులలో అప్పుడు మార్మోగి అతనిని చివాట్లు పెట్టుచున్నట్లు స్ఫురించెను. కావున, తానుచేసిన తప్పును దిద్దుకొనుటకై మాధవరావు సింధియా అప్పుడు సంకల్పించినట్లు గన్పించుచున్నది.

ఇంగ్లీషువారి కుచ్చితపు తలంపులను బాగుగ కనిపెట్టినవాడు ఆ రోజులలో హిందూదేశములో యెవడైనావుంటే, ఆతడు నానాఫర్నవీసే. అందుచేతనే,

నానాకు, మాధవరావు సింధియాకు కలియలేదు. మాధవరావు సింధియా అప్పుడు నానాఫర్నవీసును ఆశ్రయించుటకై పునహాకు బయలుదేరెను. ఇంగ్లీషువారి పైకి పోవుటకు గొప్పకూటము నొకదానిని కట్టవలెనని మాధవరావు సింధియా ఆఖరురోజులలో సంకల్పించెను. ఇదియే అతని ఆఖరు రోజులలోగలిగిన మనోవాంఛ. మాధవరావు సింధియా అప్పుడు పునహాకు పోవుటకు మూలకారణము యీ మనోవాంఛను నెరవేర్చుకొనుటకే యని కర్నల్ మా లెసన్ వ్రాయుచున్నాడు. కాని, కాలమప్పటికే ముదిరిపోయినది. వ్యవహారము పాకము దప్పినది. పునహా దర్బారులో చేరిన ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు మా లెట్ యెన్నోరోజులనుండి చెవినిల్లుకట్టుకొని నానాఫర్నవీస్ మున్నగు పునహామంత్రి మండలికి మాధవరావు సింధియాపై ద్వేషమును విషమును నూరిపోయుచుండెను. చెప్పగచెప్పగ “బ్రహ్మకై న పుట్టు రిమ్మ లెగులు” అన్నట్లు యీ విషయము పునహామంత్రిమండలికి బాగా తలకెక్కెను. మాధవరావు సింధియా ఆనాడు వేసిన ఒక్క తప్పటడుగుమూలముగ మహారాష్ట్ర రాజ్యము కూలిపోయినది. నానాకును, మాధవరావు సింధియాకును యికకలియలేదు.

నానాఫర్నవీసు యెడ ఇంగ్లీషువారికి రోష మపరిమితముగ నుండెను. “పునహాలో నానాఫర్నవీసు సర్వనియంతగ నున్నానట్లు మనకు మహారాష్ట్రములో కాలూని నిలుచుటకు తావు దొరకగలదని మనము కలలోకూడ ఆశపడరాదు” అని అక్కడనున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు మా లెట్ వ్రాసెను.

కాబట్టి, ఒకప్రక్కను నానాఫర్నవీసు, యింకొకప్రక్కను మాధవరావు సింధియా, యీ రెండు పెద్ద స్తంభములు మహారాష్ట్రములో నున్నవి. ఈ రెంటిని పడగొట్టినగాని, తమయాటలు సాగవని ఇంగ్లీషువారికి మాధవరావు సింధియా తెలియును. ఈయిరువురను తాముగ జయించలేమని ఇంగ్లీషువారికి తెలియును. అందుచే వీరిలోవీరు పొరాడుకొని

సుందోపసుందులవలె, వారిచేతులలోవారే చచ్చునట్లు చేయవలెనని ఇంగ్లీషువారు గొప్పయెత్తువేసిరి. ఇందుకొరకై యీ యిరువురకు పడకుండ, వీరిమధ్య ద్వేషానలమును పూర్తిగ దరికొలిపిరి. మాధవరావు సింధియా పశ్చాత్తప్తుడై నానాఫర్నవీసు సలహానడుగుటకు పునహాకువచ్చిన సమయముననే, వెనుకనుండి అతడు లేకుండజూచి తుకాజీ హోల్కారుచేత అతని రాజధానియగు ఉజ్జయినీనగరమును ధ్వంసము చేయించిరి. ఇక్కడ పునహాలో నానాఫర్నవీసుతోడి సక్యము కుదురకుండ చెడగొట్టుటకు అదివరకే విషబీజములనాటి, మహా విషవృక్షమును నానాఫర్నవీసు అంతటి మానవుని మనస్సులో మొలపించిరి ! ఈ ద్వేష మహావృక్షమువల్ల మాధవరావు సింధియాకు నానాఫర్నవీసుతో సక్యము కుదురకపోగా, పాపము సింధియా తనప్రాణములనే గోల్పోయెను !

మాధవరావు సింధియా 1794 సం॥ ఫిబ్రవరి 12-వ తేదీన పునహాపరిసరముల * వానోవాడి యను గ్రామమున ఆకస్మికముగ మృతినొందెను. మాధవరావు సింధియాకు “ఆకస్మికముగ పెద్దజ్వరము” వచ్చుటచే చనిపోయెనని గ్రాంటు డఫ్ చెప్పుచున్నాడు. కాని “కీన్” అను యింకొక చరిత్రకారుడు “తారిక్ ఇ-ముజాఫరీ” యను గ్రంథప్రమాణము ననుసరించి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—

“నానాఫర్నవీసుచే యీపనికై నియోగింపబడిన సాయుధులగు ఒకగుంపు గతసాయంకాలము మాధవరావు సింధియాను దారికాచి కొట్టిరి. సింధియాపోతే బాగుండునని కోరుకొనుటకు నానాకు చాలకారణములున్నవి.”

ఇంగ్లీషువారికికూడ “మాధవరావు సింధియాపోతే బాగుండునురా” యని కోరుకొనుటకు కారణములున్నవి. మాధవరావు సింధియా దుర్మరణము పాలయ్యె ననుమాటయే నిజమైనయెడల ఇంగ్లీషువారు ముఖ్యముగ వారిపునహా రాయబారి మాంలెట్-నానాఫర్నవీసుతో షరీకై, మాధవరావు సింధియాను దారికాపించి కొట్టించి, చంపించెనని యూహించుట కేమి † యభ్యంతరము?

* ఈగ్రామము పునహాకు రెండుమైళ్ళలోనున్నది. మాధవరావు సింధియా చనిపోయినచోట గొప్పమందిరము నొకదానిని కట్టవలెనని యితనివంశీకుడగు దౌలత్ రావు సింధియా యెంతో ప్రయత్నించెను. కాని, అప్పటికల్లోలములలో యీపని సాగలేదు.

† మాధవరావు సింధియామీద ఇంగ్లీషువారికి యీర్ష్యయున్నట్లును, సింధియా ఇంగ్లీషువారి యెడ ఖండితముగ శత్రుత్వము వహింపకపోయినను, అతనిబలమును, రాజ్యకౌంక్షను, అతడుపునహాకు సలహానిమిత్తము వెళ్లుటయు, యివన్నీచూచి ఇంగ్లీషువారి కితనిమీద అనుమానముగలిగి వారతనిపై ఒక కన్ను వేసియే యున్నట్లును, రికార్డులలో అనేక నిదర్శనములు గలవని గ్రాంటు డఫ్ తనచరిత్ర 504-వ పేజీలో వ్రాసెను. మాధవరావు సింధియా పునహాకు రాగానే, తనకు కంపెనీవా రివ్వవలసిన కప్పమును మీ రెట్లాగెనాసరే ప్రయత్నించి ఇంగ్లీషువారిచేత యిప్పించవలసినదని కోరుచు ఢిల్లీ పాదుషా పీషాకును, మాధవరావు సింధియాకును వ్రాసెనట. దీనినిబట్టి సింధియాకును, ఇంగ్లీషు వారికిని చెడెననుటకు సందేహయేమి? మాధవరావు సింధియాతో కారణవాలీసే యుద్ధముచేయ దలచినట్లు అతడు తన రెసిడెంటును సింధియాదర్బారునుండి వచ్చివేయవలసినదని 1789 సం॥ ఆగష్టు 26-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టియే స్పష్టమగుచున్నది. రాయబారిని వచ్చివేయవలసినదని వ్రాయుటయనగ, యుద్ధమునకు సిద్ధమన్నమాట.

“హిందూస్తానములో మహారాష్ట్ర వ్యవహారములను సింధియా నడపకుండ అడ్డగించవలసినదని తుకాజీ హోల్కరుకును ఆలీబహద్దరుకును పీషాప్రభుత్వమువారు అధికారమిచ్చినట్లు కనబడు చున్నది. దీనినిబట్టి, సింధియా యీపనిని వదులుకొని తన యింటికై నను వచ్చివేయవచ్చును. లేదా పునహాకువెళ్లి, తన కిదివరకక్కడపోయిన ప్రతిష్ఠను తిరిగి సంపాదించుకొనుటకు ప్రయత్నించనైనా ప్రయత్నించ వచ్చును.

ఎట్లయిననేమి, ఇంగ్లీషువారికి అడ్డుగనున్న ఒక స్తంభము కూలిపోయినది. ఇక, యింకొక స్తంభము—నానాఫర్నవీసు—ఉన్నది. ఇతడంత సులభముగ వదలేటట్లులేడు. పైగా, సింధియా చావువల్ల నానాఫర్నవీసు మరింత బలిష్ఠుడయ్యెను. నానాఫర్నవీసు ఇంగ్లీషువారికి ప్రక్కలో బలమువలెనుండెను. ఈ పీఠము తొలగించుకొనుటకు ఇంగ్లీషువారికి రెండేమార్గములున్నవి. నానా చచ్చియైనాపోవలెను, ఖైదైనచేయబడవలెను, పరాభవింపబడి తొలగియైనపోవలెను. ఇవేవియు సాగనిచో ఆఖరుకు యిప్పుడున్న పీష్వా—“మాధవరావు నారాయణుడు”—మారిపోయి, యింకొక కొత్త పీష్వా యైనను రావలెను. నానాఫర్నవీసును హత్యగావింపవలెనని ఇంగ్లీషువారు ఎంత కౌలమునుండియో ప్రయత్నించుచున్నను, యిప్పటివరకు అదేమియు సాగలేదు. పైగా, సింధియా చావుతో నానా మరింత బలవంతుడైనాడు. “ఇక, మనకు దిక్కేమిరాబాబూ” అని ఇంగ్లీషువారు బయలాలకించు చుండిరి.

అదృష్టదేవత వారి కెల్లప్పుడును అనుకూలముగనే యుండెనుగదా. కలియుగమున శ్వేతముఖులు రాజ్య మేలవలయునని రాముల వారానాడిచ్చెనన్న వరము ఊరకపోవునా? ఇట్టిసందిగ్ధతరుణమున వారియదృష్ట ఫలముపండి వారినోట పడినచో యన్నట్లు 1795 సం॥ అక్టోబరు 25-వ తేదీన-21-వ యేట, పీష్వా మాధవరావు నారాయణుడు (రెండవ మాధవరావు) ఆకస్మికముగ రాలిపోయెను. దీనితో మహారాష్ట్రరాజ్యమందు పీష్వా పదవికై గందరగోళములు పుట్టిననియు, యీ గల్లంతులో తమపనిని తాము చక్కబెట్టుకొన వచ్చుననియు ఇంగ్లీషువారు చంకలు గొట్టుకొని సంబరపడిరి.

ఈ రెంటిలోయేది జరిగిననుసరే నీవక్కడఉండకుండ-ఏ యేర్పాటుకు వప్పుకొనకుండ తక్షణమే డబ్బా డవాలు మూటగట్టుకొని కాశీకి వచ్చివేయవలసినదని కారన్ వాలీసు సింధియా దర్బారులోని రెసిడెంటుగు మేజర్ పామరుకు వ్రాసెను. పైలేఖనుబట్టి, ఇంగ్లీషువారు హోల్కారును సింధియాపైకి ఉసుగొల్పినట్లు తెలియగలదు. మరియు, ఇంగ్లీషువారు సింధియాపై కుట్రపన్నుచున్నట్లును అడుగున గీతగీచిన వాక్యములవల్ల తెలియగలదు. అట్లుకానిచో, సింధియా పునహాకు పోవచ్చునని కారన్ వాలీసుకు ముందుగ యెట్లు తెలిసినది? సింధియా పునహాకు వెళ్ళగానే, కారన్ వాలీసు వ్రాసిన ఉత్తరప్రకారము రెసిడెంటు కాశీకి వెళ్ళిపోయెను.

సింధియా చచ్చిపోయిపప్పుడు కారన్ వాలీసు ఇంగ్లండులోనుండెను. ఈ వార్త వినగానే కారన్ వాలీసుకు గలిగిన సంబరమునకు మితములేదు. అతడప్పుడు ఇండియాలో గవర్నర్ జనరలుగ నున్న సర్ జాన్ షోరుకు యిట్లని 1794 సం॥ సెప్టెంబరు 7-వ తేదీన వ్రాసెను “సింధియాచావు వల్ల మీ గవర్నమెంటు కష్టాలన్ని గట్టెక్కగలవు. మీరు జాగ్రత్తగ వుంటే, దేశాంతర్భాగము లోని వ్యవహారములన్నిటిలో మీ కీక జయము నిశ్చయముగ గలిగితిరును.”

పీష్వా 'మాధవరావు-నారాయణ'ని మరణము బహు
 దీనికి కారకు విచిత్రము-అనుమానాస్పదము. ఇందును గూర్చి ఆంగ్ల చరిత్రకారుడు
 రెవరు? గ్రాంటు డఫ్ తన గ్రంథము 521 పుటలో యిట్లు వ్రాయు
 చున్నాడు :—

“అక్టోబరు 25-వ తేదీన పీష్వా తనమందిరములో ఒక డాబామీది నుంచి
 క్రిందకు, తానంతట తానుగ పడెను. రెండు అవయవములు విరిగిపోయెను. పడ్డచోట
 నిలువుగనున్న ఒక నీటి గొట్టము గుచ్చుకొని పెద్దగాయమయ్యెను. తరువాత అతడు
 రెండురోజులు మాత్రము బ్రతికెను.”

పీష్వా యీరీతిగ ఆత్మహత్య చేసుకొనెనని యీగ్రంథకారుడు చెప్పమాట
 సంగీకరించుటకు రెండు అభ్యంతరములు గలవు. ఒక అభ్యంతరమేమనగ :—పీష్వా
 యీరీతిగ ఆత్మహత్య చేసుకోవలసినంత కారణమేమియు గన్పట్టదు. గ్రాంటు డఫ్
 521 పేజీలో యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“అక్టోబరు 22-వ తేదీన దసరాపండుగ. పండుగ మహానైభవముగ
 జరిగినది. పీష్వా మామూలుగ తన సేననంతను పరికించెను. సాయంకాలము
 మామూలుగ దర్బారుచేసి తన ప్రముఖులకును, రాయబారులకును, దర్శనమిచ్చెను.
 కాని, ఏదో మనోవ్యధ అతని మనస్సును బట్టి బాధించుచుండెను.....”

ఇది ఆత్మహత్యకుతగిన కారణముగ గన్పట్టదు. అంతటి మనోవ్యధయే
 యున్నచో ఆనాడంతవైభవముగ తనసేనల సత్కేలదర్శించును? తన పినతాతకొడుకు
 బాజీరావును నానాఫర్నవీసు ఖైదులోవేసి కఠినముగ చూచుచుండుటచేత దానిని
 భరించలేక పీష్వా యీరీతిగ ఆత్మహత్యచేసుకొనెనని మరికొందరికొక కారణమును
 జెప్పుచున్నారు.

ఇందుకు ఆవంతయు ఆధారము గన్పించదు. పీష్వా బుద్ధిపూర్వకముగ తన
 యావత్తు వ్యవహారములను తనకు శ్రేయోభిలాషియగు నానాచేతులలో పెట్టెను.
 అట్టి విచారమే తనకున్నచో, దానినిగూర్చి యేమాత్రమైనను నానాకెరిగించి
 యున్నచో అతడు ఆతని కోర్కెప్రకారము చేయకపోయెడివాడా? రాజ్యాధికార
 మును చెలాయించవలెనను కాంక్ష. నానా కేమియులేదు.—“నా కీ రాచకార్యము
 లేందుకు? నేనువెల్లిపోయి యెక్కడనో తపస్సు చేసుకొందునని” నానా యెన్నో
 మార్లు చెప్పుచువచ్చెను. కాని, పీష్వా “మాధవరావు నారాయణ”డే యితనిని
 వారించి మంత్రిగ ఉంచుకొనెను. ఇట్టిస్థితిలో నానా ప్రవర్తనవల్ల పీష్వా క్రుద్ధు
 డయ్యెననుట కేవల మసంగతము.

అథవా, యేకారణముచేతగాని పీష్వా ఆత్మహత్య చేసుకొనదలచెనని యంగీక
 రించినను, ఆత్మహత్య చేసుకొనుట కిదియేనా మార్గము? ఆత్మహత్య చేసుకొన

గోరువారు సర్వసాధారణముగ నిర్భాగముగ ఉపాయమునే చూచుకొందురు. విషముత్రాగియో, రహస్యముగ గదిలోకూర్చుని పిస్తోలుతోకాల్చియో, గొంతు కోసుకొనియో, చచ్చిపోదురుగాని, మేడమీదనుండి పడుదురా? మేడమీదనుండి పడితే చావవచ్చును, లేక చావకపోవచ్చును గద.

కాబట్టి, పూర్వాపర సందర్భములనన్నిటిని పరిశీలించిచూడగ, పీష్వా ఆత్మ హత్య చేసుకొన్నాడన్నమాట కేవలము అబద్ధమనియు, ప్రజలమనస్సును నానా ఘర్షనపై ద్వేషపూరితమొనరించుటకే స్వార్థపరులీ బూటకకథనమును కల్పించి రనియు చెప్పవలసియున్నది. పీష్వా మేడమీదనుండి పడుట ప్రమాదమున జరిగి నదియుకూడ కాదు. బహుశః, యితని శత్రువులెవరో వెనుకనుండి యితనినిక్రిందికి త్రోసియుందురు. మహారాష్ట్రములో అల్లరులు పుట్టించుటకై కూర్చున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు యెవరికోడబ్బిచ్చి, వానిచేత యీపని చేయించెనని చెప్పినచో ఎవరుగాని ఆశ్చర్యపడవలసిన పనిలేదు. రగూబాకు రాజ్యమిప్పించుటకు వెనుక మాస్టిక్ నారాయణరావును చంపించియుండగ, రగూబాకొడుకుకు రాజ్యమిప్పించుటకు యిప్పుడు మాల్టే నారాయణరావు కొడుకును చంపించుటలో ఆశ్చర్యమేమున్నది. పాపమీ పసికందువు మాధవుడు పుట్టినప్పటినుండి ఇంగ్లీషు వారితనినిచూస్తే కంట్లో కారమువేసుకొనుచుండిరి. రగూబాకు రాజ్యమిప్పించుకుండ యితడు తమకాలికి, చేతికి, అడ్డము వస్తున్నాడని యీపనివానిపై ఇంగ్లీషువారు లోలోన పండ్లు కొరుకు కొనుచుండిరి. రాజ్యకాంక్షకై అన్నకొడుకును చంపిస్తే, “తిరిగి వీడెక్కడపుట్టుకు వచ్చినాడురా” యను యీర్ష్యచేత రగూబా అసలు యితడు పుట్టినదే అబద్ధమని మొదటినుండి వాదించుచుండెను. ఈవాదనకు వెనుక బొంబయి కౌన్సిలువారుచేరి తాళమువేయుచుండిరి. ఈరీతిగ, పాపమీ పసిబిడ్డడు పుట్టిననాటనుండి గోరాముల తోనే బ్రతుకుచుండెను. ఇతడు తల్లికడుపులోపడిన కొలదికాలమునకే తండ్రి దుర్మరణము పాలయ్యెను. దీనికంతకు కారణము రగూబాయొక్క యీర్ష్య, రాజ్య కాంక్ష. ఈ యీర్ష్యకు మూడుతరములవారు పెత్తండ్రి, తండ్రి, తాను బలియైరి.

ఇప్పుడు రగూబా చచ్చినను ఇంగ్లీషువారు మాత్రము తమ అల్లరిని మాన లేదు. అతనికొడుకు బాజీరావు అనుకుర్రవాని నిప్పుడు వెంటవేసుకొని రాజొచ్చిరి. ఈపీడ రగూబాతో వదలక, తరతరములవరకు ప్రాకి, మహారాష్ట్రరాజ్యమును విధ్వంసన మొనర్చెను! ఆహా! ఈర్ష్యా! నీవు చేయలేనిపని యేమి!

పీష్వా “మాధవరావు నారాయణుడు” చనిపోగానే, వారసత్వమునకై.

వారసత్వపు
తగాదాలు.

తగాదాలు బయలుదేరెను. సింహాసనము రగూబా కొడుకు బాజీరావుకు రావలెనని యింగ్లీషు వారతనిని వెనుకవేసుకొని వచ్చిరి. బాజీరావును పీష్వాచేసినచో మహారాష్ట్రమునకు

ముప్పువచ్చువని నానాఫర్నవీసు దైవజ్ఞ సూచకముగ ఘోషించెను. ఇందును గూర్చి నానాఫర్నవీసు తుకాజీ హోల్కార్ కిట్లని వ్రాసెను :—

“ప్రస్తుతము రాజ్యవ్యవహారముల జూచుచున్నవారిపై ద్వేషమును అతనికి బుద్ధి తెలిసినప్పటి నుండియు బాజీరావుకు తల్లి నూరిపోయుచుండెను. అతని కుటుంబమునకును, యింగ్లీషువారికిని గల సంబంధమువల్ల మనరాజ్యమున కెంతయో ముప్పురాగలదు. ప్రస్తుతము మహారాష్ట్ర రాజ్యములో ఐకమత్యము సౌభాగ్యము యెంతో ముచ్చటగనున్నవి. ఈ పద్ధతినే సాగించినచో మనరాజ్యమున కెన్నియో మేళ్లు చేకూరగలవు!” (గ్రాంటు డఫ్—పేజీ 521)

ఈ యభిప్రాయముతో హోల్కార్ మున్నగు ప్రముఖులు యేకీభవించిరి. వారందరి యభిమతము తెలిసికొన్నపిమ్మట అప్పటికింకను యీదేరని యశోదా బాయి (హతభాగ్యుడగు “మాధవరావు - నారాయణుని” భార్య) ఒక కుమారుని దత్తత చేసుకొనునట్లును, అతనిని పీష్వాజేసి, మామూలుగ తాను వ్యవహారమునంతను నడుపునట్లును నానాఫర్నవీసు సూచించెను.

ఈ సూచనప్రకారము వ్యవహారము నడచియుంటే యెంతో బాగుండెడిదే. ఇందు విపరీతమేమియులేదు. హిందూ వితంతువులు దత్తతచేసికొనుట విధివిహితమేగద. కాని దైవవిధి వేరువిధముగనుంటే నానాఫర్నవీసు మాట యెట్లు సాగును? ముందుగ యీ సంగతి యింగ్లీషు రెసిడెంటుగు మాలెట్టుకు నానాచెప్పటచే వ్యవహారము చెడెను.

ఇక మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వము నేరీతిగనడుప దలచుకొన్నారో తెలుపవలసినదని మాలెట్టు 1795-వ సం॥ నవంబరు నెలలో నానాఫర్నవీసును కోరెను. మహారాష్ట్ర ప్రముఖులందరు ఆలోచించి యేదోపద్ధతి నిర్ధారణచేసేవరకు కీర్తిశేషుడగు పీష్వా భార్యయే సర్వాధికారిగ మీరు భావించుకొనవలెనని నానా జవాబు చెప్పెను. తిరిగి యశోదాబాయి ఒకకుర్రవానిని పెంచుకొనునట్లును, అతడు పీష్వాగానుండునట్లును యేర్పాటు చేసుకొంటిమనియు, యిందుకు యింగ్లీషు వారి కేమియు అభ్యంతర ముండరాదనియు, యిక కుర్రవాడెవరో నిశ్చయించి దత్తహోమము చేసుకొనుటయే తరువాయి యనియు, నానాఫర్నవీసు 1796-వ సం॥ జనవరి నెలలో మాలెట్టుకు తెలియబరచెను. ఈ సంగతిని మాలెట్టు తీసికొని పోయి, అప్పుడు చెరసాలలోనున్న బాజీరావు చెవిలో యెట్లో ఊడెను. ఇది కేవలము విశ్వాసద్రోహము. ఈ రహస్యము నితడిట్లు వెల్లడించునని నానా తలంచి యుండలేదు. ఈ రహస్య ప్రకటనవలన నానా వేసినయెత్తు చెడెను. బాజీరావును, యింగ్లీషువారును, షరీకై కుట్రలపై కుట్రల పన్నిరి. చుట్టును తరంగములుగ ముంచుకొని వచ్చుచున్న యీ మహాకుట్ర వెల్లువలను నానాఫర్నవీసు తన విశాల బాహువులచే నైతము యీదలేక పోయెను.

ఎట్టకేలకు జ్ఞాతిహంతకుడగు రగూబా కొడుకు బాజీరావే పీష్వాయయ్యెను. నానాచెప్పిన జోస్యము నిజమయ్యెను. బాజీరావును తండ్రి బాజీరావు పీష్వా యగుట, యింగ్లీషువారికి వాటం. రాజ్యమును కూల ద్రోసుకొనెను. ఏ దుర్ముఖులూ ర్తమందైతే బాజీరావు పునహా గద్దెపైయెక్కెనో, ఆనాడే మహారాష్ట్ర రాజ్యభాను డస్తమించెను. నానాఫర్నవీసు నక్షత్రము మహారాష్ట్రాకాశమునుండి మాసిపోయెను.

పూర్వపు ఎన్నిక పద్ధతినైనచో బాజీరావు సింహాసనమునకు వచ్చెడివాడు కాదు. ఇతడు సింహాసనమునకు వచ్చినదే తడవుగ నానాపై నానాను చంపు కుట్ర సాగించెను. నానాపై తండ్రికిగల క్రోధమును కొడుకు యిప్పుడు తీర్చుకొన దలచెను. నానాను చంపించవలెనని యీ దుర్మార్గుడు పన్నాగము పన్నెను. ఈ సంగతి తెలిసి నానా తన ప్రాణరక్షణార్థమై పారిపోయి, కొన్నియేండ్లు యెచ్చటనో తలదాచుకొన వలసి వచ్చెను. మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమున కింతటి సేవజేసిన అమాత్యశేఖరుడు నానాకా యిట్టిగతి!! హా! హతవిధీ!

బాజీరావు మహారాష్ట్రమును నిరంకుశముగ బాలింప సాగెను. ఇతని యందు దూరదృష్టిగాని, మితత్వముగానిలేదు. ఈ లోపములే యింగ్లీషువారికి బలవాటమయ్యెను. ఈకథ తదుపరి జెప్పెదము.

మాధవరావు సింధియా 1794-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 12-వ తేదీన పునహా పరి సర గ్రామమున చనిపోయెనని చెప్పియుంటిమి. అతని తరువాత అతని జ్ఞాతి దాలత్ రావు సింధియా అతని స్థానము నాక్రమించెను. దాలత్ రావు సింధియా అధికారమునకు వచ్చునాటికి 15 ఏండ్లవాడే. ఇతడు మాధవరావుకంటె చురుకుదనము గలవాడు. తీవ్రమైన రాజ్యకాంక్షగలవాడు. ఈ సమయమున మహారాష్ట్రకులకును, నైజాముకును లెక్కల జూచుకొనుటలో తగాదా వచ్చినది. పీష్వా “మాధవరావు-నారాయణుడు” పంపించిన రాయబారి గోవిందరావుకును, నైజాముకును దర్బారులో మాటమాట వచ్చెను. మహారాష్ట్రలే తనకు సుమారు 2 కోట్ల 6 లక్షల రూపాయలు బాకీవున్నారనియు, ఆ పద్దులనన్నిటిని చూచుకొనుటకు నానాఫర్నవీసు స్వయముగ వస్తేగాని తేలవనియు, నైజాము బహిరంగముగ తన దర్బారుతో నిరసనముగ మాట్లాడెను. అందుకు గోవిందరావు యిట్లనెను:— “నానాఫర్నవీసు చాలా పనిమీదవున్నాడు: ఆయన యిక్కడికి యెట్లావస్తాడు!

“ఎట్లావస్తాడా! చూస్తాను. అతనిని మాయెదుటకు యెట్లా తీసుకు వస్తామో మేము త్వరలోనే చూపిస్తాము” అని నైజాము “ముషర్రత్—ఉల్—ముల్క్” గర్జించెను. ఈ మాటలతో యిరుపక్షములవారికి యుద్ధము పొసగెనని గ్రాంట్ డఫ్ వ్రాయుచున్నాడు. యువకుడగు డాలత్ రావు సింధియా ప్రోద్బలము చేతనే యావస్థుంది మహారాష్ట్రులు యేకమై నైజాముమీదికి దండెత్తిరి. యుద్ధము సిద్ధమయ్యెను. నైజాము తనదర్బారులో వాక్కురత జూపగలిగెనేగాని, యుద్ధములో మహారాష్ట్రుల నెదిరించలేకపోయెను. అతడంతట ఇంగ్లీషువారి సహాయము నాశించెను. “మేము మధ్యస్థులము; నీకు సహాయముచెయ్యము పొమ్మని” అప్పుడు గవర్నర్ జనరలుగనున్న సర్జాన్ షోర్ యేదోవంక ఫ్లేప్పి తప్పించుకొనెను. నైజాము సేనలు మహారాష్ట్రుల చేతులలో ఓడిపోయెను. 1795 సం॥ మార్చి నెలలో నైజాము పారిపోయి “కుర్దూ” యను కోటలో దాగుకొనెను. మహారాష్ట్రుల కోటను ముట్టడించగ, నైజాము మార్చి 15-వ తేదీన వారికి లొంగిపోయి, వారు చెప్పిన షరతులకు అన్నిటికి “దేముడా”యని యంగీకరించవలసి వచ్చెను.

“కుర్దూ” విజయమైన కొలదికాలమునకే పీషా “మాధవరావు నారాయణుడు” అకాలమృత్యుముఖమున బడుటయు, మహారాష్ట్ర రాజ్యభానుడు క్రమముగ అస్తాద్రికి జారిపోవుటయు జరిగెను.

నైజాము ఖండము

కుర్దూయుద్ధముగో ఇంగ్లీషువారు తనకు సహాయము రానందుకు నైజాముకు ఇంగ్లీషువారిమీద చాల కోపమువచ్చి, అదివరకువారు తనకిచ్చిన రెండు సైనికదళములను “నాకక్కర లేదు తీసికొనిపోండని” పంపివేసి, యితడు ఫ్రెంచివారి నాశ్రయింప సాగెను. “రేమండు” అను ఫ్రెంచిసేనానిని తన కొలువులో చేర్చుకొని అతనిచే తన సైన్యములను తరిఫీయతు చేయించు కొనసాగెను. రేమండు తయారుచేసిన రెండు దిట్టమైన సేనలను సరిహద్దులనున్న కడప, కంభముపరగణాల నాక్రమించు కొనుటకై నైజాము దండుపంపెను. ఇందుపై గవర్నర్ జనరల్ “షోర్”కు గాభరాపుట్టి 1795 సం॥ జూన్ 15-వ తేదీన హైదరాబాదులోనున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకు యిట్లనివ్రాసెను. “నైజాముకు మనమీద దురుద్దేశము లేక పోయినను యిదిగో ఫ్రెంచివాడు “రేమండు” అతనిదగ్గర చేరినాడు. ఇతడును, యితని యుద్యోగులును పరాసుప్రభుత్వమువారికి మద్దతుచేసి, ఉత్తరసర్కారులలో మనకు హానిచేయవచ్చును. బహుశః యీ ప్రయత్నము జరుగకపోవచ్చును. అయినను (కీడెంచి మేతెంచమన్నట్లు) ఈ ప్రయత్నమే గనుక జరిగినట్లైతే, ఇండియాలో మన

నైజాము ఇంగ్లీషు వారిపై తిరుగబడ దలచుట—నిష్ఫలము.

పని చాలచిక్కులలో పడుతుంది. కాబట్టి, ఈ రేమండుదళములను వెంటనే వెనుకకు మరలించవలసినదని మనము నైజాముతో, గట్టిగా చెప్పవలెను.”

ఇట్టి యుత్తరమునే “పోర్” నైజాముకుకూడ వ్రాసెను. “పరాసుసేనలను గనుక పొలిమేరలనుండి మరలింపనిచో, ఇంగ్లీషుసేనలుకూడ దానిపైకి పంపవలసి వచ్చునని నీవు నైజాముకు గట్టిగా చెప్పుము” అని రెసిడెంటుకు వ్రాసినపు త్తరములో “పోర్” వ్రాసెను. పుదుచ్చేరిలో ఖైదీలుగనున్న కొందరు ఫ్రెంచివారు అక్కడ నుండి తప్పించుకొని, రేమండుతో చేరుటకు ప్రయత్నించుచున్నట్లు తెలిసి, బొంబాయి గవర్నర్ వారి ఖైదును మరింత బందోబస్తుగా చేయించెను. గవర్నర్ జనరలును, రెసిడెంటును చెప్పిన యీమాటలన్నియు నైజాము లక్ష్యముచేయలేదు. “ఏమైనాసరే ఇంగ్లీషువారితో ఒకచెయ్యి చూద్దామని” నైజాముగుండె దిట్టపరచుకొనెను. ఫ్రెంచి వారి ఆసరా చూచుకొనియో, అటు మహారాష్ట్రయొక్కయు, టిప్పుసుల్తాను యొక్కయు సహాయమును జూచుకొనియో, నైజాము తమపై తిరుగుబాటుచేయ సాహించెనని ఇంగ్లీషువారు ఉలికిపడసాగిరి. లేకపోతే, లేవలేని నైజాముకు యింతటి ధైర్యమెట్లు గలిగెనని వారు గాభరాపడజొచ్చిరి. కాని, ఇంగ్లీషువారు అదృష్టవంతులుగద. అదృష్టవంతునెవరు చెరుపగలరు? సరిగ ఈ సమయమున నైజాముకొడుకు—‘ఆలీజా’ యనువాడు—తండ్రిపై తిరుగుబాటుచేసి, హైదరా బాదునుండి పారిపోయెను. ఈ తిరుగుబాటు హైదరాబాదులోనున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు ప్రేరణవల్లనే జరిగినదనుటకు యెట్టిసందేహమునులేదు. ఈ గృహ చిచ్ఛద్రముచే, నైజాము రేమండు దళములను పొలిమేరనుండి మరలించి, ముందుగా తనకొడుకును పట్టుకొనుటకై పంపవలసివచ్చెను. ఆప్రకారమే రేమండు దళములు నైజాము కొడుకును వెంబడించి, పట్టుకొనెను. తరువాత కొలదికాలమునకే ఆతడు చనిపోయెను.

పిరికిపందయగు నైజాము తనకొడుకుచేసిన తిరుగుబాటుచే కంగారుపడి, తా నిదివరకు తీసికొనిపోమ్మన్న ఆరెండు ఇంగ్లీషుసైనికదళములను తిరిగి తనకు దయ

ఇంగ్లీషువారి బిగింపు. చేయించవలసినదని యెంతో నీచముగ ఇంగ్లీషువారిని వేడుకొనెను. ఇంగ్లీషువా రప్పుడు కరుకుబారి, తమషరతులకన్నిటికి అంగీకరిస్తే

గాని, తా మీదళములను తిరిగియివ్వమని బిగించిరి. ఈ షరతుల కన్నిటికి నైజాము చచ్చినట్లు ఒప్పుకొని, యికజన్మలో యెప్పుడు ఇంగ్లీషువారిమీద తిరుగుబడకుండ పిల్లివలె వారియండను నక్కియుండెను. వీని బ్రతుకిట్లు బండలై నది!

నైజాము దర్బారులో ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి రవంతయైనను లేకుండునట్లు గవర్నర్ జనరల్ చేసెను. వెనుకనుండిన యావన్మంది ఫ్రెంచియుద్యోగులను తీయించి పారవేసి, వారిస్థానే ఇంగ్లీషువారి నెక్కించెను. కాని, వీరు తయారుచేసిన

సేనలు, ఫ్రెంచివారు తయారుచేసిన సేనలముందర ధూపమునకుకూడ పనికిరావని మాక్ ఫర్ లేన్ అను నాంగ్లేయుడే వ్రాసిన “Our Indian Empire” అను గ్రంథము 27-వ పేజీ చెప్పుచున్నది.

నైజామిట్లు తాను ఇంగ్లీషువారి నాశ్రయించుకొని నీచపుబ్రతుకు బ్రతుకు చుండుటయేగాక, మిగతా రాజ్యములను కూడ వారు లొంగదీసుకొని, తమ సామ్రాజ్యము నిక్కడ స్థాపించుకొనుటకు సైతము యీ దౌర్భాగ్యుడగు నైజాము ఇంగ్లీషువారి కెంతయో అనుకూలమగు ఉపకరణముగ ఉపయోగపడుచూవచ్చెను.

కర్ణాటకము.

కర్ణాటక నబాబు (అనగ ఆర్కాటు నబాబు) మహమ్మదాలీ ఇంగ్లీషువారి కర్ణాటక నబాబు అప్పలు. కెల్లు యీ దేశములో మొదట నిలువనీడ యిచ్చెనో, తదుపరి వారు యితనిని లోకువజేసుకొని, యితనిని ముఖస్తుతిచేసి, యితనివల్ల రాజుమొదలురంగప్పవరకు యెట్లు డబ్బుగుంజికొనిరో లోగడ చెప్పియుంటిమి. మెకాల్టినీ గవర్నరుకు యితడు ముప్పదివేల నవరసులు పల్లెములోపోసి “మామూలుగ” అతనిముందు పెట్టగ సదరు గవర్నర్ యీ మామూలును పుచ్చుకొనక నిరాకరించినట్లును చెప్పియుంటిమి. వెనుకటి గవర్నరులు-ముఖ్యముగ “రంబోల్డు” అను గవర్నర్ యితనినుండి చాల డబ్బు తిన్నట్లు సర్ చార్లెస్ లాసన్ చెప్పుచున్నాడు.

మహమ్మదాలీ 1795 సం॥ అక్టోబరు 13-వ తేదీన 79-వ యేట చని పోయెను. ఇతను చనిపోవునప్పటికి యితనికున్న అప్పు యింతంతని చెప్పతరముగా కున్నది. ఈ అప్పుసంగతి అనేకసార్లు పార్లమెంటులో చర్చకు వచ్చెను. ఈ సంగతిని చాలమంది పార్లమెంటులో వాదించిరి. పార్లమెంటు సమావేశమైన ప్రతిపర్యాయము, ఇండియా విషయమై చర్చవచ్చిన ప్రతిపర్యాయము—“ఆర్కాటు నబాబు అప్పలు, ఆర్కాటు నబాబు అప్పలు” అనుమాటలు పార్లమెంటు భవనము నలు ముఖముల మార్చోగొనుచునే యుండెను. ఈ మాటలు పార్లమెంటు గోడలకుకూడ పట్టిపోయెనట!

“మన ఇంగ్లండు ప్రభుత్వపు అప్పుకంటె, యీ ఆర్కాటు నబాబు అప్పు యెక్కువయ్యేటట్లుగవున్నది. ఇది నానాటికి వడ్డీలతో, మడతవడ్డీలతో, కమిషనులతో, దళారీఫీజులతో-ఓ-పెరిగిపోతోంది! ఇది యిట్లా పెరిగిపోకుండా యేమైన చేస్తేనేగాని వీలులేదని” పార్లమెంటు మెంబర్లు అనేకసార్లు ఘోషించిరి. కాని, ఆంగ్లమంత్రివర్గమువారిందుగూర్చి యేమియు చేయరైరి. దీనికి కారణమేమనగ, నబాబు తమకు బాకీయున్నాడని చెప్పుచు వచ్చిన ఋణదాతలందరు ఇంగ్లీషు

దొరలు. వీరికి మంత్రులపై చాలపలుకుబడిగలదు. కాబట్టి, తమపక్షమువారికి వ్యతిరేకముగ చేయుటకు మంత్రులకు ధైర్యముచాలకపోయెను. మంత్రులవాదము దుర్బలమైనదైనను వారికి పార్లమెంటులో మెజారిటీ యుండుటచేత, నబాబుకు న్యాయముకలుగలేదు.

తనతండ్రి తన మెడకు కట్టిపోయిన భారమగు యీ అప్పలమూటతో మహమ్మదాలీ కొడుకు ఓమ్ దత్-ఉల్-ఒమ్రా యనునతడు 1795 సం॥ అక్టోబరు 16-వ తేదీన కర్ణాటక రాజ్య సింహాసనము నధిష్టించెను. కర్ణాటక రాజ్యపు మిలిటరీ వ్యవహారమంతయు కంపెనీవారికే గుత్తకిచ్చివేయునట్లు లోగడ కారన్ వాలీసు కాలములోనే మహమ్మదాలీ ఒప్పకొని తన అర్థమును, ప్రాణమును ఇంగ్లీషువారి చేతులలో అప్పగించివేసెను. ఇప్పుడు కొత్తనబాబు రాగానే “కర్ణాటక రాజ్యమును యావత్తు ఇంగ్లీషువారికి ధారాదత్తము చేసివేయునట్లు నీవుయత్నించ వలసినదని” చెప్పి సర్ జాన్ షోర్ మద్రాస్ గవర్నర్ అగు “హోబర్డు”కు వ్రాసెను. ఆప్రకారమే హోబర్డు ప్రయత్నించెను.

“నీవు కంపెనీ కివ్వవలసిన బాకీకింద తాకట్టుపెట్టిన జిల్లాలను, కర్ణాటకము లోని మరికొన్ని కోటలను, పాలెగాండ్లపై అధికారమును మాకు యిచ్చివేయ వలసినదని హోబర్డు కొత్తనబాబు నడిగెను.

ఈ సూచనలకు వేనికిని కొత్తనబాబు ఒప్పకొనలేదు. ఎప్పుడైతే నబాబు యిందుకు ఒప్పకొనలేదో, “నీవీపనియెందుకు చేసినావని” సర్ జాన్ షోర్ మద్రాస్ గవర్నరును మందలించెను! ఇది ఆశ్చర్యము! మొదట ప్రయత్నించ మని చెప్పినవాడు తానే; తిరిగి యెందుకు ప్రయత్నించినావని మందలించినదితానే! సర్ జాన్ షోర్ తాలూకు యీచర్య వింతగనున్నది. ఏమైననేమి, అప్పటికి కర్ణాటక రాజ్యము ఇంగ్లీషువారి నోటబడక దక్కినది.

రోహిలా ఖండము.

రోహిలా నాయకుడగు ఫైజుల్లాఖాన్ రామ్ పుర క్షేత్రమందు ఓడిపోయి, కొండలలో దాగెనని వెనుక చెప్పియుంటిమి. ఇతడు 1794-వ సం॥ లో చనిపో యెను. ఇతనికి ఆలీఖాన్, గులామ్ మహమ్మద్ అను యిద్దరు కొడుకులుండిరి. వీరిలో రెండవవాడు పెద్దవానిని చంపి, తాను రోహిలా ఖండములో రాజ్యమేల వలెనని చూచెను. ఈ రాజ్యము యీ యిద్దరికిలేకుండ — అసలు ఫైజుల్లాఖాన్ వంశములోనే లేకుండ — చేయవలెనని సర్ జాన్ షోర్ ప్రయత్నించెను. లోగడ ఇంగ్లీషువారు గులామ్ మొహమ్మద్ కొడుకుకుయిచ్చిన వాగ్దానములకు వ్యతిరేకము గను, రోహిలాల స్వపరిపాలనాధికారమును భంగపూర్చుచు, సర్ జాన్ షోర్

అయోధ్యవజీరుతో షరీకై రోహిలాలమిదికి దండునుబంపి, వారి నోడించి, వారి అర్థప్రాణములను వారికి గర్భశత్రువగు అయోధ్య వజీరు చేతిలో అప్పగించెను. పూర్వపు ప్రభువగు ఫైజుల్లాఖాన్ తాలుకు ధనమును, ఆస్తిని యావత్తు యింగ్లీషు వారు అయోధ్య వజీరు కిప్పించివేసిరి. మహమ్మదాలీఖాన్ కొడుకు అహమ్మదాలీకి పదిలక్షల రాబడిగల జాగీరును మనోవర్తిక్రింద యింగ్లీషువారు హామీపడి యిప్పించిరి.

అయోధ్య రాజ్యము.

అయోధ్య రాజ్యమునెడ సర్ జాన్ షోర్ గావించిన దురంతము వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సు చేసినదురంతమును మరపించుచున్నది. వారన్ హేస్టింగ్సు ఇండియానుండి వెడలునాటికి అయోధ్యరాజ్యము ఇంగ్లీషువారి ఆశ్రిత రాజ్యములలో నొకటిగనుండెను. కారన్ వాలీసు కాలములో—1788-వ సం॥ లో— అయోధ్య వజీరుకును కంపెనీవారికిని ఒక ఒడంబడిక జరిగెను. తామిచ్చు రక్షణకు ప్రతిఫలముగ అయోధ్యవజీరు కంపెనీవారికి; సాలుకు యాభై లక్షల రూపాయ లిచ్చుకొనునట్లు కారన్ వాలీసు ఖాయముగ యేర్పాటుచేసెను. ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు, యింత నిమిత్తములేకుండ డబ్బుగుంజుకొను చుండుటకంటె, యింత మొత్త మని యేదోఒకసారి ఖాయముగ తేల్చుకొనుట అయోధ్యవజీరుకు మంచిదయ్యెను. ఇతడు కొంచెము కొంచెముగ కోలుకొన సాగెను. తాను ఒప్పుకొన్న కప్పమును అయోధ్యవజీరు తప్పక చెల్లింపుచునేయుండెను. కాని యీ భోగము, యీ శాంతి అయోధ్య నబాబు యెన్నాళ్లో అనుభవించలేదు.

కారన్ వాలీసు అటుముఖము త్రిప్పగానే, తరువాతవచ్చిన గవర్నర్ జనరల్ సర్ జాన్ షోర్ అయోధ్యనబాబును తిరిగి పీడించసాగెను. అదైసేనల వేసి
“ఇంకొక యూరోపియనుదళమును, మరియొక దేశీయ కాల్యల పుదళమును పుచ్చుకో. దీనికి నీకు యెంతో ఖర్చుకాదు. సాలుకు రక్షణకు లక్షలకంటె యెక్కువ ఖర్చుకాదు.” అని సర్ జాన్ షోర్ అయోధ్యవజీరును బలవంత పెట్టసాగెను. “ఇది లజ్జాహీనమగుపని— యిది కారన్ వాలీసు చేసికొన్న ఒడంబడికను భంగపుచ్చుటకాదా” యని లక్నోలో అసిస్టెంటు రెసిడెంటుగ నుండిన మేజర్ బర్డు అడుగుచున్నాడు. ఇదిచాలక, వజీరు యీ అద్దె సేనలకిచ్చుకోవలసిన జీతబత్తెములు మున్నగువాని రేట్లుకూడ సర్ జాన్ షోర్ నానాట హెచ్చింపసాగెను. ఇవి ఖాయముగ, మారకుండవుంటవని. పాపము వజీరు అనుకొనుచుండెను. కాని, యెప్పుడైతే యీ రేట్లను గవర్నర్ జనరల్ హెచ్చింపసాగెనో, అప్పుడు వజీరుకు ‘యిది చాల అన్యాయ’మనితోచి, ధైర్యము తెచ్చుకొని, తెగువజేసి, నేనువీని సంగీకరించననెను. ఒక చిల్లిగవ్వకూడ యెక్కువయివ్వననెను. కాని, యేమిలా

భము! ఇది నిరర్థకమైన తెగువ! ఇది “నిర్వివాదమగు వాగ్దానమనియు,” “బహిరంగముగ ప్రకటించిన హామీయనియు” పాపము వజీరు నమ్మకొనెను. ఏమి, యీ వెట్టిబాగుల నిరర్థకపునమ్మకము! తన ‘నిస్సార్థమిత్రు’లగు యింగ్లీషువారు “నిష్కలంకమైత్రిని” “దృఢమగు ఐకమత్యము”ను చేయూతగొని యెంతవరకు పోగలరో పాపమీ వెట్టిబాగుల వజీరు కింకను తెలియదు. వజీరు తమమాట కిట్లు యెదురాడుటకు అతనిమంత్రి “మహారాజా జాలాల్” అనునతడే కారకుడను అనుమానముచేత యింగ్లీషువారతనిని పాపము అన్యాయముగ పట్టుకొని చెరసాలలో వేసిరి! “అయ్యో! అతనితప్పేమీలేదని” వజీరు యెంతమొత్తుకొన్నను కంపెనీ వారు వినరైరి. మంత్రినిట్లు చెరలోవేసి, “యీ అదనపు కప్పమునకు యిప్పుడు ఒప్పుకుంటావా లేదా” యనిచెప్పి సర్ జాన్ షోర్ వజీరు కంఠముపై కూర్చుండెను. ఈపనికై యితడు 1797సం॥ మార్చి నెలలో లక్నోకువచ్చి, బెదరింపులతోను, మాయమాటలతోను, టక్కరు ఎత్తులతోను, బలాత్కరించి యీ అదనపు కప్పమును వజీరుచేత ఒప్పించెను. ఈరీతిగ వజీరుకు సాలుకు అయిదులక్షల యాభై వేల రూపాయలు అదనముగ ఖర్చుఅగునట్లు రెండు గుట్టపుదళములను అయోధ్య వజీరు నెత్తిపై బలాత్కారముగ తెచ్చిపెట్టిరి!

ఈ బలాత్కారక్రియచేత, అనుకొనని దుష్ఫలితమింకొకటి గలిగెను. వజీరు (అసఫ్ ఉద్దౌలా) తనకిట్టి బలాత్కారము గలిగినందుకు “మనోవ్యాధికి మందులేదు.” చాల మనోవ్యధనుపొంది మంచమెక్కెను. వ్యాధి నానాటికి హెచ్చెను. ఎంతమందిచెప్పినను మందుపుచ్చుకొనడు. మందు పుచ్చుకోమంటే “మనోవ్యాధికి మందులేదుగద” యని యున్ను రనును. ఈరీతిగ కొద్ది నెలలు జీవించి వజీరు చనిపోయెను! ఎవరై నాచావగానే, కొత్తవారసును తీసికొనివచ్చే సందర్భములో కంపెనీవారు తమపనిని మరింత వాటమువారీగ చక్కబెట్టుకొనుట మామూలేగద. “ఈతడవకూడ యిట్లేచేసుకొండి, పొండి” అను మాటలు పల్కుచు వజీరు పాపము ప్రాణములవిడిచెను! (మేజర్ బర్డు—లక్నోలో అసిస్టంటు రెసిడెంటుగనుండిన యతడు వ్రాసిన Dacoitee in Excelcis “దోపిడీకి పైమెట్టు” అను గ్రంథము 32, 34, పేజీలు.)

సర్ జాన్ షోర్ పాపభీతిగల క్రైస్తవుడని చెప్పుకొందురు. అందుకనియే కాబోలు క్రైస్తవేతరుడగు వజీరు అసఫ్ ఉద్దౌలా, క్రైస్తవుడగు తానొనర్చిన దుష్కార్యకారణముగ మరణించినందుకు ఈ “పుణ్యాత్ముడు” సర్ జాన్ షోర్ యెంతో సంబరపడెను. ఈ క్రైస్తవేతరుని చావువల్ల, తన క్రైస్తవకోమటి యజమానులకు మంచిలాటు

వజీరు మరణం -
కంపెనీవారి పంట.

వస్తుందిగదా యని యితడు సంతోషించెను. ఈవిషయములొ యితడు తనగురువగు వారణాశ్రామింగుకంటె యేడకులెక్కువయే చదివెను. అందుకొరకే ఈ కృతాపరాధుని తిరిగి ఇండియాకు పంపించవద్దోయని బర్మ మొట్టమొదటనే మొత్తుకున్నాడు. వజీరు చావుతో యేమి జరిగినదో యికచూతము.

అసఫ్ డిగ్దాలా చావగానే, అతని ఔరసపుత్రుడు వజీరాలీ అయోధ్యతక్తు నెక్కినాడు. ఇందుకు సర్ జాన్ షోర్ అంగీకరించెను. కాని, కొంతకాలమైనతరువాత ఆకస్మికముగ ఒకానొక రోజున యితడు సరియైన వారసుడు కాడని షోర్ కు ఆకాశవాణిచెప్పినదట! వెనుకటి నబాబు తమ్ముడు సాదత్ ఆలీ యనువాడు కాశీలో మనోవర్తి తింటూవున్నవాడు సరియైనవారసుడని షోర్ కు తెలియవచ్చినదట! అసఫ్ డిగ్దాలా చనిపోగానే, యెవరిని తక్తుమిద కూర్చుండబెట్టుదామని సర్ జాన్ షోర్ ఆలోచించెను. ఈసాదత్ ఆలీమాట మొదటనే వచ్చెను. “కాని, తనను తక్తుమిద కూర్చుండబెట్టితే, కంపెనీవారి కితడేమి కట్నమిస్తాడో అప్పటికింకను తేలలేదు. అందుచేత సర్ జాన్ షోర్ అప్పడేమియు ఖండితముగ నిశ్చయించుకోలేదు. ఆకారణముచేతనే ఈ సాదత్ ఆలీ అప్పుడు కంపెనీవారికి పనికిరాకపోయెను. అయితే అప్పుడు వారతనికి న్యతిరేకముగ చెప్పినకారణ మేమనగ కాశీలో చయత్ సింగు తిరుగుబాటుకాలములో జరిగిన అల్లరుల సందర్భములో అయోధ్యబీగముల యొక్కయు చయత్ సింగుయొక్కయు, సాదత్ ఆలీయొక్కయు ప్రేరణచే ఈ తిరుగుబాటు చేయుచున్నామని, ఆ తిరుగుబాటుదాగ్లు చెప్పిరట! కాబట్టి సాదత్ ఆలీ అయోధ్యతక్తు నెక్కుటకు పనికిరాడని కంపెనీవారప్పుడు యేదో మిషచెప్పి త్రోసివేసిరి.”

“ఎక్కువడబ్బు యెవరిస్తే వారిని తక్తుమిద నెక్కిస్తా”
అయోధ్యతక్తు
వేలము! కంపెనీ
వారి దోపిడి.
నని వారణాశ్రామింగు లక్నోలో వేలమువేయించినట్లు అతనిపై
నేరము మోపిరి. కాని, సర్ జాన్ షోర్ తానే స్వయముగ లక్నో
వీధులలో నిలువబడి, అయోధ్యతక్తును యెక్కువడబ్బు యిస్తా
నన్నవారికి యిస్తానో! హా! ” యని తానే స్వయముగ వేలముపాట పాడినాడు.
(Loc leit P. 31)

మేజర్ బర్డు యిట్లువ్రాయుచున్నాడు :—

“చనిపోయిన వజీరు తాలూకు తమ్ముడొకడు కాశీలోనున్నాడనియు వానితో యింతకంటె మంచిబేరము కుదుర వచ్చుననియు తెలుసుకొని, సర్ జాన్ షోర్ తక్షణమే కాశీకి బయలుదేరెను. సర్ జాన్ షోర్ యీ తమ్మునివద్దకు — సాదత్ ఆలీవద్దకు—వెళ్లి అతనితో యిట్లని చెప్పెను :— “వజీరాలీని త్రోసివేసి

నిన్ను అయోధ్య తత్తుమీద కూర్చుండబెట్టుతాము. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ నీవు వెనుకటివారిచ్చిన కప్పముకంటె యెక్కువ కప్పమును కంపెనీవారికి యివ్వవలెను. మరియు యిందులో నీకు తోడ్పడినందుకు అయ్యేఖర్చు వేరుగ ధనరూపముగను, యింక యితరవిధముగను, మాకు యివ్వవలెను.” లజ్జాహీనమును, పాపభీతి రహితమును నగు యీ మాటకు తత్తునెక్క కులుకుచున్న సాదత్ ఖాన్ బహు సంతోషముతో అంగీకరించెను. అంతట లక్నోలో కావలసిన ప్రారంభ కర్మకాండ కొంత జరిగినది. ఇదంతయు వజీరాల్ నిజముగ వెనుకటి నబాబుకు పుట్టినాడా లేదాయను విచారణయని పార్లమెంటు రికార్డులలో బూటకముగ వ్రాయబడినది. ఈ విచారణలో వజీరాల్ వెనుకటి వజీరుకు నిజమైన వారసుడు కాడని తేలినదట! అందుచే, సర్ జాన్ షోర్ ఆతనిని వెంటనే సింహాసనమునుండి త్రోసివేసి, 1798-వ సం॥ జనవరి 21-వ తేదీన సాదత్ ఆలీని అయోధ్య తత్తు నెక్కించితిమని లక్నోలో ప్రకటించెను.”

ఆరోజుననే వెనుక లోపాయికారీగ సర్ జాన్ షోర్ కును, సాదత్ ఆలీకిని జరిగిన మాటల ప్రకారము 17 షరతులతో ఒక ఒడంబడిక వ్రాయబడినది. ఈ ఒడంబడిక పత్రములో ప్రతి పంక్తిలోను “రూపాయలు, రూపాయలు” అను మాటలే ఖింగు ఖింగున మ్రోగుచున్నవి. అందిల్లున్నది :—

“.....వజీరు బకాయ యావత్తు తీర్చివేయవలెను. అలహాబాదు కోటను ఇంగ్లీషువారికి వదిలివేయవలెను. దీనిని బాగుచేయించుకొనుటకు వజీరు ఇంగ్లీషువారికి 8 లక్షల రూపాయలివ్వవలెను. పుట్టిఘర్ కోట మరమ్మత్తుకై వజీరు ఇంగ్లీషువారికి మూడు లక్షల రూపాయలివ్వవలెను. సైన్యముల కదలించినందుకు వజీరు ఇంగ్లీషువారికి ఖర్చులివ్వవలెను. ఈ ఖర్చు లెన్నిలక్షలో యింకను నిర్ణయము కాలేదు. అతనిని సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టు సందర్భమున కంపెనీకైన ఖర్చు 12 లక్షలరూపాయలను వజీరు కంపెనీకిచ్చుకొనవలెను. సింహాసనమునుండి తొలగింపబడిన తన ప్రతిపక్షికి వజీరు సాలుకు లక్షన్నర రూపాయలు మనోవర్తి యివ్వవలెను. వజీర్లు యిదివరకు కంపెనీ కిచ్చుచున్నకప్పము సుమారు 56 లక్షలను యిప్పుడు 76 లక్షలకు హెచ్చించుకొనవలెను :—.....”

“ఈ రీతిగ ఒక్క సంవత్సరములో పదిలక్షల నవరసుల ధనమును, అలహాబాదు కోటయు, కంపెనీవారికి ఒక్క దెబ్బలో వచ్చివేసెను. దీనిలో సగము పూర్వము కారన్ వాలీసు చేసుకొన్న ఒడంబడికను భగ్నపరచుటవలనను, మరియు తమకును, తమవలలో వేసుకొన్న వజీరాల్ కిని నానాటి కేర్పడిన నేస్తమువల్లను లభించియుండెను.....కంపెనీ నౌకర్లుతప్ప, యితర యూరోపియను లెవరిని గాని అయోధ్య రాష్ట్రములో నుండకుండ వజీరాల్ వారిని వెడలగొట్టవలయునని

యీ యొడంబడికలో ఒకానొక షరతు యేర్పాటు చేయబడెను. దీనికి కారణ మొక్కటే స్పష్టముగ గన్పించుచున్నది. కంపెనీ నౌకర్లు యీ రాష్ట్రములో చేయుచున్న దుర్మార్గములు, ధనాపహరణములు ఇంగ్లండులో ప్రాకి, పార్లమెంటువారి నోటీసు లోనికికూడపోయి, వారణ్ హేస్టింగ్సుకు ముప్పు తెచ్చినట్లే తమకును ముప్పు తేకుండ కట్టుదిట్టము చేసుకొనుటకే సర్ జాన్ షోర్ ముఠా వారిట్టి షరతు లేర్పరచి రనుటలో సందేహమేమియు లేదు ” (Dacoitee in Excelsis Pp. 35-38.)

ఈ ఒడంబడికనుగూర్చి సర్ హెన్రీలారెన్సు కలకత్తా రెవ్యూలో 1845 సం॥ లో యిట్లని వ్రాసెను :—

“సర్ జాన్ షోర్ చేసుకొన్న యీ ఒడంబడికలో మహాశ్చర్యకరముగ గన్పట్టున దొకటికలదు. అదేదనగ :—అయోధ్య రాష్ట్రపు ప్రజల రసము పిండుట. సత్పరిపాలనకు తగు యేర్పాటుమియు యిందు కలికమునకై న కానము. ఎవరెక్కు-వడబ్బు యిస్తానంటే వారికి అయోధ్య ప్రజల నందరను తీసికొనిపోయి కట్టినట్లున్నది! వడీరాలీ పడుచువాడు, దుబారా ఖర్చు దారుడు; ఎల్లప్పుడు డబ్బు కక్కురితిగలవాడు. సాదత్ ఆలీ నడివయస్సువాడు, ఖర్చులో జాగ్రతగలవాడు. భాగ్యవంతుడగుటచే, అతనికి వచ్చుచున్న మనోవర్తి లోనే యింకను డబ్బుమిగుల్చుకొని, చాలసొమ్ము లక్షలకొలది వెనుక వేసుకొన్నాడు. కాబట్టి, అన్నకొడుకుకంటె యితడే ప్రజలనుండి బాగాడబ్బుగుంజి, కూడబెట్టి, తమ కిచ్చేటట్లు కంపెనీవారికి కనిపించినాడు.”—

(ఇతనిని స్పంజిగ జేసి ప్రజల రసమును తాము పిండుకొనుటకు తమకు మిక్కిలి పనికివచ్చునట్లు కంపెనీవారికి తోచెను.)..... “ఈరీతిగ సర్ జాన్ షోర్ మిక్కిలి దుష్టమగు వరవడిని పెట్టిపోయెను. ఇంగ్లీషు గవర్నరుల చేతులలో అయోధ్య సింహాసనము తమయిచ్చవచ్చినరీతిని బదలాయింపబడు ఆస్థిగ ఆతడు చేసి పోయెను. ప్రజలగతి శృంఖలాబద్ధుడును, ఆంగ్లాశ్రితుడును, నగు అయోధ్యపాలకుని దయాధర్మబిచ్చముపై నిలువవలసి వచ్చెను.....ఇట్టి అయోధ్య ఒడంబడికను యావత్తు మేము నిర్మోగమోటముగ నిరసింపక తప్పదు.....”

ఒలందా, పరాసుల స్థానములు యింగ్లీషువారికి దక్కుట

సర్ జాన్ షోర్ కాలములోనే 1785 సం॥లో, ఒలందావారికి ఇండియా లోగల స్థానములన్నియు యింగ్లీషువారి పరమయ్యెను. వారితాలూకు కొచ్చిన్, సిలన్, మలక్కా, బందా, అంబాయినా మున్నగు స్థానములన్నియు ఇంగ్లీషువారు లాగికొనిరి. ఇండియాఖర్చుతోనే పరాసువారికి చెందిన, మారిషస్ లంకయు, స్పెయిన్ వారికి చెందిన మనిల్లాయు, ఇంగ్లీషువారు లాగికొనిరి.

పోర్టు ప్రభుత్వము - నిష్క్రమణము. సర్ జాన్ పోర్టు యే దేశీయ ప్రభుత్వముగాని బహిరంగముగ యుద్ధమైతే చేయనిమాట నిజమే. దీనికి కారణము కంపెనీవారి కప్పుడు డబ్బులేకపోవడమే గాని వేరుకాదు.

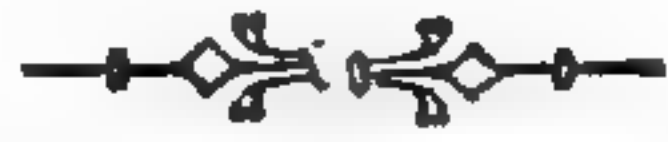
1797సం॥ అక్టోబరు 24-వ తేదీన సర్ జాన్ పోర్టు ఆంగ్లమంత్రివర్గము వారు ప్రభుత్వము నిచ్చిరి. అప్పటినుండియు యితడు, “టీన్ మాతృప్రభుత్వ”ని పిలువబడుచుండెను. ఇతడు 1798సం॥ మార్చి నెలలో గవర్నర్ జనరల్ పదవికి రాజీనామా యిచ్చి యింగ్లండుకు వెళ్లిపోయెను.

కైస్తవ ధర్మములందు భక్తిగలవాడనుపేరు యితనికున్నను, వానిలో ఒక్కటిగాని యితడు ఇండియావిషయంలో పాటింపలేదు. ఇతడును వారన్ హేస్టింగ్సు బడిల్తోనే చదువుకొని గురువుకంటె శిష్యుడే యేడాకులెక్కువ చదివె నన్నసూక్తిని నిజమొనర్చెను.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదునారవ అధ్యాయము

వెల్లస్లీ పరిపాలన (1798—1805)

“ఎరల్ మార్నింగ్ టున్” అను నామాంతరముగల మార్క్విస్ వెల్లస్లీ అనునతడు ఇండియాకు గవర్నర్ జనరల్ అగుటతోనే ఇండియా చరిత్రయందు నూతనాధ్యాయము ప్రారంభమయ్యెను. ఇతడు ఇండియా పటమునంతను రక్త వర్ణ మొనర్చెను. ఇందుకై యితడవలంబించిన విధానము న్యాయమైనదా అన్యాయమైనదా యని యితడు కించిత్తైనను ఆలోచనచేసి యుండలేదు.

ఇత డిండియాలో చేసిన ఘనకార్యముల నర్ణించుటకుముందు, యితని పుట్టు పూర్వోత్తరములగూర్చి కొలదిగ వివరించుట అవసరము. ఇతడు 1760సం॥ జూన్ 20-వ తేదీన ఐర్లండులో జన్మించెను. ఆరోజు లలో నుండిన ఐర్లండు పార్లమెంటులో యితడొకసభ్యుడుగ నుండెను. 1784 సంవత్సరములో ఇంగ్లీషు పార్లమెంటులో ప్రవేశించెను. అప్పటి కితనికి విశాలాభిప్రాయములే యుండెనట. కాని, ఫ్రెంచివిప్లవముతో యితని యభిప్రాయములు మారిపోయెనట.

ఇతని ప్రయివేటు జీవితము శుద్ధమైనదికాదు. చిన్నతనమందే యితడొక ఫ్రెంచిదాని నుంచుకొనెను. దానికి పిల్లలు పుట్టిరి. పిల్లలు పుట్టిన తరువాత దానినే పెండ్లిచేసుకొనెను. కాని, మగడు పెండ్లములకు పడకుండెను. ఇతడు ఇండియాకు వచ్చునప్పుడు అది ఇతనితో రానుపోవునెను. ఇంతటితో యిద్దరికి విడాకులయిపోయెను. ఫ్రెంచిదియగు తన ముండమీది కోపమునే యితడు ఇండియాలో ఫ్రెంచివారిమీద ఆఖరువరకు జూపుచువచ్చెను. ఫ్రెంచివారిపేరుచెబితే యితడు మండిపడుచుండెను. దేశీయ రాజులు ఫ్రెంచివారితో స్నేహముగనున్నారను కారణముచేతనే యితడనేకమంది దేశీయరాజులను కూలద్రోసెను. “ఫ్రెంచి బూచి” యితనికళ్లలో సదా మెలగుచుండెను. ఇతనికి ఫ్రెంచివారిపై యింతటిద్వేషము, గాభరా, కలుగుటకు కారణము యితడుంచుకొన్న పరాసుముండ యితనితోరాక యితనిని నానాయేడుపులు యేడిపించుటయేతప్ప వేరొండు కారణ మూహింప వీలుగాకున్నది. ఇతడు ఐర్లండు దేశస్తుడు. ఐర్లండు దేశస్తులకు కష్టకాలములలో యెన్నోసార్లు సహాయ

పడినవారు ఫ్రెంచివారు. వెల్లెస్లీ నిజముగ స్వదేశభక్తిగల ఐరిషువాడేయైనచో, యితడు నిజముగ ఫ్రెంచివారి కెంతయో కృతజ్ఞత జూపవలసియుండెను. కాని, యీముండవ్యాపారమువల్ల యితనికి ఫ్రెంచివారిపై యిట్టి ఘోర ద్వేషము గలుగుటకు కారణమైనది. ఫ్రెంచివారిపై యితని కెట్టి ద్వేషము, భయము గలచో యితడు 1799సం॥ మే 4-వ తేదీన తనసేనాపతికి ప్రయివేటుగ వ్రాసిన యీక్రింది ఉత్తరమువలన తెలియగలదు.

“కలకత్తాలోను, యితర ప్రాంతములలోను వున్న ఫ్రెంచివారి సంఖ్య మనకు చాల అపాయకరముగ నున్నది. వీరు ఎక్కడెక్కడ ఫ్రెంచివారిపై కటిక ద్వేషము. ఎంతమంది వున్నారో, వీరిప్రవర్తన యెట్టిదో, మీరు వెంటనే దర్యాప్తు చేయవలెను. తన స్థితిగతులనుగూర్చి మీకు తృప్తి కరమైన సంజాయిషీ యివ్వలేని ప్రతిపరాసువానిని పట్టుకొని, మీరు తక్షణమే యెంతమాత్రము సంకోచించకుండ యూరపుకు పంపించివేయవలెను. ఒక్క కలకత్తాలో నూటయ్యైదుమందికి తక్కువగాకుండ ఫ్రెంచివాళ్లున్నారు. వీళ్లందరు చాల అపాయకరులని నాయభిప్రాయము. చిటగాంగునిండా ఫ్రెంచివాళ్లే. ఇక్కడ ఇక ఒక ఫ్రెంచివాణ్ణికూడా యేమైనాసరే ఉండనీయరాదు. చంద్రనగరంలో వుండే వాళ్లనుకూడా సాధ్యమైనంత యెక్కువమందిని యూరపుకు పంపించివేస్తేనే బాగుంటుంది. ఫ్రెంచివాళ్లంటే, వాళ్లతో యేమాత్రము సంబంధమున్న యితర యూరోపియను జాతివాళ్లనికూడా నాయభిప్రాయము. చించూరాలోకూడా చాలమంది పరాసు దుర్మార్గులున్నారు. వీళ్లనుకూడా పట్టుకొని యింటికిపంపించి వేయవలెను. ఇతర ప్రాంతములలో కంటికి కనపడ్డ ప్రతిపరాసువానిని — వాడు వీడని లెక్కచేయకుండ — పట్టుకొని ముందుగ కలకత్తాకు తీసుకురావలెను. అక్కడనుంచి — అనుమానముతోచిన ప్రతివాణ్ణి యేరి — సరాసరి యూరపుకు పంపించివేయవలెను..... దీనినిగూర్చి మీరెంత శ్రద్ధవహించినను అది యెక్కువ కాదని నాయభిప్రాయము..... (Memoirs and Correspondence of Marquis of Wellesly. By R. R. Pearce Vol. I. Pp 272-273.)

ఈస్టిండియా కంపెనీవ్యవహారముల సజమాయిషీచేయుటకై యింగ్లీషు పార్లమెంటు వారేర్పరచిన “కంట్రాంట్లుబోర్డు”లో వెల్లెస్లీ 1793 సం॥లో మెంబరుగ నియమింపబడుటవలన అతనికి ఇండియా వ్యవహారములు కొంచెముగ తెలియును. ఇతడు ఇండియా దేశచరిత్రను గూర్చియు, తూర్పుసముద్రపులంకలలో యూరోపియను వల సలను గూర్చియు, అనేకగ్రంథములనుకూడా చదివియుండెను. 1793 నుండి ఇండియాకు గవర్నర్ జనరలుగ బయలుదేరువరకు యితడు ఇండియా వ్యవహారము

లనుగూర్చి తప్పిలుగ చదివియుండెను. అదిగాక, ఇండియాలో గవర్నర్ జనరల్ పని చేసి వచ్చిన కారణవాలీసుకును, యితనికిని చాల దోస్తీయుండెను. ఇండియాలో దేశీయరాజుల స్వాతంత్ర్యములహరించి, వానిని దిగ్మింగుటకై తానొనర్చియున్న ఘనకార్యములనన్నిటిని కారణవాలీసు తనమిత్రుడగు యీ వెల్లెస్లీకిచెప్పి “ఈమార్గముననే నీవుకూడ పోవలసినదని” బహుశః ఆగుట్టుమట్టులనెల్ల బోధించియుండ నోపును. వెల్లెస్లీయు తనమిత్రుడు బోధించిన ఉపదేశములప్రకారమే ఇండియాలో వ్యవహరించెను.

పిట్టుమంత్రి వెల్లెస్లీని
వరించిన కథ.

మద్రాసుకు గవర్నరుగనున్న హోబర్డుకు యీ గవర్నర్ జనరల్ పనిని యిచ్చెదమని కంపెనీవారు అతనికి ముందు వాగ్దానము చేసియుండిరి.

కాని, కర్నాటకరాజ్యమును దిగ్మింగువిషయమై యితడు సర్ జాన్ షోర్ కు మద్దతు చేసియుండని కారణముచే కాబోలు వారా వాగ్దానమును తప్పించిరి. ఇతడు సూచించిన కొన్ని రాజ్యపరిపాలనా వ్యవహారములును కంపెనీవారికి రుచించలేదు. అందుచే, గవర్నర్ జనరల్ పనిని యీతనికివ్వక, యింకొక పెండ్లికొడుకు నిమిత్తమై కంపెనీవారు వెదుక నారంభించిరి. అప్పుడు ఇంగ్లండులో “పిట్టు” ప్రధానమంత్రిగ నుండెను. ఇతడు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమును యెట్లయిన విస్తరింపజేయవలెనని తహ తహలాడుచుండెను. సర్ జాన్ షోర్ అనంతరము తిరిగి కారణవాలీసునే ఇండియాకు పంపితే బాగుండునని పిట్టు తలంచెను. ఇతడు లోగడ టిప్పుసుల్తాన్ తో యుద్ధము చేసి, కొంతరాజ్యమును సంపాదించియుండెను. కాబట్టి, యీతడవకూడ యీతనినే పంపితే, కొత్తరాజ్యమును మరింతసంపాదించవలెనని తనమనస్సులోవున్న కోర్కెను యితడు యీడేర్చగలడని పిట్టుమంత్రి తలంచెను.

ఇందుకు కారణవాలీసును “సై” యనెను. ఇండియాకు కారణవాలీసు పయనమయ్యెను. ఓడలో అడుగుపెట్టెను. కాని, పిట్టుమంత్రిచేసిన దురాగతముల వల్ల ఐర్లండులో అప్పుడే గొప్పకల్లోలములు ప్రారంభమగుటచే, దాని నణచ గలిగినవాడు కారణవాలీసుతప్ప యింకెవరును కనుపించలేదు. అందువల్ల పిట్టు మంత్రి అతనిని ఇండియాప్రయాణము మాన్పించి ఐర్లండుకు వైస్రాయిగ పంపించెను.

మార్నింగ్టన్ ప్రభువుకు (అనగ వెల్లెస్లీకి) లోగడ మద్రాసుగవర్నర్ పదవి వాగ్దానము చేయబడియుండెను. కాని, కారణవాలీసు అటు ఐర్లండు వెళ్లవలసి వచ్చుటచే, ఇండియాకు గవర్నర్ జనరల్ గ పోతగినవాడు ఈ మార్నింగ్టన్ తప్ప యింకెవరును కనుపించలేదు. వారమురోజులు యెవరిని పంపుదమాయని మధనపడిన తరువాత ఆఖరుకు, ఈ మార్నింగ్టన్ నునే ఇండియాకు పంపుటకు పిట్టుమంత్రి తీర్మా

నించుకొనెను. పిట్టుకును ఈవెల్లెస్లీకినిగలస్నేహము అపారమని తెలియుచున్నది. ఈ వారమురోజులలో పిట్టుమంత్రి తన ఆప్తమిత్రుడగు వెల్లెస్లీకి తన మనస్సులోని తలంపులనన్నిటిని నూరిపోసి, “ఎట్టెననుసరే, అమెరికాలోమనకు పోయినరాజ్యానికి ప్రతిగ, ఇండియాలో నీవు మరియుకొక పెద్దసామ్రాజ్యమును సంపాదించుకొని రావలెను సుమా” యనిచెప్పి అతని భుజముపై చేయివేసితట్టి, హెచ్చరించినట్లు తోచుచున్నది. ఈ కారణముచేతనే, తదుపరి వెల్లెస్లీ ఇండియాలోచేసిన ప్రతిపనిని పిట్టుమంత్రి “భళాభళి” యని ఆమోదించుచువచ్చెను.

పరరాజ్యముల నాక్రమించుట తమభావములకు విరుద్ధమని 1784 సం॥ లో పిట్టుమంత్రి చేసిన పార్లమెంటు చట్టములోని మాటలు కేవలము పిట్టుమంత్రి బూటకములు. పిట్టుమంత్రి తాను ఇండియాలో తలపెట్టిన నూతనరాజ్య స్థాపనాసంకల్పము లోకులకు తెలియకుండు వారి కండ్లలో దుమ్ముకొట్టుటకే ఆతడివాక్యములను బుద్ధిపూర్వకముగ పార్లమెంటు చట్టములో ఆనాడు యిరికించెను. పిట్టుమంత్రి కాలములోనేగదా కారన్ వాలీసు అకారణముగ టిప్పుపై పోయిపడెను. తనసంకల్పమును నెరవేర్చుటకితడు బాగా పనికి వస్తాడనే తలంపుచేతనే పిట్టుమంత్రి రెండవసారికూడ కారన్ వాలీసును ఇండియాకు పంపదలంచెను. కాని, అంతకంటె అనసరమైనపని ఐర్లండులో అప్పుడు తగిలినందున కారన్ వాలీసును పంపుటకు నీలులేక, మార్నింగ్టనును (వెల్లెస్లీని) పిట్టుమంత్రి ఇండియాకు పంపించవలసి వచ్చెను. అయితే, అతనికి ముందుగా ఒకవారము రోజులపాటు బడిపెట్టి అతనిని తనదగ్గర వుంచుకొని తనమనస్సులోని రాజ్యస్థాపనాదిక సంకల్పముల నన్నిటిని బాగా నూరిపోసిన తరువాతగాని వెల్లెస్లీని పిట్టుమంత్రి ఇండియాకు ప్రయాణము కట్టనీయలేదు.

మార్నింగ్టన్ యారీతిగ పిట్టుమంత్రి బడిలో వారమురోజులు బాగా పాఠములు నేర్చుకొని, 1797 సం॥ నవంబరు 7-వ తేదీన సీమలో ఓడ యెక్కెను. అతని తమ్ముడు “ఆర్థర్” (డ్యూక్ ఆఫ్ వెల్లింగ్టన్) ఇండియాకు ప్రయాణము. అంతకుపూర్వమే ఇండియాకు వెళ్లియుండెను. హెన్రీయను తన కడసారి తమ్మునికూడ యీ మార్నింగ్టన్ తనవెంట ప్రయివేటు కార్యదర్శిగ తెచ్చుకొనెను. ఈ రీతిగ యీ ముగ్గురు అన్నదమ్ములును యొకమై, ఒక కుట్రసంఘముగచేరి, పిట్టుమంత్రి కోర్కె ప్రకారము ఇండియాలో ఆంగ్లరాజ్య స్థాపనచేయుటకై పూనుకొనిరి. మార్నింగ్టన్ తోపాటు అతనిపరాసు యుంపుడుకత్తె, యగు భార్య రాలేదనియు, దానికిపుట్టిన వాళ్లందరు అధర్మ సంతానమనియు, మగడు పెండ్లములకు సరిపడలేదనియు, యీ క్రోధముచేతనే వెల్లెస్లీ ఇండియాలో పరాసువారిపై అమితకోపము వహించెననియు, యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఆ

పరాసుముగడ యితనితో ఇండియాకు వచ్చియుంటే, ఇండియాలో బహుశఃయిన్ని యుద్ధములు జరిగేవికావేమో.!

మార్నింగ్టన్ సీమలో ప్రయాణమగునాటికి ఇండియాలో యెక్కడను అశాంతిలేదు. అంతయు శాంతముగనుండెను. ఈ శాంతిని వెల్లెస్లీ రణదాహము - రెండునెలల ప్రణయసికి జాబు. తాను భంగపుచ్చ దలచలేదని మార్నింగ్టన్ టక్కరుమాటలు చెప్పసాగెను. ఇవన్నియు లోకులకండ్లలో దుమ్ముకొట్టి వారెవరును తనకడ్డమురాకుండ చేసుకొనుటకే ఉద్దేశించి చెప్పబడిన మాటలుగాని వేరొండుకావు.

మార్నింగ్టన్ తలంపులు యెంతమాత్రము శాంతియుతములు గావని యీ దిగువ ముద్రింపబోవు అతని యుత్తరములలోని భాగములే వేనోళ్లచాటుచున్నవి. మార్నింగ్టన్ అసలు శాంతిప్రియుడేయనియు, కాని, కారణాంతరములచేత అతడు విధిలేక, తనయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ, దేశీయరాజులతో యుద్ధములు చేయవలసి వచ్చెననియు, చెప్పవారు అతని నిజోద్దేశముల నెరుగనివారైన యెయిండవలెను ; లేదా బుద్ధి పూర్వకముగ అసత్యములాడువారైనయై యుండవలయును. ఈతడొనర్చిన అన్ని యుద్ధములలోను తప్పు యితనిదే. ఇతడే ముందుగ కవ్వించి యితరులపై బడెను. ఇతడు సీమనుండి వచ్చుచు దారిలో దక్షిణాఫ్రికాగ్రామన రెండునెలలు మజలీచేసెను. ఈ మజలీలో యితడు అక్కడనున్న యింగ్లీషు గవర్నర్ యింట అతిథిగనుండెను. ఈ రెండు నెలలును యితడు యీ గవర్నర్ భార్య “లేడీ—అన్నా బర్నార్డు” తో “బహు ఆనందముగ, హాయిగ” కాలము బుచ్చెనట! మార్నింగ్టన్ ఇండియాకు వచ్చిసపిమ్మట, తనమనస్సులోని ఉద్దేశములనన్నిటిని తన రెండునెలల ప్రియురాలికి తెలియబరచుచు 1800 సం॥ అక్టోబరు 2-వ తేదీన కలకత్తానుండి ఒక ఉత్తరమును వ్రాసెను. ఆంగ్లమంత్రి వర్గమువారు తనకిచ్చిన “మార్క్విస్” బిరుదమునుగూర్చి ఆతడా ఉత్తరములో యిట్లని చెప్పెను.

“(ఆంగ్ల మంత్రివర్గమువారు) నాకిచ్చిన యీ ఐరిష్ ప్రభు బిరుదము నాకు చాల ఘనమైనదని నీవు తలంచుచున్నావా”?.....

.....“ఇంతకంటె యితరగౌరవము లేమియునాకురాలేదు. వస్త్రవని నేననుకొనను. ఒకవేళ వచ్చినను నేను వానిని పుచ్చుకొనను. నీవీమాటకు ఆశ్చర్యపడబోకుము. నేనిట్లు చెప్పిన యీ ఒక్కమాటను బట్టియే నా చిన్నిముద్దుల మనస్సులో-నా యీ దీనహృదయములో-నన్నెట్టి మర్మవేదన పట్టి వేధించుచున్నదో నీవే గ్రహించుకోగలవు. దీనిని బట్టియే నావంట్లో జబ్బుగనుండుటకు గల కారణమును గూడ నీవు ఊహించుకోగలవు.”

“కాని, నేనింతమాత్రముచేత తొందరపడి నా ఉద్యోగానికి రాజీనామా
యిచ్చివేసి, కోపముతోగాని, మరి యితర చికాకుతోగాని, యూరపుకు లేచి
పోతానని నీవనుకోవద్దు. నేనటువంటి పనియేమియు చేయను. నేను వారికి యింకను
యెక్కువ ఉపకారములు చేసి, కృతఘ్నతా భారమును వారిమీదనే మరింత
యెక్కువగ పడవేసెదను. వారు నాకిచ్చియున్న శౌరవము (నిరూప) నేనువారికి చేసిన
ఉపకారము ముందు “యెన్నో వంతురా”యని వారికే సిగ్గుగలుగునట్లు నేను
చేసెదను. నేను రాజ్యముల మీద రాజ్యములను తీసికొనివచ్చి వారిమీద పడవేసె
దను; జయములమీద జయములను, రివిన్యూమీద రివిన్యూను, తీసికొనివచ్చి
కుప్పలు కుప్పలుగ వారిమీద పడవేసెదను. కీర్తిని, ధనమును, అధికారమును
కొండలుగ వారిపై పేర్చి నాయజమానుల ధనతృప్తి, దురాకాంక్ష సైతము. ‘యిక
చాలు బాబో’ ‘యికచాలు బాబో’ యని గోలపెట్టి అరచేట్టలు చేస్తాను. నా
ప్రతిభను వారెంత హీనముగజూచి, నన్నెంత అలక్ష్యముగ జూచి, నాకెంతటి అప
కారము చేసినారో వారికి జూపి, నేను వారికి జేసిన ఉపకారముముందు వారు
నామెడ పిసినిగొట్టుతనముగ జూపిన యీ కొలదిపాటి ప్రత్యుపకారము యెంత
అణుమాత్రమైనదో,—ధూళిరవ్వంతకూడ చేయదో—వారికప్పుడు కళ్లకు కట్టి
నట్లు జూపించెదను.”

మార్నింగ్టన్ వ్రాసిన పైమాటలు విన్నతరువాత అతడు శాంతిప్రియుడని
యింక యెవ్వడైన అనగలడా? ఏదోవిధముగ-మంచిగనో, చెడుగనో-యద్ధముల
కల్పించి, రేపి, దేశమును, ధనమును, సంపాదించి తనయజమానులకు కట్టిపెట్ట
వలయునను తీవ్రదాహమితనికున్నట్లు పైమాటలే స్పష్టముగ బల్లగుద్దిచెప్పట
లేదా?

మార్నింగ్టన్ ఇంగ్లండులో బయలుదేరినవాడు సరాసరి ఇండియాకు
రాక, మధ్య త్రోవలో దక్షిణాఫ్రికాగ్రామమున రెండు నెలలు మకాము
చేసెను. ఈ మజలీలో కూర్చుండియో, గవర్నర్ భార్యతో
విలాసముగ కాలక్షేపముచేయుచు భారతప్రజల స్వాతంత్ర్యము
నపహరించు యెత్తులనన్నిటిని యితడు విశ్రాంతిగ ఆలోచించుకొనెను.
ఇతని అదృష్టవశాత్తు యిక్కడ యితనికి యిరువురు మిత్రులు దొరికిరి. వీరిరువురు
యిదివరలో ఇండియాలోనుండి వచ్చినవారే. వీరికి ఇండియా సంగతులు బాగుగ
తెలియును. అక్కడిస్థితిగతులనన్నిటిని వారు మార్నింగ్టన్ కు నూరిపోసి,
అతనికి కొత్తయెత్తులనుకూడ నేర్పిరి. వీరిద్దరును ముఖ్యముగ టిప్పుసుల్తానుపై
ప్రత్యేక ద్వేషమున్నవారు.

దక్షిణాఫ్రికా
గ్రామములలో-
పూర్వహారము.

వీరిలో ఒకనిపేరు “ డేవిడ్ బెయిర్డు ”. రెండవవానిపేరు “ మేజర్ పాట్రీక్కు.” మొదటివాడు “ డేవిడ్ బెయిర్డు ” లోగడ ట్రిప్పసుల్తానుకు ఫైదీగ చిక్కి అతనిచేత యవస్థపడియుండెనట. టిప్పు యితనికి కోతివేషమువేసి, తన

యెదుట కోతిఆడినట్లు ఆడమనేవాడట! గెడపాతి దానిమీదికి
 డేవిడ్ బెయిర్డు క్రిందికి కోతివలెయెక్కి దిగమనేవాడట! ఈ వినోదమునంతను
 - టిప్పుకోతి. టిప్పు చూచుచు ఆనందించుచుండేవాడట. తననిట్లు అవమాన

పరచి వేధించిన టిప్పుపై కసితీర్చుకొనవలెనని యీ బెయిర్డు చూచుచుండెను. టిప్పు తనఫైదీలను క్యూరముగ హింసించినట్లు చెప్పుసాక్షులు ఇంగ్లీషుఫైదీలుతప్ప యింకెవరును కనుపించరు. అయితే, ఈ ఇంగ్లీషు ఫైదీలమాటలు నమ్మదగినవి కావని మాత్రము యెల్లరు గుర్తువుంచుకొనవలెను. అతని నెట్లయిన, చెడ్డవాడని చెప్పి లోకములో అల్లరిచేసి, లోకమందరిచేత అతనిని తిట్టించవలెనని యీ ఇంగ్లీషు వారి సంకల్పము. టిప్పును, అతని తండ్రియూకూడ, ఇంగ్లీషువారిని అనేకసార్లు ఓడించి యుండిరి. ఈ రోషముచేత వారతనిపై కసితీర్చుకొనవలెనని చూచుచుండిరి. తమకు సమయము తప్పివచ్చినప్పుడు వీరతని కాళ్లు గడ్డములు పట్టుకొని బ్రతిమాలు కొన్నను, లోలోన అతనిపై రోషము మాత్రము వీరికి చావలేదు. “ ఈర్ష్యయను నది లోలోన చిరకాలము నిద్రించుచుండునుగాని, అది చావనుమాత్రము చావదు ” అని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఒకవేళ టిప్పు క్రూరుడని వాదమునకు ఒప్పుకొన్నను అంతకంటె యెక్కువ క్రౌర్యములగావించిన కుహనాకైస్తవులు యూరోపియనులు- అతని నే మొగము పెట్టుకొని నిందించగలరు? ఎంతో పుణ్యాత్ముడనియు, పాప భీతిగలవాడనియు, చెప్పుకొను ఒకానొక యూరోపియను రాజు మొన్న మొన్ననే గద-మహానాగరకాగ్రగణ్యమని చెప్పుకొను పందొమ్మిదవ శతాబ్దపు ఆఖరు సంవత్సరములో-1900 సం॥ లో-చేతచిక్కిన చీనాఫైదీల నెవరిని ప్రాణములతో నుండనీయవద్దని తన సైనికులకు హుకుము జేసెను! ఈ మహాదారుణ రక్తపాత కార్యమందు తనసైనికులకు జయముగలుగుగాక యని యీ కైస్తవ రాజేగద-మొన్ననేగద-సిగ్గులేక చర్చీలలో ప్రార్థనలకూడ జేయించెను! సుడాలో గాయపడి చావుకు సిద్ధముగనున్న “ డర్విషు ” ల యెడ యెంతమాత్రము కనికరము జూపక మహాదారుణమగు అసుర కృత్యముల నొనర్చి, కోట్లకొలది ప్రజాళిచే దేవదూతగ పూజించుకొనబడు పుణ్యాత్మునొకని సమాధిని అపవిత్రమొనర్చుటకు కూడ జంకనిది తమశాఖీయుడగు ఒకానొక యూరోపియను సేనానాయకుడే సుమాయను సంగతిని యూరోపియనులేల మరచిరి? ఇటీవల బాల్కన్ యుద్ధములో యూరోపియను లొనర్చిన ఘోరదురంత కృత్యములను లోకమింకను మరువలేదు. ఈ క్రౌర్యములముందు టిప్పు చేసెనన్న క్రౌర్యములేమిలెక్క? ఎప్పుడైన యూరో పియనులు యితరులనుగూర్చి నిందావాక్యములేమైన పలుకుచున్నప్పుడు, వారు జర్మన్

వేదాంతి “జోపె హూర్” చెప్పిన యీ దిగువ సామెతను జ్ఞాపకము చేసుకొనవలెను. “కుక్క అద్దములో తననీడను చూచుకొని, తాను మొరిగినట్లే! అద్దములో కనుపడునది తానేగాని వేరొక కుక్క కాదు.” ఈ సంగతి తెలుసుకోలేక, అది వేరే కుక్క అనుకొని యిది ఊరక మొఱగుచుండును. యూరోపియనులును యింతే! ఇక, కథాభాగమునకు వత్తము.

దక్షిణాఫ్రికాగ్రామజలీలో వెల్లెస్లీకి తగిలిన రెండవన్నేహితునిపేరు మేజర్ “కర్క ప్యాట్రిక్” అని చెప్పియుంటిమి. ఇతడు హైదరాబాదు దర్బారులో లోగడ రెసిడెంటుగనుండెను. ఆరోగ్యము నిమిత్తమై యితడిప్పుడు దక్షిణాఫ్రికాగ్రామమునకువచ్చి యుండెను. ఇతడు వృద్ధజంబుకము. వారన్ హేస్టింగ్సు, కారన్ వాలీసు బడులలో చదువుకున్నవాడు. ఒకప్పు డితడు మాధనరావు సింధియా దర్బారులో రెసిడెంటుగనుండెను. నానాకును, సింధియాకును పడకుండ చేసి మహారాష్ట్రరాజ్య నాశనమునకు బీజములనాటినది యితడేయని యూహింపతగియున్నది. కొంతకాలము నకు యితనికిని సింధియాకును యేలనో పడలేదు. ఇతనికిని అప్పుడు గవర్నర్ జనరలుగనుండిన కారన్ వాలీసుకును జరిగిన ప్రయివేటు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు యెక్కడను ప్రచురముకాలేదు. అందుచే, యితనికిని సింధియాకును గల వైమనస్యమునకు కారణము తెలియరాకున్నది. ఏమైననేమి, కారన్ వాలీసు యితనిని సింధియా దర్బారులోనుంచి దీసివేసి, నేపాళరాజ్యమునకు వేగులరాయబారిగా పంపించెను. “ఆ దేశములోగల సైనికబలమును, రాజకీయ వ్యవహారములను కనిపెట్టి చూచిరమ్మ; ముందు యుద్ధములలో మనకవి పనికివస్తవి” అని కారన్ వాలీసు యితనికి చెప్పిపంపించెను. నేపాళమునుండి వచ్చినపిమ్మట యితడు హైదరాబాదుకు రాయబారిగ పంపబడెను. ఇతడక్కడ తన రాయబారపు పనులు చేయుటయేగాక, ఆరాజ్యపు ఆంతరంగిక వ్యవహారములలోకూడ జోక్యము కలిగించుకొనసాగెను. అమెరికను, బ్రిటిష్ ద్రిమ్మరీండ్రను హైదరాబాదులోకి దిగుమతిచేసి, అక్కడ పలుకుబడిగనున్న ఫ్రెంచివారికిని, వీరికిని గిల్లి కజ్జాలుపెట్టి, దేశములో నానా అల్లరులను యితడు చేయించెను. ఈ రీతిగ పరాసువారిపై నైజాముకును అతనిమంత్రులకును తానెట్లు బద్ధవైరమును కల్పించెనో యితడు దాచక వెల్లెస్లీకి పూసగ్రుచ్చినట్లు యీరీతిగ చెప్పివేసెను.

[పరాసువారి (విప్లవ) సిద్ధాంతములగూర్చియు, వానిని తామవలంబించుటవల్ల తమకు వచ్చు ముప్పులగూర్చియు దేశీయరాజులకందరకు విప్పిచెప్పితే, వారిక పరాసువారిని తమ జన్మలో దరికిరానీయరు. ఇందువిషయమై మేము అశ్రద్ధగనుండలేను. చేయవలసిన పనిని చేసియేయున్నాము. ఆయినప్పటికి యిది యెంతవరకు పనిచేస్తుందో యిప్పుడిప్పుడే గట్టిగ చెప్పడానికి పిలువలేదు. మనము యింకను జాగరూకతతోనే వుండవలెను. (కుప్తము)]

[Wellesley's Despatches — Vol. I - p. 646.]

పైమాటలనుబట్టి యేమికనుపించుచున్నది? ఫ్రెంచివారిపై యేవేవో చాడీలుచెప్పియు, వారిసిద్ధాంతముల నిందించియు, వారిపై దేశీయరాజులకు అసహ్యము పుట్టునట్లు ఇంగ్లీషు రాయబారులు దుర్మార్గ ప్రచారము చేసినట్లు స్పష్టమగుటలేదా? ఫ్రెంచి విప్లవ సిద్ధాంతములు మంచివా చెడ్డవాయని మన మిప్పుడు చర్చించబూనుట అనవసరము. పరాసు విప్లవము సర్వమానవ సౌభ్రాతృత్వమును, సర్వమానవ సమత్వమును లోకమునకు చాటి చెప్పియుండెను. ఈ యుదారభావములచే ప్రేరితులై, రెండున్నరకోట్ల పరాసుప్రజలు ఒక్కమ్మడిలేచి, తమనిరంకుశ ప్రభువును త్రోసివేసి, ప్రజారాజ్యమును స్థాపించుకొనిరి. ఈ మహా సంక్షోభములో అనేక దుర్మార్గములు జరిగియుండవచ్చును. కాని, సంక్షోభము చల్లారినను అది, లోకమునకు చాటిన అమూల్య సిద్ధాంతములు చావక చిరంజీవియై నేటికిని యావన్మానవ కోటిని ఉజ్జూత లూగించుచున్నవి. పరాసుప్రజ లొకమూల యిట్లు సర్వమానవ సమత్వమును, స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించుచుండగ, ప్రక్క నున్న లంకలోని ఇంగ్లీషువారు లోకుల స్వాతంత్ర్యమును హరింపజూచుచుండిరి. ఈ మహాదారభావములు లోకములో వ్యాప్తిగాకుండ అరికట్టవలెనని వారి రీతిగ దుష్ప్రచారము చేయసాగిరి.

దక్షిణాఫ్రికాగ్రపు మజీలీలో కర్కు ప్యాట్రిక్కుతో గలిగిన పరిచయము అద్దేశనల స్క్రీము. వల్ల, ఇండియాలో ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపనచేయుటకు వలయు పరి కరములన్నియు వెల్లెస్లీకి సమకూరెను. అతనికి సమావేశ మెంతయో మహాపకారియయ్యెను. దేశీయరాజ్యములనన్నిటిని “అద్దేశనల స్క్రీము” (Subsidiary Alliances Scheme) క్రిందికి తేవలెనను ఉపాయము అసలు యీ కర్కుప్యాట్రిక్కు బుర్రలో పుట్టినదే. ఇండియాలో ఆంగ్లరాజ్యస్థాపన కేమైన అవకాశమున్నదేమో చూచి ప్రయత్నించవలసినదని వెల్లెస్లీని ప్రోత్సహపరచి, ప్రేరేపించినది, ఆంగ్ల మంత్రివర్గమువారే యని—అందు ముఖ్యముగ ప్రధానా నూత్యుడు “పిట్టే” యని - వెల్లెస్లీ సీమ మంత్రి వర్గమువారికి వ్రాసిన లేఖలను బట్టి స్పష్టముగ తెలియగలదు. 1798 సం॥ ఫిబ్రవరి 23-వ తేదీన దక్షిణాఫ్రికా గ్రమునుండి యితడు “డండాన్” మంత్రికి యీ విధముగ వ్రాసెను :—

[నేను ఇండియాచేరగానే, శ్రద్ధవహించవలసినవిషయములలో ముఖ్యముగ దేశీయరాజులు తమ కొలువులో యూరోపియనులను, అమెరికనులను చేర్చుకొని తమనేలను మన ఇంగ్లీషు నేనల పద్ధతిని యెట్లు తరిబీయతు చేయించుకొనుచున్నారో బాగా కనిపెట్టవలసినదని మీరు నన్ను కోరియుంటిరి.....కుప్తము.]

రాజ్యాలను జయించవలెననే ఆశ తమకు సుతరామూ లేదని ఒట్టుపెట్టుకొనుచు పిట్టుమంత్రి 1784 సం॥ పార్లమెంటు చట్టములో యిరికించినమాట బట్టిబూటకమని పై వాక్యమువల్ల ఋజువగుటలేదా? పిట్టుమంత్రియొక్క కపట స్వభావము “దేశీయ

రాజుల బలములను మెళుకువతో కనిపెట్టవలసినదని” వెల్లెస్లీకి చెప్పిపంపినమాటలో స్పష్టమగుటలేదా? “ఇతనికి నిజముగ ఇండియాలో రాజ్యస్థాపన చేయుద”మను తలంపే లేకపోతే దేశీయరాజుల బలాబలముల కనిపెట్టుటతో యితని కేమిపని? వెల్లెస్లీ దక్షిణాఫ్రికాగ్రామమునుండి డండాన్ మంగ్రోకి వ్రాసిన ఉత్తరములనన్నిటిని పరిశీలించి చూచినట్లయితే, యితడు దేశీయ రాజులపైకి కల్పించి పోదలచినట్లును, మేజర్ కర్కుప్పాట్రిక్ సలహాప్రకారము దేశీయ రాజులనందరిని “అద్వైతసేనల స్కీము” అను వలలోకి తెచ్చిపడవేయ సంకల్పించినట్లును, యిదివరకే సగము చచ్చిన టిప్పును సమూలముగ నాశనముచేయ బూనుకొన్నట్లును, కరతలా మలకము గా గలదు. టిప్పును యెంత సులభముగ ఓడించి, దుంపనాశనముచేయ వచ్చునో యితనికి కారన్ వాలీసు చెప్పియుండును. ఇతడు టిప్పుపైకి దండెత్తి పోవుటకు దక్షిణాఫ్రికాగ్రామ మజిలీలోనే నిశ్చయపరచుకొన్నట్లు స్థలాంతరమున వివరించెదము.

క్రైస్తవ రాజ్యచిహ్నములు ఇండియాలో స్పష్టముగ యెల్లరికి గాన్పించుటకుగాను, వెల్లెస్లీ తన హయాములో కొన్నియేర్పాటులు చేసెను. ఆదివారమునాడు వార్తాపత్రికలేమియు ప్రచురింపరాదని యితడు ఒకశాసనమును జేసెను. “తాము

క్రైస్తవ మతస్థులమని అధికారశీత్యా హిందూదేశ ప్రజలకు తెలియబరుచుట తమ విధియని వెల్లెస్లీ తలచెను.” గవర్నమెంటువారికి కావలసిన సివిల్, మిలిటరీ ఆఫీసర్లను తయారుచేయుటకనిచెప్పి కలకత్తాలో ఒక కాలేజీని వెల్లెస్లీ స్థాపించెను. కాని, దీని ఆంతరంగికోద్దేశమేమనగ దేశీయులనందరిని కిరస్తానిమతములో చేర్చుకొనుటయేయని పిచుర్న అను చరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. “క్లాడిస్ బుచ్చినన్” అను క్రైస్తవపాదిరీ 1805సం॥లో యిట్లు వ్రాసెను. “ఈ కాలేజీ యాజమాన్యమున హిందూదేశములోగల యావత్తు భాషలలోనికి బైబిలు తర్జుమా చేయబడుచున్నది. ఈ కాలేజీచే ప్రేరితులై ఇండియాలో నలుముఖములనుండియు, పరిపియా, అరేబియా కాలనున్న దేశములనుండియు, నేటిపుపండితులు జ్ఞానమూలమగు యీ కాలేజీకి వచ్చుచున్నారు.....ఈ కాలేజీయందు సమావేశమైన ఆశియాఖండపు పండితప్రకాండుల మహాసభయందు ప్రాక్ భాషలలోనికి బైబిలును తర్జుమా చేయించుటకు వారికి బైబిలుగ్రంథములు ప్రసాదింపబడినవి. భగవంతుని కృపవలన యిప్పుడు ఇండియాలో రాజ్యాధికారమునకు వచ్చిన మార్క్విస్ వెల్లెస్లీ ప్రభువు యాజమాన్యమున బైబిలు గ్రంథము ఒక్క భాషలోమాత్రమేగాక యేడు ప్రాగ్భాషలలోనికి అచిరకాలములోనే తర్జుమా గావింపబడగలడు.....విమతప్రపంచమునకు కేంద్రస్థానమై, విగ్రహారాధనకు, మూఢవిశ్వాసములకు మూలమైన యీ భూభాగమందు యీపని నేమ జరుగుచున్నది.

ఇంకను మతముపుచ్చుకొనని దేశీయులే యీపనిలో మనకు సహాయముచేయుచున్నారు.” (పియర్సు గ్రంథము 294-296) వెల్లెస్లీ చేయుచున్న యీపనికి చాల మెచ్చుకొనుచు 1801 సం॥ సెప్టెంబరు 14-వ తేదీన కంపెనీ డైరెక్టరగు చార్లెస్ గ్రాంట్లు అనునతడుకూడ వెల్లెస్లీ కొక అభినందన లేఖను పంపించెను.

కత్తిచేతనేగాక, బైబిలుచేతను, మోసముచేతనుకూడ ఇండియాలో క్రైస్తవరాజ్యమును స్థాపించుటకు వెల్లెన్సీ పాటుబడినట్లు మైచరిత్రవలన తెలియుచున్నది.

మహారాష్ట్రులను, ముసల్మానులను దౌర్జన్యముచేతను, మోసముచేతను రూపుమాపుటకు వెల్లెస్తీ సంకల్పించెను. ఇతడిండియాలో అవలంబించిన మహా కుటిలతంత్రమున కీ సంకల్పమేమూలము. నైజామును, పీష్వాను, చెరబెట్టి కన్నాటకనబాబును, తంజావూరురాజును, అయోధ్య వజీరును, సూరత్తు ఘరూకాబాదు నబాబులను, రాజ్యభ్రష్టులగావించి, వారిరాజ్యములను వెల్లెస్తీ దిగ మ్రింగినదికూడ యీమోసపు తంత్రముచేతనే. టిప్పుసుల్తాన్, సింధియా, హోల్కారు, నాగపురరాజా, మున్నగువారిని దౌర్జన్యముచేత వెల్లెస్తీ నాశనము చేసెను.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

‘సదు నేడవ అధ్యాయము’

వెల్లస్లీ - నైజాము.

దక్షిణాఫ్రికాగ్రామజలీలో మకాముచేసిన రెండునెలల కాలములోను ఇండియాలోని దేశీయరాజులస్థితిగతులనన్నిటిని వెల్లస్లీబాగుగ తెలిసికొన్నాడు. 1798-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 23, 28 తేదీలలో యితడి మజలీనుండి డండాసుమంత్రికి వ్రాసిన రెండు ఉత్తరములనుబట్టి చూడగ, యితడు తనపాఠమును చక్కగ నేర్చుకొన్నట్లు స్పష్టముకాగలదు. ఒకదానిలో యితడిట్లని వ్రాసెను :—“ఇప్పుడు ఇండియాలో దేశీయరాజుల వ్యవహారములెల్లున్నవో మీరు మనస్సులో పెట్టుకోండి. మన కిప్పుడున్న గొప్ప అనుకూలపరిస్థితి యేమనగ—వారి వ్యవహారములన్నియు చాల చిక్కులలోపడి మహాగందరగోళముగ నున్నవి. ఇదే మనకిప్పుడున్న మంచి వాటము.”

దేశీయరాజుల వ్యవహారములిట్లు మహాగందరగోళముగ పడియున్న యీ సమయమే మనరాజ్యస్థాపనకు అనుకూలమైన సుముహూర్తమనియు యీ సుముహూర్తమును మించిపోసేయ రాదనియు యితడు యెంతో సంబరముతో ఇంగ్లీషుమంత్రికి వ్రాసెను.

ఇండియాలో యంతవరకు ఇంగ్లీషువారిపై కత్తిగట్టి యుద్ధము చేయసాహసించిన రాజ్యములు రెండేగలవు. హైదరాబాద్, టిప్పులచే పాలింపబడు మైసూరును, నానాశర్మనీసుచే పాలింపబడు మహారాష్ట్రమును. నైజాము యెన్నడు ఇంగ్లీషువారితో పోరాడగలిగినంత ధైర్యమును చూపలేకపోయెను. ఇతడు వారి కిప్పుడు వంగివంగి సలాములే చేయుచుండెను.

“ఇండియాలోని దేశీయరాజుల వ్యవహారములెల్లున్నవో మీరు మనస్సులో పెట్టుకోండి” అని వెల్లస్లీ డండాసుమంత్రికి వ్రాసినప్పుడు అతనిమనస్సులో వున్న వారు ముఖ్యముగ ముగ్గురు—వారెవరనగ, టిప్పు, మహారాష్ట్రులు, నైజాము. టిప్పు లోగడ కారన్ వాలీసు మున్నగువారిచే ఓడిపోయి అర్ధరాజ్యమును గోల్పోయినను, అతడు యివ్వవలసిన యుద్ధనష్ట పరిహారధనమును క్రమము తప్పక యిచ్చివేయుమనే వచ్చెను. దీనినిబట్టియే అతనిరాజ్యము సుభిక్షముగనున్నట్లు తెలియగలదు. ఇంతపెద్ద నష్టపరిహారమును అతనిమీద వేసినప్పుడు అతడి

సొమ్మును చెల్లింపలేదనియు, యీ వంకజెప్పి తరువాత యితని మిగతారాజ్యమును కూడ కాజేయవచ్చుననియు కారన్ వాలీసు తన మనస్సులో తలచియుండెను. కాని, యిట్లు జరుగలేదు. ఈ మిషనరీగనందున, టిప్పుపైకి పోవుటకు ఇంగ్లీషువారికొక మిషన్ దేనినో వెదకికొనవలసివచ్చెను. దీనినిగూర్చి స్థలాంతరమున జెప్పెదము.

మహారాష్ట్రలుకూడ వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సు కాలములోనున్నంత భయానకముగ యిప్పుడులేరు. పునహాలో మాస్టినును, సింధియాదర్బారులో విలియం కర్కు ప్యాట్రిక్కును దివ్యముగపనిజేసి, మహారాష్ట్రములో అంతః కల్లోలములను బాగుగ పెంచివేసిరి. 1798 సం॥ ఫిబ్రవరి 28-న తేదీన వెల్లెస్లీ దక్షిణాఫ్రికా గ్రపు మజీలీనుండి, దండనుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లున్నది :—

[ఇటీవల మహారాష్ట్రలలో గలిగిన అంతఃకల్లోలములు మనకు చాల తృప్తికరముగ నున్నవని మనలో చాలమంది పెద్దలు తలంచుచున్నారు.....వారి రాష్ట్రకూటములో చేరిన వివిధరాష్ట్ర పాలకులుగాని, రాజ్యాధిపతియగు పీష్వాగాని, పీరిసందరిని తిరిగి యేకకూటముగ చేర్చి తమ రాజ్యమును దిట్టపరచుకొనగల తాహతులలేరు. ఇది మనకు చాల వాటమైన సంగతి. వారిలో కొందరుప్రముఖులు తమరాష్ట్రములను పెంచుకొని, తమ సైనిక బలములను హెచ్చుచేసికొన్నప్పటికి, కేంద్రాధికారియగు పీష్వా పలుకుబడియు, అధికారమును చాల ఊణించిపోయినవి. ఇతని మాటవిని, యీ రాష్ట్రపాలకు లెవరుగాని యేకోన్ముఖమునకు వచ్చి పోరాడుటకు సిద్ధముగలేరు. ఇట్టిపని జరుగ నేరదు” —కుప్తము]

అయినప్పటికి, మహారాష్ట్రలమీద ఇంగ్లీషువారొక కన్ను వేసియేయుండిరి. వీరితో యిప్పుడే పోరాటము పెట్టుకొనుట మంచిదికాదని ఇంగ్లీషువారు కొంచెము ఆగిరి. మహారాష్ట్రలు యిటీవలనేగద కుర్జ్లావద్ద నైజామును ఓడించిరి. కాబట్టి, మహారాష్ట్రపుట్టలో యెట్టిపాములున్నవో యను భయము ఇంగ్లీషువారి కింకను పూర్తిగపోలేదు. వారు దూరదూరముగనుండియే చూచుచుండిరి. ఇక నైజామన్ననో తమకు చేలోకువైనవాడే గదాయని ఇంగ్లీషువారికి ధైర్యముకలదు. సాపమీ నైజాముగతి దైన్యముగనుండెను. యుద్ధరంగమందుగాని, రాజనీతిజ్ఞతయందుగాని, నైజామురాజ్యమెన్నడును దానిజన్మలో పేరుప్రఖ్యాతులు పొందియుండలేదు. పైపెచ్చు, ఆంగ్లరాజ్యము ఇండియాలో క్రమక్రమముగ పైకెక్కివచ్చుటకు యీ నైజాముప్రభువులు ఆంగ్లేయులకు నిచ్చినమెట్లుగ పనికివచ్చిరి. ఈ రాజ్యస్థాపకుడగు నైజాము-ఉల్-ముల్క్ చనిపోయిన తరువాత గలిగిన వారసత్వపు తగాదాలే ఇంగ్లీషువారు ఇండియాలో తలయెత్తుటకు మంచి అవకాశమిచ్చెను. మరియు, కారన్ వాలీసు కోరినంతమాత్రముననే నైజాము యెదురుమాట చెప్పకుండ ఉత్తర సర్కారులనన్నిటిని ఇంగ్లీషువారిచేతికి వప్పగించి, తూరుపుగ తిరిగి దండముపెట్టెను. టిప్పు తోడి యుద్ధములో నైజాము ఇంగ్లీషువారికి పూరాగా సహాయము చేసియుండెను.

నైజాముకుగల దౌర్బల్యము వెల్లస్తేకి బాగుగ తెలియును. నైజాము మహారాష్ట్రలచేత దెబ్బతినియున్న సంగతియు వెల్లస్తేకి తెలియును. నైజాముతాలూకు గుట్టుమట్టులనన్నిటిని మేజర్ కర్కుప్యాట్రీకు దక్షిణాఫ్రికాగ్రపు మజిలీలో వెల్లస్తేకి బాగా నూరిపోసియే యుండెను. నైజాముతాలూకు లోతుపాతులిట్లు తెలిసికొన్నవాడగుటచేతనే వెల్లస్తే దండనుమంత్రి కిట్లనివ్రాసెను :—

“ఎంత నష్టమునకై నా సరే ఒప్పుకొని మనతోన్నేహము చేసుకోదానికి నైజామిప్పుడు సిద్ధముగనున్నట్లు కనిపించుచున్నది. దీనికి మనకు వేరేయభ్యంతరములేకపోతే, అంతకంటె వాటమగుపద్ధతులతో యీ నేహమును యేర్పాటుచేసుకోవచ్చును. నైజాము తాలూకు మిలిటరీ సిబ్బందిని తీసివేయవలసినదని మనముగ ఆతనినడుగుటకంటె, అతని కోరికమీదనే, మనమతని కేదో మెహర్బానీచేసినట్లు యేర్పాటుచేస్తే బలభాగుంటుంది.”.....

[కుప్తము.]

నైజాము దౌర్బల్యమును తెలిసికొన్నవాడై అతని రాజ్యమును యెత్తైన కంపెనీ కాలిక్రిందికి తేవలెనని వెల్లస్తే సంకల్పించెను. అయితే, అతనిరాజ్యమును పూర్తిగ హరించుటకు టిప్పు భయముచేత వెల్లస్తేకప్పుడు వీలు చిక్కకపోయినది.

నైజాము నీరీతిగ తమకు గులాముగచేసు
దేశీయరాజుల సైన్యపరిస్థితులు— కోనుటకు కంపెనీవారెట్టి పన్నాగములబన్నిరో
పరాసు తరిఫీయతు. వినరించుటకుముందు, ఆకాలములో దేశీయ
రాజుల సైన్యము లెట్టి పరిస్థితులలో నుండెనో కుప్తముగ వినరించుట అవసరము.

భారతీయులు తమ భుజబలమునకును, సత్యసంధతకును అనాదినుండి లోకములో పేరుప్రఖ్యాతుల గాంచియున్నారు. వారు పిరికివారుగారు. అయితే, వారు ప్రతివిదేశీయ దండయాత్రలముందు యేల ఓడిపోవుచువచ్చిరని యెవరైన అడుగ వచ్చును. వీనికి కారణము వారిలో యెప్పటికప్పుడు తగు నవీనరణశిక్షణావిధానము లేకుండుటయు, వారిలో ఐకమత్యము లేకుండుటయు, వారివద్ద మారణయంత్రాదిక పరికరములు లేకుండుటయు, వీనియన్నిటికంటె యెక్కువైన కారణము వారి యందుగల అమాయకత్వమును పేర్కొనదగియున్నవి. పసిపిల్లల కున్నటువంటి అమాయకత్వమే వీరియందుగలదు. ఈ అమాయకత్వమే వీరికి ముప్పును దెచ్చి పెట్టినది. వీరు శత్రువులయెడజూపు మహాదౌర్భల్యభావమే వీరి కొంపగూల్చినది. సత్యసంధత, అమాయకత్వము, శత్రువులయెడ ఔదార్యము, యిట్టి సుగుణములు వీరియం దుండుటనుబట్టియే వీరిలో సాధారణముగ “స్వదేశాభిమానమని” పిలువబడుగుణము లేకుండపోవుటకు కారణమైనది. “స్వదేశాభిమానులు” అని అనగానే యెంతచెప్పినను సామాన్యముగ యితరులయందు “యీర్ష్య” తమయందు స్వార్థపరత్వము ఐహికలగపటత్వము అనుగుణము లుండకతప్పవు గద. ఈ దుర్గుణ

ములు ఇండియాప్రజలకు లేవు. కాబట్టి వారియందు “స్వదేశాభిమానము” లేదనవలసి వచ్చినది.

ఇండియాకువచ్చిన యూరోపియనుజాతు లన్నిటిలో ఇండియాలో రాజ్య స్థాపన జేసికొందామను ఊహ మొట్టమొదటగ పుట్టినది ఫ్రెంచివారికి. ఫ్రెంచి వారు దేశప్రజలతో యితర యూరోపియనులకంటె యెక్కువగ కలసిమెలసి తిరుగుచు వచ్చినందున దేశప్రజల గుట్టుమట్టులు వారికి బాగా తెలిసివచ్చెను. కాబట్టి, ఇండియాను జయించుటకు గల రెండు ఉపాయములను వారు మొట్ట మొదటనే కనిపెట్టిరి. మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

ఇండియాను జయించుటకు రెండు రహస్యములు కనిపెట్టబడెను. ఒకటి, తరిబీయలైన యూరోపియన్ సేనలయెదుట దేశీయపైన్యములు దుర్బలమైపోవుట. ఇక రెండవది, దేశీయ సేనలకు సులభముగ యూరోపియన్ తరిబీయతునిచ్చుటకు వీలుండుట. ఈరెండు రహస్యములను కనిపెట్టినవారు ఫ్రెంచివారు.

ఈ యూరోపియను శిక్షణావిధానమును తమసేనలకునేర్పించుటకై దేశీయ రాజులెల్లరు తమతమకొలుపులలో ఫ్రెంచివారిని యెక్కువగ చేర్చుకొనసాగిరి. ఈపనికి మొట్టమొదట వరవడిపెట్టినవాడు హైదరాళీ. ఇతనినిచూచి సింధియా, హోల్కారు, నైజాము మున్నగువారుకూడ యీపనినే సాగించిరి. ఈపనియే తుదకు దేశీయరాజుల కొంపల కూల్చినది.

రాజ్యస్థాపనకు వలయు ఉపాయములను పరాసువారు కనిపెట్టినను, వారు వానిని క్రియలో ఉపయోగించలేదు. సల్లివాన్ యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“శాంతికావలెనని ఫ్రెంచివారు కోరిరి. దుష్టజేను తీసివేస్తేనే మేమిందుకు ఒప్పుకుంటామని యింగ్లండు అన్నది. ఈరీతిగ యింగ్లండు యేకొలదిపాటి ఊరుపేరులేని పట్టణములనో వదలుకోగా, ఫ్రెంచివారు సాంప్రదాయమునే వదలుకొనిరి. శాంతియందు ప్రీతిచే యింతటి మహాత్యాగమును జేసినజాతి ప్రపంచములో మరియెక్కడను కానము.”

ఫ్రెంచివారిట్లు తొలగిపోవగనే, ఒలందావారిని వంచి, వారి స్థానముల నన్నిటిని ఆక్రమించుకొనుట యింగ్లీషువారికి అతిసులభమయ్యెను. ఇక యింగ్లీషు వారికి తాము ఆడినదే యాటయు పాడినదే పాటయుగ సాగించుకొనుటకు మంచి యవకాశము చిక్కెను. ఇతర యూరోపియనుజాతులువచ్చి తమ్మును యిబ్బంది పెట్టిననుభయము వారికి లేకుండెను. అందుచే ఇండియాలో తమరాజ్యమును విస్తరింపజేయుటకై వారు పూనుకొనిరి. ఇందుకు కారన్ వాలీసు టిప్పుపై అక్రమముగ దండెత్తుటయే ప్రారంభము.

ఇండియాలోని దేశీయరాజులు యూరోపియనులను తమసేనలోచేర్చు కొనుచుండు పద్ధతినిజూచి ఇంగ్లీషు మంత్రివర్గమువారు భయపడసాగిరి. ఇందునల్ల

ఇండియాలో తమరాజ్య స్థాపనకు యిబ్బందివచ్చునేమోయని ముఖ్యముగ పట్టు మంత్రి భయపడసాగెను. అందుచే, దేశీయరాజుల సేనలను ఒకకంటితో కనిపెట్టి చూడవలసినదని పట్టుమంత్రి వెల్లస్తీని ఇండియాకు పంపునప్పుడు ప్రత్యేకముగ చెప్పి పంపించెను.

టిప్పు, సింధియా నైజాములకొలుపులలో అనేకమంది యూరోపియను ద్రిమ్మరీండుండిరి. టిప్పుతో యుద్ధమునకు బోవుటకుముందు యూరోపియనులచే నడిపింపబడుచున్న నైజాముసేనలను తీసి వేయించుట అవసరమని వెల్లస్తీ తలచెను. ముఖ్యముగా శ్రీమదాంధ్రావతారిక ఇంగ్లీషు అద్వైతసేనల జోషించుట, యుద్ధోగములచే తరిఫీజైన సేనను తీయించి పారవేసినగాని వీలులే దని యతడు తలచెను. నైజామును దబాయించినంత సులభ ముగ సింధియాను దబాయించుటకు వీలులేదని వెల్లస్తీ గ్రహించెను. అందుచే, తాను పన్నిన “అద్వైతసేనాసక్తి” అను వలలో ‘ముందుగ నైజామును పడ వేసుకొందాము—తక్కినవారిమాట తరువాత చూసుకొందాము’ అని వెల్లస్తీ నిశ్చయపరచుకొనెను. దేశీయరాజుల కొలువులలో చేరియున్న యూరోపియను ద్రిమ్మరీండు డబ్బుకోసము యేపనిచేయమన్నను చేయుటకు సిద్ధముగనుండిరి. కాబట్టి, వీరికి లంచములిచ్చి చీలదీయవలసినదని కర్కు ప్యాట్రెక్కు వెల్లస్తీకి దక్షిణాఫ్రికా మజిలీలోనే సలహాచెప్పెను. కాని, యంతసామును లంచములక్రింద ఖర్చుపెట్టుటకు వెల్లస్తీ యిష్టపడలేదు.

ఈ సమయమునందు హైదరాబాదు దర్బారులో రెసిడెంటుగనున్న యతడు వెల్లస్తీకి దక్షిణాఫ్రికా మజిలీలో సలహాలజెప్పిన విలియం కర్కు ప్యాట్రెక్కు తమ్ముడే. అతనిపేరు “జేమ్స్ అచిలిస్ కర్కు ప్యాట్రెక్కు”. ఇతడా దర్బారులోని ప్రముఖులలో కుట్రలు పన్నుటయందు అపారమగు తెలివితేటలను కనబరచెను. ఇతడు మహమ్మదీయాచారములకు బాగా అలవాటుపడి, దర్బారు లోని ఒక మహమ్మదీయ ప్రముఖుని కూతురును ‘నిక్కా’ పద్ధతిని పెండ్లి చేసు కొనెను.

జె. ఎ. కర్కు ప్యాట్రెక్కు యితరకంపెనీ నౌకర్లతోపాటు అన్ని దుర్గుణ ములను గలిగియుండెను. ఇతడు లంచములు పుచ్చుకొనెననియు, ఖానీలు చేయిం చెననియు, హైదరాబాదు దర్బారులోని ప్రముఖులు యితనిమీద వెల్లస్తీవద్ద చాల ఫిర్యాదులుచేసిరి. ఒకసారి తనకు లంచమివ్వబోయినట్లు ‘మిర్ ఆలమ్’ అను ప్రముఖుడు యీ కర్కు ప్యాట్రెక్కుపై బహిరంగముగ ఫిర్యాదుచేసెను. ‘మిర్ ఆలమ్’ ఇంగ్లీషువారి మద్దతువల్లనే పైకివచ్చెను. అసలితనిని తనకొలుపులో చేర్చుకొనుటకు మొదట నైజాముకు యిష్టము లేక పోయినను, ఇంగ్లీషువారి బల

వంతముచేత ఒప్పుకొనక తప్పదయ్యెను. ఇంగ్లీషువారు తమకు యిష్టులైనవారినే, తమచెప్పు చేతులలో నుండువారినే—దేశీయరాజులు మంత్రులుగను, ఉద్యోగులు గను చేర్చుకొనునట్లు బలవంతపరచుచుండిరి. బ్రిటిష్ రెసిడెంటుకు యిష్టుడుగాని వాడు యెంతటి ఘనుడైనను దేశీయరాజు కొలువులో వుండజాలడు. దేశీయ రాజుకు అతనియందెంతటి మక్కువయున్నను, రెసిడెంటుకు గనుక యిష్టములేక పోతే, ఆరాజుతనిని కొలువులో వుంచుకోలేడు.

ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషువారి ప్రాపకమువల్లనే పైకివచ్చిన 'మిర్ ఆలమ్' సాహసించి ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుపై ఫిర్యాదుచేసి నాడంటే, దానిలోయేదో నిజముండక తప్పదు. అయినను, దీనినిగూర్చి వెల్లస్లీ పూర్తిగ విచారించక, పూసిపెట్టెను. పైపెచ్చు, యితనినే హైదరాబాదులో రణతంత్రము సాగించుకొనుటకు ఉపకరణముగ వినియోగించుకొనెను.

నైజాముదర్బారును చాల చెడుగనుండెను. రాజనీతిజ్ఞుడని చెప్పదగిన వాడా గోజులలో ఒక్కడును లేకుండెను.

ఈ సంగతుల నన్నిటిని బాగుగ యెరిగియున్నవాడగుటచేతనే వెల్లస్లీ నైజామువద్దనున్న పరాసుఆఫీసర్ల సేనను తీసివేసి, తత్ స్థానమున ఇంగ్లీషుఆఫీసర్లుగల కంపెనీసేనను చేర్చవలసినదని తనరాయబారికి—జె. ఏ. కర్కు ప్యాట్రీక్కుకు—వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము 1798 సం॥ జూలై 8-వ తేదీన కలకత్తానుండి వ్రాయబడెను. దీనిపై "రహస్యము" అని మార్కుచేయబడెను. ఇట్టి యుత్తరమునే మరియొకదానిని ఆరోజుననే వెల్లస్లీ పునహాదర్బారులోనున్న రెసిడెంటుకునువ్రాసెను. కాని, పునహాలో రెసిడెంటువేసినయెత్తు పారలేదు. హైదరాబాదులో పారినది. ఆసమయమున నానాఫర్నవీసు బందిఖానాలోనున్నను, పీషాదర్బారు నైజాము దర్బారంత చెడుగలేదు. నానాఫర్నవీసు సూర్యుడు అస్తాది మరుగున కేగినను, తత్కిరణములకాంతి యింకను పీషాదర్బారుపై 'యారెండల' జిమ్ముచునే యుండెను. ఆనాడు నైజాము ఉల్-ముల్క్ చేసిన స్వామిద్రోహము మొగల్ సామ్రాజ్యమును కూలద్రోసినచో, యీనాడు (1798లో) నైజాముగనున్న యతని యసమర్థత ఇండియాలో ఆంగ్లసామ్రాజ్యమును సుస్థిరమొనర్చెను.

వెల్లస్లీ తన రెసిడెంటుకువ్రాసిన ఉత్తర మెంతయు గమనింపదగియున్నది. టిప్పుతో యుద్ధమునకు పోవలెనని వెల్లస్లీ ప్రయాణముపెట్టుకొనెను. టిప్పు సుల్తాను ఇంగ్లీషువారిపై ద్వేషమువహించి యుండెనట—అందుచేత, నైజాము కొలువులోనున్న ఫ్రెంచిఆఫీసర్లను డిస్మిస్ చేయవలెనట! ఎందువల్లననగ, టిప్పుతో యుద్ధము వచ్చేటట్టయితే, నైజాముకొలువులోని ఫ్రెంచివారుపోయి టిప్పుతో చేరుదురట! ఇది కేవలము మిథ్యావాదము. ఏలననగ, 1792 సం॥లో

జరిగిన ఒడంబడికనుబట్టి నైజాము, పీష్వా, కంపెనీవారు-యీ ముగ్గురు పరస్పరము ఒకరికొకరు సహాయము చేసికొనవలసినవారై యున్నారు. టిప్పు యీ ముగ్గురిలో యెవరిపైకి వచ్చినను తక్కినయిద్దరు వారికి సహాయము చేయవలసియున్నారు. ఇట్టి స్థితిలో—టిప్పు ఓడిపోయి ఒకమూల కూర్చున్నస్థితిలో—యిట్టిపని జరుగునని వాదించుట కేవలము బూటకము.

ఏదేశముయొక్కగాని స్వాతంత్ర్యమును హరించుట అంతర్జాతీయధర్మమునకు విరుద్ధము. న్యాయమగు కారణములేకుండ పరరాజ్యముమీదికి దండెత్తిపోవుట అక్రమమైనను వెల్లస్లీ యవలంబించిన కుటిలతంత్రముకంటె, యీ బహిరంగపు దండయాత్రయే ఉత్తమపద్ధతిగ గన్పించుచున్నది. ఈ వెల్లస్లీ “పరమ అద్వైత సత్యము. అంతర్యము. ఐత్రుడగు కైస్తవుడుగా నిలువబడిన మొదటి ఇండియా పరిపాలకుడని” రెవరెండుహట్ట యితని నెంతయో పొగడుచున్నాడు. వెల్లస్లీ యు “పరరాజ్యముల జయించుటకుగాని, యితరులపై కవ్వించిపోవుటకుగాని నేనెన్నడు యేమియు చేయలేద”ని పబ్లిక్ రికార్డులలో వ్రాసిపోయెను. అయితే, తానవలంబించిన యీ “అద్వైత సత్య స్కీము” మాటయేమి? ఇది పరరాజ్యములను మ్రింగుటకు వేసిన యెత్తుకాదా?

అసలీ స్కీము వెనుక హైదరాబాదు రెసిడెంటుగనుండిన మేజర్ కర్కు ప్యాట్రిక్కు బుర్రలోపుట్టినదనియు, అతడీ స్కీమును దక్షిణాఫ్రికా మజలీలో వెల్లస్లీకి ఉపదేశించెననియు లోగడ చెప్పియుంటిమి. దేశీయరాజుల స్వాతంత్ర్యమును క్రుంగదీసి, వారిని, వారి రాజ్యములను క్రమముగ ఇంగ్లీషువారి కాలిక్రిందికి పడలాగి కొనుటయే యీ స్కీముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఈ స్కీము పయోముఖవిష కుంభము. పైతీపికి చిక్కి అమాయకులగు దేశీయరాజులందరు యీ స్కీమునెంతో ఆప్యాయనముగ ఆలింగనమునర్చుకొనిరి. కాని, దాని దుష్ఫలితములు క్రమక్రమముగ వారికే తెలిసివచ్చెను. అయినను, కాలము మించిపోయినతరువాత యెంత యేడ్చిననేమి ప్రయోజనము? ఇందువల్ల, దేశీయరాజ్యములకు గలిగిన ముప్పులు యెంతచెప్పినను తీరదు. ఈ స్కీముకు అంగీకరించవలసినదని వెల్లస్లీ దేశీయరాజుల నెంతో సాదరముగ కోరినప్పుడు ఆతనిమనస్సులో కేవలము కుచ్చితము, ద్రోహము తప్ప, వేరొండుభావములులేవు. ఈ స్కీమునుగూర్చి ఒక యూరోపియనుడు 1887 సం॥ లో Asiatic Quarterly Review అను పత్రికలో యిట్లని వ్రాసెను.

“ఈ అద్వైత సత్య స్కీము యెంతబాగా పనిచేసినప్పటికి, అది కేవలము మోసముతప్ప వేరొండుకాదు. ఇంగ్లండు ప్రజల కళ్లలో దుమ్ముకొట్టడానికే యీ తంత్రము పన్నబడినది. పరరాజ్యముల మీదికి కవ్వించిపోవద్దని ఇంగ్లండునుండి మాటిమాటికి వచ్చుచున్న హుక్కుముల ఫలితముగ ఇది పుట్టినది.....

పరరాజ్యములపైకి దండెత్తిపోవద్దని పార్లమెంటువారు చెప్పినమాటను త్రోసివేయుటకు వీలువచ్చినదికాదు. కాబట్టి, అంతకంటే మెత్తనైన యీస్కీము అవలంబింపబడినది. పైకి పరరాజ్యములపై దండయాత్రలేమియు కనిపించవు. రాజు రాజుపాశముగనే సింహాసనము మీద వుంటాడు; రాజలాంఛనములన్నియు మామూలుగనే నడుచుచుంటవి; కాని, అసలు నిజమైన అధికారమంతయు రాజుచేతిలోనుండిపోయి, ప్రక్కన కూర్చున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు చేతిలో చేరును..... మెత్తని ఈపద్ధతివల్ల ఇంగ్లీషు ప్రజలమనస్సుకు ఉపశాంతిగలిగినది. 'దండయాత్ర' యను కఠినమైన పేరును మార్చి, "కలుపుకోవడము" అను మెత్తనిమాటను వాడినారు. ఈపద్ధతినిగూర్చి ఆట్టేలోతుగ దిగి విచారించకుండ, వచ్చినంతవరకు లాభములను కంపెనీవారు తమజేబులో వేసికొన్నారు."

నైజాముపై అద్దెసేనల రుద్దినరీతి - లజ్జాకరము.

ఈ స్కీమ్ అసలు చెడ్డది. అయితే, దీనిని నైజాముపై జొప్పించినరీతి మరింత లజ్జాకరముగ నున్నది. వెల్లస్లీకి, రెసిడెంటుకు జరిగిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు చూచినట్లయితే యీసంగతి తేటతెల్లముకాగలదు. దొంగలలోకూడ నీతి యున్నదందురు. కాని, యీదొంగకు నీతిలేదు. "ఈ స్కీముసంగతి నైజాము కేమియు తెలియనీయవద్దు; మంత్రి 'అజీమ్—ఉల్—ఉద్రా'తో లోపాయికారీగా మాట్లాడి యేర్పాటుచేయుము" అని వెల్లస్లీ తనరెసిడెంటుకు వ్రాసెను.

"నైజాము, పీష్వాల రాజ్యములలో యిక అల్లరులుపుట్టకుండ, వారిరాజ్యములు సుస్థిరముగనుండి, వారు పరస్పరము శ్రేయోభిలాషులైయుంటే—యీపని నీవల్లజరిగితే— నీకెంత కీర్తిప్రతిష్టలు వుంటవో, చూసుకో అని నీవు నైజాము మంత్రితో గట్టిగ చెప్పవలసినది"—అని వెల్లస్లీ తనరెసిడెంటుకు వ్రాసెను.

నైజాముకు చెప్పకుండ, మంత్రితో ఆలోచనచేయవలసినదని వెల్లస్లీ తన రెసిడెంటుకు సలహాచెప్పటలోగల మర్మమేమి? ఈ మంత్రికి లంచమిచ్చి, వెల్లస్లీ యితనిని లోబరచుకొనెనని యూహింప దగియున్నది. దేశీయరాజుల మంత్రులకు లంచములిచ్చి వారిని తమబుట్టలోవేసికొనుట ఆరోజులలో ప్రతిగవర్నర్ జనరలుకు ఆచారమైనట్లు అనేక నిదర్శనములు గన్పించుచున్నవి. వెల్లస్లీ తమ్ముడు డ్యూక్ ఆఫ్ వెలింగ్టన్ 1803సం॥ ఆగస్టు 24-వ తేదీన మేజర్షాకు వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది. "అక్కడ (పీష్వా దర్బారులో) యేమి జరుగుచున్నది మనకు సరిగ్గా చెప్పుచుండుటకుగాను, మంత్రికి డబ్బు యివ్వవలసినదని నేను కర్నల్ క్లోజుకు వ్రాసిన ఉత్తరములనుబట్టి నీవు గ్రహించియే యుందువు." ఈ యాచారము ఆరోజులలో విరివిగ నున్నదనుటకు యీ నిదర్శనమొక్కటి చాలును. నైజాము మంత్రికూడ యిట్లే యింగ్లీషువారికి డబ్బుతిని యుండవచ్చును. అట్లుగానిచో, యీ యద్దెసేనల స్కీమును నైజాముకు తెలియనీయకుండ కంపెనీవారెట్లు యితని ద్వారా నెరవేర్చుకొనియుందురు? అదిగాక, రెసిడెంటు అందరికి లంచములిచ్చు

చున్నాడని ఉమాపులందరు అప్పుడే బహిరంగముగ గోలపెట్టియుండిరిగద. కాబట్టి, నైజాము మంత్రియు లంచముమేసెనని తప్పక చెప్పవచ్చును. స్వామిద్రోహమువల్ల పుట్టినరాజ్యం స్వామిద్రోహమువల్లనే కూలిపోయినది.

ఇక వెల్లస్తీ తన రెసిడెంటుకు వ్రాసిన ఉత్తర మెట్లున్నదో కొంచెము చూద్దాము:—

“శ్రేంచి ముతాను తీసి పారవేస్తున్నామనే సంగతి బయటపడకుండమాత్రము బహు జాగ్రత్తగ నుండవలెనుసుమా యని నీవు మంత్రి అజీమ్-ఉల్-ఉద్రాతో గట్టిగ చెప్పవలెను. శ్రేంచి ముతానుఅంతా ఒక్కసారిగ గాకుండ, కొద్ది కొద్దిగ తగ్గించుకుంటూవస్తే బాగుంటుందని నీవతనితో చెప్పు. ఇట్లయినచో వీరందరు తిరిగి యే టిప్పుకొలుపులోనో, సింధియాకొలుపులోనో చేరకుండ ఉండడానికి వీలుగవుంటుంది. నైజాముతరపున యీ పద్ధతికి మంత్రి ఒప్పుకొన్నట్లయితే, మద్రాసునుండి మన సేనలను నీవు పిలిపించుకో.”

1798 సం॥ జూలై 15-వ తేదీన మద్రాసులో గవర్నరుగను, సేనాపతిగను కూడనున్న జనరల్ హ్యారిసుకు వెల్లస్తీ కలకత్తానుండి యిట్లువ్రాసెను. ఈ స్క్రీము లోని గుట్టుమట్టులను మద్రాసు గవర్నరుకు సైతము వెల్లస్తీ పూర్తిగ తెలుప దలచుకొనలేదని యీ యుత్తరమునుబట్టి తెలియుచున్నది.

“నైజాముకు మనసేనల నద్దెకిచ్చుటలో నా ఉద్దేశ మేమనగ, అతని రాజ్యమును బలిష్ఠమైనదానినిగను, సౌష్ఠవమైనదానినిగను చేయవలెననియే * నా యుద్దేశము.

ఈ రీతిగ అనేకమందితో మనము చేసికోదలచిన స్నేహపతకములలో యిది రెండుక భాగము. టిప్పు మనపైకి రాకమునుపే మనమీ నేస్తములను కట్టుకొన వలసియున్నది. నేను తలపెట్టిన యావత్తు యేర్పాటులు మీకు త్వరలోనే తెలుప బడును. ప్రస్తుతము యిందుతో జతపరచిన కాగితములో చెప్పబడిన ప్రకారము మీరు అత్యంత త్వరితముగ ఆచరింపవలయునని నాకోరిక. మీకు మన దేశమందు గల యభిమానము, అందుకుతగిన కార్యదీక్ష, నాకు బాగుగ తెలియును. కాబట్టి, నాపెద్దస్క్రీములో యిప్పుడు మీకు అప్పచెప్పబడిన యీ భాగమును మీరు తప్పక నెరవేర్తురనియే నే నెంతో విశ్వాసముతోనున్నాను. హైదరాబాదుకు పంపదలచిన సేనల నన్నిటిని ఒకచోటికి చేర్చియుంచుటకు మనకు గుంటూరు సర్కారు మంచి అనుకూలమైనచోటని యనుకొనెదను.....ఈ వ్యవహారము యావత్తు చాల రహస్యముగ వుంచవలసినదని నేను మిమ్ములను గట్టిగ కోరుచున్నాను. ఈ గుట్టు యే మాత్రము బయటపడినను హైదరాబాదులోని శ్రేంచిముతా గప్పున లేచును. నేను పన్నిన పతకమంతయు చెడిపోవును. మన సేనలను ఫలానిచోట చేర్చి యుంచి

నామని మన హైదరాబాదు రెసిడెంటుకు తెలుపుట అవసరము. అవసరమును బట్టి అతడా సేనాపతితో ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల నడపుకొనును. ఈ పనిని మీరు త్వరగ, తప్పక, చేయుదురనియే నా విశ్వాసము. మీరిట్లు చేసినచో ఉద్యోగ రీత్యామాత్రమేగాక, మీరు నా సొంతమునకు కూడగొప్ప మెహర్బానీ చేసినవారని యెంచుకొందును.....ఈ వ్యవహారమును యావత్తు మీరు పునహా, హైదరాబాదులలోనున్న మన రెసిడెంటులకు తెలిపి, దీనిని తాము మాత్రమే తెలుసుకొన వలసినదనియు, ఆయారాజుల కెంతమాత్రము తెలుపవద్దనియు గట్టిగ వ్రాయ వలెను.”

ఈ స్కీములోని ధర్మాధర్మములగూర్చి వెల్లస్లీ ఆలోచించినేదలచుకోలేదు. ఈ పద్ధతి ప్రకారము చేయవలసినదని యితనికి పార్లమెంటువారుగాని, కంపెనీ యధికారులుగాని, అధికారమిచ్చియుండలేదు. అంతయు తన యిచ్చానుసారమే చేసివేయవలెనని వెల్లస్లీ సంకల్పించెను. అందుకనియే మదరాసు గవర్నరుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో అంత ప్రాధేయ పూర్వకముగ వ్రాసెను. ఈ స్కీము ఆయారాజులకు తెలుపవద్దనియు మదరాసు గవర్నరును బ్రతిమాలుకొనెను. పునహాలో కంటే హైదరాబాదులోనే తన మంత్రము సులభముగ పారుతుందని వెల్లస్లీకి గట్టిగ తెలియును. అందుచేతనే అతడు తన రెసిడెంటుకు 1798 సం॥ జూలై 18-వ తేదీన యిట్లని ప్రయివేటుగ వ్రాసెను :—

“పునహాలో యావత్తు వ్యవహారము చెడిపోయినప్పటికి, నైజాము అధికారమును నిలువ బెట్టు వ్యవహారములో నేను వెనుదీయను.”

నైజామురాజ్యమును ఈవలలో పడ వేయుటలో రెసిడెంటు కర్కు ప్యాట్రిక్కు వెల్లస్లీకి కుడిభుజముగనుండి పనిచేసెను. ఈ స్కీమును మంత్రి అజీము—ఉల్—ఉద్రూ యెంతవరకు ఓప్పుకొన్నాడో రెసిడెంటుకు, వెల్లస్లీకి జరిగిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు తప్ప మనకు వేరే ఆధారములేమియువులేవు. కావున, వానినుండి కొన్ని భాగములనిట నుదహరింతుము.

1798 సం॥ ఆగస్టు 14-వ తేదీన వెల్లస్లీ రెసిడెంటుకు యిట్లని వ్రాసెను :—

“నానూచనలను మంత్రి అంగీకరించినాడనివినుటకు నామనస్సుకు చాలసంతృప్తిగలిగినది. ఇందులో అనేక చిక్కులున్నవి. ఇది చాల పెద్ద స్కీము. కాబట్టి, ప్రస్తుతము అతడంత కంటే యెక్కువగ యేమి చెప్పగలడు?మదరాసునుండి మనసేనవస్తే నేతప్ప, శ్రేంచిసేనను తీసివేయడానికి వీలులేదని అతడు యెంతో ఆతురతో చెప్పినాడు. దీనినిబట్టి నేననుకొన్నట్లే పరాసువారి కక్కడ యెంతోబలము ఉండియుండవలెనని స్పష్టము గుచున్నది. కానిచో, అతడట్లేల చెప్పను? అక్కడ పరాసువారి పొగరణచుటకు మనము జోక్యముపుచ్చుకుంటేనేగాని వీలులేదనియు స్పష్టముగుచున్నది.....

.....మంత్రికి తగినంత ఆండవారికి ప్రేంచిముతాను తీసివేయగల ధైర్యము చిక్కెవరకు యీ వ్యవహారమును యావత్తు బహురహస్యముగ నుంచవలసిన అవసరమెంతేని గలదు.”

.....ఈ వ్యవహారమంతయు అతిత్వరితముగ జరిగిపోవలెను. మామూలుగ నబాబు దర్బారు వ్యవహారము సాగినట్లు కాలయాపన జరిగిందంటే, అసలు చెడుతుంది.”

ఈ స్కీములోని గుట్టు మట్టులు తనకు పూర్తిగా తెలియక పోయినప్పటికి, మద్రాస్ గవర్నర్ హారిస్, వెల్లెస్లీ చెప్పిన మాటకు యెదురాడకుండ, చప్పన అతడు చేయమన్న పనులనన్నిటిని చేసివేసెను. ఇదియేమని ప్రశ్నించలేదు. ఇతడు సేనలో తయారై నవాడగుటచే, కండ్లుమూసుకొని యజమాని చెప్పినప్రకారము చేయుటయే తప్ప రెండోవిధముగ ఆలోచించుటకు యితనికి శక్తిలేదు. అయితే, మద్రాస్ కౌన్సిలులోని యితరమెంబర్లు యిందుకు అడ్డుపెట్టిరి. వీరి అడ్డుమాటలను హారిస్ (గవర్నర్ కాబట్టి) త్రోసివేసెను.

[మామూలు వ్యవహారమైనట్లయితే దీనినంతా చర్చించి, దీనిరహస్యమేమో తిరిగి కలకత్తాకువ్రాసి జబాబు తెప్పించుకొనేవరకు నేను వేచియుండెడివాడనే. కాని, యిది అసాధారణ వ్యవహారముగ గన్నట్లుచున్నది. వెల్లెస్లీ ప్రయివేటుగ అంతప్రాధేయ పూర్వకముగవ్రాసిన ధోరణినిబట్టియు, సేనలను అతిత్వరితముగ హైదరాబాదుకు పంపవలసి యున్నదనియు, ఎంతమాత్రము ఆలస్యమునకు తావులేదనియు, యిందులో బ్రిటిష్ జాతి శ్రేయమెంతయో యిమిడియున్నదనియు, అతడువ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టిచూడగ, మనమిక్కడ మీనమేషములు లెక్కపెట్టుచు, ఆలోచిస్తూ కూర్చుండుట కవకాశములేదని నాతలంపు. అది వివేకముకాదు. మనపైయధికారి యేదోగొప్ప ప్లానువేసి, అందులో భాగముగ మన నీ పనిని చేయమంటే, దానికి ఒక్కనిమిషమైనను అడ్డుపెట్టుట నాకు ధర్మముకాదు. సేనట్లు అడ్డుపెట్టినచో నేను నాధర్మమును తప్పినవాడనగుదును] అని హారిస్ 1798 సం॥ జూలై 31-వ తేదీన రహస్యపు డిపార్టుమెంటు రికార్డులలో వ్రాసెను.

ఈతడింత గట్టిగ కౌన్సిలు మెంబర్ల మాటలను త్రోసివేసి, తానుచెప్పిన ప్రకారము తు, చ, తప్పకుండ చేసినందుకు వెల్లెస్లీ యీ హారిసును మెచ్చుకొనుచు ఆగస్టు 19-వ తేదీన అతనికిట్లు కలకత్తానుండి ఉత్తరము వ్రాసెను:—

“మీరింతటి ఉత్సాహముతో నా సూచనల ప్రకారము పని జరిగించినందుకు నేను మీ కనేక కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనముల నర్పించుచున్నాను. నా యాజ్ఞలకడ్డము వచ్చిన మీ కౌన్సిలు మెంబర్ల వాదములను త్రోసివేసి మీరుధైర్యముతో పనిచేసి యుండకపోయినచో ఇండియాలో మన బ్రిటిష్ వారి కెంతయో ముప్పువచ్చెడిది. బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య శ్రేయమునకై నేను వేసిన పతకమంతయు చెడిపోయెడిది. మీ కెదురు తిరిగిన కౌన్సిలు మెంబర్లను కాలబెట్టి రాచుటకు నేను సంకల్పించినాను. ఈ పనిచేయుటకు నాకు తగినబలమున్నది. నాకున్న బలమునంతను వినియోగించి యీ ప్రతి ఘటనమును అణచివేయుదును. ఇట్టి నీచులువచ్చి మన దేశశ్రేయమునకై నేను చేయుచున్న పనిలో రవ్వంతకూడ పాడుచేయుటకు వీరికి నేను అవకాశమివ్వను. కాబట్టి, మీకు యెదురుతిరిగిన మెంబర్లవరో వారిపేర్లు నాకుపంపించండి.

నాకప్పగింపబడిన యీ మహా సామ్రాజ్యమును తామే పాలింతుమని పొగరుబోతుతనము జూపుటకు వీరెవరు?.....మనసేన వెళ్లగానే, అక్కడ హైదరాబాదులోని పరాసు సేన డిస్ మిస్ చేయబడును.....

నేను మీకు తిరిగి వ్రాసేవరకు యీ రహస్యమును మీరెవరికి తెలియపరచకూడదు సుమా!”

మద్రాసునుండి సేనలు బయలుదేరి హైదరాబాదుకు పోవుచున్నవి. కాబట్టి, నైజాముచేత ఒడంబడికమీద సంతకము పెట్టించవలసియున్నది. ఈ ఒడంబడిక 1798 సం॥ సెప్టెంబరు 1-వ తేదీన జరిగినది. దీనిపై నైజాము సంతకము చేసినాడు-అనగ తన ఉరిశిక్షకు తానే హుకుము చేసుకొన్నాడన్నమాట. ఈ ఒడంబడిక ఉపోద్ఘాతములోని మొట్టమొదటిమాటలోనే అన్నీ అబద్ధాలు! మొదటి వాక్యములోనే యేమని వ్రాసిరి?

“ ఘనతవహించిన నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ అసఫ్ ఝా బహద్దూరువారు తమకును, ఘనత వహించిన యీస్టిండియా కంపెనీవారికిని, గల స్నేహాధిక్యముచే యిప్పుడు తమకొలుపులోనున్న కంపెనీవారి సేనలకు అదనముగ మరికొన్ని సేనలు కావలయునని తమకోర్కెను తెలియపరచినారు గావున.....”

ఇది శుద్ధ అబద్ధము. కంపెనీ సేనలు యింకా కావలయునని నైజాము యెన్నడు యేడువలేదు. వెల్లెస్లీయే బలాత్కారముగ యీ సేనలను తీసుకొనివచ్చి, “నాకు వద్దుమొదల” యని నైజాము మొత్తుకొనుచున్నను వినక అతని కంఠము మీద పెట్టినాడు. ఈ పని మోసము చేతను, దౌర్జన్యము చేతను జరిగినది. ఒడంబడికలోని ఉపోద్ఘాత వాక్యము శుద్ధఅబద్ధము.

కంపెనీసేనలు హైదరాబాదు చేరకపూర్వము ‘కెప్టెన్ మాలక్ ముమ్తాజ్’ అను మాల్కామ్ నతడు హైదరాబాదులో కర్కుప్యాట్రీక్కుకు సహాయరాయ చరిత్ర. బారిగ నియమింపబడెను. ఈమాల్కామ్ ఇండియాలో సైనికుడుగను, తాంత్రికుడుగను, పరిపాలకుడుగను, తనకును, తన దేశమునకును చాలలాభములను గణించియుండెను. కావున, అతనిచరిత్ర యిటు క్లుప్తముగ చెప్పట అవసరము. ఇతడు స్కాట్లండుదేశస్తుడు. ఇతని తలిదండ్రులు పేదవారగుటచే యితనికి యెక్కువ చదువు చెప్పించలేకపోయిరి. 12-వ యేట యితడు యింగ్లీషు సైన్యములోచేరి ఇండియాకువచ్చెను. ఈ ఉద్యోగమిచ్చు సమయములో యితనిని యితని బావమరది కంపెనీ డైరెక్టర్లయెదుటికి తీసికొని వచ్చెను.

“ఇండియాలో హైదరాళీ కనబడితే నీవేమిచేస్తావోచెప్పు, అబ్బాయి,” అని ఒక డైరెక్టరు యీకుర్చీవాని నడిగెను. “కత్తితీసుకొని, వెంటనే వాడితలనరికి

వేస్తాను” అని యీకుర్రవాడు తక్షణమే జబాబుచెప్పెను. “భేష్, యీకుర్రవాడు పనికివస్తాడు, వీణ్ణి ఇండియాకు పంపించండి” అని ఆడైరెక్టర్ నెను. 1783సం॥ ఏప్రిల్ లో యితడు మద్రాస్ చేరెను. అప్పటికితనికి 14 ఏండ్లు. 1790సం॥ వరకు సైన్యములో ఆపని యీపని చేస్తూ, కారన్ వాలీసు ఆసంవత్సరములో టిప్పు సుల్తాన్ పైకి దండెత్తివెళ్లినప్పుడు, ఆసేనలో ఒక సైనికుడుగ యితడును వెళ్లి పని చేసెను. ఈ దండయాత్రలోనే యితనికిని, హైదరాబాదులో యింగ్లీషువారి తరపున మంత్రాంగపుముఠాగా (Diplomatic Corps గా) పనిచేయుచున్న “సర్ జాన్ కన్నెవే, గ్రామీ మర్సర్” మున్నగువారికిని పరిచయముగలిగెను. ఇదియే అతని జీవితములో గొప్పమార్పును గలిగించెను. సైన్యములోనుండి తప్పించుకొని మంత్రాంగపుముఠాలోచేరి తనప్రజ్ఞచూపవలెనని యితనికప్పుడు అభిలాషగలిగెను. పార్సీభాషను యితడప్పుడు నేర్చుకొనెను. కంపెనీకిని, దేశీయరాజులకును వెనుక జరిగిన రికార్డుల నన్నిటిని పఠించెను.

1798సం॥లో వెల్లస్తీ ఇండియాకు గవర్నర్ జనరలుగ వచ్చుచు, మధ్య త్రోవలో మద్రాసులో మకాముచేసినప్పుడు యీపుసుగుడు—మాలక్మ్—వెల్లస్తీని దర్శించి, ఇండియావిషయమై తాను వ్రాసిన వ్యాసముల కొన్నిటిని ఇతనికి చదివి వినిపించి “అవకాశము వచ్చినప్పుడు మంత్రాంగపు డిపార్టుమెంటులో నాకెక్కడైనా ఉద్యోగమిప్పించవలసినదని” అతనిని వేడుకొనెను. ఇతని తెలివి తేటలు చూచి వెల్లస్తీ చాల మెచ్చుకొనెను. ఇతడు తనకు బాగా పనికివస్తాడని తోచినది. ఇతని తెలివితేటలను పొగడుచు, యితడు మనకు చాలా పనికివస్తాడని చెప్పుచు, వెల్లస్తీ 1798సం॥ జూలై 29-వ తేదీన గట్టిగ శిఫార్సుచేయుచు, మద్రాసు గవర్నరున కొక ఉత్తరమును వ్రాసెను. పిమ్మట, కొలదికాలమునకే “హైదరాబాదులో నీకు అసిష్టెంటు రెసిడెంటుపని యిచ్చినా”నని చెప్పి వెల్లస్తీ యీతనికి 1798సం॥ సెప్టెంబరు 20-వ తేదీన స్వయముగ పుత్తరము వ్రాసెను.

ఈ రీతిగ కెప్టెన్ మాలక్మును, కర్కుప్యాటిక్కును హైదరాబాదులో చేరి, మహామంత్రాంగమొనర్చి, అక్కడ అల్లరుల గల్పించిరి. దగా, దబ్బర, దౌర్జన్యము. సేనలకు తమ పరాసువుద్యోగులపై ద్వేషమును గల్పించి, వారిపై తిరుగుబాటుచేయించి, నదరు ఆఫీసర్లను సైనికులచేతనే ఖైదు చేయించిరి.

కంపెనీసేనలు హైదరాబాదువచ్చి దిగేవరకును మంత్రికికూడ తెలియదు. ఇది అతనికి ఆశ్చర్యము గలిగించెను. ఫ్రెంచిసేనలను తీసివేయమని రెసిడెంటు కోరెను. ఈపని నేనుచేయనని మంత్రి యెదురుతిరిగెను. ఫ్రెంచిదళములను తీసివేయించుటలో యేదో గ్రోహకార్యము గలిగినట్లు ఊహించవలసి వచ్చుచున్నది.

ఏలననగ, అంతకుపూర్వము యిందుకు అంగీకరించిన నైజాము (ఆలీఖాన్) ఆఖరు నిమిషమందేల వెనుకముందాడును? నైజాము మాటతప్పినాడనియు, హిందూదేశపు రాజులను నమ్మకూడదనియు, యీ సందర్భమున కొందరు ఆంగ్ల చరిత్రకారులు నైజామును నిందించుచున్నారు. అయితే అప్పు డక్కడనున్న ఇంగ్లీషు రెసిడెంట్లు ఫ్రెంచిదళముల తీసివేయించుటకై యెట్టిపద్ధతుల నవలంబించిరో, వానినిగూర్చి యీ యాంగ్లచరిత్రకారులు పల్లెత్తుమాటకూడ చెప్పరేమి? ఆంగ్లేయు లారోజులలో నీతినియమముల వేనినిగాని పాటించి యుండలేదనుమాట సర్వసాధారణముగ ఆంగ్ల చరిత్రకారులు ఒప్పుకొన్నమాటయే గద. నైజాముకును, ఇంగ్లీషువారికిని యీ సందర్భమున జరిగిన ఒడంబడికనుగూర్చి వాల్టేర్ (అను పరాసుచరిత్రకారుడు) యిట్లు వ్రాసెను:—

“బైబిలుమీద ప్రమాణముచేసి యింగ్లీషు ఆఫీసర్లు యీ ఒడంబడిక చేసుకొన్నట్లు కనిపించదు. వారికి బహుశః బైబిలే లేదేమో.”

1860 సం॥ సెప్టెంబరు కలకత్తా రెవ్యూలో రెవరెండు—జే—లాంగు యిట్లు వ్రాసెను :—

“ఒక నూరేండ్లకు పూర్వము కలకత్తాలో గొప్ప నైతికప్రవర్తన యుండెనని మనము చెప్ప వీలులేదు. గవర్నర్ డ్రేకు, కైపు మున్నగువారు తనదేశమును అమ్ముటకై సిద్ధపడిన ఒకానొక స్వామిద్రోహితోచేరి కుట్రి పన్నిరి..... వీరు ఒక్కొక్కరు యిరవయ్యేసి లక్షల రూపాయలను జేబులలో వేసికొనిరి. దగా, దౌర్జన్యము” (Force, fraud) యీగంజే అరోజులలో ధర్మముగ నుండెను. ఫోర్జరీచేసి, ఒమీ చందుకు 2½ లక్షల నవరూపులు టోపీపెట్టిన కైపుచర్య దేశీయుల కెట్టి వరవడినిబెట్టినది. ఒమీ చందు పిచ్చి వాడైపోయెను. ఏసేరమునకైతే యింగ్లీషు ‘లా’ ప్రకారము నందకుమారుని ఉరిదీయించినారో, ఆసేరమునకే కైపుకు ప్రభుబిరుదమిచ్చినారు!

వెల్లస్లీయు, హైదరాబాదు దర్బారులో చేరిన యింగ్లీషు ముఠాయు, కైపు బడిలో చదివినవారే. “దగా, దౌర్జన్యము” యీరెండు వారిచేతిలోనున్న అస్త్రములు. ఈరెండు అస్త్రముల ప్రయోగించియే వారు నైజాముచేత 1798 సం॥ సెప్టెంబరు 1-వ తేదీన అయొడంబడికపై సంతకము పెట్టించిరి. ఫ్రెంచిసేనలను తీసివేసి, హైదరాబాదులో ఇంగ్లీషుసేనల నెక్కించినదియు యీరెండు అస్త్రప్రయోగములచేతనే. కాని, యీమాటను ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులెవరు యెత్తరు—వారు మెదలకుండ ఊరకున్నారు. కాని, నైజాము ఆఖరునిమిషములో మాట తప్పినాడనిమాత్రము పాప మాతనిని నిందించుచున్నారు. వారికతడు లోకువగ కనపడ్డాడు. ఫ్రెంచివారు చిరకాలము నైజామును భక్తివిశ్వాసములతో కొలిచి యుండిరి. ఈసంగతిని అసిష్టంటురాయబారి మాల్ కమ్ కూడ ఒప్పుకొనియున్నాడు. అట్టిసితిలో, తనకు విశ్వాసపాత్రముగ సేవజేసిన పరాసుదళమును నైజా మెట్లు

చేతులారా తీసివేయగలడు? దీనికి యింగ్లీషువారి బలనంతము, మోసముగాక, వేరొండు కారణములేమున్నవి?

1808 సం॥లో పీషావునుగురించి వ్రాయుచు 'గ్రాహం'అను ఆంగ్లేయస్త్రీ యిట్లని వ్రాసెను.—

ఇప్పుడున్న పీషావు రగూబాకొడుకు. ఇంగ్లీషువారి విజయములవల్లను, కుట్రలవల్లను, వారితనిని యీ సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టినారు. ఇతని పనియు, సతారాలో ఖైదీరాజుగనున్న శివాజీమనుమని పనియు, ఒక్కటిగనే యున్నవి. రాజునుండి అధికారముద్ర తెచ్చుకొను లాంఛనమును పీషావు యిప్పటికిని నడుపుచున్నాడు. ఇది వట్టి ఘోష—హాస్యనాటకము. పీషావు మట్టుకు పీషావు మన (ఇంగ్లీషువారి) కింద పూర్తిగ లొంగిపోయియున్నాడు. మన తాలూకు మూడువేల సైన్యమునకు జీత బత్తెములిచ్చి తాను పెట్టుకొన్నాడు. అసగ, ఈసేనలు రాజధానిచుట్టు విడిసియుండి, యితనిని ఖైదీగ. చేసినవన్నమాట

(Journal of a Residence in India by Maria Graham 1813 Pp. 84-85.)

ఈ పైవాక్యములే నైజామునకుకూడ మరింత హెచ్చుగ వర్తించును. సేనలకు తానే జీతబత్తెములిచ్చుకొని, వానిచేత తననే ఖైదీగ చేయించుకొను యీవింతపద్ధతిని వెల్లస్తీ మొట్టమొదటగ ప్రయోగించినది నైజాముమీదనే.

ఈ పద్ధతిని బొందుపరుచుచు 1798 సం॥ సెప్టెంబరు 1 వ తేదీన నైజాము చేత సంతకము చేయించుకోబడిన ఒడంబడికలోని షరతులేమనగ.— ఆరువేల శిపాయిలుగల సైనికదళమును, అందుకుతగిన ఫిరంగిదళమును, ఇంగ్లీషు ఆఫీసర్లను సహా నైజాము తన సొంతఖర్చుమీద తనవద్ద వుంచుకోవలెను. అదివరకున్న యావత్తు ఫ్రెంచిసైన్యమును, ఆఫీసర్లను సహా, తీసిపారవేయవలెను. ఇకముందు ఇంగ్లీషు కంపెనీవారి అనుమతిలేనిదే నైజాము ఫ్రెంచివారినిగాని, యితర యూరోపియను జాతివారినిగాని తనకొలువులో చేర్చుకోరాదు. ఈ ఒడంబడిక చదువుకొన్నప్పుడు సీమలో ప్రధానమంత్రి పిట్టు మహానందభరితుడయ్యెను. ఈ పని నింతనేర్పుతో చేసినందుకు ఆంగ్ల మంత్రివర్గము వెల్లస్తీపై అభినందన పరంపరల గురిపించిరి. కలకత్తా కౌన్సిలుహాలులో యిప్పటికి ఒకబొమ్మ వ్రేలాడుచున్నది.

“Subsidiary Treaty, Hyderabad 1798.— (1798 సం॥ తాలూకు హైదరాబాదు అద్దె సేనల ఒడంబడిక)— అను అక్షరములు వ్రాయబడిన పెద్ద తోలుకాగితపు చుట్టపై తనచేతినిపెట్టి గవర్నర్ జనరల్ వెల్లస్తీ నిలుచున్నట్లుగ ఆపటముతో గలదు. ఇతడి ఘనకార్యము చేసినందుకు మెచ్చుకొని కంపెనీ డైరెక్టర్లకూడ యితనికి సాలుకు అయిదువేల పౌనులచొప్పున యిరవై యేండ్లవరకు వార్షికము లిచ్చునట్లు తీర్మానించిరి. ఏరోజునైతే నైజాముతో యీ యెడంబడిక జరిగినదో

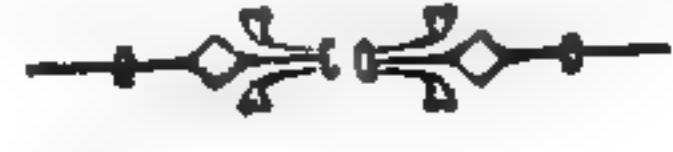
యేరోజునై తే తనస్వాతంత్ర్యమును, తనరాజ్యములో చాలభాగమును నైజాము ఇంగ్లీషువారికి తిలాంజలు లిచ్చుకొనెనో—ఆరోజు 1798 సం॥ సెప్టెంబరు 1-వ తేదీనుండియే వెల్లస్లీకి యీ వార్షికపారితోషికము ముట్టునట్లుగకూడ సీమలోని కంపెనీ డైరెక్టర్లు తీర్మానించుకొనిరి. ఇంగ్లీషుజాతి యీరీతిగ వెల్లస్లీకి తప్పక కృతజ్ఞత జూపవలసినదే. ఏలననగ యీ యొడంబడికయే తదుపరి యితర దేశీయ రాజుల తాలూకు యెందరియొక్కయో స్వాతంత్ర్యముల హరించుటకు ప్రాతిపదిక మయ్యెను. ఇందులో పనిచేసిన రెసిడెంటు కెప్టెన్ కర్కుప్పాట్రిక్కుకూడ తగురీతిగ బహుమానము జరిగెను. ఇతడు గవర్నర్ జనరలుకు గౌరవ అంగ రక్షకుడుగ నియమింపబడెను. ఇట్టి గొప్ప గౌరవము లభించుటకు యితడే మొదటి వాడట. తరువాత, యితనిమీద యెన్నో లంచపంచపు కేసులురాగా, వెల్లస్లీ వానినన్నిటిని కొట్టిపారవేసెను. అసిష్టెంటు రెసిడెంటు కెప్టెన్ మాలక్కాము మాటకూడ వెల్లస్లీ మరచిపోలేదు. తీసిపారవేయబడిన ఫ్రెంచి దళముల తాలూకు జెండాలు వగైరాలను పుచ్చుకొని యితడు మహావైభవముగ హైదరాబాదునుండి బయలుదేరి కలకత్తావచ్చెను. వెల్లస్లీ యితనికి కలకత్తాలో ఘనమగు మర్యాద చేసెను. ఆనాటినుండి యితనికిని వెల్లస్లీకిని మనస్సులు ఒక్కటియయ్యెను. ఒకరిలో ఒకరు తమ ప్రతిబింబములను చూచుకొనిరి. రాజుకు తగిన బంటు, బంటుకు తగిన రాజు దొరికిరి! మాలక్కాము చెప్పిన ప్రతిమాటను వెల్లస్లీ యెంతో ఆప్యాయనముగ—చెవులు దోరబెట్టుకొని వినుచుండును. తన మనస్సులో నున్న భావములే మాలక్కాము నోటినుండి మాటలరూపముగ వెలువడుచున్నపుడు వెల్లస్లీ కెంత కర్ణరసాయనముగ నుండెనో!

ఈ రీతిగ, నైజాముఖర్చుమీద అందరికి సంభావనలు పుష్కలముగ దొరికినవి.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పదునెనిమిదవ అధ్యాయము.

టి పూసూల్తానుతో రెండవ యుద్ధము.

కారణవాలీసు టిపూతో మొదటచేసిన యుద్ధము అక్రమమని చెప్పినచో వెల్లెస్లీచేసిన రెండవ యుద్ధము ఘోరపాతకమని చెప్పవలసియున్నది. ఈరెండవ యుద్ధమునకు కారణములే లేవు. వెల్లెస్లీ ఇండియాలో అడుగుపెట్టకమునుపే టిపూతో యుద్ధముచేయ సంకల్పించుకొన్నట్లు అతడు దక్షిణాఫ్రికాగ్రామజలీ నుండి వ్రాసిన ఉత్తరములను బట్టియే తెలియుచున్నది. వెల్లెస్లీకిని కారణవాలీ సునకు గల గాఢస్నేహమును బట్టి యిట్టిపనికి కారణవాలీసే యితనిని ప్రోత్సహ పరచి యుండెనని యూహింపదగి యున్నది. టిపూను సమూలముగ నాశనము

చేయవలెనని కారణవాలీసు గాఢముగ వాంఛించియుండెను.

కలహమునకు
కారణముల వెదకుట.

కాని, మహారాష్ట్రలు అడ్డువచ్చుటచే యీపని అప్పుడు సాగ లేదు. అందుచే మొదటియుద్ధములో కారణవాలీసు

టిపూతో తాత్కాలికముగ సంధిచేసుకొనవలసి వచ్చెను. కాని, అవకాశము వచ్చినప్పుడు టిపూనెట్లైన కాలబెట్టి రాచివేయవలెనని కారణవాలీసు చూచు చునే యుండెను. ఈ యభిప్రాయములనే యితడు తన తరువాత గవర్నర్ జన రలుగ వచ్చిన తనప్రాణ స్నేహితుడు వెల్లెస్లీకి నూరిపోసెను. “ఇండియా విష యములో నాకును, వెల్లెస్లీకిని గల అభిప్రాయములు సరిగ ఒక్కటే” యని కారణవాలీసు స్పష్టముగ వ్రాసియుండెను. 1798 సం॥ ఫిబ్రవరి 23-వ తేదీన వెల్లెస్లీ దక్షిణాఫ్రికా మకామునుండి డండాన్ మంత్రికి వ్రాసిన దానినిబట్టి, యితనికి టిపూపై గల శత్రుభావము స్పష్టమగుచునే యున్నది. వెల్లెస్లీ మనస్సు నెప్పుడును “ఫ్రెంచి” బూచి పట్టుకొని వేధించుచునే యుండెను. ఈ బూచి నొక కారణముగ పురస్కరించుకొని, టిపూపైకి పోవుట కితడు సదా యోచించు చుండెను. ఆ సమయమున యూరపుఖండములో ఇంగ్లీషువారికిని ఫ్రెంచివారికిని యుద్ధము జరుగుచుండెను. ఈ యుద్ధము ఇండియాకు కూడ ప్రాకునేమోయని వెల్లెస్లీ భయపడుచుండెను.

“ఈ యుద్ధము ఇండియాకు ప్రాకేయెడలను,—టిపూతో వచ్చే యే యుద్ధములోనైనా మనకు సహాయము చేయుటకు మనవిశ్రుల బలములను పిలుచుకోవలసిన అవసరమేర్పడె యెడలను—

మనకు నై జామునుండి యెట్టి సహాయము రాగలదు ? ఈ నై జాము నేన చాల భాగము శ్రేంచి ఆఫీ సర్ల చేతను—పరాసు ప్రభుత్వపు యేజెంటుచేతను—టిప్పుసుల్తాన్ మనుష్యులచేతను, నడిపింపబడు చుండగ నై జామువల్ల మన కెట్టి సహాయము రాగలదు ? ”

పైవాక్యములనుబట్టి, టిప్పుపైకి యుద్ధమునకు పోవలెనను సంకల్పము వెల్లెస్లీకి దక్షిణాఫ్రికా మకాములోనే గలిగెననుట కెట్టి సందేహమునులేదు. అప్ప టికి టిప్పు ఇంగ్లీషువారిపై యెట్టి శత్రుభావమును గనపరచి యుండలేదు. అయి నను అతనిపైకి అకారణముగ పోవలెనని వెల్లెస్లీ తలంచుట కేవలము దుండగము.

వెల్లెస్లీ ఇండియాలో కాలుపెట్టినది మొదలు టిప్పును నాశనము చేయు టకై యేవేవో పన్నాగముల బన్నుచునే యుండెను. జేమ్సు మిల్లు తప్ప యావ న్నంది ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు స్వార్థబుద్ధితో టిప్పును క్రూరుడని వర్ణించిరి. ఈ వర్ణనలన్నియు కేవలము నిరాధారములు. ఎల్లప్పుడు యుద్ధము యుద్ధమని కాలు ద్రవ్యచుండు కెప్టెన్ (తరువాత సర్ జాన్) మాలక్మేవంటివాడుకూడ టిప్పు సుల్తాన్ మంచివివేకము గల రాజ్యపాలకుడని చెప్పక తప్పినదికాదు.

“ఇతడు క్షూరుడుకాడనుటకు యెన్ని వాదములజేయుటకు వీలున్నప్పటికి యితడు తన ఇంగ్లీషు ఖైదీలయెడ చేసిన క్రూర్యములను బట్టి వా రతని కిట్టి క్రూర్యము నంటగట్టుట సహజమే.”

“ఇక, రెండవవిషయములో—అనగ, యితడు వివేకహీనుడనుటలో మాత్రము నేను అంగీక రించను. ఇతడు గతయుద్ధములో ఓడిపోయినప్పటినుండి తనబలమును కీర్తిని తిరిగి సంపా దించుకొనవలెననియు, తనను ఓడించినవారిపై కసిలీర్చుకొనవలెననియు ఈ రెండుభావముల చేతను యితడు శ్రేరితుడైయున్నాడు. ఓడిపోయినవారి కెవరికైనను యిట్టి భావములుండుట సహజమేగాక, గౌరవప్రదమునుకూడ గద. ఇందు తప్పేమున్నది ? ఈతని కిట్టిభావములున్న ప్పటికి యితడు సాహసమునువీడక, అనవసరమైన క్రోధోద్రేకములకు చిక్కక, యెంతోనిగ్ర హముతోడను, వివేకముతోడను పట్టువీడక దీక్షతోడను తన శక్తిలోనున్న సహేతుకమగు అన్నిమార్గములచేతను యితడు తాను గోల్పోయినదానిని తిరిగి సంపాదించుకొనుటకై పాటు బడుచున్నాడు.”

“ఇందు కితనిప్రవర్తనలో 1792-వ సంవత్సరమునుండి కొన్ని నిదర్శనములు జూపెదను.”

“అన్నమాటప్రకార మితడు తనశత్రువుల కివ్వవలసిన నష్టపరిహారమును యిచ్చివేసినాడు. ఈ ఓటమిచే క్రుంగిపోవుటకుబదులు యితడు తన శక్తినంతను వినియోగించి యుద్ధనష్టముల నన్నిటిని కూడ దీసికొనుటకు పూనుకొన్నాడు. తనకోటలను బలిష్ట మొనర్చుకొనుచున్నాడు. అశ్వదళముల చేకూర్చుకొన్నాడు. కాల్యలముల చేర్చుకొన్నాడు. ఎదురుతిరిగిన సామంతుల శిక్షించినాడు. దేశములో వ్యవసాయమును ప్రోత్సహించినాడు. తిరిగి తనదేశమును పూర్వపు సౌభాగ్యస్థితికి తెచ్చుకొన్నాడు.” (కుప్తము)

ఇట్టివానికీర్తి నా ఇంగ్లీషువారు నలుపుగావింప సమకట్టినారు ? టిప్పుదోష మేమి ? ఆతడు యుద్ధరంగమందు మహాయోధుడు— రాజ్యపరిపాలనయందు

దత్తుడు— అందుచే యితడు ఇంగ్లీషువారికి ప్రక్కలో బల్లెముగ నుండెను. “ఇంగ్లీషువారంతటి విశ్వాసవిహీనులు, ద్రోహులు యింకెవరులేరని” టిప్పు చెప్పినాడు.

తాము టిప్పుపైకి పోవుటకు యింగ్లీషువారు వెదకి అతనియందు కనిపెట్టిన దోషమేమనగా— అతడు శ్రీమద్భగవద్గీతాలో స్నేహముగట్టి తమమీదికి రానున్నాడట!! ఇట్టి యూహ నిరాధారమైనదని, యిది కేవలము కల్పితమని ముందుముందు

తెలియగలదు. టిప్పు స్వతంత్రరాజు. ఇతర రాజ్యములతో
శ్రీమద్భగవద్గీతాలో స్నేహము కట్టుకొనుటకు యితనికి సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యముగలదు.
ఒక మిషన్. నేను ప్రపంచములో కైస్తవులమని పేరుపెట్టుకొన్న యెన్ని

యూరోపియను రాజ్యములు ఒకరితోఒకరు యేనిమిషమందు పడితే ఆనిమిషమందు పోయిపడుటకుగాను కంతమువరకు ఆయుధముల ధరించి కూర్చుండుటలేదు? ఇంత మాత్రముచేత ఒకరాజ్యము యింకొకరాజ్యముపై అకారణముగ పోయిపడుటకు నేటి ప్రపంచజాతులేవియైనను అంగీకరించునా? ఒకవేళ టిప్పు సుల్తానుకు ఇంగ్లీషువారిపై క్రోధమున్నను తామతనిపై పోయిపడుట కిది కారణముగ చెప్పవచ్చునా? నేటి ప్రపంచరాజ్యములలో యేరాజ్యము యేరాజ్యముపై క్రోధము వహింపకుండనున్నది? అందుచే యేరాజ్యమైనను మెదలకుండ పోయి యింకొక రాజ్యముమీద పడుటకు యెవరైనా ఒప్పుకొందురా? ఇట్టిచర్యను ప్రపంచము హర్షించునా? ఒకరిపై ఒకరికి గల అసూయయే, కేవల ద్వేషభావమే యుద్ధమొనర్చుటకు చాలినంతకారణమని చెప్పేయెడల ప్రపంచమంతయు నిరంతరము యుద్ధభూమిగనే మారిపోవలసినప్పుడు, యుద్ధమునకు దిగుటకు వారివారి మనస్సులలో గల ద్వేషభావముక్కలే చాలదు. దానికి మద్దతుగ యేదైన క్రియ జరుగవలెను. అట్టి క్రియ జరుగనంతవరకు యెవరుగాని కత్తిదూయుటకు వీలుండదు.

టిప్పుపై కనిపెట్టబడిన దోషమెట్టిదో చూతము. “తూర్పుభాగములలో గల శ్రీమద్భగవద్గీతాలోని పోయి టిప్పుసుల్తాన్ కొలువులో చేరవలసినదని మారిషన్ లంకలోనున్న శ్రీమద్భగవద్గీతా ఒకప్రకటన గావించెనట! ఇదే కలహకారణము. దీనినిబట్టి టిప్పు శ్రీమద్భగవద్గీతాలో పరీక్ష తమమీదికి దండెత్తబోవుచున్నాడని ఇంగ్లీషువారు నిశ్చయించిరి. అసలీప్రకటన నిజముగ జరిగినదో లేదో అనుమానాస్పదము. ఇది కల్పితమేమో తెలియదు. ఈ ప్రకటన నకలు నొకదానిని వెల్లెస్తీ 1798 సం॥ జూన్ 9-వ తేదీన మద్రాస్ గవర్నరుగనున్న జనరల్ హ్యారిసుకు పంపుచు యిట్లు వ్రాసెను:—

[.....ఈప్రకటననుగూర్చి మనకును టిప్పుసుల్తానుకును తీవ్రచర్చ జరుగవలసివచ్చును. ఈచర్చఫలితమేమగునో చెప్పజాలను. ఇందు టిప్పు దోషియనియైన తేలవచ్చును. లేదా నిర్దోషియనియైన తేలవచ్చును. ఈ ప్రకటనలోనున్న ప్రకారము టిప్పు దోషియని తేలే

యెడల, మనకు చాల చిక్కులు కలుగవచ్చును. తుదకు యుద్ధమును ఆపదకూడ రావచ్చును. ఇందు విషయమైన యభిప్రాయములను మీరు తెలిసికొనియుండటమంచిది. బహుశః యుద్ధము రావచ్చుననియే మీరు మీ మనస్సును తయారుచేసుకొనియుంటే మంచిది. దురదృష్టవశాత్తు అట్టి అవసరమే వచ్చేయెడల తగుబలముల చేకూర్చుకొనుట యెట్లో మీరు అప్రమత్తతతో ఆలోచించుచు వుండండి. కాని, తిరిగి నావద్దనుంచి కబురువచ్చేవరకు సేనలను సమకూర్చుటకు మీరెట్టి బహిరంగ చర్యగాని చేయవలెనని నా యుద్దేశముకాదు.”.....[కుప్తము:]

ఈ ప్రకటనయొక్క సత్యాసత్యములగూర్చి టిప్పుతో ముఖాముఖిని చర్చించవలసి యున్నదని వెల్లెస్లీ పైయుత్తరములో చెప్పినప్పటికి అతడాపని నెన్నడును చేయలేదు. దీనినిగూర్చి టిప్పుతో యెట్టివిచారణయు చేయకయే టిప్పు చెప్పు సమాధానములను వినకయే— తగు సంజాయిషీ యిచ్చుకొనుట కతనికి యెంతమాత్రము అవకాశ మివ్వకయే వెల్లెస్లీ చాటుగ సేనలను సమావేశపరచి, ఆకస్మికముగ ఆతని రాజ్యముపై బడెను. టిప్పుతో సద్భావముతో నుండమను యోచనయే వెల్లెస్లీ పెట్టుకొనలేదు— పెట్టుకొన దలచుకొనలేదు. 1798 సం॥ జూన్ 20-వ తేదీన మద్రాస్ గవర్నర్ హారిస్కు అతడిట్లు వ్రాసెను.

[నామనస్సులో ఘోసలాగా చేసుకొన్న నిశ్చయము నేనిదే మీకిప్పుడు తెలుపుచున్నాను. ఇక యెంతమాత్రము ఆలస్యముచేయక, మన మిత్రులనందరిని పిలిచి, సాధ్యమైనంతత్వరలో సేనలనన్నిటిని కోస్తాలో సమావేశపరుప నిశ్చయించినాను.—సేనను కోస్తాలో సమావేశపరచుటయే నానిశ్చితాభిప్రాయము.....]

“అతనికి బైటనుండి యెట్టిసహాయముగాని రాకమునుపే, మనము ఆకస్మికముగ టిప్పుపైబడి చెబ్బకొట్టవలసియున్నది. ఇందుకుగాను, సైనికవ్యవహారములు, యీదేశపరిస్థితులు, బాగా తెలిసిన అఫీసరు నొకనిని, మంచి తెలివిగలవానిని—నాకు పంపించేటట్టయితే, మీరు నాకీ వ్యూహములో చాలాసహాయముచేసినవా రవుతారు.

“.....ఈ వుత్తరములోని సంగతులు అతిరహస్యముగ ఉంచవలసిన అవుసరము మీకే తెలుసును.”

“మిత్రులనందరిని పిలిచెద ”నని పైయుత్తరములో చెప్పినప్రకారము వెల్లెస్లీ చేయలేదు. బహుశః దీనికొక కారణముండియుండవచ్చును. తాను టిప్పుపై యుద్ధమునకుపోవుట చాలఅక్రమమని వెల్లెస్లీ మనస్సునకు తప్పక తెలియును. అందుచే, దీనిని గూర్చి తనమిత్రులగు నైజాము, మహారాష్ట్రలతో సంప్రతించుట కితనికి మొగముచెల్లలేదు. వారికి సంగతి తెలిపినచో వారిందు విషయమై తనకు తోడ్పడరనియు అతనికి తెలియును. ఒకవేళ తనకు యెదురుతిరిగినను తిరగవచ్చును. కాబట్టి, ముందుజాగ్రత్తకై యితడుముందుగ తన మిత్రుల యిరువురి స్వాతంత్ర్యమును హరించి, వారిని నిర్వీర్యులుచేసి కూర్చుండబెట్టవలెనని వెల్లెస్లీ యోచన

చేసెను. “ అద్దె సేనల స్కీము ”తో వెల్లెస్లీ నైజాము నెట్లు దాదాపు ఖైదీగ చేసివైచెనో మనము వెనుకటి యధ్యాయములో చదివియున్నాము. ఇక పీష్వా మాత్రము యేకాగ్రముచేతనోగాని యిప్పటి కింకను యీ “అద్దె సేనల స్కీము” అనబడు వలలో పడలేదు. అయితే, మహారాష్ట్రములో ఇంగ్లీషువారు కల్పించి యున్న అంతఃకల్లోలములవలన పీష్వా బలము క్షీణించియుండెను. అందుచే మహారాష్ట్రము టిప్పు సుల్తానుకు తోడ్పడలేని స్థితికివచ్చిరి. ఈ రీతిగ నైజాము, పీష్వా లిరువురు నిర్వీర్యులై చతికిలబడిపోగా, తాను టిప్పు పైకి ఆకస్మికముగదూకి ఆతనిని తన పంజాతో దెబ్బకొట్టుటకు వెల్లెస్లీకి నిరాఘాటమగు అవకాశము దొరికెను. ‘ఫ్రెంచిబూచి’చే బాధపడు వెల్లెస్లీకి ‘ఫ్రెంచిబూచి’యే మిషగ దొరికెను. టిప్పు ఫ్రెంచివారితోచేరి ఇంగ్లీషువారిపై కుట్రపన్నుచున్నాడను అపవాదమును పురస్కరించుకొని వెల్లెస్లీ టిప్పుపై దండు వెడలదలచెను. ఈ అపవాదము నిరాధారమైనదని లోగడచెప్పియుంటిమి. అప్పుడు మద్రాస్ గవర్నరుగ నున్న జనరల్ హోరిసుకూడ యీ యపవాదమును నమ్మలేదు. ఇందు విషయమై యేదైన సందేహముంటే టిప్పు తగుసమాధానము చెప్పకొనగలడనియు, ఆతని పైకి యుద్ధమునకు పోవుట తగదనియు, యీ గవర్నర్ 1798 సం॥ జూన్ 23-వ తేదీని వెల్లెస్లీకి వ్రాసెను. మద్రాస్ గవర్నరుమంతు శైక్రటరీగనున్న “జోషియా వెబ్” కూడ జూలై 6-వ తేదీన వ్రాసిన మెమోలో యీ యపవాదమును ఖండించెను. ఆతనిమాటలివి :—

“ టిప్పు (పరాసుస్థానము) మారిషస్ లంకకుపంపించిన రాయబారపు ఉద్దేశమేమైనను, దానిఫలితము యూరపులో యెట్లున్నను, నడుమ లంకనుండి యిటీవలవచ్చిన సమాచారములనుబట్టి యేమి తెలియుచున్నదనగ :—ఫ్రెంచిసేనయావత్తూ ఫ్రాంసుకు పంపివేయబడినది. ఫ్రెంచి నౌకాదళమున్ను తీసివేయబడినది. ఇంగువిషయమై సందేహమేమియులేదు. కాబట్టి, యిప్పటిలో టిప్పు సుల్తానుకును, పరాసువారికిని యెట్టి సహకారముగాని జరుగనేరదని నాకు మనస్ఫూర్తిగ తోచుచున్నది. అందుచేత, మనము కవ్వించిమీదికివెళ్లి తేతప్ప, కలహము సంభవింపనేరదు.”

కాని, యీ మాటలేమియు వెల్లెస్లీ మనస్సుకు పట్టలేదు. ఇవన్నియు చెవిటివానిముందు శంఖాదిపట్టయ్యెను.

ఇక, టిప్పు తలంపులెట్లుండెనో చూతము. 1792 లో తనకును ఇంగ్లీషువారికిని జరిగిన ఒడంబడిక షరతులకు ‘భిన్నముగ ప్రవర్తింపవలెనని టిప్పు యెన్నడును తలంచలేదు. సర్ జాన్ షోర్ గవర్నర్ జనరలు పదవినివదలి ఇంగ్లండు పోవుచున్నట్లును, ఆస్థానమున వెల్లెస్లీ రానున్నట్లును తనకు తెలియగానే టిప్పు 1798 సం॥ యేప్రిల్ 26-వ తేదీన, షోరు కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. ఇందు తనకు ఇంగ్లీషువారియెడ గల

టిప్పు సుహృద్భావము.

సుహృద్భావమును నిర్మలాంతఃకరణముతో వెల్లడించుచు, షోర్ యొక్క యోగ తేమములగూర్చి తరుచు వ్రాయుచుండగలందులకును కోరెను. వెల్లస్లీవచ్చి గవర్నర్ జనరల్ పదవిస్వీకరించిన పిమ్మట అతనికికూడ టిప్పు 1798 సం॥ జూలై 10-వ తేదీన యిట్టి సదయహృదయముతోనే మరియొక ఉత్తరము వ్రాసెను. ఈ గొప్ప యుద్ధోగమునకు వచ్చినందుకు వెల్లస్లీని అభినందించుచు, తాను ఇంగ్లీషువారితో చేసికొన్న ఒడంబడికను గౌరవప్రదముగ మన్నించెదనని టిప్పుసుల్తాన్ అల్లా పేరట వాగ్దానముచేసెను. ఈ రెండు ఉత్తరములు చదివినవారికి టిప్పుసుల్తాను యొక్క ఉన్నతాదర్శములు బోధపడగలవు.

ఈ ఉత్తరములలోని మాటలు తియ్యగనున్నను, టిప్పు లోలోప శ్రేంచి వారితోచేరి కుట్రపన్నుచుండెనని ఆంగ్లచరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఇందెంత మాత్రము సత్యములేదు.

సాంప్రదాయకుడగు టిప్పుసుల్తానుకు రెండునాల్కలు లేవు. 'గండాగొండి శిఖండిబండలగు' ఇంగ్లీషువారికే లెక్కలేని నాల్కలున్నవి. వెల్లస్లీకి రెండు నాల్కలు. వీరికి రెండు ముఖములు, రెండు నాల్కలున్నవి. లోలోపల టిప్పుపై కుట్రపన్నుచు, పైకితియ్యని మాటలచే అతనిని ఊరించుచుండిరి. తమయందు గల దోషమును టిప్పు సుల్తానుకు అంటగట్టిరి— కుక్క అద్దములో తననీడను చూచి మొరిగినట్లు!

'వై నాడు' పరగణావిషయమై ఇంగ్లీషువారికిని టిప్పుసుల్తానుకును తగాదావచ్చెను. ఈ తగాదాను పరిష్కరించుటకై వెల్లస్లీ మహాన్యాయస్తుడువలె ఒక కమిషనును యేర్పరచుచు మిక్కిలి తియ్యని మాటలతో 1798 సం॥ జూన్ 14-వ తేదీన టిప్పుసుల్తానుకొక ఉత్తరమును వ్రాసెను. ఈ కమిషన్ వారు విచారణ

చేసి, సదరు పరగణా సుల్తానుకే చెందవలెనని శిఫార్సు చేసిరి. టిప్పుకు 'వై నాడు' ఎర. ఈ శిఫార్సుప్రకారము సదరుపరగణాను వెల్లస్లీ టిప్పుసుల్తానున కిప్పించివేసెను. ఈ పని వెల్లస్లీ సద్భావముతో చేసినదికాదు.

ఇది టిప్పును బోల్తాకొట్టించుటకై వేసినయెర. ఇంనువల్ల వెల్లస్లీ మంచివాడే యనియు ఇంగ్లీషువారు తనయందు స్నేహభావముతోనే యున్నారనియు టిప్పును భ్రమింపజేసి, అతడెట్టి యుద్ధప్రయత్నములుగాని చేసుకొనకుండ అతనిని నిద్రలోనికి జోకొట్టుటకే వెల్లస్లీ యీ గొప్ప కుటిలతంత్రమును పన్నెను. ఇందుకు ఒక్కటే నిదర్శనము చూడుడు : — ఈ వై నాడు విషయమై జూన్ 14-వ తేదీన వ్రాసిన "తియ్యని ఉత్తరము" నకు అయిదురోజులు పూర్వమేగద జూన్ 9-వ తేదీన టిప్పుపై పోవుటకు సేనలను తయారులో వుంచవలసినదని చెప్పి వెల్లస్లీ మద్రాస్ గవర్నరుకు ఉత్తరము వ్రాసెను! కాబట్టి, రెండు నాల్కలున్నదెవరికి? టిప్పు

సుల్తానుకా? వెల్లెస్తీకా? టిప్పు యెన్నడును యీరీతిగ రెండు నాల్కలతో మాట్లాడలేదు. అతని ప్రవర్తన మొదటినుండి తుదవరకు ఒకటే ఋజుమార్గమున నడచెను. కొందరు స్వార్థపరులు తనకును, కంపెనీవారికిని వైరము కల్పించుటకై వట్టిపుకారుల పుట్టించుచున్నారనియు, అయినను తమమధ్యగల స్నేహము నిర్మలమును దృఢతరమును నైనదగుటచే యిట్టి కుచ్చితములవలన నది మలినముగాజాలదనియు పాపము యెంతో అమాయకముతో టిప్పు 1798 సం॥ సెప్టెంబరు 28-వ తేదీన వెల్లెస్తీకి వ్రాసెను. వెల్లెస్తీ తనను కూలద్రోయుటకై తనకాలిక్రింద త్రవ్వచున్న గోతిని పాపము టిప్పు యింకను చూడలేదు. ఈ ఉత్తరమునకు రెండు నెలలవరకు వెల్లెస్తీ జబాబువ్రాయలేదు — ఈలోగా ఆతడు తన పత్తకమునంతను అల్లుకొనుచుండెను. నైజామును, మహారాష్ట్రులును, టిప్పుసుల్తానుకు సహాయము వచ్చేసితిలోలేరు. ఫ్రెంచివారును ఇండియాపైకి దండెత్తుసితిలోలేరు.

ఫ్రెంచివారు ఆంగ్ల సౌకాదశాధిపతియగు నెల్కాచే యూరపు ఖండమందు ఓడింపబడిరి. వారిండియాకు వత్తురను భయముపోయినది. ఫ్రెంచివారు ఇంగ్లీషు వారిచేత యెల్లు ఓడింపబడిరో మహాఘనముగ పొగడుకొనుచు వెల్లెస్తీ 1798 సం॥ నవంబరు 4-వ తేదీన టిప్పుసుల్తాను కొక ఉత్తరముకూడ వ్రాసెను. అయినప్పటికి,

చురుకుగ, సాధ్యమైనంత త్వరలో యుద్ధమునకు తయారు కావలసిన అవసరమున్నదని వెల్లెస్తీ 1798 సం॥ అక్టోబరులో

నీమడై రెక్టర్లకు వ్రాసెను. ఇంతత్వరగ యుద్ధమునకు సిద్ధపడవలసిన అగత్యమేమున్నది? దేశమునలుగడల శాంతిప్రబలియుండగ, వెల్లెస్తీ కేల యీ యుద్ధజ్వరము తగులవలెను? తన రహస్యపు టెల్తులన్నియు పరిపక్వదశకు వచ్చువరకు వెల్లెస్తీ పైకి తియ్యనిమాటలనే చెప్పచు టిప్పును లాలించుచువచ్చెను. ఎప్పుడైతే తన టెల్తులన్నియు పరిపూర్ణదశకు వచ్చెనో, ఎప్పుడైతే ప్రపంచము నలువైపుల శాంతిచే సర్దుమణిగియుండెనో, ఎప్పుడైతే టిప్పుసుల్తానున కిక సహాయము వచ్చువా రెవరూలేరని నిశ్చయమై పోయినదో, అప్పుడు వెల్లెస్తీ తనబురఖాను తీసివేసి, అసహ్యమగు తనకోరలజూపెను. ఫ్రెంచివారి పరాజయమునుగూర్చి చంకలు కొట్టుకొనుచు టిప్పుసుల్తానుకు ఉత్తరము వ్రాసిన నాలుగురోజులకే — అనగ 1798 సం॥ నవంబరు 8-వ తేదీన వెల్లెస్తీ యీ దిగువ పొగరుబోతు ఉత్తరమును టిప్పు సుల్తానుకు వ్రాసిపంపెను. పూర్వపు ఒడింబడికను టిప్పు భంగపుచ్చుకుండ హామీగా నుండుటకుగాను తాము కోరుకొన్న కొన్నిజిల్లాలను, టిప్పు తన రాజ్యములోనుండి విడగొట్టి కంపెనీవారికిని వారిమిత్రులకును యిచ్చివేయవలెనని కూడ వెల్లెస్తీ యీ యుత్తరములో గద్దరితనముగ కోరెను. ఎంత తాగతనము! ఇందువిషయమై మాట్లాడుటకు మేజర్ 'డౌటన్' అను రాయబారినికనిని తన వద్దకు పంపుచున్నట్లు వెల్లెస్తీ ఆ యుత్తరములో వ్రాసెను. ఇదియు దొంగయెత్తే.—

ఇంకను టిప్పును యుద్ధప్రయత్నములు చేసుకొనకుండ వ్యర్థప్రసంగములతో కాలయాపనచేయుటకే యీదొంగరాయబారపు నాటకము కల్పింపబడినది. ఈ యుత్తరమునకు టిప్పునుండి జబాబువచ్చుటకు అవకాశమివ్వకయే వెల్లస్లీ సేనలను నడిపించుటకేర్పాటు చేసెను ; ఒక్క ఊణములో టిప్పు రాజ్యముమీద పడుటకు కంపెనీ యుద్ధనావలనన్నిటిని తయారులో వుంచవలసినదని యాజ్ఞాపించెను. 1798 సం॥ డిశెంబరు 13-వ తేదీన వెల్లస్లీ తన నౌకాదళాధిపతి కిట్లని వ్రాసెను :—

“నీకూ, ఫ్రెంచివారికీ మధ్య జరుగుచున్న వ్యవహారము—నీవు వారితో చేయుచున్న సాంగత్యము—అంతా నాకు తెలియదనుకున్నావా యేమిటి? ఆ రహస్యమంతా నాకు తెలియదని నీవెప్పుడూ అనుకోవద్దు. నాదేశమునకు గర్భశత్రువులైనవారితో నీవు జరుపుచున్న వ్యవహారముల నన్నిటిని నేను ఊరక దేబవలె చూచుచు ఊరకుండుననుకొంటివా? అట్లెన్నడూ అనుకోవద్దు. నీవు వాళ్లతో సాంగత్యము చేసినట్లయితే అన్నివిధాలా నాశనమైపోతావు. నీకు కుంపిణీవారికి ఉండే స్నేహం సమూలంగా చెడిపోతుంది. అంతేకాకుండ నీరాజ్యములో అరాచకము, అల్లకల్లోలము పుట్టించే సిద్ధాంతాలు బయలుదేరి నీరాజ్యమధ్యమందు పాదుకుంటవి.....”

“డక్కనులో ఫ్రెంచివారు నాశనమైపోయినారు. కౌరమాండల్, మలబారు కోస్తాలలో మనము యుద్ధమునకు కావలసినయావత్తు యేర్పాటులను చేసుకొనియున్నాము. ఓక్షీణాఫ్రికా గ్రమునుండియు, యూరపునుండియు, మన సేనలింకను యెక్కువగా రానున్నవి. వీటి అన్నిటి వల్ల ఇండియాలో మనము మంచి అనుకూలస్థానమందున్నాము. టిప్పు మనయెడ విరోధభావముతో నున్నాడని నాకు నిశ్చయమైపోయినది. కాబట్టి, మనకిప్పుడుగల యీ అనుకూలస్థానము నాధారపరచుకొని, ఆతనిబలమును క్రుంగదీయవలెనని నేను గట్టిగ సంకల్పించుకొన్నాను. మన బలమునుచూపి ఆతనికి గాఢరాగలిగించిగాని, లేక మనబలమును ప్రయోగించిగాని, ఆతని నెత్తున లొంగదీయవలెనని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.”

ఈ యుత్తరంలో తనగుట్టునంతను వెల్లస్లీ వెల్లడించినాడు. అసలు రహస్యమిది. పైకిచెప్పిన ‘ఫ్రెంచిబూచి’ వ్యవహారమంతయు లోకము కండ్లలో దుమ్ముకొట్టుటకు చెప్పిన బూటకపుమాటలు !

యుద్ధరంగమునకు దగ్గరలోనుండుటకుగాను వెల్లస్లీ కలకత్తానుండి కదలి 1798 సం॥ డిశెంబరు 31-వ తేదీన మద్రాసు చేరెను. తాను నవంబరు 8-వ తేదీన వ్రాసిన పొగరుబోతు పుత్తరమునకు టిప్పు వ్రాసిన జబాబు వెల్లస్లీకి మద్రాసు మకాములో

వెల్లస్లీ కదనరంగమునకు కదలుట.

చేరెను. టిప్పు యీ యుత్తరమును మంచి మర్యాదమాటలతోను, గంభీర భావములతోడను, వ్రాసి పంపించెను. తాను ఫ్రెంచిస్థానమగు మారిషస్ లంకకు రాయబారిని పంపినసంగతి గూర్చియు, అక్కడి ఫ్రెంచి గవర్నర్ తనకు అనుకూలముగ చేసినన్న ప్రకటననుగూర్చియు పుట్టిన వట్టిపుకారులను గూర్చి టిప్పు యీ రీతిగ సమాధానము వ్రాసెను:—

“నా సర్కారులో కొందరు వర్తకులున్నారు. వారు భూమిమీదను, సముద్రముమీదను కూడ వర్తకము చేసుకొందురు. వారీమధ్య రెండు తెరచాపల నావ నొకదానిని కొనుక్కొని దానిలో ధాన్యపుబస్తాలువేసుకొని వ్యాపారంకోసం లంగరెత్తి వెళ్లి నారు. ఈవ్యాపారంలో

టిప్పు గొప్ప జాబు. యీనావ మారిషస్ లంకకుకూడ వెళ్లి నదట. అక్కడకొందరు గ్రేంచి వారును, మరికొందరు నల్లవారును, అంతా నలభైమంది కెక్కువలేరు. వీరు కేవుయిచ్చి యీ నావలో యెక్కి, యెక్కడైనా నౌకరీ దొరుకు నేమోయని బయలుదేరి ఇండియాకువచ్చినారు. వచ్చినవారిలో

కొందరికక్కడ నౌకరీదొరికినది. మిగతావారు నాసర్కారువిడిచి యెక్కడికో వెళ్లిపోయి నారు. అసలు జరిగినకథయిది. దీనినిచూచి కొందరు దుర్మార్గులు, మన యిరువురకు కలహము పెట్టుటకై నాపై యీపుకొరులు పుట్టించియుందురు. మన యుభయులమధ్య స్నేహము శాశ్వతముగ, దృఢముగ నుండునట్లు చేయుటయే నాసంకల్పము.....వీరు మీ యుత్తరములో యుద్ధముమాట యెత్తినారు. ఏల? ఆత్మరక్షణార్థమై మీరును మీ మిత్రులును తగు జాగ్రత్తలో నుండవలసి వచ్చినదనియు మీరు వ్రాసినారు. ఇది నాకు చాల ఆశ్చర్యముగ నున్నది.” (కుప్తము.)

పూర్వపు ఒడంబడికకు కట్టుబడియుండుటకుగాను హామీగా తనరాజ్యములోనుండి కొన్ని జిల్లాలను విడగొట్టి కంపెనీవారి కివ్వవలెనను విషయము టిప్పు సుల్తానుకు మరింత ఆశ్చర్యము గలిగించెను. ఈ యెడంబడిక ఉభయపక్షముల వారును తమతమ భగవంతునిపేర్లు చెప్పుకొని చేసుకొన్నదనియు, కావున భగవంతుని పేరుమీదుగ చేసుకొన్న ఒడంబడికను ఉల్లంఘించుట యెట్టివారికిగాని సాధ్యముకాదనియు, భగవంతునిమీద ప్రమాణముచేసి చేసుకొన్న ఒడంబడికయే నిలువనిచో, యిక దానిని నిలువబెట్టుట కెట్టి యితర హామీలుగాని ప్రయోజనకారులు కాజాలవనియు, టిప్పు మహోదార భావభరితముగ వ్రాసెను!

టిప్పు నిక్కచ్చియగు మహమ్మదీయుడు. అల్లాయందు భయ భక్తులు గలవాడు. పాప భీతి గలవాడు. అల్లాపేరును మిథ్యగ నుచ్చరించువాడుగాడు. కైస్తవులు ఏనుపేరును అప్రమాణముల జేయుటకు ఉపయోగించుకొందురుగాక-కాని, టిప్పు అల్లాపేరును అట్లు ఉపయోగించుకొనువాడు కాడు.

“నాకు ఇంగ్లీషువారిమీద విరోధభావము లేదని” టిప్పు అల్లాపేరుచెప్పి ప్రమాణము చేసినాడంటే యిక అది శిలాక్షరమే. దానికి తిరుగులేదు. ఈమాట పడిపోకుండ దానికి వేరుగ యింకొక వస్తువును జామీనుగ అదనపుహామీగా పెట్టవలసిన పనిలేదు. అట్టిదీ పక్కామహమ్మదీయుని నిశ్చల యీశ్వరభక్తి! * కాని, దీనితో కిరస్తానీ గవర్నర్ జనరల్ కు తృప్తికలుగలేదు. ఈ ఉత్తరమును గూర్చి తోమ్మిది రోజులు ఆలోచించి 1799 సం॥ జనవరి 9-వ తేదీన వెల్లెస్తీ టిప్పుపై యేమేమో నిందల మోపుచు, 24 గంటలలోగా వీనికి సమాధానము పంపవలసినదని వ్రాసెను.

* జేమ్సువిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

టిప్పులోగల యింకొక గొప్పగుణమేమనగ, ఆతడు గాఢముగా మతాభిమాని. ఈమత విశ్వాసము ఆతని మనస్సునందు చాల గాఢముగా నాటుకొనియున్నది. రోజులో చాలభాగము యితనికి ప్రార్థనలక్రిందనే పోయెడిది.

తనరాజ్యమున కితడు మతసంబంధమైన బిరుదు పెట్టుకొన్నాడు. “ఖుదాదత్ — ఈశ్వర దత్తము” — అని యితడు తనరాజ్యమునకు పేరు పెట్టుకొన్నాడు. ఈ రాజ్యము తనదికొదనియు, భగవంతునిదనియు, ఆయన అధికారమునకు లోబడియే తానీధర్మకర్తృత్వము చేయుచున్నాననియు ఆతడు నిరంతరము తలపోయుచుండెను. క్రియలోకూడ అట్లే చేయుచుండెను. భగవంతుడే తనను రక్షిస్తాడని ఆతడు గాఢముగా విశ్వసించుచుండెను. తుదకీ విపరీతవిశ్వాసమే ఆతని యపజయమునకు కారణమైనది. ఈ విపరీతపు విశ్వాసముచే ఆత డితరరక్షణోపాయముల చేసుకొనక ఆశ్రద్ధవహించెను.” ఇట్టి యీశ్వరభక్తుని రెండునాల్కలవాడని నిందించుట యెంతటి అన్యాయము!

ఇరవైనాలుగు గంటలలో జవాబివ్వనిచో తీవ్రచర్య గైకొనబడునని చెప్పెను. ఇదే వెల్లెస్లీయొక్క యంత్యసందేశము. తనపై మోపబడిన అపనిందలకు సమాధానమిచ్చుటకు వెల్లెస్లీ టిప్పుసుల్తానుకు తగువ్యవధి నివ్వలేదు. జనవరి 16-వ తేదీన మరియొక తీవ్రమగు లేఖను వ్రాసెను. ఈ జాబులను చూచి టిప్పు మనస్సు చాల సంక్షోభించియుండెను. తనతండ్రి హైదరాళి యింగ్లీషువారి నెన్ని పర్యాయములో దయదలచి వదలివేసెను. తాను సైతము వారిపై యెన్నిసార్లో జాలిపడి వారిని బాధించక వదలివేసెను. ఈ దాక్షిణ్యమే తనకీప్పుడు ప్రాణాంతకమైనది. ప్రాచ్యఖండపు రాజులు శరణన్న తమ శత్రువులపై జూపుచువచ్చిన దాక్షిణ్యభావమే వారికొంపల గూల్చినది.

వెల్లెస్లీ దబాయింపులకు టిప్పు లొంగదలచుకొనలేదు. తన కంఠములో ప్రాణమున్నంతవరకు పోరాడి తీరేదగాకయని యతడు నిశ్చయించుకొనెను. తనకు

నలువైపుల శత్రువులగు ఆంగ్లేయులు ఆవరించియున్నారు. మధ్య టిప్పు నీశ్చయము. తానొక్కడుచిక్కినాడు. అయినను, టిప్పు జంకక, తన కంఠములో

ప్రాణమున్నంతవరకు పోరాడదలచెను. గవర్నర్ జనరల్ కోరిన ప్రకారము టిప్పు 24 గంటలలోగా జవాబివ్వలేదు. అందుచే టిప్పుపైకి దండు నడుపుటకు వెల్లెస్లీ 1799 సం॥ ఫిబ్రవరి 3-వ తేదీన హుకుముల జారీచేసెను. టిప్పు యుద్ధప్రయత్నములేమియు చేసికొనుటకు వ్యవధిలేకపోయెను. కవ్వించి తనపైకి మూగుచున్న ఆంగ్లసేనల నెదుర్కొని నిలుచుట టిప్పు సుల్తానుకు దుస్సాధ్యమయ్యెను. సంధిచేసుకొనవలెనని టిప్పుచూచెను. కాని, వెల్లెస్లీ అంగీకరించక ఫిబ్రవరి 22-వ తేదీన బహిరంగముగా యుద్ధ ప్రకటన గావించెను. జనరల్ హారిస్ ఆంగ్లసైన్యముల కధ్యక్షుడుగ నియమింపబడెను.

ఆంగ్ల మంత్రాంగపు
ముతా.

టిప్పు పరివారమును లంచములచే చీలదీయవలసిన
దని వెల్లెస్లీ హారిసుకు చెప్పిపంపెను. వెల్లెస్లీ వ్రాసినమాటలివి:-

“టిప్పుసుల్తానుతాలూకు చాలమంది సామంతులు ప్రధానోద్యోగులు, యితరప్రజలు, టిప్పు యధికారమును త్రోసివేసి, మనకంపెనీ రక్షణకింద వచ్చిచేరుటకు సిద్ధముగనున్నట్లు నాకు తెలియుచున్నది. సుల్తానుయొక్క ద్రోహమువల్లను దౌర్జన్యమువల్లను మనకిప్పుడతనితో తిరిగి యుద్ధము వచ్చినది. కాబట్టి, యీసమయమున అతనిప్రజలలో అతనిపైగల ద్వేషమును, అసంతృప్తిని, మన మిప్పుడు వీలైనంత యెక్కువగ ఉపయోగించుకొనుట న్యాయమును అవసరమును అయి వున్నది.”

వెల్లెస్లీ పక్కాకైస్తవుడట! ఇతడు నిత్యము “నన్ను పాపములోపడ వేయవద్దు” అని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాడు. అయినను, తాను యితరులను పాపములోపడ వేయుటకు జంకకున్నాడు! ఈ పాపకార్యమును సాధించుట ఒక్కమనిషికి సాధ్యముకాదని తలచి, యిందుకై ఆతడు ప్రత్యేకమొక కమిటీని యేర్పాటు చేసెను. ఈ కమిటీలో కర్నల్ వెల్లెస్లీ, కర్నల్ క్లోజు, కర్నల్ ఆగూస్టు, హైదరాబాదులో ప్రసిద్ధికెక్కినపుసుగుడు కెప్టెన్ మాలక్, కెప్టెన్ మెకాలే-యనువారు మెంబర్లుగ నియమింపబడిరి. కేవలము కత్తిచేతనేగాక, కుట్రచేతకూడ టిప్పును కూలద్రోయుటకు వెల్లెస్లీ పతకముపన్నెను. టిప్పు అంత సులభముగ ఓడిపోవుటకు కారణమిదియే.

టిప్పుపై జరిగిన మొదటియుద్ధములోకూడ ఇంగ్లీషువారు టిప్పుకొలువులో ద్రోహులను లేవదీసినట్లు అప్పుడు మద్రాస్ గవర్నరుగనుండిన కైపు ప్రభువు (ఫ్రోర్జరరు కైపు కొడుకు) 1798 సం॥ నవంబరు 29-వ తేదీన వెల్లెస్లీకి వ్రాసిన యీ యుత్తరమును బట్టి తెలియుచున్నది.

“నేనిందుతో మీకొకకాగితమును పంపుచున్నాను. ఇది నమ్మకమైన కాగితమేయని మీరు గట్టిగ విశ్వసించవచ్చును. వెనుకటి మైసూరు రాజుకుటుంబమునకు మిత్రుడైన ఒకానొక పెద్దమనిషి ద్వారా ఈకాగితము మనకు వచ్చినది. ఈ పెద్దమనిషికి వెనుక మద్రాస్ గవర్నరులుగనున్న లార్డు పిగట్, లార్డు మెకార్టీనీ, సర్ విలియం మెడోసులతో కొంత సంబంధముండెను. అతనికిని వారికిని ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములుకూడ జరుగుచుండెను. అతడు చేరవేయుచుండు సమాచారములు మనగవర్నరుల కెంతో ఉపయోగకరములుగ నుండుచుండెను. ఈ సమాచారములు అబద్ధములుగాక, నిజమై, చాల నమ్మదగినవిగకూడ నుండుచుండెను. ఈ మనిషి పేరు తిరుమలరావు.”

పూర్వపు హిందూరాజమాత టిప్పుచే చెరసాలయందుంచబడెను. కాని, యీ తిరుమలరావు ఆమెతో యెట్లో ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల జరుపుచుండెను. ఏదైనయుద్ధమువస్తేనే, తిరిగి తనహిందూ రాజ వంశమున కేమైన అవకాశముండునని ఆమె ఆశించుచున్నది. పాప మా తిరుమలరావు. దురదృష్టవంతురాలగు రాణీకోర్కెలనుగూర్చియు, అభిప్రాయములనుగూర్చియు నేను మీకు త్వరలోనే ఒక కాగితమును పంపించెదను. దానిని మీరు ఆలోచించవచ్చును. టిప్పుసుల్తాను కొలువులోనున్న కొంచెరితోకూడ మన తిరుమలరావుకు సంబంధములున్నవి.....”

ఈ రీతిగ పూర్వపు హిందూరాజవంశమునకు చెందిన రాణీతోడను, మైసూరులోనున్న యితర ప్రముఖులతోడను ఇంగ్లీషువారు షరీకై టిప్పుమీద

కుట్రపన్నిరి. టిప్పు ప్రభుత్వము క్రూరముగగాని, ప్రజాపీడాకరముగగాని యున్నదనుట కెక్కడను నిదర్శనములు గన్పట్టవు. టిప్పు ప్రజలను, నేడు ఇంగ్లీషువారు చేసినట్లు, నిరాయుధులను చేయలేదు. అందుచేత టిప్పు దుర్మార్గుడైవుంటే ప్రజలతనిపై తిరుగబడేవారే. కాని వారెన్నడట్లు చేయలేదు. అయితే యిప్పుడు ఇంగ్లీషువారిచే కమిటీగ నియమింపబడిన కొందరు కిరాటకీచకులువచ్చి లంచపంచము లిచ్చియు, మరి అనేకరీతుల ప్రజలను మోసగించియు తమవలలో వేసికొని టిప్పుపైకి తిరగదీసిరి.

ఆంగ్ల సేనలు టిప్పు రాజధానియగు శ్రీరంగపట్టణముపైకి మహోద్ధతితో నడచిపోవుచున్నవి. టిప్పు రాయబారపు కబుర్లు పంపేయెడల, తా నెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో తెలుపుచు వెల్లెస్లీ రహస్యముగ ఒక ఉత్తరమును సేనాపతియగు జనరల్ హారిసుకు 1799 సం॥ ఫిబ్రవరి 22-వ తేదీన వ్రాసిపంపెను. ఈ కబుర్లు వినకుండ యెకాయెకిని శ్రీరంగపట్టణముపైకి పోవలసినదని చెప్పెను. ముందుగ యీ పట్టణమును పట్టుకుంటే, ఇండియాలో వ్యవహారము తమకుచాల అనుకూలముగ మారునని వెల్లెస్లీ చెప్పెను.

హారిసు సైనికుడగుటచే, తనపై యధికారి చెప్పినమాటను తు, చ, తప్పకుండ జరిపించెను. టిప్పు యెన్నిసార్లు రాయబారపు కబుర్లు పంపినను హారిసు వినక, సైన్యములను శ్రీరంగపట్టణముమీదికి ఊరకతరుముకొనుచునే వచ్చుచుండెను. శ్రీరంగపట్టణములో ధనము కావలసినంత యున్నదను ప్రతీతి హారిసు విన్నవాడగుటచే, దానిని దోచుకొందమను ఆశ అతనిని వేగిరించుచుండెను. 1799 సం॥ మే 4-వ తేదీన ఆంగ్ల సేనలు శ్రీరంగపట్టణమును ముట్టడించి టిప్పు మహాలులో జొరబడెను. టిప్పు కృపాణ పాణియై శత్రుసేనలమధ్య వీరవిహార మొనర్చి, యోధాశ్రేణులకు షరమ ప్రాప్యమగు వీరస్వర్గమును జూరగొనెను. రణక్షేత్రమున నొరగినవీరులకు హిందూమహమ్మదీయ మతములుగద వీరస్వర్గమునిచ్చుచున్నవి*.

టిప్పు మరణించినతరువాత ఆంగ్ల సేనను శ్రీరంగపట్టణమును దోచుకొని, దిక్కులేని అమాయకప్రజలపై యెట్టిదారుణకృత్యములు జేసిరో వర్ణింప తరముకాదు. ఈ దారుణవధాదికములగూర్చి విన్నచో, టిప్పుచేసె నన్న కార్యములు వీనిముందు అతిస్వల్పములుగ గన్పట్టును. ఈ కార్యములు చేసినవారు పెక్కుమంది బ్రిటిష్ సైనికులే. శ్రీరంగపట్టణపు ముట్టడియైన మరు

* టిప్పు మరణమెట్లు తటస్థించెనో వివరములు తెలిసికొనగోరువారు కర్నూల్ వైల్సు, వ్రాసిన “టిప్పుసుల్తాన్” అనుగ్రంథమును చూడవలెను.

టిప్పు వీరశయ్యులు

448B

u
f
t.

Handwritten text, heavily obscured by noise and artifacts, appearing as a vertical column of illegible markings on the right side of the page.

నాడు కర్నూల్ వెల్లస్లీ జనరల్ హారిసుకు యిట్లని వ్రాసెను :—“మీరిక్కడి కవరి నైనా ఒక పెద్ద అధికారిని పంపిస్తేనేగాని వ్యవహారములు చక్కబడేట్లు లేదు.....దోపిడిగాండ్రలో కొందరిని ఉరిదీస్తేనేగాని, యీ దోపిడిలు ఆపడానికి వీలుకన

శ్రీరంగపట్టణపు దోపిడి.

బడదు. ” “ముగ్గురు నలుగురను ఉరిదీస్తేనేగాని, యిక్కడ అదుపు ఆజ్ఞలు యేర్పడేట్లులేదు. భద్రత కలిగేట్లులేదు. ఈ శిబిరమునకును, జనరల్ స్టూవర్టు శిబిరమునకును చెందిన సిపాయిలు, సైనికులు, యిప్పుడు పట్టణమునిండా వున్నారు.....దీనివల్ల గల్లంతు, ప్రజలలో భీతావహము యెక్కువగుచున్నదేగాని వేరొండులేదు. ఈ రెండు తగ్గితేనేగాని, ప్రజలెవరు తిరిగి తమ తమ యిండ్లకు చేరుకొనేట్లు లేదు. ”

పట్టణము ముట్టిడికిముందు “ప్రజల ప్రాణములను, ఆస్తులను మా సైనికులు కాపాడెదర”ని వెల్లస్లీ గొప్పగా అభయహస్తమిచ్చుచు ప్రకటించెను ! ఇదే క్రియకు ఆంగ్లసేనలిచ్చిన సంరక్షణ !

టిప్పు బలపరాక్రమములను రాజ్యపాలనా దక్షతనుజూచి ఇంగ్లీషువారు మొదటనుండియు కండ్లలోనిప్పులు పోసుకొనుచుండిరి. అందుచే అతని నెట్లయిన అణచివేసినగాని తమయాటలు సాగవని ప్రతిఇంగ్లీషువాడు ఆరోజులలో తలపోయుచుండెను. ఆరోజులలోని ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలను చూచినట్లైతే, వారు టిప్పు

సుల్తానుపై యెట్లు కారములు మిరియములు నూరుచుండిరో బోధపడగలదు. నిష్పక్షపాత బుద్ధితోను, శాంతసమభావములతోను వుండవలసిన న్యాయమూర్తులు (జడ్జీలు) సహితము యితనిపై అసూయాగ్రస్తముగ వ్రాయజొచ్చిరి. అతని సైన్యమును కొంత నాశనముచేసి, అతనికీర్తిని కొంతనలుపు గావించినగాని, టిప్పు సామాన్యముగ లొంగడని సర్ జాన్ ఆక్స్ ఫోర్డ్, అను బెంగాల్ ఛీఫ్ జడ్జీ 1799 సం॥ మార్చి

టిప్పు పతనము-- ఇంగ్లీషువారికి పండుగ.

...వ తేదీన వెల్లస్లీకి వ్రాసెను. టిప్పు పడెననువార్త విన్నప్పుడు యితనికికలిగిన సంతోషమునకు మితిలేకుండెను. తనకుగలిగిన పట్టరాని ఆనందమును వెలిబుచ్చుచు వెల్లస్లీని అభినందించుచు యీతడు మరల మేనెల 17-వ తేదీన వెల్లస్లీకి ఉత్తరము వ్రాసెను.

టిప్పు మరణించెనను సంతోషవార్తను ఇంగ్లీషువారు కర్ణాటకసాయనముగ విని, ఆరోజున పెద్దపండుగ చేసుకొనిరి. రెవరెండు హట్టా అను క్రైస్తవ పాదరీ తానువ్రాసిన వెల్లస్లీ జీవిత చరిత్రలో యిట్లనివ్రాసెను.

“మైసూరు విజయోత్సవమునకై వెల్లెస్లీ ప్రత్యేక మొకరోజు దైవప్రార్థన దినముగ యేర్పాటుచేసెను. 1800 సం॥ ఫిబ్రవరి 6-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్, ఛీఫ్ జడ్జి, కమాండర్-యిన్-ఛీఫ్ (ప్రధాన సేనాపతి, సర్ ఆల్ రెడ్ క్లార్కు) కౌంసిలు మెంబర్లు, జడ్జీలు, శివిల్, మిలిటరీ యుద్యోగస్తులు, అందరు ఉత్సవముగ నడచి కలకత్తాలో కొత్తగ కట్టిన చర్చికివెళ్లిరి. వీధులపొడుగునను సైనికులు బారులుదీర్చి నిలుచుండిరి. ఉత్సవము నడచిపోవుచుండగ విజయోత్సాహ సూచకముగ ఫిరంగులు కాల్పు బడెను. చర్చిలో ప్రవేశించగనే మరల ఫిరంగులు పిక్కటిల్లెను. అధికారరీత్యా కైస్తవమతము రాజాదరణ పొందినది యిదే మొదటిపర్యాయము. దీనికి వెల్లెస్లీ తానివ్వగలిగినంత ఘనతను, ప్రతిష్ఠను యిచ్చెను.”

ఈ దండయాత్రలో పాల్గొన్న ప్రతి కైస్తవునకు వానివానికి తగినట్లు సంభావనలు ముట్టెను. వెల్లెస్లీకి పూర్వమున్న దానికంటె మరింత గొప్పబిరుదు లభించెను. ఇదినరకు మార్నింగ్ టన్ ప్రభువుగ నున్నవాడు యిప్పుడు “మార్క్విస్ వెల్లెస్లీ” అయినాడు. మరియు, ప్రాచ్యఖండములలోని సైన్యములకన్నిటికి సర్వ సేనాపతిగ యితడు అభిషిక్తుడైనాడు. జనరల్ హారిసు యిప్పుడు ప్రభువైనాడు. ఇతడు అసలు ఒక పేదపూజారికొడుకు. తనకిట్టి గొప్పపదవి లభించినందుకు యితడు తనను తానే యభినందించుకొన్నాడు.

వెల్లెస్లీ తమ్ముడు ఆర్థర్ వెల్లెస్లీకికూడ బాగా సంభావన ముట్టెను. శ్రీరంగ పట్టణపు ముట్టడితో యితనిరేఖ బయటపడినది. లంచములిచ్చి శత్రుపక్షము వారిని చీలదీయుట మున్నగు కౌటిల్యపాఠముల నితడిక్కడనే నేర్చుకొన్నాడు. వీనినే యితడు దరిమిలా యూరపుఖండమందు పరాసువారిపై ప్రయోగించి, నెపోలి యనును జయింపగలిగెను.

టిప్పు రాజ్యమును ఇంగ్లీషువారు బ్రద్దలుకొట్టి పంచుకొనిరి. కొంత చెక్కను తమ కీ యుద్ధములో తోడ్పడిన నైజాము కండ్లసీసృ తుడుచుటకు అతని మొగమున వేసిరి. పెద్దచెక్కను తాము కాజేసిరి. మిగతాచెక్కను యీ యుద్ధములో తమకు తోడ్పడిన పూర్వపు హిందూరాజకుటుంబమున కిచ్చిరి. పూర్వపు హిందూరాజవంశమునకు చెందిన కుర్రవానినొకనిని తీసుకొనివచ్చి సింహాసనము మీద కూర్చుండబెట్టిరి. ఈ చెక్కయే నేటి స్వదేశీ సంస్థానమగు మైసూరు రాజ్యముగ నిలిచియున్నది. ప్రఖ్యాత మంత్రిశేఖరుడగు పూర్ణయ్య పంతులును దివానుగ నిలిపిరి. పూర్ణయ్య వెనుక హైదరాబాద్, తరువాత అతని

టిప్పురాజ్యమును
బ్రద్దలుకొట్టి పంచుకొనుట.

కొడుకు టిప్పుసుల్తానును భక్తివిశ్వాసములతో కొలిచియుండెను. టిప్పు అనంతరము హిందూ రాజవంశమునుకూడ - మధ్య యేమియుజరుగనట్లే - అంతటి భక్తివిశ్వాసములతోడనే కొలిచెను. ఈ రీతిగ టిప్పుతోడి ఆఖరుయుద్ధము ముగిసెను. ఈ యుద్ధచరిత్ర మొదటినుండి చివరవరకు చాల దురంతములతోడను దుస్తంత్రములతోడను కూడి, ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపనా చరిత్రయందు తీరని మచ్చగ నున్నది.

టిప్పు శ్రేణిచివారితో కుట్రచేయుచుండెనను వదంతినిగూర్చి చర్చించుట అనవసరమని చెప్పియుంటిమి. ఈవదంతి కేవలము నిరాధారమైనదని జేమ్సు మిల్లు అను ఆంగ్లేయ చరిత్రకారుడే నిస్సందేహముగ ఋజువుపరచి యున్నాడు. కావున, మన మీవిషయము నిట చర్చించుట అనవసరమే. అయితే టిప్పు చనిపోయిన తరువాత,

ఇంతకూ శ్రేణిచిబూచి నిజమా?

శ్రేణిచిభాషలో వ్రాయబడిన కాగితములు కొన్ని అతని మహాలులో దొరికెననియు, వానినిబట్టి టిప్పు శ్రేణిచివారితో చేరి కుట్ర పన్నుచుండెననుమాట నిజమయ్యెననియు కొందరు చెప్పుచున్నారు. కాని ఇందునుగూర్చి మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“ఈ కాగితములు చూడగానే వెల్లెస్లీకి యెంతో సంబరమయ్యెనట. ఈ కాగితములే దొరకకపోతే, యిటీవల విజయవంతముగ ముగిసిన యీ యుద్ధమునకు తాను చెప్పిన కారణములు తన పై యధికారులకు నచ్చవేమోయని యితడుభయపడినాడు కాబోలు.”

ఈ శ్రేణిచి కాగితములు టిప్పుపై దోషనిరూపణచేయజాలవని మిల్లు చాల దూరము వాదించియుండెను. అంతయేల, బహుశః యీ కాగితములు ఇంగ్లీషు వారే ఘోరరీచేసి, అక్కడ దొరికెనని చెప్పినవేల కాకూడదు? ఇట్లని యూహించుటకు కొన్ని కారణములు గలవు. ఒమీచందును మోసగించిన ప్రఖ్యాత ఘోరజు కైపు కొడుకే అప్పుడు మద్రాసు గవర్నరుగ నుండెను. గవర్నర్ జనరల్ అగు వెల్లెస్లీ సుప్రసిద్ధ శ్రేణిచి వాఙ్మయవేత్త. ఇతడు శ్రేణిచిముండ నుంచుకొన్నాడు. వీనినన్నిటిని కలిపిచూడగ, టిప్పు మహాలులో దొరికెనన్న శ్రేణిచికాగితములు నిజమైనవని ఊహించుటకు వీలుకాకుండునున్నది.

శ్రీరంగపట్టణమును పట్టుకొన్నప్పుడు అక్కడ 120 మందికంటె యెక్కువ మంది శ్రేణిచివారులేరు. వెనుకటి యుద్ధములో తనను మోసగించిపోయిన నాటి నుండి టిప్పు పరాసువారిని తనకొలుపులో చేర్చుకొనుట మానివేసినాడు. వారు విశ్వాసపాత్రులుకారని టిప్పు అనేకసార్లు అనుచుండెడివాడు. అట్టివాడు పరాసువారితోచేరి కుట్రపన్నెననుట యెంతమాత్రము నమ్మదగిన మాటకాదు. తమ కేదో మిషకావలసినచ్చి ఇంగ్లీషువారి మాట పలికిరేగాని నిజమునకుకాదు.

టిప్పు మరణముతో అంతయుతీరలేదు. మైసూరురాజ్యమును ఇంగ్లీషు వారికి పాదాక్రాంత మొనర్చుటకు యిష్టపడనివారు ఆ రాజ్యములో చాలమంది యుండిరి. వారిలో ముఖ్యుడు “డూండియా వాగ్.” ఇతడు బందిపోటుదారుడని.

“డూండియా వాగ్” - దేశాభిమాని.

ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు అక్రమముగ వ్రాయుచున్నారు. ఇతడు నిర్మలమగు దేశభక్తిగలవాడని తోచుచున్నది. కాని యితడును కాలప్రవాహమున కెదురీద లేక పోయినాడు.

ఇతని ప్రయత్నములు ఫలించలేదు.

టిప్పు మరణానంతరము అతనిభార్యలు, పిల్లలు రాయవేలూరుకు పంప బడిరి. వారికి తగు మనోవర్తి యేర్పాటు చేయబడెను. ఈ రీతిగ, హైదరాళీ నాయకునిచే స్థాపింపబడిన మైసూరు మహమ్మదీయ రాజ్యము కాలగర్భములో కరిగిపోయినది.

టిప్పు కుటుంబ మునకు మనోవర్తి.

మ॥ అది మేలైనపురంబు పూజ్యచరితుం డారాజు రాణ్ణండలం

బది X X X X నావిదగ్ధసభవా రజ్జాస్య లత్యుద్ధతం ।

బది రాజన్యకమద్ది వందినికరం బా గాధలకసర్వమున్

కదలన్ జేసిన కాలమూర్తికి నమస్కారంబు సత్కీర్తికిన్ ॥

—భర్తృహరి.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

పంథొమ్మిదవ అధ్యాయము.

వెల్లస్తీ - అయోధ్య వజీరు.

టిప్పు రాజ్యమును చూరగొన్న పిమ్మట వెల్లస్తీ సందనవనమసనోష్ఠా అయోధ్య రాజ్యముపై తనకన్నువేసెను. అయోధ్య రాజ్యము ఇంగ్లీషువారికి మొదటినుండియు కల్పవృక్షమువలెనున్నట్లు యిదివరకే చెప్పి యుంటిమి. సర్ జాన్ షోరు తనహయాములో వజీరాల్లీ సింహాసన భ్రష్టునిగావించి సాదత్ ఆలీ యను నతనిని సింహాసన మెక్కించి యున్న సంగతిని లోగడ చెప్పియుంటిమి. సింహాసన భ్రష్టుడైన వజీరాల్లీ కంపెనీవారిచేత కాశీలో ఖైదీగనుంచబడెను. ఇతడు ఖైదులోనుండియే బహుశః బయటనున్న కొందరితో కుట్రచేయుచున్నట్లు తోచుచున్నది.

ఈ సంగతి తెలిసి కంపెనీ వారతనిని కాశీనుండి కలకత్తాకు మార్పదలచిరి. అప్పుడు వజీరాల్లీయు అతని ముఠాలో మరికొందరును తిరుగుబాటుచేసి జైలుఅధికారి 'చెర్రీ' యను నతనిని, మరియురువురు ఇంగ్లీషువారిని చంపి, జైలునుండి పారిపోయి, మరికొంత ముఠానుకూర్చుకొని, అయోధ్య రాజ్యములో కొన్నిచోట్ల కొల్లగొట్ట సాగించిరి. ఈ గందరగోళము నణచుటకు సబాబు సాదత్ ఆలీ ఇంగ్లీషు వారి సేనలను అద్దెకడిగెను. ఆసమయమున వెల్లస్తీ గవర్నర్ జనరలుగనుండెను. ఇదే బలే అవకాశమని చెప్పి వెల్లస్తీ కంపెనీసేనల నతనికంటగట్టుటకు పూను కొనెను.

అయోధ్య రాజ్యపరిపాలనను బాగుచేయు చున్నానను మిషతో వెల్లస్తీ యీ రాజ్యపు ఆంతరంగిక వ్యవహారములందు జోక్యము కలిగించుకొన జొచ్చెను.

వెల్లస్తీ గవర్నర్ జనరల్ గ వచ్చినప్పుడు అయోధ్యరాజ్య రాజధానియగు లక్నోలో "లమ్న్ డెన్" అను నతడు రెసిడెంటుగ నుండెను. కాని, యితడు వెల్లస్తీ చెప్పు దుష్కార్యముల జేయుటకు యిచ్చగింపని కారణముచేత వెల్లస్తీ అతనిని తీసిపారవేసి, ఆస్థానమునకు తనకు చేలోకువైన "కర్నల్ స్కాటు" అను వానిని నియమించెను. అయోధ్య రాజ్యమును బాగుచేయుచున్నానను మిషతో వెల్లస్తీ యెట్టిదుండగముల జేసెనో కర్నల్ బెయిర్డ్ - ఒకానొక బ్రిటిష్ ఆఫీసరే -

“బంధిపోతుకు పైమెట్టు” అను తన గ్రంథములో పూసగ్రుచ్చినట్లు వివరించి యున్నాడు. అందుండి కొన్ని ముఖ్యాంశములమాత్ర మిట క్లుప్తముగ వివరింతుము:-

వెల్లస్లీ 1798 సం. మే నెలలో కలకత్తా చేరెను. అక్టోబరు నెలలో అయోధ్యరాజ్య మునుగూర్చి ఆలోచించ సాగెను. నబాబునుండి రావలసిన కప్పము సరిగ జెల్లుటకును, నబాబుయొక్క సైన్యమును “బాగుపరుచుటకును” అతడు కొన్ని మంచియేర్పాటులను బాగా ఆలోచించి పెట్టుకొనెను. ఈ యేర్పాటులేమి? నబాబు తాలూకు సైన్యమునంతా తీసి పార వేయడము—అతని నబాబుగిరి దర్జాకును, రివిన్యూ వసూలుకును మాత్రము కొద్దిగ అట్టెవుంచ డము—మిగతా సైన్యము యావత్తు తీసిపారవేసి, దాని స్థానమున క్రమముగ యిదివరకున్నవి గాక యింకా అవసరముగ కంపెనీ తాలూకు కౌల్బలములను, గుఱ్ఱపుదళములను చేర్చుటము—

ఈ ఖర్చంతా నబాబే భరించడము—ఇది వెల్లస్లీ తనమనస్సులో చేసుకొన్న యేర్పాటు. ఈ యేర్పాటునుగూర్చి వినగానే, నబాబు గాభరాపడి “యింతకంటే నేను రాజ్యము వదులుకు పోవడం మేలని” విసుగుదలతో మాట్లాడెను. నబాబు నోటివెంటవచ్చిన యీమాటను పట్టు కొని యావత్తురాజ్యమును ఒక్కసారియే ఆపోశనపట్టవచ్చునని వెల్లస్లీ ఉద్విఘ్నపరచెను.

“అయోధ్యరాజ్యముపై యావత్తు సివిల్, మిలిటరీ అధికారములను కంపెనీ అధికారము వారి కుగొక్కరే గుత్తొనవలయును. ఇదియే కంపెనీవారి పరమోత్కృష్ట వేసి రుద్దుట. సంకల్పమని నా నిశ్చితాభిప్రాయము” ఇవి వెల్లస్లీ మాటలు. ఈ యభిప్రాయమున కనుగుణముగ వెల్లస్లీ ఒక ఖరారునామాను తయారుచేసెను.

దానిలో మొదటిపూరతే యేమనివున్నదంటే—నబాబు రాజ్యము వదులుకొని పోవలెననివున్నది! ఈ కరారునామాపై సంతకము పెట్టవలసినదని కోరినప్పుడు నబాబు నిర్ఘాంతపోయి, సంతకము పెట్టుటకు నిరాకరించెను. అంతట నెలలతరబడి రాయబారములు నలిగెను. ఈ రాయబారము లలో వెల్లస్లీ తనమనస్సులోవున్న సంకల్పమునంతను వెల్లడించెను. ఈ ప్రయత్నమంతా కేవలము కప్పపుసామ్యు రాబట్టుకొనుటకే కాదనియు, అసలు నబాబుయొక్క సైనికాధికారము నంతయు సమూలముగ త్రుంచివేయుటకేయనియు, వెల్లస్లీ నిస్సందిగ్ధముగ వెల్లడించివేసెను. ఒకమూల యిట్లు రాయబారపు మాటలు నలుగురుచు నేయున్నవి, - ఒకమూల నబాబుచెప్పకొను గొడవయంతయు వినీవిననట్లు కంపెనీ యువ్యోగులు వూకొట్టుచునే యున్నారు.—కొని, మరి యొక ప్రక్కనుండి, కంపెనీ సేనలుమాత్రము క్రమక్రమముగ అయోధ్యరాజ్యములోనికి వచ్చి చేరుచున్నవి. ఏమిజబరదస్తీ! ఈ చర్యను కంపెనీవారు సమర్థించుకొన్న రీతియు మరింతవంతగ, గడసరితనముగ నున్నది. వెనుక సర్ జాన్ పోరుకును నబాబుకును జరిగిన ఒడంబడికను బట్టి, అయోధ్యరాజ్యమును సంరక్షించవలసిన బాధ్యత, భారము, కంపెనీవారి నెత్తిమీద వున్నదట! కాబట్టి, నబాబుకు యిష్టములేక పోయినాసరే, తమయిచ్ఛానుసారము యీ భారమును నిర్వహించుటకుగాను యెప్పుడుపడితే అప్పుడు, యెన్ని బ్రిటిష్ సేనలనుపడితే అన్ని బ్రిటిష్ సేనలను తీసికొనివచ్చి అయోధ్యరాజ్యములోనికి దింపుటకు కంపెనీవారికి అధికారమున్నట్లు సదరు ఒడంబడికలో భావార్థమున్నదట! ఈ ప్రకారముగ తమకవసరమని తోచినప్పుడు తీసికొనివచ్చి దింపిన సేనలకు జీతబత్తెములిచ్చుకోవలసిన బాధ్యత నబాబుదనికూడ ఒడంబడిక చెప్పచున్నదట! (అవసరానవసరములను నిర్ణయించునది కంపెనీవారట! ఖరు)

మాత్రం నబాబుదట !— ఏమి న్యాయము !) ఈ ప్రకారము జబరదస్తీగ ఒక బ్రిటిష్ సైనిక దళము అయోధ్యరాజ్యములో ప్రవేశించెను. ఇంకొకదళముకూడ బయలుదేరి వచ్చుటకు సిద్ధము గనుండెను. ఈ సంగతి తెలిసి, నబాబుసాదత్ ఆలీ ఒక పెద్ద మహబరును (1800-వ సం॥ జనవరి 11-వ తేదిన) లక్నో గెసిడెంటుద్వారా వెల్లెస్లీకి పంపుకొనెను. అందు తనగోడు నంతను నబాబు వెళ్ళబోసుకొనెను. అందుండి కొన్ని ముఖ్యభాగముల మాత్రము యిట బహుశ్చింతముగ బొందుపరచెదము.

“గత 80, 90 సంవత్సరములనుండి యీపరగణాలు నాపూర్వుల సర్వం సహాధికారముక్రింద నుండి యున్నవి. నాతండ్రిగారి కాలమునాటినుండి మాకును మీ నబాబు గోడు. కంపెనీవారికిని స్నేహమేర్పడినది. దీనివల్ల మా రాజ్యము బలిష్ఠమైనది. నాఅన్నగారి హయాములోకూడ కృతహారములు సగళముగ నే వెళ్లిపోయి నవి. ఆయన అనేకమంది శత్రువులతో పోరాడవలసివచ్చెను. ఆయన నేనలలో నే అనేకసార్లు తిరుగుబాటు జరిగెను.....

“అయినప్పటికి యిప్పుడు మీరు చేయదలచినమాదిరి మార్పులను చేయుటకు కంపెనీవారిదివరకెన్నడును కలలోనైన తలంచాయుండలేదు; కంపెనీవారి దయవల్ల, వారి భుజబలసహాయమువల్ల, నేను నాపితృపైతామహమగు సింహాసనము నెక్కితిని. తమ రెక్కలక్రిందికి తీసికొనినవారిని సురక్షించుట బలవంతులును మహాదారభావులును నగు సార్వభౌములకు సర్వకాలములందు, సర్వదేశములందు, సాంప్రదాయసిద్ధముగ నే యున్నదిగద. నేను ఘనత వహించిన మీ కంపెనీవారికి సంపూర్ణముగ శరణాగతుడను. అందుచే మీ గొప్పవనమును, దౌదార్యమును సమ్మకొని, నాపూర్వుల కాలములోకంటె నాహయాములోనే యీరాజ్యము మరింత ప్రతిభతో వెలుంగగలదని నేనెంతయో ఆశతోనుంటిని.

“మీ కంపెనీవారికీర్తి ఆ చంద్రతారార్కము వర్ధిల్లుగాక !”

“నాహయాములో నారాజ్యములో ఆవమానకరములను యెట్టిమార్పులుగాని అకారణముగ రాకుండుగాక యని ఆల్లాను వేడుకొనుచున్నాను. ఎవరోకొందరు దుర్మార్గులుచేసిన దుష్కార్యములకుగాను, తరతరములనుండి యింట కనిపెట్టుకొనియున్న నౌకర్లు జీవనముల గోల్పోయి, వారు అన్నమో రామచంద్రాదుని యడలుచు, చెట్లుపుట్టలంబట్టి పోయి, నాయపకీర్తిని లోకమంతట వ్యాపింపజేయు దౌర్భాగ్యస్థితికి రాకుండురుగాక!

“దేశములో మిగిలినవారైనను సుఖముగనుండక “యీరోజున వాళ్లు దేశాంతరాలపాలైనారు. యిక మనవంతు రేపువస్తుందీరా, జేవుడా” యని యడలుకుందురుగాక!

“అన్నిటికంటె గొప్పఅనర్థమేమనగ:—కంపెనీవారి ప్రకారముగ చేయుటవల్ల వారి కీర్తికి కళంకముకలుగును. ఇకనన్నో నాప్రజలు గడ్డిపోచకంటె హీనముగజూతురు. కంపెనీవారికి నాయందు సమ్మకములేక నన్నీరీతిగ పదభ్రష్టులచేసి తమనైస్యము తీసికొనివచ్చి దేశములో పెట్టివారని ప్రజలనుకొందురు.”

“ఈప్రకారము జరిగినట్లైతే, యికదేశంలో నా అధికారమే అంతరించి పోతుంది. నాయాజ్ఞలను కడజాలివాడుకూడ లెక్కచేయడు. మీకు కప్పముచెల్లించడానికి నేనెంత తంటాలుపడినా వృధయవుతుంది.”

“నన్నిట్లు అగౌరవపరచుట నిజముగ మీయద్వేషముకాదను నమ్మకముతో నామన గుల్లో మాటను మీకు దాపరికములేక చెప్పకుంటాను. కంపెనీవారి లోడ్పాటుతో, వారి సలహాతో, నారాజ్యమును బాగుపరుచుకొనుటకు కావలసిన యావత్తుపనులను చేసికొనుటకు నాకు సంపూర్ణముగ సామర్థ్యమున్నది. వారిని తృప్తిపరచి, వారికి విధేయుడనై యుండుట కంటే నాకింక కావలసినదేమున్నది? పట్టాభిషేకకాలమందు నేను వారితో చేసుకొన్న ఒడంబడికను ఒక వెంట్రుకవానికూడ తప్పి నడచుకొనను. కంపెనీవారుకూడ అన్నమాటను తప్ప వారుకారు. చేసుకొన్న ఒడంబడికప్రకారము తు, చ, తప్పకుండజరిపిస్తారని నాకు తెలుసును. కాబట్టి, వెనుకచేసుకొన్న ఒడంబడికను మీరు నిజముగ భంగపుచ్చదలచిరని నేననుకొనను.”

“ఇక అసలువెనుకటి ఒడంబడిక షరతులనుగూర్చి కొంతమనవి చేసుకొంటాను. ఆఒడంబడికలోని రెండవషరతు యేమిచెప్పుచున్నది. నబాబుతాలూకు రాజ్యమును సమస్తశత్రుబాధ నుండి సంరక్షించుట కంపెనీవారికి విధాయకము. ఈ పనికిగాను కంపెనీవారు అదనముగ కొంతకొల్పలమును ఆశ్వబలమును నబాబురాజ్యములో పెట్టినారు. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ నబాబు యిదివరకిచ్చుచున్న రు. 56,77,638లుగాక యిప్పుడు అదనముగ మరి రు.19,22,362లు చెల్లించవలెను. అనగ, సాలుకు 76 లక్షల రూపాయల కప్పమును కంపెనీవారికి నబాబు చెల్లించవలెను.”

“అదివరకుండిన నేనకంటే నా పట్టాభిషేకకాలమందు కంపెనీసేన హెచ్చుచేయబడినది. ఈ హెచ్చునేనకగు ఖర్చును నేను భరించుటకు ఒప్పుకొన్నమాట వాస్తవమే. అయితే, తిరిగి కొంతకాలమునకు యీ సేనను మరల హెచ్చించవలయునని మన ఒడంబడికలో యెక్కడను నూచింపబడనై నలేదు. ఇందుకు విరుద్ధముగ యిప్పుడిట్లు తిరిగి సేనను హెచ్చుచేయదలచుట అనవసరము, అన్యాయము.”

“ఒడంబడికలోని రెండవషరతు చూడుడు. దానిలో యేమివున్నది? అయోధ్యరాజ్య సంరక్షణకై కంపెనీసేనలు అచూంబాపతులు, కలిసి, పదివేలకు మించరాదు. అవసరమువచ్చినప్పుడు మాత్రము, తదవసరకాలమునకు మాత్రము సచునేనను 13 వేలవరకు హెచ్చించవచ్చును. ఈ హెచ్చుఖర్చును నబాబు భరించవలయును.

“మరియు యేకారణముచేతగాని, కంపెనీసేన యెప్పుడైనా 8 వేలకు తగ్గేయెడల’ దామాషాప్రకారము నబాబు యిచ్చుకోవలసిన కప్పముకూడ తగ్గించవలయును. ఈషరతులను బట్టి యేమి తేలుచున్నది? అవసరమును గుర్తించకుండ కంపెనీసేనలను, యిచ్చవచ్చినరీతిని హెచ్చించరాదనియు, అవసరకాలమునకు మించి హెచ్చుకాల మీసేనల నుంచరాదనియు, సేనసంఖ్య యెంత హెచ్చించవలయునను సంశయముకూడ అప్పటప్పటి అవసరమునకు సరిపోయి నంతవరకే హెచ్చించవలయునుగాని, అంతకుమించి హెచ్చించరాదనియు, స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి, మీరిప్పుడు చేసినట్లుగ ఎట్టిఅవసరము లేకపోయినను, మీరు మీ సేనలను హెచ్చుచేసి, ఆఖర్చును నన్ను పెట్టుకొనుమనుట చాల అన్యాయము, ఇది మన ఒడంబడికకు విరుద్ధము. అది గాక అవసరము లేకపోతే మీ సేనను దానిననుసరించి నాకప్పమునుకూడ తగ్గించవలయునని యీ రెండవషరతు చెప్పుచున్నది.

“ఇక 17-వ పరతు చివరభాగము దేమియున్నది? మన ఉభయపక్షములకు జరుగు వ్యవహారములు మిక్కిలి అన్యోన్య స్నేహభావముతో జరుగుచుండవలెననియు, నాగ్రహకృత్యములపై నను, వంశ పారంపర్యముగ వచ్చుచున్న నారాజ్యముపై నను, నా సేనపై నను, నా ప్రజలపై నను నాకు సంపూర్ణాధికారము లుండవలయుననియు, ఈపరతు చెప్పచున్నదిగదా. విరిప్పడు తలపెట్టినట్లు వీని యన్నిటిపై నను మీరు నాయధికారమును తీసివేసినచో యిక నాకున్న స్వాతంత్ర్యమేమి? అధికారమేమి?”

“కాబట్టి, తామీ సంగతులనన్నిటిని దయచేసి పూర్తిగ విచారించి, నారాజ్యముపై నను, నా సేనలపై నను, నా ప్రజలపై నను, నాకు సంపూర్ణాధికారము పూర్వమువలెనే, నిలిచియుండునట్లు చేయగోరెదను. మీరు దయచేసి, మీరెసిడెంటు స్కాటుగారితో నన్ను సంప్రదించి నాకు సలహా చెప్పచుండవలసినదని మీరు ఆజ్ఞాపించినయెడల నేను సదరు స్కాటుగారి సహాయముతో దేశభద్రతకు అవసరమైన యేర్పాటులనన్నిటిని చేసికొందును. నా సేనలు వినయవిధేయతలతో ప్రవర్తించుచుండునట్లును చేసెదను. నేనును అన్ని విషయములలో మీతో సంప్రదించుచునే, మీయాజ్ఞలకు యెల్లప్పుడు బద్ధుడనగుచునే, నడుచుకొనుచుందును.

“ఇందువల్ల మనఉభయలక్ష్మీయు ప్రపంచమున వ్యాపించును. కంపెనీయొక్క అభ్యుదయమునకై నేనెల్లప్పుడు అల్లాను ప్రార్థించుచుందును.”

“చనవుచేత నేను నామనస్సును విప్పి మీయెదుట బెట్టినాను. నామనస్సులోని భావముల నన్నిటిని మీకు తెలుపుకొందమను ఆశచేత నేను మీజాబనకిట్లు జబాబిచ్చుట ఆలస్యమైనది. మీరు నా కోర్కెలను మన్నింతురనియే మీ మిత్రభావమునుబట్టి అనుకొనుచున్నాను.”

ఇంతటి వినయ పూర్వకముగ వ్రాసుకొన్న జాబునకు తలబిరుసు వెల్లెస్లీ యెంతటి పొగరుబోతు జబాబిచ్చెనో చూడుడు. జబాబును, వెల్లెస్లీ తలబిరుసు. సరాసరి నబాబుకు పంపక, ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుగు స్కాటుకు యిట్లని తన శైక్రిటరీచేత వ్రాయించెను :—

నబాబు మీద్వారాపంపించిన ఉత్తరము సరియైన మతలబులోలేదు. దానిని తామంగుకొనుట తగదన ఘనతవహించిన వెల్లెస్లీ ప్రభువుగారు తలంచుచున్నారు. కాబట్టి, సదరు ఉత్తరమును మీరు తిరిగి నబాబుకు పంపించివేయండి. ఈ ఉత్తరమును వాపసుచేయునప్పుడు యీదిగువ అంశములుకూడ నబాబుకు తెలియజేయండి.

ఘనతవహించిన గవర్నర్ జనరల్ ప్రభువుగారి దస్కతు మొహరులతోనుండి, ఉభయపక్షములకు యింతటి ప్రామాఖ్యమైవ విషయములతో కూడుకొన్నట్టి మన నవంబరు 5-వ తేదీ ఉత్తరమునకు నబాబు యీమతలబుగ జబాబిచ్చుట ప్రస్తుత వ్యవహారమునకు యెంతమాత్రము తగదు. అది అతని లేకితనమును తెలియ బరుచుటయేగాక, ఇండియాలో బ్రిటిష్ అధికారులలో అగ్రేసరుడగు గవర్నరు జనరలుయెడ నబాబు విధిగ మాపవలసిన మర్యాదకు చాల లోపము.

ఈ కారణములచేత, మీరుపంపించిన కౌగితమునకు యెట్టిజబాబుగాని పంపుటకు గవర్నల్ జనరల్ ప్రభువుగారు నిరాకరించుచున్నారు. మన నవంబరు 5-వ తేదీ ఉత్తరము

నకు యిందులో పంపిన మతలబుప్రకారము జబాబివ్వవలసినదని మీరు నబాబునుపిలిచి చెప్పండి. ఈ మతలబు ప్రకారము జబాబిచ్చుట పూర్వాచారమేగాక న్యాయముకూడనై యున్నది. ఇప్పుడు వాపసుచేయుచున్న యీ ఉత్తరములో ప్రకారమే నబాబు తిరిగి జబాబివ్వదలచినయెడల — అనగ బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారి గౌరవమును, న్యాయబుద్ధిని అతడు నిందింప దలచినయెడల — నిరాధారముగు యానిందకు యెట్లు జబాబుచెప్పవలెనో ఘనతవహించిన గవర్నర్ జనరల్ ప్రభువుగారికి తెలియునని మీరు నబాబుకు గట్టిగ చెప్పండి. [కుప్తము.]

ఈ ఉత్తరప్రత్యుత్తరములగూర్చి సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల చరిత్రకారుడగు 'మిల్లు' తన బ్రిటిష్ ఇండియా చరిత్ర ఆరవ సంపుటము. 191 చరిత్రకారుని మందలింపు. పేజీలో యిట్లని వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఒడంబడిక చేసుకొన్న ఉభయపార్టీలలో ఒకపార్టీ తాను నెరవేర్చవలసిన షరతుల అన్నిటిని తు, చ, తప్పకుండ, సకాలమున నెరవేర్చినాడు. ఇట్టి సమయపాలన లోకములో ననన్యసామాన్యము. ఇక రెండవ పార్టీవారన్ననో, ఒడంబడికను యావత్తు ఒక్కసారిగ, అతి లజ్జాకరముగ, భంగపుచ్చుపోవుచున్నారు. కనీసము అట్లుచేయబోవుచున్నట్లు మొదటి పార్టీకి కనిపించినది. అప్పుడతడేమి చేసినాడు? “అయ్యా! మన ఒడంబడికకును, మీప్రవర్తనకును నాకు తేడాకనబడుతోంది” అనిచెప్పి యెంతోవినయ విధేయతలతో రెండవపార్టీకి స్పష్టముగ తెలుపుకొన్నాడు. అతడు మనవిచేసుకొన్న ధోరణి అతని బానిసబుద్ధిని తెలియజేయు నదిగానున్నదేగాని, యెదుటివారియెడ అమర్యాద జూపునదిగ యెంతమాత్రములేదు. అయినప్పటికి యెదుటి పార్టీవారేమనుచున్నారు? ఈతని ధోరణి మనగౌరవమును, న్యాయబుద్ధిని నిందపాలేయునదిగ నున్నదని మొదటిపార్టీవారు (యెంతో తాగతనముగ) అనుచున్నారు. తమ నిరంకుశాధికార ప్రకారము లొంగినడచుకొనని తనయెదుటివానిని శిక్షించుటకు లోగడ అతనియందెట్టి తప్పుగాని దొరకకపోయినను, యిదిగో, యిప్పుడీయవినయ ధోరణియే ఒకానొక తప్పుగ—ప్రాయశ్చిత్తములేని మహాపాపముగ—అతనియందు కల్పించి, అతనిని శిక్షించుటకు నిరంకుశాధికారులగు రెండవపార్టీవారు పూనుకొన్నారు. ఈపరిస్థితి సంగీకరించినచో, యిక (బలవంతుడుచేయు) యేప్రతిష్ఠాభంగముగాని, సమర్థనా రహితముగ నుండజాలదు. “(అనగ, బలవంతుడు చేసినతప్పులు తప్పులుగ యెంచబడవన్నమాట)”

“ఈ తప్పువల్లనప్తపడిన యెదుటిపార్టీ యిదేమని గర్దించరుండ నోరుమూసుకొని ఊరకుంటే, “ఇదిగో, దీనికి యెదుటిపార్టీ ఒప్పుకొనే ఒప్పుకున్నాడు. ఇందులో ఒడంబడికకు భంగమేమున్నది.” అని అందురు. ఇక, అతడు ఒప్పుకొనక “మీరు ఒడంబడికను భంగపుచ్చినారు.” అని నోరెత్తి పల్లెత్తుమాట అంటే, “ఇదిగో, నీవు మాగౌరవమును, న్యాయబుద్ధిని, నిందించి, మమ్మును లోకములో అల్లరిపెట్టుచున్నావు. యిది మహాదోషము, దీనికి ప్రాయశ్చిత్తములేదు. నీబోటి అధముడితో మాబోటి గొప్పవారు సంబంధము పెట్టుకోవడమే తప్పు, పో, పో,” అని పెనుతాగతనముతో త్రోసివేయుదురు.” [కుప్తము.]

1801 సం॥ జనవరి 22-వ తేదీన వెల్లెస్లీ నబాబు సాదత్ ఆలీకి మరియొక ఉత్తరము వ్రాసెను. అందులో “మనోవర్తి పుచ్చుకొని, నీ రాజ్యమంతా వదలు

కొని లేచియెనాపో ; లేదా యిప్పుడు నీరాజ్యంలోకి తెచ్చిన యీ రెండు సైన్య
దళములఖర్చుక్రింద నీ రాజ్యంలో సగంభాగం కంపెనీకి ధారా
వెల్లస్తీ గద్దరింపు, దత్తమైనా చేసివెయ్యి” అని యెంతో గద్దరింపుతో వెల్లస్తీ
బందిపోటు.

వ్రాసెను. ఇందు కనుగుణముగ ఒక చిత్తు ఒడంబడిక కూడ
వ్రాసిపంపుచు, యిందు విషయమై యేయే పనులు చేయవలెనో వెల్లస్తీ తన
రెసిడెంటుకు ఉత్తరము వ్రాసిపంపించెను. 1798 సం॥ ఒడంబడికవల్ల తమకు నచ్చు
చున్న 76 లక్షల కప్పముతో కంపెనీవారి దాహము తీరలేదు. ఏటేట 76 లక్షల
నూపాయలు చెల్లించుచుండుటకంటె, యిందుక్రింద ఒక్కసారిగనే నబాబు ఇంగ్లీషు
వారికి తన రాజ్యములో కొంతభాగము-ఒక జిల్లాను-శాశ్వతముగ, సర్వసంపూర్ణాధి
కారములతో ధారాదత్తముచేసివేయవలసినదని వెల్లస్తీ నబాబును బలవంత పరచెను.
ఇంగ్లీషువారు కోరుకొన్న యీ జిల్లాపైవచ్చు సాలియానా రాబడి ఒకకోటి, 35
లక్షల రూపాయలు. అనగ, తమ కిదివరకు ముట్టించున్న 76 లక్షలకంటె యిప్పుడు
మరి 59 లక్షలను అదనముగ కంపెనీవారు నబాబునుండి గుంజుకొన జూచిరన్న
మాట. వెనుకటి యెడంబడికకు కేవలము విరుద్ధముగ, వెల్లస్తీ తననిల్లు బలాత్క
రించుచు చెప్పినమాటలకు నబాబు మొదట ఒప్పుకొనలేదు. అయినను వెల్లస్తీ
1801 సం॥ యేప్రిల్ 28-న తేదీన “ సదరు పరగణాలను మనకిచ్చుటకు నబాబు
అంగీకరించక పోయినయెడల, నీవు సదరు పరగణాలను బలాత్కారముగ ఆక్ర
మించుకొనవలసినది” అని తన రెసిడెంటుకు జాబు వ్రాసెను.

“ నావద్దనుండి వేరే ఉత్తరువులకై నీవిక వేచియుండవద్దు. ఇదే నా ఫైనలా
ఉత్తరువుగ భావించి, నీవు క్రియజరుపవలెను” అని రెసిడెంటుకు ఆ ఉత్తరములోనే
వ్రాసెను. అనగ, సదరు పరగణాలపై బందిపోటు చేయవలసినదని చెప్పి వెల్లస్తీ
తన రెసిడెంటును ప్రేరేపించెనన్నమాట !

అయోధ్య రాజ్యమును గబళింపవలయునను దురాశచే సదరు రాజ్యముపై
సివిల్, మిలిటరీ, రివిన్యూ, వగైరా యానత్తు సర్వం సహాధికారములను కంపెనీ
వారే వహించినగాని సదరు రాజ్యము “ నాగుపడదని” వెల్లస్తీ యెన్నో శ్రీరంగ
నీతులు, సాకులు చెప్పెనుగద. ఈ ప్రకారము యానత్తు
రాజ్యమును ఒక్కసారిగ గబళించుటకు అతనికెనరును అడ్డు
లేరుగద. అయితే, ఆతడే టేల చేయలేదు? సగముముక్కను
మాత్రమే కొరుక్కుతిని, మిగతా సగమును యాభై యేండ్ల

వెల్లస్తీ అయోధ్యలో
సగముముక్కను నోట
గరచుట.

వరకు యేల కొన యూపిరితోనుండనిచ్చెను? ముందువచ్చు గవర్నర్ జనరలుల
ఫలహారము క్షౌరకై అట్టెయుంచెనా? లేక, ఇంగ్లండులో ఇంగ్లీషు ప్రజలేమను
కొందురోయని వెల్లస్తీ భయపడెనా? తరువాత, వారన్ హేస్టింగ్సుకు పట్టినగతియే

తనకును పట్టునని వెల్లస్లీకి గుండెలలో దడదడ బుట్టెనా? తన బుద్ధికే యింతటి అన్యాయముగ గన్పట్టుచున్న ఘోరకార్యము నెట్లుచేయుదునా యని నోరాడక, కండ్లుమూసుకొని, యెట్లెట్లో సగముముక్కను మాత్రమే. వెల్లస్లీ తాను మ్రొంగ గలిగెనా?

“అంతా అక్కరలేదులే, సగంరాజ్యమే పుచ్చుకుంటాములే” అని వెల్లస్లీ తన యభిప్రాయమును నబాబుకు తెలియపరచినప్పుడు-అట్లాగైతే, మిగతా సగం మాత్రం నాకికయెన్నాళ్లు దక్కుతుంది?” అని పాపము నబాబు ఉస్సూర నెను. కాని, నబాబు అనుకొన్నదానికంటె యెక్కువకాలమే మిగతా సగము నిలిచి యుండెను. అయితే, యీలోగా, సదరు మిగతాసగము పైవచ్చు రివిన్యూనుకూడ కంపెనీ వారెట్లెట్లో తామే దిగమ్రొంగుచుండిరి. “ఈ మిగతా సగముపై నీకే సర్వసంపూర్ణాధికారము వుంటుంది,” అని ఇంగ్లీషు రెసిడెంటును, గవర్నర్ జనరల్ శైక్రటరీమున్నగు ఇంగ్లీషువారును మొట్టమొదట నబాబుకు యెంతోదూరము నమ్మకముగలుగునట్లు తియ్యనిమాటలు చెప్పిరి. కాని నబాబుకు నమ్మకము కుదుర లేదు. “మా మాట నమ్మండి-మీకెందుకు? మాదీపూచీ” అని ఇంగ్లీషు దొరలు ఎన్నో ఒట్లు పెట్టుకొనిరి.

తమ వాగ్దానములయందు నబాబుకు యేమాత్రమైన నమ్మకము పుట్టు నేమోయని వారుయెంతో తంటాలుపడిరి. కాని, నబాబుకు నమ్మకమెట్లుకుదురును? “నేను మీమాటలను నమ్మను, నేను లేచిపోతాను, ఈ గొడవంతా నాకెందుకు?

నబాబు రోదనము, సంతకము, “మక్కాకో మదీనాకో నన్నుపోనియ్యండి-మీ యిష్టంవచ్చి నట్లు మీరు తగలేసుకొండి-నాప్రజల మొగం నేనిక చూడ లేను-నన్ను లేచిపోనియ్యండి” అని పాపము నబాబు యెంతో

యేడ్చెనట! కాని, యేమి యేడ్చిన నేమిలాభము? నబాబెంత పడి పొరలినను వృధయైనది. ఆఖరుకు 1801 సం॥ నవంబరు 4-వ తేదీన కాగితముపై నబాబు యేడుస్తూ సంతకము పెట్టెను.

కంపెనీవారు తమ స్నేహితుని యేడ్పించిన యేడుపు యీరీతిగ నున్నది! నబాబు బుద్ధిపూర్వకముగ తమ కర్ధరాజ్య మిచ్చెననుమాట వట్టి బూటకము.

కంపెనీవారు మొట్టమొదట నబాబు వద్దన్నకొద్దీ సేనలకు సేనలను తీసికొనివచ్చి అతని నెత్తిమీద పెట్టిరి. ఖర్చుపై

ఖర్చులను అతని నెత్తినవేసి రుద్దిరి. ఆఖరుకు “యీసామ్మ్యు యిచ్చుకోలేను మొట్టో” అని గోలపెట్టితే, యీగోల నొకసాకుగ తీసికొని,

“సామ్మ్యు లేకపోతే, రాజ్యము యిచ్చివేసెయ్యి” అని బలాత్కరించిరి. ఉన్నంత వరకు డబ్బుగుంజినారు. డబ్బు అయిపోతే, రాజ్యం లాక్కున్నారు. నబాబుయెడ

తమకు గల “స్నేహము” నకు చిహ్నముగ కంపెనీవారి ప్రకార మతని మెడకు ఉరిత్రాడు తగిలించి తమ కాలికి కట్టిపడవేసుకొన్నారు! ఇది ఇంగ్లీషువారి స్నేహ ఫలితము.

దురంతమగు యీ యయోధ్య రాజ్యాపహరణోదంతము సీమలో ప్రజల చెవిని పడెను. ఇండియాను దభిమానముండి, వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సును పార్లమెంటు యెదుట తూరుపారబట్టిన ఫ్రాన్సిస్ యింకను బ్రతికియుండెను. వెల్లెస్లీయు, అతని తమ్ములిద్దరును ఇండియానుండి ఇంగ్లండుకు రాగానే, వీరిముగ్గురి పనిపట్టించుటకు ఫ్రాన్సిస్ పూనుకొనెను. ఇతడును, పాల్ అను యింకొక మెంబరును చేరి యిందు విషయమై పార్లమెంటులో చాల గందరగోళముచేసిరి. అయితే వీరికి మద్దతు చేయుటకు బర్క్లవంటి మహావక్త వీరి కా నాడు దొరకలేదు. వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సు కేసులో పనిచేసిన బర్క్ యిప్పుడు చనిపోయెను. అదిగాక, పరాసు వీరుడగు నెపోలియను తన మహా విజయయాత్రలచే యూరపు ఖండమునంతను కంపింపజేయుచుండెను. అందుచే ఆరోజులలో ఇంగ్లీషు ప్రజల మనస్సులు మహా ఆందోళన పూరితములైయుండి, “నెపోలియన్ బాధ యెట్లుతప్పనురా దేవుడా” యని కళవళపడుచుండెను. ఈ హడావుడిలో తమకేదో రాజ్యమును - దొంగతనముగనో, దొరతనముగనో - సంపాదించిపెట్టిన వెల్లెస్లీపై యీ యిద్దరు అనామకపు మెంబర్లు చేయు గందరగోళము పార్లమెంటులో యెవరిచెవికెక్కును? ఇదంతయు తుదకు చెవిటివానిముందు ఊదిన శంఖమయ్యెను.

ఫ్రాన్సిసు తనకు హేస్టింగ్సుపై గల యీర్ష్యచే ఆతనిపై చార్జీలు పెట్టించెనని వెనుక కొందరనిరి. కాని, అట్టియీర్ష్య యితనికి వెల్లెస్లీపై లేదుగద. అయితే, యిప్పుడు పాల్కు వెల్లెస్లీపై యీర్ష్య యుండెనని కొందరనజొచ్చిరి- ఏలననగ, వెల్లెస్లీ అయోధ్యలో యీ దుండగములు చేయుచున్నకాలమందు యీ ‘పాల్’ అనునతడు అయోధ్యలోనే యుండెను. ఈ దారుణకృత్యముల నన్నిటిని పాల్ కళ్ళార చూచెను. వెల్లెస్లీ చర్యలు ఆంగ్లదేశ కీర్తికి భంగకరములుగ గన్పట్టిన కారణముచేతనే ఆతడిప్పు డతనిపై చార్జీలు దాఖలుచేసెను గాని, ఆతనిపై గల ద్వేషముచే గాదని పాల్ 1806 సం॥ జనవరి 27-వ తేదీన పార్లమెంటు మహా సభలో యీరీతిగ చెప్పెను:—

[.....నాకు స్వయముగ వెల్లెస్లీపై యెట్టి యీర్ష్యయులేదు..... భారతప్రజల సౌఖ్యమునకు శ్రేయస్సునకు మాత్రమేగాక, మనజన్మభూమియగు ఇంగ్లండుయొక్క కీర్తికి కూడ యీ వెల్లెస్లీ శత్రువని ఋజువుపరచుటకు నేను న్యాయబుద్ధితో పూనుకొనుచున్నాను. వారన్ హేస్టింగ్సువలెనే యీ వెల్లెస్లీయు మహాఅపరాధి, రాజ్యద్రోహి. అయితే వారన్ హేస్టింగ్సుకును యితనికిని ఒక్క తేడావున్నది. ఏదోషమైతే వారన్ హేస్టింగ్సునందు అస్పృష్ట

ముగనుండెనో, అట్టిదోషము వెల్లస్లీయందు స్పష్టముగ గన్పించుచున్నది. వారకాహేస్తింగుపై వెనుకచార్జీలు పెట్టబడినప్పుడు యీ వెల్లస్లీ పార్లమెంటులో మెంబరుగ నుండెను. ఆ చార్జీల యందలి లోతుపాతులు, యితనికి బాగుగ తెలియును. ఇట్టివాడు యీదేశములోని శాసనములు తనకు తెలియవనిగాని, తాను పొరవడితిననిగాని, యేదో సాకుచెప్పకొనుటకుకూడ వీలులేదు. (కుప్తము)]

వెల్లస్లీతో షరీకైయున్న కొందరు మెంబర్లు యీకేసు పార్లమెంటుముందుకు రాకుండ యేదో సాంకేతికపు టభ్యంతరముల జెప్పి తప్పింపవలెనని అడ్డదిడ్డముగ వాదించజొచ్చిరి. ఎట్టకేలకు, చాల కాలహరణమైన పిమ్మట 1806 సం॥ మే 28-వ తేదీన వెల్లస్లీపై పార్లమెంటుయెదుట చార్జీ దాఖలయ్యెను. అయోధ్య వజీరు వ్యవహారములో వెల్లస్లీ చేసిన చర్య చాల అక్రమమగు క్రిమినల్ నేరమను చార్జీ మహాసభవారి యెదుట బెంచిగుమాస్తా చదివి వినిపించెను. ఇందుకు మద్దతుగ పాల్ తన వ్రాతమూలకమగు స్టేటుమెంటును దాఖలుచేసెను. ఈ స్టేటుమెంటు చాల గాఢముగను, తిరుగు లేనిదిగను నుండెను:

[“లోగడప్రమాణపూర్తిగ చేసుకొనబడినఒడంబడికలకుతాను బద్ధుడైవుండవలసియుండగ, అట్లుచేయక అందుకు విరుద్ధముగ, సదరు ఒడంబడికలోని నిబంధనలను కేవలము తృణీకారభావముతో త్రోసిపుచ్చి, ముద్దాయి వెల్లస్లీ తాను ఇండియాలో అడుగిడిననాటినుండి సదరు నబాబు తాలూకు అధికారములను, హక్కులను భంగపుచ్చ సంకల్పించి, తుచకొ సంకల్పమును క్రియాపూర్వకముగ, సైతము జరిపించెను. 1798 సంవత్సరపు టొడంబడికవలన కంపెనీవారు నబాబుకు ప్రమాణపూర్తిగ వాగ్దానము చేసినదానికి భంగకరముగ వెల్లస్లీ నబాబుతాలూకు ఆంతరంగిక రాజ్యవ్యవహారములలో జోక్యముకలిగించుకొనియు, ఆతని గృహకృత్యములలో సైతము ఆతని కెట్టిపలుకుబడిగాని, అధికారము గాని లేకుండజేసియు, ఆతని సేనలపైనను, ప్రజలపైనను ఆతనికి గల అధికారమును, సమూలముగ నాశనముచేసియు, కేవలమబద్ధమగు మిషలజెప్పి ఆతనిపితృపైతామహమగురాజ్యమును ఆతనినుండి యూడబెరికియు, అలిఘోరముగ ప్రవర్తించెను. తన పుత్రెలోబుట్టిన యీసంకల్పములనుగాని, తానొనర్చిన యీక్రియలనుగాని సదరు వెల్లస్లీ కలకత్తాలోనున్న తన కౌన్సిల్ మెంబర్లకుగాని, సీమలోనున్న తన యజమానులగు యీస్టిండియా కంపెనీవారికిగాని ముందుగ తెలుపవైన తెలుపలేదు. వారితో యిందువిషయమై అతడుసంప్రదించలేదు.” కుప్తము.]

పాల్ దాఖలుచేసిన స్టేటుమెంటు చాలపెద్దది. తనసంకల్పమును సాధించుకొనుటకై వెల్లస్లీ యెట్టి మార్గముల నవలంబించెనో విన్నచో అతడు పరమకిరాతకుడగు మహా పాపిగ గన్పట్టితీరును. పార్లమెంటులో యితనిని సమర్థించుటకై యితని ముఠామెంబర్లు చేసిన ప్రతివాదనము వారి కపటస్వభావమును, అక్రమముగ పక్షపాతబుద్ధిని లోకమునకు చాటుచున్నది.

ఈ కేసులో సాక్షులను విచారించుటకు 1806 సం॥ జూన్ 18-న తేదీన పాల్ కోరికపైని పార్లమెంటువారు తమలో కొందరు మెంబర్లను ఒకచిన్న కమిటీగా యేర్పాటుచేసిరి. ఈ కమిటీకి “ఫోక్సుటౌ ప్రభువు” అధ్యక్షుడుగ నియమింపబడెను. ఈ కమిటీముందు విచారింపబడిన సాక్షులలో మొదటిసాక్షి సర్ జాన్ ఘోర్ అనగ వెల్లెస్లీకి ముందు ఇండియాలో గవర్నర్ జనరల్ గ పనిచేసివచ్చినవాడు. ఇతడును అయోధ్యనబాబును తన హయాములో హింసపెట్టియే యుండెనుగద. ఇట్టివాడు అసలు రహస్యమును బయటపెట్టునా? ఇతనినుండి యెట్లైన రహస్యమును గుంజదమని “పాల్” యితని నెన్నియో అడ్డునవ్వాళ్ళు వేసెను. కాని, వెల్లెస్లీ పక్షపాతులగు మెంబర్లు యీ ప్రశ్నలను వేయనీయక అడుగడుగునకు గందరగోళము చేయసాగిరి. రెండవ సాక్షి సర్ అల్ఫ్రెడ్ క్లార్కు. ఇతడు ఇండియాలో సర్వ సేనాపతిగ నుండెను. పాల్ యితనినొక ప్రశ్న వేసెను- యీ ప్రశ్న వేయడానికి వీలులేదని వెల్లెస్లీ పార్టీవారు తీవ్రముగ యెదిరించిరి. అట్లయినచో కమిటీ ప్రాసీడింగ్సు నిలుపుదల చేయవలసినదని పాల్ కోరెను. ఆప్రకారమే ప్రెసిడెంటు కమిటీ ప్రాసీడింగ్సును ఆపుదలచేయవలసి వచ్చెను “పాల్ త్రోవకు యెదటి పార్టీవారు అడ్డుములు వేసిరని” ప్రెసిడెంటు చెప్పెను. అంతటితో యీ కేసు విచారణ తాత్కాలికముగ నిలిచిపోయెను. ఈ కేసు పూర్తికాక మునుపే పార్లమెంటు సభ ముగిసెను. ఈలోగా కొత్తయెన్నికలు వచ్చెను. ఈ యెన్నికలలో పాల్, ఫ్రాన్సిసు లిరువురు ఓడిపోయిరి. కాబట్టి, యీ కేసునందు అంత పట్టుదలగలవారెవరు పార్లమెంటులో లేకపోయిరి. తిరిగి దాదాపు రెండేండ్లకుగాని యీ కేసు అసలు పార్లమెంటుసభ యెదుటికి రానేలేదు. 1808 సం॥ ఫిబ్రవరి 9-వ తేదీన యీ కేసును విచారణకు తీసుకోవలసినదని ‘ఫోక్సుటౌ ప్రభువు’ పార్లమెంటుసభలో ఉపపాదించెను. ఈ కేసుకు సంబంధించిన కాగితములన్నియు చాల గందరగోళముగ పడియున్నవనియు వీనినన్నిటిని చదివి రికార్డునంతను వరుసగ పెట్టుటకు ఒకచిన్న కమిటీని వేస్తే బాగుంటుందనియు కొందరు మెంబర్లు వాదించిరి.

“.....ఇదిచాల ప్రాముఖ్యమైన విషయము. దీనిని తొందరగా త్రోసివేయుట న్యాయముకాదు.

...ఈ కేసులో కోట్లకొలది ప్రజల శ్రేయస్సు యిమిడియున్నది. ఈ ప్రజలకు మనము తప్ప యింకెవరును దిక్కులేరు. మనముతప్ప వారికి మిత్రులనడగిన వారింక యీలోకిములో యెవరును లేరు. తమకు న్యాయము కలుగజేయవలసినదని వారిప్పుడు మనకు మొఱవెట్టుకొనుచున్నారు. ఈ మొఱనుగనుక మనమువినక తేలికగ తృణీకరించివేసినచో, మనము మన గౌరవమును, ధర్మమును భంగపుచ్చుకొన్న వారమేగాక, మనయావత్తు శేషగౌరవమును, ధర్మమును కూడ భంగపుచ్చుకొన్న వారగుదుము.” (క్లుప్తము.)

అని “సర్ తామస్ బర్టౌ” అను మెంబరు యంతోదూరముచెప్పెను. అయినను ప్రయోజనములేకపోయెను. బ్రిటిష్ ప్రజలు యేనాడు కైస్తవతరులగు

భారతప్రజలకు గాని, రాజులకుగాని, న్యాయముగలుగజేసిరి? కమిటీనికోరుచు కొందరు మెంబర్లు పెట్టిన తీర్మానము ఓడిపోయెను.

1808 సం॥ మార్చి 9-వ తేదీన యీ అయోధ్య కేసు విచారణ పార్లమెంటు మహాసభలో ప్రారంభమయ్యెను. వెల్లెస్లీ పార్టీవారు ప్రజాభిప్రాయమును తమపక్షమునకు త్రిప్పుకొనుటకుగాను యెట్లు తంటాలు పడుచున్నదియు ఆయోధ్య చార్జీ విచారణ, ఫోక్సుటన్ ప్రభువు మహాసభయెదుట వెల్లడించెను. వారు కర పత్రములను అచ్చొత్తించి పార్లమెంటు మెంబర్ల కేగాక, ప్రతికాఫీ హోటలులలోను, బజారులలోను, విరివిగ పంచిపెట్టసాగిరట! ఇట్టి అసత్య ప్రచారముచే ప్రజల మనస్సులను విషపూరిత మొనర్చుట ఇంగ్లీషు నాయకులకు మొదటి నుండియు పరిపాటిగ నేయున్నది. ఈ కేసునుగూర్చి ఫోక్సుటన్ ప్రభువు చెప్పిన మాటలు యెంతేని గమనింప దగియున్నవి:—

“వెల్లెస్లీ ప్రభువునకును, నబాబుకును, మధ్యన్యాయము తీర్చవలసినపని యిప్పుడీ మహాసభవారికి కలిగినది. అయితే మహాసభవారిప్పుడొక గొప్పసంగతిని బాగాజ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను. అదేదనగ, మీ యెదుట యిప్పుడు ఒక్కపార్టీయే యున్నాడు. రెండవ పార్టీలేదు. మీయెదుటనున్న యీ పార్టీ వెల్లెస్లీ ప్రభువు. ఇతనికి యిప్పుడు అన్నివిధముల పరిస్థితులు వాటము వారీగనున్నవి. తన వాదములమీదనే యిప్పుడు కేసువిచారణ యగుచున్నది. దాఖలైన దస్తావేజులన్నీ అతని సొంతదస్తావేజులే. అక్కడయేమి జరిగినదియు అతనిప్పుడు స్వయముగజెప్పిన మాటలుతప్ప వేరే ఆధారములేమియు మహాసభవారి యెదుటలేవు. ఇతడిప్పుడు మహాసభవారి యెదుటికి స్వయముగవచ్చి నిలువబడక పోయినను, యితనిపక్షమున వాదించుటకు యిక్కడ యెందరో అతనికి స్నేహితులు, బంధువులు వున్నారు. అతనికి మొగమాటస్తులు, అతనివల్ల అనేక ఉపకారములను లోగడ పొందియున్నవారు, స్నేహపాశములచేతను, రక్తసంబంధముచేతను, అతనికి బద్ధులైవున్నవారు యెందరో అతనికిప్పు డిక్కడనుండి అతనిపక్షముగ వాదించుచున్నారు. ఇకరెండవపార్టీయగు నబాబెట్లున్నాడో చూడుడు. అతనిపక్షమునగల కేవల న్యాయముచేతను, అతడుపడిన క్యూరబాధలచేతను, ప్రేరితులైన మెంబర్లుతప్ప, అతనికిక్కడదిక్కు ఇంకెవ్వరునులేరు. అతనికిక్కడరక్తసంబంధీకులగు చుట్ట పక్కములులేరు—మొగమాటస్తులులేరు. తనగోడు తాను స్వయముగ అతడిక్కడికి వచ్చి చెప్పుకొనుటకు అతనికి పీలులేదు. తనముజువులను చూపుకొనుటకు అతనికి ఆవకాశములేదు. కాబట్టి, మహాసభవారు అతనియందు కొంచెము చనవుతో, ఉదారభావముతో చూచుట సమంజసము. అయితే, నబాబు తరపు వకీలుగ వాదించు నేను నా పార్టీకి న్యాయముతప్ప యింకేమియు కోరుటలేదని మాత్రము మహాసభవారు గ్రహింపవలెను. న్యాయము—కేవలము అనాచ్ఛాది తమగు న్యాయము — కటికన్యాయము — యెదటి పార్టీయగు వెల్లెస్లీ చెప్పిన మాటల యాధారముపైననే యేర్పడిన న్యాయము — నాకుచాలును. ఇంతకంటే నేనెక్కువ కోరుటలేదు. మహాసభవారు యేమాత్రము న్యాయబుద్ధితో పీక్షించినను నాకుచాలును. వెల్లెస్లీ చెప్పినమాటలను బట్టియే అతనిప్రవర్తన

అత్యంత గర్వమైనదని చెప్పి అప్పుడు మహాసభవారికి తప్పక తోచితీరును. పాపము; దురదృష్టవంతుడగు ఆనబాబుకును కొంత న్యాయము, నష్టపరిహారము, చాధానివారణ జగుగల దనియు ఆశించుచున్నాను.”

ఎక్కడనో భూగోళమున కావలి ప్రక్కను ఆరువేల మైళ్లదూరములోతమకు సంబంధీకుడు కానట్టి - తమ శాఖవాడు కానట్టి - ఎవడో ఒకానొక కచ్చన్నకు యేదో అన్యాయము జరిగినదనిచెప్పే చప్పిడిమాటలు మహేంద్రవైభవముతో కొలువు తీర్చియున్న క్రైస్తవ మహా ప్రభువుల చెవులలో దూరునా? ఎంత నెత్తి మాట! నబాబు తన ఒండబడికను తు, చ, తప్పకుండ నెరవేర్చినాడనియు, వెల్లస్తీయే మోసముచేతను, దబాయీంపులచేతను, దార్జన్యముచేతను, నబాబు మెడలు విరిచి అతని అర్థ రాజ్యమును అక్రమముగ హరించినాడనియు న్యాయ బుద్ధిగల ‘విభీషణాయలు’ కొందరెంత మొత్తుకొన్న నేమిప్రయోజనము? ఈ లంకారాజ్య సభాసదుల కీ మాటలు రుచించునా?

అయోధ్య విషయమై వెల్లస్తీ చేసిన చర్యలన్నిటిని ఖండించుచు, దురదృష్ట వంతుడగు నబాబుకు కొంత న్యాయమును, నష్టపరిహారమును యిప్పించవలసినదని కోరుచు, ఫౌక్సుటన్ ప్రభువు వరుసగ 12 తీర్మానములను పెట్టెను. ప్రతి తీర్మానమును వెల్లస్తీ పార్టీవారు యెదిరించి, యేవో అప్రస్తుతమగు అడ్డదిడ్డపు సంగతులగొని వచ్చి, మిగతా మెంబర్ల నందరినికూడ మహా గందరగోళములో పడవేసిరి. ఈ సమయమున వెల్లస్తీ తమ్ములిరువురుకూడ పార్లమెంటులో మెంబర్లయిరి. వీరు మహా సభలో కూర్చుండి తమ యన్నగారి పక్షమున నెంతయో తంటాలుపడిరి. ఇట్టి వారు నిష్పాక్షికమగు న్యాయబుద్ధితో యెట్లు ప్రవర్తింపగలరు? వెల్లస్తీ పక్షముగ చేయబడిన మూడువాదములకును సర్ తామస్ టర్బక్ యిట్లు జబాబు చెప్పెను:—

[ఒకవాదనయేమి—హక్కు. రెండవవాదన అగత్యము: మూడవ వాదన—సీమగవర్న మెంటువారిచ్చిన ఆజ్ఞ. మొదటివాదననుగూర్చి విచారించుదాము:—

ఇండియా గవర్న మెంటువారు యీదారుణకృత్యములు చేయవచ్చునను హక్కు— అయ్యా! వీరి కెక్కడనుండి వచ్చినది? ఈహక్కు మనకు “కత్తిచేతవచ్చినదట. కత్తిచేతసంపాదించుకొన్నదానిని కత్తిచేతనే నిలువబెట్టుకొనవలెనట—యివి మన మెంబరుగారి మాటలు! జయించినవారిమాటయే శిలాక్షరమైనచో, యిక ఒడంబడికలతో నేమిపని? అనినే నడుగుచున్నాను. “నబాబు స్వతంత్రరాజుకాడు, అతనిని స్వతంత్రరాజుగా మనము యెంచుకుంటామని అతడనుకొనుట పొరబాటు అని యింకొక మెంబరు చెప్పుచున్నాడు.....

“కంపెనీవారు సర్వసహా సార్వభౌములు; నబాబు వారికి గులాము; అతనిరాజ్యమును యావత్తు లాగికొనకుండ, సగముమాత్రము లాగికొన్నాము కాబట్టి, మనమతనియెడ యెంతో దాక్షిణ్యమునే చూపినామని యింకొక మెంబరునుచున్నాడు. ఇట్టివారలకు నేను లేచి జబాబు చెప్పటకు నాకే-ఫీ-ఎంకో సిగ్గుగనున్నది. అసలివి వాదనలను పేరునకే తగవు...అయితే,

అయ్యా, నేనొకమాట అడుగుతాను. ఈనబాబు స్వతంత్రుడేకాడంటే,—యితనికి రాజ్యమే లేదు. పురమేలేదు, ఆంతఃపురమేలేదు, పైన్యమేలేదు, ప్రజలేలేరు అంటే, అసలు 1798-వ సంవత్సరపు ఒడంబడిక యెట్లు పుట్టినదండీ! అతనికి వీనియన్నిటిపైగల హక్కును నిర్వచించుచు—దానికి భంగము కలుగనీయమని చెప్పచు-ఆ ఒడంబడికలో వ్రాయుటయెట్లు సంభవించినదండీ?—కుప్తము.]

నబాబు రాజ్యమును హరించుటకు కంపెనీవారికి యెట్టి హక్కుగాని లేదని చెప్పి యీ మెంబరు వెల్లస్లీ పార్టీవారి మొదటి వాదన తుత్తునియలుగ ఖండించి వేసెను. ఇక, “అగత్యమను” రెండవ వాదనను గూర్చి యీ మెంబరు రిట్లు చెప్పెను:—

[ఇండియాలో మనరాజ్యమును విస్తరింపజేసికొనుట అవసరమని చెప్పేవాడన నా కెంత మాత్రమును నచ్చలేదు. అయినప్పటికి మనరాజ్యభద్రతకు అయోధ్యరాజ్యమును మన రాజ్యములో కలుపుకొనుట అగత్యమయ్యేయెడల ఆమాటేయేల బహిరంగముగ, మొగసిరిగ, చెప్పరాదు? లోలోన యీకృత్రిమపు తంత్రము లెందుకు? ఈటక్కురుమాట లెందుకు? చేసే కార్యము క్యూరకార్యమైనా మేము మా అవసరంకొద్దీ చేస్తున్నాము అనిఅంటే బాగుంటుంది గాని, దానిని మంచికార్యమని చెప్పి యేల అసత్యవాదములచేసి, లోకమును మోసగించవలెను? చేసేపని క్యూరమగుటయేగాక, దానిని చేసినవిధానముకూడ బ్రిటిష్ జాతిపేరునకు కీలమునకు మరింతకళంకము నాపాదించునదిగనున్నది” —కుప్తము.]

ఇక మూడవ వాదన యేమనగ:—

ఇది సీమ గవర్నమెంటు వారిచ్చిన ఆజ్ఞయట! ఈపని వెల్లస్లీ తాను స్వతంత్రించి చేయలేదనియు, పై యధికారుల ఉత్తరువుల ప్రకారమే చేసెననియు, కాబట్టి, యిందు వెల్లస్లీ తప్పేమీ లేదనియు కలకత్తాలో యితని హయాములో చీపు జడ్జిగ నున్న సర్ జాన్ ఆన్సట్రూధర్ అను మెంబరు వాదింపజొచ్చెను. దీనికి మనమెంబరు (టర్టన్) చెప్పిన సమాధాన మేమనగ:

[ఈ వాదనను చేయుచున్నప్పుడు సదరు మెంబరుగారు తనచేతిలో పెద్దకాగితములకట్టను పట్టుకొనియుండిరి. తమవాదన కనుకూలముగ ఆకట్టనుండి యేదైనా ఒక చిన్ని కాగితపు పీలిక నైనను సదరు మెంబరుగారు మహాసభవారియెదుట పడవేయుదురేమో యని నేనెంతో ఆతురతతో కనిపెట్టుకొనియుంటిని, ఇట్టికాగితమేదైనావుంటే బహుశః నాకది పొరబాటున కంట బడలేదేమో. అట్టి పొరబాటును సవరించి, సదరు మెంబరుగారు నాకా కాగితపుముక్కను చూపిస్తే యెంతో సంతోషించి యుందును. రహస్యపు సంఘపువారుగాని, కంపెనీబోర్డువారుగాని, యీవిషయమై వెల్లస్లీకి చీమ తలకాయంత ఇషారాయైనను యిచ్చియుండిరని నాకు కించిత్తు దాఖలాచూపినట్టయితే నేను తృప్తిపడెడివాడను. ఇట్టి సందర్భములోకూడ ఒడంబడికను భంగపుచ్చుట న్యాయమేయని నే నొప్పుకొనకపోయినను, యిందులో వెల్లస్లీ దిమాత్రము ఆట్టే తప్పులేదని నేననియుందును. అప్పుడు వెల్లస్లీ తన యజమానులు చేయమన్న దుర్మార్గకార్యములు చేయనని, ధైర్యముతో యెదిరించలేక లొంగిపోయినాడనియే యనియుందునుగాని

అతనియందు వేరేదోషోపశాద చేసెడివాడనుకొను. ఈవాదనచేసిన మెంబరుగారు తనచేతిలో అన్నికాగితములు పెట్టుకొనికూడ వానిలో ఒక్క చిన్నముక్కనుకూడ మహాసభవారికి చూప లేదు—కనీసము, నబాబు యిచ్చుచున్న కప్పమును అతనియమములతో రాజ్యముగ మార్పు చేయవలసినదనియైన అర్థమిచ్చు ఒక్కముక్కనుకూడ సదరుమెంబరుగారు కంపెనీ నుజమా నుల హుక్కుములనుండి చదివి వినిపించలేదు. దాఖలుచేయలేదు. ఇక నబాబు అనుమతికి వ్యతిరేకముగ నైనసరే చేయవలసినదనుమాట కలికమునకైన కానరాదని నేను వేరుగ చెప్పపనిలేదు. ఎంత పెడార్థముగ విరిచినను సరే యీ భావమును నూచించు ఒక్క చిన్నమాట మాత్రమును వారు తమచేతిలోనున్న పెద్ద కాగితపుకట్టనుండి చూపిస్తే యెంతో బాగుండెడిది..... కప్పమును రాజ్యముగ దౌర్జన్యప్రయోగముచే మార్పుదల చేయవలసినదనిచెప్పి కంపెనీ యధికారులు యెన్నడును, యేగవర్నర్ జనరల్కుగాని, హుక్కుముల చేసియుండలేదని నేనుగట్టిగ వాదించుచున్నాను.....

అట్టి నిదర్శనమేదైనావుంటే, ఒక్కటి—ఒక్కటంటే ఒక్కటిచాలును—చూపించండి—అని నేను ఎదుటిపార్టీ మెంబరుగారిని యిదే సవాలు చేయుచున్నాను.”—
[కుప్తము.]

కాబట్టి, బెంగాలులో ప్రధాన న్యాయమూర్తిగ కొన్నాళ్ళు వెలిగించిన యీ మెంబరుగారు— (సర్ జాన్ ఆన్సుట్రూధర్ గారు) చెప్పినమాట శుద్ధ అబద్ధమని ఋజువైనది. అయిననేమి? వెల్లెస్లీ పక్షమందు న్యాయము లేకున్నను, అతనిపక్షమున తలకాయలసంఖ్య హెచ్చుగ నుండెను. దురదృష్టవంతుడగు అయోధ్య నబాబుపక్షమువారు పెట్టిన తీర్మానము లన్నియు పార్లమెంటు మహాసభలో అధికసంఖ్యాకుల వోట్లచే ఓడిపోయెను. పైపెచ్చు యింకొక అక్రమముకూడ జరిగినది— “టర్టన్” చేసిన సవాలుకు జబాబుచెప్పటకు ధైర్యములేని పిరికిపంద— బెంగాలు ప్రధాన న్యాయమూర్తి— తగుదునమ్మా యని అప్పుడు ముందుకువచ్చి “వెల్లెస్లీ ఇండియాలో చేసిన మహా ఘనకార్యములకు అతనియెడ యీ పార్లమెంటు మహాసభవారు కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నారు” అనికూడ తీర్మానమును ఉపపాదించెను. ఈ తీర్మానము నెగ్గెను!!! ఇందుపై వ్యాఖ్యాన మనవసరము.

దీర్ఘకాలము యీడికక్రింద పడిన అయోధ్య చార్జీ యీరీతిగ 1808 సం॥ మార్చి 15-వ తేదిన కొట్టివేయబడినది. వెల్లెస్లీ చేసిన దారుణచర్యలచే నష్టపడిన నబాబుకు కొంత నష్టపరిహారమైనా యిప్పింపవలయునని కొందరు మెంబర్లు మార్చి 31-వ తేదీన ప్రయత్నించిరి. కాని, అదియు విఫలమయ్యెను. తారన్ టన్ అను మెంబ రిట్లు చెప్పెను:—

“మనజాలి గౌరవమున కింతటి ప్రాముఖ్యమైన యీ విషయము చర్చజరుగుచున్నప్పుడు చాలమంది మెంబర్లు తమకేమియు పట్టనట్లు సభకు రాకపోవుట నాకు చాల సంతాపకరముగ

నున్నది. వెల్లస్లీమీద వచ్చిన చార్జీని యెట్లో త్రోసివేయుటలో మొన్నరాత్రి యీ పార్లమెంటు సభవారు అతనికంటె యెక్కువఘోరముగ ప్రవర్తించి యుండిరని నాయభిప్రాయము వెల్లస్లీ వ్యవహారము భల్లూకపుటాలింగమును పోలియున్నది. వెల్లస్లీ భల్లూకము నబాబును కాగలించుకొని ఎముకలు పెటపెట విరుగునట్లు నొక్కిచంపివేసెను. ఇట్లయినచో త్రోవనేపోవు బాటసారిపైబడి దోచుకొన్న బందిపోటుదొంగ చర్యకూడ “ఒడంబడిక” యను పేరిటనే చెల్లుబడికావలసి వచ్చును.”

ఫరూకాబాదు చార్జీ.

నబాబుచే దత్తమైన మండలములకు వెల్లస్లీ తన తమ్ముడగు హెన్రీని లెఫ్టినెంటు గవర్నరుగ నియమించెను. కాని, యిందుకు కంపెనీ యజమానులు అంగీకరించనందున, అతని నక్కడనుండి తీసివేసి “ఫరూకాబాదు పరగణాకు” అధికారిగ నియమించెను. ఈ పరగణా చరిత్ర నిట కొంచెము క్లుప్తముగ చెప్పవలసి యున్నది. ఈ పరగణా అయోధ్యరాజ్యములో నున్నది. దీనిని ఆఫగన్ వంశస్తులగు మహమ్మదీయ ప్రభువులు పాలించుచు, అయోధ్య నబాబుకు సామంతులుగ నుండిరి. ఈ పరగణాయొక్క రక్షణభారము అయోధ్యనబాబు వహించునట్లును, అందుకు ప్రతిఫలముగ ఫరూకాబాదు ప్రముఖులు యితనికి సాలుకు నాలుగు లక్షల రూపాయలు కప్పము కట్టునట్లును, కంపెనీవారు మధ్యవర్తిత్వము వహించి, పూచీపడి, యేర్పాటుచేసిరి. కాని, కంపెనీ యుద్యోగులు స్వలాభ పరాయణులై యీ పరగణా తాలూకు ఆంతరంగిక వ్యవహారములలో అనవసరముగ జోక్యము కలిగించుకొన సాగిరి. అందుచే కారణవాలీసు గవర్నర్ జనరల్ గ నున్నప్పుడు, “ఫరూకాబాదునుండి ఇరిగ్లీషు రెసిడెంటును తీసివేయునట్లును, యిక ముందెవరిని పంపకుండునట్లును” అతడు 1787 సం॥లో అయోధ్యనబాబుతో ఒడంబడిక చేసుకొనెను. కాని, యీ ఒడంబడికకు విరుద్ధముగ వెల్లస్లీ 1801 సం॥ నవంబరు నెలలో యీ ఫరూకాబాదు పరగణాను దిగ్విమింగివేయవలెనని సంకల్పించుకొనెను. ఈ దురుద్దేశమును తన కౌన్సిలుమెంబర్లకుగాని, సీమలో యధికారులకుగాని తెలియపరచకుండ, తన తమ్ముడగు హెన్రీద్వారా మిక్కిలి క్రూరమును, అక్రమమును నగు మార్గములచే వెల్లస్లీ నెరవేర్చుకొనెను. తాను చేసిన దుర్మార్గములు లోకమున కెరుకబడకుండ కప్పిపుచ్చుటకుగాను, వెల్లస్లీ ఫరూకాబాదు నబాబుచేత బలాత్కరించి 1802 సం॥ జూన్ 4-వ తేదీన ఒక ఒడంబడిక కాగితముపై సంతకము పెట్టించుకొనెను. తన రాజ్యమును కంపెనీవారికి ధారాదత్తము చేసినట్లు యీ కాగితములో వ్రాయబడియున్నది. ఈ నబాబుకు అప్పుడే మైనారిటీ వదలి మెజారిటీవచ్చెను. ఈ కుర్రవాడు తనబంధువులయొక్కయు, మిత్రులయొక్కయు, మాటలనువిని యీ కాగితముపై సంతకము పెట్టడేమో అనే భయముచేత, “ఈ కుర్రవానిచేత యీ ఒడంబడికకు ఒప్పించినచో మీకు కావలసి

నన్ని బహుమతుల నిచ్చెదమనియు, ఒప్పించనిచో మిమ్మును దేశమునుండి వెడల గొట్టించెదమనియు, యితని బంధుమిత్రుల నందరిని దబాయించవలసినదని” చెప్పి వెల్లస్లి తన తమ్ముడగు హెన్రీకి సలహా వ్రాసిపంపించెను. ఆత డాప్రకారమే చేసెను. ఈ రీతిగ కుర్రనబాబును అతని బంధుమిత్రులను దబాయించి, బలాత్కరించి, అక్రమముగ లాగుకొన్న యీ ఘరాకాబాదు పరగణాను వెల్లస్లి తన తమ్మునికి— హెన్రీకి— పట్టముగట్టెను.

ఈ కుళ్లునంతను పాల్ అను మెంబరు 1806 సం॥ ఏప్రిల్ 18-వ తేదీన పార్లమెంటు మహాసభలో కడిగి వదిలిపెట్టెను. అతడు చెప్పినమాటలివి :—

“వెల్లస్లి యాజ్ఞప్రకారము కరారునామాపై సంతకము చేయించుకొనుటకు గాను నబాబును లక్షోకు పిలిపించిరి. నబాబురాగానే, అక్కడ అతనియింట్లో అతనిసీలుకనుపించ లేను. ఈ సీలు తరువాత లక్షోలో గవర్న మెంటుభవనములో కనిపించినట్లు నేనుజూపు చేసెదను.

ఈ పై వాక్యములనుబట్టి, కుర్రనబాబు యీ కరారునామాకు యెంత మాత్రము ఒప్పుకొనలేదనియు, అతడి కరారునామాపై స్వంతముగ సంతకము చేయలేదనియు, కంపెనీ యధికారులే అతని దస్కతు మొహరుగల సీలును దొంగిలించి, యీ కరారునామా పత్రముపై అతని దస్కతును ఘోరరీ చేసిరనియు తెలియుచున్నది.

వెల్లస్లిపై తేబడిన యీ ఘరాకాబాదు చార్జీని పార్లమెంటువారు పూర్తిగ విచారింపకపోవుట మన దురదృష్టము.

ఈ కేసు విచారణ పూర్తిగ జరిగియున్నచో, యిందింకెంత కుళ్లుబయట పడెడినో !

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదియవ అధ్యాయము.

వెల్లస్లీ - ఆర్కాటు నబాబు.

మహమ్మదాలీ ఓమ్ దుత్ డిల్ డీన్మా ఎదురుతిరుగుట.

ఆర్కాటు నబాబుకును, కంపెనీవారికినిగల సంబంధమును గూర్చియు, అతనికిగల అప్పల భారమునుగూర్చియు లోగడ చెప్పియుంటిమి. కర్నాటక నబాబు అప్పలలో మునిగియున్నందున యిక అతని నుంచి వెల్లస్లీ దబాయంపు నందువల్ల తమ కేమియు గిట్టుబాటుకాదనితోచి, అతని రాజ్యమును కాస్తాదిగమ్రొంగివేస్తే పోతుందని వెల్లస్లీ తలంచెను.

ఈ తలంపును మనస్సులో పెట్టుకొనియే టిప్పుపైకి దండయాత్ర వెడలిన కాలమందు వెల్లస్లీ 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 24-వ తేదీన మద్రాసునుండి సదరు నబాబు కొక పెద్ద ఉత్తరమును-14 అచ్చు వేజీల ఉత్తరమును-వ్రాసెను. అందలి సారాంశ మిది :—

[1792 సం॥ లో మీపూర్వులు మాతో చేసుకొన్న ఒడంబడికలోని మూడవషరతు ప్రకారము, కర్నాటకములోగాని, తత్ప్రాంతములోగాని మాకేదైనా యుద్ధమువస్తే, ఆ యుద్ధము సక్రమముగ నడిపించుటకుగాను మేము మీకర్నాటకరాజ్యమును తాత్కాలికముగ ఆక్రమించుకొనునట్లును, ఆకాలములో సదరురాజ్యములో రివిన్యూ వగైరాలను మేమే వసూలు పరచి అందులో మీకు అయిదవవంతు భాగముపెట్టునట్లును యేర్పాటు జరిగియున్నది. ఇప్పుడట్టి యుద్ధము మాకు టిప్పుసుల్తానుతో వచ్చియున్నదిగాన, మేమిప్పుడు మీరాజ్యమును ఆక్రమించుకొనుట అవసరమని నేనిందుమూలముగ మీకు తెలియపరచుచున్నాను.

అదిగాక, మీరు మాకు చూమాలుగ చెల్లించవలసిన కప్పమును చెల్లించుచున్నప్పటికి మీరు చాల అప్పలలో మునిగియున్నారు. మీరాజ్యములో చాలభాగము మీబాకీదార్లకు తాకట్టు పెట్టియున్నారు. వారాభాగములను మిక్కిలి చెడుగ పరిపాలించుచున్నారు. అందుచే అక్కడి ప్రజలు అవస్థపడుచున్నారు. ఇదేమియు బాగుండలేదు. ఇట్లేకొన్నాళ్లు జరిగినచో, మీరు మాకు కప్పము కట్టలేని స్థితికూడవస్తుంది. ఇందుకుగాను మీరు మాకు తాకట్టువుంచిన భూముల విలువయు—దానితోపాటు సదరుహామియు—తగ్గిపోతుంది—కాబట్టి మీ రాజ్యమును యావత్తు గనుక మాకు యిచ్చివేసినచో మీయాస్థి యప్పలను యావత్తు మేమే చూచుకొందుము. మీకు యెట్టి ఋణబాధయునుండదు. రాజ్యపరిపాలనా

భారముగాని, తత్సంబంధమైన యితర చిక్కులుగాని, ఆందోళనగాని, మీకేమియునుండదు. మీరుహాయిగ మనోవర్తి పుచ్చుకొని, చీకుచింతలేకుండ, దర్జాగా కాలమీద కాలవేసుకొని కాలక్షేపము చేయవచ్చును. రాజ్యపాలనా భారమంతయు మానెత్తినే వేసుకుంటాము— మీరు మహారాజులాగ వుండవచ్చును. ఈ చిక్కులన్నీ వదలించుకొనుటకు దైవము మీకిప్పుడు మంచి అవకాశ మిచ్చినాడు. ఈ అవకాశమును గనుక మీరు జారవిడుచుకొన్నారంటే, మీరు మహా అగాధములో పడిపోతారు. అందుండి మారిక యీజన్మకు లేవలేరు.....(కుప్తము)]

ఈ విధముగ వెల్లెస్లీ ఆర్కాటు నబాబును బుజ్జగించియు, దబాయించియు, అతనినుండి రాజ్యమును ఊడబెరుకుకొన జూచెను. కాని, నబాబు గంభీరలేఖ. నబాబు (ఓమ్దుత్-ఉల్-ఉద్రా) యీ దబాయంపులకు లొంగక, 1799 సం॥ మే 13-వ తేదీన వెల్లెస్లీకి గంభీరముగ జబాబు వ్రాసెను. అందలి సారాంశమిది.

“మీరు చెప్పినప్రకారము 1792 సం॥ ఒడంబడికను బట్టి, కొన్ని పరిస్థితులలో మీరు మారాజ్యమును తాత్కాలికముగ ఆక్రమించుకొన వచ్చునను మాట వాస్తవమే. అట్టి పరిస్థితులు దురదృష్టవశాత్తు యేర్పడేయెడల, నాకుగలుగు యీ అవమానభారమును,—విధి నాకు ప్రతికూలుడై వచ్చిన్పడు—నేను భరించక యేమి చేయగలను? దైవాజ్ఞను శిరసా వహించుటకు యీశ్వరుడు నాకు తగు మనోనిబ్బరము నివ్వగలడు. భయములేదు. కానివ్వండి!”—

“నేను అప్పలలో మునిగియుంటిననియు, మీకప్పమునకుగాను మేముమీకు హామీగా వుంచిన భూములను తిరిగి యితరులకు నేను తాకట్టు పెట్టిననియు, నేను మీకప్పమును కెల్లించలేని దివాళాస్థితికి వచ్చిననియు, మీరు తలంచుటకేమి హేతువులుగలవో నేనెఱుగను. మీరట్లేల తలంచితిగో నేనూహింపజాల కున్నాను. నాపై లోకములో యిట్టి అక్రమప్రచారము జరుగుట కేవలము అన్యాయము. ఈ అక్రమప్రచారము నాపినగాని, నాకు గలుగు అపకారమునకు మితయుండదు. మీ కప్పమునకుగాను తాకట్టు పెట్టిన భూములలో ఒక్క అంగుళమునుకూడ నేను యెవరికిగాని నాబుద్ధికి తెలిసినంతవరకు తిరిగి తాకట్టు పెట్టలేదని నేనిదే ప్రమాణపూర్తిగ చెప్పచున్నాను.”

“ఇక పాతయెడంబడికను మార్చి నారాజ్యమును యావత్తు మీకుకట్టపెట్టు విషయము చాల కిష్టమైనది. మీరూ నేను ఎంతో ఘోరకార్యమునకు ఒడిగట్టినగాని, 1792 సం॥ నాటి ఒడంబడికను మార్పవీలుండదు. ఈ ఒడంబడికకు తానెంతో దుఃఖముతో ఒప్పుకొంటిననియు, యేమైనాసరే దీనినిక మార్చవద్దనియు, నాతండ్రి చచ్చిపోవునప్పుడు నాచేత తన చేతిలో చేయివేయించుకొని మరీ చచ్చిపోయెను. కాబట్టి, దీనినిప్పుడు మార్చవలసినదని మీరునన్ను కోరకుందురుగాక. ఈ మార్పు నీలికి, మతధర్మములకు, ప్రమాణవాక్యములకు విరుద్ధముగాన, ఆమాట నాచెవినిపడ నీయకండి.”

“మీరు మైసూరురాజ్యమును జయించుకొన్నారని” విని నేనెంతో పరమానంద భరితుడనైతిని. మిత్రునకు అంతకంటె కావలసినదేమున్నది. అయితే యీ సందర్భమంగు నాదొక మనవియున్నది. మీ కీ జయము ఎట్లుకలిగినది? నేను సాలుకు 9 లక్షల వర

హాళిచ్చి పోషించుచున్న సేనవల్లగద గలిగినది. కాబట్టి, యీ విజయములో నాకుకూడ కొంత భాగము పెట్టుట న్యాయమేగద! కరూరు, సేలము, తుంగభద్రా మున్నగు ప్రాంతములు పూర్వముమావే. వానిని టిప్పుతండ్రి హైదరాళీ వెనుక మాదగ్గరనుండి అక్రమముగ లాగికొన్నాడు. కాబట్టి, వానినిప్పుడు మాకు తిరిగి యిప్పిస్తే నేనెంతో సంతోషిస్తాను. నేను మీ అనాది మిత్రుడనుగద! ఏదీచూద్దాము! నా సేనలవల్ల పొందినలాభములో నాకీ మాత్రము ప్రతిఫలము ముట్టజెప్పండి! ఇదేమహా ఉపకారంగా యెంచుకొంటాను.—
[కుప్తము.]

వెల్లస్లీ యెత్తిన అన్ని యంశములకు నబాబు చక్కని జబాబుల నిచ్చెను. మరియు, తుదకాతడు కోరినకోర్కెయు యెంతో సబబుగనున్నది. వెల్లస్లీకి మెడ తిరుగని జబాబు. వెల్లస్లీకి మెడ తిరుగని జబాబు. వెల్లస్లీ యెట్లు కాదనగలడు? ఏమి జబాబిచ్చుటకును వెల్లస్లీకి మెడతిరుగలేదు. కాబట్టి, అసలు జబాబివ్వకుండగనే యెగబెట్టి నాడు!

కర్నాటక రాజ్యమును మ్రింగవలయునని సీమ సీమమంత్రి ఇషారా. మంత్రివర్గము వారికి కూడ దుర్బుద్ధి పుట్టెను.

[కర్నాటకరాజ్యములో నబాబు అధికారము, కంపెనీ యధికారము—రెండు—వుండ డము బాగుండలేదు. దీనివల్ల ప్రజలకు చాలానష్టకష్టములు వచ్చుచున్నవి. మన ఇంగ్లీషుప్రజల పేరున్న మాసిపోవుచున్నది. ఇతరరాజధానులలో కంటే యీ రాజధానిలోనే మనవారికి యెక్కువ అపకీర్తివచ్చుచున్నది. కాబట్టి, యీద్వంద్వప్రభుత్వాన్ని తీసివేసి, సర్వాధికార ములను మనము ఒక్కరమేవహిస్తే బాగుంటుంది.....అయితే, యీపని చేయడానికి యిప్పుడున్న ఒడంబడికలనుబట్టి పీలులేదు. అయినను, మీరొక కన్ను వేసి చూస్తూవుండండి. ఏమాత్రము అవకాశము దొరకినా, యీ పని నెరవేర్చడంకోసం పొంచివుండండి.—
[కుప్తము.]

అని డండాస్ మంత్రి 1799 సం॥ మార్చి 21-వ తేదీన వెల్లస్లీకి వ్రాసెను.

ఇందుకు వెల్లస్లీ వ్రాసిన జబాబు గమనింపదగియున్నది. అందలి సారాంశమునుమాత్ర మిటు క్లుప్తముగ వివరించెదను.

“కర్నాటకములోని ద్వంద్వప్రభుత్వము మీరు చెప్పినట్లు చాలచిక్కులతో కూడు కొన్నదే. దీనిని చక్కవరుపవలెనని నేనెంతో శాంతమార్గముల చేసిన ప్రయత్నములన్నియు వృధయైనవి. ఇప్పటి యీ నబాబు బ్రతికియుండగ వ్యవహారములేమియు చక్కబడవు. ఇతని చుట్టూ మనఇంగ్లీషువారలేచేరి అతనిని చెడగొట్టుచున్నారు. అతని దుష్పరిపాలనవలన వారు బాగుపడుచున్నారు. అదిగాక, వర్తకసంఘముగు యీస్టిండియా

వెల్లస్లీ ఎత్తుగడ—
“ఈనబాబు చస్తేగాని
.....”

కంపెనీకిని, మనచక్రవర్తి గారికిని చాలా తేడాయున్నదనియు, చక్రవర్తియే నిజమైనప్రభువుగాని, యీవర్తకపు గుంపుకొదనియు, మన దొరలీనబాబుకు బోధించి, కంపెనీయందును, వారియుద్యోగుల యందును నిరసనభావమును పుట్టించుచున్నారు. ఇందుకుతోడు

మన చక్రవర్తిగారును యువరాజుగారునుకూడ నబాబుకు స్వయముగ ఉత్తరములబంపుచు, కంపెనీయధికారుల ప్రమేయములేకుండ చేసినందువల్ల నబాబుకు గర్వమెక్కువయై, మాబోటి కంపెనీయధికారుల సతడు తృణీకారభావముతో చూచుచున్నాడు. తమ యుత్తరములవల్ల యిట్టియనర్థము వాటిల్లునని మన చక్రవర్తిగారుగాని, యువరాజుగారుగాని, బహుశః తలంచి యుండరు. కాబట్టి, యీసంగతిని మీరు శ్రీవారిగో మనవిచేసి, వారు కర్నాటకనబాబుతో స్వయముగ ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుపుపద్ధతి రాచకీయద్వైప్య చాల అనర్థకములకు కారణ మయ్యెనని తెలియజెప్పకోరెదను.—[కుప్తము.]

ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషుచక్రవర్తితోడి సరాసరి సంబంధమును త్రొంచివేసి, నబాబును తమ కాలిక్రెండికి శాచ్చుకొనవలెనని ఇండియాలోని కంపెనీ నౌకర్లు తలంచుచుండిరి. కాని, నబాబు అంతతేలికగ వీరి టక్కరు యెత్తులలో పడువాడుగ గాన్పించలేదు. అందుచేత, యితడు చచ్చువరకు పొంచియుండి, తరువాత జబర్దస్తీ చేయుదమని వీరు లోలోన స్కీముల వేయుచుండిరి. యీ స్కీమును గూర్చి వెల్లెస్లీ పై యుత్తరములలోనే వ్రాసెను. దాని సారాంశమిది:—

[కర్నాటకరాజ్యముపై సర్వం సహాధికారమును మనము వ్రావించి పుచ్చుకుంటేనే గాని, వ్యవహారము చక్కబడదు. ఈ నబాబు చచ్చిపోయినతరువాతగాని యీపని సాగదు. ఇతనితరువాత నబాబుగ వచ్చేవానివల్ల మన విట్టికాగితమును సులభముగ వ్రావించి పుచ్చుకో వచ్చును. అదై నా నబాబునేవాని నొకనిని మనము షేరునకై నా వుంచాలని అనుకుంటేను— లేకపోతే,—అసలు నబాబే లక్కరలేదు!—అంతా మనమే కాజేద్దామనుకుంటే మరీనుంచిది. అది వేరేవిషయము. ఈ నబాబుకొడుకు పడుచుకుగ్రవాడు. మద్రాసులో “చీపాకు”లో కాపురమున్నాడు..... ఇతడుగాక, నబాబుకు “మేము వారసులమని” బయలుదేరబోవు వారు చాలమంది వున్నారు.

ఈ నబాబు చావగానే, వారసత్వపు తగాదాలు తప్పకవస్తవి. అప్పుడు మనపని వాటముగ వుంటుంది. నాఅభిప్రాయమేమంటే, చీపాకులోవున్న యీకుగ్రవానిని సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టి, మన మతనివల్ల మనకు కావలసిన కాగితము వ్రావించి పుచ్చుకుంటే బాగుంటుంది. అయితే, యింతకంటె వాటమైనపద్ధతి యింకొకటివున్నది. అదేమనగ, యీనామ మాత్రపు నబాబుగిరికూడ ఇతని కెందుకుండవలెను. దానిని మనమేవహించి, నబాబుబంశమువారి కందరికి యింత మనోవర్తి పారవేస్తే చాలదా? ఈయెత్తు యెట్లావుంటుందో మీరు కొంచెము ఆలోచించి చూడండి.—కుప్తము.]

కంపెనీ నౌకర్లు దురుద్దేశము వెల్లడియైనది. అయితే, యీ యుద్దేశమును నెరవేర్చుకొనుటకు— లోకముకండ్లలో దుమ్ముకొట్టుటకు— యేదో మిషల వెదకుట. మిష దొరకవలెనుగద. తెలుచుకుంటే మిషలకు లోపమా? ఈ నబాబును, యితని తండ్రి మహమ్మదాలీయు టిప్పుతోచేరి ఇంగ్లీషు వారికి వ్యతిరేకముగ కుట్రపన్నుచుండిరను మిష నొకదానిని వెల్లెస్లీ సృష్టించెను.

ఈ కుట్రవ్యవహారము కేవలము అసత్యమని పెక్కుమంది ఆంగ్లేయ ప్రముఖులే స్పష్టముగ ఋజువుపరచి యుండిరి. అందు “మేజర్ ఇవాన్సుబెల్” అను నతని గ్రంథము 107-108 పేజీలోని సారాంశము నిట క్లుప్తముగ చెప్పెదము.

[ఇంగ్లీషువారికి ప్రాణమిత్రుడగు మహమ్మదాల్ యాబైయేండ్లు యెడతెగకుండ ఇంగ్లీషువారితో కలిసి మెలిసియుండి-ముప్పది సంవత్సరములు యెడతెగకుండ హైదరాల్ టిప్పులతో బద్ధవైరము వహించియుండి--సదరు మైసూరు ప్రభువులచేత అనేక అవమానములు బాధలు పడియుండి--అతడు ఒకానొకనాడు ఆకస్మికముగ పోయి వారిలో చేరెనని లోకముచు నమ్మమంటే అదియెట్లునమ్మును? అదిగాక, తన యాబైయేండ్ల మిత్రులగు ఇంగ్లీషువారిరేఖ పైకెక్కివచ్చి తన శత్రువులగు మైసూరువారిరేఖ కిందపడిపోయి--టిప్పు తాను యుద్ధములో ఓడిపోయి అర్ధరాజ్యమును, 3 కోట్లధనమును ఇంగ్లీషువారికి సమర్పించుకొని, తనముద్దు కొడుకుకుర్రుల నిద్దరిని వారికితాకట్టుపెట్టి దేవుడాయని అఘోరించుచున్న గమయములోనా-1792 సం॥లోనా-యీమహమ్మదాల్ సదరు టిప్పుతోచేరినది? ఈమాట యేమాత్రమైన నమ్మశక్యముగనున్నదా? తాకట్టుపెట్టబడిన కుర్రవాళ్లకు తోడగుడ్డగ పంపబడిన యిద్దరు టిప్పు నౌకర్లతోనట యీ మహమ్మదాల్ కుట్రపన్నినది! ఈ కథయంతయు కేవలము కట్టుకథగనున్నది. దీనికేమైన విశ్వాసార్హమగు నిదర్శనములు చూపియుంటే దీనిని మేమునమ్మియుందుము. కాని, ఆట్టివేవియు గాన్పింపవు. వారు నిదర్శనములని చూపినకాగితములు సత్యమైనవని ఒప్పుకొన్నను, అందేమియు యీ కథకు ఆధారములులేవు. మరియు, వీనినొక కౌరణముగచెప్పి, రాజ్యమును ఊడలాగుకొన దగినంత గాఢమైనవిగ ఆవి అంతకుమునుపే లేవు. ఈ కాగితముల నన్నిటిని వెల్లెస్లీ చెత్తకాగితముల బుట్టలో యేల పడవేయలేదాయని మాకాశ్చర్యము గలుగుచున్నది” క్లుప్తము.]

కర్నాటక నబాబులు టిప్పుతో చేరి ఇంగ్లీషువారిపై కుట్రపన్నుచుండిరను అపవాదమును తుత్తునియలుగ ఖండించినవాడు మిల్లు చరిత్రకారుడు. ఇతడు వ్రాసినట్లు యింకెవరును వ్రాయలేదు. దీనినిగూర్చి వివరములు తెలిసికొన గోరు వారు అతని చరిత్ర 6-వ సంపుటములో 217 పేజీనుండి 244 పేజీవరకు పరింప నగును.

నబాబు ‘ఓమ్ దుత్ డల్ ఉద్రూ’ బ్రతికివున్నంతకాలము ఇంగ్లీషువారి మంత్రము పారలేదు. అతడు చనిపోగానే, కంపెనీ యుద్యోగస్తులు చంకలు కొట్టు

కొని, సంతోషించిరి. అతని తరువాత ఎవనినో ఒక కుర్రవానిని తీసికొనివచ్చి వానిని దబాయించి, వానిచేత తమకు కావలసిన

కాగితముల నన్నిటిని వ్రాయించుకొనిరి. కర్నాటక రాజ్యము పై సమస్త సివిల్ మిలిటరీ యధికారములను అతడు కంపెనీవారికి భారాదత్తము చేసివైచెను. నబాబుకు మనోవర్తియే గతియయ్యెను.

అయితే, యీపని నబాబుచుట్టుచేరి యింతకాలమునుండి అతని రక్తము త్రాగుచున్న తెల్ల జలగలకు గిట్టకుండెను. వారొక పెద్దమంద యుండిరి. వీరందరికి యిప్పుడు జీవనోపాధిపోయినది. అందుచే వీరందరుచేరి, యీ కర్నాటక రాజ్యాపహరణనుగూర్చి పార్లమెంటులో మహా గందరగోళము చేసిరి. 1808 సం॥ మే 17-వ తేదీన సర్ తామస్ టర్బన్ అను మెంబరు పార్లమెంటులో చేసిన మహోపన్యాసములో యీ కర్నాటక రాజ్యాపహరణలో జరిగిన దారుణమంతయు బయటపడెను. అందలి సారాంశము నిట క్లుప్తముగ వివరించెదము.

[1801 సం॥ జూలై 5-వ తేదీన, నబాబు ఉమ్దత్ ఉల్ ఉమ్రా చనిపోవనున్న సమయమున, అల్లరి జరుగకుండ చూచుటకను మిషతో కర్నల్ నీల్ కొంతసైన్యమును వెంటబెట్టుకొని నబాబు కొపురమున్న చీపాకుమందిరముపై పుకు పోయెను. నబాబుకు అంతకు పూర్వము ఎనిమిది

రోజులనుండి జబ్బుగ నుండెను. సేనను మందిరములోపల ప్రవేశపెట్టి చీపాక్ మందిరం మమ్మును ప్రజలయెదుట చులకన చేయవద్దని అతడుకోరగా, నీల్ ముట్టడి. ఆప్రకారమే చేసెను. కాని, శిపాయిఘాటును మాత్రము మందిరము

చుట్టు నిలువబెట్టియే యుంచెను. ఈప్రకారము 5 మొదలు 15-వ తేదీవరకు ఇంగ్లీషు సేనలు చీపాకుమందిరమును చుట్టుముట్టియుండెను. 15-వ తేదీన నబాబు చనిపోయెను. అప్పటికి అతనికి కంపెనీవారికి తగాదాలేమియు లేవు.....కాని, అతడు చనిపోగానే, ఆగోజుననే, ఆమందిరములో వేరొకగదియందున్న అతనికొడుకును-ఆలీహుస్సేనును-కంపెనీసాకర్లు బయటి కీడ్చుకొనివచ్చి— “ఇదిగో, చూడు; నీతండ్రి, తాత, మాకు వ్యతిరేకముగ టిప్పు సుల్తానుతో చేరి కుట్రపన్ని నారు. ఈ సంగతి నీకేమీ తెలియకపోయినా దానిఫలితమును నీవనుభవించక తప్పదు. నీవిప్పుడు మామాటప్రకారము నడుచుకొన్నావా నీ కీరాజ్యం దక్కుతుంది; లేకపోతే నిన్ను తీసిపారవేసి యింకొకణ్ణి తక్కుమీద కూర్చుండబెట్టుతాము. నీకర్మము, నీవు నెత్తినగుడ్డ వేసుకుని వీధులలో తిరుగవలసినదే! నిన్ను మాశత్రువుగ భావించుతాము; ఏమంటావు?” అని దబాయించిరి..... ఈ కుట్రవానిని బెదరించుటకు గాను చుట్టూ విచ్చుకత్తుల పారాతో సిపాయిలు అటునిటు పచార్లు చేయుచుండిరి..... పై యధికారులు తన కింకను న్యాయము కలుగజేయుదురనియే పాప మీకుట్రవాడు ఆశపడుచుండెను. కాని, ఆఖరుకు అతనిని తీసిపారవేసి రాజ్యమును యింకొకనికిచ్చినట్లు గవర్నర్ జనరలునుండి వచ్చిన హుక్మునే అతనికి చూపించిరి..... ఇతనిని తీసివేసినను, యితని తరువాత వారసునకు రాజ్యమివ్వలేదు. ఎవరు తమకనుకూలమైన కాగితమువ్రాసి యిస్తారాయని పెదకి పెదకి చిట్టచివరకు రెండు మూడు తరముల దూరమందున్న “అజిమ్-ఉల్ దౌలా” యనువానితో కంపెనీవారు బేరము కుదుర్చుకొనిరి. ఇత డాసమయమున యొక్కడనో షెరసాలలో ఖైదీగ నుండెను.

ఇతనిని బయటికి తీసికొనివచ్చినప్పుడు— “ఎందుకు చెప్పమా, వీరు నన్ను బయటికి పిలుచుచున్నారు- కొంపదీసి నన్ను చంపడానికి కాదుగదా” యని యితడు హడలిపోయెను. “క్లుప్తము)]

కంపెనీవారు కోరిన షరతులకన్నిటికి యితడు ఒప్పుకొనెను. అందుచే వార తనిని 1801 సం॥ జూలై 28-వ తేదీన తక్కువై నెక్కించిరి. పూర్వపు నబాబు

కొడుకు ఆలీషాసేనును, అతని తల్లిని, కూడ తమ పూర్వార్థా రితమగు చీపాకు మందిరములోనే ఖైదుచేసియుంచిరి. ఈ మందిరములోనే కొత్త నబాబుగారును కాపురముండిరి.

“ ఇది చాల ప్రమాదకరము, మమ్ము నెక్కడికై నా యింకొక చోటికి పంపించండి, యీ కొత్త నబాబు మమ్మును చంపించివేస్తాడేమో ” యని పాపము తల్లి, కొడుకులు, యెంత మొత్తుకొన్నను కంపెనీ యధికారులు వినరైరి. తుదకు అనుకున్నట్లే జరిగినది. పాత నబాబు కొడుకు ఆలీ షాసేనుకొలది రోజులకే జగట విరేచనములచే చచ్చెను. విషప్రయోగమువల్ల యీ రోగము, యీ చావు గలిగెనని అనుమానింపదగియున్నది.

ఇందు ఇంగ్లీషు ఉద్యోగస్తుల పరీకుకూడ వున్నట్లు ‘సర్ తామస్ టర్టర్’ అను మెంబరు తన యనుమానమును పార్లమెంటు మహాసభలో వెల్లడించెను. కాని, ఏమిప్రయోజనము? పార్లమెంటు మహాసభయం దాసీనులైయున్న బ్రిటిష్

ప్రజాప్రతినిధులు తమజాతి గౌరవమున కిట్లు కళంకము తెచ్చు చున్న యీ దుష్క్రియల నాపుటకు కించిత్తయినను ప్రయ

త్నింపరైరి. తమకు రాజ్యము వచ్చుచున్నదనే సంబరపడ జొచ్చిరి కాని, తమపేరు బూడిదలో బ్రుంగి పోవుచున్నదని వారు గుర్తింపరైరి. తమ జయ స్తంభములపైని ప్రాతలను భవిష్యత్సంతతివారు ‘తమ యపకీర్తి కజ్జలము వెట్టి పరింతుర’ని వారుతలపరైరి. కొడుకు దొంగతనముగ పరులసొత్తు హరించు కొని వస్తే సంబరముతో దానిని యింటవేసుకొన్న తెలివి తక్కువ తల్లివలె పార్లమెంటువారు ప్రవర్తించిరి. సర్ శామ్యూల్ రోమిల్లీ మున్నగు మెంబర్లెంత మొత్తుకొన్నను ప్రయోజనములేకపోయెను. తమ ఆంగ్లజాతికి కళంకము రాకుండ చూచు కొనవలసిన బాధ్యతగల మంత్రులే యిట్టి చర్యలయందలి గుణదోషముల విమర్శించుటకు పూనుకొనక, ఊరక గ్రుడ్డియెద్దు చేల బడినట్లు మెజారిటీ మెంబర్లు యెటు చేతులెత్తితే, తామును అటే చేతులెత్తసాగిరి. అంతేగాని, యిందు విషయమై తమ యభిప్రాయములేమియో, తామటు వోటిచ్చుటకుగల కారణములేమియో వారు నోరెత్తి ఒక్కమాటయైనను పలుకరైరి. రాజ్యంవచ్చినదే చాలునుగదా యని వారు మెదలకుండ యింట్లో వేసుకొని యూరకొనిరి. సర్ శామ్యూల్ రోమిల్లీ మున్నగు మెంబర్లు చెప్పిన నీతులన్నియు పెద్దపులిముందు చెప్పిన నీతు

లయ్యెను. ఇండియాలో ఎవరి యిష్టమువచ్చినట్లు వారు నోచుకోవచ్చునని పార్లమెంటువారు అందరికి సర్వముక్త్యార్థానామా పట్టా యిచ్చినట్లయ్యెను.

“ ఇండియా ప్రజల కేమియు హక్కులులేవు ; మనకు విధులూలేవు ; అంతా మన మెజారిటీ తీర్మానప్రకారమే జరుగనలెను. అని యన్నట్లున్నది పార్లమెంటు ప్రవర్తన.” ఇవి విండెహమ్ అను మెంబరు చెప్పినమాటలు. పార్లమెంటు మెజారిటీవారు వెల్లెన్సీ కర్నాటకములో గావించిన దురంతక్రియలను ఖండించుటకు బదులు పైపెచ్చు వానికి తమ యామోదమును దెలిపిరి !

అనగ, “ తిలాపాపము, తలాపిడి కెడు ” అన్నట్లు తమ యేజెంటు ఒడిగట్టి సంపాదించుకునచ్చిన పాపఫలమునంతను ఆంగ్ల దేశీయులందరు పార్లమెంటు ముఖద్వారమున పంచుకొని తినిరన్నమాట !

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదిఒకటవ అధ్యాయము.

తంజావూరు రాజ్యాపహరణము.

తంజావూరు దక్షిణ భారతమందుండిన ఒకానొక మహారాష్ట్ర రాజ్యము. ఇది 17-వ శతాబ్దిమధ్యకాలమునుండియు నుండెను. శివాజీ తండ్రి సాజీయును, అతని సాపత్నీసోదరుడు వెంకోజీయు కలిసి యీ రాజ్యమును స్థాపించిరి. ఈ రాజ్యము పూర్వ చరిత్ర. తదుపరి ప్రబలిన మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమునందు చేరక కేటాయంపుగ నుండుటచే యిది దుర్బలమై తుదకు అదృశ్యమయ్యెను. వెంకోజీ 1675 సం॥ లో యీ రాజ్యమునకు తంజావూరు నగరమును రాజధానిగ చేసుకొని, 1687 వరకు-అనగ 12 సంవత్సరములు రాజ్య మేలెను. 1676 సం॥ లో శివాజీ యీ రాజ్యముపై దండెత్తి దానిని స్వాధీనపరుచుకొనగోరెను, కాని వెంకోజీ ప్రాధేయపడినందున అతని రాజ్యమును అతనికి తిరిగి యిచ్చివేసెను. వెంకోజీ యీ రాజ్యమును తన జీవితాంతమువరకు సాలించుకొని 1687 సం॥ లో చనిపోయెను. ఈ రాజ్యమును తన రాష్ట్రకూటములో చేర్చుకొనక శివాజీ దానినిట్లు విడిగ వదలివేయుట పొరబాటనియు, అందుచేతనే యీ తంజావూరు రాజ్యము అనేక కష్టముల పొల్గావలసి వచ్చెననియు రెనడేగారు చెప్పుచున్నారు.

1687 మొదలు 1742 వరకు-అనగ 55 సం॥ ములు ఈ రాజ్యము నిష్కంఠకముగ పరిపాలింపబడెను. 1742 సం॥ లో యీ రాజ్యములో గృహకల్లోలము బయలుదేరెను. ప్రతాపసింగు అనునతడు అప్పుడు రాజుగనున్న సాహూజీని రాజ్య

మునుండి వెడలగొట్టి తాను సింహాసనమెక్కెను. ఈ రీతిగ రాజ్య భ్రష్టుడైన సాహూజీ యేడేండ్ల యనంతరము తిరిగి

గృహకల్లోలం-ఇంగ్లీషు వారి జోక్యం.

సింహాసనము నాక్రమింపవలయునను కోరికతో ఇంగ్లీషువారి సహాయ మపేక్షించెను. ఇదే తంజావూరు రాజ్య వినాశమునకు మూలకారణ మయ్యెను. ఈ సందర్భమును గూర్చి టార్లెన్సు, అను పార్లమెంటు మెంబరు తన "Empire in Asia" అను గ్రంథములో యిట్లని వ్రాసెను.

మొట్టమొదట తూర్పుతీరమున ఇంగ్లీషువారితో నేస్తముగట్టినది. తంజావూరు మహారాజు, 1742 సం॥లో తంజావూరు రాజవంశమునందు కలహము గలిగెను. అదివరకున్న 'సాహూ'ను తొలగించి ప్రతాపసింహుడు సింహాసనము నాక్రమించుకొనెను. ఈ వ్యవహారములో మదరా

సులోనున్న కుంపిణీవారికి సంబంధమేమియు లేనందున వారి క్రొత్తరాజునే సంతోషముతో నంగీకరించిరి. ఈ ప్రకారము యేడేండ్లు మైత్రితో ఉభయులకును దేవకోట ప్రథమ వ్యవహారములు నడిచెను. అప్పుడు, రాజ్యభ్రష్టుడైన 'సాహూ' ఇంగ్లీషు కబళం. వారి నాశ్రయించి తంజావూరునందు విప్లవము గలిగించుటకై సహాయముగోరెను. దీనికి ప్రతిఫలముగ దేవకోట జాగీరును, అందలికోటను ఆంగ్లేయులకిచ్చి, యుద్ధపు ఖర్చులన్నియు తానే భరించుకొనెదనని సాహూ చెప్పెను. ఇందులకు కుంపిణీవారంగీకరించిరి. ప్రతాపు డింతవరకు మిత్రుడే! ప్రేమించివారితో కలహించి నప్పుడు మొన్న మొన్ననే ఆతని సహాయమును కంపెనీవారు పొందియుండిరి కూడాను. అట్టి మిత్రునిపై దండెత్తుటకు ఇంగ్లీషువారి కెట్టికారణమునుగనవట్టదు. అయినను, అట్టి "మిత్రుని" సింహాసనమునుండి కూలద్రోయుటకు కుంపిణీవారు దండునడిపిరి! ఈదండు ఓడిపోయెను. అంతటితో సాహూను సింహాసనమెక్కించుపని ఇంగ్లీషువారి దృష్టినుండిపోయి, వారికన్ను దేవకోట జాగీరుపైపడెను. అందుచే, ఈపనికై రెండవ దండయాత్రబయల్పెడలెను. కుంపిణీవారు దేవకోటను ముట్టడించి స్వాధీనపరుచుకొనిరి. ఇదికాగానే, ఇంగ్లీషువారు తిరిగి ప్రతాప సింగుతో రాజీచేసుకొనిరి! ఏమని? ఇకముందు కలహములన్నియు మానివేయునట్లును, ఇదివరకు తాము సహాయపడుచున్నట్లు నటించిన సాహూను వదలివేయునట్లును, సాహూను చంపకుండ ఆతనికి కొంత మనోవర్తి యిచ్చునట్లును, యిందుకు ప్రతిఫలముగ ప్రతాప సింహుడు కుంపిణీవారికి దేవకోటరాజ్యమును, కోటనుపూర్తిగ యిచ్చివేయునట్లును ఒడంబడిక చేసుకొనిరి. భారతరాజ్యమును దిగమ్రుంగుట కిదియే ప్రథమ కబళము."

తంజావూరు రాజులు చాల సరళప్రవర్తన గలవారనియు, ఇంగ్లీషువారి దేశమునకువచ్చి యిక్కడ వర్తకము వగైరాలు చేసుకొన గోరినప్పుడు వారిని యెంతో ఆదరించి వారికి నిలువ నీడనిచ్చిరనియు, ఇంగ్లీషువారు మంచినమ్మకస్తులను భావముతో వీరు తమ రాజ్య వ్యవహారములనన్నిటిని ఇంగ్లీషువారికి అప్పగించిరనియు, విలియం హకీమును ఆంగ్లచరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు. రెండవ గారు యిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

[కర్నాటక యుద్ధములన్నిటిలోను తంజావూరుసేనలు, "మంకోజీ" నాయకుని యాధిపత్యమున పరాసువారికి వ్యతిరేకముగ యెల్లప్పుడు ఇంగ్లీషువారిపక్షముననే నిలిచి పోరాడుచుండెను.

తంజావూరు రాజులు మొదటినుండియు ఇంగ్లీషువారికి యింత కర్నాటక నబాబు సహాయము చేయుచుండినప్పటికి ఇంగ్లీషువారి మిత్రుడగు కర్నాటక వాడి-కంపెనీ మద్దతు. నబాబు (మహమ్మదాలీ) భాగ్యవంతమని ప్రసిద్ధికెక్కిన యీ తంజావూరు రాజ్యమును కాజేయవలెనని దానిపై ఒకకన్ను వేసియేయుండెను.

ఆఖరుకు 1762 సం॥ లో ఇంగ్లీషువారిమధ్యవర్తిత్వమువల్ల యిరువురకు ఒడంబడిక జరిగెను. తంజావూరురాజు కర్నాటక నబాబుకు సామంతుడుగనుండి ఆతనికి సాలుకు నాలుగు లక్షలరూపాయిలు కప్పము చెల్లించునట్లును, నబాబు తంజావూరు రాజ్యంపై కీక రాకుండ

ఇంగ్లీషువారు హామీపడునట్లును యీ ఒడంబడికవల్ల యేర్పాటు జరిగినది. కాని దరిమిలా 1771 సం॥లో కర్ణాటకనబాబు యింగ్లీషువారి మద్దతుచేతనే ప్రతాపసింగు కొడుకగు 'తుల్యజీ' పై దండెత్తెను. తుల్యజీవిధిలేక యెక్కువ సౌమ్యుయిచ్చి మరల సమాధాన పడవలసివచ్చెను. ఇందువల్ల తంజావూరు రాజ్యము చాల క్షీణవశకువచ్చెను. ద్రవ్యమంతయు నష్టమైపోయెను. ఈసంధిలో యింగ్లీషువారు తంజావూరు రాజ్యమును తమ మిత్రుడగు మహమ్మదాలీయొక్కయు, మహమ్మదాలీకి అప్పలుపెట్టిన ఇంగ్లీషుదొరలయొక్కయు దురాశకు బలియిచ్చిరి, మహమ్మదాలీ ఋణదాతలే ఆనాడు మద్రాసుప్రభుత్వమును నడిపించుచుండిరని చెప్పవగును.

“నబాబు నీ రాజ్యంమీదికి రాకుండ మేము కాపాడుతామని” చెప్పి 1762 సం॥ పుటొడంబడికలో ఇంగ్లీషువారు తంజావూరురాజులకిచ్చిన వాగ్దానమును వారిప్పుడు యెగరగొట్టి వేసిరి. మరల 1773 సం॥లో కర్ణాటకనబాబు ఇంగ్లీషువారి సహాయముపుచ్చుకొని తంజావూరు రాజ్యముపైపడి అనేకసార్లు కొల్లగొట్టెను. రాజును ఛెరబెట్టి, తంజావూరునగరమును స్వాధీన పరచుకొని, యావత్తురాజ్యమును తనరాజ్యములో కలుపుకొనెను. ఈ దుండగములు, యీ విశ్వాస ఘాతుకకార్యములు—అన్నిటినికూడ—ఇంగ్లీషువారు తమసొంత జబాబుదారీమీదనే, నబాబు ఋణదాతలగు ఇంగ్లీషుదొరల లాభమునిమిత్తమే—చేయించిరి.—(కుప్తము)]

కాని, తిరిగి 1787 సం॥లో తుల్యజీ మరణానంతరము, అతని సవతి తమ్ముడగు రాజా అమరసింగును మద్రాస్ గవర్నర్ అగు సర్ ఆర్చిబాల్డు క్యాంపుబెల్ తంజావూరు సింహాసముపై కూర్చుండబెట్టెను. ఈ రాజ్య సంరక్షణకుగాను అమరసింగు ఇంగ్లీషువారికి యేటేటా చాలసొమ్ము యిచ్చునట్లును అప్పుడు ఒడంబడిక జరిగెను. మరల 1793 సం॥ లో ఇంగ్లీషువారి కప్పమును మరింత హెచ్చించిరి.

తుల్యజీ తాను చనిపోవుటకు కొలది కాలముముందు సర్వోజ్ఞ యను కుర్రవానిని దత్తతచేసుకొనెను. కాని, యీదత్తత హిందూలా ప్రకారము సరిగజరుగ నందున చెల్లనేరదనిచెప్పి ఇంగ్లీషువారు యీ కుర్రవానిని త్రోసివేసి, అమరసింగునే సింహాసన మెక్కించుచుండిరి. అయితే, యీ కుర్రవానికి (సర్వోజ్ఞజీకి) విద్యాబుద్ధులు గలపుటకుగాను ఇంగ్లీషువారితనిని “స్వార్థు” అను ఒకానొక కైస్తవ పాదిరీ వశముననుంచిరి. ఈ పాదిరీ క్రమముగ అనేక కుట్రలనుపన్ని యీ కుర్రవాని నెట్లైన సింహాసన మెక్కించవలెనని ప్రయత్నించుచుండెను. అమరసింగు యీ కుర్రవానిని అతని తల్లిని చాలహింసించుచుండెనని యీ పాదిరీ వట్టిపుకారులు పుట్టించి, మద్రాసు గవర్నమెంటువారికి రిపోర్టుచేసెను. అంతట, మద్రాస్ గవర్నమెంటువారి కుర్రవానిని తంజావూరునుండి తీసుకొనివచ్చి మద్రాసులో మకాము పెట్టించిరి. తంజావూరు రాజులనుండి యింకా యెక్కువ డబ్బు గుంజుకుందామను దురాశచేత మద్రాస్ కంపెనీవారు అమరసింగును త్రోసివేసి యీ కుర్రవానిని సింహాసన మెక్కించవలయునని యింకను

సర్వోజ్ఞ, అమరసింగులకు పోటీ.

కుట్ర సాగించిరి. కాశీనుండియు, నవద్వీపమునుండియు, పండితులను పిలిపించి, వారికి బాగా లంచములిచ్చి, యీ కుట్రవానిదత్తత సరియైనదని వారిచేత చెప్పించిరి. ఈ పండితుల యభిప్రాయమును పురస్కరించుకొని మద్రాస్ గవర్నమెంటువారు 1798 సం॥లో అమరసింగును త్రోసిరాజని యీ కుట్రవానిని-సర్వోజ్ఞిని-తంజావూరు సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టిరి! వీరీపనిని పరమార్థచింతతోచేసిరా? కాదు. స్వలాభము లేనిది ఇంగ్లీషువారేపనియు చేయరు. తంజావూరు కోటతప్ప, తక్కిన యావత్తు రాజ్యమును తమకు సర్వసంపూర్ణ హక్కులతో యీ కుట్రవాని చేత వ్రాయించి పుచ్చుకొనిరి! ఈ కుట్రవాని జీవనమునకు కొంత మనోవర్తినిచ్చిరి!

ఈ రాజ్యాపహరణనుగూర్చి విచారించుటకై ఒక కమిటీ నేర్పరుపవలసినదిగ నీమ యధికారులు వెల్లెస్లీని కోరిరి. కాని, యీ కమిటీ అనవసరమనియు, యీ విచారణపెట్టితే దీనివల్ల యెవరికిగాని ప్రయోజనము లేకపోగా సర్వోజ్ఞిని, తంజావూరు రాజ్య ప్రజలకునుకూడ చాల అనర్థములు కలుగుననియు యేవో మిషలు చెప్పి, వెల్లెస్లీ యీ వ్యవహారమును దాటవేసెను. ఈ రీతిగ, పాపము, నిజమైన వారసుడగు అమరసింగ్ తన రాజ్యమును కోల్పోవలసినవాడయ్యెను. అతనిపై మోపబడిన నేరములకు సమాధానము చెప్పుకొనుటకుకూడ అతనికి కంపెనీవారు అవకాశమివ్వరైరి.

ఈ రాజ్యాపహరణకై కంపెనీ పారెట్టి కుతంత్రములుపన్నిరో తంజావూరులో రెసిడెంటుగను, పాదిరీగను నుండిన మాక్లియడ్, స్వార్జు అను యిద్దరు ఇంగ్లీషు వారు అమరసింగును యెట్లు హింసించిరో అప్పుడక్కడ అపహరణ జరిగిన కథ. సేనాపతిగనుండిన “సర్ జేవిడ్ బెయిర్డు” అను నతడు నిర్మోగమోటముగ వెల్లడించెను. ఇటీవల 1832 సం॥ లో లండనులో ప్రచురమైన యీ సేనాపతి జీవిత చరిత్రనుండి యీ దిగువ యంశముల నుదహరించుచున్నాము.

[తంజావూరు రాజగు అమరసింగు చాల మంచివాడు. సత్ప్రవర్తనగలవాడు. ఉన్నతాదర్శములుగలవాడు. బ్రిటిష్గవర్నమెంటునందు సద్భావముగలవాడు. అన్నగారి మరణానంతర మితనిని మద్రాస్గవర్నర్ సర్ ఆర్చిబల్డు కాంబెల్ తంజావూరు సింహాసన మెక్కించెను..... రెసిడెంటుగనున్న ‘మాక్లియడ్’ యీ రాజును చాల అగౌరవముగను, అతి కౌతస్యముగను చూడసాగెను. ఈసంగతిని రాజాఅనేకసార్లు సేనాపతియగు “బెయిర్డు” కు చెప్పుకొనెను. రానురాను వ్యవహారములు ముదురజొచ్చెను. రాజును యెట్లైన వేధించి,

బలవంతపరచి, అతనిచేత రాజ్యమును వ్రాసించి పుచ్చుకొనుటకే కంపెనీవారీ రెసిడెంటును (మాక్లియడును) తంజావూరుకు పంపినట్లు సదరు రాజాజేగాక, ఆంగ్ల సేనాధిపతియగు బెయిర్డుకుకూడ నానాటికి పొడగట్టసాగెను. ఈపని సాధించుటకై కంపెనీవారు యెట్టిపని చేయుటకైనను వెనుదీయరైరి. రాజాకు భయోత్పాతముగలిగించి, అతనిచేత కాగితము వ్రాసించి పుచ్చుకోవలెనని వారు ప్రయత్నించుచుండిరి. రాజాను వూరికే బెదరించుటకై రెసిడెంటు మాక్లియడ్ యింగ్లీషు సేనను తీసికొనివచ్చి రాజామేడచుట్టు అనేకసార్లు విచ్చు కత్తులతో నిలువబెట్టించెను. రాజాతమ్ములుగాని, యితరబంధువులుగాని, ఉద్యోగులుగాని, యింగ్లీషు మిలిటరీ యధికారుల యనుమతిలేకయే కోటబయటికి పోకూడదని యాజ్ఞాపించెను. ఈచర్యలన్నియు ఆంగ్ల సేనాపతియగు 'బెయిర్డు'కు అసహ్యమువేసి, యీసంగతిని మద్రాస్ గవర్నర్ అగు "హోబార్డు" ప్రభువుకు రిపోర్టు చేసెను, కాని, "మాయుత్తరువులప్రకారమే రెసిడెంటు యీపనులు చేయుచున్నాడుకాబట్టి, నీవేమీ యెదురుమాట్లాడవద్దు. ఆయన చెప్పిన ప్రకారమే చెయ్యి"—అని మద్రాస్ గవర్నర్ ఆతనికి జబాబిచ్చెను. ఈ అలుసుచూసుకొని రెసిడెంటు మాక్లియడ్ నాటినుండి మరింత తలబిరుసుతనముగ ప్రవర్తింపసాగెను. రాజాను మరింత వేధింపసాగెను. రెసిడెంటు మాక్లియడ్ అమరసింగును యెంతమోసగించెనో, యెంతటి భయములో పెట్టెనోగాని, తుదకాత డిరాజుచేత 1796 సం॥ జనవరి 24-వ తేదీన తానీ రాజ్యమునంతను కంపెనీకి ధారాదత్తముచేసినట్లు కాగితము వ్రాసించి పుచ్చుకొనెను.

తనను భయపెట్టియు, మోసగించియు రెసిడెంటు తనచేత యీకాగితముమీద సంతకము చేయించుకున్నాడనియు, కాబట్టి యిది చెల్ల నేరదనియు, తనరాజ్యమును తనకు తిరిగియిప్పించు కలసినదనియు అమరసింగు అప్పుడు గవర్నర్ జనరల్ గనున్న సర్ జాన్ షోరుకు వ్రాసు కొనెను. ఈ అర్జీపై సేనాపతి "బెయిర్డు"కూడ గట్టిగ శిఫార్సుచేసి

అమరసింగ్ అర్జీ- రాజాకెంతయో యితరవిధములుగకూడ మాటసహాయము చేసెను. ఈ గవర్నర్ జనరల్ శిఫార్సును అంగీకరించి, అతనిరాజ్యమును అతనికి తిరిగి యిప్పించి హుకుం.

వేయవలసినదని సర్ జాన్ షోర్ మద్రాస్ గవర్నర్ మెంటుకు హుకుములు బంపెను. గవర్నర్ జనరల్ తంజావూరు విషయమై యేల యింతటి న్యాయబుద్ధితో ప్రవర్తించెనని కొందరికి ఆశ్చర్యము కలుగవచ్చును. కాని, దీనిలో రహస్య మొకటియున్నది. తంజావూరు రాజ్యము మిక్కిలి చిన్నరాజ్యము. ఈ స్వల్పరాజ్యముకొరకై యింతటి ఘోరకార్యముచేయుట తగనిదిగ అతనికి కన్పట్టెను. వ్రతముచెడినను, ఫలము తగు మాత్రముగ దక్కవలయునని సర్ జాన్ షోర్ ఊహించెను. అట్టిఫలము లేనప్పుడు, వ్రతమేల చేరుపుకొనవలెనని యతడూహించెను. అక్కడనుండి శ్రీరంగనీతుల చెప్పసాగెను. రాజాచేత యీకాగితము వ్రాసించిపుచ్చుకొన్న సందర్భముల నతడు తీవ్రముగ ఖండించెను.

అతనిమాటల సారాంశమిది. "ఈ కాగితము రాజా తన బుద్ధిపూర్వకముగ వ్రాసి యిచ్చినది కాదు. అనేకసార్లు మన యింగ్లీషు సేనను తీసికొనివచ్చి, అతని మేడచుట్టు నిలువ బెట్టి, భయపెట్టినందువల్లనే అతడు బెదరిపోయి యీ కాగితముపై సంతకము పెట్టినాడు. కాన, యిది చెల్ల నేరదు.....మరియు, రాజాకు ప్రతికక్షియగు కుర్రజానికి చదువు చెప్పి మిషమీద, స్వార్థులను మిషనరీని తీసుకొనివచ్చి తంజావూరులో పెట్టుటకూడ అవివేక

మైనపని. అదిగాక, రాజా తాను మన కివ్వవలసిన కప్పమునుకూడ బకొయిపెట్టక సరిగ
యెప్పటి దప్పుడు చెల్లించుచునేయున్నాడు—కాబట్టి, అతనిరాజ్యము నెట్లు లాగికొన
వీలగును? మనకు తాకట్టుపెట్టిన జిల్లాల నతడు సరిగ పాలించుటలేదను కారణముచేత మన
మతనిరాజ్యమును లాగికొనవలెనని పాదించుట సరికాదు. ఏలననగ, అట్లయినచో, యీ
రాజ్యమునేగాక, ఆయోధ్య తిరువాన్కూరు మున్నగు రాజ్యములనుకూడ మనము లాగికొనవలసి
వచ్చును. న్యాయమును, రాజనీతినిబట్టిజూడగ యీ కాగితమును రద్దుపరచి, తంజావూరు
రాజ్యమునుతిరిగి అమరసింగుకు యిచ్చివేయవలసియుండును. కాబట్టి దానివల్ల యెన్ని చిక్కులు
వచ్చిననుసరే వెనుదీయక, అతనిరాజ్యమును అతనికి యిచ్చివేయవలసినది” — అని గవర్నర్
జనరల్ సర్ జాన్ షోర్ మద్రాస్ గవర్న మెంటువారి నాజ్ఞాపించెను.

పైనుండి యీ హుక్కుములు వచ్చిన తరువాతకూడ రెసిడెంటు యెన్నో
తిప్పలుపెట్టిగాని, అమరసింగుకు యీరాజ్య మివ్వలేదు. ఎట్టకేలకు బెయిర్డు సేనా
పతి తన ప్రయత్నమువల్ల తంజావూరు రాజ్యమును తన మిత్రుడగు అమరసింగుకు
తిరిగి యిప్పించి, సంతుష్టుడయ్యెను.

కాని, యీతనిచర్య మద్రాస్ గవర్నరు హోబర్టుకును, యితర యుద్ధో
గస్తులకును యెంతో కంటకముగ నుండెను. ఏలననగ, యితని రిపోర్టువల్లనే

గవర్నర్ జనరల్ సర్ జాన్ షోర్ మద్రాస్ గవర్న మెంటు
మద్రాస్ ముఠా ఉక్కురోషము. చేసిన అక్రమముల నన్నిటిని తెలిసికొని, రికార్డునంతను
జెప్పించుకొని, తాను స్వయముగ చూచి, వారిచర్యలను

ఖండించి, తంజావూరు రాజ్యమును తిరిగి అమరసింగునకు యిప్పించెను. తమక్లిష్ట
శృంగభంగమగుటకు, — తమకిన్ని చివాట్లు పై యధికారివల్ల తగులుటకు, — యీ
“బెయిర్డు” కారకుడని మద్రాస్ గవర్నర్ ను, అతని ముఠాలోవారును, లోలోన
యితనిపై మండిపడుచుండిరి. కాబట్టి, యితని నెట్లైన శిక్షించవలయునను తలం
పుతో మద్రాస్ గవర్నర్ యితనిని తంజావూరునుండి తీసివేసి దక్షిణాఫ్రికాగ్ర
మునకు 1797 సం॥ అక్టోబరు 17-వ తేదీన పంపివేసెను. ఇదీ అతనికి వారు
వేసిన శిక్ష.

ఇక, రాజా అమరసింగును శిక్షించుట యెట్లా యని మద్రాస్ గవర్న
మెంటువారు లోలోన ఆలోచింపసాగిరి. ఇండియాలో తమకు పైయధికారియగు
గవర్నర్ జనరల్ తమకు యీవిషయములో ప్రతికూలుడగుటచే, వారు సీమ
యధికారుల కీ వృత్తాంతమునంతను నివేదించుకొనిరి. వారు మద్రాస్ గవర్న
మెంటువారి షక్షముగ తీర్మానించి, రాజాచే బలాత్కారముగ వ్రాయించి పుచ్చు
కొన్న కాగితము ప్రకారము అమలు జరుపవలసినదనిచెప్పి, అప్పుడు ఇండియాకు

సీమకు ఫిర్యాదు,
అమరసింగుకు పదభ్రష్టం.

గవర్నర్ జనరలుగ వచ్చుచున్న వెల్లస్లీకి రహస్యముగ బోధించి పంపిరి. ఈతడు ఇండియాకు వచ్చుచు, దక్షిణాఫ్రికాగ్రామందు రెండు నెలలు మకాముచేసి యుండెనని గద చెప్పియుంటిమి. తంజావూరు రాజాకు మిత్రుడగు బెయిర్డు దక్షిణాఫ్రికాగ్రామమునకు బదలాయించబడినప్పుడు అక్కడ యితనికిని వెల్లస్లీకిని పరిచయము గలిగెను. సీమ డైరెక్టర్ల రహస్యపు టుత్తరువుల ప్రకారము తంజావూరు రాజ్యమును హరించవలసిన బాధ్యత తన భుజములపై యున్న వెల్లస్లీకి యితని పరిచయము చాల ప్రయోజనకారి యయ్యెను. తంజావూరు రాజ్యములోని లోతుపాతుల నన్నిటిని యితని నడిగి తెలిసికొనవలయునను కుతూహలము వెల్లస్లీకి బాగా కలిగెను. అందుచే యీరాజ్య న్యవహారములనుగూర్చి వెల్లస్లీ యీ బెయిర్డును అనేక ప్రశ్నలు గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగెను. ఈ ప్రశ్నల ధోరణిని బట్టియే బెయిర్డు వెల్లస్లీ మనస్సులోనున్న సంకల్పమును గ్రహించగలిగెను. తెరచాటున జరిగిన వ్యవహార మంతయు బెయిర్డుకు కరతలామలక మయ్యెను.

అంతట పాప మా రాజాపని యేమగునో యని యతడు లోలోన ఆదుర్దా పడసాగెను. “అతని రాజ్యము ఉంచుతారో, ఊడగొడతారో” యను ఆదుర్దా బెయిర్డుకు పుట్టెను. ఈ ఆదుర్దాను ఆపుకొనలేక, నిజస్థితి యేదో తెలిసికొందామను ఉద్దేశ్యముతో— “ఈ రాజ్యం విషయమై కంపెనీ యజమానులు నిజముగ యేమిచేయ దలచుకొన్నారేమి—?” అని బెయిర్డు ఒకనాడు యీ వెల్లస్లీని అడిగెను. “ఈ సమయములో ఆమాట చెప్పడానికి వీలులేదు. కంపెనీ డైరెక్టర్లతీర్పు నాకును, రహస్య సంఘమువారికిని తప్ప యింకెవరికి తెలియదు” అని వెల్లస్లీ జబాబు చెప్పెను. ఈ జబాబును బట్టియే నిజస్థితిని బెయిర్డు గ్రహించెను. డైరెక్టర్ల తీర్పు రాజాకు వ్యతిరేకముగ నుండుటను బట్టియే వెల్లస్లీ దానినిట్లు దాచుచున్నాడని బెయిర్డు గ్రహించెను. కాని, పాప మత డిప్పు డేమిచేయగలడు.?

వెల్లస్లీ ఇండియాకు రాగానే, యేమి జరిగినదో పైన వివరించియే యుంటిమి. మొదట దత్తత చెల్లదని త్రోసివేసిన సర్వోజ్ఞుని తీసికొనివచ్చి ఆతని దత్తత చెల్లుతుందని కాశీపండితులచేత అభిప్రాయ మిప్పించి, వెల్లస్లీ అతనిని తంజావూరు సింహాసన మెక్కించి, అమరసింగును త్రోసివేసెను.

న్యాయము, ధర్మము, యెట్లున్న నేమి? కంపెనీవారికి తమ స్వలాభమే పరమావధి. కంపెనీ డైరెక్టర్ల రహస్యపు తీర్మానమును యేధర్మము, యేహిందూ

లా అడ్డగించగలడు? “అమరసింగు స్వతంత్రబుద్ధి గలవాడు. తుపాకి మడమలతో పొడిచేవరకు అతడు తనకుగల న్యాయమగు హక్కును వదలుకొనువాడుగాడు. ఇతని కింత పెంకెతనమా? ఇట్టివాడు మనకు గిట్టడు. కాబట్టి వీణ్ణి ఊడబెరికి, మనము చెప్పినట్లువిని, దాసోహమని పడియుండువానిని తక్కుమీద కూర్చుండబెట్ట వలెను. మనోవర్తి పుచ్చుకొని, రాజ్యం మనకు ధారాదత్తము చేసేవాణ్ణి తీసుకు రావలెను” అని సీమ డైరెక్టర్లు రహస్యముగ తీర్మానించినప్పుడు యిక దానికి తిరుగేమి?

రాజ్యముల హరించుటకై కుట్రలు బన్నుటలో ఇంగ్లీషువారికి చేదోడు మిషనరీలు-రాజ వాదోడుగ మెలంగినవారిలో క్రైస్తవ మిషనరీలు (సాదిరీలు) కీయ కుట్రలు - ప్రధానులుగ గనపట్టుచున్నారు. ఒక్క ఇండియాలోనే గాక, వేగులు. ఆఫ్రికా మున్నగు యితర ఖండములలోకూడ వీరీ పనులనే జేయుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇందునుగూర్చి “History of Education in India under the Rule of the East India Company” అను పుస్తకములో బాసూ గారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“నల్లతోలుగల ప్రజలఆత్మల శ్రేయమును జూచుటకంటె వారిలో అంతః కల్లోలముల బుట్టించి, వారిని క్రైస్తవరాజ్యముల కాలిక్రిందికి తెచ్చుటకే యీ క్రైస్తవ మిషనరీలు యెక్కువగ పాటుబడుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇందుకు నిదర్శనమొకటి చూడుడు. 1820 సం॥ జూలై 10-వ తేదీగల ‘సాటర్ డే రివ్యూ’ పత్రికలో యిట్లున్నది——, ఇటీవల జరిగిన చిన్నచిన్న యుద్ధములన్నియు యీ క్రైస్తవ మిషనరీల చర్యలవల్లనే పుట్టినవి. అబ్బిసీనియన్ కల్లోలము మిషనరీలు పుట్టించినదే. అడవి జాతులగు ‘జూలూలు’ ఆదివారమును నిరసించినారని— మిషనరీలను హింసపెట్టినారని—మిషనరీలు పుకారులు పుట్టించినారు. ఇందువల్లనే జూలూలతో యుద్ధమువచ్చినది. మిషనరీలే గత ప్రభుత్వమును చాల చిక్కులలో నికిదెచ్చిరి. బర్మారాజుల గృహకల్లోలములలో మిషనరీలు అనవసరముగ జొరబడి నానా అల్లరిచేయుచున్నారు. ఈ అల్లరి యింకను చల్లారకపోవుటకు వీరే కారకులు.”

ఇండియాలో కొందరు క్రైస్తవ మిషనరీలు గూఢచారులుగను, వేగుల వాండ్రుగను, కుట్రదారులుగనువుండి, గవర్న మెంటుకు సహాయముచేయుచున్నారు. ఇందుకు బొంబాయి రాజధానిలో పనిచేసిన రెవరెండు డాక్టర్ విల్సన్ అను మిషనరీయే నిదర్శనము. ఇతని సంగతి సతారా రాజ్య చరిత్రలో చెప్పెదము.

తంజావూరు చరిత్రలోకూడ 'స్వాధ్య' అను మిషనరీ చాలకుచ్చితపుపనులు చేసెను. రాజా అమరసింగు తన అన్నగారి దత్తపుత్రుడగు సర్వోజీని హింసలు పెట్టుచున్నట్లు యీ పాదిరీ వేసినపుకారులు యెంతమాత్రము నమ్మదగినవికావు. అమరసింగును యెట్లైనను అల్లరిపరచి, తనచేతిలోనున్న యీ కుర్రవానిని—సర్వోజీని—సింహాసన మెక్కించవలయునని యీతడు మద్రాస్ గవర్నమెంటుకు సహాయముగ కుట్రపన్నుచుండెను. ఔసిడెంటు మాక్లియడును, యీ మిషనరీయుకలసి రహస్యాలోచనలు చేయుచుండిరి. మాక్లియడు తరుచు యీ మిషనరీ యింటికి వెళ్లి అతనితో గుసగుసలాడుచుండినట్లు సేనాపతి బెయిర్లు 1796 సం॥ జనవరి 24-వ తేదీన మద్రాస్ గవర్నరుకు వ్రాసిన ఉత్తరంలోనున్నది.

ఈ రీతిగ సర్వసస్య సంపద్యరితమగు తంజావూరు రాజ్యమును ఇంగ్లీషువారు మిక్కిలి దురాగతముగ నోటవేసికొనిరి.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదిరెండవ అధ్యాయము.

సూరత్ రాజ్యాపహరణము.

ఇంగ్లీషువారు మొట్టమొదలుగ తమ మొదటిగిడ్డింగిని స్థాపించుకొన్నది సూరత్ పట్టణములోనే. ప్రారంభదశలో వీరు వర్తకరీత్యా చేసిన చర్యలనన్నిటినిగూర్చి వివరించుట అనవసరము. వీరు తమ దుష్ప్రవర్తనచే ప్రజల అసహ్యమునకు పాత్రమైరి. ఈ సంగతులనన్నిటిని రెవరెండు ఆండర్సన్ అనునతడు తన గ్రంథములో వివరించియున్నాడు.

సూరత్తు రాజ్యము చిరకాలమునుండి మహమ్మదీయుల చేతులలోనుండెను. వారే ఇంగ్లీషువారి కిక్కడ నిలువనీడనిచ్చిరి. అయితే ఇంగ్లీషువారు ప్రతిచోట చేసినట్లే యిక్కడకూడ తిన్నయింటివాసములు లెక్కపెట్టుచుండిరి. 1759 సం॥ లో ఇంగ్లీషువారు మోసముచే సూరత్తు నబాబుల మందిరమును ముట్టడించి పట్టుకొనిరి. ఈ ముట్టడి సమయములో యెవరు తమ్మును యెదిరించకుండ నుండునట్లు, ఇంగ్లీషువారు నబాబు తాలూకు సిద్దీ ఆఫీసర్లకు బాగా లంచములిచ్చిరి. అక్కడనున్న ఒలండా కంపెనీ వారుకూడ నబాబుకు తోడ్పడకుండునట్లు యిట్లేలంచములిచ్చిరట. ఈ సంగతులన్నియు బొంబయి గెజిటీర్ లో 127-పేజీలో చెప్పబడియున్నవి.

సూరత్ రాజ
మందిరపు ముట్టడి.

ఇంగ్లీషువా రీవిధముగ నబాబుకోట ముట్టడించిన నాటినుండి, నబాబు ఇంగ్లీషువారికి లొంగిపోయి వారితో ఒడంబడిక చేసుకొని వారిచేతిలో పిండిబొమ్మగ నుండెను. ఈ కారణముచే సూరత్తులో రెండురాజ్యము లేర్పడెను. నబాబు అసలు అధికారులు ఇంగ్లీషువారును, —నామకః అధికారి నబాబు గను నుండిరి. ఈ ద్వంద్వప్రభుత్వనాటకము 1759 మొదలు 1799 వరకు—అనగ 40 యేండ్లు నడిచెను. ఈలోగా నలుగురు నబాబులు వెళ్లిరి. ఈ నలువదియేండ్ల ద్వంద్వ పరిపాలనలో ప్రజలు నానా అవస్థలుపడిరి. ప్రజలక్షేమమునకై జబాబుదారీ వహించిన వాడొక్కఁడునులేడు. ప్రజలు నబాబుదగ్గరకు పోయి మొత్తుకుంటే, “ఇంగ్లీషువారివద్దకు పొండనియు,” ఇంగ్లీషువారి వద్దకు వెడితే “నబాబుదగ్గరకు పొండ”నియు —ఈ రీతిగ వారి వీరి మధ్య ప్రజలు కాలి బంతివలె అటునిటు తన్నబడుచునుండి రేగాని, వీరిరువురిలో ఒక్కఁడును ప్రజలక్షేమ

నబాబు
పిండిబొమ్మ.

మును చూడరై రని 'పార్సన్ను' అనునతడు 1777 సం॥ లో వ్రాసెను. నిజమునకు ఇంగ్లీషువారే సర్వాధికారులై సూరత్తులో రాజ్యము చేయుచుండిరి. నబాబు సైతము, పైకియెంత దర్బముగ గన్పించినను వారియాజ్ఞలను శిరసావహించ వలసినదే. నామమాత్రముగనున్న నబాబు అధికారమును తీసివేసి యీ రాజ్యమును యావత్తు పూర్తిగ తమలో కలుపుకొనవలెనను దుర్బుద్ధి 1799 సం॥ లో వెల్లనీకి పుట్టెను. నబాబునుదబాయించి, అతనిచేత తిరిగి యింకొక కొత్త కరారునామా వ్రాయించి పుచ్చుకోవలెనని కంపెనీవారు ప్రయత్నించిరి. "నీ సేనసంతా తీసి పారవేసి, మూడుకంపెనీ సైనికదళములను పెట్టుకో. దానికగు ఖర్చు అంతయు నీవే పెట్టుకో" అని ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు నబాబుకు సలహాచెప్పెను. కాని, నబాబు మొదట వినలేదు. "ఈ సేనల ఖర్చుకు నాదగ్గర డబ్బులేదు. అదిగాక, నా రాజ్యముయొక్క ఆంతరంగిక పరిపాలనలో మీరు జోక్యము కలిగించుకొనరాదు. ఇది 1759 సం॥ లో జరిగిన ఒడంబడికకు విరుద్ధము" అని నబాబు వాదించెను. కాని, ఇంగ్లీషువారి తనిని నిద్రపోనీయక వేధింపసాగిరి. చిట్టచివరకు సాలుకు లక్షరూపాయలు కప్పమిచ్చునట్లును, మరి 30 వేల రూపాయలు యితరవిధములుగ కంపెనీకి ముట్టచెప్పనట్లును నబాబు ఒడంబడెను. ఈ ఒడంబడిక పత్రముపై సంతకములు కాకమునుపే నబాబు 1799 సం॥ జనవరి 8-వ తేదీన చనిపోయెను. ఇంగ్లీషువారి పంట పండెను. నబాబుకు పసి కుర్రవాడొకడుండెను. ఇతడును తండ్రి చనిపోయిన నెలకే చనిపోయెను. అంతట నబాబు తమ్ముడు "నాసీర్-ఉద్-దీన్" అనునతడు తానుసింహాసనముకు రావలెనని యత్నించెను. తన అన్నగారు ఒప్పుకొన్న ప్రకారము యితడును కంపెనీకి లక్షరూపాయల కప్పమిచ్చుటకు ఒప్పుకొనెను. కాని, పైన ఒకపైసాకూడ యివ్వ లేననెను. "ఇతడింతకంటె యెక్కువ యిచ్చుకోలేడు, ఇతనిని నేను పిండవలసి నన్నివిధముల పిండిచూచితిని. కాని, యింక ఒక చుక్కయైనను యితనిలో లేని మాట ముమ్మాటికి సత్యము. అతడబద్ధ మాడుటలేదు. ఇతడింకా యెక్కువ యిచ్చుకోగలడని కొందరు మీకు చెప్పిన అభిప్రాయము సరికాదు. రాజ్యమునంతను మనమే స్వాధీనపరుచుకొని మేనేజిమెంటుచేసినను మనకీ లక్షకంటె యెక్కువ సొమ్ముమిగలదు. ఈ మేనేజిమెంటు బాధలేకుండ మనకు హాయిగ లక్షరూపాయలు వస్తూవుంటే, మన మీ నబాబుపై దౌర్జన్యముచేసి, అతనిరాజ్యమును లాగికొన్నామను అపకీర్తి మనకెందుకు? మనమిట్లు చేసినందువల్ల మనము విశ్వాసద్రోహమొనర్చిన పాపమగుదుము. మన మీ లక్షకంటె యెక్కువ అడిగితే, నబాబిక ప్రజలను హింసించవలసివస్తుంది." అను భావమును సూరత్తులో రెసిడెంటుగానున్న "సేటర్" అను ఆంగ్లేయుడు బొంబయి గవర్నమెంటుకు వ్రాసెను.

కాని, యీమాటలు వెల్లస్తీకి రుచించలేదు. “సూరతు రాజ్యముతాలూకు సివిల్, మిలిటరీ, రివిన్యూ వగైరా పరిపాలనాధికారముల నన్నిటిని మనమేకాజేసి, నబాబుకు యింత పిండాకుడు (మనోవర్తి) పారవేస్తేతప్ప నాకు తృప్తిలేదు”ని వెల్లస్తీ 1800 సం॥ ఫిబ్రవరి 18-వ తేదీన బొంబాయి గవర్నర్ అగు డౌకౌకు వ్రాసెను. కాని, కొంత జబర్దస్తీచేయనిది నబాబీపద్ధతికి ఒప్పుకొనడని వెల్లస్తీకి తెలియును. అందుచే యితడు గవర్నరుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో యిట్లని సలహాచెప్పెను :—

[మీరు స్వయముగ సూరతు వెల్లీ తేనేగాని యీవ్యవహారము చక్కబడకు. నేనీసంగతిని మీకొన్నింటి మెంబర్లందరికొరకుకాక, మీకొక్కరికే వ్రాయుచున్నాను. సూరతులో మన నేనను యింకను హెచ్చుచేయవలసివచ్చింది. ఇదివరకున్నవిగాక యింకొక యూరోపియన్ ఫిరంగి దండును, రెండుయూరోపియన్ కాల్యలములను, ఒకనేటిపు దళమును అదనముగ సూరతులో పెట్టవలసినది. మీరక్కడికి చేరకమునుపే యీ నేనయంతయు అక్కడ తయారుగ నుండవలెను, మీవెంటకూడ మీకు అంగరక్షగ మరియొకదళమును తీసుకొనిపొండి” — క్లుప్తము.]

ఈ జబర్దస్తీచేత “నబాబుకును, ఘనతవహించిన కంపెనీవారికిని గల స్నేహ బంధము మరింత గాఢతరమైనదట!” ఆహా యేమి బంధము! ఎన్నటికిని తెగని దాస్యబంధము గద యిది!

నబాబునుండి వ్రాయించి పుచ్చుకోవలసిన కరారు నామాపత్రపు ముసాయిదాను వెల్లస్తీయే కలకత్తాలో వ్రాయించి, బొంబాయి గవర్నర్ కు 1800 సం॥ మార్చి 10-వ తేదీన పంపించెను. ఈ పత్రములో ఒక అక్షరముకూడ మార్పు లేకుండ నబాబుచేత సంతకము చేయించిరి. దిక్కులేని నబాబు పాపము యేమి చేయగలడు? ఈ రీతిగ సూరతు నబాబు పదభ్రష్టుడయ్యెను. సూరతు రాజ్యము ఇంగ్లీషు రాజ్యములో లీనమైపోయెను.

నబాబు పక్షమున న్యాయమును, ఇంగ్లీషువారి పక్షమున చౌర్యము, మోసము నుండెనని 1848 సం॥ జూన్ నెలలో కలకత్తా రివ్యూప్రతిక వ్రాసినది.

చరిత్రకారు ఈ సూరతు రాజ్యాపహరణమును గూర్చి సుప్రసిద్ధ డేమంటున్నాడు? ఆంగ్ల చరిత్రకారుడగు మిల్లు యిట్లు వ్రాసెను :—

[యింగ్లీషువారు చేసినవానిలో యంతకంటె అక్రమముగ రాజ్యాపహరణ మింకొకటి కానము. రాజ్యపరిపాలనను బాగుచేయుచున్నామను మిషన్ యింగ్లీషువారీ దారుణపు పని చేసిరి. ఈ చర్యను సమర్థించుటకు వెల్లస్తీ రెండువాదముల చేయుచున్నాడు. ఆవేమనగ;— (1) మొట్టమొదట 1759 సం॥లో జరిగిన ఒడంబడిక అప్పుడు నబాబుగనున్న మోయిన్ ఉద్దీనుకును కంపెనీవారికిని మాత్రమే జరిగినది. అది నబాబు జీవితాంతమువరకే యుండవలెనని డిమాండ్ చేసెను. అనగ 1793 సం॥లో మోయిన్ ఉద్దీను చావుతో సదరు ఒడంబడిక రద్దు

అయినది. కొబ్బటి, ఆ ఒడంబడిక యిప్పుడు కంపెనీవారిమీద బైండింగుకాదు. (2) ఇక రెండవవాదన యేమనగ:—ఈనబాబు మొగలాయి సామ్రాజ్యమునకు సామంతుడుగ నుండెను. సదరుసామ్రాజ్య మిప్పుడు అంతరించి, దానిస్థానే మనమువచ్చినాము కొబ్బటి, యితడును మనకు సామంతుడైనాడు. అనగ, యితని రాజ్యమునుగూర్చి మన మేమిచేసినను చేయవచ్చును. మన కట్టిస్వేచ్ఛగలదు. నబాబుగిరిని మనయిష్టప్రకారము ఘోసలాచేయుటకు మనకు సర్వసంపూర్ణాధికారములు గలవు—మన కెట్టి ఆటంకములును లేవు. వెల్లస్లీచేసిన వాదములివి. ఇవి యెంత మాత్రము సమంజసముగలేవు. ఇవిచాల బేసబబుగ నుండుటచే వీనిపై ప్రత్యేకముగ నేను వ్యాఖ్యానము చేయుటయు అనవసరమే.”

“ఇంకొక వింతసంగతిని మనమిక్కడ గ్రహించవలసియున్నది. నాజరుద్దీనుకు న్యాయతః నబాబుగిరి చెందవలసియున్నదనియు, యిందువిషయమై యితనికి సహాయముచేయుటకు కంపెనీ వారు పూర్వపు టొడంబడికలనుబట్టి బద్ధులైయున్నారనియు మొదటినుండి నబాబుపక్షమున వాదించుచున్న బొంబయిగవర్నరును రెసిడెంటు సేటనునుకూడ, వెల్లస్లీనుండి హుకుము రాగానే దానికి కించిత్తయినను వ్యతిరేకభావమును తెలుపక, మెదలకుండ సదరు హుకుము ప్రకారము తమ పూర్వవాదనలకు వ్యతిరేకముగ—నబాబును పదభ్రష్టుని చేయుటకు పూనుకొనిరి!”

వెల్లస్లీచెప్పిన యింకొకవాదన చూడండి. సూరత్తురాజ్యమును నబాబు చాల భ్రష్టముగ పాలించుచున్నాడట! అందుచేత అతనిని పదభ్రష్టునిచేయుట తనకు విధిమాత్రమేగాక హక్కుకూడానట! ఇది బలేవాదన! అట్లే తే, చెడుపరిపాలనవుంటే యెవరైన యెవరినైన రాజ్యభ్రష్టుని చేయవచ్చునన్నమాట! ఈహక్కు యిస్టిండియా కంపెనీవారి కొక్కరికే మిరాసియా లేక, నూనవకోటిలో యెవరికైన గలదా?

నాజరుద్దీను రాజ్యమును కంపెనీ వారీప్రకారము లాగికొని, నబాబుకు మనోవర్తి. అతనికింత మనోవర్తి పారవేయుచున్నను, అతనిని పూర్వపు ఆడంబరములతోనే సింహాసనమెక్కించిరి! ఏమిఘోర్న! నాటకము!] —(కుప్తము)

బ్రిటిష్ మహాయుగము

యిరువది మూడవ అధ్యాయము.

వెల్లెస్లీ, పీషాను ఎరలో పడవేసిన విధము.

ఇంగ్లీషువారు మొదటినుండియు మహారాష్ట్రల యెడ గావించిన చర్య లన్నియు ఆంగ్ల రాజ్యస్థాపనా చరిత్రలో గొప్ప కళంకములుగ నున్నవి. “ఈ కథ నెంత నిష్పక్షపాతముగ చెప్పినను, దానిలో యింగ్లీషువారు సిగ్గుపడవలసినది చాలయున్నదని” బొంబయి సివిల్ సర్వీసులో నున్న ఆంగ్లేయుడే యొకడు చెప్పియున్నాడు.

అయినను, యీ వ్యవహారము లన్నిటిలో మహారాష్ట్రలదే తప్పయినట్లు ఆంగ్లేయ చరిత్రకారులు పెక్కుమంది స్వార్థచింతతో అపవాదముల ప్రచురింప సాగిరి. ఈ అపవాదముల సిగ్గులేక వ్యాపింపజేయుటలో దుష్కీర్తి గాంచిన వారు వెల్లెస్లీయు, అతని తమ్ములును ప్రధానులు. బ్రిటిష్ వారు మహారాష్ట్రల నెట్లు మోసగించినదియు యింతవరకు యే చరిత్రకారుడును విప్పి చెప్పియుండలేదు. కాని, గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీయు, అతని తమ్ములును వ్రాసిన ఉత్తరములను తదితర కాగితములను పరిశీలించి చూచినయెడల వారొనర్చిన ఘోర దురంత కృత్యములు లోకమునకు వెల్లడి గాగలవు.

మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధము వారణ్ హేస్టింగ్సు హయాములో జరిగినది. ఇందులో ఇంగ్లీషువారు పూర్తిగ ఓడిపోయి మహారాష్ట్రలతో సంధిచేసుకొన వలసి వచ్చెను. అయినను, తానొనర్చిన ఘనకార్యములగూర్చి వారణ్ హేస్టింగ్సు తనకేసు సందర్భములో పార్లమెంటు యెదుట యిట్లని ప్రగల్భములు గొట్టు కొనెను:—

“ఈ యుద్ధములన్నీ నేను కల్పించినవికావు.—మీరు, చేయమన్న వే! ఇతరులు (కంపెనీ వారు) చేయమన్న వే! సమయోచితమగు వానోపాయముచే మహారాష్ట్ర రాష్ట్రకూటమునుండి చీలదీసి ఒకపార్టీని అనగ నైజామును, నేను మనవైపునకు లాగివేసినాను. ఇంకొకనితో అనగ (మధోజీ భాన్స్లేతో) రహస్యముగ వ్యవహారమునడిపి, అతనిని మనవానినిగ చేసి వేసినాను. ఇకమూడవవాడగు మాధవరావు సింధియాను మరపించి మాయచేసి యేదో జేరములో పడద్రోసి అతనిని మనచేతిలో ఉపకరణముగ చేసివైచినాను. (ఈలోగా) మీరు శాంతి, శాంతి, యని యారచినారు. ఈ యరపులు మనశత్రువులకు వినబడ్డవి. అయినప్పటికి, యీ యరపులను, యింకయెన్నో యితర నిరోధములను పాటించక, నేను నాశత్రువులపై పరతు

లను మరింతకఠినముగ విధించి, యీ నిరోధములకన్నిటికి యెదురీదిలిని. ఈవిధముగ నేను శాంతిని నెలకొల్పితిని. కొప్పవియగు ఒక మహారాజ్యముతో అనగ మహారాష్ట్రముతో శాశ్వత శాంతిని నెలకొల్పితిని. ఇది స్థిరముగ నిలుచునని నాయాశ."

కాని, యితని యాశ నెరవేరలేదు. ఇతడు బ్రతికి యుండగనే మూడు మహారాష్ట్ర యుద్ధములు జరిగినవి. ఇతని జీవిత మంతరించిన సంవత్సరమే పీష్వాల పరిపాలనయు నంతరించినది. మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధములో మహారాష్ట్రలు జయముగాంచియు సింధియా, భాక్షే మున్నగువారి మధ్యవర్తిత్వమువల్ల వారు ఇంగ్లీషువారిపై దాక్షిణ్యమూని వారి నీదేశమునుండి తరిమివేయక వదలివేసిరి. కాని, యీ దాక్షిణ్యమే తుదకు మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకు వినాశన కారణ మయ్యెను. ఇంగ్లీషువారు కృతఘ్నులై తమ పక్షమున మధ్యవర్తిత్వము వహించి, తమకింత నిలువనీడ నిప్పించిన సింధియా మున్నగు వారిపైనను, తమకింత నిలువ నీడనిచ్చిన పీష్వాలపైనను, నానాఫర్నవీసు మున్నగు మంత్రులపైనను ద్రోహమున రించియు, ఘాతుక కృత్యముల గావించియు, క్రమక్రమముగ మహారాష్ట్ర రాజ్య మును గబళించివైచిరి.

వెల్లెస్లీ ఇండియాలో అడుగిడునాటికి రగూబాకొడుకగు బాజీరావు పునహాలో పీష్వాపదవి నధిష్టించి యుండెను. ఇతడే ఆఖరు పీష్వా యని బ్రహ్మ మూడుపంక్తుల వ్రాసియుండెను ! నానాఫర్నవీసు తనకాలమును ప్రవాసమున గడపుచుండెను. యూరోపియనులు చెదపురుగులవలె మహారాష్ట్రములో చేరి అల్లరులను, సంక్షోభములను గల్పించుచుండిరి. మాధవరావు సింధియా తదనంత రము దౌలత్ రావు సింధియా యధికారము వహించి యుండెను. తుకాజీ హోల్కారు చనిపోయియుండెను. లోగడ మాధవరావు సింధియా దర్బారులో రెసిడెంటుగ నుండిన "పామర్" యిప్పుడు పునహాలో (మాలెట్) స్థానమున రెసిడెంటుగ వచ్చెను. బాజీరావు తమకేదో త్రవ్వి తలకెత్తునని యూరోపియనులు మొట్టమొదట ఆశపడిరి. ఏలననగ, యితని తండ్రి రగూబా వారి కెన్నియో యాశల బెట్టి యుండెను. ఈ యాశలనన్నిటిని కొడుకు తీర్చునని యూరోపియనులు తలచుచుండిరి. కాని, యింతవరకు బాజీరావు వారి కేమియు చేపలేదు. వెల్లెస్లీ ఇండియాలో అడుగిడు నాటికి వున్నస్థితి యిది.

టిప్పుతో యుద్ధము చేయవలెనను సంకల్పమును వెల్లెస్లీ ఇండియాకు రాక పూర్వమేచేసుకొని యుండెననిగద ఇదివరకు చెప్పియుంటిమి. అయితే, యితరుల సహాయములేకుండ యితడొక్కడే టిప్పుపైకి దండెత్తిపోగలడా? టిప్పు మొదటి యుద్ధములో ఓడిపోయి, తన యర్ధ రాజ్యమును, మూడుకోట్ల రూపాయలను నష్టపడి, తన కొడుకుల నిరువురను శత్రువుపద్ద తాకట్టు పెట్టవలసిన పరిభవమును పొందియున్నప్పటికి, అతని పేరనిన ఇంగ్లీషువారికింకను జంకుపోలేదు. దక్క

నులోగల మిగతా దేశీయరాజుల సహాయములేనిదే-కనీసము వారు తటస్థులుగ నైననుండక పోయినచో-తాము టిప్పును జయించ లేమని ఇంగ్లీషువారు తలంచు చుండిరి. ఇందును గూర్చి మద్రాస్ గవర్నమెంటు శైక్రటరీ “వెబ్బు” యిట్లని వ్రాసెను :—

[నేనేమియు అతిశయోక్తి చెప్పటలేదు. యూరపులో యిప్పుడు జరుగుచున్న యుద్ధమువల్ల నే మన శక్తులన్నియు చాలవరకు క్షుంభియున్నవి. శాంతిగలిగినగాని మనకిక ఆశయేమియులేదు. ఇట్టిస్థితిలో మనమిప్పుడుగనుక టిప్పుతో యుద్ధము పెట్టుకున్నామా అంటే, మనకు చెప్పరానిచేటు మూడుటతప్ప వేరొండు ఫలితము కలుగదు. మనజాతియొక్క హక్కులను నిలువబెట్టుకొనుటకే మన మియుద్ధము చేయవలసివుంటే, మనము తొందరపడ రాను. ఇట్టియుద్ధమును ఆరునెలల యీలోపుగ తలపెట్టరాదు. ఈలోగా మనము తగినంత బలమును చేకూర్చుకొనుటకు మంచి వ్యవధియేర్పడును. కాని, యుద్ధము అనివార్యమై, దాని నిష్పడే ప్రారంభించుట మంచిదని మీ అభిప్రాయ మియ్యేయెడల, మనస్థితిమాత్రము యిప్పుడేమియు బాగుండలేదని నాభయము. ఈ దుస్థితికి నాకెక్కడ మందుకనిపించెడములేదు.— క్లుప్తము.]

ఈ అభిప్రాయముతో మద్రాస్ గవర్నర్ హారిసు మాత్రమేగాక, వెల్లెస్లీ కూడ పూర్తిగ యేకీభవించెను. “వెబ్బు” సలహా ప్రకారము వారు తొందర పడక, తమకు బలముచేకూరువరకు, వేచియుండిరి. కారన్ వాలీసు చేసిన మొదటి యుద్ధములో ఇంగ్లీషువారు జయమొందుటకు వారికి నైజామును మహారాష్ట్ర) లును చేసిన సహాయమేగద కారణము. మహారాష్ట్ర సైన్యము వచ్చి చేరువరకు కారన్ వాలీసు సేనలు యేమియు చేయలేక పోయెనని 1798 సం॥ జూలై 6-వ తేదీన ‘జోసియన్ వెబ్బు’ అను మద్రాస్ గవర్నమెంటు సెక్రటరీ తన మిమోరాండము లో వ్రాసియుండెను. అయితే, యీ పర్యాయము మహారాష్ట్ర)లుగాని, నైజాము గాని, సహాయము చేస్తారో చేయరోయని ఇంగ్లీషువారికి అనుమానముగా నుండెను. ఈ సంగతిని మద్రాస్ గవర్నమెంటు శైక్రటరీ తన మిమోలో స్పష్టముగ వ్రాసి యుండెను. వెనుకటి యొడంబడికల ప్రకారము వారిరువురు ఇంగ్లీషువారికి సహాయము చేయవలసి యున్నమాట వాస్తవమేయైనను, ఇంగ్లీషువారిప్పుడు టిప్పుతో చేయతలబెట్టిన యుద్ధము కేవలము అకారణమును, అక్రమమునునై యున్న హేతువు చేత వార్తైనను యిప్పుడీ అక్రమ యుద్ధములో సహాయము చేతురో చేయరో యని వెల్లెస్లీ తన మనస్సులో సందేహింపసాగెను. పాపపుమనస్సాక్షికి జంకువుండును గద. అందుచేత అసలీ సంగతినే వారితో సంప్రతించకుండ, తానొక్కడే టిప్పు పైకి పోవునట్లును, యీలోగా నైజాము, మహారాష్ట్ర) లిరువురు తనకు వ్యతిరేకముగవచ్చి టిప్పుసుల్తానుకు మద్దతు చేయకుండ వారిని తనవలలో వేసుకొని వారిని నిర్వీర్యులుగనో, తటస్థులుగనో, చేసివేయవలెననియు వెల్లెస్లీ గొప్పపతకమును పన్నెను-ఇందుకితడిట్లు కుపాదమును చేయసాగెను :—

“మన స్నేహితులగు నైజామును, మహారాష్ట్రులును, బలహీనులుగ నున్నారు. టిప్పుతో యుద్ధమువచ్చేటట్టయితే వారుమనకు బలముగ సహాయము చేయలేరు. కాబట్టి, ముందుగ మన స్నేహితులను బలపరచవలెను. అనగా వారికి మన సేనలను అద్దెకివ్వవలెను. వారిని మన “అద్దె సేనల స్కీము”లోనికి తేవలెను.”

ఇది వెల్లస్లీచేసిన కువాదము. ఇందులో అన్నియు అసందర్భములు, కుచ్చితపుబుద్ధులు తప్ప యింకేమియు లేవు. ఎట్లనగ, టిప్పుతో చేయదలచుకొన్న యుద్ధము న్యాయమో అన్యాయమో యనుమాట నటుండనిచ్చి చూతము. తమ మిత్రులగు నైజామును, మహారాష్ట్రులును, దుర్బలులుగ నున్నారనియు, వారికి తగు బలమునిచ్చినగాని వారు వెనుకటి యొడంబడిక ప్రకారము తనకు సహాయము చేయ జాలరనియు వెల్లస్లీ తన మనస్సులో కల్పించుకున్నవాదము కేవలము మిథ్యావాదము. ఈ మిత్రులు ఇంగ్లీషువారికి సహాయము చేయగల స్థితిలోనున్నారో లేదో తెలిసికొనుట కింతవరకెన్నడును అవకాశమే రాలేదు. అట్టి నిదర్శన మేమియు లేకయే, వెల్లస్లీ యిట్లుాహించుకొనుట కేవలము టక్కరు తనము. తన అద్దెసేనల స్కీము అనబడు ఊరిని తనమిత్రుల మెడకు తగిలించి, వారని నిర్వీర్యులను చేసి కూర్చుండబెట్టి, తాను నిరాటంకముగ టిప్పుపైకి దూకవచ్చునను కుచ్చితపు తలంపుతో వెల్లస్లీ యీ కువాదనకు దిగినాడు. తాను టిప్పుతో తలబెట్టిన యుద్ధము అక్రమమైనది. ఈ సంగతి వెల్లస్లీకి బాగా తెలియును. కావుననే అతనికిభయము, అనుమానము. ఈ ప్రశంస గనుక తనమిత్రులతో యెత్తినట్టైన వారు తనకు సహాయము చేయకపోగా ఎదురుతిరిగి టిప్పుపక్షమున చేరుదురేమో యని కూడ వెల్లస్లీకి భయముకద్దు. కాబట్టి తనకు సహాయము చేయకపోయినా, వారుశత్రుపక్షమున చేరకుండుటకుగాను ముందుగ వారినికట్టి పడవేయవలెనని వెల్లస్లీ యీ దొంగయెత్తువేసెను. ఈ కువాదనలోని రహస్యమిది! ఈ యద్దెసేనలవలలో వెల్లస్లీ నైజాము నెట్లుపడగొట్టినదియు లోగడ చెప్పియుంటిమి. కాని, మహారాష్ట్ర నాయకుడగు పీషా యింకను యీవలలో పడలేదు. పునహాలో రెసిడెంటుగనున్న పామరువేసిన మంత్రము పారలేదు. దీనికికారణమును దరిమిలా చెప్పెదము. ఎప్పుడైతే పీషా తనవలలోపడక తప్పించుకొనెనో అప్పుడు వెల్లస్లీ యింకొక యెత్తు వేసెను. టిప్పుతోడి యుద్ధములో మహారాష్ట్రుల సహాయమును అడుగకుండ, వారిని తటస్థులుగ చేసివైచిన చాలునని వెల్లస్లీ తలంచెను. మహారాష్ట్రులు టిప్పుసుల్తానుకు సహాయము చేయకుండగను, తమ ఇంగ్లీషురాజ్యము మీదికి దండెత్తి రాకుండగను ఊరికేవుంటే చాలురాయని వెల్లస్లీ తలంచెను.

వెల్లస్లీ మహారాష్ట్రుల సహాయముకోరక పోవుటకు ఒక కారణమున్నది. మహారాష్ట్రులనిన ఇంగ్లీషువారికి మొదటినుండియు భయము, యీర్ష్యయునుండెను. దీనికొక నిదర్శనము చూడుడు. వెనుక కారన్ వాలీసు టిప్పుపైకి పోయినప్పుడు,

యీ పని చాల అక్రమమని కొందరు పార్లమెంటులో నిందించగా, దానికి మరికొందరిట్లని సమాధానము చెప్పిరి. “మన ఇంగ్లీషువారి శ్రేయమునకు ఇండియాలో గొప్ప ఆటంకము వచ్చునది మహారాష్ట్రులవల్లనే కాబట్టి, మైసూరు రాజ్యమును మనము జయించి చేతపుచ్చుకొన్నగాని, మనము వీరితో నెగ్గలేము అనిరి.” “ఇట్టి మహారాష్ట్రులను టిప్పుపైకి మనతోకూడ రమ్మని వారిసహాయమును అడిగేయెడల జయించుకొన్న రాజ్యములో వారికికూడ భాగము పెట్టవలసి వస్తుంది. అప్పుడు వారిబలము మరింత హెచ్చయి తుదకు మనప్రాణం తీస్తుంది” అని వెల్లెస్లీ భయపడసాగెను. అందుచే, తనకు సహాయము రండని వెల్లెస్లీ మహారాష్ట్రులనంతగ నొక్కి యడుగలేదు. పైగా వారుసహాయము చేస్తామన్నాకూడా నాకక్కరలేదని నిరాకరించెను. దీనితో అతడు మొదట కల్పించినవాదన టక్కరు వాదనయని బట్టబయలైనది. మహారాష్ట్రులు వెనుకటి యొడంబడిక ప్రకారము తనకు సహాయము చేయలేని దుర్బలస్థితిలో నున్నారనియు, అందుచేవారికి అద్దెసేనల నంటగట్ట వలయుననియు, వెల్లెస్లీ మొట్టమొదట చేసినవాదము దొంగ వాదమని యిప్పుడు బట్టబయలైనది. ఈ అద్దెసేనల స్కీములోని దొంగతనమిప్పుడు తేటతెల్లమైనది. ఇంగ్లీషువారు దేశీయరాజులకు తమ ఇంగ్లీషుసేనలను అద్దెకిచ్చుట దుర్బలులగువారిని బలయుతులను చేయుటకుకాదు. బలయుతులను దుర్బలుల జేయుటకేయని యెరుంగునది.

అయితే వెల్లెస్లీ, మహారాష్ట్రులిచ్చెదమన్న సహాయమును పుచ్చుకొనకుండ టిప్పుతో యుద్ధము చేయుచున్న సమయమందు తాను వారినెట్లు తటస్థులుగ నుంచెనో చూతము. భేదోపాయమే దీనికి మూలము. ఈ భేదోపాయమెట్లు పని

చేసెనో చూతము. పునహాలో సింహాసనముపై పీష్వా బాజీరావు కూర్చుండియుండెను. ఇతడు సింహాసనమునకు వచ్చుటకు చాలత్ రావు సింధియా చాల సహాయముచేసెను. ఇతని సహాయమే లేనిచో బాజీరావు సింహాసనమెక్కనే లేకపోయెడివాడు.

సింహాసనమెక్కిన తరువాతకూడ బాజీరావు సింధియా సలహాసంప్రతింపుల తోడనే రాజ్యమేలుచుండెను. చాలత్ రావు సింధియా యీ రీతిగ బాజీరావుకు చేదోడు వాదోడుగనుండెను. ఈ మిత్రులిరువురకు భేదము పుట్టించినగాని, పీష్వా తమవలలో పడడని వెల్లెస్లీ తలంచెను. ఈ పనికి వెల్లెస్లీ పునహా రెసిడెంటుగు పామరును తగిలించెను. ఇతడు బాజీరావు చెవిని యిల్లు గట్టుకొని చాలత్ రావు సింధియాపై యేవేవో కొండములు చెప్పసాగెను. “నీవు చాలత్ రావు వలలో పడిపోయినావు. అతడు నిన్ను పిండిబొమ్మనుచేసి తన చేతులలో పెట్టుకొని ఆడించుచున్నాడు. నీ వతనికి ఖైదీవై పోయినావు. నీవతనికి బానిసవై నావు. నీకిదేమిఖర్చుము” అను ధోరణిని బాజీరావు చెవిలో నిత్యము నూరిపోసి, బాజీరావుకు చాలత్ రావుపై

అసహ్యము పుట్టునట్లు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు పెద్దప్రయత్నములు చాటుచాటున చేయసాగెను. చెప్పడుమాటలు చేటుదెచ్చునుగదా! చెప్పగ చెప్పగ యెంతటివాని కైనను పుట్టునుగదా రిమ్మ తెగులు. అసత్య ప్రచారములచే లోకుల మనస్సులు విరచి మోసగించు దుర్బుద్ధి ఇంగ్లీషువారికి ఉగ్గుపాలతో పుట్టినది. ఈ తంత్రమునే వెల్లస్తీ పామర్ ద్వారా పీష్వాను దాలత్ రావునుండి విడదీయుటకై ప్రయోగించెను. ఇది మిత్రభేదతంత్రము—బిడ్డను తల్లి చంకనుండి దిగలాగు దుస్తంత్రము.

నైజాము పరాసువారిని తన సేనలలో చేర్చుకొన్నాడు. కాబట్టి, వారిని తీసివేసి ఇంగ్లీషు సేనల నక్కడ చేర్పించుట అవసరమను సాకును వెల్లస్తీ నైజామును వలలో వేసుకొను సందర్భమున చెప్పియుండెను. అయితే, పీష్వా విషయములో అట్టి సాకు యేమియులేదు. పీష్వా సేనలో ఫ్రెంచివారులేరు. అయితే, దాలత్ రావు సింధియా సేనలో ఫ్రెంచివారు. న్నారు ఇక నేమి? వెల్లస్తీకి సాకుదొరికినది. ఫ్రెంచి సేనలను పెట్టుకొన్న సింధియా పలుకుబడిలో పీష్వా వున్నాడు కాబట్టి, అతడు ఫ్రెంచివారి పలుకుబడిలో వున్నట్లే! కాబట్టి, అతనిని సింధియానుండి విడగొట్టి అతనికి మన ఇంగ్లీషు సేనల నంటగట్టి, అతనిని మన వలలో వేసుకోవలెనని వెల్లస్తీ తన చర్యలను సమర్థించుకొనజూచెను. అంతేగాని, సింధియా సహాయముతో సింహాసనము నకువచ్చిన పీష్వా బాజీరావు సదరు సింధియాయందు కృతజ్ఞుడై, అతనియందు మిత్రభావముతోనుండుట సబబేగదాయని వెల్లస్తీ తలంపడయ్యెను. పైపెచ్చు, సింధియా పీష్వాను తనవలలోవేసుకొని హింసించుచున్నాడను అపవాదమును వెల్లస్తీ లోకములో వ్యాపింపజేయ సాగెను. ఈ విధముగ సింధియా చేతులలో చిక్కి బాధపడుచున్న తన మిత్రుడగు పీష్వాపై వెల్లస్తీ యెక్కడలేని దుఃఖబాష్పములను రాల్చెను. ఆహా! యేమి, యీ దొంగయేడుపు. మొసలి మనిషిని నీళ్లలోనికి యీడ్చుకొనివెళ్లి, చంపితినుటకుముందు వానిని ముందుపెట్టుకొని, అయ్యో నీవు చచ్చిపోతున్నావా! అనిచెప్పి యేడ్చి, దుఃఖబాష్పములరాల్చి, పిమ్మట చంపితినివేయునట! పీష్వా బాజీరావుపై వెల్లస్తీ రాల్చిన యీ దుఃఖబాష్పములును మొసలి దుఃఖబాష్పములవంటివే! పీష్వాపై తనకంతటి ప్రేమయే యుండియుంటే, వెల్లస్తీ యేల తాను సింధియాపై బహిరంగముగ దండెత్తిపోయి, తన మిత్రుడగు పీష్వాను అతని చెరనుండి విడిపించలేదు? తమ మిత్రుడగు తిరువాన్కూరు రాజును కాపాడుటకై తాము టిప్పుపై దండెత్తుచున్నామని వెనుక సాకుచెప్పిన ఇంగ్లీషువారు, యిప్పుడేల తమ మిత్రుడగు పీష్వాను సింధియా చెరనుండి విడిపించుటకై బయలుదేరరైరి? ఇవన్నియు వట్టి దొంగమాటలు!

తమ మిత్రుడగు పీష్వా “అయ్యో సింధియా చెరలోనున్నాడని” వెల్లస్తీ యేడ్చిన దొంగయేడ్పులన్నియు అతనిని సింధియానుండి చీలదీసి, మహారాష్ట్ర రాజ్యమును తుత్తునియలుగ పగులకొట్టుటకై యేడ్చిన వగలమారి యేడ్పులే!

పీష్వాకు ఇంగ్లీషువారి అద్దె సేనలు అక్కరలేదను సంగతి వెల్లెస్లీకి తెలియును. బాజీరావు దుర్బలుడనియు, అతనిని సింధియా నుండియు, యితర మహారాష్ట్ర నాయకుల నుండియు చీలదీసి తన వలలో వేసుకొన్నచో, మిగతా వారినందరిని ఒక్కొక్కరినే సులభముగ తననోట వేసికొనవచ్చుననియు వెల్లెస్లీ సంకల్పము. ఈ సంకల్పమును నెరవేర్చుకొనుటకే వెల్లెస్లీ యిన్ని పట్టుపడినాడు. ఇన్ని అసత్య ప్రచారముల సాగించినాడు—ఇన్ని దొంగ యేడుపుల యేడ్చినాడు. పీష్వాకు సింధియా విరోధియనియు, ఇంగ్లీషు వారొక్కరే అతనికి స్నేహితులనియు దుర్బలు డగు బాజీరావు చెవిలో వెల్లెస్లీ రోజురోజు విషమును నూరిపోయించినాడు.

వెల్లెస్లీ ఇండియాలో అడుగు పెట్టినతరువాత పునహా రెసిడెంటు పామరుకు వ్రాసిన మొదటి యుత్తరములోనే వెల్లెస్లీ యిట్లని వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము 1798 సం॥ జూలై 8-వ తేదీన వ్రాయబడినది. ఇది రహస్యమైన యుత్తరము :—

[ఈసందిగ్ధ తరుణములో మన పునహావ్యవహారములు మీబోటి ప్రజ్ఞావంతుల చేతులలో వున్నవని వినుటకు నాకు పరమానందమైనది. ఇప్పుడు దేశీయరాజులతో మన మవలంబించ బోవు రాజనీతి స్వభావమెట్టిదో నేను పబ్లిక్ గ పంపించిన కాగితములవల్ల మీరు తెలిసికొన గలరు. ఈస్కీమును మీరు మిక్కిలి జయప్రదముగ కొనసాగింపగలరని నావిశ్వాసము. ఆయితే పబ్లిక్ ఉత్తరములో వ్రాయ వలసినరహస్యపు సంగతియొక్కటిగలదు. దాని నిట మీకు తెలుపు చున్నాను. అదేవనగ :—నానాఫర్నవీసు యిప్పుడు ప్రవాసములోనున్నాడు. మనకనుకూల మగు షరతులతో అతనిని మనము మన ప్రజ్ఞవల్ల విడిపింపగలిగితే, అదిచాలా మంచి యెత్తు. ఈయెత్తు పొరుటకు అవకాశమేమైనా దొరుకుతుండేమో మీరు చూడండి— (కుప్తము).]

కాని, యీయుత్తరము పామరుకు చేరక పూర్వమే చౌలత్ రావు సింధియా నానాఫర్నవీసును చెరనుండి విడిపించి, అతనితో సఖ్యపడెను. ఇదియింగ్లీషు వారి కెంతయో ఆశాభంగమయ్యెను. ఏలననగ, నానావిషుదల తమ కనుకూల

మగుషరతులపై జరుగలేదు. నానాకు యూరోపియనుల

చౌలత్ రావు,
నానాల సఖ్యము.

యెడ గల విముఖత్వము ఇంగ్లీషువారికి బాగా తెలియును.

అట్టివాడిప్పుడు పునహా దర్బారులో అధికారము వహించి యుండెను. అండ్లచే, తమయాటలక్కడ సాగవని ఇంగ్లీషువారు భయపడ సాగిరి. నానాఫర్నవీసు ప్రవాసమునుండి విషుదలయై, తిరిగి రాజ్యాధికారము వహించి చూచునప్పటికి, మహారాష్ట్రమంతయు చాలా అల్లకల్లోలముగ నుండెను. ప్రతిచోట అరాచకములు, విప్లవములు, కుట్రలు, చెలరేగుచుండెను. ఈగల్లంతులకన్నిటికి చాలవరకు ఇంగ్లీషువారే కారకులని చెప్పవలసియున్నది. ఏలననగ, దేశీయరాజుల రాజ్యములలోగల అసంతృప్తిని, యీర్ష్యా ద్వేషములను అవకాశముగ తీసికొన వలసినదని వెల్లెస్లీ తరుచు తన రెసిడెంటులకు వ్రాయుచుండెను. అనగ, దేశీయరాజ్య

ములలో అంతః కల్లోలముల పుట్టించమనియే యీమాటల కర్థము. అట్లుగానిచో, యిదివరకులేని అంతఃకల్లోలములు, గృహకల్లోలములు, యీ ఇంగ్లీషువారు వచ్చినతరువాత—ఒకరాజ్యములోగాదు—అన్నిరాజ్యములలోను పుట్టుటకు కారణమేమి? తనమహారాష్ట్ర రాజ్యములో యీరీతిగ ఇంగ్లీషువారు అంతః కలహముల గల్పించుటయేగాక, ప్రక్కనున్న నైజామును మోసగించి, అతనిని అదేసేనల వలలో పడవేసుకొన్న సంగతికూడ నానాఫర్నవీసు గమనించెను. ప్రక్కదొడ్డిలో జొరబడిన జంతువు తన దొడ్డిలోకూడ జొరబడునేమోయని నానాఫర్నవీసు ఆదుర్దాపడుటలో ఆశ్చర్యమేమి? నైజాము తన చిరమిత్రులును, పొరుగింటి వారును నగు మహారాష్ట్రులతో సంప్రదింపనైన సంప్రదించకుండ, మెదలకుండ ఇంగ్లీషువారు పన్నిన అదేసేనల యెరను ఆలింగనమొనర్చుకొనెను. నైజాము కుర్దాయుద్ధములో మహారాష్ట్రుల చేతులలో ఓడిపోయినప్పుడు, వారు అతనిపై కఠినమైన షరతులు విధింపక, చాలదాక్షిణ్యము జూపియుండిరి. కావున నైజాము తమయెడ కృతజ్ఞుడై యుండునని మహారాష్ట్రులు తలంచుట సహజమేగద. కనీసము ఇంగ్లీషువారు వేసిన యెరను ఆలింగన మొనర్చుకొనుటకుముందు దానిస్వభావ మెట్టిదో, దీనిలో తాను ప్రవేశించుట మంచిదగునోలేదో, యని మాటమాత్ర మునకైనను నైజాము మహారాష్ట్రులతో కొంచెము సంప్రదించిన బాగుండెడిది. నైజాము యీమాత్రమైనను చేయలేదు. ఇక ఇంగ్లీషువారన్ననో ఒకరిసంగతి ఒకరికి తెలియకుండచేసి నైజాము, మహారాష్ట్రులను వేర్వేరుగ తమ వలలో పడ గొట్టుకొనుటకు యేర్పాట్లు చేసికొనిరి. “వ్యవహారమంతయు పరిష్కారమగువరకు హైదరాబాదులో జరుగుచున్న సంగతిని పీష్వాకు తెలియనీయకుసుమా” యని వెల్లెస్లీ పునహాలోనున్న తన రెసిడెంటును హెచ్చరించుచు వ్రాసెను. నైజాము, మహారాష్ట్రులు ముందుగ కలిసి సంప్రదించుకొనియుంటే బహుశః వెల్లెస్లీయెత్తు సాగెడెదికాదేమో! నైజాము వెల్లెస్లీమాయలో పడెడివాడు కాదేమో! తీరా నానాఫర్నవీసు ప్రవాసమునుండివచ్చి చూచునప్పటికి నైజాము అప్పటికప్పుడే వలలో పడిపోయెను. మించిపోయినదాని కతడేమి చేయగలడు? కాబట్టి, కనీసము యిక పీష్వాయైనను వెల్లెస్లీ వలలో పడకుండ చేయవలెనని నానాఫర్నవీసు బ్రతికి యున్ననాళ్లు పాటుపడెను. మహారాష్ట్రమును తిరిగి దిట్టపరుపనెంచెను. మహారాష్ట్రులలో బలవంతుడగు దాలత్ రావు సింధియాతో నానాఫర్నవీసు సఖ్యపడెను.

సింధియాకు విరోధిగ నుండిన తుకాజీ హోల్కారు 1797 సం॥ ఆగష్టు

15-వ తేదీన చనిపోయెను. కాశీరావు, మల్హార్

కాశీరావు హోల్కార్ ను
దాలత్ రావు సింహాసన
మెక్కించుట.

రావు అను అతని జొరసపుత్రులలో తగాదావచ్చెను. యశ్వంతరావు, విరోజీయను యిరువురు దాసీపుత్రులు మల్హార్ రావు పక్షమువహించిరి. కాశీరావు దాలత్

రావు సింధియా సహాయము పేక్షించెను. దాలత్ రావు ఆ ప్రకారమే కాశీరావుకు సహాయము చేసి మల్ హార్ రావును యుద్ధములో ఓడించెను. ఈ యుద్ధములో మల్ హార్ రావు చనిపోయెను. దాసీపుత్రు లిరువురిలో యశ్వంతరావు నాగపురమునకును, విశోజీ కొల్లాపురమునకును పారిపోయిరి. ఈ రీతిగ దాలత్ రావు సింధియా కాశీరావు హోల్కారును సింహాసనమెక్కించి, అతనిని తనమిత్రునిగ జేసికొనెను. మహారాష్ట్రమునంతను తిరిగి దిట్టపరుపవలెనని దాలత్ రావు సంకల్పించెను. ఇతనికి నానాఫర్నవీసునూ తోడ్పడెను. ఇప్పుడీ యిరువురు మహారాష్ట్రమునకు పెట్టని కోటలుగ నుండిరి.

నైజాము వెనుక మహారాష్ట్రుల చేతులలో కుర్చీ యుద్ధములో ఓడిపోయి, వారితో సంధిచేసుకొనెను. కాని, ఆ సంధి షరతుల నతడింకను పూర్తిగ చెల్లింప లేదు. ఈలోగా ఇంగ్లీషువారువచ్చి అతనిని తమవలలోనికి లాగికొనిరి. వీరీ సంధి షరతులను నైజాముచేత నెరవేర్చించుటకు తోడ్పడునట్లు కనపడరైరి. ఈ కారణముచే మహారాష్ట్రులు నైజాము మీదికి దండెత్తుదురేమో యని ఇంగ్లీషువారు అనుమాన పడజొచ్చిరి. నైజాముపై పడి అతని నోడించుటయేగాక, వారు టిప్పుసుల్తానుతో చేరుమరేమో యనికూడ ఇంగ్లీషువారు భయపడజొచ్చిరి. అంతయేల, మహారాష్ట్రులు నైజాముపై దండెత్తుటకును, టిప్పుతో చేరి ఇంగ్లీషువారికి ప్రతికక్షిగ నిలుచుటకును యేర్పాట్లు జరిగినట్లే 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 8-వ తేదీన రెసిడెంటు వెల్లస్లీకి వ్రాసెను. ఇందెంతవరకు సత్యమున్నదో చెప్పజాలము. ఒకవేళ మహారాష్ట్రు లిట్లు చేయ సంకల్పించుకొన్నను అందు దోషమేమి? అది దాలత్ రావు సింధియాయొక్క రాజనీతిజ్ఞతనే తెలుపునుగాని వేరొండుకాదు.

దాలత్ రావు సింధియా యీరీతిగ పీష్వా బాజీరావుకు పెట్టనికోటగనుండి, అతనిని ఇంగ్లీషువారి వలలో పడనీయక పోవుటయేగాక, వారు వడిలోవేసుకొన్న నైజాముపై దండెత్తుటకును, వారి శత్రువగు టిప్పుసుల్తానుకు సహాయముచేయుటకును కూడ సంసిద్ధముగ నున్నట్లు వెల్లస్లీకి తోచెను. కాబట్టి, యితనిని పునహాలో లేకుండజేసి, ఉత్తర హిందూస్థానములో యితని రాజధానియగు గ్వాలియరుకు పంపించి వేసినగాని యితని పలుకుబడి పునహాలో తగ్గదని వెల్లస్లీ ఆలోచనచేసెను. ఈపనిని సాధించుటకై — అనగ దాలత్ రావు సింధియాను పునహానుండి లేవగొట్టుటకై — వెల్లస్లీ యెన్నో యెత్తులువేసెను. ఒక యెత్తు తప్పిపోతే యింకొకయెత్తు వేసెను. ఈ యెత్తులలో ఆతని వక్రబుద్ధి గోచరమగుచున్నది. ఆ యెత్తుల కొన్నిటి నిట క్లుప్తముగ వివరించెదము.

వానిలో మొదటియెత్తు యిది. ఆఫ్ఘన్ నాయకుడగు 'అహమ్మద్ షా' ఆబ్దాలీ' వెనుక మహారాష్ట్రులను పానిపట్టు యుద్ధములో ఓడించెనుగద. అందుచే అతనిపేరనిన మహారాష్ట్రులు హడలుదురని వెల్లస్లీ తలంచి, అతని మనుమడగు 'జుమాన్ షా' 1798 సం॥ అక్టోబరు 10-వ తేదీన ఇండియాపైకి దండెత్తి

రానున్నాడను పుకారును వెల్లస్లీ తన యేజెంట్లచేత పుట్టించెను. (1) ఆఫ్ఘన్ ఇది వట్టి పుకారనుమాట వెల్లస్లీకి బాగుగ తెలియును— దండయాత్ర గ్రాండుడఫ్, మిల్లు మున్నగు చరిత్రకారులు కూడ యిది వట్టి పుకారనియే చెప్పిరి. అయినను, యీ పుకారు పుట్టించినచో దాలత్ రావు తన రాజధానియగు గ్వాలియరును రక్షించుకొనుటకై పునహా పట్టణము వదలిపెట్టి ఉత్తరమునకు పరుగెత్తునని వెల్లస్లీ ఆశపడెను. ఈరీతిగ అతనిని పునహానుండి లేవగొట్టవచ్చునని వెల్లస్లీ తలంచెను. కాని, జుమాన్ షా యిప్పుడు ఇండియాపై దండెత్తివచ్చుట అసంభవమని దాలత్ రావుకు బాగుగా తెలియుటచే, అతడీ పుకారులకు జంకక, పునహాలోనే పీఠమువేసుకొని కూర్చుండెను. ఇట్టి పుకారులను వెల్లస్లీ మాత్రమేగాక, యితనికి పూర్వము చాలమంది గవర్నర్ జనరలులు కూడ పుట్టించి, అయోధ్య వజీరును తమవలలో వేసుకొనుటకై ప్రయత్నించినట్లు మిల్లుచరిత్రకారుడు వ్రాయుచున్నాడు.

ఈ పుకారులేమియు యిప్పుడు దాలత్ రావు మీద పనిచేయనందున, అతనిని పునహానుండి లేవకొట్టుటకు వెల్లస్లీ యింకొక యెత్తువేసెను. అదేదనగ:—అతని

(2) సింధియా రాజ్యము గ్వాలియర్ రాజ్యములో అంతః కల్లోలముల గల్పించుటయే. లో ఇంగ్లీషువారు అల్ల ఇది రెండవయెత్తు. ఈపనికై వెల్లస్లీ సింధియా దర్బారుకు రులు రేపుట 'కాలిన్సు' అనురెసిడెంటును పంపించెను. ఇట్లు పంపించుటలో

అతడు చెప్పిన ముఖ్యోద్దేశమేమనగ:—'జుమాన్ షా' ఇండియాపైకి దండెత్తిరా నున్నాడు కాబట్టి, అతని నెదిరించుటకై సింధియాతో కలిసి, సంప్రదించి, సింధి యాతోన్నేహ మేర్పరచుకొనుటకట! కాని, యిది వట్టి టక్కరుమాట! ఏలననగ, యిదియే వెల్లస్లీయొక్కనిజోద్దేశమైనచో, కాలిన్సు పునహాలోనున్న దాలత్ రావు సింధియావద్దకు నేరుగపోక, అతని రాజధానియగు గ్వాలియరుకేల సరాసరి పోవును? సింధియాలేని సమయము చూచి ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు యేల అతని రాజ ధానిలో జొరబడవలెను? ఈ రెసిడెంటు నిట్లు గ్వాలియరుకు పంపునప్పుడు వెల్లస్లీ అతనిని చాలసేపు తనదగ్గర కూర్చుండ బెట్టుకొని, అతడక్కడ చేయవలసిన పనుల నన్నిటిని-వ్రాతమూలముగగాక-నోటిమాటలతో చెప్పి పంపెనట! ఆమాటలేమిటో మన మూహించుట కష్టమా? ఇది ఇంగ్లీషువారు ఉగ్గుపాలతో త్రాగిన విభేదతంత్రము. సింధియా కొలువులోను రాజ్యములోను వున్నవారికి లంచ పంచము లిచ్చియు, సింధియాపై కొండెములు చెప్పియు, వారి మనస్సులు విరిచి, వారికతని

పై ద్వేషము గల్పించి, సింధియా బలమును క్రుంగదీయుటయే. వెల్లస్తీ తనరెసిడెంట్ గు కాలిన్సుకు చెప్పిపంపినతంత్రము. ఈతంత్రమును ‘కాలిన్సు’ గ్వాలియరులో చేరి సింధియారాజ్యములో బాగుగ సాగించినట్లు కనిపించుచున్నది. అయినను, సింధియా పునహానువదలిరాక, యింకను అక్కడనే కనిపెట్టుకొని యుండెను. వెల్లస్తీ వేసిన యీ రెండవ మంత్రము కూడ పారలేదు. కాబట్టి, వెల్లస్తీ యిప్పుడే మన్నాడు?—సింధియా రాజ్యమంతా నానా అల్లకల్లోలముగనున్నది. ఎక్కడ చూచినను అంతఃకలహములే. దీనితో సింధియా యధికారము ఉత్తర హిందూస్థానములో క్షీణించిపోవు చున్నది కాబట్టి, యితనితో మనము స్నేహము చేసికొనుట యేమియు ప్రయోజనములేదని, వెల్లస్తీ తన సీమ యజమానులకు వ్రాసెను. అయితే, యీ అంతఃకల్లోలములు గల్పించుటకు తానే కారకు డనని వెల్లస్తీ యేలవ్రాయలేదు? తనయెత్తు సాగలేదు కాబట్టి, దాలత్ రావు రాజ్యముపై యేదో రాయివిసరిన గాని వెల్లస్తీకి తృప్తిలేదు కాబోలు!

రెండుయెత్తులు చెడిపోయినవికాబట్టి వెల్లస్తీ యికమూడవ యెత్తు వేసినాడు. దాలత్ రావు సింధియా అయోధ్యలో పదభ్రష్టుడైన వజీరాల్ లీతోచేరి కుట్ర పన్ని అతనిని అయోధ్య సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్ట యత్నించుచున్నట్లు వెల్లస్తీ ఒక పుకారును కల్పించెను. ఈ పుకారును పునహాలోనున్న రెసిడెంటుకు తెలిపి,

“దాలత్ రావు యిట్లుచేయుట మనకు చాల ద్రోహము.

(3) అభూతకల్పనలు.
“ఇదిగో తోక—అదిగో పులి.”

ఆతడిట్టి ద్రోహకార్యము చేయదలచుటకు గల హేతువేమియో నీవు కనిపెట్టుటకు బహుజాగరూకతతో నుండవలెను. అతడుచేయు ప్రతిపనిని నీవు అప్రమత్తతతో కని

పెట్టి చూచుచుండి యెప్పటిసంగతి అప్పుడు నాకు తెలియపరచుచుండుము — నీవు దాలత్ రావుపై ఒకకన్ను వేసి యుంచుము” అని వెల్లస్తీ 1799 సం॥ మార్చి 31-వ తేదీన పునహా రెసిడెంటుకు రహస్యపు టుత్తరము వ్రాసెను. దాలత్ రావు వజీరాల్ లీతో కుట్రపన్ను చున్నాడన్న సంగతి యీ రహస్యపు టుత్తరములో తప్ప యింకెక్కడను గన్పింపదు. కావున, యిదికేవలము అభూతకల్పనయని చెప్పవలసియున్నది. దాలత్ రావుపై కన్ను వేసియుంచి, అతడిట్టి కుట్రజేయుటకు కారమేమియో కనిపెట్టవలసినదని వెల్లస్తీ రెసిడెంటుకు వ్రాసినదాని ఆంతరంగికోద్దేశమేమి? ఏవో కారణములను కల్పించి, నీవు సింధియాపై కుట్రపన్నవలసినదను ప్రేరేపణ—యిషారా.—యీ వాక్యములలో గలదు. హైదరాబాదులోనున్న రెసిడెంటుకుకూడ వెల్లస్తీ ఆగోజుననే యిట్టి యుత్తరమునే వ్రాసెను. “మనము శ్రీరంగపట్టణమును (టిప్పును) ముట్టడింపబోవు సమయముచూచి దాలత్ రావు సింధియా నైజాము రాజ్యముపై బడవలెనని చూచుచున్నాడను సంగతిని నీవునైజాము మంత్రియగు అజమ్-ఉల్-ఉద్రూ చెవిలో కొంచెము ఊదియుంచుట మంచిదని నా

యభిప్రాయ ” మని వెల్లెస్లీ ఆ పుత్తరముగ్ వ్రాసెను. అనగ, యీ పుకారును పుట్టించి నైజాముకు మహారాష్ట్రులకు పడకుండ చేయవలసినదని వెల్లెస్లీ తన రెసిడెంటుకు కనుసంజ్ఞ చేసెనన్నమాట ! ఈ కనుసంజ్ఞను కనిపెట్టియే మహారాష్ట్రులు (అనగ పీష్వా, సింధియాలు) నైజాముపై దండెత్తుటకును, టిప్పుతోచేరి ఇంగ్లీషు వారికి ప్రతికక్షిగ నిలుచుటకును యేర్పాట్లు కేవలము జరిగియుండినట్లే సదరు రెసిడెంటు 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 8-వ తేదీన వెల్లెస్లీకి వ్రాసెను. ఈ సంగతి నిదివరకు పైన చెప్పియుంటిమి. ఇట్టి పుకారులకు, అసత్యప్రచారములకు, వెల్లెస్లీ “ ఇదిగో తోక ” యని చూపుటయు, అంతట “ అదిగో పులి ” యని రెసిడెంటు అరచుటయు మామూలైనది. గవర్నర్ జనరలుగారి యిచ్చకము సంపాదించుకొనుటకై ఆతని సూచన కనుకూలముగ వీరు వార్తలను సృష్టించి వ్రాయుచుండిరి. ఇట్లు ఒకరి కొకరు తోడిదొంగలై (వెల్లెస్లీ, రెసిడెంటు), ‘ థగ్గు ’ దొంగలవలె కన్నుగీటులచే రాజ్యముల దోచుకొనిరి.

వెల్లెస్లీ వేసిన నాల్గవ యెత్తుయేమియో చూతము. నైజాముద్వారా బీరారు రాజాతో స్నేహమేర్పరుచుకొని, సింధియాపైకిని టిప్పుపైకిని పోవుటకు వీలేర్పడు. నేమోయని వెల్లెస్లీ తలంచెను. ఇందు నిమిత్తమై వెల్లెస్లీ “ కోల్ బ్రుక్ ” అనురాయబారి నొకనిని బీరారురాజావద్దకు పంపించెను. ఈ “ కోల్ బ్రుక్ ” తదుపరి గొప్ప సంస్కృత పండితుడని ప్రఖ్యాతిగాంచెను. ఈ రాయబారికి వెల్లెస్లీ 1799 సం॥ మార్చి 31-వ తేదీన యిట్లనివ్రాసెను :—

(4) బీరారు రాజాను వాయిచి చూచుట— సంస్కృత పండితుని రాయబారం-వేసులపని.

“ బీరారురాజాయొక్క స్వభావమెట్టిదో, అతనిధోరణి యెట్లున్నదో, అతనికిగల సాధక బాధకములేమియో అతనికి సైన్యబల మెంతయున్నదో, ధనాదికములగు యితర బలములేమి యున్నవో, టిప్పుసుల్తానుతోగాని, జుమాన్ షాతోగాని మనకు యుద్ధము వచ్చేటట్లైతే, సదరు రాజా స్నేహమును మనము యెట్లు సంపాదించుకొన వీలున్నవో— యీసంగతుల మాత్రమే కనిపెట్టిరావలసినదని నీవిక్కడనుండి బయలుదేరినప్పుడు నేను నీకు నోటిమాటలతో చెప్పి పంపితిని.”

“ అయితే, యీ బీరారురాజ్యమున్న స్థానమునుబట్టి చూడగ, దొలత్ రావు సింధియాను యెదిరించుటకు యీ రాజామనకు బాగా పనికివచ్చేటట్టు కనబడుచున్నాడు. కాబట్టి, నీవిప్పుడు తక్షణమే చేయవలసినపనియేమంటే, సింధియాపైకి పోవుటకుగాను మనమును నైజామునుకలసి యీ బీరారురాజాతో స్నేహముకట్టుట కేమైనా వీలుచిక్కుతుందేమో నీవు ప్రయత్నించి చూడవలసివది. మరియు, యీ స్నేహకూటములో పీష్వాకూడ తన యిష్టమువచ్చినప్పుడు వచ్చిచేరుటకు గండువుంచవలసినది.

.....అయితే, యీ స్నేహము కట్టుప్రయత్నమంతయు మనము సింధియాపైకిపోవుటకే యను సంగతినూత్రము నీవు బీరారురాజాకుగాని, పీష్వాకుగాని, అంతయేల తుదకు నై జాముకుగాని చెప్పవద్దు. బీరారు రాజాయొక్క ధోరణిని కనిపెట్టుటకుచేయు ప్రథమప్రయత్నములో కూడ నీవు యీవిషయమై బహుమెలకువతో ప్రవర్తింపవలెను సమా! మన భయమంతా టిప్పుసుల్తాన్ పైననే వున్నట్లు పైకి కనబరచవలెను. అంతేగాని సింధియామాటపేరునకైనను నీవు బీరారురాజావద్దయెత్తవద్దు. వీలైతే “టిప్పువగైరా శత్రువులు” అను సామాన్యపదమును ప్రయోగించవచ్చును. (రహస్యమంతా “వగైరా” అనేమాటలో చేర్చియుంచవలెను.) అవసరమైతే, ఈపదములోని అర్థమును—అనగ “వగైరా” యను పదములో సింధియాపేరుకూడ యిమిడియున్నదని—అప్పుడు వాదించుదాము. పర్యాయితీని మనకు అనుకూలముగ ఈమాటను ఉపయోగించుకుందాము. ఈప్రకారముగ నీవు బీరారురాజాతో స్నేహము కుదుర్చుటకు యోర్పాటు చేయవలసినది.”—[కుప్తము.]

(5) సింధియా పాలిమేరలో ఇంగ్లీషు సేన విడిది.

ఈ నాలుగు గాక, యింకొక అనుదవ యెత్తుకూడ వెల్లస్తీ వేసెను. అదేదనగ :—ఉత్తర హిందూస్తానములో సింధియా రాజ్యపు పాలిమేరల దగ్గరగ పెద్ద ఇంగ్లీషు సైన్యమును వెల్లస్తీ ‘పెట్టి యుంచెను. ఇట్టి సైన్యమును పెట్టి యుంచుటలోగల అంత రంగికోదేశమేమియో వెల్లస్తీ 1799 సం॥ మార్చి 31-వ తేదీన శివరాత్రి పామరుకు వ్రాసిన రహస్యపుట త్రరములో చెప్పియుండెను :—

[“నక్ జార్జి క్రైయిగ్ ఆధిపత్యమున ఆమోద్య పాలిమేరలలోనున్న మన పెద్ద సేన ఆక్కడనే నిలువయుండవలెను. ఏలననగ, యిక్కడ మనసేన నిలువయున్నదనే సంగతి సింధియాకుగాని, అతని సేనాధిపతియగు అంబాడీకిగాని తెలిసివుంటే, వారు మన కంపెనీకి వ్యతిరేకమైన పనులేమియు చేయరు. మనసేన ఆక్కడవుండంటే చాలు, వారు మనకు వ్యతిరేకముగ రావడానికి జంకుతారు.”—కుప్తము]

ఈ చర్యల నన్నిటిని జూచి ఇంగ్లీషువారు తన రాజ్యముమీదికి దండెత్తి రానున్నారని డాలత్ రావు సింధియా అనుమానపడెను. అందుచే, అప్పుడతడు పునహానుండి కదలి ఉత్తర హిందూస్తానములో తనరాజధానియగు గ్వాలియరుకు వచ్చివేసెను. ఈ రీతిగా డాలత్ రావును పునహానుండి లేవగొట్టు ప్రయత్నములో వెల్లస్తీ యెట్టకేలకు నెగ్గెను.

డాలత్ రావు పునహా వచ్చి గ్వాలియర్ వచ్చుట.

వెల్లస్తీ పీష్వా సేనల తీసికొనలెనా? పీష్వా వెల్లస్తీ సేనల తీసికొనలెనా?

మరియు, టిప్పుతోడి యుద్ధములో మహారాష్ట్రులను అంతఃకల్లోల కల్పనలచే తటస్థులుగ నుంచినైచుటలోకూడ వెల్లస్తీ నెగ్గెను. అదిగాక, వారికి భాగము పెట్టవలసి వస్తుందనే భయముచేత, పీష్వా సహాయమును బంపెదనన్నను దానిని వెల్లస్తీ తీసికొనలేదు. మహారాష్ట్రులిచ్చెదనన్న సేనను తీసికొనక, పైపెచ్చు

వారికే తన ఇంగ్లీషు సేనలను అంటగట్టవలెనని వెల్లస్లీ యెత్తు. ఇంగ్లీషు సేనలను తీసికొనకుండ, తమ సేనలనే ఇంగ్లీషువారికి సహాయమివ్వవలయునని మహారాష్ట్రుల యెత్తు. ఈరీతిగ వెల్లస్లీయు, నానాఫర్నవీసు-యిసుకతక్కెడ పేడతక్కెడగాండ్లవలె-యెత్తులకుపైయెత్తులను వేయసాగిరి. చాలత్ రావు సింధియా పునహానుండి వెడలి పోయిన తరువాత, పీష్వా బాజీరావును యీ అద్దె సేనల స్కీములో పడగొట్టవలెనని ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు (పామరు) యెంతో ప్రయత్నించెను. కాని, యీ యెత్తును అప్పుడక్కడ ప్రభానిగనున్న నానాఫర్నవీసు పడనీయలేదు. “చూశావా? నైజాము ఇంగ్లీషు సేనలను అద్దెకు తీసికొన్నాడు-మీరుకూడ యేలతీసుకోరాదు-ఎంతబాగుంటుంది” అని పామరు బాజీరావుకు తియ్యనిమాటలను చెప్పెను. “ఎబ్బే, మా కెందుకు? మాదగ్గర కావలసినన్ని సేనలున్నవి. టిప్పుతో మీకు యుద్ధమున స్తే వెనుకటి ఒడంబడిక ప్రకారము మేము మీకు తప్పక సహాయము చేస్తాము. అందు విషయమై మీ రేమియు అనుమాన పడవద్దు” అని బాజీరావుచేత నానాఫర్నవీసు బదులు చెప్పించెను. ఇందుకొరకై “పరశురామభా” యను సేనానాయకుని యాధిపత్యమున కొంతదండునుకూడ తయారుచేసి, ఇంగ్లీషువారికి సహాయముగ బంపుటకుకూడ నానాఫర్నవీసు సంసిద్ధము చేయించెను. కాని, వెల్లస్లీ యీ సేన నాకక్కరలేదనిచెప్పి నిరాకరించెను. ఈ నిరాకరణకు గ్రాంటు థఫ్ చరిత్రకారుడు కొన్ని కారణములను చెప్పినాడు:—ఇంగ్లీషువారు టిప్పుతో యుద్ధము ప్రారంభించిన పిమ్మట, పీష్వా తన దర్బారులోనికి టిప్పు తాలూకు రాయబారులను రానిచ్చెననియు, వారినుండి నానాఫర్నవీసుకు తెలియకుండ పీష్వా బాజీరావు 13 లక్షల రూపాయలు సొమ్ము పుచ్చుకొని, టిప్పుసుల్తానుకు సహాయము చేయునట్లు రహస్యపు టొడంబడిక చేసుకొనెననియు, -యీ సంగతులు రెసిడెంటు పామరు ద్వారా వెల్లస్లీ తెలిసికొన్నవాడగుటచే, ఆతడీ సైన్యమును నాకక్కరలేదని తిరుగ గొట్టెననియు ‘గ్రాంటుథఫ్’ చెప్పుచున్నాడు. కాని, యీ కారణములు యెంత మాత్రము సరిగావనుటకు ఋజువులుగలవు. వానినిట క్లుప్తముగ వివరించెదము. పరరాజ్యపు రాయబారులను తమ దర్బారులలోనికి రానిచ్చుట దేశీయరాజులందరికి ఆ రోజులలో ఆచారమే. ఇందు వింతగాని, ప్రత్యేకపు కుట్రగాని యేమియు లేదు. అయినప్పటికి యీ రాయబారులను రానీయవద్దని వెల్లస్లీ కోరినమీదట పునహా వారు వారిని తమ మర్యాదకు వ్యతిరేకమనియైన తలంపక, వెల్లస్లీని తృప్తిపరచుటకు గాను—టిప్పు రాయబారులను తమ దర్బారునుండి వెడల గొట్టిరి. అయినప్పటికి రెసిడెంటు యీ సంగతిని వెల్లస్లీకి తెలుపక, “టిప్పు రాయబారులింకను పునహాకు దక్షిణముగ 25 మైళ్ల దూరముననున్న కిర్వీగ్రామములోనే యున్నారనియు, వారితో పునహావారింకను రాయబారములు జరుపుచునే యున్నారనియు,” వెల్లస్లీకి వ్రాసెను.

ఇక బాజీరావు నానాఫర్నవీసుకు తెలియకుండ టిప్పు రాయబారుల నుండి 13 లక్షలు పుచ్చుకొన్నాడని చెప్పినమాట యెంతమాత్రము నమ్మశక్యము కాదు. ఏలననగ, నానాకు తెలియకుండ పునహా దర్బారులో వేమి జరుగుటకును వీలుకాదు. అతడు చారచక్షుడు. అతని చారశాఖ లోకములో చాల ప్రసిద్ధి కెక్కినది. దీనినిగూర్చి లోగడ కొంత చెప్పివేయుంటిమి. కాబట్టి, నానాకు తెలియకుండ యీపని జరిగినదంటే, ఆమాట కేవలము అసంభవమనియే చెప్పవలసియున్నది. రెసిడెంటు పామరు, బాజీరావును తనవలలో వేసుకొనలేక పోయినాడు. కాబట్టి, యికవేమి చేయుటకు చేతగాక, యీతడు వెల్లెస్లీ యిచ్చకమును సంపాదించు కొనుటకు, అతనికి మహారాష్ట్ర లపై మరింత ద్వేషము పురిగొల్పుటకును, పామరే యీ యపవాదమును కల్పించి, వెల్లెస్లీకి రిపోర్టు చేసియుండును.

వెల్లెస్లీ పీష్వాపంపిన సేనను నిరాకరించుటకు గ్రాంటుథఫ్ చెప్పిన కారణములు సరికావనుటకు వెల్లెస్లీ వ్రాసిన పుత్తరమే సాక్ష్యము — తానీసేనను యేల నిరాకరించెనో వెల్లెస్లీయే 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 3-వ తేదీన మద్రాసు మకాములో నుండి పామరుకు వ్రాసిన పెద్ద పుత్తరములో స్పష్టముగ చెప్పి వ్రాసియుండెను—అందు యీ 13 లక్షల గొడవయే లేదు. అప్పటికీ సంగతి వెల్లెస్లీకి తెలియనే తెలియదు. ఏలననగ, యీ లంచముసంగతి పామరు పునహానుండి 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 8-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరములోగాని గన్పించదు. అనగ, యీ పుత్తరము పునహాలో పామరుచే వ్రాయబడుటకు అయిదురోజులకు పూర్వమే, వెల్లెస్లీ మద్రాస్ నుండి తన కారణములను దెల్పు పుత్తరమును వ్రాసి వేసెను. అనగ, ఈ 13 లక్షల గొడవగల రెసిడెంటు ఉత్తరము చూచుకొన కపూర్వమే వెల్లెస్లీ తన కారణములను దెల్పు యీ పుత్తరము వ్రాసియుండెను. కాబట్టి, వెల్లెస్లీ యీ మహారాష్ట్ర సేనను నిరాకరించుటకు కారణమీ మిథ్యావాదముకాదు—అతడిక స్వయముగ చెప్పిన కారణములేమియో చూతము. అవియైనను యెంతవరకు సమంజసముగ నుండెనో చూతము. అతడు చెప్పినవి ముఖ్యముగ రెండు కారణములుగలవు. (1) మహారాష్ట్ర లీసేనను పంపుటలో చాల ఆలస్యము చేసిరట. ఈ సేనకు కావలసిన డబ్బును వారు సకాలములో సప్లయిచేయలేదట. ఈవాదము సత్యముగ గన్పట్టదు. ఏలననగ, యిది సత్యమే యెయుండినచో వెల్లెస్లీ 'యీసేన మాకక్కరలేదని' తిరుగగొట్టినప్పుడు నానాఫర్నవీసుకు యేల ఆశ్చర్యము గలుగును? (2) టిప్పు రాయబారులను పీష్వా తన దర్బారులోనికి రానిచ్చెనట! వారిని వెళ్లగొట్టవలసినదని తానెంతచెప్పినను పీష్వా వారిని వెళ్లగొట్టలేదట. ఇది వెల్లెస్లీ చెప్పిన రెండవ కారణము. ఇది సత్యముగాదని పైనవివరించి యుంటిమి. తమ పూర్వాచారములకు విరుద్ధమైనను, వెల్లెస్లీకి అనుమానము తగులకుండ, అతనిని తృప్తిపరుచుటకే గడ, పీష్వా సదరు రాయబారులను తన దర్బారునుండి వెడల

గొట్టినది. అయినను, యీపని వెల్లస్లీకి తృప్తిగలిగించక పోవుట ఆశ్చర్యము. ఈ రాయబారులింకను పునహాకుదగ్గర గ్రామములోనే మకాముచేసి యున్నారని రెసిడెంటుచేసిన రిపోర్టువల్లనే బహుశః వెల్లస్లీ యిట్లు వ్రాసినేమో! ఇది రెసిడెంటు తప్పుగాని, పీష్వా తప్పుకాదు. వెల్లస్లీకి మహారాష్ట్రులపై మరింత యీర్ష్య పుట్టునట్లు చేయుటకును, తానతని యిచ్చకమును సంపాదించుకొనుటకును సదరు రెసిడెంటు యీ ప్రకారముగ వ్రాసి, వెల్లస్లీ మనస్సు అనుమానరహితము గాకుండ అట్టేపెట్టియుండ నోపును.

ఈరీతిగ వెల్లస్లీ తాను స్వయముగచెప్పిన రెండు కారణములు సహితము సత్యములుగావని స్పష్టమగుచున్నది. అసలు నిజమైన కారణములేమియో యిది వరకే కొంతచెప్పి యుంటిమి. మహారాష్ట్రుల సైన్యమునుగనుక తాము అద్దెకు దీసుకుంటే, వారికి జయించుకొన్న దానిలో భాగం పెట్టవలసి వస్తుందనే భయము ముఖ్యముగ వెల్లస్లీని ప్రేరేపించినది. మహారాష్ట్రులు అసలే బలవంతులుగ వున్నారు.—వీరికీ టిప్పురాజ్య భాగంకూడ పెడితే మరింత బలవంతులవుతారేమోయని వెల్లస్లీకి హడలుపుట్టి — మీసేన మాకక్కరలేదని — అతడు నిరాకరించెను — అసలు రహస్యమిది — తక్కిన కారణములన్నియు వట్టి బూటకపు మాటలు.

ఎప్పుడైతే తన అద్దెసేనల వలలో నైజాము పడెనో, ఎప్పుడైతే పీష్వా పడకుండ తప్పించుకొనెనో, ఎప్పుడైతే చాలత్ రావు సింధియా పునహానుండి వెడలిపోయెనో, టిప్పుతోడి యుద్ధములో సహాయము చేయువిషయమై అప్పుడు

వెల్లస్లీ మహారాష్ట్రులను ఆట్టే నొక్కి యడుగదలచుకొనలేదు. వారు పూరికేవుంటే చాలునని యాతడు తలచెను. టిప్పు యుద్ధములో మహారాష్ట్రులు ఇంగ్లీషువారికి సహాయముచేయు విషయమును వెల్లస్లీ యడుగకపోయినను, పీష్వా తనంతట తానే సహాయము చేస్తాననెనట! ఈ సంగతిని వెల్లస్లీయే తాను 1799 సం॥ ఏప్రిల్ 3వ

తేదీన పామరుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో స్పష్టముగ చెప్పియుండెను. దీనినిబట్టి చూడగ, మహారాష్ట్రులు టిప్పుతో షరీకైరని చెప్పినమాట సరికాదని ఋజువగుచున్నది. అయితే, వెల్లస్లీ టిప్పు పైకి అక్రమముగ కవ్వించి పోవు పద్ధతిని మొట్ట మొదట మహారాష్ట్రులు అంతగ ఆమోదించియుండకపోవచ్చును. మరియు నైజాము (కుర్దా) సింధి షరతులను నెరవేర్చక ఎగబెట్టుటచే, ఆతనిని దండించుటకు గాను ఆతనిపైకి దండెత్తవలయుననియు, ఆత్మ సంరక్షణార్థమై టిప్పుతో చేరవలయుననియు మొట్ట మొదట చాలత్ రావు సింధియా ఒకవేళ సలహాచెప్పిన చెప్పియుండవచ్చునేమో! కాని, యిది నిశ్చయమని చెప్పటకు ఆధారములేమియు లేవు. కాని, చాలత్ రావు సింధియా పునహానుండి వెడలిపోయిన తరువాత,

వెల్లస్లీ దొంగ
వాగ్దానము-తద్భంగము.

నానాఫర్నవీసు సలహాపై పీషా ఇంగ్లీషువారికి సహాయముచేయ సమకట్టెను. దీనికి మొదట వెల్లెస్తీ సమ్మతించెను. కాని, ఆఖరు నిమిషమందు వెల్లెస్తీ తన మనస్సును మార్చుకొని “మీసేనలు మాకక్కరలేదనెను.” దీనికి కారణమును పైననే వివరించియుంటిమి. అయితే యీ యుద్ధసమయములో మహారాష్ట్రలు తటస్థులుగ నుండక, టిప్పు సుల్తానుకు సహాయము చేయుదు రేమోయను భయము వెల్లెస్తీకి యొకను వీడలేదు. కాబట్టి, వారిని టోపీవేసి యెట్లయినను తటస్థులుగ నుంచుటకై వెల్లెస్తీ బలే దొంగయెత్తువేసెను. ఏమనగ:—

వెల్లెస్తీ కర్నల్ పామరున కిట్లని వ్రాసెను:—

[టిప్పు సుల్తానునుండి లాగికొన్నదానిలో, యితరమిత్రులతో పాటు పీషాకుకూడ తప్పకుండ సమానభాగము పెట్టెదనని నీవు పీషాతోడను, నానాతోడను, నాపేరుమీదుగ గట్టిగ—సంశయరహితమగు వాక్యములతో—ప్రకటించి చెప్పవలసినదని నేనిందుమూలముగ నీకు అధికారమిచ్చుచున్నాను.]

పీషా సహాయమును పుచ్చుకొనక పోయినను, అతనికి తప్పక జయించు కున్నదానిలో భాగము పెట్టెదమని యీరీతిగ వెల్లెస్తీ రెసిడెంటుద్వారా పీషాకును, నానాఫర్నవీసుకును వాగ్దానము చేయించెను. ఇది దొంగవాగ్దానము. ఇది చెల్లింపు తలంపుతో చేసినదిగాదనియు, కేవలము మహారాష్ట్రులను టోపీవేసి వారిని తటస్థులుగ నుంచుటకు చేసినదనియు, తదుపరి వెల్లెస్తీ చేసిన చర్యలనుబట్టి స్పష్టము కాగలదు. పనితీరినతరువాత, వెల్లెస్తీ యీవాగ్దానమును చెల్లింపలేదను సంగతిని యిక్కడ వేరుగ చెప్పపనిలేదు. ఇంగ్లీషువారు తాముచేసిన వాగ్దానములను వేనిని తమజన్మలో చెల్లించిరి?

టిప్పుతో యుద్ధము ప్రారంభమైన పిమ్మటకూడ తిరిగి తనసేనలను సహాయము బంపెదనని పీషా రెండవసారి 1799 సం॥ మేనెల 10-వ తేదీన వెల్లెస్తీకి వ్రాసెను. కాని, అప్పటికి ఆరురోజుల క్రితమే— అనగ మే 4-వ తేదీననే— శ్రీరంగపట్టణము పడిపోవుటయు, టిప్పు మరణించుటయు, కూడ జరిగిపోయెను. ఈ సంగతులు తెలిసికొనియే, టిప్పు రాజ్యములో కొంత కాజేద్దామను దురుద్దేశముతో పీషా యీయెత్తు వేసెనని వెల్లెస్తీ యతనిపై నింద మోపసాగెను. పైన వెల్లెస్తీ తాను రెసిడెంటుద్వారా చేయించిన వాగ్దానమును ఎగబెట్టుట కిదియేనందు. టిప్పు చనిపోయిన సంగతి తెలిసికొనియే పీషా యీయెత్తు వేసెననుట కేవలము అసత్యము. ఏలననగ, ఆరురోజులలో పెల్లిగ్రాములుగాని, రైళ్ళుగాని లేవు. 4-వ తేదీన శ్రీరంగపట్టణములో జరిగిన సంగతి 10-వ తేదీకి ముందు వునహాకు చేరుట అసంభవము. కాబట్టి టిప్పు చనిపోయిన సంగతి పీషాకుగాని, సింధియాకుగాని 10-వ తేదీన తెలిసెననుట సరికాదు. ఈ యపవాదము కేవలము తన వాగ్దాన

మును ఎగబెట్టుటకుగాను వెల్లెస్లీ యొకమిషగ కల్పించినది కాని వేరొండుకాదు. ఇదిగాక, 'పీష్యా టిప్పుతో షరీకై కుట్రపన్నుచుండెను. కాబట్టి అతని కిందులో భాగము పెట్టరాద'ని వెల్లెస్లీ అసత్యవాదము చేయసాగెను. పీష్యా యెవరితోడను కుట్ర పన్నలేదు. కుట్రలు, ద్రోహములు, అప్రమాణములు చేసినది వెల్లెస్లీయే. తన నీడను అద్దములో చూచుకొని మొరుగసాగిన కుక్కవలె వెల్లెస్లీ పీష్యాపై ద్రోహము మున్నగు నిందల నారోపింపసాగెను. ఇంగ్లీషువారి ద్రోహబుద్ధియు, కుచ్చిత స్వభావమును, నానాకు యిరవై యేండ్లనుండి తెలియును. అయినను, యింతగట్టిగ చేసిన వాగ్దానమును కించి త్తయినను సిగ్గులేకుండ వెల్లెస్లీ భంగపుచ్చునని నానాఫర్నవీసు సైతము తలంపలేదు. అతనికి కూడ వెల్లెస్లీ చర్య ఆశ్చర్యమును గలిగించెను.

ఇట్టి వాగ్దానభంగ మొనర్చినందుకుగాను ఇంగ్లీషువారిపైనను, వారి మిత్రుడగు నైజాముపైనను దండెత్తవలెనని నానాఫర్నవీసు తలంచెను. భారతదేశములో గల యావస్థుంది రాజులను యేకమొనర్చి యూరోపియనులను ఇండియానుండి తరిమివేయవలయునని నానాఫర్నవీసు యిరవై సంవత్సరముల క్రిందట ప్రయత్నించెను. ఆసంగతి నిదివరకు చెప్పియుంటిమి. ఈ యత్నము కొంతవరకు నెరవేరుట

మహారాష్ట్రమును
దిట్టపరచుటకు నానా
యత్నము.

చేతనే ఆనాడు వారన్ హేస్టింగ్సు మహారాష్ట్రులకు లొంగి పోయి వారితో సమాధానపడవలసి వచ్చెను. కాని, యీ యిరవై యేండ్లలో వ్యవహారములు చాల మారిపోయినవి. నైజామిప్పుడు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో దాదాపు ఖైదీగ నుండెను. మైసూరురాజ్యము ఇంగ్లీషువారినోట బడెను. వీరు మహారాష్ట్ర రాజ్యపు సరిహద్దుల నిప్పుడు ఆనుకొనియుండిరి. అయినప్పటికి నానాఫర్నవీసు నిస్పృహ జెందలేదు. మహారాష్ట్రుల నందరిని తిరిగి యేకకూటముగ చేర్చినచో యిప్పటి కైనను తామొక్కరే ఇంగ్లీషువారిని వోడించగలరను ధైర్యము నానాఫర్నవీసున కుండెను. అందుచే అతడు తిరిగి మహారాష్ట్రమును దిట్టపరచుటకై ప్రయత్నముల చేయసాగెను. కాని, విధి ప్రతికూలుడగుటచే యీతని యత్నము లెట్లుసాగును? మహారాష్ట్రముగో యింగ్లీషువారి ప్రేరణచే యిదివరకే అంతః కల్లోలములు పుట్టి యుండెను.

ఇది యిట్లుండగా, దక్షిణమున మైసూరు రాజ్యమును ఆనుకొనియున్న ప్రాంతములలోని జాగీరుదారులు కొందరు తమయేలికయగు పీష్యాపై యీసమయ

దక్షిణ జాగీరుదార్లలో
ఇంగ్లీషువారు ఆల్లరుల
లేపుట.

ముననే తిరుగు బాటులు చేయసాగిరి. టిప్పు రాజ్యము లోనికి ఇంగ్లీషువారు అడుగిడినదే తడవుగ, దానిని ఆను కొనియున్న జాగీరుదారు లిట్లు పీష్యాపై తిరుగుబాటులు సాగించుట గమనింపదగియున్నది. ఈ తిరుగు బాటులు

ఇంగ్లీషువారి ప్రేరేపణచేతనే జరిగిన వనుటకేమి యభ్యంతరము? టిప్పుతో యుద్ధమునకు బోవుటకుముందు అతని రాజ్యములో అంతః కల్లోలముల బుట్టించు పనికికై వెల్లసీ తన తమ్ముడగు ఆర్థరును, మరినలుగురు మెంబర్లనుచేర్చి ప్రత్యేక మొక కమిటీని యేర్పరచి యుండెనని లోగడ చెప్పియే యుంటిమి. ఆ కమిటీలో ముగ్గురింకను అనగ ఆర్థర్, కర్నల్ గ్లోజు, కెప్టెన్ మాలక్ మలు మైసూరులోనే మకాము వేసి యుండిరి. టిప్పు రాజ్యమును పంపిణీ చేయుపని వీరికి అప్పగించ బడినది. వెల్లసీ *తనతమ్ముని - ఆర్థరును - మైసూరుకు గవర్నరుగ నియమించు కొనెను.

టిప్పు రాజ్యములోని ప్రముఖులకు లంచపంచములిచ్చి వారినిచీలదీసి, కుట్రల పన్నుటకును, తదుపరి మైసూరు రాజ్యమును పగలగొట్టి పంపిణీ చేయుటకు ను, నియమింపబడిన కమిటీ మెంబర్లు మైసూరులో మకాము వేసియున్న కాలము లోనే ప్రక్కనున్న దక్షిణ మహారాష్ట్రములోని జాగీరుదార్లు పీష్వాపై తిరుగుబాటు సాగించిరి. కాబట్టి, యీ కమిటీ మెంబర్ల కిందు జోక్యము కలదని యూహించుట తప్పలేదు.

ముందు యీ యల్లరులనణచి, తనయింటిని తాను చక్కబెట్టు కొనవలసిన పని నానాభర్షవీనుకు గలిగెను. ఆతడంతట పరశురామభౌ యాధిపత్యమున

కొంతసేనను దక్షిణమున యీజాగీరుదార్ల యల్లరుల నణచుటకై పంపించెను. ఈ యల్లరులనణచి సేన తిరిగి

యింకను యింటికిరాక పూర్వమే 1800 సం॥ ఫిబ్రవరి

13-వ తేదీన నానాభర్షవీను చనిపోయెను. అంతటితో మహారాష్ట్రలో ఆశలన్నియు అడుగంటెను. మహారాష్ట్ర రాజ్యభాను డస్తమించెను. భారతవర్షాకాశముపైకి మూగి వచ్చుచున్న యూరోపియను లనబడు కుటిలకాల మేఘములను చీల్చగలిగిన ప్రచండ భానుడు “బాలాజీ జనార్దనభాను” డను నామాంతరము గలిగిన యీ నానాభర్షవీను డొక్కడే ఆనాడుండెను. ఆతడిల్లు అస్తంగతుడుకాగా, కుటిల ఆంగ్ల

*ఇంతకింట పక్షపాతకార్య మింకొకటిలేదు. ఏలననగ, తనతమ్మునికంటె కంపెనీకొలుపునం

చెక్కువ అనుభవమును, ప్రజ్ఞనుగలిగిన “సర్ జేవిడ్ బెయిర్డును”

వెల్లసీ తమ్మునియెడ ఈ యుద్యోగమిచ్చుట న్యాయమైయుండగ, అతనిని త్రోసివేసి ఆర్థరు తన తమ్ముడు గదాయని చెప్పి వెల్లసీ యీ యుద్యోగమును

తనతమ్ముని కిచ్చుకొనెను. ఇదిచాల అక్రమమని ఆనాడేచాలమంది

నిష్పక్షపాతులగు ఆంగ్లేయులు వెల్లసీని నిందించియుండిరి. అదిగాక, యీ యుద్యోగము తనతమ్మున కిచ్చుకొనుటకు యింకొక కారణమున్నది. “బెయిర్డు” న్యాయబుద్ధిగలవాడు. తానుచేయున్న

దుర్మార్గకార్యములన్నిటిని యితడు చేయజేమోయను యనుమానముచేతకూడ వెల్లసీ అతనికి యుద్యోగ మివ్వలేదు.

కాలమేఘములు ఒక్కమ్మడి క్రమ్ముకొని, భరతఖండమునంతను దాస్యాంబునిధి యందు ముంచివై చెను. నానాఫర్నవీసు మరణము ఇంగ్లీషువారికి పండుగయ్యెను. మహారాష్ట్రమునకు పెట్టని కోటలుగనున్న రెంటిలో ఒకకోట పడిపోయినది.

రెండవకోట-దాలత్ రావు సింధియా-యింకను బ్రతికియున్నాడు. కావున, ఇంగ్లీషువారి కింకను పూపిరి పూర్తిగ ఆడుటలేదు. ఇండియాలో కాలుబెట్టిన నాటి నుండి టిప్పుతో పాటు దాలత్ రావు సింధియానుకూడ హతమార్పవలయునని

దాలత్ రావుపై కన్ను. వెల్లస్లీ ఆతనిపై ఒక కన్ను వేసివేయించెను. అతనిని పునహానుండి లేవగొట్టుటకై వెల్లస్లీ యెన్నెన్ని యెత్తులవేసెనో యిదివరకే చెప్పి యుంటిమి. ఇతనిపై కత్తికట్టుటకేగద వెల్లస్లీ బీరారు రాజావద్దకొక రాయబారిని పంపించి, అతనితో నేస్త మేర్పరుచుకొన జూచెను. టిప్పుపై యుద్ధము ప్రకటించుటకు చాలకాలము క్రితమే, సింధియాపైకి దండెత్తి పోవలె నను తలంపు వెల్లస్లీకి పుట్టినట్లు ఆతడు వ్రాసిన రికార్డులన్నిటిని పరిశీలించి చూచిన యెడల బోధపడగలదు. టిప్పుపై యుద్ధము ప్రకటించినప్పుడు సైతము వెల్లస్లీ మైసూరుకు తన సేనాపతియగు సర్ ఆల్ రూడ్ క్లాగ్సును పంపక, అతనిని కలకత్తాలోనే యుంచి, తాను స్వయముగ బయలుదేటి దక్షిణమునకు వచ్చెను. సేనాపతిని దక్షిణమునకు పంపక, ఆతనినిట్లు ఉత్తర హిందూ స్థానములోనే నిలువయుంచుటకు కారణమేమి? దీనిలో గొప్ప రహస్యమున్నది. “ఆఫ్ గాస్థానమునుండి దండెత్తిరానున్న జుమాన్ షాను యెదిరించుటకై నా సేనాపతిని అక్కడ వుంచినానని” వెల్లస్లీ పైకిచెప్పెను. కాని, అంత రంగికోద్దేశమువేరు. సింధియాపైకి దండు బంపుటకే ఆతడిపని చేసినాడు. ఈ రహస్యము లోకులకు తెలిసిపోతుందనే ఉద్దేశముతో, దానిని కప్పిపుచ్చుటకే వెల్లస్లీ యీ టక్కరు మాటను చెప్పెను. సేనాపతిని యిరీతిగ కలకత్తాలో వుంచి వచ్చుటకుగల నిజమైన కారణము సింధియాను ముట్టడించుటకే యనుసంగతి వెల్లస్లీ తాను మద్రాసునుండి వ్రాసిన ఉత్తరములవల్లను, యితర కాగితములవల్లను, స్పష్టముగ బట్టబయలుగుచున్నది. “టిప్పుతోడను, సింధియాతోడను సహా కలహమునర్చుటకే నేను బీరారు రాజావద్దకు రాయబారినిపంపి, అతనితో స్నేహము గట్ట జూచుచున్నానని వెల్లస్లీ 1799 సం॥ మార్చి 3-వ తేదీన ఉత్తరములో హైదరాబాదు రెసిడెంటుకు తెలిపెను. 1799 సం॥ మార్చి 8-వ తేదీన వెల్లస్లీ మద్రాసునుండి కలకత్తాలో వుంచివచ్చిన తన సేనాపతికి యిట్లని ఒక రహస్యపు ఉత్తరమువ్రాసెను.

“అవసరమైతే దాలత్ రావు సింధియానెదిరించుటకుగాను తగుమాత్రము కీనను నీ వెల్లస్లీ ఆసరిహద్దులో నిలువచేసి యుంచవలసినదని నేను నీకు వ్రాయు ప్రతి ప్రయివేటు ఉత్తరములోను వదలిపెట్టకుండ వ్రాయుచు నేయున్నాను.....నాకోరిక ఏమిటంటే సింధియా

ఉత్తరహిందూస్థానమునకువస్తే, ఆతనియావత్తు సేనను యెదిరించుటకుగాను తగినంత మనదండును నీవెంతమాత్రము ఆలస్యముచేయక అయోధ్యలో చేర్చియుంచవలసినది. మరియు, త్వరలో మన మతనిరాజ్యముపైకి కవింఛిపోవలసి యున్నామను సంగతినికూడ నీవెల్లప్పుడు మనస్సులో వుంచుకొని మరీ పనిచేయుము.”

సేనల నిట్లు చేర్చియుంచు విషయమై సింధియాకొక పెద్దఅబద్ధము చెప్ప
పెద్ద అబద్ధం. వలసినదనికూడ వెల్లస్తే తన సేనాపతికి ఆయుత్తరములోనే వ్రాసెను. ఆతనిమాటలు వినుడు :—

“మన మీసేనల నిట్లు చేర్చుకొనుట జూచి దౌలత్ రావు సింధియాయు, ఆతని సేనాపతి అంబాజీయు అనుమానపడవచ్చును. మన మిట్లెందుకు చేయు చున్నామని వారడుగుతారేమో! అంటే, నీవీ జబాబు చెప్పు :—‘వజీరాలి కాశీ నుండి పారిపోయినాడు. అతడు జుమాన్ షాతో చేరుతాడేమో యని మాకు భయంగావుంది. అత డట్లుచేరితే మాకు చాల అపాయం వస్తుంది కాబట్టి, మేమీ సేనల నిట్లా చేర్చుకొంటున్నాము’—అని నీవు జబాబుచెప్పు.” ఇంకపై వ్యాఖ్యాన మనవసరము—.

సింధియా రాజ్యములో పూర్వము మాధవరావు సింధియా హయాములో గలిగిన కల్లోలములకును, సింధియా హోల్కారుల మధ్య పెరిగిన ద్వేషములకును ఇంగ్లీషువారు ప్రేరేపించిన కుట్రలే కారణములని తలం చుట కనేక కారణములున్నవి. సర్ జాన్ మాక్ఫర్సన్ కాలమునుండి వచ్చుచున్న ప్రతిగవర్నర్ జనరలును యిట్టి కుట్రలు ప్రేరేపించుచున్నను వారీసంగతులను వ్రాతమూల కముగ కాగితము మీద పెట్టి యెరుగరు. కాని, వెల్లస్తే గుండెలుతీసిన బంటగు టచే, తానుచేయదలచుకొన్న కుచ్చితకార్యముల నన్నిటిని శుభ్రముగ, నిర్భయ ముగ, ఆతని పుణ్యమాయని మనకోసం కాగితముమీద పెట్టిపోయినాడు. తన సేనాపతికి ఆతడు మద్రాసునుండి యెట్లు వ్రాసెనో చూడుడు:—

“(సింధియాతో) యుద్ధమేగనుక వచ్చేటట్టయితే రాజపుత్రులను, ఆతనికి సామంతులై యున్న యితరరాజులను, సింధియాపైకి ఉసుగులుపుటకు నీశాయశక్తుల ప్రయత్నించవలసినది. జునగడ్, జాడ్ పూర్ రాజులనుకూడ యీ యుద్ధములోనికి లాగవలసినది. బైస్, లక్నో, దాదా మున్నగు పార్టీ కేగాక, సింధియాకు వ్యతిరేకులుగనున్న ఆతని కుటుంబములోనివారికిని కొలువులోనివారికిని, అందరికి నీవు బాగా మద్దతుచేయుటకు, ప్రోత్సహపరచుటకు, నీచేత వైనన్నిప్రయత్నములను (ఒక్కటికూడ విడచిపెట్టకుండ) చేయుము.”

అసలు రహస్య మీమాటలలో యిప్పుడు బయటపడినది. సింధియా రాజ్య ములో గలిగిన అల్లరుల కన్నిటికి ఇంగ్లీషువారి కుట్రలే కారణములని యిప్పుడు

అద్దములోవలె స్పష్టమగుట లేదా?!! పై యుత్తరమునుండియే మరికొన్ని వాక్యముల నుదహరింతము:—

“మనకు అనుకూలతరుణము యొప్పుడువస్తేఅప్పుడు, దానిని వినియోగించుకొని సింధియా బలమును క్రుంగదీయవలెననుమాట నాకుచాల నచ్చినది. కాని, సింధియా దక్షిణమున నున్న న్నాళ్లు, మనము టిప్పుతో యుద్ధము సాగించుచున్న న్నాళ్లు, మనమతని నేమియు చేయుటకు పీలులేదు. అతడక్కడ చాలాబలవంతుడైయుంటాడు. కాబట్టి, అతనిని దక్షిణమునుండి లేవ గొట్టువరకు, లేదా, టిప్పువ్యవహారము ముగియువరకు, అతడు మనకుచేసిన ద్రోహమునకు గాను మన మతనిని తగురీతిగ శిక్షించలేము.”

నానా మరణానంతర పునహా వ్యవహారములు.

సింధియా బలమును క్రుంగదీయుటకుగాను వెల్లెస్లీ యేమేమిపనుల జేసెనో వానిని వివరించుటకు పూర్వము నానా మరణానంతరము పునహాలో వ్యవహారము లెట్లుండెనో కొంచెము చూతము.

బాజీరావుకు రాజ్యపాలనా దక్షతగాని, రణప్రావీణ్యత గాని, రాజనీతిజ్ఞత గాని లేవు. అందుచే, నానా మరణానంతర మితడు కొండె గాండ్ర చేతులలోబడి, వారు చెప్పు మాటలకన్నిటికి చెవి యొగ్గుచుండెను. ఇతడు యెవరినీ నమ్మజాలని దుర్బలుడగుటచే ఇంగ్లీషువారి కితడు మిక్కిలి వాటమైన ఉపకరణముగ దొరికెను.

నైజాము, టిప్పులు మహారాష్ట్రులకు, “చౌతు” (పన్ను) చెల్లించుచుండు ఆచారము చిరకాలమునుండి యుండెను. వీరిరువు రిప్పుడు ఇంగ్లీషువారి చేతు లలో బడిపోవుటచే, సదరు చౌతు యిప్పుడు ఇంగ్లీషు వారి వల్ల మహారాష్ట్రులకు రావలసియున్నది. నానా బ్రతికి యున్నన్నాళ్లు యీచౌతును యిత్తుము, యిత్తుమని ఇంగ్లీషు వారు కాలహరణము చేయుచుండిరి. కాని, అతడు చావగానే, వారీ చౌతును “యివ్వము” అని ఎగబెట్టిరి.

దీనికి బాజీరావు క్రుద్ధుడగుటకు బదులుగ, దేబెవలె ఇంగ్లీషువారితో యిచ్చకములకుదిగి వారేమో తనకు మిత్రులైనట్లు భావించుకొని వారిని ఆలింగన మొనర్చుకొన సాగెను. వారిని శత్రువులుగ భావించి, వారిపై తీవ్రరోషము చూపుటకుబదులు బాజీరావు వారిమాయలలోపడి వారితో సరసములకును, వల పులకును, దిగెను. ఇతనికిబుద్ధి మొదటినుండియునుండెను.

బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి వలపులలో చిక్కుట.

కాని నానాఫర్నవీసు, సింధియాల, యభ్యంతరముచే యీతడింగ్లీషువారి నింతకాలమునుండియు కాగలించు

కొనుటకు అవకాశము చిక్కినదికాదు. ఈ యడ్డంకు లిప్పుడు తీరిపోవుటచే, బాజీరావు తన యిచ్చానుసారము ఇంగ్లీషువారి వలపులలోబడి విహరింప సాగెను. దీని ఫలితమెట్లయ్యెనో యిప్పుడే చూతము.

దొలత రావు ప్రాపకమువల్లనే బాజీరావు గద్దెయెక్క గలిగెను. అందుచేత ప్రతిముఖ్య విషయములోను యితడు తనతో సంప్రతించునని దొలత రావు సింధియా తలంచుట సహజమేగద. అయినను, బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి చెప్పును మాటలను విని దొలత రావునందు విముఖుడై యుండెనని యిదివరకే చెప్పియుంటిమి.

ఇంగ్లీషువారు బాజీరావుకు రిమ్మతెగులు పుట్టించుట.

ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు బాజీరావు చెవిని యిట్లు కట్టుకొని దొలత రావుపై నిరంతరము కొండెములు చెప్పుచు అతనికి రిమ్మతెగులు పుట్టునట్లు చేయుచుండెనని యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఈ మాటలువిని తాను నిజముగ సింధియా చేర

లోనున్నట్లును అతడు తనపై అక్రమముగ అధికారమును చలాయించి, తనను పిండిబొమ్మను చేసివైచినట్లును, బాజీరావు తలంచుకొని యీచెరనుండి యెప్పుడు తప్పించుకొని పారిపోయి, హాయిగ ఇంగ్లీషువారి చేతులలో బడుదునా యని, యీ దౌర్భాగ్యుడు నిరంతరము తనలో చింతించుకొను చుండెను.

ఈతని చేష్టలను మొట్టమొదట దొలత రావు సింధియా యంతగ పాటింపక యుపేక్షించి యూరకొనెను. కాని, ఎప్పుడైతే శ్రుతిమించి రాగమున బడిననో అప్పుడు సింధియాకు బాజీరావుపై నిజముగ కోపమువచ్చెను. దీనికి కారణమిది.

మహారాష్ట్ర) దేశమంతా కలియ తిరుగుటకు బాజీరావు ఇంగ్లీషువారికి ఆనుజ్ఞ నిచ్చుట!

బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి మాయలలోబడి, సింధియాకు చెప్పకుండ, అతని యెరుకలేకుండ, ఇంగ్లీషు సేనలు మహారాష్ట్ర) రాజ్యములో ప్రవేశించి, “డూండియా వాగ్” అనునతని వెంబడించి పట్టుకొనుటకుగాను

బాజీరావు ఇంగ్లీషువారికి అనుమతినిచ్చెను. ఈ డూండియా వాగ్ అనునతడెవడో యిదివరకు టిప్పు యుద్ధచరిత్రలో చెప్పియుంటిమి. టిప్పు మరణాంతరము మైసూరు రాజ్యము ఇరింగ్లీషువారి పాలబడకుండ కాపాడుటకై వారిని యెదిరించిన దేశభక్తుడితడు. ఇతడు తనచుట్టు కొంతమంది పరివారమును చేర్చుకొని, ఇంగ్లీషు సేనలకు చిక్కకుండ చాటుమాటలనుండి వారిని వేధించుచు యుద్ధముచేయ సాగెను. అందుచే యితడు బందిపోటు దొంగయని ఇంగ్లీషు చరిత్రకారులు నిందించుచున్నారు. కాని, యితని యుద్దేశములను గమనించి చూచినచో యితడు బందిపోటుదారుడు కాడనియు, నిజమైన దేశభక్తి గలవాడనియు బోధపడగలదు. తమ్ముట్లు వేధించుచున్న యీ “డూండియా వాగ్ను” తరిమి పట్టుకొనుటకై ఇంగ్లీషువారు ప్రక్కనున్న మహారాష్ట్ర) రాజ్యములో ప్రవేశించవలసివచ్చెను. కాని, మహారాష్ట్ర)ల యనుమతిలేనిది ఇంగ్లీషు సేనలెట్లు సదరురాజ్యములో ప్రవేశించ

గలవు? అందుచే, ఇంగ్లీషువారు దొలత్ రావు సింధియాకు తెలియకుండ బాజీ రావును మాయజేసి అతనివల్ల యీ యనుజ్ఞను సంపాదించుకొనిరి. బాజీరావు యీ పనిచేయుట చాల తెలివి తక్కువ. ఇది మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకు ఆత్మవినాశన కారణమయ్యెను. బాజీరావీ యవివేకపు పనిచేసినాడని తెలిసినప్పుడు దొలత్ రావుకు అతనిపై ఒడలుమండెను. ఈ యవివేక కార్యమువలన గలిగిన దుష్ఫలిత మేమియో చూడుడు. బాజీరావిచ్చిన యనుజ్ఞను పుచ్చుకొని, ఇంగ్లీషు సేనలు వెల్లెస్లీ తమ్ముడగు “ఆర్థర్” ఆధిపత్యమున మహారాష్ట్ర రాజ్యములో ప్రవేశించి డూండియావాగ్ను తరిమి పట్టుకొని, చంపివేసెను. ఇంగ్లీషుసేన లీరీతిగ మహారాష్ట్ర రాజ్యమునంతను కలియ తిరుగుటలో, ఆ దేశమందుగల గుట్టుమట్టులనన్నిటిని (దుర్గములు, గుహలు, నదులు, మున్నగు వ్యూహస్థానముల నన్నిటిని), ఆర్థర్ ఒక కంటితో కనిపెట్టిచూచెను. ఈ రహస్యము లతనికిట్లు తెలియుటచే, తదుపరి యుద్ధములలో యిది యితనికెంతయో యుపకారియయ్యెను. దేశములోని రహస్యములన్నియు శత్రువులకిట్లు తెలిసిపోవు సనుజ్ఞానము బాజీరావుకు లేక పోయెను!

మహారాష్ట్ర రాజ్య వ్యూహస్థానముల నన్నిటిని ఆర్థర్ కేనాని కలియద్రొక్కి జూచుట.

మహారాష్ట్ర దేశమందు తాను కని పెట్టిన రహస్యములగూర్చి ‘ఆర్థర్’ తదుపరి యిట్లు వ్రాసి యుంచెను :—

“మనకు మహారాష్ట్రలో త్వరలోనే యుద్ధమురానున్నది. కాబట్టి, దానిని సాగించుట కేమేమియుపాయములు కావలెనో వానిని ముందుగ మనము తెలిసికొనుట అవసరము. ఆ దేశమందుగల శీతోష్ణపరిస్థితులు, వర్షాధికములగు ఋతుభేదములు, దేశములోగల కొండలు, నదులు, దుర్గములు, వగైరా భౌతిక పరిస్థితులు, దోవలు, డొంకలు, రోడ్లు, అక్కడ పండే పంటలు, యుద్ధవ్యూహస్థానములు, శత్రువులు దాగియుండదగిన రహస్యపుచోట్లు, యితరరక్షణ చూర్గములు, వీనినన్నిటినిగూర్చి మొన్న “డూండియావాగ్”ను వెంబడించు సందర్భములో నేను కనిపెట్టిన గుట్టుమట్టులన్నియు మనకీ రాబోవుయుద్ధములో చాల సహాయకారులుగనుండ గలవు. కాబట్టి, యీ రాబోవు యుద్ధములో పనిచేయువారికి సహాయకారిగ నుండునట్లు నేనీ సంగతులన్నిటిని, ఒక్కొక్క విషయమును ప్రత్యేకముగ యెత్తుకొని తప్పిలుగ యిట వివరింతును.”—(ఈతప్పిళ్లు యిక్కడ అప్రస్తుతముగాన వదిలివేయుచున్నాము.)

ఈరీతిగ, ఇంగ్లీషువారు బాజీరావును టోపీవేసి, యింటిలో ప్రవేశించి, యింటివాసముల నన్నిటిని లెక్కపెట్టిరి.

బాజీరావు యీ యవివేక కార్యము చేయుటయేగాక, సింధియానుండి తప్పించుకొని, పాటిపోయి ఇంగ్లీషువారిలో చేరుదమనికూడ కుట్రపన్నుచున్నట్లు సింధియాకు తెలియవచ్చెను. వెనుక 25 యేండ్ల క్రిందట యితని తండ్రి రగూబా యిట్లే పారిపోవుటచే మహారాష్ట్రలో ఇంగ్లీషువారితో ఘోర సంగ్రామము

బాజీరావు ఇంగ్లీషు వారిని ఆశ్రయింప జూచుట.

ప్రాప్తిచెను. ఇట్టి దురవస్థయే తిరిగివచ్చునేమో యను భీతిచే దాలత్ రావు బాజీ రావు పారిపోకుండ అతని మందిరము చుట్టు కాపలా యుంచెను. కాని, దాలత్ రావు చేసినపని చాలలేదు. దుర్బలుడును, బుద్ధిహీనుడునై మహారాష్ట్రము సంతను నట్టేట ముంచ నుంకించుచున్న యీదౌర్భాగ్యుని, బాజీరావును అసలు సింహాసనమునుండి లాగివేసి, చెరసాలలో పారవేసియో, అవసరమైతే, నరికి పారవేసియో, యుంటే యెంతో బాగుండెడిది! మహారాష్ట్ర రాజ్యము హరింపు గాకుండ నిలువనైన నిలిచెడిది. కాని, యింతటి సాహసకార్యము చేయుటకు సింధియా పూనుకొనక పోవుట దేశముయొక్క గౌరవాగ్ర్యమని యిప్పుడు చింతించ నలసి యున్నది.

పునహానుండి పారిపోయి ఇంగ్లీషువారిలో చేరుటకు ఇంగ్లీషు సేనలు మహారాష్ట్రములో ప్రవేశించుటకు తాను అనుమతి యిచ్చిననాటికే బాజీరావు పూర్తిగ పూనుకొని యున్నట్లు గ్రాంటుడఫ్ తన చరిత్రలో (552 పేజీలో) చెప్పి యున్నాడు. ఈ సంకల్పమునకు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు పామరు ప్రేరణయే కారణమని వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. గ్రాంటుడఫ్ యిట్లు వ్రాసెను:—

[“బాజీరావు తాను రగూబాకొడుకగుటచే, ప్రజలు తనను ఆసహ్యించుకొనుచున్నా రనుసంగతి అతనికి తెలియును. ఇంగ్లీషువారితోనై నా మంచిగవుందామను అగుర్దా అతనికి గలిగెను. ఇంగ్లీషువారంటే యితనికి నిజముగ పక్షపాతము గలదు.”]

దూండియామీదికి పంపబడిన సేన వీలైతే పూనామీదికికూడ పోయి పడు

టకే ఉద్దేశింప బడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ సంగతి పీష్వా పేరుమీదుగ ఇంగ్లీషువారుకోటలను, దేశమును ఆక్రమింప నుంకించుట గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ 1800 సం॥ ఆగష్టు నెల 23-వ తేదీన మద్రాస్ గవర్నర్ కైపుకు వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి తెలియగలదు. ఆ ఉత్తరములో యిట్లున్నది. :—

“పునహాలో త్వరలోనే గొప్పగందరగోళము జరుగబోవుచున్నట్లును, పీష్వా అధికార మును నిలువజెట్టుటకుగాను మనము అప్పడందులో చురుకుగ జొరబడవలసిన అవసరమువచ్చే టట్లును, రెసిడెంటు పామరు ఆక్కడనుండి మొన్నవ్రాసిన ఉత్తరములవల్ల తెలియుచున్నది. ఇందునుగూర్చి పీష్వాయే స్వయముగ నాకొక అర్జీని త్వరలోబహుశః పంపవచ్చుననియు తెలియు చున్నది. ఇది జరిగేయెడల, మన ఆర్థర్ యాజమాన్యముననున్న సేన (నై జామునుండియు బొంబయినుండియు వచ్చు సేనలనుకూడకలుపుకొని) తక్షణమే పునహామీదికి పోవలసిన అవసర మేర్పడవచ్చును. ఈ యవసరమును మనస్సులో పెట్టుకొనియే మన ఆర్థర్ తననడకలను యేర్పాటు చేసుకొనవలసియుండును.”

“దూండియా ముఠావారియల్లరులు తిరిగి చెలరేగకుండ కట్టుదిట్టములు చేయుటకుగాను, మన ఆర్థర్ క్రిడనున్న సేనలు యింకను మహారాష్ట్రదేశములోనే నిలువయుండవలయును. ఈ యల్లరులభయము పూర్తిగ అణగిపోవువరకు, యిదివరకు మన మాక్రమించుకొన్న స్థాన

ములను వదలిపెట్టక, మనసేన లక్కడనే నిలువయుండవలయును. ఇప్పుడు రెండు సందర్భము లేర్పడవచ్చును. ఏమనగ-బాజీరావు పునహానుండి పారిపోవచ్చును. లేదా, అతనిని దౌలత్ రావు సింధియాపట్టుకొని చెరసాలలో వేయవచ్చును. ఈరెంటిలో యేపనిజరిగిననుసరే, మన సేనలు పునహామీదికి పోవలసియుండును. కాబట్టి, మన ఆర్థర్ సేన మహారాష్ట్రములోనే అక్కడక్కడ నిలువయుంటే, యీపనికి బహుశువుగ వుంటుంది.....”

“కాబట్టి బాజీరావు పారిపోయినట్లుగాని, ఖైదు చేయబడినట్లుగాని, నిశ్చయమైనవార్త రాగానే, తక్షణమేమన ఆర్థర్ సేనలను తీసికొనివెళ్లి పీష్వాజేరుతో యావత్తుదేశమును— కృష్ణానదీతీరమువరకు ఆక్రమించుకొనవలసినదిగ నేనిందుమూలముగ ఆజ్ఞాపించినట్లు మీరు మన ఆర్థర్తో చెప్పవలసినది. మన బ్రిటిష్ సేనలు ఆక్రమించుకొనుట అవసరమనితోచిన కోటల నన్నిటినికూడ పీష్వాజేరుచెప్పి మనఆర్థర్ ఆక్రమించుకొనగలడు.

“దేశమును, కోటలను యీరీతిగ ఆక్రమించుకొనుటలో దేశప్రజలమనస్సులను శాంతింప జేయుటకుగాను మనఆర్థర్ సదరుప్రజల కొకమాట చెప్పవలసియున్నది. “మేమీపనియంతా పీష్వాయొక్క న్యాయమైన ఆధికారమును నిలువజెట్టుటకే చేయుచున్నాముగాని, వేరొండు తలంపుతోగాదని మన ఆర్థర్ ప్రజలకు నచ్చచెప్పవలయును”]

పునహామీదికి పోవుటకు ఇంగ్లీషువారు పైనచెప్పిన అవకాశములలో ఒక టియు తక్షణమే రాలేదు. రెసిడెంటు పామరుయొక్క రెసిడెంటు మార్పు యసమర్థతయు, సింధియాయొక్క పలుకుబడియు, దీనికి కారణమని ఇంగ్లీషువారు తలంచిరి. ఇందునుగూర్చి 1800 సం॥ ఆగస్టు 20వ తేదీని ఆర్థర్ యిట్లని మన్రోకు వ్రాసెను:—

“పునహాలో సింధియా పలుకుబడి మనకుమించినదిగ నున్నది. కర్నల్ పామరు అక్కడ వున్నన్నాళ్లు మనము యుద్ధము చేయకుండ సింధియా పొగరు అణచలేము. ఇట్టి అవకాశము యీనిమిషమందుకంటే యింకెప్పుడునురాదు. “భా” కుటుంబమువారిని మనక్రిందికి లాగికొని వారిని సింధియాకు పోటీగ నిలువ జెట్టితే బాగుంటుందని తోస్తుంది.”

పామరు అసమర్థుడని తలచుటచే, వెల్లెస్లీ తనతమ్ముడగు ఆర్థర్ సిఫార్సు మీద మైసూరు కమిటీలో పనిచేసిన కర్నల్ క్లోజును పునహాలో రెసిడెంటుగ నియమించెను. కాని, పామరు వారనుకొన్నంత అసమర్థుడుకాడు. అతడు, చాలవరకు

పనిచేసెను. ఇంకొక నెలరోజు లతడక్కడ వుండియున్న యెడల, పీష్వాచే పూర్తిగ అద్దె సేనల స్కీముకు ఒప్పించెడి వాడే. ఏలననగ, కొత్త రెసిడెంటు వచ్చుటకు కొద్దిరోజులకు పూర్వమే పీష్వా “కొన్ని షరతులతో ఇంగ్లీషువారి అద్దె సేనను పుచ్చుకొనుటకు నేనంగీకరింతు”నని పామరుకు తెలియపరచెను. ఆరు ఇంగ్లీషు దళములను, అందుకు సరిపడిన ఫిరంగులను పుచ్చుకొని, అందుక్రింద

అద్దె సేనల పుచ్చు కొనుటకు పీష్వా మెత్త పడుట.

సాలుకు, 25 లక్షల రివిన్యూ వచ్చు కొంత రాజ్యభాగమును ఇంగ్లీషువారికి వ్రాసి యిచ్చుటకు పీష్వా బాజీరావు సమ్మతించెను ! కాని, యీ సేనను మహారాష్ట్రములో నిలువయుంచకుండ బయట ఇంగ్లీషువారి రాజ్యములో నేయుంచునట్లును, తనకు అవసరమైనప్పుడు దానిని పిలిపించుకొనునట్లును, యేర్పాటు వుండవలెనని పీష్వా ఒక షరతును యేర్పరచెను. వెల్లస్తీ పెట్టిన షరతులకును దీనికిని చాలా తేడా వున్నది. దీనిని గూర్చి పామరు వెల్లస్తీ కిట్లని వ్రాసెను :—

[“అయినప్పటికి నేనీసాయంత్రము పీష్వాతో మాట్లాడి వెల్లస్తీ పెట్టిన షరతుల ప్రకారము ఇంగ్లీషు సేనలను మీరు పుచ్చుకుంటే మీ కెంతలాభము వుంటుందో చూడండి యని నేను పీష్వాకు యింకొకసారి గట్టిగా నచ్చెప్పిచూస్తాను కాని, తక్షణమే తనకంతముత్రుండుకు పోయే భయమేదైనా అతనిమీదికి తెచ్చిపెడితే తప్ప పీష్వా మన షరతులకు పూర్తిగా ఒప్పు కుంటాడని నే ననుకొనను.”—కుప్తము—[గాంటు డిప్.]

పీష్వా బాజీరావు వ్యవహార మీస్థితిలో వున్నది. అతడు చాలవరకు మెత్త బడినను, వెల్లస్తీ పెట్టిన షరతుల కన్నిటికి పూర్తిగా ఒప్పుకునేట్లు యింకను కని పించలేదు. కాబట్టి, ఈలోగా సింధియా వ్యవహారమెట్లున్నదో చూతము. ఇతనిని

‘వలలో ఒక్కడు పడినాచాలు’ కూడ యీ యద్దె సేనలవలలో వేసుకొనవలెనని వెల్లస్తీ మొదటినుండియు యత్నించుచునే యుండెను. మహారాష్ట్ర కూటములోని నాయకులలో యే ఒక్కరు తనవలలో పడినను

చాలునని వెల్లస్తీ ప్రతివారివద్దకు రాయబారుల బంపి నిరంతరము యత్నించుచునే యుండెను. ఒక్కడు పడినచో తక్కినవారందరు మెల్ల మెల్లగా వారంతటవారే జారి పడుదురని వెల్లస్తీ యాశ. కాబట్టి, వెల్లస్తీ ప్రయత్నమంతయు మొట్టమొదటగా ఒక్కణ్ణి యెట్లాగైనా సరే తంటాలుపడి జారలాగితే చాలునని యుండెను. మిల్లు చరిత్రకారుడిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

“ఈ యద్దె సేనల స్కీమువల్ల యీ దిగువ చెప్పబోవు రెంటిలో యేదో ఒక పని జరిగితీరును. ఈ స్కీములో పడ్డమనిషిని చూచి తక్కినవారందరుకూడ అదేప్రకారముగ తమ సొంత సైనిక బలమును వదలుకొని తీరునట్టైన యిది నిర్బంధించును. లేదా, వారిని పరాధీనస్థితిలో పెట్టి, క్రిందియంతస్తునకు గుంజనైన గుంజును. ఈస్థితిలో వారిపోగరంతయు అణగును. అప్పుడు వారు మనము చెప్పినట్లు విందురు.” ఇవి వెల్లస్తీ మాటలు. ఆతడింకను యిట్లు చెప్పుచున్నాడు :—“ముందుగా దౌలత్ రావు సింధియానుగనుక యీ బేరములో పడగొట్టగలిగినామంటే, నాష్టానంతయు నెగ్గిందన్నమాటే. తక్కిన మహారాష్ట్ర నాయకులందరిని బహుతేలికగ యిందు లోనికి లాగికొనిరావచ్చును. ఏలననగ, వారి స్కీములోనికిరాక దూరముగవుంటే, వారిపని మరింత అధ్వాన్నముగవుంటుంది. ఎట్లనగ, యీ స్కీమువల్ల మనమిచ్చుటకు పూచీపడిన సర్వసామాన్యలాభములేమియు వారికిలేకుండ పోవుటచేత, వారిపని

మరీ పరాధీనముగను హీనముగను వుంటుంది. అప్పుడీ స్నేహకూటము తనకు వెలిగ నున్నవారి యాశలను, పొగరులను అణచుటకు పనిచేయుట తటస్థించుతుంది.” ఈ రీతిగ, ప్రతి మహారాష్ట్ర నాయకుని, ఆఖరుకు ఇంగ్లీషువారి దయమీద ఆధార పడి బ్రతుకునట్లు చేయవలయునని వెల్లస్లీ వేసినప్లానుయొక్క పరమావధి. ఈ స్కీముకు ఒప్పుకున్నవారు ఇంగ్లీషువారిమీద ఆధారపడి బ్రతుకుదురు. ఒప్పుకొనని వారికి యీరక్షణలేక శాధపడుదురు. ఎట్లయినను పరాధీనదశతప్పదు. “ఏకక్రీయా ద్వ్యర్థకరీ” యన్నట్లు ఒక వుపాయముచే రెండు వ్యతిరేక పరిస్థితులలో సైతము ఫలితము అనుకూలముగ చేకూరునట్లు యీ ప్లాను వేయబడినది.”

కాని, యీస్కీములో దౌలత్ రావు సింధియా పడువాడుకాడు. వెల్లస్లీ అతనివద్దకు పంపించిన రాయ బారి కాలిన్సుకు ఆశాభంగమయ్యెను. మిల్లు యిట్లు

వ్రాయుచున్నాడు:—

[నాకు ఇంగ్లీషువారి సహాయముకొవాలని దౌలత్ రావు నోటిమీదుగ అనిపించి, తరువాత యీ యద్దేశసలస్కీమును అతనియెగుట పెడుదామని యింగ్లీషురాయబారి కాలిన్సుయొక్క యెత్తు. కాని, “యిదివరకున్న స్నేహము గట్టిగవుంటేచాలు. ఇకవేరే నాకేమిఅక్కరలేదు”ని దౌలత్ రావు నిక్కచ్చిగ చెప్పివేసెను. అదిగాక, పీష్వాకు, యింగ్లీషువారికి లోగడజరిగిన ఒడంబడిక నావల్లనే జరిగినది. దానికినేను హామీగావున్నానుకాబట్టి, ఇంగ్లీషువారితో అవసర మైనమాటలు అప్పుడప్పుడు నడుపుకోదానికి ఉభయులమధ్య నీబోటివాడొకడుంటే చాలులే యనియీ సింధియాచెప్పెను. ఈ రెండవమాటలో ఒక గూఢార్థమున్నది. వెనుక తనద్వారా జరిగిన ఒడంబడికను తోసిపుచ్చి, పీష్వాను టోపీలోవేసుకొనుటకై యిప్పుడు పునహాలో ఇంగ్లీషువారు చేయుచున్న కుటిలప్రయత్నమంతయు తాను ఆమోదింపనుసుమాయను సూచన కూడ ఈమాటలో గర్భితమైయున్నది.—కుప్తము.]

సింధియా తనవలలో యెంతమాత్రము పడేటట్లు లేడని కాలిన్సు రాయ బారి వెల్లస్లీకి వ్రాసుకొనెను. అయితే, అతడు దీనికొక ఉపాయమును సూచించెను. పీష్వా మెత్తనివాడు కాబట్టి “ముందుగ అతనిని మనమీవలలో పడగొట్ట గలిగితే, సింధియా అప్పుడు చచ్చినట్లు తనంతట తానేవచ్చి, మనలను బ్రతిమాలు కొని మరీ మనవలలో పడతాడు. ఏలననగ, యావన్నహా రాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకు సర్వాధిపతియగు పీష్వాయే మనలో చేరితే, తనకిక బ్రతుకేది యని సింధియాకు హడలుపుట్టును.

‘పీష్వాను ముందుగ పడగొట్టితే’

పీష్వా అప్పుడు తనబలమును యావత్తు తనపై ప్రయోగించునేమో యని సింధి యాకు భయము పుట్టుతుంది. కాబట్టి, సింధియా అప్పుడు తనంతటతానేవచ్చి, “నన్ను మీలో యెట్లాగై నా చేర్చుకోండిబాబూ. అని బ్రతిమాలుకొని మరీ మన కాళ్ళదగ్గరకు వస్తాడు!” అని కాలిన్సు వెల్లస్లీకి వ్రాసెను.

ఈ రీతిగ వెల్లెస్తే ముందుగ పీష్వాను వలలో పడగొట్టవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. తన ప్రయత్నమంతయు ముందుగ అతనిపైకి త్రిప్పవలెనని అతడు తీర్మానించుకొనెను. పీష్వా చాలవరకు యిదివరకే మెత్తబడియుండెను. ఇంగ్లీషు సేనల నతడు అద్దెకు పుచ్చుకొనుటకు యిష్టపడినను, వానిని తనరాజ్యములో వుంచుకొనక,

బయట వుంచవలెనని కోరెను. పొట్టకూటికై యూరువేల మైళ్ళ దూరమునుండి వచ్చిన ఇంగ్లీషు మున్నగు యూరోపియనులు కచ్చిత స్వభావులనియు, తిన్నయింటి వాసముల లెక్కపెట్టువారనియు, వీరివల్లనే అనేకమంది రాజులు నాశనమైపోయినారనియు పీష్వా బాజీరావుకును తెలియును. అందుచేతనే, వారిని అవసరము వచ్చినప్పుడు వినియోగించుకొన దలచినను, యితర సమయములలో వారు తన రాజ్యములోగాక బయట వుండవలెనని బాజీరావు కోరెను. మహారాష్ట్ర నాయకులలో యెవరుగాని యీమాత్రమునకైన ఒప్పుకొన్నవారు కనపడక పోవుటచేత,

“పోనీ, యెక్కడికక్కడికే చూద్దాము, ముందు యేదోవిధంగా యీ పీష్వాచేత కొంచెం బోణీచేయిస్తే, తర్వాత సంగతి నెమ్మదిగ చూచుకొందాము” అని తలంచి యీ షరతుకు వెల్లెస్తే మొదట అంగీకరించెను. ఇందునుగూర్చి వెల్లెస్తే శైక్రటరీ ఎడ్మన్ స్ట్రక్ 1802 సం॥ జూన్ 23-వ తేదీన పునఃపరచెడిటగు కర్నల్ గ్లోజరు వ్రాసిన ఉత్తరములో యీమాట లున్నవి:—

“అతడు పెట్టిన షరతుతోనైనను సరే పీష్వా మన సేనలను అద్దెకు తీసికొనుటకు సమ్మతించినాడంటే, మనకదేచాలును. ఏలననగ, దీనివల్ల అతడుతక్షణమే కొంతవరకైనను మాన ఇంగ్లీషు వారిమీద ఆధారపడి బ్రతుకవలసినవాడైనాడన్నమాటే..... ఏరాజ్యముగాని పరాయిరాజ్యమిద యేకించిత్తు ఆధారపడుటకు ప్రారంభించినాడనే, ఆపరాధీనత గానంతట అదే క్రమక్రమముగ పెరిగిపోతుంది. ‘మనను రక్షించడానికి పరాయివారున్నారు గదా మా కేవిధము’—అను ఉపేక్ష ఒకటి వారిలో ప్రవేశించి, తమంతటతాము జాగ్రత్తగను, ఆప్రయత్నంతోను ఉండడముపోతుంది. వారిలో ఒకవిధమైన అజాగ్రత్తయేర్పడుతుంది. పీష్వా మనమీద కొంచెము ఆనుకోవడం ప్రారంభించినాడంటే, దానివల్ల యేమిచరుగుతుందో తెలియునా? ఇతనికిని యితరమహారాష్ట్ర నాయకులకును క్రమక్రమముగ చీలిక యేర్పడుతుంది. ఇతనికి వారికి యెడబాపులవుతవి. ఇందువల్ల మొదట మనమీదకొద్దిగ ఆనుకున్నవాడు రానురాను, యీ అనుకోవడం యెక్కువై, యిక అతనికి మనములేనిదే నిలువలేనిస్థితికస్తుంది. ఈ పరాధీనతను త్వరత్వరగ హెచ్చించడానికి యిదేమార్గము.”.....

“పీష్వావచ్చి మనతో యీ ఒడంబడిక చేసుకున్నాడంటే, యిక మహారాష్ట్రలందరు యేక కూటముగ చేరుతారనే ధయము మనకుపోతుంది. అట్టిది యిక యెన్నడు జరుగనేరదు..... మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యములో ప్రధానమైన యీశాఖను చీలదీసి, దీనితో మనమిప్పుడిట్లు ప్రత్యేకముగ సంబంధ మేర్పరుచుకున్నామంటే, అది మన కంతో క్షేమకరమేగాక, తక్కువ

శాఖలవారందరుకూడ రేపు చునకాళ్లదగ్గరకువచ్చి మనతో సంబంధమేర్పరచుకుంటేనే తప్ప శ్రమక బ్రతుకులేదను కొప్ప సంకటస్థితి వారికి వస్తుంది.”]

అద్దెసేనలను పీష్వాకు తగిలించుటలో వెల్లస్లీకిగల ఆంతరంగికోద్దేశ మేమియో యీపైమాటలలో స్పష్టమైపోయినది. 1802 సం॥ వెల్లస్లీ తనయుడ్యోగ మునకు రాజీనామా యిచ్చి సీమకు వెల్లిపోవుట కేర్పాటు చేసుకొనెను. కాని, ఎప్పుడైతే మహారాష్ట్రములో తాను వేసిన పతకములన్నియు పరిపక్వదశకు రానున్న నని తోచినదో, అప్పుడు వెల్లస్లీ తన యుద్దేశ్యమును నూర్చుకొని, మహారాష్ట్ర వ్యవసారముల నొకదారికి తెచ్చిన పిమ్మటగాని యింటికిరానని వెల్లస్లీ తన రాజీ నామాను ఉపసంహరించుకొనుచు 1802 సం॥ డిశంబరు 24 వ తేదీన సీమ డైరక్టర్లకు వ్రాసుకొనెను.

పీష్వా బాజీరావు చాలవరకు మెత్తబడినను, అతడు వెల్లస్లీ పరతులనన్ని టిని పూర్తిగ ఒప్పుకొనలేదు. ఇంగ్లీషువారిమీద ఆధారపడడమంకో, అతనికి

కొంచెము జంకుగనే యున్నది. నానాఫర్నవీసు చెప్పిన పాఠ బాజీరావుకు మచును, ములు పూర్తిగ కాకపోయినను, కొంతవర్తకెనను అతనికి బెకును.

కెక్కెను. అదిగాక, ఇంగ్లీషువారితో స్నేహము చేసినందువల్ల పొరుగింటి నైజాము గతి యేమయ్యెనో అతడు కండ్లార చూచుచునే యుండెను. అందుచే, బాజీరావు ఇంగ్లీషువారిని సంపూర్ణ హృదయముతోగాక, సగము సగము మనస్సుతో, దూరదూరముననుండి, బెదరుతూ, బెదరుతూ, ఆలింగనమొనర్చుకొన జూచుచుండెను. ఇది వెల్లస్లీకి యిష్టములేదు. వీనికంతముమీదికి యేదో కత్తి పెట్టితేనేగాని వీడు మనదగ్గరకు పూర్తిగ రాడని వెల్లస్లీ తలంచెను. తదనుగుణము గానే వెల్లస్లీ బాజీరావును అడకతైరవంటి స్థితిలోనికి తెచ్చెను. అది యెట్లు జరిగెనో చూతము.

తుకాజీ హోల్కరుయొక్క దాసీపుత్రులగు యశ్వంతరావు, విఠోజీలను గౌలత్ రావు సింధియా ఓడించి, అతని ఔరస పుత్రుడగు కాశీరావును గద్దె యెక్కించిన సంగతి లోగడ చెప్పియుంటిమి. ఈరీతిగ సింధియా చేతులలో ఓడిపో

పీష్వా మెడమీదికి కత్తి - హోల్కరుచేత పునహమీదికి దండెత్తించుట.

యిన యీ యిరువురు అన్నదమ్ములలో పెద్దవాడు యశ్వంతరావు నాగపురమునకును, రెండవవాడు కొల్లా పురమునకును, పారిపోయినట్లు కూడ లోగడ చెప్పి యుంటిమి. నాగపురమనగ బీరారురాజుకు రాజధాని.

నాగపురమునకు పారిపోయిన యశ్వంత రావుకును, సింధియాపై కుట్రపన్నుట కక్కడికి వెల్లస్లీ చేపంపబడిన కోల్ బ్రుక్కుకును, అక్కడ సమావేశము జరిగెను. యశ్వంతరావుకు సింధియాపై కోపమున్నది. కోల్ బ్రుక్కు సింధియాను నాశనము

చేయుటకై కుట్రపన్న వచ్చినాడు. కాబట్టి, యిరువురును యేకఫలాద్ధులే. యశ్వంతరావు యారీతిగ నాగపురమునకు పారిపోయివచ్చి సింధియా పునఃసంస్కారమునకు సమయముచూచి, అతనిరాజ్యములో జొరబడి అల్లరులు చేయసాగెను. ఈ యల్లరులన్నియు ఇంగ్లీషువారి ప్రేరణచేతనే జరిగినవని నిస్సంశయముగ చెప్పవచ్చును. ఏలననగ, సింధియారాజ్యములో యిట్టియల్లరులను, కుటుంబ కలహములను, పుట్టించవలయుననియేగద వెల్లెస్లీ తన రెసిడెంటుకు స్పష్టముగ వ్రాసియుండెను. యశ్వంతరావుతో సమాధాన పడవలయునని దౌలత్ రావు సింధియా యిప్పుడు యత్నించెను. ఇందుకు యశ్వంతరావు ఒప్పుకొన్నట్లే ఒప్పుకొని కొంతదూరమువచ్చి తిరిగి అతనిని మోసగించి, యెదురుతిరిగెను. గతించిన మాధవరావు సింధియా భార్యలు (బైస్, లక్ష్మీదాదు లనువారు) దౌలత్ రావు సింధియాపై విరోధము వహించియుండిరి. ఈ విరోధమును మరింతపెద్దది చేయవలసినదని వెల్లెస్లీ తన రెసిడెంటును ప్రోత్సహ పరచుచు వ్రాసిన ఉత్తరమును యిదివరకు పైన వ్రాడచూచించి యే యుంటిమి. యశ్వంతరావు హోల్కారు మాధవరావు భార్యల పక్షమునచేరి దౌలత్ రావును మోసగించెను. ఇతడు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో ఉపకరణముగ చిక్కి-వారు జేయమన్న ఛండాలపు పనుల నన్నిటిని చేయుచున్నాడని వాపము దౌలత్ రావుకు మొదట తెలియలేదు. తదుపరి సింధియా హోల్కారులకు మాలవ్యోజరిగిన పోరాటముల తాలూకు తప్పిళ్లనన్నిటిని యిటవివరింప బనిలేదు. ఒకప్పుడొకరును, యింకొకప్పుడింకొకరును క్రింద మీద నగుచూ నుండిరి. ఇక్కడ గల్లంకు లిల్లుండగ కొల్లాపురముకు పారిపోయిన విరోజీహోల్కారు పీషాపై దండెత్తి పునఃసంస్కార గొప్ప కల్లోలము పుట్టించెను. కాని, పీషా యితనిని ఓడించి, పట్టుకొని, చంపించెను. ఈ వార్త అన్నగారగు యశ్వంతరావు హోల్కారుకు తెలియగానే, అతడు మండిపడుచు, పీషాను నాశనము చేసెదనని మహా ఆర్భాటముతో పునఃసంస్కారమునకు దండెత్తి రాసాగెను. దీనికి ఇంగ్లీషువారి ప్రోద్బలమే కారణమైనట్లు, వెల్లెస్లీ వ్రాసిన ఉత్తరముల వల్లనే నిస్సంశయముగ తెలియుచున్నది. 1802 సం॥ డిశంబరు 24 వ తేదీ ఉత్తరములో వెల్లెస్లీ యిట్లని తననీమడై రెక్టర్లకు వ్రాసెను.

“మహారాష్ట్రలో నానాటికి రేగుచున్న కల్లోలము—పీషా, సింధియాల సంయుక్త బలములపై యశ్వంతరావు హోల్కారుచేయుచున్న తిరుగుబాటు—మనము పూనాలోచేయుచున్న బేగమునకు చాల అనుకూలపరిస్థితులను గలుగ చేయుచున్నది.”

“మహారాష్ట్రలోగలిగిన యీ సంకటస్థితి, మనమేపోట్లాడుకుండు—మన బ్రిటిష్ రాజ్యమును అక్కడపూర్తిగ స్థాపించుకొనుటకు మంచి వాటమైన వీలునిచ్చుచున్నది. మహారాష్ట్ర నాయకులలో—వారిలోవారికి—గలిగిన యీ కల్లోలము కొన్నాళ్ళపాటు యిట్లే వాగాసాగిన యెడల వారిబలము క్షుంభింపబడును. వారిలో ఉభయపక్షముల బలము క్రమక్రమముగ క్షీణించి పోతుంది. అప్పుడు మనము మధ్యచేరి, పీషాపక్షము వహించి మన పలుకుబడిచేత, మనము

కోరుకొన్న షరతులప్రకారము, పీష్వా ఆధికారమును నిలువజెట్టుటకు మనకు చక్కని ఆవకాశము దొరుకుతుంది.....”

“మన ఇంగ్లీషు సేనలకు, హోల్కారు సేనలకు యెట్టి సంఘర్షణగాని రాకుండ నీవు గట్టి యేర్పాటులను చేయవలెనునుమా. మనపనిని మాత్రము మంచి మాటలతో చక్కబెట్టుకోడానికి నీవెప్పుడూ ప్రయత్నిస్తూ వుండుము.” అని వెల్లస్లీ రెసిడెంటుకు వ్రాసెను.

వెల్లస్లీవ్రాసిన పైవ్రాతల కర్థమేమి? ఈమాటలను విన్నతరువాత ఇంగ్లీషు వారు హోల్కారును ప్రోత్సహించుచున్నారని చెప్పటకు ఇంకయేమైన సందేహము గలదా? పీష్వా ఇంగ్లీషువారికి మిత్రుడుగద. వెనుకటి యొడంబడికల ప్రకారము వారతనికి సహాయము చేయవలసియున్నాడుగద. తమ మిత్రుడగు శిరువాన్కూరు రాజాపై టిప్పు దండెత్తెనున్నాడను మిషతో టిప్పుపైకి దుమికిన ఇంగ్లీషువారిప్పుడేల యశ్వంతరావుహోల్కారు తమ మిత్రుడగు పీష్వాపై దండెత్తి అతని రాజధానియగు పునహా నగరమును ఆక్రమించు కొన్నప్పటికి వారు పీష్వా సహాయార్థమైవచ్చి, హోల్కారుమీదికి దూకరైరి? అట్లు దూకకపోగా, యశ్వంతరావు హోల్కారు సేనలజోలికి పోవద్దని వెల్లస్లీ యేల తన రెసిడెంటుకు కట్టుదిట్టముగ వ్రాసెను? అసగ, ఇంగ్లీషువారు ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను కూడ తమ మిత్రుడగు పీష్వాకు వ్యతిరేకముగ యశ్వంతరావు హోల్కారుకు సహాయము చేయుచున్నారన్నమాట!

సుశిక్షితములును, బహుళ సంఖ్యాకములును నగు సింధియా పీష్వాల సంయుక్త బలములు ఒక ప్రక్కను, వట్టిముక్కడిమూక హోల్కారు బలములు మరి

దౌలత్ రావు యొక్క యూరోపియన్ సేనానాయకుని స్వామి ద్రోహము — పీష్వా సింధియా సేనల ఓటమి.

యొక ప్రక్కను నిలిచి 1802 సం॥ అక్టోబరు 25-వ తేదీన పునహాలో ఘోరముగ పోరాడెను. సింధియా పీష్వాల బలములు సుశిక్షితములయ్యు, అది యేమిమాయయో గాని, హోల్కారు తాలూకు ముక్కడి మూకలముందు నిలువలేక పూర్తిగ ఓడిపోయెను. ఇది లోకమునకంతకు ఆశ్చర్యమయ్యెను. ఇట్టి దుష్ఫలితమునకు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుయొక్క కుట్రయే కారణమని చెప్పటకు అనేక నిదర్శనములు గాన్పించుచున్నవి. సింధియా కొలువు లోనున్న కెప్టెన్ “ఫిడెలేఫిలోజ్” అను యూరోపియను సేనానాయకుని ద్రోహమువల్లనే యీదురవస్త ప్రాప్తించినట్లు 1889 సం॥ ఏప్రిల్ నెలలో ఏషియాటిక్ రివ్యూ పత్రికలో సర్ మైకేల్ ఫిలోజ్ అనునతడు వ్రాసిన యీ దిగువసంగతు లనుబట్టి స్పష్టముకాగలదు.

“దౌలత్ రావు సింధియా మామగారగు” సురాజ్ రావు ఘోగే” గారు చాల పలుకుబడిగలవారు.....దౌలత్ రావు సేనానాయకుడగు “ఫిడెలే

ఫిలోజ్ ” యశ్వంతరావు హోల్కారుతో రహస్యముగ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరుపుచున్నట్లును, తనయేలికయగు దౌలత్ రావుకు ద్రోహముచేయుటకై యదను వేచియున్నట్లును యీమామ గారా సేనాపతిపై నిందమోప సాగెను. ఈ అపనిందను భరింపలేకను, సురాజ్ రావు తనయందు నిరంతరము విరోధము వహించుచుండుట చేతను, యీ ఫిడలే ఫిలోజ్ కు మనోవ్యధగలిగి దానిని భరించలేక ఆత్మహత్య చేసుకొనెను.”

దౌలత్ రావు సింధియా మామగారు యీ యూరోపియను ఆఫీసరును గూర్చి చెప్పినమాట అపనిందకాదనియు, ఆతని ఆత్మహత్య కిది నిజమైన కారణము కాదనియు చెప్పవలసియున్నది. ఏలననగ, యిదియే అపనిందయైనచో, యీ ఆఫీసరు దీనినిగూర్చి బహిరంగముగ విచారించవలసినదని గట్టిగ కోరియుండును గాని, ఆత్మహత్య చేసికొనడు. ఎవరును అనుకొనని రీతిగ సింధియా, పీష్వాల బలముల్ని హోల్కారు తాలూకు ముక్కడిమూకల చేతులలో ఓడిపోవుటచూడగ, సింధియా కొలువులో ద్రోహిఎవడో ఒకడుండవలెనని నిశ్చయమగుచున్నది. అట్టిద్రోహి పొట్ట కూటికై చేరిన యీ యూరోపియనుడు గాక యింకెవడుండును?

పీష్వాను యెట్లయిన అడక తైరలోపెట్టి నొక్కే సంకటస్థితిలోనికి తెస్తేనే తప్ప అతడు తమమాట వినడనిగద వెల్లస్తే మున్నగు ఇంగ్లీషువారు తలచుచుండిరి. ఇట్టి సంకటస్థితిని కల్పించుట యెట్లా యని గద వారూ పొంచియుండి ఆలోచించు చుండిరి. ఇట్టి సంకట స్థితి హోల్కారు దండయాత్రవల్ల వచ్చుచున్నప్పుడు వారు హోల్కారు కేల సహాయము చేయకుండ నుందురు? వెల్లస్తే అంత తెలివితక్కువవాడా?

తమ సేన లిట్లు ఓడిపోయినవను వార్త వినగనే పీష్వాశాంతిరావు పునహానుండి పారిపోయెను. పారిపోయినవాడు సరాసరి దౌలత్ రావు సింధియావద్దకై నను చేరినవాడుకాదు. పునహానుండి సింహగడమునకును, అక్కడనుండి రాయగడమునకును, మరల అక్కడనుండి “మహిర్” కును శాంతిరావు పారిపోయెను. ఈరీతిగ మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య మహావృక్షమునకు మూలకందము—పీష్వా—కుటిలాంగ్ల తంత్ర కుద్దాల ఘాతములచే పెల్లగిలి, తత్ప్రచండ ఘుంఘామారుతాహతిని

ఆకాశపథమునకెగిరి, దిక్కుగానక బరచుచున్న తరుణమున, అది క్రిందపడుచోటును కనిపెట్టి, దానిని తమ యొడిలో వేసికొనుటకై ఇంగ్లీషువారక్కడ దిగువను తమ చెంగుపరచుకొని కూర్చుండిరి. అర్జునుడు సైంధవుని తలనువలె ఇంగ్లీషువారు పీష్వా నిట్లు అంతరిక్షమున అటునిటు ఆడించి యాడించి తుద కొక్కదెబ్బతో ఆతడు తమయొడిలో నచ్చి పడు నట్లు యశ్వంతరాయ బాణమును ప్రయోగముచేసిరి. పీష్వా శాంతిరావు యారీతిగ

శాంతిరావు పలామునం,
వెట్టుపుట్టలంబడి పరుగిడి
తుదకు ఇంగ్లీషువారి ఒడిలో
పడుట.

పునహానుండి సింహగడము, రాయగడము, మీదుగు, మహిక్ చేరి “నన్ను నాపరి వారమును బొంబయి చేర్చుటకుగాను ఇంగ్లీషు ఓడల నిక్కడికి పంపండి” యని కోరుచు మహిక్ నుండి బొంబయి గవర్నమెంటుకు ఉత్తరముల మీద ఉత్తరములను బంపెను. కాని, తనను వెంబడించుటకై పంపబడిన హోల్కారు సేనలు దగ్గరకు వచ్చుచున్నవని వినగానే, బాజీరావు అక్కడనుండి కదలి సవనదుర్గమునకు పారి పోయెను. అక్కడ కొన్నాళ్లుండెను.....పిమ్మట ‘రేవాడండ’ నదిని దాటి, అక్కడకు తనకోసం వచ్చిన ఇంగ్లీషు ఓడలో యెక్కి 1802 సం॥ డిశంబరు 6-వ తేదీన బేసిన్ లంకలో దిగెను— (గ్రాంటు డఫ్ చరిత్ర 558 పేజీ.)

ఇంగ్లీషువారికి హోల్కారుతో పని తీరినది.

ఈ పోరాటములో హోల్కారు ఇంగ్లీషువారి సహాయమును పొంది యుండెనని చెప్పటకు యిదియొక నిదర్శనము. ఇంకొక నిదర్శనము చూడుడు. పీష్వాతోకూడ ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు పారిపోక పునహాలోనే నిలువ యుండెనను సంగతి పాఠకులు గ్రహించవలసి యున్నది. గ్రాంటు డఫ్ (558 పేజీలో) యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

“యుద్ధమైన మరునాడే, తనను వచ్చిమాడవలసినదని హోల్కారు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకు కబురుపంపించెను. ఈకబురును నిరాకరించుట మంచిదికాదని రెసిడెంటు తలంచి హోల్కారువద్దకు వెళ్ళెను.....

రెసిడెంటుతో మాట్లాడుటలో హోల్కారుచాల మర్యాదజూపెను. రెసిడెంటునందును ఇంగ్లీషువారియందునుకూడ ఆతడెంతయో మైత్రిని కనబరచెను. సింధియా పీష్వాలతో తాను వ్యవహారము పరిష్కారముచేసుకొనుటలో రెసిడెంటు మధ్య వర్తిత్వముచేయవలెనని హోల్కారు యెంతయో ఆతురతనుగనబరచెను. తనకీవ్యవహారములు పరిష్కారములు చేసిపెట్టవలసినదని యతడు రెసిడెంటును బ్రతిమాలుకొని, అతనినొక నెలవరకును పూనాలోనే వుంచుకొనెను.”

కాని, ఇంగ్లీషువారి పని తీరిపోయినది. అవసరమైనంతసేపు వారు హోల్కారును ఉపయోగించుకొనిరి. పిమ్మట అతని గొడవను వారు విననైన వినరైరి. అత డెట్లుపోయిన యిక వారికేమి? ఏరుదాటిన తరువాత తెప్ప తగుల వేయువారుగద ఇంగ్లీషువారు.

ఇక పీష్వా గతిమాత్రము యింతకంటె మెరుగుగ యెట్లుండగలదు? మంగల ములోనుండి నిప్పులోకి దూకినట్లయినది. అతనిపని. ఆంగ్ల భిక్షాకము నాలింగన మొనర్చుకొన్నందువల్ల గలుగవలసిన దుష్ఫలితము లన్నియు యితడు ఒక్కటొక్కటే యనుభవింప సాగెను. పామరు చెప్పిన జ్యోతిషము ఫలించు రోజు వచ్చినది. పీష్వా మెడమీదికి కత్తివచ్చినది. అందుచే, ఇంగ్లీషువారు చంకలు గొట్టుకొని, బలేగా ఆనందింపసాగిరి. పీష్వా నీ వలలో పడగొట్టవలయు

బాజీరావు మంగలము లోనుండి, నిప్పులోకి దూకినాడు.

నని వెల్లెస్తీ నాలుగేండ్లనుండి తంటాలు పడుచుండెను. ఈ నాలుగేండ్లలో అతడు పడనిపాటులేదు. తన ప్రయత్నములన్నియు బూడిదలో పోసిన పన్నీరగుచున్నట్లు అప్పుడప్పు డతనికి గోచరమగుచుండెను. కాని, అదృష్టదేవత ఇంగ్లీషువారిపక్షము నందుండగ, వెల్లెస్తీ ప్రయత్నము లెల్లు విఫలములు కాగలవు? ఎట్టకేలకు అతని ప్రయత్నములు ఫలించురోజు వచ్చినది.

దాలత్ రావు, నానాఫర్నవీసుల ప్రేరేపణచే యింతకాలమునుండి యే షరతులనైతే బాజీరావు మాటిమాటికి తిరస్కరింపుచువచ్చెనో ఆ షరతులనన్నిటిని

యిప్పుడితడు బేసిన్ లంకలో అంగీకరించినాడు. నానా

బాజీరావు ఇంగ్లీషు అద్దె సేనల సంగీకరించుట- బేసిన్ ఒడంబడిక.

ఫర్నవీసుకుగల దూరదృష్టిగాని, దాలత్ రావుకుగల రణకౌశలముగానిలేక, కేవలము దుర్బలుడైయున్న బాజీ

రావు కంపెనీ యుద్యోగులు తన కండ్లయెదుట ఆడించు

చున్న యెరలను మ్రింగబోయి, వారిచేతులలోపడెను. “ అద్దె సేనల స్కీము ”

అనబడు కాజిని వారు తీసుకొనివచ్చి యితని మెడమీదవేసిరి. ఈ స్కీముకు ఒప్పు

కొనుచు 1802 సంవత్సరము డిశంబరు 31-వ తేదీన చరిత్రలో “ బేసిన్ ఒడం

బడిక ” యని ప్రఖ్యాతిగాంచిన సంధి పత్రముపై బాజీరావు సంతకము పెట్టెను.

ఈ ఒడంబడికయే మహారాష్ట్రకులమునకు ముసలమయ్యెను. ఏప్రజలనైతే ప్రపంచ చరిత్రలో ప్రఖ్యాతిగాంచిన మహాజాతిగ శివాజీ దిట్టపరచెనో, అట్టి మహా

రాష్ట్ర ప్రజల స్వాతంత్ర్యమును హరించి, వారిని చిరదాస్యాగ్ని యందు తప్త మొనరించుటకై యీ బేసిన్ యొడంబడిక

బేసిన్ ఒడంబడిక- భారత స్వాతంత్ర్య హరణ కారణము.

అశని సదృశమయ్యెను. ఒక్క మహా రాష్ట్ర ప్రజలదే గాక,

యావద్భారత ప్రజాకోటియొక్క స్వాతంత్ర్యమును హరిం

చుటకుకూడ కారణ భూతమయ్యెను.

ఇది భారత చైతన్యమును హరించు యమమహిష ఘంటికా నాదమయ్యెను.

తమ యపహృత స్వాతంత్ర్యమును తిరిగి సంపాదించుకొను ఆశలన్నియు నేటితో

భారత ప్రజలకు అంతరించిపోయెను. నానాఫర్నవీసు ఆనాడుచెప్పిన జోతిష్యము

సరిగజరిగితీరు లోజువచ్చినది. దుర్బల హృదయుడగు రగూబా కొడుకునుతక్కు

యెక్కిస్తే కొంపమునుగుతుందని నానాఫర్నవీసు ఆనాడే మొత్తుకొన్నాడు. ఏల

ననగ, యితని కుటుంబమునకు ఇంగ్లీషువారితోగల సంబంధము యెప్పటికైనా

మనకు ముప్పు తెచ్చునని ఆతడానాడే యనలేదా? ఏమాత్రము గట్టిమనస్సుగల

యే యితర పీష్వాయైనను, దుర్బలుడగు యీ బాజీరావు పడినంత తేలికగ

ఇంగ్లీషువారి వలలో పడెడివాడు కాడనుట ముమ్మాటికి నిశ్చయము.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదినాల్గవ అధ్యాయము

బేసిన్ సంధి : పీష్వా తిరిగి పునహాకు చేరుట.

బేసిన్ ఒడంబడికనుగూర్చి గతశతాబ్దారంభమందు పలువురు పలువిధములుగ తలంచిరి. ఆంగ్లరాజ్యస్థాపనయందది ప్రధాన ఘట్టమని చెప్పట కెంతమాత్రమును సంగత్యములేదు. అది మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర కూటమును బ్రద్దలుకొట్టి, తత్సా

బేసిన్ ఒడంబడిక-
మహారాష్ట్ర కూట
మును చీలదీయుచున్నది.

మ్రాజ్యమును నాశన మొనరించుటకై దానిలో కొట్టబడిన సన్నని అంచుగల మేకు అయ్యెనని చెప్పవచ్చును. మహారాష్ట్ర రాష్ట్ర కూటము మిక్కిలి బలిష్ఠమై యుండెను.

ఇంతటి పెద్ద రాష్ట్రకూట మీదేశములో యెన్నడుగాని, తదితరు లెవరుగాని, నిర్మించియుండలేదు. ఇట్టి బలిష్ఠమైన కూటములో, పేడుకొట్టి చీలదీయవలయునని ఇంగ్లీషువారు గతయాభై యేండ్లనుండి నిరంతరము అనేక యుపాయములచే ప్రయత్నించు చుండిరి. తుట్టతుడకీ బేసిన్ ఒడంబడికవలన ఇంగ్లీషు వారికోర్కెలు వారనుకొన్న దానికంటె హెచ్చుగనే నెరవేరెను. వెల్లెస్లీ కల్పించిన అద్దె సేనల వలలో నైజాము పడినప్పుడే మహారాష్ట్ర నాయకులకు చాలకోపము వచ్చెను. ఇక యిప్పుడు తమ కందరికి శిరోభూషణమగు పీష్వాయే యీ వలలో పడినప్పుడు యికవారికి గలిగినకోపము, మనస్తాపము, చెప్పతరముకాదు. ఈ యొడంబడిక వల్ల పీష్వా తనకట్టత్రాళ్లు తాను తెచ్చుకొనుటయేగాక, తక్కిన రాష్ట్రపతులకుకూడ స్వాతంత్ర్య వినాశనమొనర్చిన వాడయ్యెను. సదరు యొడంబడికలోని షరతులను పరిశీలించి చూచినవారికి యీ యంశము గోచరింపక మానదు. దీనిని వెల్లెస్లీ దాచక చెప్పియే వేసెనుగద. అతడన్న మాటలివి :—

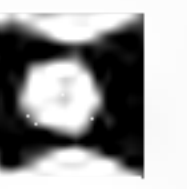
“పీరిలో ఒక్కరు మనలో చేరినారంటే చాలు; తక్కిన వారందరుకూడ యిక మన నాశ్రయించుకొని బ్రతుకవలసియేవస్తుంది. మనలో నేస్తముకట్ట నంగీకరించినవారికి సదరు నేస్తమేవారిని మన యాశ్రయములోనికి తెస్తుంది. అట్టి నేస్తముకట్ట నంగీకరింపనివారికి నై తము దాని యభావమే వారిని మన యాశ్రయమునకు వెలిజేసి వేస్తుంది.”

ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషువారితో స్నేహమైనను విరోధమైనను తుదకు ఫలిత మొక్కటియగు రీతిగ యీ అద్దెసేనల స్కీము వెల్లెస్లీచే పన్నబడినది.

బేసిన్ ఒడంబడిక షరతులనుగూర్చి విపులముగ చర్చించుటకు ముందు, జన్మంతరావు హోల్కారు పునహాలో యేమి చేయుచుండెనో చూతము, సింధియా

పీష్వాల సంయుక్త బలముల నోడించిన పిమ్మట హోల్కారు పీష్వా బాబీరావును తరుముకొని పోక యూరకుండెను. అతడట్లు పీష్వాను తరుముకొని పోయి పట్టుకొని యున్నచో మహారాష్ట్ర రాజ్యమింకా కొన్నాళ్లపాటు నిలిచేదేమో. హోల్కారు యీ రీతిగ యూరకుండుటకు కారణమెక్కడను రికార్డులలో కనిపించదు. అయితే, యిక్కడ ఒక అంశమును జ్ఞాపకముగాను కొనవలెను. ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు కర్నల్ బాబీ “క్లోజు” బాబీరావుతోకూడ పారిపోవక పున హోల్కారే హోల్కారు శిబిరములో మకాముచేసి యుండెను. బాబీరావు హోల్కారు చేతులలోగాని, మరియే యితర మహారాష్ట్ర నాయకుని చేతులలోగాని పడితే ఇంగ్లీషువారి యెత్తులన్నియు చెడిపోవును. కాబట్టి ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు హోల్కారు వద్దచేరి “యిప్పుడప్పుడే పీష్వాను తరిమిపట్టుకో వద్ద”ని అతనికి మాయమాట లచే బోధించి యుండవచ్చును. పీష్వాను తాము తమయొడిలో వేసుకోవలెను గాని యితరుల యొడిలోవేస్తే ఇంగ్లీషువారి కేమి ప్రయోజనము? ఈ పనికేగద— అనగ పీష్వాను తమ యొడిలోవేసికొని అతనిచేత తమయిష్టము వచ్చిన కాగితము వ్రాయించి పుచ్చుకొనుటకే గద—యీ రెసిడెంటును ఇంగ్లీషువారు పునహోల్కారే పెట్టినది—ఈ పనిని సదరు రెసిడెంటు నెరవేర్చుటకై మొదటినుండియు యెన్నియో పాట్లుపడుచుండెను. మొదటి రోజులలో పీష్వా యితనిమాటలను చెవినిబెట్ట లేదు. చాలకాలము వరకు యితని మంత్రము పారలేదు. తన ప్రయత్నము లన్నియు వృధాయగుచున్న వేయను నిరాశకూడ రెసిడెంటుకు కొంతకాలమునకు గలిగెను. తన మంత్రమేమియు యీ పీష్వావద్ద పారుటలేదని మొత్తుకొనుచు యితడు ఒక నారి గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీకి వ్రాసుకొనెను కూడాను. మనముచెప్పే తీయ్యని మాటలు పీష్వా తలపుల కెక్కుటలేదనియు, అతని సహజ స్వభావమున కవి అసహ్యముగనున్నవనియు పీష్వా యెంతటి కష్టదశలో నున్నను మనస్సేహమంతు ఒప్పుకొనుట లేదనియు యీ రెసిడెంటు వెల్లెస్లీకి ఒకప్పుడు వ్రాసెను. (Mills History Vol. VI P. 274) పీష్వా చూపిన స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నము ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకు యెంత కంటకముగ నుండెనో పై వాక్యములనుబట్టి తెలియగలదు.

కాని చెప్పగ, చెప్పగ “బ్రహ్మకై న బుట్టు రిమ్మ తెగులు” అన్నట్లు రెసిడెంటు నిరంతరము పీష్వా చెవిలో నూరిపోయుచున్న విషయము పీష్వా తలకెక్కక యెట్లుండగలదు? తుట్ట తుదకు ఒకషరతుమీదనైతే - ఇంగ్లీషు సేనల నద్దెకు తీసుకొనుటకు నేను ఒప్పుకుంటానని పీష్వా తలయాపెను. ఆషరతు యేమియో యిది వరకు చెప్పియోయింటిమి. ఈయద్దే సేనలు తనకు అవసరమువచ్చినప్పుడుతప్ప యితర సమయములలో తనరాజ్యమునకు వెలుపలనుండు షరతుతోనైతే, వానినద్దెకు తీసికొనుటకు తన కభ్యంతరము లేదని పీష్వా కొంచెము తల యెగుర వేసెను. ఎక్కడి

కక్కడే చూద్దామను ఊహతో యీపద్ధతికి వెల్లెస్తీకూడ ఒప్పుకొనుటకు సిద్ధపడెను. కాని, ఎప్పుడైతే హోల్కారు సేనలు వచ్చి పునహాను ముట్టడించెనో అప్పుడు పీష్వాకు తొండరపుట్టి యీ అభ్యంతరము కూడ తొలంగించి, వెల్లెస్తీ చెప్పిన ప్రకారమే అన్ని షరతులను ఒప్పుకొని, ఇంగ్లీషు సేనను యెల్లప్పుడు తనరాజ్యము లోనే పెట్టుకొనుటకుకూడ అంగీకరించుచు 1802 సం॥ అక్టోబరు 11 వ తేదీన పీష్వా తనమంత్రిచేత ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకు కబురు పంపించెను. పిమ్మట 1802 సం॥ అక్టోబరు 25 వ తేదీన హోల్కారుచేత తనసేనలు ఓడిపోయినవన్న కబురు వినగానే పీష్వా బాజీరావుకు గాబరాపుట్టి పారిపోవుచు ఒక కాగితమును వ్రాసి తన మంత్రిచేతికిచ్చి దానిని ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకిమ్మని చెప్పిపోయెను. ఆ కాగిత ములో యేమియున్నది? ఆరు ఇంగ్లీషు సైనికదళములను, అందుకు సరిపోవు ఫిరంగి దళమును తాను ఇంగ్లీషువారినుండి అద్దెకు తీసుకొనునట్లును, వారి నెల్లప్పుడు తన రాజ్యములోనే వుంచుకొనునట్లును సదరు అద్దెక్రింద సాలుకు 25 లక్షల గూఢాయలు రాబడిగల దేశమును కర్ణాటకములోగాని, గుజరాతులోగాని వారు కోరుకొన్న చోట ఇంగ్లీషువారికి తానిచ్చుకొనుటకును అంగీకరించుచు సదరు కాగితములో వ్రాసి యిచ్చి పీష్వా బాజీరావు పలాయనుడయ్యెను. దీనితో వెల్లెస్తీ కోర్కెలన్నియు పూర్తిగ సఫలమయ్యెను. అందుచే యీ కాగితము తనచేతికివచ్చిన రోజుననే అతడు సదరు షరతులకు అంగీకరించుచు వానిని ధ్రువపరచెను.

ఈరీతిగ పీష్వా బాజీరావు తనంతట తాను వచ్చి తనవలలో పడుచున్న సమయమందు అతనిని హోల్కారు అను గ్రద్దవచ్చి మధ్యగ తన్నుకుపోవుటకు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు ఒప్పుకొనునా? అందుకనియే పీష్వాను నీ విప్పుడు వెంబడించి పట్టుకోవద్దని రెసిడెంటు హోల్కారుకు యేమో మాయమాటలు చెప్పి మాన్పించె ననుట స్పష్టము.

బాజీరావు యీరీతిని తనచేయి జారిపోగా, జన్వంతరావు హోల్కారు తనకు చేలోకువైన కుర్రవానినొకనిని తీసికొనివచ్చి పూనా తక్కువై కూర్చుండబెట్టెను. ఈ కుర్రవానిపేరు అమృతరావు. ఇతడుద్రోహి రగూబాకు పెంపుడు కొడుకు. మొదట రగూబాకు సంతతిలేకుండెను. ఇక పిల్లలు పుట్టరను నిరాశచేత అతడీ అమృత రావును పెంచుకొనెను. కాని, యీద తత్తయైన తరువాత రగూబాకు ముసలి తన

జన్వంతరావు అమృత
రావును పూనా గద్దె
నెక్కించుట.

ములో—మహారాష్ట్ర రాజ్యపు దురదృష్టము చేతనో
యన్నట్లు—యిద్దరు కొడుకులుపుట్టిరి. వారిలో పెద్దవాడే
మన గౌర్యగ్యుడు బాజీరావు. ఇతడీరీతిగ పూనానుండి
పారిపోగానే, జన్వంతరావు హోల్కారు యీ ద త్తకుమా

రుని అమృతరావును తీసికొనివచ్చి పునహాసింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టెను. ఇది కొంతవరకు బాగానేవున్నది. ఈ పనికి యేమియు అభ్యంతరము చెప్పక

ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు మెల్లగ ఒకనాడు పునహానుండి జారిపోయి యెచ్చటనో దాగి యున్న బాజీరావుతో వచ్చి కలుసుకొనెను.

ఏరుదాటిన తరువాత తెప్ప తగులవేసినట్లు, ఇంగ్లీషువారు హోల్కారును వదలివేసిరి. ఇప్పుడు బాజీరావును తిరిగి తమ చేతులమీదుగా పునహా సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టుట వారికవసరమయ్యెను. బాజీరావును పిడిబొమ్మను చేసి పునహా సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టినచో నిజమగు నధికారము వారిను తామేవహించి మిగతా మహారాష్ట్ర నాయకులందరిపై తమ యిచ్చవచ్చినచో ని

ఇంగ్లీషువారు జన్మతరావును జారవిడుచుట.

అధికారము చెలాయించ వచ్చునని ఇంగ్లీషువారి ఉద్దేశ్యము. ఇదిగాక, ఈ అవకాశమును ఆధారపడుకొని బలిష్ఠులగు ఇతర మహారాష్ట్ర నాయకులపై గూడ యీ

యద్దెసేనల యొడంబడికను రుద్దవచ్చునని వారు తలంచిరి. ఒకవేళ అది అత్తను. ణమే సాగకపోయినను, వెంటనే మహారాష్ట్ర నాయకులందరు తమమీదికి కవ్వించి దుముకకుండ కొన్నాళ్ల పాటు వారించవచ్చుననియు వారియభిప్రాయము. ఇప్పుడే యుద్ధము వచ్చేయెడల ఇంగ్లీషువారి బొక్కసములో డబ్బులేదు. ఇందువల్ల వారికి చాల యిక్కట్టులు వచ్చుటయేగాక, దేశములో పేరు ప్రతిష్ఠలును బోవును.

కాని, యెప్పటికైనను మహారాష్ట్ర నాయకులతో యుద్ధము తప్పదని ఇంగ్లీషువారికి తెలియును. తమకందరకు నాయకుడగు పీష్వా ఇంగ్లీషువారి వలలో బడిపోయినప్పుడు మిగతా మహారాష్ట్ర నాయకులందరు తమకేమియు బట్టనట్లూర కుందురా? కాబట్టి, ఇంగ్లీషువారు తగు యుద్ధ సన్నాహములు జేసికొనువరకు యెక్కువకాలపాఠము జరుగునట్లు జేయవలయునని వెల్లెస్లీ తలంచెను. అదిగాక పీష్వా బాజీరావు పారిపోవుచు వ్రాసిపంపిన కాగితములోని షరతులుగాక యింక ననేక కొత్త షరతులను అతనినుండి గుంజవలెనని వెల్లెస్లీకి బుద్ధిపట్టెను. కాబట్టి, బాజీరావును ఇప్పుడప్పుడే సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టు తేలయని వెల్లెస్లీ కొంత కాలపాఠము చేయదలంచెను. తదనుగుణముగ పీష్వాను సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టు విషయమై నీవిప్పుడప్పుడే ఏమియుతొందరపడవద్దని వెల్లెస్లీ రెసిడెంటుకు వ్రాసెను.

ఈ లోగా హోల్కారు పునహా పట్టణములో సర్వాధికారియై యుండెను. యన్వంతరావు హోల్కారు గొప్ప రాజనీతిజ్ఞుడుగాడు. అతడు రాజనీతిజ్ఞుడై యుండినచో ఈ అవకాశమును వినియోగించుకొని పునహాలో పటిష్ఠమగు రాజ్యాంగమును నేర్పరచెడివాడు. కాని, అతనికి యీ తెలివితేటలు లేకపోయినవి. తన సేనకు జీతబత్తెములిచ్చుటకు దగ్గర డబ్బులేకపోగా అతడు పునహా నగరమును కొల్ల గొట్టెను. ఈ దుష్కృత్యము నిత డిట్లు చేయుటకు ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు

ప్రోత్సాహ మొంతవరకు గలదో చెప్పజాలము. కాని, దీనికి ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు ప్రతిఘటించినట్లు రికార్డులలో నెచ్చటను గన్పింపదు. హోల్కార్లు చేయుచున్న దారుణ కృత్యముల నన్నింటిని ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు చూచిచూడన ట్లూర కుండెను. బహుశః ఇందుకేతని ప్రోత్సాహముకూడ యుండి యుండవచ్చును.

గౌజీరావును తిరిగి సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టుటకు ముందు చేసికొన వలసిన సన్నాహములన్నిటిని వెల్లెస్లీ యిప్పుడు చేయ సమకట్టెను. ఇందుకు అవసర మగు పతకమునంతను అతడు మూడేండ్లక్రిందట డూండియావాగ్ను తరుము నెప

గౌజీరావును పూనా గడ్డ నెక్కించుటకు ఇంగ్లీషువారి సన్నాహము.

ముఖో తన తమ్ముని ఆర్థర్ వెల్లెస్లీని మహారాష్ట్రదేశము లోనికి పంపించినపుడే అతనికి రహస్యముగా బోధించి పంపి యుండెను. ఇప్పుడు ఆ పతకము నమలుజరుపుటకు సమ యము వచ్చినది. మహారాష్ట్ర నాయకులందరు తమమీదికి

దండెత్తిరాక మానరని వెల్లెస్లీ సరిగా యూహించి అందుకు తగిన సన్నాహముల జేయుచుండెను. టిప్పుతోడి యుద్ధములోవలె ఇప్పు డీ సందర్భమునందును తానే స్వయముగా కలకత్తానుండి కదలివచ్చి, పునహాతు దగ్గరగా మకాము పెట్టవలెనని వెల్లెస్లీ తలంచెను. ఈ యుద్ధ సన్నాహములందు వెల్లెస్లీకి చేదోడు వాదోడుగా నుండినవాడు ఆంగ్ల సేనాపతి జనరల్ లేక్. ఈ రెండవ మహారాష్ట్ర యుద్ధములో ప్రధానపాత్ర ఇతడే. కావున, ఇతని పూర్వచరిత్ర తెలిసికొనుట కొంత అవసరము.

ఇంగ్లండులో ప్రధానమంత్రిగానున్న పిట్టు మంత్రికి యితడు ఆంతరంగికుడు.

‘లేక్’ సేనాని చరిత్ర-
-కూరుడు.

ఇతడు పిట్టు మంత్రికి కుడిభుజమై ఐర్లండులో చెప్పరాని ఘోరముల చేసెను. పిట్టు మంత్రి యితనిచేత ఐర్లండులో అల్లరులను, దౌర్జన్యమును, రక్తపాతమును గల్పించి, పెక్కుమందికి లంచ పంచములిప్పించి, అనేకమందిని యితరవిధములుగ మోసగించి లాలించి ఐర్లండును ఇంగ్లండు కాలికి కట్టి పడవైచి యుంచుటకు ప్రయత్నించెను. ఐర్లండులో ఈ జనరల్ లేక్ చేసిన దుష్కృత్యముల నన్నింటిని “స్టైడ్” అను ఆంగ్ల ప్రముఖుడు “Review of Reviews” అను పత్రికలో 1898 సం॥ జూలై నెలలో వ్రాసి యుండెను.

[జనరల్ లేక్ గొంతుకొఱికి, పచ్చినెత్తురు త్రాగు కూరమృగము. అతడు వ్రాసిన ఉత్తరము లన్నిటినుండి గంధకపు మంటలు లేచుచుండును. ఇతడు ‘అల్స్టర్’ లో తన యిచ్చవచ్చిన కూరకార్యము లొనర్చి ప్రజలను దద్దరిల్ల జేయుటకై అచ్చట సేనానాయకుడుగా నుండెను. ఈత డొకసారి అల్స్టర్ లో తనకు వ్యతిరేక పక్షమువారిని గురించి పిట్టు మంత్రి కిట్లు వ్రాసెను. “ఈ దుర్మార్గులు మనలను మనయిష్టము వచ్చినట్లు చేయనీచ్చుటలేదు. మన మొకసారి వారిపని పట్టించుట మొదలుపెట్టినచో ఇక వారియందు వయయ నేది నాకుం

డగు. వారి పత్రికను (Northern Star) ఆపివేయవలయును. ఆ పత్రికాలయమును ముట్టడించి 'యావత్తు తగుల బెట్టివేయుటకు నాకనుజ్ఞ నివ్వండి. బెల్ ఫాస్టు నగరమును బహుకరించుముగా శిక్షించవలెను. అచ్చటనున్న పొగరుబోతుల నందరను బట్టుకొని గై లెక్కించి పంపించి దేశమునంతటిని కాళీచేయుదును.' ఇర్లండులో సైనికశాసనమును పూర్తిగ నమలు నరుపలేదని యాతడు విచారపడెను. వారందరు కత్తులు తీసికొనివచ్చి దాఖలుచేయక పోయిన యెడల వారి యిండ్ల నన్నింటిని తగుల బెట్టి వారిని మన లాప్రకారము శిక్షించిన బాగుండును] (కుప్తము.)

ఇట్టి దుర్మార్గుని ఇండియాకు సర్వసేనాపతిగ పంపిరి. ఈ జనరల్ లేక్ గొప్ప రణసీతిజ్ఞుడుకాడు. ఇతడు గైకొన్న విజయము లెవ్వియు ఇతని పూర్వ రచనా పటిమను ప్రకటించవు. అయినప్పటికిని, ఇర్లండులో నితడు ఘోరకార్యములు చేసి ఐరిషు ప్రజలను లొంగదీసిరాడు, కాబట్టి ఇండియాలోగూడ యీ పని కీతడు పనికివచ్చునని తలంచి, ఇంగ్లండులోని అధికారు లితని నిచటికి పంపిరి.

కుట్రదారుడగు వెల్లస్తీకి క్రూరుడగు జనరల్ లేక్ సహాయుడయ్యెను. వెల్లస్తీ ఇర్లండుదేశస్థుడు. తన దేశస్థులగు స్త్రీ పురుషులను ఇంతఘోరముగా హింపించి లాన మానపరచిన జనరల్ లేక్తో స్నేహమొనరించుటకు వెల్లస్తీ కెట్లు మొగముచెల్లెనో?

వెల్లస్తీ మహారాష్ట్ర కుట్రము నిపుడు ఇరుకులో పెట్టినాడు. వారికి గలిగిన ఈ సంకటస్థితినుండి తాను అత్యంతలాభము నెట్లు పొందదలచినదియు తెలుపుచు వెల్లస్తీ తన సేనానియగు లేకుకు 1803 సం॥ జనవరి 7-న తేదీన యిట్లని ఒక రహస్యపు టుత్తరమును వ్రాసెను:—

[ఇప్పుడు ఎవరివల్లనైన కొంచెము అపాయము నచ్చునేని సింధియామొక్కని వల్లనే రావలయును. మనము యిపుడొక కన్ను వేసియుంచవలసినది యితని పైననే? ఇతరు లెవరుగాని మనమీది కంతగరాలేరు. తుదకు సింధియాకూడ బహుశః తటస్థముగా నూరకొననేవచ్చును. సింధియాను అదుపులో నుంచుటకు ఒకటే మంచిమార్గమున్నది. మన అయోధ్యవైపునుంచి అతని రాజ్యములోనికి మనసేనలు జొరబడవలయును. ఇందుకుగాను నీ విపుడున్న చోటున తగు బంధో బస్తును చేయవలయును. అట్టైనయెడల సింధియాతో మనకు తగాదావచ్చినపుడు ఉత్తర హిందూస్థానములో అతనికిగల రాజ్యమును ధ్వంసముచేసి అతని బలము నచట నాశనము చేయవచ్చును. పిమ్మట దక్కనులో నతడు మనల నేమియు జేయ జాలడు. మొత్తముమీద నాస్థాను ఏమనగా, ఏదో యొకచోట పోరాటమును నల్పుటయేగాక, మహారాష్ట్రకుట్రములోగల ప్రతినాయకునకు సంకటము కలుగు

నల్లు అదరి పొలిమేరలోను అడుగడుగునకు మనబలమును సిద్ధముచేసి పెట్టవలెనని నాసంకల్పము— (కుప్తము) [Wellesley's Despatches Vol. 4 Pages 28, 29]

వెల్లస్తీ పైకి శాంతివాక్యములనే చెప్పుచు, నీరీతిగ మహారాష్ట్ర నాయకుల పొలిమేరలలో నడుగడుగునకు సైన్యములను పెట్టియుంచుట కేవలము అతని మోస బుద్ధిని తెలియపరచుచున్నది.

బాజీరావును తిరిగి సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టు విషయమునకూడ వెల్లస్తీ రెండు నాల్కలతో మాట్లాడుచుండెను. మహారాష్ట్ర జాగీరుదారులును, ప్రజలునుగూడ బాజీరావును సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టు విషయమున అనుకూలురుగా నుండినట్లు చెప్పుచు తిరిగి యుద్ధ సన్నాహములను చేయుచుండెను. ప్రజలకు, జాగీరుదారులకు, తదితర నాయకులకు బాజీరావుపై అంతప్రేమయే

వెల్లస్తీ ఆశ్చర్యప్రచారము-
జాగీరుదార్లను ఏబాయిండుట.

యున్నచో వెల్లస్తీ యింతటి యుద్ధ సన్నాహములను నేలచేయవలెను? నిజమేమనగా మహారాష్ట్రలు బాజీరావుకు వ్యతిరేకులుగా నున్నట్లు వెల్లస్తీకి బాగుగ తెలియును. అందుచేత బలవంతముగా నతనిని వారిపై వేసి కట్టుటకే వెల్లస్తీ ఇంత దౌర్జన్యముగా నలుముఖముల యుద్ధ సన్నాహములు చేయవలసి వచ్చెను. మహారాష్ట్ర జాగీరుదారులు బాజీరావుపై వెనుకనే తిరుగబడినట్లును, వారి నణచుటకై నానాఫర్నవీసు హయాములో కొంతనేన పంపవలసివచ్చినట్లును వెనుక చెప్పియుంటిమి. ఇప్పటికిని సదరు జాగీరుదారులు పీష్వాపై విరోధమును మానుకొనిరని చెప్పుటకు నిదర్శనము లేమియు గానుపించవు. పైగా వారు ఇంగ్లీషువారి ప్రేరణచేతనే ఈ తిరుగు గొట్టుచేసిరని యూహింపదగియున్నది. ఇందుకు పట్వర్ధన్ కుటుంబము వారి చరిత్రయే నిదర్శనము. ప్రసహలో సింధియా పలుకుబడిని తగ్గించుటకు పరశురామ భౌ, పట్వర్ధన్ కుటుంబములవారిని పోటీగా లేవదీయవలయునని మూడేండ్ల క్రిందటనే ఆర్థర్ వెల్లస్తీ 1800 సం॥ ఆగస్టు 20 వ తేదీన మేజర్ మన్రోకు వ్రాసి యుండిన సంగతిని లోగడనే చెప్పియుంటిమి. పట్వర్ధన్ కుటుంబమునకును పీష్వాకును చిరకాల వైరమున్నట్లు అందరకును తెలిసియేయున్నది. ఈ కారణముచేతనే ప్రసహలో ఈ కుటుంబమువారిని పోటీగా లేవదీయవలయునని ఆర్థర్ వెల్లస్తీ తలంచెను. ఈ నంచనలో పట్వర్ధన్ కుటుంబమువారుపడి ఇంగ్లీషువారు తమ్మును ఆడించినట్లు నాడుచుండిరి. తమ కెప్పుడు ఏమాట అనుకూలముగనుండు ఆమాటను పట్వర్ధన్ వంశీయులచేతను, తదితర జాగీరుదారులచేతను, నయముననో భయముననో ఇంగ్లీషువారు కూయించుచుండిరి. బాజీరావు తిరిగి సింహాసనమునకు వచ్చుటకు తమకు యిష్టములేకపోయినను యీ జాగీరుదారులు ఇంగ్లీషువారి బలవంతముచేత వారందులకు తలయాపినట్లు జనరల్ పూఆర్ట్ మదరాసు గవర్నరునకు 1803 ఫిబ్రవరి 3-వ తేదీని వ్రాసిన ఉత్తరమునుబట్టి తెలియుచున్నది.

[హోల్కర్లు సేనలు ఇటీవల దక్షిణముగా నడచిపోవుచున్నవి. దానివల్ల మన మిత్రుడగు నైజాము రాజ్యమునకు కొంత భంగము కలుగవచ్చును. కాబట్టి, మన నైజాముకు సహాయముచేయుటకును, పీష్వాను తిరిగి పునహా సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టు విషయమున మహారాష్ట్ర జాగీరుదారులు మనకు సహాయము చేయునట్లు వానిని పురిగొల్పుటకును చూచు కొంత సేన పంపిన బాగుండును...](కుప్తం)

పై పేరాలో అడుగున గీతగీచిన మాటలలోని భావము స్పష్టమగుటలేదా? గాజీరావును పీష్వాగా అంగీకరించి తీరునట్లు జాగీరుదారులను బలాత్కరించుటకు కాదా ఈ సేన పంపబడినది? కాబట్టి, పీష్వా అధికారమును తిరిగి నిలువబెట్టు విషయమున జాగీరుదారులు చాలమంది అనుకూలురుగ నున్నారని వెల్లెస్లీ 1803 వ సం॥ ఫిబ్రవరి 2 వ తేదీన మదరాసు గవర్నరుకు వ్రాసిన రహస్యపుట్రము లోని వాక్యములు శుద్ధ అబద్ధములు.

ఇక పీష్వారాజ్యములోని ప్రజలు బాజీరావుకోసము పరితపించుచున్నారను మాట అసత్యమే. ఇందుకు నిదర్శనము చూడుడు. 1802-వ సం॥ ప్రారంభమున

బాజీరావు ప్రజలకు యిష్టుడుకాడు. ఇంగ్లీషు రెసిడెంటు 'క్లోజ్' యిట్లని వ్రాసియుండెను. "పీష్వాప్రభుత్వము నానాటికి పరువు ప్రతిష్టలను గోల్పోవుచున్నది. ఇతనిరాజ్యములోని విరోధులగు పెద్ద కుటుంబముల వారందరు ప్రతితడవ తమపంతమును నెరవేర్చుకొనగలుగుచున్నారు"-[కుప్తము.] (Mills Vol. 6 Page 226)

"మన అద్దెసేనల సహాయములేనియెడల పీష్వాఅధికారమును త్రోసి వేయుటకై అనేకప్రయత్నములు జరుగును. కాని, మన సేనలబలము అతనికండగా నున్నదంటేనే చాలును. దాని నుపయోగింప నవసరములేకుండగనే మనసేనలున్న వను భయముచేతనే, అతనిరాజ్యములోని ప్రజలు అతనిపై తిరుగబడకుండ ఆగి ఉంటారు." (Page 226)—[కుప్తము]

దీనినిబట్టి ఏమి తెలియును? ప్రజలు గాజీరావుపై ప్రేమగలిగియున్నారనియా? ఎంతమాత్రము కాదు.

అదిగాక, బాజీరావు అసమర్థుడను సంగతికూడ గవర్నరు జనరల్ వెల్లెస్లీకి తెలియును. బాజీరావు స్థిరచిత్తములేనివాడనియు కుట్రబుద్ధిగలవాడనియు అతని రాజ్యము అంతఃకలహములచేతను, అతని బుద్ధిమాంద్యముచేతను చాలమర్బలస్థితిలో నుండెననియు 1798 సం॥లోనే వెల్లెస్లీ చెప్పియుండెను.

ఇట్టివాడు మహారాష్ట్రులను పాలించుటకు అర్హుడుకాడనుసంగతి వెల్లెస్లీకిని పూర్తిగా తెలియును. అట్లయ్యును ప్రజలకు ఇష్టుడుగాని వానిని 'మహారాష్ట్రులపై

బలవంతముగా చొప్పించుట న్యాయము, వివేకము కాదని ఒకమూల చెప్పుచునే లోలోన ఆదార్భాగ్యునే తిరిగి పునహాసింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టుటకు వెల్లస్తీ ప్రయత్నించుట అతని కుచ్చిత స్వభావమును, సత్యహీనతను చాటుచున్నది. ఈసంగతి సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లచరిత్రకారుడగు జేమ్సుమిల్లు తనగ్రంథము 6-వ సంపుట ములో 286, 287 పేజీలలో తత్వరీత్యాచర్చించి నిర్ధారణపరచి యుండెను. అసలు సత్యమేమనగా, కైపు రోజులనాటినుండి ఇంగ్లీషువారు ఒక్కటే దుష్టమగుపద్ధతిని అవలంబించుచుండిరి. ప్రజలకిష్టుడుగాని దార్భాగ్యునొకని తీసికొనివచ్చి, బలవంత ముగా సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టి, ప్రజలనువిసిగించి, వారు తిరుగబడునటులు పురిగొల్పుట ఇంగ్లీషువారికి మొదటినుండి ఆచారముగానుండెను. తమకు చేలోకు వైన దార్భాగ్యునొకని ప్రజల నెత్తినబెట్టి ఇదంతయు వారిక్షేమమునకే చేయు చున్నామనిచెప్పుట కేవలము దొంగమాటలు. మొదటి ఆఫ్ గన్ యుద్ధమునకు కారణ మేమి? ఇండియాలో పశ్చిమోత్తర సరిహద్దులలో తఱచు అల్లరులు జరుగుచుండుటకు కారణమేమి? దీనికంతకు యీ ప్రాతకథయే కారణము.

బాజీరావును వెంటనే పునహా సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టక వెల్లస్తీ బుద్ధి పూర్వకముగా కాలహరణము చేయుచుండెనని పైనచెప్పియుంటిమి. కాని, బాజీరావుకు తొందరగా నుండెను. తనక్రొత్త కిరస్తానీ మిత్రులు తనకింకా సహాయము చేయరేమియని అతడు లోలోన ఆతురతపడుచుండెను. వారు చేయమన్న పనులన్నియు చేయుటకు ఇతడు సంసిద్ధముగా నుండెను. కాని, వారుచేసిన వాగ్దా

పూనాతక్కు నెక్కు
టకు బాజీరావుని
ఆతురత.

నములను చెల్లించుటకేల ఆలస్యము చేయుచున్నారు?
బొంబాయి గవర్న మెంటుతో తానునడుపుచున్న బేరములతో
తృప్తిపడక, వ్యవహారమును త్వరత్వరగా ముడివేసి
కొనుటకు గవర్నరు జనరలు తమ్ముడు ఆర్థర్ వెల్లస్తీ

తో బాజీరావు మాటలు సాగించెను. ఆర్థర్ వెల్లస్తీ అప్పుడు మైసూరు రాష్ట్రమునకు గవర్నరుగా శ్రీరంగపట్టణములో నుండెను. బాజీరావు ఈతనితో మాట్లాడుటకై బాపూగణేశఘోష్లేను రాయశారిగా శ్రీరంగపట్టణమునకు పంపి చెను. ఈ గోష్లే బాజీరావుకు ఆంతరంగికుడు. జస్వంతరావు హోల్కారుకు విరోధి. ఇతడే జస్వంతరావు తమ్ముడగు విఠోజీని పట్టుకొని బాజీరావు ఆజ్ఞప్రకారము చంపించి యుండెను. కాబట్టి యితనికి జస్వంతరావునందు ఏమియు నాసలేకుండెను. కావున ఎట్టెనా బాజీరావునే పునహా తక్కుపై నెక్కించ వలయునను బుద్ధి గోష్లేకు కూడ నుండెను. ఇతడు శ్రీరంగపట్టణమువచ్చి ఆర్థర్ తో రహస్యముగా మాట్లాడి పోయెను. జాగీరుదారులగు పట్వర్ధన్ వంశమువారు ఇంగ్లీషువారు యేపని చేయ మంటే ఆపని చేయుటకు సిద్ధముగానున్నట్లు ఇతడు ఆర్థర్ తో ఈ ప్రసంగమున చెప్పెనట. ప్రస్తుతస్థితిలో మహారాష్ట్ర ప్రముఖులందరు నెవ రేయే యభిప్రాయ

ములో నుండినదికూడ ఆర్థర్ వెల్లస్లీ ఈ గోళ్లేనుండి తెలిసికొనునట్లు అతడు 1802-వ సం॥ డిసెంబరు 4-వ తేదీన జనరల్ స్టూఆర్టుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో చెప్పెను. దీనినిబట్టి గవర్నరు జనరల్ తమ్ముడు ఆర్థర్ గోళ్లేతో పరీక్షయి బాగీ రుదారుల నందరిని బాజీరావుపక్షముగ బలాత్కరించుటకు కుట్రపన్నినట్లు స్పష్టము కాగలదు. తదనుగుణముగా మైసూరు సరిహద్దులోను నైజాము సరిహద్దులోను ఆంగ్ల సేనలు సమకూర్చబడెను. దీని ఉద్దేశ్యమేమి? మహారాష్ట్ర రాజ్యముతో కలుగబోవు పోరాటము నెదుర్కొనుటకును, పీష్వా బాజీరావుతో జేరి, అతనికి ఇంగ్లీషు సేనల నంటగట్టి, వానిని మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకు గుండెకాయ యగు పునహా పట్టణములోనే సుస్థిరముగా స్థాపించుటకును దీనియద్దేశ్యమైనట్లు గవర్నర్ జనరల్ 1803-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 2-వ తేదీన మదరాసు గవర్నరుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో కలదు.

ఈ రీతిగ యద్ధ సన్నాహములన్నియు పూర్తికాగానే బాజీరావును “ నీవిక పునహాకు నడువు ” మని ఆజ్ఞాపించిరి! అతనికి అంగరక్షగా 2300 కాల్బలము నిచ్చిరి. వారిలో 1200 మంది బ్రిటిష్ వారుండిరి. బాజీరావు వీరి వెంట పునహాకువచ్చి 1803 సం॥ మే 13-వ తేదీన పునహా సింహాసనముపై కూర్చుండెను.

బాజీరావును పునహాలో పునఃప్రతిష్ఠించుటకు ఆంగ్ల సేనలు సిద్ధపరుపబడెనని చెప్పితిమి. మైసూరు పాలిమేరలోనున్న సేనలు గవర్నర్ జనరల్ తమ్ముడు ఆర్థర్ వెల్లస్లీ యాజమాన్యమునను, నైజాం పాలిమేరలోనున్న సేనలు “ కర్నల్ స్టీవెన్సన్ ” యాజమాన్యమునను బయలుదేరి పునహావైపుకు సడచివచ్చెను. ఈ సేనలకు ఆర్థరును అధిపతిగా నియమించుటకు గల కారణమును పాఠకులకు జ్ఞాపకముచేయ నవసరములేదు. అవి 1803 సం॥ ఫిబ్రవరి 27-వ తేదీన మదరాసు గవర్నరు వ్రాసిన ఉత్తరములో తిరిగి పేర్కొనబడినవి. వెనుక మూడేండ్ల క్రిందట ఊండియా వాగ్ను వెంటనంటినపుడు ఆర్థర్ మహారాష్ట్ర దేశమునంతను కలచి చూచి, అందలి రహస్యములను తెలిసికొని వచ్చెను. మరియు, ఆ ప్రాంతములగల పెక్కుమంది ప్రముఖులతో నితడు పరిచయమేర్పరుచుకొని యుండెను. కావున, నితని నిపుడు ఈసేన కధిపతిగా చేయుట యుక్తమని మదరాసు గవర్నరు స్పష్టముగా వ్రాసియున్నాడు. ఇతనికి మహారాష్ట్ర దేశములోగల కొండలు, నదులు, దోవలు, డొంకలు తెలియుటయే గాక, అతడు లోగడ వారికి లంచపంచము లిచ్చి యుండుటచే అక్కడ గల పెక్కుమంది మహారాష్ట్ర ప్రముఖులతో అతనికి పరిచయముకూడ గలిగి మదరాసు గవర్నరు వ్రాసిన పై ఉత్తరములోని వాక్యముల బట్టి స్పష్టముకాగలదు.

ఆర్థర్ యాజమాన్యముననున్న సేన సుమారు పడునొకండు వేలును, స్టీవెన్సన్ క్రిందనున్న సేన సుమారు ఏడువేలును ఉండును. ఈ సేనలు మార్చి నెల 6వ తేదీన హరిహర్ అనుచోట సమావేశ మయ్యెను. 8 వ తేదీన ఆర్థర్ క్రింద నున్న సేన మహారాష్ట్ర రాజ్యములోనికి నడువసాగెను. ఈసేన చేయవలసిన ముఖ్యమగు పనులనుగురించి జనరల్ స్టూఆర్టు మార్చి 9వ తేదీన ఆర్థర్ కు యిట్లని వ్రాసి పంపించెను. ఆపనులేమనగా :—

(1) దక్షిణముననున్న మహారాష్ట్ర జాగీరుదారు లందరు పీష్వాపక్షమున పలుకునట్లు వారిని పురికొల్పవలెను. (2) వారిలో వారికిగల పరస్పర వైరుధ్యములను మాన్పుటకు ఏవిధము చేతనైనా సరే ప్రయత్నించి వారి బలముల నన్నింటిని సమకూర్చి బాజీరావును పునహా సింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టి పోవుచున్న మనసేనకు వచ్చి సహాయము చేయుటకును పురికొల్పవలెను. దీనినిబట్టి జాగీరుదారులు తమయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా బాజీరావుపక్షము పలుకునట్లు ఇంగ్లీషు వారిచే బలవంతపెట్టి బడినట్లు స్పష్టపడుటలేదా? (3) మెరిటిచ్ గ్రామము కడకు వెళ్లి అచటనున్న పీష్వాతో కలిసికొనవలెను. అదిమంచిదికాదని పీష్వా తలంచేయెడల అచటనున్న అతనితాలూకు సేనతోను, ఇతర ప్రముఖులతోను కలిసికోవలెను. (4) నైజామునుండి వచ్చుచున్న స్టీవెన్సన్ సేనతో కలుసుకొని ఉభయులు ఏకముగా పనిచేయవలయును. (5) ఆఖరుకు పునహాచేరి, పీష్వా తిరిగి అచటికి వచ్చుటకును, ఇటీవల అతనితో మనము చేసికొన్న సంధిషరతుల నెరవేర్చుటకును అనువగువాతావరణము నచట సిద్ధముచేసి యుండవలెను.—[క్లుప్తము]

బాజీరావుకు వ్యతిరేకముగా యేజాగీరుదారైన నుండేయెడల . అతనిని లొంగదీయుటకు తక్కిన వారందరితోకూడ కలిసి ప్రయత్నించలసినదని జనరల్ స్టూఆర్టు పైలేఖలోనే ఆర్థర్ కు స్పష్టముగా వ్రాసియుండెను. కాబట్టి, ఆర్థర్ క్రింద ముందుగా పంపబడినసేన ప్రత్యేకముగ జాగీరుదారుల నణచి పెట్టుటకే యుద్దేశింపబడినట్లు ఈ ఉత్తరమువలన స్పష్టమగుచున్నది.

మహారాష్ట్రములో ఇంగ్లీషువారు చేయవలసిన పనినిగూర్చి గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ, జనరల్ స్టూఆర్టుకు ఎట్టి సలహాల నొసంగెనో తెలియదు. కాని, అతడు అతనికి వ్రాసిన యీ దిగువ రహస్యపు ఉత్తరమును చూచినచో వెల్లెస్లీ యొక్క అగాధమగు కుటిలస్వభావము తేటపడగలదు. ఈ ఉత్తరమును వెల్లెస్లీ కలకత్తానుండి 1803 సం॥ ఫిబ్రవరి 8-వ తేదీన జనరల్ స్టూఆర్టుకు వ్రాసి పంపించెను. అందిట్లున్నది :—

“ పునహాలో వ్యవహారములు మనకిపుడు అనుకూలముగా తిరిగినవి. ఇపుడిక్కడ కలకత్తాలో నాకు పని తొందరలు హెచ్చుగానున్నవి. కాబట్టి, నేను మొదట అనుకొన్న ప్రకారము చుదరాసు వచ్చుటకు వీలులేక మానుకొన్నాను. మైసూరు పనిచూచుటకు నేను మేజర్ మార్కామ్ ను పంపించినాను. మహారాష్ట్ర విషయములో యే యేపనులుచేయవలయునో

నామనస్సులోనున్న తలపులన్నియు సదరు మాల్ కాంతు బాగుగా తెలియును. నేను వ్రాసి పంపిన దానిలో ఏవైన సందేహములు తగిలినయెడల కాని, కొరతలున్నయెడలగాని యితనిని కనుగొనవలసినదని నేను మద్రాసు గవర్నరుకు వ్రాసినాను. మన సేనలు యెప్పుడెక్కడ యేయే పనులు చేయవలయునో అను విషయములను గూడ నా యుద్దేశములనన్నింటిని మాల్ కాంతో చెప్పి పంపించినాను. కాబట్టి మీరతనిని మీ ఆంతర్యములోనికి తీసికొని నామనస్సులో నున్న సలహాల నన్నిటిని అతనిద్వారా మీరు తీసుకొనవలయును. నామనస్సులోనున్న సదరు సలహాల నన్నింటిని కాగితముమీద పెట్టుటకు వీలులేదు." [కుప్తం].

కాగితముమీద పెట్టుటకు వీలులేని ఆ సలహాలేవియో ఊహించుకొనుట పాఠకులకు కష్టమా?

ప్రీవెన్సన్ క్రిందనున్న సేన ఆర్థర్ ఆజ్ఞ ప్రకారము నడచుకొనునట్లు ఉత్తరువులివ్వబడెను. ఈ రీతిగా సర్వసన్నాహములతో ఆర్థర్ మార్చి 9-వ తేదీన హరిహరనుండి బయలుదేరి 12-వ తేదీన తుంగభద్రానదిని దాటెను. మధ్య

అమృతరావు
పునహాను నదలి
పోవుట.

త్రోవలో ఆతని కెట్టి యడ్డంకులు తగులలేదు. ఆర్థర్ పునహాను సమీపించుచుండగా అమృతరావు పునహా పట్టణమును తగుల బెట్ట దలచినాడని చెప్పి వట్టి పుకారు నొకదానిని రెసిడెంటు పుట్టించెను. ఇందు సత్యము కన్పింపదు. అమృతరావు జస్వంత

రావు హోల్కారు చెప్పు చేతలలోనున్నవాడు. అయినను వారిరువురకు యేలనో కలతలు ప్రారంభమాయెను. ఈ కలతలను కల్పించుటలో ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుకు కూడ కొంత ప్రమేయముండి యుండవచ్చునని 1803 సం॥ ఫిబ్రవరి 14-వ తేదీన వెల్లెస్లీ సీమ డైరెక్టరులకు వ్రాసిన రహస్యపు టుత్తరమునుబట్టి తెలియగలదు. జస్వంతరావు హోల్కారు, రెసిడెంటు మాయమాటలలోబడి బాజీరావుతోను, చాలత్ రావుతోను సఖ్యపడుటకు రెసిడెంటు మధ్యవర్తిత్వమును కోరినట్లు పై టుత్తరమునుబట్టి తెలియుచున్నది. జస్వంతరావు క్రమక్రమముగ ఇంగ్లీషువారి పక్షమున మ్రొక్కుచుండుటనుచూచి-పాపము-అమృతరావునకు కష్టము తోచి యుండవచ్చును. అదిగాక, తనను సింహాసనమున గూర్చుండబెట్టిన జస్వంత రావు తనను విడిచిపోవుట అతనికి మరింత కష్టమయ్యెను. కాని, అంతమాత్రము చేత అమృతరావు పునహా నగరమును తగులబెట్ట దలచినాడని తెల్పుట కేవలము అసంభవము. హోల్కారు తననిట్లు విడిచిపోగా అమృతరావు-పాపము-ఏకాకి యయ్యెను. ఇతనిని కాపాడుట కప్పుడు అతనిచుట్టు 1500 మంది మాత్రముండిరట. ఇట్టి నిస్సహాయస్థితిలో పునహానగరము శత్రువులచేతిలో బడినను వారి కేమియు దక్కకుండుటకై అమృతరావు పట్టణమును తగులబెట్ట దలచెనని రెసిడెంటు పుకారు పుట్టించెను. కాని, యీ పుకారుకు నిజమైన కారణము వేరేయున్నది.

తాము వదలి పోవుచున్న పట్టణము, తదితర సామగ్రులు శత్రువులకు దక్కకుండ చేయుటకై వానిని తగులబెట్టివేయుట యూరోపియనులకు ఆచారముకాని, హిందువులకు కాదు. ఈ విషయమున హిందువులే పాశ్చాత్యులకంటె హెచ్చు నాగరికత కలవారని చెప్పవలసియున్నది. శత్రువులయెడ ఉదారభావమును జూపు హిందువుల ఘనతర సభ్యతనుగూర్చి అనేకమంది విదేశస్థులే పూర్వము శ్లాఘించి యుండిరి. భూమిమిన్నుకొనురై తు యుద్ధములోనికి రావలసిన బలవంతములేదనియు, భూమిమిన్నుకొనుచుండురై తుపై శత్రువులెవరుగాని యెట్టి హానియు చేయరాదనియు, పూర్వము నియమముండినట్లును, ఆ కారణముచేతనే ప్రక్కను యుద్ధము జరుగుచున్నను దగ్గరలోనున్న పొలములోనిరై తు నిర్భయముగా తనపొలమును దున్నుకొనుచుండెననియు మెగస్థనీస్ వ్రాసియుండెను. పంటలు తగులబెట్టుట, చెట్లను నరికివేయుట మున్నగు ఆతతాయిపనులు పూర్వమెన్నడులేనట్లు ఆతడు వ్రాయుచున్నాడు. ఇట్టి దారుణ కృత్యములొనర్చు యూరోపియను జాతులకును హిందూ జాతులకును యెట్టి తారతమ్యమున్నదో గమనింపుడు. అమృతరావు ఉత్తమ కులమునబుట్టిన హిందువు. ఆతనియం దెట్టి లోపములున్నను ఇట్టి క్రూరకార్యము లొనర్చుటకు అతడు యూరోపియనులంతటి హీనస్థితికి దిగలేదు. అమృతరావు ఇంగ్లీషు సేనలురాగానే నిస్సహాయుడగుటచే పునహానగరమును భద్రముగా విడిచి పోయెను.

వెల్లెస్తీ వేసిన పతకము ప్రకారము అన్నిపనులు యింతటిలో సక్రమముగా నెరవేరెను. తాను పునహాకు షేమముగా వచ్చిననియు, త్రోవలో తామనుకొన్న అడ్డంకు లేమియు తగులలేదనియు, తాను పునహాలో తనబలములతో సుస్థిరముగ నిలిచి యున్నాననియు, తననిప్పుడు శత్రువు లెవరుగాని యెదిరించగల స్థితిలో లేరనియు,

ఆర్థర్ తన అన్నకు ఏప్రిల్ 21వ తేదిన వ్రాసెను.
ప్రస్తుత ఊణమందు పునహాలో సర్వము శాంతముగ
గన్వట్టుచున్నను మున్నుందు తదితర మహారాష్ట్ర

బాజీరావుకు పరాయివారి
అండ.

నాయకులతో పోరాటము తప్పదనియు, అయినప్పటికి యిదివరకు తాముచేసికొని యున్నసన్నాహమువల్ల యీపోరాటములో తమకెట్టి యుపద్రవము కలుగ బోదని కూడ ఆర్థర్ తనఅన్నకు సదరు ఉత్తరములో వ్రాసెను. ఒకవేళ పీష్వాతో బేసిన్ సంధి కుదరక పోయినను తాము మహారాష్ట్రలో నెప్పటికైనను యుద్ధము చేయదలచియే యున్నట్లుకూడ యీయుత్తరమును బట్టి తెలియుచున్నది. అయితే, బాజీరావును తిరిగి పునహాసింహాసనముపై గూర్చుండబెట్టుసందర్భము ఇంగ్లీషువారికి సదరు యుద్ధసన్నాహముల నొనర్చుకొనుటకు మంచి అవకాశ మొసరిగెను. ఈ విషయమును ముందధ్యాయములో విపులముగా చర్చించెదము.

బాజీరావును సింహాసనముపై పునః ప్రతిష్ఠించుటకు ఇంగ్లీషువారు యే యేర్పాటులను చేసిరో రికార్డులను బట్టి తెలియుచున్నది. ఒకసైనిక దళము బెంగాలునుండి వచ్చెను. మరి అయిదు దళములను కొన్ని ఫిరంగులను 2205 సైనికులను పీషాకు అంగరక్షగా నిచ్చిరి. పీషా అంతట ఏప్రిల్ 7వ తేదీన పునహా పరిసరమున “ఏనోవాలా” వద్ద మకాముచేసియున్న ఆర్థర్ వెలస్లీ శిబిరము ప్రక్కగా వచ్చెను. 13వ తేదీన బాజీరావు తనతమ్ముడు “చిమ్నాజీ అప్పారావు” తోడను, పెక్కుమంది మహారాష్ట్ర ప్రముఖుల పరివారము తోడను, పునహానగరమునకు నడచి, రాజమందిరము ప్రవేశించి, సింహాసనముపై గూర్చుండి, తన పరివారమిచ్చు కానుకలను గైకొనెను.

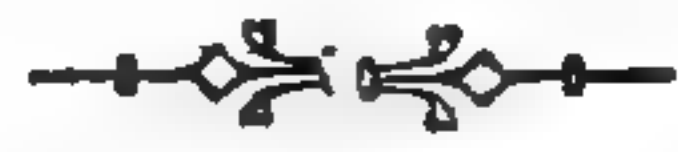
బాజీరావును పీఠముపై గూర్చుండ బెట్టిన విధమిది! ఈ పునః ప్రతిష్ఠాపనము బాజీరావుకు గౌరవ ప్రదముకాదు. ఇందు మహారాష్ట్రులు సంతోషింపదగిన

కళకాంతులేమియు లేవు. బాజీరావు స్వాతంత్ర్యుడై ప్రజారంజకుడై యుండుటకు మారుగా దేశస్వాతంత్ర్యము నపహరించ వచ్చిన పరాయిదేశస్థుల

చేతులలో బుద్ధిపూర్వకముగ ఖైదీయై, పిండిబొమ్మయై, ప్రజలందరి తిట్టులమధ్య పరదేశస్థుల బలములు తన్ను చుట్టుముట్టియుండ, పరభట బల సహాయముతో తాను సిగ్గులేక కులుకుచు తగుదునమ్మాయని తక్కువై కూర్చున్నాడు.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదియైదవ అధ్యాయము.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామమునకు నాంది.

మహారాష్ట్రజాతి గౌరవమునకు భంగకరమగు విధమున పీష్వాను సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టి ఇంగ్లీషువారతనికి యద్దేశనల నంటగట్టుటతో తృప్తిపడి యుండలేదు. అంతకంటె అగాధమగు కుటిలతంత్రములు వారిమనస్సులోనుండెను. మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యమును విచ్ఛిన్న మొనర్పవలయునని వారి సంకల్పము. ఇందు కొరకై పీష్వాను తక్కువై కూర్చుండబెట్టునెపమున విరివిగా యుద్ధసన్నాహముల గావించియుండిరి. ఈ సన్నాహములన్నియు మహారాష్ట్రనాయకులను కయ్యమునకు కవ్వించుటకే యుద్దేశింపబడినవి. తుదకెంత కవ్వించినను మహారాష్ట్రనాయకులు యుద్ధమునకు రాకపోయినపుడు ఇంగ్లీషువారే ముందుగా వారిపైకి కవ్వించిపోయిరి. ఇదియే రెండవమహారాష్ట్ర సంగ్రామమునకు అంకురార్పణ.

మహారాష్ట్రనాయకుల స్థితిగతులు; - సింహావలోకనము.

ఈ సమయమున మహారాష్ట్రనాయకులు నలువరకు ఎట్టిస్థితిలో నుండిరో చూతము. బరోడా సంస్థానాధిపతి గాయక్వాడ్ యిదివరకే కంపెనీ వారి పక్షముగా నుండెనుగావున ఆతనినిగురించి ప్రస్తుతమిచ్చట వివరింప బనిలేదు.

ఇక, జస్వంతరావు హోల్కరునుగురించి విచారితము. ఇతడు ఇంగ్లీషువారి ప్రేరణచే సింధియా, పీష్వాలను ఎదిరించి, వారిని పునహావద్ద నోడించియుండెనని లోగడ చెప్పియుంటిమి. పీష్వా తమకు మిత్రుడని పైకిచెప్పుచు అతనిపైకి జస్వంత

హోల్కరు. రావు హోల్కరును రహస్యముగా బురికొల్పుట ఇంగ్లీషువారి దుర్మతిని ప్రకటించుచున్నది. హోల్కరుసహాయమున ఇంగ్లీషు

వారు పీష్వాను తమబుట్టలో వేసికొని ఆతనిని సింహాసనముపై తిరిగి కూర్చుండ బెట్టిరిగదా! లోగడ వీరు హోల్కరుతో రహస్యముగా షరీకై యుండనిచో తమ మిత్రుడగు పీష్వాపై దండెత్తివచ్చి, ఆతనిని పాఱద్రోలిన జస్వంతరావు హోల్కరును ఇంగ్లీషువారిప్పుడు శిక్షించియుండవలసినదేగదా? బాజీరావును సింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టిన యనంతరమైనను, ఇంగ్లీషువారు హోల్కరును వెంటబడించి, పట్టుకొనిశిక్షించి యుండవలసినదిగదా! కాని, వారట్లు చేసియుండలేదు. మీదు మిక్కిలి

జస్వంతరావు హోల్కారు పీష్వాయధికారములోనున్న దేశమునంతను కొల్లగొట్టుచుండగాకూడ ఇంగ్లీషువారు చూచీచూడనట్లురకుండిరి. ఈ అలుసుచూచుకొని జస్వంతరావు కంపెనీవారి మిత్రుడగు నైజామురాజ్యములోని ఔరంగబాదు మున్నగు ప్రాంతములనుగూడ కొల్లగొట్టసాగెను. అప్పటికిని ఇంగ్లీషువారు ఊరుకొనిరి. హోల్కారు ప్రవర్తనగురించి మనమేమియు చర్యతీసుకొననక్కరలేదని ఆర్థర్ వెల్లెస్లీ తనయన్నకు 1803-వ సం॥ మే 27-వ తేదీన వ్రాసెను. ఇంగ్లీషువారు లోలోన హోల్కారుతో స్నేహము చేయుచుండిరి. 'మన ఉభయులకు చిరకాలమునుండియున్న మైత్రిని పెంపొందించుకొనుటకు నేనాతురపడుచున్నాను' అని ఆర్థర్ జస్వంతరావుకు 1803 సం॥ జూలై 16-వ తేదీన వ్రాసెను. ఈరీతిగా పీష్వాతో పైకిస్నేహమును, హోల్కారుతో లోపలస్నేహమునుచేసి, హోల్కారును పీష్వాపైకి ఉసికొలిపి, పీష్వాను తమఉరులలో వేసికొనుటయందు ఇంగ్లీషువారు అఖండవిజయము గాంచిరి. ఈరీతిగా జస్వంతరావు హోల్కారు ఇంగ్లీషువారిచేతికి చక్కని ఉపకరణముగా ఉయోగపడెను. హోల్కారుతోడి ఈరహస్యస్నేహమును ఇంకను కొంతకాలము అనగా తమకొరదలాపనులన్నియు తీరువఱకు ఇంకను కొన్నాళ్లపాటు ఉంచుకొనవలయునని ఇంగ్లీషువారి సంకల్పము. అందుచేతనే ఆతడుచేయు ఈ దుర్మయములన్నిటిని వారుసహించి యూరకొనిరి. రానున్న రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామములో తక్కిన నాయకులతోపాటు ఈతడు చేరకుండుటకై ఇది అతనికి లంచమన్నమాట! హోల్కారును అట్లే ఈ సంగ్రామమునందు సింధియా, భాన్డేలపక్షమున చేరలేదు. ఇది హోల్కారుస్థితి.

ఇక, చాలత్ రావు సింధియా, రఘోజీ భాణ్డేలస్థితి ఎరులుండెనోచూతము. పూనాలో తనసేనలు జస్వంతరావు హోల్కారుచేత ఓడింపబడిననాటినుండి ఆడెబ్బ నుండి కోలుకొనుటకై సింధియా ప్రయత్నించుచుండెను. కాని, తన

సింధియా
భాణ్డేలు. స్థితి చిక్కులలోబడెను. ఇతని కుటుంబములోను, రాజ్యములోనుగూడ ఇంగ్లీషువారు ఇతనిపై అనేకకుట్రలను, కలతలను లేవదీసి నానా

భీభత్సవము చేసియుండిరి. అయినప్పటికి చాలత్ రావు ధైర్యమును గోల్పోవక దేశకాల పరిస్థితులన్నిటిని మిక్కిలి దూరదృష్టితో గ్రహించి, మహారాష్ట్ర రాజ్యమును తిరిగి చక్కబఱచుటకై శక్తివంచనలేక పాటుబడసాగెను. బీరార్ రాజగు రఘోజీ భాణ్డేతో స్నేహముచేసి, ఇద్దరునుగలసి హోల్కారును శిక్షించి, దుర్బలుడగు పీష్వాను ఇంగ్లీషువారి యురులనుండి తప్పించవలయునని చాలత్ రావు సంకల్పించెను.

ఇంగ్లీషువారిపై సింధియాకు కోపకారణము లనేకములుండెను. అందులో ప్రధానమైనది బేసిన్ సంధిని గుఱించి. తనతో చెప్పకుండ ఇంగ్లీషువారు పీష్వా బాజీరావును మోసగించి, అతనితో ఈ బేసిన్ సంధిని చేసికొనిరి. ఇది, తక్కిన

మహారాష్ట్ర నాయకుల చులకనచేసి అవమానించుటయేగాక, అందు ముఖ్యముగా సింధియాకు మిక్కిలి కోపకారణమయ్యెను. ఏలననగా, వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సు కాలములో మొదటి మహారాష్ట్ర యుద్ధములో ఇంగ్లీషువారు ఓడిపోయి, కాళ్ల బేరమునకు వచ్చినపుడు వారికిని, మహారాష్ట్ర ప్రధాననాయకుడగు పీష్వాకును ఇంగ్లీషువారి ప్రార్థనపై యొడంబడిక కుదిర్చిపెట్టినది దాలత్ రావు పూర్వీకుడగు మాధవరావు సింధియానే యను సంగతి పాఠకులకు జ్ఞాపకముండి యుండవచ్చును. అదియే, 'సాలే' యొడంబడిక. ఆ నాడు మాధవరావు సింధియా సైన్యపునివలె అడ్డుబడి ఇంగ్లీషువారి పక్షమున మాట్లాడి యుండనిచో ఇంగ్లీషువారి రాజ్యము అప్పుడే తుడిచిపెట్టుకొని పోయెడిది. సదరు సందియే బేసిన్ ఒడంబడిక జరుగు నాటివరకును నిలచియున్నది. మహారాష్ట్రకును ఇంగ్లీషువారికిని గల సంబంధమును నిర్ణయించువది సదరు సాలే యొడంబడికయే! ఆ యొడంబడికను మార్చదలచినచో అందునుగుఱించి ఇంగ్లీషువారు న్యాయముగ సంప్రదించ వలసినది మాధవరావు సింధియాకు వారసుడుగవచ్చిన దాలత్ రావు సింధియామైయుండెను. ఇంగ్లీషువారి కేమాత్రము న్యాయబుద్ధిగాని, కృతజ్ఞతగాని యుండియున్నచో, వారు సాలేసంధిని మార్చి మహారాష్ట్ర నాయకుడగు పీష్వాతో క్రొత్త (బేసిన్) యొడంబడికను చేసికొనుటకు పూర్వము దాలత్ రావుతో సంప్రదించవలసి యుండెను. మహారాష్ట్రలోడి వ్యవహారమును పరిష్కరించుకొనుటకు పీష్వా తరువాత దాలత్ రావే నిజమగు అధికారి. కాని, ఇంగ్లీషువారికి కృతజ్ఞతగాని, గౌరవముగాని, నిజాయితీ బుద్ధిగాని, లేనందువలన వారు దాలత్ రావుతో సంప్రదించకుండగనే పీష్వాను లోబఱచుకొని అతనితో ప్రాతసంధికి విరుద్ధముగా మహారాష్ట్ర బాతికంతకు అవమానకరమగు క్రొత్త యొడంబడికను చేసుకొనిరి. సదరు సందిలోని షరతులు ఎట్టివోకూడ పీష్వాను పునహా తక్కుపై కూర్చుండబెట్టిన చాలా కాలమువరకు కూడ వారు దాలత్ రావు సింధియాకు తెలుపరైరి.

దాలత్ రావు ఈ కారణములన్నిటిచే ఇంగ్లీషువారియెడ లోలోన కోపముతో రగులుచుండెను. గోరుచుట్టుమీద తోకంటి పోటన్నట్లు ఇవిచాలక ఇంగ్లీషువారు తనపాలిమేరలో అడుగడుగునకు సేనలను తీసికొనివచ్చి పెట్టిరి. తన రాజ్యము చుట్టునేగాక, మహారాష్ట్ర నాయకులందరి పాలిమేరలలోను ఇట్లే ఇంగ్లీషువారు సేనలను సిద్ధముగా బెట్టి, ఏనిమిషమునందు పైబడుదురోయను నంతటి భయోత్పాతమును గల్గించుచుండిరి. ఇట్లయ్యును సింధియా ధైర్యముకోల్పోవలేదు. ఇట్టి యిరుకు సమయములో ఇంగ్లీషువారిపై కత్తిగట్టి పోరుటయు యుక్తముకాదని ఆతడు తలంచుచుండెను. ప్రస్తుతస్థితిలో సింధియా ఇంగ్లీషువారిపైకి రాదలచలేదనియు, పైపెచ్చు వారితో కలహమురాకుండ తప్పించుకొనవలయుననియు, ఆతడు బహు జాగ్రత్తగా నున్నట్లు వెల్లస్తే నీమడైరక్ష్మర్లకు వ్రాసిన 1803-వ సం॥ ఏప్రిల్

19-వ తేదీగల ఉత్తరమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. బీరారురాజగు రఘోజీ భాన్వేయు అట్టిస్థితియందే యున్నట్లును సదరు ఉత్తరములో కలదు. ఆర్థర్ వెల్లస్లీ మే నెల 3-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరములోకూడ ఈ సంగతియే స్పష్టముగ నున్నది. ఇంగ్లీషువారి పక్షమున ప్రధాన నాయకులుగనున్న వెల్లస్లీయు, ఆతని తమ్ముడు సేనాపతి ఆర్థరున్నా వ్రాసిన వ్రాతలనుబట్టియే మహారాష్ట్ర నాయకు డెవ్వడూ ఆ సమయమున ఇంగ్లీషువారితో యుద్ధముచేయ సంకల్పించుట లేదని స్పష్టమగుచున్నది.

చౌలత్ రావు సింధియా తనరాజధానియగు గ్వాలియర్ నుండి కదలి, దక్షిణ మునకు వచ్చుచుండెను. ఈచర్య కొంత అపార్థమునకు కారణమయ్యెను. కాని, ఇంగ్లీషువారితో యుద్ధముచేయుటకే సింధియా ఇట్లు దక్షిణమునకు కదలివచ్చెనని

చౌలత్ రావు దక్షిణమునకు కదలుట- ఇంగ్లీషువారి అనుచూనము.

చెప్పట కెక్కడను ఆధారములులేవు. సింధియా యిట్లు సర్మదానదిని దాటి దక్షిణమున కేలవచ్చెనో ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలే రెండు సమాధానములను చెప్పుచున్నవి. వానిలో నొకసమాధాన మేమనగా:—

ఇంగ్లీషువారు ప్రతి మహారాష్ట్ర రాజ్యపు పొలిమేరలోను తమసేనలను నిలువబెట్టి కయ్యమునకు కాలుద్రవ్వ స్థితిలో నుండుటవల్ల, ఆత్మరక్షణార్థమే మహారాష్ట్ర నాయకుల నందరిని హెచ్చరించి, వారి నొకకూటముగ చేర్చవలయునను సంకల్పముతోనే సింధియా ఇట్లు బయలువెడలెను. అంతకు మిక్కిలి సింధియాకు ఇంగ్లీషువారిపై ఎట్టి కలహపు తలంపుగాని లేదని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లస్లీ 1803-వ సం॥ ఏప్రిల్ 19-వ తేదీన సీమ డైరక్టర్లకు స్పష్టముగా వ్రాసెను. 1803-వ సం॥ మే 18-వ తేదీన పునహా రెసిడెంటు “క్లోజ్” సీమ డైరక్టర్ల రహస్య సంఘమునకు వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది.

[“ఇంగ్లీషువారికి పీష్వాకు ఇటీవల జరిగిన సంధిశోలికి తానురానని చౌలత్ రావు సింధియా మన రెసిడెంటుతో చెప్పినప్పటికి ఇటీవల అతనిప్రవర్తన కొంత అనుమానముగా కన్పట్టుచున్నది. మొన్న 4-వ తేదీన ‘బడోలీ’ మీదుగ నేను పూనాకు పోవుచున్నానని చెప్పి సింధియా బరహంపురమునుండి బయలుదేరివెల్లెను. ఈ బడోలీవద్ద మహారాష్ట్ర నాయకులు ముగ్గురు (సింధియా, హోల్కారు, భాన్వేలు) కలుసుకొని మాట్లాడుకొందురట. ఈసమావేశము అసలు నిజముగ జరుగునో లేదో చెప్పజాలము. జరిగితే దానిఫలితమేమగునోకూడ చెప్పట అంతకన్న కష్టము. మనము పీష్వాను సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టి, మన బ్రిటిషుసేనతో అతనికి మద్దతుచేయుచున్నాము. కాబట్టి, బహుశః ఈముగ్గురు ఏకమైనను అది మనమీదికి వచ్చుటకుకాక, కేవలము తమ ఆత్మరక్షణార్థమే యైయుండును. ఏదిఎటులున్నను రాబోవు రోజులు వర్ష కాలమగుటచే మహారాష్ట్రలకు యుద్ధముచేయుటకు వీలుండదు. నదులన్నియు పొంగును. వీనినిదాటుటకు మనకు సులభమైనను మహారాష్ట్రలకుకష్టము. కాబట్టి, నారు

ముగ్గురు కలిసినను మనలనేమియు జేయజాలరు. మనమిదికి కవింఛించివచ్చే ఉద్దేశ్యముతో సింధియా ఈ జట్టులో జేరుతాడనేమాట కేవలము అసంభవము. హోల్కార్ రంటే సింధియాకు అసలులోపలిగిట్టదు. ఉత్తరహిందూస్థానమున తనరాజ్యమును సంకటస్థితిలో బెట్టుకొని, మహా బలిష్ఠులగు ఇంగ్లీషువారి నెదిర్చుటకు దౌలత్ రావు దక్షిణమునకు వస్తాడంటే అదియెంతమాత్రము నమ్మదగిన మాటకాదు. ఇట్టికలహమురాకుండ ఎఱ్ఱునను తప్పించుకొనుటకే అతడు చూచును గాని వేటొకటికాదు. — క్లుప్తము.]

కాబట్టి, సింధియాయొక్క డక్కన్ పయనము యుద్ధసంకల్పముతో గాదనియు, కేవలము ఆత్మరక్షణార్థమే యనియు, ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలనలననే తెలియుచున్నది. ఈ చర్య గర్హ్యమనిగాని, ఇందు తమకు అపాయమున్నదనిగాని ఇంగ్లీషువారెవరును తలంపనట్లు పై నుదహరించిన వారివ్రాతలే చెప్పుచున్నవి. సింధియా రాకకు ఇదియొక సమాధానము.

ఇక రెండవ సమాధాన మేమనగా:— బాజీరావు దౌలత్ రావును పునహా కొకమారు వచ్చి మాట్లాడిపోమ్మని తాను తక్కువై కూర్చుండక పూర్వమే వేటొక మకామునుండి కబురు పంపించియుండెను. ఈ కబురు తాను బేసిన్ ఒడంబడికపై సంతకము చేసినపిమ్మటనే బాజీరావు సింధియాకు పంపించెను. బేసిన్ సంతకముపెట్టిన పిమ్మట బాజీరావుకు కొద్దిగా జ్ఞానోదయమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. తాను దుంగనుతీసి దూలమెత్తికొనినట్లు- పెనమునుండి పొయ్యిలోనికి దూకినట్లు- బాజీరావుకు తోచెనుకాబోలు! ఇంగ్లీషువారి యాలింగనము తనకు భల్లూకపు టాలింగనమువలె కంటకముగా గన్పట్టెను. దుర్బలక్షణికమందు తాను మోస పోయి ఈ బంధనముల తెచ్చుకొంటినని ఆతడు లోలోన పశ్చాత్తాపపడియుండుటలో అసహజమేమియులేదు. కాబట్టి, ఈ యురులనుండి మెల్లగా నెట్లయినను తప్పించు కొనవలయునని బాజీరావు ప్రయత్నించుటయు సహజము. ఇందుకొఱకై తన పూర్వమిత్రుడగు దౌలత్ రావు సింధియా సలహా తీసికొనవలయునని తలచి అతని నొకసారి పూనాకు రమ్మని కబురు పంపించియుండెను. ఇట్లే రఘోజీ భాన్లేకు కూడ కబురుపంపెను. బాజీరావుకు ఇట్టికోర్కె కలదనియు, ఇందు కొఱకై అతడు సింధియా, భాన్లేలకు కబురుచేసెననియు, ఇంగ్లీషువారికి పూర్తిగా తెలియును. బాజీరావుకు ఇట్టికోర్కెయుండి బేసిన్ యొడంబడికను రద్దుపరుచు కొన దలచినచో దానికి తానెట్టి అభ్యంతరమును చెప్పననికూడ గవర్నరు జనరల్ వెల్లెస్లీ 1803-వ సం॥ ఫిబ్రవరి 3-వ తేదీన సీమ డైరెక్టర్ల రహస్య సంఘమునకు స్పష్టముగా వ్రాసెను. అందిట్లున్నది.

[మనము పీష్వాతో సంధి చేసికొని నామనుసంగతి తెలియగానే దౌలత్ రావు సింధియా జస్వంతరావు హోల్కారులు తమకలతలను మాన్పుకొని బాజీరావును సింహాసనముపై తిరిగి కూర్చుండబెట్టుటకు అనుకూలముగా ఆతనిముందు కొన్ని షరతులను వీరు పెట్టవచ్చును. సదరు

షరతులకు బాజీరావు అంగీకరింపవచ్చును. మనతో నతడు ఇందునుగుఱించియే బేసిన్ యొడంబడిక చేసికొనినప్పటికి వానిని పాటించకుండ బాజీరావు సింధియా హోల్కరులతో చేరవచ్చును. అటుల జరిగేయెడల, మనతోచేసికొనిన బేసిన్ ఒడంబడిక షరతులకు బద్ధుడైయుండి తీరవలయునని పీష్వా బాజీరావును బలవంతపెట్టుట నా ఉద్దేశ్యముకాదు. ఏలననగా అట్లు బలవంతపెట్టినచో మనకు మహారాష్ట్ర నాయకులందరి సంయుక్తబలములతో పెద్దయుద్ధము వచ్చును. కంపెనీ నిట్టి యుపద్రవములోనికి తెచ్చుట నా అభిమతము కాదు.—(క్లుప్తము)]

వెల్లెస్తీ చెప్పినమాటలివి. కాని క్రియలు మాత్రము ఇందుకు విరుద్ధముగ నుండెను. బాజీరావు, సింధియా హోల్కరులతో సఖ్యపడేయెడల తన కెట్టి యభ్యంతరములేదని వెల్లెస్తీపైకి చెప్పినను లోలోన అందుకు భిన్నముగా ప్రవర్తించెను. బాజీరావు పంపిన కబురుమీద ఆతనిని చూచుటకై వచ్చుచున్న చౌలత్ రావు సింధియాను ఆతనితో కలసిమాట్లాడుకొని నీయకుండా చేయటకు ఇంగ్లీషువా రెన్నియో దొంగపనులను చేసిరి. 1803 వ సం॥ మే 10 వ తేదీన ఆర్థర్ వెల్లెస్తీ జనరల్ స్టూఆర్టుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది.

‘నీవు పునహారావద్దు’—అని పీష్వాచేతనే సింధియాకు కబురు పంపించేటట్లు పీష్వాను ఒత్తిడిచేయవలయునని కర్నల్ కాలిన్సు తలంచుచున్నాడు. ‘నీవు పునహాకురాకుండాఉండవలె పీష్వాకోరిక. కాబట్టి ఆప్రకారము నీవు పునహాకు రాకుండాఉంటే బాగుంటుంది’—అని నేనే సింధియాకు వ్రాద్దామని అనుకుంటున్నాను. అయినా, పీష్వా ఏమివ్రాస్తాడోచూచి తరువాత ఏమిచేయవలయునో నిశ్చయించుకుంటాను.—[క్లుప్తము.]

ఎంత దురంతమైన దొంగపనికి ఆర్థరు వెల్లెస్తీ పూనుకొనెనో చూడుడు ! పీష్వాయొక్క కోర్కెకు తల్లకిందులుగ ఆసత్యముకల్పించి తనను పునహా రావద్దన్నాడను అబద్ధపు కబురును ఇతడు సింధియాకు పంప నమకట్టెను. ఈతంత్రము చేత సింధియావచ్చి బాజీరావుతో మాట్లాడుకుండా చేయవలయునని వెల్లెస్తీ సంకల్పము. ఈరీతిగా పైకొకమాటయు, క్రియ నింకొకవిధముగను చేయుచు, తుదకు తమ యజమానులగు సీమడైరక్టర్ల కండ్లకుకూడ గంతలుగట్టి ఇండియాలోని కంపెనీ అధికారులు మహారాష్ట్రలతో ఘోర సంగ్రామమునకు దిగి, మహారాష్ట్ర ప్రజల స్వాతంత్ర్యమును అపహరింప జూచుటయేగాక, కంపెనీకి అపారమగు ద్రవ్యనష్టమును గలిగించి, తమ కోమటి యజమానులగు కంపెనీ భాగ స్వాములకు ఏటావచ్చు లాభములేకుండాచేసి, తత్కారణమున వారియొక్క కేచిదాగ్రహమునకుకూడ గురికావలసినవారైరి.

మహారాష్ట్రలతోడి ఈ యుద్ధమును తెచ్చిపెట్టుటలో కర్నల్ కాలిన్సు ప్రవర్తించిన నడవడి గమనింపదగియున్నది. ఈతడు సింధియా దర్బారులో రెసిడెంటుగా నుండెను. కుట్రలుపన్నుటలో నితడు వెల్లెస్తీకి కుడిభుజముగా నుండెను. కాని ఈతడింత

కాలిన్సు తొందర
పాటు—, మందలింపు.

వరకు సింధియాను ఇంగ్లీషువారివలలో పడవేయలేకపోయెను. తనతోడివాడగు పునహా రెసిడెంటు కర్నల్ క్లోజ్ పీష్వా బాజీరావును ఇంగ్లీషువారి వలలో పడవేయ గలిగియుండగా తాను సింధియాను పడవేయలేకపోవుట కాలిన్సుకు చాలా చిన్నతనముగా నుండెను. అందుచేత ఎటులైనను సింధియాపైకి యుద్ధము పురిగొల్పవలెనని కాలిన్సు ఎంతయో ఆతురపడుచుండెను. ఈతొందరపాటుతో వెల్లస్లీయనుకొన్న యుద్ధసన్నాహములన్నియు పూర్తికాకమునుపే కాలిన్సు సింధియా దర్బారునుండి వచ్చివేసెను. రెసిడెంటు ఇట్లువచ్చివేయుట మామూలుగా యుద్ధ ప్రకటనమును సూచించును. ఈతడిట్లు తొందరపడి యుద్ధప్రకటన చిహ్నమును గనపఱచుట వెల్లస్లీకిన్ని, ఆతని తమ్ముడు సేనాపతికిన్ని, ఎంతమాత్రము నచ్చలేదు. కాలిన్సు తొందరపడి వ్యవహారమును చెడగొట్టుచున్నాడని వారికితోచెను. అందుచే వారు కాలిన్సును మందలించి తిరిగి సింధియాదర్బారునకు పంపించిరి. ఇందును గురించి ఆర్థర్ వెల్లస్లీ 1803 వ సం. మే 10 వ తేదీన జనరల్ స్టూఆర్టుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది.

[మిరీపాటికి కాలిన్సును మందలించి, సింధియా దర్బారునకు తిరిగి పంపియుండునని తలం చెదను. ఆత డిచటినుండి వచ్చివేయుటలో చాలా తొందరపడినాడు. అది యెంత మాత్రము మంచిదికాదు. అయినప్పటికిని ఇప్పటికి మించినదిలేదు. సింధియామంత్రులు కాలిన్సుచేత నియమింపబడిన నేటిపు ఏజంట్లద్వారా ఇంకను వ్యవహారములు నడుపుచుండురు గాన కాలిన్సు అచ్చటనుండి వెళ్లిపోవుటలో విశేషమేమిలేదనియు అది యుద్ధచిహ్నముకా దనియు మంత్రులచేత సింధియాకు చెప్పించవలయును. కాలిన్సు ఆక్కడ ఉండనియెడల మంత్రులపై ఆతనికిగల పలుకుబడివలన మనకువచ్చు లాభమంతయు పోవును. సింధియాపై గల పలుకుబడియు పోవును. కాలిన్సు సింధియాదర్బారును వీడివచ్చునప్పుడు మనమతనిమీద యుద్ధము చేయబోవుచున్నామను అనుమానమును సింధియాకు తగలకుండు విధముగ నే మన కాలిన్సు ప్రవర్తించియుండునని తలంచెదను.]

ఈరీతిగ కాలిన్సును మందలించి తిరిగి సింధియా దర్బారుకు పంపించి యుద్ధపు అనుమానము సింధియాకు తగులకుండ, ఆతడు యుద్ధ సన్నాహమును చేసికొనకుండ, లాలించి, ఆతని కండ్లనుకప్పి ఆర్థర్ వెల్లస్లీ తనమట్టుకు తాను యుద్ధసన్నాహము చేసికొను చుండెను. మహారాష్ట్రలో యుద్ధముచేయుటకు వర్షాకాలమే మిక్కిలి అనుకూలమైన కాలమని ఆర్థర్కు తెలియును. ఇతడువెనుక మహారాష్ట్ర దేశములో చొరబడిచూచిన సందర్భమున అచ్చట స్థితిగతులను గురించి ఇట్లు రికార్డు చేసియుండెను.

[మహారాష్ట్రలో యుద్ధము చేయుటకు మిక్కిలి అనుకూలమైన తరుణము వర్షాకాలము. అప్పుడు పడమటికనుమలలోపుట్టిన నదులన్నియు పూర్తిగా వరదలచే నిండును. ఇది సాధారణ ముగ జూనునెలలో జరుగును. అది మనకు అనుకూలమైన తరుణమని చెప్పటకు కారణములివి.

వరదలకాలములో నదులనుదాటుట మహారాష్ట్రసైన్యములకు కష్టము. ఈనదులకు వంతెనలు లేవు. బుట్టలబోటులతో తప్ప వారింకొకవిధముగా ఈనదులను దాటలేరు. ఈబోటులువారికి దొరకుట చాలకష్టము. వరదలకాలములో ఇది వారికి మరింతకష్టముగ నుండును. ఎక్కువ మంది ఒక్కసారే దాటుటకు వీలుండదు. కొద్దిమందినిదాటించినచో వారు ఆవలప్రక్కనున్న శత్రువులకు సులభముగా చిక్కుదురు. ఈనదులను దాటువిషయములో మన బ్రిటిషుసేనకంత యిబ్బందిలేదు. మనకు కావలసినన్ని పంట్లు (ఇనుపరేకుతో చేయబడిన చిన్న పడవులు) ఉన్నవి. వానితో ఈనదులమీద సులభముగా వంతెనల నిర్మించుకొని మనసేనలను నిరాఘాటముగ నడిపించి తీసికొనిపోవచ్చును. కాబట్టి ఇతరసమయములలోకంటె వరదలకాలములోనే మన సేనలకు మహారాష్ట్రసేనలకంటె ఎక్కువ వీళ్లున్నవి. మనసేనలు త్వరత్వరగా అధికసంఖ్యాకములుగా నదులనుదాటిపోవుచుండగా మహారాష్ట్రసేనలు వెనుక చిక్కుపడియుండును. ఇది మనకు గొప్పలాభము. ఇక రెండవసౌకర్యమేమనగా-మహారాష్ట్రదేశములో ఇతరకాలములో త్రాగుటకు నీరై నదిక్కడు. వర్ష కాలములో నీరు ఎచ్చటపట్టిన ఆచట సమృద్ధిగ లభించును. మనసేనల కప్పుడు కావలసినంత నీరు లభించును. ఇది రెండవ లాభము.]

కాబట్టి నర్మకాలము వచ్చువఱకు యుద్ధపు సవ్వడి కించితైనను సింధియాకు తగులకుండునట్లు ఆర్థర్ వెల్లెస్లీ కాలిన్సును మందలించి సింధియా దర్బారుకు మరల పంపించెను. వర్షకాలము వచ్చులోపల ఆర్థర్ బొంబాయి గవర్నరుకును, కర్నల్ మన్రోకును తదితరులకును వ్రాసి కావలసినన్ని 'పంట్లు'ను సంసిద్ధము చేసికొని యుంచుకొనెను. ఈరీతిగా మహారాష్ట్ర నాయకులనందరిని "మేము మీమీదికి యుద్ధమునకు రాము" అను మైకముతో పడగొట్టి, ఇంగ్లీషువారు తమ మట్టుకు తాము యుద్ధమునకు కావలసిన సర్వసన్నాహములను చేసికొనుచుండిరి.

సర్వసన్నాహములును పూర్తియైన పిమ్మట ఇక యుద్ధప్రకటనకు వారేదో మిషలను వెదుకసాగిరి. మగనికొట్టి మొగసాల కెక్కినటులు మహారాష్ట్ర నాయకులే తమమీదికి కాలు త్రవ్విరని ఇంగ్లీషువారు గమ్యాళి తనముగా బొంకసాగిరి. వారీనాటినుండి తమమాటల ధోరణిని మార్చివేసిరి. సింధియా భాన్సేల కజ్జాకోరు ప్రవర్తనవలననే తామీ యుద్ధమునకు దిగవలసివచ్చినదని వారు పెను తాగతనముతో పల్కసాగిరి. 1803 సం॥ మే 30-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ శెక్రటరీ పునహాలో రెసిడెంటుగ నున్న కర్నల్ క్లోజు కిట్లని వ్రాసెను:—

[సింధియా, భాన్సే, హోల్కరులు ముగ్గురు గూడు పురానీచేసి, ఇంగ్లీషువారిమీదికి దండెత్తనున్నట్లుయెవరో పుకార్లుపుట్టించుచున్నారు. మనశత్రువులకు ఉత్సాహమును, మనకు నిరుత్సాహమును కల్పింపవలయునను తలంపుతో వారీపుకార్లను పుట్టించుచున్నారు. ఇవి గనుక బాగుగ ప్రాకినవంటే నిజముగ మనశత్రువులకు ఉత్సాహమెక్కువై, మనమీదికి కప్పించి వస్తారు. అప్పుడు మనమెంతో కష్టపడితేనేగాని నెగ్గలేకపోతాము. కాబట్టి యిట్టి పుకారులను అణచివేయుటకు మన తాబేదారులందరు శాయశక్తుల ప్రయత్నించవలసినదని

మన గవర్నర్ జనరల్ గారు గట్టిహుకుము నిచ్చుచున్నారు. మహారాష్ట్ర నాయకులందరు ఇట్లు ఒకటిగ చేరి మనమీదకుట పన్నకుండచేయుటకై గవర్నరు జనరలుగారు తగిన యేర్పాటులు చేయుచున్నారు. ఈకుటలో చేరవద్దని భాన్ స్లేని చివాట్లు పెట్టుచు గవర్నర్ జనరలుగారు అతనికి ఉత్తరము వ్రాసినారు. సింధియాకుకూడ యిట్లే వ్రాయించినారు. మరియు, మిడ్న పూరులోనున్న మన సేనలను మరింతబలపరచి, భాన్ స్లేని హడల గొట్టుచున్నారు. సింధియా కూడ దక్షిణమునువిడిచి తనయింటికి (ఉత్తరహిందూస్థానమునకు) పోవచ్చును. అయినప్పటికి మన సేనలనుమాత్రము రంగమునుండితీసివేయరాదు. ఒక వేళ హోల్కారు పునహామీదికిదండెత్తి వస్తాడేమో! అదిగాక, పీష్వా బాజీరావు అధికారమును దేశమంతా అంగీకరించునట్లు చేయ డానికికూడ యీ మన సేనలు అవసరము. కాబట్టి, వానినిప్పుడు యుద్ధరంగమునుండి తీసివేయ రాదు.....కుప్తము.]

ఈ రీతిగ మహారాష్ట్ర నాయకు లెవ్వరుగాని కలుసుకొని మాట్లాడుకొనుటకుగాని, వారి సేనలను వారి వారి రాజ్యములలోనైనను సమకూర్చుకొనుటకుగాని అవకాశమివ్వకుండ, వారినందరిని చెదరగొట్టివేసి ఇంగ్లీషువారు తమ సేనలను మాత్రము సదా యుద్ధరంగమందే సర్వసన్నాహములతో నుంచుకొనునట్లు యేర్పాటు చేసుకొనిరి. ఎంతగడుసు దనము!

ఇక్కడ యింకొక విషయముకూడా గమనింపవలసియున్నది. జన్వంతరావు హోల్కారుకూడ పునహా పైకో, నైజాము పైకో దండెత్తివచ్చునేమోయను భయము వెల్లస్తీకున్నప్పటికి ఆతడు నిజముగ హోల్కారు మీద యుద్ధము చేయు ధోరణిని కనుపఱచలేదు. ఇంగ్లీషువారు అసలు ఎవరిమీదనైనా యుద్ధము చేయ వలసియుంటే అది హోల్కార్ పైననే చేయవలసియుండెను. ఇట్లు చేయవలసిదని బాజీరావు సహితము కోరియుండెను. ఇందుకు నైజాముకూడ సంతోషించెడివాడు. బహుశః ఇతర మహారాష్ట్ర నాయకులుకూడ ఇందువిషయమై ఇంగ్లీషువారికే సహాయము చేసేవారేమో? కాని, ఇంగ్లీషువారిపుడు జన్వంతరావుతో యుద్ధము చేయ తలపెట్టలేదు. ఇందుకు కారణము లోగడనే చెప్పియుంటిమి. పైపెచ్చు, “హోల్కారుతో సఖ్యతగానుండుట నాతలంపు” అని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లస్తీ 1803 సం॥ జూన్ 31-వ తేదీన సింధియాకు వ్రాసిన ఉత్తరములో చెప్పెను. ఈ ఉత్తరములోనే వెల్లస్తీ తాను, సింధియాపైకి యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నట్లు బెదరించి ఆతనిని హోల్కారుతో సంధి చేసికొనవలసినదనియు, అందుకుతాను మధ్యవర్తిత్వము వహింతుననియు చెప్పెను. కాని, ఇందుకు సింధియా ఒప్పుకొనలేదు.

కాలిన్సు సింధియా దర్బారులోనుండెను. ఇంగ్లీషువారికిని సింధియాకును ఎట్లయినను యుద్ధము రేపవలయునని ఈతడు చూచుచుండెను. సింధియా సేనలో గల లోపములు కాలిన్సుకు బాగుగ తెలియును. అందువల్ల ఈ యుద్ధములో జయము ఇంగ్లీషువారికే కలుగునని ఆతనికి దిలాసాకలదు. ఈరీతిగ తాను తాంత్రి

కమువల్ల చేయలేని పనిని యుద్ధమువల్ల సాధించి పేరుపొందవచ్చునని కాలిన్సు చూచుచుండెను. ఇట్టివానిచేతులలో వెల్లెస్లీ రాయబారపు పనులను పెట్టెను. కాబట్టి ఇతడు (కాలిన్సు) ఎట్టేనను కయ్యమే పొసగించునని వేటుగజెప్ప పనిలేదు. ఇతనికి 1803 సం॥ జూన్ 3-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ ఒక పెద్ద ఉత్తరము వ్రాయించెను. సింధియా పునహాకు పోవు ప్రయత్నములనన్నింటిని అతనిచేత మాన్పించవలయునని ఈ ఉత్తరముయొక్క సారాంశము. తననిట్లు పునహాకు పోకుండ ఇంగ్లీషువారు నిరోధింపజూచుట చాలత్ రావు సింధియాకు కంటకముగా దోచెను. ఏలననగా, బాజీరావును వెనుక పింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టినది తానేకదా. అట్టివానియొక్క యోగక్షేమములను యోజించుటకు తనకు అధికారములేదా? హోల్కారుచే నోడిపోయి, బాజీరావు పునహానుండి పారిపోయినపుడు, అతనిని తిరిగి పింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టు విషయమున సహాయము చేయవలసినదనికూడ సింధియా ఇంగ్లీషువారిని పొరపాటున కోరియుండెను. అట్లు పొరపాటునగా ఇంగ్లీషువారి రహస్యపు ఇశారాచేతనే హోల్కారు బాజీరావును ఓడించి పునహానుండి తరుమకొట్టెనను సంగతి పాపము సింధియాకు తెలియదు. ఆ సంగతి తెలిసియున్నచో, సింధియా బాజీరావుకు సహాయము చేయవలసినదని ఇంగ్లీషువారి నేలకోరియుండును? ఇంగ్లీషువారు హోల్కారుకు కన్నుగీటుటచేతనే ఇంతపని జరిగినదను సంగతి సింధియాకు తెలియక, ఇంగ్లీషువారు బాజీరావుపై సదుద్దేశముతోనే యున్నారను అనూయికపు తలంపుతో సింధియా ఒకానొక దుర్మహూర్తమునందు పొరపాటున ఇంగ్లీషువారి సహాయము కోరెను. ఈ పొరపాటును అవకాశముగా చేసికొని బాజీరావును 'మేము పింహాసనము మీద కూర్చుండబెట్టినాము కాని, నీకేమిపని'యని ఇంగ్లీషువారు సింధియాను తృణీకరింపజొచ్చిరి. ఈ మాటలను చెప్పుచు వారు సింధియాను బాజీరావువద్దకు చేరనివ్వరైరి. "బాజీరావు సింధియా భాన్ స్లేమున్నగు వారలతో సఖ్యపడితే మాకభ్యంతరములేదు. బేసిన్ వడంబడిక పరతులను గట్టిగ అమలుజరిపి తీరవలసినదని మేము బాజీరావును కోరము." అని పైకి చెప్పుచు క్రియలోమాత్రము వారెవరుగాని వచ్చి బాజీరావుతో మాట్లాడుకొనుటకై నను అవకాశమియక ఇంగ్లీషువారు అందరిని చెదరగొట్టిపేసిరి. పైగా, "ఇంగ్లీషువారి అనుమతిలేనిదే నీవు ఏమిషమీదగాని పునహాకు రావద్దు. అట్లావస్తే నీకు మాతో యుద్ధము తప్పదు." అని వెల్లెస్లీ జూన్ 3-వ తేదీన రెసిడెంటు కాలిన్సుకు వ్రాసిన ఉత్తరము ద్వారా సింధియాకు కబురు పంపించెను.

బాజీరావు చాలత్ రావుకు వ్రాసినట్లే రఘోజీభాన్ స్లేకుకూడ ఉత్తరము వ్రాసి పునహాకు రమ్మని కోరెను. అతడును, పునహాకు వచ్చుటకు సంసిద్ధమై యుండగా, "నీవు పునహాకు రావద్దు; వస్తే నీదేశముమీదికే దండెత్తివచ్చి,

నీతో యుద్ధము చేస్తామ”ని వెల్లెస్లీ సింధియాను బెదిరించినట్లే రఘోజీనికూడ బెదిరించుచు ఉత్తరముకటి వ్రాసెను.

ఈరీతిగా మహారాష్ట్ర నాయకులు ఒండొరులతో సంప్రదించుకొనకుండ చేయుటయేగాక, సింధియా దర్బారులోనున్న కాలిన్సు వెల్లెస్లీకి సింధియాపై కొండెములుచెప్పి, అతనిచేత యుద్ధమును ప్రకటించునట్లు సింధియాపై కొండెములు చేసెను. కాలిన్సు వెల్లెస్లీ యుద్ధమునకెట్టి టక్కరు మాటలచే పురికొల్పెనో ఆతడు 1803 సం॥ మే 29-వ తేదీన వెల్లెస్లీకి వ్రాసిన ఉత్తరములోని ఈ దిగువభాగముల వలన తెలియుచున్నది.

[దౌలత్ రావు సింధియానాతో వెంటనే మాట్లాడలేదు. అతనిమంత్రి భాస్కరుడునాకు ఇట్లని జబాబుచెప్పసాగెను. “పీష్వా రాజ్యముపైగాని, నైజామురాజ్యము పైగాని, దండెత్త వలయునని మాసింధియా మహారాజుగారికి తలంపులేదు. అదిగాక, జస్వంతరావు హోల్కరు నైజామురాజ్యములో ఔరంగబాదు పట్టణమును కొల్లగొట్టుచున్నప్పుడు ఆపని మానవలసిన దని మా మహారాజావారు హోల్కరుగారిని కోరియుండిరి.” ఈమాటలకు నేను చాలసంతోషించితినిచెప్పి, “సింధియా మహారాజావారును, భాన్ స్లే, హోల్కరును జరుపుకొనుచున్న సంప్రదింపుమాటలు బేసిన్ సింధిని భంగపుచ్చుతలంపుతో మాట్లాడుకొనుచున్నవి కావుగదా” యనువిషయమై నాకు ఆభయహస్త మివ్వవలసినదని నేను కోరితిని. అందుపై భాన్ స్లే రాజాగారితో మాట్లాడినపిమ్మటగాని, ఇందువిషయమై మాసింధియా మహారాజావారు మీ కేమియు సంతృప్తికరమగు జబాబుచెప్పజాలరని మంత్రి భాస్కరుడు స్పష్టముగా జబాబు చెప్పెను. అంతటనే నిట్లంటిని—“సింధియా, భాన్ స్లే మహారాజులిరువురు ఇట్లు సంప్రదించు కొనుటయే మాఇంగ్లీషు గవర్న మెంటువారికి అనుమానకారణముగనున్నది. ఇట్టి సంప్రదింపులు యుద్ధకార్యములకొరకుగాక, సాధారణముగా ఇతరసమయములయందు జరుగవు. ఇపుడుదక్షిణ హిందూస్థానములో శాంతి ప్రబలియుండగా ఇట్టి సంప్రదింపులేల జరుగవలయును.” ఇందుకు భాస్కరమంత్రి ఇట్లనిచెప్పెను.

“బాజీరావు పీష్వాగారు పునహాకువచ్చినప్పటినుండి, సింధియా, భాన్ స్లే మహారాజా వార్లను ఒక్కసారి పునహాకువచ్చి మాట్లాడిపోవలసినదని అనేక సారులు ఉత్తరములమీద ఉత్తరములు పంపించిరి.” ఈమాటలునాకు చాల ఆశ్చర్యముగలిగించెను. అంతటనే నిట్లంటిని. “ఈమాట నాకు చాల ఆశ్చర్యముగనున్నదే! సింధియా మహారాజావారిని పునహాకు రావద్దని బాజీరావు మహారాజావారు కోరినట్లుమీకు మాపునహా గెసిడెంటు కర్నల్ క్లోజు వ్రాసియుండ లేదా?” అంతట దౌలత్ రావు సింధియామహారాజు ఇట్లనెను. “నన్నును, భాన్ స్లేవారిని తప్పక రావలసినదని బాజీరావు మహారాజావారు ఉత్తరములు వ్రాసినమాట నిశ్చయము. నన్ను పునహా రావద్దని బాజీరావు మహారాజావారు మా కెప్పుడును వ్రాయలేదు.” అంతటనేనిట్లంటిని.

“అటులనా! దానికేమి? అట్టియుత్తరము పీష్వా మహారాజావారివద్దనుండి మీకు త్వరలోనే రాగలదు. అయితే, సద్యః, బేసిన్ సింధివిషయమై మీయభిప్రాయమేమో ఖండితముగా తేల్చిచెప్పి మాకుగల అనుమానములను తీసివేయవలసినది.” అని నేను సింధియాను ఎంతో

అత్రముతో సమాధానవాక్యములతో అడిగితిని. ఇందుకు, దౌలత్ రావు ఇట్లని జవాబు చెప్పెను. “భాక్త స్నేహజావారితో ఇచ్చినమాటకు భంగముగా, వారితో సంప్రదించకుండా నేనిపు డేమియు చెప్పజాలను. భాన్సేవారు దగ్గరలో నలువదిక్రొసుల దూరములోనే యున్నారు. వారు కొలదిరోజులలోనే బహుశః ఇక్కడికిరాగలరు. వారు రాగానే వారితో మాట్లాడి. నెయ్యమో కయ్యమో మీకు చెపుతాను.” ఈమాటలను దౌలత్ రావు గంభీరముగా పలికెను. “ఈమాటను నేను ఫయిసలాగా తీసికొనవచ్చునా” యని అడిగితిని. “అవు”నని మంత్రులు జవాబు చెప్పిరి. ఇంతటితో మాప్రసంగము పూర్తయ్యెను. నేనంతట సింధియా మహారాజా వారివద్ద సెలవుతీసికొని వచ్చివేసితిని. సింధియావారుగాని వారిమంత్రులుగాని బేసిక్ సింధిని గూర్చి మాటమాత్రమైనను మాట్లాడలేదు. సదరు సింధిపత్రపునకలునైనను తమకివ్వమని వారు నన్నడుగలేదు. దౌలత్ రావు సింధియా చెప్పినట్లు ఆయనకు పునహాకుగమ్మని పీష్వా బాజీరావు కోరినమాటయే నిశ్చయమైనయెడల సింధియా పునహాకు తప్పకబయలుదేరును. తమ ప్రధాన నాయకుడగు పీష్వా యాజ్ఞప్రకారము తాము పునహాకు పోవుచుంటిమని సింధియా అప్పుడు మిషచెప్పవచ్చును. కాబట్టి నేనిప్పుడు ముఖ్యముగా మిమ్ములను కోరేదేమంటే “నీవు పునహాకురావద్దనిచెప్పే ఉత్తరమును బాజీరావుచేత ఇప్పటికైనను ఆలస్యములేకుండా వెంటనే దౌలత్ రావు సింధియాకు పంపించే యేర్పాటుచేస్తే చాలా బాగుంటుంది.....”

[స్థుప్తము.]

ఈ ఉత్తరమే కొంపతీసినది. ఈ ఉత్తరమే వెల్లెస్తీ మహారాష్ట్రులతో యుద్ధమును ప్రకటించునట్లు చేసినది. సింధియాయు, అతని మంత్రులును చెప్పిన మాటలు కాలిన్సుకు ఎంతవఱకు అర్థమైనవో, వానిని కాలిన్సు వెల్లెస్తీకి ఎంతవఱకు సరిగా రిపోర్టుచేసెనో తెలియదు. కాలిన్సుకు మహారాష్ట్రభాష తెలియదు. సింధి యాకును, మంత్రులకును ఇంగ్లీషుభాష తెలియదు. ఉభయుల మధ్య దుగాషి ద్వారా మాటలు జరిగినవి. ఒకరి భావములను ఒకరు ఎంతవఱకు సరిగా అర్థము చేసికొన్నారో తెలియదు. సింధియా మాటలు అశౌరవముగను, విరోధభావము సూచించునవిగను, ఉన్నవని వెల్లెస్తీ 1803-వ సం॥ జూన్ 28-వ తేదీన లేక్ సేనానికి వ్రాసిన రహస్యపు టుత్తరములో చెప్పెను. “ఇరుగు పొరుగు స్వతంత్రదేశములకు పరస్పర ముండవలసిన సిద్ధాంతములకు సింధియా మాటలు విరుద్ధముగానుండి, అతడు కేవలము మనపై కాలుద్రవ్వినట్లే స్పష్టమగుచున్నది” అని కూడ వెల్లెస్తీ సదరు ఉత్తరములో వ్రాసెను.

కాని, కాలిన్సు ఉత్తరమును నిష్పక్షపాతబుద్ధితో చూచినచో, అశౌరవ ముగను, పొగరుబోతు తనముగను మాట్లాడినది కాలిన్సేగాని, సింధియాగాదని యెవరికైనను స్పష్టపడును. ఇరుగు పొరుగు దేశములకు పరస్పర ముండవలసిన ధర్మ సిద్ధాంతములకు భంగముగ ప్రవర్తించి, కయ్యమునకు కాలుద్రవ్వచున్నది వెల్లెస్తీ గాని, సింధియా యెంతమాత్రమునుకాదు. అక్రమముగ పరుల పొలిమేరలో అడు

గడుగునకు తనసేనను నిలిపినది సింధియానా లేక వెల్లస్తీయా? ఇదంతయు మగని గొట్టి మొలుగసాగిన గయ్యాళిగంప లక్షణముగనున్నది!

బేసిన్ ఒడంబడికలోని షరతులు, వానిలోని అంతరార్థములు అప్పటికి సింధియానా తెలియనే తెలియనట్లు కాలిన్సు ఉత్తరమువల్లనే తెలియుచున్నదిగదా. సదరు సింధి షరతులగూర్చి చర్చించి, సంప్రదించుకొనుటకే గదా సింధియా, భాన్స్లేలు సమావేశము కాదలచినది? స్వతంత్రరాజు లిరువురు యీరీతిగ సమావేశమై యాలోచించుట యేధర్మసూత్రములకు విరుద్ధమో వెల్లస్తీ చెప్పగలడా? ఇట్టి సమావేశము జరుగకుండ ఆటంకపరుచుటకు యేధర్మసూత్రప్రకారము తనకు అధికారముగలదో వెల్లస్తీ చెప్పగలడా? బేసిన్ సింధినిగూర్చి తన యభిప్రాయములను తెలియబరుచుచు సింధియా వెల్లస్తీకి ఉత్తరము వ్రాసెను. అది వెల్లస్తీకి 1803-న సం॥ జూలై 31-వ తేదీన చేరినది. అందిట్లున్నది :—

సింధియా జాబు—
వెల్లస్తీ నిరుత్తరము.

ప్రీష్వాకును మీకంపెనీవారికిని కొత్తగ యొడంబడిక జరిగినదని మీరు నాకు తెలియ పరుచుచు వ్రాసినఉత్తరము నాకుచేరినది. మీరుపంపించిన సదరు ఒడంబడిక నకలున్ను చేరినది. అంతటి సంగతులను గ్రహించినాను. వానిని కాలిన్సుకూడ నాకు తెలియజెప్పినాడు. లోగడ నాకును ప్రీష్వాకును ఉన్న ఒడంబడికలనుబట్టి ఆతని రాజ్యవ్యవహారములన్నియు నా సలహా సంప్రదింపులతో జరుగవలసియుండెను. ఈయేర్పాటునకు యింతవరకు మా యుభయులలో యెవరుగాని భంగముగ ప్రవర్తించియుండలేదు. అట్లయ్యెను, మీకును, ప్రీష్వాకును యిటీవల జరిగిన కొత్తఒడంబడికసంగతి నాకింతవరకు యెవరుగాని చెప్పియుండలేదు. సదరు ఒడంబడిక సంగతి మీరు నాకిప్పుడు తెలియబరచినారు. ప్రీష్వా యింతవరకు నాక్లేమియు తెలుపలేదు. కాబట్టి, నేను రాజారఘోజీ భాన్స్లేగారిని మీకాలిన్సు సమక్షమందే సంప్రదించి, యీ యొడంబడికలోని పూర్వోపర సందర్భములనన్నిటిని విపులముగ తెలిసికొనుటకై నమ్మకమైన పెద్దమనుష్యులను కొందరిని నాతరపునను భాన్స్లేగారి తరపునను ప్రీష్వాగారివద్దకు పంపుటకు నిశ్చయించుకొంటిమి. ఇంకొకసంగతి యేమనగా:—మీకును ప్రీష్వాకును బేసిన్ వద్ద కొత్తగ జరిగిన యీయొడంబడికను తిరుగతోడవలయునను తలంపు నాకెంతమాత్రములేదు. అయితే, దీనికొక షరతుమాత్రమువున్నది. ఏమనగా, నేను మీయొడంబడికను భంగపరుపనట్లే, మీరును మాయొడంబడికను—అనగా—చిరకాలమునుండి నాకు, ప్రీష్వాకును, రఘోజీ భాన్స్లేకు, తదితర మహారాష్ట్రులకును మధ్యగల యొడంబడికను—భంగపుచ్చరాదు. ఇది మన యుభయులకు ఉండవలసిన షరతు. ఈ షరతు మీదనైతే, నేను మీ కొత్త యొడంబడిక జోలికిరాను. (కుప్తము)]

సింధియా మిక్కిలి సబబుగ వ్రాసిన యీ యుత్తరమునకు గవర్నర్ జనరల్ యేమియు సమాధానము చెప్పక కన్నములో తేలుకుట్టిన దొంగవలె—మెదలకుండ—ఊరకుండెను,

సింధియా వ్రాసిన జనాబులోని యీ చివరి మాటలకును, కాలిన్సు తన మే 29 తేదీ ఉత్తరములో వెల్లస్తీకి వ్రాసిన మాటలకును యెంతతేడా ఉన్నదో చూడుడు. అనగ సింధియాకు తనకు జరిగిన సంభాషణను కాలిన్సు వెల్లస్తీకి సరిగ్గా చెప్పక, దానిని మార్చి, సింధియామీద వెల్లస్తీకి కొండెములు చెప్పెనని స్పష్టమగుచున్నది. ఎట్లయినను, యుద్ధము తెప్పింపవలయునని కాలిన్సు చూచుచుండెను. ఇందుకు వెల్లస్తీయు అనుకూలుడుగానే యుండెను. కాబట్టి, సింధియాపై కొండెములుచెప్పి వెల్లస్తీని యుద్ధములోనికి దింపవలయునని కాలిన్సు చూచుచుండెను.

అట్లే వెల్లస్తీయు సీమడైరెక్టర్ల కండ్లుగప్పి, మాయమాటలచే వారిని లాలించి, పైకి యుద్ధముచేయననియే వారికి చెప్పుచు, లోలోన యుద్ధసన్నాహముల నన్నిటిని చేయుచుండెను. సీమడైరెక్టర్లు కేవలము మాషాయలు అణాలు పైసలు లెక్కపెట్టుకొను బచ్చులగుటచే వారికి యుద్ధములు గిట్టవని వెల్లస్తీకి బాగుగ తెలియును. కాని తనమీదకు తాను యుద్ధములుచేసి పరరాజ్యముల మ్రింగి ప్రఖ్యాతి గణించవలెనను దురాశ వెల్లస్తీకి వుండెను. కాబట్టి, పైకి యుద్ధముచేయనని తన యజమానులగు కంపెనీ డైరెక్టర్లకు చెప్పుచు, వారికండ్లకు గంతలుకట్టుట వెల్లస్తీకి అవసరమయ్యెను. అందుచేతనే, బాజీరావు పీష్వాతో బేసిక్ ఒడంబడిక చేసుకొన్నప్పటికి అతడందులోనుండి తప్పించుకో గోరినయెడల దానికి తాను అభ్యంతరము పెట్టననియు, యిందుకొరకై మహారాష్ట్రలో యుద్ధమునకు దిగననియు వెల్లస్తీ 1803 సం॥ ఫిబ్రవరి 10-వ తేదీననే డైరెక్టర్లకు వ్రాసియుండెను. ఇది కేవలము వారి కండ్లు గప్పుటకై వ్రాసిన ఉత్తరము కాని వేరొండుకాదు. ఇందుకు సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడగు మిల్లే సాక్ష్యము. మిల్లు యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు :—

టిప్పుతోడి యుద్ధముతప్ప యిండియాలోజరిగిన తక్కినయుద్ధములన్నియు ఇంగ్లండు లోని ప్రజలకు చాల అయిష్టముగనుండెను. ఈసంగతి వెల్లస్తీకి తెలియును. తనహయాములో కంపెనీవారి నెత్తిపై యిదివరకే పెద్దబుణభారము పడెననియు అతనికి తెలియును. ఇకవిరివిగ కొత్తయుద్ధములు సాగించేయెడల యీబుణభారము మరింత హెచ్చయి, తనకోమటి యజమానులగు కంపెనీ భాగస్వాములవల్ల చివాట్లువచ్చుననియు వెల్లస్తీకి లోపల భయమున్నది. అందుచేతనే యితడు డైరెక్టర్లకువ్రాసే ప్రతిఉత్తరములోకూడ విధిలేక యుద్ధము నానెత్తిన పడినది, నేనేమిచేసేది అని యేమేమో టక్కురుసామలు చెప్పవలసిందెను.—క్రుష్ణము—Vol.

VI. P. 306.]

“మా యొడంబడిక జోలికిరాకపోతే మీ యొడంబడిక జోలికిరాము” అని సింధియా వ్రాసిన ఉత్తరము సంగతి వెల్లస్తీ డైరెక్టర్లకు తెలియపరచనేలేదు. *

* ఈ సంగతిచెప్పితే బేసిక్ సింధిని రద్దుపరచవలసినదని డైరెక్టర్లు అంటారేమోయని వెల్లస్తీ భయము.

ఏలననగ, యీ యొడంబడిక మొదటినుండియు డైరక్టర్లకు యిష్టము లేకుండనే యుండెను. ఇందువల్ల మహారాష్ట్రలో అనవసరముగ పోరాటమువచ్చి తమ డబ్బంతా ఖర్చయి పోతుందని వారు భయపడుచుండిరి. 1804 సం॥ మార్చి 6-వ తేదీన డైరక్టర్ల రహస్యపు సంఘమువారు యిట్లని వ్రాసిరి :—

[మహారాష్ట్ర] నాయకులలో యెవరితోగాని యుద్ధమునకుదిగి, డబ్బంతా పాడుచేసుకోవడం మా మతముకాదు. అట్టి పోరాటమురాకుండ తప్పించుకోవలెననియే సదా మాకోరిక. అయినప్పటికి, నీవు పీష్వాతో బేసిన్ వద్ద చేసుకొన్న సంధివల్ల మా యీ కోర్కెకు కేవలము వ్యతిరేకమైన ఫలితము గలిగినది. కాబట్టి, యిప్పటికై నను మీరీదిగువ పనులు చేస్తే బాగుంటుంది.

బేసిన్ సంధిలో ముఖ్యముగ 3, 17 క్లాజులు మహారాష్ట్ర నాయకులకు కోపకారణముగనున్నవి. మన ఇంగ్లీషు అద్దె సేనలు పీష్వా రాజ్యములో సుస్థిరముగనుండునట్లు-3 వ క్లాజు చెప్పచున్నది. ఇంగ్లీషువారితో చెప్పకుండ పీష్వా యెవరితోగాని యుద్ధమునకు దిగరాదని 17 వ క్లాజు చెప్పచున్నది. (అయితే ఇంగ్లీషువారు మాత్రము పీష్వాతో చెప్పకుండ యెవరితోనైనా కయ్యమునకు దిగవచ్చునట!) ఈ రెండు క్లాజులు మహారాష్ట్ర నాయకుల కందరికి కంటకముగ నున్నవి.

కాబట్టి మాకోరిక యేమనగ :—సదరు సంధి ప్రకారము మనము పీష్వా కివ్వవలసిన రక్షణను యిచ్చుచుండవలసినదే. అయితే, అతనికొరకు కాక, కేవలము మనమేలుకొరకే చేర్చబడిన కొన్ని షరతులను మనము కొంచెము వదలుకుంటే బాగుంటుంది. మనయద్దెసేనను తన రాజ్య మధ్యమందు పెట్టుకొనుటకు పీష్వా మొదట యిష్టపడలేదను సంగతి మీకు తెలియునుగద. దీనికి తోడు అసలీ యొడంబడికకే తక్కిన మహారాష్ట్ర నాయకులందరు మనపై కోపము వహించియున్నారను సంగతికూడ మీకు తెలియునుగద. కాబట్టి యీ ఒక్క షరతు నైనా (3-వ షరతునైనా) మనము వదలుకుంటే బాగుంటుంది. ఇందువల్ల పీష్వాకు కొంత తృప్తి కలిగించిన వార మవుతాము. మరియు, తదితర నాయకుల మనస్సులలోనున్న ముఖ్యమగు అభ్యంతరమునుకూడ తొలగించిన వారమైతిమని మనము సంతోషించవచ్చును. (క్లుప్తము.)]

యుద్ధము ప్రారంభమై కొంతదూరము జరిగిన తరువాతకూడ, జయించుకున్న దేశములను వదలివేస్తే బాగుంటుందని నీమడైరక్టర్లు వెల్లస్తీకి వ్రాసిరి. మహారాష్ట్రలో వెల్లస్తీ తెచ్చిపెట్టిన యీ చిక్కులన్ని డైరక్టర్ల కెంతవరకు యిష్టము లేకుండెనో దీనినిబట్టి స్పష్టమగుచున్నది.

తనకు జూలై 31-వ తేదీన అందిన సింధియా జాబులోని సంగతులు వెల్లస్తీ నీమడైరక్టర్లకు తెలియపరచలేదని చెప్పితిమి. మిక్కిలి సబబుగనున్న అందలి సంగతులను డైరక్టర్లు చూచియుంటే వారు వెల్లస్తీనే చివాట్లుపెట్టి, అతడు కుదిర్చిన బేసిన్ సంధిని పూర్తిగ రద్దుపరచవలసినదనియే యాజ్ఞాపించెడివారు. కాని, ఈ ఉత్తరమును వెల్లస్తీ తొక్కిపట్టి యుంచుటచేత, సింధియా భాన్ స్లేల సంగతి

తెలియక, వారు యీ మహారాష్ట్ర నాయకులపై అపోహపడ సాగిరి. ఎంతసేపును ఒకపక్షమునుండి వెల్లెస్లీ చెప్పమాటలే వారు వినుచున్నారుగాని, రెండవ పక్షము నుండి మహారాష్ట్ర నాయకులు చెప్పమాటలను వారు వినుటలేదుగద. అందుచేత యుద్ధజ్వరముచే పీడింపబడుచున్న వెల్లెస్లీ యెల్లప్పుడు మహారాష్ట్ర నాయకులపై ననే తప్పువేసి, తానుమట్టుకు యెదుటివారి దుష్ప్రవర్తనచే విధిలేక యుద్ధమునకు దిగ వలసివచ్చిన అమాయకపు పెద్దమనిషివలె డైరెక్టర్లకు కనబడు చుండెడివాడు. అట్లుగానిచో, డైరెక్టర్లు సింధియా భాన్ స్లేలగూర్చి యీదిగువ చెప్పబోవురీతిగ వ్యతిరేకాభి ప్రాయములను వెల్లడించి యుండరు :—

[తమకు ప్రధాన నాయకుడగు ప్రభువును పరరాజ్యాధికారము కింద జెట్టునట్టి సంధి షరతులగూర్చి విన్నప్పుడు స్వాతంత్ర్యప్రియులగు యే దేశజులకుగాని కష్టము తోచుట సహజమే. ఈ సంగతి మాకు తెలియును. అయినప్పటికి యీ యుద్ధ ప్రారంభమునకు ముందు, సింధియా, భాన్ స్లేలు చూపిన మోసపు ప్రవర్తన గర్హ్యముగనున్నది. బేసిన్ సంధిలో తమకు కష్టముగ తోచిన షరతులనుగూర్చి మనకు బహిరంగముగ చెప్పి, సామోపాయములచే వానిని తొలగించుకొన యత్నించుటకు మారుగ, వారు తమకేమియు అభ్యంతరములులేవని పైకి చెప్పుచు, లోలోన మోసముగ ప్రవర్తించిరి.....కుప్తము.]

జులై 31-వ తేదీన వెల్లెస్లీకి చేరిన సింధియా యుత్తరమును, అందు ముఖ్యముగ దాని చివర భాగమును యీ డైరెక్టర్లు చూచియున్నచో, వా రీ పైవాక్యములను వ్రాసెడివారుకారు. ఆయుత్తరమును చదివిచూచినట్లయితే బేసిన్ సంధి యెడ సింధియాకు గల అసంతృప్తియు, దానిని తొలగించుకొనుటకు తాను సామోపాయములతో చేయుచున్న ప్రయత్నమును, నిష్పాక్షికుడగు యెవనికైనను వెల్లడి కాగలదు. అందు మోసమేమియులేదు. మోసప్రవర్తనకు గడంగినది వెల్లెస్లీయే గాని, సింధియాకాదు. శాంతిమార్గమున సదరు సంధినిగూర్చి సంప్రదించుకొనుట కైనను, సింధియా భాన్ స్లేలకు అవకాశమివ్వక, వారిని చెదరగొట్టినది ఇంగ్లీషు వారుగాక మరి యెవ్వరు? ఈ బేసిన్ యొడంబడిక “మీ స్వాతంత్ర్యమునుగాని, హక్కులనుగాని భంగపరుపదు; పైగా అది మీ మహారాష్ట్ర శాఖలకన్నిటికి యెక్కువ బలమును భద్రతను చేకూర్చును. కాబట్టి, మీరుకూడ మా అద్దెసేనలను తీసుకోండి” అని మోసపు మాటలను చెప్పినదెవరు? వెల్లెస్లీకాదా! “ఈ అద్దెసేనల స్కీములో ఒక్కడుపడితే, అంతా సులభముగ పడతారు-ఇకవారంతా మనకు దాసులౌతారు” అనిగదా లోగడ వెల్లెస్లీ పలుసార్లు చెప్పియుండెను. పరుల స్వాతంత్ర్యమును హరింపు తలంపుతో పన్నిన అద్దెసేనల స్కీము “మీకు చాలా మంచిది; మీ శరీరానికి బలముచేస్తుంది, దీనిని పుచ్చుకోండి” అని చెప్పడము వెల్లెస్లీయొక్క కుచ్చితప్రవర్తనను తెలియపరచుటలేదా?

ఈతని మోసబుద్ధిని భాన్ స్లే, సింధియాలు గ్రహింపలేక పోలేదు. బేసిన్ సంధి మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్య నాశనమునకు వచ్చినదని వారు గుర్తించిరి. కాబట్టి,

యిరుగు పొరుగు రాజ్యముల కుండవలసిన నీతిధర్మములకు విరుద్ధముగ పీష్వాను మోసగించి, కయ్యమునకు కాలు ద్రవ్వినది వెల్లస్లీయే యనుట స్పష్టము.

మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య హరణకారణమగు బేసిన్ ఒడంబడికనుండి యెట్ల యిన తప్పించుకొని బయటపడుదమని పీష్వా బాజీరావు తంటాలుపడుచున్న సంగతి వెల్లస్లీకి తెలియును.

[సంధి షరతుల ప్రకారము పీష్వా యెంతమాత్రము జరుపలేదు. ఆతడు మనకిచ్చెదనన్న సంపదలో కొంచముకూడ యివ్వలేదు. మనకింతవరకు అతనివల్ల కొంచమైనను గుటకడిగలేదు. ఇతడిందులోనుంచి తప్పించుకోవాలని చూస్తున్నట్లున్నాడు. సింధియా, భాన్స్లేలకు కూడ కబురు పంపించినాడట. ఈ సంధి వ్యవహారమేమియు సవ్యంగా నడిచేటట్లులేదు. ఇక మన యిష్టము వచ్చినట్లు చేసుకుంటేనేగాని వీలులేనట్లున్నది—కుప్తము.]

అని ఆర్థర్ వెల్లస్లీ 1803 సం॥ జూన్ 4, 19 తేదీలలో పూర్వము వ్రాసిన ఉత్తరములు చెప్పుచున్నవి. కాబట్టి తప్పు యేదైనావుంటే పీష్వా బాజీరావులో నున్నదిగాని, తదితర నాయకులలో లేదు. బాజీరావు యెప్పుడైతే యీ సంధి నుండి తప్పించుకోవాలని చూస్తున్నట్లు తనకు తెలిసిందో, అప్పుడు వెల్లస్లీ న్యాయ బుద్ధిగలవాడైతే యీ దిగువ చెప్పబోవు మార్గములలో యేదో ఒకదానిని అవలంబించ వలసియుండెను.

(1) తన సీమయజమానులకు వ్రాసియున్న ప్రకారము పీష్వాను యీ యురిలోనుండి వదలివేయనైన వదలివేయవలెను. లేదా, (2) పీష్వాను శిక్షించ నైన శిక్షించవలెను. కాని, యీ రెండు పనులను చేయక, వెల్లస్లీ తక్కిన మహారాష్ట్ర నాయకులపై దండయాత్ర సాగించెను.

మహారాష్ట్ర వ్యవహారముల నన్నిటిని వెల్లస్లీ తన తమ్ముడగు ఆర్థర్ చేతిలో అప్పగించి, వారితో సంధి చేసుకొనుటకుగాని, యుద్ధము చేయుటకుగాని, సర్వాధికారములను అతనిచేతిలో పెట్టెను. తన యధికారముల నిట్లు యింకొకనికి అప్పగించుట పార్లమెంటు చట్టరీత్యా అశాస్త్రీయమని రైడర్, ఆడమ్, అను యిరువురు సుప్రసిద్ధ న్యాయశాస్త్రవేత్తలు వెల్లస్లీ యొక్క యీ చర్యను ఖండించియున్నారు.....ఇది విషయాంతరము.

ఈ యుద్ధమునకు గడంగుటలో వెల్లస్లీకి గల ముఖ్యోద్దేశము “పరరాజ్య గ్రసనము” (Earth Hunger) అయినట్లు యితడు తన తమ్మునికి 1803 సం॥ జూన్ 27-వ తేదీన వ్రాసిన “బహురహస్యపు” టుత్తరమువలన తెలియగలదు. ఫలవంతమగు భాన్స్లే, సింధియాల రాజ్యములను గబళింపవలయునను బుద్ధి యితనికి పుట్టెను. ఈ యుత్తరమును చూడుడు :—

[ఈ ఉత్తరము అందగానే “మీ అభిప్రాయములేమిటో బహిరంగముగ చెప్పివేయండి ఇదిగో మీకన్నిరోజులు వాయిదాయిస్తున్నాము” అని నీవు కాలిన్సుచేత సింధియా, భాన్ స్లేలను అడిగించివలెను. యుద్ధమునకు అనుకూలముగ మనసేనలను తిప్పకోడానికి అక్కడ అప్పుడున్న వర్షాధికపరిస్థితులనుబట్టి యెంతవ్యవధి మనకు కావలసివుంటుందో చూచుకొని, అంతవ్యవధినే నీవు సింధియా భాన్ స్లేల కివ్వవలెను. వారిచ్చు సమాధానము తృప్తిగ లేదని నీకుతోస్తే, కాలిన్సును వెంటనే తగు బందోబస్తుతో నీ శిబిరానికి పిలిపించుకో. యుద్ధము వచ్చేటట్టయితే, సింధియా భాన్ స్లేల సైనికబలమునంతను నీవు యెట్లాగైనా సరే నాశనంచేసి వేసెయ్యాలి. ఇద్దరిది కాకపోయినా, ఆఖరుకు ఒక్కరిదైనా నీవు నాశనంచేసివెయ్యాలి. సింధియా తాలూకు ఫిరంగిదళమును, యూరోపియనుదళమును, అతనివద్దనున్న సైనిక సామగ్రిని యావత్తు నాశనంచేసి వెయ్యడం అన్నిటికంటే ముఖ్యమైనసంగతియని జ్ఞాపకంపెట్టుకో. సింధియాను భాన్ స్లేలనూ, (ఆమనుష్యులనే) పట్టుకుంటే, బలే, మరీమంచిది. ఇంక చెప్పావు? యుద్ధము వచ్చేటట్టయితే, సింధియా హోల్కారులవద్దను, నీకు యెదురునిలిచిన ప్రతినాయకుని వద్దనువున్న యూరోపియను ఆఫీసర్ల నందరిని నీవు తప్పక తిరుగదీయవలెను. ఇందువిషయమై నీవెంతడబ్బు ఖర్చుపెట్టినాసరే—మనకుబాగా పనికివచ్చేవాళ్ళను యెవళ్ళను ప్రయోగించినా సరే. యుద్ధమువచ్చేటట్టయితే గోహడ్ రాజావద్దకు, రాజపుత్ర ప్రముఖులవద్దకు తగినవాళ్ళను నేనేపంపిస్తాను. సదరు రాజపుత్రులనందరిని సింధియామీదికి ఉసుగొలుపడానికి నీవు యేపని చేసినాసరే నాకీష్టమే. కాశీరావు హోల్కారును జస్వంతరావు హోల్కారుమీదికి ఉసుగొలుపడానికి యేపనిచేస్తే బాగుంటుందో నీవు ఆలోచించు.....మనము మహారాష్ట్రములో బాగుగా పాతుకున్నామంటే, ఫ్రెంచివారు మనసేమియు చేయలేరు. సింధియా త్వరలోనే క్రుంగిపోవడం నిశ్చయం. అంతటితో ఫ్రెంచివారికికూడ చావుచెబ్బతగులుతుంది.—

క్షప్తము. (Duke of Wellington's—Despatches, Vol. 1 Pp. 203—206)

సింధియా దర్బారులో ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి హెచ్చుగనున్నదనియు, ఆకారణముచేతనే ఫ్రెంచివారి పలుకుబడిని ఇండియాలో అణచివేయుటకే తానీ యుద్ధమునకు దిగుటకు కారణమైనదనియు, వెల్లెస్లీ యీయుత్తరములో సూచించెను. ఇదియు అతడు సీమ డైరెక్టర్లను మోసపుచ్చుటకు వేసిన యెత్తే. ఏలననగ, ఆరోజులలో యూరపు ఖండములో ఇంగ్లీషువారికిని ఫ్రెంచివారికిని పచ్చగడ్డవేస్తే మండుచున్నది - యూరపుఖండములోగల యావన్మందిరాజ్యములవారిని ఫ్రెంచివారి మీదికి ఉసుగొలుపడానికి ఆరోజులలో ఇంగ్లీషుప్రధాని పిట్టుమంత్రి సదరు రాజ్యములవారందరికి మంచిసీల్లప్రాయముగ లంచముల గురిపించుచుండెను. కాబట్టి ఇండియాలోకూడ ఫ్రెంచివారి పొగరు అణచడానికే నేనీయుద్ధము చేస్తున్నానంటే ఇంగ్లండు ప్రజలు, కంపెనీ భాగస్వాములు, చంకలు గొట్టుకొని సంతోషిస్తారు గదా యను టక్కరు తలంపుతో వెల్లెస్లీ యీయెత్తువేసెను. ఇంతకు మిక్కిలి యిందు విశేషమేమియు లేదు.

మహారాష్ట్రలో యుద్ధమునుగాని, శాంతినిగాని, చేసికొనుటకు వెల్లెస్లీ తన తమ్మునికి సర్వాధికారము నిచ్చుటయేగాక, అయోధ్యలో యుద్ధసన్నాహములు

లేక్ సేనానికి హుషార్. చేయుచున్న లేక్ సేనానికికూడ కొన్ని సలహాలను పంపెను. నీవు నావద్దనుండి వుత్తరము రాగానే అన్ని ముఖములయందు తయారుచేసి యుంచిన సేనలన్నింటిని శత్రువులకు యుద్ధ సవ్వడి ఎంత మాత్రము తగుల నీయకుండ సింధియా రాజ్యముమీదికి నడిపించవలెను! అని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ లేక్ సేనానికి వ్రాసెను. అదిగాక, సింధియా తాలూకు తాబేదారులను, ప్రజలను లంచములిచ్చి తిరుగదీయుటకై ఏయేపనులను లేక్ సేనాని చేయవలయునో విపులముగా వివరించుచు వెల్లెస్లీ ఆతనికొక పెద్ద జాబును పంపించెను. ఆజాబులో మొదటినుండి చివరవరకు కౌటిల్యముతప్ప ఇంకేమియు కనుపింపదు. ఇది చాతాముఖ్యమును పెద్దదియునగుటచే దీనిని వెల్లెస్లీ రికార్డులలో పాఠకులు చూడదగును. Marquis Wellesly's Despatches vol. 3 Pages 167 to 170)

ఈరీతిగ మహారాష్ట్రలతో వ్యవహారము నడుపుటకు గవర్నరు జనరలుచే నియమింపబడిన ముగ్గురును - అనగా ఆర్థర్, లేక్, కాలిన్సులు ముగ్గురును రణదాహముచే తప్పించు చున్నవారే! కావున, యిక మహారాష్ట్రలతో యుద్ధముపొసగక ఎట్లుండును? సింధియా దర్బారులో రెసిడెంటుగానున్న కాలిన్సు సింధియామెడ అశౌరవముగా ప్రవర్తించి తప్పక యుద్ధము పొసగునట్లుచేసి, అక్కడనుండి వచ్చివేసెను. కాలిన్సు ఇట్లు సింధియా దర్బారునుండి ఆఖరు పర్యాయము వచ్చివేయు సందర్భములనుగూర్చి ఇటగొంత వివరింతుము.

కాలిన్సు మరల సింధియా దర్బారుకు వెళ్లిననాటినుండి ఆతడు సింధియాను స్వయముగా దర్శించలేదు. తనకు మారుగా తనయేజంటు గణపతిరాయిని సింధియా వద్దకు పంపుచుండెను. ఇది సింధియామెడ కాలిన్సు అశౌరము చూపినట్లు భావింప వలసియున్నది. అయినప్పటికి దౌలత్ రావు గణపతిరాయికి కొలువిచ్చి జూన్ 11 వ తేదీన ఆతనితో మాట్లాడెను. ఇరు వరకు జరిగిన సంభాషణ గణపతిరాయుడు ఎంతవరకు సరీగా కాలిన్సుకు తెలిపెనో తెలియదు. కాని, అందుపై కాలిన్సు గవర్నరు జనరలు కిట్లువ్రాసెను.

[“సింధియా దర్బారువారు తమకు అదను చిక్కువరకు కేవలము కాలహరణము చేయ వలయునను తలంపుతో ఇంతవఱకు మనకేమియు ఖండితముగు జబాబుచెప్పక తప్పించుకొను చున్నట్లు నాకు తోచుచున్నది. అదిగాక, జస్వంతరావు హోల్కారుకూడ బయలుదేరి సింధియాతో చేరుటకు వచ్చుచున్నట్లు నాకు తెలిసినది. కాబట్టి, నెయ్యమో, కయ్యమో నాకేదోయొకమాటతేల్చి తత్క్షణమే ఖండితముగా చెప్పండి, అని నేను దౌలత్ రావుకొక అర్జీనిపంపితిని. సదరుఅర్జీ నకలును మీ కిందుతో పంపుచున్నాను.”]

ఈ అర్జీని చూచినట్లయితే కాలిన్సుయొక్క పొగరుబోతుతనము అగౌరవ ప్రవర్తన తెలియగలదు. ఈ అర్జీ ధోరణి మరియుదగా లేదని ఈ క్రింది మాటల వలన తెలియగలదు.

[“కర్నలు కాలిన్సు గట్టిగా కోరుచున్న సమాధానము మహారాజా యివ్వనిచో కర్నలు గారికి కొన్ని గుఱ్ఱములను మహారాజా సప్లయిచేసి అవురంగాబాదువఱకు పంపించవలయును. మరియు, ఔరంగాబాదు చేరువఱకు కర్నలుగారి సిపాయిలకును, సిబ్బందీలకును కావలసిన ధాన్యము మొదలగు ఆహారపదార్థములను మహారాజా సప్లయిచేసి పంపవలయును.”]

ఈ అర్జీని కాలిన్సు ఏజంటు సింధియా మహారాజు చేతికిచ్చి దానికి తత్క్షణమే జవాబు వ్రాసి యివ్వమని అడిగెను. ఆలోచించుకొనుటకు కూడా సింధియాకు యేజెంటు వ్యవధి నివ్వలేదు. ఏజెంటు తొందరపెట్టిన కారణముచేత సింధియా కాలిన్సుతో ఫలానవిధముగా చెప్పవలసినదని సదరు యేజెంటుకు చెప్పెను. ఆ మాటలన్ని కాగితముమీద వ్రాసి యివ్వవలసినదని యేజెంటు కోరెను. కాని, సింధియా వ్రాసియిచ్చులోపలనే యేజెంటు అచట నిలువక వెడలిపోయెను. అంతట కాలిన్సు తక్షణమైనను నిలువక గవర్నరు జనరల్కు సింధియాపై దురభిప్రాయము కలుగునట్లు 1803 జూన్ 12-వ తేదీన ఇట్లు వ్రాసెను.”

[“మన ఏజెంటు ఇప్పుడే సింధియానుండివచ్చినారు. తానింకను బీరారురాజును రఘోజీ భాన్ స్లేతో సంప్రదించలేదనియు, రెండుమాడు రోజులలో తను సమాధానము పంపెదననియు సింధియా చెప్పినాడట. ఈ మాటలే వ్రాసి యివ్వవలసినదని మన ఏజెంటుకోరగా సింధియా అందుకు ఒప్పకోలేదట. అంతట మన ఏజెంటుద్దరు వచ్చివేసినారు. వాకీకబురు చెప్పగానే నేను దొలత్ రావు సింధియాకు ఉత్తరము వ్రాసివేసినాను. “మీ ధోరణి నాకు చాలాబిచార కరముగనున్నది. మీజవాబు ఆఖరు జవాబుగా ఎంచుకుంటున్నాను. నేనిక ఇక్కడ ఉండను. అవురంగాబాదు వెళ్ళిపోవుచున్నాను. నాప్రయాణానికి కావలసిన సామగ్రియావత్తు తత్క్షణమే సప్లయి చేయించవలసినది” అని నేను సింధియాకు వ్రాసివేసినాను.”]

మహారాష్ట్రలో ఎట్లైన కజ్జాపెట్టుకొనవలెనని గూర్చున్నవాడగుటచే కాలిన్సు ఈ రీతిగా సింధియాదర్బారునుండి సింధియాను చూడకుండగనే ఆత్రముతో వచ్చివేసెను. * కాలిన్సు గవర్నరు జనరలుకు ఈరీతిగ ఉత్తరమువ్రాసిన 24 గంటల లోపలనే సింధియానుండి ఆతనికి ఈక్రింది జాబువచ్చెను.

[“మీరు పంపిన ఉత్తరమందినది. మన ఉభయుల రాజ్యముల యోగక్షేమములు ఒక్కటే. మన ఉభయులకు మైత్రిని సుస్థిరమొనర్చుటకై కంపెనీవారు మిమ్మునిక్కడికి పంపియున్నారు. ఈమధ్యవర్షములవల్ల నేనుతిరిగి రాజా రఘోజీ భాన్ స్లేగారిని చూడబోవుటకు అవకాశము లేకపోయినది. వర్షములు ఆగగానే నేను భాన్ స్లేగారినిచూచి, వారితో సంప్రదించి మీకు సమాధానము పంపెదను. ఇకమీరు వెళ్ళిపోవు విషయమై మీరంతతొందర

పడుట మంచిదిగాదు. ఈ సంగతి నేను మీరాయబారి గణపతిరాయిగారితో చెప్పిపంపి నాను. — కృష్ణము.]

సింధియా పంపిన ఈజాబు ఎంత సుహృద్భావమును సూచించుచున్నదో చూడుడు. ఆతడు నెయ్యమును గోరుచున్నను, ఇంగ్లీషువారు కయ్యమును గోరుచుండిరి. కాలిన్సు సింధియాపై దురభిప్రాయము కలుగునట్లుగా వెల్లెస్లీకి వ్రాసిన ఉత్తరము గవర్నరు జనరలుకు జూలై 5-వ తేదీన చేరినది. ఈ ఉత్తరము చూచుకొన్నప్పుడు గవర్నర్ జనరలుకు గలిగిన సంబరమునకు మితితేదు. గవర్నరు జనరలున్న యుద్ధదాహముచే పరితపించుచుండెను. ఈ దాహము తీర్చగల యుద్ధమును కాలిన్సు పొసగించినపుడు ఇక గవర్నర్ జనరలుకు పట్టరాని సంతోషము కలిగెను. యుద్ధము నిట్లు పొసగించినందులకు కాలిన్సు ప్రజ్ఞను, భక్తిని మెచ్చుకొనుచు ఆతనిని ఆకాశమంత ఎత్తు పొగడుచు గవర్నర్ జనరల్ తన సెక్రటరీచేత కాలిన్సుకు మరునాడే ఉత్తరము వ్రాయించెను.

ఇక యుద్ధము ప్రారంభమగుటయే తడవుగానుండెను. వెల్లెస్లీ యుద్ధమునకు కాలిన్సునుండి ఈ ఉత్తరము రాగానే గవర్నరు జనరల్ కుప్పింప నుంకించుట. వెల్లెస్లీ లేక్ సేనానికి బహురహస్యపు ఉత్తరము నిట్లని వ్రాసెను.

[“ కాలిన్సు నుండి ఇపుడే ఉత్తరమువచ్చినది. అది చూడగానే యుద్ధమును ప్రారంభించుటకు నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. సింధియాపై చేయవలసిన యుద్ధవ్యూహముల నన్నింటిని నేనిదివఱకేసీకు జూన్ 28-వ తేదీ ఉత్తరములో తెలిపియుంటిని. ఆప్రకారమిప్పుడు యుద్ధమును నడుపుటకు సమయమువచ్చినది. నేనికనుండి రోజు రోజు నీకు వ్రాస్తూవుంటాను. ప్రస్తుత మీ ఉత్తరము మాత్రము ఊణమాలస్యము లేకుండా పంపుచున్నాను. కాలహరణము చేయవలయునని సింధియా చూచుచున్నాడు. కాని తత్క్షణమే యుద్ధరంగములోనికి దుముకవలెనని నేను చూచుచున్నాను. అక్టోబరు నెలలోపుగా మనమెట్లయినను యుద్ధము ప్రారంభించి తీరవలెను. ఆగ్రాకోటను మనము పట్టుకుంటే బలబాగుంటుంది. నిజమైనదెబ్బ అంటే అది ! వీలైతే ఒక చెయ్యిచూడు.....కృష్ణము.]

భరత ఖండములో ఇంగ్లీషువారు కాలూని నిలిచి, తమరాజ్యము నిచ్చట నెలకొల్పుకొనుటకు మొదట తోడ్పడిన సింధియా భాగస్థేల రాజ్యమును రక్త

సీమ యజమానుల వ్యతిరేకపు హుకుము - వెల్లెస్లీ డోలాయమా నము - “కింక ర్తవ్యతా” మాధ్యము.

సిక్త మొనర్చుటకై గవర్నరు జనరల్ వెల్లెస్లీ ఈ రీతిగా దుముకనున్న ఊణమందే ఆకస్మికముగా ఇంగ్లాండునుండి ఇండియా మంత్రి కాసర్లే ప్రభువు నుండి రెండు ఉత్తరములు వచ్చెను. ఈ ఉత్తర

ములు వెల్లెస్లీ మనసును చికాకుపరచి ఆతనిని యుద్ధముచేయుదునా వద్దాయను ఆందోళనలో పడవై చెను. ఫిబ్రవరి నెలలో వ్రాసిన ఈ ఉత్తరములు ఇంగ్లాండు నుండి ఇండియాకు అయిదు నెలలకు జూన్ 6-వ తేదీన చేరెను.

వాని సారాంశమేమనగా:—[ఇండియాలో మనరాజ్యము బాగుగ పాతుకొని, బలిష్ఠమైయున్నది. ఫ్రెంచివారివల్ల యూరపులో మన కెట్టి భయమున్నను, ఇండియాలో మాత్రము లేదు. కాబట్టి, మీరిదివరకు సూచించిన శాంతిమార్గములను ఇండియాలో అవలంబించి, కంపెనీ ఋణము తగ్గే యేర్పాటులు చేయవలసినది. ఖర్చులుపోగా మిగిలిన రివిన్యూను ఋణము తగ్గించడానికి వినియోగించవలెను.—క్లుప్తము.]

ఈ ఉత్తరములు చూచుకోగానే, యేమి చేయుటకును వెల్లస్లీకి తోచలేదు. తాను మహారాష్ట్రలతో పెద్ద యుద్ధము తలపెట్టుకొని, డబ్బును మంచినీళ్ళ ప్రవాహముగా ఖర్చుపెట్టడానికి సంఘీభూతులు విప్పదీసుకొని కూర్చుండగ, యిదేమి ఖర్చుము- డబ్బు ఖర్చుపెట్టవద్దని తన కోమటి యజమానులు హుక్కుముపంపినారే! ఈ సంకటస్థితిలో యేమిచేయవలెనో వెల్లస్లీకి తోచలేదు. లగ్నము పెట్టుకొని కూర్చున్న యుద్ధకార్యము మానుకొనవలెనా? లేక సాగించవలెనా?

అంతట అతడు తనకు ఆలోచన చెప్పుటకు తనవారి నందరిని జులై 11-వ తేదీన ప్రోగుచేసెను. వీరిలో ప్రధానుడు సర్ జార్జి బాన్స్. ఇతడు సుప్రీము కౌన్సిలులో ప్రధాన సభ్యుడుగ నుండెను. వెల్లస్లీ తరువాత గవర్నర్ జనరల్ తక్కుకు యితనినే వారసుడుగ కంపెనీ డైరెక్టర్లు లోగడనే నామకరణము చేసియుండిరి. ఇతడు వెల్లస్లీకంటె యేడాకు లెక్కువ చదివినవాడే. ఈ సంగతిని తోడిదొంగయగు సర్ జాన్

బాన్స్ సలహా -
ఉపదేశము.

మాల్యామే బయటపెట్టెను. అది యటుండనిండు. ఈ సర్ జార్జి బాన్స్ అప్పుడు ఇండియాలోనున్న బ్రిటిష్ వారిలో ఉద్యోగరీత్యా ప్రధానుడగుటచే, ఆనాడతని సలహాదే ప్రధానముగ నుండెను. మహారాష్ట్రలతో తక్షణమే యుద్ధము ప్రకటించవలసినదని యితడు వెల్లస్లీకి గట్టిగ సలహాచెప్పెను. ఇందుకుగల కారణములనుగూడ అతడు జులై 12-వ తేదీన రికార్డు చేసియుండెను. అందుండి కొన్ని భాగముల నిట క్లుప్తముగ వివరింతుము:—

[మనమిప్పుడు యుద్ధము మానుకుంటే అందరు-మనశత్రువులు, మిత్రులుగూడ-యేమనుకుంటారు? యుద్ధములో 7లవలే మేమోయని భయముచేత మనము మానుకొన్నట్లు అందరు అనుకుంటారు. దానికి మనమెంత సబబుగ, యెన్ని కారణములు చెప్పినప్పటికి వారు నమ్మరు. వ్యవహార మింతమారము సాగినతరువాత—మన రాయబారులందరు మహారాష్ట్రనాయకుల దర్బారులలో అంత అంతలేసి ప్రగల్భములుకొట్టివచ్చిన తరువాత—ఇన్నేళ్ళనుండి యెడతెగకుండ మనము సాధిస్తూవున్న పంథాను, మనకింత లాభదాయకముగనున్న పంథాను, ఆకస్మికముగ ఒక్కసారి యిప్పుడవదులుకొంటున్నామంటే, లోకులేమనుకుంటారు? మనముపీస్వాతో చేసుకొన్న సఖ్యమును పడగొట్టడానికి తక్కిన మహారాష్ట్రనాయకులందరు యేకమై వచ్చేటప్పటికల్లా మనకు హడలుపుట్టి, పారిపోయినామని లోకులనుకొనరా? ఈ హడలుచేత కాక

పోతే, ఇంగ్లీషువా రెండుకిట్లా పారిపోతారని వారనుకొనరా? మనము యితరసబబు లెన్ని చెప్పినా యెవరు నమ్ముతారు? మనమిప్పుడిట్లా వెనుకంజవేస్తే మనశత్రువు లేమనుకుంటారో, మనమిత్రు లేమనుకుంటారో, ఒక్కసారి ఆలోచించిచూడండి. మనబలమందు, మన సంరక్షణ సామర్థ్యమందు, మనమిత్రులకిప్పుడున్న నమ్మకముకొస్తాపోతుంది. మనలనుచూచి, “ఇంగ్లీషు వారు యుద్ధరంగమునుండి తొక మడతపెట్టార్రో”యని ఇండియా నలుముఖముల మార్మోగు నట్లు గోలచేసి, మనశత్రువులు మనలనిక గేలిచేసివెయ్యరా? ఇట్టిప్రచారములవల్ల ఇండియాలో మన ఇంగ్లీషురాజ్యమున కెంతదెబ్బతగులుతుందో తెలుసునా ?

ఒక వేళ మనము యుద్ధముమానుకొని, మన సేనలను వ్యూహస్థానములనుండి మరలించినను మనకిదివరకు పీష్యాయిచ్చిన రాజ్యభాగములు మనకిందనే వారు ఉండనిస్తారను నిశ్చయ మెక్కడ? వారు దానినిలాగికొనరా? మనము మానుకొన్నతరువాత పునహాలో అధికారస్థాన మును అధిష్టించబోవు మనశత్రువులు సదరు రాజ్యభాగములను మనలనుండి యూడబెరుకు కొనక వదలిపెట్టుతారా? “ఇంగ్లీషువారిసేనలు యుద్ధరంగములో చక్కగపన్నబడి, అనుకూల మగు వ్యూహస్థానముల నన్నిటిని ఆక్రమించుకొన్నప్పుడే, వారు మనకుభయపడి, యుద్ధమును మానుకొని పారిపోయిరిగదా; యికయిప్పుడు తిరిగి వారు తమసేనలను అట్టి మంచిస్థితిలోనికి సమకూర్చుకొని ‘రాగలరా’ యనుధిమాకుతో మనశత్రువులు మనరాజ్యముమీదికి కవ్వించివచ్చి మనచేతనున్న దేశమునుకొస్తా ఉండలాగికొనరా? ఇట్టిస్థితిలో మహారాష్ట్రలు మనల సేమి చేసినను చేసినవారే! కాబట్టి, అప్పుడైనను మనము వారితో యుద్ధమునకు పోకతప్పదు. అయితే అప్పుడు యిప్పుడున్నన్ని వీళ్లు మనకుండవు. మనమప్పుడు పేరుప్రతిష్ఠలు పోగొట్టు కొని, అనుకూలవ్యూహస్థానములను పోగొట్టుకొని, డబ్బువగైరా సన్నాహసహాయములులేక, బహుశః యీలోగా యేద్రైఞ్మంచివారోవచ్చి, యేమహారాష్ట్రనాయకునితోనో చేరుటకవకాశ మిచ్చినవారమై, యిన్ని చిక్కులతో—యిట్టి సంకటస్థితిలో—మనమప్పుడు యుద్ధరంగమునకు శత్రువులచేతనే ముక్కుపట్టుకొని యీడ్వబడి పోవలసిన వారమగుదుము. అప్పుడు మనము యుద్ధమును తప్పించుకొందమన్నను తప్పించుకొనలేము. కాబట్టి, యుద్ధమెట్లును తప్పనప్పుడు అననుకూలపరిస్థితులలో అప్పుడు మనము యుద్ధములోనికి యీడ్వబడుటకంటె, అనుకూలపరిస్థితు లలో యిప్పుడే మనము దుమికితే బాగుంటుంది.

అట్లుగాక, అననుకూల పరిస్థితులలో మనము పరులచేత యుద్ధములోనికి యీడ్వబడినా మంటే అప్పుడు మన కింగ్లండునుండి యిప్పటికంటె యెక్కువ చివాట్లేవస్తవి. అసలు పీష్య బాజీరావుతో సంబంధముపెట్టుకొని, యీ బేసిన్ ఒడంబడిక చేసుకున్నందుకే ముందు మన వారు మనలను చివాట్లుపెట్టుదురు. తరువాత సదరు సంధినుండి మానుకొన్నందుకు రెండవ సారి చివాట్లుపెట్టుదురు. పిమ్మట, యింత వ్యవహారములేపెట్టి, అననుకూల పరిస్థితులలో శత్రువులచేత యుద్ధరంగమున కీడ్వబడి, ఓడింపబడి, రాజ్యమును, పేరు ప్రతిష్ఠలను పోగొట్టు కొన్నందుకు అన్నిటికంటె పెద్ద ప్రహరణములు మనకప్పుడు తగులును.

ఇక ద్రైఞ్మంచివారి సంగతి చూతము. వారివల్ల మనకిప్పుడు ఇండియాలో తక్షణమేమియు ఉపద్రవము లేకపోయినప్పటికి, ఎప్పటికైనను వారు ఇండియాలోని మనరాజ్యమును బోర్ల ద్రోయవలెనని చూచుచున్నమాట నిశ్చయమేగద. నేడుగాకున్న రేపైనను వారు మనమీదికి

వచ్చుటముమ్మాటికి నిశ్చయముగద. కాబట్టి, యెప్పటికైనను యీ ప్రాంతంబు యుపద్రవమునుండి తప్పించుకోవాలంటే. మనకొక్కటే మార్గమున్నది. బ్రిటిష్ వారి మద్దతులేనట్టిగాని, బ్రిటిష్ వారి సర్వసంపూర్ణాధికారములకు లోబడియుండనట్టిగాని యేదేశీయ సంస్థానమును మనము ఇండియాలో ఉండనివ్వకూడదు.

మనము మనమద్దతుచేత పీష్వాను యెప్పడైతే పునహా సింహాసనముమీద కూర్చుండ బెట్టినామో, అప్పుడే, ఆక్షణమందే—ఇండియాలోగల మిగతా దేశీయ రాజ్యములన్నీకూడ మన కాలిక్రిందికి వచ్చివేసిన వన్నమాటే! పీష్వాతో గనుక మనమిసంబంధమును నిలుపు కున్నామంటే, యిక కొద్దిరోజులలో సింధియా, భాన్ స్లేలు యిద్దరుకూడ పీష్వాక్రిందికి రాక తప్పదు—వారు ఉభయులు బేసిన్ సంధికి ఒప్పుకొన్నాన, ఒప్పుకొనక పోయినను సరే—వారి కీగతి పట్టక తప్పదు. వారు బేసిన్ సంధికి ఒప్పుకుంటే సరేసరి. ఒకవేళ ఒప్పుకోక పోతే మరీమంచిది. వారిని ఒక్కచెబ్బలో తుడిచిపెట్టివేసి వెయ్యడానికి మనకు మంచిసాకు దొరుకుతుంది. అంతటితో వారిపీడ మనకు వదిలిపోయి, పీష్వా మెడకు మనము వేసినబంధము మరింతబిగిసి, అతనివల్ల మనము రాబట్టుకోదలచిన లాభముల నన్నింటిని నిరాఘాటముగ రాబట్టుకొనుటకు మనకు మంచి అవకాశందొరుకుతుంది. ఇటువంటి వాటమైన అవకాశము మనకింకెప్పుడు దొరుకుతుంది? యావద్భారత దేశమును మనగుప్పెటలో పెట్టుకొని అడించు టకు మనకింకెప్పుడు అవకాశం చిక్కుతుంది? మనసైన్యాలు బాగుగ పోతరించి, సర్వ సన్నాహములతో శత్రువులగుండెకాయలమీద కూర్చుండియున్నవి. శత్రువుల శిబిరములు మనకిప్పుడు నాలుగైదు అడుగుల దూరములోనున్నవి. వారికి డబ్బులేదు. తినుబండారములు లేవు. ఇతర సౌకర్యములేమియులేవు. వారు బహు చిక్కులలోనున్నారు. ఇప్పుడువారినందరిని మన మొక్కచెబ్బలో చెడరగొట్టి పారవేయవచ్చును. వారిని సమూలముగ హతమార్చివేయ్య డానికి మనకింతకంటే వాటమైన సమయమెప్పుడు దొరుకుతుంది? (Marquis Wellesley's Despatches Vol. III, Pp. 185, etc.)

బార్లో చెప్పిన పైవాక్యములను బట్టి ఇంగ్లీషువారు యెంతదూరము పోదల చుకొన్నదియు తెలియగలదు—మరియు, పైన పెద్ద అక్షర తుదకు యుద్ధమే నిశ్చయింప బడుట. ములలోని వాక్యములను బట్టి చూడగ, నేడు ఇండియాలో నున్న దేశీయ సంస్థానములు అట్లు నిలిచియుండుటకు గల కారణముకూడ స్పష్టముకా గలదు.

బార్లో చెప్పిన యీ సలహావలన గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ మనస్సుకు హుషారు కలిగెను. ఇక యుద్ధము ప్రారంభించవలసినదని చెప్పుచు అతడు లేక్ సేనానికి 1803-వ సం॥ జూలై 18-వ తేదీన ఒక రహస్యపు టుత్తరమును ప్రాసెను :—

[పరాసువారితో యుద్ధము నుపక్రమించుటకు మనమిప్పుడు మహారాష్ట్ర లతో యుద్ధము సాగించుటయే తగిన సన్నాహమని నాతలంపు. పీష్వా మనవాడే కాబట్టి, మనమిప్పుడు కవ్వించవలసినది సింధియా, భాన్ స్లేలనే. కాబట్టి, నీవు

బహురహస్యముగ పని ప్రారంభించి యిదివరకు తయారుచేసిన ప్లానులనన్నిటిని అమలు జరుపుటకు నీశాయశక్తుల ప్రయత్నించవలసినది—క్లుప్తము].

ఇంగ్లీషువారు యీ రీతిగ యుద్ధమునకు కావలసిన సన్నాహముల నన్నిటిని చేసుకొనుచుండగ, పాపము, మహారాష్ట్రులకు యీ గొడవయేలేదు. తాము శాంతినే గోరుచున్నామని చెప్పుటయేగాక, వారు యుద్ధసన్నాహముల వేనినిగాని చేసుకొనక పోవుటనుబట్టి చూడగ, వారు పైకొకమాటయు లోపల నొకమాటయు లేక నిజాయితీగనే యున్నారని స్పష్టమగుచున్నది. సింధియా రాజ్యములో యెట్టి

మహారాష్ట్రులు
“తయ్యాక్” లో
లేరు.

యుద్ధసన్నాహములుగాని లేవని రెసిడెంటు కాలిన్సే తన జూన్ 12-వ తేదీ ఉత్తరములో స్పష్టముగ వ్రాసెను. సింధియా యుద్ధమే చేయదలచుకుంటే, అతడు మిక్కిలి ఫలవంతమగు

విశాల దేశమునకు అధినాథుడై యున్నప్పుడు, యుద్ధమునకు కావలసిన సైనిక దళములను, ధనమును, యితర సామగ్రిని ప్రోగు చేసుకొనలేక పోయేడివాడా? ఈతడిట్టి పనుల వేనినిగాని చేసియుండక పోవుటయే అతని శాంతి ప్రియత్వమును చాటుచున్నది. సింధియామొక్క ఈ శాంతి ప్రియత్వమే— యితడు యుద్ధసన్నాహములు చేసుకొనకుండుటయే—తమకు బలేవాటమైన అవకాశమని చెప్పి ఇంగ్లీషువారు యితనిమీదికి దుముక సమకట్టిరి. పరులు యుద్ధ సన్నాహములు చేసుకొంటే “అదుగో, వారు మామీదికి కాలు త్రవ్వ చున్నారు కాబట్టి, మేము ఆత్మరక్షణార్థము యుద్ధముచేయక తప్పినది కాద”ని ఇంగ్లీషువారు సాకు చెప్పుదురు. ఇక, పరులు యుద్ధసన్నాహములు చేసుకొనకుండ ఊరుకుంటే, “వారు యుద్ధసన్నాహములోలేరు కాబట్టి, వారిమీదికి దుముకడానికి మనకిదే కుంచివాటమైన తరుణమని” చెప్పి ఇంగ్లీషువారు పరులపైకి పోదురు. ఈ రీతిగ, యెట్లయినను, పరుల హింసించ వలయునను వారికి సాకులు దొరకకపోవునా?

శాంతిని గోరుచూ సింధియా భాన్స్లేలు వ్రాసిన ఉత్తరము లేమియు గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీకిగాని, సేనాపతి అతని తమ్ముడు ఆర్థరుకుగాని మొంత మాత్రము నచ్చలేదు. ఈ జాబులకు ఆర్థర్ వ్రాసిన జవాబులు చాల పొగరు బోతు తనముగనుండి, అతని కయ్యపు స్వభావమును మహారాష్ట్ర నాయకులకు కరతలామలక మొనర్చెను. ఆర్థర్ చాలత్ రావుకు వ్రాసిన ఉత్తరము యుద్ధ ప్రకటన యుత్తరముగ నుండెను. నీవు తక్షణము వెనుకకు మరలిపోవలసినది— లేనిచో నీతో యుద్ధము తప్పదన్నట్లు ఆర్థర్ సింధియాకు వ్రాసెను. కాని, యేతేదీ లోగా సింధియా దక్కనునుండి మరలిపోవలెనో ఆర్థర్ సదరు ఉత్తరములో తెలుప లేదు. ఈ మాట బుద్ధి పూర్వకముగ వదలిపెట్టబడినది — ఇట్లు వ్యవధిని నిర్ణయించుకుండ తానేల వదలివేసెనో ఆర్థరే తాను జూలై 17-వ తేదీన పూనా రెసిడెంటుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో చెప్పియుండెను.

[దౌలత్ రావు సింధియా దక్కనునుండి యెప్పుడు మరలిపోవలెనో నేను ఖండితముగ చెప్పలేదు. ఒక కారణమేమనగ :—యుద్ధము సరిగ యే రోజున ప్రారంభమగునో శత్రువులకు తెలుపకుండ నామనస్సులోనే వుంచుకొన దలుచు కున్నాను. ఇందువల్ల, యెవరికి తెలియకుండ ఆకస్మికముగ మొదటి దెబ్బను నేనే కొట్టడానికి నాకు అవకాశముంటుంది. ఇది ఒక కారణము. ఇక రెండవ కారణ మేమనగ :—ప్రస్తుత స్థితిగతులనుగూర్చి గవర్నర్ జనరల్ నుండియు, యూరపు నుండియుకూడ, యేమైన కొత్త హుక్కుములు వస్తవేమో యని నే నెదురుచూచు చున్నాను. ఇది రెండవ కారణము. ఇట్టి హుక్కుము లేమైన వచ్చేటట్టయితే వాని ననుసరించి, నా నడకను యెట్లు వీలుగవుంటే అట్లు మార్పుకోడానికి సందు ఉంచు కోవలెననే తలంపుతోనే నేను తేదీని నిర్ణయించుకుండ సింధియాకు ఉత్తరము వ్రాసినాను.—శ్లోప్తము]

ఈ జాబునుబట్టి ఆర్థర్ యొక్క మోసబుద్ధి స్పష్టమగు చున్నది. తనకు పొటమైన సమయము చూచుకొని అప్పుడేదో మిషకల్పించి అజాగ్రత్తగనున్న మేక పిల్లమీద దూకవచ్చునని యితడు దొంగ తోడేలువలె పొంచియుండెను. తామింత వరకు యెట్టి యుద్ధ సన్నాహములుగాని చేసుకొనక పోయి నను, యీ సమయమందు, ఇంగ్లీషువారు బెదరించిన బెదరింపు లకు భయపడి వెనుకకు మరలుట తమకు వీరలక్షణము కాదని మహారాష్ట్ర నాయకులు తలంచిరి. అందుచే వారును ఆఖరు నిమిషమందు త్వరత్వరగ యుద్ధసన్నాహములు చేసుకొనగడంగిరి.

సింధియా దర్బారులోనున్న రెసిడెంటు కాలిన్సు సింధియా మహారాజుతో చెప్పకుండగనే వచ్చివేసెనని పై సచెప్పితిమి. ఇదియే యుద్ధప్రకటన చిహ్నము.

ఇట్లువచ్చివేయనప్పుడు కాలిన్సు తన మనస్సులోని ఉద్దేశ్యములనుగాని, ఇంగ్లీషు గవర్నమెంటువారి యుద్దేశ్యములనుగాని యిదమిద్దమని సింధియాకు యెంతమాత్రము తెలియజెప్పలేదు. తానెందుకు అక్కడనుండి లేచిపోవుచున్నానో

సామాన్య రణనీతికి రాజనీతికి విరుద్ధముగ ఆంగ్లరాయబారి వర్తించుట.

కూడ అతడు సింధియాకు తెలుపలేదు. తుదకు మామూలు మర్యాద చొప్పుననైనను సింధియానుండి అతడు శలవు తీసి కొనకుండగనే — అమర్యాదగ—లేచిపోయెను. ఈ సంగతిని మొదట పీష్వా తరపున వకీలుగను, తదుపరి సింధియా మంత్రిగను పనిచేసిన “బాలాజీ కూంగర్” అన్నీ యుద్ధానంత

రము (అనగ సింధియా ఓడిపోయి ఇంగ్లీషువారి దయాపాత్రమునకు వేచియున్న పుడు) 1805 సం॥ సెప్టెంబరు నెలలో ఆర్థర్ కు వ్రాసిన ఉత్తరములో చెప్పియుండెను. ఈ ఉత్తరము రికార్డులలో అచ్చుపడి యుండలేదు. కాని, కూంగర్ చెప్పిన యీ మాట అబద్ధమని ఆర్థర్ 1803 సం॥ అక్టోబరు 5-వ తేదీన సదరు

కూంగర్ వ్రాసిన ఉత్తరము మాత్రము ప్రచురమైనది. కూంగర్ వ్రాసిన ఉత్తరము ప్రచురము కాకుండుటకును, ఆర్థర్ వ్రాసిన ఉత్తరము మాత్రము ప్రచురమగుటకును కారణము పాఠకులు ఊహించుకొనగలరు. ఆర్థర్ మాటసత్యమో, కూంగర్ మాట సత్యమోకూడ, పాఠకులకు వేరుగ చెప్ప పనిలేదు. ఈ సంగతియే అబద్ధమై యున్నచో—సింధియా ఓడిపోయి, ఇంగ్లీషువారి దయాపాత్రముగ నున్న సమయములో అతని మంత్రి కూంగర్ ఇంగ్లీషు రెసిడెంటుపై యిట్టి అసత్యపు నేరారోపణనుచేయ సాహించునా?

యుద్ధమునకు ముందు సింధియా శాంతినేగోరుచు తనవద్దకొక రాయబారిని పంపినట్లును, ఆనాడట్లు కాలిన్సు సింధియా దర్బారునుండి వచ్చివేసి యుండక పోయినచో యుద్ధమే తటస్థింపదని సదరు రాయబారి తనతో చెప్పినట్లును ఆర్థర్ 1803 సం॥ నవంబరు 11-వ తేదీన అన్నకుపంపిన ఉత్తరములో వ్రాసెను — ఈ రాయబారి చెప్పినమాట అసత్యమని ఋజువుచేయుటకు ఆర్థర్ యెంతమాత్రము యత్నించలేదు.

వీనినన్నిటిని బట్టిచూడగ కాలిన్సు యిరుగుపొరుగు రాజ్యముల మధ్యనుండ వలసిన సామాన్య ధర్మములకు విరుద్ధముగ “మా ఇంగ్లీషువారు నీమీద యుద్ధము చేయబోవు చున్నార”ను మామూలు నోటీసునుకూడ సింధియా కివ్వకుండ, అతని దర్బారునుండి, అతనివద్ద శలవైన గైకొనకుండ, కేవలము అమర్యాదగ, పొగరు బోతు తనముగ, కృత్రిమముగ, యుద్ధ ధర్మమునకు విరుద్ధముగ ప్రవర్తించెనని స్పష్టమగు చున్నది. ఈ సంగతి పాక్షికులగు ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలవలననే వెల్లడి యగుచున్నది.

నయ్యమో, కయ్యమో తేల్చి చెప్పవలసినదని తొందరచేయుచు కర్నల్ కాలిన్సు 1803 సం॥ జూలై 22-వ తేదీన సింధియాకొక జాబువ్రాసెను. అదిచాలక మరునాడే సింధియా, భాన్ స్లేలకు చెరియొక యుత్తరమును మరల వ్రాసెను. అందుకు వారుభయులు ఇట్లని జబాబిచ్చిరి. “మేము ఉభయలము యింక కలుసుకొని మాట్లాడుకొనలేదు. మేముభయులము సంప్రదించుకొని గాని యే జబాబు చెప్పటకును వీలులేదు. మేము మాట్లాడు కొనుటకు కూర్చున్నప్పుడు మీరు కూడ రావచ్చును. నాతో మాట్లాడదలచు కుంటే మీరు రేపు మాయింటికి రావచ్చును. మా యిల్లే మీ యిల్లు” అని సింధియా వ్రాసెను.

ఇందుపై సింధియాతో కాలిన్సు జూలై 25-వ తేదీన కలిసి మాట్లాడెను. సింధియా డక్కనును విడిచి ఉత్తరమునకు పోవలెనని ఇంగ్లీషువారు అనేకమార్లు కోరియుండిన సంగతిని గూర్చి సింధియాయొక్క మంత్రి అప్పడిట్లని సమాధానము చెప్పెను.

[మా సింధియా, భాక్తాస్తే మహారాజుల సేనలు తమతమ రాజ్యములలోనే వున్నవిగాని, యెవరి పాలిమేరలలోనికి రాలేదు. తాము అజంతా కనుమలను దాటమనియు, పునహామిదికి రామనియు, మా మహారాజులిద్దరు యిదివరకే గట్టిగ వాగ్దానము చేసియున్నారు. బేసిక్ సంధిని తిరుగదోడమని వారు మీగవర్నర్ జనరలుగారికి యిదివరకే మాట యిచ్చియున్నారు. అది వారి మిత్రభావమును స్పష్టముగ వెల్లడించుచునే యున్నది.

మీ గవర్నర్ జనరల్ యిచ్చిన * హామీనే, పీష్వాగారినుండికూడ గైకొనుటకుగాను మామహారాజు లిరువురు యిప్పుడు పీష్వాగారివద్దకు రాయబారుల సంపదలచుకొన్నారు. అదిగాక, మాసింధియా మహారాజావారికిని హోల్కారుగారికిని జరుగుచున్న రాయబారపు వ్యవహారము ముగియువరకు మా మహారాజావారు దక్కను విడిచిపోవుటకు వీలులేదు.— (కుప్తము)]

ఈ మాటలు యెంతయు సమంజసముగ నున్నవి. ఈ మాటలను కాలిన్సు జూలై 26-వ తేదిన ఆర్థర్ వెల్స్లీకి తెలిపెను. ఆయుత్తరము ఆర్థర్ కు జూలై 31-వ తేదిన చేరినది. అందుపై అతడు వెంటనే కాలిన్సుకు యిట్లని తిరిగి వ్రాసెను.

[ఈ మహారాష్ట్ర నాయకులకు పీష్వానుండి హామీకావలెనట! హామీ యివ్వడానికి పీష్వాయెవడు? అతనికి మన ఇంగ్లీషు సేనల బలమేగదా గవి! అవిలేకపోతే, అతడు వారి సేమి చేయగలడు? కాబట్టి, మన ఇంగ్లీషువారము హామీయిచ్చినది చాలదా వారికి? ఈరహస్యము వారికి తెలుసును. ఆయినప్పటికి వారువట్టి నటనచేయుచున్నారు. అదిగాక, సింధియా, హోల్కారు లింకను సఖ్యతకుదుర్చుకోలేదని వారే చెప్పిగద! కాబట్టి, నెయ్యమో కయ్యమో మనమిప్పుడే తేల్చుకోవలెను. ఆలస్యము చేయరాదు—ఇది గవర్నర్ జనరల్ గారి హుక్ము— (కుప్తము)]

జూలై 31-వ తేదిన రఘోజీ భాక్తాస్తే మకాములో సింధియా, భాక్తాస్తేల కును, కాలిన్సుకును సంభాషణలు జరిగెను. ఈ సంభాషణల సారాంశము కాలిన్సు యెంతవరకు సరిగపై యధికారులకు తెలిపెనో తెలియదు. కాని, అతడు 1803 సం॥ ఆగష్టు 3-వ తేదిన ఆర్థర్ కు వ్రాసిన ఉత్తరములో నిట్లున్నది :—

[నైజాము పాలిమేరనుండి మీరు తక్షణమే మరలిపోనిచో, మాసేనాని ఆర్థర్ గారు మీమీది కిక్ రాక మానరు! అని నేను సింధియా భాక్తాస్తేలతో చెప్పితిని—అంతట భాక్తాస్తే మంత్రియగు శ్రీధర్ పంతు లిట్లని బదులుచెప్పెను:—మీ ఆర్థర్ గారు యుద్ధము ప్రారంభిస్తే— బ్రిటిష్ సేనలను అజంతా కనుమలవైపుకు నడిపిస్తే—మా మహారాజు లిద్దరు తమ సేనలను తమ యిష్టమువచ్చినవైపుకు నడిపించుకుంటారు.—కుప్తము.]

శ్రీధర్ పంతులు యిట్లు బెదరించిన మాట సత్యము కాదని తెలియుచున్నది. ఏలననగ యీసంభాషణ జరిగిన మరునాడే—అనగ ఆగష్టు 1-వ తేదిననే

* మహారాష్ట్ర నాయకులలో చిరకాలమునుండియున్న పరిస్పరపు టొడంబడికలను ఇంగ్లీషు వారు భంగ పుచ్చరను హామీ.....

—సింధియా, భాణ్లేలిద్దరును మిక్కిలి శాంతభావముతో ఆర్థికు ఉత్తరములు వ్రాసి యుండురి. వీనిని బట్టి చూడగ కాలిన్సు బుద్ధి పూర్వకముగ అబద్ధములు వ్రాసి యుద్ధము పురికొల్పదలచినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇందుకు నిదర్శనము అతడు సింధియాతో చెప్పకుండ మరునాడే ఆగష్టు 1-వ తేదీననే సింధియా దర్బారు నుండి వచ్చి వేయుటతప్ప వేరేమి యుద్ధ ప్రకటన కావలెను? యుద్ధమికతప్పుదు. కాలిన్సు 3-వ తేదీన వ్రాసిన ఉత్తరము చేరగనే—కాలిన్సు సింధియా దర్బారునుండి వచ్చి వేసినాడను సంగతి తెలియగానే - ఆర్థి వెల్లెస్లీ 1803 సం॥ ఆగష్టు 6-వ తేదీన యుద్ధమును ప్రకటించెను. ఆరోజుననే యితడు సింధియాకు మిక్కిలి అమర్యాదగ ఉత్తరమువ్రాసి తాను యుద్ధము చేయుటను సమర్థించుకొనుచు వేరొక 'మిమో'ను కూడ పంపించెను. ఇవి చాల ముఖ్యమైన వగుటచే వీనిని పాఠకులు మూలమందే చదువుదురు గాక. (Wellington's Despatches Vol. I Pp. 287-289 etc.)

ఇంగ్లీషువారు తమ రాజ్యస్థాపనకై యిచ్చట అవస్థపడుచున్న రోజులులో చాలత్ రావు, రఘోజీల పూర్వీకులగు మాధవరావు సింధియా, మధోజీభాణ్లే లిరువురు మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యముపట్ల ద్రోహులై ఆనాడు ఇంగ్లీషువారికి సహాయము చేసియుండిరి. తండ్రులుచేసిన పాపము బిడ్డలకు చుట్టుకొనునన్న సామెత సార్ధక మగునట్లు ఆనాటి ద్రోహఫలము నంతను వారి సంతతి వారగు చాలత్ రావు సింధియా, రఘోజీభాణ్లేలు ఇప్పుడు అనుభవించవలసి వచ్చినది. ఇంగ్లీషువారు కృతఘ్నులై తమకు చిన్నప్పుడు పాలిచ్చి పెంచిన సింధియా భాణ్లేల కుటుంబీకుల రొమ్ములపై తన్న బూనుకొనిరి. వెనుక ఇంగ్లీషువారికి సహాయముచేసిన మాధవ రావుసింధియా మధోజీభాణ్లేలు దూరదృష్టి లేక, తమ మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకు ద్రోహముచేసుకొనిరి. ఇది ఆత్మవంచన యయ్యెను. ఆనాడు నానాఫర్నవీసు చెప్పిన సలహాను వీరు చెవిని పెట్టియుండినచో మహారాష్ట్రమున కిప్పుడింత ముప్పు వచ్చెడిదికాదు.

రెండవ మహారాష్ట్ర యుద్ధమునుగూర్చి పార్లమెంటులో చర్చ-
ప్రాసెస్ ఖండన.

ఇండియాలో యుద్ధము ప్రారంభమైన కొన్ని నెలలకుగాని యీసంగతి ఇంగ్లాండులో తెలియలేదు. సర్ ఫిలిఫ్ 'ప్రాస్సిస్' అప్పుడు పార్లమెంటులో మెంబరుగ నుండెను. 1804 సం॥ మార్చి 14-వ తేదీన అతడు యీ విషయమును పార్లమెంటులో చర్చకు తెచ్చెను. "యుద్ధములు చేయుట, దేశముల నాక్రమించు

కొనుట మున్నగునవి ఆంగ్లజాతికి యేవగింపు పనుల''ని పార్లమెంటు చట్టములో స్పష్టముగ వ్రాసియున్న సంగతిని యితడు మహాసభవారికి జ్ఞాపకముచేసి యిట్లని చెప్ప దొడంగెను:—

[చట్టములు చేయుట మంచిదేగాని, వానిని అమలు జరుపుచున్నారా లేదాయని విచారించుట తప్పనియెవరు అనరుగద. కాబట్టి, నేను మనవి చేయునదేమనగ :—యుద్ధములు పనికిరావని మన పార్లమెంటు చట్టములో స్పష్టముగనున్నప్పడు, యే బ్రిటిష్ గవర్నర్ అయిన యుద్ధము ప్రారంభిస్తే, అతడు తక్షణమే ముద్దాయిస్థానములోనికి వచ్చినాడన్నమాటే. సమర్థించుకోవలసినపని—ఋజువుభారము—అతనియందేయున్నది..... ఇండియాలో యుద్ధములు పనికిరావని మనము చట్టముచేసిన 1783 సం॥ నాటినుండి యేటా మనకు ఇండియానుండి యుద్ధపు సంగతులు తప్ప యింకేమైనా వస్తున్న వేమో చూడండి! యుద్ధములు, విజయములు, క్రొత్త రాజ్యముల ఆక్రమణలు తప్ప మనకింకే కబురును ఇండియానుండి వచ్చుట లేదు. లేకపోతే, మధ్యమధ్యకొంచెము విశ్రాంతికూడ వినవచ్చుచున్నది. బహుశః చాలితీర్పుకొని, తిరిగి యుద్ధము ప్రారంభించడానికి కాబోలు యీ విశ్రాంతి! ఈ యుద్ధాలన్నిటిలో తప్పు బలహీనులగు మన శత్రువులదేయైనట్లు మనకు మనవారు కబురు పంపించుచున్నారు. ఇండియాలోనున్న రాజులందరి బలముకలిపినా, మన ఇంగ్లీషువారి బలమునకు చాలదని నానిశ్చయాభిప్రాయము. ఇట్టి బలహీనులగువారు బలవంతులగు మన ఇంగ్లీషువారి మీదికి వారంతటవారే కాలుద్రవ్వివచ్చినారట! మనవారిదేమీ తప్పులేదట! ఈమాట నమ్మదగినదేనా? ఎల్లప్పుడు మనవారు చెప్పేమాటలనేగాని, ఎగుటి పక్షమువారు చెప్పేమాటలు మన చెవిని పడకున్నవి. బహుశః మనవారు వారికే అన్యాయము చేశారేమో మన కెట్లా తెలుస్తుంది?... ఇండియా వ్యవహారములు నేనుపుట్టి బుద్ధియెరిగినప్పటినుండి ఒక్కమోస్తరుగానే వున్నవి. అక్కడవుండే మనవారికందరికి యుద్ధదాహముతప్ప వేరొండులేదు..... కాబట్టి, మనవారు ఇండియాలో యీయుద్ధము యెందుకు ప్రారంభించవలసివచ్చిందో, యేపనికిగాను మనవారిట్లు యుద్ధములోనికి దిగినారో, యిందుకు కంపెనీ డైరెక్టర్లయొక్కగాని, ప్రభుత్వ మంత్రివర్గమువారియొక్కగాని, అనుమతియున్నదోలేదో యీ పార్లమెంటు మెంబర్లు యిప్పుడైనా తెలుసుకోవడం అవసరమగునా కాదాయని నేను మిమ్ములనందరిని అడుగుచున్నాను..... యుద్ధమునకు గవర్నర్ జనరల్ జూన్ నెలలోనే అనుజ్ఞ యిచ్చినట్లు కనుబడుచున్నది. మనమిప్పుడు మార్చి నెలలో వున్నాము. అనగ, యిప్పటికి 9 మాసములు గడచినది. కాని, యంతవరకు ఇండియానుండి దీనివిషయమైన కబురే మనకురాలేదు. అవాంతరముగ యేచైన యుద్ధము తప్పని సరిగవచ్చేటట్టయితే, తక్షణమే తిరుగుటపాలో ఆసంగతిని గవర్నర్ జనరల్ సీమకు తెలియపరచవలయునని పార్లమెంటు చట్టము చెప్పుచున్నది. కాని, యీ వ్యవహారము ప్రారంభమై యిప్పటికి 8 మాసములైనప్పటికి వెల్లసీ దీనినిగూర్చి మాటమాత్రమైనను మనకు తెలిపియుండలేదు. దీనికితడు తగుసంజాయిషీ యివ్వవలసియున్నది. అంతవరకు దీనికెక్కడో లోపమున్నదనక తప్పదు.

ఈ దిగువ కాగితములను పార్లమెంటు మహాసభయెదుట పెట్టవలసినదని నేనిప్పుడొక తీర్మానము నుపాదించుచున్నాను. అవేవనగ (1) ఇండియానుండి గవర్నర్ జనరల్ ను, ఆయా రాష్ట్రముల గవర్నరులును యీ మహారాష్ట్ర యుద్ధమునుగూర్చి యిక్కడికి పంపిన

డిశ్పాచిలు, ఉత్తరములు, వగైరాకాగితములు యావత్తున్న (2) ఆయారాష్ట్ర ప్రభుత్వములకును మహారాష్ట్ర నాయకులకు మధ్య యిందునుగూర్చి జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల యావత్తును, (3) కంపెనీ డైరెక్టర్లు ఇండియాకుపంపిన ఉత్తరవులు, సలహాలు వగైరా యావత్తు రికార్డున్నా—వీనిని పార్లమెంటు సభ్యులయెదుట పెట్టగోరుచున్నాను. అని ప్రాన్సిస్ కోరెను.....కుప్తము.]

ఈ మహారాష్ట్ర యుద్ధమునుగూర్చి ఇండియానుండి యింకేమియు కాగితములు రాలేదనియు, అవి రాగానే పార్లమెంటు ముందు పెట్టెదననియు ఇండియా మంత్రి 'కాసర్లే' చెప్పిన మీదట ఫ్రాన్సిస్ తన తీర్మానమును ఉపసంహరించుకొనెను. తదుపరి మూడువారములైన తరువాతకూడ ఫ్రాన్సిస్ యిట్లే కోరగమరల మంత్రి వెనుకటి జబాబునే చెప్పెను. మరల మే 7-వ తేదీనను, 1805 సం॥ మార్చి 15-వ తేదీనను ఫ్రాన్సిస్ యీసంగతిని జ్ఞాపకముచేసెను. కాని, అప్పటికిని ఇండియానుండి కాగితములు రాలేదని మంత్రి జబాబుచెప్పెను. అంతట ఫ్రాన్సిసుకు కోపమువచ్చి 1805 సం॥ యేప్రిల్ 5-వ తేదీన ప్రభుత్వచర్యను యిట్లని తీవ్రముగ విమర్శించెను:—

[మనము ఇండియాకు కేవలము వర్తకులుగవెల్లితిమి. ఆదేశపు ప్రభువులు మనలనప్పుడెంతో దయతో ఆదరించిరి. మన వర్తకమునకు వారు సకల సౌకర్యముల నిచ్చుటయేగాక, తమ దేశీయులకులేని హక్కులనుకూడ మనకు కొన్నింటి నిచ్చిరి. తమ విదేశవ్యాపారమును పెంపొందించుటకై వారిట్లు చేసియుండుట ఆనాడు సదరురాజుల వివేకమునే తెలుపుచున్నది. వర్తకరీత్యా వారు తెలివిగనే—కండ్లు తెరచుకొనియే పనిచేసినను — రాచకీయాదృష్ట్యావారి కండ్లు అంధప్రాయమైయుండెను. చీనావారు మొదట మన యూరోపియనులను తమ దేశములో అడుగుపెట్టనీయకుండ ఆటంకపరచినట్లు, ఇండియావారు మనలను ఆటంకపరచియుండలేదు. 1765 వరకు ఇండియాలో మనకు పేరుప్రఖ్యాతులులేకుండెను. బెంగాలులో మనము మొదట దేశద్రిమ్మరులుగనుంటిమి. 1765 సంవత్సరమునకు దరిమిలా మనమక్కడ ప్రభువులమైచరింపసాగితిమి. కాని, అప్పుడైనను కైపు యేమిచెప్పియున్నాడు? మనరాజ్యము బెంగాలు, బీహారు ఒరిస్సాలకు మించి వ్యాపించుటకు వీలులేదు. ఇంతకుమించి పోవుట వర్తకపు కంపెనీయగు మనకు విపరీతమగును. కంపెనీ స్వభావమును సమూలముగ మార్చి వేస్తేనే తప్ప యిది సాధ్యముకాదు. అని కైపు చెప్పియుండలేదా? అప్పుడు ఇంగ్లండులోనున్న ప్రభుత్వమువారుకూడ యీ పద్ధతినే అవలంబించుచుండిరి. 1773. సం॥ లో కంపెనీవారు ఇండియాకు కైపును పంపుచు అతనితోకూడ యీ మాటలనే చెప్పిపంపిరి.....ఇండియాలో యుద్ధములు, దేశాక్రమణలు పనికెరావని 1784, 1793 సం॥ లలో పార్లమెంటువారు చేసిన చట్టములే స్పష్టముగ చెప్పియున్నవి.... కాని, ఇండియాలో జరిగిన యీ యుద్ధములన్ని యెట్లు జరుగుట తటస్థించెనో పార్లమెంటువారికే తెలియవచ్చును. ఈ యుద్ధములు జరుగుటకు కారణములేమియో, వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములేమియో, అందలి న్యాయాన్యాయములేమియో తెలిసికొనుటకు పార్లమెంటువారికి అవకాశములేకున్నది. ఎంతసేపూ, ఒకపక్షము వారుచెప్పు

మాటలే మనకు తెలియవచ్చుచున్నవి. కాబట్టి, యీ మాటలను నమ్ముటలో మనము బహు జాగరూకతతో నుండవలెను. ఫలాని యుద్ధములు జరిగినవని, ఫలాని దేశములు మనక్రిందికి వచ్చినవని మాత్రమే మనకు మొత్తము మీద కబుర్లు తెలియుచున్నవేగాని, యితర వివరము లేమియు మనకు తెలియుటలేదు. ఇట్టి కలహములలో తప్పయెవరిదో-మన పక్షమందు న్యాయ మెంతవరకున్నదో-యీ యుద్ధము న్యాయముగ విధిలేక మనవారు చేసినారా-లేక అక్రమముగ, మనవారు కవ్వించి, పరులపైపడినారా-యను విషయములను తెలుసుకొందమను కుతూహలము కూడ మనకు లేకపోయెను. 'ఇండియాలో మనవారు ఫలాని రాజ్యం సంపాదించి తెచ్చారంటే, 'సరే యింట్లో పడవేసికోండి' అనియే అన్నాము, గాని' అందలి న్యాయాన్యాయములను మనము కించిత్తయినను పరిశీలించుటకు వూనుకొనమైతిమి. తమగోడు చెప్పకొనుటకు యెదుటి పక్షమువారగు దేశీయరాజులకు మన పార్లమెంటులో రాయబారులులేరు. వారికండ్రేకేమి కనబడుచున్నది? ఎవరో పరాయి దేశస్తులువచ్చి తమ దేశమునంత కొల్లగొట్టుకొని పోవుచున్నట్లు తప్ప వారికింకేమియు కనబడుటలేదు.

'ఇదేమిటని ఎవరైనా అడిగితే,-' నోరుముయ్యి, నీపాగురుబోతుతనం చేతనే నీకీగతి పట్టినది, పో,-అని పైగా మనవారు దేశీయరాజులను డబాయించుచుండిరి.....ఇండియాలో దేశీయరాజులకు మన ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారికి వచ్చేతగాదలకన్నిటికి నిజముగ మూల కారణమెక్కడనున్నదో తెలుసుకోడానికి మన పార్లమెంటు మెంబర్ల కెట్టి ఆధారములు లేకున్నవి. మనవారు మంచివారే యైనప్పటికి, యెదుటి పక్షమువారగు దేశీయరాజులు చెప్పే మాటలేమిటో తెలుసుకోకుండ మనము మనపక్షమువారు చెప్పేమాటలే బలవంతముగ నమ్మి తీరవలసివస్తోంది. దేశములో యుద్ధములులేకుండా శాంతినే నెలకొల్పుకోవడానికి దేశీయ రాజులు పాపమెంత తంటాలుపడిరో తెలిసికొనుటకు మనకు అవకాశంలేకుండ పోయింది... ..మనకిప్పుడింత రాజ్యం వచ్చినా, మనదాహంతీరలేదు. 'నూతనరాజ్యములను ఆక్రమించుకోవద్దు' అని పార్లమెంటు చట్టము ఖండితముగఘోషిస్తున్నప్పటికి, దానిని లక్ష్యము చేయక ఇండియాలో మనవారు తిరిగి యిప్పుడు మహారాష్ట్రలతో షెద్దతగవుపెట్టుకొన్నారు. ఇందుకు మనవారు చెప్పిన కారణమునాకు శుద్ధ పనికి మాలినదిగ గనపట్టుచున్నది. దానిలో నా కెంతమాత్రము సబబు కనపట్టుటలేదు. మహారాష్ట్రలు మనరాజ్యమునెడ విరోధ భావము వహించియున్నారని మనవారు చెప్పవారు నా కెక్కడను ఆధారము కనపట్టుట లేదు.....దేశీయు రాజులందరు బహుదుర్మార్గులని, నీలివిహీనులగు రాక్షసులని మన వారు నిదించడం మామూలైపోయినది. కాని, వెల్లెస్లీకింద పని చేయుచున్న మనతాబేదారులు వ్రాయువ్రాతలుచూస్తే, వారుచెప్పమాటలు యెంతవరకు నమ్మవచ్చునో, వాని ముఖమే చెప్పక చెప్పచున్నది.....పీష్వా దర్బారులోనున్న మన రెసిడెంట్లు కర్నల్ పామర్, క్లోజులు సదరు పీష్వాను గూర్చి వెల్లెస్లీకి వ్రాసిన ఉత్తరములో యెట్టిదుర్భాషలతో వ్రాసిరో చూడండి. ఈ రీతిగ మన ఇండియా గవర్న మెంటువారు దేశీయ ప్రభువును తూలనాడుటయేగాక, 'నీ రాజ్యమంతా మాకిచ్చివేసెయ్యి' అని ఆయనను డబాయింపసాగిరి. ఇదంతా యెందుకట! అతనిని సుస్థిరముగ, శాంతముగ, సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టుటకట! ఎంత హాస్యాస్పదము! ఎంతబూటకము!.....ఇట్లే సింధియాను గూర్చి కూడ మన కంపెనీ నౌకర్లు యెట్లు తూలనాడిగో చూడుడు. పారుషశాలియు, ప్రతాపవంతుడునునగు యీ దేశీయ ప్రభు

వును మనవారిట్లు తూలనాడవచ్చునా? అతడు ఇంగ్లీషువారియెడ విరోధభావము వహించి నట్లు యొక్కడను కనుపించడే!.....మహారాష్ట్ర నాయకులమీద మనవారు తరుచుగ మోపుచున్న నేరమేమో నాకు తెలుసును. వారు తమవద్ద శ్రేంచి ఆఫీసర్లనుంచుకొన్నారట! ఇది మన ఇంగ్లీషువారియెడ విరోధభావమును వహించుటయట! సింధియావద్ద 14 వేల పరాసు సైన్యమున్నదనికూడ మన వారనుచున్నారు. ఇందుకు కౌస్తంత నిదర్శనముకూడ యీ మహా సభవారి యెదుట గానరాదు..... నేను సమస్తమును పరిశీలించి చూచినాను. మొత్తము మీద మహారాష్ట్ర నేనలన్నిటిలో కలిపి 12 గురుకంటె యెక్కువమంది శ్రేంచి ఆఫీసర్లు నాకు కనుపించలేదు..... ఇక సింధియా శ్రేంచివారిని తనకొలువులో చేర్చుకోవలచు కొన్నాడని మనవారు చెప్పేమాటకు నాకు ఆధార మెక్కడను కనుపించలేదు. అదిగాక, పరాయి దేశస్తులను తనకొలువులో చేర్చుకోవడమంటే సింధియాకుగల అసహ్యము, ఏవగింపు, లోక మందందరెరింగినదేకద..... కాబట్టి, యేవిధముగ చూచినను యీ మహారాష్ట్ర యుద్ధము నకు అవసరముగాని, న్యాయముగాని, నాకు కనుపించలేదు. ఇందుకు తృప్తియైన సమాధాన మును యెవరు యింతవరకు చెప్పలేదు. అవమానకరముగను, పొగరుబోతుతనముగను వున్న బేసిన్ సంధి షరతులయెడ మహారాష్ట్ర నాయకులు అయిష్టమును చూపినారంటే అందుతప్పే మున్నది? వారికట్టి అయిష్టముకలుగుట సహజమే. వారికట్టి అయిష్టముకలుగకపోతేనే నా కౌశ్చర్యమయ్యేడిది. అంతేగాని, వారికి అయిష్టము కలిగిందంటే నాకేమియు ఆశ్చర్యము గనపట్టుటలేదు. ఈ స్థితిలోనే మీరుంటే మీ మనస్సులకు యెట్లావుంటుందో యీ సభలో కూర్చున్న పెద్దమనుష్యులందరు ఒకసారి ఆలోచించి చూచుకోండి. అంత అవమానకరములుగ నున్న సంధి షరతులను తన్నిపారవేయుట పొరుషవంతుడగు సింధియాకు సహజముకాదా? “మీ మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యమునకంతకు ప్రధాన కేంద్రస్థానమగు పునహా నగరము పరాయివారమగు మా బ్రిటిష్వారి చేతులలో వుంటుంది. మీరుకూడ దానికి మద్దతు చెయ్యండి,” అంటే యే మహారాష్ట్ర నాయకునికై నా రోషమురాదా? ఇది గోరుచుట్టుమీద రోకటిపోటుకాదా? అవమానపరచినది చాలక, హానికూడ చేయుటకాదా?

మానవ స్వభావము ప్రపంచములో అంతట అన్ని దేశములలో ఒక్కరీతిగానే వుంటుంది. పరులొనర్చు షేడలను, అవమానములను ధీరతతో ఢికిరించు యూరోపియను రాజులను జూచి మనము నిత్యము మెచ్చుకొనుచున్నామే! అట్టిమెప్పే మనము సింధియా యెడకూడ చూపరాదా? తనసామ్రాజ్యమునకు రాజధానీ నగరమగు పునహా నగరము పరాయి దేశస్తులగు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో పడగా చూచినప్పుడు రోషక్రోధములు వహించిన పొరుష శాలియగు సింధియా యొక్క పొరుషగుణమును మనమేల మెచ్చుకొనరాదు? కాబట్టి, మహా సభ్యులారా! మీరందరీ సంగతులను బాగుగ ఆలోచించుకొనండి. దానికి సమాధానము మీ మనస్సులకే గోచరించును. నామట్టుకు నాకు సింధియాతోడి యుద్ధము యెంతమాత్రము న్యాయముకాదని, అవసరముకాదని, తోచుచున్నది. ఇందుకు యిక్కడనున్న కాగితములే సాక్ష్యములు.....మనము మొదట వర్తకులుగ వెళ్ళితిమి. వర్తకములోనుంచి గిడ్డంగులు వచ్చినవి. గిడ్డంగులలోనుంచి చిన్నచిన్న దండులు పుట్టుకువచ్చినవి. ఈచిన్న దండు

అ. 25.] రెండవ మహారాష్ట్ర యుద్ధము - పార్లమెంటులో ఫ్రాన్ సిస్ ఖండన 573

లల్లా, పెద్ద సైన్య వాహినీలయినవి. సైన్యవాహినీలలోనుండి యుద్ధ విజయములు వచ్చినవి.
.....కొబ్బటి, నేనిప్పుడీ తీర్మానమును ఉపాదించుచున్నాను.

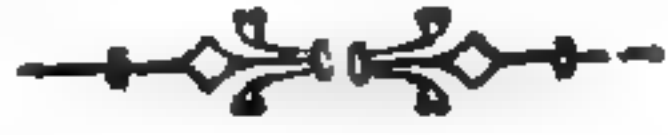
యుద్ధములు, దేశాక్రమణలు, ఆంగ్ల జాతికి యేవగింపులని 1782 సం॥ మే నెల 28-వ
తేదీన యీ మహాసభవారు యేకగ్రీవముగ అంగీకరించిన సూత్రమునకు యీ సభవారు బద్ధు
లగుచున్నారు.....కుప్తము.]

కాని, యీ తీర్మానమునకు అనుకూలముగ 46 గురును, ప్రతికూలముగ
105 గురును, చేతులెత్తినందువల్ల, యీ తీర్మానము ఓడిపోయినది—రెండవ మహా
రాష్ట్ర యుద్ధమును గూర్చిన పార్లమెంటరీ చర్చ యీరీతిగ అంతమొందినది.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదియాఱవ అధ్యాయము.

వెల్లెనీ సింధియాపై పన్నిన కుట్రలు.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామమునకు నాందీప్రస్తావన కొంత జరిపితిమి. ఈ యుద్ధమును ప్రేరేపించిన సందర్భములను పేర్కొంటిమి. ఇట్లు పేర్కొనుటలో కేవలము ఒకపక్షమువారు చెప్పిన సాక్ష్యములనే యాధారము చేసికొనవలసి వచ్చెను. రెండవ పక్షమువారగు మహారాష్ట్రులు చెప్పకొను సంగతులను వినమైతిమి. వీనినిగూర్చి తత్కాలమున వ్రాయబడిన రికార్డులేమియు మన కింతవరకు దొరకలేదు. అయినను, ఇంగ్లీషువారు వ్రాసిన వ్రాతలే యీ సంగ్రామమందలి న్యాయాన్వయములను మనకు కొంతవరకు కరతలామలక మొనర్చుచున్నవి.

యుద్ధ ధర్మప్రకారము ఫలానిరోజున యుద్ధము ప్రారంభించుచున్నామని శత్రువులకు నోటీసు యివ్వవలసియున్నది. కాని, యీ యుద్ధమును ముందుగ ప్రారంభించిన ఇంగ్లీషువారు యిట్టి నోటీసును యెదుటిపక్షమువారగు మహారాష్ట్రుల కివ్వలేదు. శాంతికొరకు సింధియా యెంత ప్రయత్నించుచున్నను లక్ష్యము చేయక, ఇంగ్లీషు రాయబారి కాలిన్సు సింధియా దర్బారునుండి అతనితో చెప్పనైన చెప్పకుండ లేచిపోయెను. అంతటితో సింధియాచేయు శాంతిప్రయత్నము లన్నియు నిష్ఫలములయ్యెను. అతడును యుద్ధమునకు సిద్ధపడక తప్పదయ్యెను.

అయితే, ఇంగ్లీషువారెట్టి కుటిలస్వభావులో సింధియా పాపము— గ్రహించ లేకపోయెను. ఈ సంగ్రామములో తుదకు మహారాష్ట్రులు ఓడిపోయినను, వారు పరులచే ధర్మయుద్ధమందు ఓడింపబడలేదు. మహారాష్ట్రులు అప్రతిమాన ప్రతాపమునుజూపి పోరాడిరి. కాని, ఇంగ్లీషువారు సింధియాచుట్టు పన్నిన కుట్ర పరంపరలచే ఆతడు యుద్ధరంగమందు తుదకు పరాజితుడగుట తటస్థించెను. ధర్మయుద్ధమందైనచో ఇంగ్లీషువారెన్నడును జయముగాంచి యుండరు.

ఏయే మామోపాయములచే ఇంగ్లీషువారు సింధియాను సాధించిరో,

వాని నిటకొంత వివరించుట అవసరము. సింధియాచుట్టు వెల్లెనీ

బయటపడినవి
తొమ్మిది కుట్రలు.

గజిబిజిగ అల్లిన కుట్రపాశముల చిక్కులనన్నిటిని విప్పతీసి లోక

మునకు చూపించుటకు గవర్నమెంటు రికార్డుల ఆధారముననే

యీ యధ్యాయమందు ప్రయత్నింతుము. గవర్నమెంటు రికార్డులను పరిశీలింపగ

వెల్లెస్తీ పన్నిన కుట్రలు తొమ్మిది మాత్రము యింతవరకు బయటబడినవి. ఈ తొమ్మిది కుట్రలు ఈ దిగువ తొమ్మిందుగురుతో పన్నబడినవి. వా రెవరనగ:—

(1) జస్వంతరావు హోల్కరు (2) అమిర్ఖాన్ (3) ఇండియాలోనున్న యితర రాజులు, ప్రజలు. (4) మొగల్ పాదుషా పాతలమ్ (5) జేబున్నిసాబీగమ్ అను నామాంతరముగల బీగమ్ సత్రము (6) సింధియాకు సామంతులగు ప్రముఖులు, ప్రజలు. (7) బంబూఖాన్ (8) శిక్కు నాయకులు (9) సింధియా కొలువులోనున్న యూరోపియనులు. ఒక్కొక్క కుట్రనే తీసికొని తప్పిలుగ విచారితము.

(1) హోల్కరుతో కుట్ర.

జస్వంతరావు హోల్కరును ఇంగ్లీషువా రెట్లు కన్నుగీటి పీష్వాపై దండెత్తించినదియు పాతకుల కిదివరకే తెలియును. ఇప్పుడీ యుద్ధమందు సైతము అతడు సింధియా భాన్ స్లేలతో చేరునేమోయని ఇంగ్లీషువారికి లోపల అనుమాన మున్నది. అందుచే యితని నెట్లయిన వారితో చేరనీయకుండుటకై “నీపని నిమ్మ కాాయవాటము చేతుమని” చెప్పి ఇంగ్లీషువా రితనిని తియ్యని వాగ్దానములచే లాలించుచు, బుజ్జగించుచునుండిరి. సింధియా భాన్ స్లేలను ఇంగ్లీషువారు పొడిచి రేపుచున్నను, యీ జస్వంతరావును మాత్రము వారు మంచిమాటలతో లాలించు చుండిరి.

ఇంగ్లీషువారు జస్వంత
రావుకు తేనె నాకించుట.
అతనికి వారు తేనెలొలుకు మాటలతో ఉత్తర
ములు వ్రాయుచుండిరి. మచ్చున కొక ఉత్తరము
చూడుడు. ఆర్థర్ వెల్లెస్తీ 1803 సం॥ జూలై 16-న తేదీన
యితనికి వ్రాసిన ఉత్తర మిదిగో:—

[మీవద్దనుండి జాబును బడయుభాగ్యము నాకుగలిగి చాలకాలమైనది. కంపెనీవారికిని మీకును మధ్యగల సఖ్యమును పెంపొందించు కొనవలయునని నేనెంతో సంబరపడుచున్నాను.

ఇందునిమిత్తమై మీకిప్పుడొక కాగితమును పంపుచున్నాను. ఇదే మా కంపెనీవారికిని పీష్వా బాజీరావుగారికిని యిటీవల బేసికొవద్ద జరిగినసంధి పత్రపునకలు. దీనివల్ల ఇండియా యొక్క శాంతి భద్రతలకు స్థిరత్వమేర్పడినదని మీకే తెలియగలదు.....

కాబట్టి, యితరులేమిచేసినను జేయుదురుగాక, మీరుమట్టుకు మీ శ్రేయమునకు అనుకూలముగనే ప్రవర్తించుచు, కంపెనీవారితోడి సఖ్యమును కొనసాగించుచునే యుందురని నాకు గట్టిగ నమ్మకముగలదు. ఇందువిషయమై నాకెట్టి సందేహమునులేదు.

ఈ ఉత్తరమును మీకు ఖాదర్ నవాజ్ ఖాన్ ద్వారా పంపుచున్నాను. ఇతడు చాల మర్యాదస్తుడగు అఫీసరు. నాకు ఆంతరంగికుడు. నామనస్సులోని కోర్కెలనుగూర్చి అతడు మీకు సమస్తమును విప్పిచెప్పగలడు.....కుప్తము.]

ఈ తేనె మాటలలో జన్వంతరావు హోల్కారు సులభముగ పడెను. పై యుత్తరములోని చివరి రెండు వాక్యములను పరిశీలించుడు. వాని అంతరార్థమేమి? “సింధియా భాన్ స్లేలతో నీవు చేరకుండవుంటే, నీకేదో మెహర్బానీ చేస్తామ”ని యీమాటల అంతరార్థమై యుండుననుట స్పష్టము. దీనికి ప్రత్యక్షముగ రెండు ఋజువులు కనబడుచున్నవి. ఒకటి ఇంగ్లీషువారు సింధియా, భాన్ స్లేలపై దండెత్తి మహారాష్ట్ర దేశమునంతను నానాధ్వంసము చేయుచుండగ యీ జన్వంతరావు మెదలకుండ ఊరకుండెను. ఇది ఒక ఋజువు. ఈ యుద్ధము పూర్తియైన తరువాత “మీరు నాకు యిస్తామన్న లాభములు నాకివ్వలేదు — మీరు వాగ్దానభంగము చేసినారు. నన్ను మోసగించినారు” అనిచెప్పి యితడప్పుడు ఇంగ్లీషువారిమీద తిరుగబడినాడు. వారితో హోరాహోరీని పోరాడినాడు. ఇంగ్లీషువారి మీదికి మీరురండి, మీరురండి ‘అని అప్పుడు’ యెంతో తీవ్రముగ తక్కిన మహారాష్ట్ర నాయకుల నందరిని యితడు పిలిచినాడు. ఇది రెండవ ఋజువు.

ఈ రెండు ప్రత్యక్ష ప్రమాణములను బట్టి చూచినచో, ఆర్థర్ తన ఉత్తరములో చివర వ్రాసిన గూఢమగు ఆ రెండు మాటలకు అర్థమిప్పుడు తేట తెల్లమగుచున్నది.

అంతయు అయిపోయిన తరువాత జన్వంతరావు హోల్కారు నాలుక కఱచుకొని యెంత మొత్తుకొన్న నేమిప్రయోజనము? ఇంగ్లీషువారు అతనిని పూర్తిగ టోపీవేసి తమ పని తాము చేసుకున్నారు. వారు తప్పించుకొని యెక్కిరించినారు. హోల్కారు తెల్లబోయినాడు — ఇది మద్రాసు వీధులలో జరుగు టక్కరి తనము కంటె టక్కరు తనముగనున్నది. ఇందు తాము గావించిన నీచప్రవర్తన ఇంగ్లీషువారి మనస్సునకు కించిత్తయినను కించగలిగించక పోవుట యేమనవలెనో తెలియకున్నది.

అమీర్ ఖాన్ తో కుట్ర.

(2) తామతనిని యిన్ని తియ్యని వాగ్దానములచే లాలించినను హోల్కారు అప్పటికిని సింధియా భాన్ స్లేలతో చేరునేమోయని ఇంగ్లీషువారి కింకను భయమున్నది. కాబట్టి ఒకవేళ అతడట్లు చేరినను, తమకు ఉపద్రవములు లేకుండుటకు గాను, ఇంగ్లీషువారి తని బలమును గుంజివేయ దలచిరి. అందుకుగాను వారు హోల్కారు సేనలో నాయకుడుగనున్న “అమీర్ ఖాన్” అనువానితో రహస్యముగ బేరములు సాగించిరి. తన యజమానియగు హోల్కారుకు స్వామిద్రోహము చేయవలసినదిగ ఇంగ్లీషువారితనిని ప్రోత్సహించిరి. ఇతడు తనవద్దనున్న 25 వేల సేనతో జన్వంతరావు హోల్కారునుండి చీలిపోయి వచ్చునట్లును, అతనిని నైజాము తన కొలువులో చేర్చుకొనునట్లును ఇంగ్లీషువారు యేర్పాటు చేసిరి. నైజాము

ఇంగ్లీషువారి చేతిక్రిందివాడే కాబట్టి, వారెట్లు చేయుమన్న అట్లు చేయుటకు ఆతడు సంసిద్ధముగ నుండెను.

1803 సం॥ ఏప్రిల్ 28-వ తేదీన ఆర్థర్ వెల్లెస్లీ జనరల్ స్టూవార్డుకు వ్రాసిన జాబులో యిట్లున్నది :—

[హోల్కరుకొలుపులో సర్దారుగనున్న అమీర్ ఖానుడు నైజాముతో యింకను బేరములు సాగించుచునేయున్నాడు. మేనెల 2-వ తేదీతో మనకు పునహాలో అపారమగుబలము చేకూరగలదు. మనకోర్కె నెరవేరగలదు. అమీర్ ఖాన్ తేచిపోవుటయు, తద్వారా హోల్కరుబలము తగ్గిపోవుటయు ఒకవేళ జరుగకపోయినను, కనీసము హోల్కరుకు సదరు సర్దారునందు అపనమ్మకమైన యేర్పడితీరును—కుప్తము.]

ఈ అమీర్ ఖానును తన కొలువులోనికి తీసికొని తీరవలసినదని ఇంగ్లీషువారు నైజామును ఆజ్ఞాపించిరని కూడా 1803 సం॥ మేనెల 3-వ తేదీన వెల్లెస్లీ నైజాము రెసిడెంటుకు వ్రాసిన యీ దిగువ ఉత్తరమువల్ల స్పష్టమగుచున్నది :—

[అమీర్ ఖాను వద్దనున్న నేన యెంతయైనప్పటికి అతనిని నైజాము తీసికొని తీరవలసినదే యని నేనుగట్టిగ శిఫార్సుచేయుచున్నాను. యుద్ధమువచ్చేటట్టయితే, ఆఖర్చులన్నియు నైజాముకును అతని ప్రజలకును ముదరా యివ్వబడును. అమీర్ ఖానువద్ద చాల పెద్దగుఱ్ఱపుదండుగలదు. ఆతడు చాల పేరు ప్రఖ్యాతులువహించినవాడు. విశేషించి జస్వంతరావు హోల్కరు యితనియందు యెక్కువ నమ్మకమును పుంచియున్నాడు. ఇట్టివానినిగనుక మనము కొనివేసి నట్టయితే, మనకింకేమి కావలెను? మన మతనిని కొనివేసినామన్నమాట వింటేనే చాలును జస్వంతరావుకు అంతటితో అతనిపైన్యమందు నమ్మకము పూర్తిగచెడిపోవును. అతడప్పుడు మనతో పోరాటమునకు దిగుటకే జంకును.....కుప్తము.]

ఇందువల్ల యుద్ధము వచ్చేటట్టయితే సదరు యుద్ధపుఖర్చులు నైజాముకు ముదరా యిస్తామని పై ఉత్తరములో ఆర్థర్ చెప్పిన మాటకు తోడుగ అమీర్ ఖానును, అతనిసేనను నైజాము ఉంచుకునేటట్టయితే, అందుకయ్యే ఖర్చులలో సగమువంతుకూడ ఇంగ్లీషువారు భరిస్తారని కర్నల్ స్టీవెన్సు ఒప్పుకున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈ మాటపైననే నైజాము సదరు అమీర్ ఖానును ఉంచుకొనుటకు ఒప్పుకొన్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని, తీరా వ్యవహారము ముగింపులోనికి వచ్చు వేళకు, మేమిందుకు ఒప్పుకోలేదు అని ఆర్థర్ 1803 సం॥ జూన్ 22-వ తేదీ ఉత్తరములో చెప్పెను. తత్ఫలితముగ కాబోలు, యెట్టకేలకు నైజాము సదరు అమీర్ ఖానును తనకొలువులోనికి తీసికొనుట తటస్థించలేదు. దీనికి అసలుకారణ మేమో రికార్డులలో యెచ్చటను గన్పించదు.

అమీర్ ఖానుడు నైజాము కొలువులోనికి బహిరంగముగ వచ్చి చేరకపోయినను, అతనికి ఇంగ్లీషువారు లోపాయికారీగ కొంతసొమ్మును ముట్ట జెప్పుచు, జస్వంతరావుకు స్వామిద్రోహము చేయించుటకు అతనిని పురికొల్పుచునే యుండిరనుట

స్పష్టము. ఒకవేళ హోల్కారు తెలివి తెచ్చుకొని సింధియా భాన్ స్లేలతో చేరి యున్నప్పటికి, యీ అమిర్ ఖానుడు తీరా యుద్ధసమయమందు హోల్కారును విడిచి తన సేనతో ఇంగ్లీషువారి ముఠాలో చేరెడివాడే యనుటయు స్పష్టము. ఏల ననగ, నైజాముతో బేరములు సాగిననాటినుండి యితడు హోల్కారుకు శత్రు సారథ్యము చేయుచు, ఇంగ్లీషువారికి అనుకూలముగనే ప్రవర్తించు చుండెను. ఇందుకు ప్రతిఫలముగ ఇంగ్లీషువారి తనికి 1818 సం॥లో “టాంకు” సంస్థానమును బహుమతిగ నిచ్చిరి. ఇతడు ఇంగ్లీషువారి కనుకూలముగ శత్రుసారథ్యము చేసె ననుటకు యిదియే ప్రమాణము.

సరే, యేది యెట్లున్నను, తుదకు హోల్కారు సింధియా, భాన్ స్లేల పక్ష మున చేరనేలేదు. ఇంగ్లీషువారు భయపడవలసిన పనిలేక పోయెను. తాము పన్నిన పన్నాగము బలేబాగుగ పనిచేసినది.

(3) ఇతరరాజులతో, ప్రజలతో కుట్రలు

మహారాష్ట్ర) కూటమునుండి జన్వంతరావు హోల్కారును యీ రీతిగ చీల దీసినది చాలక, ఇంగ్లీషువారు ఇండియాలో తమకప్పుడు యెరుకలోనున్న యావ న్నంది యితర రాజులను, ప్రజలనుకూడ సింధియాపైకి పురికొల్ప వలయునని వెల్లస్లీ పూనుకొనెను. ఎవరెవరితో యేయే కుట్రలుపన్నవలెనో వెల్లస్లీ 1803 సం॥ జూన్ 28-వ తేదీననే లేక్ సేనానికి బహురహస్యముగ వ్రాసియుండెను. ఇవిచాలవని తలచి తిరిగి యేయే రాజులకు యెట్లెట్లు లంచము లివ్వవలయునో పేరుపేరున వివ రముగ తెలుపుచు వెల్లస్లీ 1803 సం॥ జూలై 27-వ తేదీన లేక్ సేనానికి మరియొక రహస్యపు టుత్తరము వ్రాసెను. వెల్లస్లీ ఇండియాలో అడుగుపెట్టిన నాటినుండి సింధియాను లొంగదీయ వలయునని అనేక యుపాయముల నాలోచించు చుండెను. అనేక కుట్రలను, తంత్రములను పన్నుచుండెను. కాని, యీ నాలుగై దేండ్ల ప్రయత్న ముకూడ యింతవరకు ఫలించలేదు. సింధియా బలమేమియు క్రుంగలేదు. కాబట్టి, యెట్లయినను గట్టిగ ప్రయత్నించి అతని నీదెబ్బతో అణచివేయ వలయునని వెల్లస్లీ యిప్పుడు పెద్ద పట్టుపట్టెను. అందు నిమిత్తమయియే, యితడు తెగించి, ఇండియా లో తన యెరుకలోనున్న రాజులకందరికి లంచములను విరివిగ విరజిమ్మి వారి నందరిని సింధియాపైకి ఊసుగొల్ప సమకట్టెను. ఇందునుగూర్చి యితడు జూలై 27-వ తేదీన లేక్ సేనానికి వ్రాసిన జాబును చదివినట్లయితే, అతడెంతటి నీచ కార్యములకు కూడ జంకక, తెగబడెనో తెలియగలదు. సింధియా కొలువులో చాలమంది పరాసువా రున్నారనియు, అచ్చట వారి పలుకుబడి హెచ్చుగనున్న దనియు, దానివల్ల ఇంగ్లీషువారికి ఉపద్రవము రానున్నదనియు, ఆ యుపద్రవము తొల గించుకొనుట కే తాము, సింధియామీదికి యుద్ధము చేయబోవు చున్నామనియు,

వెల్లస్తీ అందరితో ఒక మిష చెప్ప సాగెను. కాని, దీనినిగూర్చి యితడు సింధియా, భాన్ స్లేలతో ఒక్కమాట మాత్రమైనను చెప్పలేదు. “మీ వద్దనున్న ఫ్రెంచి సేనలను తీసివేయ వలసినదనిగాని, మీరు సదరు ఫ్రెంచి సేనలను ఉంచుకొన్న కారణముచేతనే మేము మీమీదికి యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నామ”నిగాని ఇంగ్లీషు వారు సింధియా భాన్ స్లేలతో యెన్నడును చెప్పియుండలేదు.

ఈ ఫ్రెంచిగొడవయే సింధియా, భాన్ స్లేలతోడి రాయబారములో యెక్కడను తగులలేదు. ఇదియొక కలహకారణముగ ఇంగ్లీషువా రెన్నడును సింధియా, భాన్ స్లేలకు చెప్పలేదు — బహుశః యీమాట చెప్పితే తమవద్ద అట్టి ఫ్రెంచి సేనలేమైనావుంటే—వారు ఇంగ్లీషువారి కోర్కెప్రకారము తీసివేసెడి వారేమో!—కాని, అసలు కారణమదికాదు కావుననే వారీప్రశంసనే సింధియా, భాన్ స్లేలతో తేలేదు. అయితే, తదితరలోకమును మోసపుచ్చుటకై ఇంగ్లీషువా రీమిషను కల్పించిరనుట యెట్టివానికై నను కనబడును. ఒకవేళ సింధియా, భాన్ స్లేల వద్ద పరాసుసేన లుండుట నిజమే యైనను, ఇంగ్లీషువారి కోర్కెపై వారు వానిని తీసి పారవేసి యుండినను, వెల్లస్తీ అప్పటికిని సింధియా, భాన్ స్లేలపై యెట్లయినను యుద్ధము ప్రకటించేవాడే. ఏలననగ, అతని అసలు ఉద్దేశము వేరుగద! వీరిని ఓడించి వీరిరాజ్యములను మ్రింగవలయునని గదా వెల్లస్తీకున్న దాహము. కాబట్టి, యిట్టి యల్పపు సర్దుబాటులవలన అతని దాహము తీరునా? సింధియా, భాన్ స్లేలతో తానుచేయ బూనుకొన్న యుద్ధమువల్ల తా నాశించుచున్న ఫలితాంశము లేవియో వెల్లస్తీయే 1803 సం॥ జూలై 27-వ తేదీ ఉత్తరములోనే లేక్ సేనానికి స్పష్టముగ విప్పి చెప్పెను.

[సింధియా భాన్ స్లేలతోడి యుద్ధమువల్ల నేను ఆశించుచున్న ఫలితములివి:—

(1) యము నానదీతీరమున యేర్పడియున్న ‘ఫ్రెంచిరాజ్యమును’ నాశనముచేసి, వారి తాలూకు నైనిక సామగ్రినంతను కాజేయుట ఒకటి—(ఈఫ్రెంచిరాజ్యము వెల్లస్తీ పుత్రులలో తప్ప యింకెక్కడను లేదు.)

(2) కంపెనీరాజ్యమును యము నానదివరకు వ్యాపింపజేయుట రెండవఫలితము.

(ఆగ్రా, ఢిల్లీయేగాక యము నానదికి పడమటితీరము పొడుగునను, దక్షిణతీరము పొడుగు నను తగినన్ని స్థానములుకూడ ఆక్రమించుకొని మనవశములో వుంచుకొనవలెను.)

(3) మొగల్ పాదుషాపై నామకః అయినాసరే మనము అధికారము వహించుట మూడవఫలితము.

(4) యము నానదికి పడమటను, దక్షిణమునను జయ నగరమునుండి బుందేల్ ఖండము వరకునున్న చిల్లరరాజ్యములవారందరితో మిక్కిలి గట్టిదైన స్నేహబంధ మేర్పరుచుకొనుట నాల్గవ ఫలితము.

(5) బుందేల్ ఖండును కంపెనీరాజ్యములో కలుపుకొనుట అయిదవ ఫలితము.

సింధియా భాక్సేలతోడి యుద్ధమువల్ల నేను కోరుచున్న ఫలితములివి :—కుప్తము.]

ఈ పైమాటవల్ల వెల్లస్లీని తీవ్రముగ పీడించుచున్న పరరాజ్య గ్రసన బుద్ధి తేటతెల్లముగ తెలియుచున్నది.

అందుచే అకారణముగ, దేశమందు శాంతి ప్రబలియున్న తరుణమున, యితడాశాంతిని చెడగొట్టి, చెప్పరాని దుండగపు పనులు చేయుటకు పూనుకొనెను. అతని మాటలను వినుడు :—

[దేశమందు సంపూర్ణముగ శాంతిప్రబలియున్ననుకూడ, సింధియా మనతో సఖ్యపడిననుకూడ, మనకు భయము గలిగించుచున్న ఆ * ఫ్రెంచిరాజ్యమును గనుక సింధియా తీసివేయక పోయినాడంటే, అందుకు మనమే చెయ్యిచేసుకొనక తప్పదు. కాబట్టి, సింధియామీదికిపోయే యుద్ధములో మన మెక్కువ వాఞ్ఞించవలసినదేమనగ; ఫ్రెంచిసేనానియగు 'పెర్రె' నేనను సాశనం చెయ్యడమే. అనగ, అతని ఫిరంగిదళమును, యుద్ధసామగ్రిని, యావత్తు పట్టుకోవడం కూడ అందులో తప్పక వున్నదన్నమాటే"—(కుప్తము.)

(వెల్లస్లీ జూలై 2-వ తేదీన లేక్ సేనానికి వ్రాసిన ఉత్తరమునుండి)

ఈఉత్తరములో అడుగునగీతగీచిన మొదటివాక్యములను చూడుడు. సింధియా ఒకవేళ సఖ్యపడినను, యీ ఫ్రెంచి రాజ్య మిషపెట్టి వెల్లస్లీ యెట్లును యుద్ధము ప్రారంభించి దేశశాంతికి భంగము కలిగించేవాడనుట స్పష్టమగుటలేదా?

సింధియాపై బహిరంగముగ యుద్ధమునకు పోవుటకుముందు, అతని బలమును క్రుంగదీయ వలసియున్నది. అందుకొరకే వెల్లస్లీ అసంఖ్యాకములగు కుట్రలను పన్నుసాగించెను. ఈ పనికి లేక్ సేనాని చాలలేదు. ఇతడు కేవలము క్రూరుడగు మోటపశువేగాని, తెలివితేటలు ఆట్టేలేవు. కాబట్టి, యీ కుట్రపనులలో యితనికి సహాయము చేయుటకుగాను, కుట్రలలో ఆరితేరిన ఒక మనిషిని యితనికి సప్లయి చేయవలసి యుండెను. ఇట్టివా డెవడా యని వెల్లస్లీ ఆలోచించి ఆలోచించి "గ్రామి మర్సర్" అను డాక్టర్ నొకని పట్టుకొనెను. ఇతడు కుటిలతంత్రములలో చాణక్యునికి చదువు చెప్పగలవాడు. ఇతనిని వెల్లస్లీ లేక్ సేనానికి అసిస్టంటుగ నిచ్చెను. సింధియా యాశ్రయములో నున్నవారందరిని చీలదీయవలసిన పనిని వెల్లస్లీ యితనికి ప్రత్యేకముగ పెట్టెను. అనగ చంక బిడ్డను జారదీయుపని యితనికి పెట్టిరన్నమాట. వెల్లస్లీ తన శక్రటరీచేత యితనికి 1803 సం॥ జూలై రెండవ తేదీన యిట్లని రహస్యపు టుత్తరములో వ్రాయించెను :—

* ఇది వెల్లస్లీఫుర్రెలో తప్ప యింకెక్కడనులేదు. ఇది వట్టి బూటకపు బూచి.

[.....ఆ ప్రముఖులందరు సింధియా యధికారమునకు ప్రతికూలముగ నున్నారట. ఆ యధికారమునుండి తప్పించుకొని బయటపడుటకు యేదైనా ఉపాయము దొరికితే వారు తక్షణమే బయటికివచ్చి వేస్తారట.....కుప్తము.]

ఆ ప్రముఖులందరు సింధియాకు ప్రతికూలముగ నున్నారని ఇంగ్లీషువారి కెట్లు తెలిసినది? వారికేదో ఆశలుపెట్టి వారిని చీలదీయ వలసినదని చెప్పి వెల్లెన్సీ స్పష్టముగ యీ “గ్రామీమర్సర్కు” ఆజ్ఞాపించెను—చూడుడు :—

[దౌలత్ రావు సింధియా తాలూకు సేనలను చెదరగొట్టివేసే విషయములో వారు తమ శక్తికొలది ఇంగ్లీషువారికి సహాయపడేయెడలను, మరియు, సింధియాగాని, యే యితరులుగాని ఆయాప్రాంతములలో యికముందు తిరిగి తలయెత్తకుండ అణచిపెట్టి యుంజేయెడలను, వారి కున్న హక్కులను వంశపారంపర్యముగ వారికిచ్చివేతుమని నీవు సదరు ప్రముఖులకు ఆశపెట్ట వలసినది.—కుప్తము.]

ఈ కుట్రలనన్నిటిని సక్రమముగ నెరవేర్చుటలో మర్సరుకు తోడ్పడుటకు గాను కొంతమంది మిలిటరీ యుద్యోగులనుకూడ వెల్లెన్సీ అతనికి సహాయమిచ్చెను. మరియు, అతడు పంపిన బరాతముల ప్రకారము ఈ రహస్యపు పనులకన్నిటికి అతని కెప్పుడు యెంతడబ్బు కావలిస్తే అంతడబ్బు యిస్తావుడ వలసినదనిచెప్పి వెల్లెన్సీ అలహాబాదు, కాన్పూరు, ఇటావా జిల్లాల కలెక్టర్లకు కూడ హుక్కుములు బంపెను.

(4) షాలంచక్రవర్తిని టోపీ వేయుట-కుట్ర

ఇవిచాలక వెల్లెన్సీ ఢిల్లీ పాదుషాయగు షాలమ్ నుకూడ టోపీవేయ సమకట్టెను. వెనుక వారన్ హేస్టింగ్సు ఢిల్లీ పాదుషాను మధోజీ సింధియా చేతులలో పెట్టియుండెను. సింధియా షాలను యెన్నడుగాని హింసించినట్లు యెక్కడను ఫిర్యాదులు లేవు. అయినప్పటికి, యిప్పుడు వెల్లెన్సీ సదరు పాదుషాకేవో ఆశలను పురికొల్పుచు ఒక ఉత్తరము వ్రాసి దానిని రహస్యముగ లేక్ సేనాని ద్వారా పంపించెను. ఆ ఉత్తరము నిట క్లుప్తముగ వివరింతుము :—

[ఘనతపహించిన మీ పాదుషావారియెడ మా బ్రిటిష్ గవర్నమెంటు కెట్టిప్రేమ, గౌరవముగలదో తమకెరుకదే. మీ సంరక్షణను మీరు దురదృష్టవశాత్తు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో నుండి తప్పించి, మహారాష్ట్రల చేతులలోనికి బదలాయించుకొన్న నాటినుండి, తమకు మహారాష్ట్రలవల్ల యెట్టియిక్కట్టలు, అవమానములు జరుగుదున్నవో తలచుకొని మా కంపెనీ వారము నిత్యము విచారపడుచుందుము. మహారాష్ట్రలు మీయెడ చేయుచున్న అన్యాయము, క్రూర్యము, అమానుషముచూచి, వానినుండి మిమ్ములను తప్పించవలయునని మేమెంతచూచినను మాకిన్నా శృనుండియు యితరపని తొందరలవల్ల అవకాశము చిక్కలేదు. ఇందుకునా కెంతయో సంతాపముగనున్నది. అయినను ఘరపాలేదు. మాకిప్పుడు చెయ్యితీరుబడి యైనది. తమకు త్వరలోనే తిరిగి మాసంరక్షణభాగ్య మబ్బురోజులు వచ్చుచున్నవి. వీలైనంతవరకు నేను మీకు సహాయము చేస్తాను.]

మీరిండుకు అంగీకరించేటట్టయితే, మీరువచ్చి మా సంరక్షణలో హాయిగనుండుట కొక చోటమంచి శరణాలయమును మీకొకటై మా సేనాపతిచేత యేర్పాటు చేయించినాను. మీ కచ్చట సమస్త ఉపచారములు, సౌఖ్యములు జరుగగలవు. మీకు, మీ భార్యపిల్లలకు శక్తివంత బంధువులకు అక్కడ తగిన పోషణ జరుగుటకు మంచి యేర్పాటులు చేసెదను.

ఇందు విషయమై మరికొన్ని సంగతులు మా సేనాపతి మీకు తగుసమయమున చెప్ప గలడు—కుప్తము.]

వెల్లెస్లీ యీ యుత్తరములో పాదుషాపై యొలికించిన ప్రేమయంతయు వట్టి బూటకము. ఇదంతయు దొంగ వగలు. వెట్టిబాగులవాడగు పాదుషాను తన బుట్టలో వేసుకొనుటకై నెరపిన బోగము టక్కులు. ఇందలి అసత్యములు యెట్టి వారికైనను కండ్లకు గట్టినట్లే గాన్పించు చున్నందువల్ల వానినిట విప్పి చెప్ప పనిలేదు.

ఈ ఉత్తరమును సమ్మకమైన ఒకమనిషి ద్వారా బహురహస్యముగ మిక్కిలి జాగ్రత్తగ పాదుషాకు పంపవలసినదని 1803 సం॥ జూలై 27-వ తేదీన వెల్లెస్లీ లేక్ సేనానికి వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరము తాము పాదుషాకు పంపినట్లు బ్రహ్మకు తెలియ నీయవద్దని కూడ చెప్పెను.

[ఈ ఉత్తరమును సమ్మకస్తుడైన సయ్యద్ రజాఖాన్ చేత పంపవలెను. మీకప్పుడు అవసరమని తోచినమాటలను సహా మీరు రజాఖానుకు చెప్పి ఆతనిద్వారా మీరీయుత్తరమును పాదుషాకు పంపవలెను. మరియు యీ రజాఖానును ఢిల్లీలోనే వుండమని చెప్పి అక్కడ యెప్పుడేమి జరిగితే ఆసంగతులనన్నిటిని మనకు తు,చ, తప్పకుండ—ఎప్పటివప్పుడు—మనకు తక్షణము పంపుచుండునట్లుకూడ మీరు యీ రజాఖానుతో యేర్పాటు చేసుకోవలెను. ఢిల్లీ పాదుషాతో మనము చేసుకోబోయే సఖ్యము మనకు ముందు ముందు చాలా లాభిస్తుంది..... ఎట్టిపరతులనుగాని ముందుగ కోరకుండగనే, పాదుషా మనతో సఖ్యముచేసుకొంటాడని నా తలంపు—కుప్తము.]

ఇంగ్లీషువారితో సఖ్యము చేసికొన్నందువల్ల పాదుషాకు వచ్చు లాభము లేమియో యెవరుగాని యే ఉత్తరములోను సూచింపలేదు. అయినను రజాఖానుతో చెప్పి పంపమన్న మాటలేమిటి? ఢిల్లీ పాదుషాకేవో ఆశలు పెట్టనిది అతడు ఇంగ్లీషువారితో ఊరికే యేల సఖ్యమును చేసుకొనును? “నిన్ను తిరిగి ఇండియా యావత్తుకు చక్రవర్తిని చేసి ఢిల్లీ సింహాసనముమీద కూర్చుండబెట్టుతామనియో, లేక, మహారాష్ట్రలు లాగికొన్న రాజ్యభాగమును తిరిగి నీకు యిప్పిస్తామనియో” ఇంగ్లీషువారికి ఆశపెట్టియుండి యుండవలెను. రజాఖాను ద్వారా మూజువాణిగ చెప్పి పంపించమన్న మాట లివియే యైయుండవలెను. పూర్వపు మైసూరు హిందూరాజు కుటుంబమునకు తిరిగి రాజ్యమిప్పిస్తామన్న ఆశలుపెట్టి కాదా ఇంగ్లీషువారు లోగడ కుట్రలుపన్ని టిప్పు రాజ్యమును హరించినది? ఢిల్లీ

పాదుషాయు యిప్పుడు నదరు మైసూరు హిందూరాజ కుటుంబమునే పోలి యున్నాడు. ఇతనికి తిరిగి రాజ్యమిప్పిస్తామన్న ఆశలుపెట్టి, ఇంగ్లీషువా రితనిని సింధియానుండి తిరుగతీసిరి.

కాని, తమపని తీరిపోయిన తరువాత వీరు ఢిల్లీ పాదుషాకు చేసిన వాగ్దాన ములనన్నిటిని యెగబెట్టి అతనిని—పాపము—నానాయేడ్పులు యేడ్పించిరి! ఇతని గోడును ఇంగ్లండులో చెప్పకొనుటకే సుప్రసిద్ధ బ్రహ్మసమాజ స్థాపకుడగు రాజా రామ మోహనరాయలవారు అప్పుడు ఇంగ్లండు వెళ్లుట తటస్థించినది. ఆ నాడు 1803 సం॥ లో లేక్ సేనాని ద్వారా యీ పాదుషాతో జరిగిన ఒడంబడికనుగూర్చి 45 యేండ్ల అనంతరము 1848 సం॥ డిశంబరు 18-వ తేదీన కంపెనీ డైరెక్టర్ల మీటింగులో పెద్దచర్చ జరిగినది. ఇందునుగూర్చి “తామ్సన్” అను మెంబరు యిట్లు చెప్పెను :—

[మహారాష్ట్ర యుద్ధములో లేక్ సేనాని జయమొందినందుకు ఢిల్లీ పాదుషా అతనిని ఆభినందించుచు (రజాఖాన్ చేత) పంపించిన ఉత్తరములో తాము నాకు చేసియున్న వాగ్దానము చెల్లించవలసినదని కోరుచు నదరు పాదుషా 1803 సం॥ అక్టోబరు 5-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ కొక ఉత్తరము వ్రాసెను. 1803 సం॥ డిశంబరు 2-వ తేదీన లేక్ సేనాని ఒక కరారునామాను వ్రాసి పాదుషా చేతికిచ్చెను.]

అంతట కంపెనీ ప్రెసిడెంటు యిట్లని జబాబు చెప్పెను.

[‘తామ్సన్’ గారు చెప్పిన కరారునామా కౌగితము యిక్కడ కంపెనీ రికార్డులలో గాని, ఇండియా గవర్నమెంటు రికార్డులలోగాని, కనుపించుటలేదు. అట్టి కరారునామాను గవర్నమెంటువారు శైలగా అంగీకరించినట్లెక్కడనులేదు. ఏలననగ, ఢిల్లీ పాదుషాకు యెట్టి వ్రాతమూలకమగు ఖరారునామాగాని యివ్వవద్దని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ 1803 సం॥ మే 23-వ తేదీననే ఉత్తరు వ్రాసెను.....అయితే, పార్టీ లిద్దరిలో యెవరో ఒకరు ఒక కౌగితము వ్రాసి దాఖలుచేసిన మాటమాత్రము వాస్తవమైయుండును. అంతమాత్రముచేత అది బైండింగుఅగు ఖరారునామాగా అంగీకరించుటకు వీలులేదు—కుప్తము.]

అత్యాశ్చర్యకరమగు యీ మాట వినగానే “సల్లివాన్” అను మెంబరు లేచి యిట్లని గర్జించెను :—

[ప్రెసిడెంటుగారు చెప్పిన సమాధానమువిన్నాను. నేనే గనుక జడ్జినైయుంటే, కంపెనీవారిట్లు చేసినందుకు నేను వారిపై పూరానష్టపరిహారమునకు (డ్యామేజీకి) డిక్రీయిచ్చి యుండును. ఢిల్లీ పాదుషానుండి మోసముగ తీసికొన్న భూములకు దేశములకు అతనికి వాని ఖరీదు (కంపెన్ సేషన్) యిప్పించుటయేగాక, గత ఫలసాయమునుకూడ ఖరీదు కట్టించి నేను కంపెనీవారిచేత ఢిల్లీ పాదుషాకు యిప్పించియుండును. ‘తామ్సన్’ గారు వేసిన ప్రశ్నకు ప్రెసిడెంటుగారు చెప్పిన సమాధానమేమి? లేక్ సేనాని మొగల్ పాదుషా మాలం చక్రవర్తికి; వ్రాసి యిచ్చినాడన్న లిఖితపూర్వకమగు కరారునామా కంపెనీ రికార్డులలో యెక్క

డను కనిపించలేదనియా? లేదు, మేమెరుగము అంటే పోతుందా? మీ రికార్డులలో కనిపించక పోతే యేమి? అది యెకరితప్ప? అసలు ప్రశ్నయేమి? అది మీ రికార్డులలో కనిపించినదా లేదా యనికాదు. అసలిట్టి ఖరారునామా జరిగినదా లేదాయనియే యిప్పుడు ప్రశ్న. గవర్నర్ జనరలుకు ప్రతినిధియై, సంపూర్ణాధికారములు పొందిన 'లేక్' సేనాని మొగల్ పాదుషా కట్టి ఖరారునామా వ్రాసియిచ్చినాడా లేదాయనునదే మన మిప్పు డాలోచించవలసిన ప్రశ్న. పాలిష్ చక్రవర్తి మనుమడిప్పు డా కాగితమును బయటపెట్టి, దానిని లేక్ సేనాని మాతాతకు వ్రాసియిచ్చినాడని ఋజువుపరచితే, యీ ప్రెసిడెంటు గారేమంటారు? మీకంపెనీవారీ కాగితమును రికార్డులలో భద్రముగ పెట్టుకొనకపోతే, అది పాలిష్ చక్రవర్తి తప్పా?..... నాకు చూడగ, పాలిష్ చక్రవర్తి విషయమై మనవారు అతిఘోరముగ వాగ్దాన భంగము చేసి నారని స్పష్టముగ కన్పట్టుచున్నది."..... క్లుప్తము—(Asiatic Journal, January 1848 P p. 305-310.)

కంపెనీ డైరెక్టర్ల మీటింగులో జరిగిన పై విషయములను చూడగ, గవర్నర్ జనరల్ వెల్లస్లీ లేక్ సేనానిచేత ఢిల్లీ పాదుషాను బాగుగ టోపీ వేయించినాడని స్పష్టముగ కన్పట్టుచున్నది—అతనికేవల తియ్యని వాగ్దానములను చేయుచు 'ఖరారు నామా' వ్రాసియిచ్చి తమపని తీరిన తరువాత, ఆ కాగితము పోయినదని చెప్పి, ఆ వాగ్దానముల నన్నిటిని కంపెనీవారు బుద్ధి పూర్వకముగ యెగబెట్టిరి! పాపము-వెట్టిబాగుల ఢిల్లీ పాదుషా పాలిష్ చక్రవర్తిగ ఇంగ్లీషువారి టక్కరు తనముచే మోసపోయెను.

(5) బీగమ్ సమ్రాతో కుట్ర

ఈమె 'సర్దానా' యను చిన్న జాగీరును యెట్లో సంపాదించుకొని కాలక్షేపము చేయుచుండెను. ఈమెతో కుట్రపన్ని టోపీ వేయవలసినదని వెల్లస్లీ తన లేక్ సేనానికి 1803 సం॥ జూలై 28-వ తేదీన ఒక రహస్యపు టుత్తరమును వ్రాసెను :—

[సర్దానా జాగీరుదారిణియైన బీగమ్ సమ్రా (లేక) జేబున్ని సా బీగమ్ తో యే యే యేర్పాట్లుచేయవలయునో నేనిదివరకే మన 'మర్సర్'కు వ్రాసిన జాబులో వ్రాసియుంటిని. ఈ సంగతి మీకు తెలిసియేయుండును. ఈమె తాను మన బ్రిటిష్ గవర్నమెంటు క్రిందికివచ్చి చేరుటకు కుతూహలపడుచున్నట్లుగ ఆమె నా కిటీవల వ్రాసిన రెండు టుత్తరములలో స్పష్టముగ తెలిపినది.

ఆమె జాగీరులోని పరిస్థితులు మనకు చాలా అనుకూలముగ కన్పట్టుచున్నవి. మన చట్టముల నచ్చట ప్రవేశపెట్టుటకు చాల వీళ్లున్నవి. కాబట్టి, మన మామెతో చేసుకొను ఒడంబడికలో యీ పరతునుకూడ మీరు యిరికించండి. మీ ప్రయత్నమంతా యీ దృష్టితోనే చేయండి.....

ఆమెతాళుకు నేనలిప్పుడు దౌలత్ రావు సింధియా కొలువులోనున్నవి. ఆమెకు మన రక్షణకావలెనన్నట్లయితే—ఆమె మన సఖ్యమును ఆసించుచున్నమాట నిజమైనట్లయితే— అందుకు ఋజువుగ నదరు నేనలనన్నిటిని ఆమె తక్షణమే సింధియానుండి వెనుకకు పిలిపించి వేయవలయునని మీరామెతో గట్టిగ చెప్పండి. మరియు, గంగా, యమునా నదుల మధ్య నున్న జమిందారులపైనను, తదితర ప్రముఖులపైనను, ఆమెకున్న పలుకుబడినంతను పూర్తిగ వినియోగించి వారిని మనవైపునకు త్రిప్పునట్లు మీరామెతో మాట్లాడండి. వారినందరిని మన అధికారము క్రిందికి తెచ్చి, వారి వారికిగల బలములనన్నిటిని పూర్తిగ మన బ్రతిష్ఠ గవర్న మెంటుకు మద్దతు యిచ్చునట్లును మీరామెతో మాట్లాడవలెను. ఇట్లయితేనే, తనకు మన స్నేహలాభము దొరుకుతుందని మీరామెతో గట్టిగ చెప్పండి.....కుప్తము.]

(6) సింధియా సామంతులతో, ప్రజలతో కుట్రలు

సింధియాకు లోబడియున్న సామంతుల తోడను, ప్రజలతోడను వెల్లెస్లీ యెట్టి కుట్రపన్నెనో వానినన్నిటిని చిక్కువిడదీసి చూపుటకు వీలుగాకున్నది. అవన్నియు బీరకాయ పీచువలె పెనవేసుకొని పోయియున్నవి. వానిని విడదీయు టకు యెవరికిని సాధ్యము కాకున్నది. అయినను 1803 సం॥ జూలై 30-వ తేదీన వెల్లెస్లీ లేక్ సేనానికి వ్రాసిన ఉత్తరమును చూడుడు :—

[లోగడ నేను మీకును, మర్సర్ కును వ్రాసిన ఉత్తరములలో సూచించియున్న మనుష్యు లుగాక, యింకను దౌలత్ రావు సింధియాకు లోబడియున్న సామంతులును, ప్రజలును మరి కొందరుకలరు. వీరుబహుశః మన బ్రిటిష్ గవర్న మెంటు క్రిందికి రావలెనని సూచించుండ వచ్చును. ఈ రకం మనుష్యులు చాలమంది యుండవచ్చును. మనమిప్పుడు సింధియాతో యుద్ధము చేయబోవుచున్నాము. కాబట్టి, ఈ రకం మనుష్యులనందరిని మనము చేరబట్టడం అవసరము. సింధియాయెడ అసంతృప్తులైయున్న వారి నందరిని అతని యుద్ధోగస్తులను, ప్రజ లను, యావన్మందిని-అతనినుండి చీలదీసి, మనవైపునకు రాబట్టుకొనవలెను. ఇట్టి అవకాశ ములు మీకు కలిగినప్పుడల్లా-నాకు తెలుపడానికి వ్యవధిలేక కేసులనన్నిటిని-మీరే ఫయిసల్ చేయండి. ఎవరికి యెప్పుడు యే యే ఆశలు పెట్టితే బాగుంటుందో మీరే నిర్ణయించుకోండి.

సింధియా సఖ్యమును వీడి, మనవైపుకువచ్చి, మనకు మనః స్ఫూర్తిగ సహాయము చేసే సామంతులకు, తదితరులకు యావన్మందికి కంపెనీవారు గట్టిగ సంరక్షణ నొసంగెదరని మీగు వారికి కంపెనీ పేరట యెట్టి గట్టి వాగ్దానములనిచ్చినను యివ్వవచ్చునని నేనింగుమూలముగ మీకు అధికార మిచ్చుచున్నాను.

మన బ్రిటిష్ రాజ్యమును యిటు గంగా యమున నదులచుండి అటు 'కుమాన్' పర్వత ములవరకు విస్తరింప జేయుటయే నాపరమ సంకల్పముని నేను మీకిచ్చియున్న సలహాలనుబట్టి మీకిప్పటికి గోచరించియుండును. ఈ ప్రదేశములో కొంతభాగము 'గుజరుల'నబడు జాతివారి చేత ఆక్రమింపబడి యున్నది. వీరందరు దౌలత్ రావు సింధియాకు విరోధులైనట్లు తెలియు చున్నది. అందుచే వీరు తరుచు సింధియాతో 'షహరన్ పూరు' వద్ద పోరాడియున్నట్లును తెలియించున్నది.

కాబట్టి, యీ 'గుజరులకు' మనపక్షమునకు లాగికొంటే మనకు బలేవాటముగ వుంటుంది. వారికేవో ఆశలుపెట్టి, వారిని మనవైపునకు చేర్చుకొని గంగా యమునా నదుల మధ్య సింధియా పేరులేకుండ తుడిచివేయడానికి వారిని సింధియామిదికి ఉసుగొలిపితే బలే బాగావుంటుంది. కాబట్టి వీరితో యేమిఅనుకులమైన యేర్పాట్లు చేస్తే బాగావుంటుందో మీరు ఆలోచించి, ఆప్రకారము చెయ్యండి. అయితే, మనకంటెనే అధికారము పైచేయిగ నుండునట్లు మాత్రము మీరు చూడండి. క్లుప్తము.]

(7) బంబూఖాన్తో కుట్ర

వెల్లస్లీ లోలోపల యిన్ని కుట్రలు, యుద్ధ సన్నాహములు చేయుచున్న దెప్పుడు? పైకి తమకును, సింధియాకును స్నేహమున్నదని? చెప్పుచున్నాడే! ఈ స్నేహ ప్రకారము సింధియా, భాన్ స్లేలు శాంతి నే కోరుచు, యెట్టి యుద్ధ సన్నాహములు చేసుకొనకుండ ఊరుకుండగ, వెల్లస్లీ మాత్రము లోలోపల పాతాళ హోమము చేయుచుండెను. పోనీ, తమకు మహారాష్ట్రపై యేవైన కోపకారణముగాని, కలహ కారణముగాని వుంటే “ఫలానిది మాకు కోపకారణముగ నున్నది—మీరు వానిని తొలగించవలసినది” అని ఇంగ్లీషువారెన్నడును మహారాష్ట్రపైతో మందలించి చెప్పి యుండలేదు. అవును, రాజ్యమును మ్రింగుదురాశతప్ప వేరొండు కారణము లేనప్పుడు వారు యేమని చెప్పుదురు? కాబట్టి, పైకి స్నేహమునే నటించుచు, ఇంగ్లీషువారు లోలోపల సింధియా కాళ్లక్రింద గుండము త్రవ్వసాగిరి. తమ సర్వ సన్నాహములు పూర్తియైన పిమ్మట, గిల్లి కజ్జా పెట్టుకొనుటకు గాను, తప్ప మహారాష్ట్రపైదేయని చెప్పుటకుగాను చాలత్ రాపు యెవరికో రహస్యముగ వ్రాసినాడన్న రెండు ఉత్తరములను వెల్లస్లీ, సాక్ష్యముగ చూపుచున్నాడు. * ఈ ఉత్తరములు నిజముగ చాలత్ రాపు వ్రాసినవో, లేక ఇంగ్లీషువారు కల్పించిన ఫోర్జరీలో, అందలి సంగతులు నిజముగ దోషయుక్తములో లేక నిర్దోషములో—యనుప్రశ్నల నటుంచి, యింకొక విషయ మాలోచింతము. మహారాష్ట్రపై తాలూకు యేతప్పువల్లనైతే, తానీ యుద్ధమునకు దిగినానని వెల్లస్లీ చెప్పెనో, అట్టి తప్పును తనకు చూపించిన రెండు ఉత్తరములు వెల్లస్లీ చేతికెప్పుడు వచ్చినవి? అవి 1803 సం॥ ఆగస్టు 15-వ తేదీన వచ్చినవి. అతడు యుద్ధము నెప్పుడు ప్రకటించినాడు? ఆగస్టు 6-వ తేదీన! అనగ, యీ నేరారోపణచేయు ఉత్తరములు తనచేతికి వచ్చుటకు తొమ్మిది దినములకు పూర్వమే వెల్లస్లీ మహారాష్ట్రపై యుద్ధమును ప్రకటించినాడు! కాబట్టి, యుద్ధము ముందును, కారణము వెనుకనా! ఈ ఒక్క అంశమును బట్టియే యివి ఫోర్జరీలని చెప్పవచ్చును.

* మహారాష్ట్రపై దోషము నారోపించుటకు ఇంగ్లీషువారికి యీ రెండు ఉత్తరములు తప్ప వేరే సాక్ష్యములేమియులేవు.

అక్రమముగ ముందుగ యుద్ధము ప్రకటించి, దానిని సమర్థించు కొనుటకు గాను వెల్లెస్లీ ఈ రెండు ఉత్తరములను తదుపరి తయారుచేయించి తెప్పించినాడని చెప్పవలసియున్నది.

ఈ ఉత్తరములను సింధియా గులామ్ మహమ్మద్ ఖాన్, బంబూఖాన్ అను వారికి వ్రాసెనట! ఈ ఉత్తరముల అసలు రూపములను యింతవరకెవరు బయట పెట్టలేదు. ఎల్లప్పుడు వానినకళ్లను మాత్రమే చూపుచువచ్చిరి. వెల్లెస్లీ చేతికి వచ్చినవికూడ అసల్లుకాక, నకళ్లే వచ్చినవి. ఇవి నిజమైన కాగితములని వెల్లెస్లీ గాని, ఆనాటి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వోద్యోగులుగాని, నమ్మినట్లుకూడ కన్పట్టదు. ఏల ననగ, గవర్నమెంటు రికార్డులలో వీని తర్జుమాకు పైన ఆనాటి గవర్నమెంటు ఉద్యోగులే యీ దిగువ రీతిగ హెడ్డింగు పెట్టియుండిరి : — “దాలత్ రావు సింధి యాచే గులామ్ మహమ్మద్ ఖానుకు పంపబడిన ఉత్తరముయొక్క నకలని చెప్పబడిన కాగితముయొక్క తర్జుమా.”

ఈ పై హెడ్డింగునుబట్టి, యీ ఉత్తరము నిజమైన ఉత్తరముకానట్లు ఆనాటి గవర్నమెంటు ఉద్యోగస్తులకే అనుమానము తగిలెనని స్పష్టమగుచున్నది.

సింధియా యీ యుత్తరములు వ్రాసెనన్న ఆ యిద్దరు పెద్దమనుష్యు లెట్టి వారో చూచెదము. వీరిలో మొదటివాడు గులామ్ మహమ్మద్ ఖానుడు రోహిలా నాయకుడు. ఇతడు 1794 సం॥ లో బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుచేత ఓడింపబడి తన రాజధానియగు ‘రామ్ పురము’నుండి వెడలగొట్టబడి యుండెను. ఇక రెండవవాడు బంబూఖానుడు, కేవలము దేశద్రుమ్మరి. నానాదేశములు దిరిగి, ఆయా రాజులను మెప్పించియు, మోసగించియు, యెదో డబ్బుసంపాదించుకొనవలెనని యితడు చూచుచున్నాడు. ఇతడు దాలత్ రావు రాజ్యములో షహరన్ పురములో కొంత ఆస్తి సంపాదించుకొని యుండెను. ఇతడు చేసిన కొన్ని దుష్టకార్యములకుగాను దాలత్ రావు యితనిపైకి చిన్న దండుబంపి, యితని ఆస్తిని లాగికొనెను. అతడంతట అడవులకు పారిపోయెను. అప్పటినుండి యితనికి దాలత్ రావుపై ద్వేషముండెను. ఒకడు అనామకుడును, ఒకడు తనయెడ యీర్ష్యవహించిన అల్పుడును నగు వారికా దాలత్ రావు సింధియా యీ యుత్తరముల వ్రాసినది? ఇది అసంభవముగ నున్నది.

ఈ రెండు ఉత్తరముల నకళ్ళను కలిపి బంబూఖానుడు మురాదాబాదు కలెక్టరుగ “లీస్టర్”కు పంపించెనట! ఈ కలెక్టరు వీనిని గవర్నర్ జనరలు వెల్లెస్లీకి పంపించెను. అవి వెల్లెస్లీకి 1803 సం॥ ఆగస్టు 15-వ తేదీన (అనగ యుద్ధము ప్రారంభమైన తొమ్మిది రోజులకు) చేరెను. ఈ రెండు ఉత్తరములు దాదాపు ఒకటే మాదిరిగ నున్నవి. గులామ్ మహమ్మద్ కు వ్రాసిన ఉత్తరమును యీ

బంబూఖాను డెట్లు సంగ్రహించెనో తెలియదు. ఈ ఉత్తరములను మురాదాబాదు కలెక్టరు (లీస్టర్) గవర్నర్ జనరల్ కు పంపుచు యిట్లు ఉపోద్ఘాతము వ్రాసెను:—

[బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారివల్ల నే నెంతయో గౌరవమును పొందియున్నాను. అందుకు ప్రతిఫలముగ, యిప్పటిస్థితిలో నేను గవర్న మెంటుకు కించిత్తయినను సహాయముచేసి తీర వలెనను కోర్కెనన్ను తీవ్రముగ ప్రేరేపించుచున్నది. కాబట్టి, ఉపతాభక్తిగ నేను తమ కీరెండు ఉత్తరములను సమర్పించుకొనుచున్నాను. ఈచనవునకు తమరు నన్ను మన్నింతురు గాక. ఇవి తమకు ఒకవేళ పనికిరాకపోయినను, అనవసరమైనను, నాహృదయములోని సద్భావ మును తాము కనిపెట్టి, నేను తీసికొన సాహసించిన చనవునకు తాము నన్ను మన్నింతురని నాకు తెలుసును—కుప్తము.]

సింధియాపై కుట్రపరంపరలను పన్నుటకు నియమింపబడిన అసంఖ్యాకులగు యేజెంట్లు ముఠాలో యీ మురాదాబాదు కలెక్టరు ఒకడైనట్లు అతడు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతపు మాటలవల్ల తెలియగలదు. వెల్లెస్లీచే ప్రేరేపింపబడినవారై యీ యేజెంట్లు దేశమందు మూలమూలకు పోయి, యెక్కడ అవకాశముంటే, అక్కడల్లా దూరి, సింధియాకు విరోధులగువారినెల్ల వెదకి వెదకి పట్టి, వారిచేత యిట్టి ఫోర్జరీ వగైరాలను సృష్టింపజేసి, వానినన్నిటిని తమ తమ పారితోషికములుగ వెల్లెస్లీ మహాకాళీదేవత పాదారవిందములకడ సమర్పించుచున్నట్లు యీ మురాదా బాదు కలెక్టర్ మాటలు చెప్పుచున్నవి. ఈ రీతిగ యెవరిశక్తికి తగినట్లు వారు, చిన్నచిన్న కుట్రలను, పెద్దపెద్ద కుట్రలను పన్ని, చిన్నచిన్న ఫోర్జరీలను పెద్దపెద్ద ఫోర్జరీలను సృష్టించి, యీ యేజెంట్లు “పత్రం పుష్పం, ఫలం, తోయం”, అన్నట్లు ఎవరి శక్త్యానుసారము వారు వెల్లెస్లీ మహాదేవత పాదారవిందములకడ సమర్పించు చుండిరి. ఇట్టి యేజెంట్లలో— చారగణములో—చేరినవాడు యీ మురాదాబాద్ కలెక్టర్ ‘లీస్టర్’. ఇతడు సింధియాకు విరోధియగు యీ బంబూఖానును యెట్లొ వెదకి పట్టుకున్నాడు. అతనికేవల ఆశలుపెట్టినాడు. ఈ ఆశలకు లోబడి ఇంగ్లీషు వారిని కౌగిలించుకొన వలయునని యితడెంత ఆత్రపడుచుండెనో యితడు సదరు కలెక్టరుకు వ్రాసిన ఉత్తరమే చెప్పక చెప్పుచున్నది. ఇంగ్లీషువారు యేపని చేయ మంటే ఆపని చేయుటకు యితడు సిద్ధముగ నున్నాడు. వేయేల, యేదో అఘాయిత్యము చేసి ముందుగ తానే వారిని సంతోషపెట్టవలెనను తొందరలోకూడ యీత డున్నాడు. ఏపనిచేస్తే బాగుంటుందని ఆలోచించినాడు. ఫోర్జరీ అంటే ఇంగ్లీషు వారికి బలే యిష్టమనుకున్నాడు. కాబట్టి, వెంటనే రెండు ఉత్తరములు సృష్టించి, కలెక్టరు దొరవారికి సమర్పించుకొన్నాడు. ఈ పారితోషికమును కలెక్టరుగారు గవర్నర్ జనరల్ గారికి పంపుకొన్నారు. జరిగినకథ యిది. దీనికి చుట్టుపట్టుల పరిస్థితులే సాక్ష్యము.

ఈ ఉత్తరములను సింధియా వ్రాసిన మాట వాస్తవమేయని వాదసాకర్యమునకు ఒప్పుకొన్నను అందు తప్పేమున్నది? వీనిపైన * తారీఖులులేవు. ఇవే నిజమైన వైనట్లయితే, యిది 1803 సం॥ జూన్ నెల మధ్యమందు వ్రాయబడి యుండవలెను. అప్పుడు పరిస్థితు లెట్లున్నవి? ఇంగ్లీషువారు తాము కంఠమువలకు కవచములను ధరించి, ఖడ్గాది సమస్త శస్త్రాస్త్రములను కేల ధరించి, తమ సేనలనన్నిటిని, శత్రువుల పొలిమేరల చుట్టు నిలువబెట్టి, సర్వయుద్ధ సన్నాహములతో తయారుగ నుండిరి. మరియు, శత్రువులను, చెఱపుటకై శత్రుపక్షమందు కుట్రల లేవదీయుచుండిరి. ఎచ్చట చూచినను యుద్ధపు సవ్యడియే వినవచ్చుచుండెను. ఇంగ్లీషు రాయబారి కాలిన్సు సింధియాతో మాటమాత్రమైన మాట్లాడకుండ, సింధియా కంటికి కనబడకుండ, లేచిపోతానని బెదిరించుచు సింధియాకు కబురు పంపించెను. ఇంతటితో సింధియా మనస్ఫూర్తిగచేయు శాంతిప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములయ్యెను. అతనికి శాంతియందు నిరాశ జనించెననుటలో ఆశ్చర్యమేమున్నది? శత్రువులు తనను ముక్కుపట్టుకొని యుద్ధములోనికి యీడ్చుచున్నప్పుడు కూడ అతడు యుద్ధప్రయత్నములు చేసుకోరాదా? ఇది తప్పని శత్రువు లెట్లు అతనిని నిందించగలరు? ఇంగ్లీషువారు నీతి నియమములు లేనివారని సింధియా అన్నాడంటే తప్పు?

‘లీస్టర్’ పంపిన యీ ఉత్తరములు చూచుకొని 1803 సం॥ ఆగస్టు 22-వ తేదీన వెల్లెస్లీ లేక్ సేనాని కీ దిగువ ఉత్తరమును వ్రాసెను:—

[ఇప్పటిస్థితిలో మనము యీ బంబూఖానును మనలో చేర్చుకుంటే బాగుంటుంది. ఆ ప్రకారమే ‘నిన్ను మాలో చేర్చుకుంటే బాగుంటుంది. ఆ ప్రకారమే నిన్ను మాలో చేర్చుకుంటామని’ చెప్పి అతనికి నేడే నేనొక యుత్తిరము వ్రాసినాను. దానినకలు మీకు యిందుతో పంపుచున్నాను.

..... అయితే మీరిప్పుడొక పనిచేయవలెను. ఆగులామ్ మహమ్మద్ ఖాను యెవడో వాణ్ణి పట్టుకొని మనకు అప్పగించవలసినదని మీరు బంబూఖానును ప్రోత్సహించింది. అది సాధ్యముకాకపోతే, కనీసము వాడుపోయి సింధియాతో చేరకుండాను, మనకంపెనీరాజ్యంలో గాని, నైజాము రాజ్యంలోగాని అల్లరులు సాగించకుండాను తగిన బందోబస్తయినా చేయవలసినదని బంబూఖానుకు చెప్పండి. వాడికి యేదైనా కొంచెము డబ్బురుచి చూపిస్తే యెక్కువ చురుకుగ పనిచేసేట్లు మీకుతోస్తే, మీకు యుచితమని తోచినంతసొమ్ము వాడిమొగాన వేస్తామని మీరు బంబూఖాన్ గాడికి ఆశపెట్టండి..... క్లుప్తం]

ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషువారు తమకుట్ర ముఠాలో యీ బంబూఖానును కూడ చేర్చుకొనిరి. వీడిచేత వారు యేయేపనులు చేయించు కొన్నాగో యెవనికెరుక? అవన్నీ పబ్లికు రికార్డులలో ఉండునా? ఉండదగినవా?

* తొందరలో ఆ ఉత్తరములమీద తారీఖువేయడం మరచిపోయినాడు.

(8) సిక్కు నాయకులతో కుట్ర

ఈ కాలమున పంజాబులో సిక్కులు పైకివచ్చుచుండిరి. వీరి నాయకులలో ప్రధానుడగు రంజిత్ సింగ్ కాబూల్ రాజును ధిక్కరించి లాహోరునకు నాయకుడై, దానిని స్వతంత్రముగ పాలించుచుండెను. ఇతడును, శివాజీ హైదరాబాద్ వలె నిరక్షరాస్యుడైనను, వారికున్న తెలివితేటలు యితనికి లేకపోయెను. సిక్కులు మిక్కిలి రణప్రావీణ్యము గలవారు. రంజిత్ సింగ్ గనుక ఆనాడు దూరదృష్టితో ప్రవర్తించి యుండి యుండినయెడల, తన బలమునంతను మహారాష్ట్ర బలముతో కలిపి, ఇంగ్లీషువారిని యెదిరించి, వారికి గ్రుక్క తిరుగకుండ కొట్టి యుండెడివాడు. కాని, భరతవర్షపు దురదృష్టము చేతనోయన, అతడట్లు చేయుటకు మారుగ ఇంగ్లీషువారి పక్షమునకే మ్రొగెను.

మహారాష్ట్రలో యుద్ధమువచ్చే టట్టయితే, సిక్కులతో తాను ముందుగ మంచిమాట చేసుకుంటేనే గాని వీలులేదని వెల్లెస్లీ మిక్కిలి దూరదృష్టితో పారజూచెను. తదనుగుణముగ వారిని తన టోపీలో వేసికొనుటకై వెల్లెస్లీ 1803 సం॥ ఆగష్టు 2-వ తేదీన 'లేక్' సేనానికిట్లు వ్రాసెను:—

[సిక్కు నాయకులలో మనకు బాగా ఉపయోగపడే వా రెవరనగ:—పాటియాలా రాజును, పాటియాలా యమునా నదుల మధ్యనున్న యితరచిల్లరరాజులును. అయితే, శిక్కులలో వీరందరికంటె యెక్కువ పలుకుబడి గలవాడు లాహోర్ రాజగు రంజిత్ సింగ్ అని తెలియుచున్నది. యావన్ముది శిక్కు చిల్లరరాజులపైనను యితనికి చాలా పలుకుబడి యున్నదట,

1800 సం॥ లోనే జూలై 10 వ తేదీన కొలువులోనున్న మన గెనరలు, నాఉత్తరువు ప్రకారము సదరు రంజిత్ సింగు కడకును, యితరరాజులవద్దకును ఆంతరంగికుడగు యేజెంటు నొకని పంపియుండెను. “మీరందరు మా బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుతో చేరి పరిషియానుండి వచ్చుచున్న జిమకాషాను యెదిరించవలసినదని” యీ యేజెంటుద్వారా వారికి కబురు పంపితిమి. వారప్పుడు మన బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుయెడ యెంతో అనుకూలభావమును చూపిరి. కాని, యీలోగా, సింధియా కొలువులోనున్న పరాసువాడు పెర్రె—వారికి మనమీద యేమేమో కొండెములుచెప్పి వారిమనస్సును విరిచెను. మనమీద శిక్కులకు అనుమానము పుట్టించెను... ఈ రోజువరకుకూడ సదరు పెర్రె తన దుష్టప్రచారము చేయుచునే యున్నాడు..... అయితే, మీకిందువెంట కొన్ని యుత్తరములను పంపుచున్నాను. మీరు వీనిని మీకు అనుకూలమని తోచినప్పుడు, అనుకూలమైన మార్గమున లోగడ మన యేజెంటు మాట్లాడివచ్చిన సిక్కునాయకులలో ప్రముఖులగువారికి పంపించవలెను.

.....లాహోరు మనకిక్కడికి చాలదూరములో నున్నది. మనము చేయబోవు యుద్ధరంగమునకు అది చాలదూరముగనున్నది. కాబట్టి, రంజిత్ సింగు మనకు చేయగలసహాయముక్కులేయున్నది. పంజాబులోనుండి శిక్కునాయకులందరు మన బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుకు

అనుకూలముగవుండేటట్లు అతడు మనతరపున తనపలుకుబడిని వారిమీద ఉపయోగిస్తే చాలు.మహారాష్ట్రల యధికారమునకు లోబడి, వారికి కప్పములు చెల్లించుచున్న శిక్కునాయకులను మనవైపుకు చీలదీసుకొనవలెను. వారు మహారాష్ట్రలనుండి చీలివచ్చే టట్టయితే, మన బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారము వారివద్ద కప్పము పుచ్చుకొనకుండ, వారికి కావలసినంత రక్షణయొసంగుదుమని వారికి ఆశలుపెట్టవలెను. ఈ ఆశలుపెట్టి వారిని చీలదీయ వలయును.....ఒకవేళ యీసిక్కు ప్రముఖులందరువచ్చి మనలో చేరకపోయినప్పటికి వారు మహారాష్ట్రలతో చేరకుండ మధ్యతటస్థముగా నై నా వుంటే చాలును. మనకంతే చాలు.

మీరు శిక్కునాయకులకు వ్రాసేవుత్తరాలలో ఒక్క సంగతిమాత్రము వారికి జ్ఞాపకము చేస్తూవుండండి. అదేదనగ, “మీరు గనుక బ్రిటిష్ గవర్నమెంటుకు యేమాత్రము విరోధ భావము చూపినప్పటికి, ముందుముందు మీకు చెప్పరానిచిక్కులు వచ్చును. అట్లుగాక, మహా బలవంతులమగు మాతోమీరు చేరినట్టయితే, మీ కెట్టిలాభములు చేకూరగలవో మీరే ఆలోచించుకోండి—” అనిమాత్రము మీరు సదరుసిక్కునాయకులకు హెచ్చరించి చెప్పచుండండిసిక్కునాయకులకు తమ మనస్సులో మనమీద యెంతప్రేమ యున్నప్పటికి, అదిగో— ఆ పరాసువాడగు పెర్రన్ భయముచేత, వారాప్రేమను బహిరంగముగా వెలిబుచ్చ లేకున్నా రేమో! అదిగాక, మనమిట్లు సిక్కులతో రహస్యముగ భేరము చేయుచున్నామన్న సంగతి రహస్యం పెర్రన్ కనిపెట్టినాడంటే, కొంపమునుగుతుంది—మన యీప్రయత్నమంతా వృథా యగుతుంది. కాబట్టి, యీ వ్యవహారమునంతను—సిక్కునాయకులతో మీరు నడపు యీ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములనన్నిటిని బహుజాగ్రత్తగ, అతిరహస్యముగ జరుపుచుండవలెను సుమంధీ—(కుప్తము)]

ఈలేఖ భరతఖండ చరిత్రయందత్యంత ప్రాముఖ్యమును వడయ దగియున్నది. ఏలననగ, ఆనాడు రంజిత్ సింగు పిరికివాడై ఇంగ్లీషువారి పక్షమున చేరెనని చాల మంది యనుకొన్న దానిలోని రహస్యమేమో యీ ఉత్తరమువల్ల బట్ట బయలగు చున్నది. 1800 సంవత్సర ప్రాంతముల శిక్కురాజ్యము స్థాపనయయి యుండలేదు. కాని, శిక్కు నాయకులు పెక్కండ్రు న్యక్తిగతముగ మిక్కిలి శౌర్య పరాక్రమము లను జూపి, శత్రువులను దద్దరిల్ల జేయుచుండిరి. వీరి చిల్లర దండయాత్రలు దేశ మందు చెలరేగి, నలుముఖముల భీభత్సమును గలిగించు చుండెను. మొగల్ సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నాంతరము ఢిల్లీ సింహాసనము నధిష్టించిన దుర్బలులగు నామ మాత్రపు మొగల్ పాదుషాల కాలములో కొందరు మహమ్మదీయులు చెలరేగి పంజాబులో శిక్కులను హింసించి యుండిరి. ఆ హింసలకు ప్రతీకార మొనర్చు టకై శిక్కునాయకు లప్పుడు పూనుకొనిరి. కాని, వెల్లెన్లీ ఇండియాలో అడుగిడు నాటికి శిక్కు లింకను బలిష్ఠమగు జాతిగ విజృంభించి, సుస్థిరమగు రాజ్యము నేర్ప రుచుకొని యుండలేదు. వారప్పటి కింకను దోపిడీల దండులుగనే యుండిరి. కాబట్టి, ఒక ఇంగ్లీషు దండును పంజాబుకు పంపించినచో వీరిని సులభముగ జయించ వచ్చు

నని “జార్జి తామస్” అను ఆంగ్లేయుడొకడు వెల్లెస్లీకి సలహా చెప్పెను. కాని, అప్పుడున్న పని తొందరలో యీ సలహా వెల్లెస్లీకి నచ్చలేదు. భరతఖండమందున్న రాజ్యముల నన్నిటిని తనయద్దే సేనల వలలో పడవేసుకొని, వారిని నిర్వీర్యులను చేయుటకై వెల్లెస్లీ ప్రయత్నించు చుండినను, శిక్కుల విషయమై మాత్రమిత డేపని చేయ దలచుకొన లేదు. పై పెచ్చు వారితో మంచిమాటల మీదనేయుండి, వారు క్రమక్రమముగ పైకివచ్చుటకుగాను, తాను వారికి తోడ్పడుట రాజ్యతంత్ర దృష్ట్యా అప్పుడవసరమని వెల్లెస్లీ యూహించెను. మొదట కేవలము దోపిడి గుంపులుగ నుండిన శిక్కులు క్రమక్రమముగ పెద్దవారై అచిర కాలములోనే గొప్పరాజ్యమును స్థాపించుకొన గలుగుటకు ముఖ్యముగ యిదియే కారణము.

ఆనాడు ఇంగ్లీషువారి సహాయమే లేనిచో, శిక్కులు, పైకివచ్చేడి వారు కారు. రంజిత్ సింగ్ ఇంగ్లీషువారి నెప్పుడు యెదిరించక, వారు చెప్పినదాని కెల్ల ఒప్పుకొని, యూరకుండుటకు అతని పిరికితనమే కారణమని కొందరనుకొను చున్నారు. కాని, యిది సత్యముకాదు. ఇందుకు కారణము అతని కృతజ్ఞతా బుద్ధియేగాని, పిరికితనముకాదు. తనను, తన శిక్కుజాతిని యింతపైకి తెచ్చిన ఇంగ్లీషువారియెడ తనకుగల కృతజ్ఞతా బుద్ధిచేతనే, రంజిత్ సింగ్ కు ఇంగ్లీషువారి నెదిరించుటకు మనసాప్పుక, అతడు అడుగడుగునకు వారు చెప్పినట్లెల్ల విన్నెను. కృతజ్ఞతా బుద్ధియను యీ మనోదౌర్బల్యము ప్రాచ్యదేశస్తులకు సహజమై యుండుటచేత, వా రమాయికులగు శత్రువుల చేతులలో చిక్కుట తటస్థించు చున్నది. మన ప్రాచ్యఖండస్తులు చూపరానిచోట కృతజ్ఞతా బుద్ధినిజూపి మోసపోవు చున్నారు. రంజిత్ సింగ్ గతి శిక్కులగతి యింతే యైనది. వెల్లెస్లీ శిక్కులకు వేసిన యెర ఫలించినది—వారు మహారాష్ట్రులకు సహాయము చేయక తటస్థులుగ ఊరకుండిరి.

(9) సింధియా కొలువులోనున్న యూరోపియనులతో కుట్ర

వెల్లెస్లీ పన్నిన యితరకుట్రలు ఫలించి యుండనిచో, శిక్కులు తటస్థులుగ నుండినను కూడ సింధియాకంత ప్రమాదము లేకుండెడిదే. ఈ కుట్రలన్నిటిలో సింధియాకు యెక్కువ ప్రమాదమును గలిగించినది తన కొలువులోనున్న యూరోపియనులతో వెల్లెస్లీ పన్నిన కుట్రయే. వీరిని చీలదీయుటకై వెల్లెస్లీ ఇండియాకు రాకపూర్వమే, దిక్షిణాఫ్రికాగ్రపు మజలీయం దుండగనే, నిశ్చయించుకొన్నట్లు నిదర్శనము గలదు. ఇతడక్కడ నుండగ, హైదరాబాదులో రెసిడెంటుగ పనిచేసి వచ్చిన మేజర్—“కర్కు ప్యాట్రిక్కు” తో సంభాషించుచు, వెల్లెస్లీ ఒకనాడు అతని నీప్రశ్న యడిగెను. ఈ పరాసుదళమును నైజాముచేత తీసివేయించుటకై

మనమేమిచేస్తే బాగుంటుందో నీవు చెప్పగలవా? ఇందుకు కర్కు ప్యాట్రిక్కు నాలుగు ఉపాయములను జెప్పెను. వానిలో ఒకటి యిది :—

[ప్రధానులగు నేటివు ఆఫీసర్లకును, యూరోపియను సార్జంటులకును తగు ఆశలను చూపెట్టి, వారందరువచ్చి మనకంపెనీకొలువులో చేరునట్లు మనము వారిని ప్రేరేపించవలెను. ఈయెత్తుగనుక పారితే, యీ పరాసుదళము యావత్తు హరించి పోతుంది. లేదా, నామమాత్రముగనైన అయిపోతుంది—]

ఈ సలహాప్రకారమే వెల్లెస్లీ సింధియా సేననుకూడ నిర్వీర్య మొనర్చుటకు పూనుకొనెను. “సింధియా కొలువునుండి వచ్చివేసిన యూరోపియను లందరికి గొప్ప బహుమానములు చేయిస్తామ హా!” యని వెల్లెస్లీ పెద్దప్రకటనను సాగించెను. ఈ సాటింపు వినగానే యిచ్చాళ్ళనుండి సింధియా యన్నములిని, అతనికి విశ్వాసముగ నుండుమని ప్రమాణములు చేసిన యూరోపియను లందరు కృతఘ్నులై సింధియా కొలువునుండి వచ్చివేసిరి. డబ్బు వాళ్ళకండ్ల పడగానే, తమ ప్రమాణముల నన్నిటిని వారు తుంగలో త్రొక్కివేసిరి.

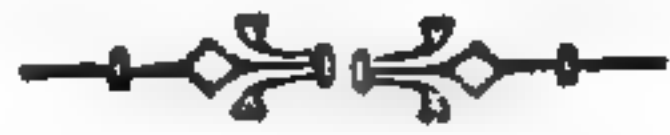
శత్రువులతో షరీకై నట్లు అనుమానము తగిలిన శిపాయిలను, సైనికోద్యోగులను, వెంటనే పట్టుకొని, ఫిరంగి మూతికికట్టి, ఎగురగొట్టివేయుట (Court Martial కోర్టు మార్షల్ చేయుట) ఇంగ్లీషువారికిని, తదితర యూరోపియను దేశస్తులకును అనుశ్రుతాచారమై యున్నది. ఈ పనినే సింధియాకూడ చేసియుంటే యెంతో బాగుండెడిది. యుద్ధము క్రమ్ముకు వచ్చుచున్నదని స్థిరమైపోయినప్పుడు తనవద్ద పొట్టకూటికై చేరిన యూరోపియనులు ఇంగ్లీషువారితో షరీకై తనకు ద్రోహము చేయుచున్నట్లు అనుమానము తగులగానే, వారినందరిని తక్షణమే పట్టుకొని, ఉరిదీసియో, ఫిరంగి మూతులకు కట్టి కాల్చివేసియో యుంటే, యీ యుద్ధమందు సింధియా కీ యపజయము కలిగెడిదికాదు. ఇది యూరోపియను యుద్ధనీతికి అనుకూలముగనే యుండెడిది. కాని, సింధియా ప్రాచ్యఖండవాసి యగుటచే కిరస్తానీలగు పాశ్చాత్యులు చేయుటకు జంకని యీ క్రౌర్యమును యితడు చేయజాలకపోయెను! ఈ ధర్మబుద్ధియే యితని కొంపదీసినది!

వెల్లెస్లీ సింధియాచుట్టు దట్టముగ అల్లిన కుట్ర పరంపరపాశముల చిక్కులను విడదీసి లోకమునకు చూపుటకై యిట కొంత ప్రయత్నించితిమి. ఈ ప్రయత్నమందు మాకు ఇంగ్లీషువారు వ్రాసిన వ్రాతలు తప్ప వేరు ఆధారములు లేకుండెను. ఇంగ్లీషువారు యెంతదూరము తెగబడుటకు జంకలేదో వారి వ్రాతలే చెప్పుచున్నవి. ఔరమరుగున యింకను యెన్ని కుట్రపరంపరలున్నవో యెవనికెరుక? వానిని పూర్తిగ యింతవరకు యే చరిత్రకారుడును లోకమునకు విప్పి చూపియుండలేదు. ఈ పని అసలు యెన్నటికైన సాధ్యమగునో లేదో!

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదియేడవ అధ్యాయము.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము — దక్షిణ రంగము.

మహారాష్ట్రలో యుద్ధము ప్రకటించుటకుగాని, సంధి చేసుకొనుటకుగాని, గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ సర్వముక్త్యార్ నామాను తన తమ్ముడగు ఆర్థర్ సేనాని కిచ్చివేసెనని లోగడ చెప్పియుంటిమి. ఈ యధికారప్రకారము ఆర్థర్ 1803 సం॥

ఆగస్టు 6-న దేసిన మహారాష్ట్రలపై రణభేరిని మ్రోగించెను. ఆ రణభేరి.

రోజులలో రైళ్ళు, టెల్లిగ్రాములు లేవు. ఆర్థర్ యుద్ధము నిట్లు ప్రకటించిన సంగతి గవర్నరు జనరలుకే కొన్ని రోజులకుగాని తెలియలేదు.

షట్ సేనా ముఖము

ఇంగ్లీషువారు సింధియా, భాన్ స్లేల మీదికి యుద్ధరంగములోనికి తెచ్చిన సేనలు ఆరు ముఖములుగ నుండెను:—

(1) జనరలు స్టూఆర్ట్ ఆధిపత్యమున మైసూరు పొలిమేరలో ఒక సేనా ముఖము కాచుకొని యుండెను.

(2) గవర్నర్ జనరల్ తమ్ముడు ఆర్థర్ యాజమాన్యమున మరియొక సేనాముఖము పునహా నగరమం దుండెను.

(3) కర్నల్ స్టీవెన్సన్ యాజమాన్యమున నిజాముకిచ్చిన యద్దె సేనలు జౌరంగాబాదు వద్ద తయారుగ నుండెను.

(4) ఉత్తర హిందూస్థానముననున్న ప్రధాన సేనాముఖము “లేక్” సేనాని యాజమాన్యమున నుండెను.

(5) మద్రాసు రాజధానిలో ఉత్తర ప్రాంతమున కర్నల్ కాంబెల్ యాజమాన్యమున యింకొక సేనాముఖము భాన్ స్లే తాలూకు ఓడ్రరాజ్యమును కబళించుటకు సిద్ధముగ నుండెను.

(6) గుజరాతులో సింధియాకు గల రాజ్యభాగమును కబళించుటకు వేరొక సేనాముఖము కర్నల్ “ముర్రే” యాధిపత్యమున సంసిద్ధముగ నుండెను.

ఈ రీతిగ ఇంగ్లీషువారు మహారాష్ట్రలను అన్ని దిక్కులను పొదివి కాచుకొని యుండిరి. మహారాష్ట్రలు షడాగ్ని మధ్యమందున్నట్లు తప్పులగుచుండిరి.

ఈ సంగ్రామములో ప్రధానమగు పోరాటములన్నియు దక్షిణమున ఆర్థర్ ను, ఉత్తరమున లేక్ సేనానియు పోరాడవలసి వచ్చెను. ఈ యధ్యాయ మందు ముఖ్యముగ దక్షిణమున ఆర్థర్ చే పోరాడబడిన యుద్ధములగూర్చి చెప్పెదము.

అహమ్మదు నగరము ముట్టడి-మోసపు గెలుపు.

ఆర్థర్ సేనాని పునహానుండి తన సేనను తీసికొని అహమ్మద్ నగరము వైపునకు సడచివచ్చెను. ఇచ్చట బలిష్ఠమైన కోటగలదు. ఇది పూర్వము ' నిజాం షాహీ ' ప్రభువులచే కట్టబడెను. దీనిని సులభముగ పట్టుకొనుటకు వీలులేదు. శత్రువుల తాకిడిలకు యిది యెంతకాలమైనను తట్టుకొనగలదు. దీనిని గనుక పట్టు కుంటే ఇంగ్లీషువారికి మిక్కిలి వాటముగనుండుననుట సందేహములేదు. ఏలననగ' యింత బలిష్ఠమైన కోటనే పట్టుకొన్నా గే ' ఇంగ్లీషువారింకేమి చేయలేరు ' అను అద్భుతము మహారాష్ట్రులకు కలుగును. కావున మొట్టమొదటగ దీని నెట్లయిన వశపరుచుకొనవలయునని ఇంగ్లీషువారు పూనుకొనిరి. దీనిని భుజబలముచే సాధింప రాదుగాన, ఆర్థర్ యిచ్చట మాయోపాయమును ప్రయోగించెను. ఈకోటకు సింధియా కాపుపెట్టిన ఖల్లాదారుతో ఆర్థర్ లోగడనే మంచిమాట చేసుకొని యుండెను. ఆగష్టు 7-వ తేదీన అహమ్మద్ నగరమునకు సమీపమున ఆర్థర్ మకామువేసి అచ్చటనుండి చుట్టుపట్టుల ప్రజల కిట్లని యొక ప్రకటనను సాటించెను :—

[హాలత్ రావు సింగయా, రఘోజీ భాన్ క్లేలు ఇంగ్లీషువారిపైనను, వారి మిత్రులగు బాబీ రావు పీష్వా, నైజాములపైనను అక్రమముగ యుద్ధము ప్రకటించి మామిడిక పైన్యములను నడుపుకొనివచ్చుటచేతను, యీపని మానవలసినదని మేమెంత చెప్పినను వారు వినకపోవుట చేతను, మేమిప్పుడు దేశశాంతిని కాపాడుటకై వారిలో యుద్ధమునకు విధిలేక దిగవలసివచ్చినది. అంతేకాని, దేశ ప్రజలగు మీపై మా కెట్టి పగయులేదు. కాబట్టి, మీరందరు మీ మీ చోట్ల నుండి కదిలక శాంతముగ నుండవలయును. మేమిచ్చు ఉత్తరువులకు మీరు విధేయులై యుండ వలయును. మీరు మా బ్రిటిష్ సేనకు హానిచేయకుండవుంటే, మావల్ల మీకును యెట్టిహానియు రాదు. అయితే, ప్రజలందరు హెచ్చరిక గలిగియుండవలెను. ఎవరును మీమీ యిండ్లను వదిలి పెట్టిపోకూడదు. మీరెవరుగాని మా బ్రిటిష్ సేనకు యెట్టిహానియు చేయరాదు. అట్లేవలెన యిండ్లువదిలిపెట్టి పోయినను, లేక మా సేనకు హానిగలిగించినను, మేము మిమ్ములను శత్రు వులుగ భావించవలసి వస్తుంది. మీకప్పుడు చాలాకష్టములుకలుగుతవి.....కుప్తము.]

ఈ ప్రకటన మంచికని చేసినది. ఇంగ్లీషువారు తమకు మిత్రులుగ, దేశ శాంతిని కాపాడువారుగ వచ్చుచున్నారేకాని, శత్రువులుగ వచ్చుచుండుటలేదని ప్రజలు—అమాయక ప్రజలు—పాపము—నమ్మి యూరకుండిరి !

ఆర్థర్ ఆగష్టు 8-వ తేదీన అహమ్మద్ నగరువద్ద మకాము వేసి ఖల్లా దారుకు కబురు పంపించెను. అతడిదివరకే ఆర్థర్తో షరీకై యున్నాడు కాబట్టి, అతడెట్టి తీవ్రప్రతిఘటనము చేయలేదు. రెండు మూడురోజులు కొంచెము యెదిరించి యెదిరించనట్లుగ నటించి 11-వ తేదీన అతడు కోటను ఆర్థర్ చేతులలో అప్పగించివేసి, తన మూట ముల్లతో సహా బయటికివచ్చివేసెను. కోట గోడలో ఒక్కచిన్న పెచ్చయినను ఊడలేదు. “కోటచెక్కు చెదరక దిట్టమైన స్థితిలోవున్నద”ని ఆర్థర్ కోటలోపల ప్రవేశించిన పిమ్మట తన అన్నకు వ్రాసిన జాబులో వ్రాసెను. కొంచెమైనను చెక్కు చెదరకుండ ఒక్క ఫిరంగి వ్రేటునైనను కోటగోడమీదికి గురిపెట్టి కొట్టవలసిన పనిలేకుండ యింతబలిష్టమైనకోట ఊరికే ఇంగ్లీషువారికెట్లు చిక్కెను? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానము గవర్నమెంటువారు ప్రచురించిన “అహమ్మద్ నగర్ గెజిటీరు” పత్రికలో 695 పేజీలో కలదు.

[ఆర్థర్ ఆగష్టు 9-వ తేదీన కోటచుట్టు పరీక్షించి చూచెను. కోటగోడలచుట్టునున్న బావీనులు దిట్టముగనుండి, సదరు గోడలను దుర్భేద్యముగ చేసివేసినట్లు ఆర్థర్ కు కనిపించెను. ఏచోట కొట్టితే గోడపగులుతుందో ఆర్థర్ కు తోచలేదు. అప్పుడు ‘రఘురావుబాబా’య ను రేశముఖుడు ఇంగ్లీషువారివల్ల నాలుగువేల రూపాయలు లంచము పుచ్చుకొని “యిదిగో యీ తూర్పు వైపునకొట్టితే గోడపగులుతుంద”ని వారికి సలహా చెప్పెను!—క్లుప్తము.]

కాబట్టి, కోట అంత సులువుగ ఇంగ్లీషువారి కెట్లు స్వాధీనమయ్యెనో యిప్పుడు ఋజువైనది.

కోట నిట్లు సులభముగ స్వాధీనము చేసుకొన్న తరువాత ఆర్థర్ ఆగష్టు 13-వ తేదీన మరల యింకొక సాటింపు వేయించెను.

[దాలత్ రావు సింధియా, బీరారురాజులు ఇంగ్లీషువారిని, వారి మిత్రులను యెదిరించ యీనినారు కాబట్టి, నేను ఆత్మరక్షణార్థమై యీ అహమ్మద్ నగర్ కోటను ముట్టడించి పట్టుకొన్నాను. ఈ కోటకు సంబంధించిన దాలత్ రావు తాలూకు భూములనన్నిటిని స్వాధీనపరుచుకొనుటకుగాను నేను “కెప్టన్ గ్రాహమును” నియమించుచున్నాను. కాబట్టి, అందుండు అమీల్ దారులు, తదితరులు, యింతటినుండి మా ‘గ్రాహము’నకే విధేయులై వర్తించుకొనవలయును. ఇంకెవరి యాజ్ఞలను వారు పాటించరాదు. దీనికివిరోధులుగ వర్తించిన వారికి చాల యుపద్రవమువచ్చును. మా ‘గ్రాహము’ అహమ్మద్ నగరము లోనే యుండును.....క్లుప్తము.]

పిమ్మట ఆర్థర్ కొన్నిదినములపాటు అహమ్మద్ నగరముననేయుండి, ప్రజలను ఇంగ్లీషువారి మాయా యావరణములోనికి తెచ్చుటకు తగుయోర్పాటులగావించెను. అయితే యిక్కడ యింకొకసంగతి చెప్పవలసియున్నది. ఈ యుద్ధమును తాముక్కరేగాక, పీష్వా, నైజాముల కొరకు కూడ పోరాడు చున్నామనిగద

ఆర్థర్ చుట్టుపట్టుల ప్రజలకు చాటించెను. ఈ కోటను స్వాధీనపరచుకొనుటలో సైతము తాముకొర పేరనేగాక, పీష్వా పేరకూడ దానిని స్వాధీన పరచుకొను చున్నామనియు ఇంగ్లీషువారు చెప్పిరి. కాబట్టి, సదరు కోటకును, దాని తాలూకు భూములకును, సంబంధించిన యాజమాన్యమంతయు తనమనుష్యుల చేతులలో కూడనుండవలయునని పీష్వా కోరుట సహజమేగద. కాని, ఆర్థరు కీ బుద్ధిలేదు. పీష్వాను తియ్యనిమాటలతో మాత్రమే సంతృప్తిపరచి, యీకోటలోగాని, దాని చుట్టునున్న దేశములోగాని పీష్వాకు యేమాత్రము భాగము పెట్టకుండ యెగగొట్టి అంతయు తమ ఇంగ్లీషువారే దిగమ్రొంగవలయునని ఆర్థర్ కడుపులోనున్న ఆలోచన. 1803 సం॥ ఆగష్టు 13-వ తేదీన యిత డిందునుగూర్చి పునహా రెసిడెంటుగు “క్లోజు” కిట్లని వ్రాసెను :—

[ఈ కోటను భూములను గూర్చి పీష్వా యెట్టి యాశగాని పెట్టుకోరాదని నాయుద్దేశము. నేనయితే యీ కోటను, యీ భూములను మనశేరను, పీష్వాశేరను కలిపియే స్వాధీనపరచుకొన్నమాట వాస్తవమే. అయితే యేమి? దీనిపరిపాలనకంతకు నేను మన “కెప్టెన్ గ్రాహము” నే నియమించదలచుకొన్నాను. నీవు పీష్వాతో యిందు విషయమై మాట్లాడితే బాగుంటుంది. ఈ కోట మన (ఇంగ్లీషువారి) కెంత అవసరమో నీవతనికి నచ్చి జెప్పి ఇక్కడ మేనేజిమెంటుకు కంపెనీ తాలూకు మనిషివుంటే నేతప్ప దేశశాంతి నిలువదని కూడ చెప్పవలెను. అదిగాక, యీ భూములపైవచ్చు ఆదాయమునకంతకు సరియగు జమా ఖర్చు లెక్క మేము వుంచుతామనియు, అందులో తనవంతును తనఖాతాకు జమకట్టుతామనియుకూడ నీవు పీష్వాతో చెప్పవచ్చును.....కుప్తము.]

కాని, మరునాడే ఆర్థర్ బుద్ధి మారిపోయి తిరిగి యిట్లని వ్రాసెను:—

[నేను నిన్ననీకు ఉత్తరము వ్రాసినతరువాత నాబుద్ధి మారిపోయింది. అహమ్మద్ నగరపు టాదాయములో సగంవంతు పీష్వాకిస్తామని ఆతనికి ఆశపెట్టడం మంచిదికాదని నా కిప్పుడు తోచింది. కాబట్టి, ఆతనికిట్లనిమాత్రము చెప్పవలసినది. “అందుమీద వచ్చేరాబడిని యుద్ధపుఖర్చులక్రింద ఖర్చుపెడతాము. ఆలెఖ్కును మీకు పంపుతాము” అని మాత్రము ఆకును పోకను పొందకుండ యేవో పొడికబుర్లుమాత్రం పీష్వాతో చెప్పి తేచాలి. అయితే ఒక్కరికి మాత్రము మనము ముఖ్యముగ చూచుకోవలెను. “ఈదేశం ఇంగ్లీషువాళ్లు కాజేశారే” యను అసంతృప్తిపీష్వాకు కలుగకుండమాత్రము మనము చూచుకోవాలి. ఇందువిషయమై ఆతనిమనస్సు చికాకుపడకుండ, దానికి శాంతిచేయుచుండవలయును. ఇట్లయితేనేగాని, మన వ్యవహార విఫలమైనదవదు. ఈ అవసరంగ డిస్తే తరువాత చూచుకుందాం”—కుప్తము.]

అనాడు కైపు ఒమీచందును మోసగించినట్లే యిప్పుడు ఆర్థర్ పీష్వా గాజీ రావును మోసగించ సమకట్టెను. అయితే, యీయుద్ధము పూర్తియగులోగా అతడును, జాగీరుదారులును తమమీద తిరుగబడతారేమో యను భయము ఇంగ్లీషువారికి తోపల బాధించుచుండెను. అందుచే తియ్యనిమాటలచే వారిమనస్సులకు నిరంతరము శాంతిచేయుచుండుటకై వారు పూనుకొనిరి.

[యుద్ధములో జయించుకొన్న దేశాన్ని మిత్రమండలిలో అందరము పంచుకుందామని మొత్తముమీద యేదో ఒక బండమాట మనమిప్పుడంటే చాలు. యుద్ధము పూర్తియైనతరువాత అప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి, యెటుపీలుగావుంటే అటుచూచుకుందాము. కాని, యీలోగా మాత్రము మనము పీష్వామనస్సును శాంతింపజేయుచుండుటకై బహుజాగ్రత్తగా పనిచేసుకొను చుండవలెను. లేకపోతే, యితడు బేసిక్-సంధినితోనివేసి లేచిపోతాడేమో! ఇతడు లేచిపోతే, దక్షిణముననున్న జాగీరుదార్లుకూడ యితనితోచేరి మనమీదికి దండెత్తుతారేమో! కాబట్టి, మనము బహు జాగరూకతతో నుండవలయును.... .. క్లుప్తము.]

అని ఆర్థర్ ఆగష్టు 17-వ తేదీన క్లోజుకు వ్రాసెను.

తన కంతమునకు ఇంగ్లీషువారు తగిలించిన ఉరినుండి తప్పించుకొని పారి పోవుటకై పీష్వా బాచీరావు ప్రయత్నించుచున్నట్లు ఇంగ్లీషువారికి తెలిసినది. అందుచే యీ యుద్ధము పూర్తియగువరకునైన అతనిని మంచిమాటలచే బుజ్జగించి కూర్చుండబెట్టవలయునని వారు చూచుచుండిరి. ఆగష్టు 24-వ తేదీన ఆర్థర్ 'మేజర్ మే'కు యిట్లని వ్రాసెను:—

[అయినా, పీష్వా పునహానుండి పారిపోతాడని నేననుకోను. ఒకవేళ, ఆతనికట్టిబుద్ధి పుట్టినా, తన చుట్టునున్న మంత్రులకు తెలియకుండ ఆతడు పారిపోలేడు. అక్కడ బరుగు సంగతుల నన్నిటిని యెప్పటికప్పుడు మనకు చెప్పుచుండుటకుగాను, నేను పీష్వామంత్రులకు బాగా లంచములిప్పించుచున్నాను. పూనాలో వ్యవహారములేమియు బాగుండకపోయినను మనమిప్పుడేమిచేయుటకు పీలులేదు. వానినిప్పుడు సర్దుకోబోతే, ఆసలేచెడుతుంది. మనకు వెనుకప్రక్క పోరు కలుగుతుంది. దీనితో మనము నాశనం అవుతాము. కాబట్టి, యిప్పుడు వూరుకోవడమే మంచిది..... క్లుప్తము]

“పీష్వామంత్రులకు విరివిగ లంచము లిప్పించుటకు వెల్లెన్సీ ప్రభువు (గవర్నర్ జనరల్) పూనుకొన్నాడు. పీష్వా రహస్యముగ యేషేమి ఆలోచనలు చేయుచున్నాడో ఆ రహస్యముల నన్నిటిని మాకు నిరంతరము చేరవేయుచుండవలసినదని ప్రోత్సహించుచు మనహామంత్రులకు కొవలసినంత డబ్బు పారవేయుచుండవలెను. ఇది యిప్పుడు చాల ఆవసరం. ఈ మంత్రుల కిప్పుడు యీకబుర్లు చేరవేయడంతప్ప వేరే రాజ్యాంగపు పనులేమియు నుండకూడదు. విగత రాజ్యాంగ వ్యవహారములనన్నిటిని వారు కట్టగట్టి మూలమారంగా పారవేయవలెను. పీష్వాను యెప్పటికప్పుడు అదుపులోవుంచడానికి యీపని చాల ఆవసరం—]

అని ఆర్థర్ అసీ యుద్ధరంగమునుండి సెప్టెంబరు 28-వ తేదీన పునహా రెసిడెంటు క్లోజుకు వ్రాసెను.

ఈరీతిగ యుద్ధము పూర్తియై తాము బయటపడువరకు ఇంగ్లీషువారు పీష్వాను యెట్టితియ్యని మాటలచే, యెట్టి మోసకార్యములచే, పునహానుండి లేచిపోకుండ అణచిపెట్టి కూర్చుండబెట్టిరో వై యుత్తరములే చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

కాని, యుద్ధమంతయుపూర్తియై తీరా పీష్వాకు భాగము పెట్టవలసిన సమయము వచ్చినప్పుడు ఇంగ్లీషువా రేమన్నారు? “నీకేమిటి యిచ్చేది. పో, పొమ్మన్నారు.”

“జయించుకొన్న దేశాల్లో పీష్వాకుభాగం పెట్టవలసిన పనిలేదు. ఈమాట బేసిన్ ఒడంబడికలో లేదు.” అని ఆర్థర్ 1803 సం॥ నవంబరు 11-వ తేదీన తన యన్న గవర్నర్ జనరలుకు వ్రాసెను.

దక్షిణమున జరిగిన పోరాటములలో యింతవరకు అహమ్మదునగరపు ముట్ట డనిగూర్చి చెప్పితిమి. ఇక మైసూరు పాలిమేరలో నిలిచియున్న జనరల్ స్ట్రాఆర్ట్ కేమియు విశేషముపని తగులలేదు. అక్కడ పాలిమేరలను కాచుకొనుటకును, దక్షిణముననున్న మహారాష్ట్ర జాగీరు దారులను హడలగొట్టి వారు ఇంగ్లీషువారిపై తిరుగబడకుండ అణచియుంచుటకును మాత్రమే యీ స్ట్రాఆర్ట్ నక్కడపెట్టినట్లు అతడు 1803 సం॥ ఆగష్టు 8-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ కు పంపించిన రిపోర్టులో స్పష్టముగ వ్రాయ బడియున్నది. దీనినిబట్టికూడ, బాడీరావును సింహాసనముమీద తిరిగి కూర్చుండ బెట్టు విషయమున యీ జాగీరుదారులు సుముఖులుగనున్నారని నాడు ఇంగ్లీషు వారు చెప్పినమాటలు టక్కరుమాటలని ఋజువగుచున్నవి—ఇది విషయాం తరము.

అస్సీయుద్ధము—యూరోపియన్ ఆఫీసర్ల స్వామిద్రోహము.

దక్షిణమున జరిగినయుద్ధములలో పైన పేర్కొన్నవిగాక యింకొకయుద్ధము ప్రధానముగ పేర్కొనవలసి యున్నది. అదే అస్సీయుద్ధము. రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామములో యీ యుద్ధము చాల ప్రాముఖ్యమైనది.—మహారాష్ట్రలకు పరా జయమును, ఇంగ్లీషువారికి అఖండవిజయమును కలుగజేసినది యీ యుద్ధమే. ఈయుద్ధము అస్సీయను చిన్నగ్రామమువద్ద 1803సం॥ సెప్టెంబరు 23 తేదీన జరిగినది. ఈ గ్రామమిప్పుడు నైజాము రాజ్యమునకు వాయవ్య మూలను ఆనుకొని ‘జాల్నా’ యను రైలుస్టేషనుకు ఉత్తరముగ సుమారు 30 మైళ్ల దూరములో నున్నది. ఇప్పు డా గ్రామమువద్ద పాడైన మట్టి కోటగోడల దిబ్బలుతప్ప యింకేమియు కానరావు. అక్కడప్పుడు చనిపోయినవారి తాలూకు కొన్ని గోరీలుమాత్రము మామిడిచెట్ల తోను, మర్రిచెట్లతోను నిండియున్న ఒకానొకతోపులో నేడుగాన్పించును. ఇంతకు మిక్కిలి యుద్ధచిహ్నములేమియు నేడచ్చట గాంభీర్యముగ కనిపించవు. గ్రామమం తయు బహు చిన్నదగుటచే నిశ్శబ్దముగ నిద్రపోవుచున్నట్లు నేడు గాన్పించును. ఆనా డక్కడ ప్రేలిన ఫిరంగిధ్వనులు యింకను తమచెవులలో మార్మోగుచున్న ముసలి వద్దగులు 1900 సం॥ వరకు ఒకరిద్దరు బ్రతికి యుండిరి. వారీయుద్ధమును చూచినట్లును,

అందులో ఆర్థర్ సేనానినికూడ తాము చూచినట్లును, ఆయుధములో ఫిరంగులు యెడ్లచేలాగబడి యుద్ధరంగమునకు కొనిరాబడినట్లును, వారుతమ చిన్ననాటి కబుర్లను చెప్పుచుండిరి. ఇప్పటికిని రైతులక్కడ పొలములదున్ను కొనుచున్నప్పుడు ఆనాడు ప్రేల్చబడిన ఫిరంగుల తాలూకు సీసపుగుండ్లును, యినుపముక్కలును వారి నాగలి కట్టులకు తగులుచుండును. వానిని రైతులు పైకితీసి “యివి ఆనాటి యుద్ధములో ప్రేలిన ఫిరంగుల తాలూకు గుండ్ల”ని చెప్పుచు బహువింతవస్తువులుగ్ వానిని దాచుకొనుచుండురు.

ఆర్థర్ ఆగష్టు 18 వ తేదీవరకు అహమ్మదు నగరమందేయుండి, ఆనాడు తనసేనలను వెంటదీసుకొని బయలుదేరెను. ఔరంగాబాదు వద్దనున్న స్టీవ్ సన్ సేనలతో కలియుటకుగాను యితడు 24 వ తేదీన గోదావరిని దాటివచ్చెను.

కుట్రచేసి ఇంగ్లీషువారు అహమ్మదు నగరపుకోటను పట్టుకొన్నారన్న సంగతి వినగానే, మహారాష్ట్రీలును, తమ శిబిరములనుండి కదిలి నిజామురాజ్యములో ప్రవేశించిరి. వీరికి వ్యవధి లేకపోయినప్పటికి, వీరు త్వరత్వరగ యుద్ధప్రయత్నముల నన్నిటిని చేసుకొని, తమతమ సైన్యవాహినులతో యుద్ధరంగమునకు దుముకగలిగి రనుట యెంతయు ప్రశంసార్హముగ నున్నది. ఈ యుద్ధమునాటికి దౌలత్ రావు సింధియా యిరువదిమూడు సంవత్సరముల వయస్సుగల పిన్నవాడే! ఈ చిన్నవయస్సు నందు సైత మితడు చూపిన అపారమగు రాజనీతిజ్ఞత, దూరదృష్టి, యుద్ధరచనా నైపుణ్యము శత్రువులను సహితము దిగ్భ్రమ నొందించెను.

కాని, సింధియా సేనయంతయు చెదల పుట్టనలె కుట్రలచే చిల్లులుపడి యుండుటవల్ల, యితని సేనలోని రహస్యములన్నియు శత్రువులకు యెప్పడివప్పుడు వెలిసి పోవుచుండెను. ఇంగ్లీషువారు సింధియా కొలువులో నున్నవారికి బాగుగా లంచములుమేపి యెప్పటి కబుర్లప్పుడు తెలుసుకొనుచుండిరి. ఈరీతిగ దేశీయులు పరదేశీయులిచ్చిన లంచములకులోబడి తమస్వామికి, దేశమునకు, ద్రోహము చేసుకొనుట చూడ, వారి కా నాడు సమగ్రమగు విశాల జాతీయభావము లేకపోయెనని చింతించవలసి యున్నది.

శత్రువుల నడకలిట్లు యెప్పటివప్పుడు తెలియుటచే ఇంగ్లీషువారు మహారాష్ట్రీల సేనలను యిరుకు సమయములో యెదిరించి, వారిపై సులభముగ జయముగైకొనగలిగిరనుటలో ఆశ్చర్యమేమి? దౌలత్ రావు సింధియా హైదరాబాదు మీదికి పోవలయునను తలంపుతో తనగుట్టుపు దండును తీసికొని ముందునడచి పోయెను. కాల్యలమును, ఫిరంగులును వెనుక వచ్చుచుండెను. వెనుక వచ్చుచుండిన కాల్యలమును, ఫిరంగులును. ‘అస్సీ’ గ్రామమువద్దకు చేరెయున్నవనియు, దౌలత్ రావు అక్కడలేకుండ ముందు సాగిపోయినాడనియు, 1803 సం॥ సెప్టెంబరు

23వ తేదీ ఉదయమున ఆర్థర్ కు యెవరోవచ్చి చెప్పిరి. ఇదేమంచి సమయమనిచెప్పి ఆర్థర్ అప్పుడు వెనుకచిక్కిన కాల్బలమును, ఫిరంగి దళమును యెదిరించెను. అంతట వృథయపక్షములకు జరిగిన యుద్ధపువివరముల నన్నిటిని యిటవినరింప పనిలేదు. వాని తప్పిళ్లు తెలిసికొనగోరువారు సెప్టెంబరు 24 వ తేదీన ఆర్థర్ తన అన్నకు వ్రాసిన ఉత్తరములోను, తదుపరి పంపిన రిపోర్టులోను మూలమందు చూడనగును. సింధియా సైనికులుజూపిన అప్రతిమాన ప్రతాపము తమకే ఆశ్చర్యము కలిగించిన దని ఆర్థర్ వ్రాసిన రిపోర్టులవల్ల తెలియుచున్నది. కాని, ఆసమయమున దౌలత్ రావు స్వయముగ యుద్ధరంగమందు లేకపోవుటచేతను, సేనంతయు ద్రోహులతో నిండియుండుటచేతను, సింధియా బంటులు చూసిన ప్రతాపమంతయు నిరర్థక మయ్యెను. సింధియా కాల్బలములోను, ఫిరంగిదళములోను యూరోపియను ఆఫీసర్లే బ్రధానులుగ నుండిరి. వీరందరు తిన్నయింటివాసములు లెక్కపెట్టు స్వభావముగల వారని లోగడనే చెప్పియుంటిమిగద. వీరిలో కొందరు వెల్లెస్లీ బహిరంగముగ ప్రకటించిన ఆశలకులోబడి యుద్ధము ప్రారంభించువేళకు లేచిపోయిరి. మిగతావారు బహిరంగముగ లేచిపోవక, నామకః సింధియాకొలువులో నిలిచియున్నను, వారు ఇంగ్లీషువారివల్ల రహస్యముగ డబ్బుపుచ్చుకొనుచు తమస్వామియగు సింధియాకు ద్రోహము చేయవలెననియే కూర్చుండిరి. ఇట్లుకానిచో, శత్రుబలముకంటె అధిక సంఖ్యాకులైన మహారాష్ట్ర కాల్బలమిట్లు అనాయాసముగ శత్రువుల కేల లోబడి పోవును? ఆర్థర్ పన్నిన వ్యూహములు అంతపటిష్ఠములైనవి కావని రణశాస్త్రజ్ఞులే చెప్పియున్నారు. అట్టిచో సింధియా కొలువులోని స్వామిద్రోహుల సహాయమున గాకపోయినచో ఆర్థర్ సింధియా సేననెట్లు అంత అనాయాసముగ ఓడించగలడు.

దౌలత్ రావు పూర్వీకుడగు మాధవరావు ఆనాడు వారన్ హేస్టింగ్సు దుస్సలహావిని, అవివేకియై, తన కొలువులో యూరోపియనులను చేర్చుకొన్నాడు. ఆయవివేక కార్యఫలము నిప్పుడు దౌలత్ రావు అనుభవించవలసి వచ్చినది. మహారాష్ట్రీలు యూరోపియను యుద్ధ పద్ధతుల నవలంబింపక, తమ మామూలు యుద్ధ పద్ధతులనే అవలంబించి యుండినచో, వారిని ఇంగ్లీషువారు జయించలేక పోయెడి వారని కొందరు ఆంగ్లేయులే అభిప్రాయము నిచ్చియున్నారు. దేశీయుల యొక్క వింత యుద్ధపద్ధతులు, వింతవ్యూహరచనా రహస్యములు, మర్మములు అన్యదేశీయులగు ఇంగ్లీషువారికి తెలియక వారు చిక్కుపడే వారు. మహారాష్ట్రీలన్ననో స్థానబలిమిచే తమకు చిన్నప్పటినుండియు బాగుగ తెలిసి ఆరితేరిన వ్యూహముల పన్ని నీటియందు మొసలివలె రణరంగమందు వారు వీర విహారమొనర్చి శత్రువులను భీభత్స మొనర్చెడివారు. ఈ రహస్యమును వారన్ హేస్టింగ్సు గ్రహించి, మహారాష్ట్రీలను పారి స్వధర్మమునుండి మరలించి పరధర్మములో పెట్టుటకు పూనుకొనెను. అనగ, వారి స్వంతయుద్ధ పద్ధతులను మాన్పించి, వారిని యూరోపియను

యుద్ధ పద్ధతుల లోనికి దింపించెను. ఈ మాయను గ్రహించలేక వారు వారన్ హేస్టింగ్సు టోపీలో పడిరి. మహారాష్ట్రలు తమపద్ధతులను మాని, పైకితఱకుగ గన్పించుచున్న యూరోపియను యుద్ధపద్ధతుల నవలంబించిరి. “స్వధర్మేనిధనమ్ శ్రేయః, పరధర్మో భయావహః” అను భగవద్గీతా వాక్యముగనుక మాధవ రావు సింధియా ఆనాడు బాగుగ మననము చేసికొనియున్నచో అతడీ టోపీలోపడే వాడుకాడు. వారన్ హేస్టింగ్సు మహారాష్ట్రలకిట్లు యూరోపియను యుద్ధపద్ధతుల నేర్పుచున్నప్పుడు, ఇందువల్ల తమకేగో ఉపద్రవము వచ్చునని మిగతా యూరోపియనులందరు భయపడగ వారికి వారన్ హేస్టింగ్సు ఇట్లు సమాధానము చెప్పెను :—

[ఫిరంగులను పోతపోయుట, ఫిరంగులను ప్రేచ్చుట, తమ సేనలకు యూరోపియను యుద్ధపద్ధతులను నేర్పుట మున్నగు పనులలో మహారాష్ట్రలుచాల అభివృద్ధికి వచ్చుచున్నారు. దీనివల్లమనకు చాల ఉపద్రవము కలుగుతుందని మీరు పడేభయము కేవలము నిరాధారమైనది. వారే గనుక మనయూరోపియను యుద్ధపద్ధతులలోనికి దిగితే, వారు మనలను రణరంగ మంచెన్నడును జయించలేరు. తామెన్నడు నెగ్గలేని దోవలోనికి (పరధర్మములోనికి) మహారాష్ట్ర లిప్పుడు పడుచున్నారు. ఏది తమకు శ్రేయస్కరమో—వేనిని నమ్ముకొని వివేకముతో నడుచుకుంటే వారికి లాభముకలుగుతుందో—అట్టి తమ సొంతపద్ధతులనుండి (స్వధర్మముల నుండి) వారిందుమూలముగ వెలియగుచున్నారు. (సర్ ఫిలిప్ ఫ్రాన్సిస్ పార్లమెంటు ఉపన్యాసమునుండి.)]

* సర్ ఫిలిప్ ఫ్రాన్సిస్ 1805 సం॥ ఏప్రిల్ 5-వ తేదీన (మహారాష్ట్ర యుద్ధానంతరము) పార్లమెంటు మహాసభలో నిట్లని చెప్పెను :—

[ఫ్రెంచి ఆఫీసర్లు మహారాష్ట్రసేనలో యూరోపియను యుద్ధతంత్రములను ప్రవేశ పెట్టుదురని కొందరనుచున్నారు. ఇందువల్ల మనకేమియు నష్టములేదని నా అభిప్రాయము. నష్టములేకపోవుటయేగాక, మనకిదియెంతో లాభకరమనికూడ నానమ్మకము. మహారాష్ట్రలతో మనకు పోరాట మే యింకను సాగవలసియుంటే, యీపద్ధతియే మనకు చాలా లాభకరముగ నుండును. తనసొంత యుద్ధపద్ధతులను (అవి యెంతవక్రముగనున్నను) వదలుకొనుట చేతనే మహారాష్ట్రలు మనచేతులలో అంతపెద్దదెబ్బతిన్నారు.—అంతనష్టపడినారు. వారికి ఆనాది నుండి అనుశ్రుతముగ వచ్చుచున్న యుద్ధపద్ధతులనే గనుకవారు వదలకుండ ఉండియుంటే వారు మనకు అభేద్యులయ్యెడివారు—ఇంతకంటే మహాఘోరముగ మనలను యెదిరించగలిగెడి వారు. ఈ సత్యమును ప్రపంచచరిత్ర అనాదినుండి ఘోషించుచునే యున్నది. ఈ రహస్యమును వారన్ హేస్టింగ్సు బాగుగ గ్రహించెను—(Cobbetto Parliamentary Debates Vol. IV. Page 232.)]

* అనగ చేప నీటినివిడిచి ఒడ్డునకు వచ్చునట్లుగనుచున్న దన్నమాట. ఈరీతిగ వారన్ హేస్టింగ్సుకరి మహారాష్ట్ర మకరిని నీటినుండి ఒడ్డునకు లాగినది. కాబట్టి యేనుగ మొసలినిచంపుట యిప్పుడు తేలికయైనది.

“తమవద్ద అన్ని ఫిరంగులున్నను మహారాష్ట్రులు వానినంత యెక్కువగ యేల ఉపయోగించలేద”ని 1899 సం॥ లో ఒక మిలిటరీ ఆఫీసరు అస్సీ గ్రామము వెళ్లి నప్పుడు అక్కడనున్న ఒకముసలివాని నడుగగ, అతడిట్లు సమాధానము చెప్పెనట! “ఫిరంగులను ఉపయోగించుట మహారాష్ట్రుల కప్పుడు కొత్త. అదిగాక అప్పు డక్కడ మేతలేక పోవుటచేత, ఫిరంగిబండ్లు లాగుయెడ్లను మేతకొరకై దూరముగ పంపవలసి వచ్చెను. ఇంతలో ఆర్థర్ ఆకస్మికముగ వచ్చిపడెను. దూరముగ నున్న యెడ్లను తోలుకొని వచ్చి, ఫిరంగి బండ్లకు కట్టి, యుద్ధరంగమువ కీడ్పించు కొని పోవుటకు వ్యవధి లేకపోయెను. ఒకటి రెండు ఫిరంగులను మాత్రము యెట్లగో శిపాయిలు లాగికొని పోగలిగిరి.” అని ఆ ముసలివాడు సమాధానము చెప్పెనట. (Pioneer—1899 సం॥ మార్చి 3-వ తేదీ పాయసీర్ పత్రిక)

కాబట్టి, మహారాష్ట్రులు తమపాత పద్ధతులను వదిలి, కొత్త పద్ధతుల నవ లంబించుటవల్ల యెట్టి చిక్కులకు లోనైరో నదరు అస్సీ గ్రామవాసి చెప్పిన మాట లనుబట్టికూడ తెలియుచున్నది.

“అయితే, మంచిగనున్న కొత్త పద్ధతులను అసలే నేర్చుకోరాదా? మన మెల్లప్పుడు కూపస్థ మండూకములవలె పాతపద్ధతులనే పట్టుకొని వ్రేలాడవలయునా” యను ప్రశ్న వచ్చుచున్నది. దీనికి సమాధానమిది—యూరోపియను ‘డ్రిల్లు’ నందు, యితర రణశిక్షణమునందు మాధవరావు సింధియాకు అంత మోహము వుంటే, అతడు నిజముగ ఒక పనిచేసి యుండవలసినది. తన ప్రజలకు యూరో పియను రణవిద్య నేర్పుటకుగాను తన రాజ్యములో ఒక మిలిటరీ స్కూలును (సైనిక కళాశాలను) మాధవరావు సింధియా యేర్పరచి యుండవలసినది. అందు రణవిద్యయందు ప్రవీణులగు యూరోపియను యుద్ధశాస్త్ర పండితులను వేతనము లిచ్చి నియమించి యుండవలసినది. అట్లు చేయుటకు మారుగ మాధవరావు సింధియా వారన్ హేస్టింగ్సు మాయ గ్రహించలేక అడ్డమైన యూరోపియను వాళ్లను ఆలోచనలేకుండ తన సేనలో చేర్చుకొని వారికి మిక్కిలి జబాబుదారితో కూడిన ఉద్యోగ పదవులనిచ్చెను. వీరిలో కొందరు వారన్ హేస్టింగ్సుకు ఆంత రంగికులగు వేగులు వారనికూడ మాధవరావు గ్రహించలేక పోయెను! వీరందరు చేరి తుదకు మాధవరావు కొంపను గూల్చిరి. కాబట్టి, యీ చరిత్రాంశమునుండి భావిభారత స్వరాజ్య ప్రభుత్వము వారొక గుణపాఠమును నేర్చు కొనవలసి యున్నది. యూరోపియను రణవిద్య మనకు అవసరమయ్యే టట్టయితే, మిలిటరీ కళాశాలలను పెట్టి, యూరోపియను పండితుల నందు నియమించి, వారి ద్వారా మన దేశీయులను తరిఫీయతు చేయించుకొన విలెనేగాని, యూరోపియనులను నమ్మి వారికి యెట్టి జబాబుదారీగల పదవులను గాని యివ్వరాదు. అట్టిచ్చినచో వెనుకటి మహారాష్ట్ర చరిత్రయే తిరిగి జరుగును. మనదేశస్థులను కొంతమందిని జర్మనీ,

అమెరికా, జపాన్, రష్యా మున్నగు దేశములకు పంపికూడ యీ రణవిద్యను మన దేశమునకు ఆకర్షించవచ్చును.

షరుల రణవిద్య శ్రేష్ఠమైనదైనచో, దానిని స్వదేశీయులకు నేర్పించవలయునే గాని—అనగ దానిని తమదిగ చేసుకొన వలెనేగాని—షరులను తీసికొనివచ్చి తమ స్వదేశీ సేనలో పెద్ద పదవులలో పెట్టరాదను సిద్ధాంతమును పాశ్చాత్య ఖండము లలో ప్రచండ కుటిల చాణక్యుడుగ భావింపబడు “మ్యాక్ వెల్లీ” పండితుడు సైతము స్పష్టముగ సూత్రీకరించి యున్నాడు.

మహారాష్ట్రులు తమ పాతపద్ధతులను మార్చి కొత్తదియగు యూరోపియను పద్ధతుల నవలంబించి యున్నప్పటికి, వారిసేనలో యూరోపియనులు గనుక లేకుంటే, వారిని జయించుట ఇంగ్లీషువారికి సాధ్యమయ్యెడిది కాదని ఆర్థరే 1803 సం॥ నవంబరు 18-వ తేదీన మేజర్ పాకు వ్రాసిన ఉత్తరములో స్పష్టముగ వక్కాణించి యుండెను.

[సింధియాసేనలు మిక్కిలి దుర్భేద్యముగ తరిగియుండుట నున్నది. అతని సేనలోగల యూరోపియను ఆఫీసర్ల ప్రయత్నములవల్ల సింధియాబలము అపారమై పోయినది. కాని వారి కాల్యలములో ఒక యూరోపియనుకూడ లేకుండవుంటే సింధియాబలము కనీసము మన ఇంగ్లీషు వారికైనను దుర్భేద్యముగ నుండియుండెడిది. —మరియు, మహారాష్ట్రులు తమ పాతపద్ధతి ప్రకారమే, తమ గుఱ్ఱపుదండుతో నే—పోరాడియుంటేకూడ—వారు మనకు వశమయ్యేవారు కారు... క్లుప్తము.]

కాబట్టి, యూరోపియను పద్ధతుల నవలంబించుటవల్ల సింధియాకు యిది వరకు కంటే యెక్కువ కొత్తబలము వచ్చినప్పటికి, అతని సేనలో యూరోపియను లుండుటవల్ల యీ కొత్తబలము, పాతబలము యావత్తు కూడ—కొత్తినీరువచ్చి పాలినీరును కూడ కొట్టుకుపోయినట్లు ఒక్కసారి తుడిచిపెట్టుకొని పోయినది! కాబట్టి, యూరోపియను పద్ధతులు మంచివైనను, యూరోపియను మనుష్యులు మనకు మంచివారుకారు. కాబట్టి, మంచిని గ్రహించి, చెడును వదిలివేయుట యుక్తము. ఇదియే భావిభారత స్వరాజ్య ప్రభుత్వమువారు నేర్చుకొనవలసిన పాఠము.

యూరోపియను ఆఫీసర్ల ద్రోహముచేతనే అస్సీయుద్ధములో మహారాష్ట్ర సేనలు ఓడిపోవుట గలిగెననుటకు కొన్ని ఋజువులను ఇంగ్లీషువారి వ్రాతలనుండియే చూపెదము. 1803 సం॥ అక్టోబరు 3-వ తేదీన ఆర్థర్ తనతమ్ముడు ‘హెన్రీ’ కీట్లని వ్రాసెను.

[సింధియాతాలాకు శ్రేంచికొల్బలము టిప్పు కొల్బలముకంటె చాల బాగున్నది. ఫిరంగులు, ఫిరంగిదళము మరింత బాగున్నవి. అవి సరిగ్గ మనదళమువలెనే యున్నవి.]

ఇంత దిట్టమైన మంచి ఫిరంగిదళముండియు కూడ మహారాష్ట్ర సేన యోడి పోయినది. ఆర్థర్ లెక్కప్రకారము అస్సీ యుద్ధరంగమందు ఇంగ్లీషు సేనలో 8 వేల కొల్బలము, 1600 గుట్టపుదళము, 17 ఫిరంగులు నుండెను. మహారాష్ట్ర సేనలో 50 వేల కొల్బలము, 128 ఫిరంగులు నుండెను.

ఇంగ్లీషు సేనలో చనిపోయిన తెల్లవారిసంఖ్య (ఆఫీసర్లు, సామాన్య సైనికులు సహా) 164; గాయములు తగిలినవారిసంఖ్య 411; కనబడని వారిసంఖ్య 8; ఇంగ్లీషు సేనలోని నల్లవారిసంఖ్య యిరీతిగ నున్నది. చనిపోయిన శిపాయిలు 245, గాయ పడిన సిపాయిలు 1211; కనబడనివారు 18.

ఇక మహారాష్ట్ర సేనలో యీసంఖ్య లెట్లుండెనో నమ్మకమైన అంకె లెక్క డినులేవు. వారిలో 1200 మంది చనిపోయినట్లును, శవములును, గాయపడిన వారును నలుముఖముల చెల్లాచెదరుగ దిక్కులేక పడియున్నారనియు తనకు వేగుల వాళ్ళవల్ల తెలిసినదని ఆర్థర్ చెప్పెను * దీనినిబట్టి ఉభయపక్షబలముల దామాషా ప్రకారము సింధియా సేనలోకంటె, ఇంగ్లీషు సేనలోనే యెక్కువ నష్టము కలిగినట్లు తెలియుచున్నది. తమకింత తక్కువ నష్టముకలిగి, తమ మనుష్యులు ఫిరంగులు కూడ యింకను అసంఖ్యాకములుగనే యున్నప్పుడు మహారాష్ట్ర సేన యుద్ధరంగ మును వీడి యేల చెల్లాచెదరుగ పోవలసినచ్చినది? సింధియా కొలువులోనున్న యూరోపియన్ ఆఫీసర్లలోగాని, యూరోపియన్ కొల్బలములలోగాని, ఒక్కనికీ కూడ ఒకడెబ్బ తగులలేదట? ఒకడుకూడ చావలేదట? ఏల యీవింత? ఇది స్వామి ద్రోహము తెలుపుటలేదా? ఇందుకు నిదర్శనము 1803 సం॥ అక్టోబరు 23-వ తేదీన ఆర్థరు కర్నల్ ముర్రేకు వ్రాసిన ఉత్తరమే :—

[ఓడిపోయిన శత్రుకొల్బలము అస్సీ ఘోరముండి యెటకోపోయెనట. దానితాలాకు 16 గురు యూరోపియను ఆఫీసర్లును, సార్బంటులును మన కర్నల్ స్టీవెన్సన్ వద్దకు వచ్చివేసి నారు. సెప్టెంబరు 23-వ తేదీ యుద్ధముతో సదరు శత్రుకొల్బలము పూర్తిగ నాశనమై పోయింది. వారికయెన్నటికీ కోలుకోలేరని మన స్టీవెన్సన్ చెప్పచున్నాడు..... ఏమైతేయేమి, యూరోపియన్ ఆఫీసర్లు అందరు వాళ్లను వదిలిపెట్టి వేసినారు..... కుప్పము.]

* సింధియా సేనలోని వారి నెవరినిగాని ఇంగ్లీషువారు ఖైదీలుగ పట్టుకొనలేదను వింతసంగతిని పాఠకులు గమనించవలెను. గాయములచే నేలమీద పడిపోయినవారిని ఖైదీలుగ పట్టుకొనుటకు గాని, వారికి ఉపచారాదులచేయుటగాని, చేయక ఇంగ్లీషువారు వారిని నిర్దాక్షిణ్యముగ చంపివేసి, శత్రువులలో చచ్చినవారిసంఖ్యను లెక్కకు యెక్కువగ జూపియుందురు. ఈ 1200 లలో యిట్టి వారుకూడ నుండియుందురు.

అని ఆర్థర్ యెంతో సంబరముతో చెప్పెను.

సింధియా సేనలో ద్రోహులున్నారనుటకు మరియొక నిదర్శనము చూడుడు. 1803 సం॥ అక్టోబరు 24-వ తేదీన ఆర్థర్ తనయన్న కిట్లని వ్రాసెను:—

[మీరు ఆగష్టు 29-వ తేదీన గావించిన ప్రకటన ననుసరించి సింధియా కొలువులో నున్న 16 గురు యూరోపియన్ సార్జంటులును, ఆఫీసర్లును యివతలికి వచ్చివేసి మనకర్నల్ స్టీవెన్స్ ముఠాలో చేరిరి. వారందరి పేర్లను మీకు త్వరలోనే పంపించెదను. వారిలో యెవ రెవరికి మనమెంతడబ్బు యివ్వవలెనోకూడ అప్పుడు వ్రాసెదను.]

అస్సీ రణరంగము-
బీగమ్ సమ్రా స్వామి
ద్రోహము. సార్థానా జాగీరుదారిణియగు బీగమ్ సమ్రా సేనలను కూడ ఇంగ్లీషువారు సింధియానుండి చీలదీయుటకు కుట్రపన్ని నట్లు లోగడ చెప్పియుంటిమి. 1803 సం॥ జూలై 18-వ తేదీన 'లేక్' సేనాని గవర్నరు జనరల్ కిట్లని వ్రాసెను:—

[..... ఈమె తాలూకు నాలుగు పైన్యదళము లిప్పుడు సింధియా కొలువులోనున్నవి. కాబట్టి, ఆమెయిప్పుడు మనలోవచ్చి బహిరంగముగ చేరుటకివి ఆటంకముగనున్నవి. అయితే, యుద్ధము ప్రారంభముకాగానే, యీమె తాను మనకు చెప్పినప్రకారముతప్పక చేయగలదు. ఆ నాలుగుదళములువచ్చి మన ఆర్థర్ సేనానితో చేరుటకు తగు యేర్పాటులను మీరు చేయ వచ్చును.]

అంతట గవర్నర్ జనరల్ యిట్లని జవాబువ్రాసెను:—

[మీసూచన బలేబాగున్నది. ఇందునుగూర్చిన హుకుములనుయిప్పుడే కర్నల్ స్కాట్కు పంపుచున్నాను. ఈసంగతి మర్నర్కు పంపిన సలహాలలోకూడ చేరియేయున్నది.]

కాబట్టి, సమ్రాతాలూకు నాలుగు దళములును సింధియా తరపున వున్నట్లే వుండి, తీరా యుద్ధరంగమునకు రాగానే - యుద్ధమధ్యమందు - ఆకస్మికముగ శత్రు పక్షమునకు చేరిపోయెననుట యీ జాబులవల్ల కరతలామలక మగుచున్నది.

గ్రాంటు డఫ్ తన మహారాష్ట్ర చరిత్రలో యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:—

[బ్రిటిష్ గవర్న మెంటువారు ఆశలుపెట్టుచు చేసిన ప్రకటనవల్ల సింధియా కొలువులో నున్న యూరోపియనులలో ఇంగ్లీషువారు తీరాయుద్ధము ప్రారంభించువేళకు సింధియాపక్ష మునువదలి యెదుటిపక్షమున చేరిపోయిరి. ఇందువల్ల యుద్ధరంగమందు సింధియాసేనలకు చాల యిబ్బంది కలిగినది.....]

ఈ ప్రకటన ఫలితముగ కొందరు యూరోపియనులు బహిరంగముగ లేచి పోయిరి. మిగిలియున్న యూరోపియనులుకూడ లోలోన స్వామిద్రోహము చేయు టకే నిలిచియుండిరి. ఆ ప్రకారమే వీరు సింధియాకు అస్సీ రణరంగమందు స్వామి ద్రోహముచేసి అతని సేనలకు ఓటమిని గలిగించిరి.

వెల్స్ (గవర్నర్ జనరల్)

చాగా, చట్టర, దౌర్జన్యములచే టిప్పు, వైజాము,
మహారాష్ట్రులను వంచించిన శుంటరి.

ఆర్థర్

వెల్స్ తమ్ముడు—(గండవ. మహారాష్ట్ర)

సంగ్రామములో దక్షిణరంగమున కంపెనీ సేనల
నడిపించిన ఆంగ్ల సేనాపతి.

బేగమ్ సక్రూ

[వెల్స్ స్టీతో షరీక్ దాలత్ రావు సింఘియాయుడ
యుద్ధరంగమందే స్వామిద్రోహముచేసిన
ఘాతుకురాలు.....606వ శేజీ]

దాలత్ రావు సింధియా

నానా మరణానంతరము మహారాష్ట్రము
నెట్లయిన నిలువబెట్టవలెననియు,
బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి వలపులలో
పడకుండ చూడవలెననియు
పెనగులాడిన మహారాష్ట్రవీరుడు.)

గ్వాలియర్ కోట-దాలత్ రావు సింధియా రాజధాని

బాజీరావు

(తండ్రి రగూబావలెనే, తనయవివేకముచే,
ఇంగ్లీషువారి నాశ్రయించి, మహారాష్ట్రమును
నట్టేటముంచిన ఆఖరు పీష్వా-మహారాష్ట్రపు
చెట్టుచెడుకొలమునకు పుట్టిన కుక్కమూతి
పిండె. తుదకితనిని చూడవ మహారాష్ట్ర
యుద్ధములో ఇంగ్లీషువారు ఖైదీగ పట్టుకొని,
ఆ జన్మాంతము ప్రవాసముననుంచి,
ఇంత పిండాకుడు పడవేయుచుండిరి.
ఇతని పెంపుడు కొడుకు నానాసాహేబు,
తదుపరి సైనిక విప్లవమును లేవదీసి
దానికి నాయకుడయ్యెను.

మల్హార్ రావు హోల్కార్

(తండ్రి తుకాజీ సింహాసనమునకై సోదరుడు
కాశీరావుతో కలహించి, యుద్ధమున చనిపోయినవాడు
— పేజీలు 498-499.)

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువదియేనిమిదవ అధ్యాయము

అస్సీయుద్ధానంతరము.

అస్సీ యుద్ధరంగమందు మహారాష్ట్ర సేనలోనున్న ఫిరంగు లన్నియు ఇంగ్లీషువారికి చిక్కెను. మనుష్యులు మాత్రము విశేషము నష్టము కాలేదు. యుద్ధరంగమును వీడిపోవుచున్న ఈసేనలను వెంబడించ వలసినదిగా ఆర్థర్ కర్నల్ స్టీవెన్సన్ ను ఆజ్ఞాపించెను. కాని, మహారాష్ట్ర సేన అసంఖ్యాకముగ నుండుటచే సదరు స్టీవెన్సన్ వారిని వెంబడించుటకు పూనుకొనలేదు. “ఓడిపోయిన శత్రు సేన విశేషము చెక్కుచెదరలేదు. అందుచే కర్నల్ స్టీవెన్సన్ వెంబడించినను వారికి భయమేమియులేదు” అని ‘మిల్లు’ వ్రాసెను. ‘ఓడిపోయిన శత్రుసేన చెక్కుచెదరలేదన్న’ప్పుడు వారు స్వామిద్రోహులచేతనే మోసపోయినారని గదా అర్థము. ఈ యభిప్రాయమును మిల్లు చరిత్రకారుని పైమాటలే చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

సింధియాసేనలను వెంబడించుటకు మారుగ స్టీవెన్సన్ సింధియా దేశముపై పడెను. ఇందునుగూర్చిన వివరమును పిమ్మట తెల్పెదము.

అపార బలసంయుతమగు తనసేన యిట్లు అతిసులభముగ, ఓడిపోవుటనుబట్టి

సింధికి ఆర్థర్
ఒప్పుకొనక
పోవుట.

తనసేనలో స్వామిద్రోహు లున్నారను మాట సింధియాకప్పుడు కరతలామలక మయ్యెను. అందుచే, అప్పటి పరిస్థితులలో ఇంగ్లీషువారితో సింధి చేసుకొనుటయే మంచిదని అతనికి తోచెను. తదనుగుణముగ సింధియా తన మంత్రులలో నొకనిని ‘బాలాజీ

కుంజిర్’ అను నతని ఇంగ్లీషువారి వద్దకు రాయబారము పంపించెను. ఇతనిని గురించి లోగడ కొద్దిగ చెప్పియుంటిమి. ఇతడు మొదట పీష్వా బాజీరావువద్ద మంత్రిగ నుండెను. ఇతనిచేతనే బాజీరావు చాలత్ రావుకు పునహాకు రమ్మని కబురు పంపించెను. ఇతడు పీష్వావద్ద నున్నప్పుడు యితనికి లంచములిచ్చి తక్కిన మంత్రులతోపాటు యితనిని కూడ తిరుగదీయవలెనని ఇంగ్లీషువారెంతో ప్రయత్నించిరి. కాని, యితడు స్వామిద్రోహిగాక, నిజాయితీ బుద్ధిగలవాడై, స్వదేశాభిమానము గలవాడగుటచే, ఇంగ్లీషువారి మాయలలో పడలేదు. అందుచే ఇంగ్లీషువారితని యెడ క్రోధము వహించి, యితడు పీష్వాకు ద్రోహియని నిందింపసాగిరి. కాని,

యీనిండ కేవలము నిరాధారమైనది. తమవలలో యితడు పడలేదుగదాయను ఉక్కురోషముచేత ఇంగ్లీషు వారితని నిట్లు నిందింపసాగిరేగాని, వేరుకాదు. పిమ్మట కొంతకాలమున కితడు దౌలత్ రావుకు మంత్రియయ్యెను. ఇతడిట్లు పీష్వాకొలువును వీడి, దౌలత్ రావు కొలువులో యేల చేరెనో పిమ్మట వివరింతుము.

దౌలత్ రావు సింధియా కోరిక ప్రకారము యీమంత్రి 'కుంజరుడు' సంధిని కోరుచు ఆర్థర్ కోక ఉత్తరము వ్రాసెను. ఈ ఉత్తరమును ఇంగ్లీషువారెక్కడను ప్రచురింపలేదు. అయినను, దీనికి ఆర్థర్ యిచ్చిన జబాబునుబట్టి, అందలి విషయములు గ్రాహ్యములు కాగలవు. 'సింధియా యెల్లప్పుడును శాంతి సఖ్యములనే కోరుచుండెననియు, కాని, ఇంగ్లీషురాయబారి 'కాలిన్సే' అమర్యాదగ సింధియా కొలువు నుండి లేచిపోయెననియు, యీ మంత్రి కుంజరుడు ఉత్తరములో సూచించి యుండెననుట స్పష్టము.

అస్సీ యుద్ధరంగములో గలిగిన జయముచే ఆర్థర్ కు కండ్లు నెత్తిమీదికి వచ్చినవి. అందుచే సింధియా మంత్రి చెప్పా శాంతివాక్యము లతని మనస్సు కెట్లు నాటును? అస్సీరంగములో దొరికిన ఫిరంగులు వగైరాలవల్ల అతని దురాశ మరింత హెచ్చయ్యెను. ఇంకను యెక్కువ ధనము దోచుకొనవచ్చునను ఆశ అతనికి గలిగెను. అందుచే సింధియా మంత్రి చెప్పా శాంతివాక్యములను పెడచెవినిబెట్టి శత్రు సేనను వెంబడించవలసినదని ఆర్థర్ తన సహాయసేనాని స్టీవెన్ సన్ కు ఆజ్ఞాపించెను. కాని, అతడు ఆపని చేయుటకు జంకి యూరకుండెను.

ఈ సమయమున మహారాష్ట్రులు తమ సేనలను కూర్చుకొని, ఇంగ్లీషువారి నెదిరించియుంటే యెంతో బాగుండెడిది. కాని, స్వామిద్రోహుల భయముచే వారట్లు చేయుట కప్పుడు సాహసించక శత్రువుతో సంధిచేసుకొనగోరిరి. ఇది వారికి చాల నష్టదాయక మయ్యెను.

ఇంగ్లీషువారు సంధివాక్యములకు చెవియొగ్గక, మహారాష్ట్రులను వెంబడించ దలచిరి. కాని, యీ పనియందు ఇంగ్లీషువారు నెగ్గలేక పోయిరి. ఈ పనికి పూనుకొని మరునాడు బయలుదేరిన కర్నల్ స్టీవెన్ సన్ కొంతదూరము పోయి, శత్రువుల పొడగానక, యీ పని అసాధ్యమని చెప్పి వచ్చివేసెను. అంతట ఆర్థర్

“తానే ఆపనికి స్వయముగ పూనుకొందునని చెప్పి”

బర్ హన్ పూర్, అస్సీఘర్
కోటలు ఇంగ్లీషువారికి స్వాధీన
మగుట.

“నీవుపోయి 'బర్ హన్ పురమును' పట్టుకొనుమని, స్టీవెన్ సన్ ను నియమించెను. శత్రువులు ఆర్థర్ కుకూడ చిక్కక పోయిరి. కాని, స్టీవెన్ సన్ క్రింద పంపబడిన సేన

అక్టోబరు 22-వ తేదీన బర్ హన్ పురము కోటను, 18-వ తేదీన అస్సీఘర్ కోటను అతి సులభముగ పట్టుకొనెను. దీనికి కారణము మామూలు పాటయే—

అనగ ఇంగ్లీషువారు లేవదీసిన స్వామిద్రోహులే. వీరిలో ముఖ్యులు యూరోపియనులు. ఇందునుగూర్చి అక్టోబరు 23-వ తేదీన ఆర్థర్ పునహా రెసిడెంట్ కిట్లని వ్రాసెను :—

[మన స్టీవెన్ సన్ క్రింద పంపబడిన సేన అస్సీర్ ఘర్ కోటను 21-వ తేదీన పట్టుకొనెను. అస్సీర్ ఘర్, బరహాన్ పురము కోటలమధ్యనున్న శత్రు సేన నర్మదా నది వైపునకు వెళ్ళిపోయినది-అందులోనున్న యూరోపియన్ ఆఫీసర్లు, సార్జంటులుమున్నగువారు పదహారు మంది మనము చేసిన ప్రకటన ప్రకారము మన సేనలోనికి వచ్చివేసినారని స్టీవెన్ సన్ నాకు 19-వ తేదీన వ్రాసినాడు. వీరిలో కర్నల్ దూపంటు, కెప్టెన్ మర్సర్, కెప్టెన్ మాన్ అను వారుగలరు.....కుప్తము.]

కాబట్టి, యీ రెండుకోటలును సులభముగ ఇంగ్లీషువారి చేతులలో పడుటకు మహారాష్ట్రులక్కడ కాపలా పెట్టిన సేనలోని యూరోపియనుల స్వామిద్రోహమే కారణమని ఆర్థర్ వ్రాసిన పైవాక్యములే స్పష్టముగ వక్కాణించి చెప్పుచున్నవి. యీ యూరోపియనులు సరిగ నమయమునకు తమ క్రిందనున్న సేన నెక్కడికో పంపివేసి, తామువచ్చి ఇంగ్లీషువారి సేనలో చేరిపోయిరి. ఇక ఆ రెండు కోటలు ఇంగ్లీషువారి చేతులలో చిక్కుటకేమి అభ్యంతరము? కంచయే చేను మేసినది!

ఈ రెండు కోటలు తమకు చిక్కినపిమ్మట, సింధియా, భాన్ స్లేల సేనలను వెంబడించి పట్టుకొన వలయునని ఆర్థర్ తిరిగి యెంతో ప్రయత్నించెను. కాని, ఆపని అతనికి సాధ్యముకాక పోయెను. తన ప్రయత్నములన్నియు యిట్లు నిష్ఫలముకాగా, ఆర్థర్ కు విసుగైతి సింధియాపంపిన రాయబార వాక్యముల కతడప్పుడు

చెవియొగ్గ తలచెను. దీని ఫలితముగ సింధియా, ఆర్థరుల యధావిరామము. మధ్య తాత్కాలికపు సంధి (యధావిరామము) 'ట్రూత్'

1803 సం॥ నవంబరు 23-వ తేదీన యేర్పాటు చేసుకొనబడెను. ఈసంధి, సింధియా భాన్ స్లేల కిరువరకు వర్తింప జేయవలయునని రాయబారు లెంతయో నొక్కి చెప్పిరి. కాని, ఆర్థర్ యిందుకు "ససేమిరా" యనెను. వీరిరువురను చీలదీసి కొట్టవలయునను దురాలోచన మనస్సులో నున్నవాడగుటచే ఆర్థర్ యీ సంధిలో భాన్ స్లేనుకూడ చేర్చుటకు ఒప్పుకొనలేదు. ఈసంగతిని యితడే 1803 సం॥ నవంబరు 23-వ తేదీన ఇండియా గవర్నమెంటుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో స్పష్టముగ వక్కాణించి యుండెను.

[బీరారు రాజగు భాన్ స్లేను యిందులో చేర్చలేదు. ఇందువల్ల సింధియా, భాన్ స్లేలకు విభేదమేర్పడును. భాన్ స్లేకు సింధియాపై యిదివర కేమైనా నమ్మకముంటే, అది క్షణక్షణములో పోతుంది. వారిద్దరి సఖ్యము దీనితో తుడుచుకు పోయిందన్నమాటే!.....కుప్తము.]

ఆర్థరు సింధియాతో చేసికొన్న తాత్కాలికపు సంధిగూడ నిజమైనదికాదు. ఆర్థర్ యీ సంధిని నిష్కలంకమైన మనస్సుతో చేసుకొనలేదు. సింధియాను

టోపీ వేయుటకే చేసికొనెను. ఇందునుగూర్చి ఆర్థరే పైయుత్తరములో యిట్లని వ్రాసెను :—

[జాలత్ రావు సింధియాపై నేనిక యేమియుచేయజాలనని మీకిదివరకే తెలిపి యున్నాను. రణరంగమందు సింధియా గుఱ్ఱపు దళమింకను నిలిచియున్నది. మన మెంతో కష్ట పడితేనేగాని, దీనిని మన మేమియు చేయజాలము.....యిప్పుడే తాత్కాలికపు సంధి చేసుకొన్నందువల్ల మనకేమియు యిబ్బందిలేదు.....స్థిరముగు ఒడంబడిక యేర్పడువరకు పోరాటము మానరాదను మాట సర్వసామాన్యముగ మంచిదే.....కాని, ప్రస్తుత విషయ ములో మాత్రము యీ సూత్రమును తప్పించి నడచుటయే మనకు శ్రేయమని తలచితిని.....
...కుప్తము.]

అనగ, పైకి పోరాటము మానినట్లు కన్పించి, కొంచెము వ్యవధి దీసికొని, శత్రువు యేమరుపాటునున్నప్పుడు మీద పడదమని ఆర్థర్యొక్క కుటిలపు టాలో చన ఈదిగువ వాక్యముల జూడుదు.

[స్థిరముగు సంధి యేర్పరుచుకొనుటకు ఆలస్యమయ్యేయెడల, యీ తాత్కాలికపు సంధిని, నేను నామిష్టము వచ్చినప్పుడు అవసరమైతే మరునాడే అంత మొందించగలను. ఒక్కోజు వ్యవధియేయున్నను మనకు నష్టమేమియులేదు. నావ్యూహముల నన్నిటిని పన్ను కొనుటకును, శత్రువులను చీలదీయుటకును నా కీ ఒక్కోజు ఉపయోగపడుతుంది.....
కుప్తము.]

యుద్ధ విరామమునకు గాను చేసుకొన్న ఒడంబడికకు పదిరోజులు వ్యవధి యుండునట్లు సదరు ఒడంబడికలోనే ఒక షరతుకలదు. ఈ పదిరోజులలో యెవరు గాని శత్రువుపైకి పోరాడు. అనగా నవంబరు 23 మొదలు, డిశంబరు 3-వ తేది

విరామ భంగము-
రణనీతికి విరుద్ధము.
వరకు ఉభయ పక్షములు యుద్ధమును నిలుపుదల చేయవలసి యుండెను. కాని, యీ లోపుగానే ఆర్థర్ మహారాష్ట్ర) సేన మీదికి 'ఆగ్లామ్' వద్ద దుమికెను. ఇది యుద్ధ ధర్మమునకు కేవలము విరుద్ధము. దీనికి ఆర్థర్ చెప్పిన సమాధానమేమి? ఈ ఒడంబడికలో గల రెండవ షరతు ప్రకారము సింధియా నడచుకొన లేదట! అందుకని, తానీపని చేసినాడట. ఈ రెండవ షరతు యేమి? ఉభయ పక్ష సైనికులవల్ల యెట్టి ప్రమాదములు జరుగకుండ నుండుటకుగాను, రెండు సేనలకుమధ్య యిరవైకోసుల దూర ముండవలయును. అందు నిమిత్తమై సింధియా మహారాజు తన సేనలను 'యెల్లి చిపురము' నకు తూర్పుగ నడిపించుకొని 20 కోసుల దూరము పోవలయును. సైన్య మునకు కావలసిన భోజనాది సామగ్రి కూడ యింకను అవతలనుండియే తెచ్చు కొనవలెను.

ఈ షరతు ప్రకారము సింధియా సేనలు నడుచుచుండగ, ఆర్థర్ వానిని వెన్నుంట సాగెను. అట్లయినచో, ఉభయ సేనలకు మధ్య 20 కోసులు యెన్నడైన

యెట్లుండగలదు ? సింధియా యీ పరతు నెరవేర్చలేదను నేరమును అతని మీద వేయుటకుగాను ఆర్థర్ బుద్ధి పూర్వకముగ చేసిన తుంటరిపని యిది ! బుద్ధి పూర్వకముగ తానే కల్పించిన యీ సాకును పురస్కరించుకొని, ఆర్థర్ నవంబరు 29-వ తేదీన ఒడంబడిక జరిగిన 6 రోజులకే-ఒడంబడికలో యిచ్చిన వ్యవధి పూర్తి గాక మునుపే-సింధియా సేనలను ఆర్గామ్ అనుచోట యెదిరించి యోడించెను. ఇది అధర్మకార్యమని సింధియా రాయబారులెంత మొత్తుకొన్నను ఆర్థర్ వినలేదు. ఇట్టి స్థితిలో మహారాష్ట్ర సేనలు ఓడిపోక యెట్లు గెలువగలవు ?

తన తమ్ముడు చేసిన ఈ ద్రోహకార్యమునకు—యుద్ధ ధర్మ విరుద్ధ కార్యమునకు—అన్న వెల్లెస్లీ గవర్నర్ జనరల్ చాల మెచ్చుకొనెను ! యుద్ధ ధర్మమునకు విరుద్ధముగ తన తమ్ముడేల యీ యుద్ధ విరామకాలములో (ట్రూప్ సమయములో) శత్రువుపైకి దుమికెనో యను విచారణను వెల్లెస్లీ చేయదలచు కొనలేదు. “నీవు చేసుకొన్న యుద్ధవిరామపు సంధికంటె, నీవిప్పుడు కొట్టిన యీ దెబ్బయే నాకు నచ్చినది—సరే కానిమ్ము. దేశీయరాజులతో యుద్ధము మన కెప్పుడైనా మంచిదే” —అని వెల్లెస్లీ తన తమ్ముని పై పెచ్చు మెచ్చుకొనెను కూడాను.

ఆర్గామ్ యుద్ధమైన తరువాత, ఆర్థరును, స్టీవెన్సను కలిసి 'గావిల్ ఘర్' కోటను ముట్టడించుటకై బయలుదేరిరి. వారు డిశంబరు 6-వ తేదీకి 'ఎల్లిచిపూర్' చేరి ఆర్గామ్ యుద్ధములో గాయ పడిన తమ సైనికుల కక్కడ ఒక ఆస్పత్రిని యేర్పాటు చేసిరి. అంతట అక్కడ నుండి కదిలి డిశంబరు 14-వ తేదీన గావిల్ ఘర్ కోటకు ముట్టడి వేసిరి. ఈ కోట బీరారు రాజగు భాన్ స్లేది. అత డక్కడ యెట్టి యేర్పాటు చేసి యుండలేడు. అందుచే, అది ఇంగ్లీషు వారి చేతులో సులభముగ పడినది. కోటకు కాపున్న ఖిల్లాదారుడు మాత్రము స్వామి ద్రోహము చేయక, శక్తివంచనలేక, ఇంగ్లీషువారి నెదిరించి, వీరస్వర్గము నలంకరించి, కీర్తి కాయుడయ్యెను.

గావిల్ ఘర్ కోట ముట్టడితో దక్షిణమున ఆర్థర్ పని తీరిపోయినది. అటు విమ్మట ఇంగ్లీషువారికిని, సింధియా భాన్ స్లేలకును ఒడంబడిక జరిగినది. వివరములు ముందు తెల్పెదము.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—ఘూర్జర రంగము.

గుజరాతు దేశములో బరోచికోటయు, దానిచుట్టు నున్న మరికొంత భూభాగమును సింధియాకు చెందియున్నది. వెనుక మాధవరావు సింధియా మహారాష్ట్ర రాజ్యమునకు ద్రోహమొనర్చి, ఇంగ్లీషువారిలో చేరుటచే, వారి ప్రాంతముల నతనికి బహుమతిగనిచ్చిరి. ఇప్పుడీ ప్రాంతములను కాజేయ వలయునని ఇంగ్లీషువారికి బుద్ధిపుట్టినది. అందుకొరకై వారి బరోచికోటపై యింగ్లీషువారికన్ను పుడు దౌలత్ రావుకు చెందియున్న బరోచి కోటను ముట్టడించుటకు పూనుకొనిరి. దగ్గరలోనున్న గాయక్వారు రాజధానియగు బరోడాపట్టణము నుండి యీ కోటను ముట్టడించుటకు ఇంగ్లీషువారికి వాటమైన వీలేర్పడెను. ఏల ననగ, గాయక్వారు ఇంగ్లీషువారికి చేలోకున్న వాడేగద! 'గాయక్వారు వద్ద నున్న మనయద్దె సేనలను తీసికొని నీవు వెంటనే దౌలత్ రావుకు చెందిన బరోచి కోటను ముట్టడించవలసినది. మధ్య యెట్టి సంధి మాటలతోగాని ప్రసక్తిపెట్టు కొనకుము' అని ఆర్థర్ 1803-వ సం॥ ఆగష్టు 6-వ తేదీన బరోడాలో నున్న ఇంగ్లీషు సేనానికి వ్రాసెను.

కాని, "యీ యద్దె సేనలను సింధియా మీదికి తీసుకొని పోవఁజానికి వీలు లేదు. ఇది మన ఒడంబడికలో లేదు"—అని ఆపిష్ట బరోడా గాయక్వార్ లేదు. ఇది మన ఒడంబడికలో లేదు"—అని ఆపిష్ట బరోడా అభ్యంతరము - ఇం రాజుగనున్న ఆనందరావు గాయక్వారు అభ్యంతర పెట్టెను. గ్లీషువారు త్రోసి కాని, యీ అభ్యంతరమును ఇంగ్లీషువారు లక్ష్యము చేయ వేయుట. లేదు.

అద్దె సేనల యొడంబడిక స్వభావమునుగూర్చి ఆర్థర్ అద్దె సేనల నిజ తత్వము. 1803 సం॥ ఆగష్టు 22-వ తేదీన బొంబయి గవర్నమెంటు కిట్లని వ్రాసెను :—

[మనకు, గాయక్వారుకు, 'నిజమైన స్నేహము మంచి సద్భావము' వుండవలయునని గద ఒడంబడికలో చెప్పబడియున్నది. ఈ మాటలకు ఆర్థమేమి? మనముమాత్రము గాయక్వారును సంరక్షించవలయునుగాని, అతడు మనలను సంరక్షింప పనిలేదనియా మీ మాటల కర్థము? ఇది యెన్నడును కాజాలదు. మనము ఉభయులము పరస్పరము - ఒకరికొరకు -

సహాయము చేసుకొనవలయును. అట్లుకానిచో, యీ యెడంబడికవల్ల కలుగు ఫలితమేమి? గాయక్వారు రాజ్యరక్షణార్థమై, అతనివల్ల అద్దెడబ్బులు మాత్రం పుచ్చుకొనుచు, మనము నిరంతరము యుద్ధములు చేయవలసియే వచ్చుచుండును.

ఈ అద్దె డబ్బులుకోసమా మన మితనితో యీ యెడంబడిక చేసుకొన్నది? అట్లుయిన చో యిది మన కంపెనీ కెంతమాత్రము గౌరవ ప్రదముకాదు. — క్లుప్తము.]

కాబట్టి, యద్దెసేనల తత్వమిప్పుడు బట్టబయలైనది. అప్పుడెట్టి సాహసకారు, వడ్డీడబ్బులు కోసమేగాక, ఋణస్తుని యావత్కాలము తనక్రింద యావద్విషయములలోను బానిసగ చేసివేసుకొనుటకే చూచునట్లు యీ ఇంగ్లీషువారును తమ సేనలను దేశీయరాజులకు అద్దెకిచ్చుటలో కేవలము అద్దెడబ్బుల కొరకేగాక, సదరు రాజులను శాశ్వతముగ — స్నేహమును పేరుతో — తమకు బానిసలుగ కట్టి పడ వేసుకొనుటకే సంకల్పించిరని ఆర్థర్ సేనాని వ్రాసిన పైవ్రాతలవల్ల ఋజువుగుచున్నది. ఈ యద్దెసేనల నలలోపడిన యితర రాజులనలెనే, ఆనందరావు గాయక్వారును యిప్పుడు తప్పించుకోలేక పోయెను. తానుచెప్పిన యభ్యంతరముల వేనినిగాని, ఇంగ్లీషువారు లక్ష్యముచేయక, తనకిచ్చిన యద్దెసేనలను వారుతీసికొని పోయి తనతోడి మహారాష్ట్ర సోదరుడగు చాలత్ రావు సింధియాపై ప్రయోగించిరి! బరోడా శిబిరమునుండి బరోచీ కోటను ముట్టడించుటకు ఇంగ్లీషువారికి చక్కని అవకాశము దొరికెను. బరోచీకోటలోని రహస్యములును, దాని దౌర్బల్యస్థితియు ఇంగ్లీషువారికి లోగడనే తెలిసియుండుటచేత, దానినిప్పుడు ఆకస్మికముగ పట్టుకొనుట వారికి బహు సులభమయ్యెను.

అయినను, యెటుపోయి యెటువచ్చునోయను భయము భిల్లులతో మంచిమాట. చేత ఇంగ్లీషువారు ఆప్రాంతములనున్న “భిల్లు” లనబడు కొండ జాతివారితో ముందుగ మంచిమాట చేసుకొనిరి. 1803 సం॥ ఆగష్టు 31-వ తేదీన ఆర్థర్ బొంబాయి గవర్నరుకు యిట్లు వ్రాసెను :—

[భిల్లు జాతివారితో మనము మంచిగవుంటే, వారు మన కెంతోపనికి వస్తారు. వారితో గనుక మనము విరోధము, పెట్టుకుంటే, వారు మనకొంప దీస్తారు. కాబట్టి, వారితో ముందుగ మంచిగ వుండవలసినదని మీరు మన తాబేదార్లందరికి చెప్పి పంపండి. ఈ భిల్లులతో యెట్టి తగాదాగాని మనము పెట్టుకోరాదు. మనకు కప్పము కట్టవలసినదని వారిని మనము నొక్కియడంగరాదు. మనము వారితో తగాదా పెట్టుకుంటే, వారిలో ఒక్కరాజును కూడ లొంగదీయడానికి మన సేన చాలదు. కాబట్టి, ప్రస్తుతము వారివ్యవలసిన కప్పమును వదలుకోవడమే మనకు మంచిది. — క్లుప్తము.]

ఈ లేఖలో అడుగున గీతగీచిన వాక్యముల గమనింపుడు. ఇంగ్లీషువారు యీ దేశమును తంత్రములచే లోబరుచుకొనిరిగాని, కత్తిచే లోబరుచుకొన లేదని యీమాటలు చెప్పకయే చెప్పుచున్నవి.

బరోడాలోని యద్దేసేనలకు నాయకుడుగనున్న కర్నల్ ఉడింగ్టన్ తన సేనలను తీసుకొని 1803 సం॥ ఆగస్టు 21-వ తేదీన అచ్చటనుండి కదలి 'బరోచీ' కోటమీదికి వెళ్లెను. 29-వ తేదీకి సదరు కోటయు, పేటయు, అతనికి సులభముగ స్వాధీనమై పోయెను. ఈ కోటక్రిందనున్న భూములవల్ల సాలుకు పడకొండులక్షల

ఆదాయము వచ్చుచుండెను. ఈ కోటను పట్టుకొనుటలో ఆనంద రావు గాయక్వారు తాలుకు యద్దేసేన లింత సహాయము చేసి యున్నప్పటికి, ఇంగ్లీషువారి పడకొండులక్షల ఆదాయములో అత

నికి చిల్లిగవ్వయైనను భాగము పెట్టరైరి! ఇది బలే స్నేహముకాదా! సేనలకు అద్దేయిచ్చుకొనునది గైక్వారును, దానిలాభముల పొందునది ఇంగ్లీషువారును!

బరోచీకోట తమచేతులలో పడిపోయిన తరువాత, ఇంగ్లీషు పోవన్ ఘోర్ కోట సేన చాలత్ రావుకు చెందిన 'పోవన్ ఘోర్' కోటనుకూడ పట్టువడుట.

అక్కడనున్న ఖిల్లాదారుకును తదితరులకు బాగా లంచములిచ్చి అతిసులభముగ 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 17-వ తేదీన పట్టుకొనిరి.

ఇక గుజరాతులో చాలత్ రావుకు చెందిన కోటలేమియు లేకపోవుటచే, అక్కడ యుద్ధమింతటితో ముగిసినది. లోగడ మాధవ రావు చేసిన దేశద్రోహము నకు ప్రతిఫలముగ తామిచ్చియున్న భూములను సర్వస్వము యిప్పుడు ఇంగ్లీషువారు చాలత్ రావు హయాములో యీ ప్రకారముగ ఊడలాగికొనిరి! మాధవరా వానాడు చేసిన ద్రోహమునకు అంత్యఫలితము అతని సంతతికి, దేశమునకుకూడ చిరతర దాస్యముతప్ప యిప్పుడింక నేమియు మిగులలేదు!

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము-ఓడ్రరంగము.

కైపు హయాములో కంపెనీవారు బెంగాలు, బీహార్, ఒరిస్సా (ఓడ్ర) దేశములపై మొగలాయి పాదుషానుండి దివానీగిరిని సంపాదించుకొని ఘోర్ యుండిరి. ఈ ఓడ్రదేశములో అప్పు డింగ్లీషువారికి యీరీతిగ చెందినది ఉత్తరమును నున్న చిన్న తునకమాత్రమే. మిగతా ఓడ్ర దేశమంతయు నాగపురముననున్న మహారాష్ట్ర రాజులగు భాన్ స్లే వంశమువారి చేతులలో నుండెను.

ఓడ్రదేశము ఇంగ్లీషువారికి కొత్తదికాదు. కంపెనీవారు మొట్టమొదట తమ గిడ్డంగిని ఓడ్రరాజ్యములో నున్న బాలసూరులో పెట్టుకొనిరి. సువర్ణరేఖ, నదిమీదనున్న 'పిష్టి' నగరమున గిడ్డంగిని పెట్టుకొనుటకు షాజహాన్ చక్రవర్తి కంపెనీవారికి 1634 సం॥ ఫిబ్రవరి 2-వ తేదీన ఒక ఫర్మానాయెచ్చెను. బాటన్ అను ఇంగ్లీషు వైద్యుడు చక్రవర్తిగారి కుటుంబములో చాలమందికి రోగములు నయముచేయుటవల్ల కంపెనీవారు హుగ్లీ, బాలసూరు పట్టణములలోకూడ గిడ్డంగ

గులు పెట్టుకొన వచ్చునని చక్రవర్తి ఫర్మానా యిచ్చెను. ఈ ఫర్మానా ననుసరించి కంపెనీవారు బాలనూరు పట్టణమువద్ద 12 * బట్టీల స్థలము సంపాదించుకొని అక్కడ తమ గిడ్డంగి నేర్పరుచుకొనిరి. ఆ స్థలమే యిప్పుడు బారాబట్టీ యను పేరుతో బాలనూరు పట్టణమునకు ప్రధానస్థానమైనది. మహారాష్ట్ర లీప్రాంతము జయించినప్పుడు ఇంగ్లీషువారి కందువల్ల చాలనష్ట మయ్యెనట. అందుచే, పిదప కైపు హయాములో, దివానీగిరిని సంపాదించుకొన్న పిమ్మట, మహారాష్ట్రపై దండెత్తవలయునని కంపెనీవారు తలచిరి. కాని, మహారాష్ట్ర రాజ్యభాను డప్పుడు ప్రచండముగ వెలుంగు చుండుటచేత, కైపు మిడుగురువురుగు ఆ భానునివంక చూడ లేక పోయెను. మహారాష్ట్రలో సఖ్యముగనుండుటయే తమకప్పుడు వివేకమని తలచి, వారుకోరిన “చౌతు” (కప్పము) 13 లక్షల రూపాయలను కంపెనీవారు మహారాష్ట్రకు కట్టుచుండిరి. ఇది 1767 సం॥ లో జరిగిన కథ.

ఓడ్రదేశము మహారాష్ట్ర పరిపాలనలో సుభిక్షముగనున్నట్లు “జె. బీమ్సు” అను నతడు 1883 సం॥ (Journal of Asiatic Society of Bengal) అను పత్రికలో వ్రాసెను. రూపాయకు 70 శేర్ల బియ్యము దొరుకుచుండెనట. మహారాష్ట్ర పరిపాలనలో సుభిక్షము. ఉప్పు, నల్లమందు చవకగనుండెనట! ఆ రోజులలో ఓడ్రదేశములో కరువులే యెరుగరు. కాని, కంపెనీవారు కాలుపెట్ట గానే, అచ్చట ప్రతియేటా కరువులేనని యీ “బీమ్సు” చెప్పుచున్నాడు.

మహారాష్ట్రపై దండెత్తుటకు 1767 సం॥ లో తమకు తాహతు లేకపోవుటచే అప్పటికి వారికి తలయొగ్గి కాలక్షేపము చేయుచున్నను, ఇంగ్లీషువారు లోలోన తమవెనుకటి వంచనగుణమును మాత్రము మానలేదు. ఇంగ్లీషువారి. మహారాష్ట్రలు కూరులని, దుర్మార్గులని ప్రజలకు కొండెములు దుష్టప్రచారము చెప్పి † వారిని మహారాష్ట్రపై ఉసుగొలుప వలెనని ఇంగ్లీషు వారు లోలోన అనేకకుట్రలు పన్నుచుండిరి.

మహారాష్ట్ర యేలుబడిలో నున్న ఓడ్రరాజ్యముపై దండెత్తవలసినదని 1803 సం॥ అగస్టు 3-వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ సేనానియగు కర్నల్ క్యాంప్ బెల్కు వ్రాయుచు అందీ కుట్రల గూర్చి యిట్లు వ్రాసెను:—

* బట్టీ యనగ సుమారు 480 యకరముల భూమి.

† మహారాష్ట్రలు కూరులై ప్రజలను హింసించిరను మాట ఇంగ్లీషువారు తమ దుష్ట ప్రచారమునకై కల్పించిన మాటగాని వేరుకాదు. మహారాష్ట్రలే కూరులైయుంటే ఓడ్రదేశమంత సుభిక్షముగ యెట్లుండగలదు?

[నీవద్దనున్న సేనను, జెంగాల్ నుండి నీకు కుమ్మక్కుగ వచ్చు సేనను కలుపుకొని, నీవు కటకము రాజ్యములో ప్రవేశించి, జగన్నాథము మీదికి వెళ్ళవలెను. మహారాష్ట్ర రాజ్యములో ప్రవేశించునప్పుడు మాత్రము అక్కడనున్న ప్రజలను నీవు మోసము, కుట్రలు. బహు జాగ్రత్తగ మంచిమాటలు చేసుకోవలెను. అందు నిమిత్తమై నీవొక ప్రకటనను సాటించవలెను. ఆప్రకటన నకలాను నేనిందుతో నీకు పంపించుచున్నాను. “మా ఇంగ్లీషు సేన కేమియు యిబ్బంది కలిగించకుండ, వారి వారి చోట్లలోనే మెదలకుండ నున్నవారిని మేము సర్వవిధముల రక్షింతుమని” నీవు ప్రజలకందరికి అభయహస్త మివ్వవలయును.

జగన్నాథములో నీవు దేవాలయముజోలికి పోవద్దు. దేవాలయమునకును, అక్కడ నున్న బ్రాహ్మణులకును మామూలుగజరుగు మర్యాదలకును నీవేమియు భంగముగ ప్రవర్తించ వద్దు. అక్కడనుండు బ్రాహ్మణుల కెట్టిహానిజరుగకుండ నీవు వారికి తగు పారామనుష్యుల నివ్వవలెను. యాత్రీకులవల్ల అచ్చటి బ్రాహ్మణులకు చాల డబ్బువస్తుందట. ఆ వరుమానముల కేమియు నీవిప్పుడు ఆటంకము కలిగించవద్దు. మేము మీహక్కుల జోలికి రామనియు, లోగడ మీరు మహారాష్ట్రులకు చెల్లించేదానికంటె, మీరిప్పుడెక్కువ యేమియు నివ్వ నక్కరలేదనియు, నీవా బ్రాహ్మణులకు నమ్మకము గలుగునట్లు చెప్పము.

మహారాష్ట్రులకు నామకః లొంగియున్నవారును, మహారాష్ట్రులకు యెదురుతిరిగినవారును నగు జమీందార్లు చాలమంది కటకము రాజ్యములో నున్నారట. చుట్టుపట్టులకూడ యిటు వంటివారే మరికొందరు సామంతులున్నారట. ఇటువంటివారి నందరిని మనము చేరబట్టితే బలే బాగుంటుంది. మన అధికారమునకు పూర్తిగ లొంగుట కిష్టపడనివారితో, మరిఏదో విధముగ వారికి లాభము చూపించి, తగు యేర్పాటు చేసుకోవడం మంచిది..... కుప్పము.]

కాబట్టి, ఇంగ్లీషువారు ఓడ్రదేశమును కత్తితోకంటె యెక్కువగ మాయో పాయముచేతనే స్వాధీనపరుచుకొనిరనుటకు పై వాక్యములే సాక్ష్యము.

మతమందు నమ్మకములేక పోయినప్పటికి, నమ్మకమున్నట్లు నటించుటవల్ల అందరిని లోబరుచుకొనవచ్చునను తంత్రమును పాశ్చాత్య చాణ కపట నటన. క్యుడగు ‘మ్యాకవిల్లీ’ తన దేశస్తులగు ఇటాలియనులకు పూర్వము ఉపదేశించి యుండెను. ఆతనిమాటలివి:—

[దూరవృష్టిగల రాజ్య తంత్రజ్ఞులేమి చేయుమరనగా, తమకందు నమ్మకములేకపోయి నప్పటికి, వారెల్లప్పుడు మతమును గౌరవింతురు. ఏలననగ, ఈ మతపిచ్చును కుటిల బుద్ధిగో ప్రేరేపించినాసరే, ప్రజలు తన్మయులై తమ దేశరక్షణార్థ మెంతోగట్టిగ పోరాడుమరని ప్రపంచ చరిత్రలో అనేక నిదర్శనములు గన్పించుచున్నవి.

నీవు వారిని బలవంత పెట్టనట్లు యెంతయెక్కువగ నటిస్తే, అంత త్వరగ వారువచ్చి నీ ఒడిలో పడతారు. నీవు వారితో యెంత చనువుగ, యెంతదయగ వున్నట్లు నటిస్తే, వారంత సులభముగ నీయందు బెదురువిడిచి, నీదగ్గరకు చేరుతారు—నీవు వారి స్వాతంత్ర్యమును హరి స్తావేమాయన్న జడుపు వారికంత త్వరగ పోతుంది.]

‘మ్యాక్ వెల్లీ’ చెప్పిన యీ కుట్రతంత్రముల ప్రకారమే వెల్లెస్లీ ఓడ్రదేశములో వర్తించెను— ‘మీ మతంజోలికి, మీ ఆచార వ్యవహారములజోలికి రామని చెప్పి అక్కడి బ్రాహ్మణులకు ఆశబెట్టి వారిని వెల్లెస్లీ మాయజేసి లోబరుచుకొన్నాడు. అట్లే, అక్కడనున్న జమీందారులయెడ ప్రేమను చనువును నటించి, వారిని తన టోపీలో వేసుకొన్నాడు. అందుచే, ఓడ్రరాజ్యము ఇంగ్లీషు వారికి సులభముగ స్వాధీనమయ్యెను.

వంచన త్వర
లోనే బయల్పడెనది!

కాని, ఇంగ్లీషువారు చెప్పిన తియ్యని మాటలలోని తీపి యంతయు, అచిరకాలములోనే ఓడ్రులకు తెలిసివచ్చెను. మహారాష్ట్రులు పోయి, ఇంగ్లీషువారు వచ్చుట వీరికి ఓడ వీడి సముద్రములో దుమికినట్లయినది. ప్రజలు ఇంగ్లీషువారియెడ త్వరలోనే విముఖులైనట్లు ‘బీమ్సు’ చెప్పిన యీ దిగువ మాటలవల్ల తెలియుచున్నది:—

[దేశ పరిస్థితులు మన ఇంగ్లీషువారి కేమియు తెలియవను నిశ్చయముతో ప్రజలెవరుగాని మనకు సహాయముచేయక, దూరముగ కూర్చుండిరి. మనలను బహిరంగముగ యెదిరించలేక పోయినను, వారు మనకు సహాయము చేయనొల్లరైరి. కాగితముల నన్నిటిని వారు దాచివేసినారు. మనకే సమాచారములు అందకుండ చేసినారు. బండ్లను, యెడ్లను, పడవలను మనకు చిక్కకుండ చేసినారు. ‘మీ వ్యవహారాలు పరిష్కరించుకోడానికి, మీరందరు కటకము రావలసినదని జమీందారులకు కబుర్లు పంపగ, వారెవ్వరు రారైరి. ఇండ్లలో వెదకితే, యెవరు కనిపించలేదు. ఎక్కడికి పోయినారని అడిగితే యెవ్వరు జబాబు చెప్పరైరి... (క్లుప్తము.)]

ఓడ్రు లీ రీతిగ అచిరకాలములోనే ఇంగ్లీషువారియందు విముఖులై, వారి కెట్టి సహాయము చేయుటకును నిరాకరించిరని యీ ఆంగ్లేయుని వ్రాతలే చెప్పుచున్నవి.

ఇక ఓడ్రదేశమును జయించు సందర్భమున ఇంగ్లీషువారు గావించిన యుద్ధకార్యముల నిట క్లుప్తముగా చెప్పి ముగించెదము.

మొదట నియమింపబడిన క్యాంబెల్ కు జబ్బుచేయుటచే, యీపని కర్నల్ హార్ కోర్టుకు వచ్చెను. ఇతడు 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 8-వ తేదీన గంజామునుండి తన సేనలతో బయలుదేరి 14-వ తేదీన మాణిక్యపట్టణమును, 18-వ తేదీన పూర్ జగన్నాథమును పట్టుకొనెను. జగన్నాథములోనున్న బ్రాహ్మణులతోను, పూజారులతోను తదితరులతోను తాను మంచిమాట చేసుకొన్నట్లు యితడు ఆశోజుననే తన యధికారులకు ఉత్తరము వ్రాసెను. అనగ, వెల్లెస్లీ ఉపదేశించిన చాణక్యతంత్రము యిచ్చుట బాగుగ పారినదన్నమాట.

మాణిక్యపట్టణము,
జగన్నాథ తేత్రములు
వశమగుట.

ఇంకొక సేన కెప్టెన్ మార్గన్, బ్రౌటన్ల యాధిపత్యమున కలకత్తానుండి బాలసూరుకు మూడు ఓడలమీద వచ్చెను. ఈ మూడు ఓడలు బాలసూరుకు అనుకొని యున్న జంపడా గ్రామమువద్ద లంగరువేసెను. సైన్యమంతయు దిగెను. వీరికి కావలసిన భోజన సామాగ్రియంతయు బాలసూర్ జమీందారుడగు “ప్రహ్లాద నాయకుడు” సప్లయ చేసెను. అంతట సేన నదిబిడ్డగ బయలుదేరెను. బాలీ

బాలసూర్ కోట ముట్టడి.

ఘట్టము వచ్చునప్పటికి మరాటీ గుఱ్ఱపు దండొకటి వీరి నెదుర్కొనెను. ఒక్క యూరోపియను మాత్రము చనిపోయెను. ఇంగ్లీషుసేన అంతట ప్రక్కనున్న బాలసూరు కోటమీదికి ఒక్కపెట్టున త్రోసుకొని పోయెను. ఈ కోట వారికి అతిసులభముగ చిక్కెను. మహారాష్ట్రులు కొలదిగ యెదిరించి అంతలో అదృశ్యమైపోయిరి. అంతట, “ఇంగ్లీషువారీ రాజ్యమును స్వాధీనపరుచుకొన్నారు. శాంతముగ వర్తించే ప్రజల నందరిని రక్షిస్తూ రహా”యని ఊరంతటను టమాటమా వేయించిరి. ఇది 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 21-వ తేదీన జరిగిన కథ. ఈ రీతిగ బాలసూర్ కోటను పట్టుకొన్నందుకు పై యధికారులు కెప్టెన్ మార్గన్ ను మెచ్చుకొనిరి.

పిమ్మట ‘హార్కోట్టు’ తనవద్దనున్న సేనను తీసికొని కటకము మీదికిపోయి, సదరు పట్టణమును, కోట ప్రదేశమున్న బారాబట్టిని కూడ అక్టోబరు 12-వ తేదీనాటికి స్వాధీనపరుచుకొనెను. ఈ కోట మిక్కిలి బలిష్ఠమైన దైనను, అది సులభముగ ఇంగ్లీషువారికి స్వాధీనమగుటకు కారణము స్వామిద్రోహుల చర్యయే యని చెప్పవలసి యున్నది.

కెప్టెన్ మార్గన్ సెప్టెంబరు 30-వ తేదీన రెండు సైనిక దళములను బాలసూరుకు దక్షిణముగ 30 మైళ్ళలోనున్న సోరో యను చోటికి పంపించి, అక్కడనున్న శత్రు సేనను ఓడించి సదరు పట్టణమును అక్టోబరు 3-వ తేదీన స్వాధీనపరుచుకొనెను.

ఇంకొక సైనికదళము అక్టోబరు 15-వ తేదీన బాలసూరుకు, కటకమునకు మధ్యనున్న ‘బద్రక్’ గ్రామమువద్ద మకామువేసెను. ఈ గ్రామముచుట్టును రెండు చిన్నరాజ్యములున్నవి. వానిపేరు మెహర్ భంజ్, ‘నీలిగిరి’ రాజ్యములు. ఈ సేనలతో యీరెండు పిల్లరాజ్యములవారిని ఇంగ్లీషువారు బెదిరించియు, మోసగించియు, స్వాధీనపరుచుకొనిరి.

శంబల్ పూర్ 1804 సం॥ జనవరి 12-వ తేదీన ‘శంబల్ పూర్’ కూడ ఇంగ్లీషువారికి వశమయ్యెను.

ఇంతటితో మహారాష్ట్రుల స్వాధీనములో నుండిన ఓడ్రదేశమంతయు ఇంగ్లీషువారి క్రిందికి వచ్చివేసెను.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—బుందేల్ రంగము

బేసిన్ ఒడంబడిక జరిగిన చాలకాలమునకు అనగ 1803 సం॥ లో సదరు ఒడంబడికకు అనుబంధముగ చేర్చబడిన కొత్త షరతులలో ఒకానొక షరతు ననుసరించి, బుందేల్ ఖండమును పీష్వా బాజీరావు ఇంగ్లీషువారికి ధారాదత్తము చేసెను. మొదట ఒడంబడికలో చేర్చబడిన దక్షిణ మహారాష్ట్రములోని సవనూరు, బెంకపూర్, ఊశపూర్ యీమూడు ప్రదేశములకు పరటాగా యిప్పు డింగ్లీషువారు బుందేల్ ఖండమును కోరితీసికొనిరి. పైన పేర్కొన్న మూడుస్థలములకంటె, బుందేల్ ఖండము ఇంగ్లీషువారికి యెక్కువ లాభకరముగను, వీనుగను వున్నవి. యమునా నదీ ప్రాంతములనున్న తమభూములకిది దగ్గరనుండి, వానిలో కలియును. అందుచే, వారు పీష్వామెడను విరచి, యీబుందేల్ ఖండమును పరటాగా తీసుకొనిరి.

ఈబుందేల్ ఖండమును ఇంగ్లీషువారీరితిగ పీష్వావల్ల వ్రాయించుకొన్న ప్పటికిదానిని ఇంగ్లీషువారికి స్వాధీనము చేయుటకు ఇక్కడనున్న మొఖాసాదారులు, తదితర ప్రముఖులు ఒప్పుకొనక యెదురుతిరిగిరి. కాబట్టి, యీప్రాంతమును బలత్కారముగ స్వాధీన పరచుకొనుటకుగాను ఇంగ్లీషువారచ్చటికొక దండును పంపవలసివచ్చెను. అలహాబాదునుండి “కర్నల్ పవల్” యాజమాన్యమున ఒకసేన బయలుదేరి, యమునానదినిదాటి 1803సం॥ సెప్టెంబరు 6 వ తేదీన బుందేల్ ఖండమును ప్రవేశించెను. “గోసెన్ హిమ్మత్ బహద్దూర్” అను ఒకానొకద్రోహి సహాయము తమకులేకుండినచో ఇంగ్లీషువారి దేశములో ప్రవేశించుటయే దుర్ఘటమయ్యెడిది. ఇతని సహాయముతో ఇంగ్లీషువారు బుందేల్ ఖండములో ప్రవేశించి అక్కడనున్న ప్రముఖులను సులభముగ జయించగలిగిరి. వీరిలో ప్రముఖుడగు షంషేర్ బహద్దూర్ అనునాయకుడు మిక్కిలి ప్రతాపమునుజూపి, ఇంగ్లీషువారి యొక్కయు, ద్రోహిహిమ్మత్ బహద్దూర్ యొక్కయు సేనలను 1803 సం॥ అక్టోబరు 13 వ తేదీన అతితీవ్రముగ నెదిరించెను. ఇతనిని ఓడించుటకు ఇంగ్లీషువారెంతయో శ్రమపడవలసి వచ్చెను. ఎట్టకేలకు యుద్ధమందు షంషేర్ బహద్దూర్ పరాజితుడై బుందేల్ ఖండమును విడచిపోవలసివచ్చెను.

ఈరీతిగ షంషేర్ బహద్దూర్ వంటి చిన్ననాయకు నొకని ఓడించి, బుందేల్ ఖండమువంటి పిల్లరాజ్యమును వశపరచుకొనుటకూడ ఇంగ్లీషువారికి కత్తిచే సాధ్యముగాక తుదకు కుటిలతంత్రము చేతనే సాధించుకొనవలసి వచ్చెను.

బ్రిటిష్ మహాయుగము

ముస్సదవ అధ్యాయము.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము—ఉత్తరరంగము.

రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామములో యింతవరకు దక్షిణ, ఘూర్జర, ఓడ్ర రంగములలో జరిగిన యుద్ధముల వివరించి యుంటిమి. బుందేల్ ఖండ మెట్లాక్రమింపబడెనో జూచితిమి. ఇక ఉత్తర హిందూస్థానములో జరిగిన యుద్ధముల నీ యధ్యాయమందు క్లుప్తముగ వివరింతుము.

ఉత్తర హిందూస్థానమున గంగా యమునా నదుల మధ్యనున్న సారవంతమగు భూమి దౌలత్ రావు సింధియాకు చెందియుండెను. దీనిలో ఢిల్లీ, ఆగ్రా, ఆలిఘర్-పట్టణములు మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమును చెందియున్నవి. ఈ దేశమును నామకః ఢిల్లీ పాదుషా యధికారమునకు లోబడి సింధియా పాలించు చుండెను. ఇచ్చటజరుగు సివిల్ మిలిటరీ పరిపాలనను చూచుటకు దౌలత్ రావు 'పెర్రన్' అను ఫ్రెంచి సైనికోద్యోగిని నియమించెను.

ఉత్తర హిందూస్థానముననున్న ఆంగ్ల సేనలకు 'లేక్' సేనాని అధిపతిగ నుండెను. రెండవ మహారాష్ట్ర సంగ్రామము బహిరంగముగ ప్రారంభము కాకమునుపే యీ రాజ్యమును సింధియానుండి లాగికొనుటకై ఇంగ్లీషువారనేక కుట్రలు రహస్యముగ పన్నుచుండిన సంగతిని యిదివరకే చెప్పియుంటిమి. ఢిల్లీ పాదుషాను కూడ తమ వలలో పడవేసికొనుటకు వారు ప్రయత్నించు చుండిన సంగతి సైతము మనము చూచియున్నాము. ఈరీతిగ యిదివరకే ఇంగ్లీషువారు సర్వసన్నాహములను రహస్యముగ చేసుకొని తయారుగ నుండుటచే, వారికి రాజ్యమును జయించుట సులభమయ్యెనని వేరుగ చెప్పవలెనా?

సింధియా రాజ్యముపై దండెత్తిపోయి దానిని స్వాధీన పరుచుకొనవలసిన దనియు, ఢిల్లీ పాదుషా పాలమును చెరబట్టవలసిన దనియు గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ ఆగష్టు 26 వ తేదీన లేక్ సేనాని కొక రహస్యపు టుత్తరమును వ్రాసెను.

అంతకు పూర్వమే లేక్ సేనాని ఆగష్టు 7 వ తేదీన కాన్ పురమునుండి తన

సేనతో కదిలి 28 వ తేదీన కంపెనీ రాజ్యపు పొలిమేరను దాటి

సింధియా రాజ్యములో ప్రవేశించెను. అక్కడ నుండి త్వరిత

గతిని సేనలను నడిపించుకొని పోయి సింధియా రాజ్యపు సరిహద్దు

కోయల్ పట్టణం
పట్టువడుట

ననున్న 'కోయల్' పట్టణమును సులభముగ ఆక్రమించుకొనెను. దీనికి కారణము సింధియా యచ్చట కాపు వెట్టిన యూరోపియన్ ఆఫీసర్ల యొక్కయు, సైనికుల యొక్కయు స్వామిద్రోహమేయని లేక్ సేనాని ఆనాడే గవర్నరుజనరలుకు రహస్యముగ వ్రాసిన యుత్తరములో స్పష్టముగ వక్కాణించి యుండెను. [పెర్రన్ తాలూకు రెండవదశములోనున్న ఆరుగురు ఆఫీసర్లు మన ప్రకటన వినక పూర్వమే అక్కడనుండి రాజీనామా నిచ్చివేసి, మనలో నచ్చిచేరి] అని లేక్ సేనాని వ్రాసెను. ఇది స్వామిద్రోహముకాదా?

అలిఘుర్ కోట ముట్టడి-యూరోపియన్ ఆఫీసర్ల ద్రోహము. కోయల్ పట్టణమిట్లు స్వాధీనముకాగా లేక్ సేనాని యిక అలిఘుర్ కోటను పట్టుకొనదలచెను. 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 1-వ తేదీన లేక్ సేనాని కోయల్ మకాంనుండి గవర్నర్ జనరలు కిట్లనివ్రాసెను.

[నేనింకా యిక్కడినుండి బయలుదేరలేదు. అలిఘుర్ కోటనింకను పట్టుకొనలేదు. కోట లోనికి వారి లంచములిచ్చి వారిని బయటికి రప్పించి, మనము దాని నాక్రమించు కొన వలయునని చూచుచున్నాను. దీనికి కారణమేమనగ, డబ్బుఖర్చుపెట్టితే పనిఅవుచున్నప్పుడు వృధాగా మన మనుష్యుల నేల నష్టపరుచుకొనవలెను? పైగా డబ్బువల్ల పనిత్వరగ కూడ జరుగు తుంది. ఈకోట మిక్కిలి బలిష్ఠమైనది. దీనిని గనుక మనము సరిగ్గా ముట్టడించి పట్టుకొనవలె నంటే, మనకు కనీసము ఒక నెలయైనా పట్టుతుంది. మనమనుష్యులు చాలమంది చచ్చిపోతారు. ఇది నాకిష్టం డిష్టములేదు.....కాబట్టి, కొంచెము డబ్బు ఖర్చుపెట్టి యీ మనుష్యుల ప్రాణాలను నేను కాపాడదలచినానంటే, మీరందుకు నన్ను కోపపడరని తలచెదను, డబ్బు దుబారాగా ఖర్చుపెట్టితిననికూడ మీ రచుకొనరని తలచెదను.....

—(కుప్తము.)]

కాని, 'లేక్' సేనాని పన్నిన యెత్తు పూర్తిగ ఫలించలేదు. కొందరులంచ ములకు లొంగిపోయినను, మరికొందరు నిలువబడిరి. అందుచే, అతడు కోటను ముట్టడించక తప్పదయ్యెను. ఈ ముట్టడిలోనైతము యితనికి స్వామి ద్రోహులగు యూరోపియనులు సహాయము చేసియుండనిచో, అలిఘుర్ కోట ఇంగ్లీషు వారికి చిక్కెడిదికాదు. సింధియా కిచ్చట స్వామి ద్రోహము చేసిన యూరోపియనులలో 'టాకన్' అను వాడు ముఖ్యుడు. అలిఘుర్ కోటలోగల రహస్యముల నన్నిటిని యితడు లేక్ సేనానికి చెప్పివేసెను. ఇందునుగురించి లేక్ సేనాని 1803 సం॥ ఆగష్టు 4-వ తేదీన గవర్నరు జనరల్ కిట్లని వ్రాసెను:—

[మేమిరోజు ఉదయము అలిఘుర్ కోటను పట్టుకొన్నామని తమకు తెలుపుటకు నా కెంతో సంతోషముగనున్నది.

లంచములచే నేటివులను లోబరచుకొనవలెనని నేనెన్నియో రోజులు ప్రయత్నించితిని కాని, ఆప్రయత్నములేమియు ఫలించనందున నేను కోటకు ముట్టడిపెట్టవలసివచ్చెను.....

అయితే, యీ సందర్భమున మన ఇంగ్లీషు దేశీయుడగు 'టాకన్' అనువాని పేరును మీకు చెప్పక పోతే, నేను మిక్కిలి అక్రమము చేసినవాడ నగుదును. మన స్వదేశమునకు వ్యతిరేకముగ పోరాడుటకు యిష్టములేక, యితడు మొన్న నే సింధియాకొలువునుండి, మన వైపునకు వచ్చి వేసినాడు. కోటకు యే ప్రక్కనుండిపోతే వీలుగవుంటుందో ఆరహస్యమును యితడు మనకు చెప్పి, తాను స్వయముగ వెంటనుండి మన కర్నల్ మాన్ సనునుకోట ద్వారమువద్దకు సేనతో సహానడిపించుకొని తీసికొనిపోయినాడు. ఇతనివల్ల తనకింక యెన్నియో రహస్యములు తెలిసె ననికూడ మన మాన్ సకా చెప్పినాడు. కాబట్టి యిట్టివానికి మనము బాగా బహుమతి చేస్తే బాగుంటుంది (కుప్తము.)]

సేనలో యిట్టి ద్రోహులున్నప్పుడు, మిగతా మంచివా రెంతమంది యెంత ప్రతాపముతో పోరాడిన నేమి ప్రయోజనము. "సింధియా సైనికులు నే నెంతడబ్బు ఆశపెట్టినను లోబడక, యెంతో గట్టిగా పోరాడిరి—ఎంతో ప్రతాపమును గనపరచిరి." అని లేక సేనానియే గవర్నరు జనరలుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో వ్రాసెను. కాని, యేమి ప్రయోజనము ? వారు చూపిన పౌరుష మంతయు యీ ద్రోహుల కారణమున బూడిదలో పోసిన పన్నీరయ్యెను. అలిఘుర్ కోట ఇంగ్లీషారి చేతులలో పడెను.

తన క్రిందనున్న యూరోపియను లిట్లు స్వామి ద్రోహము చేయుటచే, స్వామి భక్తి పరాయణుడగు ఫ్రెంచి సేనాని పెర్రన్ కు అసహ్యము వేసి, అతడు యీ కొలువును మానుకొని వెళ్లిపోయెను. ఇతడు ఇంగ్లీషువారివల్ల పెద్దలంచము పుచ్చుకొని, వారిలో చేరి పోవుట కెన్నియో ఆశలు కల్పింపబడినను, యితడు వానికి యెంతమాత్రము లోబడలేదని మిల్లు చరిత్రకారుడే తన గ్రంథము 352 పేజీలో వ్రాసియున్నాడు. అలిఘుర్ కోట ఇంగ్లీషువారి చేతులలో పడిపోయిన తరువాత, పెర్రన్ సింధియా కొలువును యేలమానుకొనెనో యతడే యిట్లు చెప్పెనని గవర్నర్ జనరల్ వ్రాసెను:—

[తనస్థానమున యింకొకయుద్యోగిని దొలగి రావు సింధియా నియమించుకొన్నట్లును, ఆ యుద్యోగివచ్చి పనిలో ప్రవేశించుటకు సిద్ధముగ నున్నట్లును పెర్రన్ కు తెలిసినదట. అందుచే తాను వెళ్లిపోవుచున్నాడట. అదిగాక, పెర్రన్ యింకొకసంగలినికూడ చెప్పినాడు. తన క్రిందనున్న యూరోపియను ఆఫీసరులచేసిన ద్రోహమువల్లను, కృతఘ్నతవల్లను, యిక ఇంగ్లీషువారి నెదిరించుట నిష్ప్రయోజనమని తనకు తోచినదట. —కుప్తము.]

కాబట్టి, తానేల సింధియా కొలువును మానుకొని వెళ్లి పోవుచున్నాడో యీ పరాసు ఉద్యోగి—పెర్రన్ నే—స్పష్టముగ వక్కాణించు చున్నప్పుడు మనకిక వేరు సాక్ష్యమేల ?

దొలత రావు సింధియా చేసినన్న యన్యాయముకంటే, తనక్రింది యూరోపియనులు చేసిన స్వామిద్రోహ కార్యములే పెర్రన్ కు అసహ్యమును పుట్టించెనని అతని మాటలే చెప్పక చెప్పుచున్నవి. పెర్రన్ కు సింధియాపై కోపకారణమున్నను అతడు స్వామిద్రోహము చేయదలచలేదని మిల్లు చరిత్రకారుడే స్పష్టముగ వక్కాణించి యున్నాడు. కాబట్టి, అతడు ఉద్యోగమునుండి మానుకొనుటకు ప్రేరేపించినది నిజముగ తనతోడి యూరోపియనుల స్వామిద్రోహమేగాని, సింధియా చేసినన్న అన్యాయముకాదు.

అలిఘర్ కోట యీ రీతిగ పడిపోయి, పెర్రన్ మున్నగు యూరోపియనులు సింధియా కొలుపు వీడిపోయిన తరువాత, యిక లేక్ సేనాని పని తేలిక యయ్యెను.

అతడక్కడ నుండి కదలి సెప్టెంబరు 8-వ తేదీన 'కాంగ్రా' యను కోటను అతిసులభముగా ఆక్రమించుకొనెను. అక్కడి వారెవరును యితనిని యెదిరించనేలేదట! వారికితడు బాగుగ లంచములు మేపుటచే, వారు యితడు రాకపూర్వమే కోటను విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోయినారట. అంతట లేక్ సేనాని నిరాఘాటముగ కోటలో ప్రవేశించినాడట. ఎంత పౌరుషము! అతడిందునుగూర్చి 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 8-వ తేదీన గవర్నరు జనరలు కిట్లని ప్రాసెను :—

కాంగ్రా కోటలో ప్రవేశము.

[మేమిచ్చటికి—కాంగ్రాకు—యీ ఉదయమే చేరినాము. ఈ కోటలోనున్న వారు అలిఘర్ కోట పడిపోయినదని విన్న మరునాడే కోటను కాళీచేసి వెళ్లిపోయినారు. మేము వచ్చి ముట్టడించువరకై నను వుండలేదు..... ఇక్కడ వ్యవహారముల నన్నిటిని మేము రహస్యముగ యెట్లు నడిపించుచున్నామో మీరువింటే మీ కెంతో సంతోషమగును. ఇది యొక కొత్తపనిని మొదలుపెట్టినాము. ఇట్టిది యిదివరకెన్నడును సేనలోలేదు. ఈ పనిలో మేము యంతవరకు ఆత్యద్భుతముగ విజయము గాంచుచున్నాము. ఇకమూడు నడకలలో మేము ఢిల్లీ చేరగలము.....(కుప్తము.)]

ఈ రీతిగ ప్రజలు లంచములకు లోబడి పోవుట మన భారతజాతి కెంతయు తలవంపులుకావా? ప్రజలకానాడు విశాల జాతీయభావములేక వారు సంకుచిత నీచస్వార్థమునకు లోబడి కికి కోట్ల భారతజాతి సంతను యెట్లు చిరతరదాస్య పంకమందు పడవేసిరో తలచుకొన్నప్పుడు యెట్టి భారతీయుడైనను తలవంచుకొని, యెడ్వవలసినదేగాని, వేరొండు మార్గమున్నదా?

'కాంగ్రా' కోట యీరీతిగా పట్టుబడిన తరువాత లేక్ సేనాని ఢిల్లీపైకి నడచెను.

ఇంగ్లీషు సేనలు ఢిల్లీకి వెళ్లవలయునని గవర్నర్ జనరల్ ఢిల్లీపైకి నడక. తలంపుకాదు. ముందుగ సింధియా రాజధానియగు గ్వాలియరును, షహరన్ పురమును పట్టుకొన వలయునని గవర్నర్ జనరల్

కోరియుండెను. ఈ కోర్కె ప్రకారమే 'లేక్' సేనాని అప్పడు గ్వాలియరు మీదికిపోయి యున్నచో, సింధియాబలము పూర్తిగ నాశనమై పోయెడిదే. కాని, లేక్ సేనాని యేలనో గవర్నర్ జనరల్ చెప్పిన స్థానునుమార్చి కాంగానుండి సరాసరి ఢిల్లీమీదికి పోయెను. బహుశః లోగడ రహస్యముగ జరిగిన యుత్తర ప్రత్యుత్తరములవల్ల ఢిల్లీ పాదుషా తనకు సహాయము చేయునని లేక్ సేనాని తలంచెను కాబోలు! తానిట్లు ఢిల్లీ కేల నేరుగపోయెనో లేక్ సేనానియే 1803 సం॥ సెప్టెంబరు 12-న తేదీన గవర్నరు జనరలుకు వ్రాసిన ఉత్తరములో మూడు కారణముల చెప్పియుండెను :—

[(1) ఢిల్లీలో 'లూయీ' యను పరాసువా డొకడుచేరి, చక్రవర్తిని ప్రజలను మన ఇంగ్లీషువారిమీదికి లిరుగతీసి, మనరాజ్యమును కొల్లగొట్ట ప్రయత్నించుచున్నట్లు నాకువర్తమానము తెలిసినది. (2) అదిగాక యితడు పెర్రెకంటె ఉపద్రవకరుడుగ కన్పట్టుచున్నాడు. ఇతనికి శిష్కులయంచుకువ పలుకుబడిగలను. వారితోచేరి యితడు కుట్రపన్నుచున్నట్లును తెలిసినది. కాబట్టి, యీకుట్రలనన్నిటిని పగులగొట్టివేసి, యీపరాసుదెయ్యమును వదిలించుకోదానికి మన బ్రిటిష్ సేన ఆకస్మికముగ ఢిల్లీనగరములో కనబడితే నేగాని వీలులేనట్లు నాకు తోచినది. (3) శత్రువుగనుక యిప్పుడు కొంచెము మేల్కొన్నాడంటే, ప్రక్కనున్న రోహిలాలతోచేరి మనదేశముమీదపడి, సర్వము నాశనము చేయుగలడు. కాబట్టి యీమూడు కారణములచేతనే నిప్పుడు ఢిల్లీవచ్చుట తటస్థించినది.....కుప్తము]

ఈ మూడు కారణములకంటె కూడ అసలు నిజమైన కారణము ఢిల్లీ చక్రవర్తి రహస్యముగ చేయనంగీకరించిన సహాయమేయని చెప్పవలసి యున్నది. ఈరీతిగ ఢిల్లీపైకి పోయిన ఆంగ్లసేనను అక్కడ 'బ్లోన్' అను పరాసువాని యాధి

బాదుషా సింధియా
చెరవీడి కంటెనీ చెరలో
బడుట.

పత్యమున నున్న సింధియా సేన యెదిరించెను. కాని షాలమ్ బుద్ధి హీనుడై సింధియా సేనలకు లంచములిచ్చి ఇంగ్లీషువారి పక్షమున పరీకగుటచే సింధియా సేన—1803 సం॥ సెప్టెంబరు

11-వ తేదీన అతి సులభముగ ఓడిపోయెను. అంతట లేక్

సేనాని నామమాత్ర చక్రవర్తి బిరుదాంకితుడగు షాలమ్ పాదుషాను సెప్టెంబరు 16-న తేదీన దర్శించి తగు మర్యాదల జేసెను. కాని, రాజ్యమును మాత్రము ఆతని కివ్వలేదు. తనను మహారాష్ట్రుల చెరనుండి విడిపించి, తనకీ రాజ్యమునంతను ఇంగ్లీషువారు కట్టపెట్టుదురని వెజ్టిబాగుల షాలం—పాపము—లోలోన ఉవ్విళ్ళూరు చుండెను. కాని, తీరా తమపని తీరగానే, ఇంగ్లీషువారి రాజ్యమును తామే కాజేసిరిగాని, షాలంకొక్క అంగుళమైనను యివ్వలేదు—ఇక షాలం పనియేమున్నది?—లబాయిలు—దిబాయిలు—!

ధిల్లీ కాపలాకై లేక్ సేనాని అక్కడ ఒక పెద్ద ఇంగ్లీషు సేనను పెట్టి, సివిల్ మిలిటరీ వ్యవహారముల నన్నిటిని జూచుటకు కర్నల్ ఆక్టర్ లోసీ యను వానిని రెసిడెంటుగ నియమించెను.

ధిల్లీలో యీ యేర్పాట్లు చేసినప్పటికీ, లేక్ సేనాని సెప్టెంబరు 24-వ తేదీన ఆగ్రా మీదికి నడచెను. ఈ కోటయు కొద్దిగోజులు యెదిరించినను, ద్రోహుల పుట్టయగుటచే ఇంగ్లీషువారికి సులభముగ లోబడి పోయెను. లేక్ సేనాని రహస్యముగ సాగించిన బేరములవల్ల సింధియా కోలువునుండి 2500 మంది వచ్చివేసి ఇంగ్లీషువారి సేనలో చేరిరి. ఈ విధముగ ఆగ్రాకోట అక్టోబరు 17-వ తేదీన ఇంగ్లీషువారి వశమయ్యెను.

లాస్వారి యుద్ధము - సింధియా నైచికుల ప్రచండ ప్రతాపము - కంపెనీవారి లంచపు గెలుపు.

ఇంకొక్క యుద్ధముతో ఉత్తర హిందూస్థానముగోని యుద్ధములు పూర్తియయ్యెను. ఇదియే సింధియాకు సంపూర్ణ పరాజయమును, ఇంగ్లీషువారికి సంపూర్ణ విజయమును గలిగించిన “లాస్వారి యుద్ధము.” ఈ యుద్ధమందు.....

[“శత్రు సేనకు నాయకుడులేడు. వారందరు మనవైపునకు వస్తామని ఒకగోజు అంటున్నారు. మరొకగోజు మరొకవిధముగ మాట్లాడుచున్నారు. కాబట్టి, వీరిమాట యెటూ నమ్మడానికి వీలులేకుండవున్నది. వారైనను యెక్కువమందిలేరు. వారివద్ద మందుగూండు సామగ్రియులేదు. కాబట్టి, వీరిని జయించడమేమిలేక్క?.....వీరితో బేరంకుదరగానే, అవసరమైతే, గ్వాలియరుమీదికి పోతాను.”—[క్షుప్తము].

అని లేక్ సేనాని 1803 సం॥ అక్టోబరు 28-వ తేదీన వెల్లన్లీకి వ్రాసెను. ఇట్టి పరిస్థితులలో సింధియా గతిని నిర్ణయించిన లాస్వారి యుద్ధము 1803 సం॥ అక్టోబరు 31-వ తేదీన జరిగినది. ఇక యిందులో ఇంగ్లీషువారికి జయము గలుగక యేమగును? లేక్ సేనాని రహస్య తంత్రముచే చీలిపోయినవారు పోగా, మిగతా భటులు మిక్కిలి ప్రతాపముతో పోరాడిరని లేక్ సేనానియే మెచ్చుకొనెను. ఇందునుగూర్చి అతడు 1803 సం॥ నవంబరు 2-వ తేదీన గవర్నర్ జనరలుకు వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లని చెప్పెను.

[ఆముండకొడుకులు దెయ్యాలలాగున పోట్లాడినారు. కాదు, వీరులలాగున పోట్లాడినారు. మన మెంతో గట్టిగ పోరాడబట్టిగాని, లేకపోతే, మనతాడు తెగేదే!... అప్పుడు శత్రుపక్షములో ఆశ్రయించి ఆఫీసర్లనుక వుండివుంటే, మనపని యేమయ్యేదో దేవునికేయరుక. అబ్బా! యింత సంకటస్థితిలో నాజన్మలో నేనెప్పుడూ ఉండలేదు. ఇట్టి అవస్థ నాకీజన్మలో యికముందుకూడ

యెప్పుడూ తెచ్చి పెట్టవద్దురా బాబూ అని నేను దేవుడికి వెయ్యి మొక్కులు మొక్కుకుంటున్నాను.—(కుప్తము.)]

కాబట్టి, స్వామిద్రోహమే లేకపోతే, ఇంగ్లీషువారిగతి యెట్లు మారేడిదో లేక్ సేనానియే చెప్పకొన్నాడు.

ఇక సింధియా రాజధానియగు గ్వాలియర్ ను పట్టుకొనుటతప్ప, గవర్నర్ జనరల్ చేయమన్న యావత్తు పనులను లేక్ సేనాని ఉత్తర హిందూస్థానములో పూర్తిచేసివైచెను. గ్వాలియరు మీదికి పోవుటకు ముందుగ, రాజపుటానాలో నున్న రాజులనందరిని కట్టుకుంటేనేగాని వీలులేదని లేక్ సేనానికి తోచినది.

అందులో జయపురము మున్నగు రాజుల కొందరిని తాను లోపాయి గ్వాలియర్ కోట-సశేషము. కారీగ స్వాధీనపరుచుకొన్నట్లు యితడు నవంబరు 14-వ తేదీన గవర్నర్ జనరలుకు వ్రాసెను. కాని దీని పిమ్మటనైనను లేక్

సేనాని గ్వాలియర్ కోటమీది కేల పోలేదో తెలియదు. యుద్ధములేకుండ ఖిల్లా దారునకే లంచమిచ్చి యీకోటను స్వాధీనపరుచుకొన వచ్చునని యితడు తలచి నట్లున్నది. అందుచే లాస్వారీ యుద్ధముతోనే ఉత్తర హిందూస్థానమున యితడు తన దండయాత్రను ముగించెను.

సింధియా భాన్ స్లే వర్ష సమాప్తి.

గవర్నర్ జనరల్ వెల్లెస్లీ రహస్యముగ పన్నిన “మ్యాక్ వెల్లి” (చాణక్య) తంత్రము లన్నియు చాలవరకు ఫలించినవి. సింధియా భాన్ స్లేలను కూకటిప్రేళ్లతో సహా పెరికి వేయవలయునని వెల్లెస్లీ సంకల్పము. కాని, యీసంకల్పము పూర్తిగ నెరవేరలేదు. తనతమ్ముడు ఆర్థర్ యెంతలేసి కుట్రల పన్నినను, యుద్ధ నియమములకు విరుద్ధముగ యుద్ధవిరామకాలమందు శత్రువుపైకి యెంత అక్రమముగ ‘ఆర్గాము’ వద్ద దూకినను - చౌలత్ రావుసింధియా బలమును అతడు పూర్తిగ అణగద్రొక్కలేక పోయెను. ఇందునుగూర్చి ఆర్థర్ 1803 సం॥ నవంబరు 23 వ తేదీన గవర్నర్ జనరల్ కార్యదర్శి కిట్లని వ్రాసెను:—

[నేనిక చౌలత్ రావు సింధియాపై యేమియు చేయజాలనని యిదివరకే గవర్నర్ జనరల్ గారికి వ్రాసియున్నాను. ముఖ్యముగ గుజరాతు ప్రాంతమున మనమేమియు చేయజాలము... ..యుద్ధరంగమందు సింధియా కిప్పటికిని గుఱ్ఱపు దండుమాత్రమున్నది. చాలదూరము, బహుకాలము వెంబడించినగాని, దానిని మనము కించిత్తయినను కదల్చజాలము. మనమట్లు చేసినచో, మనకు సప్లయలు అందుబాటులేని బహుదూర ప్రదేశములకెక్కడికో పోవలసి వచ్చును. మరియు, బీరారు రాజగు భాన్ స్లేపై మవమిప్పుడు చేయుచున్న పోరాటమునకు యిబ్బండికలుగును. మనకు నెమ్మది గలిగితే యీ భాన్ స్లే యుద్ధమువల్లనే కీలుగవలసి యున్నది—ఇట్టిదానికి భంగము రాకూడదుగదా.—కుప్తము]

మహారాష్ట్రలు శాంతి గావలెనని యెంత యాతురముతో నున్నారో, ఇంగ్లీషువారును అంత యాత్రములోనే యున్నారని ఆర్థర్ వ్రాసిన యీమా సంది. టలే చెప్పక చెప్పుచున్నవి. కాబట్టి, ఉభయ పక్షముల మధ్య రాజీమా టలు ప్రారంభమయ్యెను. 1803 సం॥ డిసంబరు నెలలో సింధియా భాన్ స్లేల పక్ష మున వారివారి మంత్రులు సంది పత్రములపై సంతకములు చేసిరి. ఈయెడంబడిక వల్ల సింధియా భాన్ స్లేలకు వారివారి తాలూకు మిక్కిలి ఫలవంతములగు ప్రాంత ములన్నియు పోయెను. ఇంగ్లీషువారి దాస్య బంధము వారిమెడలకు పడెను.

1803 సం॥ ఫిబ్రవరిలో సింధియా ఇంగ్లీషువారి యద్దెసేనల నుంచుకొనుటకు అంగీకరించుచు వేరొక యెడంబడిక చేసుకొనెను. జన్వంత రావు హోల్కారు వచ్చి దుర్బలుడైయున్న తన నిష్పడు హింసించునేమోయను భయముచేతనే చాలత్ రావు సింధియా యిప్పడీరీతిగా ఇంగ్లీషువారిసేనల నద్దెకు పుచ్చుకొన వలసి వచ్చెను. ఆహా! మహారాష్ట్ర నాయకుల పరస్పర కలహములు యెంతటి ముప్పును తెచ్చి పెట్టినవి! పీష్వా బాజీరావు ఇంగ్లీషువారి వలలో పడకుండ చేయవలయునని తనశక్తి నంతను ధారవోసిన చాలత్ రావు సింధియా, నేడు తానే బుద్ధిపూర్వకముగ వచ్చి యీవలలో విధిలేక పడవలసివచ్చెనే-హా! హతవిధి! నీవేమి చేయించలేవు? తనపంతమిట్లు నెగ్గినందుకు వెలస్తీ యెంత గర్వించి యుండును!

మహారాష్ట్ర కులమునకు ముసలమై పుట్టిన బేసిక్ ఒడంబడిక యెంతపని చేసినది! దీనివల్ల గలిగిన మొత్తము ఫలితమును గూర్చి ఆంగ్లేయుల పక్షమునుండి మిల్లు చరిత్రకారుడిట్లు చక్కగ ఒక్క మాటలో చెప్పియున్నాడు.

[ఈ బేసిక్ ఒడంబడిక కథ ముగించేటప్పుడు గట్టిగ ఒకమాట చెప్పవలసియున్నది. దీనివల్ల పుట్టిన మహారాష్ట్ర యుద్ధములకుగాను మనకెంతో డబ్బునష్టమైనది. ఈ మాట నిశ్చయము. ఇదికాదని యెవరును అనరు. ఇందువిషయమై అపోహలుగాని, అభిప్రాయభేదములు గాని లేవు. అయితే, యీ ఖర్చుంతా మనము దేశీయరాజులతో చేసుకొన్న యద్దె సేనల యెడం బడికలవల్ల మనకు ముదరా రాలేదాయని కొందరనుచున్నారు. వానివల్ల మనకు యీఖర్చుంతా మళ్ళుతుందనే ఆశచేతనే గద మనమీపెట్టుబడి పెట్టినాము అని కొందరనుచున్నారు. ఈ యాశయైతే యెంతవరకు నెరవేరినదో-లేక, యిదివరకున్న ఋణభారమే మరింత హెచ్చయి నదో గట్టిగ చెప్పలేముగాని—ఒక్కమాటమాత్రము గట్టిగ చెప్పగలము. అసలీ యుద్ధ ములకన్నిటికి మూలకారణమైన యీ బేసిక్ ఒడంబడికను ప్రేరేపించిన మూలతత్వ మేదియో దానిని గురించి యెవరికిగాని, యెట్టి సందేహములుగాని లేవని మేము గట్టిగ చెప్పుచున్నాము. ఖర్చు మళ్ళినదాలేదాయను విషయమై ఎవరికైన అభిప్రాయ భేదములుండవచ్చునుగాని, ఈ బేసిక్ ఒడంబడికను ప్రేరేపించిన అసలు మూలతంత్రమును గూర్చి యెవరికిగాని, యెట్టి భిల

[ప్రాయ భేదములుగాని, అపోహలుగాని, యుండజాలవు.....(కుప్తము) Mill's History Vol. VI, P. 392.]

కాబట్టి, బేసిన్ ఒడంబడికవల్ల ఇంగ్లీషువారు ఆశించిన ప్రతిఫలము రూపాయి అణాల, పైసలలోగాక, నిస్సందేహముగ దేశీయరాజుల స్వాతంత్ర్యహరణము లోనే గలదని మిల్లుపండితుడు కుండబ్రద్దులుగొట్టి చెప్పవేసినాడు. రూపాయి, అణాల, పైసల ప్రతిఫలము వచ్చిన వచ్చుగాక, రాకున్న మానెగాక, దేశీయరాజుల స్వాతంత్ర్య హరణ ఫలము మాత్రము తమకు దక్కి తీరవలయునని ఇంగ్లీషువారి అసలు యెత్తు. ఈ యెత్తే బేసిన్ ఒడంబడికను సృష్టించినది! ఇది నిస్సంశయము!

ఇంగ్లీషు వారికి యీర్తిగ జయములు గలుగుటకు భగవంతుడుకూడ తోడ్పడినట్లున్నది. విచిత్రముగ ఆ సంవత్సరము ఉత్తర ఇంగ్లీషువారి జయము భగవంతుల. హిందూస్థానములో మామూలుగ కురియు వానలు కరవ లేదు. అందుచే, యుద్ధకార్యములందీ యనావృప్తి ఇంగ్లీషు వారి కెంతయో తోడ్పడెను. ఈ సంగతిని లేక్ సేనానియే 1804 సం॥ మే 12-వ తేదీ ఉత్తరములో వ్రాసెను.

[మనము ఉత్తరహిందూస్థానమును ఒయించు నిమిత్తమై భగవంతుడే యీయేడు ఇట్లు వర్షములులేకుండ చేసినాడనిచెప్పి మూఢవిశ్వాసముగల నేటివులు అనుకొనుచున్నారు. భగవంతుడే ఇంగ్లీషువారి పక్షముననుండి పోరాడుచున్నాడు కాబట్టి, వారిని యెవరు యెదిరించ జాలరని దేశప్రజ లనుకొనుచున్నారు. నాకును అట్లే గట్టిగతోచుచున్నది. మనకు గలిగిన యీ అద్వితీయమగు విజయపరంపరలను జూడగ, మనకంటికి కనబడుకుండ యేదో మహాశక్తి యొకటివచ్చి, మనకు సహాయము చేయుచున్నదిని నాకుగట్టిగ తోచుచున్నది. ఇట్టి మహాత్కార్యములు ఆ పరమేశ్వరుని సహాయమునగాని గాజాలవు. కాబట్టి, ఆ మహాత్కార్యములనుగూర్చి తలచుకొను నప్పుడెల్ల, నేను పరమేశ్వరునకు కేలుమోడ్చి యుండజాలను.]

ఔ! సమగ్రమగు విశాల జాతీయ భావమును విస్మరించి, నీచ సంకుచిత స్వార్థములకు లోబడి, తెగిన హారములోని ముత్యములట్లు, దేశములు ప్రజాసమూహములు, ఖండ ఖండములుగ, ఛప్పన్నరాజ్యములుగ, అనేకరీతులుగ చీలి, చెదరి పోయి, ఒకరికొకరు ద్రోహము చేసికొనుచు, ఒకరికొకరు ముట్టక అంటక, మహా సంగతుల పంకమున పడి కొట్టుకొనుచున్న యీ దౌర్భాగ్య భారతమానవ పాపాణ సమూహముల నన్నిటిని ఘోర దాస్య దవాగ్ని జ్వాలలందు బహుకాలము పడవైచి, తప్తమొనర్చినగాని, ఇవన్నియు కరిగి, దుర్భేద్యమగు యేక భారతజాతిగ చిట్టెముకట్టవను మహాత్కృష్ట సంకల్పముతోడనే పరమేశ్వరు డీరీతిగ మహాభారత ప్రజా సత్రయాగమును సాగించి, తత్ప్రజాళినెల్ల యీ యాంగ్లరాజ్య

భారత సంహారక్రీడ-
ప్రళయ తాండవము -
నూతన సృష్టి.

సహగ్నికుండ మం దా నా డట్లు పడవేయ బూనుకొనెనని నిస్సంశయముగా చెప్ప
వలసి యున్నది. అట్లుగానిచో, అహో, యీ మహాభీభత్స దృశ్యమేమి? అట్లు
నిచో, యీ మహాఘోర సంహారమునకు పరమ దయాకరుడగు పరమేశ్వరుడేల
హూనుకొన్నాను? ఇది పరమేశ్వరుని ప్రళయ తాండవకేళి—ఇది మహా విశ్వ
సంహారక్రీడ—ఈ సంహారక్రీడలో ప్రళయ సృత్యమొనర్చు చండీశుని పాద ఘట్ట
ములకు కఠినశిలలు, పాషాణ పర్వతములు, సమస్తము నుగ్గు నుగ్గయి, ద్వాద
శార్కుల ప్రచండ కిరణాగ్ని జ్వాలలలోపడి, కరగి, నీరై పోవలసినదేగదా!— ఇక
మహారాష్ట్రుల కోట గోడలేమిలెక్క! ఈ నీరంతయు తిరిగి సృష్టి కాలమందు చిట్టెము
కట్టి సుందరమగు భూతథాత్రి కానున్నది. ఈ సంహార క్రీడకు భీతినొందని మార్కం
డేయులు— యీ దేవకార్ణవమ్మందు వటపత్ర శాయియై చిరునగవుతో తేలియాడు
చున్న బాలకృష్ణుని-ఆ చిన్నిగాంధిని— శరణుజొచ్చు మార్కండేయులు కావలెను.
వా రీ నూతన సౌమ్య సృష్టిని కన్నులార గాంచి ఆనందించగలరు! భయములేదు!
భయములేదు! ఈశ్వరు డీ ప్రళయ భీభత్సరూపము నిప్పుడే యుజ్జగించగలడు.

ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః.

ప్రథమ సంపుటము

సమాప్తము.

630

REH002E192

532

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	REFB02E192
పుస్తకం పేరు	(2010) మహాయగమ
తారీఖు	16/12/23
మొదట అట్ట	yes
వెనుక అట్ట	yes
మొత్తం పేజీలు	700
వడ్డీ నోట్ పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	CT, XII, XII, 4B, 66B, 214A
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Nandhu
పేజీలు విడదీసినది	Nandhu
స్కాన్ చేసినది	prathyush
పరిశ్చ చేసినది	U Laleshmi
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చేయబడింది	
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	good

Blank pages :- 296A, 306B, ~~348B~~

358A, 448B, 630